7TH INTERNATIONAL AEGEAN CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

APRIL 26-27, 2023
IZMIR, TÜRKIYE

PROCEEDINGS BOOK

INTERNATIONAL AEGEAN CONFERENCES

ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES-VII

April 26-27, 2023 / Izmir, Türkiye

PROCEEDINGS BOOK

EDITOR

Assist. Prof. Dr. Mehmet Emin KALGI

All rights of this book belong to IKSAD Global Publishing House
Authors are responsible both ethically and jurisdically

IKSAD Global Publications

Issued: 30.05.2023

ISBN: 978-625-367-092-4

CONFERENCES ID

CONFERENCES TITLE

• **INTERNATIONAL AEGEAN CONFERENCES**
• **on Social Sciences & Humanities**

DATE AND PLACE

• April 26-27, 2022 / Izmir, Türkiye

ORGANIZATION

• IKSAD- INSTITUTE OF ECONOMIC DEVLOPMENT AND SOCIAL RESEARCHES
• ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

HEAD OF ORGANIZING COMMITTEE

• Prof. Dr. Natalia LATIGINA

COORDINATOR

• Assist. Prof. Dr. Mehmet Emin KALGI

• Turkey (54), England (1), Syria (1), Austria (1) Azerbaijan (6), Poland (1),
• Pakistan (5) Nigeria (3), India (1), USA (1), Portugal (2), Romania (1),
• Georgia (2), Croatia (1), Hungary (3), Russia (3), Albanian (5), Indonesia (19), Singapore (1)

• **NUMBER of ACCEPTED PAPERS-111**
• **NUMBER of REJECTED PAPERS-37**

• **Double blinded evaluation process*

SCIENTIFIC COMMITTEE BOARD

Dr. Mehmet Emin KALGI - *Ardahan University*
Ahmad Sharif FAKHEER - *Beirut University*
Dr. Orhun Burak SOZEN - *Gaziantep University*
Dr. Ayse ERKMEN - *Gaziantep University*
Dr. Guray ALPAR - *Turkish Army*
Dr. Ökkeş KESİCİ - *Gaziantep University*
Dr. Ludmila MEDVEDEVANYA - *Russian Academy of Sciences*
Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA - *Kyrgiz Economy University*
Dr. MUHAMMAD SHOAIB KHAN PATHAN - *Shah Abdul Latif University*
Dr. Həcər HÜSEYNOVA - *ASPU*
Dr. FASOGBON Beatrice Mofoluwaso - *Federal Institute of Industrial Research*
Dr. Aygun MEHERREMOVA - *Baku State University*
Dr. Gulshen MEHERREMOVA - *Azerbaijan University of Languages*
Dr. Ali Korkut ULUDAĞ - *Atatürk University*
Dr. Ömür MUNZUR - *Baskent University*
Dr. Nalan BÜKER - *Işık University*
Dr. D. Volkan KARABOĞA - *Süleyman Demirel University*
Dr. Faruk DÜNDAR - *University of Glasgow*
Dr. Fatih Volkan AYYILDIZ - *Ardahan University*
Dr. Tutku UNKARACALAR - *Kırklareli University*
Dr. Selahattin YAKUT - *Yozgat Bozok University*
Dr. Tamilla ALİYEVA - Dokuz Eylül University
Dr. Adnan AKALIN - Gaziantep Islamic Science and Technology University
Dr. Sinan ÖZYURT - Gaziantep Islamic Science and Technology University
Dr. Osman BAYRAKTUTAN - Batman University
Dr. Erhan TUNÇ - Gaziantep University

INTERNATIONAL AEGEAN CONFERENCES

Social Sciences & Humanities-VII

April 26-27, 2023
IZMIR, TÜRKİYE

CONFERENCES PROGRAM

Online (with ZOOM Conference)
Meeting ID: 834 3199 4631
Passcode: 262728

Turkey (54), England (1), Syria (1), Austria (1) Azerbaijan (6), Poland (1), Pakistan (5) Nigeria (3), India (1), USA (1), Portugal (2), Romania (1), Georgia (2), Croatia (1), Hungary (3), Russia (3), Albanian (5), Indonesia (19), Singapore (1)

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

---

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number:

exp. Hall-1, Name SURNAME

DATE

- 26.04.2023

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-1
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Mustafa GÜÇLÜ		
Azaliya F. Ilimbetova	Senior Researcher at the Institute of History	WOLF CULT OF THE BASHKIRS IN THE LIGHT OF THE SPIRITUAL CULTURE OF THE TURKIC PEOPLES OF THE WORLD
Assist. Prof. Dr. Taylan MARAL	Istanbul Gelişim University	USAGE OF GAME TECHNOLOGIES IN INCREASING THE INTERACTION OF NEWS CONTENTS IN JOURNALISM
Nooruddin NOORİ	Selcuk University	RESEARCHING THE ROLE OF AMIR ALI SHIR NEVAI IN THE POLITICAL CONFLICT OF SULTAN HUSAIN BAYQARA PERIOD
Lect. Dr. Mehmet Seyda OZAN Lect. Dr. Faruk Selahattin YOLCU	Erciyes University	INNOVATION MANAGEMENT IN CORPORATE COMMUNICATION FROM STRATEGIC MANAGEMENT PERSPECTIVE
Lect. Dr. Faruk Selahattin YOLCU Lect. Dr. Mehmet Seyda OZAN	Erciyes University	TEN MAIN PRINCIPLES FOR GOOD BUSINESS PROCESS MANAGEMENT IN PUBLIC ORGANIZATIONS
Prof. Dr. Mustafa GÜÇLÜ	Erciyes University	A GENERAL EVALUATION ON FORMAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE OTTOMAN EMPIRE
Assist. Prof. Dr. Ahmet ŞAHAN Prof. Dr. Mustafa GÜÇLÜ	Erciyes University Erciyes University	AN EVALUATION OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION FROM THE VIEWPOINT OF THE THEORIES OF LANGUAGE ACQUISITION
Dr. Elif BAŞ	Manisa Celal Bayar University	LIVING SINGLE AS AN ALTERNATIVE LIFESTYLE TO MARRIAGE
Betül Esra YILMAZ Assoc. Prof. Dr. Deniz Mertkan GEZGİN	Trakya University Trakya University	TECHNOLOGY USE AND OBESITY: COULD TECHNOLOGY BE ONE OF THE CAUSES OF OBESITY?
Assoc. Prof. Dr. Deniz Mertkan GEZGİN Assoc. Prof. Dr. Tuğba TÜRK KURTÇA Ecem ATABAY	Trakya University Trakya University Yeşilay Consulting Center	INVESTIGATION OF THE UNIVERSITY STUDENTS' LEVELS OF THE FEAR OF MISSING ON SOCIAL NETWORKS REGARDING THEIR STUDY BEHAVIORS

DATE

- 26.04.2023

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-2
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Dr. Tuğba ARPAZLI FAZLILAR		
Assoc. Prof. Dr. Veli SIRIM	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	THE PLACE OF KULA TEXTILE FACTORY IN KULA ECONOMIC HISTORY
Berfin KURTEL	İstanbul Ticaret University	THE TRANSFORMATION WHERE SUSTAINABILITY GOALS GUIDE THE PACKAGING INDUSTRY
Nur Nilgün SERT Assoc. Prof. Dr. Ahmet SARITAŞ	Ankara Yıldırım Beyazıt University	THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA ON SHOPPING BY E-COMMERCE SITES
Dr. Tuğba ARPAZLI FAZLILAR	Manisa Celâl Bayar University	THE RELATIONSHIP OF DIGITAL COMPETITIVENESS AND ECONOMIC GROWTH: PANEL DATA ANALYSIS
Dr. Yavuz TURGUTER Dr. Hakan KAYA	Marmara University Bitlis Eren University	THE RELATIONSHIP BETWEEN DEFENSE EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH IN THE TURKISH ECONOMY
Ferda YÜKSEL Assoc. Prof. Dr. Ahmet SARITAŞ Res. Asst. Nazime Ebru ÖZKUL ARIKAN	Ankara Yıldırım Beyazıt University	THE EFFECT OF MARKET ORIENTATION, COMPETITIVENESS AND TECHNOLOGY FOCUS ON EXPORT PERFORMANCE
Assoc. Prof. Dr. Dilek DURUSU-CİFTCİ	Pamukkale University	THE CHANGING ROLE OF ECONOMIC FREEDOM ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT

DATE

- 26.04.2023

TIME

- 12^{30}–14^{30}

SESSION

- HALL-1
- SESSION-2

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. Emine AKKAŞ BAYSAL		
Assist. Prof. Dr. Cumhur GÜNGÖR Assist. Prof. Dr. Emine AKKAŞ BAYSAL	Afyon Kocatepe University Afyon Kocatepe University	SECONDARY SCHOOL STUDENTS' PERCEPTIONS REGARDING THE CONCEPT OF EXAM: A METAPHORICAL STUDY
Assist. Prof. Dr. Emine AKKAŞ BAYSAL Assist. Prof. Dr. Cumhur GÜNGÖR	Afyon Kocatepe University Afyon Kocatepe University	OPINIONS OF PARENTS WHO HAVE CHILDREN WITH PRESCHOOL EDUCATION ON PEER BULLYING
Dr. Gamze KIRILMAZKAYA	Harran University	INVESTIGATION OF SCIENCE TEACHER CANDIDATES' SELF-CONFIDENCE LEVELS OF TECHNOLOGICAL PEDAGOGICAL CONTENT KNOWLEDGE AND THEIR ATTITUDE TO DISTANCE EDUCATION
Dr. Alparslan Gazi AYKIN Vahdeddin ÖZDEMİR	Hatay Mustafa Kemal University	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN TEST ANXIETY AND SPORT-ORIENTED ATTITUDES IN 11TH AND 12TH GRADE STUDENTS: ANTAKYA DISTRICT EXAMPLE
MSc. Kemal SANIVAR	Ankara University	KINEMATIC AND EMG EVALUATIONS OF BICEPS EXERCISES
Mehdizadeh Gulshan Kamal kızı	Scientific worker of ASPU	TEACHER'S PROFESSIONAL IN IMPLEMENTATION OF THE MODERN LESSON
Res. Asst. Merve Şule ÇAYCİ	Dokuz Eylül University	JEWISH COMPOSERS FROM IZMIR AND TURKISH JEWISH MUSIC

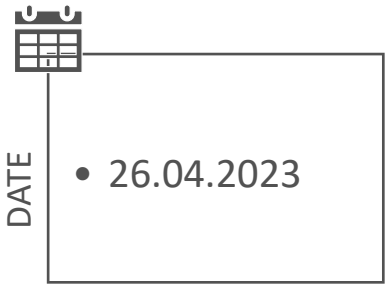

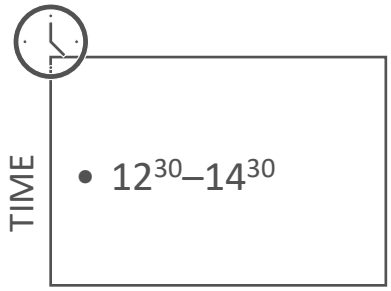

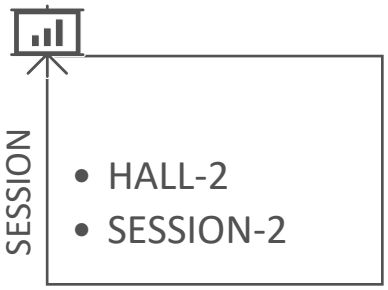

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Nejdet BİLGİ		
Assoc. Prof. Dr. Nejdet BİLGİ	Manisa Celal Bayar University	PROBLEM OF DEPUTY GOVERNOR DURING THE OCCUPATION OF IZMIR
Assoc. Prof. Dr. Nejdet BİLGİ	Manisa Celal Bayar University	POLITICAL HUMOR IN THE NEWSPAPER NASREDDIN HOCA IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC
Assist. Prof. Dr. Nihat DEMİRKOL Musa GÜL	Iğdır University Iğdır University	SOME LINGUISTIC CONSIDERATIONS ON THE SENTENCE HAL
Assoc. Prof. Dr. Osman BAYRAKTUTAN	Batman University	IS MÜDREC A KIND OF RECITATION?
Maharramova Elmira	Employee of ETM of ADPU	THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEARNER AND THE LEARNER IN THE LEARNING PROCESS
Dr. Esra E. Demir	Department of Applied Arts Philosophy, Vienna	TIME & SUBJECT & CINEMA
Res. Asst. Reyhan POLAT	Mimar Sinan Fine Arts University	A LIVING EHRAM WEAVING STUDIO AND EXAMPLES OF THE ADAPTATION OF THE WEAVINGS PRODUCED TO DAILY USE AREAS
Dr. Yasemin ERENGEZGİN KAFKAS	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University	INSTALLATIONS BASED ON TRANSFORMING THE ARCHITECTURAL STRUCTURE
Dr. Sevcan ÖZTÜRK	Social Sciences University of Ankara	EXPLORING THE CONCEPT OF HUMAN DIGNITY: A PROBLEM IN CONTEMPORARY THEOLOGY AND THE PHILOSOPHY OF RELIGION

DATE

- 26.04.2023

TIME

- 15^{00}–17^{00}

SESSION

- HALL-1
- SESSION-3

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Cem ÖZKURT		
Associate Prof. Dr. Aghasalim HASANOV	ANAS Institute of Philosophy and Sociology	INTEGRATION PROCESSES OF THE TURKIC REPUBLICS IN THE CONTEMPORARY PERIOD
Kamran Məmmədov İlhamə Hüseynova	Institute of Philosophy and Sociology Institute of Philosophy and Sociology	THE SECOND KARABAKH WAR – THE INFORMATION FACTOR IN THE EXECUTION OF MILLITARY OPERATIONS
Əliyeva Nərgiz Əsgərəli qızı	Azerbaijan	THE EFFECT OF THE PERSONALITY CREATED DURING THE ADOLESCENCE PERIOD ON THE PSYCHOLOGICAL PHYSIOLOGY AND SELF-DISCOVERY PROCESS
Assoc. Prof. Dr. Cem ÖZKURT	Trabzon University	A LOOK AT KIRAY'S ADANA STUDY: SOCIO-TRANSFORMATION OF THE VILLAGE, PROPERTY REGIME AND POWER RELATIONS GAME
Assist. Prof. Dr. Vural AKAR Lect. Ali KOSAT	Kütahya Dumlupınar University Kütahya Dumlupınar University	THE EFFECTS OF WORKPLACE UNCOURTESY ON CUSTOMERS: REGULATORY ROLE OF PSYCHOLOGICAL WELLNESS
Assist. Prof. Dr. Vural AKAR Lect. Ali KOSAT	Kütahya Dumlupınar University Kütahya Dumlupınar University	THE EFFECTS OF PERCEIVED ETHICAL BELIEF AND WORKPLACE INCIVILITY ON EMPLOYEES: REGULATORY ROLE OF PSYCHOLOGICAL OWNERSHIP
Assist. Prof. Dr. Murat Erdoğan	İstanbul Esenyurt University	COMPARATIVE PRESENTATIONS OF 1999-2023 EARTHQUAKE NEWS
Aliyeva Sona	Azerbaijan State Pedagogical University	WAYS TO DEVELOP CRITICAL THINKING IN STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS
Oktay ÖNEY	Bursa Technical University	FEMINISM AND VIOLENCE AGAINST WOMEN STUDY
Assoc. Prof. Dr. Mustafa BAYTER Merve DEMİRKAN	Ankara Yıldırım Beyazıt University Ankara Yıldırım Beyazıt University	THE ROLE OF RDA AS A CATALOGING RULE IN URAP RANKINGS
Assist. Prof. Dr. Fatih Emrah DEMİR	Gaziantep University	DETERMINATION OF EFFECTIVE INTERVENTION PACKAGE IN REDUCING READING ERRORS OF STUDENTS WITH LOW VISION

DATE

- 26.04.2023

TIME

- 15^{00}–17^{00}

SESSION

- HALL-2
- SESSION-3

HEAD OF SESSION: Irina-Ana DROBOT		
Faryal Gohar Usman Haider Wania Nasir Bilal Aslam Dr Wafa Majeed Humaira Muzaffar Muhammad Naeem Faisal	Government College University University of Agriculture University of Agriculture University of Agriculture University of Agriculture Government College University University of Agriculture	EFFECT OF OCIMUM TENUIFLORUM AND LEPIDIUM MEYENII HERBAL EXTRACT IN THE MANAGEMENT OF POLYCYSTIC OVARIAN SYNDROME IN RAT MODEL
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO	Lagos State University of Education Lagos State University of Education	THE EFFICACY OF DATA BACKUP AND RECOVERY PRACTICES: AN INSIGHT FOR SCHOOL MANAGEMENT
Menahal Azhar Zertashia Haider	Comsats University Islamabad Comsats University Islamabad	SCREEN TIME OF UNIVERSITY STUDENTS
Mahnoor Asif Zainab Khizar Esal Saeed	Comsats University Islamabad Comsats University Islamabad Comsats University Islamabad	THE IMPACT OF ACADEMIC STRESS ON THE SLEEPING HABITS OF YOUNG ADULTS
Fr. Baiju Thomas	Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute	PROMOTING A STUDY ON THE IMPORTANCE OF MAINTAINING ADEQUATE NUTRITION AND HEALTH DIET FOR CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY IN MODERN SOCIETY
Asma AWAN Manoj SHARMA	University of Nevada Las Vegas University of Nevada Las Vegas	CONSUMER SATISFACTION SURVEY FOR A COVID-19 HEALTH PROGRAM EVALUATION: THE RQFSM FRAMEWORK FOR PROCESS EVALUATION
Favour C. Uroko Lawrence Okwuosa	University of Nigeria Nsukka University of Nigeria Nsukka	ABIGAIL THE WIFE OF NABAL AND MISCONCEPTION OF FEMINIST IDEOLOGIES BY AFRICAN WOMEN
Sandra C.S. Marques	NOVA University of Lisbon	MEDIA AND HEALTH LITERACY: A STUDY ON THE CONTRIBUTION OF TV TO THE NAVIGATIONAL HEALTH LITERACY (HL-NAV) OF THE ELDERLY IN PORTUGAL
Ana Paula Monteiro	University of Trás-os-Montes and Alto Douro, Portugal	ADDITION TO SOCIAL NETWORKS AND FEAR OF MISSING OUT
Irina-Ana DROBOT	Technical University of Civil Engineering Bucharest	PSYCHOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL ISSUES IN THE FILM “ANOTHER ROUND” (2020)

DATE

- 27.04.2023

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-1
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Mariam Jikia		
Prof. Dr. Ketevan Marshava Prof. Dr. Mariam Jikia	Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Georgian Technical University	REGIONAL TRENDS OF MIGRATION WITHIN EUROPEAN UNION
Prof. Dr. Mariam Jikia	Georgian Technical University	THE CHALLENGES OF EU's MIGRATION POLICY (CASE STUDY OF EASTERN NEIGHBOURHOOD)
Kristina DEVČIĆ Ivana TONKOVIĆ PRAŽIĆ	Polytechnic Nikola Tesla in Gospić Polytechnic Nikola Tesla in Gospić	CLUSTER ANALYSIS OF THE GENDER PAY GAP – CASE STUDY OF EUROPEAN COUNTRIES
Dr. Sándor Földvári	Debrecen University	TURKISH FOLK TALES FROM ISLAND ADA-KALEH IN HUNGARIAN: THE LITERARY ACTIVITY OF IGNÁC KÚNOS, HUNGARIAN TURKOLIGIST
Venelin TERZIEV Silva VASILEVA	Full Member of the Russian Academy of Natural History Yordan Yovkov High School	LITERATURE AS THE OTHER SIDE OF SCIENCE
Assoc. Prof. Dr. Olga ANDREEVA	Rostov State University of Economics	CHALLENGES TO ACTIVE SOCIAL POLICIES IN BULGARIA
Sali Kadria	Albanian Studies Academy	ALBANIAN-TURKISH RELATIONS DURING THE 1920S – PROMOTING AND HINDING FACTORS
KHOFIFATUL ALIVIA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK WILDA YULIA RUSYIDA	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY STUDY ON MAJAS CRAFT BOUQUET BUSINESS IN PEKALONGAN

DATE

- 27.04.2023

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-2
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Dr. László Pitlik		
Zsolt Lajos Kontra Dr. László Pitlik	Kodolányi János University and MY-X research team Kodolányi János University and MY-X research team	PROJECT STARLIGHT: ROBOT-EYE FOR (TURKISH) FOOTBALL PLAYER TALENT IDENTIFICATION
Marjan Shirahmad	University of Sopron	ENGAGEMENT IN SPORT CONSUMPTION: A LITERATURE REVIEW
ARDITA TODRI PETRAQ PAPAJORGJI	University of Elbasan "Aleksandër Xhuvani" European University of Tirana, "Xhanfize Keko" Street	ALBANIAN`s ATTITUDES TOWARD SECOND HAND GOODS AND THEIR ONLINE PLATFORMS USE – A MINDSET ANALYSIS
ENKELEIDA LLESHI BLERINA MEMA	Sports University of Tirana Sports University of Tirana	IDENTIFICATION AND ASSESSMENT OF VERTICAL JUMP IN VOLLEYBALL PLAYERS 13-14 YEARS OLD IN ALBANIA
MARK DODAJ ARBEN KAÇURRI ENKELEIDA LLESHI	Sports University of Tirana Sports University of Tirana Sports University of Tirana	THE USE OF RATE OF PERCEIVED EXERTION (RPE) ON MONITORING INTERNAL LOAD IN SOCCER
Joseph Onyema Ahaotu Mgbeodi Miracle Anccy Eruba	University of Port Harcourt University of Port Harcourt	SEXISM IN THE ENGLISH TRANSLATIONS OF SELECTED NDOKI-IGBO PROVERBS
MD Nazmul Hossain MD Iqbal Baher Chowdhury	RUDN University Russian State Academy of Intellectual Property	MIGRATION PROBLEM: REASONS, IMPACTS AND WAY TO OVERCOME

DATE

- 27.04.2023

TIME

- 12^{30}–14^{30}

SESSION

- HALL-1
- SESSION-2

HEAD OF SESSION: Zohaib Hassan Sain		
Eva Agustina MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK WILDA YULIA RUSYIDA	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF MBA EVIN'S FOOD STALL IN WONOPRINGGO, PEKALONGAN REGENCY
SABELA ALMAHDIYINA KAMILA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF THE GRASS JELLY CAPPUCCINO SHOP MAS BROW IN KEDUNGWUNI
Madona Kekelia Nino Kitoshvili	National University of Georgia	THE CHALLENGES OF PRESCHOOL EDUCATION AND THE NEED FOR ALTERNATIVE EDUCATION
Dian Nofitasari Hendri Hermawan ADİNUGRAHA	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	UMKM MARKETING STRATEGY DURING THE COVID-19 PANDEMIC
Dr. Arben Hoti	University of Shkoder	OVERWIEW DESCRIPTION OF THE DOCTORAL THESIS ON STUDENT MOTIVATION IN ALBANIA
RISKI FEBRIANA Hendri Hermawan ADİNUGRAHA	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	THE DEVELOPMENT OF KPOP FANS IN INDONESIA
NAZHIFAH MEYDYNA SILVA YANDA KARTIKASARI PUTRY CAMELIA ROSANTY MUHAMMAD ARIS SAFI'I HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	DEVELOPMENT OF ISLAMIC FINANSIAL INSTITUTIONS IN INDONESIA
LU'LUK FEBRIANI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS AT A TRADITIONAL SNACK BUSINESS IN PEKALONGAN CITY
DINDA HASANATUL JAMILA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	FEASIBILITY STUDY OF ANAK HEBAT (AHE) TUTORING BUSINESS TEGALSURUH BRANCH, PEKALONGAN REGENCY
Zohaib Hassan Sain	Superior University	THE OVERVIEW OF PROBLEMS LEARNED IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN PAKISTAN
Zohaib Hassan Sain	Superior University	STUDENTS ASSESSMENT OF ONLINE EDUCATION DURING THE COVID-19 EPIDEMIC: AN ANALYSIS

DATE

- 27.04.2023

TIME

- 12^{30}–14^{30}

SESSION

- HALL-2
- SESSION-2

HEAD OF SESSION: MUHAMMAD SULTAN MUBAROK		
Galang Ramadhan MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK WILDA YULIA RUSYIDA	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	FEASIBILITY STUDY OF CREATIVE PHOTOGRAPHY BASED ON MARKETING ASPECT AND CANVAS BUSINESS MODEL (Case Study at Singapore Photo Studio, Pekalongan City)
ANNIDA NIRFALA SARI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	ANALYSIS OF THE MARKETING ASPECT OF THE "SRIDIL COLLECTION" CLOTHES SHOP IN GROSIR COMAL
NABILA KURNIA PANGESTUTI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY IN SILVIE COOKIES, PEKALONGAN REGENCY
IIS NUR FAIZAH MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK WILDA YULIA RUSYIDA	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	ANALYSIS OF THE FEASIBILITY STUDY OF AZQO COLLECTION JEANS CONVECTION BUSINESS IN PUCUNG VILLAGE
SABELA ALMAHDIYINA KAMILA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF THE GRASS JELLY CAPPUCCINO SHOP MAS BROW IN KEDUNGWUNI
RISKA ALINDA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	ANALYSIS OF THE FEASIBILITY STUDY BUSINESS FAUZIL "PHOTO COPY" PEKALONGAN
JOHAN SAPUTRA ALFALLA MUHAMMAD SULTAN MUBAROK MUHAMMAD TAUFIQ ABADI	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	ISLAMIC ECONOMICS: ASPECTS OF MONEY, PRODUCTION, DISTRIBUTION, CONSUMPTION, AND LABOR
AFIZA SHANDY AULIA ANTIKA PURI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK MUHAMMAD TAUFIQ ABADI	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	DESCRIPTION OF ETHICS IN BUSINESS, AND PHILOSOPHY OF ETHICS
JOHAN SAPUTRA ALFALLA MUHAMMAD SULTAN MUBAROK MUHAMMAD TAUFIQ ABADI	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	ISLAMIC ECONOMICS: ASPECTS OF MONEY, PRODUCTION, DISTRIBUTION, CONSUMPTION, AND LABOR
ANNIDA NIRFALA SARI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	ANALYSIS OF THE MARKETING ASPECT OF THE "SRIDIL COLLECTION" CLOTHES SHOP IN GROSIR COMAL
NABILA KURNIA PANGESTUTI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan	ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY IN SILVIE COOKIES, PEKALONGAN REGENCY

DATE

- 27.04.2023

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-5
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Lect. Esra İŞBİLEN DURU		
Prof. Dr. Meral ALTAN Shahlar Isazade	Yildiz Technical University Yildiz Technical University	THE PROBLEM OF ENERGY POVERTY IN TURKEY AND ITS MEASUREMENT
Prof. Dr. Meral ALTAN Khayal BAYRAMOV	Yildiz Technical University Yildiz Technical University	THE CONCEPT OF CORRUPTION, ITS EFFECTS AND COMBATING METHODS
Esra Nur YAZICI	Ondokuz Mayıs University	IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON BIODIVERSITY
Aliyeva Gunay Madat	UNEC Azerbaijan State University of Economics	CONFLICT AND STRESS IN MANAGEMENT
Assoc. Prof. Dr. Aynura Yusif Yahyayeva	Sumgayit State University	STATE POLICY IN THE FIELT OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS IN AZERBAIJAN AND DIRECTIONS OF ITS IMPROVEMENT
Mahammad Alakbar-Zada	İstanbul Aydın University	CAUSES OF THE FRENCH REVOLUTION
Lect. Esra İŞBİLEN DURU Assoc. Prof. Dr. Gül Eser	Istanbul Gedik University Marmara University	AN INTERPRETATION OF MULTI-NATIONAL COMPANIES THROUGH PUBLIC ENTERPRISES TO: AN ASSESSMENT FROM THE PARADIGM OF DECISION-MAKING MANAGERS OF PUBLIC ENTERPRISES
Assist. Prof. Dr. Şehadet BULUT	Kilis 7 Aralik University	EVALUATION OF NATO COUNTRIES IN TERMS OF HEALTH INDICATORS

DATE

- 27.04.2023

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-6
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Mehmet Zeki DUMAN		
Assoc. Prof. Dr. Esen DURMUŞ Dr. Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ	Fırat University Fırat University	DISASTER AND MIGRATION: A SPATIAL ANALYSIS OF THE TEMPORARY MIGRATION AFTER THE KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKES: THE CASE OF ELAZIG
Dr. Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ	Fırat University	THE ROLE, IMPORTANCE AND FUNCTION OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN DISASTER: THE CASE OF KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE
Dr. Adem Bağış ALÇİÇEK	Istanbul Medipol University	THE VILLAGE LAW OF 1924 AND THE VILLAGE IN THE NOVEL YABAN
Res. Asst. Dr. Gürkan KOLAYLI Prof. Dr. Fatma LORCU	Trakya University Trakya University	INVESTIGATION OF INTERNATIONAL TELECOMMUNICATION UNION MEMBER STATES WITH DATA MINING METHODS AND THE POSITION OF TURKEY IN TELECOMMUNICATIONS SECTOR
Prof. Dr. Mehmet Zeki DUMAN	Van Yüzüncü Yıl University	THE PERCEPTION OF RELIGION AND RELIGIOSITY OF GENERATION Z STUDYING AT UNIVERSITY: THE CASE OF ULUDAĞ UNIVERSITY
Prof. Dr. Mehmet Zeki DUMAN	Van Yüzüncü Yıl University	THE IDEA OF COMMUNITY IN ZYGMUNT BAUMAN AND SOCIOLOGICAL REASONS FOR THE RISE OF COMMUNITIES
Assist. Prof. Dr. Emel KUŞKU ÖZDEMİR	Izmir Kavram Vocational School	SOCIAL MEDIA IN CRISIS COMMUNICATION MANAGEMENT: ANALYSIS OF AFAD PRESIDENCY TWITTER SHARES IN THE KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE OF 2023

DATE

- 27.04.2023

TIME

- 10^{00}–12^{00}

SESSION

- HALL-7
- SESSION-1

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Tamilla ALİYEVA		
Assist. Prof. Dr. Mehmet Emin KALGI	Ardahan University	A THEORETICAL STUDY ON ATTRIBUTING RELIGIOUS MEANINGS TO NATURAL DISASTERS
Ulduz K.Azad Prof. Dr. İbrahim Kırcova	Yıldız Teknik University Yıldız Teknik University	MEDIATING ROLE OF CUSTOMER SATISFACTION ON SERVICE QUALITY AND CUSTOMER LOYALITY IN ONLINE QUICK GROCERY SHOPPING
Hülya Gencür Assoc. Prof. Dr. Şafak Öztürk	Manisa National Education Directorate Manisa Celal Bayar University	NATURE CONSCIOUSNESS IN CHILDREN AND BIOMMICRY IN EDUCATION
Dilek ÇAYCI Assoc. Prof. Dr. Şafak ÖZTÜRK	Celalettin Ökten Imam Hatip Secondary School Celal Bayar University	EXAMINATION OF THE COMPATIBILITY OF THE MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION PUBLICATIONS 6TH GRADE TURKISH TEXTBOOK USED IN 2022-2023 ACADEMIC YEAR WITH 21st CENTURY SKILLS
Asst. Prof. Aslı YÖNTEN BALABAN Asst. Prof. İnci ÇOBAN İNCE	Ondokuz Mayıs University Çankırı Karatekin University	THE ROLE OF WOMEN IN DISASTER MANAGEMENT: PROBLEMS AND POLICY SUGGESTIONS
Assoc. Prof. Dr. Tamilla ALİYEVA	Dokuz Eylül University	ARTISTIC FUNCTIONS OF THE TRICKSTER PHENOMENON IN POSTMODERN LITERATURE
Abdulsamet KOÇ	Ondokuz Mayis University	MUNICIPAL ACTIVITIES in the PROVINCE of SHKODËR DURING the OTTOMAN PERIOD

AEGEAN
SYMPOSIUM
IKSAD

AEGEAN
SYMPOSIUM
IKSAD
INSTITUTE
www.iksadinstitute.org.tr

IKSAD
INSTITUTE

AEGEAN
SYMPOSIUM
AEGEAN
SYMPOSIUM
5. SONUÇLAR
IKSAD
INSTITUTE
RAMADA

AEGEAN
SYMPOSIUM
IKSAD
INSTITUTE

AEGEAN
SYMPOSIUM

INSTITUTE OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND SOCIAL RESEARCH
REPUBLIC TURKEY
IKSAD
INSTITUTE
www.iksadinstitute.org.tr

International
AEGEAN
SYMPOSIUM
ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES
www.aegeanconference.com
Certificate

AEGEAN
SYMPOSIUM
Certificate

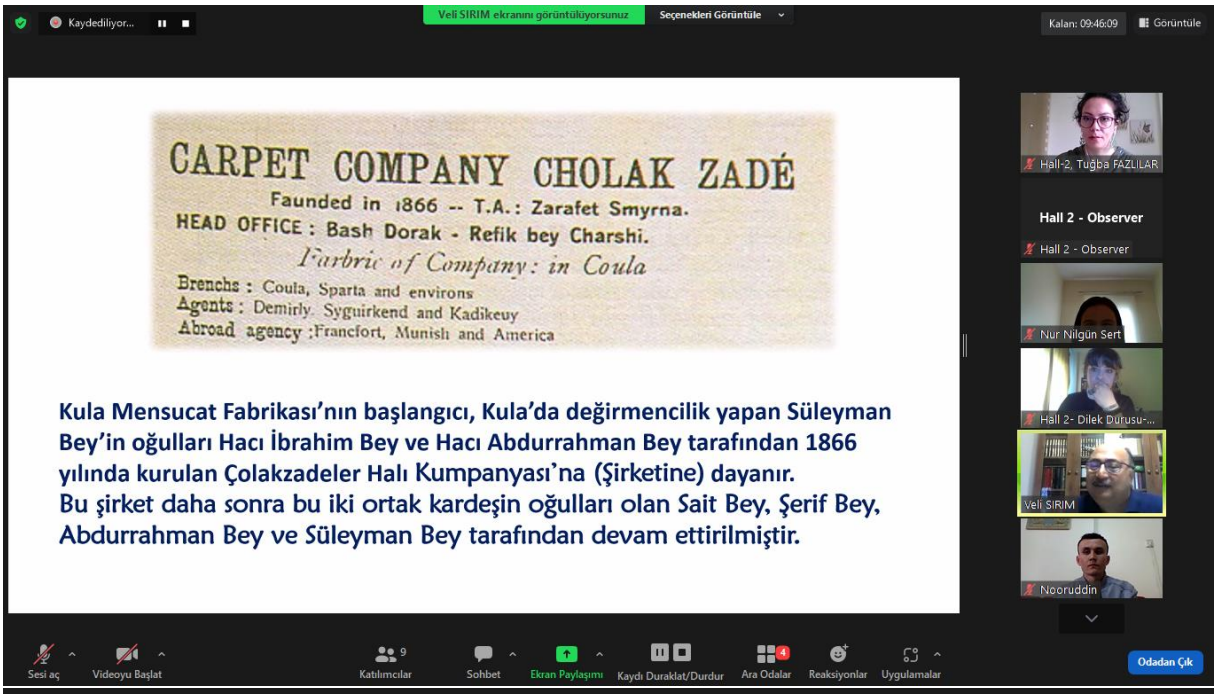
Kaydediliyor...
Veli SIRIM ekranını görüntülüyorsunuz
Seçenekleri Görüntüle
Kalan: 09:46:09
Görüntüle
CARPET COMPANY CHOLAK ZADÉ
Faunded in 1866 -- T.A.: Zarafet Smyrna.
HEAD OFFICE : Bash Dorak - Refik bey Charshi.
Farbric of Company: in Coula
Brenchs : Coula, Sparta and environs
Agents : Demirly Syguirkend and Kadikeuy
Abroad agency :Francfort, Munish and America
Kula Mensucat Fabrikası'nın başlangıcı, Kula'da değirmencilik yapan Süleyman Bey'in oğulları Hacı İbrahim Bey ve Hacı Abdurrahman Bey tarafından 1866 yılında kurulan Çolakzadeler Halı Kumpanyası'na (Şirketine) dayanır.
Bu şirket daha sonra bu iki ortak kardeşin oğulları olan Sait Bey, Şerif Bey, Abdurrahman Bey ve Süleyman Bey tarafından devam ettirilmiştir.
Hall-2, Tuğba FAZLILAR
Hall 2 - Observer
Hall 2 - Observer
Nur Nilgün Sert
Hall 2- Dilek Durusu-...
Veli SIRIM
Nooruddin
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Odadan Çık

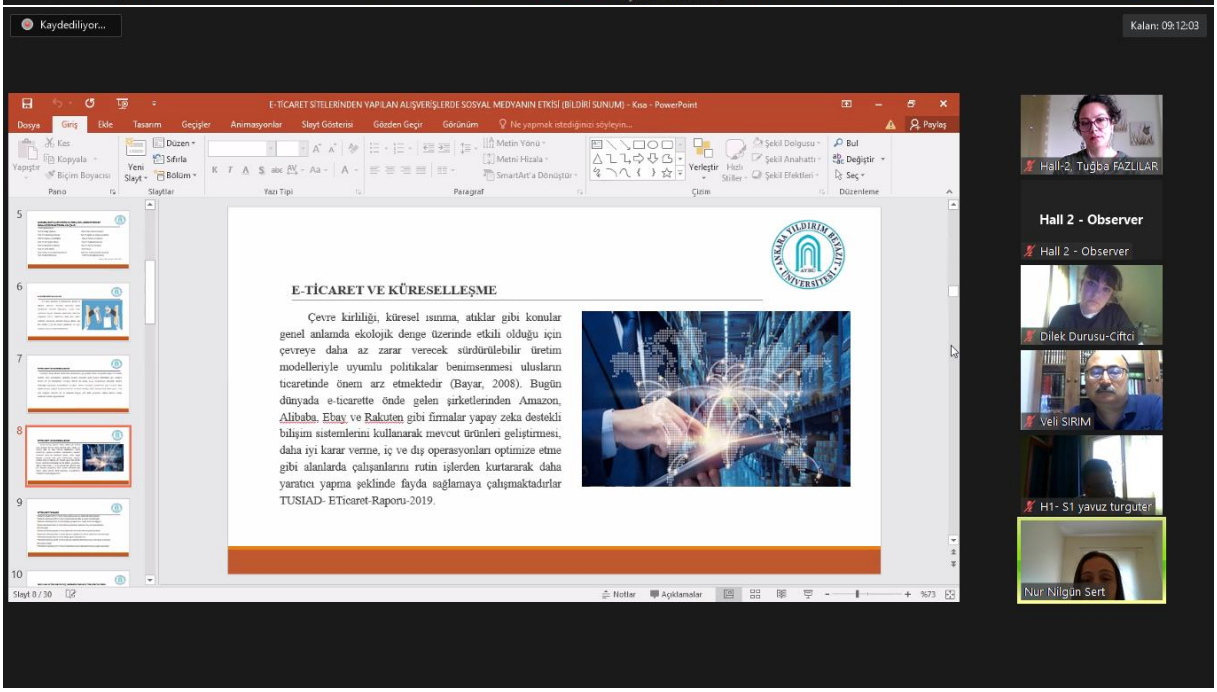
Kaydediliyor...
Kalan: 09:12:03
E-TİCARET SİTELERİNDEN YAPILAN ALIŞVERİŞLERDE SOSYAL MEDYANIN ETKİSİ (BİLDİRİ SUNUM) - Kısa - PowerPoint
E-TİCARET VE KÜRESELLEŞME
Çevre kirliliği, küresel ısınma, atıklar gibi konular genel anlamda ekolojik denge üzerinde etkili olduğu için çevreye daha az zarar verecek sürdürülebilir üretim modelleriyle uyumlu politikalar benimsenmesi ulusların ticaretinde önem arz etmektedir (Bayar, 2008). Bugün dünyada e-ticarette önde gelen şirketlerinden Amazon, Alibaba, Ebay ve Rakuten gibi firmalar yapay zeka destekli bilişim sistemlerini kullanarak mevcut ürünleri geliştirmesi, daha iyi karar verme, iç ve dış operasyonları optimize etme gibi alanlarda çalışanlarını rutin işlerden kurtararak daha yaratıcı yapma şeklinde fayda sağlamaya çalışmaktadırlar TUSIAD- ETicaret-Raporu-2019.
Hall-2, Tuğba FAZLILAR
Hall 2 - Observer
Hall 2 - Observer
Dilek Durusu-Ciftci
Veli SIRIM
H1- S1 yavuz turgut
Nur Nilgün Sert

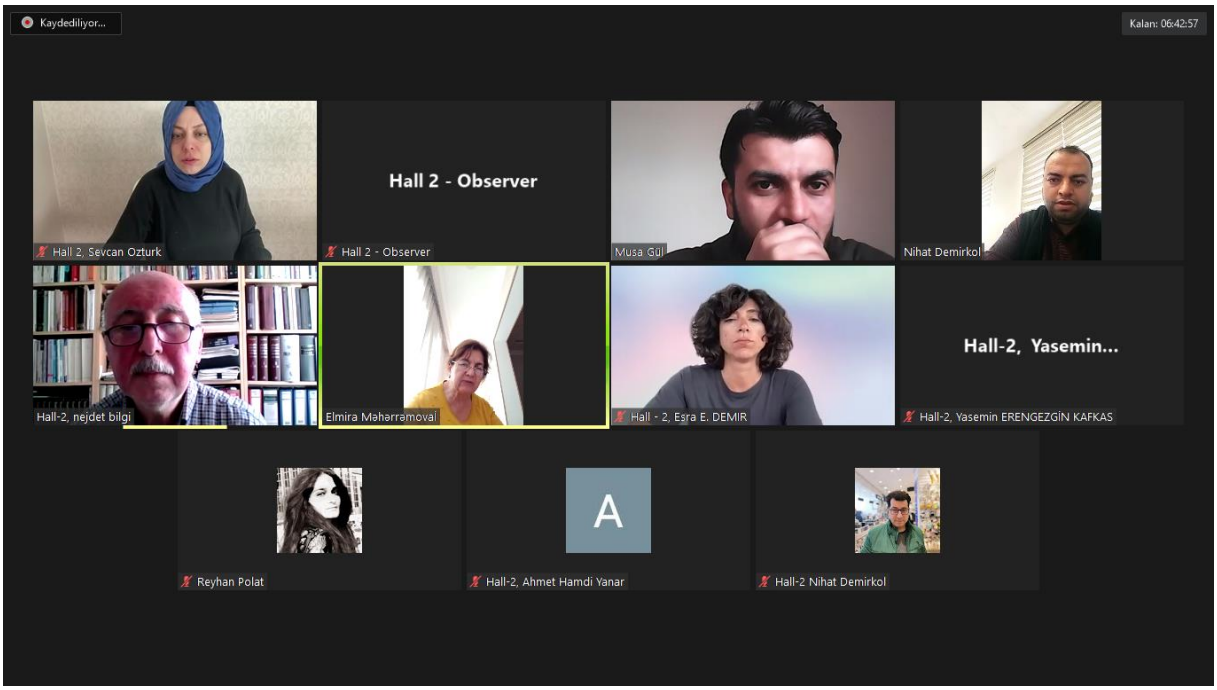
Kaydediliyor...
Kalan: 06:42:57
Hall 2, Sevcan Ozturk
Hall 2 - Observer
Hall 2 - Observer
Musa Gül
Nihat Demirkol
Hall-2, nejdet bilgi
Elmira Maharramova
Hall - 2, Esra E. DEMIR
Hall-2, Yasemin...
Hall-2, Yasemin ERENGEZGİN KAFKAS
Reyhan Polat
A
Hall-2, Ahmet Hamdi Yanar
Hall-2 Nihat Demirkol

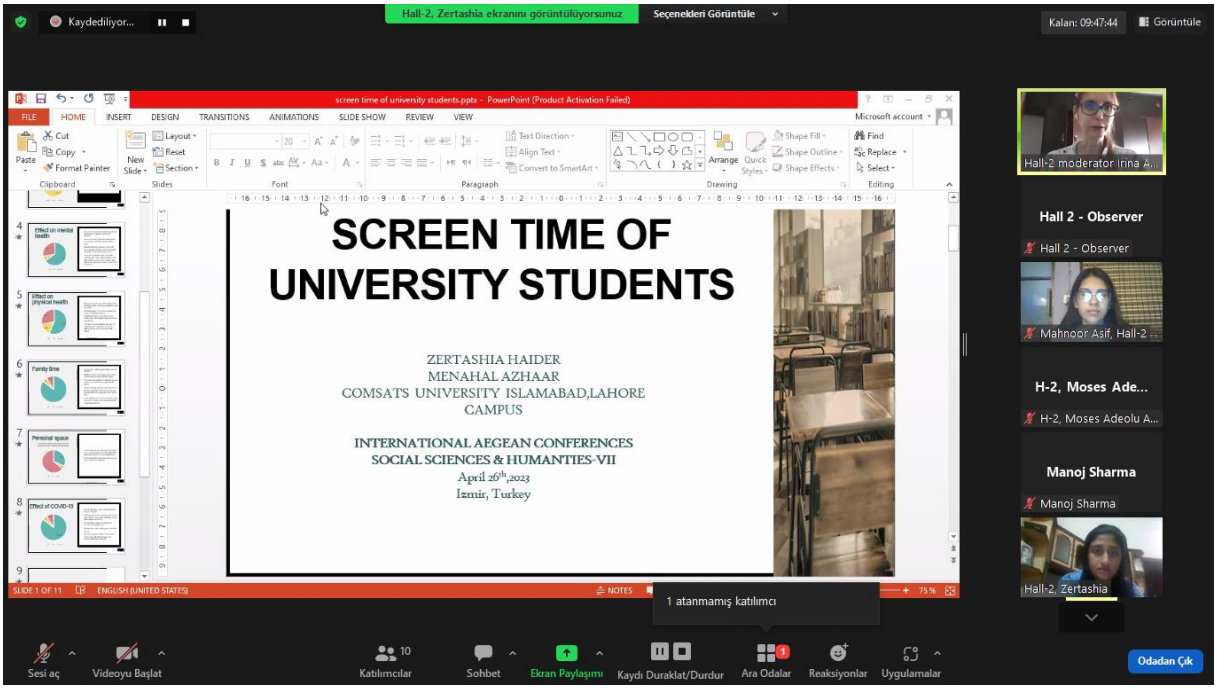
Kaydediliyor...
Hall-2, Zertashia ekranını görüntülüyorsunuz
Seçenekleri Görüntüle
Kalan: 09:47:44
Görüntüle
SCREEN TIME OF UNIVERSITY STUDENTS
ZERTASHIA HAIDER
MENAHAL AZHAAR
COMSATS UNIVERSITY ISLAMABAD,LAHORE CAMPUS
INTERNATIONAL AEGEAN CONFERENCES
SOCIAL SCIENCES & HUMANTIES-VII
April 26th,2023
Izmir, Turkey
Hall-2 moderator Irina A...
Hall 2 - Observer
Hall 2 - Observer
Mahnoor Asif, Hall-2 ...
H-2, Moses Ade...
H-2, Moses Adeolu A...
Manoj Sharma
Manoj Sharma
Hall-2, Zertashia
1 atanmamış katılımcı
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Odadan Çık

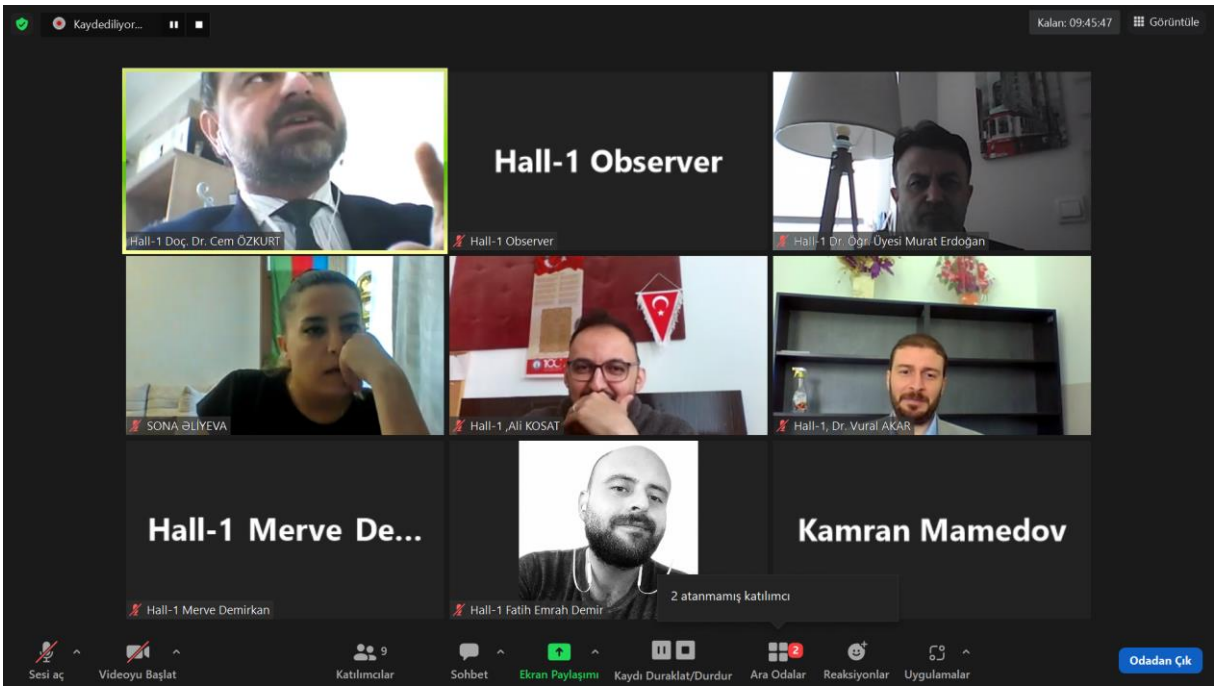
Kaydediliyor...
Kalan: 09:45:47
Görüntüle
Hall-1 Observer
Hall-1 Doç. Dr. Cem ÖZKURT
Hall-1 Observer
Hall-1 Dr. Öğr. Üyesi Murat Erdoğan
SONA ƏLİYEVA
Hall-1 ,Ali KOSAT
Hall-1, Dr. Vural AKAR
Hall-1 Merve De...
Kamran Mamedov
Hall-1 Merve Demirkan
Hall-1 Fatih Emrah Demir
2 atanmamış katılımcı
Sesi aç
Videoyu Başlat
Katılımcılar
Sohbet
Ekran Paylaşımı
Kaydı Duraklat/Durdur
Ara Odalar
Reaksiyonlar
Uygulamalar
Odadan Çık

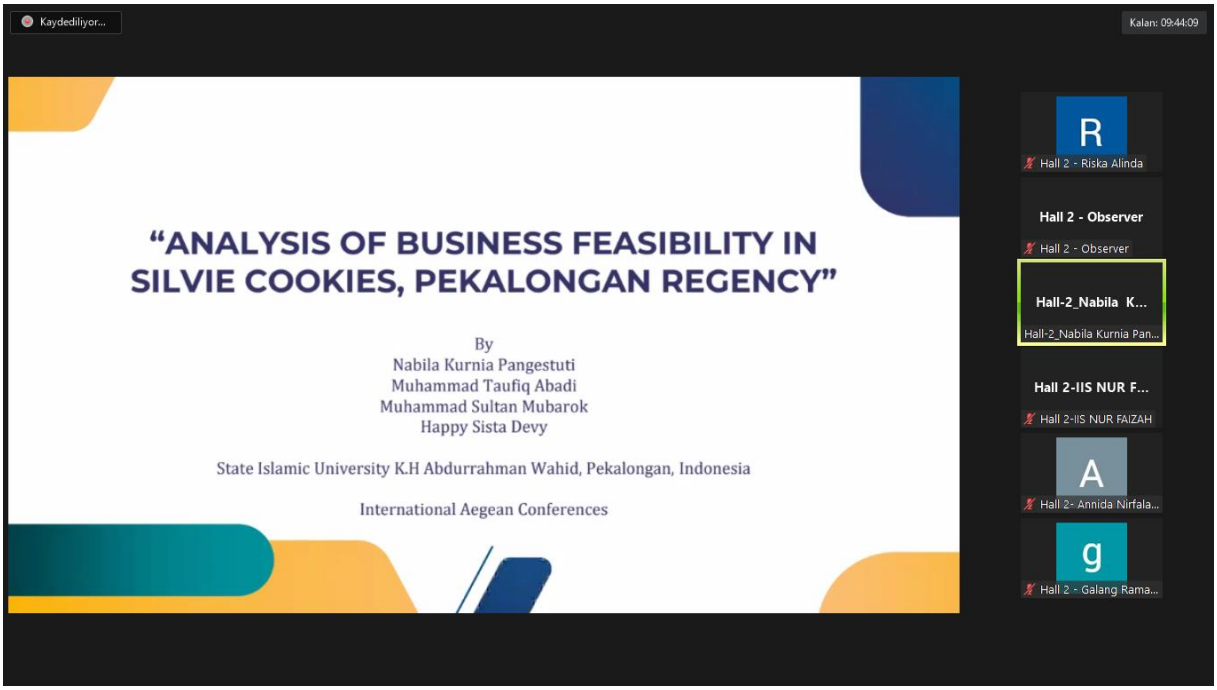
Kaydediliyor...
Kalan: 09:44:09
"ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY IN SILVIE COOKIES, PEKALONGAN REGENCY"
By
Nabila Kurnia Pangestuti
Muhammad Taufiq Abadi
Muhammad Sultan Mubarok
Happy Sista Devy
State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid, Pekalongan, Indonesia
International Aegean Conferences
R
Hall 2 - Riska Alinda
Hall 2 - Observer
Hall 2 - Observer
Hall-2_Nabila K...
Hall-2_Nabila Kurnia Pan...
Hall 2-IIS NUR F...
Hall 2-IIS NUR FAIZAH
A
Hall 2- Annida Nirfala...
g
Hall 2 - Galang Rama...

CONTENT

CONFERENCES ID	**I**
PROGRAM	**II**
PHOTO GALLERY	**III**
CONTENT	**IV**

Author	Title	No
Azaliya F. Ilimbetova	WOLF CULT OF THE BASHKIRS IN THE LIGHT OF THE SPIRITUAL CULTURE OF THE TURKIC PEOPLES OF THE WORLD	1
Taylan MARAL	USAGE OF GAME TECHNOLOGIES IN INCREASING THE INTERACTION OF NEWS CONTENTS IN JOURNALISM	18
Nooruddin NOORİ	RESEARCHING THE ROLE OF AMIR ALI SHIR NEVAI IN THE POLITICAL CONFLICT OF SULTAN HUSAIN BAYQARA PERIOD	20
Mehmet Seyda OZAN Faruk Selahattin YOLCU	INNOVATION MANAGEMENT IN CORPORATE COMMUNICATION FROM STRATEGIC MANAGEMENT PERSPECTIVE	21
Faruk Selahattin YOLCU Mehmet Seyda OZAN	TEN MAIN PRINCIPLES FOR GOOD BUSINESS PROCESS MANAGEMENT IN PUBLIC ORGANIZATIONS	23
Mustafa GÜÇLÜ	A GENERAL EVALUATION ON FORMAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE OTTOMAN EMPIRE	25
Ahmet ŞAHAN Mustafa GÜÇLÜ	AN EVALUATION OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION FROM THE VIEWPOINT OF THE THEORIES OF LANGUAGE ACQUISITION	32
Elif BAŞ	LIVING SINGLE AS AN ALTERNATIVE LIFESTYLE TO MARRIAGE	38
Betül Esra YILMAZ Deniz Mertkan GEZGİN	TECHNOLOGY USE AND OBESITY: COULD TECHNOLOGY BE ONE OF THE CAUSES OF OBESITY?	40

Deniz Mertkan GEZGİN Tuğba TÜRK KURTÇA Ecem ATABAY	INVESTIGATION OF THE UNIVERSITY STUDENTS' LEVELS OF THE FEAR OF MISSING ON SOCIAL NETWORKS REGARDING THEIR STUDY BEHAVIORS	55
Veli SIRIM	THE PLACE OF KULA TEXTILE FACTORY IN KULA ECONOMIC HISTORY	72
Berfin KURTEL	THE TRANSFORMATION WHERE SUSTAINABILITY GOALS GUIDE THE PACKAGING INDUSTRY	85
Nur Nilgün SERT Ahmet SARITAŞ	THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA ON SHOPPING BY E-COMMERCE SITES	87
Tuğba ARPAZLI FAZLILAR	THE RELATIONSHIP OF DIGITAL COMPETITIVENESS AND ECONOMIC GROWTH: PANEL DATA ANALYSIS	96
Yavuz TURGUTER Hakan KAYA	THE RELATIONSHIP BETWEEN DEFENSE EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH IN THE TURKISH ECONOMY	98
Ferda YÜKSEL Ahmet SARITAŞ Nazime Ebru ÖZKUL ARIKAN	THE EFFECT OF MARKET ORIENTATION, COMPETITIVENESS AND TECHNOLOGY FOCUS ON EXPORT PERFORMANCE	113
Dilek DURUSU-CİFTCİ	THE CHANGING ROLE OF ECONOMIC FREEDOM ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT	126
Cumhur GÜNGÖR Emine AKKAŞ BAYSAL	SECONDARY SCHOOL STUDENTS' PERCEPTIONS REGARDING THE CONCEPT OF EXAM: A METAPHORICAL STUDY	135
Emine AKKAŞ BAYSAL Cumhur GÜNGÖR	OPINIONS OF PARENTS WHO HAVE CHILDREN WITH PRESCHOOL EDUCATION ON PEER BULLYING	167
Gamze KIRILMAZKAYA	INVESTIGATION OF SCIENCE TEACHER CANDIDATES' SELF-CONFIDENCE LEVELS OF TECHNOLOGICAL PEDAGOGICAL CONTENT KNOWLEDGE AND THEIR ATTITUDE TO DISTANCE EDUCATION	195
Alparslan Gazi AYKIN Vahdeddin ÖZDEMİR	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN TEST ANXIETY AND SPORT-ORIENTED ATTITUDES IN	203

	11TH AND 12TH GRADE STUDENTS: ANTAKYA DISTRICT EXAMPLE	
Kemal SANIVAR	KINEMATIC AND EMG EVALUATIONS OF BICEPS EXERCISES	216
Mehdizadeh Gulshan Kamal kızı	TEACHER'S PROFESSIONAL IN IMPLEMENTATION OF THE MODERN LESSON	218
Merve Şule ÇAYCİ	JEWISH COMPOSERS FROM IZMIR AND TURKISH JEWISH MUSIC	224
Nejdet BİLGİ	PROBLEM OF DEPUTY GOVERNOR DURING THE OCCUPATION OF IZMIR	226
Nejdet BİLGİ	POLITICAL HUMOR IN THE NEWSPAPER NASREDDIN HOCA IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC	241
Nihat DEMİRKOL Musa GÜL	SOME LINGUISTIC CONSIDERATIONS ON THE SENTENCE HAL	256
Osman BAYRAKTUTAN	IS MÜDREC A KIND OF RECITATION?	260
Maharramova Elmira	THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEARNER AND THE LEARNER IN THE LEARNING PROCESS	264
Esra E. Demir	TIME & SUBJECT & CINEMA	274
Reyhan POLAT	A LIVING EHRAM WEAVING STUDIO AND EXAMPLES OF THE ADAPTATION OF THE WEAVINGS PRODUCED TO DAILY USE AREAS	276
Yasemin ERENGEZGİN KAFKAS	INSTALLATIONS BASED ON TRANSFORMING THE ARCHITECTURAL STRUCTURE	278
Sevcan ÖZTÜRK	EXPLORING THE CONCEPT OF HUMAN DIGNITY: A PROBLEM IN CONTEMPORARY THEOLOGY AND THE PHILOSOPHY OF RELIGION	291
Aghasalim HASANOV	INTEGRATION PROCESSES OF THE TURKIC REPUBLICS IN THE CONTEMPORARY PERIOD	298
Kamran Məmmədov İlhamə Hüseynova	THE SECOND KARABAKH WAR – THE INFORMATION FACTOR IN THE EXECUTION OF MILLITARY OPERATIONS	300
Əliyeva Nərgiz Əsgərəli qızı	THE EFFECT OF THE PERSONALITY CREATED DURING THE	309

	ADOLESCENCE PERIOD ON THE PSYCHOLOGICAL PHYSIOLOGY AND SELF-DISCOVERY PROCESS	
Cem ÖZKURT	A LOOK AT KIRAY'S ADANA STUDY: SOCIO-TRANSFORMATION OF THE VILLAGE, PROPERTY REGIME AND POWER RELATIONS GAME	313
Vural AKAR Ali KOSAT	THE EFFECTS OF WORKPLACE UNCOURTESY ON CUSTOMERS: REGULATORY ROLE OF PSYCHOLOGICAL WELLNESS	320
Murat Erdoğan	COMPARATIVE PRESENTATIONS OF 1999-2023 EARTHQUAKE NEWS	334
Aliyeva Sona	WAYS TO DEVELOP CRITICAL THINKING IN STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS	347
Oktay ÖNEY	FEMINISM AND VIOLENCE AGAINST WOMEN STUDY	350
Mustafa BAYTER Merve DEMİRKAN	THE ROLE OF RDA AS A CATALOGING RULE IN URAP RANKINGS	363
Fatih Emrah DEMİR	DETERMINATION OF EFFECTIVE INTERVENTION PACKAGE IN REDUCING READING ERRORS OF STUDENTS WITH LOW VISION	365
Faryal Gohar Usman Haider Wania Nasir Bilal Aslam Dr Wafa Majeed Humaira Muzaffar Muhammad Naeem Faisal	EFFECT OF OCIMUM TENUIFLORUM AND LEPIDIUM MEYENII HERBAL EXTRACT IN THE MANAGEMENT OF POLYCYSTIC OVARIAN SYNDROME IN RAT MODEL	366
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO	THE EFFICACY OF DATA BACKUP AND RECOVERY PRACTICES: AN INSIGHT FOR SCHOOL MANAGEMENT	368
Menahal Azhar Zertashia Haider	SCREEN TIME OF UNIVERSITY STUDENTS	369
Mahnoor Asif Zainab Khizar Esal Saeed	THE IMPACT OF ACADEMIC STRESS ON THE SLEEPING HABITS OF YOUNG ADULTS	370
Fr. Baiju Thomas	PROMOTING A STUDY ON THE IMPORTANCE OF MAINTAINING ADEQUATE NUTRITION AND HEALTH DIET FOR CHILDREN WITH	371

	CEREBRAL PALSY IN MODERN SOCIETY	
Asma AWAN Manoj SHARMA	CONSUMER SATISFACTION SURVEY FOR A COVID-19 HEALTH PROGRAM EVALUATION: THE RQFSM FRAMEWORK FOR PROCESS EVALUATION	381
Favour C. Uroko Lawrence Okwuosa	ABIGAIL THE WIFE OF NABAL AND MISCONCEPTION OF FEMINIST IDEOLOGIES BY AFRICAN WOMEN	382
Sandra C.S. Marques	MEDIA AND HEALTH LITERACY: A STUDY ON THE CONTRIBUTION OF TV TO THE NAVIGATIONAL HEALTH LITERACY (HL-NAV) OF THE ELDERLY IN PORTUGAL	383
Ana Paula Monteiro	ADDITION TO SOCIAL NETWORKS AND FEAR OF MISSING OUT	387
Irina-Ana DROBOT	PSYCHOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL ISSUES IN THE FILM “ANOTHER ROUND” (2020)	388
Ketevan Marshava Mariam Jikia	REGIONAL TRENDS OF MIGRATION WITHIN EUROPEAN UNION	401
Mariam Jikia	THE CHALLENGES OF EU’S MIGRATION POLICY (CASE STUDY OF EASTERN NEIGHBOURHOOD)	413
Kristina DEVČIĆ Ivana TONKOVIĆ PRAŽIĆ	CLUSTER ANALYSIS OF THE GENDER PAY GAP – CASE STUDY OF EUROPEAN COUNTRIES	414
Sándor Földvári	TURKISH FOLK TALES FROM ISLAND ADA-KALEH IN HUNGARIAN: THE LITERARY ACTIVITY OF IGNÁC KÚNOS, HUNGARIAN TURKOLIGIST	425
Venelin TERZIEV Silva VASILEVA	LITERATURE AS THE OTHER SIDE OF SCIENCE	427
Olga ANDREEVA	CHALLENGES TO ACTIVE SOCIAL POLICIES IN BULGARIA	441
Sali Kadria	ALBANIAN-TURKISH RELATIONS DURING THE 1920S – PROMOTING AND HINDING FACTORS	448
KHOFIFATUL ALIVIA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI	ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY STUDY ON MAJAS CRAFT BOUQUET BUSINESS IN PEKALONGAN	458

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK WILDA YULIA RUSYIDA		
Zsolt Lajos Kontra Dr. László Pitlik	PROJECT STARLIGHT: ROBOT-EYE FOR (TURKISH) FOOTBALL PLAYER TALENT IDENTIFICATION	464
Marjan Shirahmad	ENGAGEMENT IN SPORT CONSUMPTION: A LITERATURE REVIEW	485
ARDITA TODRI PETRAQ PAPAJORGJI	ALBANIAN`S ATTITUDES TOWARD SECOND HAND GOODS AND THEIR ONLINE PLATFORMS USE – A MINDSET ANALYSIS	486
ENKELEIDA LLESHI BLERINA MEMA	IDENTIFICATION AND ASSESSMENT OF VERTICAL JUMP IN VOLLEYBALL PLAYERS 13-14 YEARS OLD IN ALBANIA	499
MARK DODAJ ARBEN KAÇURRI ENKELEIDA LLESHI	THE USE OF RATE OF PERCEIVED EXERTION (RPE) ON MONITORING INTERNAL LOAD IN SOCCER	506
Joseph Onyema Ahaotu Mgbeodi Miracle Anccy Eruba	SEXISM IN THE ENGLISH TRANSLATIONS OF SELECTED NDOKI-IGBO PROVERBS	512
Nazmul Hossain Iqbal Baher Chowdhury	MIGRATION PROBLEM: REASONS, IMPACTS AND WAY TO OVERCOME	513
Eva Agustina MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK WILDA YULIA RUSYIDA	BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF MBA EVIN'S FOOD STALL IN WONOPRINGGO, PEKALONGAN REGENCY	514
SABELA ALMAHDIYINA KAMILA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF THE GRASS JELLY CAPPUCCINO SHOP MAS BROW IN KEDUNGWUNI	516
Madona Kekelia Nino Kitoshvili	THE CHALLENGES OF PRESCHOOL EDUCATION AND THE NEED FOR ALTERNATIVE EDUCATION	517

Dian Nofitasari Hendri Hermawan ADİNUGRAHA	UMKM MARKETING STRATEGY DURING THE COVID-19 PANDEMIC	531
Arben Hoti	OVERWIEW DESCRIPTION OF THE DOCTORAL THESIS ON STUDENT MOTIVATION IN ALBANIA	532
RISKI FEBRIANA Hendri Hermawan ADİNUGRAHA	THE DEVELOPMENT OF KPOP FANS IN INDONESIA	542
NAZHIFAH MEYDYNA SILVA YANDA KARTIKASARI PUTRY CAMELIA ROSANTY MUHAMMAD ARIS SAFI'I HAPPY SISTA DEVY	DEVELOPMENT OF ISLAMIC FINANSIAL INSTITUTIONS IN INDONESIA	533
LU'LUK FEBRIANI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS AT A TRADITIONAL SNACK BUSINESS IN PEKALONGAN CITY	536
DINDA HASANATUL JAMILA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	FEASIBILITY STUDY OF ANAK HEBAT (AHE) TUTORING BUSINESS TEGALSURUH BRANCH, PEKALONGAN REGENCY	538
Zohaib Hassan Sain	THE OVERVIEW OF PROBLEMS LEARNED IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN PAKISTAN	539
Zohaib Hassan Sain	STUDENTS ASSESSMENT OF ONLINE EDUCATION DURING THE COVID-19 EPIDEMIC: AN ANALYSIS	540
Galang Ramadhan MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK WILDA YULIA RUSYIDA	FEASIBILITY STUDY OF CREATIVE PHOTOGRAPHY BASED ON MARKETING ASPECT AND CANVAS BUSINESS MODEL (CASE STUDY AT SINGAPORE PHOTO STUDIO, PEKALONGAN CITY)	541
ANNIDA NIRFALA SARI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN	ANALYSIS OF THE MARKETING ASPECT OF THE "SRIDIL	548

MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	COLLECTION" CLOTHES SHOP IN GROSIR COMAL	
NABILA KURNIA PANGESTUTI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY IN SILVIE COOKIES, PEKALONGAN REGENCY	550
IIS NUR FAIZAH MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK WILDA YULIA RUSYIDA	ANALYSIS OF THE FEASIBILITY STUDY OF AZQO COLLECTION JEANS CONVECTION BUSINESS IN PUCUNG VILLAGE	552
SABELA ALMAHDIYINA KAMILA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF THE GRASS JELLY CAPPUCCINO SHOP MAS BROW IN KEDUNGWUNI	560
RISKA ALINDA MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	ANALYSIS OF THE FEASIBILITY STUDY BUSINESS FAUZIL "PHOTO COPY" PEKALONGAN	562
JOHAN SAPUTRA ALFALLA MUHAMMAD SULTAN MUBAROK MUHAMMAD TAUFIQ ABADI	ISLAMIC ECONOMICS: ASPECTS OF MONEY, PRODUCTION, DISTRIBUTION, CONSUMPTION, AND LABOR	564
AFIZA SHANDY AULIA ANTIKA PURI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK MUHAMMAD TAUFIQ ABADI	DESCRIPTION OF ETHICS IN BUSINESS, AND PHILOSOPHY OF ETHICS	566
ANNIDA NIRFALA SARI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	ANALYSIS OF THE MARKETING ASPECT OF THE "SRIDIL COLLECTION" CLOTHES SHOP IN GROSIR COMAL	568

NABILA KURNIA PANGESTUTI MUHAMMAD TAUFIQ ABADI MUHAMMAD SULTAN MUBAROK HAPPY SISTA DEVY	ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY IN SILVIE COOKIES, PEKALONGAN REGENCY	570
Meral ALTAN Shahlar Isazade	THE PROBLEM OF ENERGY POVERTY IN TURKEY AND ITS MEASUREMENT	572
Meral ALTAN Khayal BAYRAMOV	THE CONCEPT OF CORRUPTION, ITS EFFECTS AND COMBATING METHODS	586
Esra Nur YAZICI	IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON BIODIVERSITY	605
Aliyeva Gunay Madat	CONFLICT AND STRESS IN MANAGEMENT	620
Aynura Yusif Yahyayeva	STATE POLICY IN THE FIELT OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS IN AZERBAIJAN AND DIRECTIONS OF ITS IMPROVEMENT	623
Mahammad Alakbar-Zada	CAUSES OF THE FRENCH REVOLUTION	625
Esra İŞBİLEN DURU Gül Eser	AN INTERPRETATION OF MULTI-NATIONAL COMPANIES THROUGH PUBLIC ENTERPRISES TO: AN ASSESSMENT FROM THE PARADIGM OF DECISION-MAKING MANAGERS OF PUBLIC ENTERPRISES	632
Şehadet BULUT	EVALUATION OF NATO COUNTRIES IN TERMS OF HEALTH INDICATORS	635
Esen DURMUŞ Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ	DISASTER AND MIGRATION: A SPATIAL ANALYSIS OF THE TEMPORARY MIGRATION AFTER THE KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKES: THE CASE OF ELAZIG	660
Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ	THE ROLE, IMPORTANCE AND FUNCTION OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN DISASTER: THE CASE OF KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE	663
Adem Bağış ALÇİÇEK	THE VILLAGE LAW OF 1924 AND THE VILLAGE IN THE NOVEL YABAN	666
Gürkan KOLAYLI Fatma LORCU	INVESTIGATION OF INTERNATIONAL TELECOMMUNICATION UNION	668

	MEMBER STATES WITH DATA MINING METHODS AND THE POSITION OF TURKEY IN TELECOMMUNICATIONS SECTOR	
Mehmet Zeki DUMAN	THE PERCEPTION OF RELIGION AND RELIGIOSITY OF GENERATION Z STUDYING AT UNIVERSITY: THE CASE OF ULUDAĞ UNIVERSITY	671
Mehmet Zeki DUMAN	THE IDEA OF COMMUNITY IN ZYGMUNT BAUMAN AND SOCIOLOGICAL REASONS FOR THE RISE OF COMMUNITIES	692
Emel KUŞKU ÖZDEMİR	SOCIAL MEDIA IN CRISIS COMMUNICATION MANAGEMENT: ANALYSIS OF AFAD PRESIDENCY TWITTER SHARES IN THE KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE OF 2023	702
Mehmet Emin KALGI	A THEORETICAL STUDY ON ATTRIBUTING RELIGIOUS MEANINGS TO NATURAL DISASTERS	704
Ulduz K.Azad İbrahim Kırcova	MEDIATING ROLE OF CUSTOMER SATISFACTION ON SERVICE QUALITY AND CUSTOMER LOYALITY IN ONLINE QUICK GROCERY SHOPPING	709
Hülya Gencür Şafak Öztürk	NATURE CONSCIOUSNESS IN CHILDREN AND BIOMMICRY IN EDUCATION	711
Dilek ÇAYCI Şafak ÖZTÜRK	EXAMINATION OF THE COMPATIBILITY OF THE MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION PUBLICATIONS 6TH GRADE TURKISH TEXTBOOK USED IN 2022-2023 ACADEMIC YEAR WITH 21ST CENTURY SKILLS	750
Aslı YÖNTEN BALABAN İnci ÇOBAN İNCE	THE ROLE OF WOMEN IN DISASTER MANAGEMENT: PROBLEMS AND POLICY SUGGESTIONS	752
Tamilla ALİYEVA	ARTISTIC FUNCTIONS OF THE TRICKSTER PHENOMENON IN POSTMODERN LITERATURE	754
Abdulsamet KOÇ	MUNICIPAL ACTIVITIES IN THE PROVINCE OF SHKODËR DURING THE OTTOMAN PERIOD	764

WOLF CULT OF THE BASHKIRS IN THE LIGHT OF THE SPIRITUAL CULTURE OF THE TURKIC PEOPLES OF THE WORLD

Azaliya F. Ilimbetova
Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher at the Institute of History, Language and Literature of the Ufa Federal Research Center of the Russian Academy of Sciences,
Republic of Bashkortostan, Ufa, Russia
ORCID: 0000-0001-7945-9559

ABSTRACT

The article is devoted to the analysis of the survivals of the cult of the wolf among the Bashkirs and other Turkic peoples, which was one of the revered animals in their mythological and ritual traditions. In the folklore of the Bashkirs and other Turkic peoples, ethnogenetic legends about wolves- ancestor and about she-wolves-progenitor, nurses and educators of babies are found. The totemic essence of the wolf is manifested in wolf ethnonyms and anthroponyms, as well as in the legends of the Bashkirs and other Turkic peoples about the guide wolf. In signs, superstitions, and magical rites for incantation of newborns and young women and methods of treating patients among the Turkic peoples, the wolf acts as a supernatural tribal ancestor, patron of initiation. In the cosmogonic legends of the Bashkirs and other Turkic peoples, the idea of the celestial essence of the wolf is clearly traced. The function of the wolf as a totemic ancestor, patron and protector of the clan is manifested in the attribution of magical properties to the images of the wolf on the banners of the ancient Bashkirs and other Turkic peoples. The appliqué patterns "*bure tabany*" ("wolf paw") on carpets, as well as on the dresses of Turkic women, possessed protective qualities. The ancestors of the Bashkirs and other Turkic peoples had ideas about a deity in the guise of a wolf. This is evidenced by the veneration by the Bashkirs and other Turkic peoples of the first ancestor of *Korkut-ata* as a deity and sacred spirit and the appeal for help and patronage to the deity *Korait*. In the customs and beliefs of the Bashkirs and other Turkic peoples, the wolf, as a sacred creature, was a taboo beast.

Keywords: Wolf, cult, Bashkirs, Turkic peoples, worldview, beliefs, folklore, traditions.

1. INTRODUCTION

The cult of animals is the most important part of the ancient polytheistic worldview of the Turkic peoples, including the Bashkirs. The wolf is one of the revered animals in their ancient religious and mystical ideas. The study of the remnants of the worship of the wolf among the Turkic peoples makes it possible to recreate certain aspects of their ethnic history and helps to identify the historical and genetic roots of their spiritual culture. The aim of the work is to study

the cult of the wolf among the Turkic peoples, including the Bashkirs in all its manifestations in everyday life and economic life according to folklore, ethnography, and other materials.

2. The Wolf is a Mythical ancestor, Patron of People in Oral Folklore and in Tribal Ethnonymy

In oral folklore, beliefs, customs and rituals of the Bashkirs and other Turkic peoples, the wolf acts as a mythical ancestor – progenitor, patron and protector. Such motives are based on the most ancient totemic ideas of people about the identity of man and animal, the possibility of their mutual transformation. Such ideas are clearly manifested in the Bashkir epic "Ural Batyr" (version), which tells how *Shulgen*, the elder brother and antipode of the epic hero of the *Urals*, turns into a wolf (Bashkir Folk Art, 1988: 34). In many legends and fairy tales of the Bashkirs, wolves transform into powerful hero (*batyrs)*, she-wolves can take on the appearance of beautiful girls. In the Chuvash legends, the deity *Pikhampar* appears in the form of a white or gray wolf (Salmin, 2010: 216). According to the beliefs of the southern Tuvans, the shaman turns into a wolf during the ritual. In the Altai legend "*Ak taichi*", the eldest son of the hero *Ak-Bőkő* turns into a white wolf (Tadykova, Kudachina, 1995: 29). The heroes of the Khakass epic *Albynzhi* and his sister *Ochy-Sarkh* are reincarnated as a wolf (Albynzhi, 1975: 523). One Khakas legend tells of a hunter who wanted to shoot a white she-wolf, but she turned into a beautiful girl (Butanaev, 2003: 62–63). Karachays and Balkars believed that the wolf understands human speech, can grieve, cry (Malkonduev, 2000: 130).

According to the beliefs of the Gagauz, the wolf has the ability to transform into a person (Kvilinkova). In Yakut superstitious stories, the wolf is perceived as the embodiment of the shaman's soul (*iiye kyl*). The appearance of a wolf could acquire the Yakut epic hero *Syung-Dzhasyn*. In the Kyrgyz epic "Manas" the saints appear before the hero in the appearance of a wolf (Lipets, 1981: 127). Undoubtedly, the motifs in which the heroes possess certain features of a wolf also belong to the relics of such ideas.

These ideas are even more consistently expressed in fairy tales, legends and traditions about supernatural kinship between certain groups of people and wolves. So, in the legend of the Bashkir tribe Usergan, a she-wolf turns into a beautiful girl and marries a hunter. The people called their numerous descendants – "*Bureler tokomo*" ("Clan of wolves") (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 45–46). A similar legend relates to the origin of the ethnonyms of the tribal divisions "*Bure*" ("Wolf") among the Bashkir tribes of Burzyan, Tangaur, Kipsak, Ilkey-min, Katai, Gaina, Murzalar, Salut, "*Bureth*" ("Wolf") – among the Aili and "*Kuk bure* "("Gray wolf") – at Kudei (Kamalov, 1994: 261; Kuzeev, 1974: 112, 159, 196). The tribal ethnonyms "Wolf" are found among the ancient Turks (*Ashin*), Yakuts (*Bərə botung*), Khakasses (*Pўўr / Bur*), Kirghiz (*Beryu*), Kazakhs (*Boro-naiman*) (Abramzon, 1971: 285; Kuzeev, 1974: 466). Among the Turkmen tribal ethnonyms are know eleven names "Kurt" ("Wolf") are known (Tolstov, 1935: 5–8). In the epic of the Karachays and Balkars, one of the Nart clans comes

from the totemic name *Skhurtuk* (*so* + *khurt* + *uk*, where "*so*" is the name of the tribe; "*khurt*" is a wolf; "*uk*" is a son) (Merkulov, 1984: 306).

The image of a she-wolf-progenitor, nurse and educator is presented in the fairy tale "Sanai-batyr". In the fairy tale "Son of the wolf Syntimer-pahlavan", a werewolf and a princess have a son. The plots about a wonderful husband or groom with a wolf appearance are also present in other tales of the Bashkirs (Bashkir Folk Art, 1988: 159–170; Bashkir Folk Art, 1989: 344–349). Similar views are so deeply rooted in the historical memory of the southern Bashkirs that even today some informants confidently say that in the past human children were born from wolves or wolves fed and raised a child (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 47). The legends about the she-wolf -progenitor and the wolf -ancestor have deep historical roots. N.Ya. Bichurin (Iakinf), referring to the Chinese chronicle of the 7th century, reports that the Tugyu-Turks descended from a she-wolf: once the enemies exterminated a whole tribe, only a ten-year-old boy survived. He was saved from starvation by a she-wolf who brought him meat. When the boy grew up, the she-wolf gave birth to ten sons from him, who later became the ancestors of ten Turkic clans. Among them was *Ashina* / *Asena*, the progenitor of the Turks, the legendary ancestor of the *Ashina* ("Noble wolf") family, famous in the Turkic-Mongolian world (Bichurin, 1950: 220, 311). The genealogies of the Khan dynasties of the ancient Turks, Blue Turks, Karakhanids, Khazars, Mongols (including Genghisides), the dynasty of the founders of the second Bulgarian kingdom are connected with the Ashina clan (Validi, 1997. No 11: 125–129; Validi, 1999. No. 5: 170–178; Gumilyov, 2007: 25, 514–516). A similar plot is present in the legends of the Huns. They were completely exterminated by their neighbors; only one nine-year-old boy survived, to whom the enemies cut off his arms and legs, and he himself was thrown into a swamp. There, a she-wolf became pregnant from him. The boy was still killed, and the she-wolf ran away to the Altai, hid in a cave and gave birth to ten sons there. After several generations, a certain *Asyan-she* came out of the cave and recognized himself as a vassal of the Zhuanzhuans khan (Gumilyov, 2002: 175). The third legend deduces the Turks from the So clan, who lived north of the Huns, also from a she-wolf. All representatives of the So clan, according to legend, died, only four grandsons of the she-wolf survived, including Asyan-she, the grandson from the eldest son, who settled in the Southern Altai and married the daughters of heavenly and earthly deities. The she-wolf acts as an ancestor in the Chuvash genealogical legends. The motive of the marriage of a young man and a she-wolf is also found in Kazakh fairy tales. According to L.N. Gumilyov, the story of a female progenitor fertilized by a boy is generally characteristic of the mythology of the ancient Turks (Gumilyov, 2007: 26–27, 203). The descendants of the mythical progenitor wolf also included representatives of another clan of ancient Turks - the Gao-Gyuy. The legend says that the Khan of the Huns had two daughters of extraordinary beauty, whom he wanted to give to Heaven. He settled his daughters in an uninhabited place in a high tower. Four years later, an old wolf dug a hole under the tower: he, uttering a howl, began to guard the sisters' dwelling day and night. The younger sister,

considering the arrival of the wolf a good omen, went downstairs despite the older sister's protests. She married a wolf and gave birth to a son. Their descendant multiplied and made up a whole state (Bichurin, 1950: 214–215). In one of the legends, Oguzkhan is also called "a born of the gray wolf". In the Turkmen version of the epos "Ker-ogly", the best warriors are called the sons of the gray wolf (Lipets, 1981: 122, 129). The Azerbaijani version of "Kitabi Dede Korkut" indicates that their ancient ancestors also came from the wolf clan (Boz Gurd). In the myths of the Chuvash, the she-wolf is presented not only as an ancestor, but also as a nurse and educator of their first ancestor. In the Altai legend "*Ak taichi*", a white wolf, saving a newborn child from the owner of the other world, Erlik, took him to a cave and fed the milk of wild deers (Tadykova, Kudachina, 1995: 29). The Kyrgyz legend says that during nomadic, the parents left a crippled boy in the camp. The she-wolf nursed the child with her milk (Lipets, 1981: 124–125).

In the mythology of the Turkic peoples, there is an idea about the possibility of the birth of a wolf cub in a woman. The ancient Turks recorded a custom, according to which people, wanting to know the gender of a newborn, asked: "A wolf or a fox was born?" (Lipets, 1981: 128). Among the Bashkirs, during the ritual bathing of a newborn in a bath, they called him in well-wishes "*Aiyu, bure balahi*" ("bear cub", "wolf cub") (Bashkir Folk Art, 1995: 345). Among Karachays and Balkars, in lullaby songs, the mother often turned to her son with the words: "You are a wolf" (Tekeyeva).

Chinese chronicles of the 6th century reported that the squads - the plate cavalry of the Turkic leaders were called "*Fu-li*" ("Wolf") (Gumilev, 2007: 75). The constant epithet of the core of the troops of the Kyrgyz epic hero Manas, as well as the heroes of Kogyudei-Mergen in the Altai epic, was the name "*Choro*" ("Wolf") (Lipets, 1981: 129). In the 1st millennium BC – XII century AD the decisive influence on the course of historical events and ethnic processes in the expanses of Central Asia, Iran, North India and China was exerted by the tribal associations of *gurs* ("wolves") (Gumilyov, 2002: 291–292). The main striking force of the Huns was the Oghur-Oguz tribes. According to Z. Validov, the Ogur tribal union included groups of *Beshgurs / Belgur*s and *Onogurs*, the ancestors of modern Bashkirs (*Beshgurs*), Bulgarians (*Belgurs*) and Hungarians (*Onogurs / Ungars*). The first parts of these ethnonyms "*besh*" / "*bel*" mean the number "five", and "*on*" means "ten" (Validi, 1999. No 4: 118–119; No 11: 122; No 12: 134, 136). This hypothesis is close to the etymologization of the ethnonym "*Bashkort*" as "the Main wolf", according to which the tribes separated from the gurs, who received their self-name from the ancient Turkic name of the wolf-totem, and formed a new ethnic association "*Bashkort*" ("the Main wolf") (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 53–54). It is established that in the XII–XIV centuries the composition of the Hungarian tribes included the clans "*Kurtu*", "*Kurtyu*" and "*Kurt*" (Seferoglu, Muderrisoglu, 1999: 112).

In the ancient Turkic language, the wolf was called the word "*Kort*". In modern Turkic languages, this zoonym has been preserved in Turkish, Azerbaijani, Uighur, Turkmen and Gagauz languages. The Chuvash, Kazakhs, Kirghiz, Karakalpaks and Uzbeks call the wolf "*Kashkăr*" / "*Kaskar*" / "*Kaskyr*", the rest of the Turkic and Mongolian peoples call the wolf "*Bure*" / "*Bori*" / "*Beryu*" / "*Pӱӱr*".

The oblivion of the old name of the wolf "*Kort*" by the majority of the Turkic peoples and the emergence of the new word "*Bure*" are explained by the researchers by the long existence of the taboo on the designation of the totem.

But not always among the Ural-Altai, Caucasian and Indo-European peoples, the ancient name of the wolf was replaced by the word "*Bure*" / "*Bori*". Among the Bashkirs and Kazakhs, Balkars and Karachais, the allegorical designation of the wolf was "*Kashkar*". The wolf was called "*Tukmak*" by the Chuvash, "*Choro*" by the Kirghiz and Altaians, "*Hatyg moiyn*", "*Sőlbek*" by the Khakas, "*Kuturuktah*" by the Yakuts, "*Jandar*" by the Uzbeks, "*Mozhek*" by the Turkmen, "*But*" / "*Bud*" among the Balkars and Karachais, "*Zhanivar*" among the Kumyks, "*Canavar*", "*Kuyruklu*" among the Gagauz, etc. (Butanaev, 2003: 62; Karpov, 1996: 153; Lipets, 1981: 129; Malkonduev, 1996: 42; Potapov, 1958: 142; Salmin, 2004: 21).

In the light of the problem under consideration, the fact that the word "*Peri*" (meaning dog) is found in the language of a number of tribes of North American Indians deserves close attention. If this is true, then, in all likelihood, the word "*Bure*" / "*Peri*" (and other variants) existed among the ancestors of the Turkic-Mongolian, Finno-Ugric, Indo-European, Caucasian and Paleo-Asian peoples during the period of their ethno-cultural contacts even before the migration of Asian nomadic hunting tribes in North America. Then, it is quite possible that those researchers who consider the more ancient name of the wolf among the Turkic peoples to be the zoonym "*Bure*", and "*Kort*" a nickname that arose later on the basis of totemic taboo, are right.

Personal names derived from the name of the wolf are common over a very large area. Where the remnants of the cult of the wolf are traced, such names were of a magical-protective nature. When children died at an early age, newborn children were given "wolf" names to protect their lives: *Burebai, Baibure, Akbure, Burekhan, Borkhan* or *Kashkar, Kashkarbai* among the Bashkirs (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 57), *Kurt, Byoryu, Kyzylkurt, Bozkurt, Byoryudzhan, Byoryukhan, Kurtdemir* among the Turks (Kalafat, 1995: 98), *Boribay, Buribay* among the Kazakhs and Uzbeks (Zhanuzakov, 1970: 195; Potapov, 1958: 139), *Baibure, Akbure, Burekhan* among the Tatars (Sattarov, 1969: 56–57), *Pӱӱr, Buri, Bori* among the Khakas, Uzbeks and Turkmens (Annaklychev, 1970: 202; Butanaev, 2003: 63), *Purchcha* among the Chuvash (Salmin, 2010: 217), *Kashkăr, Kaskar* among the Chuvash and Turkmens, *Kaskarbay, Kaskyrbay* among the Kazakhs and Turkmens (Kakhovsky, 1982: 52–53). They believed that a newborn with that name would be strong, strong, hardy and avoid the effects of evil spirits. The names of the Oghuz Khan *Bai-Buri* in the epos "The Book of My Grandfather Korkut", the

mythical heroes *Korkut / Korkot* and *Oguz-Khan* among the ancient Turks are apparently associated with the totemic cult of the wolf. All these names mean "wolf".

Some researchers consider the names with the components "*Bure*", "*Kashkar*" and "*Kort*" among the Turkic peoples to be a symbol of cunning, dexterity, courage and determination. Without objecting to such an interpretation, I would like to note that, nevertheless, the oldest layer of these names is associated with totemic ideas about the identity and relationship of a person with a totemic wolf animal. E. Taylor's report that among the Algonquins of Canada and the USA each individual personbelonging to the wolf clan is called a wolf speaks in favor of this consideration (Taylor, 1939: 403).

Fragments of ancient views on closely related ties between a man and a wolf are found in the nomenclature of kinship among the Turkic peoples. The name of the wolf was the conventional name of the older relative: the Bashkirs had a practice of addressing the father-in-law with the word "*bure*".

In the taboo hunting and female languages, the Altaians call the wolf "*abagai*" – "the elder brother of my father", "*taai yogyoyon*" –"mother's uncle". Among Uzbeks, the word "wolf" was a fake name of an older relative (Lipets, 1981: 128; Tyukhteneva, 2006: 17).

3. Wolf in traditional medicine and religious and magical rituals

In signs, superstitions and magical methods of treating patients among the Turkic peoples, the wolf acts as a supernatural ancestor, capable of having a beneficial effect on the life and fate of tribesmans, especially women, women in childbirth and newborns.

The onset of pregnancy in young childless married women should have been facilitated by wearing a dried wolf's genitals sewn into a rag in a bosom and burial of a wolf's head under the threshold of the house. Non-pregnant women were passed through the wolf's mouth. The same rite was performed during difficult births for women in labor, pregnant women and newborns, if before that children in the family often died at an early age. Children were subjected to passing through the wolf's mouth and in order to prevent their substitution by evil spirits (*en, shaitan*), as well as in case of epilepsy (*biuma*) (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 60–61). The Turks, in order to prolong the life of a child, carried him under the wolf's skull, jaw, or dragged a newborn child through the wolf's mouth (Beydili, 2005: 352–353). The rite of dragging women through the lip of the wolf in case of childlessness or with the frequent death of children at an early age existed among the Uzbeks (Potapov, 1958: 140). There are data on the passage of women through the cleft palate during difficult childbirth among the Chuvash (Kakhovsky, 1982: 52–53). The Khakas passed babies through the stretched mouth opening of the skin of a wolf in order to protect the boys from evil spirits (Butanaev, 2003: 63). Karachays and Balkars treated a sick child by dragging it under the mouth or with the skin of a wolf (Tekeyeva).

In order to protect children from evil spirits and protect them from diseases and the evil eye (*kuth teieu*), they put on a necklace of wolf fangs (the personification of a wolf), hung them from a cradle (*bishek*) or sewed wolf claws and fangs to the child's clothes. The same function was performed by sewing wolf hair to the cradle. Wolf bile was used as an effective remedy in the treatment of irascible (*yarhiu*) children. In such cases, the child's chest was rubbed with wolf bile (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 63–64). Uzbeks womens believed that wearing a she-wolf's genitals sewn into a rag promotes childbearing. They also knew another way to treat infertility: they drank wolf fat as an effective remedy (Karpov, 1996: 159; Potapov, 1958: 139–141). Among the Kirghiz, the skin of a wolf, hung on the skeleton of a yurt, served as a means of protecting women from evil spirits during childbirth. Karakalpak women at the beginning of pregnancy ate a wolf's heart and believed that the children born in this case would be healthy (Esbergenov, 1971: 237). Andijan Uzbeks, in order to facilitate childbirth, gave a piece of a dried wolf's heart to a woman in labor, put a wolf sinew on the bed, put on or tied a wolf's jaw, paw to her hand (Potapov, 1958: 138–139). According to Azerbaijani beliefs, if you bathe a barren woman in water where snake skin and a wolf skull were thrown, she can give birth. Among the Uzbeks and Yakuts, if the children died in infancy, the newborn was wrapped in a wolf skin (Esbergenov, 1971: 237; Tadykova, Kudachina, 1995: 29).

Among the Balkars and Karachays, a fur coat made of wolf skin was supposed to save a child from all evil spirits (Malkonduev, 1996: 121–122). A piece of a wolf's skin hung from a child's cradle had the same meaning. When children were sick, the Kirghiz hung wolf paws around their necks. Wolf bones and a dried wolf's eye, sewn in a small bag on the back of a wadded children's dressing gown, were considered among the Karategin Kirghiz as reliable apotropaies from insidious forces (Karmysheva, Gubaeva, 2006: 154). The Uzbeks hung wolf fangs and claws from the child's cradle as a talisman, and sewed them on the back and shoulders of the child's clothes. Also, the role of an amulet from the evil eye and from diseases was performed by wolf paws, fangs and claws (Potapov, 1958: 139–140). The custom of sewing wolf paws, fangs and claws to a child's clothes or hanging them from a cradle was also observed among the Karakalpaks (Esbergenov, 1971: 237–238). The Turks, Turkmens, Karachays and Balkars took wolf claws and wool as reliable talismans against the evil eye or evil spirits (Serebryakova, 1980: 170). Wolf fangs were a talisman among the Volga Bulgars and Turks, the claws of a wolf – among the Altaians (Alekseev, 1980: 48; Tadykova, Kudachina, 1995: 28). During a fever, Kazan Tatars put on a sick wolf skin. Among the Turks, wolf fangs, claws, bones, eyes and pieces of skin cut from the back are widely used as a talisman against the evil eye (*nazarlyk*). They are usually worn with oneself, in a pocket or around the neck, placed under a pillow or hung from a cradle (Araz, 1995: 83, 175; Beydili, 2005: 111, 352–353; Erbek, 2002: 158, 124–125; Kalafat, 1995: 67; Lewis 2004: 110).

According to the beliefs of the Bashkirs, various parts of the wolf were a means of treating diseases in adults as well. It was passed through the wolf's mouth in case of serious illnesses

(*olo auriu*), epilepsy (*biuma*), rabies (*kithma*). A patient with malaria (*tapma*) was subjected to such an operation three times in a row. Often, in the case of rabies (*kotorok*), the patient was scratched with a wolf's claw. Then this claw was hung around the patient's neck. Wolf claws were worn around the neck in case of illness with fever (*tapma*, *bithgek*) and cholera (*uaba*) (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 65–66). The Bashkirs also knew the following method of treating fever: a sick person was covered with a wolf skin. They believed that the disease, frightened by the wolf, would leave the patient (Book of Bashkir Conspiracies, 2006: 111). Until recently, in some places there was a belief that wolf bile cures any disease. It was used as a remedy for the appearance of an eyesore (*kuthge ak haliu*), rubella (*kithamikti*), chest diseases, abscesses (*yaman shesh*), rabies, epilepsy and cough. Therefore, during the skinning of the wolf, the gallbladder was carefully cut off (without damaging it), dried in the shade under natural conditions (hung in a secluded place in a barn or pantry), and then crushed into pieces and stored in a pouch. If necessary, healers diluted pieces of the gallbladder with water and used as a medicine. In case of eye disease and the appearance of abscesses on the body, they put bandages with soaked wolf bile; in case of rubella, chest diseases and rabies, the patient was given bile to sniff, rubbed the patient's back and chest with it. When coughing, this mixture was used orally mixed with water (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 65–66). Turks believe that a person who eats wolf liver is successful in treating animals (Kalafat, 2005a: 461-475). The Turks use the wolf's eye or its image as a talisman against drowsiness and as a medicine to improve vision (Beydili, 2005: 353). When incanting measles (*kithilsa*) and malignant tumors (*yaman shesh*), healers often themselves acted as a she-wolf: they accompanied the spells with a wolf howl and a cry of "ham!" made biting movements (Sultangareeva, 1999: 51).

Burying a wolf's head under the threshold or in the foundation of the house, throwing it under the roof, according to the beliefs of the Bashkirs, protected the family from illness and evil slander, protected from evil spirits and damage, prevented trouble, brought prosperity (*kot*), wealth and happiness. For the same purpose, wolf jaws and claws were buried in the foundation or under the threshold of the house, and a wolf paw was placed on the door cushion. Such actions were supposed to have a beneficial effect on domestic animals. Burying a wolf's head in or near a livestock shed, hanging a skull over a barn, the Bashkirs sought to protect livestock from attacks by predatory animals (Bashkir Folk Art, 1995: 108; Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 67). The Kazakhs exposed the skull of a wolf in front of the camp, kept sheepshops under the roof to save the sheep (Tadykova, Kudachina, 1995: 28). According to an old Chuvash rite, a wolf was buried at the foundation of a village (Denisov, 1969: 107).

Among Bashkirs the passage of the bee's uterus through the opening of the cervical vertebrae of the wolf should have contributed to the strengthening of the bee family, increasing the efficiency of the bees (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 67). The Turks hang a wolf's head on a tree to protect their vegetable garden or vineyard (Kalafat, 2005 a: 461–475).

Many superstitions and magical rites are associated with the cult of the wolf. In the event of the loss of things or livestock, the Bashkirs burned the sinew of a wolf on fire: this was supposed to cause fatal convulsions in the hands and feet of the thief (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 67–68). A similar rite of "punishment of a thief" was known in the past to the Chuvash, Khakass (Sagais and Kyzylians), Yakuts, Karachays, Balkars, Uzbeks (Alekseev, 1980: 41, 53; Butanaev, 2003: 66; Kakhovskiy, 1982: 52–53; Potapov, 1958: 137, 141) and others.

The role of a talisman was also performed by the appliqué patterns "*Bure tabany*" ("Trace of the wolf") on the dresses and aprons of the Bashkir women of the Kurgan region and the sculptural figure of the wolf at the end of the chain on the handles of koumiss ladles (*izhau*), carved from a single piece of wood (Avizhanskaya, Bikbulatov, Kuzeev, 1964: 122, 145). The Turks call the wolf the savior of life *(jan kurtarijy*) (Beydili, 2005: 352–353), so the motif of the wolf's mouth and wolf traces on textiles and carpets serve as a guardian of life (Erbek, 2002: 158). Among the Altaians and Khakasses, wolves depicted on shaman tambourines were "helpers" of shamans during rituals (Alekseev, 1984: 168; Tadykova, Kudachina, 1995: 28).

All these customs, rituals and beliefs convincingly prove the totemic essence of the wolf. They reflect the ancient ideas of ancient people, including the ancestors of the Turks, about the wolf as the progenitor and ancestor, intercessor and protector of people.

4. Wolf in religious and mystical views, cosmogony and everyday traditions

An obligatory canon for the ancestors of the Bashkirs was the presence of the outlines of a wolf on the attributes and banners of tribal formations. According to legend, the Bashkirs, who migrated from Turkestan to the Urals, had a banner with the contour of a wolf's head, which they supposedly received from Attila, the Khan of the Huns, before going to Europe. From this ornamental composition on banners, they allegedly began to be called "*bashkort*" (*bash* – head, *kort* – wolf) (Akhmetshin, 1976: 68). Emblems with the symbolism of the head of a wolf were preserved among the Bashkirs until the 19th century (Lipets, 1981: 122).

Such banners were also common among other Turkic peoples. The tradition goes back to the ancient history of the Turks. One of the legendary ancestors of the Tugu Turks, Ashina, had a flag with a wolf's head in memory of his origin from a she-wolf: according to the ancient Chinese chronicle, they identified themselves with a wolf. The ancient Turkic khagans, originating from the Hunnu house, allowed ambassadors to visit only after the latter worshiped the wolf banner (Bichurin, 1950: 220, 311; Gumilyov, 2007: 26). The reproduction of a wolf's head on the banners of the ancestors of the Turkmens can be traced from the 6th century BC (Karpov, 1929: 56). The silhouettes of wolves are still found on the flags of some national movements of the Turks.

The wolf, as a mythical ancestor, acts as the patron of the Bashkirs in legends, where an unusual animal appears in the form of a divine savior and guide of people who find themselves in a

hopeless situation. The southeastern Bashkirs (Usergans, Tangaurs and Burzians) in legends connect their former residence with the lower reaches of the Syr Darya and the Northern Aral Sea. The myth says that during the migration the Bashkirs got lost. The wolf helped them: walking ahead and showing the way, he led the Bashkirs out of the sandy deserts. Thanks to the wolf, the Bashkirs found a new homeland – the Ural Mountains. The ancestors of the Usergan called the wolf "*kort*". Since they came to the Urals led by a wolf, then, according to legend, they received the name "*bashkort*" ("*bash*" is interpreted in this case as "head", "at the head", "*kort*" – wolf) (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 88). In another version of the parable, included by the Bashkir writer Tadzhetdin Yalsygulov (1767–1838) in the genealogy (*shezhere*) of the Bashkirs of the Aili tribe, it tells how one of the missionaries named Khantyl got from Medina to the city of Bulgar, following the wolf, and then became the ancestor of the Ailins. And according to the wolf that showed him the way, the Khantyl clan began to be called the Bashkurts (Bashkir Genealogies, 2002: 180).

Similar episodes are often found in fairy-tale folklore, where extraordinary wolves help lost children find their way home, tell the heroes how to get to the palace of the daughter of the sea king, deliver them along the road known only to them to the palace of the golden bird or to the *dev's* kingdom

(Bashkir Folk Art, 1988: 235–238, 323; Bashkir Folk Art, 1989: 192, 344–346) и т.д. Echoes of ideas about the guide wolf are also refracted in the interpretation of the dream about the wolf (option): it means that the upcoming trip will be good.

All these plots in Bashkir fairy tales, traditions, legends and beliefs are closest to similar plots in Tatar, Chuvash, Azerbaijani and Turkish mythology. The "Oguzname" includes a legend about how, during a campaign, a ray similar to the sun penetrated into the tent of the mythical progenitor of the Oghuz Oguz-Kagan, from which a huge gray wolf arose. This wolf then invariably walked ahead of Oguzkhan's troops, showing the way. According to the Tatar legend, in ancient times, when the Tatar people roamed the mountains and forests, they got lost, surrounded by enemies and were doomed to death. Suddenly, a white wolf appeared in front of the Tatars, which led them out of the mountains and forests along paths known only to him and saved them from death (Lipets, 1981: 122, 124). The wolf acts as a leader in the myths of the Chuvash. In the Azerbaijani folklore epic tradition, the leader wolf saved the Turkic clan from the danger of destruction, led it out of the waterless deserts to fertile lands. Often found in Turkish fairy tales, the wolf appears in the form of an animal showing a lost person the way in the snowy steppe. The dastan "Steppe Wolf" is based precisely on this motif (Seferoglu, Muderrisoglu, 1999: 113). According to Muslim myths, the wolf showed the companions of the Prophet Muhammad the way to the Urals (Gordlevsky, 1961: 495).

Apparently, on the basis of such ideas about the wolf-totem and the guidebook, the Bashkirs, Kazakhs, Uzbeks, Turkmens, Azerbaijanis, Karachays, Balkars, Gagauzes interpreted the

meeting with the wolf as a good omen. Among Bashkirs, Turks, Kazakhs, Uzbeks, Turkmens, meeting with a wolf on the way is considered a good sign not only in reality, but also in a dream (Beydili, 2005: 353; Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 91–92; Potapov, 1958: 138, 141). Similar motifs were reflected in fairy folklore. In the tales of the Altaians, Khakasses and other Turkic peoples, a wolf encountered on the way provides the heroes with disinterested help and assistance in all their accomplishments and exploits.

Ethnographic and folklore data show that the further evolution of the ideas of the totemic perception of the wolf contributed to the formation among the ancestors of the Turkic peoples of the idea of the wolf as a heavenly animal, a celestial being. In the mythological three-dimensional vertical model of the world, the wolf (she-wolf) occupies, along with the gods (*Tengri*), zoo/anthropomorphic celestial bodies and the souls of righteous people, the upper, celestial sphere. Such a position of a wolf (she-wolf) in the worldview of the ancestors of the Bashkirs is predetermined by his (her) role as a totemic progenitor or foremother. Among the Bashkirs and other kindred Turkic peoples, Heaven is the feminine principle, the foremother (*Anam-haua*) (Bashkir Folk Art, 1997: 39, 349).Therefore, among those peoples where the mythological motif of the "progenitor she-wolf" is recorded (including the Bashkirs, Kazakhs, Chuvashs, Huns, Tugyu Turks, associations could have formed about the progenitor she-wolf as the embodiment of Heaven (Bichurin, 1950: 220, 311; Gumilev, 2002: 175; Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 92–93).

Echoes of the deification of the wolf by the Bashkirs are preserved in cosmogonic legends. According to legend, the constellation Ursa Major (*Olo Etegen*) is seven wolves (option) chasing two celestial horses (*Һari at, Buth at*) – stars in the constellation Ursa Minor (*Kese Etegen*), tied with golden chains to a heavenly iron pillar (*Timer kathik* – Polar Star); but the wolves cannot catch up with the horses, since both of them disappear with the dawn (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 93). According to another legend, the spots on the moon are two roe deer and a wolf forever chasing each other (Bashkir Folk Art, 1987: 32–33). The ancient Turkic cosmogonic legend says that Ursa Minor is pulled by two heavenly horses, and Ursa Major by seven wolves. The wolves chase the horses day after day, but they can't catch up with them. If the wolves had caught these horses, then the end of the world would have come (Koroglu, 1986: 93). The legend about the persecution of a pair of celestial pacers - two stars of Ursa Minor by seven wolves - the stars of Ursa Major and about the end of the world in the event of the capture of horses by wolves was recorded among the Kirghiz (Afanasiev, 1982: 168). Among the Khakasses, the constellation Ursa Minor is called "*Adai Chitigeni*" – "Dog Chitigen", and the star cluster under Orion ("*Us Muigakh*" – "Three Maralukhs") is called "Dog *Khubai-Khus*", which pursues deer (Butanaev, 2003: 49).

At the same time, in cosmogonic myths, the wolf does not always appear as a predator, pursuer and devourer of heavenly bodies, opposing the stars, the moon and the sun. He (she) often acts

as their personification and protector. According to Chuvash beliefs, the deity *Pikhampar* (white wolf) blows fire all over the world (Denisov, 1969: 106). In "Oguzname" a gray wolf appears in a ray similar to the sun (Lipets, 1981: 122).

Traces of views on the wolf as a being of the highest substance are also found in other prejudices and customs of the Bashkirs. They say about an unexpectedly rich person: "*Unyn burehe ologan*" (lit.: "His wolf howled"). The same phraseological unit is contained in the Tatar language. According to Z. Validov, the peoples of the Volga region had a superstition that the howl of a wolf brings happiness to people (Validi, 1997: 70). This sign has deep roots: it was formed on the basis of the perception by the ancestors of the Bashkirs, the wolf as a divine being, bringing success and wealth. Similar judgments about the wolf were characteristic of the Volga Bulgars in the past: they believed that the wolf symbolizes wealth and prosperity (Davletshin, 1997: 218).

The divine essence of the wolf was manifested in the worship of the Bashkirs before the sacred first ancestor *Korkut-ata*, as well as the appeal in special cases for patronage to the powerful deity "*Korait*". In our opinion, these names are two-part and break up into "*kor* + *kut*" and "*kor* + *ai* + *t*". In the ancient Turkic language, *kor / gur* meant "wolf"; *kut / kot* - "spirit", "soul"; *ai* < *aiy* in the Yakut language - "good deities of the upper and middle worlds"; "*t*" - in the Turkic languages is a plural affix. From here it can be assumed that *Korkot / Korkut* and *Korait* were originally theonyms of a wolf-spirit and a deity. Exclaiming "*Korait!*" the ancestors of the Bashkirs turned to the wolf deity for help, sought protection and patronage. "*Korait, Korait*!" was a spell of mothers, pronounced after the sons leaving for the war (Ilimbetova, Ilimbetov, 2012: 101).

The first ancestor of the Turks Korkut was a pre-Islamic deity of the Kirghiz and Oghuz. The deity Pikhampar among the Chuvash in the form of a white wolf was considered the leader, the prince of wolves (Denisov, 1969: 105–106). It is believed that Anatolian saints can take the form of a wolf: *Kurt Baba, Kurt Sheikh, Kurt Dede* (Kalafat, 2005 b: 415, 422). Among the Yakuts, *Boro Dehik* ("Wolf") was a heavenly deity, considered the son of the supreme heavenly deity Ulu Toyon (Alekseev, 1980: 162). The wolf was a mount of shamans among some Yakut clans. Among the Khakas, *Puur-khan*, the patron of wolves, was represented as a white werewolf (Butanaev, 2003: 62)

In the folklore of the Gagauz, the wolf acts as a "deputy" of God on earth. In the light of this provision, it becomes clear why the Gagauz swore in the name of the wolf back in the 60s of the twentieth century: "Let the wolf punish me if I deceive." This oath was recognized as more convincing than the traditional oath in the name of God. For a false oath, punishment from the wolf (Kvilinkova). The ancient Oguzes and Chuvashs considered the wolf to be God's creatures (Lipets, 1981: 122).

Among the ancient Turks, the epithet "*Kuk bure*" meant not so much the color of the wolf ("gray"), but rather its belonging to the sky, the heavenly god *Kok Tengri* (Davletshin, 1997: 219). The cult essence of the wolf is manifested in the customs of the ancient Turks, Chuvashs, Azerbaijanis and Gagauz people making sacrifices to the wolf (Denisov, 1969: 105–106; Lipets, 1981: 131).

The wolf is one of the most revered animals among the Altaians. They believe that the wolf is connected with God, God gives him livestock to live on. And when the wolf howls, people say: "The wolf asks God for food" (Tyukhteneva, 2006: 17). The Gagauz believe that God himself patronizes the wolves, and he also distributes food for them (Kvilinkova). Wolves – helper spirits and messengers of Khakas and Yakut shamans helped them to communicate with the spirits of other worlds and elements, to detect and drive out demonic or real hostile forces (Alekseev, 1984: 58, 80–81, 92).

In all these manifestations of the cult of the wolf, signs are clearly visible that are inherent only in supernatural beings, gods or sacred animals, who are under the patronage or are part of the retinue of the gods who protect them. Such ideas led to the tabooing of the wolf. In addition to the above cases of the prohibition to call a wolf by its real name, the Bashkirs could not kill wolf cubs in the den - the she-wolf would inevitably avenge her cubs and destroy the cattle of not only the delinquent person, but the entire village. Therefore, in the case of killing a brood of wolf cubs, the hunters did not return directly to their home (to the village), but they necessarily confused their tracks, crossed the rivers, swam along it, etc. The Bashkirs were also forbidden to eat wolf meat.

In Bashkir folklore, it is clearly seen that a more severe punishment can come for breaking a totemic taboo - the death of the culprit. So, in the fairy tale "White Wolf", for unauthorized intrusion into the possessions of the White Wolf (totem, werewolf) and not fulfilling his demand to leave the territory he mastered, the two eldest sons of the old man with their companions were turned into stone idols by the wolf (Bashkir Folk Art, 1988: 268–269). The same tale was recorded among the Volga Tatars (Urmancheev, 1978: 12–13). Similar prejudices in the past among the Khakass-Kachins. They did not allow the killing of wolf cubs – the she-wolf will inevitably destroy the cattle and ruin the hunter (Alekseev, 1980: 102). The legend of the Khakas about a she-wolf says that after the kill of a werewolf by a hunter, his whole family died out (Butanaev, 2003: 62–63). The Karachays and Balkars had a ban on killing a she-wolf (Tekeeva). The wolf was forbidden to kill among the Gagauz. He will certainly punish those who do not observe the ancient customs (Kvilinkova).

At the same time, in folklore, beliefs and signs, although in rare cases, there are motifs of the negative attitude of the ancestors of the Turkic peoples, including the Bashkirs, towards the wolf. This is due to the fact that the development of ideas about the wolf and the attitude towards its image took place in the context of the struggle between wolf worshipers and their opponents,

supporters of other religious and mythological systems among the Turkic peoples, including the Bashkirs. Having been defeated in this struggle, the symbol of the old faith - the divine wolf - became the personification of demonic forces in the new religious and mythological systems.

4. CONCLUSION

Thus, the ancient ideas about the wolf among the Bashkirs and other Turkic peoples are based on the ideas of the identity of man and animal, unity, the possibility of their mutual reincarnation into each other and the absence of a fundamental difference between them - the views that make up the essence of the totemic beliefs of people of prenatal and early tribal society. In the folklore of the Bashkirs and other Turkic peoples, relics of belief in the origin of their individual clans from the wolf have been preserved, views are expressed of the wolf as the mythical progenitor (breadwinner, educator) of their ancestors. The next stage in the development of veneration of the wolf by the Turkic peoples, including the ancestors of the Bashkirs, is associated, as in world practice, with the formation of ancient people's ideas about a supernatural zooanthropomorphic ancestor that can have a beneficial effect on the life and fate of descendants. n this role, the wolf, its zoonym and images, various parts of the body (fangs, claws, skin, skull, bile, etc.), as well as objects with which he had contact, are sacralized and appear in oral art, folk medicine, beliefs and superstitions as guardians of life and health, well-being and happiness of people, especially women in childbirth and babies. The totemic essence of the wolf is manifested in wolf ethnonyms and anthroponyms, as well as in the legends of the Turkic peoples about the guide wolf. In the process of further evolution of views on the mythical totemic wolf ancestor, his final canonization and deification took place.

REFERENCES

Abramzon, S.M. (1990). *Kirghiz and their ethnogenetic, historical and cultural ties*. Frunze: “Kyrgyzstan” Publ. 480 p. (in Russ.).

Afanasiev, A.N. (1982). *Tree of life. Selected articles*. Moscow: “Contemporary” Publ. 464 p. (in Russ.).

Akhmetshin, B.G. (1976). To the question of the study of ethnogenetic legends of the Bashkirs. *Folklore of the peoples of the RSFSR*. Is. 3. 65–72 (in Russ.).

Albynzhi (1975). *Khakass epic. Heroic epic of the peoples of the USSR*. M.: Imaginative literature Publ. Vol. 1, 461–532 (in Russ.).

Alekseev, N.A. (1984). *Early forms of religion among the Turkic-speaking peoples of Siberia*. Novosibirsk: “Nauka” Publ., 317 p. (in Russ.).

Annaklychev, Sh. (1970). Motives for choosing names among Turkmen. *Personal names in the past, present and future*. Moscow: “Nauka” Publ., 201–204 (in Russ.).

Araz, R. (1995). *Ancient Turkish beliefs and folk medicine in Harput*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi. 247 p. (in Turk.).

Avizhanskaya, S.A., Bikbulatov, N.V., Kuzeev, R.G. (1964). *Decorative and applied art of the Bashkirs*. Ufa: Ufa IHLL AS of the USSR Publ. 260 p. (in Russ.).
Bashkir Folk Art: Traditions and Legends (1987). Ufa: Bashkir Book Publ. Vol. 2. 573 p. (in Russ.).
Bashkir Folk Art: Heroic Tales (1988). Ufa: Bash. Book Publ. Vol. 3. 448 p. (in Russ.).
Bashkir Folk Art: Magic Tales. Tales about animals (1989). Ufa: Bash. Book Publ. Vol. 4. 510 p. (in Russ.).
Bashkir Folk Art: Ritual Folklore (1995). Ufa: Bash. Book Publ. Vol. 1. 557 p. (in Bash.).
Bashkir Folk Art: Traditions and Legends (1997). Ufa: Bash. Book Publ. Vol. 2. 439 p. (in Bash.).
Bashkir Genealogies (2002). Ufa: "Kitap" Publ. Is. 1. 478 p. (in Russ. and Bash.).
Beydili, C. (2005). *Turkish Mythology Encyclopedic Dictionary*. Ankara: Yurt Kitap Yayin, 637 p. (in Turk.).
Bichurin, N.Ya. (Iakinf) (1950). *Collection of information about the peoples who lived in Central Asia in ancient times*. Moscow, Leningrad: Publ. House of the AS of the USSR. Vol. 1. 382 p. (in Russ.).
Book of Bashkir conspiracies. Healing and protective magic (2006). Comp. by F. Khisamitdinova. Ufa: "Informreklama" Publ. 178 p. (in Bash.).
Boz Gurd. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki (Accessed 01/18/2020).
Butanaev, V.Ya. (2003). *Burkhanism of the Turks of Sayano-Altai*. Abakan: Publ. of Khakass State Un-ty, 260 p. (in Russ.).
Validi Ahmet Zaki Tugan (1997). Field notes of Ibn Fadlan. *Compatriot*. No. 8, 67–94. No. 11, 114–135 (in Bash.).
Validi Ahmet Zaki Tugan (1999). Introduction to Turkic history. *Compatriot*. No. 4, 118–135. No. 5, 170–178. No. 11, 117–124. No. 12, 131–141 (in Bash.).
Gordlevsky, V.A. (1961). What is a "bare wolf"? *Gordlevsky V.A. Selected works.* Moscow: Oriental Literature Publ. House, vol. 2, 482–504 (in Russ.).
Gumilyov, L.N. (2002). *Millennium around the Caspian*. St. Petersburg, 410 p. (in Russ.).
Gumilyov, L.N. (2002). *Ancient Turks*. Moscow: "Iris-Press" Publ., 556 p. (in Russ.).
Davletshin, G.M. (1997). Traditional beliefs of the population of the Volga Bulgaria as a system (on the example of the cult of animals). *Languages, spiritual culture and history of the Turks: traditions and modernity. Proceedings of the international conference*. M.: "INSAN" Publ., vol. 3, 217–219 (in Russ.).
Denisov, P.V. (1969). *Ethnocultural parallels of the Danube Bulgarians and Chuvashs*. Cheboksary: Chuvash State Publ. House, 176 p. (in Russ.).
Esbergenov, Kh.E. (1971). On the proximity of the remnants of pre-Islamic beliefs in the customs of the Karakalpaks and Bashkirs. *Archeology and ethnography of Bashkiria*. Ufa: Bashkir Branch of the AS of the USSR. Vol. 4, 232–240 (in Russ.).

Erbek, M. (2002). *Anatolian motifs from Çatalhöyük to the present*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 217 p. (in Turk.).

Ilimbetova, A.F., Ilimbetov, F.F. (2012). *The cult of animals in the mythological and ritual tradition of the Bashkirs*. Ufa: "Gilem" Publ., 704 p. (in Russ.).

Januzakov, T. (1970). Social and everyday motives in Kazakh anthroponymy. *Personal names in the past, present and future*. Moscow: "Nauka" Publ., 194–200 (in Russ.).

Kalafat, Y. (1995). *Traces of Old Turkish Beliefs in Eastern Anatolia*. Ankara: Turkish Language Association Publ. 196 p. (In Turk.).

Kalafat, Y. (2005 a). Göktürklerden günümüze Türk halk inançlarında kurt. *XIV Türk Tarih Kongresi*. Ankara, 9–13 Eylül 2002. Ankara, c. III, 461–475 (in Turk.).

Kalafat, Y. (2005 b). Sözlü kültürümüzde Bursa ve yöresi örnekleri ile kurt. *II Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. Bursa, c. II, 415–423 (in Turk.).

Kamalov, A. (1994). *Bashkir toponymy*. Ufa: "Kitap" Publ., 301 p. (in Russ.).

Karmysheva, B.Kh., Gubaeva, S.S. (2006). Rituals associated with the birth and upbringing of children among the Karategin Kirghiz. *Central Asian Ethnographic Collection*. Moscow: "Nauka" Publ. Is. 5, 149–164 (in Russ.).

Karpov, Yu.Yu. (1996). *Jigit and wolf. Male unions in the socio-cultural tradition of the highlanders of the Caucasus*. St. Petersburg: MAE RAN Publ., 309 p. (in Russ.).

Karpov, G. (1929). Pedigrees of the Turkmen. *Turkmen studies*. No. 1. 56–70 (in Russ.).

Kakhovsky, V.F. (1982). On the Chuvash-Bashkir ethno-cultural relations. *Questions of the ethnic history of the Southern Urals*. Ufa: Bashkir Branch of the AS of the USSR, 47–57 (in Russ.).

Korogly, H.G. (1986). Myths, legends and traditions of the peoples of Siberia. *Folklore heritage of the peoples of Siberia and the Far East*. Gorno-Altaisk: IHLL of the Gorno-Altai Research Center Publ., 83–101 (in Russ.).

Kuzeev, R.G. (1974). *The origin of the Bashkir people. Ethnic composition, history of settlement.* Moscow: "Nauka" Publ., 576 p. (in Russ.).

Kvilinkova, E.N. Wolf holidays in Gagauzia. URl: http://sabaa.md (Accessed 14.02.2023).

Lipets, R.S. (1981). The face of the wolf is blessed... (stage changes in the image of the wolf in the Turkic-Mongol epic and genealogical legends). *Soviet ethnography*. No. 1. 120–133 (in Russ.).

Lewis, R. (2004). *Ottoman Turkey. Life, religion, culture* / Translation from English. L.A. Igorevsky. Moscow: "Tsentrpoligraf" Publ., 240 p. (in Russ.).

Malkonduev, Kh.Kh. (1996). *Ritual and mythological poetry of the Balkars and Karachays (Genre and artistic and poetic traditions)*. Nalchik: Elfa, 272 p. (in Russ.).

Malkonduev, Kh.Kh. (2000). *Poetics of Karachay-Balkar Folk Lyrics of the 16th–19th Centuries.* Nalchik: Elfa. P. 1. 320 p. (in Russ.).

Merkulov, V.N. (1984). Caucasian-Turkic folklore connections. *Folklore, literature and history of the East*. Tashkent: "Fan" Publ. (in Russ.).
Potapov, L.P. (1958).The wolf in the ancient folk beliefs and signs of the Uzbeks. *Brief reports of the Institute of Ethnography of the USSR Academy of Sciences*. M.: Publ. House of the AS of the USSR. Is. 30, 135–142 (in Russ.).
Salmin, A.K. (2004). *Chuvash belief system*. Cheboksary: Publ. House of the Chuvash State Institute for the Humanities, 208 p. (in Russ.).
Salmin, A.K. (2010). *Traditional rituals and beliefs of the Chuvash*. St. Petersburg: "Nauka" Publ., 240 p. (in Russ.).
Sattarov, G.F. (1969). Class titles and ancient Tatar personal names. *Onomastics of the Volga region. Materials of the I Volga Conference on Onomastics*. Ulyanovsk. Vol. 1. 52–59 (in Russ.).
Serebryakova, M.N. (1980). On some ideas related to the family ritual practice of rural Turks. *Symbolism of cults and rituals of the peoples of foreign Asia.* Moscow: Main Edition of Eastern literature, 165–173 (in Russ.).
Seferoglu, Sh., Muderrisoglu, A. (1999). History of the Turkic states. (Experience of ethnological research). *Compatriot*. No. 10, 103–113 (in Russ.).
Sultangareeva, R.A. (1999). Spells. *Compatriot*. No 8, 47–55 (in Bash.).
Tadykova, N.N., Kudachina, A.K. (1995). On the question of the image of the wolf in the Turkic legends and tales, as well as in the Altai folklore. *Altai and the Turkic-Mongolian world*. Gorno-Altaisk, 26–30 (in Russ.).
Taylor, E. (1939). *Primitive culture*. Moscow: "Sotsekgiz" Publ., 568 p. (in Russ.).
Tekeeva, L. The image of the wolf in the traditional culture of Karachays and Balkars. URL: http://www.elbrusoid.org (Accessed 12.02.2023).
Tolstov, S.P. (1935). Survivals of totemism and dual organization among the Turkmen. *Problems of the history of pre-capitalist societies*. No 9–10, 5–41 (in Russ.).
Tyukhteneva, S. (2006). Altai Naimans. *Problems of ethnogenesis and ethnic history of the Bashkir people*. *Materials of the All-Russian scientific-practical conference*. Ufa: "Gilem" Publ., 13–17 (in Russ.).
Urmancheev, F. (1978). In the footsteps of the White Wolf. *Soviet Turkology*. No. 6. 12–23 (in Russ.).

AUTHOR INFORMATION:

ILIMBETOVA AZALIYA FATTAKHOVNA, Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher at the Institute of History, Language and Literature of the Ufa Federal Research Center of the Russian Academy of Sciences.
October avenue, 74, Ufa, Republic of Bashkortostan, Russia, e-mail: ilimbetovazalia@mail.ru
orcid: 0000-0001-7945-9559

GAZETECİLİKTE HABER İÇERİKLERİNİN ETKİLEŞİMİNİN ARTIRILMASINDA OYUN TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI

USAGE OF GAME TECHNOLOGIES IN INCREASING THE INTERACTION OF NEWS CONTENTS IN JOURNALISM

Taylan MARAL
Dr. Öğr. Üyesi, Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Yeni Medya ve İletişim Bölümü
Asst. Prof. Dr., Istanbul Gelişim University, Fakulty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of New Media and Communication
ORCID ID: 0000-0003-4508-4001

ÖZET

İnsanın temel güdülerinden biri olan merak, gazetecilikte haber üretiminde ve okuyucunun haberlere ilgisini çekmede önemli bir rol oynar. Gazeteciler, merak uyandıran ve okuyucuların dikkatini çekebilecek haberler üretirken, okuyucular da meraklarına yönelik haberleri daha fazla okur, paylaşır ve tartışırlar. Bu nedenle gazeteciler, haberlerini merak uyandırıcı bir şekilde sunarak, okuyucuların dikkatini çekmeyi hedeflerler. Böylece merak duygusu, haber okuma ve takip etme alışkanlıklarını da artırır. Ancak bu isteğe rağmen insan, kısa süre içerisinde olayı unutabilir. İnsanların veya toplumun haber içeriklerini kısa sürede unutmasının çeşitli nedenleri olabilir. Birinci neden olarak, bilgi aşırı yüklü olduğunda beynimizin yoğunluğu ile başa çıkamamasıdır. İkinci olarak, haber içeriklerinin önemli bir kısmı, duygu yüklü ve sıkıcı olabilir. Haberlerin çoğu, genellikle negatif olaylar veya acı veren durumlar hakkındadır ve bu da insanların dikkatini dağıtabilir. Üçüncü olarak, insanlar genellikle çok fazla bilgiye maruz kalır ve bu da bilginin hafızada tutulmasını zorlaştırır. Son olarak, insanların ilgileri farklılık gösterir ve birçok kişi için haber içerikleri önemli olmayabilir. Bu da haberlerin hafızada kalıcılığını azaltabilir. Gelişen teknolojik imkânlarla birlikte insanların toplumsal olayları doğru şekilde okuyup, içselleştirmesi artırılabilir. Verilerin görselleştirilmesi, sosyal medya kullanımı, poscastler ve chatbotlar gibi eklentiler kullanılmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda özellikle Avrupa ülkelerinde haberin oyunlaştırılması gibi yaklaşımlarla toplumsal olaylar, insan bilinci üzerinde kalıcı olarak haberin aktarılmasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda oyunlar öğrenmeyi ve eğitimi teşvik eden etkili bir araç olabilir. Oyun oynamak, özellikle çocuklar için zihinsel becerileri, stratejik düşünme yeteneklerini, problem çözme becerilerini, el-göz koordinasyonunu, takım çalışması becerilerini geliştirme gibi birçok fayda sağladığı gibi yetişkinler açısından da oyunlaştırma, öğrenmeyi teşvik etmek için kullanılan bir araçtır. Oyunlaştırma, öğrenme sürecini daha eğlenceli hale getirmeyi, kişilerin motivasyonunu artırmayı ve öğrenmeyi daha etkileşimli hale getirmeyi amaçlar. Eğitimde, sağlıkta, işletme yönetiminde ve diğer alanlarda yaygın olarak kullanılan oyunlaştırma ile birlikte, haberin oyunlaştırılması kavramı ortaya çıkmış ve toplumsal etki meydana getiren olayların

unutulmaması, neden-sonuç ilişkisinin sağlanması açısından teknolojik bir imkan olarak gazeteciler tarafından da kullanımının artırılması toplum bilinci açısından da faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, Haber, Teknoloji, Oyunlaştırma.

ABSTRACT

What is the relationship between curiosity, which is one of the basic instincts of humans, and journalism in terms of news production and attracting readers' attention? Journalists play an important role in producing news that arouses curiosity and attracts readers' attention. In turn, readers read, share, and discuss news stories that pique their curiosity. Therefore, journalists aim to present their news stories in an intriguing way that captures the readers' attention. This increases the readers' habit of reading and following the news. However, despite this desire, people can forget about an event in a short time. There may be various reasons why people or society can forget the content of news stories quickly. The first reason is that when the brain is overloaded with information, it cannot cope with its density. Secondly, much of the content of news stories can be emotionally charged and tedious. Most news stories are generally about negative events or painful situations, and this can distract people's attention. Thirdly, people are often exposed to too much information, which makes it difficult to retain information in their memory. Finally, people's interests vary, and news content may not be important to many people. This can reduce the retention of news stories in people's memory. With the development of technological possibilities, it is possible to increase people's ability to read and internalize social events correctly. Tools such as data visualization, social media usage, podcasts, and chatbots are being used. In recent years, particularly in European countries, approaches such as gamification of news have been used to transfer social events permanently to human consciousness. In this context, games can be an effective tool for learning and education. Playing games provides many benefits, particularly for children, such as developing mental skills, strategic thinking abilities, problem-solving skills, hand-eye coordination, and teamwork skills. Gamification is also a tool used to encourage learning, particularly for adults. The aim of gamification is to make the learning process more enjoyable, increase people's motivation, and make learning more interactive. Gamification is widely used in education, health, business management, and other fields. Along with gamification, the concept of gamifying news has emerged, and its use by journalists as a technological means to increase the retention of events that create social impact, establish a cause-and-effect relationship, and improve social awareness will be beneficial.

Keywords: Journalism, News, Technology, Gamification.

SULTAN HÜSEYİN BAYKARA DÖNEMİ SİYASİ ÇATIŞMALARINDA EMİR ALİ ŞİR NAWAİ'NİN ROLÜNÜN ARAŞTIRILMASI

RESEARCHING THE ROLE OF AMIR ALI SHIR NEVAI IN THE POLITICAL CONFLICT OF SULTAN HUSAIN BAYQARA PERIOD

Nooruddin NOORİ
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Selcuk University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature
ORCID ID: 0000-0001-9883-9637

ÖZET

Amir Alişir Nevayi (ölüm 1501) MS Sultan Hüseyin döneminde en seçkin saray figürü olarak kabul edilir. kesinlikle Sultan Hüseyin Baykara ile tanışıp sosyalleşmek ve bir yandan elit mertebede olmak Türk ordusu, kendisini padişah sarayında ayrıcalıklı bir kişi olarak görmesine neden olmuştu. Dolayısıyla padişahın idari teşkilatında yer alması ve Majeduddin Muhammed Hafi, Nizam al-Mülk Hafi ve Afzaluddin Muhammed Hafi gibi İranlı bürokratların yanında yer almasıyla bürokratlar arasında siyasi çatışma zemini sağlandı. Amir Alişir Nevayi ve İranlı bürokratların birbirlerine karşı kullandıkları eylemler arasında, suçluluk suçlaması ve devlet malına el koyma, aile komplolarına karışma suçlaması ve bürokratların şehzadeler nazarındaki konumunu zayıflatmaya çalışmak gibi yöntemler yer aldılar. Bu makale betimsel-analitik yönteme göre ve kütüphane kaynaklarına dayalı olarak derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amir Alişir Nevayi, Nizam-ül-Mülk Hafi, Majeduddin Muhammed Hafi, Sultan Hüseyin Baykara, siyasi mücadele.

ABSTRACT

Amir Alishir Navaei (died 1501) is considered the most outstanding court figure during the reign of Sultan Hussein AD. definitely meeting and socializing with Sultan Hossein Baiqara and being at an elite rank on the one hand, caused the Turkish army to see himself as a privileged person in the sultan's palace. Therefore, with the sultan's participation in the administrative organization and his siding with Iranian bureaucrats such as Majeduddin Mohammad Khafi, Nizam al-Mulk Khafi and Afzaluddin Mohammad Khafi, a political conflict was created between the bureaucrats. The actions that Amir Alishir Navaei and Iranian bureaucrats used against each other included accusations of guilt and confiscation of state property, accusations of involvement in family conspiracies, and attempts to weaken the bureaucrats' position in the eyes of the princes. they got it. This article has been compiled according to the descriptive-analytical method and based on library resources.

Keywords: Amir Alishir Nawai, Nizam-ul-Mulk Khafi, Majeddin Mohammad Khafi, Sultan Hossein Bayqra, political struggle.

STRATEJİK YÖNETİM PERSPEKTİFİNDEN KURUMSAL İLETİŞİMDE İNOVASYON YÖNETİMİ

INNOVATION MANAGEMENT IN CORPORATE COMMUNICATION FROM STRATEGIC MANAGEMENT PERSPECTIVE

Mehmet Seyda OZAN
Öğr. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi
Lect. Dr., Erciyes University
ORCID ID: 0000-0003-1821-0287

Faruk Selahattin YOLCU
Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi
Lect. Dr., Kocaeli University
ORCID ID: 0000-0001-9942-7669

ÖZET

Kurumsal iletişim, en genel tanımıyla bir kuruluşun iç ve dış paydaşları arasındaki etkileşimleri yönetme sürecidir. Bu süreçte kurumun hedefleri doğrultusunda paydaşlarla etkileşim kurularak; imaj, itibar, marka değeri, kurumsal kültür, stratejiler ve faaliyetlerin daha görünür kılınması hedeflenir. Haliyle kurumsal iletişim, kurumun hedeflerine ve paydaşlarına yönelik olarak yapılan stratejik bir faaliyettir. Başarılı bir kurumsal iletişim kurumsal sürdürülebilirliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. İnovasyon ise sadece teknolojik bir gelişmeleri değil, aynı zamanda ürünlerin, hizmetlerin, iş modellerinin, süreçlerin ve yönetim tekniklerinin geliştirilmesini kapsayan bir kavramdır. Bu kapsamda inovasyon, günümüz iş dünyasında rekabet avantajı sağlamak için vazgeçilmez bir unsurdur. Kurumsal iletişimde inovasyon yönetimi, inovasyonun kuruluşun iletişim stratejileriyle entegre edilmesi ve etkili bir şekilde yönetilmesi sürecidir. Ancak, kurumsal iletişimde inovasyon süreci karmaşık ve zorlu bir süreçtir ve kurumların bu süreci stratejik bir şekilde yönetmeleri ve etkili bir şekilde uygulamaları gerekmektedir. Bu süreçte, inovasyonun kurumsal iletişim stratejileriyle uyumlu olması gerekir. Ayrıca kurumsal iletişimde inovasyon yönetimi, stratejik bir perspektifle ele alındığı sürece kurumun yenilikçi bir kültür oluşturmasına yardımcı olur, müşteri/vatandaş memnuniyetini artırır ve kuruluşun rekabet avantajını güçlendirir. Bu çalışmada kurumlar inovasyonu nasıl yönetebileceği ve bu sürecin kurumsal iletişim stratejilerine nasıl entegre edilebileceği konularını ele almaktadır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle kurumsal iletişim kavramı incelenmiş olup sonrasında inovasyon yönetimi ortaya konularak her iki kavram arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Yönetim, Kurumsal İletişim Yönetimi, İnovasyon Yönetimi, Kurumsal Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

Corporate communication, in its most general definition, is the process of managing the interactions between an organization's internal and external stakeholders. In this process, by interacting with stakeholders in line with the objectives of the institution; It is aimed to make image, reputation, brand value, corporate culture, strategies and activities more visible. As a matter of fact, corporate communication is a strategic activity aimed at the goals and stakeholders of the institution. Successful corporate communication helps ensure corporate sustainability. Innovation, on the other hand, is a concept that covers not only a technological development, but also the development of products, services, business models, processes and management techniques. In this context, innovation is an indispensable element to provide competitive advantage in today's business world. Innovation management in corporate communication is the process of integrating innovation with the organization's communication strategies and effectively managing it. However, the innovation process in corporate communication is a complex and challenging process, and institutions need to manage this process strategically and implement it effectively. In this process, innovation must be compatible with corporate communication strategies. In addition, as long as innovation management in corporate communication is handled with a strategic perspective, it helps the institution to create an innovative culture, increases customer/citizen satisfaction and strengthens the competitive advantage of the institution. In this study, how institutions can manage innovation and how this process can be integrated into corporate communication strategies is discussed. In this context, in the study, firstly the concept of corporate communication was examined and then innovation management was put forward and the relationship between both concepts was evaluated.

Keywords: Strategic Management, Corporate Communication Management, Innovation Management, Corporate Sustainability

KAMU KURULUŞLARINDA İYİ İŞ SÜRECİ YÖNETİMİ İÇİN ON TEMEL İLKE

TEN MAIN PRINCIPLES FOR GOOD BUSINESS PROCESS MANAGEMENT IN PUBLIC ORGANIZATIONS

Faruk Selahattin YOLCU
Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi
Lect. Dr., Kocaeli University
ORCID ID: 0000-0001-9942-7669

Mehmet Seyda OZAN
Öğr. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi
Lect. Dr., Erciyes University
ORCID ID: 0000-0003-1821-0287

ÖZET

İş süreci yönetimi, kuruluşların rekabet avantajını sürdürmelerine yardımcı olmak amacayla kullanılan bir faaliyet yönetimi ilkesi olarak kabul edilmektedir. Bu yönetim tarzı endüstri mühendisliği ve yönetim literatüründe büyük ilgi görmüştür ve faydaları bu sektörler tarafından özümsenmeye devam etmektedir. Kamu sektörü yönetim literatüründe ise iş süreçleri yönetimime ilişkin çok daha az şey yazılmıştır ve dolayısıyla daha az kullanım alanına ulaşmıştır. Bu nedenle, kamu yöneticileri arasında iş süreci yönetimi kavramlarının nasıl uygulanması gerektiği konusunda bir kafa karışıklığı bulunmaktadır. Bu muğlaklığın giderilmesi noktasında katılım ve süreç uyumunun önemi ön plana çıkmaktadır. Kamu kuruluşları, iş süreci yönetimine uyum sağlamak için nasıl yeniden organize edilmelidir? Mevcut veya yeni kurumsal sistemler, iş süreci yönetimi metodolojileriyle nasıl uyumlu hale getirilebilir? Bu gibi sorulara etkili yanıtlar verilebilmesi iş süreçleri yönetimi çerçevesinin belirgin sınırlara ve ilkelere dayandırılmasına bağlıdır. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı, iş süreçleri yönetimini bir araştırma alanı olarak karakterize eden ve örgütsel uygulamada başarılı kullanımına rehberlik eden bir dizi ilke önererek ortak bir iş süreci yönetimi anlayışı geliştirmektir. Bu ilkeler odağında düşünüldüğünde kamu kuruluşlarının iş süreci yönetimi kavramlarını başarılı bir şekilde uygulamak için kurumsal sistemlerini ve organizasyonel yapılarını da belli ölçüde değiştirmek zorunda kalacakları sonucuna varılmaktadır. Çalışma öngörülen bu değişim sürecinin de en etkili şekilde yönetilebilmesi açısından çözüm önerileri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Yönetim, İş Süreci Yönetimi, Kamu Yönetiminde Dönüşüm, Kurumsal Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

Business process management is recognized as an activity management principle used to help organizations maintain their competitive advantage. This management style has received great attention in the industrial engineering and management literature and its benefits continue to be assimilated by these sectors. In the public sector management literature, much less has been written about my business process management and thus has reached less use. Therefore, there is confusion among public managers about how business process management concepts should be applied. At the point of eliminating this ambiguity, the importance of participation and process harmony comes to the fore. How should public institutions be reorganized to adapt to business process management? How can existing or new enterprise systems be aligned with business process management methodologies? Effective answers to such questions depend on basing the business process management framework on clear boundaries and principles. In this context, the aim of this study is to develop a common understanding of business process management by proposing a set of principles that characterize business process management as a research area and guide its successful use in organizational practice. Considering these principles, it is concluded that public institutions will have to change their corporate systems and organizational structures to a certain extent in order to successfully implement business process management concepts. The study offers solutions in terms of managing this anticipated change process in the most effective way.

Keywords: Strategic Management, Business Process Management, Transformation in Public Administration, Corporate Sustainability

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN ÖRGÜN EĞİTİM KURUMLARI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

A GENERAL EVALUATION ON FORMAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE OTTOMAN EMPIRE

Mustafa GÜÇLÜ
Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Fakültesi

ÖZET

Sosyolojik anlamda ifade etmek gerekirse toplumsal kurumlardan her biri toplumun gereksinmelerinden ortaya çıkmıştır. Bu kurumlardan birisi de eğitim kurumudur. Eğitim, bir toplumun geleceğinin sağlam temeller üzerinde yükselmesinde önemli kurumlardan birisidir. Çünkü bireyin sosyalleşmesinde, topluma uygun yararlı bireylerin yetiştirilmesinde ve toplumun geleceğe hazırlanmasında eğitim son derece önemli bir kurumdur. Bu nedenle her ülke, eğitim kurumlarına önem vermekte, içinde bulunan şartlara ve geleceğe yönelik olarak reform çalışması yapmaktadır. Ayrıca eğitimin bir toplumun birlik ve beraberlik içinde yaşamasında da etkili kurumlardan birisi olduğu söylenebilir. Toplumun gelenek ve göreneklerin yetişmekte olan yeni nesle aktarılmasında eğitim yine önemli araçlardan birisini oluşturmaktadır. Buradan hareketle uygulanan eğitim sistemlerinin toplumun içinde bulunduğu şartlardan etkilenmesi, içinde bulunduğu dönemin izlerini taşıması gerektiği söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğunda uygulana eğitim sisteminin de toplumun ihtiyaçlarından hareketle içinde bulunan şartlara uygun olarak düzenlendiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle Osmanlıda uygulanan eğitim anlayış ve uygulamaları dönemin şartlarının izlerini taşımaktadır. Osmanlıda eğitimin kendisinden beklenilen amaçları gerçekleştirmek için örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki farklı eğitim türü uygulamıştır. Camiler, kahvehaneler, kütüphaneler gibi eğitim kurumları daha çok yaygın eğitim kurumları olarak kendisini göstermektedir. Osmanlıda medrese, sıbyan mektebi ve Enderun mektebi gibi eğitim kurumları ise örgün eğitim kurumlarını oluşturmaktadır. Örgün eğitim günümüzde daha çok belli mekanlarda, planlı, amaçlı olarak gerçekleştirilen eğitim türünü ifade eder. Bu da daha çok okullarda gerçekleştirilir ve okulöncesinden üniversitelere kadar olan eğitimi kapsar. Bu araştırmada Osmanlı İmparatorluğunda örgün eğitim kurumlarının kuruluş, gelişme ve eğitim öğretim faaliyetleri açısından açıklamayı amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde literatür taraması gerçekleştirilmiş, amaca uygun bulunan dokümanlar içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonunda Osmanlı örgün eğitim kurumlarının ortaya çıkış koşulları, kuruluş ve gelişmeleri ile eğitim öğretim sürecinin öne çıkan gelişmeleri, özellikleri vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, eğitim sistemi, örgün eğitim, mektep, medrese, sıbyan, Enderun

ABSTRACT

To put it in a sociological sense, each of the social institutions emerged from the needs of the society. One of these institutions is an educational institution. Education is one of the important institutions in building the future of a society on solid foundations. Because education is an extremely important institution in the socialization of the individual, in raising useful individuals suitable for the society and in preparing the society for the future. For this reason, every country attaches importance to educational institutions and carries out reform studies for the current conditions and the future. In addition, it can be said that education is one of the effective institutions for a society to live in unity and solidarity. Education is one of the important tools in transferring the traditions and customs of the society to the new generation. From this point of view, it can be said that the education systems applied should be affected by the conditions of the society and should bear the traces of the period in which it is located. It can be said that the education system applied in the Ottoman Empire was arranged in accordance with the conditions of the society, based on the needs of the society. In other words, the educational understanding and practices applied in the Ottoman Empire bear the traces of the conditions of the period. In order to realize the expected goals of education in the Ottoman Empire, two different types of education were applied, namely formal and non-formal education. Educational institutions such as mosques, coffeehouses and libraries show themselves as non-formal education institutions. In the Ottoman Empire, educational institutions such as madrasah, primary school and Enderun school constitute formal education institutions. Formal education today refers to the type of education that is carried out in certain places, with a planned and purposeful purpose. This is mostly carried out in schools and covers education from pre-school to universities. In this research, it is aimed to explain the establishment, development and educational activities of formal education institutions in the Ottoman Empire. Within the framework of this purpose, a literature review was carried out, and the documents found suitable for the purpose were analyzed by content analysis. At the end of the research, the emergence conditions, establishment and developments of the Ottoman formal education institutions and the prominent developments and features of the education and training process were tried to be emphasized.

Keywords: Ottoman, education system, formal education, school, madrasah, primary school, Enderun

GİRİŞ

Bir ülkenin eğitim politikasının en uygulama alanlarından birisi örgün eğitim kademesidir. Her ülke toplumsal birlikteliği sağlama, bireylerini geleceğe hazırlama, ihtiyaç duyulan insanı yetiştirme gibi çok sayıda nedenle eğitime önem vermekte, örgün eğitim kademelerinde uygulanan öğretim programları da bu politikaların en önemli aracı rolünü oluşturmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğunda uygulanan eğitim de içinde bulunan şartlardan etkilenmiş, uygulanmak istenen eğitimle gerekli bilgi, beceri ve kültür yetişmekte olan yeni nesle aktarılmak istenmiştir.

Osmanlıda örgün eğitim kurumları denildiğinde genellikle medreseler akla gelmektedir. Birçok alana insan yetiştirmesi nedeniyle medreselerin Osmanlıda etki alanı oldukça geniş olmuş, Türk-İslam kültürünün aktarılmasında önemli bir araç rolü görmüştür. Medreselerin tarihi incelendiğinde tarihinin İslam'ın ilk dönemlerine kadar gittiği, cami, mescit, tekke ve zaviye gibi birçok kurumun da medreselere ilk dönemlerde önemli bir kaynak olma özelliği gösterdiği bilinmektedir. Osmanlı kuruluş döneminin hemen başlarında Orhan Bey zamanında ilk Osmanlı medresesine müderris olarak görevlendirilen Dâvûd-ı Kayseri medrese ve tekke ile zaviye ilişkisinin açık bir örneğidir. Çünkü Dâvûd-ı Kayseri'nin kendisi aynı zamanda bir tarikat şeyhi olup eserleri genellikle tasavvuf ile ilgilidir (Bayraktar 1994; Bilge, 1984; Ocak 1999).

Fakat Osmanlı örgün eğitim kurumları sadece medreselerden ibaret değildir. Aynı zamanda sıbyan mektebi, Enderun mektebi de Osmanlı örgün eğitiminin önemli kurumları arasındadır. Günümüzde eğitim sorunlarımızı sağlıklı olarak değerlendirmek, bunlara kalıcı çözüm önerileri geliştirmek, geleceğe daha sağlam bakabilmek için mutlaka eğitim tarihinden ders çıkarılması gerekmektedir. Bu araştırmada da Osmanlı örgün eğitim sisteminin önemli kurumları arasında yer alan medrese, sıbyan mektebi ve Enderun mektebi gibi eğitim kurumlarının kuruluş amaçları, gelişimi ve işlevleri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuş, günümüz eğitimine ışık tutulması hedeflenmiştir.

SIBYAN MEKTEBİ

Bir öğretim kurumu olarak Küttaplar, İslam toplumlarında genellikle çocuklara ilk eğitimin verildiği önemli kurumlar olarak bilinmektedir. Bu okullar daha sonraki dönemlerde sıbyan mektebi olarak anılmıştır. Sıbyan mekteplerinde ilk olarak öğretimk okuma yazmayı öğretmek biçiminde gelişmiştir. İslam eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olan küttaplarda sadece okuma yazmanın öğretildiği yerler olmayıp bu okullarda dinî anlamda eğitimler de verilmiştir (Kazıcı, 2016). Genellikle cami yakınları ya da hemen bitişiğine yapılan sıbyan mektepleri, mekan olarak değerlendirildiğinde daha çok tek odalı mekanlar olarak görülmektedir. Osmanlıda eğitimi henüz kamu hizmet niteliğinde bir devlet görevi olmadığı için sıbyan mektepleri de devlet tarafından yaptırılmamış, daha çok hayır yapmak gayesiyle eğitime destek olmak isteyen kişiler tarafından okula ihtiyaç duyulan mahallere bu okullar yaptırılmış ve vakfedilmiştir. Bu mekteplerin varlığını devam ettirmesi, ayakta kalabilmesi ve de işlevlerini yerine getirebilmesi amacıyla gelir getiren vakıflar da yaptırılmış, bu kurumlar mahkeme tarafından vakıf olarak tescil ettirilmiştir. (Binbaşıoğlu; 1988; Kazıcı, 2010). Fakat zaman zaman okula ihtiyaç duyulan fakat zenginler tarafından kurulan vakıfların bulunmadığı ya da uzak kaldığı köy ve kasaba gibi yerlerde ise halk el birliği içerisinde bu okulları kurmuşlardır.

Ayrıca bu okulların öğretmen ücreti yanında okulun temizlik, ısınma ve onarım gibi giderleri de vakıf gelirleri ya da öğrencilerin ailelerinin vermiş olduğu para vb. araçlarla karşılanmıştır (Başgöz, 1995; Sakaoğlu, 2003).

Sıbyan mekteplerinde görevli öğretmenler profesyonel eğitimciler olmayıp bu öğretmenler daha çok cami ve mescitlerde çalışmış olan din görevlileri, hafızlar ya da müezzin gibi kişilerden oluşmuştur. Sıbyan mekteplerinde görev alan hocaların bir de yardımcısı bulunmaktadır. Okulda hocaya yardımcı olan kalfanın bu yardımları daha çok çocukların derslerini okutma konusunda olmuştur (Akyüz, 2019; Sakaoğlu,).

Sıbyan mekteplerinin eğitim-öğretim süresi incelendiğinde bu sürenin genellikle 3-4 yıl gibi bir süre devam ettiği görülmektedir. Sıbyan mekteplerinde verilen eğitim-öğretimin içeriği ve yöntemi incelendiğinde ise kendisine has bazı özellikler gösterdiği görülmektedir. Bu mekteplere devam eden öğrenciler eğitime aktif katılım olarak katılım sağlamamaktadır. Daha çok bu okullarda ezber yöntemi hâkim olup öğretimin içeriğini ise Kur'an okuma ve dini bilgileri ezberleme biçiminde kendisini göstermiştir (Özkan; 2008; Sakaoğlu, 2003).

Bir öğretim kurumu olarak sıbyan mektepleri kuruldukları andan Tanzimat dönemine kadar geçen süre içinde çok önemli bir reform geçirmemiş, genellikle aynı şekilde eğitime devam etmiştir. Bilindiği gibi yenileşmelerin başladığı Tanzimat dönemine kadar olan dönemde bu mektepler genellikle ilk kuruldukları dönemde vermiş oldukları eğitimde kısmen sapmış, eğitim-öğretim bozulmuştur. Bu okullar zamanla sadece Kur'an öğretiminin yapıldığı Kur'an kursları biçimini almıştır (Kara ve Birinci, 2012).

MEDRESELER

Medrese kelimesi köken açısından incelendiğinde Arapçada, "derase" kökünden gelmektedir. Kısaca ders okutulan yer anlamına gelen medrese kelimesinin çoğulu, "medaris" kelimesidir. (Kazıcı, 2016).

Osmanlı Devletinde ilk medreseler Osmanlının kuruluşundan başlayıp Sultan II. Murat devrinin sonuna kadar olan dönemde kendisini göstermiş ve ilk medreseler dönemi Orhan Gazi'nin, İznik'te yaptırdığı ilk medrese ile başlamıştır. İlk medreseden itibaren medrese sayısı giderek artmıştır. Sayılarının giderek artmasından sonra medreselerin ilk teşkilatlanması II. Murat döneminde gerçekleştirilmiştir. Medreselerde ciddi anlamda ilk teşkilatlandırma ise Fatih Sultan Mehmet ile gerçekleştirilmiştir. Fatih döneminde medreseler, Sahn-ı Seman medreseleri ile yeni bir döneme girmiş ve gelişme göstermiştir. Medreselerde teşkilatlandırmaya yönelik bir diğer öneli gelişme ise Kanun Sultan Süleyman döneminde olmuştur. Kanun Sultan Süleyman dönemi bir çok alanda olduğu medreselerin gelişimi açısından da önemli bir dönemdir (Kazıcı, 2016).

İlk Osmanlı medresesi, Orhan Bey döneminde, 1330 yılında İznik'te açılan medresedir. Giderlerinin karşılanması vakıflar aracılığıyla olmuş, bu konuda Orhan Gazi vakfı

kurulmuştur. Eğitim-öğretim kurumlarına destek görevi gören vakıflardan bir kısmı köylerde kurulmuş, gelirlerini medresede görev yapan ve ders okutan anlamına gelen müderrise ile öğrenciye gönderen köyler ise örfi vergilerden muaf tutulmuşlardır. Medreseler fiziki özelliklerine bakıldığında Anadolu'da genel olarak kapalı veya açık avluların etrafına sıralanmış küçük odalardan oluşmaktadır. Osmanlı dönemi medreseleri kendilerinden önceki devletlerin yaptığı medreselere nazaran biraz farklılık göstermiştir. Şöyleki; simetrik olan eyvanlar kaldırılmış ve yerine kıble kısmında çıkıntı olarak yapılan büyük kubbeli dershaneler konulmuştur. Ardından yan yana olan öğrenci hücrelerine dışarı açılan pencereler bırakılmıştır. Genel itibariyle medreseler de sıbyan mektepleri gibi camilerin yanına yapılmıştır. Talebeler gece kendi odacıklarında yatar gündüz ise derslerini avlunun baş kısmında olan dershanede veya camide görürlerdi. Ortak kullanılan lavabo ise odalardan uzakta avlunun bir kenarında bulunurdu. (Kazıcı, 2016).

Medreselerde başta hoca olarak görev yapan kişiler olmak üzere farklı görevlerde bulunan bireyler bulunmaktadır. Medresede görev yapan ve hoca olarak bilinen kişilere günümüzdeki profesör anlamında müderris denilmektedir. Müderris yardımcısına ise günümüzdeki asistan ya da araştırma görevlisi anlamında muid, ders gören öğrencilere danişmend denilmektedir. Daha çok vakıfların denetiminde ve sorumluluğunda bulunan medreseler, sıbyan mekteplerinde olduğu gibi devlet kontrolü değildir. Osmanlı İmparatorluğunda medreselerin seviyeleri aynı olmayıp aralarında seviye farklılıkları bulunmaktadır. Seviye farklılıklarının bulunmasında bazı ölçütler vardır. Bunlardan birisi alınan müderris maaşı ile ilgilidir. Her bir medrese, görevli müderrisin almış olduğu ücrete göre bir derece almış, isimlendirmeleri de buna göre yapılmıştır. Bunun yanında bazı medreselerin yaptıran kişilere göre de adlandırıldığı görülmektedir. Örneğin dahili, ellili medreseler padişahlar yanında şehzadelerin, sultanların ve padişah kızlarının yaptırmış olduğu medreseler olarak dikkat çekmektedir. Osmanlıda bir üst seviyede yer alan medreseler ise Sahn-ı Seman medreseleri olarak bilinmektedir. Fatih döneminde oluşturulan Sahn-ı Seman medreseleri özellikle üst seviyede eğitim veren kurumlar olarak dikkat çekmektedir (Uzunçarşılı, 2014).

Osmanlı medreselerinde öğrenimi tamamlayan öğrenciler icazetnamelerini almışlardır. Diploma anlamında kullanılan icazetname alan öğrenciler Anadolu veya Rumeli Kazaskerinin belirli zamanlarda gerçekleşen meclislerine katılarak matlap olarak bilinen deftere isimlerini yazdırarak atama sırası beklemektedir. Eğitim tarihimizde gerçekleştirilen bu uygulamaya Mülâzemet uygulaması adı verilmektedir. Gerçekleştirilen bu usule göre sırası gelen müderris adayları öncelikle aşağı dereceli medreselerden göreve başlamakta, belirli bir zaman sonrasında da terfileri yapılmıştır. Müderrislerin tayinlerinin nasıl yapıldığı dönemlere göre farklılık göstermiştir. Belli bir dönem kazaskerlerin padişaha arzı ile gerçekleşen tayinler XVI. yüzyılın ortalarından başlayarak daha çok düşük dereceli olan Haşiye-i Tecrit, Miftah ve Telvih medreselerin müderrisleri kazasker tarafından, üst seviyedeki medreselerin müderrisleriyse Şeyhülislam'ın sadrazam aracılığıyla ile padişaha arzı ile gerçekleştirilmiştir. Medreselerde

müderris sayısının yeterli sayıda olması durumunda doğrudan yapılan atamalarda için eğer birden fazla aday aynı kadro için başvurması halinde imtihan yöntemine başvurulmuştur. Görev almak isteyen müderris adayları öncelikle belli bir konu üzerinde r tez hazırlamaları gerekmekte, aynı zamanda sözlü olarak gerçekleştirilen bir de imtihan daha yapılmıştır. Medreselerin öğrenim süreleri de döneme değişiklik göstermiştir. Medreselerde Kanuni dönemine kadar ki eğitim-öğrenim süresi sekiz ya da dokuz yıl sürerken, bu süre 1575 ve 1579 yıllarında yayımlanan fermanlarla daha da azaltılmış, üç ya da dört yıla kadar düşürülmüştür. Medreselerde tatil günleri; Salı, Perşembe ve Cuma günleridir. Tatil günleri dışında kalan günlerde dört ya da beş gün ders yapılmaktadır. Medreselerde müderris yanında diğer personel ve öğrencilerin maddi ihtiyaçlarının giderilmesi için gereken kaynaklar da vakıf gelirlerinden karşılanmıştır (Zengin, 2002).

Osmanlıda medreselerin özellikle yükseliş döneminden sonra kan kaybettiği, geriledikleri bilinmektedir. Bu gerileme sebeplerinin bası sebepleri vardır. Her şeyden önce medreselerden felsefenin ve felsefecileri gözden çıkarması büyük eksiklik olmuştur. Ayrıca medreselerde görev yapan müderrislerin sadece var olanla yetinen kişiler olması, bu müderrislerin daha ilerisini fazla düşünen kimselerden oluşması gerilemenin önemli sebepleri arasında yer almaktadır. Osmanlıda yer alan kurumlarında da bozulmaların olması, medreseleri olumsuz etkilemiş, medreselerdeki bozulmalara devlet müdahale edememiştir. Var olan genel problemlerin yanında bir de medreselerin büyük çoğunluğunun merkezde olması nedeniyle yerleşim yerler buralara uzak olan nitelikli öğrencilerin bu medreselere gidememesi, gidebilen öğrencilerinde orda daha önceden yer edinmiş kimselerce hor görülmesi vb. etkenler medreselerin gerilemesinde etkili olmuştur. Yaşanan saltanat kavgaları yanında öğrenci ayaklanmaları, var olan dilsel problemler, eğitim kurumlarında dini ve ilmi bir hüviyetin olmaması, kurum içinde yaşanan bireyci ve egoistlik gibi faktörler de bu süreçte önemli zararlar vermişlerdir (Atay, 1983).

ENDERUN MEKTEBİ

Osmanlı İmparatorluğunda yer alan örgün eğitim kurumları, işlevi açısından değerlendirildiğinde özellikle devlet geleneğinin devamının sağlanması adına en kritik, önemli eğitim kurumunun Enderun Mektebi olduğu görülmektedir. Çünkü Enderun Mektebi üst düzey yöneticilik yapacak kişilerin eğitilip yetiştirilmesi amacı gütmektedir.

Osmanlıda medreselerin yetiştirmiş oldukları öğrencilerin devletin farklı kademelerinde önemli görevler aldıkları, bu nedenle de önemli görevler üstlendikleri bilinmektedir. Fakat Enderun Mektebi eğitim tarzı ve içeriği açısından medreselerden oldukça ayrılmaktadır. Çünkü Enderun Mektebine yönetici yetiştiren bir okul olarak bakmak yanında devletin ve sultanın nüfuzunun çokça hissedildiği bir okul olarak da bakmak gerekmektedir. Ayrıca medreseler daha çok vakıflar kanalıyla varlığını devam ettirirken, Enderun Mektebi ise devlet destekli olarak

faaliyetlerine devam etmiştir. Enderuna devvam eden öğrencilerin barınma vb. ihtiyaçları ya tamamen devlet tarafından ya da bizzat sultanın kendisi tarafından sağlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunda eğitim kurumu ve işlevi olarak saray mektepleri içerisinde en teşkilatlı ve gelişmiş olanı Enderun Mektebidir. Kendine özgü farklı bir teşkilatlanması ve işleyişi bulunmaktadır. Bu eğitim kurumunda görev yapan yöneticiler daha çok sultan ile doğrudan ilişkisi olan kişilerden oluşmuştur. Buradan hareketle Enderun Mektebinin Osmanlı sarayının tam da kalbinde yer aldığı söylenebilir. Enderun Mektebi, bir eğitim kurumu olarak saray görevlileri yanında üst düzey yöneticileri yetiştirme görevi ile gerçekten de Saray Okulu kültürünün oldukça önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

SONUÇ

Bir ülkenin eğitim sistemi sorunlarını tarihsel olarak ele aldığında, geçmişinden ders çıkarıp yanlışlarından döndüğünde, geçmişten gelerek iyi yapmış olduğu uygulamaları da geliştirerek daha sağlıklı olarak ilerlemektedir. Bu nedenle ülkemizde eğitim politikası alanında ve uygulama aşamasında görev yapan eğitimciler eğitim tarihi bilmeli, eğitim anlayış ve uygulamalarında buradan destek almadırlar.

Osmanlı eğitim kurumları eğitim tarihimizin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu nedenle bu kurumların da bilinmesi ve günümüz açısından dersler çıkarılması gerekmektedir. Bu araştırmada da sıbyan mektebi, medrese ve Enderun mektepleri hakkında bilgiler verilmiş, öne çıkan özellikleri ele alınmıştır.

KAYNAKLAR

Akyüz, Y. (2019). Türk Eğitim Tarihi, 31. Basım, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Atay, H. (1983). Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, İstanbul: Dergâh Yayınları, İstanbul.

Bayraktar, M. (1994).“*Dâvûd-ı Kayserî*”, *DİA 8*: 32-35.

Bilge, M. (1984). *İlk Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Binbaşıoğlu, C. (1988). Eğitime Giriş, Ankara.

Kara, İ. ve Birinci, A. (2012). Mahalle Sıbyan Mektepleri, İstanbul.

Kazıcı, Z. (2010). İslam Kültür ve Medeniyeti, İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Kazıcı, Z. (2016). Osmanlıda Eğitim Öğretim, İstanbul: Kayıhan Yayınları, İstanbul.

Ocak, A. (1999). “*Osmanlı Medreselerinde Eş’arî Geleneğinin Oluşmasında Selçuklu Medreselerinin Tesirleri”.* XIII. Türk Tarih Kongresi 3 (2): 763-776.

Özkan, S. (2008). Türk Eğitim Tarihi, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Sakaoğlu, N. (2003). Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (2014). Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YABANCI DİL EĞİTİMİNİN DİL EDİNİMİ KURAMLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

AN EVALUATION OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION FROM THE VIEWPOINT OF THE THEORIES OF LANGUAGE ACQUISITION

Ahmet ŞAHAN
Dr. Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Fakültesi

Mustafa GÜÇLÜ
Prof. Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Fakültesi

ÖZET

Bir insanın doğduğu andan itibaren anadilini öğrenmesi doğal bir durum olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle anadili eğitiminde planlı, programlı ve bilinçli bir öğretim çabasından söz etmek mümkün değildir. Birey dünyaya geldiği andan itibaren yaşam içerisinde, doğal olarak anadilini öğrenmekte, hayatına devam etmektedir. Kısaca, birey anadilini doğal olarak, plansız ve programsız bir şekilde kendisi öğrenmektedir. Çocukların erken yaşlardan itibaren anadilini yaşam içerisinde kolay bir şekilde öğrenebilmeleri, yabancı dilin de erken yaşlardan itibaren daha rahat bir şekilde öğrenip öğrenemeyecekleri sorusunu gündeme getirmiştir. Bu konuda ulusal ve uluslararası araştırmalar yapılmış, erken yaşlardan itibaren çocukların hangi ortamda, nasıl daha kolay yabancı dil edinimi elde edebilecekleri konusunda sonuçlar elde edilmeye başlanmıştır. Bu konuda genel düşünce, çocukların anadili kazanımı edinimi sürecinde yaşamış oldukları süreleri yabancı dil eğitimi sürecinde de yaşayarak ikinci bir dili de rahat bir şekilde öğrenebilecekleri yönündedir. İşte bu nedenle konu ile ilgili olarak yapılan araştırmalar eğitim politikacıları, program geliştirme uzmanları ve yabancı dil eğitimi alanında çalışan araştırmacıların dikkatleri erken yaşta yabancı dil eğitimi konusu üzerinde düşünmeye itmiştir. Bu araştırmada da erken yaşta yabancı dil eğitiminin "yabancı dil edinimi" kuramları açısından genel bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanmıştır. Konuya ilişkin literatür taraması yapılmış, amaca uygun bulunan makale, kitap ve tezler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Yabancı dil edinimi kuramları; davranışçı kuram, doğuştancılık kuramı, bilişsel kuram ve sosyal etkileşim kuramları gibi kuramlardan oluşmuştur. Araştırma sonucunda yabancı dil eğitiminin erken yaşlarda başlanmasının dil edinimini oldukça kolaylaştırdığı, ilerleyen yaşlara doğru ise yabancı dil eğitim sürecinin zorlaştığı dile getirilmiştir. Dil edinim kuramları, erken yaşlardan itibaren çocuklara nasıl daha iyi yabancı dil eğitiminin verilebileceği konusunda oldukça önemli veriler ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil eğitimi, dil edinimi, dil edinim kuramları

ABSTRACT

It can be considered as a natural situation for a person to learn his mother tongue from the moment he is born. In other words, it is not possible to talk about a planned, programmed and conscious teaching effort in mother tongue education. From the moment the individual is born, he naturally learns his mother tongue and continues his life. In short, the individual learns his mother tongue naturally, in an unplanned and unscheduled way. The fact that children can learn their mother tongue easily in life from an early age has raised the question of whether they can learn a foreign language more easily at an early age. National and international studies have been carried out on this subject, and results have begun to be obtained on how and in which environment children can acquire foreign languages more easily at an early age. The general opinion on this subject is that children can learn a second language easily during the foreign language education process by living the period they have lived in the process of the acquisition of their mother tongue. For this reason, research on the subject has led education politicians, program development experts and researchers working in the field of foreign language education to think about foreign language education at an early age. In this study, it is aimed to make a general evaluation of foreign language education at an early age in terms of the theories of "foreign language acquisition". A literature review on the subject was made, and articles, books and theses found suitable for the purpose were analyzed by content analysis. Foreign language acquisition theories relate theories such as behavioral theory, innate theory, cognitive theory and social interaction theories. As a result of the research, it was stated that starting foreign language education at an early age facilitates language acquisition, while the process of foreign language education becomes more difficult in later ages. Language acquisition theories have revealed very important data on how better foreign language education can be given to children at an early age.

Keywords: Foreign language education, language acquisition, language acquisition theories

GİRİŞ

Günümüzde çok sayıda ülke yabancı dil bilmenin önemini çok daha iyi anlamakta, bu konuda nelerin yapılması gerektiği konusunda yoğun çalışmalar yapmaktadır. Bu çerçevede yabancı dil bilmenin öneminin daha da iyi anlaşılması üzerine etkili ve başarılı bir yabancı bir dil eğitiminin nasıl olabileceği, yabancı dil eğitim becerilerinin nasıl daha iyi kazandırılabileceği, ana dile yakın bir yabancı dil eğitimin hangi şartlarda ulaşılabileceği gibi sorulara cevap bulabilmek için çok sayıda araştırma yapılmakta, bu konuda farklı kuramlar gündeme gelmektedir. Bu çerçevede gerçekleştirilen çalışmalar ve çokkültürlü toplumlarda yaşamını devam ettiren yetişkin birey ve çocukların bir dili öğrenme, edinme süreçlerinin gözlenmesiyle elde edilen sonuçlar, toplum içinde çocukların dili daha etkili, kolay, oldukça kalıcı bir şekilde kazanabildiklerini göstermektedir. Çocukların erken yaşlarda dil edinimini nasıl bu kadar iyi

başarabildikleri sorusu, başta dilbilimciler olmak üzere çok sayıda eğitimci için ilgi çekici bulunmakta, tartışma konusu yapılmaktadır. Akpınar Delal'a (2011) göre her ne kadar çocuklara dil öğretimin nasıl olması gerektiği ile ilgili tartışmalar eskilere dayansa da son 30-40 yıl içinde bu konu daha yoğun bir şekilde tartışılmaya devam etmektedir.

Çocukların bir dili nasıl bu kadar kolay edinebildiklerine yönelik sadece yurt dışında yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin bu konuda Bludau'nun (1999), araştırma sonuçları dikkat çekicidir. Ona göre erken yaşlardan itibaren başlanan yabancı dil eğitimi ile etkili sonuçlar almak mümkündür. Çünkü erken yaşta çocuklar yabancı dili anlamaya açık hale gelmekte, herhangi bir yabancı dile oldukça açık olabilmektedirler. Bu durum ise onlarda yabancı kültürlere karşı merak uyandırmakta, onların gelenek görenek ve alışkanlıkları konusunda heyecan uyandırmaktadır. Bludau'ya göre çocukların yabancı bir dilin telaffuzuna ana dile yakın bir şekilde kazanabilmesi, yabancı bir dili öğrenmeye duyuşsal olarak daha hazır olabilmek gibi faktörlerle mutlaka yabancı dil eğitimine erken yaşlarda başlanmalıdır.

Türkiye'de de yabancı dil eğitimi politikalarının belirlenmesinde konu ile ilgili araştırma sonuçlarından yararlanılması büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında yabancı dil edinimi ile ilgili kuramlardan da faydalanılması büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmada yabancı dil eğitimi dil eğitimi kuramları açısından değerlendirilmiş, her bir kuramın öne çıkan düşünceleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

DİL EDİNİM KURAMLARI VE YABANCI DİL EĞİTİMİ

1. Davranışçı Kuram

Yaratıcısı Dil edinimi kuramları içinde önemli bir yere sahip olan Davranışçı Kuramın öncülerinden birisi de Skinner'dır. Kurama göre dil edinimin en önemli öne yönü, dil edinmede taklit ve pekiştirmenin oldukça önemli görülmesidir. Bunun yanında kurama göre; çocuğun içinde doğup büyüdüğü çevre onlara doğru sesli ifadeleri kullandığında ödüllendirerek tepki verdiğinde, çocuklar genellikle yanlış ve bu durum ne kadar sıklıkla gerçekleştirilirse dil gelişimi ve dil edinimi bu durumdan olumlu etkilenmektedir. Diğer bir ifadeyle Davranışçı Kurama göre çocuğun dili, içinde doğup büyüdüğü çevrenin vermiş olduğu tepkilerle biçimlenmektedir. Kurama göre çocuklar ilk önceleri sonradan içinde bulundukları çevre tarafından ödüllendirilecek sesler ürettiği öngörülmektedir. Çocuğun dili edinmede görülen bu zor ve bir o kadar da olan uzun süreç, onun çevresinden gelmiş olan dili kullanma örneklerini taklit edecek yetkinliğine gelmesiyle onda taklit davranışı oldukça hızlanmaktadır. Tüm bu görüşler iyi bir şekilde analiz edildiğinde çocuğun dili edinme sürecinde zekâ yanında çocukların bireysel farklılıklarının çok fazla yeri yokmuş gibi görüldüğü söylenebilir (Villis, 1998).

Davranışçı kuramların öne çıkan önemli bir özelliği, öğrenme sürecinde ödül ve ceza gibi süreçlere önem vermeleridir. Kişilerarası iletişim sürecinde, aile fertleri çocuğun çıkarmış olduğu sesler içinden dilin yapısı bakımından en uygun bulduklarına onay verir. Böylelikle

çocuk, yapılan yinelemeler neticesinde hangi sesleri çıkarması gerektiğini öğrenir. Kurama göre, çocuklar dili; tekrar, taklit yanında çevre tarafından yapılan dilsel güçlendirmeler vasıtasıyla öğrenmektedirler. Bunun yanında ebeveyn ve çocuğun içinde bulunduğu çevresi tarafından kullanılan bir sözcük veya ifade yanlış olması halinde, çocuğun yanlış olarak kullanılan bir ifadeyi de aynen kullandığı görülmektedir (Akpınar Delal, 2011).

2. Doğuştancı Kuram

Noam Chomsky'nin geliştirmiş olduğu Doğuştancılık Kuramı, Davranışçı Kuramın temsilcisi olan Skinner'in görüşlerine karşı çıkmaktadır. Ona göre dil ve dilbilgisel yapılar sadece taklit ve ödül-ceza ile öğrenilemeyecek kadar karmaşık bir durumdadır. Kişilerarası iletişimde önemli bir yere sahip olan konuşulan dilin çeşitliliği yanında karmaşıklığı, yaratıcılığı gibi konular açısından konuya bakıldığında Skinner'in ortaya koymuş olduğu yaklaşımına eleştiri getirmek mümkündür. Bir insanın zaman açısından bir değerlendirme yapıldığında konuşmuş olduğu her bir cümleyi sadece taklit ve pekiştirme gibi yolla edinebilmesi çok fazla pek de mümkün gözükmemektedir (Villis, 1999) .

Doğuştancı Kurama göre; dil insana genetik olarak aktarılmakta olup tüm çocuklar dil kazanımı için gerekli olan araçlara, aygıtlara önceden sahiptirler. Bunun yanında çocuklar dünyaya gelirken biyolojik açıdan buna uygun olarak dünyaya gelmektedirler. Buradan hareketle çocukların dil ediniminin birincil ve temel sebebi ödül ceza sisteminden ziyade çocuğun doğuştan getirmiş olduğu dil edinim donamıdır. Bu donanım çocukların, hedef halindeki dilin kural ve yapısını fark etmesini, keşfetmesine imkân veren dille ilgili olan temel ilkeleri içermekte ve girdiler ise çocuğun hedef halindeki bu dili fark etmesini, keşfetmesini sağlayan dil edinim aygıtını harekete geçirmek için gereklidir (Dil Gelişim Kuramları, 2023; Villis, 1998).

3. Bilişsel Kuram

Dil edinimi ile ilgili bir diğer kuram da Bilişsel Kuramdır. Bu kuram dil öğrenimi konusunu bilişsel süreç ve kişilerin bilişsel yeterlilikleri ile ele almaktadır. Bilişsel gelişim kuramının öncülerinden olan J. Piaget, bilişsel ve dil gelişiminin ilişkisini, paralel olarak gelişimini ön planda değerlendirmiştir. Piaget'e göre öğrenme, dışarıdan doğrudan gözlenemeyen bir zihinsel süreç olup sadece zihinsel alanda meydana gelen oluşumlarla izah edilebilmektedir. Kurama göre; algı, anlama, yaratma ve düşünme öğrenme sürecinde üzerinde önemle durulması gereken kavramlardır.

Bilişsel kuramın ön planda tuttuğu algı, düşünme gibi kavramlar dil gelişimi açısından da önemlidir. Kurama göre çocuğun dili kendi bireysel yeterlilik ve etkinliklerinden ayrı bir şekilde öğrenmediği görülmektedir. Hatta çocuğun dil gelişiminde her evreyi kendisi bizzat algılayarak, anlamlandırarak ve yaşayarak aktif bir şekilde geçirmektedir. Diğer bir ifadeyle çocuk içinde bulunduğu, yaşadığı çevrenin vermiş olduğu girdiyi kendisi doğrudan alarak,

tekrarlayarak almamakta, bizzat kendi içsel zihinsel süreçlerinden bunları geçirip düşünerek ve akıl yürütme ile yeniden bir anlamlanma yapmaktadır. Kurama göre hedef, daha çok bilinçli olacak şekilde bir algılamayla amaçlanan dilin anlamlı bir sistem dahilinde öğrenilerek gerçek hayata aktarılabilmesine katkı sağlama konusunda bireyin tüm dil becerilerini en iyi şekilde geliştirmektir (Mirici, 2001).

4. Sosyal Etkileşim Kuramı

Sosyal Etkileşim Kuramının öncülerinden olan Bruner; Chomsky'nin ortaya koyduğu ve her bireyin doğuştan sahip olduğu dil edinim yeteneği konusunun en iyi şekilde geliştirilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadır. Bruner'e göre; mahiyet itibariyle sosyal etkileşim, çocuğun sahip olduğu dil edinim prosesini desteklemekte, çocuğun sadece bilişsel değil aynı zamanda dilsel gelişiminin tüm alanına yön tayin etmektedir. Çocukların hayatlarındaki en yakın kişilerden birisi olan anneler, henüz yeni doğan bebekleriyle kendilerine has özel yöntemlerle iletişim kurarak onlara sezgisel bir şekilde yaklaşırlar ve kolay, basit cümleler içinde olacak şekilde çokça tekrar, güçlü vurgulama yanında aynı zamanda melodi yardımıyla çocukla karşılıklı etkileşime geçerler. Bu evrede; çocukla karşılıklı gerçekleştirilen bakış ve sesler bebeğin adeta konuşmaya katılımı olarak değerlendirilebilir. Çocuğun ilerleyen gelişimiyle beraber dili daha fazla çeşitlenmekte, zenginleşip jest ve seslerin yerine daha çok dilsel ifadeleri yerleştirmeye başladığı görülür. Çocuk, geçirmekte olduğu gelişim sürecine uygun bir şekilde gittikçe daha etkin rol üstlenir ve sonunda öğrendiği bilgi ve tecrübeleri tekrarlı bir şekilde gerçekleşen oyunlar vasıtasıyla gerçek yaşama transfer eder ve böylelikle etkileşimli bir şekilde dil edinimi gerçekleşmiş olur (Villis, 1998).

Sosyal Etkileşim Kuramına göre; bebekler için anne ve babanın model olması, bebeklerin de ebeveynini taklit etmesi, bunun yanında anne ve babanın yaptığı pekiştirme ve düzelme çalışmaları aracılığıyla dil öğrenilmektedir. Çocuk toplumsallaşma sürecinde kendisi için model olan kişileri gözleyip taklit etmektedir. Kuram daha çok dil kazanımını taklit ve model alma ile ilişkili bir şekilde ele aldığında dil gelişimi kuramlarından davranışçı kurama daha yakın durmaktadır. Fakat Sosyal Etkileşim Kuramı dil edinim sürecinde sosyal ve kültürel ortamın etkisine vurgu yapmasıyla da Davranışçı Kuramdan ayrılmaktadır (Dağabakan ve Dağabakan, 2007).

SONUÇ

Yabancı dil eğitimi tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemi sürekli olarak arttırmaktadır. Bu konuda bilimsel çalışmalar yapılmakta, yabancı dilin nasıl daha etkili bir şekilde yapılabileceği konusunda sürekli olarak araştırmalar yapılmaktadır. Yabancı dil eğitiminin bilimsel bir temele dayanması için bu araştırma sonuçlarının dikkate alınması gerekmektedir.

Bir ülkede yabancı dil eğitiminin etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için sadece bilimsel araştrma sonuçlarından değil aynı zamanda ortaya konulan dil edinim kuramlarından yararlanmak gerekmektedir. Bu alanda çalışan teorisyen ve uygulayıcıların dil edinim

kuramlarını dikkate almaları, yabancı dil eğitim sürecinde bunlardan yararlanmaları sürecin daha etkili gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada da dil edinim kuramlarından Davranışçı Kuram, Bilişsel Kuram, Sosyal Etkileşim Kuramı ve Chomsky'nin öncülük ettiği Doğuştancı Kuramın dil gelişimini nasıl ele aldıkları konuşa değinilmiş, özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

KAYNAKLAR

Akpınar Dellal, N. (2011). *Çocuklara yabancı dil eğitimi ve dil edinimi nedir? Niçin? Nasıl?* Çanakkale: Çanakkale Kitaplığı Akademisi.

Bludau, M. (1999). Fremdsprachenunterricht im primarbereich", (edt. Albert Raasch), *Frühbeginn Fransözisch Beispiel: Saarland Erfahrungen, Reflexionen, Vorschläge, Forderungen*, Fachverband Moderne Fremdsprachen, Saarland.

Dağabakan, F. ve Dağabakan, D. (2007). Dil ve çocukta dil gelişim kuramları, *Milli Eğitim Dergisi*, 36(174). 155-161.

Dil Gelişim Kuramları. http://www.dilbilimi.net/kuramlar.htm (20.12.2022)

Mirici, İ. H. (2001). *Çocuklara yabancı dil öğretimi ilköğretim 4. ve 5. sınıflar örneği*, Ankara: Gazi Kitapevi, Ankara.

Villis, A. L. Wie erwerben Kinder Sprache(n). http://www.sprachfoerderung.info/spracherwerb.htm (01.01.1998)

EVLİLİĞE ALTERNATİF BİR YAŞAM TARZI OLARAK BEKÂR YAŞAMAK

LIVING SINGLE AS AN ALTERNATIVE LIFESTYLE TO MARRIAGE

Elif BAŞ

Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Kırkağaç Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü

Dr., Manisa Celal Bayar University, Kırkağaç Vocational School, Department of Social Service and Counseling

ORCID ID: 0000-0001-7294-5108

ÖZET

Toplumsal yapıda meydana gelen gelişmelerle birlikte aile kurumu da bu değişimlerden etkilenmiş toplumun ihtiyaçlarına yönelik olarak da yeni formlara bürünerek şekil değiştirmiştir. Ailenin kuruluş aşamasında geleneksel normlar ile dini inanışlar yerini bireysel tercih ve isteklere bırakarak günümüz toplumlarında bireyselleşme eğilimlerinin arttığı gözlenmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi, istihdama katılım oranlarının artması, ilk evlenme yaşının yükselmesi, boşanma oranlarının artması, doğurganlığın azalması, bireyselliğin öncelenmesi gibi nedenlerden dolayı özellikle kadınlara yönelik çeşitli kazanımların elde edilmesiyle toplumsal yapıdaki dönüşümler aile ve evliliklerin oluşum sürecini etkilemiştir. Çekirdek ve geniş aile dışında alternatif türlerin ortaya çıkması ailenin yok olacağına ilişkin bir yargıya varılmasının doğru olmayacağına işaret etmektedir. Aksine yeni modellerle evlilik ya da aile kurumları tümden reddedilmeyip, alternatif yaşam tarzlarıyla birlikte var olunabileceği ispat edilmiştir. Bu bağlamda günümüz geç modern toplumlarında görünür olan yeni yaşam formlarından biri de bekâr yaşamaktır. Özellikle Batı ülkelerinde şehir merkezlerinde yaşayan, kariyer sahibi, yüksek gelirli bireylerin bekâr kalmaya, evlenmeden birlikte yaşamaya, evliliği ertelemeye yönelik tercihlerinin bulunması aile kurmaya bir alternatif yaratarak bu durumu normal kabul etmeye başladıklarını kanıtlamaktadır. Türkçede bekârlık genel itibariyle hem evlenmemiş kişiler için kullanılan hem de yalnız yaşayan kimseler için kullanılan bir kavrama karşılık gelmektedir. Kavrama yönelik birden fazla anlamın bulunması konunun daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Günümüzde bu anlamların yanında bekârlık; tek başına yaşayanları, boşanmış bireyleri ya da çocuklu olmayan dulları da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Sonuç olarak bu çalışmada bekârlığın ne anlama geldiği, bekâr yaşamı ve bekâr kalmanın nedenleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bekârlık, Yaşam Tarzı, Aile, Yalnızlık

ABSTRACT

Along with the developments in the social structure, the family institution has also changed its shape by taking on new forms for the needs of the society affected by these changes. It is observed that in today's societies, individuation tendencies have increased, leaving the place of

traditional norms and religious beliefs to individual preferences and wishes at the establishment stage of the family. Transformations in the social structure have affected the formation process of families and marriages, especially with the achievement of various gains for women due to reasons such as increased education level, increase in employment participation rates, increase in the age at first marriage, increase in divorce rates, decrease in fertility, and prioritization of individuality. The emergence of alternative species other than nuclear and extended families indicates that it would not be correct to make a judgment about the extinction of the family. On the contrary, it has been proven that with new models, marriage or family institutions are not completely rejected, but alternative lifestyles can be coexisted. In this context, one of the new life forms that are visible in today's late modern societies is living alone. The fact that individuals with careers and high incomes, living in urban centers, especially in Western countries, have preferences for staying single, living together without marriage, and postponing marriage, proves that they have started to accept this situation as normal by creating an alternative to starting a family. In Turkish, celibacy generally corresponds to a concept used both for unmarried people and for people living alone. The fact that there is more than one meaning for the concept requires a more detailed consideration of the subject. Today, in addition to these meanings, celibacy; It has expanded to include those living alone, divorced individuals, or widows without children. As a result, this study will focus on what it means to be singlehood, single life and the reasons for staying single.

Keywords: Singlehood , Lifestyle, Family, Loneliness

TEKNOLOJİNİN AŞIRI KULLANIMI VE OBEZİTE: OBEZİTENİN NEDENLERİNDEN BİRİ TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI OLABİLİR Mİ?

OVERUSE OF TECHNOLOGY AND OBESITY: COULD TECHNOLOGY ADDICTION BE ONE OF THE CAUSES OF OBESITY?

Betül Esra YILMAZ
Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Deniz Mertkan GEZGİN
Doç. Dr. Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ÖZET

Teknoloji çağı olarak adlandırılan 21. yüzyılda teknoloji kullanımı dünya genelinde hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Dünya çapında yürütülen bir teknoloji kullanımı araştırmasına göre Temmuz 2022 itibariyle 5,34 milyar insanın akıllı telefon, 5,03 milyar insanın internet ve 4,7 milyar insanın ise aktif olarak sosyal medya kullandığını raporlanmaktadır. Rapordan görüldüğü gibi neredeyse her yaştaki bireylerin bir şekilde farklı yazılım ve donanım içeren teknolojik aygıtlar ile yolu kesişmektedir. Teknolojinin bireyin hayatını kolaylaştırıcı ve eğlendirici hale getiren birçok yönünün olduğu bilinmektedir. Bankacılık işlemleri, eğitim olanakları, iletişim olanakları, bilgi edinme ve oyun gibi eğlence aktiviteleri ile teknoloji kullanımı insanların gereksinimlerine cevap vermektedir. Fakat çok uzak değil 20 yıla yakın bir süre önce gereksinimlere göre teknoloji gelişimi ve kullanımı var iken günümüzde teknolojiye göre gereksinimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum, bir canlı türü olan insan için çok hızlı bir devinim demektir. Bu hızlı devinim insanlar üzerinde bazı davranış değişikliklerine de sebep olmaktadır.Teknolojik müptelanın başında geçen sürenin artması, fiziksel açıdan hareketsizlik, teknoloji ile birlikte gelen bireyin fiziksel görünüşünü beğenmeme, sağlıksız moda diyetler ve yanlış beslenme alışkanlığı gibi durumlar bu açıdan örnek gösterilebilir. Doğal olarak insan türünün sosyalleşmesi ve hareket etmesi bir nevi bedenin egzersizi ve sağlıksız beslenme, aşırı ve problemli teknoloji kullanımı bazı problemler ortaya çıkarmıştır. Günümüzde bu problemlerden birinin de obezite olduğu alanyazın tarafından desteklenmektedir. Dünya Sağlık Örgütüne göre obezite, bireyin sağlığı için tehdit oluşturan anormal veya aşırı yağ birikimi olarak tanımlanmaktadır. Bunun temelinde günlük enerji alımı ve harcaması arasındaki dengesizlik bulunmaktadır. Günlük ihtiyacımız olan miktarın altında alınan enerji bile teknolojinin getirdiği hareketsizlikle harcanamamaktadır ve obez birey olmaya yol açmaktadır. Eski dönemde fiziksel aktiviteye ayırdığımız zaman dilimini artık teknoloji ile geçirilen zaman almaktadır. Teknoloji ile geçirdiğimiz keyifli vakitler aslında bizi zamanla dijital obez yapabilmektedir. Dünya üzerinde yaygınlığı günden güne artan obezite için bazı risk faktörleri bulunmaktadır. Bunların başında hareketsiz (sedanter) bir yaşam tarzı,

fiziksel inaktivite ve sağlıksız beslenme gelmektedir. Bu davranış değişikliklerinin günden güne daha da artması, teknolojinin suçlu mu? olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Bu soru ve alanyazında elde edilen veriler doğrultusunda çalışmada da dijital dönüşümün obezite üzerinde yarattığı ya da yaratabileceği riskler üzerinde durulacaktır. Derleme niteliğinde yürütülecek olan bu çalışma sonucunda, aşırı ve problemli teknoloji kullanımı yüzünden obezite açısından baş gösterecek riskler ortaya koyulacak, obezite ve teknoloji bağımlılığı ile ilgili bir sınıflandırma yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Obezite, Teknoloji bağımlılığı, Risk faktörleri, Dijital sağlık.

ABSTRACT

In the 21st century, which is called the age of technology, the use of technology has spread rapidly around the world. According to a worldwide technology research, it is reported that as of July 2022, 5.34 billion people use smart phones, 5.03 billion people use the internet and 4.7 billion people actively use social media. As seen in the report, individuals of almost all ages somehow cross paths with technological devices containing different software and hardware. It is known that technology has many aspects that make an individual's life easier and entertaining. Banking transactions, educational opportunities, communication opportunities, entertainment activities such as information and games and the use of technology meet the needs of people. However, it is not too far away. While there was technology development and use according to the requirements 20 years ago, it is seen that today the requirements arise according to the technology. This situation means a very fast movement for human being as a living species. This rapid movement also causes some behavioral changes on people. Situations such as the increase in the time spent at the beginning of technological addiction, physical inactivity, dislike of the physical appearance of the individual that comes with technology, unhealthy fashion diets and wrong eating habits can be given as examples in this respect. Naturally, the socialization and movement of the human species, a kind of exercise of the body, unhealthy diet, excessive and problematic use of technology have created some problems. Today, it is supported by the literature that one of these problems is obesity. According to the World Health Organization, obesity is defined as abnormal or excessive fat accumulation that poses a threat to an individual's health. The basis of this is the imbalance between daily energy intake and expenditure. Even the energy taken below the amount we need daily cannot be spent with the inactivity brought about by technology and leads to being obese. The time we spent for physical activity in the past now takes the time spent with technology. The pleasant times we spend with technology can actually make us digitally obese over time. There are some risk factors for obesity, the prevalence of which is increasing day by day in the world. These include a sedentary lifestyle, physical inactivity and unhealthy diet. That these behavioral changes are increasing day by day, is technology to blame? raised the question of what it is. In line with this

question and the data obtained in the literature, the study will focus on the risks that digital transformation has created or may create on obesity. As a result of this study, which will be conducted as a compilation, the risks that may arise in terms of obesity due to excessive and problematic technology use will be revealed, and a classification related to obesity and technology addiction will be made.

Keywords: Obesity, Technology addiction, Risk factors, Digital health.

GİRİŞ

Gelişen teknoloji ile birlikte teknolojik donanımlar ve yazılımlar bireyin hayatının bir parçası haline gelmiştir. Akıllı telefonların, tabletlerin ve diğer cihazların artan kullanılabilirliği ile insanlar teknolojiye bağlı olarak daha fazla zaman harcamaktadır(Fasoli, 2021). Teknolojinin pek çok faydası olsa da aşırı kullanım, sosyal izolasyon, kaygı ve depresyon gibi bir dizi olumsuz sonuca yol açabilmektedir. Bunlardan birisi olarak "Teknoloji bağımlılığı" gösterilmektedir (Dinç, 2015). Teknoloji bağımlılığı, günümüzün dijital dünyasında büyüyen bir endişe kaynağı olarak görülmektedir. Çünkü teknoloji bağımlılığı yüzünden bireyler sosyo-psikolojik problemler ve fiziksel açıdan da duruş bozukluğu, el ve boyun ağrıları gibi sorunlar yaşamaktadırlar(Gezgin, 2019). Fakat teknoloji ile yoğun ilgilenme davranışı, fiziksel inaktivite, sağlıksız atıştırmalar ve kilo alma gibi sonu obeziteye kadar gidebilecek bir başka sağlık problemini de ortaya çıkarabilecek niteliktedir (Mohaç, 2015; Muslu ve Gökçay, 2019). Obezite ve teknoloji bağımlılığı, modern toplumda giderek yaygınlaşan iki önemli sağlık sorunu olarak görülmektedir. Bunu destekler şekilde, son zamanlarda bu iki değişken, ilgili alanyazında araştırma konusu haline gelmiştir(Çayır ve ark., 2011; Denipitiya ve ark., 2020; Fruh, 2017; Şimşek ve ark., 2020; von Deneen ve Liu, 2011). Obezite ve teknoloji bağımlılığı ilk bakışta ilgisiz görünsede, ikisi arasında bir bağlantı olabileceğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Güçlü ve ark., 2016; Muslu ve Gökçay, 2019). Bu bağlamda çalışmada obezite ve teknoloji bağımlılığı arasındaki ilişki ve bu bağlantıya katkıda bulunan potansiyel faktörler incelenecektir. Bu açıdan çalışmada öncelikle teknoloji bağımlılığı ve obezite kavramları açıklanacak ve akabinde bu iki kavramın bireyler üzerindeki etkileri, risk faktörleri, mücadele yolları ile iki değişkenin olası ilişkisi üzerinde durulacaktır.

TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI

Dijital bağımlılık olarak da bilinen teknoloji bağımlılığı, teknolojinin günlük yaşamı etkileyecek kadar aşırı kullanılmasını içeren kompulsif bir davranıştır (Block, 2008). Teknoloji bağımlısı kişiler, iş, okul veya ilişkiler gibi önemli sorumluluklarını aksatarak gün içerisinde uzun süreler teknolojik cihazlar ile zaman geçirmektedir. Bu bireyler teknolojik cihazlarına erişemediklerinde endişeli veya tedirgin hissedebilirler ve uzun süreli kullanım sonucunda baş ağrısı veya göz yorgunluğu gibi fiziksel semptomlar yaşayabilmektedirler. Teknoloji

bağımlılığı tek başına bir kavram gibi görünse de, teknoloji ile gündeme gelen birçok bağımlılık türünü kapsamaktadır.

Teknoloji Bağımlılığı Türleri

1. *İnternet bağımlılığı:* İnternet bağımlılığı genellikle internet kullanımı üzerinde kontrol kaybı, internet ile meşgul olma ve internet kullanımının bir sonucu olarak olumsuz sonuçlarla karakterize edilmektedir(Young, 2004).
2. *Sosyal medya bağımlılığı:* Sosyal medya bağımlılığı genellikle sosyal medya kullanımı üzerinde kontrol kaybı, sosyal medya ile meşgul olma ve sosyal medya kullanımının bir sonucu olarak olumsuz sonuçlarla karakterize edilmektedir(Kuss ve Griffiths, 2011). Facebook, Instagram, Twitter, TikTok ve diğer sosyal medya platformlarının aşırı kullanımı dâhil olmak üzere birçok şekilde oluşabilmektedir.
3. *Akıllı telefon bağımlılığı:* Sosyal medya ve diğer mobil uygulamalar dahil olmak üzere akıllı telefonların aşırı kullanımını içermektedir(Park, 2005).
4. *Dijital Oyun bağımlılığı:* Hem çevrimiçi hem de çevrimdışı video oyunlarının aşırı ve problemli kullanımını içeren bir bağımlılık türüdür (Griffiths ve Davies, 2005).
5. *Pornografi bağımlılığı:* Bu, genellikle ilişkiler ve zihinsel sağlık üzerinde olumsuz etkilere yol açan, pornografinin zorunlu kullanımını içermektedir(Çelik, 2019).
6. *Nomofobi:* Nomofobi, kişinin cep telefonundan veya diğer mobil cihazlarından ayrıldığında genellikle yaşadığı panik veya endişe durumu olarak tanımlanmaktadır(King ve ark.,2013; Yıldırım ve Correia, 2015).
7. *Gelişmeleri Kaçırma korkusu(FoMO):* FoMO olarak adlandırılan bir şeyi kaçırma korkusu, bir kişinin başkalarının yaşadığı bir deneyimi, olayı veya fırsatı kaçırdığına inandığında ortaya çıkan bir endişe veya huzursuzluk hissidir (Przybylski ve ark., 2013).

Teknoloji Bağımlılığının Etkileri

Teknoloji bağımlısı bireyin hayatında günden güne bazı olumsuz değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Bireyin hayatını olumsuz etkileyen durumları şöyle sıralayabiliriz:

1. *Anksiyete ve depresyon:* Teknolojinin aşırı kullanımı, sosyal etkileşimi engelleyebileceği ve sosyal izolasyona katkıda bulunabileceği için endişe ve depresyona yol açabilmektedir(Azher ve ark.,2014; Elhai ve ark.,2017).
2. *Yetersiz uyku:* Yatmadan önce teknoloji kullanımı uykuyu etkileyerek uykusuzluğa ve diğer uyku bozukluklarına yol açabilmektedir(Şahin ve ark., 2013; Gezgin, 2018).
3. *Fiziksel sağlık sorunları:* Teknolojinin uzun süreli kullanımı göz yorgunluğu, baş ağrısı, boyun ve sırt ağrısı gibi fiziksel sağlık sorunlarına yol açabilmektedir(Mustafaoğlu ve ark.,2018).
4. *İlişki sorunları:* Teknoloji bağımlılığı, sosyal izolasyona, yalnızlığa ve başkalarıyla iletişimde zorluklara yol açabileceğinden, ilişkileri bozabilmektedir (Duman, 2008; Gezgin ve ark.,2018a).

5. *Akademik açıdan sorunlar:* Teknoloji bağımlılığı sonucu olarak uyku problemi, anksiyete ve stres, zaman yönetiminde başarısızlık ve problemli, aşırı teknoloji kullanımı gibi oluşan olumsuz etkiler öğrenim gören bireylerin akademik performansını düşürmektedir(Durak, 2019; Gezgin ve ark., 2018b; Hawi ve Samaha, 2016; Qutishat ve Sharour, 2019).

Teknoloji Bağımlılığı ile Mücadele Yolları

Teknoloji bağımlılığı, aniden gelişen bir durum değildir. Diğer bağımlılıklarda olduğu gibi süreçle ortaya çıkan bir problemdir. Teknoloji bağımlılığı gelişmeden önce de birey yoğun bir şekilde teknoloji ile zaman geçirebilmektedir. Bir birey ister teknoloji bağımlısı olsun ister yoğun bir şekilde teknoloji kullansın, bu aşırı ve problemli süreci durdurmak ya da yönetmek için birçok strateji bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. *Teknoloji kullanımına sınır koymak:* Teknoloji kullanımı için günün belirli zamanlarını ayırmayı ve sosyal medya, oyun oynama ve diğer çevrimiçi etkinliklerde harcanan süreyi sınırlamayı içermektedir.
2. *Diğer faaliyetlerle ilgilenmek:* Egzersiz, hobiler ve sosyalleşme gibi alternatif faaliyetler bulmak, teknolojiye harcanan süreyi azaltmaya yardımcı olmaktadır.
3. *Sağlıklı alışkanlıklar geliştirmek:* Genel sağlığı iyileştirmeye ve teknoloji bağımlılığı riskini azaltmaya yardımcı olabilecek, yeterli uyku almak, dengeli beslenmek ve düzenli fiziksel aktivite yapmak gibi sağlıklı alışkanlıkları kapsamaktadır.
4. *Profesyonel yardım almak:* Teknoloji bağımlılığı günlük yaşamı etkiliyorsa, danışmanlık veya terapi gibi profesyonel yardım almak gerekmektedir.
5. *Dijital okuryazarlık ve farkındalık seviyesini geliştirmek:* Teknoloji ve sosyal medya kullanımı açısından dijital okuryazarlık seviyesini geliştirmek hem farkındalık açısından hem de teknolojinin bilinçli ve faydalı amaçlar için kullanımı açısından önemli bir yere sahiptir(Davie ve Hilber, 2017; Durak, 2019; Gemikonaklı ve ark., 2020; Gürkan ve ark., 2022). Fakat unutulmamalıdır ki; dijital okuryazarlık seviyesinin artması bazı kişilerde teknoloji yeterliliğini arttırarak daha fazla teknoloji kullanımını da tetikleyebilmektedir (Helsper ve Smahel,2020).

OBEZİTE

Obezite, enerji alım ve tüketimi arasındaki farklılıklardan dolayı ortaya çıkan, sağlık üzerinde olumsuz etkileri olabileceği ölçüde aşırı vücut yağı ile karakterize edilen tıbbi bir durum olarak tanımlanmaktadır. Ek olarak, Obezite, genetik, çevresel ve yaşam tarzı faktörleri dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenebilen karmaşık bir durumdur(Atalay ve Hasçelik, 2000).

Obezite Risk Faktörleri

1. *Genetik:* Genetik, obezitede önemli bir rol oynar, çünkü araştırmalar, ailesinde obezite öyküsü olan kişilerde obezite riskinin daha yüksek olduğunu göstermiştir (Loos ve Bouchard, 2003).

2. *Çevresel faktörler:* Sağlıksız yiyeceklere erişim, fiziksel aktivite fırsatlarının olmaması ve obezojenik ortamlara maruz kalma gibi çevresel faktörler de obezite riskine katkıda bulunabilir(Karaçil ve Şanlıer, 2014).
3. *Yaşam tarzı faktörleri:* Kötü beslenme alışkanlıkları, fiziksel aktivite eksikliği ve hareketsiz davranışlar gibi yaşam tarzı faktörleri de obezite riskini artırabilir(Baltacı ve Tedavi, 2008).
4. *Tıbbi durumlar:* Hipotiroidizm, Cushing sendromu ve polikistik over sendromu (PKOS) gibi bazı tıbbi durumlar da obezite riskini artırabilmektedir(Bozkırlı, 2007).
5. *İlaçlar:* Kortikosteroidler, antidepresanlar ve antipsikotikler gibi bazı ilaçlar kilo alımına neden olabilir ve obezite gelişimine katkıda bulunabilir(Eraslan ve ark., 2006).
6. *Yaş:* Metabolizmanın yavaşlaması ve kas kütlesinin azalması nedeniyle yaşla birlikte obezite riski artabilmektedir (Çayır ve ark., 2011).
7. *Cinsiyet:* Kısmen metabolizmayı ve yağ dağılımını etkileyen hormonal farklılıklar nedeniyle kadınların obez olma olasılığının erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir (Ergin, 2014).
8. *Sosyoekonomik durum:* Daha düşük sosyoekonomik statüye sahip kişilerin sağlıklı gıdalara, egzersiz yapmak için güvenli yerlere ve sağlık kaynaklarına erişimi sınırlı olabilir ve bu da obezite risklerini artırabilmektedir. Ayrıca çalışan anneleri olan ve sosyoekonomik durumu yüksek olanlar çocuklarda da obezite görülebilmektedir (Çiftçili ve ark., 2003).
9. *Uyku:* Uyku eksikliği veya kalitesiz uyku, iştahı düzenleyen hormonları etkilediği için obezite ile ilişkilendirilmiştir (Patel, 2009).
10. *Eğitim:* Eğitim seviyesi yükseldikçe kişinin başarı, tatmin ve farkındalık duygusu artacağı için obezite riskinin azaldığı görülmektedir (Devaux ve ark., 2011).

OBEZİTE VE TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI İLİŞKİSİ

Son dönemde obezite ile teknoloji bağımlılığı arasındaki ilişki üzerine araştırmalar artmaktadır(Şener, 2022). Özellikle teknoloji kullanımının yaygınlaşması ile bu durum daha da önem kazanmaktadır. Fakat teknoloji bağımlılığının, obezite üzerinde direkt bir etkisinin olup olmadığı bu çalışmanın konusu değildir. Bu çalışma kapsamında "*Teknoloji bağımlığının Obezite ile ilişkisinin İncelenmesi"*, literatür taraması ile incelenmiştir. Bu bağlamda Tablo 1'de Obezite ve teknoloji bağımlılığı kavramları tanımlama, nedenler, etkiler, önleme ve tedavi ile son olarak bu iki sağlık problemi arasındaki ilişki açısından özet bilgiler yer almıştır.

Tablo 1.

Obezite ve Teknoloji Bağımlılığının Karakteristik Özellikleri

	Obezite	**Teknoloji Bağımlılığı**
Tanımlama	Genetik, çevresel ve yaşam tarzı faktörlerinden kaynaklanan aşırı vücut	Teknolojinin günlük yaşamı kesintiye uğratan ve olumsuz sonuçlara yol açan aşırı veya

	yağı ile karakterize edilen bir durumdur(Ayşe ve Hasçelik, 2000).	zorlayıcı kullanımı ile karakterize edilen bir durumdur(Block, 2008).
Nedenler	• Genetik(Loos ve Bouchard, 2003) • Yaşam tarzı alışkanlıkları, Sağlıksız yiyecekler ve beslenme(Güçlü ve ark.,2016) • Fiziksel aktivite eksikliği (Desai ve ark., 2008; Kılınç ve Kartal, 2022). • Aşırı teknoloji kullanımı(Canan ve ark.,2014)	• Stres, endişe ve sosyal izolasyon gibi psikolojik ve sosyal faktörler (Li ve ark.,2019). • Teknolojinin bağımlılık yapıcı doğası (Eğlence, beğeni alma vb.) • Yalnızlık(Gezgin ve ark., 2020)
Etkiler	• Tip 2 diyabet(Mokdad ve ark., 2003) • Kanser(De Pergola ve Silvestris, 2013) • Kardiyovasküler rahatsızlıklar(Sowers, 2003; Grundy, 2004) • Yüksek tansiyon(Fruh,2017) • Uyku Problemleri ve Uyku Apnesi(OSA) (Foti ve ark., 2011; Fruh, 2017; Patel, 2009) • Düşük benlik saygısı(Yücel,2008)	• Ruh sağlığı üzerinde depresyon ve anksiyete gibi olumsuz etkiler(Azher ve ark.,2014). • Görme problemleri(Griffiths ve Meredith,2009) • Kötü duruş gibi fiziksel etkiler • Uyku problemleri(Şahin ve ark., 2013). • Depresyon ve Stres (Thomée ve ark., 2011). • Düşük benlik saygısı(Yıldırım ve ark., 2018)
Önleme ve Tedavi	• Düzenli fiziksel aktivite • Sağlıklı beslenme alışkanlıkları • Yaşam tarzı değişiklikleri • Özellikle dijital oyunlar olmak üzere teknoloji ile geçirilen zamanı sınırlandırma • Dijital detoksu yapma.	• Teknoloji kullanımını sınırlandırma • Sağlıklı başa çıkma stratejileri geliştirme • Farkındalık için eğitimler alma • İleri aşamalarda profesyonel yardım alma • Fiziksel aktiviteyi ve sosyal etkileşimi kişinin günlük rutinine dâhil etme

		• Teknoloji diyeti yapma, Teknoloji molaları verme. • Öz düzenleme becerileri geliştirme • Dijital Okuryazarlık eğitimi
Obezite ve Teknoloji Bağımlılığı İlişkisi	• Aşırı kilolu veya obez bireylerin aşırı teknoloji kullanımı gibi hareketsiz davranışlarda bulunma olasılığı daha yüksek olabileceğinden, obezite de teknoloji bağımlılığına katkıda bulunabilir. • Ek olarak, genellikle obezite ile ilişkilendirilen düşük benlik saygısı ve sosyal izolasyon, teknoloji bağımlılığı geliştirme riskini artırabilir.	• Teknolojisi bağımlılığı birey, kilo alma ve obezite riskini artıran hareketsiz davranış ile kötü beslenme alışkanlıkları yoluyla obeziteye yatkın olabilmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Teknoloji bağımlılığı ile obezite arasındaki olası ilişkiler üzerinden yürütülen çalışmada yapılan alanyazın araştırmasının sonuçları göstermiştir ki; teknoloji bağımlılığı, bireyde obezite gelişimine neden olabilecek potansiyele sahiptir. Çünkü teknoloji bağımlısı bireyin genellikle hareketsiz bir yaşam içerisine girmesi, ekran başında atıştırma davranışı geliştirmesi ve fiziksel aktivite eksikliği yaşayabilmesi, teknoloji bağımlılığının obeziteye katkıda bulunucağını düşündürmektedir(Şener, 2022). Bunu düşünceyi destekler şekilde Kılınç ve Kartal (2022) tarafından yürütülen çalışmada, kilolu ve obez öğrencilerin ekran başında daha çok vakit geçirdikleri, okul içindeki sportif faaliyetlere katılmada isteksiz oldukları ve ekran başında daha fazla atıştırmalık bir şeyler yedikleri rapor edilmiştir. Ballard ve arkadaşları(2009) tarafından 116 üniversite öğrenci ile yürütülen çalışmada da genellikle daha uzun video oyunu oturumlarıyla uğraşanların kütle vücut indekslerinin, diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Çocukların ve ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri ile obezite arasındaki ilişkinin incelediği iki çalışmada da internet bağımlılık düzeyi yüksek olan öğrencilerin obezite riskinin yüksek olduğu görülmüştür(Bozkurt ve ark., 2018; Li ve ark., 2014). Ebeveynlerin sınırlı teknoloji kullanımını disipline edemediği çocukların da teknolojik cihazları uygun olmayan süre ve sıklıkta kullanmaları da obezite riskini arttırmaktadır(Mustafaoğlu ve ark.,2018). Teknoloji bağımlılığı, bireyin televizyon seyrederken veya akıllı telefon, bilgisayar gibi teknolojik aletleri kullanırken abur cubur yemek ve atıştırmak gibi kötü beslenme alışkanlıklarına da yol açabilmektedir (Yıldırım,2016). Bir başka sorun ise teknoloji yüzünden

bireyin sürekli uyarılması, ekran ışığının etkisi ve dikkatin dağılması da uyku düzenini bozabilmektedir ve bu da kilo alımına ve bunun sonucu olarak obeziteye neden olabilmektedir(Sarman, 2022). Ayrıca, çalışmada dikkati çekmek istenilen nokta bu iki olgunun da ortak nedenleri arasında bulunan stres faktörüdür. Özellikle duygusal stres altındaki bireyler, aşırı yemek yeme alışkanlığı ve aşırı teknoloji kullanım davranışı gösterme eğiliminde olabilmektedir(İnalkaç ve ark., 2018). Bu düşünceden hareketle; obezite ile teknoloji bağımlılığı arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığı, çift yönlü bir şekilde her iki değişkenin de birbirine etkileri olduğu düşünülmektedir. Son olarak, çalışma sonunda şunu da gözardı etmemek lazım ki; alanyazında teknolojiyi aşırı kullanmak veya teknoloji bağımlısı olmak ile obezite arasında bir ilişkinin anlamlı olmadığı çalışmalarda bulunmaktadır (Meral, 2018; Li ve ark.,2019; Yılmaz, 2019).

Öneriler

Obezite, genel anlamıyla çeşitli faktörlerden etkilenebilen karmaşık yapıda bir sağlık sorunudur. Bu risk faktörlerini, yaşam tarzı değişiklikleri ve tıbbi müdahalelerle ele almak, obeziteyi önlemede ve tedavi etmede yardımcı olmaktadır. Teknoloji bağımlılığıyla mücadelede ise teknolojinin aşırı ve problemli kullanımının bireyin sağlığı üzerindeki olası olumsuz etkilerin farkına varması, hobiler edinmesi, fiziksel aktivitelere katılması ve gerekirse profesyonel yardım alması önemlidir. Destekler şekilde teknoloji kullanımını sınırlamak, fiziksel aktiviteyi arttırmak ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarını edinmek, hem obezite hem de teknolojinin aşırı kullanımının olası olumsuz etkilerini hafifletmeye yardımcı olacağı rapor edilmiştir(Bickham ve ark.., 2013). Aynı zamanda birey, teknoloji diyeti ya da dijital detoksu(Pınarbaşı ve Astam, 2020) yaparak hem sosyal ilişkilerini geliştirebilir bunun sayesinde yalnızlık hissinden kurtulabilir(Gezgin ve ark., 2018a). Sosyal bir varlık olan insanın böylelikle hem doğa hem de evren ile bütünleşmesi sağlanmış olacaktır. Son olarak, her yaştan bireyin internette bilgi aramak, sağlık ve ekonomi haberlerini takip etmek için akıllı telefon kullanımının, teknoloji bağımlılığı ile ilişkisinde negatif bir ilişki olduğu gösteren çalışmalardan(Lee ve Park,2014; Oh ve ark., 2018) hareketle; dijital okuryazarlık eğitimi programlarında teknoloji bağımlılığı ve teknoloji bağımlılığı ile obezite ilişkisi üzerine içeriğin güncellenmesi önem arz etmektedir(Davie ve Hilber, 2017).

KAYNAKLAR

Atalay, A., & Hasçelik, H. Z. (2000). Obezite. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 31(4), 320-329.

Azher, M., Khan, R. B., Salim, M., Bilal, M., Hussain, A., & Haseeb, M. (2014). The relationship between internet addiction and anxiety among students of University of Sargodha. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4(1), 288-293.

Ballard, M., Gray, M., Reilly, J., & Noggle, M. (2009). Correlates of video game screen time among males: body mass, physical activity, and other media use. *Eating behaviors*, 10(3), 161-167.

Baltacı, G., & Tedavi, F. (2008). *Obezite ve egzersiz.* Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara, 730, 13-16.

Bickham, D. S., Blood, E. A., Walls, C. E., Shrier, L. A., & Rich, M. (2013). Characteristics of screen media use associated with higher BMI in young adolescents. *Pediatrics*, 131(5), 935-941.

Block, J. J. (2008). Issues for DSM-V: Internet addiction. American journal of Psychiatry, 165(3), 306-307.

Bozkırlı, E. (2007*). Obez olmayan polikistik over sendromlu hastalarda ailede tip 2 diabetes mellitus öyküsünün insülin duyarlılığı üzerine etkileri,* [Uzmanlık tezi, Başkent Üniversitesi].

Bozkurt, H., Özer, S., Şahin, S., & Sönmezgöz, E. (2018). Internet use patterns and Internet addiction in children and adolescents with obesity. *Pediatric obesity*, 13(5), 301-306.

Canan, F., Yildirim, O., Ustunel, T. Y., Sinani, G., Kaleli, A. H., Gunes, C., & Ataoglu, A. (2014). The relationship between internet addiction and body mass index in Turkish adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(1), 40-45.

Çayır, A., Nazlı, A. T. A. K., & Köse, S. K. (2011). Beslenme ve diyet kliniğine başvuranlarda obezite durumu ve etkili faktörlerin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 64(1), 13-19.

Çelik, E. (2019).*Pornografi kullanımı ve online pornografi bağımlılığı.* İçinde Savcı, M., Ercengiz, M., & Aysan, F., (Eds.), Problemli Teknoloji Kullanımı (ss 211-237), Pegem.

Çifçili, S., Ünalan, P., Kalaça, Ç., Apaydın, Ç., & Uzuner, A. (2003). Çocukluk, obezite ve televizyon. *Türkiye Klinikleri Pediatri Dergisi*, 12, 67-71.

Davie, N., & Hilber, T. (2017). Nomophobia: Is Smartphone Addiction a Genuine Risk for Mobile Learning?. *International association for development of the information society*, Vol 2017, 100-104.

De Pergola, G., & Silvestris, F. (2013). Obesity as a major risk factor for cancer. *Journal of Obesity*, Volume 2013, 1-11

Denipitiya, D., Fernando, M., & Wickramasinghe, P. (2020). Technological and electronic communication device addiction and its associated physical and psychosocial comorbidity among obese and overweight children aged 10 to 14 years, who attend the nutrition clinic at Colombo North Teaching Hospital. *Sri Lanka Journal of Child Health*, 49(4), 375-382.

Desai, M. N., Miller, W. C., Staples, B., & Bravender, T. (2008). Risk factors associated with overweight and obesity in college students. *Journal of American College Health*, 57(1), 109-114.

Devaux, M., Sassi, F., Church, J., Cecchini, M., & Borgonovi, F. (2011). Exploring the relationship between education and obesity. *OECD Journal: Economic Studies*, Volume 2011(1), 1-40.

Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 31-65.

Duman, M. Z. (2008). İnternet kullanımının öğrencilerin sosyal ilişkileri ve okul başarıları üzerindeki etkisi. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(3), 93-112.

Durak, H. Y. (2019). Investigation of nomophobia and smartphone addiction predictors among adolescents in Turkey: Demographic variables and academic performance. *The Social Science Journal*, 56(4), 492-517.

Elhai, J. D., Dvorak, R. D., Levine, J. C., & Hall, B. J. (2017). Problematic smartphone use: A conceptual overview and systematic review of relations with anxiety and depression psychopathology. *Journal of Affective Disorders*, 207, 251-259.

Eraslan, D., Öztürk, Ö., Kayahan, B., Zorlu, N., & Veznedaroğlu, B. (2006). Şizofreni, atipik antipsikotikler ve obezite. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7(3), 167-172.

Ergin, A. B. (2014). Obezitenin kadın sağlığı ve toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 41-54.

Fasoli, M. (2021). The overuse of digital technologies: human weaknesses, design strategies and ethical concerns. Philosophy & Technology, 34(4), 1409-1427.

Foti, K. E., Eaton, D. K., Lowry, R., & McKnight-Ely, L. R. (2011). Sufficient sleep, physical activity, and sedentary behaviors. American journal of preventive medicine, 41(6), 596-602.

Fruh, S. M. (2017). Obesity: Risk factors, complications, and strategies for sustainable long-term weight management. *Journal of The American Association of Nurse Practitioners*, 29(S1), S3-S14.

Gemikonakli, O., Gezgin, D. M., Hamutoglu, N. B., & Raffaele, C. D. (2020). Comparative Cross-Cultural Study in Digital Literacy. *Eurasian Journal of Educational Research*, 20(88), 121-148.

Gezgin, D. M. (2018). Understanding patterns for smartphone addiction: age, sleep duration, social network use and fear of missing out. *Cypriot journal of educational sciences*, 13(2), 166-177.

Gezgin, D. M. (2019). Gelişen teknolojinin Türkiye'de üniversite öğrencileri üzerindeki sosyo-psikolojik etkileri. *Cataloging-In-Publication Data*, 238.

Gezgin, D. M., Hamutoglu, N. B., Sezen-Gultekin, G., & Ayas, T. (2018a). The relationship between nomophobia and loneliness among Turkish adolescents. *International Journal of Research in Education and Science, 4(2), 358-374.*

Gezgin, D.M. Hamutoğlu, N. B., Samur, Y., & Yıldırım, S. (2018b). Genç nesil arasında yaygınlaşan bir bağımlılık: Akıllı telefon bağımlılığının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(2), 212-231.

Gezgin, D. M., Ümmet, D., & Hamutoğlu, N. B. (2020). Üniversite öğrencilerinde akıllı telefon bağımlılığı: Çok boyutlu yalnızlığın yordayıcı rolü. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(2), 317-329.

Griffiths, M. D., & Meredith, A. (2009). Videogame addiction and its treatment. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 39, 247-253.

Grundy, S. M. (2004). Obesity, metabolic syndrome, and cardiovascular disease. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, 89(6), 2595-2600.

Güçlü, S., Tabak, R. S., Tütüncü, İ., & Yılmaz, F. (2016). İnternet bağımlılığı: Gerçekten obeziteye neden olur mu?. *International Peer-Reviewed Journal of Nutrition Research*, 7, 50-64.

Gürkan, H., Atabay, E., & Gezgin, D. M. (2022). Lise öğrencileri arasinda dijital şiddet: siber zorbalik, akilli telefon bağimliliği ve medya okuryazarlik arasindaki ilişki. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1799-1820.

Hawi, N. S., & Samaha, M. (2016). To excel or not to excel: Strong evidence on the adverse effect of smartphone addiction on academic performance. *Computers & Education*, 98, 81-89.

Helsper, E.J. & Smahel, D.(2020). Excessive internet use by young Europeans: psychological vulnerability and digital literacy*? Inf Commun Soc*, 23, 1255-1273.

İnalkaç, S., & Arslantaş, H. (2018). Duygusal yeme. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 27(1), 70-82.

Karaçil, M. Ş., & Şanlıer, N. (2014). Obezojenik çevre ve sağlık üzerine etkileri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 786-803.

Kılınç, E., & Kartal, A. (2022). Lise öğrencilerinde sedanter yaşam, beslenme davranışları ve fazla kiloluluk-obezite arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi: Bir vaka kontrol çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 15(1), 30-39.

King, A. L. S., Valenca, A. M., Silva, A. C. O., Baczynski, T., Carvalho, M. R., & Nardi, A. E. (2013). Nomophobia: Dependency on virtual environments or social phobia?. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 140-144.

Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction—a review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8(9), 3528-3552.

Lee, Y.J. & Park, J.H. (2014). The effect of use motives, self-control and social withdrawal on smartphone addiction. *J Digit Converg*, 12, 459-465

Li, G., Hou, G., Yang, D., Jian, H., & Wang, W. (2019). Relationship between anxiety, depression, sex, obesity, and internet addiction in Chinese adolescents: A short-term longitudinal study. *Addictive Behaviors*, 90, 421-427.

Li, M., Deng, Y., Ren, Y., Guo, S., & He, X. (2014). Obesity status of middle school students in Xiangtan and its relationship with Internet addiction. *Obesity*, 22(2), 482-487.

Loos, R. J., & Bouchard, C. (2003). Obesity–is it a genetic disorder?. *Journal of internal medicine*, 254(5), 401-425.

Meral, G. (2018). Is digital addiction a reason for obesity?. *Annals of Medical Research*, 25(3), 472-475.

Mohaç, G. (2015). *KKTC Mağusa Bölgesi'nde İlkokul Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ile Obezite Arasındaki İlişki*, [Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)].

Mokdad, A. H., Ford, E. S., Bowman, B. A., Dietz, W. H., Vinicor, F., Bales, V. S., & Marks, J. S. (2003). Prevalence of obesity, diabetes, and obesity-related health risk factors, 2001. *Jama*, 289(1), 76-79.

Muslu, M., & Gökçay, G. F. (2019). Teknoloji bağımlısı çocuklarda obeziteye neden olan risk faktörleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 72-79.

Mustafaoğlu, R., & Yasacı, Z. (2018). Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 51-58.

Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z., & Özdinçler, A. R. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. Addicta: *The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 1-21.

Oh, Y.S., Choi E.Y. & Kim, Y.S. (2018). Predictors of smartphone uses for health information seeking in the Korean elderly. *Soc Work Public Health*, 33, 43-54.

Park, W. K. (2005). *Mobile phone addiction*. In R. Ling & P. E. Pedersen (Eds.), Mobile communications: Renegotiation of the social sphere (pp. 253-272).Springer.

Patel, S. R. (2009). Reduced sleep as an obesity risk factor. *Obesity Reviews*, 10, 61-68.

Pınarbaşı, T. E., & Astam, F. K. (2020). "Vazgeçmek mümkün mü?": Kuşakların Dijital Detoks Deneyimleri Üzerine Bir Analiz. *Atatürk İletişim Dergisi*, (20), 5-28.

Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in human behavior*, 29(4), 1841-1848.

Qutishat, M., & Sharour, L. A. (2019). Relationship between fear of missing out and academic performance among Omani university students: a descriptive correlation study. *Oman medical journal*, 34(5), 404.

Sahin, S., Özdemir, K., Unsal, A., ve Temiz, N. (2013). Evaluation of mobile phone addiction level and sleep quality in university students. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 29(4), 913.

Sarman, A. (2022). *Dijital medyanın çocuk sağlığı üzerindeki etkileri ve hemşirelik yaklaşımları.* Sağlık Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar –I , Eğitim Yayınevi, İstanbul.

Sarman, A. (2022). *Dijital medyanın çocuk sağlığı üzerindeki etkileri ve hemşirelik yaklaşımları.* İn Arslan, S. (Ed.), Sağlık Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar–I . (ss.19-39). Eğitim.

Savcı, M., Ercengiz, M., & Aysan, F. (2019). *Problemli Teknoloji Kullanımı*. Pegem Akademi, Ankara.

Sowers, J. R. (2003). Obesity as a cardiovascular risk factor. *The American journal of medicine*, 115(8), 37-41.

Şener, A. (2022). *Teknoloji ile ilgili bağımlılıkların besin seçimine ve obeziteye etkisi,* [Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi], (Tez No.744504).

Şimşek, B., Taşkıran, M. Y., & İşlen, T. (2020). E-Sporcuların çevrimiçi oyunlarında harcadıkları zaman ile obezite arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Health and Sport Sciences*, 3(2), 39-46.

Thomée, S., Härenstam, A., & Hagberg, M. (2011). Mobile phone use and stress, sleep disturbances, and symptoms of depression among young adults a prospective cohort study. *BMC Public Health*, 11(1), 66.

von Deneen, K. M., & Liu, Y. (2011). Obesity as an addiction: Why do the obese eat more?. *Maturitas*, 68(4), 342-345.

Yıldırım, M. S. (2016). *Ergenlerde internet bağımlılığının obezite ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelenmesi, [*Yüksek Lisans Tezi, Gelişim Üniversitesi], (Tez No.443125).

Yılmaz, M. (2019). *Çevrimiçi oyun bağımlılığı ile beden kitle indeksleri, benlik saygısı ve sosyal görünüş kaygısı arasındaki ilişki*, [Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi], (Tez No. 570908).

Yıldırım, C., & Correia, A. P. (2015). Exploring the dimensions of nomophobia: Development and validation of a self-reported questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 49, 130-137.

Yıldırım, M. S., Sevincer, G. M., Kandeger, A., & Afacan, C. (2018). Investigation of the relationship between risk of internet addiction, food addiction, and self-esteem in high school students. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31(2), 187.

Young, K. S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist*, 48(4), 402-415.

Yücel, N. (2008). *Kilolu ve obez kadınlarda obezite ve benlik saygısı ilişkisinin değerlendirilmesi,* [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi], (Tez No. 224444).

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL AĞLARDA GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSU DÜZEYLERİNİN DERS ÇALIŞMA DAVRANIŞLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE UNIVERSITY STUDENTS' LEVELS OF THE FEAR OF MISSING OUT ON SOCIAL NETWORKS REGARDING THEIR STUDY BEHAVIORS

Deniz Mertkan GEZGİN
Doç. Dr.Trakya Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi

Tuğba TÜRK KURTÇA
Doç. Dr Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Ecem ATABAY
Uzm. Klinik Psikolog, Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM), Edirne Birimi

ÖZET

Gelişmeleri kaçırma korkusu (Fear of Missing Out-FoMO), bireyin sosyal ağlarda, başkalarının ne yaptığından ve ne paylaştığından haberdar olamaması durumunda yaşadığı kaygı ve korku olarak tanımlanmaktadır. FoMO'dan muzdarip olan bireyler bu açıdan devamlı başkalarının hayatları ve paylaştıkları ile sıklıkla ilgilenmektedir. Hâlihazırda sosyal medya kullanımının da itici gücü olarak kabul edilen bu olgu, özellikle üniversite öğrencileri arasında günden güne yaygınlaşmaktadır. FoMO yüzünden öğrenciler hem genel yaşamlarında hem de akademik yaşamlarında sorunlar yaşayabilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal ağlarda gelişmeleri kaçırma korkusu düzeylerini, ders çalışma esnasında ve sonrasında öğrenci davranışları açısından incelemektedir. Çalışma grubunu, Trakya bölgesinde yer alan bir devlet üniversitesinin farklı bölümlerinde öğrenim gören 445 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Genel tarama yöntemi ile yapılandırılan çalışmada betimsel analizler için ortalama, standart sapma, yüzde ve frekansın yanı sıra gruplar arası farkı incelemek için ilişkisiz gruplar t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Kruskal Wallis-H ve Mann Whitney U testlerinden faydalanılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde; öğrencilerin FoMO düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmüştür. Eğitim bilimleri üzerine öğrenim gören üniversite öğrencilerinin FoMO düzeyleri Sosyal bilimler üzerine öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir. Ders çalışma sırasında her zaman akıllı telefonları yüzünden kesintiye uğrayan öğrencilerin FoMO düzeyleri, ara sıra kesintiye uğrayan öğrencilere göre daha yüksektir. Son olarak, ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden (mesaj, bildirim vb.) bir kesinti yaşandığında *"Ders çalışmayı bırakırım."* şeklinde davranış gösterenlerin puanı *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* ile *"Ders çalışmaya kaldığım*

yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim." ve "*Akıllı telefonu kapatıp, ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* şeklinde davranış gösterenlere göre anlamlı derecede daha yüksektir. Ayrıca, *"Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim."* diyenlerin FoMO puanları ise *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* şeklinde cevap verenlere göre daha yüksektir. Çalışmanın bulguları sonucunda, FoMO düzeyi yüksek olan üniversite öğrencilerinin akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden ders çalışma süresinde kesilmeler ve aksaklıklar yaşayabilme ihtimalinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: FoMO, Ders çalışma, Bölünme, Üniversite Öğrencileri.

ABSTRACT

Fear of Missing Out-FoMO (Fear of Missing Out-FoMO) is defined as the anxiety and fear that an individual experiences when she/he is not aware of what others are doing and sharing on social networks. In this respect, individuals suffering from FoMO are often concerned with the lives of others and what they share. This phenomenon, which is currently accepted as the driving force of the use of social media, is spreading day by day, especially among university students. Because of FoMO, students may experience problems both in their general and academic lives. In this context, the aim of the study is to examine the university students' fear of missing out on social networks in terms of students' study behaviours. The study group consists of 445 university students studying in different departments of a state university located in the Thrace region. In the study, which was structured with the descriptive study, independent samples t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), Kruskal Wallis-H and Mann Whitney U tests were used to examine the difference between groups as well as the mean, standard deviation, percentage and frequency for descriptive analyses. When the findings obtained as a result of the analyses are examined; It was observed that the FoMO levels of the students did not differ according to gender. FoMO levels of university students studying in the department of educational sciences are higher than students studying in the department of social sciences. Students who are always interrupted by their smartphones while studying have higher FoMO levels than students who are interrupted occasionally. Finally, the score of those who show the behavior of "I quit studying" when there is an interruption due to smartphones and social network applications (messages, notifications, etc.) during studying is significantly higher than those who say "I deal with my smartphone, finish my job and then continue studying where I left off," "I continue studying where I left off, but occasionally check my smartphone," and "I turn off my smartphone and continue studying where I left off." In addition, the FoMO scores of those who say "I continue studying where I left off, but occasionally check my smartphone" are higher than those who say "I deal with my smartphone, finish my job and then continue studying where I left off." As a result of the findings of the study, it can be said that university

students with higher FoMO levels are more likely to experience interruptions and difficulties in their study time due to smartphones and social network applications.

Keywords: FoMO, Study, Social Media, University Students.

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz teknoloji çağı ile birlikte hayatlarımıza hızla giren akıllı cihazlar, internet aracılığı ile dünyanın her bir noktasına erişim imkânı sağlamıştır. Özellikle akıllı telefonlar ile birlikte interneti aktif kullanan bireyler, internet üzerinden birçok mobil uygulama indirip kullanabilir, e-postalarını takip edebilir, derslerini çevrimiçi takip edebilir ve sosyal medya uygulamalarına erişebilir hale gelmiştir (Hoşgör ve ark., 2017; Uyar ve Karakuyu, 2018). Fakat bireyler farklı gereksinimleri için kullandıkları akıllı telefon ve mobil interneti yoğunlukla sosyal medya uygulama çeşitlerinden biri olan sosyal ağ siteleri için kullanmaktadırlar(We Are Social, 2022). Sosyal ağ siteleri aracılığıyla; bireyler kendi durumları hakkında paylaşımlar yapabilmekte, dünyadaki gelişmeleri izlemekte, eğlenebilmekte, arkadaşlarının ve akrabalarının paylaşımlarını takip edebilmektedir (Kartol ve Peker, 2020; Uyar ve Karakuyu, 2018). Fakat sosyal ağ sitelerinin bireyi cezbedici bu uygulamaları bireylerin aşırı bir şekilde mobil sosyal ağ sitelerinde zaman geçirmesine neden olabilmektedir. Bu aşırı ve kontrolsüz kullanım, yüz yüze olan iletişimin azalması, bireyselliğin arttırması ve başta sosyal medya bağımlılığı olmak üzere bazı psikolojik sorunları beraberinde getirebilme potansiyeli taşımaktadır (Dağlı ve ark., 2021, Mıhçı ve Gezgin, 2021; Pempek ve ark., 2009; Tanhan ve ark., 2022). Bu problemli durumlardan birinin de, yoğun bir şekilde sosyal ağ sitelerinde zaman harcayan bireylerde (Balta ve ark., 2020) görülen sosyal ağlarda gelişmeleri kaçırma korkusu(FoMO) olduğu bilinmektedir (Gökler ve ark., 2016; Przybylski ve ark., 2013).

FoMO olarak bilinen, İngilizcesi “Fear of Missing Out” olan bu kavram; bireyin bulunmadığı ortamlarda, başkalarının ne yaptığından, ne paylaştığından haberdar olamama durumunda yaşadığı kaygı ve korku durumu olarak tanımlanmaktadır(Przybylski ve ark., 2013). FoMO deneyimi olan bireyler, yoğun bir şekilde sosyal ağlarda başkaları ve onların paylaştıkları ile bağlantıda kalmayı isteme eğilimindedirler ve başkalarının kendilerinden daha iyi bir yaşamları olduğu düşüncesi içindedirler (Baker,2016; Gökler ve ark., 2016; Przybylski ve ark., 2013; Tozkoparan ve Kuzu, 2019). Mobil cihazlar aracılığıyla sürekli telefonlarını kontrol etmek, uyumadan veya uyandıktan hemen sonra sosyal medya hesaplarına girmek, sıklıkla çevrimiçi olmak FoMO’nun yaşandığına dair davranış örüntüleri olarak belirtilmektedir (Özcan, 2019; Sezgin ve Karabacak, 2019; Riordian ve ark., 2015). Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde, FoMO’nun özellikle Z kuşağı olarak tabir edilen bireyler arasında yaygınlaştığı görülmektedir (Kovan ve Ormancı, 2021; Sezgin ve Karabacak, 2019). FoMO düzeyi yüksek olan bireyler, genel yaşamlarında mutsuzluk (Barker, 2016), kaygı (Dempsey ve ark., 2019; Reer ve ark., 2019), depresyon (Elhai ve ark.,2020; Sela ve ark.,2020) semptomları ile karşılaşmaktadır.

Bunun yanından bir öğrenci için önemli bir evre olan eğitim sürecinde FoMO yüzünden öğrencilerin akademik yaşamlarında da sorunlar yaşanabilmektedir.

Akademik anlamda FoMO'nun etkilerini inceleyen çalışmalardan biri Al-Furaih ve Al-Awidi (2021) tarafından yürütülmüştür. Kuveyt Üniversitesi'ndeki 2084 lisans öğrencisinin katılım ile yürütülen çalışmada, sınıf içinde ve ders esnasında FoMO'nun öğrenciler üzerindeki etkisi araştırılmış ve yüksek düzeyde FoMO deneyimi olan öğrencilerin hem dikkatinin dağıldığı hem de dersteki konuyu derinlemesine öğrenmeden ders çalışmayı bırakmak isteğinin arttığı gözlenmiştir. Yüzeysel öğrenme ve FoMO arasındaki ilişkilerin ortaya koyulduğu, Amerika'da bir üniversitede öğrenim gören 316 üniversite öğrencisi ile yürütülen çalışmada, FoMO ile yüzeysel öğrenme arasında bir ilişki olduğu ve bu aracılıkta akıllı telefonlara gelen bildirimler nedeniyle günlük kesintiye uğrayan etkinliklerin sıklığı aracılık rolünde olduğu ortaya çıkmıştır (Rozgonjuk ve ark., 2019). Çalışmadan elde edilen bulgulardan görüldüğü gibi bu bağlantıda olma isteği FoMO'nun akademik açıdan olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. İsrail'de 216 ergen yapılan çalışmada da FoMO'nun, öğrencilerin öğrenme stratejilerinden yüzeysel öğrenme yaklaşımı ile problemli internet kullanımı arasında aracılık rolü üstlendiği rapor edilmektedir (Alt ve Boniel-Nissim, 2018). Türkiye'de ise sadece FoMO ile öğrencilerin akademik başarısı ve konsantrasyonu üzerinde olumsuz etkileri bulunduğu tespit edilen siber aylaklık olgusu (Hembrooke ve Gay, 2003) arasında olası ilişkilerin ortaya koyulduğu çalışmalar bulunmaktadır (Gürbüz ve ark., 2023; Tozkoparan ve Kuzu, 2019). Bu bağlamda alanyazında FoMO'nun akademik hayat üzerindeki etkisi ve bunun sonuçları üzerine yürütülen çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle hem alanyazına katkı hem de eğitim-öğretim kurumlarında teknoloji kullanımı politikalarının iyileştirilmesi açısından çalışmada, üniversite öğrencilerinin FoMO düzeyleri, ders çalışma esnasında ve sonrasında öğrenci davranışları açısından incelenmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Üniversite öğrencilerinin FoMO düzeyleri açısından cinsiyet değişkenine göre fark var mıdır?

2. Üniversite öğrencilerinin FoMO düzeyleri açısından öğrenim görülen bilim dalına göre fark var mıdır?

3. Üniversite öğrencilerin FoMO düzeyleri açısından ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağlar yüzünden (mesaj, bildirim, kontrol vb.) kesilme/bölünme yaşama durumuna göre fark var mıdır?

4. Üniversite öğrencilerin FoMO düzeyleri açısından ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden (mesaj, bildirim vb.) bir bölünme yaşanması sonrasında ders çalışma durumu göre fark var mıdır?

YÖNTEM

Çalışmada, üniversite öğrencilerinin FoMO düzeylerinin cinsiyet, öğrenim görülen bilim dalı, ders çalışma sırasında bölünme yaşama durumu ve bölünme yaşandıktan sonra ders çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada genel tarama yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi çalışmalarında, katılımcıların bir konu ile ilgili görüşleri ve katılımcıların bazı özellikleri (ilgi, beceri, yetenek, tutum vb.), bir neden aranmaksızın olduğu gibi ortaya konulmaktadır. Ayrıca tarama çalışmalarının bir başka özelliği de, katılımcı sayısının diğer araştırma desenlerine göre nispeten daha fazla olmasıdır (Fraenkel ve Wallen, 2006).

Çalışma Grubu

Bu çalışmaya %49,2'si (219) kadın ve %50,8'si (226) erkek olmak üzere toplam 445 üniversite öğrencisi katılmıştır. Kolay erişilebilir örneklem yöntemi ile Trakya Üniversitesinde öğrenim gören katılımcıların yaş ortalaması $\bar{X}$=20.37 (SS=1.71) olarak tespit edilmiştir. Katılımcılara ait diğer özellikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcı özellikleri

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	219	49.2
	Erkek	226	50.8
Öğrenim görülen bilim dalı	Fen Bilimleri	188	42.2
	Sosyal Bilimler	203	45.6
	Eğitim Bilimleri	51	115
	Belirtilmeyen	3	.7
Ders çalışırken bölünme yaşama durumu	Hayır	26	5.8
	Bazen	198	44.5
	Evet	221	49.7

Bölünme yaşandıktan sonra ders çalışma durumu	Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim.	150	33.7
	Akıllı telefonu kapatıp, ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim.	58	13.0
	Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim.	142	31.9
	Ders çalışmayı bırakırım.	65	14.6
	Ders çalışma motivasyonumu tekrar sağlamak için bir süre beklerim.	30	6.7

Veri Toplama Araçları

Çalışmada araştırmada demografik bilgi formu ve Sosyal Ağlarda Gelişmeleri Kaçırma Ölçeği (Gökler ve ark., 2016) kullanılmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Cinsiyet, yaş, öğrenim görülen bilim dalı, ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağlar yüzünden (mesaj, bildirim, kontrol vb.) kesilme/bölünme yaşama durumu ve ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden (mesaj, bildirim vb.) bir bölünme yaşanması sonrasında ders çalışma durumunu ortaya koyan sorular içermektedir.

Sosyal Ağlarda Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Ölçeği: Przybylski ve arkadaşları(2013) tarafından geliştirilen, Gökler ve arkadaşları (2016) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan 5'li likert tipindeki ölçek, 10 madde ve tek alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini değerlendiren madde-toplam puan korelasyonu değerleri 0.30'dan büyük olarak tespit edilmiştir. Bu değere göre her maddenin güvenilir düzeyde olduğunu ortaya çıkmıştır. Ölçeğin geçerlilik analizinde AFA'da orijinal ölçeğe benzer şekilde tek boyutlu bir yapı ortaya çıkmış ve AFA'da ölçeğin tek boyutlu yapısının toplam varyansın %39.4'ünü açıkladığı belirlenmiştir. Son olarak kullanılan orijinal ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alpha değeri ise .82 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama ve Analiz Süreci

Çalışmaya başlamadan önce Trakya Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 30.11.2022 tarihli toplantısında alınan 10/21 numaralı karar ile araştırma izni alınmıştır. *Araştırma izni alındıktan sonra veriler Aralık ve Ocak ayı boyunca 2ay olarak Google Anketler vasıtasıyla toplanmıştır. İlk başta araştırmaya katılanlardan aydınlatılmış*

onamları alınmıştır. Katılımcılara, katılımın gönüllük esasına göre olduğu, cevaplamak istemediklerinde yarıda bırakabilecekleri, verilerin sadece bilimsel amaçla kullanılacağı açıklanmıştır. Veriler analizi sürecinde betimsel istatistiklerden ve ilişkisiz gruplar t-testi, tek yönlü varyans analizi(ANOVA), Kruskal Wallis-H testi ve Mann Whitney U testlerinde yararlanılmıştır. Verilerin analizinde SPPS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Analizlere başlamadan önce verilerin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek için çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmış ve dağılımın normal olduğu görülmüştür(çarpıklık= .435; basıklık= .453). Son olarak çalışmada kullanılan FoMO ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları $\bar{X}$ =26.73 (SS=7.70) olarak tespit edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmada bulgular araştırma soruları altında incelenecektir.

Üniversite öğrencilerinin FoMO düzeyleri açısından cinsiyet değişkenine göre fark var mıdır?

Tablo 2.

FoMO açısından cinsiyet değişkenine göre ilişkisiz gruplar t testi analizi sonuçları

Gruplar	**N**	$\bar{X}$	**SS**	**SH$_x$**	**t**	**sd**	**p**
Kadın	219	27.03	7.450	.503	.801	443	.42
Erkek	226	26.44					

Tablo 2 incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre FoMO açısından ilişkisiz gruplar t testi analizi sonuçlarına göre kadın ve erkeklerin puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (t=.801, p>.05).

Üniversite öğrencilerinin FoMO düzeyleri açısından öğrenim görülen bilim dalına göre fark var mıdır?

Tablo 3.

FoMO açısından öğrenim görülen bilim dalına göre ANOVA analizi sonuçları

Gruplar	**N**	$\bar{X}$	**SS**	**Var K.**	**KT**	**Sd**	**KO**	**F**	**p**
Fen Bilimleri	188	27.19	7.368	G. Arası	522,89	2	261.44	4.458	.01*

Sosyal Bilimler	203	25.69	8.070	G. İçi	25746,75	439	58.64
Eğitim Bilimleri	51	29.02	6.984	Toplam	26269,64		
Toplam	442	26.71	7.718				

*Anlamlı farklılık.

Tablo 3 incelendiğinde öğrenim görülen bilim dalı değişkenine göre FoMO açısından ANOVA analizi sonuçlarına göre öğrenim görülen bilim dalına göre aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=4.458, p<. 05). Bu işlemin ardından ANOVA sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır (LF=.360; p>05). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin nedeni testin Alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonucunda Fen Bilimlerinde öğrenim görmekle diğer bilim dallarında öğrenim görmek arasında anlamlı bir farka rastlanmazken, Eğitim Bilimlerinde öğrenim görenlerin puanları, Sosyal Bilimlerde öğrenim görenlerden anlamlı düzeyde daha yüksektir (M_i-M_J= 3,32010, SS=1,19953, p<.05).

Üniversite öğrencilerin FoMO düzeyleri açısından ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağlar yüzünden (mesaj, bildirim, kontrol vb.) kesilme/bölünme yaşama durumuna göre fark var mıdır?

Tablo 4.

FoMO açısından ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağlar yüzünden (mesaj, bildirim, kontrol vb.) kesilme/bölünme yaşama değişkenine göre ilişkisiz gruplar t testi analizi sonuçları

Gruplar	**N**	$\bar{X}$	**SS**	**SH$_x$**	**t**	**sd**	**p**
Bazen	198	25.25	6.728	.47814	-4.507	417	.00*
Evet	221	28.53	8.042	.54094			

*Anlamlı farklılık.

Tablo 4 incelendiğinde FoMO açısından ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağlar yüzünden (mesaj, bildirim, kontrol vb.) kesilme/bölünme yaşama değişkenine göre değişip ilişkisiz gruplar t testi analizi sonuçlarına göre "bazen" ve "evet" yanıtı verenlerin puanları arasında

anlamlı bir fark bulunmaktadır (t=-4.507, p<.001). Bulguya göre bu araştırma sorusuna "Evet" diyenlerin puan ortalamaları anlamlı şekilde daha yüksektir ($\bar{X}$=28.53, SS= 8.042). Bulgulara ek olarak, "Ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağlar yüzünden (mesaj, bildirim, kontrol vb.) kesilme/bölünme yaşıyor musunuz?" sorusuna "hayır" yanıtını veren 26 katılımcının çıkarıldığı bilinmelidir.

Üniversite öğrencilerin FoMO düzeyleri açısından ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden (mesaj, bildirim vb.) bir bölünme yaşanması sonrasında ders çalışma durumu göre fark var mıdır?

Tablo 5.

FoMO açısından ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden (mesaj, bildirim vb.) bir bölünme yaşanması sonrasında ders çalışma durumu değişkenine göre Kruskal Wallis-H testi sonuçları

Gruplar		**N**	**SO**	**X^2**	**Sd**	**p**
1.	K	146	213.93			
2.	K	46	210.47			
3.	K	136	177.95	21,877	4	,00*
4.	K	62	262.13			
5.	K	29	228.31			

Not:1. K=Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim., 2. K=Akıllı telefonu kapatıp, ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim., 3. K=Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim. 4. K =Ders çalışmayı bırakırım. 5. K=Ders çalışma motivasyonumu tekrar sağlamak için bir süre beklerim.

Tablo 5 incelendiğinde FoMO açısından ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden (mesaj, bildirim vb.) bir bölünme yaşandıktan sonra ders çalışma durumuna göre Kruskal Wallis-H testi sonuçları göstermiştir ki; bir bölünme durumunda farklı grupların sıralamalar ortalamaları arasında fark istatistiksel olarak anlamlıdır (X^2=21.877, sd=7, p< .01). Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. N<30 olan gruplar için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda *"Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim."* ve *"Ders çalışma motivasyonumu tekrar sağlamak için bir süre beklerim."* arasında (U=1949.00; z=-.675;

p>.05); "*Akıllı telefonu kapatıp, ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* ve *"Ders çalışma motivasyonumu tekrar sağlamak için bir süre beklerim."* arasında (U=605.50; z=-.670; p>.05); *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* ve *"Ders çalışma motivasyonumu tekrar sağlamak için bir süre beklerim."* arasında (U=1574.00; z=-1.706; p>.5) ve *"Ders çalışmayı bırakırım."* ve *"Ders çalışma motivasyonumu tekrar sağlamak için bir süre beklerim."* arasında (U=802.50; z=-.823; p>.05) arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Diğer kategori karşılaştırmaları n>30 olduğu için ilişkisiz gruplar t testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre *"Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim."* ve *"Akıllı telefonu kapatıp, ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* kategorileri arasında anlamlı fark bulunmamaktadır (t=.441, p>.05). *"Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim."* ve *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* arasında anlamlı fark bulunmaktadır (t=2.222, p<.05). Bulguya göre *"Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim."* diyenlerin FoMO puanları *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* şeklinde cevap verenlere göre daha yüksektir. *"Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim."* ve *"Ders çalışmayı bırakırım."* Puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır (t=-2.517, p<.05). "*Ders çalışmayı bırakırım."* şeklinde yanıtlayanların FoMO puanları, *"Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim."* olarak cevap verenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. *"Akıllı telefonu kapatıp, ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* ve *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* kategorileri arasında ise anlamlı fark bulunmamaktadır (t=1.139, p>.05). *"Akıllı telefonu kapatıp, ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* ve *"Ders çalışmayı bırakırım."* kategorileri arasında ise anlamlı fark bulunmaktadır (t=-2.341, p<.05). Bulguya göre *"Ders çalışmayı bırakırım."* şeklinde cevaplayanların FoMO puanı *"Akıllı telefonu kapatıp, ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* diyenlere göre daha yüksektir. Son olarak, *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* ve *"Ders çalışmayı bırakırım."* kategorileri arasında ise anlamlı fark bulunmaktadır (t=-4.244, p<.05). Bulguya göre; *"Ders çalışmayı bırakırım."* şeklinde yanıtlayanların puanı *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* Diyenlere göre daha yüksektir.

Tablo 6.

FoMO'nun ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden(mesaj, bildirim vb.) bir bölünme yaşanmasına göre değişip değişmediğine ANOVA analizi sonuçları

Gruplar		**N**	**X̄**	**SS**	**Var K.**	**KT**	**Sd**	**KO**	**F**	**p**
1.	K	146	27.144	7.262	G. Arası	965.959	3	321.986	6.189	.00*
2.	K	46	26.609	6.868	G. İçi	20082.371	386	52.027		
3.	K	136	25.250	7.032	Toplam	21048.331	389			
4.	K	62	29.968	7.722						
	Toplam	390	26.869	7.356						

Not:1. K=Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim., 2. K=Akıllı telefonu kapatıp, ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim., 3. K=Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim. 4. K =Ders çalışmayı bırakırım.

Tablo 6'da görüldüğü gibi çalışmada, *"Ders çalışma motivasyonumu tekrar sağlamak için bir süre beklerim."* diye cevap verenler(N=29), birime düşen öğrenci sayısının azlığı yüzünden analizden çıkarılmış ve yeniden analiz süreci yürütülmüştür. Dört gruptan oluşan yeni veri setinde farkların ortaya konulması için parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA)analizi yapılmıştır. FoMO'nun ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden (mesaj, bildirim vb.) bir bölünme yaşandığında ders çalışma durumuna göre ANOVA analizi sonuçlarına göre ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden (mesaj, bildirim vb.) bir bölünme yaşanmasına göre aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=6.189, p>. 001). Bu işlemin ardından ANOVA sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır (LF=.209; p>.05). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin nedeni testin Alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçlarına göre *"Ders çalışmayı bırakırım."* şeklinde yanıtlayanların puanı *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* şeklinde yanıtlayanların puanlarından anlamlı derecede daha yüksektir (Mi-Mj= 4.71774, p<.001).

SONUÇ ve TARTIŞMA

Çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin FoMO düzeylerinin ders çalışma esnasında ve sonrasında öğrenci davranışları açısından incelemektir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular

alanyazında daha önce yapılmış çalışmaların (Alabri, 2022; ; Atabay ve ark., 2022; Beyens ve ark., 2016; Gezgin ve ark., 2017; Stead ve Bibby, 2017) aksine FoMO davranışları açısından cinsiyete göre fark olmadığını göstermektedir. Alanyazında çalışmanın bulgularını destekler şekilde cinsiyetin FoMO açısından fark yaratmadığı çalışmalar da bulunmaktadır(Koçak ve Traş, 2021; Li ve ark., 2022; Mıhçı ve Gezgin, 2021; Rozgonjuk ve ark., 2021). Çalışmanın bulgularına göre FoMO deneyimlemede kadın ve erkeklerin benzer davranışları gösterdikleri söylenebilir.

Çalışmada öğrenim görülen bilim dalına göre FoMO düzeyleri arasında grup farklılıkları incelendiğinde Fen Bilimlerinde öğrenim görmek ile diğer bilim dallarında öğrenim görmek arasında anlamlı bir farka rastlanmazken, Eğitim Bilimlerinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin FoMO düzeylerinin Sosyal Bilimlerde öğrenim görenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gezgin (2022a) tarafından yürütülen bir çalışmada FoMO'nun davranış örüntülerinden biri olan akıllı telefonda sosyal medya hesaplarını kontrol etme sıklığı(Elhai ve ark., 2018) ve herhangi bir nedenle akıllı telefonu kontrol etme sıklığı açısından(Gezgin, 2018) öğrenim görülen bilim dalları arasındaki olası farklar araştırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre Fen Bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin gün içinde akıllı telefonlarını daha sık kontrol ettikleri raporlanmıştır. Ayrıca Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerinde, Sağlık Bilimlerinde öğrenim gören öğrencilere göre gün içinde akıllı telefonlarını daha sık kontrol ettiği ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Hoşgör ve arkadaşları (2017) tarafından yürütülen bir çalışmada da Sağlık Bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin diğer öğrencilere FoMO yüzeyinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılar bu durumu sağlık bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin FoMO farkındalığının daha yüksek olmasına bağlamışlardır. Tayiz (2018) tarafından yürütülen bir tez çalışmasında da Matematik-Fen, Sosyal-Dil, Okulöncesi-Sınıf-Öğretmenliği ve Resim-Müzik bölümlerine göre FoMO açısından bir farklılık görülmemiştir. Görüldüğü gibi öğrenim görülen bölüm ya da bilim dalına göre elden edilen sonuçlar muğlaktır. Bu değişkenin kullanıldığı çalışmaların artması FoMO deneyimlemede öğrenim görülen bilim dalının rolünü ve bu bilim dallarında öğrenim gören öğrencilerin özelliklerini ortaya koyacaktır.

FoMO açısından ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağlar yüzünden (mesaj, bildirim, kontrol vb.) kesilme/bölünme yaşama durumuna göre elde edilen bulgular, ders çalışma esnasında her zaman akıllı telefon yüzünden ders çalışması bölünen öğrencilerin FoMO düzeylerinin, ders çalışma esnasında ara sıra bölünme yaşayanlara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmanın sonuçlarını destekleyecek şekilde; anlık bildirimler nedeniyle günlük kesintiye uğrayan etkinliklerin sıklığının, FoMO açısından etkin rol oynadığı rapor edilmiştir(Rozgonjuk ve ark., 2019). Benzer şekilde bir başka çalışmada, benzer şekilde ders çalışma ve okuma esnasında öğrencilerin telefonlarını daha sık kontrol ettiği ve aynı zamanda öğrencilerin akıllı telefondan gelen mesaj, arama ve bildirimler yüzünden yüksek düzeyde uyarıldığı ortaya çıkmıştır (Gezgin, 2022a). Bu bulgular sonucunda öğrenmelerini verimli ve öz düzenlemeli bir

şekilde yürütemeyen üniversite öğrencilerinin, sürekli olarak başkalarının yaptıklarıyla bağlantıda kalma isteği içerisinde olabileceği varsayımlar arasındadır (Alt ve Boniel-Nissim, 2018). Son olarak, sosyal ağ siteleri kullanım süresi açısından öğrencilerin okuma alışkanlığı üzerinden bir değerlendirme yapan çalışmada, kitap okumayan ve çok az okuyan öğrencilerin gün içerisinde yoğun bir şekilde sosyal medya ile zaman geçirdikleri tespit edilmiştir (Gezgin, 2021). Bu bağlamda da, gün içerisinde az okur ya da kitap okumayan öğrencilerin ders çalışma esnasında da sosyal ağ siteleri kullanımı ve bildirimleri yüzünden kesintilere uğramasının olası olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada son bulgu olarak FoMO'nun ders çalışırken akıllı telefon ve sosyal ağ uygulamaları yüzünden bir bölünme yaşandığında öğrencilerin ders çalışmalarını sürdürebilme davranışları açısından FoMO düzeyi en yüksek öğrencilerin ders çalışma esnasında kesintiye uğradığında "ders çalışmayı bırakırım" diye cevap verenler olduğu ortaya çıkmıştır. Bir başka bulgu ise ders çalışma sırasında bölünme olduğunda *"Ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim fakat ara sıra akıllı telefonu kontrol ederim."* diye cevap verenlerinde FoMO düzeylerinin diğer öğrencilere göre yüksek olduğudur. FoMO düzeyi daha düşük olan öğrencilerin ise *"Akıllı telefonla ilgilenip, işimi bitirir sonrasında ders çalışmaya kaldığım yerden devam ederim."* ifadesini kullandıkları görülmüştür. Görüldüğü gibi FoMO düzeyi yüksek olan öğrenciler, ders çalışma esnasında bir bölünme yaşadığında, ya dersi bırakma eğiliminde ya da derse devam etse bile ders esnasında akıllı telefonları ile ilgilenme eğilimde olan üniversite öğrencileridir. Bulguları destekler şekilde bir çalışmada, üniversite öğrencileri ders çalışırken veya okuma yaparken bu etkinlikler bir kesintiye uğradığında, %14,7'si konsantrasyonunu tekrar sağlamak için çalışmaya bir süre ara verdiğini, %7,8'i akıllı telefonunu kapatıp tekrar kaldığı yerden çalışmaya başladığını ve %3,4'ü ise okumayı ya da ders çalışmayı bıraktığını ifade etmektedir(Gezgin, 2022a). Bir diğer çalışmada ise sınıf içi etkinliklerde öğrencilerin sosyal medyada olup biten hiçbir şeyi kaçırmama isteği nedeniyle ders sırasında akıllı telefonunu kullanmaktan kendini alamadıkları ve bu durumun hem derse karşı dikkat hem de öğrenme motivasyonu açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu ortaya koyulmuştur (Al-Furaih ve Al-Awidi, 2021; Bunce ve ark., 2010). Rozgonjuk ve arkadaşları (2019) tarafından yürütülen çalışmadaki bulgular ile çalışmanın bulguları arasında üniversite öğrencilerinin FoMO yüzünden yüzeysel öğrenme geliştirme potansiyeli açısından benzerlik görülmektedir.

Sonuç olarak, çalışmada üniversite öğrencilerinden ders çalışma esnasında akıllı telefonları yüzünden devamlı kesinti yaşayanların FoMO düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca akıllı telefonlarını, gelen bildirim, mesaj, uyarı ve serbest kontrol vb. gibi sebeplerle ders esnasında kullanan öğrencilerin, tekrar derse dönüşü güçleşmektedir. Bu sonuçlar üzerinden pratik politikalar ve önerilere yönelebiliriz. Birincisi pratik politikalar açısından akıllı telefonların ders çalışma esnasında veya özellikle sınıf içi etkinliklerinde kapatılması olacaktır (Rozgonjuk ve ark., 2019). Bu eylemin FoMO deneyimlemesinin şiddeti artmamış üniversite öğrenciler için yararlı olacağı düşünülmektedir. Bir başka eylem ise ders

çalışırken belirli zamanlarda akıllı telefon molaları verilmesidir. Bu planlama ve eylem ders sırasında bir öğretim elemanı tarafından yürütülebilecek iken kendi kendine çalışılan dersler için ise öğrenci açısından bir özdenetim becerisi(Eker ve İnce, 2018; Gezgin, 2022b) gerektirmektedir. Son olarak, Alt ve Boniel-Nissim (2018) tarafından yürütülen bir çalışmada, yüzeysel öğrenme becerisine sahip bireylerin FoMO'ya daha yatkın bireyler olduğu ve bu bireylerin ders çalışma esnasında akıllı telefonları ile daha çok ilgilenme eğiliminde oldukları öne sürülmüştür. Ayrıca bu durumun öz düzenlemeli öğrenme becerisinin zayıflığından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bu görüş doğrultusunda çalışmada öneri olarak, öz düzenlemeli öğrenme becerisinin gelişmesinin FoMO açısından önleyici ya da şiddetini azaltıcı nitelikte olduğu düşüncesi üzerinden ilerideki yürütülecek akademik çalışmalarda bu değişkenin araştırma modellerinde yer alması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alabri, A. (2022). Fear of Missing Out (FOMO): The Effects of the Need to Belong, Perceived Centrality, and Fear of Social Exclusion. *Human Behavior and Emerging Technologies*, Volume 2022, 1-12. https://doi.org/10.1155/2022/4824256

Al-Furaih, S. A., & Al-Awidi, H. M. (2021). Fear of missing out (FoMO) among undergraduate students in relation to attention distraction and learning disengagement in lectures. *Education and Information Technologies*, 26(2), 2355-2373.

Alt, D., & Boniel-Nissim, M. (2018). Links between adolescents' deep and surface learning approaches, problematic Internet use, and fear of missing out (FOMO). *Internet Interventions*, 13, 30-39. https://doi.org/10.1016/j.invent.2018.05.002

Atabay, E., Ada, K. & Gezgin, D.M. (2022). *Pandemi Sonrası Sosyal Ağlarda Gelişmeleri Kaçırma Korkusu(Fomo): Üniversite Öğrencileri Arasında Nicel Bir Araştırma*, 2.Ahi Evran International Conference on Scientific Research, 21-23 Ekim, Kırşehir-Türkiye.

Balta, S., Emirtekin, E., Kırcaburun, K., & Griffiths, M. D. (2020). Neuroticism, trait fear of missing out, and phubbing: The mediating role of state fear of missing out and problematic Instagram use. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 18, 628-639. https://doi.org/10.1007/s11469-018-9959-8.

Barker, E. (Haziran, 2016). This is the best way to overcome fear of missing out. Time Magazine. https://time.com/4358140/overcome-fomo/ sitesinden 11.03.2023 tarihinde erişilmiştir.

Beyens, I., Frison, E., & Eggermont, S. (2016). "I don't want to miss a thing": Adolescents' fear of missing out and its relationship to adolescents' social needs, Facebook use, and Facebook related stress. *Computers in Human Behavior*, *64*, 1-8.

Bunce, D. M., Flens, E. A., & Neiles, K. Y. (2010). How long can students pay attention in class? A study of student attention decline using clickers. Journal of Chemical Education, 87(12), 1438–1443. https://doi.org/10.1021/ed100409p.

Dağlı, E. S., Eşme, Y., & Gezgin, D. M. (2021). Social Media Addiction in Primary School Teacher Candidates: What is the Role of Social Media Features and User Behaviours?. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 10(1), 37-51. https://doi.org/10.51960/jitte.901629

Dempsey, A. E., O'Brien, K. D., Tiamiyu, M. F., & Elhai, J. D. (2019). Fear of missing out (FoMO) and rumination mediate relations between social anxiety and problematic Facebook use. *Addictive Behaviors Reports*, 9, 100150.

Eker, C., & İnce, M. (2018). Teacher opinions on use of self-regulation strategies at science and art centers: Turkey sample. *Universal Journal of Educational Research*, 6(7), 1486–1496.

Elhai, J. D., Levine, J. C., Alghraibeh, A. M., Alafnan, A. A., Aldraiweesh, A. A., & Hall, B. J. (2018). Fear of missing out: Testing relationships with negative affectivity, online social engagement, and problematic smartphone use. *Computers in Human Behavior*, 89, 289-298. https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.08.020.

Elhai, J. D., Yang, H., Fang, J., Bai, X., & Hall, B. J. (2020). Depression and anxiety symptoms are related to problematic smartphone use severity in Chinese young adults: Fear of missing out as a mediator. *Addictive behaviors*, 101, 105962. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2019.04.020.

Frankel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). *How to Design and Evaluate Research in Education*.(6. Baskı) McGraw Hill.

Gezgin, D. M. (2018). Understanding Patterns for Smartphone Addiction: Age, Sleep Duration, Social Network Use and Fear of Missing Out. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 13(2), 166-177.

Gezgin, D. M. (2021). Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Davranışları İle Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 789-806.

Gezgin, D.M. (2022a). *Üniversite Öğrencilerinin Ders Çalışma ve Kitap Okuma Esnasında Akıllı Telefon Kullanım İstatistikleri: Betimsel Bir Çalışma*, 2.Ahi Evran International Conference on Scientific Research, 21-23 Ekim, Kırşehir-Türkiye.

Gezgin, D. M.(2022b). Gender, self-regulation, academic procrastination, and smartphone checking frequency during study Hours in predicting Turkish adolescents' smartphone addiction. Addicta: *The Turkish Journal on Addictions*, 9(1), 38-47

Gezgin, D. M., Hamutoglu, N. B., Gemikonakli, O., & Raman, I. (2017). Social networks users: fear of missing out in preservice teachers. *Journal of Education and Practice*, 8(17), 156-168.

Gökler, M. E., Aydın, R., Ünal, E., & Metintaş, S. (2016). Sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusu ölçeğinin Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 52-59. doi: 10.5455/apd.195843

Gürbüz, F., Bayraklı, M., & Gezgin, D. M. (2023). The effect of cyberloafing behaviors on smartphone addiction in university students: The mediating role of fear of missing Out. *Journal of Educational Technology and Online Learning*, 6(1), 234-248. https://doi.org/10.31681/jetol.1089882

Hembrooke, H. & Gay G. (2003). The laptop and the lecture: The effects of multitasking in learning environments. *Journal of Computing in Higher Education*, 15, 46-64. https://doi.org/10.1007/BF02940852

Hoşgör, H., Koç Tütüncü, S., Gündüz Hoşgör, D., & Tandoğan, Ö. (2017). Üniversite öğrencileri arasında sosyal medyadaki gelişmeleri kaçırma korkusu yaygınlığının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, Vol: 3, Issue: 17, pp. 213-223.

Kartol, A., & Peker, A. (2020). Ergenlerde sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) Yordayıcılarının incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(21), 454-474. https://doi.org/10.26466/opus.628081

Koçak, M., & Traş, Z. (2021). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ile sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusu ve yaşamın anlamı arasındaki yordayıcı ilişkiler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 1618-1631.

Kovan, A., & Ormancı, N. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyadaki Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki: COVID-19 Pandemi Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, (2), 125-145.

Li, L., Niu, Z., Mei, S., & Griffiths, M. D. (2022). A network analysis approach to the relationship between fear of missing out (FoMO), smartphone addiction, and social networking site use among a sample of Chinese university students. *Computers in Human Behavior*, 128, 107086. https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.107086

Mihci, C., & Gezgin, D. M. (2021). The relationship between teacher candidates' fear of missing out levels and behavior on social media. *Journal of Educational Technology and Online Learning*, 4(4), 854-863. https://doi.org/10.31681/jetol.1016364

Özcan, H. M. (2019). *Kişilik özellikleri ile sanal kaytarma davranışı arasındaki ilişkide gelişmeleri kaçırma korkusunun (GKK) rolü* [Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 552939).

Pempek, T.A., Yermolayeva, Y.A. & Calvert, S.L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(3), 227-238. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.12.010

Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in human behavior*, 29(4), 1841-1848. https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.02.014

Reer, F., Tang, W. Y., & Quandt, T. (2019). Psychosocial well-being and social media engagement: The mediating roles of social comparison orientation and fear of missing out. *New Media & Society*, 21(7), 1486-1505.

Riordan, B. C., Flett, J. A. M., Hunter, J. A., Scarf, D. & Conner, T. S. (2015). Fear of missing out (FoMO): the relationship between fomo, alcohol use, and alcohol-related consequences in college students. *Annals of Neuroscience and Psychology*, 2 (7), 1-7. https://doi.org/10.7243/2055-3447-2-9

Rozgonjuk, D., Elhai, J. D., Ryan, T., & Scott, G. G. (2019). Fear of missing out is associated with disrupted activities from receiving smartphone notifications and surface learning in college students. *Computers & Education*, 140, 103590. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.05.016

Rozgonjuk, D., Sindermann, C., Elhai, J. D., & Montag, C. (2021). Individual differences in Fear of Missing Out (FoMO): Age, gender, and the Big Five personality trait domains, facets, and items. *Personality and Individual Differences*, 171, 110546. https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110546

Sela, Y., Zach, M., Amichay-Hamburger, Y., Mishali, M., & Omer, H. (2020). Family environment and problematic internet use among adolescents: The mediating roles of depression and fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, 106, 106226. https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.106226

Sezgin, A. A., & Karabacak, Z. İ. (2019). Dijital çağda korku ve keyfin yeni tanımı: FoMO ve JoMO. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2019(49), 1-11.

Stead, H., & Bibby, P. A. (2017). Personality, fear of missing Out and problematic internet use and their relationship to subjective well-being. *Computers in Human Behavior*, 76, 534-540.

Tanhan, F., Özok, H. İ., & Tayiz, V. (2022). Gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO): güncel bir derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *14*(1), 74-85.

Tayiz, V. (2018). *Üniversite öğrencilerinin gelişmeleri kaçırma korkusu ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Tozkoparan, S. B., & Kuzu, A. (2019). Öğretmen adaylarının gelişmeleri kaçırma korkusu (FOMO) düzeyleri ve siber aylaklık davranışları arasındaki ilişki. *AJESI - Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2019; 9(1): 87-110. https://doi.org/10.18039/ajesi.520825

Uyar, A., Birvural, A., & Karakuyu, A. (2018). Ön lisans öğrencilerinin FoMO düzeylerinin belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of social and humanities sciences research (jshsr)*, 5(28), 3276-3281.

We are Social (2022). Türkiye Sosyal Medya Kullanımı Verileri, https://recrodigital.com/we-are-social-2022-turkiye-sosyal-medya-kullanimi-verileri/ sitesinden 11.03.2023 tarihinde erişilmiştir.

KULA MENSUCAT FABRİKASI'NIN KULA İKTİSADÎ TARİHİNDEKİ YERİ

THE PLACE OF KULA TEXTILE FACTORY IN KULA ECONOMIC HISTORY

Veli SIRIM
Doç. Dr.

ÖZET

Kula Mensucat Fabrikası'nın başlangıcı, Kula'da değirmencilik yapan Süleyman Bey'in oğulları Hacı İbrahim Bey ve Hacı Abdurrahman Bey tarafından 1866 yılında kurulan Çolakzadeler Halı Kumpanyası'na (Şirketine) dayanır. Daha sonra onların oğulları Sait Bey, Şerif Bey, Abdurrahman Bey ve Süleyman Bey tarafından devam ettirilen şirket, Birinci Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918) yaşanan savaş şartları Çolakzadeler Halı Kumpanyası'nı de etkilenmiştir. Savaş sonrasında, özellikle şirket ortaklarından Sait Bey'in özverili çalışmaları sonucu, şirketin halı üretim miktarı artmıştır. Bu artışta Halı Kumpanyası'nın Amerika Birleşik Devletleri'nde bir ortak mağaza açmaları, ardından bir süre Şark Halı Kumpanyası ile işbirliği yapmaları da etkili olmuştur. 1929 yılında ABD'de patlak veren büyük ekonomik kriz, 1929-1933 yılları arasında Türkiye'de de dış ticaret yapan şirketleri etkilemiştir. Kriz döneminde ayakta kalmaya çalışan Çolakzadeler Halı Kumpanyası, halıcılıkla ilgisini 1933-1934 yılında sonlandırmıştır. Halı ipliği üretiminde kullanılan makinelere ilaveler yapılmış, halı dokuma işi kumaş dokuma işine dönüştürülmüştür. Çolakzadeler Halı Kumpanyası, bu değişiklikten sonra 1934 yılında "Mensucat Fabrika T.A.Ş." adını alarak, tekstil sanayiine geçiş yapmıştır. 1951 yılında şirket, "Kula Mensucat Fabrikası A.Ş." adı ile İzmir'e taşınmıştır.

Bu tebliğde, Kula'da 1934-1951 yılları arasında üretim faaliyetinde bulunan, daha sonraki adıyla Kula Mensucat Fabrikası olarak tanınan işletmenin Kula tarihindeki yeri ve iktisadî katkıları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kula, Kula Mensucat Fabrikası, Çolakzadeler, Kula İktisadî Tarihi

ABSTRACT

The beginning of the Kula Textile Factory dates back to Çolakzadeler Carpet Company, which was founded in 1866 by the sons of Süleyman Bey, who were millers in Kula, Hacı İbrahim Bey and Hacı Abdurrahman Bey. Later, the company continued by their sons Sait Bey, Şerif Bey, Abdurrahman Bey and Süleyman Bey, and the war conditions during the First World War (1914-1918) also affected Çolakzadeler Carpet Company. After the World War, especially as a result of the devoted efforts of one of the company partners, Sait Bey, the company's carpet production amount increased. Carpet Company's opening a joint store in the United States and

then cooperating with the Şark Carpet Company for a while were also effective in this increase. The great economic crisis that broke out in the USA in 1929 affected the companies engaged in foreign trade in Turkey between the years 1929-1933. Çolakzadeler Carpet Company, which tried to survive during the crisis, ended its interest in carpet business in 1933-1934.

Additions were made to the machines used in the production of carpet yarn, and the carpet weaving business was transformed into textile weaving. After this change, Çolakzadeler Carpet Company was established in 1934 as "Mensucat Fabrika T.A.Ş." took its name and switched to the textile industry. In 1951, the company moved to İzmir under the name of "Kula Mensucat Fabrikası A.Ş.".

In this paper, the place and economic contributions of the factory, which was known as Kula Textile Factory, which was in production between 1934-1951 in Kula, will be discussed.

Keywords: Kula, Kula Textile Factory, Çolakzades, Economic History of Kula.

1. Giriş

Osmanlı coğrafyasında yüzyıllar boyunca aile içi tüketim ve kullanım için dokunan halılar ve kilimler, 19. yüzyıldan itibaren yaşanan bir takım yapısal değişim ve dönüşümler neticesinde birer ticaret metaı haline gelmeye başladı. Zira özellikle bu dönemin ikinci yarısından itibaren İngiliz tüccarlar başta olmak üzere, çok sayıda yabancı halı tüccarı Batı Anadolu'ya gelmiş, evlerde dokutturulan halıları toplayarak yurtdışı pazarlarda satışını yaparak büyük kârlar elde etmişlerdir. Özellikle bir liman şehri olan İzmir eksenli faaliyet gösteren bu firmalar Amerika, İngiltere ve Almanya gibi batılı ülkelerdeki ortakları aracılığıyla Türk halılarına olan ilgilerini giderek artırmışlardır (Yılmaz, 2020b: 292). Artan bu ilgiye paralel olarak sadece Batı Anadolu'da yer alan ve içlerinde Kula'nın da yer aldığı Denizli, Demirci, Gördes, Isparta, Manisa, Milas, Kütahya, Simav ve Uşak gibi merkezlerde değil, Orta Anadolu'da bulunan Konya, Akşehir, Sille ve Niğde gibi merkezlerde de kurulan acenteler aracılığıyla halı üretimi gerçekleştirilmiştir (Yılmaz, 2020b: 301). Başta en büyük üretici konumunda olan ve faaliyetlerine 1907 yılında başlayan halı ticaretiyle uğraşan 6 yabancı firmanın ortaklığıyla kurulan Şark Halı Kumpanyası olmak üzere, belli sayıda halı ticareti yapan firmalar, özellikle I. Dünya Savaşı öncesinde İzmir eksenli faaliyetlerini artırarak devam ettirmişlerdir. Ticari faaliyetlerin ana omurgasını Şark Halı Kumpanyası teşkil ederken, gerek bu firmayla ortaklık veya acentelik ilişkisiyle, gerekse kendi imkanlarıyla halı ticareti yapan yerli ve yabancı firmalar da kendilerinden bahsettirmişlerdir. Bu firmalardan birisi irtibat merkezi İzmir'de, üretim yaptığı fabrikası Kula'da olan Çolakzadeler Halı Kumpanyasıdır.

Bu tebliğde, üretim faaliyetlerine 1866 yılında Kula'daki fabrikasında başlayan Çolakzadeler Halı Kumpanyası'nın takip eden yıllar ve dönemler boyunca yaşadığı gelişim seyri, Kula

ekonomisine katkısı eksenli olarak aktarılacak, Kula'dan taşındığı 1951 yılı sonrası ve en son iflas ettiği 1985 yılı itibariyle yine Kula ekonomisine olan olumsuz etkileri ele alınacaktır.

2. Çolakzadeler Halı Kumpanyası ve Kula İktisadî Tarihindeki Yeri

Çolakzadeler Halı Kumpanyası, 1866 yılında, Kula'da daha önceden değirmencilik yapan Süleyman Bey'in oğulları olan Hacı İbrahim Bey ve Hacı Abdurrahman Bey tarafından kurulmuştur. Bu şirket daha sonra bu iki ortak kardeşin oğulları olan Sait Bey, Şerif Bey, Abdurrahman Bey ve Süleyman Bey tarafından devam ettirilmiştir (Anmaç, 2002: 1272).

P. De Andrea Co., G.P. ve J. Baker, Habif ve Polako, Sydney La Fontaine, T.A. Spartal Co., Sykes Co. Şeklinde sıralanan altı İngiliz firma (Öztürk-Anmaç, 1997: 27) birleşerek 25 Şubat 1907 tarihinde birleşerek The Oriental Carpet Manufacturers Limited (Şark Halı Kumpanyası) isimli bir ortaklık kurdular. 1 Ocak 1908 tarihinde de fiilen üretim faaliyetine başladılar (Yetkin, 1996: 14 vd.). Şark Halı Kumpanyası'nın büyük bir ortaklık şeklinde piyasaya girmesiyle, rekabet şansını yitiren küçük şirketler rekabet edemediler. Yeterli miktar ve fiyatta hammadde bulamayan bu küçük şirketlerden çoğu iflas etti ve Batı Anadolu bölgesinde halıcılık alanında faaliyet gösteren firmaların sayısı 15'ten 7'ye düştü (Kurmuş, 1977: 151). Şark Halı Kumpanyası'nın hakim olduğu halıcılık alanında varlığını sürdürebilen Türk şirketler arasında Çolakzadeler Halı Kumpanyası bulunmaktaydı (Nadir, 1926: 203). Ancak bu durum Çolakzadeler'in Şark Halı Kumpanyası'yla rekabette üstün gelişine değil, bu büyük ortaklığın Kula'daki acenteliğini üstlenmesiyle gerçekleşmişti. Çolakzade İbrahim ve Çolakzade Abdurrahman'ın öncülüğündeki (Yılmaz, 2020a: 229) bu acentelik ilişkisi çerçevesinde Çolakzadeler'in Kula'da 1912 yılında ürettiği halı miktarı 17.830 m^2 olarak gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2020a: 280).

2.1. Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası Gelişmeler

I. Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918), Kula'da halıcılık alanındaki faaliyetler ciddi sarsıntı yaşamış, savaşın bitiminden sonra Kula'da halı üretimi yapan Türk şirketlerin sayısı 2'ye düşmüştür. Bu iki şirketten birisi yine Çolakzadeler Halı Kumpanyası olmuştur (Tosun, 1986: 25)

Çolakzadeler Halı Kumpanyası, halı üretimiyle bağlantılı olarak Kula'da bir yıkamahane, boyahane ve iplik imalathanesi de kurmuştur. Şirket, iplik üretiminde kullanılan yünü Afyon, Eskişehir ve İzmir gibi çevre illerden satın alırken, bu yünlerden üretilen ipliğin boyaması Kula'daki boyahanede yapılmıştır. Boyanan ipliklerin bir kısmı dokunmak üzere Kula ve çevresindeki köylere dağıtılmaktaydı. Bir kısmı da merkepler üzerinde Isparta'ya gönderilmekte, dokunan halılar yıkanmak üzere yine Kula'ya getirilmekteydi (Anmaç, 2002: 1273).

Resim 1: Halı dokuyan Kulalı kadınlar

Kaynak: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196958

Savaş sonrası dönemde şirketin yönetiminde bulunan ve şirket ortaklarından olan Sait Bey'in yoğun gayret ve girişimleri neticesinde Kula'daki halı üretiminde ciddi artışlar yaşanmış, 1922 yılında 23.100 m^2 olan toplam halı üretimi 1926 yılında 30.518 m^2'ye yükselmiştir (Benerli, 1949: 58).

Çolakzade Halı Kumpanyası'nın bu üretim artışında katkısı olan araçlar arasında 1926 yılında *Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi*'ne verilen Osmanlıca, İngilizce ve Fransızca ilanlar gösterilebilir. Bu ilanda Şirketin merkezi olarak İzmir-Başdurak'ta bulunan Refik Bey Çarşısındaki merkez ofis gösterilirken, fabrika yeri olarak Kula ifade edilmiştir. Ayrıca bu ilanda Şirketin Isparta, Bergam ve Zarif Ali namları altında üç tür halı imalatı yaptığı, üretilen halıların doğrudan doğruya yabancı ülkelere ihraç edildiği ve bu ülkelerden sipariş aldığı, istenilen her tür numune ve renk doğrultusunda halı üretimi yapıldığı ifade edilmektedir.

Resim 2: Çolakzade Halı Kumpanyası'nın 1926 yılı *Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi*'nde Yer Alan İngilizce İlanı

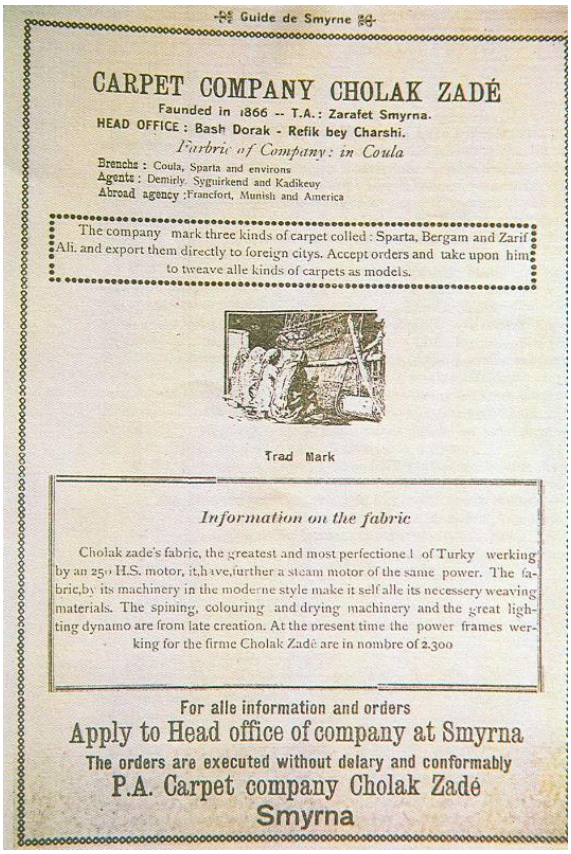
Guide de Smyrne

CARPET COMPANY CHOLAK ZADÉ

Faunded in 1866 -- T.A.: Zarafet Smyrna.
HEAD OFFICE : Bash Dorak - Refik bey Charshi.
Farbric of Company: in Coula
Brenchs : Coula, Sparta and environs
Agents : Demirly. Syguirkend and Kadikeuy
Abroad agency :Francfort, Munish and America

The company mark three kinds of carpet colled : Sparta, Bergam and Zarif Ali. and export them directly to foreign citys. Accept orders and take upon him to tweave alle kinds of carpets as models.

Trad Mark

Information on the fabric

Cholak zade's fabric, the greatest and most perfectione l of Turky werking by an 250 H.S. motor, it,h ave,further a steam motor of the same power. The fabric,by its machinery in the moderne style make it self alle its necessery weaving materials. The spining, colouring and drying machinery and the great lighting dynamo are from late creation. At the present time the power frames werking for the firme Cholak Zadé are in nombre of 2.300

For alle information and orders
Apply to Head office of company at Smyrna
The orders are executed without delary and conformably
P.A. Carpet company Cholak Zadé
Smyrna

Osmanlıca neşredilen *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*'nin 1926 yılına ait nüshasında Çolakzade Halı Kumpanyası tarafından verilen ilanda, Şirket'in Kula'da bulunan fabrikalarında Türkiye'nin en gelişmiş ve en büyük halılarının dokunduğu, bu özellikte halıların dokunması için gerekli son sistem makine ve ekipmanların bulunduğu ifade edilir. Fabrikadaki ana dokuma makinalarının 250 beygir gücünde son sistem dizel motorla çalıştırıldığı, aynı şekilde yine 250 beygir gücünde çalışan son sistem buhar kazanına sahip olduğu, yine fabrika ekipmanından olan iplik makinaları ve son sistem makinalı boyama kazanları, fabrika aydınlatması için büyük bir dinamo ile iplik sıkma ve kurutma makinesinin bulunduğu aktarılır. Fabrikanın ham ipliğin imalinden, yıkama ve boyamasından, halının dokunmasına kadar tüm işlemleri yapacak bir donanıma sahip bulunduğu söylenir (Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi, 1926: 69).

1926 yılında Kula'da 30.518 m^2'lik halı üretilirken, bu miktar Batı Anadolu üretim merkezlerinde gerçekleştirilen toplam halı üretiminin % 5,5'lik oranına tekabül etmektedir (Benerli, 1949: 58). 1927 yılında da üretilen halı miktarı 30.492 m^2 ile bir önceki yıla yakın bir düzeyde gerçekleşmiştir (M. Zeki, 1929: 139).

Belirtilen yıllarda Kula'da gerçekleştirilen halı üretiminde aslan payı yine Çolakzade Halı Kumpanyası'na aittir. Bu üretim düzeyinin yakalanmasında Çolakzade Halı Kumpanyası'nın

tanıtım ve pazarlama yönünde attığı adımlar etkili olmuştur. Bu noktada özellikle İzmir'de gerçekleştirilen tanıtım fuarlarına katılım sağlanmıştır. Nitekim 9 Eylül 1928 tarihinde İzmir'in kurtuluşu sebebiyle düzenlenen fuara katılan Çolakzade Halı Kumpanyası'nın sergilediği halılar ziyaretçilerin büyük beğenisini toplamıştır (İzmir Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası, 1928: 2-9). Sergide başarılı görülen firmalar altın, gümüş ve bronz madalya ile ödüllendirilmiş, Çolakzadeler Halı Kumpanyası altın madalya ile ödüllendirilmiştir (İzmir Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası, 1928: 53).

2.2. 1929 Büyük Buhranı Sonrası Atılan Adımlar

1929 yılında ABD'de patlak veren Büyük Buhran Türkiye'yi ve dolayısıyla Çolakzadeler Halı Kumpanyası'nı da derinden etkilemiştir. Şirket ortaklarından Sait Bey, krizin açtığı zarardan büyük çaplı etkilenmeme adına ABD'de bulunan satış mağazasındaki halı stoğunu en kısa zamanda elden çıkarmaya çalışmış, böylece şirketin tamamen batmasının önüne geçmiştir (Anmaç, 1999: 1275). Şirket ortağı Sait Bey, ABD'de satılmayan bir miktar halı ile Türkiye'ye dönmüş, bu halıların satışını İstanbul'da gerçekleştirdikten sonra Kula'daki Halı Fabrikası üzerinde bir takım değişikliklere gitmek suretiyle giderek daralan halı piyasasını terkederek, daha karlı olarak gördüğü tekstil alanına geçiş yapmıştır. 1933-1934 döneminde halı ipliği üretiminde kullanılan makinalara yaptığı ilaveler ve yenileştirmeler yoluyla halı işine ilave olarak kumaş üretimine geçiş yapmıştır. Bu değişikliğin ardından Çolakzadeler Halı Kumpanyası, 1934 yılından itibaren, Resim 3'te de görüleceği gibi "Mensucat Fabrika T.A.Ş." ve "Çolakzade Halı L.T.D" isimleriyle faaliyetlerini sürdürmüştür.

1 Ocak 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesinin 6. sayfasında yer verilen bir yazıya göre Çolakzade Halı Kumpanyası'nın fabrikası 3000 m^2'lik bir alan üzerine kurulmuştur. Fabrikada üç takım tarak vargel, ipleri boyamak için son sistem makineli kazanlar, yıkama, kurutma, sıkma gibi işlemleri ifa eden makinalar bulunmaktadır. Fabrikada sadece halı dokumada kullanılan ipler değil, çoraplık, fanilalık ve kumaşlık ipleri de üretecek ekipmanların olduğu, 240 beygir gücünde bir dokuma makinasının, 260 beygir gücünde bir islim kazanının bulunduğu ifade edilmiştir.

Resim 3: Çolakzade Halı Fabrikasına dair haber

Yerli halıcılığı niçin ihmal ediyoruz?

Kulada bütün havaliye malzeme yetiştiren ve halı yapan bir fabrika

Fabrikanın tarak dairesinden bir intiba

Kula (Hususî) — Kula'da on iki sene evvel faaliyete başlıyan Çolakzade halı kumpanyasının fabrikası 3000 metre murabbaı bir saha üzerinde kurulmuştur.

Fabrika üç takım tarak vergel, ilmekleri boyamak için son sistem makineli kazanlar, yıkama, kurutma, akıma gibi ameliyeyi ifa eden makinelerle mücehhezdir.

Her türlü tesisatı havi olan atelye binasında halı ilgi, halıya mahsus ot işleri arkuları yapıldığı gibi çocuklu, fesli - lıklı ve peyzaja alverişli işleri de imal edecek vesaite maliktir. Fabrikanın motörü 240 beygir kuvvetindedir. 260 beygir kuvvetinde de mükemmel bir ilim kazanı vardır.

Fabrika 90 amele tarafından idare edilmektedir. Halı atelyesinde 100 - 110 ve mahallerde de 400 amelesi vardır. Bunlar kendi evlerinde fabrika hesabına çalışan kadınlardır. Yapılan işler Denizli ve İzparta ve Kula'da halı için kullanılır. Bu yerlerde imal edilen halıların satış merkezi İzmir olup İstanbul'da da bir şubesi vardır.

Halı imalâtı bu yıl diğer senelere nazaran çok düşüktür. Umumî buhranın tevlit eylediği tesirat ile müessesat rasmiye ve husuliyedeki bürolar ve salonlarda acem halısı kullanılmak suretile yerli mallarımıza rağbet etmediğinden de bunda mühim olmaktadır. Halbuki Kula fabrikasında boyanan iplerle İzparta'da Acem halılarına fark bir şekilde dokunan halılarımız her yerde kullanılmış olsa hem para dahilde kalır ve hem de bu gibi müessesatın inkişafile bir çok aileler barınmış olurdu.

Acem halılarının memleketimize ithal edilmemesi lâzımdır bir siyaset olarak kabul edilirse ve yahut yerli mallarımızı himaye edecek bir şekilde ithal olursa o zaman yerli halıları revaç bulduğu kadar büyük müesseselerinde de inkişaf etmiş olur. Bence mesele değil sadece tedavi etmelidir. Hakkında endişeden muhterem İktisat Vekilimizin bu gibi müessesatın yaşamasına âmil olan sebepleri ihsar edeceğine şüphemiz yoktur.

BURHANETTİN AVNİ

Kaynak: Cumhuriyet, 1 Ocak 1933: 6.

Resim 4: Fabrikanın 1936 yılına ait görünümü

Kaynak: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196959

Resim 5: 1940 yılında İzmir'de düzenlenen fuara katılan Kula Mensucat Fabrikası'yla ilgili haber

SAHİFE 4

Kula mensucat fabrikasının umumi görünüşü

FUARDA TETKİKLER:

Fuarda

Kula mensucat fabrikası kumaşları ve halıları

İngiliz kumaşlarından farksız olan Kula mensucat fabrikası mamûlleri ve halıları büyük bir alâka uyandırdı

Kulaya hayat veren fabrika - Fuarda teşhir edilen kumaşlar ve nadide Türk halıları - Bu müessese nasıl çalışıyor?...

Bu sene İzmir Fuarında güzel bir pavyon hazırlayarak, kendi mamullerini yüz binlerce ziyaretçinin önüne seren Kula mensucat fabrikası T. A. Ş ve Çolak Zade halı L. T. D şirketi büyük bir alâka ve takdir toplamıya muvaffak olmuştur.

Yurdumuzda gerek halıcılık, gerek mensucat sanayiinin yakın senelerdeki inkişafını, kendi mamullerinde mükemmel bir şekilde tebarüz ettiren bu müessese yalnız ziyaretçilerin değil, aynı zamanda Fuarın açılma törenine riyaset eden sayın ticaret vekilimiz B. Nazmi Topçuoğlunun da nazarı dikkatini celp etmiş, Kula mensucat fabrikası mamulleri hakkında kendisine izahat vermiştir.

Fabrikanın umumi müdürü B. Ahmet Çolak Zade, bu izahatı şöyle hülâsa etmektedir:

Kula mensucat fabrikası, 1936 senesinde kurulmuştur. Fabrikanın kurulmasında gaye, memleketimizde mensucat sanayiinin inkişafına yardım etmek, ve bu sanayiin ihtiyacı olan mamulleri yerli malından temin etmek suretiyle, memleketin iktisadî istiklâlini kuvvetlendirmek olmuştur.

Fabrikanın kurulmasından bugüne kadar geçen müddet zarfında, bu gayeye ne derecede muvaffak olduğumuzu, fabrikanın bugünkü vaziyetinden anlamak kabildir. Fabrikamız, bugün, memleketimizin ihtiyacı olan mensucat mamullerinin büyük bir kısmını temin etmektedir. Bu mamullerin başlıcaları, kaput, palto, elbiselik kumaşlar, battaniye, yün çorap ve yün iplikleridir.

Fabrikamız, bu mamullerden başka, halı dokumaktadır. Halılarımız, Türk halılarının bütün güzel vasıflarını ihtiva etmekle beraber, ayrıca, İngiliz halılarının bütün iyi vasıflarını da ihtiva etmektedir. Bu halılarımız, İngiliz halılarından farksız olduğu için, İngiliz halıları gibi, ayak altında kullanılmak üzere yapılmıştır.

Fabrikamız, bugün, 900 işçi çalıştırmaktadır. Bu işçilerin hepsi, Kula'lıdır. Fabrikamız, Kula'da, her ailenin bir ferdini, iş sahibi yapmıştır. Bu suretle, Kula'da, her ailenin bir ferdi, fabrikamızda çalışarak iyi bir yevmiye almakta ve ailesini geçindirmektedir. Fabrikanın, kendi muhiti içinde yarattığı iş hareketi işte böyle bariz bir ifade almaktadır.

ÇOLAK ZADE HALILARI

Kaynak: Yeni Asır, 6 Eylül 1940: 4.

Resim 5'te verilen haber metninde hem mensucat (tekstil) hem halı ürünleriyle katılan firmanın fuar ziyaretçilerinin büyük alaka ve takdirlerini kazandığı, yerli ve yabancı ziyaretçilerin hayranlıkla ürünleri inceledikleri, özellikle tekstil alanında dünyanın en önde gelen ülkesi olan İngiltere'de üretilen kumaşları kalite açısından aratmadığı ifade edilmektedir. 1940 yılında başlayan II. Dünya Savaşı sebebiyle İngiltere'den kumaş temininde zorlanan yabancı tüccarların Kula'da üretilen kumaşlara rağbet göstererek tercih ettikleri, İngiliz kumaşlarıyla arasındaki tek farkın üzerinde "Made in England" ibaresi olduğu söylenmektedir. Haberde ayrıca Kula'daki fabrikada ortalama 900 işçinin çalıştığı, bu rakamın fabrika üretim miktarı için açık bir gösterge olduğu, Kula'daki neredeyse her aileden bir kişi bu fabrikada çalışarak iyi bir yevmiye aldığı ve ailesini iyi geçindirdiği de vurgulanmaktadır.

Resim 6: Fabrika binasının önden görünüşü

Kaynak: Kula Belediyesi, http://www.kula.bel.tr/images/fotogaleri/yeniw-fccac1ea5b5b9708ff51.jpg

Resim 7: Fabrika binasının yandan görünüşü

Kaynak: http://www.kula.bel.tr/images/fotogaleri/yeniw-562a40b1487deb71257b.jpg

2.3. Fabrika'nın isim ve yer değişikliğinin Kula ekonomisine etkileri

Kaynaklara göre, Mensucat Fabrika ismiyle tekstil üretiminin gerçekleştirildiği dönemde, bu fabrikanın 1200 çalışanı bulunmaktaydı ve üç vardiya halinde üretim yapılmaktaydı. Çalışanların %90'ını Kula halkı oluşturuyordu. Bu rakam, o yıllarda küçük bir kazâ olan Kula'da çok önemli bir istihdam alanı oluşturduğunun ve Kula ekonomisinin motor gücü oluşunun önemli bir göstergesidir (Köşklük, 2007: 37). Nitekim, 1951 yılında Kula Mensucat Fabrikası ismiyle İzmir'e taşınmasından sonra Kula ekonomisinde ciddi bir daralmanın ve durgunluğun yaşandığı açıkça kendini göstermiş, bu yıldan sonra Manisa'nın diğer ilçelerine göre Kula, göç veren bir yerleşim yeri olmuştur.

Kula'daki faaliyetleri esnasında belediye yönetimiyle büyük problemler yaşamaya başlayan firma, 1951 yılında "Kula Mensucat Fabrikası A.Ş." şeklinde isim değişikliğine gitmiş, aynı yıl üretim yerini İzmir'e taşımıştır (Anmaç, 1999: 1276).

Mensucat Fabrikası'nın Kula'da üretime geçmesinin ardından 10.000'ler seviyesine yükselen Kula nüfusu, 1951 yılından itibaren 7000'lere gerilemiştir. Bu ani düşüşün temelinde fabrikada çalışanlar ve ailelerinin de kısa zamanda İzmir'e taşınması yatarken, sonraki yıllarda iş aramak için pek çok Kulalı başta İzmir olmak üzere farklı şehirlere, hattâ İstanbul'a göç etmişlerdir (Şahin, 2006:13).

Kula Mensucat Fabrikası'nın Kula iktisadi yapısında meydana getirdiği ikinci kırılma ise 1984 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte iflas eden Kula Mensucat Fabrikası, Kula ve köylerine yönelik halıcılık faaliyetlerini de sonlandırmak zorunda kalmıştır. Zira bu tarihe ve iflas hadisesine kadar Kula ve köylerinde ısmarlama yolla halı dokutma faaliyetleri devam etmekteydi ve dolayısıyla pek çok evde o tarihe kadar tezgahlar hala işler vaziyetteydi. Fabrikanın iflasının ardından yaşanan gelişmeler neticesinde Kula'da halı dokumacılığı bitme noktasına kadar gerilemiştir (Köşklük, 2007: 37).

3. Sonuç

Değirmencilik yapan Süleyman Bey'in iki oğlu olan Hacı İbrahim Bey ve Hacı Abdurrahman Bey tarafından 1866 yılında Kula'da kurulan Çolakzadeler Halı Kumpanyası, o dönemin küçük bir kazâsı olan Kula'nın 1866-1951 yılları arasındaki 85 yıllık tarihini doğrudan, 1951-1984 yılları arasındaki 33 yılını da dolaylı olarak etkileyen, ekonomisiyle birlikte demografik yapısını büyük ölçüde şekillendiren aktörlerin en başında yer almıştır.

Çolakzadeler Halı Kumpanyası, Kula üretim merkezli faaliyetlerini İbrahim ve Abdurrahman Beylerin oğulları tarafından da başarılı bir şekilde devam ettirmişler, özellikle 1907 yılında Batı Anadolu bölgesindeki halı ticaretinde tekel denilebilecek bir gücü ele geçiren Şark Halı Kumpanyası'na rağmen, takip edilen çeşitli ticari teknik ve taktiklerle halı üretimi ve dış piyasalarda pazarlanmasına yönelik büyük başarılar elde edilmiştir. Bu ikinci neslin iç ve dış

piyasalarında elde ettikleri başarılarda en etkili isim hiç şüphesiz Sait Bey olmuştur. Çolakzadeler, öncelikle halı ticaretinde güçlü 6 İngiliz şirketin biraraya gelmesiyle piyasayı neredeyse ele geçiren Şark Halı Kumpanyası'yla rekabet etmek yerine, onlarla birlikte ticaret yapmak, Kula ve çevre yerleşim yerlerinde bu şirketin acenteliğini üstlenmek gibi bir yolu izlemişler, böylece bu büyük ve güçlü şirketin imkanlarından yararlanmışlardır. Diğer yandan adını özellikle vurguladığımız Sait Bey'in çok etkin girişimcilik çabalarıyla dönemin yerli ve yabancı tüccarlarının takip ettikleri ticarî ve iktisadî dergi ve gazetelere tanıtım reklamları vermişler, başta İzmir olmak üzere muhtelif fuarlara katılıp büyük ve görkemli standlar açmışlar, bunlarla da yetinmeyip Amerika ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde şube ve satış mağazaları açmışlardır. Böylece Çolakzadeler Halı Kumpanyası, I. Dünya Savaşı öncesi ulaştığı ciddî satış miktarlarıyla Kula'da bulunan halı fabrikasını dönemin en büyük tesislerinden birisi haline getirmişlerdir. Bu olumlu gelişmeler elbette Kula'daki istihdamı ve gelir düzeyini emsallerinin üzerine çıkarmış, Kula'yı bir cazibe merkezi haline getirmiştir.

Çolakzadeler Halı Kumpanyası, I. Dünya Savaşı sürecinden çok etkilenmiş olmakla birlikte üretimini durdurmamış, Kula'da faaliyetini sürdüren iki şirketten birisi olmuştur. Savaş sonrası dönemde çok hızlı bir toparlanma ve büyüme trendi yakalayan Çolakzadeler Halı Kumpanyası, 1929'yılında ABD'de patlak veren Büyük Buhran'dan etkilenmiştir. Ancak tamamen iflas etme ve kapanma noktasına gelmeden kurtulmasında başrol yine girişimciliğiyle öne çıkan Sait Bey olmuştur. Krizin ardından Amerika'daki halı mağazasında bulunan halıların büyük kısmını düşük fiyatla da olsa elden çıkaran Sait Bey, kalan halıları İstanbul'a getirerek orada satışını yapmıştır. Kriz döneminden çıkışı mensucat (tekstil) alanında gören Sait Bey, Kula'daki fabrikada değişim ve dönüşümler gerçekleştirerek, halı üretiminin yanısıra daha ağırlıklı olarak mensucat üretimine geçiş yapmıştır. Bu yöndeki atılan adımlar neticesinde 1934 yılından itibaren "Mensucat Fabrika T.A.Ş." ve "Çolakzade Halı L.T.D" isimleriyle faaliyetlerini sürdürmüştür.

Bir yandan Kula'daki pek çok evde fabrika adına halılar dokunurken, diğer yandan yoğun bir şekilde gerçekleştirilen mensucat üretimi, pazarlama yöntemleri, gazete reklamları ve fuar katılımlarıyla hızla artmıştır. Bu artış, fabrikada istihdam edilen işçi sayısına da yansımıştır. 1940'lı yıllarda üç vardiya halinde yaklaşık 900 kişi çalışan fabrikada kapatılıp İzmir'e taşındığı 1951 yılında 1200 kişiye kadar çalışan sayısında artış yaşanmıştır. Özellikle yerel yönetimle yaşanan problemlerin etkisi ve İzmir'in daha merkezi konumundan yararlanma arzusuyla fabrika 1951 yılından itibaren "Kula Mensucat Fabrikası A.Ş." adıyla İzmir'deki tesislerinde faaliyete başlamıştır. Ancak bu gelişme Kula'nın iktisadî tarihinde yaşanan en büyük darbe olarak kayıtlara geçmiştir. Zira bu tarihe kadar neredeyse her aileden en az bir kişinin çalışıp, dönemin şartlarına göre gayet iyi düzeyde bir gelir elde edilen bir istihdam kapısı bir daha açılmamak üzere kapanmıştır. Bu ağır ekonomik darbenin etkisi Kula'yı sonraki yıllarda da derinden etkilemiş, nüfusu ilk etapta 10.000 düzeyinden 7.000'e kadar gerilemiştir. Başta

fabrika çalışanları olmak üzere, sonraki yıllarda pek çok Kulalı iş bulma ümidiyle İzmir'e ve hatta İstanbul'a kadar pek çok sanayi şehrine göç etmiştir. Hatta bu yüzden Kula, günümüze kadar Manisa'nın diğer ilçelerinin tersine sürekli olarak göç veren bir yerleşim yeri olmuştur. 1984 yılında bu fabrikanın iflas etmesi ise Kula ekonomisini dolaylı bir şekilde etkilemiştir. Bunun da temelinde, bu tarihe kadarki süreçte halıcılık faaliyetleri çerçevesinde Kula'daki evlerde halı dokuma tezgahlarında üretilen halıların ticaretinin yapılmasıdır. Bu tarihten itibaren Kula'daki halı dokumacılığı bitme noktalarına kadar gerilemiştir.

Kaynakça

Anmaç, Elvan (1999). "Batı Anadolu Halıcılığı İçinde Kula Halıcılığının Yeri ve Çolakzade Halı Şirketi", XIII. Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı, III. Cilt II. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1267-1280.

Benerli, Reşat (1949). "19. Asırdan Sonra Türk Halıcılığı", *Feshane Mensucat Meslek Dergisi,* 2 (4), 57-59.

İzmir Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası (Kasım 1928). "İzmir 9 Eylül Mecmuası", Sayı: 11, 2-9.

İzmir Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası (Kasım 1928), "Sergide Teşhiratlarından Dolayı Altın, Gümüş, Bronz Madalya ve Takdirname Kazanan Müesseseler", Sayı: 11, 53.

Köşklük, Nezihat (2007). "Kula'da Halı Dokumacılığının Tarihsel Süreçte Geleneksel Konut ve Kentsel Doku İle İlişkisi", Ege Mimarlık Dergisi, Sayı: 63, 34-37.

Kurmuş, Orhan (1977). *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, İstanbul: Bilim Yayınları.

M. Zeki (1929). "İzmir İktisadi Mıntıkasının Ticari Faaliyetleri", İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Mayıs, Sayı: 4, İzmir: Bilgi Matbaası, 133-142.

Nadir, Cemal (1926). *Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi 1926,* İzmir.

Öztürk, İsmail ve Anmaç, Elvan (1997). "Yabancı Sermayenin Batı Anadolu Halıcılığına Girişi, Etkileri ve Günümüzdeki Uzantıları", Türkiye'deki El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Ankara.

Şahin, Hüseyin (2006). *Tarihin Güzel Mirası Kula*, Kula: Ezgi Yayınları,

Tosun, İsmail (1986). *Tarihi, Sosyal, Kültürel ve Turizm Yönü ile Kula*, İzmir: Karınca Matbaacılık ve Ticaret Ortaklığı.

Yetkin, Sabri (1996). "II. Meşrutiyet Öncesi Ege'de Şirket-i Milli Denemesi Uşak Osmanlı Halı Ticarethanesi I", Toplumsal Tarih, 5 (26), 14-19.

Yılmaz, Emrah (2020a). *Şark Halı Kumpanyası ve Osmanlı Halıcılığındaki Yeri ve Önemi* (Doktora tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yılmaz, Emrah (2020b). "Bir Zamanlar Anadolu'da Halı Dokumak: The Oriental Carpet Manufacturers Limited (Şark Halı Kumpanyası) ve Osmanlı Halıcılığındaki Önemi (1907-1914)", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2), 291-333.

İnternet kaynakları

https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196959 (Erişim tarihi: 25 Nisan 2023)

https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196958 (Erişim tarihi: 25 Nisan 2023)

http://www.kula.bel.tr/images/fotogaleri/yeniw-fccac1ea5b5b9708ff51.jpg (Erişim tarihi: 25 Nisan 2023)

http://www.kula.bel.tr/images/fotogaleri/yeniw-562a40b1487deb71257b.jpg (Erişim tarihi: 25 Nisan 2023)

Gazeteler

Cumhuriyet, 1 Ocak 1933: 6

Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi (1926). İstanbul: Amedi Matbaası.

Yeni Asır, 6 Eylül 1940: 4

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFLERİNİN AMBALAJ SEKTÖRÜNÜ YÖNLENDİRDİĞİ DÖNÜŞÜM

THE TRANSFORMATION WHERE SUSTAINABILITY GOALS GUIDE THE PACKAGING INDUSTRY

Berfin KURTEL
Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü
Küresel Pazarlama ve Marka Yönetimi
Graduate Student, İstanbul Ticaret University, Graduate School of Foreign Trade
Global Marketing and Brand Management
İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri, Uzman Yardımcısı
İstanbul Mineral and Metals Exporters' Association, Assistant Expert
ORCID ID: 0000-0002-3713-0357

ÖZET

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için çeşitli yaklaşımlarda bulunulmuştur. Bu tür hedefler sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik gibi sürdürülebilirliğin birçok yönünü dikkate almaktadır. Çevreye karşı duyarlılık yeni ortaya çıkmamış olsa da son yıllarda giderek önem kazanan bir konu olarak öne çıkmaktadır. İklim değişikliğindeki artışın hızlanmasıyla birlikte son IPCC raporunun ortaya koyduğu üzere insan faaliyetleri küresel ısınmaya öncülük etmiştir. Küresel ısınmanın artan olumsuz etkileri hükümetleri aksiyon almaya iterken tüketicilerin de farkındalığının artmasına yol açmıştır. Çevresel sürdürülebilirlik kavramı yıllar içinde gelişmiştir. Önceleri hammaddelerin nihai ürüne dönüştüğü bir yol olarak kabul edilirken daha sonra tedarik zinciri açısından genişleyerek daha döngüsel bir hale gelmiştir. Ambalaj endüstrisi dünya ekonomisinde dinamik bir rol oynamaktadır. Ambalajın sürdürülebilirliği de her yıl üretilen büyük miktarlarda ambalaj malzemesi kullanıldığından ve daha sonra çöpe atıldığından hem politika yapıcılar hem şirketler hem de araştırmacılar için artan bir endişe kaynağı olmaktadır. Ambalaj sadece bir karton veya kutu değil tedarik zinciri boyunca malların güvenli, uygun maliyetli ve verimli bir şekilde depolanmasını, taşınmasını ve pazarlanmasını sağlayan bir sistemdir. Ambalajın şekli, rengi ve malzemesi çeşitli yönlerden içerik hakkında dolaylı olarak çıkarımlar ürettiğinden önemli bir bilgi taşıyıcısıdır. Son yıllarda artmış olan tek kullanımlık ambalajların çevreye etkisi ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Sürdürülebilir ambalaj için en önemli faktörlerden birisi de tüketici talebidir. Tüketici algıları gibi sosyal unsurlar etkili faktörler olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir ambalaj satın alma niyeti müşterilerin çevresel endişe düzeyine de bağlıdır. Ürün ve hizmetlerin çevresel bozulmaya yol açtığına dair farkındalık arttıkça, dikkatler nihai çözümler bulmaktan bu tür bozulmaların oluşmasını en başta önleyen veya bu tür sorunları azaltan ürünler tasarlamaya kaymaya başlamıştır. Ambalajın çeşitli ekosistemler üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, tasarımı

gereği onarıcı ve yenileyici olan ve ürün, bileşen ve malzemelerden uzun vadede olabildiğince fazla değer elde etmeyi amaçlayan ambalajların döngüsel ekonomi içindeki rolünü keşfetme potansiyeli bulunmaktadır. Bu çalışmada ambalaj sektörünün küresel ticaret içindeki yeri ve önemine değinilecek ve sürdürülebilirlik kavramının ambalaj sektörünün üzerindeki etkileri açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Ambalaj, Tüketici Tercihleri

ABSTRACT

Various approaches have been taken to achieve sustainable development goals. Such objectives consider many aspects of sustainability, such as social, economic and environmental sustainability. Although environmental awareness has not emerged recently, it has come to the fore as an increasingly important issue in recent years. With the accelerating increase in climate change, human activities have led to global warming, as the latest IPCC report reveals. While the increasing negative effects of global warming push governments to act, it also led to an increase in the awareness of consumers. The concept of environmental sustainability has evolved over the years. While it was previously considered as a way in which raw materials are transformed into the final product, it later expanded in terms of the supply chain and became more cyclical. The packaging industry plays a dynamic role in the world economy. The sustainability of packaging is also a growing concern for policy makers, companies and researchers alike, as large quantities of packaging materials produced each year are used and then thrown away. Packaging is not just a carton or box, it is a system that ensures safe, cost-effective and efficient storage, transportation and marketing of goods throughout the supply chain. The shape, color and material of the packaging is an important information carrier as it indirectly generates inferences about the content from various aspects. The environmental impact of disposable packaging, which has increased in recent years, causes serious debates. One of the most important factors for sustainable packaging is consumer demand. Social factors such as consumer perceptions are accepted as influential factors. Sustainable packaging purchase intention also depends on customers' environmental concern. As awareness increases that products and services cause environmental degradation, attention has shifted from finding final solutions to designing products that prevent or mitigate such degradation in the first place. Given the impact of packaging on various ecosystems, there is potential to explore the role of packaging in the circular economy, which is restorative and regenerative by design and aims to extract as much value as possible from products, components and materials over the long term. In this study, the place and importance of the packaging industry in global trade will be mentioned and the effects of the concept of sustainability on the packaging industry will be explained.

Keywords: Sustainability, Sustainable Packaging, Consumer Preferences

E-TİCARET SİTELERİNDEN YAPILAN ALIŞVERİŞLERDE SOSYAL MEDYANIN ETKİSİ

THE EFFECT OF SOCIAL MEDİA ON SHOPPING BY E-COMMERCE SİTES

Nur Nilgün SERT
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finans Bölümü, Uluslararası Ticaret ve Finans Programı
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Graduate School of Social Siences Department of International Trade and Finance, International Trade and Finance Program
ORCID ID: 0000-0001-7541-6682

Ahmet SARITAŞ
Doç.Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Assoc. Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Communication
ORCID ID: 0000-0002-3580-5592

Nazime Ebru ÖZKUL ARIKAN
Arş. Gör. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Şereflikoçhisar Uygulamalı Bilimler Fakültesi,
Research Assistant, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Şereflikoçhisar Faculty of Applied Sciences
ORCID ID: 0000-0002-5737-3436

ÖZET

Bilgi çağı olarak da adlandırılan içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda, bilgi teknolojileri insan hayatına entegre olmuş bir şekilde gelişim göstermektedir. Küresel ölçekte toplumların gelişmesi, refah seviyelerinin artması, ekonomik gelişmişlik, rekabet üstünlüğü unsurları için bilgiye erişim ve bilginin paylaşımı önemli bir konumda bulunmaktadır. Ticarette bir dönüşüm süreci olan E-ticaretin gelişimi bu nedenle ekonomiye büyük destek sağlayabilecektir. Bilgi teknolojilerindeki gelişimin sürmesine paralel olarak küresel tüketicilere yönelik yeni pazarlama stratejilerinin gelişimi önem arz etmektedir. Sanal ortamların sağladığı hız ve maliyet avantajı birçok işletme için faaliyetlerini dijital ortamlara taşımak zorunda bırakmıştır. Bu nedenle sosyal medya kullanan tüketicilerin bu hesapları üzerinde maruz kaldıkları pazarlama araçları vasıtasıyla e-ticaret siteleri kanallarına ne derece yöneldikleri araştırma problemimizin esasını teşkil etmektedir.

Bu çalışmanın amaçlarından biri bilişim teknolojilerinin önemine vurgu yapılarak çalışmanın sosyal medya hesabı kullanan tüketiciler üzerinde yapılması, tüketicilerin kullandıkları hesapları üzerinde onları etkileyen pazarlama aktiviteleri incelenerek tüketicileri e-ticaret sitelerine yönlendiren faktörlerin ortaya konulmasıdır. Bu alan da sosyal medya kullanımıyla bağlantılı e-ticaret sitelerinden alışveriş tercihleri üzerine, satın alma niyetleri ve davranışlarını

inceleyen birçok araştırma bulunmaktadır. Sosyal medya pazarlama aktivitelerinin tüketicilerin alışverişe yönlenme ve satın alma niyetlerine olumlu yönde katkı sağladığına yönelik çalışma sonuçları bulunmaktadır. Bu çalışmalarda tüketicilerin alışveriş eğilimleri ve tercihlerinin nicel metotlar kullanılarak farklı parametrelerle ölçüldüğü görülmektedir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemine başvurulmuştur. Bu çalışma için kullanılacak olan ölçekler çeşitli akademik kaynaklar incelenerek oluşturulmuştur. Araştırma modeli oluşturulurken etkileşim, bilgisellik, kişiselleştirme, trend olma, ağızdan ağıza iletişim boyutlarının, e-ticaret sitelerinde yapılan alışverişler üzerine olan etkisi kavramsal model olarak kullanılmıştır. Toplanan veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilecektir.

Bu çalışmada tüketicilerin e-ticaret sitelerini kullanma eğilimleri ve bu eğilimler üzerinde etkisi olan faktörleri inceleyerek, hangi sosyal medya platformlarının Z kuşağı üzerinde yoğun etkisi olduğunun analiz edilmesi hedeflenmektedir. Gelecekte pazarlama stratejistlerine katkı sağlayabileceği düşünülen sonuçlara ulaşılması ve literatüre katkı sağlaması beklenilmektedir.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, Sosyal Medya, Sosyal Medya Platformları, Sosyal Medya Pazarlaması.

ABSTRACT

In the 21st century, which is also known as the information age, information technologies are developing in an integrated way into human life. Access to and sharing of information has an important position for he development of societies on a global scale, increasing welfare levels, economic development, and competitive advantage. The development of e-commerce, which is an important transformation process in commerce, will, therefore, provide great support to the economy. In this sense, in parallel with the continuation of the development in information technologies, the development of new marketing strategies for global consumers is of great importance. Speed and cost advantage provided by virtual environments has forced many businesses to move their activities to digital environments. For this reason, the basis of our research problem is to what extent consumers using social media turn to e-commerce channels through the marketing tools that they are exposed to on these accounts.

One of the aims of this paper is to emphasize the importance of information technologies, to conduct the study on consumers using social media accounts, and to examine the factors that lead consumers to e-commerce sites by examining the marketing activities that affect them on the accounts they use.

The questionnaire method will be used as a data collection tool in the research. The scales to be used in the research were created by examining. While creating the research model, the effects of interaction, knowledge, personalization, trending, word of mouth communication

dimensions on the shopping made in e-commerce sites were used as a conceptual model. The collected data will be analyzed using the SPSS package program.

In this study, it is aimed to contribute to the literature by examining the tendencies of consumers to use e-commerce sites and the factors that influence these trends, by reaching the results that are thought to contribute to the marketing strategists in the future.

Keywords: E-Commerce, Social Media, Social Media Platforms, Social Media Marketing.

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı artık çağımızın en önemli konularında biri haline gelmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte her geçen gün dünya üzerinde internet kullanan populasyon sayısı artmaktadır. Gelişen teknoloji ve internetin artık hayatımızın her alanında bulunması e-ticaret kavramını ortaya çıkarmıştır. İşletmelerde bu duruma ayak uydurabilmek için ürün ve hizmetlerini sanal ortama transfer ederek çeşitli pazarlama stratejileri geliştirmişlerdir. Bugün dünyada e-ticaret sistemi gıda, giyim, teknoloji, e-devlet, lojistik, internet bankacılığı gibi birçok alanlarda yoğun olarak kullanılmaktadır. Online alışveriş sitelerini kullanan tüketiciler bol ürün çeşidi, karşılaştırmalı fiyatlarla hem zaman hem de para tasarrufu sağlayarak etkin bir pazar ortamı yakalamaktadır. Tüketiciler çevrimiçi sosyal platformlarda oldukça fazla zaman geçirdikleri için uluslararası e-ticaret firmaları ve pazarlama uzmanları bu alanlarda çalışmalar yaparak, kullanıcılar hakkında bilgi toplayarak hedef müşteriler için farklı stratejiler üzerine çalışmaktadırlar (Yılmaz, 2021). Günümüzde tüketicilerin internet ve bu sosyal medya platformlarını kullanarak daha fazla bilgi edinmeye çalışmaları, dijital ortamların satın alma davranışları üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir (Akrırout, 2021). İçerik üretmeye izin veren Web2.0 teknolojisiyle birlikte pazarlama alanında artan gelişmelerle, sosyal platformlar ve e-ticaret faaliyetleri arasındaki etkileşim ticarette sosyalleşmenin sinyallerini vermeye başlamıştır. İşletmeler, tüketiciler ve pazarlama uzmanlığı gibi pek çok kesime hitap eden bu sosyal medya platformları, geleneksel tüketici kalıplarından farklı olarak sürekli etkileşim halinde içerik üretilebilen bir nevi pazar yeri niteliğindedir (Alamaslı vd. 2022) . Son yıllarda sosyal medya platformları aracılığıyla e-ticaret şirketlerine yönelik satış stratejilerini destekleyen tutundurma çalışmaları ağırlık kazanmaktadır. Bu anlamda bilgi teknolojilerindeki gelişimin sürmesine paralel olarak küresel tüketicilere yönelik yeni pazarlama stratejilerinin gelişiminin de hızla devam edeceği öngörülebilmektedir. Bu çalışma bu anlamda e- ticaretin ve onunla yakın ilişki içinde olan sosyal medya kullanımının toplumlar için her alandaki önemini vurgulayarak gelecekte de bu alanda yapılacak olan stratejik çalışmaların farklı kanallarla da desteklenerek hız kazanacağına işaret etmektedir.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Geçmişte klasik üretim modelinde ekonominin gelişiminde tarım ilk planda sanayi ve hizmet sektörü ikinci plandayken günümüz modern dönemde artık hizmet sektörünün payı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu da dolayısıyla bilgi teknolojilerine yapılacak yatırımları öne çekmektedir. Dünya ülkeleri bu alanda Ar-ge çalışmalarını arttırarak rekabet üstünlüğü sağlamak istemektedirler. Bilişim teknolojilerine yapılan yatırımlar e-ticaretin gelişimine de büyük katkı sağlamaktadır (Coşkun, 2004)

Dünyanın önde gelen ticaret örgütleri ve kuruluşlarının e-ticaret ile ilgili tanımları bulunmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'ya göre "e-ticaret, mal ve hizmetlerin üretim, reklamı satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır" olarak tanımlanmıştır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'ye göre "sayısallaştırılmış yazılı metin, ses ve görüntünün işlenmesi ve iletilmesine dayanan kişileri ve kurumları ilgilendiren tüm ticari işlemlerdir " şeklindedir. E-ticaret genel anlamda üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamı için malların, hizmetlerin, fikirlerin elektronik ağlar vasıtasıyla özel bilgi iletişim sistemleri kullanılarak üretim, alım, satım, reklam, pazarlama, dağıtım gibi süreçlerin elektronik ortamda yapıldığı işlerdir denilebilir (Akpunar, 2017).

Küreselleşme farklı kültürler ve toplumlar arasındaki ekonomik, hukuki, siyasal, teknoloji, sosyal ve kültürel alanlarda iletişimin ve faaliyetlerin ağırlık kazanması ile ortaya çıkmaktadır (Coşkun, 2004). Günümüzde ticarete konu mamul çeşidi ile mal ve hizmetlerde ihracatın artışı, ekonomik piyasalardaki türev araçların çeşitlenmesi, çokuluslu şirketlerin farklı coğrafyalardaki yatırım faaliyetleri, hizmet sektörünün ve nitelikli insan kaynağına verilen önem küreselleşme sürecinde yaşanan dönüşüme kanıt niteliğindedir. (Bayar, 2008). Küreselleşme sürecinde gelişmiş teknolojilerin kullanımı ve ulusal sınırların ortadan kalkması küresel rekabet ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Artan rekabet ortamı yeni teknolojilerin gelişimine neden olmuştur. Bu teknolojilere sahip uluslararası firmalar küresel olarak dünyanın farklı bölgelerine kolay ulaşım sağlayarak rekabet üstünlüğü kazanmaktadır.

We Are social Ocak 2023 verilerine göre dünya üzerinde yaşayan 8.01 milyar insanın 5.44 milyarı akıllı mobil telefon kullanmakta ve bu dünya nüfusunun %68'sine denk gelmektedir. Kullanılmakta olan akıllı telefonlarda diğer telefonların beşte dördünü oluşturmaktadır. Küresel olarak 5.16 milyar olan ve populasyonun %64.4'üne karşılık gelen internet kullanıcı sayısı geçen yıldan bu yana yaklaşık 200 milyon artış göstermiştir. Ancak hala dünyanın farklı bölgelerindeki internet erişim olanakları değişiklik göstermektedir. Günümüzde dünya nüfusunun %59.4'sine denk gelen 13 yaş ve üzeri aktif sosyal medya kullanıcı sayısı 4.76 milyardır. Dünyada haftalık çevrimiçi alışveriş yapan 16-64 yaş arasındaki tüketicilerin yüzdelerine baktığımızda Gana %24,4 ile en düşük orana sahip ülke olarak görülmektedir. Dünya ortalaması %57,6 olan haftalık çevrimiçi alışveriş yüzdelerinde, Japonya %41.6,

Almanya %43, Amerika %57.5 ile ortalamanın altında iken Çin %61.9, Türkiye %64.6 ve Tayland %66.8 ile ortalamanın üstünde bir oranla karşımıza çıkmaktadır. Küresel ölçekte e-ticarette tüketici malları bazında kullanıcı başına ortalama yıllık çevrimiçi gelir 3828 dolar ile Hong Kong ilk sırada iken Nijerya 73 dolarla çizelgenin sonundadır. Dünya ortalamasının 874 dolar olduğu çizelgede Türkiye ise 474 dolar seviyesinde bulunmaktadır. 2020 yılında dünya çapında perakende e-ticaret satışları 4.280 trilyon dolara ulaşmıştır. 2021 yılında 4.891 trilyon dolar, 2022 yılında 5.424 trilyon dolar olan rakamlar 2023'te 5.980 trilyon dolar 2024'te ise 6.388 trilyon dolar olacağı öngörülmektedir (Statista,2022). ETBİS verilerine göre, 2022 yılında ülkemizde e-ticaret hacmi bir önceki yıla göre %109'luk artışla 800,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında e-ticaretin genel ticarete oranı %17,7 iken bu oran 2022 yılında %5 artarak %18,6 olarak gerçekleşmiştir.

E-ticaret küresel olarak ivme kazanarak giderek genişlemekte ve her geçen gün mobil telefon ve cihazlardan elektronik ticaret faaliyetleri artmaktadır. Bununla beraber dijital tüketici sayılarının her geçen gün artması elektronik ortamda ticari faaliyetlerde bulunan işletmeler açısından oldukça önemli bir unsur oluşturmaktadır We Are Social (Ocak, 2023).

Bugün dünya üzerinde 5 milyara yakın insanın kullandığı sosyal medyanın tarihi çokta eski sayılmaz. 1997'de oluşturulan sixdegrees.com modern anlamda ilk sosyal medya sitesi olarak bilinmektedir. Bu site ile kullanıcıların profilleri ile arkadaş listesi oluşturarak listeler arasında gezinebilmeleri sağlanmıştır (Ying, 2012). Sosyal medya, mobil ve web tabanlı teknolojiler aracılığıyla kullanıcıların içerik üreterek paylaşım yaptığı ve tartıştığı iletişimde yeni bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım vd. 2022).

We are social Ocak 2023 verilerine göre bugün dünya üzerinde 4.76 milyar insan sosyal medya kullanmaktadır. Kullanıcı sayılarındaki çeyrekteki büyüme oranı %0.5 iken yıllık büyüme oranı %3 olarak gerçekleşmiştir. Sosyal medyada harcanan ortalama günlük süre 2 saat 31 dakika, her ay kullanılan ortalama sosyal medya platformu sayısı 7.2, kullanıcıların toplam nüfusa oranı %59.4, kullanıcıların 13 yaş üstü nüfusa oranı %77.8, kullanıcıların toplam internet kullanıcılarına oranı %92.3, kadın kullanıcıların toplam kullanıcılara oranı %46.3 erkek kullanıcıların toplam kullanıcılara oranı %53.7 olarak açıklanmıştır.

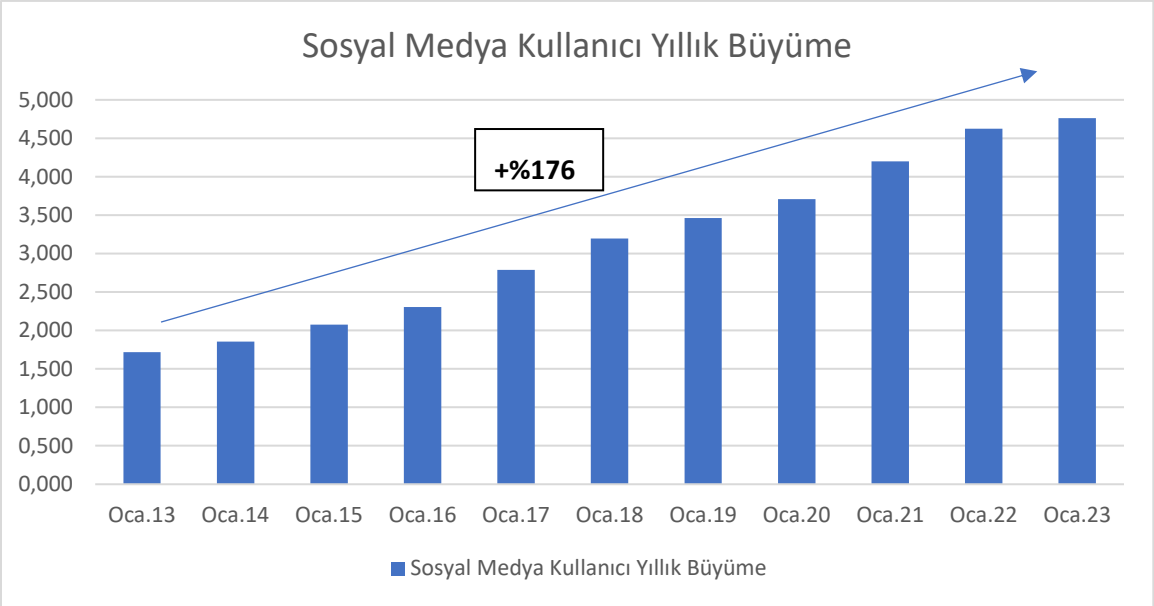

Kaynak: *Sosyal medya kullanıcılarının yıllık büyüme oranı.* We Are Social (Ocak,2023)

Sosyal medya kullanıcılarının yıllık büyüme oranı We Are Social verilerine göre 2013 Ocak ayından 2023 Ocak ayına kadar %176'lık oldukça büyük bir artış gerçekleşmiştir. Bununla birlikte yıllar arasında en göze çarpan artış 2020 Ocak ile 2021 Ocak yılları arasındaki %13.2'lik olan artıştır. Bu da 2020 yılı içerisinde baş gösteren salgın döneminde evlere kapanan insanların sosyal ağlardaki etkinliklerinin arttığını kanıtlar niteliktedir. Küresel olarak sosyal medya kullanım amaçları, arkadaşlar ve aileyle iletişimde kalmak %47.1, boş zamanı doldurmak %36.2, haber okumak %34.2, içerik bulma %30.3 gibi oranlarda iken diğer amaçlar daha düşük oranlarda seyretmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi kullanıcıların sosyal medya kullanım amaçlarının daha çok iletişim ve araştırma olduğu görülmektedir

Paylaşılan verilere göre sosyal medya kullanırken harcanan günlük süre bakımından dünya ortalaması 2 saat 31 dakika iken Türkiye burada 2 saat 54 dakika ile dünya ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Yine Nijerya 4 saat 36 dakika ile sosyal medyada en yüksek günlük harcanan süreye sahipken Japonya harcanan süre bakımından en düşük miktara sahiptir.

Küresel internet ağ sistemi bugün dünyada milyarlarca insan tarafından kullanılan aynı zamanda içinde işletmeler, kurum ve kuruluşların da bulunduğu kolektif bir yapıdır. Sosyal platformların bu yapı içine girmesi ile de her geçen gün artan ticari bir boyut kazanmaktadır. Günümüzde internet ve sosyal medya bir bütün oluşturmakta birbirinden ayrı olarak düşünülememektedir. İnsanların birbirleriyle fiziksel etkileşime girmelerine gerek kalmadan sanal platformlarda buluşarak iletişime girmelerini sağlayan sosyal ağların günümüzde olduğu gibi gelecekte de hayatımızda önemli bir yer edineceği kaçınılmaz gibi görünmektedir.

Sosyal medya pazarlaması endüstri ve akademide popülerlik kazanması dışında, sosyal medya pazarlamasını tanımlama konusunda toplu bir yargıya varılamamıştır. Bazı araştırmacılar bunu

mevcut ve potansiyel müşterilerle bağlantı, etkileşim ve müşteri ilişkileri kuran bir araç olarak tanımlarken diğerleri ise bunu, paydaşların değerini sosyal medya platformlarını pazarlama iletişimine dahil eden pazarlama faaliyetleri süreci olarak tanımlarlar (Yadav ve Rahman 2017). Birçok küresel işletme bilgi akış sürecini iyileştirmek amacıyla yatay örgüt yapılanmasını tercih etmektedirler. Böylece bilgi yoğunluğunu arttırarak işletmenin tüm bölümlerinin pazarlama faaliyetlerinde yer almasını sağlamaktadırlar. Bu bilgi yoğunluğu da işletmelerin rekabetçi konum ile ürün ve pazar sınırları üzerinde etkili olmaktadır (Green ve Keegan, 2020).

Bu araştırmanın amacı, sosyal medya kullanımının e-ticaret firmalarından yapılan alışverişler üzerine sosyal medya pazarlama aktivitesi boyutlarından etkileşim, bilgisellik, kişiselleştirme, trend olma ve ağızdan ağıza iletişimin etkilerini incelemektir. Bu platformlarda kullanılan pazarlama stratejilerinin Z kuşağı olarak adlandırılan (~1990-2010) genç tüketicilerin yaptıkları alışverişler üzerindeki etkisini belirleyerek pazarlama stratejisi yöntemlerine katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın modeli: Araştırma modeli oluşturulurken nitel araştırma yaklaşımlarına uygun kavramsal model kullanılmıştır.

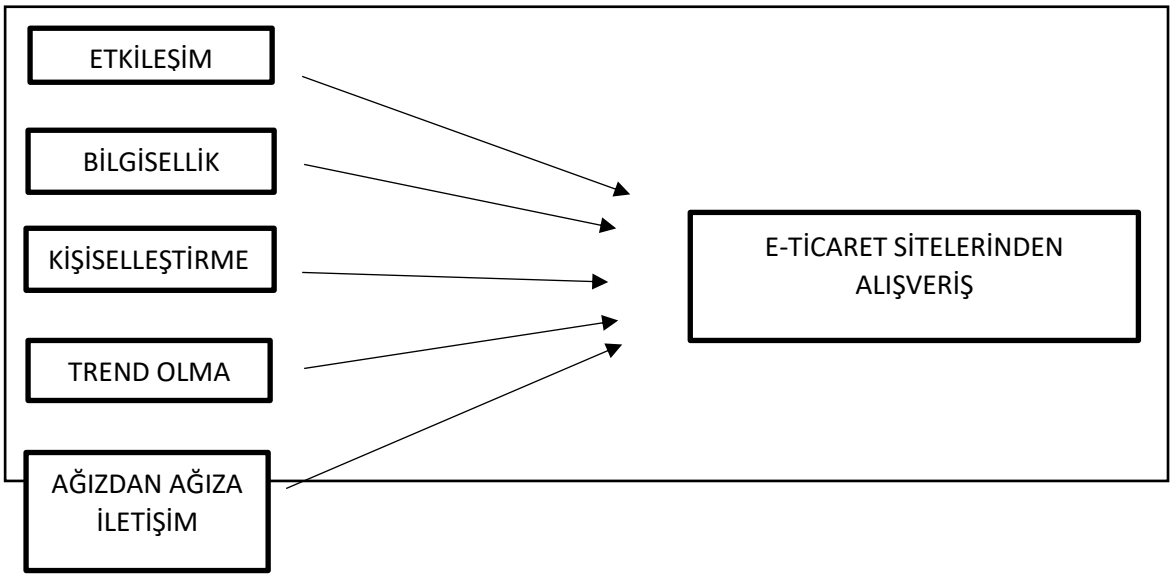

Evren, örneklem veya çalışma grubu: Z kuşağı olarak adlandırılan üniversite öğrencileri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Veri toplama araçları: Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemine başvurulmuş olup, kullanılan ölçekler çeşitli akademik kaynaklar incelenerek oluşturulmuş, ayrıca basılı

kaynaklar, bilimsel makaleler, akademik çalışmalar ve araştırmada verilecek istatistiksel kaynaklar için uluslararası geçerliliğe sahip olan internet sitelerinden faydalanılmıştır. 346 katılımcıya uygulanan ankette bulunan ölçek soruları iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda demografik değişkenler ile sosyal medya kullanım ölçekleri analiz edilmiştir. İkinci kısımda ise Runyan'dan uyarlanan sosyal medyanın satın alma niyetini nasıl etkilediğine yönelik sorular ile 2017 yılında Yadav ve Rahman tarafından geliştirilmiş olan sosyal medya pazarlama aktivitelerine ait sorular 5'li Likert tipi ölçek kullanılarak ölçülmüştür. Araştırma kapsamında toplanan mevcut verilere normallik, güvenilirlik, regresyon testi, frekans ve keşfedici faktör analizleri uygulanmıştır.

SONUÇ

Araştırma verilerine göre günümüzde dünya üzerinde yaşayan 8 milyar insanın yaklaşık 5 milyarı aşkını akıllı telefon ve sosyal medya kullanımı gerçekleştirmektedir. Genel olarak baktığımızda sosyal medya kullanım istatistiklerine göre sosyal medyada günlük harcanan süre ile yine haftalık çevrimiçi alışveriş yüzdeleri gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere oranla daha düşük seyrettiği görülmektedir. Ancak dünya e- ticaret hacminde ise gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen yıllık gelir miktarı gelişmekte olan ülkelerden daha fazladır. Bu da bize gelişmiş dünya ülkelerinin daha yüksek yarar sağlayacak şekilde yani efektif olarak internet ile sosyal medya kullanımı gerçekleştirdikleri ve bununda ülke ticaretine olan olumlu etkileri göze çarpmaktadır.

Teknolojinin insan hayatına girmesiyle sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki tüketici alışkanlıkları değişmektedir. Geleneksel alışveriş ortamlarının yerini günümüzde artık sosyal platformlar üzerinde yapılan pazarlama faaliyetleri almaktadır. Sosyal medya platformları zaman ve mekan kısıtlarını kaldırarak karşılıklı etkileşim ortamı oluşturmaktadır. İşletmelerin bu ortamda sürdürülebilirliklerini sağlamaları için müşteri ilişkileri oldukça önemli bir faktör olmaktadır. Karşılıklı etkileşimle daha çok müşteriye ulaşma ve sadık müşteri kitlesi oluşturabilmek için işletmeler bu sosyal medya platformlarındaki pazarlama çalışmalarına önem vermek durumundadırlar. Tüketiciler bulundukları her yerde ve her an sosyal ağlar üzerinde vakit geçirmekte buna bağlı olarak sosyal medyanın sosyal ticaretteki payının oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle işletmelerinde gelecekteki büyüme planları içerisine sosyal medya pazarlamasını dahil etmeleri stratejik bir faktör halini almaktadır. Erişilebilirlik ve satın alma faktörlerinin de iyileşmesi ile gelecekte sosyal ticaretin hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelebileceği düşünülebilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Alamaslı IK, Akçay E, Sütcü CS. (2022). COVID-19 Dönemi Türkiye'sinde Sosyal Medyanın E-Ticaret Üzerindeki Etkisi: Instagram Örneği, *Selçuk İletişim Dergisi,* 15(1): 205-237

2. Akpunar EN. (2017). Türkiye'de Elektronik Dış Ticaretin Gelişimi ve İstihdam İlişkisi, *Harran Maarif Dergisi*, 2(2): 18-32.

3. Akrırout I. (2021). The impact of innovation and social media on e-commerce in retail industry, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: İstanbul Aydın Üniversitesi

4. Bayar F.(2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, ttps://www.mfa.gov.tr *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 25-34.

5. Coşkun N. (2004). Elektronik Ticaretin Gelişiminde Temel Dinamikler Ve Gelişimi Önündeki Engeller, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2):243-258.

6. 2022 Yılı E-Ticaret Bülteni, T.C. Ticaret Bakanlığı Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi (ETBİS) 2022 Yılı Verileri https://www.eticaret.gov.tr/

7. Statista, (2022) https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/

8. Green, M. C., & Keegan, W. J. (2020). Global marketing. Pearson Education Limited.

9. Runyan S. (2022) E-Ticaret Endüstrisinde Algılanan Sosyal Medya Pazarlama Faaliyetlerine İlişkin Tüketici Algısının Marka Denkliği İle Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Getir Üzerine Bir Araştırma, Pazarlama Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

10. We are social 2023 https://www.slideshare.net/DataReportal/digital-2023-global-overview-report-summary-version-january-2023-v02

11. Yadav, M., & Rahman, Z. (2017). Measuring consumer perception of social media marketing activities in e-commerce industry: *Scale development & validation. Telematics and Informatics,* 34(7): 1294-1307.

12. Yılmaz ÖF. (2021). Development of the e-commerce sector and the behaviors of online shopping customers in Turkey, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi

13. Ying M. (2012). Sosyal Medya Platformları Üzerinden Pazarlama Ve Bu Mecrayı Etkin Kullanan Sektörler, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi

14. Yıldırım, A.F, Baş F.C. (2022). Ssd Journal 3 Rd Internatıonal Conference On Socıal Scıences & Humanıtıes, Sanlıurfa,Turkey, *Socıal Scıence Development Journal*, The Proceedıngs Book

DİJİTAL REKABET EDEBİLİRLİK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

THE RELATIONSHIP OF DIGITAL COMPETITIVENESS AND ECONOMIC GROWTH: PANEL DATA ANALYSIS

Tuğba ARPAZLI FAZLILAR
Dr.Arş.Gör., Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü
PhD., Manisa Celâl Bayar University, Faculty of Applied Sciences, Department of Finance and Banking
ORCID ID: 0000-0001-8838-8959

ÖZET

Ekonomik büyüme kavramı bugüne kadar pek çok değişkenle birlikte ele alınmıştır. Ancak günümüzde dijitalleşme ekonomik ve sosyal hayatın doğal bir parçası olmuştur. Dolayısıyla ekonomik büyümeyi dijitalleşme sürecinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Elbette ki dijitalleşme teknolojik uyuma bağlı olarak her ekonomide farklı düzeylerde yayılım göstermektedir. Burada teknik yeterliliklerden toplumun hazır bulunuşuna kadar çok sayıda faktör ülkenin dijitalleşme düzeyinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Farklı uyum düzeyleri, dijital rekabet edebilirlik kavramını doğurmuş ve buna dayalı olarak Dünya Rekabet Gücü Merkezi (WCC) tarafından "Uluslararası Dijital Rekabet Edebilirlik Endeksi" oluşturulmuştur. Dünya sıralamasında Türkiye dahil 63 ülke endekse girebilmiştir.

Bu bildirinin amacı, ülkelerin dijitalleşme düzeylerini gösteren dijital rekabet edebilirlikleri ile ekonomik büyümeleri arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Veriler WCC ve Dünya Bankası'ndan elde edilmiştir. Çalışmada öncelikle dijitalleşme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan literatür taraması yapılmıştır. Literatürde yer alan çalışmaların dijitalleşme kavramını, kamu hizmetlerinden dijital ortamda yararlanma düzeyi, internet bağlantı sayısı ve hızı gibi çeşitli kriterlerle değerlendirdikleri görülmüştür. Ancak dijital rekabet edebilirlik endeksinde geleceğe hazırlık, bilgi ve teknoloji ana başlıkları altında 50'nin üzerinde kriterin değerlendirilmesi, dijitalleşme düzeyi açısından çok daha kapsamlı bir analiz olup aynı zamanda ülkelerin dijitalleşme sürecine ilişkin uluslararası bir standart oluşturması yönüyle önemlidir. Bu nedenle ikinci bölümde dijital rekabet edebilirlik endeksi kavramı detaylandırılmıştır. Böylece literatürde yer alan dijitalleşme kavramı ile dijital rekabet edebilirlik arasındaki ayrım da açıklanmıştır. Burada vurgulanan ayrım, çalışmanın literatüre katkı sunması beklenen temel noktasıdır. Üçüncü bölümde endekste yer alan 63 ülkenin 2017-2022 yıllarına ait verileriyle gerçekleştirilen panel veri analizi ile dijital rekabet edebilirlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Son bölüm, analizden elde edilen sonuçlar doğrultusunda bir değerlendirmeyi kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Rekabet Edebilirlik Endeksi, dijitalleşme, ekonomik büyüme, panel veri analizi.

ABSTRACT

The concept of economic growth has been discussed together with many variables until today. However, today, digitalization has become a natural part of economic and social life. Thus, it is not possible to consider economic growth separately from the digitalization process. Of course, digitalization spreads at different levels in every economy depending on technological adaptation. Here, many factors, from technical competencies to the readiness of the society, are effective in determining the level of digitalization of the country. Different levels of compliance gave birth to the concept of digital competitiveness and based on this, the "International Digital Competitiveness Index" was created by the World Competitiveness Center (WCC). In the world ranking, 63 countries, including Turkey, were able to enter the index.

This paper aims to investigate the relationship between the digital competitiveness of countries, which shows their digitalization levels, and their economic growth. Data were obtained from WCC and the World Bank. In the study, first of all, the literature on the relationship between digitalization and economic growth was reviewed. It has been seen that the studies in the literature evaluate the concept of digitalization with various criteria such as the level of utilization of public services in the digital environment, the number and speed of internet connections. However, the evaluation of more than 50 criteria under the main headings of preparation for the future, information and technology in the digital competitiveness index is a much more comprehensive analysis in terms of the level of digitalization and it is also important in terms of establishing an international standard for the digitalization process of countries. For this reason, the concept of the digital competitiveness index is detailed in the second part. Thus, the distinction between the concept of digitalization in the literature and digital competitiveness is also explained. The distinction emphasized here is the main point of the study, which is expected to contribute to the literature. In the third part, the relationship between digital competitiveness and economic growth was investigated with the panel data analysis conducted with the data of 63 countries included in the index for the years 2017-2022. The last section includes an evaluation based on the results obtained from the analysis.

Keywords: Digital Competitiveness, digitalization, economic growth, panel data analysis.

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE SAVUNMA HARCAMALARI EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN DEFENSE EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH IN THE TURKISH ECONOMY

Yavuz TURGUTER
Dr. Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü
Assist. Prof.Marmara University, Faculty of Economics, Department of Economics
ORCID ID: 0000-0002-5930-2383

Hakan KAYA
Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
PhD. Bitlis Eren Unşiversity, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics
ORCID ID: 0000-0002-9084-6987

ÖZET

Savunma harcamaları en eski toplumlardan itibaren şekil değiştirmekle birlikte tarih boyunca artarak devam etmiştir. Savunma harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiye dair iki temel görüş ifade edilegelmiştir. Bu görüşlerden bir tanesine göre savunma harcamalarındaki artış sonucu gerçekleşen üretim yeni ulaşım altyapısı gerektirmektedir. Bu ulaşım altyapısı sivil amaçlarla da kullanıldığında savunma harcamaları ekonomi üzerinde pozitif dışsallık etkisi ortaya çıkartmaktadır. Diğer görüşe göre ise savunma harcamaları ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir. Buna göre savunma harcamalarına aktarılan kaynakların ekonomide diğer alanlara aktarılacak kaynakları kısıtlamasının bir çeşit dışlama etkisi yaratabileceği vurgulanmaktadır. Bu kaynak kullanım imkanlarındaki daralmayla birlikte büyümeyi sağlayacak üretim miktarı ve de kapasite artışı üzerinde frenleyici bir etki ortaya çıkacağı ve bu etkinin de ekonomik büyüme üzerinde negatif etki yapacağı şeklinde meseleye açıklık getirilmektedir. Bu çalışmada Türkiye için savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1960-2021 yılına ait veriler üzerinden incelenmiştir. Çalışmada söz konusu ilişkinin tespitine yönelik Engle-Granger (1987) eşbütünleşme testi, Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi ve Hacker ve Hatemi-J (2010) tarafından geliştirilen bootstrap nedensellik testi uygulanmıştır. Eşbütünleşme test sonuçları savunma harcamaları ve ekonomik büyümeyi tanımlayan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğuna ve serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerine işaret etmektedir. Toda ve Yamamoto ve Hacker ve Hatemi-J bootstrap nedensellik test sonuçlarından elde edilen bulgular savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Savunma Harcamaları, Ekonomik Büyüme, Eşbütünleşme, Nedensellik

ABSTRACT

Defense expenditures have continued to increase throughout history, although they have changed shape since the earliest societies. Two basic views have been expressed regarding the relationship between defense expenditures and economic growth. According to one of these views, the production realized because of the increase in defense expenditures requires a new transportation infrastructure. When this transportation infrastructure is also used for civilian purposes, defense expenditures create a positive externality effect on the economy. According to the other view, defense expenditures affect economic growth negatively. It is emphasized that the restriction of resources allocated to defense expenditures to be transferred to other areas in the economy may create a kind of exclusion effect. It is clarified that with the narrowing in using these resources, there will be a restraining effect on the production amount and capacity increase that will ensure growth, and this effect will have a negative effect on economic growth. In this study, we examined the relationship between defense expenditures and economic growth for Turkey over the data of 1960-2021. In the study, Engle-Granger (1987) cointegration test, Toda and Yamamoto (1995) causality test and bootstrap causality test developed by Hacker and Hatemi-J (2010) were used to determining the relationship in question. The cointegration test results show that there is a cointegration relationship between the series describing defense expenditures and economic growth, and that the series move together in the long run.

Keywords: Defense Expenditures, Economic Growth, Cointegration, Causality

1. GİRİŞ

Savunma harcamaları en eski toplumlardan itibaren şekil değiştirmekle birlikte tarih boyunca artarak devam etmiştir. Hem başka toplulukların saldırılarına karşı koyma amaçlı hem de başka toprakların ele geçirilmesi girişimleriyle birlikte savunma harcamaları ya da başka bir ifadeyle askeri harcamalar yönetimlerin toplam harcamaları içinde önemli bir kalem olmaya devam edegelmiştir.

Dünyada savunma harcamalarının en büyük çıkış yaptığı dönemler iki dünya savaşının öncesi ve de bu savaşların devam ettiği zaman aralıklarında gerçekleşmiştir. İkinci Dünya savaşı sonrası dönemde ise soğuk savaş döneminin başlamasıyla birlikte Sovyetler Birliğinin öncülük ettiği Varşova paktı üyesi ülkeleri ile ABD'nin başını çektiği batı bloku ülkeleri yani NATO organizasyonu çatısı altındaki ülkeler şeklindeki iki karşı gücün silahlanma yarışı ile birlikte dünya iki kutuplu bir silahlanma artışına girmiştir.

2. TEORİK ALTYAPI

Savunma harcamaları, toplumun tüm bireylerine ölçülemez ve bölünemez fayda sağlayan bir harcama çeşidi olarak ifade edilmektedir (Türk 2011, s. 66). Bu harcamaların yapılma nedeni

ihtiyaçların toplumsal olması, sunulan hizmetlerin kamu hizmeti özelliği olması ve de bu hizmetlerin devlet tarafından karşılanmasında kamu yararı bulunmasıdır.

Savunma harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiye dair iki temel görüş ifade edilegelmiştir. Bu görüşlerden bir tanesine göre savunma harcamalarındaki artışla birlikte bu harcamaların karşılığı olan üretimin altyapı artışı gerektirmesi, bu altyapının sivil amaçlarla da kullanılması sayesinde bu yöndeki savunma harcamalarının ekonomi üzerinde bir pozitif dışsallık etkisi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca savunma harcamalarının bir kamu harcaması da olması sebebiyle bu harcamaların çarpan etkisiyle birlikte çıktıda artışı yani iktisadi büyümeyi güçlendireceği görüşü, bu harcamaların talep yanlı iktisada destek sağladığını ortaya koymaktadır. Buna göre ekonomideki bir durgunlukla mücadele edilmek üzere uygulanan bir kamu harcama politikası, ekonominin tam çalışma düzeyinde dengeye kavuşabilmesi için özel harcamalardaki yetersizliklerin kamu harcamaları yoluyla giderilmesi sonucunu doğurmaktadır. Böyle bir politika ile milli gelir düzeyinin düşmesi önlenerek ekonominin tekrar bir genişleme sürecine girmesi sağlanabilecektir (Ataç 1999, s.155). Ayrıca yine savunma sanayi geliştirmede ortaya çıkan yeni teknolojilerin de sivil alandaki üretim araçlarına uyarlanması sonucunda büyümeyi olumlu yönde etkilediği şeklindeki görüş yine destekleyici olmaktadır.

Savunma harcamalarının büyümeyi olumsuz yönde etkilediğine ilişkin diğer temel görüşe göre ise savunma harcamaları özü itibariyle büyük boyutlu kamu harcamalarıdır. Savunma harcamalarına aktarılan kaynakların ekonomide diğer alanlara aktarılacak kaynakları kısıtlamak yolu ile bir çeşit dışlama etkisi yaratabileceği fikri ortaya çıkmaktadır. Buna göre kamu harcamalarındaki artış karşısında çarpan etkisiyle birlikte hasılada da artış ortaya çıkacaktır. Hasıladaki bu artış ile birlikte para talebi artacak ve para piyasasında talep fazlası ortaya çıkacaktır. Bu talep fazlası faiz oranında artışa sebep olarak özel kesim yatırım harcamaları üzerinde daraltıcı bir etki yapacaktır (Yıldırım ve Karaman 2005, sayfa 208). Kaynak kullanım imkanlarındaki daralmayla birlikte büyümeyi sağlayacak üretim miktarı ve de kapasite artışı üzerinde frenleyici bir etki ortaya çıkacağı ve bu etkinin de ekonomik büyüme üzerinde negatif etki yapacağı şeklinde meseleye açıklık getirilmektedir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Koçbulut ve Altıntaş (2021), 17 OECD ülkesi için 1995-2018 dönemini ele alarak doğrusal olmayan bir modelleme yaparak savunma harcamalarının iktisadi büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Hansen'in Panel Eşik regresyon modeline göre elde ettikleri sonuçlara bakıldığında incelenen ülke grubu için savunma harcamalarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı 0.6'dan daha düşük değerler aldığında savunma harcamaları büyümeyi negatif yönlü etkilemekte iken bu oran 0.6'nın üzerine çıktığında bu etki pozitif yönlü olarak ortaya çıkmaktadır. Yine çalışmanın sonuçlarına göre Keynesyen gelir-harcama modelinin geçerliliği

ortaya konulmakta ve bu sayede de ekonomik büyümenin desteklendiği fikri ön plana çıkmaktadır.

Naimoğlu ve Özbek (2022) 1960-2019 dönemine ait veriler ile savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı inceleyerek iki değişken arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında hem kısa hem de uzun dönemde savunma harcamalarındaki artışın ekonomik büyümeyi arttırdığını ortaya koymuşlardır. Özellikle bu iki değişken arasındaki aynı yönlü uzun dönemli ilişki, savunma harcamalarının savunma sanayini geliştirme potansiyeline de işaret etmektedir.

Demez ve Polat (2021) 1974-2019 dönemi için savunma harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini MİNT ülke grubu (Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye) için panel nedensellik yöntemi ile incelemişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre Bu ülke grubunun tümü için Keynesyen modeli destekler biçimde savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini gösteren sonuçlar elde etmişlerdir. Meksika özelinde ise savunma harcamaları ile ekonomik büyümenin birbirini karşılıklı olarak pozitif yönde etkilediği biçiminde bir sonuç da elde edilmiştir.

Zülfüoğlu (2021) yaptığı çalışmada 2005-2019 aralığındaki verilerle 35 OECD üyesi ülke için panel veri nedensellik analizi yöntemi kullanılarak savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre ülkelerin milli gelirlerindeki her %1lik artış karşısında savunma harcamalarında bunu takip eden dönemde % 0.46lık bir artışa rağmen takip eden ikinci dönemde ise tam tersi bir şekilde savunma harcamalarında % 0.45lik bir azalma olduğu şeklinde bir sonuç ortaya konulmaktadır. Uzun dönemde ise GSYİH'daki her %1'lik artışın savunma harcamalarında %0.9luk bir azalışa sebep olduğu şeklinde bir sonuç yine ifade edilmektedir. Yazara göre bu uzun dönemli negatif etkinin, savunma harcamalarının GSYİH üzerindeki olumsuz etkilerinden kaynaklanması muhtemel görünmektedir. Bu görüşü destekleyici bulgu ise, uzun dönemde savunma harcamalarındaki her %1lik artışın GSYİHda % 1.01 lik azalışa sebep olduğu biçimindeki veriyle ortaya konulmaktadir.

Yantur ve Gürson (2019), ABD, Fransa ve Japonya üzerine yaptıkları çalışmada 1960-2017 dönemi için ABD ekonomisinde savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde etkisi tespit edilemezken bu dönem için savunma harcamalarında her %1'lik artışın Fransa'da milli gelirde % 0.92'lik bir artışa ve Japonya'da ise % 0.92'lik bir artışa sebep olduğu tespit edilmiştir.

Turan, Karakaş, Özer (2018) de ise yüksek gelirli ülkeler için yapılan incelemede savunma harcamalarından ekonomik büyümeye yönelik tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya konulmakta ve bu durumun da savunma harcamalarının toplam üretim düzeyi üzerinde önemli etkisi olduğuna inanan yaklaşımları desteklediği ifade edilmektedir. Ayrıca yine bu çalışmada

düşük gelirli ülkeler için ise iki yönlü bir nedensellik ilişki ortaya konularak bu durumun reel sektör ile askeri sektör arasında bir geri bildirim mekanizmasının işlemekte olduğu yönünde ispat teşkil ettiği vurgusu yapılmaktadır.

Oğul (2022), en yüksek savunma harcaması yapan ülkeler sıralamasında ilk 5 sırada bulunan ABD, Çin, Hindistan, Rusya ve Birleşik Krallık için 2000-2020 savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre bu iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine elde edilen sonuçlara göre savunma harcamalarındaki her %1'lik artış ekonomik büyümeyi % 1,02 oranında artırmakta ve de savunma harcamalarındaki her %1'lik artış ekonomik büyümeyi % 1,08 artırmaktadır. Yine çalışmaya göre bu ülke grubunun incelendiği panel genelinde ise savunma harcamalarındaki artışların ekonomik büyümeyi artırdığı sonucu yazar tarafından ifade edilmiştir.

Çevik, Bektaş (2019) ise yaptıkları çalışmada savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1968-2017 dönemi için Türkiye'ye ait yıllık verileri kullanarak incelemişlerdir. Yazarların uyguladığı nedensellik testi sonuçlarına göre savunma harcamalarından ekonomik büyümeye yönelik nedensellik ilişkisi olduğu ve söz konusu bu ilişkinin uzun dönemli olduğu tespit edilmiştir. Yazarlar yine bu çalışma sonucunda savunma harcamalarındaki beklenmeyen artışların uzun dönemde milli gelirin azalmasına neden olduğu biçiminde sonuç elde etmişlerdir. Yazarlara göre bu sonuçlar, bütçeden savunma harcamalarına aktarılan kaynaklardaki artışların ekonomi üzerinde negatif dışsallık oluşturduğuna işaret edebilecektir.

Durgun, Timur (2017) Türkiye ekonomisi için iki farklı iktisadi görüş çerçevesinde, 1970-2015 dönemine ait savunma harcaması ve reel GSYH rakamlarını kullanarak savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre kişi başına gayri safi yurt içi hasıla için kurulan modelde bu serideki değişmelerin % 9.68'lik kısmının savunma harcamaları ile açıklanabildiği belirtilmiştir. Savunma harcamaları için kurulan bir modelde ise bu serideki değişmelerin yaklaşık % 1.82'sinin kişi başına gayri safi yurt içi hasıla faktörü ile açıklanabildiği yine yazarlar tarafından ifade edilmiştir. Bu durumda savunma harcamalarının kişi başına gelirin belirleyicisi olmasa da gelirdeki değişimleri yaklaşık %9 oranında açıklama gücüne sahip olduğu yine bu çalışmanın bulgularına dayanan temel bir sonuç olmaktadır.

Kılıç, Açdoyuran, Beşer (2018), askeri harcamalarla ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yaptıkları çalışmada askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini G-8 Ülkeleri için 1992-2016 dönemine ilişkin yıllık verileri kullanarak panel veri analizi yardımıyla ele almışlardır. Yazarlar uygulamış oldukları nedensellik testi sonucuna göre askeri harcamalardan ekonomik büyümeye doğru çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ifade etmişler ve bu duruma ise savunma sanayinin gerek iç gerekse de dış güvenliği sağlama

açısından öneminin her geçen gün artması sebebiyle G-8 ülkelerinin de savunma harcamalarına optimal düzeyde kaynak ayırmaları gereğinin doğal sonucu olduğu biçiminde açıklama getirmişlerdir.

Yağtu, Sezgin (2019) 1980-2018 dönemi için Türkiye'de GSYH ile Savunma harcamaları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere iki değişken arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu inceleme sonucunda iki değişken arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını tespit etmişler ve değişkenler arasında kısa dönemli bir nedensellik ilişkisini de ortaya koymuşlardır. Kısa dönemdeki bu nedensellik ilişkisinin ise kısa dönemde ekonomik büyümeden savunma harcamalarına doğru tek taraflı olarak gerçekleştiğini vurgulamışlardır.

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada 1960-2021 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye için savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada savunma harcamaları (MS) ve ekonomik büyümeyi temsilen milli gelir (GDP) değişkenleri kullanılmıştır. Her iki değişken de milyar dolar cinsinden alınmış ve logaritmaları alınarak analize dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 1 üzerinde sunulmuştur.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

	LGDP	LMS
Ortalama	11.08306	9.581723
Maksimum	11.98127	10.31394
Minimum	9.902486	8.479043
Std. Sapma	0.649766	0.582325
Çarpıklık	-0.18028	-0.48193
Basıklık	1.822256	1.938436
Jarque-Bera	3.919132	5.311184
Olasılık	0.14092	0.070257
Gözlem Sayısı	62	62

Çalışmada kullanılan serilere ilişkin tanımlayıcı istatistiklere göre LGDP'nin ortalaması LMS'ye göre daha yüksektir. LGDP'nin maksimum ve minimum değerleri sırasıyla 11.98127 ve 9.902486 iken LMS'nin maksimum ve minimum değerleri sırasıyla 10.31394 ve 8.479043 olarak bulunmuştur. Oynaklığın bir ölçütü olan standart sapma değeri incelendiğinde her iki seriye ait standart sapma değerleri birbirlerine yakın olmakla birlikte LGDP serisine ait standart sapma değeri LMS'ye kıyasla daha yüksektir. Çarpıklık katsayısına ilişkin bulgular serilerin sağa çarpık olduğuna işaret etmektedir. Basıklık katsayısına ilişkin sonuçlar ise her iki serinin de basık olduğunu ortaya koymaktadır. Serilerin normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığına ilişkin bilgi veren Jarque-Bera test istatistiği sonuçları %1 önem düzeyinde LGDP serisinin normal dağılıma sahip olduğuna, LMS değişkeninin ise %1 önem düzeyinde normal dağılıma sahip olmadığına işaret etmektedir.

Çalışmanın ilk aşamasında Tablo 1 üzerinde detayları sunulan değişkenlerin durağanlıkları sınanmıştır. Zaman serisi analizlerinde durağan olmayan serilerle çalışılması hatalı ve sahte regresyon ilişkilerinin gözlenmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda serilerin durağanlıkları Genelleştirilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron(PP) birim kök testleri ile incelenmiştir. Hata terimlerinin bağımsız olduğu varsayımından hareket eden ADF birim kök testi çalışmada ele alındığı biçimde sabitli ve sabitli-trendli modeller için sırasıyla aşağıdaki biçimlerde tanımlanmaktadır:

$$\Delta y_t = c + \gamma y_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho} \beta_i \Delta y_{t-i+1} + \varepsilon_t \qquad (1)$$

$$\Delta y_t = c + \gamma y_{t-1} + \delta_2 t + \sum_{i=1}^{\rho} \beta_i \Delta y_{t-i+1} + \varepsilon_t \qquad (2)$$

ADF birim kök analizinde seri birim kök içermektedir, durağan değildir sıfır hipotezi, seri birim kök içermemektedir, durağandır biçiminde oluşturulan alternatif hipoteze karşı sınanmaktadır. γ katsayısına ait hesaplanan t istatistik sonuçları McKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılarak serinin durağanlık derecesi belirlenmektedir. Çalışmada serilerin durağanlıklarının incelendiği bir diğer yöntem PP birim kök testidir. PP birim kök testinde hata terimleri arasında zayıf bağımlılığa ve heterojenliğe izin verilmektedir. Bu yönüyle PP birim kök testi ADF birim kök testine göre daha esnek bir analiz olarak tanımlanmaktadır (Phillips ve Perron, 1988:336). T gözlem sayısını, e_t hata terimlerinin dağılımını göstermek üzere sabitli ve sabitli-trendli model için PP birim kök testi (4) ve (5) numaralı denklemler yardımıyla test edilmektedir:

$$y_t = c_0 + c_1 y_{t-1} + e_t \qquad (4)$$

$$y_t = c_0^* + c_1^* y_{t-1} + c_2^* (t - T/2) + e_t \qquad (5)$$

PP birim kök testinde hata terimleri arasında gözlenmesi olası otokorelasyon ve homojenlik varsayımları dikkate alınmamaktadır. Bu durum hata terimlerinin beklenen ortalamasının sıfıra

eşit olduğunun varsayımıyla ilişkilidir (Phillips ve Perron, 1988:336-346; Tarı,2010:399-400). Seri birim kök içermektedir, durağan değildir ve seri birim kök içermemektedir, durağandır biçiminde oluşturulan hipotezler, PP birim kök test sonuçlarından elde edilen t istatistiklerinin McKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılmasıyla durağanlık derecesi belirlenmektedir.

Serilerin durağanlık mertebelerinin belirlenmesinin ardından seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi Engle ve Granger (1987) eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Engle ve Granger (1987) eşbütünleşme testi kalıntılar üzerinden yürütülen bir testtir. Söz konusu testte içsel ve dışsal olarak belirlenen iki değişken arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin tahmin edilmesi sürecinde En Küçük Kareler (EKK) yöntemi temel alınmaktadır. Serilerin aynı dereceden durağan olma koşulu altında Engle ve Granger eşbütünleşme denklemi (6) numaralı eşitlikte sunulan regresyon üzerinden tanımlanmaktadır:

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 x_t + u_t \qquad (6)$$

Durağan iki değişken arasındaki temel regresyon denklemini ifade eden (6) numaralı eşitliğin EKK yöntemi ile tahmin edilmesinin ardından bu değişkenlere ait kalıntılar üzerinden otoregresif bir model kurularak, bu kalıntıların durağan olup olmadıkları ADF ve PP birim kök testlerinde ele alındığı biçimde sabitli ve sabitli-trendli modeller için incelenmektedir. Kalıntıların durağanlıklarını incelemek için kurulan otoregresif model (7) numaralı eşitlikteki gibidir:

$$\Delta u_t = \rho u_{t-1} + e_t \qquad (7)$$

(7) numaralı eşitlikte eşbütünleşme ilişkisi ρ parametresine göre belirlenmektedir. Boş hipotez $\rho = 0$ koşulu altında kalıntıların birim kök içerdiğini ve seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığını göstermektedir. Engle ve Granger eşbütünleşme testinden elde edilen t istatistik değerleri McKinnon kritik tablo değerleri yerine Engle ve Granger (1987)'ın simülasyon sonucunda elde ettikleri kritik değerler ile karşılaştırılarak eşbütünleşme ilişkisinin varlığına karar verilmektedir (Engle ve Granger,1987; Yılancı,2009).

Eşbütünleşme testiyle serilerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmediklerinin araştırılmasının ardından seriler arasındaki nedensellik ilişkisi Toda-Yamamoto (1995) ve Hacker ve Hatemi-J (2010) bootstrap nedensellik testleri ile incelenmiştir. Toda-Yamamoto nedensellik testi Granger nedensellik testinin geliştirilmiş biçimidir. Granger nedensellik analizinde serilerin fark durağan olma koşulu Toda-Yamamoto nedensellik analizinde daha esnektir. Aynı ya da farklı dereceden durağan seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin sınanmasına olanak sağlayan Toda-Yamamoto nedensellik analizinde Vektör Otoregresif (VAR) model üzerinden belirlenen optimal gecikme uzunluğuna (k), değişkenlerin durağanlık analizleri sonucunda elde edilen maksimum bütünleşme derecesinin(d_{max}) eklenmesiyle seriler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmektedir. Toda-Yamamoto testi aşağıdaki denklemler üzerinden tahmin edilmektedir:

$$Y_t = \delta_0 + \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \alpha_{1i} X_{t-1} + \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \alpha_{2i} Y_{t-1} + \varepsilon_{1t} \qquad (8)$$

$$X_t = \delta_0 + \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \beta_{1i} X_{t-1} + \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \beta_{2i} Y_{t-1} + \varepsilon_{2t} \qquad (9)$$

Nedensellik ilişkisi araştırılan X_t ve Y_t gibi iki değişkene ilişkin (8) ve (9) numaralı denklemlerde hata teriminin sıfır ortalama ve sabit kovaryans matrisine sahip olduğu varsayılmaktadır (İltaş,2020). Boş hipotez $\alpha_{1i} = 0$ ve $\beta_{2i} = 0$ koşulu altında seriler arasında nedensellik ilişkisi olmadığını, alternatif hipotez ise $\alpha_{1i} \neq 0$ ve $\beta_{2i} \neq 0$ koşulu altında seriler arasında nedensellik ilişkisi olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu hesaplanan düzeltilmiş Wald (MWALD) test istatistiğinin kritik değerlerle karşılaştırılmasıyla sınanmaktadır. Hesaplanan test istatistiği kritik değerden büyük olduğunda seriler arasında nedensellik ilişkisi olmadığına yönelik oluşturulan boş hipotez kabul edilmektedir (Gazel,2017:292).

Çalışmada seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırıldığı bir diğer yöntem Hacker ve Hatemi-J (2010) tarafından geliştirilen bootstrap asimetrik nedensellik testidir. Hacker ve Hatemi-J (2010), VAR(p) modeli üzerinden tahmin edilen Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinde, VAR(p) model tahmininden elde edilen optimal gecikme uzunluğunun ön bilgiye dayalı olarak tahmin sürecinde yer almasının test istatistiğinin dağılımına etki edeceğini ileri sürmektedir. Hacker ve Hatemi (2006) çalışmasını geliştiren Hacker ve Hatemi-J (2010) bu görüşleri doğrultusunda modelde yer alan optimal gecikme uzunluğunun bootstrap simülasyonu ile elde edilebildiği bir yaklaşım geliştirmişlerdir (Konat vd.2107). Gecikme uzunluğunun içsel olarak belirlendiği Hacker ve Hatemi-J (2010) bootstrap asimetrik nedensellik testinde VAR(k) olarak tanımlanan modelde $k = 0,...,K$ olmak üzere, K maksimum gecikme uzunluğunu, k ise Schwarz Bayesian Kriteri (SBC)'nin çok değişkenli versiyonunu en aza indiren gecikme uzunluğunu tanımlamaktadır. Bootstrap simülasyonu için ilk aşama (10) numaralı denklemin optimal k ile tahmin edilmesidir.

$$y_t^* = \hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 y_{t-1} + ... + \hat{\beta}_k y_{t-k} + \hat{u}_t^* \qquad (10)$$

(10) numaralı denklemde $t = 1,...,T$ olmak üzere $\hat{u}_t^*$ bootstrap tahmincisinin hata terimidir. T kümesi, önbilgiye dayalı hata terimi vektörlerinin regresyondan elde edilen kalıntıların vektörlerinden rassal ve eşit olasılıkla çizilen ve örneklemde yer alan her bir öğe için ortalamanın çıkartılmasıyla elde edilmektedir. Regresyonun değiştirilmiş kalıntıların sabit varyanslı olduğu ve $t = 1,...,T$ ön bilgiye dayalı kümeyi belirtmek üzere y_{it} 'nin ham vektör kümesi p gecikme için $Y_{i,-p}$ parametresiyle tanımlanmaktadır. Tüm $Y_{i,-p}$ 'lerin V'nin bir fonksiyonu olduğu yaklaşımı altında $Y_{i,-p}$ 'ler $i = 1,...,n$ iken $V = (Y_{-1}^{'},...,Y_{-k}^{'})$ ve $V = (Y_{i-1}^{'},...,Y_{i-k}^{'})$ vektörleriyle tanımlanmaktadır. y_{1t} 'yi oluşturan denklem için bağımsız

değişken matrisi V_1 ile gösterildiğinde bu denklem Granger nedenselliğin boş hipotez kısıtlamalarına sahiptir. V, y_{2t} 'yi türeten denklem için bağımsız değişkenler matris olmak üzere bu denklem Granger nedensellik ilişkisinin olmadığını ileri süren sıfır hipotezle sınırlı değildir ve VAR modeldeki tüm değişkenlerin gecikme değerlerini içermektedir. y_{1t} ve y_{2t} 'ye ait vektörleri V matrisleri üzerinden tanımladığımızda ARCH etkisinin varlığı altında kalıntıları değiştirmek için $l_1 = diag(V_1(V_1'V_1)^{-1}V_1')$ ve $l_2 = diag(V(V'V)^{-1}V')$ TX1 boyutunda kaldıraç vektörleri kullanılmaktadır. Bu aşamadan sonra y_{it} için değiştirilmiş kalıntılar:

$$\hat{u}_{it}^{m} = \frac{\hat{u}_{it}}{\sqrt{1-l_{it}}}$$ (11) denklemiyle hesaplanmaktadır.

Hacker ve Hatemi-J (2010) nedensellik analizinde önbilgiye dayalı simülasyon M kez tekrarlanır ve her seferinde, orijinal veriler için önceden belirlenmiş en uygun gecikme sırası ve varsayılan bir entegrasyon sırası kullanılarak Toda ve Yamamoto (1995) metodolojisine dayalı olarak bir Wald istatistiği üretilir. Ortaya çıkan ön bilgili Wald istatistikleri kümesine ön bilgili Wald dağılımı denmektedir. Ön bilgili Wald kümesinin belirlenmesinin ardından ön bilgili Wald istatistik dağılımının üst sınırını ifade eden α-önem düzeyi için bir ön bilgi kritik değeri(c_α^*) belirlenir. Analiz sonucunda hesaplanan Wald istatistiği ön bilgi kritik değerinden yüksekse α anlamlılık düzeyinde ön bilgi dayalı olarak nedensel olmama sıfır hipotezi reddedilir (Hacker ve Hatemi-J,2010:6-8).

5. AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada ilk olarak analize konu olan LGDP ve LMS değişkenlerinin durağanlıkları sınanmıştır. Tablo 2'de sunulan bulgulara göre, ADF ve PP birim kök testleri ile sabitli ve sabitli-trend modeller için yapılan durağanlık sınaması sonucunda her iki serinin de düzey değerlerinde durağan olmadıklarını ifade eden boş hipotezin %1 önem düzeyinde reddedilemediği, başka bir ifadeyle her iki serinin de durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Düzey değerlerinde durağan olmadığı tespit edilen serilerin birinci farkları alınarak durağanlıkları sınandığında her iki serinin de durağan olmadıklarını ifade eden boş hipotezin %1 önem düzeyinde reddedildiği ve her iki serininde birinci farklarında I(1) durağan oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 2: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli				**Sabitli ve Trendli**			
Değişkenler	ADF		PP		ADF		PP	
	Düzey	**Birinci Fark**	**Düzey**	**Birinci Fark**	**Düzey**	**Birinci Fark**	**Düzey**	**Birinci Fark**
LGDP	-0.6978 [0.8392]	-8.5863 [0.0000]	-0.6983 [0.8391]	-8.5010 [0.0000]	-2.2212 [0.4695]	-8.7060 [0.0000]	-2.6784 [0.2490]	-8.7105 [0.0000]
LMS	-1.2058 [0.6667]	-7.1215 [0.0000]	-1.1897 [0.6737]	-7.1225 [0.0000]	-1.1363 [0.9140]	-7.3740 [0.0000]	-1.5110 [0.8151]	-7.3710 [0.0000]

Not: Köşeli parantez içindeki değerler olasılık değerleridir.

Birinci farklarında durağan oldukları tespit edilen seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı Engle ve Granger eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Engle ve Granger eşbütünleşme testinde hesaplanan ADF test istatistiği test kritik değerleri ile karşılaştırıldığında ADF test istatistiğinin test kritik değerlerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç hem sabitli hem de sabitli ve trendli modelde seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığını ifade eden boş hipotezin %1 önem düzeyinde reddedildiğine ve LGDP ve LMS serileri arasında uzun dönem ilişkisi olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 3: Engle ve Granger Eşbütünleşme Testi Sonuçları

		Sabitli		**Sabitli ve Trendli**	
		t-istatistiği	**Olasılık**	**t-istatistiği**	**Olasılık**
ADF test istatistiği		-6.76415	0.0000	-8.09137	0.0000
Test Kritik Değerleri:	1%	-4.11844		-3.54406	
	5%	-3.48651		-2.91086	
	10%	-3.17154		-2.59309	

Serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiğinin tespit edilmesinin ardından LGDP ve LMS serileri arasındaki nedensellik ilişki Toda-Yamamoto nedensellik testi ile incelenmiştir. Toda-Yamamoto nedensellik analizinin uygulanabilmesi için öncelikle VAR(p) model tahmininden uygun gecikme uzunluğu hesaplanmış ve uygun gecikme uzunluğu 1 olarak bulunmuştur. VAR(1) model olarak tahmin edilen modelde otokorelasyon, değişen varyans sorunu gözlenmemiş ve VAR(1) modele ait karakteristik köklerin çemberin içinde yer aldığı tespit edilmiştir. VAR(1) modelin kararlılık koşullarını sağladığını gösteren bu testlerin ardından Toda-Yamamoto nedensellik testinde optimal gecikme uzunluğu (k) 1 olarak alınmış, serilerin birim kök sonuçlarında I(1) bulunan maksimum eş bütünleşme dereceleri (dmax) ile birlikte (k+dmax) =2 olarak tanımlanmıştır. (k+dmax) =2 olarak tahmin edilen modelden elde edilen bulgular savunma harcamalarından ekonomik büyümeye doğru Granger nedensellik ilişkisi olmadığını ifade eden boş hipotezin %1 önem düzeyinde reddedilemeyeceğine ve savunma harcamalarından ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisinin olmadığına işaret etmektedir. Büyümeden savunma harcamalarına doğru nedensellik ilişkisinin varlığını incelediğimizde de benzer biçimde ekonomik büyümeden savunma harcamalarına doğru Granger nedensellik ilişkisi olmadığını ifade eden boş hipotezin %1 önem düzeyinde reddedilemeyeceğine ve ekonomik büyümeden savunma harcamalarına doğru nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4: Toda ve Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Boş Hipotez	Ki-Kare	Olasılık Değeri	Sonuç
LMS≠>LGDP	Granger Nedensellik İlişkisi Yoktur	0.172682	0.6777	H_0 Kabul
LGDP≠>LMS	Granger Nedensellik İlişkisi Yoktur	0.005968	0.9384	H_0 Kabul

Not: (k+dmax) =2 olarak alınmıştır. Serbestlik derecesini ifade eden df değeri 2'Ye eşittir.

Toda-Yamamoto nedensellik analizinde optimal gecikme sayısının ön bilgili olarak tanımlanması, çalışmaya konu olan değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin optimal gecikme sayısının içsel olarak belirlendiği alternatif bir nedensellik testi ile de araştırılmasının uygun olduğunu düşündürmüştür. Bu amaç doğrultusunda savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki Hacker ve Hatemi-J bootstrap nedensellik testi ile de incelenmiştir. Hacker ve Hatemi-J bootstrap nedensellik testinde maksimum gecikme uzunluğu 5 olarak, eşbütünleşme derecesi 1 ve bilgi kriteri Hacker ve Hatemi-J tarafından önerildiği biçimde HJC olarak belirlenmiştir. Hacker ve Hatemi-J nedensellik testinde kritik değerler belirlenen bir simülasyon değeri etrafında oluşturulduğundan, bootstrap için simülasyon değeri 10000 olarak belirlenmiştir. Tablo 5 üzerinden sunulan Hacker ve Hatemi-J bootstrap nedensellik testi

sonuçları incelendiğinde savunma harcamalarından ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisinin araştırıldığı modelde 1.597 olarak hesaplanan W test istatistiğinin %1,%5 ve %10 önem düzeyleri için hesaplanan W kritik değerinden küçük olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç savunma harcamalarından büyümeye doğru nedensellik ilişkisi olmadığına yönelik oluşturulan boş hipotezin reddedilemediğine ve savunma harcamalarının ekonomik büyümenin nedeni olmadığına işaret etmektedir. Diğer taraftan ekonomik büyümeden savunma harcamalarına doğru belirlenen nedensellik ilişkisi incelendiğinde 0.004 olarak hesaplanan W istatistik değerinin %1,%5 ve %10 önem düzeyleri için hesaplanan W kritik değerinden küçük olduğu görülmektedir. Söz konusu değerin kritik değerden küçük olması, büyümeden savunma harcamalarından doğru nedensellik ilişkisi olmadığına yönelik oluşturulan boş hipotezin reddedilemediğini ve ekonomik büyümenin savunma harcamalarının nedeni olmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 5: Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Önem düzeyi	W kritik değerler	W istatistiği	Sonuç
LMS≠>LGDP	1%	7.169	1.597	H_0 Kabul
	5%	4.058		
	10%	2.747		
LGDP≠>LMS	1%	6.844	0.004	H_0 Kabul
	5%	4.017		
	10%	2.788		

Not: Kritik değerler 10000 simülasyon sonucu elde edilmiştir. Bilgi kriteri olarak HJC bilgi kriteri kullanılmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye için savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1960-2021 yılına ait veriler üzerinden incelenmiştir. Çalışmada söz konusu ilişkinin tespitine yönelik Engle-Granger (1987) eşbütünleşme testi, Toda ve Yamamoto(1995) nedensellik testi ve Hacker ve Hatemi-J (2010) tarafından geliştirilen bootstrap nedensellik testleri uygulanmıştır. Çalışmada ilk olarak serilerin durağanlıkları ADF ve PP birim kök testleri ile sınanmış ve her iki değişkeninde birinci farklarında durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Fark değerlerinde durağan oldukları tespit edilen serilerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmedikleri Engle-Granger eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Eşbütünleşme test sonuçları savunma harcamaları

ve ekonomik büyümeyi tanımlayan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğuna ve serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerine işaret etmektedir. Eşbütünleşme testinin ardından seriler arasındaki nedensellik ilişkisi Toda ve Yamamoto ve Hacker ve Hatemi-J bootstrap nedensellik testi ile araştırılmıştır. Her iki test sonucundan elde edilen bulgular savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olmadığını belirtmektedir.

KAYNAKLAR

Ataç,Beyhan.(1999). *Maliye Politikası,* Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları no:118

Çevik,E.İsmail-Bektaş,Gürsel.(2019). *Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği,* Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 8(16),pp. 229–236

Demez,Selim-Polat,İ.Halil.(2021). *MINT Ülkelerinde Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi,* Business and Management Studies: An International Journal(BMIJ), 9 (3),pp.1032-1044

Durgun,Özlem.(2017). *Savunma Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi,* Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 54. Sayı

Engle, R.F. ve Granger, C. W. J. (1987).*Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing*, Econometrica, 55(2), ss.251-276

Gazel, Sümeyra. (2017). *BİST Sınai Endeksi ile Çeşitli Metaller Arasındaki İlişki: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi*,Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(52), 287-299.

Hacker,R.S.,ve Hatemi-J,A. (2010). *A Bootstrap Test For Causality with Endogenous Lag Length Choice - Theory and Application in Finance*,Centre of Excellence for Science and Innovation Studies (CESIS) Electronic Working Paper Series, Paper No.223.

İltaş,Y.(2020). *Farklı Risk Türleri ve Borsa Endeksi Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Nedensellik Testleri,* Business and Research Journal (BERJ).Vol 11,No.2.

Kılıç,N.Ö.,Açdoyuran,B. Ve Beşer,M.(2018). *G-8 Ülkelerinde Askeri Harcamalar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi Kış 2018, Cilt:13 Sayı:2, 136-146

Koçbulut,Özgür-Altıntaş,Halil.(2021). *Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Eşik Değer Analiz,* Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim Ve Ekonomi Dergisi, 28(2).

Konat,G. ve Zeren,F. ve Ergün,S.(2017). *Uluslararası Rezervler ve İthalat İlişkisi: Türkiye Örneği,* Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi- Cilt 19, Sayı 4(2).

Naimoğlu,Mustafa-Özbek,Sefa.(2022). *Türkiye'de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Yeniden Gözden Geçirilmesi: Fourier Yaklaşımı,* İzmir İktisat Dergisi, 37(1),174-188.

Phillips, P.C. B ve Perron, P. (1988), *Testing for a Unit Root in Time Series Regression*,

Biometrika, 75(2), 335 346.

Oğul,Bahar.(2022). *Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: En Fazla Savunma Harcaması Yapan Ülkeler Üzerine Bir İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Temmuz 2022, 3(1), 25-34

Toda, Hiro Y. ve Taku Yamamoto (1995). *Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes,* Journal of Econometrics, 66(1-2), 225–250.

Turan,T.,Karakaş,M. ve Özer,H.Alperen.(2018). *Askeri Harcamalar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi*, Maliye Dergisi, Temmuz-Aralık 2018, 175,140-153.

Türk, İsmail.(2011). *Kamu Maliyesi,* Turhan Kitabevi

Yağtu,Gülten-Sezgin,Şennur.(2019). *Türkiye'de Savunma Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi,* Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD),6(8), 1-13.

Yantur,Pelin-Gürson,A.Poyraz.(2019). *Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Araştırma: ABD, Japonya ve Fransa Örneği*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi (İTOBİAD), 8 (1),163-182.

Yıldırım,Kemal-Karaman,Doğan. (2005). *Makro Ekonomi*, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları no:145

Yılancı, Veli.(2009). *Fisher Hipotezinin Türkiye İçin Sınanması: Doğrusal Olmayan Eşbütünleşme Analizi*, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 4(2).

World Development Indicators, 2023 (Erişim Tarihi: 01.03.2023). http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators.

Zülfüoğlu,Özkan.(2021). *Savunma Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,30(2), 139-153.

PAZAR ODAKLILIK, REKABET YETENEĞİ ve TEKNOLOJİ ODAKLILIĞIN İHRACAT PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF MARKET ORIENTATION, COMPETITIVENESS AND TECHNOLOGY FOCUS ON EXPORT PERFORMANCE

Ferda YÜKSEL
Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finans Anabilim Dalı
Graduate Student with Thesis, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Social Sciences Institute, Department of International Trade and Finance
ORCID ID: 0000-0003-0159-4042

Ahmet SARITAŞ
Doç.Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Assoc. Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Communication
ORCID ID: 0000-0002-3580-5592

Nazime Ebru ÖZKUL ARIKAN
Ar.Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Şereflikoçhisar Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finans Anabilim Dalı
Research Assistant., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Şereflikochisar Faculty of Applied Sciences, Department of International Trade and Finance
ORCID ID: 0000-0002-5737-3436

ÖZET

İhracat performansını etkileyen faktörleri araştıran çeşitli çalışmalara literatürde rastlanmaktadır. Bu çalışmalardan biri, mevcut literatürün neredeyse tamamını oluşturduğu düşünülen Bikey'nin 1978 tarihli çalışmasıdır. Bir diğer çalışma ise, Bikey'nin (1978) çalışmasının kapsamlı bir inceleme ve analizini yaparak, literatürde birleştirici bir ihracat performans modeli tanımlamaya çalışan ve yıl içinde son on yıllık ihracat araştırmasının sonuçlarını karşılaştıran Aaby ve Slater'ın (1989) çalışmasıdır. Bu yolla literatürde birleştirici bir ihracat performansı modelini tanımlamak amaçlanmıştır. Bikey'in (1978) çalışması üzerine kapsamlı bir inceleme ve analiz yaparak literatürde birleştirici bir ihracat performansı modelini tanımlamaya çalışılmıştır. Araştırmanın yapılmış olduğu yıldaki son on yılın ihracat araştırmalarındaki sonuçları modelin parametrelerine göre sınıflandırarak bu eksikliği gidermeye çalışmışlardır. Zou ve Stan ise 1987-1997 yılları arasında akademik olarak gerçekleştirirken ihracat çalışmalarını hedef alarak, çalışmayı yaptıkları yıl bazında son 10 yıldaki yeni gelişmeleri ve ihracat performansı çalışmalarındaki eğilimleri belirlemişlerdir. Chetty ve Hamilton ise 1993 yılında yaptıkları bir meta-analiz çalışmasında firmaların ihracat performansı üzerindeki etkilerine ilişkin mevcut bilgileri değerlendirmişlerdir. Çalışma

sonucunda Slater ve Aaby's'i destekleyici bulgular elde etmişlerdir. Tüm bu çalışmalarda ihracat performansını etkileyen faktörler şu şekilde sıralanabilir; yöneticilerin pazar bilgileri, pazarlama stratejileri, firma büyüklüğü, planlama yeteneği ve ihracat tutumları. Bunların yanı sıra yönetimsel, dışsal faktörler ve stratejik faktörler şeklinde sınıflandırmalar görmek mümkündür. Bu çalışmanın amacı, literatürdeki çalışmalar baz alınarak Pazar odaklılık, rekabet yeteneği ve teknoloji odaklılık kavramlarının ihracat performansı üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkisinin olup olmadığının incelenmesidir. Bahsedilen değişkenlerin seçilmesinin nedeni mevcut literatürdeki ihracat performansı belirleyicileri arasında daha önce bir arada alınmamış olmasının yanı sıra, birbirleriyle anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığının incelenmesi açısından da literatürdeki eksikliği gidereceğinin düşünülmesidir. Bu çalışma, Ankara ilinde yüksek teknoloji kullanan ve ihracat yapan firmalarla gerçekleştirilecektir. Sektör olarak otomotiv parçası üretimi yazılım ve ilaç sanayiinde faaliyet gösteren firmalar seçilmiştir. Çalışmanın yüz yüze anket tekniği uygulanarak gerçekleştirilmesi ve sonuçların SPSS ile analiz edilmesi planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pazar Odaklılık, Rekabet Yeteneği, Teknoloji Odaklılık, İhracat Performansı, Pazar Dalgalanması, Rekabet Yeteneği

ABSTRACT

Various studies investigating the factors affecting export performance are found in the literature. One of these is Bilkey's 1978 study, which is considered to constitute almost all of the available literature. Another study is Aaby and Slater's 1989 study, which attempted to define a unifying export performance model in the literature by making a comprehensive review and analysis of Bikey's (1978) study and comparing the results of the last ten years of export research during the year. In this way, they tried to define a unifying export performance model in the literature. A comprehensive review and analysis of Bikey's (1978) work was attempted to define a unifying model of export performance in the literature. They tried to fill this gap by classifying the results of the export researches of the last ten years in the year the research was conducted, according to the parameters of the model. Zou and Stan, on the other hand, determined the new developments and trends in export performance studies in the last 10 years on the basis of the year they carried out the study by targeting the export studies carried out academically between 1987-1997. Chetty and Hamilton, on the other hand, evaluated the available information on the effects of firms on export performance in a meta-analysis study they conducted in 1993. As a result of the study, they obtained supporting findings for Slater and Aaby's. The factors affecting export performance in all these studies can be listed as follows; managers' market knowledge, marketing strategies, firm size, planning ability and export attitudes. In addition to these, it is possible to see classifications as managerial, external

factors and strategic factors. The aim of this study is to examine whether the concepts of market orientation, competitiveness and technology orientation have a direct and significant effect on export performance. The reason for choosing these variables is that they have never been taken together among the export performance determinants in the existing literature and it is expected to fill a gap in the literature in terms of examining whether there is a meaningful relationship with each other. This study will be carried out with companies using high technology and exporting in Ankara. Firms operating in the automotive part production, software and pharmaceutical industries were selected as the sector. It is planned that the study will be carried out by applying face-to-face survey technique and the results will be analyzed with SPSS.

Keywords: Export Market Orientation, Competitive Capabilities, Technology Orientation, Export Performance, Market Turbulance, Competitive Intensity

GİRİŞ

İhracat performansını etkileyen faktörleri araştıran çeşitli çalışmalara literatürde rastlanmaktadır. Bu çalışmalardan biri, mevcut literatürün neredeyse tamamını oluşturduğu düşünülen Bikey'nin 1978 tarihli çalışmasıdır. Bir diğer çalışma ise, Bikey'nin (1978) çalışmasının kapsamlı bir inceleme ve analizini yaparak, literatürde birleştirici bir ihracat performans modeli tanımlamaya çalışan ve yıl içinde son on yıllık ihracat araştırmasının sonuçlarını karşılaştıran Aaby ve Slater'ın (1989) çalışmasıdır. Bu yolla literatürde birleştirici bir ihracat performansı modelini tanımlamak amaçlanmıştır. Bikey'in (1978) çalışması üzerine kapsamlı bir inceleme ve analiz yaparak literatürde birleştirici bir ihracat performansı modelini tanımlamaya çalışılmıştır. Araştırmanın yapılmış olduğu yıldaki son on yılın ihracat araştırmalarındaki sonuçları modelin parametrelerine göre sınıflandırarak bu eksikliği gidermeye çalışmışlardır. Zou ve Stan ise 1987-1997 yılları arasında akademik olarak gerçekleştirirken ihracat çalışmalarını hedef alarak, çalışmayı yaptıkları yıl bazında son 10 yıldaki yeni gelişmeleri ve ihracat performansı çalışmalarındaki eğilimleri belirlemişlerdir. Chetty ve Hamilton ise 1993 yılında yaptıkları bir meta-analiz çalışmasında firmaların ihracat performansı üzerindeki etkilerine ilişkin mevcut bilgileri değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda Slater ve Aaby'i destekleyici bulgular elde etmişlerdir. Tüm bu çalışmalarda ihracat performansını etkileyen faktörler şu şekilde sıralanabilir; yöneticilerin pazar bilgileri, pazarlama stratejileri, firma büyüklüğü, planlama yeteneği ve ihracat tutumları. Bunların yanı sıra yönetimsel, dışsal faktörler ve stratejik faktörler şeklinde sınıflandırmalar görmek mümkündür.

Bu çalışmanın amacı, literatürdeki çalışmalar baz alınarak Pazar odaklılık, rekabet yeteneği ve teknoloji odaklılık kavramlarının ihracat performansı üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkisinin olup olmadığının incelenmesidir. ***Bahsedilen değişkenlerin seçilmesinin nedeni***

mevcut literatürdeki ihracat performansı belirleyicileri arasında daha önce bir arada alınmamış olmasının yanı sıra, birbirleriyle anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığının incelenmesi açısından da literatürdeki eksikliği gidereceğinin düşünülmesidir.

ARAŞTIRMA

1. PAZAR ODAKLILIK

Pazarlama anlayışının, mevcut literatür incelendiğinde, 1850'lerden günümüze kadar olan süreçte gerek teknolojik yenilikler ve internet kullanımının artışıyla gerek küresel rekabetin artışa geçmesiyle gerek bilgi toplumuna geçiş gerekse iletişim, eğitim düzeyi artışı gibi birçok etkenlerden kaynaklı değişiklikler yaşadığı görülmektedir.

Hızla büyüyen, gelişen ve değişen küresel bir ekonomide firmalar açısından en önemli şeylerden biri de bu hıza ayak uydurabilen bir yenilikçiliği benimsemektir ki kar sağlamak ve pazarda başarılı olabilmek için önemli sacayaklarından biridir buna rağmen bu yenilikçilik her zaman başarı sağlamayabilir başarısızlıklar da getirebilmektedir.

Pazar odaklılık, pazarlama literatüründe ilk dönemlerde müşteriye iş planmasında öncelik veren, değer ve inançlar içeren bir organizasyon kültürü olarak tanımlanmış daha sonralarda kültürel bir olgu olarak karar destek sistemleri vasıtasıyla örgüt çapında pazar istihbaratının oluşturulması, pazarlama bilgi sistemleri ve pazar araştırma çabaları, bilginin firma fonksiyonları arasında yayılması ve örgüt genelinde bu bilgiye dayalı eylemlerden oluşan davranışlar silsilesi olarak incelenmiştir.

Smirnova'nın 2011'de yapmış olduğu bir çalışmada pazar odaklılıkla ilgili farklı endüstri ve ülkelerde yapılan sayısız çalışmada pazar odaklılığın, firma başarısında önemli organizasyonel önceliğinin olduğu test edilmiştir.

Pazar odaklık hakkında işletme literatüründe kültürel ve davranışsal olarak iki farklı bakış açısı vardır:

1.1. ***Narver ve Slater*** (1990), pazar odaklılığı kültürrel açıdan, müşteriler için üstün değer yaratmak için gereken en verimli ve en etkili şekilde oluşumu sağlayan kültür olarak tanımlamıştır.

1.2. ***Kohli ve Jaworski*** (1990) de firmanın aktivitileri ya da davranışlarından oluşan bir grup olarak tanımlamışlardır. Day (1994) ise pazar odaklılığı 'pazarlama bilgisiyle değer yaratmayı destekleyen işlevsel olarak koordine edilmiş ve rekabet avantajı elde etmeye yönlendirilmiş eylemlere yönelik, pazar tarafından yönlendirilmiş bir kültür' olarak tanımlamıştır.

2. REKABET YETENEĞİ

Yetenekler rekabet avantajı sağladığından (Nelson, 1991; Teece, Pisano ve Shuen, 1997), firmaların rekabet yeteneklerindeki farklılıkları anlamak, strateji alanında merkezi bir sorudur. Rekabet yeteneklerindeki farklılıkların daha belirgin açıklamaları arasında faktör piyasalarındaki kusurlar veya şans yer alır (Barney, 1986); yol bağımlılığı (David, 1985); nedensel belirsizlik ve belirsiz taklit edilebilirlik (Lippman ve Rumelt, 1982); ve nispeten hareketsiz iç kaynaklar (Barney, 1991). Rekabet kavramı mevcut literatür incelendiğinde firmaların piyasa değişikliğini takip ederek bu değişikliğe uyum sağlama faaliyeti olarak tanımlanabilmektedir. Porter 1980 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmada endüstrilerde rekabeti düzenleyen güçleri şu şekilde şematize etmiştir:

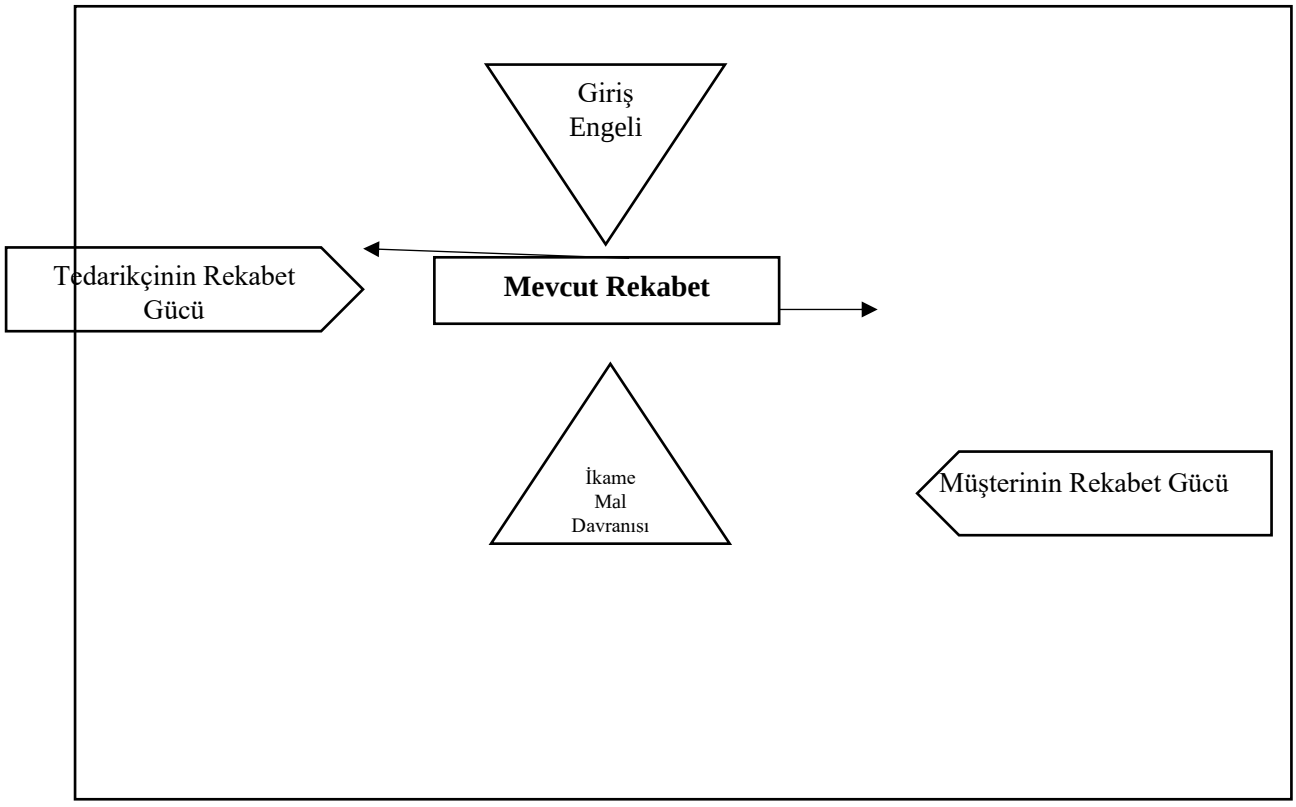

Porter (1980) giriş engelinin temelinde altı neden bulunduğunu belirtmektedir, bunlar; ölçek ekonomisi, ürün farklılaştırması, sermaye gereksinimi, maliyet dezavantajları, dağıtım kanallarına ulaşma ve hükümet politikalarıdır.

Tedarikçilerin rekabet gücü, maliyetlerindeki artışları göze alarak tedarik ettikleri endüstri fiyatlarına yansıtmalarından geçmektedir. Tedarikçiler;

Endüstriye ikame ürün satmaya mecbur olmadıkça, pazara birden fazla tedarikçinin hakimiyeti ve endüstriden ziyade tedarikçilere daha fazla odaklanılması

Küreselleşmenin etkisiyle beraber pazarlardaki rekabet ortamı da yoğunlaşmakta ve firmaların üzerinde rekabet edebilirlik baskısı kurmaktadır.Üstün rekabet yeteneği, daha yüksek satış hacmi ve daha iyi kar marjları dahil olmak üzere firmalarda daha yüksek performansa yol açmalıdır (Koufteros ve ark., 2002). Koufteros ve diğ. (2002) ve Bendoly ve ark. (2007) rekabet öncelikleri, üretim programları ve girişimleri, üretim yetkinlikleri ve rekabet yetenekleri arasında ayrım yapan bir çerçeveyi tanımlar. Mirze 2018'de yapmış olduğu çalışmada işletmelerin ihracat faaliyetleri ve uluslararası stratejiler geliştirmesinin nedenlerini standart Pazar faktörleri, maliyet avantajı faktörleri, rekabet faktörleri ve ülke özendirme faktörleri olmak üzere dört gruba ayırmıştır.

Rekabet faktörleri, firmaların hedeflemiş oldukları rekabet üstünlüğünü sağlayabilmesi ve yabancı pazarlarda rakiplerine karşı üstünlüğü elde edebilmesi aynı zamanda firmaları da uluslararası ticari stratejiler geliştirmeye zorlayabilmektedir.

3. TEKNOLOJİ ODAKLILIK

Teknoloji odaklılık, teknolojilerin ürün ve operasyonel prosedürlerde uygulanmasını vurgulayan yol gösterici bir ilke olup, işletmelerin karmaşık teknolojiler elde etme ve uygulama derecesini yansıtmaktadır (Gatignon ve Xuereb, 1997).

4. İHRACAT PERFORMANSI

İhracat performansı kavramı üzerinde ciddi sayıda araştırma yapılan konulardan biri olmasına rağmen tanımlanması ve ölçülmesi konusunda fikir birliği sağlanamamıştır. Özellikle ihracat performansının hangi unsurlardan etkilendiği ve ölçümünün nasıl yapılacağı konusunda ciddi görüş ayrılıkları olmuştur (Aaby ve Slater 1989: 7; Thirkell ve Dau 1998: 813; Zou ve diğerleri 1998: 38).

İhracat performansı ile ilgili olarak çok çeşitli tanımlar yapılmıştır:

İhracat performansı, Çavuşgil ve Zou'nun 1994'te yaptığı tanımına göre, işletmenin dış pazarlara planlama ve ihracat pazarlaması stratejileri yoluyla ürün satması sonucu ekonomik ve stratejik firma amaçlarının ne ölçüde gerçekleştirildiğinin derecesidir.

Leonidou ve diğerleri (2002: 53)'ne göre ihracat performansı bir işletmenin ihracat faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik, davranışsal ve diğer sonuçlar olarak tanımlanmaktadır.

Shoham (1998: 61) ihracat performansını, bir firmanın uluslararası satışların karma sonucu olarak ifade etmiştir.

Yapılmış olan tanımlardan yola çıkarak genel bir ihracat performansı tanımı şu şekilde yapılabilir; ihracat performansı, dış pazarlara ürün ya da hizmet ihraç eden işletmenin, ihracat faaliyetleri sonucunda elde ettiği ekonomik, stratejik ve davranışsal sonuçlardır

5. REKABET YOĞUNLUĞU

Rekabet, firmaların piyasadaki değişikliğe uyum sağlama faaliyetidir. Adam Smith'e göre teşebbüslerin kar elde etmek için, diğerlerinin faaliyetlerini zorlaştırma olarak tanımlanan rekabet, piyasaya ilişkin bilgilerin herkese açık olduğu ve piyasaya girişin serbest olduğu ortamda gerçekleşebilmektedir (Kırım, 1990. s.13).

Rekabet yoğunluğu piyasadaki rakiplerin sayıca fazla rekabetin ise çok kuvvetli olması durumu olarak tanımlanabilir. Rekabet yoğunluğu, piyasada varlık gösteren rakiplerin artmasıyla beraber rakiplerin davranışlarına bağlı firmaların fırsat ve kaynakları ayırabilme ve de piyasada rekabet edebilme gücü olarak tanımlanmaktadır (Koç, F., Biçimveren, L. ve Çınar, B., 2018). Pazarın rekabet yoğunluğu arttıkça firmadaki pazarlama yöneticilerinin de işi zorlaşmaktadır.

Modern ekonomi teorisinde ise rekabet, malın fiyatının arz ve talebe göre belirlendiği ve faaliyet gösterenlerin kişiliklerinden bağımsız bir piyasa şeklidir. Stigler rekabeti, "her alıcının sonsuz miktarda talep ile karşılaştığı piyasa" şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca "bilgi akışının tam, malın homojen, hiçbir alıcı ve satıcının kendi başına fiyatı ve toplam arz miktarını etkileme gücüne sahip olmadığı ve giriş- çıkışların serbest olduğu bir piyasa şeklidir. Dinamik süreci ifade eden rekabet geniş anlamda rekabet olarak adlandırılmaktadır (Kırım, 1990. s.14).

Rekabet yoğunluğu, piyasada yer alan rakiplerin artmasıyla birlikte, rakiplerin davranışlarına bağlı olarak firmaların fırsat ve kaynakları birbirinden ayırt etme gücü ve piyasa rekabet gücü olarak tanımlanabilmektedir (Tsai ve Hsu, 2012; 2014: 295)

6. PAZAR YOĞUNLUĞU

Pazar yoğunluğu bir endüstrideki müşteri tercihlerindeki değişim oranını ifade etmektedir (Jaworski & Kohli, 1993; Olson, Slater, & Hult, 2005)

7. FİRMA BÜYÜKLÜĞÜ

Literatürde genel olarak kabul edilen görüş ve yapılan araştırmalarda test edilen ilişki, ihracat performansı ile firma büyüklüğü arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu yönündedir. Bu düşüncenin temelinde olan düşünce ise büyüklükle ilgili olarak sağlanan avantajlara (insan kaynakları, finansal, teknolojik) sahip olduğu ve bu avantajların bu firmaların yaptıkları ihracata olumlu yönde daha da büyük etkiler yaptığı şeklindedir (Aaby ve Slater, 1989)

8. FİRMA YAŞI

Yurt dışındaki bir piyasa ile yurt içindeki piyasada ticari faaliyetlerin işleyişi oldukça farklıdır. Uluslararası piyasalarda etkin şekilde ticari faaliyetlerde bulunmak için firmaların iş yapacağı

ilgili ülkelerin kültürü hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Ayrıca bu piyasalarla ilgili becerilere sahip olmalı ve bu becerilerini etkin şekilde aksiyona dökmelidir. Yukarıda sözü edilen beceri ve bilgileri kazanabilmek ve bu becerileri etkin bir şekilde kullanmak için ise belirli bir iş tecrübesine sahip olmak gerekmektedir. Küreselleşen dünya ekonomisinde artık tüm işletmeler dış piyasalara girmek istemektedirler. Ancak bu piyasalara girebilmek için öncelikle yurt içi piyasada söz sahibi olmak gerekmektedir. Bu durum sektörden sektöre de farklılık gösterebilmektedir. Örneğin bilişim sektöründeki işletmeler, ürünlerini yurt içinde ve dışında aynı anda satışa sunabilmektedirler. Bu yapıdaki işletmeler için firma yaşı ihracat açısından belirleyici bir unsur olmaktan çıkmaktadır (Aygün 2010: 120).

Firma yaşı ile ihracat performansı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar çelişkili sonuçlar ortaya koymuşlardır. Yapılan çalışmaların bir kısmı firma yaşı ile ihracat performansı arasında pozitif yönlü bir ilişki ortaya koyarken bir kısmı da negatif yönlü bir ilişki ortaya koymuştur. Bunların dışında yapılan çalışmaların bir kısmında ise herhangi anlamlı bir ilişki ortaya konmamıştır.

ÇALIŞMANIN MODELİ:

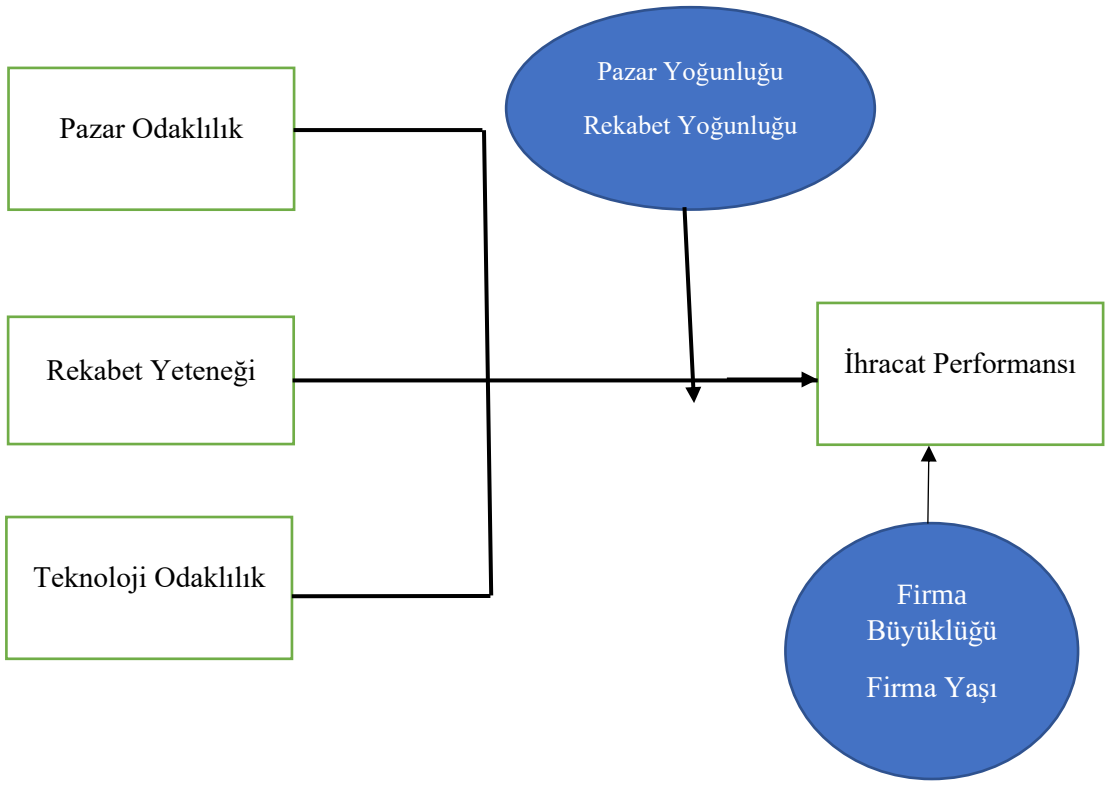

Bu çalışmada;

- Pazar odaklılığın ihracat performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığına,
- Rekabet yeteneğinin ihracat performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığına,
- Teknoloji odaklılığın ihracat performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığına,
- Firma büyüklüğü ve firma yaşının ihracat performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığına,
- Pazar yoğunluğu ve rekabet yoğunluğunun ihracat performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığına bakılacaktır.

Çalışmada örneklem olarak literatürdeki diğer çalışmaların incelenmesi sonucunda Ankara ilinde yüksek teknoloji kullanan ve ihracat yapan; otomotiv parçası üretimi sektöründe, yazılım sektöründe ve ilaç sanayii sektöründe faaliyet gösteren firmalar seçilmiştir.

SONUÇ

Çalışma süresince toplanan veriler SPSS 23 Paket programıyla regresyon ve düzenleyicilik test edilecektir.

Elde edilen bulguların,

- Pazar odaklılığın ihracat performansı üzerinde anlamlı ve doğrudan bir etkisi olduğu,
- Rekabet yeteneğinin ihracat performansı üzerinde anlamlı ve doğrudan bir etkisi olduğu,
- Teknoloji odaklılığın ihracat performansı üzerinde anlamlı ve doğrudan bir etkisi olduğu,
- Firma büyüklüğü ve firma yaşının ihracat performansı üzerinde anlamlı ve doğrudan bir etkisi olduğu,
- Pazar yoğunluğu ve rekabet yoğunluğunun ihracat performansı üzerinde anlamlı ve doğrudan bir etkisi olduğu,

Sonuçlarına varılması beklenmektedir.

Bu çalışmada, literatürdeki çalışmalar baz alınarak Pazar odaklılık, rekabet yeteneği ve teknoloji odaklılık kavramlarının ihracat performansı üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkisinin olup olmadığının incelenecektir. **Bahsedilen bulguların elde edilmesiyle birlikte seçilen değişkenlerle mevcut literatürdeki ihracat performansı belirleyicileri arasında yapılmış çalışmaların daha önce bir arada alınmamış olmasının yanı sıra, birbirleriyle anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığının incelenmesi açısından da literatürdeki eksikliği gidereceğinin düşünülmesidir.**

KAYNAKÇA

1. Aaby, N. ve Slater, S.F. (1989), "Management Influences on Export Performance: A Review of the Empirical Literature 1978-1988", *International Marketing Review*, Vol. 6 No. 4. https://doi.org/10.1108/EUM0000000001516

2. Achrol, R. ve Kotler, P. (1999). Marketing in the Network Economy. *Journal of Marketing*, 63, 146-163.

3. Alabay, M. N. (2010). 'Geleneksel Pazarlamadan Yeni Pazarlama Yaklaşımlarına Geçiş Süreci', *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15:2:213-245.

4. Alpkan, L., Bulut, Ç. ve Mert, E. (2005). *Strategic Planning Trends in Turkish Small Firms: Empirical Study on SMEs in Kocaeli*. Çanakkale: International Strategic Management Congress, Kongre Bildirileri Kitabı.

5. Aydın, U. B. (2021). Endüstriyel Pazarlarda Pazar Odaklılık, Yenilik Odaklılık ve Satış Yönetimi Kontrol Sistemlerinin Firma Performansına Etkisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

6. Baş, A. (2019). İşletme Kabiliyetlerinin Birlikte Değer Yaratmaya Etkisi: Pazar Türbülansı ve Teknolojik Türbülansın Düzenleyici Rolü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

7. Biçimveren L. (2017). 'Pazar Odaklılık, Yenilik Odaklılık, Pazarlama İnovasyonu ve Uluslararası Pazar Performansı: Balıkesir ve Bursa İllerinde Dış Ticaret Yapan Firmalara Yönelik Bir Uygulama', Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Anabilim Dalı, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.

8. Bilkey W. J. (1978), "An Attemped Integration Of The Literature On The Export Behavior Of Firms", Palgrave Macmillan Journals, ss.33- 46.

9. Cadogan, John W.; Diamantopoulos, Adamantios; Siguaw, Judy A. (2002), "Export Market-Oriented Activities: Their Antecedents and Performance Consequences", *Journal of International Business Studies*, Vol. 33, No. 3: 615-626.

10. Cadogan John. W., Sundqvist S., Salminen R. T. And Puumalainen K., (2000), "Market Oriented Behavior Comparing Service With Product Exporters", European Journal of Marketing, Vol.36, No.9/10, ss.1076-1102.

11. Cavusgil, S.T., and Zou, S. (1994), "Marketing Strategy Performance Relationships: An Investigation Of The Emprical Link In Export Market Ventures", Journal of Marketing, 58, January, ss.1-21.

12. Chang, Yong-Sheng; Fang, Shyh-Rong (2015), "Enhancing Export Performance for Business Markets: Effects of Interor- ganizational Relationships on Export Market Orientation (EMO)", *Journal of Business-to-Business Marketing*, Vol. 22, No. 3: 211-228.

13. Chetty S. K. And Hamilton R.T.(1992), "Firm-Level Determinants Of Export Performance: A Meta – Analysis", International Marketing Review, Vol.10, No.3, ss. 26-34.
14. Day, G. S. ve Wensley, R. (1988). Assesing Advantage: A Framawork for Diagnosing Competitive Superiority. *Journal of Marketing*, 52 (April), 1-20.
15. Doyle, Peter (1995). "Marketing in the new millennium." European Journal of Marketing, 29(13), 23-41.
16. Ekber, Ş., Ahmadov, F. (2017). 'Pazar odaklılık yaklaşımları: bir literatür incelemesi', *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 1:33-44
17. Ersan, A. (2009). Kalite Yönelimli Firmalarda Yenilikçilik ve Örgütsel Öğrenmenin Firma Performansı Etkisinde Pazar Dalgalanması ve Rekabet Yoğunluğunun Rolü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü.
18. Eskiler E., Özmen M. ve Uzkurt C. (2011). 'Bilgi yönetimi Pazar odaklılık ve pazarlama yeniliği ilişkisi: Mobilya sektöründe bir araştırma', *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6:1:31-69.
19. Hallgren M., Olhager J. ve Schroeder R.G., (2010), "A Hybrid Model Of Competitive Capabilities", International Journal Of Operations & Production Management, Vol.31, No.5, ss. 511-526.
20. Hooley G., Cox T., Fahy J., ShipleyD., Beracs J., Fonfora K. Ve Snoj B. (2000), "Market Orientation In The Transition Economies Of Central Europe: Tests Of The Narver And Slater Market Orientation Scales", Journal Of Business Research, vol.50, ss.273-285.
21. lderson, W. (1957). *Marketing Behaviour and Executive Action*. Homewood IL:Richard D. Irwin, Inc
22. Jaworski, Bernard J.; Kohli, Ajay K. (1993), "Market Orientation: Antecedents and Consequences", *Journal of Marketing*, Vol. 57, No. 3: 53-70.
23. Kahveci, E. (2013). İhracat performansı ölçütleri ve ihracat performansını etkileyen faktörler . Verimlilik Dergisi , (1) , 43-74 . https://dergipark.org.tr/en/pub/verimlilik/issue/21765/233944
24. Katsikeas, C. S., Piercy, N. F. & Ioannidis, C. (1996).Determinants of export performance in a european context. *European Journal of Marketing, 30* (6), 6– 35. doi:10.1108/03090569610121656
25. Katsikeas, Constantine S.; Leonidou, Leonidas C.; Morgan, Neil A. (2000), "Firm-Level Export Performance Assessment: Review, Evaluation, and Development", *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol. 28, No. 4: 493-511.
26. Koç, F., Biçimveren, L., & Çınar, B. (2018). Firma yenilikçiliği ve ihracat performansı arasındaki ilişki üzerinde rekabet yoğunluğunun düzenleyici etkisi.
27. Koufteros, X.A., Vonderembse, M.A. and Doll, W.J. (2002), "Examining the competitive capabilities of manufacturing firms", Structural Equation Modeling, Vol. 9 No. 2, pp. 256-82.

28. Kohli, A. K. ve Jaworski, B. J. (1990). Marketing Orientation: The Construct, Research Propositions and Managerial Implications. *Journal of Marketing*, 54 (1), 1-18.
29. Kotler, P., Armstrong, G., Sounders, J. ve Wony, V. (1999). *Principles of Marketing: Second European Edition*. Europe: Prentice-Hall.
30. Kutlu, E. (1998). Küreselleşme ve Etkileri Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14 (1), 363-386 https://dergipark.org.tr/en/pub/anadoluibfd/issue/49329/630710
31. Lages, L. F. (2000). A conceptual framework of the determinants of export performance. *Journal of Global Marketing, 13* (3), 29–51. doi:10.1300/J042v13n03_03
32. Long H. C., (2013), "The Relationship Among Learning Orientation, Entrepreneurial Orientation and Firm Performance of Vietnam Marketing Communication Firms", Philippine Management Review, Vol.20, ss. 37- 46.
33. Masa'deh R., Al-Henzab J., Tarhini A. And Obeidat B.Y. (2017), "The Associations Among Market Orientation, Technology Orientation, Entrepreneurial Orientation And Organizational Performance", Benchmarking An International Journal, vol.25, no.8, ss.3117 – 3142
34. Mercan Y. Ç. (2018). Trakya Bölgesi'ndeki Konaklama İşletmelerinin Yeni Hizmet Sunumu Kararında Strateji Odaklılığın Rolü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi
35. McEVILY B., ZAHEER A. (1999), "Briding Ties: A Source of Firm Heterogeneity In Competitive Capabilities", Strategic Management Journal (20), ss. 1133-1156.
36. Narver J. C., Slater S. F. (1990). The Effect of a Market Orientation on Business Profitability, Journal of Marketing, 4: 20-34
37. Piercy, N. F., Kaleka, A. & Katsikeas, C. S. (1998). Sources of competitive advantage in high performing exporting companies. *Journal of World Business, 33* (4), 378– 393. doi:10.1016/S1090-9516(99)80081-9
38. Porter, M. (1980). *Competitive Strategy*. New York:Free Press.
39. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York:Free Press.
40. Robertson C. Ve Chetty S. K. (2000), "A Contingency – Based Approach To Understanding Export Performance", International Business Review, vol.9, ss. 211- 235.
41. Roper, S., Love, J. H. (2002). Innovation and export performance: evidence from the UK and German manufacturing plants. *Research Policy, 31* (7), 1087– 1102. doi:10.1016/S0048-7333(01)00175-5
42. Sabuncuoğlu, A., Gök O. (2008). 'Büyük işletmelerin web sitelerinde yer alan misyon ve vizyon ifadelerinin pazar odaklılık açısından incelenmesi', *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 10:1:123-141.

43. Rose G. M., Shoham A. (2002), "Export Performance And Market Orientation Establishing An Empirical Link", Journal Of Business Research, vol.55, ss.217-225.
44. Sabuncuoğlu A., Gök O. (2008). 'Büyük işletmelerin web sitelerinde yer alan misyon ve vizyon ifadelerinin pazar odaklılık açısından incelenmesi', *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi,* 10:1:123-141.
45. Shoham, Aviv, Gregory Rose, Fredric Kropp (2005). "Market orientation and performance: a meta-analysis." Marketing Intelligence & Planning, 23(5), 435-454.
46. Sousa C. M.P., (2004), "Export Performance Measurement: An Evaluation Of The Empirical Researc In The Literature", Academy of Marketing Science Review, no.9.
47. Şen İ. (2021). Türkiye'de Çipura-Levrek ile Gökkuşağı Alabalığı Yetiştiriciliği Yapan Firmaların Pazar Odaklılık Düzeylerinin Belirlenmesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Su Ürünleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi.
48. Torlak Ö., Kula V. ve ÖZDEMİR Ş. (2007). 'Türk İşletmelerinin İhracat Performansı Belirleyicileri', *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 9:1- 103-114
49. Wind, Y. ve Robertson, T, S. (1983). Marketing Strategy: New Direction for Theory Research. *Journal of Marketing*, 47 (Spring), 12-25
50. Yazıcı Y. (2022). 'Firmaların Teknolojik İnovasyon Yeteneklerinin İhracat Performansı Üzerine Etkisi', Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.
51. Zahra, S. A., Neubaum, D. O. ve El- Hagrassey, G. M. (2002). Competitive Analysis and New Vfenture Performance: Understanding the Impact of Strategic Uncertainty and Venture Origin. *Entrepreneurship Theory and Practice*, Fall, 1-28
52. Zehir M. (2018). Pazar Odaklılık, Ortaklaşa Rekabet, Radikal İnovasyon ve Firma Performansı İlişkisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi
53. Zou S., Taylor R. C. ve Osland G. E. (1996), " The EXPERF Scale: A Cross – National Generalized Export Performance Measure", Journal of International Marketing, Vol.6, No.3, ss. 37-58.
54. Zou, S. ve Stan, S. (1998) "The Determinants Of Export Performance: A Review Of The Empirical Literature Between 1987 and 1997", International Marketing Review, 15(5), ss.333-356.

THE CHANGING ROLE OF ECONOMIC FREEDOM ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT

Dilek DURUSU-CİFTCİ
Department of International Trade and Finance, Pamukkale University, 20070, Denizli, Turkey

ABSTRACT

The relationship between economic freedom and foreign direct investment (FDI) is frequently emphasized in the literature. It is generally stated that the host country may attract more FDI with more economic freedom since freedom offers a more open and less regulated environment to the investor countries. However, the empirical literature reveals findings that vary according to regions, variables, and time. It is observed that FDI increased gradually in the world at the beginning of the 2000s, but this increase stopped after the global financial crisis and then moved in a W-shaped pattern. In the same period, the world average of the economic freedom index (EFI) increased by about 2 points, although it also fluctuated.

This study examines the changing impact of economic freedom on FDI inflows in the world by utilizing various data sets during the 2000-2020 period. By this way, it is aimed to present a comprehensive assessment of the link between the two variables. First, a descriptive analysis is presented for the index value of economic freedom and its sub-components. Secondly, the effect of economic freedom on foreign direct investment in sub-periods is investigated by the panel data analysis. Findings reveal that the effect differs over time and according to sub-variables. These results may provide some implications to policy makers.

Keywords: Economic Freedom, Foreign Direct Investment, Panel Data Analysis

1. Introduction

Foreign direct investment (FDI) is extremely important for an economy due to the role it plays in bringing the domestic production resources of the host country into production process and the positive externalities that it creates in many areas such as improving the skills of workers and managers, transferring technology, and creating new jobs. Due to these positive contributions to the economies, the question of what affects FDI inflows has attracted the attention of many researchers. The 2000s have the characteristic of being the period of rapidly increasing technological developments and international trade and financial relations. Thanks to these developments, world GDP per capita increased continuously and rose from $7800 to $11000, excluding the years 2008 and 2020. Although the relationship between foreign direct investments and economic size is frequently emphasized in the literature (e.g. Omri and

Kahouli, 2014 and Economou et al, 2017), the fact that FDI do not move with economic growth during the 2000s indicates that direct investments may be more related to some other variables.

More recent studies have focused on the question that how the economic freedom of a country can affect the FDI inflows. For example, Quazi (2007), Bengoa and Sanchez-Robles (2003) and Economou (2019) found that economic freedom is an important determinant of FDI. Later studies have revealed that only some subcomponents of economic freedom (e.g. Fabro and Aixala (2012) for property rights, Mudambi et al. (2013) for corruption, Behestitabar and Irgaliyev (2008) for trade and investment freedom, Imtiaz and Bashir (2017) for fiscal and trade freedom, Ghazalian and Aponsem (2019) for rule of law, market openness, and regulatory efficiency) may stand out as the major FDI-promoting factors. In addition, there are also studies (e.g. Ciftci and Durusu-Ciftci, 2022) that have found weak evidence for the effects of both the overall index and its sub-components on FDI. Thereby, there is no consensus in these studies on the effects of economic freedom on FDI. This may be due to both the different trends followed by FDIs in the relevant period and the sub-components in the index representing different forms of economic freedom.

Foreign direct investment inflows in the world could only increase from $12.4 billion to $239 billion in 20 years with a very slow growth rate in the 1970-1990 period. Although a positive trend was observed in the next 10 years, the economic crises experienced in many countries in the early 2000s caused a significant decrease in FDI. With the 2000s, FDIs followed a much more complex trend. Figure 1 illustrates the dynamics of FDI inflows in the world for three sub-periods. Before the 2008 global financial crisis, it increased gradually and reached its peak with 3.1 trillion dollars. In the 2008-2015 period, FDI inflows in the world showed a more horizontal trend, which was around $2 trillion on average. In the 2016-2021 period, it is observed that FDI entries move in a W-shaped pattern, as a period including the coronavirus pandemic years. The fact that foreign direct investments followed a different structure in the lower periods of the 2000s may indicate that the relationship between economic freedoms and FDI may also change in these lower periods.

Figure 1. Foreign Direct Investment Inflows (Billion US $)

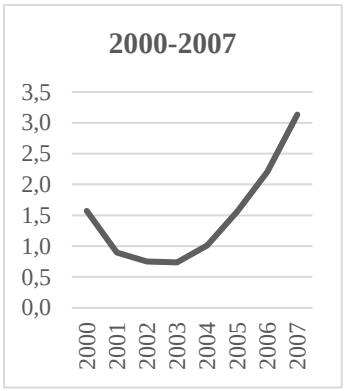

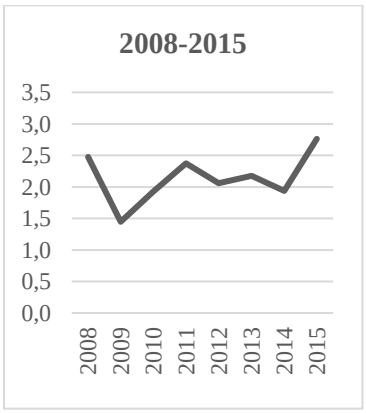

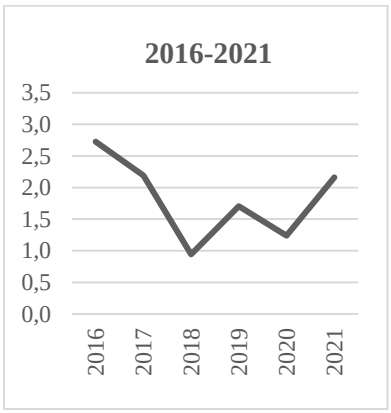

Source: World Bank-World Development Indicators, 2023.

In light of the mixed results in the empirical literature and the various trends of FDI in the 2000s, this short paper tries to contribute the understanding the role of economic freedom on FDI inflows during the 2000-2021 period. In order to observe the effects of economic freedom in different sub-periods of FDI throughout the period, the data set is divided into 3 different periods. In addition, the effects of the sub-components of the index on the FDI were analyzed separately for 3 periods and the policy implications of the findings were presented. The rest of the paper is structured as follows. Section 2 describes the data and methodology. Section 3 presents the empirical results and Section 4 provides concluding remarks.

2. Data and Methodology

In order to investigate the impact of economic freedom on FDI during the 2000-2021 period, all the available data is collected from Heritage Foundation and World Bank. Heritage Foundation reports economic freedom index (EFI) on 12 factors that are grouped into four sub-categories: the rule of law (ROL), government size (GOV), regulatory efficiency (REG), and market openness (MO). Net FDI inflows as percentage of GDP, real gross domestic product (constant 2015 US$), and trade as percentage of GDP data are taken from World Development Indicators database of the World Bank. In this context, 15 balanced panel data models covering 132 countries are created with the data obtained from both databases. All data are expresses in natural logarithms. Thereby, the estimated coefficients can be interpreted as elasticity.

Following the previous literature, the empirically estimated model is constructed by using the commonly used determinants of FDI as follows:

$$lnFDI_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 lnGDP_{i,t} + \alpha_2 lnTO_{i,t} + \alpha_3 lnEF_{i,t} + u_{i,t} \quad (1)$$

where EF represents one of overall freedom index (EFI), rule of law (ROL), government effectiveness (GOV), regulatory efficiency (REG), or market openness (MO). In order to take into account the dynamic structure of the FDI inflows and the control for the country-specific effects this study applies the dynamic panel data estimation methodology. Among the dynamic panel data estimators of Arellano and Bond (1991), Arellano and Bover (1995) and Blundell and Bond (1998), the SGMM (System Generalized Method of Moments) estimator developed by Blundell and Bond (1998) is able to increase the efficiency by reducing biases. Therefore, we choose to estimate the following dynamic panel data model by using the System GMM estimation method:

$$lnFDI_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 lnFDI_{i,t-1} + \beta_2 lnGDP_{i,t} + \beta_3 lnTO_{i,t} + \beta_4 lnEF_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

To reveal the consistency of the System GMM estimation technique, the Hansen test of over-identifying restrictions and the serial correlation tests are applied to the models.

3. Empirical Analysis

The empirical estimation results are presented in Table 1, 2 and 3. The tables show the estimation results of the panel data models created with the data of first period (2000-2007), the second period (2008-2015), and the third period (2016-2020), respectively. The results in column 1 in these tables are obtained by estimating the models using the economic freedom index. Each of the other columns presents the findings obtained by including the sub-components of the economic freedom index in the model, respectively. The null hypothesis of validity of the instruments cannot be rejected and the differenced residuals are second-order serially correlated in all the estimated models. Since market openness captures trade openness also, it would be inappropriate to include both variables in the estimation of model (5), as that will result in multicollinearity in the model.

According to Table 1, the EFI has no statistically significant effect on FDI inflows in the pre-crisis period. However, FDI inflows are strongly influenced by the market openness, one of the sub-components of the index with elasticity of 0.253. In addition, FDI inflows are mostly affected by its lagged value and then by the trade openness in the first period. A 1% increase in trade openness leads to increase in FDI inflows by about 0.35%. The market openness used in model (5) is compiled from trade, investment and financial openness data and presents a robust result with other estimated models.

Table 1: Dynamic Model Estimation Results (1st period)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
constant	-1.965*	-0.993***	-1.237	-1.888**	-0.690
$lnFDI_{(-1)}$	0.626***	0.616***	0.620***	0.632***	0.708***
lnGDP	-0.013	0.025	0.010	-0.008	0.006
lnTO	0.339***	0.363***	0.351***	0.342***	-
lnEFI	0.274	-	-	-	-
lnROL	-	-0.070	-	-	-
lnGOV	-	-	0.037	-	-
lnREG	-	-	-	0.232	-
lnMO	-		-	-	0.253*

Hansen	5.21	4.94	5.26	4.78	4.24
AR(1)	-4.76	-4.72	-4.68	-4.77	-4.84
AR(2)	1.54	1.54	(1.54	1.55	1.55

The numbers in parentheses are robust standard errors. ***, ** and * denote significance at the 0.1, 1 and 5% level, respectively.

Unlike the previous period, the results in Table 2 indicate that the coefficient of the economic freedom index is statistically significant in the 2008-2016 period. Moreover, the EFI is the variable that most affects FDI entries. A 1% increase in EFI increases FDI inflows by about 0.6%. Similar to the previous period, it is concluded that only the market openness among the sub-components of the index was statistically significant. However, in the second period, the coefficient of the market openness increased approximately 1.7 times compared to the previous period. Another remarkable difference in the second period is that in some of the models, the coefficient of the GDP variable is also found to be negative and statistically significant.

Table 2: Dynamic Model Estimation Results (2nd period)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
constant	-3.025**	-1.185***	-1.899*	-1.426*	-0.823
$lnFDI_{(-1)}$	0.511***	0.507***	0.506***	0.518***	0.549***
lnGDP	-0.095***	-0.858**	-0.036	-0.059*	-0.049
lnTO	0.451***	0.472***	0.469***	0.465***	-
lnEFI	0.597**	-	-	-	-
lnROL	-	0.123	-	-	-
lnGOV	-	-	0.175	-	-
lnREG	-	-	-	0.111	-
lnMO	-	-	-	-	0.422***
Hansen	6.64	6.33	5.83	5.97	7.58
AR(1)	-4.36	-4.36	-4.33	-4.44	-4.35
AR(2)	1.14	1.12	1.15	1.14	1.12

The numbers in parentheses are robust standard errors. ***, ** and * denote significance at the 0.1, 1 and 5% level, respectively.

Table 3: Dynamic Model Estimation Results (3rd period)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
constant	-2.230	-1.983***	-2.899***	0.339	-2.223***
$lnFDI_{(-1)}$	0.158*	0.159*	0.157*	0.172**	0.246***
lnGDP	-0.054	-0.048	-0.035	-0.017	0.017
lnTO	0.796***	0.797***	0.799***	0.809***	-
lnEFI	0.062	-	-	-	-
lnROL	-	-0.014	-	-	-
lnGOV	-	-	0.174	-	-
lnREG	-	-	-	-0.637	-
lnMO	-	-	-	-	0.710***
Hansen	4.30	4.30	4.15	4.48	7.36
AR(1)	-3.27	-3.24	-3.26	-3.29	-3.50
AR(2)	1.71	1.71	1.70	1.77	1.92

The numbers in parentheses are robust standard errors. ***, ** and * denote significance at the 0.1, 1 and 5% level, respectively.

In the 2016-2020 period, when FDI flows moved in a w-shape, the coefficient of the EFI is again found to be statistically insignificant. However, the coefficient of the market openness variable reaches the highest value when it is compared with the other two periods. In the third period, while the coefficient of GDP is again found to be statistically insignificant, it has been determined quite robustly and strongly that trade openness is the variable that most affects FDI inflows.

Conclusion

In recent years, one of the issues that have been frequently emphasized in macroeconomics is the effects of economic freedom on FDI. Although the world economic freedom index showed a continuous upward trend, the same is not true for FDI inflows. FDI inflows, which have increase regularly since the 1990s, have fluctuated significantly since the 2000s. Moreover, the 2000-2020 period can be divided into three different sub-periods: (i) pre-global financial crisis period, (ii) first post-crisis period, and (iii) second post-crisis period. Based on this fact, this study examines the changing impact of economic freedom on FDI in the world for three sub-periods.

The major findings of this study can be explained as follows. First, economic freedom index significantly affects FDI inflows only in the 2008-2015 period. In this period, it is also found that economic freedom is the variable that most affect FDI inflows. Second, among the sub-components of EFI, only market openness positively and significantly affects FDI inflows, and the impact of market openness on FDI increases throughout the periods. Third, a striking finding is that the coefficient of GDP is negative and significant only in the second period. Combining these empirical findings and stylized facts may yield some policy implications. Although FDI inflows in the world followed a relatively flat course in the first post-crisis period, it decreased in developed countries and increased in developing countries. The post-crisis period was also a period in which economic freedom index in emerging markets exceeded the world average. Therefore, it can be concluded that the global capital, which changed its direction from developed countries to developing countries in the first per-crisis period, was positively affected by the adaptation of these countries to commercial and financial globalization.

References

Arellano, M. and Bond, S., 1991. Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence with an application for employment equations, Review of Economic Studies, 58, 277-297.

Arellano, M. and Bover, O., 1995. Another look at the instrumental-variable estimation of error-components models. Journal of Econometrics, 68, 29-52.

Beheshtitabar, E. and Irgaliyev, A., 2008. The Impact of Economic Freedom on FDI Inflows to Developing Countries: The Case of the Middle East. Jonkoping University Publications.

Bengoa, M. and Sanchez-Robles, B., 2003. FDI, economic freedom and growth: New evidence from Latin America, European Journal of Political Economy, 19(3), 529-545.

Blundell, R. and Bond, S. 1998. Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models, Journal of Econometrics, 87, 115-43.

Ciftci, C. and Durusu-Ciftci, D., 2022. Economic freedom, foreign direct investment, and economic growth: The role of sub-components of freedom. The Journal of International Trade & Economic Development

Economou, F., Hassapis, C., Philippas, N., and Tsionas, M., 2017. Foreign direct investment determinants in OECD and developing countries. Review of Development Economics, 21(3), 527-542.

Economou, F. 2019. Economic freedom and asymmetric crisis effects on FDI inflows: The case of four South European economies, 49, 114-126.

Favro, G. and Aixala, J., 2012. Direct and indirect effects of economic and political freedom on economic growth, Journal of Economic Issues, 46, 1059-1080.

Ghazalian, P.L. and Amponsem, F., 2019. The effects of economic freedom on FDI inflows: an empirical analysis. Applied Economics, 51(11), 1111-1132.

Heritage Foundation, 2023. Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation, Washington DC and Dow Jones Company, New York.

Imtiaz, S. and Bashir, M., F., 2017. Economic freedom and foreign direct investment in South Asian countries, Theoretical and Applied Economics, 24(2), 281-294.

Mudambi, R., Navarra, P. and Delios, A., 2013. Government regulation, corruption and FDI. Asia Pacific Journal of Management, 30(2), 487-511.

Omri, A. and Kahouli, B., 2014. The Nexus among Foreign Investment, Domestic Capital and Economic Growth: Empirical evidence from the MENA region, Research in Economics, 68, 257-263.

Quazi, R., 2007. Economic freedom and foreign direct investment in East Asia. Journal of the Asia Pacific Economy, 12(3), 329-344.

World Bank, 2023. World Development Indicators, World Bank, Washington DC.

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SINAV KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARI: METAFORİK BİR ÇALIŞMA

SECONDARY SCHOOL STUDENTS' PERCEPTIONS REGARDING THE CONCEPT OF EXAM: A METAPHORICAL STUDY

Cumhur GÜNGÖR
Dr. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Emine AKKAŞ BAYSAL
Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

ÖZET

Ortaokul eğitimi alan öğrencilerin eğitimin bir parçası olan sınavlara karşı zaman zaman kaygılar yaşadığı ve bu durumunda onların başarılarına ve belki de tüm yaşamlarına yansıdığı söylenebilir. Ortaokul dönemi öğrencilerin akademik açıdan önemli sayılabilecek sınavlarla karşılaştıkları ilk zamandır. Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin "sınav" kavramına yönelik sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak ve ortaya çıkarılan bu metaforları çeşitli kategori ve temalar altında sınıflandırmaktır. Nitel araştırma modeline göre hazırlanan bu araştırma olgubilim (fenomenoloji) deseni ile uyumludur.

Bu çalışma 2021-2022 Eğitim Öğretim yılı, güz döneminde Afyonkarahisar ili Sandıklı ilçesinde Mustafa Kemal Ortaokulundan elde edilen verilerle toplanmıştır. Toplam 141 öğrenciden elde edilen verilerle yürütülmüştür. Öğrencilerin ürettikleri 303 metafor içerik analizine tabi tutularak farklı kategoriler altında incelenmiştir.

Bulgular, ortaokul öğrencilerinin sınav kavramına ilişkin metaforlarının 14 kategori altında toplandığını göstermiştir. Bu metaforların büyük oranda somut ifadelerden oluştuğu ve öğrencilerin çoğunlukla sınav kaygısına olumsuz anlam atfettikleri görülmüştür. En fazla sayıda metaforun sınavın “olumsuz bir kavram olarak” algılanmasıyla ilişkili olduğu bulgular sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu kategoride yer alan metaforlar, tüm metaforların önemli bir kısmını oluşturmakta ve genellikle zor ve sıkıntı içinde olunan durumları içermektedir. Sonuç olarak, öğrenciler sınav kavramını önemli bir sorun olarak ifade etmekte ve genellikle sınavı olumsuz bir şekilde anlamlandırmaktadırlar. Sınav kavramı ile ilgili ifadelerin çok geniş ve çeşitli metaforlar ortaya koyması öğrencilerin sınavı hayatlarının bir parçası olarak içselleştirdiklerini göstermektedir. Bu anlamda öğrencilerin baş etmek zorunda oldukları en önemli faktörlerden birisinin sınav kavramı olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı, yalnızca ortaokul öğrencileriyle yapılmış olmasıdır. Bundan sonraki bu konuyla ilgili yapılacak olan araştırmalarda lise öğrencileri ve üniversite öğrencileri gibi farklı eğitim

seviyesindeki öğrencilerle çalışabilir. Ayrıca ortaokul öğrencilerinin sınav kavramını olumsuz algılamalarına neden olan faktörlere yönelik çalışmalar yürütülebilir.

Anahtar Kelimeler: Sınav Kaygısı, Metafor, Ortaokul

ABSTRACT

It can be said that students with secondary education experience anxiety about exams, which are a part of education, and this situation is reflected in their success and perhaps in their whole lives. Secondary school period is the first time that students face exams that can be considered academically important. The purpose of this research is to reveal the metaphors of secondary school students about the concept of "exam" and to classify these metaphors under various categories and themes. This research, which was prepared according to the qualitative research model, is compatible with the phenomenology pattern.

This study was collected with the data obtained from Mustafa Kemal Secondary School in Sandıklı district of Afyonkarahisar province in the fall semester of the 2021-2022 academic year. It was conducted with data obtained from a total of 141 students. The 303 metaphors produced by the students were subjected to content analysis and examined under different categories.

The findings showed that secondary school students' metaphors regarding the concept of exam were grouped under 14 categories. It was observed that these metaphors mostly consisted of concrete expressions and students mostly attributed negative meaning to test anxiety. Findings revealed that the highest number of metaphors were associated with the perception of the exam as a "negative concept". Metaphors in this category constitute an important part of all metaphors and generally include difficult and distressing situations. As a result, students express the concept of exam as an important problem and generally interpret the exam in a negative way. The fact that the expressions related to the concept of the exam reveal very wide and various metaphors shows that the students internalize the exam as a part of their lives. In this sense, it can be said that one of the most important factors that students have to deal with is the concept of exam. The most important limitation of this study is that it was conducted only with secondary school students. In future research on this subject, he can work with students of different education levels, such as high school students and university students. In addition, studies can be conducted on the factors that cause secondary school students to perceive the concept of exam negatively.

Keywords: Exam Anxiety, Metaphor, Middle School

1. INTRODUCTION

The concept of "exam", which constitutes the source of students' mental perceptions, is defined as an examination, examination, test (TDK, 1998, p.1967) made to understand the level of knowledge of students or those who want to get a job. Tekin (2004) examines the concept of exam; The application of tests is defined as the process of measuring talent, achievement and similar characteristics.

Metaphor studies on the concept of "exam", which is an important part of the education system and which is given great importance by all the components of the system (parents, teachers, administrators, etc.), especially students, are on the other hand, which was put into practice in the 2008-2009 academic year for the transition to secondary education. It has been determined that it is limited to the Placement Test-SBS (Karadeniz, Er & Tangülü, 2014), which was discontinued in the 2014 academic year.

Based on the above, we can say that the most common way to measure student performance and success is exams. On the other hand, although the examination is an inevitable part of education, this assessment method sometimes causes students to encounter a series of problems. Considering that the exam is an important assessment tool in our education system, it is inevitable for many students to experience a series of problems with their exams. One of these problems is exam anxiety (Softa, Karaahmetoğlu & Çabuk, 2014, p.1482). Exam anxiety is a feeling that negatively affects students' attitudes and success towards lessons (Erözkan, 2009, p.337). The student is evaluated as successful or unsuccessful according to the results of the measurement and evaluation made at the end of the education process (Karakuş, 2010, p.458). The fact that students are evaluated as successful or unsuccessful as a result of the exams can create anxiety in them. This study was conducted in order to determine which images the concept of "exam" creates in students.

exam anxiety; It is defined as the tension that is felt for any exam or evaluation in cognitive, affective or behavioral characteristics and prevents the individual from revealing his/her true performance. (Spielberger, 1972). It is thought that students with secondary education experience anxiety about exams, which are a part of education, and this situation reflects on their success and perhaps their whole lives. Accordingly, Harrison (2003) said that the exam is a problem. Because the effectiveness and effectiveness of the exams are not questioned. If all the weight is given to the exams in the created school environment, the only thing a student learns will be to pass the exams, and it is seen that this is the only thing that the exams teach.

Baltaş and Baltaş (1993) stated that test anxiety has a direct connection with the personality and character traits of the individual. The anxiety level of a secondary school student is directly proportional to the student's characteristics. Students who have self-confidence problems and

who do not have self-confidence may have more test anxiety. Thereupon, Hancock (2001) investigated the effects of students' test anxiety, class variable, and fear of evaluation on success and motivation, and at the end of the study, he suggested that students who experienced test anxiety in classrooms where there was a lot of evaluation performed poorly and were less motivated. For this reason, both teachers and families should be aware of this low motivation and exhibit constructive and supportive behavior during periods when students' exam anxiety is intense. Students are forced to compete for exam success with strict discipline when they need the most emotional attention. With the 4+4+4 education system put into practice in Turkey in the 2012 academic year, secondary school has become a critical education level that has great importance in raising individuals and shaping their lives. In addition, especially students studying at the fifth grade level are faced with exam applications in the education process for the first time and intensively. Many ways are used to reveal the perceptions of individuals about a certain phenomenon or concept.

One of them is metaphors, the basis of which is to make sense of and experience something by connecting it to a network of concepts belonging to another meaning field. Metaphor is to express something unknown with something known, to reveal the meaning of the unknown with the tools and features of the known. In other words, metaphor is also defined as "the language of experiences" in terms of giving meaning to individuals' personal experiences (Miller, 1987 cited in: Pilav & Elkatmış, 2013, p.1210). . On the other hand, metaphors in our daily language also affect our beliefs and actions. In addition, although we are not aware of how we use them exactly, metaphors serve as cultural and personal frameworks for how we direct our lives (James, 2002, p. 26 cited in Demirtaş & Çoban, 2014).) is explained with concrete concepts (Lakoff & Johnson, 2005). Individuals' perceptions about a certain subject can be determined by methods such as questionnaires, interviews, and thinking aloud, as well as through metaphors.

The purpose of this research is to reveal the metaphors (mental images) of secondary school students about the concept of "exam" and to classify these metaphors under various categories and themes. In short, it is to determine students' perceptions of the concept of "exam" through metaphor analysis.

In this study carried out for this purpose, answers to the following questions were sought;

1) What are the metaphors of secondary school students regarding the concept of "exam"?

2) Under which categories and themes can the mental images of secondary school students regarding the concept of "exam" be gathered in terms of their common characteristics?

3) What are the positive and negative metaphors that secondary school students attribute to the concept of "exam"?

2. METHODOLOGY

2.1. Research model

This research, which was prepared according to the qualitative research model in order to determine the metaphors of the students for the concept of "exam", is compatible with the "phenomenology" pattern. The phenomenology design focuses on phenomena that are aware of but do not have an in-depth and detailed understanding. Phenomenology constitutes a suitable research ground for studies that aim to investigate phenomena that are not so foreign to people, but whose meaning is not fully understood at the same time" (Yıldırım & Şimşek, 2006). Patton (2014) describes how people perceive phenomena, how they describe them, how they feel about them, how they judge, how they remember, how they make sense of it, and how they talk about it with others. On the contrary, it states that it is necessary to reach individuals who have direct experiences and have their own lives.

2.2. Working group

This study was collected with the data obtained from Mustafa Kemal Secondary School in Sandıklı district of Afyonkarahisar province in the fall semester of the 2022-2023 academic year. It was conducted with data obtained from a total of 141 students. In this respect, it can be stated that the student group included in the research is compatible with "convenience sampling (easily accessible case sampling)", one of the non-random sampling methods. In this sampling method, the researcher chooses a situation that is close and easy to access. Convenience sampling or easily accessible case sampling is often the time, money, labor, etc. of the researcher. It is used when it is not possible to use other sampling methods due to limitations (Yıldırım & Şimşek, 2008). In this respect, it can be said that it gives speed and practicality to the research.

2.3. Data Collection

In order to determine the perceptions of the students about the concept of "exam", it was either presented as a "metaphor topic" to the students participating in the research and "EXAM ……. like this; because…" were asked to complete the questions in the semi-structured form starting with the sentence. In studies where metaphors are used, the concept of "like" is generally used to more clearly reveal the relationship between the subject of the metaphor and the source of the metaphor. The concept of "because" is preferred when it is desired to explain the reason for creating metaphors. Therefore, a similar approach was followed in the form prepared for this study. Before the forms were distributed, general information about the metaphor was given to the students and they were asked to fill in the blanks. However, students were asked to answer the same metaphor in five different ways in order to understand and interpret the subject a little more. This form presented to the students constitutes the data collection tool of the research.

2.4. Analysis of Data

A total of 141 students were reached during the data collection phase. In the presentation of the findings, the frequencies are expressed not as the number of students, but as the number of responses. 141 Qualitative data are analyzed using descriptive or content analysis techniques. The main purpose of content analysis is to reach concepts and relationships that can explain the collected data. The data summarized in descriptive analysis are examined in more depth in content analysis, and concepts and themes that cannot be noticed with a descriptive approach can be reached as a result of content analysis (Yıldırım & Şimşek, 2006). For this reason, the data obtained from this research were analyzed with the "content analysis" technique. Content analysis consists of five stages (Aydın, 2010; Bektaş & Karadağ, 2013; Kalyoncu, 2012; Saban, 2008). These stages are respectively; "one. Naming", "2. Elimination", "3. Category development", "4. Ensuring validity and reliability", "5. Calculation and interpretation of frequencies".

Naming Stage: At this stage, all the metaphors that the students stated regarding the concept of "EXAM" were transferred to the computer environment and listed. Meaningful metaphors and their meaningful explanations were determined and codes related to metaphors were determined.

Elimination Stage: As emphasized in the literature, the metaphors produced by the students; The subject of the metaphor is discussed in terms of its source and the relationship between its subject and its source. In this context; Metaphors that do not contain a specific source of metaphor, do not provide an explanation or justification for the metaphor produced, do not contribute to the explanation of the concept of "exam", and can be considered under more than one category, were determined and these were eliminated to be excluded from the study.

Category Development Phase: It was examined which features of the concept of "exam" were created by considering the produced metaphors and how it was conceptualized. Some of the categories are in the forms filled directly by the students; were created using positive-negative concepts, while the rest were grouped by giving new category names. Depending on the codes given to the metaphors, metaphors with similar themes were included in the same category. In these codes, a system was followed that indicates both the grade levels of the students (5-6-7-8) and the number of students who filled out the form.

Phase of Ensuring Validity and Reliability: Direct quotations were made while the research was being reported and the research process was presented in detail in order to contribute to the validity of the study. The data of a total of 141 students, 36.6% eighth grade seventh grade students, 14.8% sixth grade students 21.8% and fifth grade 26.8% randomly selected, were also analyzed by the researcher group.

Calculation of Frequencies and Interpretation Phase: Since the application was carried out on a large group and too many metaphors were obtained in this study, firstly the metaphor samples obtained for each category were presented in a summary table, then the total number of metaphors for each category and the first 152 metaphors with the highest frequency were presented. metaphor is presented.

3. FINDINGS

3.1. Findings on the metaphors produced by secondary school students about the concept of "exam"

The frequency and percentage distribution of a total of 531 metaphors consisting of 303 different metaphors produced by 141 secondary school students forming the study group is presented in Table 1 below.

Table 1. All metaphors and frequency values

No	Metaphor	f	%	No	Metaphor	f	%
1	Hell	16	3,0%	153	Soap	1	0,2%
2	Cat	13	2,4%	154	Life lesson	1	0,2%
3	This	10	1,9%	155	You	1	0,2%
4	Flower	10	1,9%	156	Preparation for Life	1	0,2%
5	Bee	9	1,7%	157	Hot/Cold Water	1	0,2%
6	Pen	9	1,7%	158	Animal	1	0,2%
7	Key	9	1,7%	159	Border	1	0,2%
8	Life	9	1,7%	160	Achieve the goal	1	0,2%
9	Death	8	1,5%	161	mosquito fly	1	0,2%
10	Torture	7	1,3%	162	Gift	1	0,2%
11	Nonsense	6	1,1%	163	Problem	1	0,2%
12	Dog	5	0,9%	164	Success	1	0,2%

13	Measurement	5	0,9%	165	Mop	1	0,2%
14	Bird	5	0,9%	166	Exciting	1	0,2%
15	Honey	5	0,9%	167	Table	1	0,2%
16	Good	5	0,9%	168	Thief	1	0,2%
17	Grind	5	0,9%	169	Horse	1	0,2%
18	To work	5	0,9%	170	None	1	0,2%
19	Swamp	5	0,9%	171	Dangerous substance	1	0,2%
20	Cow	5	0,9%	172	The City Never Knew	1	0,2%
21	Tree	4	0,8%	173	Thermometer	1	0,2%
22	Easy	4	0,8%	174	Hereafter	1	0,2%
23	War	4	0,8%	175	My name	1	0,2%
24	Attempt	4	0,8%	176	Wet Soap	1	0,2%
25	Game	4	0,8%	177	Aeroplane	1	0,2%
26	Light	4	0,8%	178	I	1	0,2%
27	Clock	4	0,8%	179	Virus	1	0,2%
28	Brain	4	0,8%	180	Needle	1	0,2%
29	Stress	4	0,8%	181	Fire Area	1	0,2%
30	Pepper	4	0,8%	182	Ugliness	1	0,2%
31	Book	4	0,8%	183	Dollar	1	0,2%
32	Heaven	3	0,6%	184	White paper	1	0,2%
33	Rose	3	0,6%	185	New Language	1	0,2%

34	grim reaper	3	0,6%	186	The Hereafter Question	1	0,2%
35	Competition	3	0,6%	187	Friend	1	0,2%
36	Teacher	3	0,6%	188	Mind	1	0,2%
37	Food	3	0,6%	189	Wall	1	0,2%
38	Curtain	3	0,6%	190	Human Brain Structure	1	0,2%
39	Lock	3	0,6%	191	Season	1	0,2%
40	Duster	3	0,6%	192	Reason for Suicide	1	0,2%
41	Lesson	3	0,6%	193	Candle	1	0,2%
42	Stressful	3	0,6%	194	pepper	1	0,2%
43	Beautiful	3	0,6%	195	Banana peel	1	0,2%
44	Job	3	0,6%	196	Alarm	1	0,2%
45	Seed	2	0,4%	197	Pomegranate	1	0,2%
46	Future	2	0,4%	198	Knowledge Library	1	0,2%
47	Chili pepper	2	0,4%	199	School	1	0,2%
48	Difficulty	2	0,4%	200	Goodness	1	0,2%
49	Fire	2	0,4%	201	Environment	1	0,2%
50	Information	2	0,4%	202	Nightmare	1	0,2%
51	End of the world	2	0,4%	203	Toy	1	0,2%
52	Excitement	2	0,4%	204	Cactus	1	0,2%
53	Path	2	0,4%	205	Car race	1	0,2%
54	Friend	2	0,4%	206	Knowledge competition	1	0,2%

55	Car	2	0,4%	207	Wood	1	0,2%
56	Dead nettle	2	0,4%	208	Heart beat	1	0,2%
57	Walnut	2	0,4%	209	Slat	1	0,2%
58	Fear	2	0,4%	210	Heart Rhythm	1	0,2%
59	Race	2	0,4%	211	measuring	1	0,2%
60	Puzzle	2	0,4%	212	Exercise	1	0,2%
61	Illness	2	0,4%	213	Flower	1	0,2%
62	Bad	2	0,4%	214	karate	1	0,2%
63	Dream	2	0,4%	215	Self-Development	1	0,2%
64	Pine	2	0,4%	216	Stomach ache	1	0,2%
65	Heaven/ Hell	2	0,4%	217	Raw Meatballs	1	0,2%
66	Advisor	2	0,4%	218	Intelligence	1	0,2%
67	Exam	2	0,4%	219	Regret	1	0,2%
68	Happiness	2	0,4%	220	Not knowing	1	0,2%
69	Fly	2	0,4%	221	Rivalry	1	0,2%
70	Trouble	2	0,4%	222	40 Min.	1	0,2%
71	Experiment	2	0,4%	223	Picture	1	0,2%
72	bogeyman	2	0,4%	224	Comparison Clause	1	0,2%
73	Weight	2	0,4%	225	Too bad	1	0,2%
74	Homework	2	0,4%	226	Eagle	1	0,2%
75	Ball	2	0,4%	227	Hair	1	0,2%

76	Prize	2	0,4%	228	To get lost	1	0,2%
77	Door	2	0,4%	229	Iron	1	0,2%
78	Medicine	2	0,4%	230	Slippery Soap	1	0,2%
79	Star	2	0,4%	231	Good / Sin	1	0,2%
80	Person	2	0,4%	232	Anxiety	1	0,2%
81	Work	2	0,4%	233	Flying in a Hot Balloon	1	0,2%
82	Difficult	2	0,4%	234	Goat	1	0,2%
83	Teacher	1	0,2%	235	Boring	1	0,2%
84	Addition /subtraction	1	0,2%	236	Bomb	1	0,2%
85	Friend	1	0,2%	237	Iron Polishing	1	0,2%
86	Emotional	1	0,2%	238	Butterfly	1	0,2%
87	Miracle	1	0,2%	239	Cigarette	1	0,2%
88	Whistle	1	0,2%	240	Girls	1	0,2%
89	Very Beautiful Thing	1	0,2%	241	Friendship	1	0,2%
90	Moon	1	0,2%	242	Boron	1	0,2%
91	Tarantula	1	0,2%	243	Mosquito	1	0,2%
92	Death	1	0,2%	244	Eyelash	1	0,2%
93	Software	1	0,2%	245	Street lamp	1	0,2%
94	Envoy	1	0,2%	246	Ice	1	0,2%
95	Ocean	1	0,2%	247	Balance	1	0,2%
96	Vacuum cleaner	1	0,2%	248	Book	1	0,2%

97	Freedom	1	0,2%	249	Cure	1	0,2%
98	Work	1	0,2%	250	Cola Mentos	1	0,2%
99	Love	1	0,2%	251	Championship	1	0,2%
100	Meat	1	0,2%	252	Spell	1	0,2%
101	Earthquake	1	0,2%	253	Song	1	0,2%
102	House	1	0,2%	254	Armchair	1	0,2%
103	Again	1	0,2%	255	Board pen	1	0,2%
104	Shoe	1	0,2%	256	Subject Repetition	1	0,2%
105	Rain	1	0,2%	257	Field	1	0,2%
106	Factory	1	0,2%	258	Bitter sauce	1	0,2%
107	Time	1	0,2%	259	Sweet	1	0,2%
108	Torch	1	0,2%	260	Horror Character	1	0,2%
109	Struggle	1	0,2%	261	Chicken	1	0,2%
110	sapling	1	0,2%	262	Running race	1	0,2%
111	Punishment	1	0,2%	263	Boat	1	0,2%
112	Idea	1	0,2%	264	Hive	1	0,2%
113	Hunger	1	0,2%	265	Telephone	1	0,2%
114	Film	1	0,2%	266	Sheep	1	0,2%
115	Point	1	0,2%	267	Test	1	0,2%
116	Future Preparation	1	0,2%	268	To understand	1	0,2%
117	Hangman	1	0,2%	269	Fox	1	0,2%

118	Mirror	1	0,2%	270	Bridge	1	0,2%
119	Problem	1	0,2%	271	Thorn	1	0,2%
120	Real	1	0,2%	272	Hell fire	1	0,2%
121	Stray Dog	1	0,2%	273	Train	1	0,2%
122	Unnecessary	1	0,2%	274	Bay	1	0,2%
123	Chance	1	0,2%	275	Passengers on board	1	0,2%
124	Unnecessary	1	0,2%	276	Puppet	1	0,2%
125	Rabbit	1	0,2%	277	Presence	1	0,2%
126	Unnecessary Worry	1	0,2%	278	I don't understand	1	0,2%
127	Tik Tok	1	0,2%	279	Oil	1	0,2%
128	Shirt Buttons	1	0,2%	280	Bird	1	0,2%
129	Vampire	1	0,2%	281	Fire	1	0,2%
130	Duty	1	0,2%	282	Cabbage	1	0,2%
131	Wound	1	0,2%	283	not succeeding	1	0,2%
132	Eyelash	1	0,2%	284	Lamp	1	0,2%
133	Domino	1	0,2%	285	Doctor	1	0,2%
134	Cobweb	1	0,2%	286	Curse	1	0,2%
135	Mom dad	1	0,2%	287	Pillow	1	0,2%
136	Day	1	0,2%	288	LGS	1	0,2%
137	Gate to Heaven	1	0,2%	289	Filling	1	0,2%
138	Sun	1	0,2%	290	Theme Park	1	0,2%

139	Breath	1	0,2%	291	Snake	1	0,2%
140	Garden	1	0,2%	292	Adventure	1	0,2%
141	Hot Turnip	1	0,2%	293	Yogurt	1	0,2%
142	Beautiful ugly	1	0,2%	294	Match	1	0,2%
143	Bag	1	0,2%	295	To swim	1	0,2%
144	Map	1	0,2%	296	Angel	1	0,2%
145	Scale	1	0,2%	297	Damage	1	0,2%
146	Angle	1	0,2%	298	Angel Devil	1	0,2%
147	Lifetime	1	0,2%	299	Curiosity	1	0,2%
148	Mistake	1	0,2%	300	Ant	1	0,2%
149	Fairy	1	0,2%	301	Giraffe	1	0,2%
150	Swimming pool	1	0,2%	302	A Complex Problem	1	0,2%
151	A Colorful Flower	1	0,2%	303	Report	1	0,2%
152	Hell	1	0,2%		Total	**531**	**100%**

3.2. Findings Related to Categories and Related Metaphors for the Concept of Exam

531 metaphors related to the concept of exam were gathered under 14 categories. In order to convey exactly what the obtained categories mean, the metaphors, frequency and percentage values of the obtained categories are presented in Table 2,3,4,5,6.

Table 2. Positive, negative and neutral metaphors and frequency values by categories

Category	**Metaphors**	**f**	**%**	**Participants (n)**
The concept of exam as a *negative concept*	*Torture, Nonsense, Honey, Evil, Torment, Death, Bogey, Swamp, Bitter, Hellfire, Hot pepper, Pepper, Future, Hell, Exam, Hedgehog, Step, Wet soap, Afterlife question, Cactus, Compromise, Slippery soap Cat, Hereafter, Pen, Hard, Fire, Dangerous substance, Damn, Stress, Nightmare, Rose, Bad, Death, Swamp, Ever, Time, Fire, LGS, Grim Reaper, Disease, Fly, Curtain, Hangman, Vampire , Boat, Trouble, Life, Boat, Harm, Karate, Horror character, Life, Complex problem, Cause of suicide, Fear, Life lesson, Torment, Soap, End of the world, War, Anxiety, Fault, Too bad , Boring, 40 minutes, Dog, Cola mentos, Bridge, Banana peel, Regret, Pencil, Hot turnip, Ball, Abdominal pain, Fire area, Shirt buttons, Lesson, Thief, Food, Game, Me, Boredom, Something I Never Know City, Iron, I Don't Understand, Torment, Excitement, Eraser, Toy, Bee, Running race, Stressful, Virus, Bomb, Adventure, Dollar, Balance, Disappear, You, Trouble, Shoes, Network, Earthquake, Not Knowing, Teacher, Horse, Brain , Quiz, Junk, Hot sauce*	115	37,33	168
The concept of exam as a *neutral concept*	*Car racing, Software, Scale, Ice, Map, Road, Lock, Fox, Cat, Messenger, Lantern, Snake, Rose, Hot/cold water, Friend, Flower, Seed, Stray dog, Hard, Heaven/ hell, Bird, Disease , Angel/devil, Beauty/ugly, Light, Human, Doctor, Curtain, Street lamp, Easy, Fire, Water, Riddle, Mosquito, Walnut, Mom/dad,*	116	35,56	160

	Future, Work, Limit, Day, Pillow, Breath, Life, Airplane, Rain, Tree, Fairy, Eraser, Teacher, Ant, Game, Measure, Match, Score, Fly, Meat, Picture, Rabbit, Brain, Chicken, Bee, Goat, Car, Giraffe, Trouble, Honey, Clock, Ocean, Cow, Intelligence, Girls, Glass, Knowledge, Tarantula, Human brain structure, Measure, Yogurt, Paradise, Key, Tik tok, Pepper, Lesson, Being, Dream, Emotional, Pen, Vacuum cleaner, Competition, Work, Pomegranate, Village, Addition/subtraction, Animal, Eye, Medicine, Dam, Brain, Raw Meatballs, Idea, Door, Experiment, Swimming, Life, Fat, Real, Movie, Good/sin, Star, Freedom, Book, Pool, Comparison sentence, Candle, Ball , Homework			
Exam concept as a *positive concept*	*Beautiful, Adorable thing, Iron polish, Wound, Unnecessary worry, Luck, Seed, Heaven, Reward, Sweet, Sun, Key, Bee, Medicine, Hunger, Angel, Bird, Amusement Park, Struggle, Garden, Reward, Friend, Dog, Cat, Cow, Easy, Understanding, Self-development, Eagle, Good, Stuffed, Easy, Thorn, Telephone, Hive, Trial, Happiness, Championship, Flower, A colorful flower, Paradise, Competition, Time, Friend, Preparation for life, Key, Pen, Walnut, Key, Brain, Cabbage, Homework, Factory, Exciting, Train, Report card, Magic, Work, Friendship, Hot ballooning, Water, Door to heaven, Book, Food, Mind, Hair, Thermometer, Game Table, Cheetah, Reaching Goal, Teacher, Light, Lamp, Table, Life, Success, Sapling, School, Gift, Race, Song, Affection, Knowledge library, White*	45	27,11	122

	paper, Weighing, Field, Sheep, Lesson, Moon, Excitement, Wall			

Table 3. Concrete, abstract, thought, emotion metaphors and frequency values by categories

Category	**Metaphors**	**f**	**%**	**Participants (n)**
Exam concept as a *concrete concept*	*Car racing, Software, Scale, Angel/devil, Eraser, Book, Light, Fire, Water, Flower, Mosquito, Walnut, Mom/Dad, War, Work, Championship, Day, Pillow, Swamp, Airplane, Rain, Tree, Cat , A colorful flower, Karate, Pepper, Teacher, Bird, Ant, A complex problem, Game, Cause of suicide, Measure, Match, Human, Fly, Flesh, Domino, Cigarette, Picture, Rose, Rabbit, Brain, Chicken, Clock Friend, Bee, Goat, Car, Giraffe, Bridge, Banana peel, Key, Wooden pencil, Pen, Honey, Turnip, Cabbage, Ball, Homework, Factory, Abdominal pain, Ocean, Fire field, Train , Shirt buttons, Scorecard, Lesson, Cow, Flying in a hot balloon, Trial, Thief, Disease, Food, Girls, Glass, Tarantula, Human brain structure, Hair, Thermometer, Me, Measurement, A city I never knew, Iron, Yogurt, Table Friend, Vacuum cleaner, Running race, Competition, Job, Pomegranate, Village, Animal, Lamp, Friend, Occupation, Eye, Bomb, Medicine, Dam, Brain, Cheesecake, Dollar, Door, Sapling, School, Experiment, Gift, Race , Shoes, Swim, Network, Earthquake, Horse, Oil, Knowledge library, Movie, White*	130	50,89	200

	paper, Star, Field, Sheep, Moon, Hot sauce, Pool, Wall, Candle			
Exam concept as an *abstract concept*	*Difficulty, Abomination, Abomination, Hellfire, Hell, Messenger, Luck, Knowledge, Labor, Curiosity, Heaven, Question of the Hereafter, Hereafter, Medicine, Butterfly, Angel, Fire, Heaven/hell, Home, Nightmare, Death, Grim Reaper, Angel/ Easier, Vampire, Pen, Pen, Dream, End of the World, Future, Boundary, Breath, Cure, Fairy, Horror character, Fear, Nonsense, Points, Life lesson, Torment, Anxiety, I Can't, Error, Torture, Competition , Boring, 40 minutes, Preparation for life, Miracle, Riddle, Magic, Friendship, Intelligence, Stress, Game, Mind, Bar, Being, Achieving Goal, Virus, Light, Addition/subtraction, Working, Adventure, Balance, Success, Disappearing, Song, Life, Quiz, Comparison sentence*	72	26,97	106
Exam concept as a *Thought*	*Preparation for the future, Map, Path, Repetition, Future, Hell, Wound, Unnecessary worry, Knowledge, Key, Step, Sun, House, Curse, Swamp, Nothing, Broom, Riddle, End of the world, Fairy, Heaven, Suicide, Nonsense, Life lesson, Torment, Mistake, Very bad, Grim reaper, Death, Good, Trouble, Work, Door to heaven, Mind, Distress, Difficult, I do not understand, Excitement, Difficulty, Stress, Fear, Idea, Trouble, Not knowing, Beautiful, Truth, Merit/sin, Unnecessary, Torture, Freedom*	50	16,03	63

Exam concept as an *Emotion*	*Disgust, Stressful, Hot/cold water, Curiosity, Step, Amusement Park, Nightmare, Understanding, Trouble, Happiness, Remedy, Fear, Anxiety, Torture, Boring, Regret, Exciting, Kindness, Emotional, Love, Excitement*	21	6,11	24

Table 4. Metaphors and frequency values of living being and non-living being by categories

Category	**Metaphors**	**f**	**%**	**Participants (n)**
The concept of an exam as an *inanimate being*	*Scale, Pen, Whistle, Lock, Needle, Door, Bag, Mirror, Seat, Curtain, Lantern, Key, Wet soap, Scale, Stray dog, Boron, Slippery soap, Hazardous substance, House, Broom, Eraser, Book , Street light, Boat, Soap, Thorn, Telephone, Hive, Hot pepper, Hell, Water, Walnut, End of the world, War, Future, Light, Work, Championship, Border, Day, Pillow, Swamp, Breath, Life, Cure, Airplane, Rain, Karate, Horror character, Yogurt, Paradise, Complex problem, Game, Suicide, Fear, Nonsense, Measure, Match, Score, Life lesson, Torment, Dominoes, Cigarette, Anxiety, I can't, Error, Torture, Clock, Grim reaper, Picture, Car, Car, Bridge, Pen, Trouble, Honey, Turnip, Riddle, Death, Happiness, Ball, Homework, Factory, Train, Shirt buttons, Scorecard, Glass, Food, Thermometer, Iron, Table , Lamp, Vacuum cleaner, Lamp, Dollar, School, Gift, Song, Shoe, Network, Oil, Knowledge library, Movie, White paper, Star, Field, Moon, Hot sauce, Wall, Candle*	112	57,45	162

Exam concept as a *living being*	*Heart rhythm, Stinging Nettle, Cow, Torment, Bee, Mosquito, Airplane passengers, Cat, Flower, Dog, Pepper, Hot pepper, Fox, Snake, Rose, Hot/cold water, Hedgehog, Seed, Cactus, Butterfly, Bird, Heart Fly, Fly, Eagle, Human, Mother/father, Tree, A colorful flower, Teacher, Ant, Meat, Rabbit, Brain, Garden, Chicken, Goat, Friend, Walnut, Giraffe, Banana peel, Cabbage, Thief, Girls, Water , Tarantula, Human brain structure, Hair, I, Friend, Pomegranate, Animal, Eye, Sapling, You, Horse, Star, Sheep*	57	42,55	120

Table 5. Event/Situation, game/entertainment metaphors and frequency values by category

Category	**Metaphors**	**f**	**%**	**Participants (n)**
Exam concept as an *Event/Situation*	*Torture, New language, Season, Trial, Torment, Death, Hell, Life, Death, Preparation for the future, Iron polishing, Environment, Reward, Boron, Path, Experiment, Measure, Duty, Struggle, Time, Fire, LGS, Work , Self-improvement, Stuffed, Alarm, Fire, End of the world, War, Future, Work, Limit, Day, Rain, Karate, Paradise, Complex problem, Reason for suicide, Score, Life lesson, Grim reaper, Competition, Boring, 40 minutes, Preparation for life, Cola mentos, Miracle, Good, Regret, Trouble, Homework, Abdominal pain, Fire field, Scorecard, Magic, Thief, Illness, Mind, Boredom, Nonsense, Difficult, A city you never knew, I don't understand, Kindness, Lesson, Job , Dream, Dream, Virus, Bomb, Dam, Dollar,*	85	80,13	125

	Success, Disappear, Gift, Shoe, Network, Earthquake, Truth, Knowledge library, Good/sin, Freedom, Comparison sentence			
The concept of quiz as a *Game/ Entertainment*	*Car race, Race, Competition, Amusement Park, Puppet, Hangman, Riddle, Championship, Game, Match, Dominoes, Picture, Ball, Hot ballooning, Tik tok, Toy, Running race, Adventure, Song, Swim, Movie, Quiz, Pool*	24	19,87	31

Table 6. Occupation, object and other metaphors and frequency values by categories

Category	**Metaphors**	**f**	**%**	**Participants (n)**
Exam concept as an *Object*	*Scale, Pen, Whistle, Lock, Test, Mirror, Map, Curtain, Flashlight, Scale, Book, Alarm, Phone, Pillow, Eraser, Ball, Clock, Shirt buttons, Thermometer, Key, Toy, Vacuum cleaner, Lamp, Door, Shoes, Car*	26	65,52	38
Other metaphors	*Software, Measure, Punishment, Repetition, Practice, Repetition, Exam, Assessment, Task, Life*	10	20,69	12
Exam concept as a *Profession*	*Teacher, Counselor, Job, Doctor, Thief*	5	13,79	8

According to Table 2,3,4,5,6, out of 531 metaphors produced by students regarding the concept of exam, 130 (50.89%) are *concrete*, 116 (35.56%) are *neutral*, 115 (37.33% with *negative*, 112 (57.45%) with *inanimate objects*, 85 (80.13%) with *event/situation*, 72 (26.97%) with *intangible*, 57. (42.55%) with *living things*, 50 (16.03%) with *thought*, 45 (27.11%) with *positive*, 26 (65.52%) with *objects*, 24 (with 19.87% are related to *game/entertainment*, 21 (6.11%) are related to *emotion*, 10 (20.69%) are related to *other* and 5 (13.79%) are related to *occupation*.

When Table 3 is examined, it is seen that the highest number of metaphors are in the category of "*Exam Concept as a Concrete Concept*". It is seen that the metaphors in this category are generally related to the association of concrete entities in daily life with the concept of exam.

3.3. Findings Related to Conceptual Categories

In terms of the clarity and simplicity of the findings obtained in the research, the first three metaphors with the highest frequency in each category were presented and interpreted in the next part of the research.

Category *"Exam Concept as a Concrete Concept"*. When 200 answers expressing the concept of exam concretely were examined, it was seen that there were 130 metaphors in this category. Although the common features of these metaphors are positive or negative, it can be said that they are related to various concrete entities or situations from daily life. In Table 7, the first three metaphors with the highest frequency in this category and direct student quotations are presented in order to understand the features they attribute to these metaphors.

3.3.1. The Concept of Exam as a Living Being

When 120 answers expressing the concept of exam as living beings are examined, there are 57 metaphors in this category. In Table 7, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 7. Metaphors by Category of "Exam Concept as a Living Being"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Cat	"If you care, it will adopt you, if you don't, it won't care about you."	13	2,4
Flower	"The exam is like a flower to me, because it has benefits."	10	1,9
Bee	"The exam is like a bee because if you study for the exam, it gives you permission; if you don't study for the exam, it gives you a sting."	9	1,7

When the related metaphor group was examined, it was seen that the participants mostly associated the answers regarding the exam concept with animals (eg. cat, snake) and plants (eg nettle).

3.3.2. The Concept of Exam as an Inanimate Being

When 162 answers expressing the concept of exam as inanimate objects are examined, there are 112 metaphors in this category in total. In Table 4, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 8. Metaphors by Category of "Exam Concept as an Inanimate Being"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Pen	"The exam is like a pen because it is like writing down what we learn."	9	1,7
Key	"An exam is like a key because if you study it opens the door, if you don't it locks the door."	9	1,7
Book	"The exam is like a book, because when you read it, it gives information, when you don't read it, it doesn't."	4	0,8

When the related metaphor group is examined, the participants' exam concept is weighed, whistle, lock, etc. associated with inanimate objects.

3.3.3. The Concept of Exam as an Event/Situation

When 125 answers expressing the concept of exam as an event/situation are examined, there are 85 metaphors in this category. In Table 5, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 9. Metaphors by Category "Exam Concept as an Event/Situation"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Hell	"The exam is like hell because it is like death."	16	3,0
Torture	"An exam is like torture because it is like suffering."	7	1,3
Grind	"The exam is like torture because it gives me a headache."	5	0,9

When the related metaphors in the Event/Situation category are examined, it is seen that the participants related to the concept of exam mostly associate it with negative, distress and opposite situations.

3.3.4. The Concept of Quiz as a Game/ Entertainment

When 31 answers expressing the concept of exam as game/entertainment are examined, there are a total of 24 metaphors in this category. In Table 5, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 10. Metaphors by Category of "Exam Concept as a Game/Entertainment"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Game	"Quiz is like a game because it is like levels."	4	0,8
Competition	"A test is like a competition because it is like winning."	3	0,6
Car race	"Exam is like a car race because the fastest car is like the student who comes first."	1	0,2

When the related metaphors in the Game/ Entertainment category are examined, it is seen that the participants mostly associate the answers with situations such as competitions and activities that they enjoy doing (eg movies).

3.3.5. The Concept of Exam as a Profession

When 8 answers expressing the concept of exam as a profession are examined, there are a total of 5 metaphors in this category. In Table 6, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 11. Metaphors by Category of "Exam Concept as a Profession"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Teacher	"An exam is like a teacher's weapon because it is like the moment when teachers underestimate us."	3	0,6
Job	"The exam is like a profession, because if we study, we get a profession in return."	3	0,6

Advisor	"The exam is like a counselor, because we are on the right track in its path."	2	0,4

When the related metaphors in the profession category are examined, it is seen that the participants mostly associate the concept of exam with professions and teaching profession more than these professions.

3.3.6. Exam Concept as an Object

When 38 answers expressing the concept of exam as an object are examined, there are a total of 26 metaphors in this category. In Table 6, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 12. Metaphors by Category of "Exam Concept as an Object"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Pen	"It's like the pencil we use on an exam, because we run out of nib and spend half an hour putting in nibs."	9	1,7
Key	"An exam is like a key because when you do it, it opens all doors to you."	9	1,7
Clock	"The exam is like a clock because if you look it wrong, it will mislead; if you look right, it will work."	4	0,8

When the related metaphors in the object category are examined, it is seen that the participants associate the concept of exam with objects that do not involve danger situations and are mostly used in daily life.

3.3.7. Another Metaphors on Exam Concept

When 12 answers are examined in the other category that deals with the concept of exam, there are 10 metaphors in total in this category. In Table 6, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 13. Another Metaphors on Exam Concept

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Measurement	"A test is like a measure because it is like measuring people."	5	0,9
Exam	"The exam is like an exam because the exam is like a ride through hell."	2	0,4
Duty	"An exam is like a task because it requires responsibility."	1	0,2

When the related metaphors in the other category are examined, it is seen that the participants mostly associate the answers with exams, assessment and evaluation and life.

3.3.8. The Concept of Exam as a Positive Concept

When 122 answers expressing the concept of exam positively are examined, there are 45 metaphors in total in this category. In Table 2, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 14. Metaphors by Category of "Exam Concept as a Positive Concept"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Flower	"The exam is like a flower, because if we study it will sprout, if we don't it will wither."	10	1,9
Pen	"The exam is like a pen because it is like writing down what we learn."	9	1,7
Attempt	"An exam is like a trial because it allows us to learn something."	4	0,8

When the metaphor group in the positive category is examined, it is seen that the participants have generally positive thoughts about the concept of exam (eg, beautiful, heaven, reward, sweet, etc.).

3.3.9. he Concept of Exam as a Negative Concept

When 168 answers expressing the concept of exam are examined negatively, there are 115 metaphors in this category. In Table 2, the first three metaphors with the highest frequency in

the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 15. Metaphors by Category of "Exam Concept as a Negative Concept"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Hell	"The exam is like hell because it hurts."	16	3,0
Death	"A test is like death because no one likes it."	8	1,5
Torture	"The exam is like torture because it is difficult."	7	1,3

When the metaphors in the negative category were examined, it was seen that the participants had a very negative view system for the concept of exam, as in the examples of "bad, death, swamp, hell".

3.3.10. The Concept of Exam as a Neutral Concept:

When 160 answers expressing the concept of the exam as neutral are examined, there are 116 metaphors in this category. In Table 2, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 16. Metaphors by Category of "Exam Concept as a Neutral Concept"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Water	"The exam is like water because it flows."	10	1,9
Honey	"Exam is like honey because it gives sweetness to the employee."	5	0,9
Light	"The exam is like a light, because if we study, it illuminates."	4	0,8

When the metaphors in the neutral category are examined, it is seen that the participants generally have opposite views, as in the example of "hot water/cold water".

3.3.11. The Concept of Exam as a Concrete Concept

When 200 answers expressing the concept of exam concretely are examined, there are a total of 130 metaphors in this category. In Table 3, the first three metaphors with the highest

frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 17. Metaphors by Category of "Exam Concept as a Concrete Concept"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Flower	"Exam is like a flower, because if you study, it blooms, if you don't study, it withers."	10	1,9
Bee	"The exam is like a bee, because if you study it gives honey."	9	1,7
Key	"The exam is like the key, because if you know your goal, every door opens."	9	1,7

When the related metaphor group is examined in the concrete category, it is seen that the participants mostly associate the concept of exam with objects from daily life.

3.3.12. 12. The Concept of Exam as an Abstract Concept

When 106 answers expressing the concept of exam abstractly, there are 72 metaphors in this category. In Table 3, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 18. Metaphors by Category of "Exam Concept as an Abstract Concept"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Life	"The exam is like life because you never know what will happen."	9	1,7
Study	"An exam is like studying, because if you study you win, if you don't you lose."	5	0,9
Game	"The quiz is like a game, because if you win, you level up."	4	0,8

When the related metaphor group in this category was examined, it was seen that the participants related the answers to the concept of exam with opposite-polar views and thoughts, mostly facts such as "life, breath, cure" and "torment, mistake, torture", etc.

3.3.13. Exam concept as a Thought

When 63 answers expressing the concept of exam as a thought are examined, there are a total of 50 metaphors in this category. In Table 3, the first three metaphors with the highest frequency

in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 19. Metaphors by "Exam Concept as Thought" Category

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Swamp	"Exam is like a swamp, because it pulls you to the bottom of your smallest mistake."	5	0,9
Puzzle	"Exam is like a riddle, if you know, you win, if you don't know, you lose."	2	0,4
Difficulty	"An exam is like a challenge because it's like a bad grade we get on an exam when we don't study."	2	0,4

When the related metaphor group in the category of thought is examined, it is seen that the answers of the participants to the concept of exam are mostly negative. Examples of these answers are "torture, stress, death, fear, grim reaper ... etc." can be given.

3.3.14. The Concept of Exam as an Emotion

When 24 answers expressing the concept of exam as emotion are examined, there are 21 metaphors in total in this category. In Table 3, the first three metaphors with the highest frequency in the positive category and direct student quotations are presented in order to better understand the characteristics that the participants attribute to these metaphors.

Table 20. Metaphors by Category of "Exam Concept as Emotion"

Metaphor	**Participant Statement Example (Code)**	**f**	**%**
Stress	"Exam is like stress, because every time you take it, all the information is lost."	4	0,8
Trouble	"Exam is like trouble because when you do it, pain comes when you can't do it."	2	0,4
Excitement	"The exam is like excitement because if you memorize it, you forget it."	2	0,4

When the related metaphor group in the emotion category is examined, it is seen that the participants related to the concept of exam mostly associate the answers with negative emotions such as stress.

4. CONCLUSION AND DISCUSSION

In this study, which aims to evaluate secondary school students' metaphorical perceptions about the concept of exam, 303 metaphors produced by students were analyzed under different categories by subjecting them to content analysis. The findings showed that secondary school students' metaphors regarding the concept of exam were grouped under 14 categories.

It was observed that these metaphors mostly consisted of concrete expressions and students mostly attributed negative meaning to test anxiety. Based on those with the highest frequency (*hell, torture, death*), it can be said that the negative perceptions of secondary school students about the concept of exam are that they think of the concept of exam in relation to hell and death. The metaphors that the secondary school students who participated in this research produced for the concept of exam were also produced by the students who participated in other related studies (Koçak, Gül et al., 2017; Karadeniz, Er & Tangülü,2015; Koçoğlu & Kaya, 2016).

Findings revealed that the highest number of metaphors were associated with the perception of the exam as a "negative concept". Metaphors in this category constitute an important part of all metaphors and generally include difficult and distressing situations. In addition, it was observed that the students associated the concept of exam with a "neutral concept" *(water, scale, map, road)* and as a "positive concept" (*luck, heaven, reward, angel*) when compared with other categories.

As a result of the findings, it has been reached that secondary school students mostly liken the concept of exam to concrete objects. In addition, it has been observed that students associate the concept of exam with invisible "abstract" concepts (*bogey, fairy, nightmare, knowledge, Azrael*). It is seen that these metaphors are generally related to the analogy of events and situations in daily life to "feelings and thoughts" at the time of the exam. With this study, it was found that the students associated the concept of the exam with the emotions and thoughts they felt during the exam (*end of the world, stress, fear, death, curiosity, anxiety*).

Similarly, the metaphors that students produce about the concept of exam by associating them with entities are associated with useful or scary inanimate objects (*weight, pen, lantern, key, swamp, dangerous substance*), cute or dangerous living entities (*cow, bee, stinging nettle, mosquito, cat, flower, snake, fox, tarantula*), normal or unusual events and situations (*a complex problem, reason for suicide, preparation for life, reaching a goal, earthquake, miracle, magic*), games or fun activities (*car racing, amusement park, puppet, man, hanging puzzle, dominoes,*

tiktok, movie, swimming), professions in different branches (*teacher, consultant, doctor), objects used for different purposes (mirror, map, curtain, lantern, book, pillow, thermometer, vacuum cleaner, lamp*) and the last As a result, it was seen that they associated them with other concepts (*software, measure, punishment, subject repetition, exercise, task, repetition, life*) outside these categories.

As a result, students express the concept of exam as an important problem and generally interpret the exam in a negative way. The fact that the expressions related to the concept of the exam reveal very wide and various metaphors shows that the students internalize the exam as a part of their lives. In this sense, it can be said that one of the most important factors that students have to deal with is the concept of exam.

The most important limitation of this study is that it was conducted only with secondary school students. In future research on this subject, he can work with students of different education levels, such as high school students and university students. In addition, studies can be conducted on the factors that cause secondary school students to perceive the concept of exam negatively.

REFERENCES

Aydın, F. (2010). *Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 10*(3),* 1293-1322

Baltaş, A. & Baltaş, Z. (1990). *Stres ve başa çıkma yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bektaş, M. & Karadağ, B. (2013). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin yardımlaşma değerine yönelik geliştirdikleri metaforların incelenmesi*. Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8(*8*), 271-286.

Erözkan, A.(2009). *İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinde Depresyonun Yordayıcıları*. Elemantry Education Online, 8 (2), s.334-345.

Hancock, D. R. (2001). *Effects of test anxiety and evaluative threat on students' achievement and motivation*. The Journal of Educational Research, 94(5), 284-290.

Harrison, S. (2003). *Mutlu çocuk* (M. Sağlam, Çev.). İstanbul: Dharma Yayınları. (2002).

James, P.(2002). "*Ideas in Practıce :Fosterıng Metaphoric Thinking*", Journal of Developmental Education, C.*25*, Sayı. 3, s 26-33.

Kalyoncu, R. (2012). *Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının "öğretmenlik" kavramına ilişkin metaforları.* Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(*20*), 471-484

Karadeniz, O., Er, H. & Tangülü, Z. (2014). *8. sınıf öğrencilerinin sbs'ye yönelik metaforik algıları.* Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 15, ss: (64-81)

Karadeniz, O., Er, H. & Tangülü, Z. (2015). *8. sınıf öğrencilerinin sbs'ye yönelik metaforik algıları.* Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 15, ss: (64-81)

Karakuş, F.(2010). *Ortaöğretim Matematik Dersi Öğretim Programında Yer Alan Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,8(2), 457-488.

Koçak, D. , Gül, Ç. D. , Gül, E. & Bökeoğlu, Ö. Ç. (2017). *Öğrencilerin Sınav Kavramına Yönelik Metaforlarının İncelenmesi*. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (3) , 415-434.

Koçoğlu E., Kaya F.(2016).*Türkiye'de Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kavramına Yönelik Metaforik Farkındalıkları*.Journal of Turkish Studies

Lakoff, G. & Johnson, M. (2005). *Metaforlar: Hayat, anlam ve dil* (G. Y. Demir, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları. (2003).

Miller, S. (1987).*Some Comments on The Utility of Metaphors for Educational*.Theory and Practice.Educational Theory,37, 219-227.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (3. Baskıdan Çeviri). M. Bütün & S. B. Demir (Çev Ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Saban, A. (2008). *Okula ilişkin metaforlar*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 55, 459-496.

Softa, K. H., Karaahmetoğlu, U. G. & Çabuk, F.(2014). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygısı ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*. Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi,23 (4),1481-1494.

Spielberger, C.D. (1972). Anxiety as an emotional state. İçinde C.D. Spielbcrger (Ed.), Anxiety: Current Trends in Theory and Research (syf 23-49). New York: Academic Press.

TDK.(1998). *Türkçe Sözlük*, Cilt 2, Ankara.

Tekin, H.(2004).*Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, Ankara: Yargı Yayınevi.

Topbaş, E. & Toy, B. Y. (2013). *Öğretmen Adaylarının Sınav Yoluyla Öğrenme Yöntemine İlişkin Görüşleri*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 44 (44) , 287-299.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi

ÇOCUĞU OKULÖNCESİ EĞİTİM ALAN EBEVEYNLERİN AKRAN ZORBALIĞI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF PARENTS WHO HAVE CHILDREN WITH PRESCHOOL EDUCATION ON PEER BULLYING

Emine Akkaş Baysal,
Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Cumhur Güngör
Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

ÖZET

Çocukların sosyalleşmesini sağlayan ilk eğitim ortamı okulöncesi eğitim kurumlarıdır. Okulöncesi eğitim kurumlarındaki deneyimler çocuklara güçlü arkadaşlık ilişkileri kurmalarında, zorbalık gibi saldırganlık davranışlarını azaltmayı öğrenmelerinde ve sosyal becerilerini kazanmalarında yardımcı olur. Bu araştırmanın amacı, çocuğu okulöncesi eğitim alan ebeveynlerin akran zorbalığı hakkındaki görüşlerini incelemektir. Bu kapsamda okulöncesi eğitim kurumlarında karşılaşılan akran zorbalıklarının türü, sıklığı, nedenleri, çocukların hangi durumlarda ve hangi ortamlarda zorba davranışlar sergilediği, zorbalık karşısında ebeveynlerin neler yaptıkları, zorba ve mağdur çocuklarda gözlenen özellikler ve akran zorbalığı ile ilgili alınacak önlemleri incelenmek amaçlanmıştır.

Çocuğu okulöncesi eğitim alan ebeveynlerin akran zorbalığı hakkındaki görüşlerinin incelendiği bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Bu çalışmanın örneklemini çocukları okulöncesi eğitim alan 16 ebeveyn oluşturmuştur. Araştırma katılımcıları kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun oluşturulmasında önce literatür taraması yapılmış daha sonra 25 soruluk form hazırlanmıştır.

Araştırma bulgularına göre, akran zorbalığının çocuğun gelişimine fiziksel ve psikolojik bir hasar bıraktığını söyleyen ebeveynler yoğunluktadır. Ebeveynlerin görüşlerine göre, çocuğun maruz kaldığı bu durum karşısında özgüven kaybı, ifade ve iletişim güçlüğü yaşadıklarını gözlemlemişlerdir. Bunun yanı sıra ebeveynlerinden bazıları akran zorbalığının çocuğun gelişimine etkisi olmadığını söylemişlerdir.

Sonuç olarak, akran zorbalığının önlenebilmesi için, çocuk bilgilendirilmeli, öğretmenler gözetim yapmalı, eğitici etkinlikler ile ebeveyn desteği sağlanmalıdır. Öğretmenlerin sınıf içerisinde çocuklar üzerinde etkisi çok büyüktür. Fakat ailelere de bu noktada büyük

sorumluluklar ve görevler düşmektedir. Eğitimcilerin de öncelikle çalıştıkları kurumun olanakları, çevresel koşulları, kurumlarının bulunduğu yörenin kültürel farklılıkları ve öğrencilerin bireysel farklılıkları hakkında farkındalık geliştirmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: okulöncesi, ebeveyn, akran zorbalığı

ABSTRACT

The first educational environment that enables children to socialize is preschool education institutions. Experiences in preschool education help children build strong friendships, learn to reduce aggressive behaviours such as bullying, and gain social skills. This study aimed to examine the views of parents whose children are in preschool about peer bullying. In this context, it is aimed to examine the type, frequency, and causes of peer bullying encountered in preschool.

This study is about peer bullying and a case study, one of the qualitative research designs. The sample of this study consisted of 16 parents whose children are in preschool. The study participants were determined by the easily accessible sampling method. The researchers developed a semi-structured interview form as a data collection tool in the study. While creating the interview form, literatüre was scanned and then a 25-question form was prepared. In the form, there are six questions about participant information such as age, gender, education level, occupation, marital status, and relationship, and 19 questions about the opinions and suggestions of the participants about peer bullying.

According to the research findings, the majority of parents who say that peer bullying causes physical and psychological damage to the child's development is intense. According to the views of the parents, they observed that the child experienced a loss of self-confidence, weakness of expression and communication. In addition, some of the parents said that peer bullying does not affect the children's development.

As a result, to prevent peer bullying, the child should be informed, teachers should be supervised, and parental support should be provided with educational activities. Teachers have a significant influence on children in the classroom. However, families also have significant responsibilities and duties at this point. Educators also need to raise awareness about the opportunities, environmental conditions, cultural differences of the region where their institutions are located, and the students' differences.

Keywords: preschool, parent, peer bullying

INTRODUCTION

The first educational environment that enables children to socialize is preschool education institutions. Experiences in preschool help children build strong friendships, reduce aggressive behaviours such as bullying, and gain social skills (Hanish, Hochenderfer-Ladd, Fabes, Martin & Denning, 2004; cited in Yalçıntaş Sezgin, 2018). One of the most critical problems of this age, which negatively affects children's academic success and personality development in preschool, is the "peer bullying" (Yıldırım, 2012). According to Pişkin (2002), peer bullying is a type of aggression that results in one or more students deliberately and continuously disturbing the weaker students and in which the victim is unable to protect herself/himself (as cited in Yılmaz & Destegüloğlu, 2021). According to another definition, peer bullying is the continuous exposure of the weaker person to the negative actions of a stronger person or more people among peers who do not have equal power (Olweus, 1994; cited in Atış Akyol, Yıldız, & Akman, 2018). One of the points that should be known about peer bullying is the characteristics of the concepts of bully and victim. People with bullying personalities usually tend to harm and disturb, and these behaviours are persistent. On the other hand, the victims of bullying are more introverted and have low self-esteem. The most crucial difference distinguishing these people is their power imbalance (Yalçıntaş Sezgin, 2018).

When looking at peer relationships, negative relationships are generally defined as aggression. Aggression has various sub-dimensions, such as bullying and violence. All bullying is aggression, but not all aggression (Yalçıntaş Sezgin, 2018). Three main characteristics distinguish bullying from aggression: purposefulness, persistence, and power imbalance. These three characteristics must be present for actions to be considered bullying (Uysal & Dinçer, 2012). While types of peer bullying were initially classified as verbal, physical bullying and social exclusion, later on, taking into account the problems of the age, bullying types such as virtual, cyber, emotional, sexual and relational bullying were added. Another classification of bullying is direct and indirect bullying. While direct bullying includes explicit acts of aggression such as hitting, pushing, teasing and threatening (Kapcı, 2004; Gökler, 2009; Gültekin Akduman, 2010), indirect bullying includes spreading rumours and exclusion from the group (Kapcı, 2004; Gökler, 2009; Kale & Demir, 2017).

TDan Olweus initiated the first studies on peer bullying schools in Scandinavian countries in the 1970s. Later, it is seen that various studies have been carried out on this subject in other western countries (Gün, 2021). Cammack-Barry's (2004) study with 198 adolescents aged 14-19 showed that adolescents who were bullied during their primary school years had lower self-esteem than those who did not have such experiences. It has been found that victimized men especially have lower self-esteem levels (as cited in Gökler, 2007). O'Moore and Kirkham (2001), in their study on bullying, which is one of the problems related to peer relationships,

determined that the anxiety levels of bullies in the post-primary period differ significantly from their peers who are not bullies or victims. It has been determined that the anxiety levels of post-primary children who bully other children very often are much lower than all other groups (as cited in Gökler, 2007).

The number of studies on bullying in Turkey is quite limited (Kapcı, 2004). In the study of Çınkır and Karaman Kepenekçi (2003) the opinions of teachers and administrators about the extent and in which environments/spaces bullying is seen in primary and secondary education institutions were consulted. Pushing, name-calling, teasing and making sexual remarks are the most common types of bullying. In addition, it has been stated that bullying behaviours occur primarily in the school garden (as cited in Kapcı, 2004). In another study, Uysal (2011) examined peer bullying in preschool in terms of various variables. According to the results of the research, it was seen that the educational status of the father, whether the mother worked or not, and the professional experience of the teachers caused a significant difference. In another study by Atalay (2010), it has been observed that factors such as bullying affect peer bullying (as cited in Pasin, 2017). In Kartal's (2009) study on primary school teacher candidates' views on bullying, it was found that verbal bullying was the most common in classrooms. Male students were bullied the most, and students with speaking problems were more likely to be bullied (Pasin, 2017).

When looking at the literature on bullying in general, it should be noted that bullying is a common problem in many countries. In addition, bullying has adverse effects on its parties and can leave significant traces. Bullying can make children feel worthless. It can cause fear, alienation and isolation from the environment. Being a bully or being bullied aside, witnessing these events can have long-lasting adverse effects. For this reason, necessary measures should be taken to be noticed and eliminate with appropriate strategies (Gökler, 2007). This study aims to examine the views of parents whose children are in preschool education about peer bullying. In this context, it is aimed to examine the type, frequency, and causes of peer bullying encountered in preschool education institutions, where children bully. In line with this general purpose, answers to the following questions were sought:

a) What are the parent's views on the definition of bullying, its causes, and which behaviour is bullying?

b) What are the views of parents on the emergence of bullying behaviour in the preschool education (in-class, extracurricular, activity, playground, garden, etc.)?

c) What are the views of the parents on the characteristics (family, age, gender, culture, etc.) of the children who are bullied?

d) What are the thoughts and reactions of parents when their children encounter bullying?

e) What are the views of parents on the impact of peer bullying on the development of children in the preschool period?

f) What are the parent's views on the measures to be taken regarding peer bullying?

METHODOLOGY

2.1.Research Model

This study is a case study, one of the qualitative research designs. Qualitative research is a form of research that requires in-depth knowledge of a field (Pasin, 2017). In qualitative research, methods such as observation, interview, and diary analysis are used to collect data. In this study, a semi-structured interview form was prepared to obtain data about the views of the parents, and data were collected by the interview method.

2.2. Participants

The sample of this study consisted of 16 parents whose children received preschool education. The easily accessible sampling method was used because it was easy to reach the participants. Information about the participants is given in Table 1 below.

Table1. Participant's Information

Code	**Age**	**Gender**	**Education Level**	**Occupation**	**Martial Status**	**Relationship**
P1	40	Female	High School	Housewife	Married	Mother
P2	48	Male	Secondary S.	Gallery owner	Married	Father
P3	35	Female	High School	Housewife	Married	Mother
P4	28	Female	University	Housewife	Married	Mother
P5	29	Female	University	Housewife	Married	Mother
P6	27	Female	High School	Housewife	Married	Mother
P7	30	Female	Secondary S.	Housewife	Married	Mother
P8	33	Female	University	Housewife	Married	Mother
P9	26	Female	Secondary S.	Housewife	Married	Mother

P10	20	Female	University Student	Student	Single	Elder Sister
P11	21	Male	University Student	Student	Single	Elder Brother
P12	38	Male	Master of Degree	Teacher	Married	Father
P13	37	Female	High School	Housewife	Married	Mother
P14	39	Female	High School	Housewife	Married	Mother
P15	27	Female	High School	Housewife	Married	Mother
P16	38	Female	Secondary S.	Housewife	Married	Mother

When the Table 1 is examined, the participants consist of three men and thirteen women between the ages of 20-48. It can be seen that twelve of the female participants are housewifes, one is a student, one of the three male participants is a teacher, one is a gallery owner, and one is a student. When we look at the Table 1, the relationship levels of the interviewed parents are mother, father, elder brother and sister.

2.3.Data Collection Tool

The researchers developed a semi-structured interview form as a data collection tool. A literature review was done in creating the interview form, and then a 25-question form was prepared. In the form, there are 6 questions about participant information such as age, gender, education level, occupation, marital status, and relationship, and 19 questions about the opinions and suggestions of the participants about peer bullying.

2.4. Data Collection

Data were collected using a semi-structured interview form prepared by the researchers. On the other hand, the researcher may ask alternative and final questions depending on the interview flow and may ask the person to detail their answers (Kaplan, 2017). Telephone interviews were done with 16 parents who participated in the study and were transcribed through audio recordings.

2.5. Data Analysis

After the application, the data obtained from the answers given by the parents to the open-ended questions were analyzed using the content analysis method. The primary purpose of content analysis is to obtain concepts and relationships that can interpret the data obtained. Within the scope of content analysis, the stages of coding and categorizing the data, reaching the themes, organizing the data by the codes and themes, and defining and interpreting the findings are followed (Pasin, 2017).

5. FINDINGS

5.1. Findings on the Definition of Peer Bullying, Causes and Bullying Behavior

The information regarding the answers given by the participants to the question of how you define peer bullying is summarized in Table 2 below.

Table 2. Views of Parents on the Definition of Peer Bullying

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Types of violence	26	Physical Violence	15	P1, P2, P3, P4, P6, P7, P8, P9, P10, P11, P12, P13, P14, P15, P16
		Psychological Violence	10	P1, P3, P6, P8, P9, P10, P13, P14, P15, P16
		Emotional Violence	1	P15
Behaviour	7	Rude Behaviour	5	P2, P4, P11, P12, P16
		Dissatisfaction	1	P7
		Selfishness/Arrogance	1	P5

In Table 2, the views of parents on the definition of peer bullying are grouped under two categories: "Type of violence" and "Behavior". Examples of participant views on this subject are presented below:

"Children of the same age battering and fighting each other" (P2)

"Combatants are always referred to children who use violence. They are dissatisfied children who constantly complain about everything. They are children who act against another child" (P7)

"It is the desire of the same age group to hurt each other violently or verbally" (P3)

The information about the answers given by the participants to the question of the causes of peer bullying is summarized in Table 3 below.

Table 3. Views of Parents on the Causes of Peer Bullying

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Social	16	Parenting Style	10	P2, P3, P5, P7, P8, P11, P12, P14, P16
		Socialization	4	P2, P3, P11, P13
		Technology/Screen Addiction	2	P8, P14
Psychology	14	Low self-esteem	3	P6, P9, P15
		Selfishness/Arrogance	3	P3, P4, P5
		Behaviour Disorder	3	P1, P7, P10
		Conflict	2	P1, P4
		Subconscious	1	P2
		Jealousy	1	P8
		Expression Difficulty	1	P10

In Table 3, parents' views on the causes of peer bullying are grouped under "Psychology" and "Social". Examples of participant views on this subject are presented below:

"Mother and father exhibit oppressive attitude towards the child, the child's desire to keep himself superior" (P5)

"I think that verbal or physical violence comes from the family. A child who grows up aggressively wants to act aggressively and do harm. He gets it out of him the most because he can afford his peers" (P3)

The information regarding the answers given by the participants to the question "Which behaviours do you think can be evaluated under the name of peer bullying?" is summarized in Table 4 below.

Table 4. Views of Parents Bullying Behaviors

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Type of violence	26	Physical Violence	13	P1, P2 , P3, P4, P5, P6, P7, P10, P11, P12, P13, P14, P16
		Psychological Violence	13	P1, P3, P4, P5, P 6, P7, P8, P10, P12, P13, P14, P15, P16
Psychological	4	Behaviour Disorder	4	P1, P8, P10, P14
Behaviour	4	Disdain	4	P10, P14, P15, P16
Social	3	inability to share	2	P5, P7
		exclusion	1	P5

In Table 4, the views of the parents on which behaviours are peer bullying are grouped under four categories: "Type of violence", "Psychological", "Behavior", and "Social". Examples of participant views on this subject are presented below:

"Hitting is like saying everything is mine and taking another child's hand, shouting, saying bad words, making fun of it" (P7)

"The child's display of humiliating behaviour towards his friends, despising them, trying to put pressure on them, be it psychological or physical" (P14)

"Fighting, not sharing toys, ostracizing your friend, complaining to the teacher, and vilifying other friends around you. Do not make small threats" (P5)

5.2. Findings on the Occurrence of Bullying Behavior (in-class, extracurricular, activity, playground, garden, etc.)

In which educational environments (in-class, extracurricular, extracurricular, activity, playground, garden, etc.) do you think the peer bullying of the participants occurs most, and the information regarding the answers to the question why is summarized in Table 5 below.

Table 5. Views of Parents on Where Peer Bullying Occurs Most

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Context/ environment	34	No Stimulant	11	P2, P3, P4, P5, P7, P8, P10, P11, P12, P13, P14
		Garden	7	P2, P4, P5, P7, P10, P13, P16
		Playgrounds	7	P5, P6, P8, P9, P14, P15, P16
		ExtracurricularExtracurricular	5	P3, P4, P5, P11, P12
		Superiority	3	P6, P10, P15
		All Fields	1	P1

In Table 5, the views of parents on where peer bullying occurs most are gathered under the category of "Context/environment". Examples of participant views on this subject are presented below:

"I think that in an environment where there will be no supervisor, that is, there is no teacher, peer bullying will occur, for example, in the garden, it will be easier for the child to be caught more vulnerable, and he will be able to bully as he wishes" (P10)

"I think it is extracurricular and gardening. Because children feel more free and free in these areas" (P4)

"I think the child plays by his own rules while playing in the playground, he can throw his peers out of the game in this area, he can be bullied emotionally like you are incompetent, or physically bullying like pushing and shoving" (P15)

5.3. Findings on the Characteristics of Children who are Peer Bullying (family, age, gender, culture, etc.)

The information about the answers given by the participants to the question of the characteristics of the children who are bullied is summarized in Table 6 below.

Table 6. Views of Parents on the Characteristics of Children Who Have Been Bullied

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**

Personality characteristics	40	Asocial	15	P1, P2, P3, P4, P5, P7, P8, P9, P10, P11, P12, P13, P14, P15, P16
		Low self-esteem	8	P1, P3, P5, P8, P12, P13, P14, P15
		Shy	4	P1, P4, P7, P15
		Fear	3	P1, P11, P15
		Unhappiness	3	P3, P11, P13
		Prone to violence	2	P1, P6
		Weak	1	P15
Communication	3	Expression Difficulty	3	P3, P8, P12
Family	1	The Oppressive Family	1	P8

In Table 6, the views of parents on the connection between children's characteristics and peer bullying are grouped under three categories as "Personality Traits", "Communication", and "Family". Examples of participant views on this subject are presented below:

"The bullied child is withdrawn and lacks self-confidence. At the same time, he is asocial" (P14)

"They become introverted, insecure, vulnerable, shy and cowardly" (P15)

"They are introverted, unable to express themselves, suppressed children" (P8)

The information regarding answers given by the participants to the question, "Do you think there is a relationship between children's being bullied and their gender?"

Table 7. Views of Parents on whether there is a relationship between their children's gender and bullying

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
		Compliance	1	K2
		Dominance	2	K7,K13

Yes	21	Prejudiced personality	1	K15
		Introvert personality	1	K15
		Mobility	1	K16
		Protective instinct	1	K15
		Gender inequality	6	K2,K3,K4,K7,K8,K10
		Power inequality	5	K6,K7,K10,K13,K16
		Upbringing	1	K3
		Differences of opinion	1	K1
		Diversity of tastes	1	K1
No	5		5	K5,K9,K11,K12,K14

In Table 7, the views of the parents on whether there is a relationship between the genders of their children when they are bullied are grouped under two categories "Yes" and "No". Examples of participant views on this subject are presented below:

"Yes, boys are bullying more. Because boys are more dominant and use their physical strength more. Girls are also more bullied." (P7)

"Has. Men become active and structurally tough." (P16)

"I think a man is being stronger than a girl, which can cause the girl to be bullied because the other party is weaker, and I can do whatever I want." (P10)

The information regarding answers given by the participants to the question, "Do you think there is a relationship between children's exposure to peer bullying and their age? If yes, what kind of relationship is there?" is summarized in Table 8.

Table 8. Views of Parents on whether there is a relationship between the ages of children

Category	***F***	**Code**	***f***	**Participants**
		Same Age Group	1	P1
		Different Age Group	2	P10, P11

Yes	10	Grip Ability	1	P2
		Intelligence	1	P3
		Jealousy	1	P5
		Selfishness	1	P6
		Empathy	1	P12
		Making Friendships	1	P6
		Power Equality	1	P3
No	6		6	P7,P8,P9,P13,P14,P16

In Table 8, the views of parents on whether there is a relationship between the ages of their children when they are bullied are grouped under two categories "Yes" and "No". Examples of participant views on this subject are presented below:

"Yes, there is a relationship. Because sometimes bullying can be done not by the child's class, but also by the children in the upper class." (P11)

"I think it is less common in young children, little ones usually focus on play, but as they get older, jealousy starts." (P5)

"It is more evident in preschool-age children because they are younger at this time and do not know what friendship is, they always want what they want, and when the opposite happens, they resort to violence." (P6)

The information regarding the participants' answers to the question "Do you think there is a relationship between peer bullying of children and their cultural differences? If there is a relationship" is summarized in Table 9.

Table 9. Views of Parents on whether there is a relationship between cultural differences

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
No	4		4	P6,P9,P15,P16
		Living Environment	3	P2,P5,P8
		Parental Attitude	7	P2,P4,P5,P8,P12,P14

Yes	21	Cultural difference	7	P3,P5,P7,P8,P10,P11,P14
		Cultural Conflict	2	P7,P10
		Lack of education	1	P12
		Economic Problem	1	P13

In Table 9, the views of parents on whether there is a relationship between the ages of their children when they are bullied are grouped under two categories "Yes" and "No". Examples of participant views on this subject are presented below:

"I think they exist because there are immigrants in our country, and their family environment or the way they grow up where they come from can make a difference in the relationship between children." (P8)

"I think there is a relationship. Some families constantly warn their children to seek their rights. Some families want everyone to be respectful. The main reason for this is the culture of their family." (P14)

The information regarding the answers given by the participants to the question of the characteristics of children who exhibit bullying behaviour is summarized in Table 10.

Table 10. Parents' views on the characteristics of children exhibiting bullying behaviour

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Behaviour	20	Attacker	8	P1,P3,P6,P10,P11,P12,P13,P14
		Spoiled	3	P2,P7,P8
		Quarrelsome	5	P3,P7,P10,P11,P12
		maverick	3	P1,P8,P15
		Naughty	1	P13
Personality	17	angry	8	P1,P2,P3,P4,P8,P9,P14,P15
		Jealous	2	P5,P6
		Selfish/Arrogant	4	P5,P7,P8,P16

	Impervious	1	P15
	Irreverent	2	P9,P15

In Table 10, the views of parents on the characteristics of children who exhibit bullying behaviour are grouped under "Behavior" and "Personality". Examples of participant views on this subject are presented below:

"They do not share, they get jealous, they get aggressive." (P6)

"They are spoiled, selfish, hot-tempered children who do not listen to their families." (P8)

"Crueful, disorganized, prone to violence." (P12)

5.4. Findings regarding the thoughts and reactions of parents when their children encounter peer bullying

The information regarding the answers given by the participants to the question "Do you think your child has been exposed to peer bullying, and if so, what type of bullying did you encounter?"

Table 11. Parents' views on whether their children are exposed to peer bullying

Category	***f*** **Code**		***f***	**Participants**
No	10	10		P1,P2,P3,P4,P9,P11,P12,P13,P14,P16
Yes	7	Psychological Violence	6	P5,P6,P7,P8,P10,P15
		Physical Violence	1	P10

In Table 11, the views of parents on whether their children are exposed to peer bullying are grouped under two categories "No" and "Yes". Examples of participant views on this subject are presented below:

"I think every child faces peer bullying because verbal or physical bullying can often happen in the classroom." (P10)

Information on the answers given to the question "How did you know or understand that your child is being bullied?" is summarized in Table 12.

Table 12. Views of parents on how they understand that their children are being bullied

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Social	9	Communication	9	P1, P3, P4, P5, P7, P8, P10, P13, P14
Behavioural 15		Behaviour Change	11	P1, P4, P5, P6, P9,P10, P11, P12
		Consideration	1	P7
		Reaction	3	P1, P8, P11
Perception	3	Appearance	2	P2, P10
		Suspicion	1	P3
Personal characteristics	4	Asocial	4	P3,P6,P13,P14

In Table 12, the views of parents on how they understand that their children have been bullied are grouped under four categories: "Social", "Behavioral", "Perception", and "Personality traits". Examples of participant views on this subject are presented below:

"If my child withdraws and does not want to talk to anyone, I get suspicious." (P3)

"I sense something if my child does not want to talk to me when he gets home or is upset. At the same time, if he tries to find excuses not to go to school repeatedly, I think he is experiencing peer bullying."(P14)

Information on the answers given by the participants to the question "What kind of reaction would you give if your child encounters peer bullying?" is summarized in Table 13.

Table 13. Parents' views on how their children will react when faced with peer bullying

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
		Compromise/Collaboration	3	P1, P3, P16
		Explanation/Explanation	2	P2, P8
		Getting Expert Support	2	P3, P15

Communication	32	Contacting the Teacher	7	P1, P3,P4, P5, P11, P12, P16
		Contacting the Family	11	P1,P3,P4,P5,P9,P10,P11, P12,P13,P14,P16
		Warning	1	P7
		Contacting the Child	6	P2,P6,P8,P10,P14,P15
Behaviour	5	Unresponsiveness	1	P7
		Aggressiveness	3	P4,P12,P13
		Sadness	1	P14
Understanding	1	Trying to Understand Why	1	P14

Table 13 shows the views of parents on how their children will react when faced with peer bullying; Communication", "Behavior" and "Comprehension" categories. Examples of participant views on this subject are presented below:

"I try to find a common solution by talking to the other party's parents and teachers."(P16)

"I get angry, I talk to the teacher first, then I talk to the child's family." (P12)

The information regarding the answers given by the participants to the question "What kind of reaction would you give if you learn that your child is bullying against peers?" is summarized in Table 14.

Table 14. Views of parents on how to react to their bullying children

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Communication	18	Warning	4	P1, P4, P7, P12
		Explanation/Explanation	11	P1, P2,P3,P4,P7,P8, P9,P10,P14,P16
		Contacting the Teacher	1	P5

Behaviour	7	Getting Expert Support	2	P1, P9
		Calming down	1	P6
		Empathy	1	P3
		Teaching Right Behavior	4	P5, P6, P7, P8
		Punishment	1	P13
Reaction	3	Getting angry	2	P13, P14
		Getting sad	1	P15
Understanding	1	Trying to Understand Why	1	P15

Table 14 shows how parents will react to their bullying children; They were gathered under the categories of "Communication", "Behavior", "Response", and "Comprehension". Examples of participant views on this subject are presented below:

"I also warn my child, but first I try to explain how he should behave and the truth as much as I can." (P7)

"First of all, I will tell you why she did it and what kind of reasons it might cause" (P10).

"I talk to my child, tell her that what she did was wrong, if it is not enough, I help her get psychological help" (P9)

5.5. Findings related to the views of parents on the impact of peer bullying on children's development in the preschool period

The information regarding the answers given by the participants to the question "Do you think peer bullying affects the physical development of the child, and if so, what kind of effect does it have?" is summarized in Table 15.

Table 15. Parents' views on the impact of peer bullying on the child's physical development

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
No	9		9	P2, P3, P4, P6, P7, P8,P9,P13,P16
Yes	10	Psychological Damage	6	P1, P5, P10, P11, P12, P14

		Physical Damage	4	P1,P11,P14,P15,

In Table 15, the effects of peer bullying on the child's physical development are grouped under the "Yes" and "No" codes. Examples of participant views on this subject are presented below:

"There is a loss of appetite in the child, as exposure to bullying in the classroom will cause discomfort in the child, which adversely affects her physical development" (P11)

"Has. I think that when the bullied child is exposed to emotional violence, it also negatively affects the physical development of this child." (P15).

The information regarding the answers given by the participants to the question "Do you think peer bullying affects the social development of the child, and if so, what kind of effect does it have?" is summarized in Table 16 below.

Table 16. Views of Parents on the Effect of Peer Bullying on Child's Social Development

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Yes	32	Socializing Difficulty	13	P2,P3,P5,P7,P8,P9,P10,P11,P12,P13,P14,P15, P16
		Loss of Confidence	6	P2,P4,P5,P6,P8,P14
		Psychological Damage	6	P3,P5,P7,P8,P13,P16
		Communication Difficulty	4	P5,P10,P11,P14
		Future life	1	P1
		Inhibiting Social Development	1	P2
		Expression Difficulty	1	P12

In Table 16, the views of parents whose children receive preschool education on the effect of peer bullying on the child's social development are grouped under the category "Yes". Examples of participant views on this subject are presented below:

"The child is more introverted or aggressive and may not want to be included in the friend group." (P3)

It exists because the child becomes introverted in bullying and cannot socialize and create a social environment." (P15)

"I think it has a negative effect. A child subjected to physical or psychological violence by his peers becomes withdrawn and cannot trust himself, so he does not want to talk to anyone." (P14)

The information regarding the answers given by the participants to the question of whether peer bullying affects the child's mental development is summarized in Table 17 below.

Table 17. Parents' Views on the Effect of Peer Bullying on Child's Mental Development

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
No	10		10	P2,P3,P5,P9,P10,P11,P12,P13,P14,P15
Yes	6	Violence Tendency	1	P1
		Physical Harm	1	P8
		Lack of Emotion-Thoughts	1	P4
		Failure	1	P7
		Do not Be Obsessed	1	P6
		Trauma	1	P16

In Table 17, the views of parents whose children receive preschool education on the effect of peer bullying on the child's mental development are grouped under "Yes" and "No". Examples of participant views on this subject are presented below:

"He may be affected if he receives a very large head injury." (P8)

"There is because if he grows up with that thought, he cannot use his mind properly, then I think he always sees himself as a failure and low." (P7)

5.6. Findings Regarding Parents' Opinions Regarding the Precautions to be Taken Regarding Peer Bullying

The information regarding the answers given by the participants to the question of what kind of measures can be taken in the educational environment regarding peer bullying is summarized in Table 18 below.

Table 18. Parents' Views on What Precautions Will Be Taken

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Educational	24	Informing the child	8	P2,P3,P4,P10,P11,P12,P14,P16
		Teacher supervision	7	P2,P4,P6,P9,P10,P11,P13
		Educational events	5	P1,P5,P12,P15,P16
		Teacher intervention	3	P5,P10,P14
		Penalty application	1	P14
Constructivist	4	Drama education	3	P1,P8,P12
		Collaborative events	1	P15
Parent involvement	2	Parent support	2	P6,P7
Behavioral	1	Teachers'attitude	1	P3

In Table 18, the views of parents whose children receive preschool education on what measures can be taken in the educational environment regarding peer bullying are grouped under four categories "Educational", "Constructivist", "Parental Involvement", and "Behavioral". Examples of participant views on this subject are presented below:

"First, the bullying should be explained well, then the children should be observed, maybe there may be someone who is bullied or exposed to it, and they should be intervened." (P10)

"Children can be watched movies and documentaries about bullying, and collaborative activities can be organized."(P15)

The information regarding the answers given by the participants to the question of what kind of measures can be taken by the family regarding peer bullying is summarized in Table 19 below.

Table 19. Views of Parents on What Precautions Will Be Taken by the Family

Category	***f***	**Code**	***f***	**Participants**
Family	11	Being a Role Model	4	P4,P7,P8,P9
		Family Relations	4	P5,P9,P14,P16
		Listening/Understanding the Child	2	P6,P14
		Level of Consciousness in the Family	2	P3,P8
		Allocate Sufficient Time to the Child	1	P13
Communication	9	Explanation/Explanation	6	P4,P5,P7,P9,P10,P15
		Getting Expert Support	2	P1,P9
		Explanation with Examples	1	P2
Behaviour	4	Teaching Right Behavior	2	P3,P16
		Punishment	1	P11
		Excitation	1	P7
Social	1	Referral to Social Activities	1	P12

In Table 19, the opinions of the parents whose children are in preschool education about what kind of measures the family regarding peer bullying are grouped under four categories "Family", "Communication", "Behavior", and "Social". Examples of participant views on this subject are presented below:

"Families need to be aware of themselves first. If families pay attention to the dialogues between their spouses and friends, the child can take them as a model. Families should set an example."(P8).

"We must be loving, compassionate and tolerant in the family. We should teach this to our children as well."(K16).

6. CONCLUSION AND DISCUSSION

In this part of the study, the views of parents on peer bullying in the preschool education environment were examined and presented within the literature framework.

In the discussion question about the definition of parental bullying, its causes and the sub-objective of which behaviour causes bullying, 16 parents interviewed identified it. It has been observed that children in the same age group generally define physical and psychological violence against each other. In addition to these definitions, they also used expressions of dissatisfaction, shyness, beating, and verbal violence. Olweus dealt with peer bullying in two dimensions in his studies. These are direct and indirect aggressions. Direct attacks are insults and humiliating acts that are applied physically and verbally. Indirect attacks, on the other hand, occur by damaging the victim's social position and sense of belonging (Milsom & Gallo, 2006; Gültekin, 2003). In their study, Maynard and Joseph (2000) added the dimension of attacking personal belongings to bullying behaviours. The dimension of attack on personal belongings includes bullying situations such as damaging the victim's belongings, stealing their belongings and taking them without permission.

Parents, in their views on which environments (in-class, extracurricular, activity, playground, garden, etc.) bully their children the most, stated that they can bully whenever they are out of class. In other words, they stated that bullying might occur more frequently in places with few stimuli and rules in general. Similarly, preschool education institutions, which enable children to interact with their friends and engage in activities by bringing them together with their peers, also create a natural environment for the emergence of interpersonal problems (Anlıak & Dinçer, 2005). Most bullying occurs during unstructured activities in schools (Beane, 2005; Farrington & Ttofi, 2009; McGinnis & Goldstein, 2003; Salmivalli & Peets, 2009; Sharp & Smith, 2003). because schools have corners that cannot be seen at first glance, in and around playgrounds, one of the places where bullying occurs more frequently, children are more likely to encounter bullying in these areas compared to their classrooms (Boulton, 2003; Craig, Pepler, & Atlas, 2000; Stephenson & Smith, 2002).

Parents made opinions about the characteristics (family, age, gender, culture, etc.) of the children who are/are bullied. We see that most basic personality traits are formed within the family environment and handled by biological and psychosocial theories. In this respect,

students who perceive their parents' attitudes negatively and are unhappy with the relationship and interaction in the family environment may choose aggressive behaviours to be dominant in peer groups and to be valued. Alternatively, they can create their own attitudes and behaviours over time by modelling their parents' negative attitudes and behaviours. According to a study, bullied students want to be accepted by showing their strength in their environment because they are deprived of parental attention and warmth. (Dölek, 2001). In addition, most parents (16 parents) stated that male students were bullied more than female students. When the studies examining the relationships between gender variables and bullying behaviour are examined, it is concluded that male students exhibit significantly more physical bullying than female students, while female students engage in more indirect bullying behaviours (Delfabro et al., 2006; Pateraki Houndoumadi, 2001; Espelage, Bosworth & Simon, 2000; Olweus, 1994; Olweus, 1995; Eslea & Smith, 1994; Roland & Munthe, 1989; Archer, Pearson & Westeman, 1988; Elliot, 1992).

In our research, different answers were obtained from the interviews with the parents of the students who received preschool education about the children's thoughts and reactions to cases of peer bullying. While 10 of the parents stated that their children were not exposed to peer bullying, the remaining 7 stated that they were exposed to peer bullying psychologically and physically. When the parents who answered yes were asked how they understood that their children were bullied, they said that they came to this conclusion due to the children's behaviour change, appearance and communication problems. Parents emphasized that communication is the most effective way to face such a situation. They stated that before exhibiting violence and aggressive attitudes, it is necessary to reach a compromise first. Then it is healthier to communicate with the teacher and the child's family. In studies, bullies have more family problems than others. In addition, they take their frustrations and anger out on others (Beane, 2008; Gökler, 2009).

Interviews were held about the effects of peer bullying on the development of children in the preschool period. Two different answers, yes and no, were given to the question asked. Parents who say peer bullying causes physical and psychological damage to the child's development are the majority. They observed that in the face of this situation that the child is exposed to, they experience a loss of self-confidence, weakness of expression and difficulty in communication. In addition, some of the parents said that peer bullying does not affect the child's development. These children are younger, weaker or psychologically more insecure (Smith & Monks, 2008). Generally, unlike their peers, those who have abnormal physical characteristics (weaker, short, tall, fat, thin, big feet, loose trousers, prominent ears, learning disability, physical disability, special needs or a chronic illness) become victims. In addition,

some unpopular or talented children are also bullied (Beane, 2005; Gökler, 2009; Stassen-Berger, 2007).

As a result of the interviews with parents, we can say that to prevent peer bullying, the child should be informed, teachers should be supervised, and parental support should be provided with educational activities. Teachers have a significant influence on children in the classroom. However, families also have significant responsibilities and duties at this point. Educators also need to raise awareness about the opportunities, environmental conditions, cultural differences of the region where their institutions are located, and the students' individual differences. Students should be aware that violence is never an acceptable problem-solving skill and that staying calm during a conflict gives better results than acting aggressively (Huebner & Morgan, 2002).

In general, to reduce this peer bullying, the level of awareness of the families should be increased; families should listen to the child and understand him, warn the child instead of punishing him, and direct the child to social activities. He should devote enough time to teach his child the correct behaviour.

7. SUGGESTIONS

Peer bullying can occur in different age groups, from preschool to adolescence. The fact that children face bullying behaviours in the preschool period, when their development is the fastest affects their social-emotional development negatively. Eradicating bullying requires broad cooperation involving the child, family, school and the environment. Therefore, present and future children need to provide an environment where they can avoid bullying and take the necessary precautions or choose and apply the appropriate intervention method immediately after it occurs (Uysal, 2011). At the same time, to successfully prevent peer bullying, a basic educational problem today, it is necessary to ensure that teachers show interest in this issue and participate in preventive studies. In this regard, it is recommended that the programs be rearranged, so teachers receive a more scientific education in education faculties before they start their profession. With methods such as sociometry, the friendship network of the class can be created by detecting who has one or more friends while some have no friends. Then, according to this network, environments can be created that will reinforce the friendship between children and bring those who do not have friends together with others. Children who are excluded from groups by teachers and who do not have friends should be monitored in the classroom environment, and places, where bullying is expected should be kept under constant observation. This way, the probability of these children being bullied in secluded places can be reduced. Those directly involved in bullying should be identified and told that such behaviour

is not welcome or approved. When the victim or the audience wants to talk about the bullying, they can listen carefully without haste and try to stay calm in the face of the narrators and what is being told.

6. REFERENCES

Anlıak, Ş., & Dinçer, Ç. (2005). The Evaluation of the Interpersonal Problem Solving Skills of the Children Attending the Preschools Applying Different Educational Approaches. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 38* (1), 149-166.

Archer, J., Pearson, N. A., & Westeman, K. E. (1988). Aggressive behavior of children aged 6-11: gender differences and their magnitude. *British Journal of Social Psychology*, 27, 371-384.

Atış Akyol, N., Yıldız, C., & Akman, B. (2018). Öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin görüşleri ve zorbalıkla baş etme stratejileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(2), 439-459.

Beane, A. L. (2005). The bully free classroom over 100 tips and strategies for teachers K-8. Minneapolis, MN: Free Spirit Publishing.

Beane, A. L. (2008). *Protect your child from bullying expert advice to help you recognize, prevent, and stop bullying before your child gets hurt*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Boulton, M. J. (2003). *How to prevent and respond to bullying behaviour in the junior/middle school playground*. In S. Sharp & P. K. Smith (Eds.), Tackling bullying in your school a practical handbook for teachers (pp. 103-132). London: Routledge.

Craig, W. M., Pepler, D., & Atlas, R. (2000). Observations of bullying in the playground and in the classroom. *School Psychology International, 21*(1), 22-36.

Delfabro, P. Winefield, T., Trainor, S., & et. al. (2006). Peer and teacher bullying/victimization of South Australian secondary school students: Prevalence and psychosocial profiles. *British Journal of Educational Psychology, 76*, 71-90.

Dölek, N. (2001). *İlk ve orta öğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbacı davranışların incelenmesi ve "zorbalığı önleme tutumu programı"nın etkisinin araştırılması.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Elliot, M. (1992). Bullying. A practical guide to coping for schools. Wiltshire: Longman.

Elliott, M. Bullying and the under fives. In M. Elliott (Ed.), *Bullying a practical guide to coping for schools* (3rd ed.) (pp. 50-57). London: Pearson Professional Limited.

Eslea, M., & Smith, P. K. (1994). *Anti-bullying work in primary schools.* Paper presented at the Annual Conference of the Developmental Section of the British Psychological Society, University of Portsmouth, September, 1994.

Espelage, O., Bosworth, K., & Simon. T. (2000). Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence. *Journal of Counseling and Development*, 78, 326-333.

Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2009). *Reducing school bullying: evidence-based implications for policy. In M. Tonry (Ed.), Crime and justice* (vol. 38, pp. 281-345). Chicago: University of Chicago Press.

Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi.* Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537.

Gültekin, Z. (2003). *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gün, R. Ş. (2021). *Okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik sağlamlık düzeyleri ile akran zorbalığı ilişkisinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Huebner, A., & Morgan, E. (2002*). Adolescent bullying. Virginia Cooperative Extension,* Human Development Publicitaon, 350-852.

Kapcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37*(1), 1-13.

Kaplan, E. (2017). *6. sınıf öğrencilerinin ışık ve ses konusundaki kavram yanılgılarının kavram testi, kavram karikatürleri ve yarı yapılandırılmış görüşme kullanılarak tespit edilmesi.* Yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Maynard, H., & Joseph, S. (2000). *Development of the Multidimentional PeerVictimization Scale, Aggressive Behavior,* 26, 169–178.

McGinnis, E., & Goldstein, A. P. (2003). *Skillstreaming in early childhood: new strategies and perspectives for teaching prosocial skills (Revised ed.).* Champaign, IL: Research Press.

Milsom, A., & Gallo, L. L. (2006) Bullying in Middle School Journal. *Journey 2006,* 12-19.

Olweus, D. (1994). *Bullying at school: Long- term outcomes for the victims and an effective school based intervention program. L. Rowell Huesmann (Ed.) Aggressive Behavior: Current Perspectives, Plenum Pres,* New York. 97–130

Olweus, D. (1995). *Bullying at school*. Oxford: Blackwell.

Pasin, S. (2017). *Okul öncesi 3-6 yaş arasında görülen akran zorbalığı konusunda öğretmen görüşlerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Toros Üniversitesi, Mersin.

Pateraki, L., & Houndoumadı, A. (2001). Bullying among primary school children in Athens, Greece. *Educational Psychology, 21*(2), 167-173.

Roland, S., & Munthe, H. (1989). *Bullying: An international perspective.* London: David Fulton Publishers.

Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). Bullies, victims, and bully–victim relationships in middle childhood and early adolescence. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.),

Handbook of peer interactions, relationships, and groups (pp. 322-340). New York: The Guilford Press.

Sharp, S., & Smith, P. K. (2003). Understanding bullying. In S. Sharp & P. K. Smith (Eds.), *Tackling bullying in your school a practical handbook for teachers* (pp. 1-5). London: Routledge.

Stassen-Berger, K. (2007). Update on bullying at school: science forgotten?. *Developmental Review*, 27(1), 90-127.

Stephenson, P., & Smith, D. (2002). Why some schools don't have bullies. In M. Elliott (Ed.), *Bullying a practical guide to coping for schools* (3rd ed.) (pp. 12-25). London: Pearson Professional Limited.

Uysal, H., & Dinçer Ç. (2012). Okulöncesi dönemde akran zorbalığı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 5*(4), 468-483.

Uysal, H. (2011). *Okul öncesi dönemde görülen akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Yalçıntaş Sezgin, E. (2018). Okulöncesi öğretmenlerin akran zorbalığı ilişkin algı ve görüşleri: Zorbalık davranışları tespitleri, zorbalık davranışları karşısında uyguladıkları stratejiler ve aldıkları önlemler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 85-104.

Yıldırım, R. (2012). Akran zorbalığı. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), 39-51.

Yılmaz O., & Destegüloğlu B. (2021). *Çocuk kitaplarında akran zorbalığı. Milli Eğitim, 50*(230), 241-257.

FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ TEKNOLOJİK PEDAGOJİK ALAN BİLGİSİ ÖZGÜVEN DÜZEYLERİNİN VE UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF SCIENCE TEACHER CANDIDATES' SELF-CONFIDENCE LEVELS OF TECHNOLOGICAL PEDAGOGICAL CONTENT KNOWLEDGE AND THEIR ATTITUDE TO DISTANCE EDUCATION

Gamze KIRILMAZKAYA
Dr., Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı
Dr., Harran University, Education Fakulty, Department of Science Education
ORCID ID: 0000-0001-6999-5059

ÖZET

Bu çalışma, fen bilgisi öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven düzeylerini ve uzaktan eğitime yönelik tutumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma tarama modelindedir. Çalışmanın örneklemini 2022-2023 eğitim öğretim yılında Türkiyenin güneydoğusunda yer alan bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi fen bilgisi eğitimi bölümünde öğrenim görmekte olan 85 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Öz Güven Ölçeği ve Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının ölçeklere verdiği cevaplar çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada, ölçeklerden elde edilen verileri betimsel analiz ile incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre fen bilgisi öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven düzeylerinin ve teknolojik pedagojik alan bilgisi (TPAB), teknolojik pedagojik bilgi (TPB), teknoloji alan bilgisi (TAB) ve teknoloji bilgisi (TB) düzeylerinin gelişmiş olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte uzaktan eğitime yönelik tutum puanlarının orta olduğu tespit edilmiştir. Teknolojik pedagojik alan özgüvenleri ölçeğinin toplam puanları ile Uzaktan eğitime yönelik tutum ölçeği toplam puanları arasında da çok düşük düzeyde anlamlı olmayan bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fen bilgisi öğretmen adayı, Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi, Uzaktan Eğitim, Tutum

ABSTRACT

This study aims to examine pre-service science teachers' self-confidence levels in technological pedagogical content knowledge and their attitudes towards distance education. The study is in scanning model. The sample of the study consists of 85 pre-service teachers studying in the

science education department of the faculty of education of a state university located in the southeast of Turkey in the 2022-2023 academic year. Technological Pedagogical Content Knowledge Self-Confidence Scale and Attitude towards Distance Education Scale were used as data collection tools in the study. The answers given by the pre-service teachers to the scales were collected online. Scanning model was used in the study. In the research, the data obtained from the scales were analyzed with descriptive analysis. According to the results obtained from the research, it has been shown that the technological pedagogical content knowledge self-confidence levels of the science teacher candidates and their technological pedagogical content knowledge (TPACK), technological pedagogical knowledge (TPK), technology content knowledge (TCK) and technology knowledge (TB) levels are developed. However, it was determined that the attitude scores towards distance education were moderate. It was concluded that there is a very low and non-significant relationship between the total scores of the technological pedagogical self-confidence scale and the total scores of the attitude scale towards distance education.

Keywords: Science teacher candidate, Technological Pedagogical Content Knowledge, Distance Education, Attitude

GİRİŞ

Teknoloji, hayatımızın her alanına girmesiyle beraber eğitim sistemimize de dahil olmuştur. Burada önemli olan teknolojinin eğitimde doğru ve verimli kullanılmasıdır. Teknolojik pedagojik içerik bilgisi olan öğretmenler sayesinde teknoloji eğitim sistemine entegre edilecektir. Bu sebeple öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği pedagojik bilgilerini, eğitim teknolojilerinin kullanımına yönelik bilgilerle bütünleştirmeleri gerekmektedir (Çakır ve Yıldırım, 2009). Öğrencilere yeni beceriler öğretmek, 21. yüzyılda öğretmenlerin rollerini davranışçı teoriden yapılandırmacıya değiştirmiştir. Hasweh (1996), yapılandırmacı öğretmenlerin öğrencilerin fikir ve kavramlarını davranışçılardan daha ayrıntılı bir şekilde geliştirmelerine yardımcı olduğunu belirtmiştir. Yapılandırmacı öğretmenler, öğrencileri problem çözme, kavramsal anlama, eleştirel düşünme ve tartışma çıktılarıyla meşgul edebilecek teknolojileri kullanabilirler. Eğitimde meydana gelen teknolojik yenilikler ve buluşlar, yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu kavramlar arasında teknolojinin eğitimde kullanılmasına bir örnek de uzaktan eğitimdir.

Bilgi ve iletişim teknolojisinin (BİT) gelişimi, öğretme ve öğrenme algılarında ve uygulamalarında hızlı bir değişime yol açmıştır. Küreselleşme, gelişmelerin geniş kitlelere yansımasını kolaylaştırmıştır. Teknolojik gelişmelerin günlük yaşamda hızla benimsenmesi bu olgudan kaynaklanmaktadır. Teknolojilerin günlük yaşamda benimsenmesi, öğrenenler

tarafından eğitim faaliyetlerinde teknoloji kullanımına yönelik beklentilere yol açmış ve bu beklentiler 21. yüzyıl öğrenme becerilerinde ele alınmıştır (Partnership21, 2015). Böylece teknoloji entegrasyonunun 21. yüzyıl eğitim sisteminde bir zorunluluk olduğu açıktır. Shulman (1986) 'ın ortaya koyduğu pedagojik içerik bilgisine, Mishra ve Koehler (2006)'in teknolojik bilgiyi eklemesiyle oluşan teknolojik pedagojik içerik bilgisi öğretmen eğitiminde önemli bir noktadır. Teknolojik pedagojik içerik bilgisine sahip olarak yetişen öğretmen adaylarının teknolojiyi her alanda etkili ve verimli kullanmaları da kolaylaşacaktır. Teknoloji entegrasyonu, en genel anlamda mevcut teknolojik gelişmelerden faydalanmaktadır. Öğretmenlerin yüksek teknolojileri kullanabilmeleri için güncel teknolojik bilgilere hakim olmaları ve teknolojik gelişmelerle başa çıkmaları gereklidir. Etkili öğrenmede en önemli unsurun öğretmenler olduğu argümanından hareketle TPACK modeli, esas olarak üç disiplinden oluşan bir kombinasyondur: teknoloji, pedagoji ve içerik. Teknolojik bilgi öğretmenlerin teknolojiyi derslerine entegre etmeleridir. Pedagojik yaklaşımlar çerçevesinde içerik bilgisine sahip yeterlilikler öğretim etkinliklerinin düzenlenmesi (Koehler ve Mishra, 2009). Pedagojik bilgi, öğrenme yaklaşımları, yöntemleri, teknikleri ve etkinliklerinde öğretmen, öğretmenin bilgisi öğrenen nitelikleri ve etkinlikleri buna göre organize etme becerilerini öğretmenin yetkinliğini yansıtır. İçerik bilgisi öğretmenin konu alanıyla ilgili bilgiye sahip olmasını gerektirir. Eğitim etkinliklerinde üst düzey teknolojilerden yararlanabilen öğretmenlerin katkısı Türkiye'de devam eden teknoloji entegrasyon sürecinin başarısı için önemli görülmektedir. Teknoloji temelli öğretim etkinlikleri tasarlayabilen öğretmenler, entegrasyon sürecine kolayca uyum sağlar. Öz yeterlik, Bandura (1982) istenen sonuçları elde etmek için gerekli becerileri organize etmeye ve kullanmaya yönelik bireylerin inanç ve tutumları olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere teknoloji kullanım becerilerini geliştirmek, öncelikle öz-yeterlik inançları geliştirilmesi ile mümkündür. Öğretmenlerin TPAB becerilerini geliştirmek için içerik geliştirme öz-yeterlik inancı önemlidir. Bu noktada hizmet öncesi teknoloji entegrasyon süreçlerinin en önemli paydaşlarından biri olan öğretmenlerin, teknoloji kullanımını deneyimlemeleri ve bu yolla öz-yeterlik inançlarını geliştirmeleri önemlidir. Teknolojinin eğitimimizde kullanılmasına bir örnek de uzaktan eğitimdir. Günümüzde yaşanan Covid-19 salgını ve Kahramanmaraş merkezli depremler nedeniyle uzaktan eğitime yönelim daha da artmış hatta mecburi hale gelmiştir. Uzaktan eğitim geleneksel eğitim anlayışının karşılayamadığı öğrenme-öğretme ortamlarına olanak sağlamaktadır. Uzaktan eğitimin öğrenme-öğretme ortamlarında sağlayacağı fayda bu sisteme yönelik bilgi, beceri ve tutumla mümkündür. Geleceğin öğretmenlerinin meslek hayatlarında ihtiyaçları olan teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven düzeyleri ve uzaktan eğitim sistemine yönelik tutum ve yaklaşımları eğitim sistemimiz açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle, öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik içerik bilgisi ile uzaktan eğitime yönelik tutumlarının bu bağlamda incelenmesinin önemli olduğunu söylenebilir.

Bu çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenleri ile uzaktan eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın araştırma soruları

1. Fen bilgisi öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenleri nedir?

2. Fen bilgisi öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik tutumları nedir?

3. Fen bilgisi öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenleri ile uzaktan eğitime yönelik tutumları arasındaki ilişki nedir?

YÖNTEM

Çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, "geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez" (Karasar, 2011). Bu araştırmada iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi incelemek için kullanılan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013).

Çalışma grubu

Çalışmanın örneklemini 2022-2023 eğitim öğretim yılında Türkiyenin güneydoğusunda yer alan bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi fen bilgisi eğitimi bölümünde öğrenim görmekte olan 3. ve 4. Sınıf 85 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Veri toplama araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak "Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Özgüven Ölçeği" ve "Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Özgüven Ölçeği orijinali Graham ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen ölçek, Timur ve Taşar (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek teknolojik pedagojik alan bilgisi (TPAB), teknolojik pedagojik bilgi (TPB), teknolojik alan bilgisi (TAB) ve teknolojik bilgi (TB) olmak üzere 4 boyut ve 31 maddeden oluşmaktadır. TPAB boyutu için 0.89, TPB boyutu için 0.87, TAB bilgisi boyutu için 0.89 ve TB boyutu için 0.86 olarak hesaplanan ölçeğin geneli için Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.92 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın verileri Ağır (2007) tarafından geliştirilen "Uzaktan Eğitim Tutum Ölçeği" ile toplanmıştır. 21 maddelik Uzaktan Eğitim Tutum Ölçeğinin iki boyutu bulunmaktadır. Uzaktan Eğitimin Avantajlarını oluşturan boyutta "1, 2, 3, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 21." maddeler, Uzaktan Eğitimin Dezavantajlarını oluşturan diğer boyutta da "4, 6, 9, 12, 15, 18, 20." maddeler bulunmaktadır.

Bu araştırmada Uzaktan Eğitim Tutum Ölçeğine yapılan güvenirlik analizinde ölçeğin tamamı için güvenirlik Cronbach's Alpha katsayısı .74 çıkmış ve testin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Büyüköztürk, 2006). Öğretmen adaylarının ölçeklere verdiği cevaplar çevrimiçi ortamda toplanmıştır.

Verilerin analizi

Araştırmada, ölçeklerden elde edilen veriler betimsel analiz yapılarak, ortalama ve standart sapma değerleri incelenmiştir. Ölçeklerden elde edilen puanların kodlaması yapılırken madde düzeyinde 1.00-1.80 arası alınan puanlar "kesinlikle katılmıyorum" 1.81-2.60 arası puanlar "katılmıyorum", 2.61-3.40 arası alınan puanlar "kararsızım", 3.41-4.20 arası alınan puanlar "katılıyorum" ve 4.21-5.00 arası "kesinlikle katılıyorum" ifadelerine tekabül olacak şekilde yorumlanmıştır.

Uygulama

Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Özgüven Ölçeği ve Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği katılımcıların çevrimiçi ulaşılabilmeleri için Google formlar aracılığıyla ölçekler çevrimiçi ortama aktarılmıştır.

BULGULAR

Teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven ölçeği boyutlarının ortalama ve standart sapma değerlerine ilişkin veriler Tablo 1 de sunulmuştur.

Tablo 1. Teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven ölçeği betimsel analiz testi sonuçları

Alt boyut	M	ss	Düzey
Teknolojik bilgi	4.08	5.5	Katılıyorum
Teknolojik alan bilgisi	4.13	3.7	Katılıyorum
Teknolojik pedagojik bilgi	4.13	2.7	Katılıyorum
Teknolojik pedagojik alan bilgisi	3.97	3.8	Katılıyorum
Toplam	4.06	13.2	Katılıyorum

Tablo 1' incelendiğinde öğretmen adaylarının ölçeğin tüm boyutlarının (Teknolojik pedagojik bilgi ve teknolojik alan bilgisi puan ortalaması 4.13, Teknolojik bilgi 4.08, Teknolojik pedagojik alan bilgisi 3.97) "katılıyorum" düzeyinde olduğu görülmüştür. Araştırmada

öğretmen adaylarının Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Özgüven Ölçeği ortalaması 4.06 ile "katılıyorum" düzeyinde belirlenmiştir.

Fen bilgisi öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik tutum düzeyleri ile uzaktan eğitimin avantaj ve dezavantajları boyutlarına ait aritmetik ortalama ve standart sapma puanları incelenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Uzaktan eğitime yönelik tutum ölçeği betimsel analiz testi sonuçları

	M	ss	Düzey
Uzaktan eğitimin avantajları	2.95	12.8	Orta
Uzaktan eğitimin dezavantajları	2.35	6.7	Düşük
Toplam	2.65	18.4	Orta

Öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik tutum puan ortalamaları 2.65 ile "orta" düzeyde olduğu görülmüştür. Araştırmada öğretmen adaylarının ölçeğinin uzaktan eğitimin avantajları boyutuna ait tutum puan ortalamaları 2.95 ile "orta" düzeyde, uzaktan eğitimin dezavantajlarına ait tutum puan ortalamaları da 2.35 ile "düşük" düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi doğrultusunda fen bilgisi öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüvenleri ile uzaktan eğitime yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla korelasyon analizleri yapılmıştır. Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği toplam puanları ile Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Özgüven Ölçeği alt boyut ve toplam puanlarına ilişkin puan çiftleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Bu analizlerde korelasyon türü olarak Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısı (r) kullanılmıştır.

Tablo3. Uzaktan eğitime yönelik tutum ölçeği ile teknolojik pedagojik içerik bilgisi ölçeğine ilişkin puanlar arasındaki pearson momentler çarpım korelasyon katsayıları

Teknolojik pedagojik içerik bilgisi ölçeği		Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği
Teknolojik bilgi	r	.145
	p	.301

Teknolojik alan bilgisi	r	.088
	p	.529
Teknolojik pedagojik bilgi	r	.091
	p	.517
Teknolojik pedagojik alan bilgisi	r	-.040
	p	.777
Toplam	r	.093
	p	.509

Tablo 3 incelendiğinde, fen bilgisi öğretmen adaylarının Teknolojik Pedagojik İçerik Bilgisi Ölçeğinin toplam puanları ve ölçeğin tüm alt boyutları ile Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği toplam puanları arasında çok düşük düzeyde anlamlı olmayan ilişkiler olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven ölçeğinden elde edilen veriler incelendiğinde öğretmen adaylarının ölçeğin genelinden yüksek puan aldıkları belirlenmiştir.

Teknolojik pedagojik bilginin diğer alt boyutlara oranla daha düşük puana sahip olmasının öğretmen adaylarının deneyim ve tecrübelerinde var olan eksikliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda da benzer şekilde öğretmen adaylarının teknoloji bilgisinin geliştiğini ama teknolojiyi pedagojik bilgiyi entegre etme noktasında eksiklik yaşadıkları (Timur ve Taşar, 2011); teknolojik bilgi konusunda öğretmen adaylarının kendilerini yeterli gördükleri ancak teknolojik pedagojik bilgi konusunda kendilerini pek de özgüvenli bulmadıkları (Meriç, 2014; Kırılmazkaya ve Kırbağ Zengin, 2015) tespit edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen verilere göre öğretmen adaylarının uzaktan eğitim tutum puan ortalamaları orta seviyede çıkmıştır. Yani öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik tutumlarının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının Teknolojik Pedagojik İçerik Bilgisi Ölçeğinin toplam puanları ve ölçeğin tüm alt boyutları ile Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği toplam puanları arasında çok düşük düzeyde anlamlı olmayan ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda öneri olarak öğretmen adaylarının TPAB özgüven düzeylerinin ve uzaktan eğitimin geliştirilmesine olanak sağlayan dersler öğretmen yetiştirme programlarına dahil edilmelidir. Öğretmen ve öğretmen adaylarına

uzaktan eğitime yönelik eğitimler verilmeli böylece daha verimli eğitim öğretimin devam etmesi sağlanmalıdır. Yaşanan olumsuzluklardan eğitim öğretim sürecinin daha az yara alması sağlamak amacıyla uzaktan eğitimin önemi vurgulanmalı ve bu yönde öğretmen ve öğretmen adaylarına çeşitli eğitimler verilmelidir. Uzaktan eğitime yönelik geleceğin öğretmenlerinin meslek hayatlarında teknolojiyi daha verimli kullanmasına destek olacak eğitimler düzenlenmeli böylece gerçek bir öğrenme ortamında uygulama imkanı sunularak kendilerine güvenmeleri sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Ağır, Fatma, (2007). "Özel Okullarda ve Devlet Okullarında Çalışan İlköğretim Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime Karşı Tutumlarının Belirlenmesi", Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Bandura, A. (1982). "Self-Efficacy Mechanism in Human Agency". American Psychologist. 37. 122-147

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri (17. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Graham, C. R., Burgoyne, N., Cantrell, P., Smith, L., St. Clair, L., & Harris, R. (2009). TPACK Development in Science Teaching: Measuring the TPACK Confidence of Inservice Science Teachers. TechTrends, Special Issue on TPACK, 53(5), 70-79.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kırılmazkaya G. ve Kırbağ Zengin, F. (2015). Fen bilgisi öğretmen adaylarının teknolojik pedagojik alan bilgisi (TPAB) özgüven algılarının incelenmesi. Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(5), 18-25.

Koehler, M. J., & Mishra, P. (2009). What is technological pedagogical content knowledge? Contemporary Issues in Technology and Teacher Education, 9(1), 60-70.

Meriç, G. (2014). Determining science teacher candidates' self-reliance levels with regard to their technological pedagogical content knowledge. Eğitimde Kuram ve Uygulama, 10(2), 352-367

Shulman, L. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. Educational Researcher, 15(2), 4-14.

Timur, B. ve Taşar, M. F. (2011). Teknolojik pedagojik alan bilgisi öz güven ölçeğinin (TPABÖGÖ) Türkçe'ye uyarlanması. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 839-856.

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN TEST ANXIETY AND SPORT-ORIENTED ATTITUDES IN 11TH AND 12TH GRADE STUDENTS: ANTAKYA DISTRICT EXAMPLE

11. VE 12. SINIFTAKİ ÖĞRENCİLERDE SINAV KAYGISI VE SPORA YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: ANTAKYA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Alparslan Gazi AYKIN
Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Spor Yöneticiliği Bölümü
Assistant.Prof., Hatay Mustafa Kemal University, School of Physical Education and Sports, Sports Management Department
ORCID ID: 0000-0001-7571-2086

Vahdeddin ÖZDEMİR
Öğrenci, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Spor Yöneticiliği Bölümü
Student, Hatay Mustafa Kemal University, School of Physical Education and Sports, Sports Management Department
ORCID ID: 0009-0009-9994-8312

ÖZET

Amaç: 11. ve 12. sınıf lise öğrencilerinin sınav kaygısı ile spora yönelik tutumlarının incelenmesi ve sınav kaygısının spora yönelik tutum üzerindeki etkisinin ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Yöntem: Bu çalışmada model olarak, var olan durumu olduğu şekliyle ve değiştirmeden tasvir eden tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2009). Çalışma, Antakya ilçesinde 11. ve 12. Sınıfta öğrenim gören 201 öğrenci ile sınırlıdır. Elde edilen veriler nicel olarak çözümlenmiştir. Veri toplama aracı olarak; kişisel bilgi formu, Driscoll (2007) tarafından geliştirilen ve Totan (2018) tarafından Türkiye'deki ortaokul ve lise öğrencilerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan Westside Sınav Kaygısı Ölçeği ile Şentürk (2014) tarafından geliştirilen Spora Yönelik Tutum Ölçeği'nin yer aldığı anket formu kullanılmıştır.

Bulgular: Katılımcıların %40,8'i kız, %59,2'si erkektir. Cinsiyet, yaş, sınıf, bölüm, lisanslı spor yapma durumu gibi bağımsız değişkenler açısından sınav kaygı düzeyleri ve spora yönelik tutumlar incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir (p>,05). Ayrıca sınav kaygısının, spora yönelik tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur (p>,05).

Sonuç: Yabancı dil bölümü hariç diğer tüm değişkenlerde sınav kaygı düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Öğrencilerin spora yönelik olumlu bir tutum içerisinde oldukları

görülmektedir. İstatistiksel olarak sınav kaygısı spora yönelik tutumu etkilemese de, ortalama puanlara bakıldığında spora yönelik olumlu bir tutum içerisinde olan öğrencilerin sınav kaygı düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kaygı, Sınav kaygısı, Spora yönelik tutum, Tutum.

ABSTRACT

Objective: It is aimed to examine the test anxiety and attitudes of 11th and 12th grade high school students towards sports and to reveal the effect of test anxiety on Sport-Oriented Attitudes.

Method: In this study, the scanning model, which describes the existing situation as it is and without changing it, was used as a model (Karasar, 2009). The study is limited to 201 students studying in 11th and 12th grades in Antakya district. The obtained data were analyzed quantitatively. As a data collection tool; personal information form, the Westside Test Anxiety Scale developed by Driscoll (2007) and the validity and reliability studies of middle and high school students in Turkey were conducted by Totan (2018), and the questionnaire form including the Sport-Oriented Attitude Scale developed by Şentürk (2014) was used.

Results: 40.8% of the participants were girls and 59.2% were boys. When the test anxiety levels and sport-oriented attitudes were examined in terms of independent variables such as gender, age, class, department, and licensed sports status, no statistically significant difference was found ($p>.05$). In addition, test anxiety does not have a statistically significant effect on sport-oriented attitude ($p>.05$).

Conclusion: It is seen that test anxiety levels are low in all variables except for the foreign language department. It is seen that the students have a positive sport-oriented attitude. Although, statistically, test anxiety does not affect the sport-oriented attitude, when the average scores are examined, it can be said that the test anxiety levels of the students who have a positive sport-oriented attitude are low.

Keywords: Anxiety, Test anxiety, Sport-oriented attitude, Attitude.

GİRİŞ

Eğitim-öğretim hayatının vazgeçilmez birer parçası olan sınavlar, günümüz dünyasında gelişime açık olan insanlar için hayatın her döneminde gerçekleşebilen deneyimlerdir. Bu bağlamda geleceğin teminatı olan gençlerimizin geleceklerinin şekillenmesindeki önemli dönüm noktalarından birisi de üniversite sınavlarıdır. 11. ve 12. Sınıf öğrencileri açısından

bakıldığında; kaygı atmosferi içerisindeki öğrenciler üzerinde oluşabilecek stresin başarısızlığa neden olabileceği bir gerçektir. Diğer taraftan sporun yaşamın bir parçası haline geldiği fiziksel olarak aktif, sağlıklı bir toplum yaratmak, refah düzeyi yüksek gelişmiş bir toplum olabilmenin bir ön şartıdır.

Sınavların ve akademik başarının çok önemli olduğu ülkemizde sınav kaygısının ciddi bir problem olduğu söylenebilir (Kırkık ve Balkıs, 2022). Ülkemiz eğitiminin birçok aşamasında seçme ve yerleştirme süreci yaşanmaktadır. İlköğretimden itibaren başlayan bu süreç, öğrenciler için oldukça stresli bir dönemdir (Elçin Boyacıoğlu ve Küçük, 2011).

Araştırmanın Amacı

Araştırmada, lise 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin sınav kaygısı ve spora yönelik tutumlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda lise öğrencilerinin sınav kaygılarının spora yönelik tutumlarını etkileyip etkilemedikleri ortaya koyulacaktır. Ayrıca sınav kaygı düzeylerinin ve spora yönelik tutumların; cinsiyet, yaş, sınıf, bölüm, lisanslı&lisanssız spor yapma durumu değişkenlerine bağlı olarak nasıl değiştiği incelenecektir.

Araştırmanın Önemi

Sınav kaygısı ve bu kaygının gençlerin spora yönelik tutumlarını nasıl etkilediği önem arz etmektedir. Başarısızlık kaygısıyla spordan vazgeçerek tüm vaktini sınavlara hazırlanmaya harcamak mı? Yoksa; kaygı ve stresi azaltarak daha verimli bir sınav hazırlık dönemi geçirilmesinde sporun bir araç olarak görülerek spora yönelik pozitif bir tutumun ortaya koyulması mı? İşte bu tercih ikliminde doğru kararı vermek, gençlerin geleceklerini sağlam temeller üzerine inşa etmesinde önemli bir faktör olacaktır.

Gençlerin günlük yaşam içerisinde yaptıkları, yeme-içme, okula gitme, dinlenme, ders çalışma gibi faaliyetlerinin dışında kalan zamanlarında spora katılmaları, günlük hayatın daha disiplinli ve programlı bir şekilde sürdürülmesine katkı sunabilir. Okul çağındaki gençlerin sportif etkinliklere katılımı, ruhsal ve bedensel gelişim açısından olduğu gibi, amaçlı ve bilinçli yapılan hareketlerin gençlerin hayatına girmesi açısından da gereklidir. Gençler ilerleyen yaşlarda da sağlıkları için spora yönelebilirler. Bu bağlamda, gençlerin spora yönelik tutumlarının ve bu tutumların oluşumundaki etkenlerin bilinmesi, sporun yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu gelişmiş bir toplum oluşturulmasında önemlidir.

Problem Cümlesi

11. ve 12. sınıf öğrencilerinin sınav kaygısı, spora yönelik tutumlarını etkiler mi?

Alt Problemler

1. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre sınav kaygı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

2. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre spora yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

3. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin yaş değişkenine göre sınav kaygı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

4. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin yaş değişkenine göre spora yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

5. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin sınıf değişkenine göre sınav kaygı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

6. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin sınıf değişkenine göre spora yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

7. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin bölüm değişkenine göre sınav kaygı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

8. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin bölüm değişkenine göre spora yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

9. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin lisanslı sporcu olma değişkenine göre sınav kaygı düzeyleri arasında bir farklılık var mıdır?

10. 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin lisanslı sporcu olma değişkenine göre spora yönelik tutumları arasında bir farklılık var mıdır?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma; Hatay ilinin Antakya ilçesinde 2022-2023 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında eğitim gören 94 11. sınıf, 107 12. sınıf olmak üzere toplam 201 öğrenciyle sınırlıdır.

GENEL BİLGİLER

Spor; insanın, doğayla savaşırken kazandığı ana becerilerini ve geliştirdiği savaş yöntemlerini, tek olarak ya da topluca, barış içinde ve benzetim yoluyla, işten uzaklaşırken oyunu kullanmasına dayalı toplumsal bir süreç olduğu kadar, estetik, teknik, fizik ve yarışmacı bir olay olarak tanımlanabilir (Fişek, 1980).

Kaygı; bir sebep oluşmamışken kişide bu sebebe bağlı bir durum olacakmış gibi hissetmesine yol açan ve tedirginlik hissi yaratan bir durumdur (Cüceloğlu, 1994). Kaygı, kişinin bir uyaranla

karşı karşıya kaldığı durumlarda duygusal, fiziksel ve mental olarak verdiği tepkilerdir (Cüceloğlu, 2005).

Sınav kaygısı; kişinin performansının değerlendirileceği bir süreci ya da sınavı tehdit edici olarak algılaması sonucu verdiği çeşitli duygusal ve davranışsal tepkiler bütünüdür (Fidan, 2012). Öğrencilerin akademik performansını olumsuz yönde etkileyen nedenlerden birisi de sınav kaygısıdır (Uzun Özer ve Topkaya, 2011).

Tutum; bireyin çevresindeki herhangi bir nesneye ya da kendisine, toplumsal konu ya da olaya karşı; bilgi, güdü, duygu ve deneyimine dayanarak örgütlediği duygusal, zihinsel ve davranışsal bir ön eğilimdir (İnceoğlu, 2010).

MATERYAL VE YÖNTEM

Veri toplama aracı olarak; kişisel bilgi formu, Driscoll (2007) tarafından geliştirilen ve Totan (2018) tarafından Türkiye'deki ortaokul ve lise öğrencilerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan Westside Sınav Kaygısı Ölçeği ile Şentürk (2014) tarafından geliştirilen Spora Yönelik Tutum Ölçeği'nin yer aldığı anket formu kullanılmıştır. Verilerin dağılımına ilişkin Skewness-Kurtosis değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo1. Verilerin dağılımına ilişkin Skewness-Kurtosis değerleri

	Skewness	**Kurtosis**
Sınav Kaygısı Ölçeği	-,261	-,251
Spora Yönelik Tutum Ölçeği	-,053	-,515

Skewness ve kurtosis değerleri -1,5 ile 1,5 aralığında veriler normal dağılım gösterirler (Tabachnick ve Fidell, 2013). Elde edilen sonuçlara göre veriler normal dağılım göstermektedirler (bkz. Tablo 1).

İkili grupların analizinde Bağımsız Örneklem T-Testi, ikiden çok değişkene sahip grupların analizinde ise Tek Yönlü Anova Testi kullanılmıştır. Alınan düşük puanlar sınav kaygısı düzeyinin yüksek olduğuna, alınan yüksek puanlar ise sınav kaygısı düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir. Spora yönelik tutum açısından bakıldığında ise; düşük puanlar spora yönelik tutum düzeyinin düşük olduğunu, yüksek puanlar ise yüksek olduğunu göstermektedir.

BULGULAR

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	**Gruplar**	**f**	**%**
Cinsiyet	Kız	82	40,8
	Erkek	119	59,2
Yaş	**15**	8	4,0
	16	70	34,8
	17	113	56,2
	18	10	5,0
Sınıf	**11. Sınıf**	94	46,8
	12. Sınıf	107	53,2
Bölüm	Sayısal	111	55,2
	Sözel	18	9,0
	Eşit Ağırlık	66	32,8
	Yabancı Dil	6	3,0
Lisanslı Sporcu	Evet	40	19,9
	Hayır	161	80,1
Toplam		201	100

Çalışmaya 11. sınıftan 94, 12. Sınıftan 107 öğrenci katılmıştır. Tablo 2'ye bakıldığında katılımcı öğrencilere ilişkin kişisel bilgiler görülmektedir.

Tablo 3. Sınav Kaygısı ve Spora Yönelik Tutumların Cinsiyete Göre Karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem T-Testi Analiz Sonuçları)

	Cinsiyet	**N**	**x̄**	**SD**	**t**	**p**
	Kız	82	2,7916	,79349	-1,809	,803
	Erkek	119	3,0008	,81411		

Westside Sınav Kaygısı Ölçeği							
Spora Yönelik Tutum Ölçeği		Kız	82	3,3312	,85271	-,726	,774
		Erkek	119	3,4212	,86957		
Spora Yönelik Tutum Ölçeği Alt Boyutları	**Spora İlgi Duyma**	Kız	82	3,4035	,95756	-1,014	,759
		Erkek	119	3,5399	,92312		
	Sporla Yaşama	Kız	82	3,3136	,91002	-,026	,623
		Erkek	119	3,3169	,90507		
	Aktif Spor Yapma	Kız	82	3,2073	1,05330	-,658	,531
		Erkek	119	3,3053	1,02816		

Tablo 3'e bakıldığında: Cinsiyete göre, gerek öğrencilerin sınav kaygı düzeyleri arasında, gerekse de spora yönelik tutum ve alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>,05).

Tablo 4. Sınav Kaygısı ve Spora Yönelik Tutumların Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılması (Tek Yönlü Anova Testi Analiz Sonuçları)

	Yaş	**N**	**x̄**	**SD**	**F**	**p**
Westside Sınav Kaygısı Ölçeği	15	8	3,0455	,44800	,385	,764
	16	70	2,8481	,83631		
	17	113	2,9574	,81512		
	18	10	2,8091	,84897		
Spora Yönelik Tutum Ölçeği	15	8	2,8650	,73816	1,368	,254
	16	70	3,3223	,83633		
	17	113	3,4566	,85870		

		18	10	3,4200	1,09662		
Spora Yönelik Tutum Ölçeği Alt Boyutları	**Spora İlgi Duyma**	15	8	3,0208	,56300	,745	,526
		16	70	3,4631	,99654		
		17	113	3,5280	,90582		
		18	10	3,5083	1,11142		
	Sporla Yaşama	15	8	2,6786	,98901	2,437	,066
		16	70	3,1918	,87419		
		17	113	3,4286	,87960		
		18	10	3,4143	1,13779		
	Aktif Spor Yapma	15	8	2,7708	1,11247	,952	,417
		16	70	3,1929	,98729		
		17	113	3,3466	1,04681		
		18	10	3,2500	1,21780		

Tablo 4'e bakıldığında: Yaşa göre, gerek öğrencilerin sınav kaygı düzeyleri arasında, gerekse de spora yönelik tutum ve alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>,05).

Tablo 5. Sınav Kaygısı ve Spora Yönelik Tutumların Sınıf Değişkenine Göre Karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem T-Testi Analiz Sonuçları)

	Sınıf	**N**	**x̄**	**SD**	**t**	**p**
Westside Sınav Kaygısı Ölçeği	11.	94	2,8433	,80171	-1,183	,855
	12.	107	2,9788	,81633		
Spora Yönelik Tutum Ölçeği	11.	94	3,3306	,82815	-,830	,664
	12.	107	3,4318	,89136		

Spora Yönelik Tutum Ölçeği Alt Boyutları	**Spora İlgi Duyma**	11.	94	3,4663	,94386	-,254	,921
		12.	107	3,5000	,93576		
	Sporla Yaşama	11.	94	3,2143	,88504	-1,492	,809
		12.	107	3,4045	,91673		
	Aktif Spor Yapma	11.	94	3,1950	,99270	-,900	,377
		12.	107	3,3271	1,07524		

Tablo 5'e bakıldığında: Sınıfa göre, gerek öğrencilerin sınav kaygı düzeyleri arasında, gerekse de spora yönelik tutum ve alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>,05).

Tablo 6. Sınav Kaygısı ve Spora Yönelik Tutumların Bölüm Değişkenine Göre Karşılaştırılması (Tek Yönlü Anova Testi Analiz Sonuçları)

	Bölüm	**N**	**x̄**	**SD**	**F**	**p**
Westside Sınav Kaygısı Ölçeği	Sayısal	111	2,9476	,83315	1,355	,258
	Sözel	18	3,1465	,71319		
	Eşit Ağırlık	66	2,8388	,79314		
	Yabancı Dil	6	2,4697	,74616		
Spora Yönelik Tutum Ölçeği	Sayısal	111	3,3016	,92984	1,101	,350
	Sözel	18	3,3044	,59916		
	Eşit Ağırlık	66	3,5321	,81430		
	Yabancı Dil	6	3,5333	,59258		

Spora Yönelik Tutum Ölçeği Alt Boyutları	**Spora İlgi Duyma**	Sayısal	111	3,4024	1,03297	1,083	,357
		Sözel	18	3,3565	,66777		
		Eşit Ağırlık	66	3,6465	,82587		
		Yabancı Dil	6	3,5972	,84724		
	Sporla Yaşama	Sayısal	111	3,2149	,96620	1,473	,223
		Sözel	18	3,2222	,65046		
		Eşit Ağırlık	66	3,4892	,87025		
		Yabancı Dil	6	3,5476	,45550		
	Aktif Spor Yapma	Sayısal	111	3,2012	1,08807	,331	,803
		Sözel	18	3,2963	,82754		
		Eşit Ağırlık	66	3,3535	1,03135		
		Yabancı Dil	6	3,3889	,77220		

Tablo 6'ya bakıldığında: Bölüme göre, gerek öğrencilerin sınav kaygı düzeyleri arasında, gerekse de spora yönelik tutum ve alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>,05).

Tablo 7. Sınav Kaygısı ve Spora Yönelik Tutumların Lisanslı Olma Değişkenine Göre Karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem T-Testi Analiz Sonuçları)

	Lisanslı Sporcu	**N**	**x̄**	**SD**	**t**	**p**
	Evet	40	2,8773	,85418	-,332	,564

Westside Sınav Kaygısı Ölçeği		Hayır	161	2,9249	,80157		
Spora Yönelik Tutum Ölçeği		Evet	40	3,8450	,78348	3,909	,549
		Hayır	161	3,2701	,84404		
Spora Yönelik Tutum Ölçeği Alt Boyutları	**Spora İlgi Duyma**	Evet	40	3,8625	,92249	2,904	,513
		Hayır	161	3,3903	,91990		
	Sporla Yaşama	Evet	40	3,8143	,75329	4,042	,086
		Hayır	161	3,1917	,89857		
	Aktif Spor Yapma	Evet	40	3,8458	,89585	4,110	,508
		Hayır	161	3,1211	1,02147		

Tablo 7'ye bakıldığında: Lisanslı olma durumuna göre, gerek öğrencilerin sınav kaygı düzeyleri arasında, gerekse de spora yönelik tutum ve alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>,05).

Tablo 8. 11. ve 12. sınıf öğrencilerinde sınav kaygısının, spora yönelik tutuma etkisi (Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları)

Bağımsız Değişken	**Bağımlı Değişken**	**R**	**R^2**	**F**	**β**	**t**	**p**
Sınav Kaygısı	Spora Yönelik Tutum	**,074**	**,006**	**1,107**	**-,074**	**13,579**	**,294**

Tablo 8'e bakıldığında: 11. ve 12. sınıf öğrencilerinde sınav kaygısının öğrencilerin spora yönelik tutumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu söylenemez (p>,05).

Sınav kaygısı ve spora yönelik tutum arasındaki ilişkinin yordanmasına yönelik yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre; 11. Ve 12. Sınıf öğrencilerinin sınav kaygılarının spora yönelik tutumlarını anlamlı bir şekilde etkilemediği görülmektedir. Modelin açıklama gücü

olarak ifade edilen R^2 değeri ,006 olarak hesaplanmıştır (R=,074; p>,05). Bu değer spora yönelik tutum değişkeninin ancak %0,6'sının modeldeki bağımsız değişken, yani sınav kaygısı tarafından açıklanabildiğini göstermektedir. Buna göre sınav kaygısı, p>,05 olduğu için spora yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Literatürde sınav kaygısı ve spora yönelik tutum üzerine yapılmış birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Bu çalışmalar birbirini destekleyen sonuçlar ortaya koyabildikleri gibi, birbirinden farklı yönde sonuçlar elde eden çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalara ilişkin birkaç örnek ve yaptığımız araştırma sonuçları aşağıda verilmiştir:

Uzun Özer ve Topkaya (2011) yaptıkları çalışmada, katılımcıların yarısından fazlasının (%55) sınav kaygısı yaşamadığını; kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha çok sınav kaygısı yaşadığını; yaşa göre sınav kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymuşlardır. Çiy (2021)'de, cinsiyet değişkenine göre kız öğrencilerin kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Literatüre bakıldığında, spor yapan ve yapmayan öğrencilerin sınav kaygısı; cinsiyet, öğrencilerin öğrenim gördüğü sınıf, spor yapma sıklığı, sportif tecrübe düzeyi değişkenleri açısından karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Mollaoğulları ve Uluç, 2019).

Diğer taraftan Erözkan (2004), sınav kaygısına yönelik cinsiyetler açısından yaptığı değerlendirmede erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha kuruntulu tutumlar sergilediklerini ortaya koymuştur.

Caz ve ark. (2019), öğrencilerin spora yönelik tutumlarında cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit etmişlerdir. Kız öğrencilerin puan ortalamaları erkek öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında ise öğrencilerin spora yönelik tutumları yüksek bulunmuştur.

Karabük üniversitesi BESYO öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre spora yönelik tutum düzeyleri arasında herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı gözlenmiştir (Turhan ve ark., 2021).

Araştırmamızda: Cinsiyet, yaş, sınıf, bölüm, lisanslı spor yapma durumu gibi bağımsız değişkenler açısından sınav kaygı düzeyleri ve spora yönelik tutumlar incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir (p>,05). Ayrıca sınav kaygısının, spora yönelik tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur (p>,05). Bununla birlikte genel olarak; sınav kaygı düzeylerinin ortalamanın altında düşük, spora yönelik tutum düzeylerinin ise ortalamanın üstünde yüksek olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Caz Ç., Bıçakçı Y. S.& Nakipoğlu Firuzan F. (2019). Spora yönelik tutum ile yaşam doyumu arasındaki ilişki: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencileri örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(3), 484-491.

Cüceloğlu, D. (1994). İçimizdeki Çocuk; Yaşamımıza Yön Veren Güçlü Varlık. Remzi Kitabevi. İstanbul.

Cüceloğlu, D. (2005). İnsan ve Davranışı (Psikolojinin Temel Kavramları). Remzi Kitabevi. İstanbul.

Çiy, D. (2021). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik sınav kaygılarının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Driscoll, R. (2007). Westside test anxiety scale validation. ERIC Digest, ED495968.

Elçin Boyacıoğlu, N., Küçük, L. (2011). Ergenlikte mantık dışı inançlar sınav kaygısını nasıl etkiliyor? *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(1), 40-45.

Erözkan, A. (2004). Üniversite öğrencilerinde sınav kaygısı ve başa çıkma davranışları. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi,* 12, 13-38.

Fidan, N. (2012). Okulda öğrenme ve öğretme. Pegem Akademi Yayınları. Ankara.

Fişek, K., (1980), Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından spor yönetimi Dünyada-Türkiye"de. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

İnceoğlu, M. (2010). Tutum, Algı, İletişim. Beykent Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Karasar, N. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. Nobel Yayınları. Ankara.

Kırkık, M. & Balkıs, M. (2022). Ergenlerde üstbiliş ve sınav kaygısı arasındaki ilişkide ruminasyon ve bilişsel esnekliğin aracılık rolü. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 61-77.

Mollaoğulları, H., Uluç, S. (2019). Spor yapan ve spor yapmayan ortaokul öğrencilerinin sınav kaygı durumlarının incelenmesi. *Spor Eğitim Dergisi,* 3(3), 78-87.

Şentürk, H.E. (2012). Spora Yönelik Tutum Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliliği ve Güvenirliği. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 7(2), 8-18.

Tabachnick, BG., Fidell, LS. (2013). Using Multivariate Statistics. Pearson, Boston.

Totan, T. (2018). Ortoakul ve lise öğrencilerinde sınav kaygısının değerlendirilmesi: Westside sınav kaygısı ölçeği. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 9(2)*, 143-155.

Turhan, F.H., İnce, U., Aydoğmuş, M., Yalçın, İ. (2021). Spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin spora yönelik tutumları. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(2), 19-32.

Uzun Özer, B., Topkaya, N. (2011). Akademik erteleme ve sınav kaygısı. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 12-19.

BİCEPS HAREKETLERİNİN KİNEMATİK VE EMG DEĞERLENDİRMESİ

KINEMATIC AND EMG EVALUATIONS OF BICEPS EXERCISES

Kemal SANIVAR

MSc, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor (Dr.) Anabilim Dalı

MSc, Ankara University, İnstitute of Health, Physical Education and Sports (Dr.)

ORCID ID: 0000-0003-2529-6509

ÖZET

Hareket sistemimizin temel yapısını iskelet ve kaslar oluşturur. Kaslar kimyasal enerjiyi mekanik işe çeviren bir tür makine görevi görürler. Bir kasın bir dirence karşı koyabilmesi veya direnci aşabilmesiyle hareket ve iş meydana gelir. Bu nedenle kas sisteminin temel görevi, kasılarak bedensel harekete etki eden kuvvetin gelişmesidir.(Sevim, 2010)**.** Dinamik ağırlık çalışmaları kas kuvvetinde ve hipertrofisinde gelişim sağlar. (Hubal et al.,2005; McCall et al., 1996).Ağırlıkla yapılan egzersizler kas-iskelet sistemi üzerine yükleme yaparak kas kuvvetinin gelişim hızını arttırmaktadır. Dumbbel ve barlar kuvvet geliştirici programlarda sıklıkla kullanılan ekipmanlardandır. Bazı durumlarda serbest ağırlıklarla yapılan egzersizler tercih edilmesine karşın spesifik kasları farklı egzersizlerle çalıştırmak için spesifik hareketlere ve ek yüklere ihtiyaç duyulmaktadır. Ek yüklerle yapılan direnç egzersizleri genellikle dikey düzlemde gerçekleşir. Bu sebeple, farklı vücut pozisyonlarında değişen eklem açısıyla beraber harekete katılan kaslar ve bu kasların aktivasyonlarıda değişir. *Barbell curl , seated incline dumbbell curl* ve z-barla yapılan *biceps curl* hareketleri de biceps kasını geliştirmeye yönelik belirli hareketlerdendir. (Oliveira F.et al.,2009)

Bu bildirinin amacı *Biceps barbell curl, biceps seated incline dumbell curl* ve z-barla *biceps curl* hareketine katıldığı düşünülen bazı kasların E.M.G verileri karşılaştırılarak, en yüksek E.M.G sinyali cevaplarının hangi açılarda ve hangi hareketlerde oluştuğunu ortaya koymaktır. Çalışmada 8 kanallı EMG ve video kamera kullanılarak, katılımcıların seçilen biceps hareketlerinde, farklı kas gruplarının harekete verdikleri E.M.G cevapları belirlenmiştir. Bu E.M.G cevapları hareketler esnasındaki eklem açılarıyla karşılaştırılarak, hangi açılarda ve hangi hareketlerde daha yüksek E.M.G cevapları alındığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Elektromiyografi, Biceps Hareketleri, Ağırlık Antrenmanı

ABSTRACT

The basic structure of our movement system is composed of the skeleton and muscles. Muscles act as a type of machine that converts chemical energy into mechanical work. Movement and

work occur when a muscle is able to resist or overcome a resistance. Therefore, the fundamental task of the muscle system is to develop the force that affects physical movement through muscular contraction (Sevim, 2010). Dynamic weight training exercises contribute to the development of muscle strength and hypertrophy (Hubal et al., 2005; McCall et al., 1996). Exercises using weights increase the rate of development of muscle strength by placing a load on the musculoskeletal system. Dumbbells and barbells are commonly used equipment in strength training programs. In some cases, specific movements and additional weights are needed to target specific muscles with different exercises, although free weights are preferred. Resistance exercises with additional weights generally occur in the vertical plane. Therefore, the muscles involved in the movement and their activation vary with the joint angle in different body positions. Barbell curl, seated incline dumbbell curl, and z-bar biceps curl are specific exercises designed to develop the biceps muscle (Oliveira F. et al., 2009).

The purpose of this paper is to compare the EMG (electromyography) responses of certain muscles believed to be involved in the biceps barbell curl, biceps seated incline dumbbell curl, and z-bar biceps curl exercises, to determine at which angles and movements the highest EMG signal responses occur. In the study, an 8-channel EMG and video camera were used to determine the EMG responses of different muscle groups during the selected biceps exercises performed by participants. These EMG responses were then compared with the joint angles during the exercises to determine the angles and movements that produced the highest EMG signal responses.

Keywords: Elektromyography, Biceps Exercises, Weight Training.

MÜASİR DƏRSİN TƏTBİQİNDƏ MÜƏLLİM PEŞƏKARLIĞI

Mehdizadə Gülşən Kamal qızı
ADPU-nun elmi işçisi

ÖZET

"Müasir dərsə verilən tələblər", "Fəal təlimin zamanı qarşılaşdığımız problemlər" gündəlik mətbuatda tez-tez rast gəlinən çağırışlar pedaqoji prosesdə aktuallığını saxlamaqdadır.

Keçən əsrin 60-70-ci illərindən pedaqoji aləmdə sıçrayışa səbəb olan Azərbaycan Respublikasının Maarif Naziri olan akademik Mehdi Mehdizadənin 12 noyabr 1970-ci ildə Müəllimlərin respublika elmi-praktik konfransında "Dərsə verilən müasir tələblər haqqında" mövzusundakı məruzəsi hər dövrün müəllimləri üçün stolüstü materialdır. Pedaqoji prosesin özəyini təşkil edən və onun bütün sahələrini özündə birləşdirən dərs prosesi daim inkişafda və təkmilləşmədədir. Dərsin quruluşu, mahiyyəti və ona verilən tələblər artır. Öyrənənin öyrənməyə marağını cəlb etmək üçün öyrədənin qarşısında tələblər durur. Bu tələbləri ödəmək üçün müəllim peşəkarlığı, səriştəliliyi vacib amildir. Şagirdlərin öyrənməyə marağının yüksəldilməsi və tədris prosesinin optimallaşdırılması müasir dərsin konturunun hazırlanması müəllimin idrak fəaliyyətindən asılı prosesdir. Müəllimlərin özünüinkişaf prosesi davamlı olaraq həyata keçirilməsi bilavasitə şagirdlərin inkişafına və onların yeniliyə, tədqiqatçılığa, müstəqil fəaliyyətə alışmasına səbəb olur. Öyrənməyə və inkişaf etməyə meyilli müəllim bu xüsusiyyəti öz şagirdlərinə də aşılayır. Nəticədə müstəqil fəaliyyət bacarığına malik sinif mühiti yaranır. Müəllimin özünütəhsili, peşəkar bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi şagirdlərlə münasibətin və tədris prosesinin optimal qurulmasını şərtləndirir.

Bir çox dəstəkverici ədəbiyyatlarda pedaqoji prosesin, müəllim peşəkarlığının yüksəlməsi üçün müxtəlif metod və vasitələr təklif olunmuşdur. Belə ki, müəllifləri İ.Cavadov və Ş.Kazımova olan "Öyrənmə fəaliyyəti üçün münbit şəraitin yaradılması" adlı dərs vəsaitində aşağıdakılar qeyd edilmişdir:

Şagirdlərin öyrənmə fəaliyyətinin dəstəklənməsi mütəxəssislər qarşısında həll edilməsi vacib olan bir çox məqam və şərtlər qoyur. İbtidai sinif müəllimi öz sinfində dəstəkləyici təlim mühitini yaratmaq üçün həmin şərtlərə əməl etməlidir.

İbtidai sinif müəllimi tədris prosesində dəstəkləyici təlim mühitini yaratmaq üçün hər şeydən öncə aşağıdakı sualları özü üçün aydınlaşdırmalıdır:

• Nə öyrədirəm? (mövzu, məzmun);

• Nə üçün öyrədirəm? (hədəflər, məqsədlər);

• Necə öyrədəcəm? (üsullar, proses);

• Şagirdlər artıq nəyi bilir? (əvvəl öyrəndikləri, öncədən yoxlama sınağı);

• Şagirdlər nə edəcək? (fəaliyyətlər);

• Dərsi necə təşkil edəcəm? (fiziki və sosial mühitin təşkil olunması daxil olmaqla);

• Fəaliyyətlər bütün şagirdlərə uyğun olacaqmı?

• Şagirdlərin cüt və ya kiçik qruplarda işləmək imkanları olacaqmı?

• Şagirdlər etdiklərini necə qeydə alacaqlar? (təlim məhsulları, məsələn, tapşırıqlar);

• Şagirdlər nələri öyrəndilər? (rəy, qiymətləndirmə);

• Növbəti olaraq nə etməliyəm? (öyrənilənlərin əks etdirilməsi və gələcək planlaşdırma).

Yuxarıdakı sualları öz fəaliyyətində sistemləşdirən müəllim şagirdlər üçün dəstəkləyici və öyrədici təlim mühitini yarada və səmərəli təlim prosesini qura bilir [1,s.15].

Təlim mühiti dedikdə, şagirdlərin müxtəlif duyğu vasitələri ilə (görmə, eşitmə, dadbilmə, iybilmə və lamisə) öyrəndiyi müxtəlif fiziki yerlər, kontekstlər və mədəniyyətlər başa düşülür. Şagirdlər yalnız məktəb daxilində deyil, məktəb xaricindəki yerlər, açıq hava mühitləri kimi müxtəlif parametrlərdən, eləcə də onları əhatə edən hər şeydən öyrənə bildikləri üçün bu termin daha çox məhdud və ənənəvi bir otağa, yəni sinif otağı və məktəbə aid edilir. Təlim mühiti anlayışında öz xüsusiyyətləri və səmərəliliyi ilə seçilən dəstəkləyici təlim mühiti anlayışı da vardır ki, onun təşkil olunması şagirdin öyrənmə fəaliyyətində daha yüksək nailiyyətlər əldə etməsinə səbəb olur. İstənilən tədris resursu, əşyavi mühit, sinifdəki bütün elementlər mühit anlayışıdır. Dəstəkləyici təlim mühitinin təhsilverənlər tərəfindən (məktəb rəhbərliyi, müəllim və s.) təmin edilməsi şagirdin sinif daxilindəki bütün fəaliyyətini əhatə edən anlayışdır. Sadəcə şagirdin fəaliyyəti deyil, bu fəaliyyətə təsir edən müsbət və mənfi amillər də dəstəkləyici təlim mühiti anlayışına aiddir. Məsələn, günəş işığı ilə yaxşı qidalanan sinif otağında şagirdlərin təfəkküründə stimullaşması və tədris materiallarının mənimsənilməsi üçün daha əlverişli şərait yaranır. Pəncərəsiz və ya dekorasiyası pis, resursları olmayan, şagirdə qarşı zorakı və qanunsuz fəaliyyət nümayiş etdirilən yerlərdə isə şagirdlərin hansısa bilik və bacarığı normal öyrənməsi mümkün deyildir. Buradan da belə nəticəyə gələ bilərik ki, tədris mühitinin əlverişli resursla təmin edilməsi təhsilin optimallaşdırılmasının vacib amillərindəndir.

Tədris prosesinin səmərəli təşkil olunması və optimal nəticələrə nail olmaq üçün təlim zamanı istifadə olunan zəruri resursların sinif otağında istifadə olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bütün dərslik və dərs vəsaitləri, şagirdlərin istifadə etdiyi kitablar, jurnallar, maarifləndirici buklet və bülletenlər, müəllim tərəfindən tövsiyə edilən əlavə vəsaitlər çap resurslarına aiddir. Çap resursları daha əlçatandır. Çap resursları ilə yanaşı, elektron resurslar da özünəməxsus

əhəmiyyətə malikdir. Vaxt və kağız materiallarına qənaət, eləcə də informasiya müxtəlifliyi və çoxçeşidlilik elektron resurslar üçün xarakterikdir. Müasir dövrdə mobil cihazların, elektron vasitələrin müxtəlifliyi şagirdlərin elektron resurslardan faydalanmasını əlçatan edir.

Çap və elektron resurslarla yanaşı, maddi-əşyavi resurslar da şagirdlər üçün öyrədici mühit yaratmaqda əvəzsiz rola malikdir. Bu resursların müəllim və şagirdlər tərəfindən hazırlanması və sinifdə istifadəsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İbtidai sinif müəllimlərinin yiyələnməli olduqları bacarıqlardan biri də təlim üçün zəruri resursların hazırlanmasıdır. Sinifdə müəllim və şagirdlər tərəfindən hazırlanan zəruri resurslar mühafizə olunaraq sonra da istifadə oluna bilər və bu da şagirdlərin iqtisadi tərbiyəyə yiyələnməsinə kömək olur. Eyni zamanda, şagirdlər texnologiya dərslərində bu vəsaitləri hazırlamaqla həyati bacarıqlara yiyələnmiş olurlar.

Təhsil prosesinin optimal qurulması üçün tədrisin əyani və texniki resurslarla təmin olunması, sinif otağının öyrədici resurslarla zənginləşdirilməsi vacibdir. Bir sinif otağı təsəvvür edin. Bu sinif otağında hansı resurslar olmalıdır ki, şagirdlərin öyrənmə fəaliyyəti dəstəklənsin, onlar çətinlik çəkmədən öyrənə bilsinlər? Hər şeydən öncə qeyd etmək lazımdır ki, sinifdə istifadə olunan hər şey resursdur, sinifdəki ən balaca əşya (dəmir bərkidici), tədris üçün istifadə olunan mətn, simvol, şəkil və s. gördüyümüz, toxunduğumuz, duyduğumuz, oxuduğumuz, yazdığımız bütün əşya və materiallar təlimin optimallaşdırılmasına və dəstəkləyici təlim mühitinin yaradılmasına xidmət edir.

Təlim üçün zəruri resursların seçilməsinin müəyyən hissəsi müəllimdən asılıdır. Burada ona görə tam məsuliyyəti müəllimin üzərinə qoymaq olmur ki, məktəbin infrastrukturunun təşkilində müəllimlərin rolu olmur. Məsələn, məktəbin inşası, sinif otaqlarının forması, qapı və pəncərənin yerləşdirilməsi, sinifdə istifadə olunan mebellər və s. Bununla yanaşı, tədris üçün zəruri resursların bir qisminin seçilməsi və istifadəsi isə məhz müəllimin məsuliyyətindədir.

Təlim üçün zəruri resurslar dedikdə, təlim zamanı şagirdlərin mütləq şəkildə istifadə etməli olduğu, onların öyrənmə mühiti üçün vacib olan əşyalar, didaktik materiallar nəzərdə tutulur.

Tədris fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün resursların seçilməsində aşağıdakı xüsusiyyətləri bilmək vacibdir:

• Dərsin məqsədinə uyğunluğu. Təlim üçün resurs seçərkən onun dərsin məqsədinə uyğun olub-olmadığını dəqiqləşdirmək lazımdır. Sinfə gətirilən əyani və texniki resurslar dərsin mövzusuna uyğun olub, mövzunun daha yaxşı qavranılmasına və yadda saxlanmasına səbəb olmalıdır. Mövzu ilə əlaqədar xəritələr, şəkillər, cədvəllər, portretlər, diaqramlar, audio və vizual vasitələr hər biri öyrədilən mövzunun məqsədinə xidmət etməlidir;

• Resursların düzgünlüyü. Təlimdə resursun məqsədəuyğunluğu vacib olduğu kimi onun düzgünlüyü və etibarlılığı da mühüm amildir. Şagirdlərə öyrətmək üçün nümayiş etdirdiyimiz

hər bir material elmi cəhətdən etibarlı olmalıdır. Resursda göstərilən məlumatlar, şəkillər, yer adları, tarixi hadisələr, tarixi şəxsiyyətlər – bütün bunlar hamısı yoxlanılmalı, daha sonra şagirdlərə təqdim edilməlidir;

• Təlim resurslarının şagirdə uyğunluğu. Resurslar təhsilin hər pillə və səviyyəsində şagirdlər nəzərə alınaraq hazırlanmalıdır. Təhsilin səviyyəsinə aid olmayan resurs öyrədici xarakter daşımır, əksinə şagirdin zehnini yükləməyə və onlarda anlaşılmazlığın yaranmasına səbəb olur. Şagirdə uyğun olmayan resurs onu öyrədə bilməz. Məsələn, ibtidai sinif şagirdləri üçün vizual xarakterli və əyani-obrazlı resurslar uyğundur. Onlar hadisə və əlamətlərin zahiri görüntüsünə daha çox əhəmiyyət verirlər, mücərrəd anlayışlar, proseslərin çətin yolla izah edilməsi onların yaş və fərdi səviyyəsinə uyğun deyil. Məsələn, həyat bilgisi dərsində insanın daxili orqanlarını şagirdə tanıtmaq, təqdim etmək lazım gələrsə, müəllim bu orqanların iş fəaliyyətini elmi şəkildə, mücərrəd anlayışlarla şagirdlərə çatdırmır. Orqanları alleqorik şəkildə, təmsil formasında danışdıra, onların ilkin funksiyası ilə şagirdləri tanış edə bilər. Bunun üçün müəllim öz dərsində şagirdlərlə birgə hazırladığı şəkil və əyani modellərdən istifadə edə bilər;

• Resursların estetik cazibədarlığı. Təlim üçün sinfə gətirilmiş əyani resurslar estetik cəhətdən gözoxşayan olmalı, şagirdin zövqünü korlamamalıdır. Şəkildə, videoda, modellərdə cızıq və ləkələrin olması, yöndəmsiz əl işləri şagirdlərin bədii zövqünü korlamaqla yanaşı, onların təlim marağını da azaldır. İbtidai sinif şagirdləri üçün hazırlanmış əyani vəsaitlərdə canlı rənglərdən, təmiz kağızlardan istifadə etmək lazımdır. Aqressiv və qaranlıq rənglərdən qaçmaq, şagirdlərdə gələcəyə ümid oyandırmaq mühümdür;

• Təlim resurslarının asan istifadə olunan və dözümlü olması. Resurslar istifadə üçün rahat olmalıdır. Onların ölçüsü, forması, rəngi, keyfiyyəti şagirdlərin anlama səviyyəsinə uyğun olmalı və dözümlülüyü ilə seçilməlidir. Tez qırılan və şagirdlərə zərər verə biləcək resursların istifadəsindən yayınmaq lazımdır;

• Resursların sadəliyi. İbtidai sinif şagirdləri üçün hazırlanan (və ya hazır) əyani resurslar öz sadəliyi ilə seçilməlidir. Qarışıq rənglər, dolaşıq məlumatlar şagirdin təlim materialını öyrənməsini çətinləşdirir. Standartların reallaşdırılmasına uyğun, həyati bacarıqlar aşılayacaq, sadə və estetik dizayna malik resursların istifadəsi mütləqdir.

Sinifdə istifadə olunan zəruri audio-vizual resurslar:

• Kitablar (dəftər, qələm);

• Lövhələr (yazı, elan);

• Şəkillər, qrafiklər, xəritələr və s.;

• Həqiqi əşyalar və ya onların modelləri;

• Proyektorlar;
• Audio alətlər və materiallar (maqnitafon, disk, səsgücləndirici, mətni səsləndirmək üçün texniki vasitələr (inklüziv şagirdlər üçün) və s.);
• Texnoloji vasitələr.

Sinif otağında öyrədici materiallarla, əyani resurslarla yanaşı, şagirdlərin istifadə edəcəyi, onları dəstəkləyən fiziki mühit resursları da vardır. Bunlar daha çox avadanlıq anlayışı altında ümumiləşdirilirlər:

• Parta;
• Stol;
• Stul;
• Pəncərə;
Qapı;
• Gül dibçəkləri;
• Qızdırıcılar;
• Şkaflar.

Yuxarıda sadalanan əyani və texniki vasitələr də həmçinin sinfin ümumi fiziki mühitinə aiddir. Təlimdə əyani və texniki resurslardan istifadə edilməsi imkan verir ki, təlim daha səmərəli nəticə versin, şagirdlərin dərsə və öyrənməyə marağı artsın. Təlimdə zəruri resurslardan istifadənin əhəmiyyəti böyükdür. Təlim zamanı zəruri əyani və texniki (texnoloji) vasitələrdən istifadə şagirdin təlim materialını daha tez və obyektiv şəkildə mənimsəməsinə, onların öyrəndiklərini uzun müddət yadda saxlamalarına, cansıxıcı və mücərrəd təlimdən yaxa qurtarmalarına gətirib çıxarır.

Tədris zamanı resurslardan istifadənin faydaları:

• Şagirdin dərsə diqqətini daha yaxşı cəmləməsi;
• Əlavə təlim marağının yaradılması;
• Öyrənmənin maddiləşdirilməsi (mücərrədlikdən konkretliyə keçid);
• Tədris prosesinin rəngarəngliyi;
• Təcrübə mühitinin yaranması;
• Daha çox duyğu orqanına xitab olunması;
• Sözçülüyün qarşısının alınması və optimal nəticənin əldə edilməsi;
• Vaxta qənaət;
• Göz yaddaşının inkişaf etdirilməsi;
• Ünsiyyət üçün şərait yaratması;
• Öyrənilən materialın daha yaxşı yadda saxlanması;
• Yaradıcılıq və s. [1,s.61]

Çap resurslarının əsas üstünlüyü onların rahat daşına bilməsi və ucuz başa gəlməsidir. Bundan başqa çap materiallarının üzünün çoxaldılması da asan və mümkündür.

Təlimdə zəruri sayılan və əlçatan bir sıra resurslara nəzər salaq: məktəb ləvazimatları adlandırılan kağız, qələm, karandaş, dəftər, marker, yapışqan, qayçı, bərkidici, flomaster, rəngli qələm və s.

Təlim üçün zəruri resurslardan biri də geniş şəkildə istifadə olunan flipçart adlandırılan vəsaitdir. Flipçart vasitəsilə müəllim və şagirdlər müxtəlif qeydlər apara, lazım gələrsə əvvəlki materiallara qayıda bilərlər. Flipçartlar ayaqlı portativ dayağa birləşdirilir və sinifdə şagirdlərin təhlükəsiz şəkildə istifadə edəbiləcəyi bir yerə qoyulur.

Sinifdə zəruri təlim avadanlığı kimi istifadə olunan resurslardan biri də lövhələrdir. Lövhələr müxtəlif növ ola bilər. Adi qara lövhə, ağ lövhə, elan lövhəsi, elektron lövhə və s. Lövhə şagirdlərin təlim materialını daha böyük ölçüdə və bütün kollektiv görə bilmələri üçün istifadə olunur. Müəllimin zəruri qeydləri, tapşırıqlar, həyata keçiriləcək fəaliyyətin planı, elanlar və s. bu lövhələr vasitəsilə şagirdlərə çatdırılır.

Sinifdə son vaxtlar geniş istifadəsi ilə seçilən texnoloji vasitələrdən biri də elektron ağıllı lövhələrdir ki, müəllim bu faydalı lövhə vasitəsilə bütün əməliyyatları, dərsin gedişini, hazırlanmış şablonları, modelləri kompüterin daimi yaddaşında saxlaya, eyni zamanda onu təkrar dərs nümunəsi kimi istifadə edə bilir. Belə imkanlar müxtəlif səbəbdən dərsləri buraxan şagirdlər və ya təlimdən geri qalan uşaqlar üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Təhsilin səmərəsi nə zaman özünü əks etdirir? Sualına cavab olaraq demək olar ki, təlim mühiti müəllim tərəfindən elə təşkil olunmalıdır ki, şagirdlər əldə etdikləri elmi biliklər real həyatda tətbiq etmə bacarığına, həm tədris, həm də sosial xarakterli problemlərin müstəqil həlli vərdişlərinə yiyələnsinlər. Təhsilalanların cəmiyyətlə vəhdəti elə problemdir ki, onun uğurlu həllini təmin etmədən dəstəkləyici mühitin təşkil olunması çox çətindir. Hər bir təhsilalan – şagird cəmiyyətin alt-komponentidir. Cəmiyyətdə baş verən hər bir dəyişmə və yenilik özünü insanın həyatında da göstərir. Təhsilin tələbyönümlülük prinsipinə istinadən cəmiyyətin, dövlətin və fərdin dəyişən, artan tələb və ehtiyacları daim diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. İlham Cavadov, Şəfa Kazımova. Öyrənmə fəaliyyəti üçün münbit şəraitin yaradılması. Bakı-2020.
2. Kərim Alı oğlu Məmmədov. Müstəqillik dövrümüzün pedaqoji problemləri. - Bakı: 2020.

İZMİRLİ YAHUDİ BESTEKARLAR ve TÜRK YAHUDİ MÜZİĞİ

JEWISH COMPOSERS FROM IZMIR AND TURKISH JEWISH MUSIC

Merve Şule ÇAYCİ
Arş. Gör. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı
R.A. Dokuz Eylül University, Fine Arts Fakulty, Department of Musicology
ORCID ID: 0000-0003-4452-2057

ÖZET

1492 yılında İspanya'dan sürgün edilen Sefarad Yahudileri birçok ülkeye dağılırken, kendilerine kucak açan ülkelerden biri de Osmanlı Devleti olmuştur. Sefarad Yahudilerinin ilk yerleşim yerleri İstanbul, Selanik ve çevresi olurken, 16. yüzyılın başından itibaren, İzmir kenti, özellikle İzmir limanının açılması ve ticaretin gelişmesiyle birlikte, Sefaradlar için cazip bir merkez haline gelmiştir. Özellikle 17. Yüzyıl itibariyle İzmir'de bir Yahudi cemaatinin oluştuğundan bahsedebiliriz. 20. Yüzyıl'ın başlarında yaklaşık otuz bin olan Sefarad nüfusunun günümüz İzmir'indeki nüfüsu bin kadardır. Topluluk hayli küçük olmasına rağmen, cemaat içi dayanışma sayesinde köklü geleneklerini ve kültürlerini sürdürebilmektedir. Bununla beraber yaşadıkları topluma mükemmel bir biçimde entegre olmuşlardır.

Yahudi dini müziğinin kaynağı, İbranilerin tarihindeki ilk dönemlerin Bet-Amikdaş müziğine dek uzanır. Endülüsteki Arap müziğine aşina olan Sefarad Yahudileri, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yeni yaşamlarında Arap etkisindeki yeni müzik üsluplarını da daha kolay kavramışlardır. Hemen hemen göç eden pek çok topluluk gibi, Sefaradlar da göç ettikleri yere geleneklerini, kültürlerini ve elbette ki müziklerini beraberlerinde götürmüşler, yine pek çok topluluk gibi, onlar da içinde yaşadıkları yerin kültürüyle etkileşime girerek değişime uğramışlardır. Özellikle dini ritüellerinde Geleneksel Türk Sanat Müziği bileşenlerini kullanan Yahudilerin, dindışı müzikte de Türk Müziği makamlarından etkilendiğini görüyoruz. Osmanlı Devleti'nde birçok Yahudi müzisyen gerek İbranice gerek Türkçe sözlü dini ve dindışı eserler bestelemiş ve Türk Musıkisine katkıda bulunmuşlardır. Bu bildirinin amacı İzmirli Türk Yahudi bestecilerini tanıtmak ve yaşadıkları imparatorluk sınırlarındaki geleneksel sanat müziğinden nasıl etkilendiklerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Müziği, Sefarad Yahudileri, Türk Yahudi Bestekârları.

ABSTRACT

While the Sephardi Jews who were deported from Spain in 1492 were scattered to many countries, one of the countries that welcomed them became the Ottoman State. Istanbul,

Thessaloniki and its surroundings became the first settlements of Sephardi Jews. From the beginning of the 16th century, Izmir city became an attractive center for Sephardic, especially with the opening of port and the development of trade. Especially as of the 17th century, we can talk about the formation of a Jewish community in İzmir. In the beginning of 20th century, while the population of the Sephardics was 30.000, today is almost 1000 in Izmir. Although the community is quite small, it is able to maintain its deep-rooted traditions and cultures thanks to their community solidarity. However, they have been integrated perfectly to the community that have lived.

The source of Jewish religious music goes back to the music of Bet-Amikdash of the early Hebrew history. The Sephardic Jews, who were familiar with Arabic music in Andalusia, grasped the new Arab-influenced musical styles more easily in their new life in the Ottoman Empire. Like many communities that migrated, Sephardic people brought their traditions, culture and of course their music with them to the places they migrated, and like many other communities, they also changed by interacting with the culture of the place they lived in. We see that Jews, who use Traditional Turkish Classical Music components in their religious rituals, are also influenced by Turkish Music modes in secular music. In the Ottoman Empire, many Jewish musicians composed religious and non-religious works, both in Hebrew and Turkish, and contributed to Turkish Music. The aim of this paper is to introduce Turkish Jewish composers from Izmir and to reveal how they were influenced by the traditional art music in the borders of the empire they lived in.

Keywords: Turkish Classical Music, Sephardic Jews, Turkish Jewish Composers.

PROBLEM OF DEPUTY GOVERNOR DURING THE OCCUPATION OF IZMIR

İZMİR'İN İŞGAL DÖNEMİNDE VALİ VEKİLLİĞİ SORUNU

Nejdet BİLGİ
Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Manisa Celal Bayar University, Fakulty of Science and Letters, Department of History
ORCID: 0000-0002-2288-616X

ÖZET

Osmanlı döneminin son yıllarında İzmir, Aydın Vilayeti'nin merkeziydi. İzmir 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi. Bu sırada valilik makamında İzzet Bey bulunuyordu. Bu göreve 11 Mart 1919'da Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından atanmıştı. İzzet Bey, Yunan işgali altında, ölüm tarihi olan 5 Ocak 1920'ye kadar valilik makamında kaldı. Yunanlılar ise işgalin hemen ardından Stergiadis'i Yüksek Komiser sıfatıyla bölgenin başına getirdiler. Osmanlı Hükümeti, yeni bir vali atanana kadar vilayet mektupçusu Ali Saip Bey'i vali vekaletine getirdi. Bu sırada Tahsin Bey ve Emin Bey'in valiliğe atandığı haberleri basında yer aldıysa da gerçekleşmedi. Bu aşamada Yunan Yüksek Komiserliği de devreye girerek, Hükümeti İzmir'e vali gönderilmemesi hususunda uyardı. Aynı sıralarda sağlık sorunları nedeniyle görevini yapamaz hale gelen Ali Saip Bey izne ayrıldı. Yerine, 1920 Mart'ında Defterdar Ahmet Besim Bey getirildi. 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması imzalandı ve İzmir Yunan idaresine bırakıldı. 11 Ağustos'ta yönetimin Yunanlılara devredilmesinin ardından, Ahmet Besim Bey'in vali vekilliği kaldırıldı. Yunan Yüksek Komiserliği tarafından Naibzade Ali Bey valilik makamına getirildi. 23 Eylül 1920'de de Yüksek Komiserlik yerine İzmir Yunan İdaresi kuruldu. Bir süre Osmanlı'nın vali vekilliği boşlukta kaldı. 1920 sonlarından itibaren İzmir Kadısı Mehmet Suphi Efendi ile Mektubi Kalemi Mümeyyizi Haşmet Bey arasında vali vekilliği sorunu çıktı. Bu bildiride konuyla ilgili Osmanlı arşiv belgeleri incelenerek vekillik sorununun sebepleri ve sonucu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Yunan işgali, Vali vekilliği, İzmir kadısı, Suphi Efendi

ABSTRACT

In the last years of the Ottoman period, İzmir was the center of Aydın Province. Izmir was occupied by Greek forces on May 15, 1919. Meanwhile, İzzet Bey was in the governor's office. He was appointed to this duty by the Government of Damat Ferit Pasha on March 11, 1919. İzzet Bey remained in the governor's office until 5 January 1920, the date of his death, under the Greek occupation. The Greeks, on the other hand, appointed Stergiadis as the High

Commissioner to the head of the region immediately after the invasion. The Ottoman Government appointed Ali Saip Bey, the provincial correspondent, to act as the governor until a new governor was appointed. In the meantime, although the news that Tahsin Bey and Emin Bey were appointed to the governorship took place in the press, it did not materialize. At this stage, the Greek High Commissioner also stepped in and warned the Government not to send a governor to Izmir. At the same time, Ali Saip Bey, who was unable to do his duty due to health problems, went on leave. In March 1920, Treasurer Ahmet Besim Bey was appointed to his place. The Treaty of Sèvres was signed on 10 August 1920 and Izmir was left to the Greek administration. After the administration was handed over to the Greeks on August 11, Ahmet Besim Bey's deputy governor was abolished. Naibzade Ali Bey was appointed as the governor by the Greek High Commissioner. On September 23, 1920, the Izmir Greek Administration was established instead of the High Commissioner. For a while, the deputy governor of the Ottoman Empire remained in a vacuum. From the end of 1920, the problem of acting governor arose between Mehmet Suphi Efendi, the judge of İzmir, and Haşmet Bey, the Secretary of the Letters Office. In this paper, the Ottoman archive documents related to the subject will be examined and the reasons and results of the deputy problem will be tried to be revealed.

Keywords: İzmir, Greek occupation, Deputy Governor, İzmir judge, Suphi Efendi

Giriş

İmparatorluktan Cumhuriyet'e yaşanılan tarihsel dönemlerin aktörleri kadar ikincil figürleri ve bu figürlerin dönemlerin karakterlerinin oluşumundaki rolleri incelemeye değerdir. Siyasi coğrafyanın genelde bir merkezi, birden çok taşrası olur. Osmanlı için merkez payitaht yani çoğunlukla İstanbul'dur. Taşra ise dönemlere göre eyaletler, vilayetler veya daha da daraltıldığında sancaklardır. Tarihsel dönemlerin merkezdeki oluşum ve gelişimi gibi taşradaki oluşumu ve gelişimi incelemeye değerdir. Bu dönemlerin, taşradaki aktörleri olarak -yaygın kullanılan şekliyle- valiler bağlamında incelenmesi, dönemin daha iyi anlaşılmasına imkan verecektir. Nitekim bu argümanı teyit mahiyetindeki en dikkate değer çalışma Abdulhamit Kırmızı'nın kitabıdır.[1] Valilerin göreve getirilme ve alınma usulleri, merkezle ilişki biçimleri, vilayeti yönetme tarzları ve karşılaştıkları sorunlar bağlamındaki tutumları bu çalışmada çok zengin bir literatüre dayalı olarak ele alınmaktadır. Bu da Abdülhamid Dönemi'nin daha iyi anlaşılmasına imkân sağlamaktadır. Benzer ve daha eski bir dönem taşrası çalışması olarak Kâmil Erdeha'nın[2] ve Cumhuriyet'in ilk dönemi için Ali Galip Baltaoğlu'nun[3] kitapları da anılmaya değerdir. Ayrıca Serap Tabak'ın dönemsel olmamakla beraber, geniş bir zaman

[1] Abdulhamit Kırmızı, *Abdülhamid'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*, Klasik, İstanbul 2007.
[2] Kâmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.
[3] Ali Galip Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1038)*, Ocak Yayınları, Ankara 1998.

dilimini kapsayan kitabı[4] ise konumuz bağlamında bir çalışmadır. Bu çalışma sözü edilen kitaplar kapsamında bir çalışma tabii ki değil. Ama bu çalışmalar bağlamında önemli sayılabilecek bir detaya ilişkindir. İzmir'in işgal döneminde İzmir'deki Osmanlı mülki amiri olarak vali ve vali vekilleri bağlamında ortaya çıkan temsil sorunu ile ilgilidir.

Mütareke Dönemi İzmir Valileri

İzmir bu yıllarda İzmir, Aydın, Manisa ve Denizli sancaklarından oluşan Aydın Vilayeti'nin merkezi durumundadır. I. Dünya Savaşı yıllarında valilik makamında İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden birisi olan Rahmi (Aslan) Bey bulunuyordu. 14 Ekim 1918'de başa gelen Ahmet İzzet Paşa Hükümeti tarafından 24 Ekim 1918 tarihinde görevden alınmıştı. Yerine aynı tarihte vekaleten, Aydın'da görevli olup Rahmi Bey'le arası açık ola Nurettin Paşa atanmıştı. Nurettin Paşa, 25 Ekim'de İzmir'e gelerek görevine başlamışsa da[5] bu görevi uzun sürmedi. Bir hafta dolmadan, 30 Ekim 1918 tarihinde, Meclis-i Vükela kararıyla Aydın valiliğine, Suriye valisi Tahsin (Uzer) Bey tayin edildi.[6] 8 Kasım'da İzmir'e gelen Tahsin Bey'in[7] görevi de çok uzun sürmedi. İki hafta sonra, 22 Kasım 1918 tarihinde, yine Meclis-i Vükela kararıyla azledilerek, yerine Beyrut eski valisi Ethem Bey atandı.[8] Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na mensup olan Ethem Bey, 2 Aralık'ta İzmir'e gelerek görevine başladı. Uzun süre memuriyet yapmadığı için vilayet idaresinde zorluk çekti. Önceliği İttihat Terakki mensuplarıyla uğraşmaya verdi. Tahsin Bey tarafından kuruluşu resmileştirilen Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin faaliyetlerini engelledi. Türk basınına zorluklar çıkarırken, Rum basınına oldukça hoşgörülü davrandı. Buna rağmen İttihatçı basın tarafından çokça eleştirildiği ve birçok memuru değiştirdiği için rahat iş göremeyeceğini anlayarak 8 Ocak 1919 tarihinde istifa etti. Çok geçmeden de 24 Şubat'ta Posta, Telgraf ve Telefon Nazırı oldu.[9]

Bu arada 13 Ocak 1919 tarihinde II. Tevfik Paşa Hükümeti kuruldu. Yeni hükümet Ethem Bey'in yerine, 20 Ocak 1919 tarihinde aldığı kararla, Aydın vilayeti valisi olarak, vekaleten valilik görevini yürüten Mirliva Nurettin Paşa'yı atadı.[10] Ayrıca belirtmek gerekir ki Nurettin Paşa, 28 Kasım 1918 tarihinde, 14 Kasım 1918 tarihinden başlayarak, İzmir'de bulunan 17. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştı.[11] Valilik görevine getirildikten bir süre sonra, 9 Şubat 1919 tarihinde İzmir ve Havalisi Kumandanlığı'na atanmış ve 17. Kolordu da emrine verilmiştir.[12]

[4] Serap Tabak, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'de Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, Kömen, Konya 2016.
[5] Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919),* Tarih Vakfı, İstanbul 1997, s. 11; Tabak, *Osmanlı'dan*, s. 111; M. Kâmil Dursun, *İzmir Hatıraları*, Haz. Ünal Şenel, Akademi, İzmir 1994, s. 90
[6] *Takvim-i Vekayi*, 31 Teşrinievvel 1334, s. 1.
[7] Berber, *Yeni Onbinlerin*, s. 12; Tabak, *Osmanlı'dan*, s. 111; Dursun, *İzmir Hatıraları*, s. 91.
[8] *Takvim-i Vekayi*, 24 Teşrinisani 1334, s. 1.
[9] Berber, *Yeni Onbinlerin*, s. 13-14; Dursun, *İzmir Hatıraları*, s. 91-93.
[10] *Takvim-i Vekayi*, 22 Kânunısâni 1335, s. 1; Necati Fahri Taş, *Nurettin Paşa*, ATAM, Ankara 2014, s. 48.
[11] *Takvim-i Vekayi*, 2 Kânunıevvel 1334, s. 1; Taş, *Nurettin Paşa*, s. 48.
[12] *Takvim-i Vekayi*, 12 Şubat 1335, s. 1.

Görev döneminde milli kuruluşlarla işbirliği yapan ve muhtemel bir Yunan işgaline karşı hazırlıklı olunması gerektiğini düşünen Nurettin Paşa'nın da görevi uzun sürmedi. Üstelik Rum cemaati tarafından ortaya atılan ve Nurettin Paşa'nın Aydın Rumlarının katledilmesi için gönderdiği iddia edilen iki belge ortaya çıkarılmıştı. İtilaf temsilciliklerinin de baskısı artınca, 4 Mart 1919'da kurulan Damat Ferit Hükümeti, 8 Mart'ta Nurettin Paşa'yı hem valilik ve hem de İzmir ve Havalisi Kumandanlığı'ndan aldı.[13] Yerine 11 Mart 1919 tarihinde, Meclis-i Vükela kararıyla Evkaf-ı Hümayun eski nazırı Ahmet İzzet Bey atandı.[14] 23 Mart'ta İzmir'e gelen ve özel bir törenle karşılanan İzzet Bey'in, Türkler tarafından kurulan sivil toplum örgütlerine Nurettin Paşa gibi olumlu yaklaşmayacağı basına yaptığı açıklamalardan anlaşılıyordu.[15] İzzet Bey'in valilik dönemi tam da söylediği gibi başlamış, 15 Mayıs'ta Yunan işgali ile sürmüş ve 5 Ocak 1920 tarihinde ölümüyle son bulmuştur.[16]

İşgalin İlk Dönemi Vali Vekilleri

Yunan işgali altındaki İzmir'de, Osmanlı idaresini temsil eden son vali olan Ahmet İzzet Bey'in ölümü ile yeni bir süreç başlayacaktır. Bu süreç vali vekilliği süreci olarak tanımlanabilir. Sürecin ilk vali vekili Vilayet Mektupçusu Ali Saip Bey olacaktır. Ali Saip Bey, İzzet Bey'in ölümü üzerine Dahiliye Nezareti'ni bir telgrafla bilgilendirmiştir. Dahiliye Nezareti'nin cevabi telgrafında, "*vali-i cedidin vüruduna kadar umur-ı vilayetin hüsn-i suretle tedvir ve rüyetine tarafınızdan bilvekâle himmet olunması tavsiye olunur*" denilmektedir. Ali Saip Bey bunun üzerine 6 Ocak'tan itibaren vekaleten vilayeti idareye başlamıştır.[17] Ali Saip Bey'in ilk işlerinden birisi, 10 Ocak'ta "*Yunan merkez kumandanını ziyaret ederek merhum valinin cenaze alayına zabitan ve ordunun iştirakinden dolayı teşekkür*" etmesi olmuştur.[18]

Bu arada, yeni vali atamasına ilişkin ilk haber 8 Ocak'ta yayımlandı. Haberde, eski Dahiliye Nazırı Reşit Bey'in valilik görevini kabul ettiği ve eğer atanırsa başarılı olacağı vurgulanıyor. Devamında, valiliğe vekaleten Mektupçu Ali Saip Bey tayin edilmiş olsa da bir iki güne kadar vali atamasının yapılacağı belirtiliyor.[19] Yeni vali atandığına ilişkin bir diğer haber 10 Ocak'ta yayımlandı. Haber şöyledir: "*İzzet Bey'in vefatıyla inhilal eden Aydın valiliğine Reşit veya Aydın vali-i esbakı Tahsin Beylerin tayin olunacağı rivayetleri kuvvetle deveran etmekte idi. Suret-i mevsukada dün istihbar ettiğimize göre Umur-ı Siyasiye Müdir-i Umumi-i esbakı ve Sadaret Müsteşar-ı sabıkı Emin Bey'in Aydın vilayetine tayini Meclis-i Vükela'ca tensip*

[13] Berber, *Yeni Onbinlerin*, s. 16-21; Taş, *Nurettin Paşa*, s. 64-65'te, Paşa'nın görevdeki son gününü, görevden alınma tarihi olarak veriyor.
[14] *Takvim-i Vekayi*, 16 Mart 1335, s. 1.
[15] Berber, *Yeni Onbinlerin*, s. 24.
[16] Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı,* Ayraç, Ankara 1997, s. 291; *Ahenk*, 7 Kânunısâni 1336, s. 2-3.
[17] *Ahenk*, 8 Kânunısâni 1336, s.3.
[18] *Ahenk*, 12 Kânunısâni 1336, s.3.
[19] "Aydın Valiliği'ne Reşit Bey'in Tayini Haberi", *Tasvir-i Efkâr*, 8 Kânunısâni 1336, s.2.

edilerek (…) irade-i seniye-i Hazret-i Padişahi'ye iktiran etmiş ve irade-i seniye dün saat üçte Bab-ı Ali'ye bildirilmiştir." Gazete bu haberin altına Emin Bey'in özgeçmişini de eklemiş.[20] Başka bir İstanbul gazetesi haberi şöyle veriyor: "*Münhal bulunan İzmir Vilayeti valiliğine Sadaret Müsteşar-ı sabıkı Emin Bey tayin edilmiş ve suret-i tayini dahi irade-i seniyeye iktiran etmiştir. Emin Bey Fevzi Paşa ile Anadolu'ya izam edilmiş idi*."[21] İzmir'de *Ahenk* gazetesi de *Vakit*'in bu haberini kaynak göstererek nakletmektedir.[22] Birkaç gün sonra Emin Bey hakkında şu küçük haber basında yer aldı: "*İzmir vali-i cedidi Emin Bey'in birkaç güne kadar mahal-i memuriyet-i cedidesine azimet edeceği istihbar kılınmıştır*."[23] Yakında görevine gideceği belirtilen Emin Bey hakkında birkaç gün sonra şu haber çıkmıştır: "*Aydın vali-i cedidi Emin Bey dün Dahiliye Nazırı Şerif Paşa'yı ziyaretle bazı evamir telakki etmiştir*."[24] Aradan yaklaşık on gün geçtikten sonra Emin Bey'in İzmir'e gidemeyeceğine ilişkin şu haber yayımlanmıştır: "*Merhum İzzet Bey'den inhilal eden İzmir Vilayeti valiliğine tayin edilmiş olan Emin Bey'in bazı esbap dolayısıyla İzmir'e gidemeyeceği anlaşılmasına mebni yerine Mütareke Komisyonu Reisi Fahrettin Bey tayin edilmesi takarrür ve keyfiyet mumaileyhe teklif edilmiş ise de Fahrettin Bey'in memuriyet-i mezkûreyi kabul eylemediği haber alınmıştır.*"[25] Emin Bey'den sonra kendisine teklif götürülen Fahrettin Bey'in görevi kabul etmemesi, başka arayışlara yol açmış olmalı ki ertesi gün şu haber basında yer aldı: "*Tahran sefir-i esbakı ve Vakit gazetesi muharrirlerinden Mecdi Bey'in pederi Sadrettin Bey'in İzmir Valiliği'ne derdest tayin olduğu haber alınmıştır*."[26] Bu haberden bir iki gün sonra "*Aydın Valiliği Bab-ı Ali'ce henüz neticelenmemiştir. Deveran eden rivayetlere göre Şura-yı Devlet Reis-i sabıkı Avni Bey ile Sadrettin Beylerden birinin tayin edilmesi muhtemel addolunuyor*."[27] Benzer bir haber şöyle: "*Aydın valiliğine kimin tayin olunacağı meselesi henüz hal edilememiştir. Tayinleri ihtimal mevzuubahis olan zevat meyanında Tahran sefir-i sabıkı Sadrettin Bey ile Şura-yı Devlet mülkiye dairesi reis-i sabıkı Avni Bey'in isimleri zikr olunmaktadır. Tahkikatımıza nazaran bu iki namzetten Sadrettin Bey'in tayini daha ziyade muhtemeldir*."[28] Bir hafta sonra konu tekrar gündeme geldiğinde ne Avni Bey ne de Sadrettin Bey söz konusu ediliyordu.

Yeni isim yeniden Reşit Bey'di. 8 Şubat 1920 tarihli haber şöyle: "*Ahiren İzmir vilayeti valiliğine tayin edilmiş olan Dahiliye Nazır-ı esbakı Reşit Bey dün Dahiliye Nazırı Şerif Paşa'yı ziyaretle memuriyet-i cedidesi hakkında bazı talimat ahz ve telakki etmiştir. Reşit Bey'in*

[20] "Yeni Aydın Valisi", *Vakit*, 11 Kânunısâni 1336, s. 2.
[21] "İzmir Valiliği", *Alemdar*, 11 Kânunısâni 1336, s.1; "Aydın Valiliği", *Tasvir-i Efkâr*, 11 Kânunısâni1336, s. 4.
[22] *Ahenk*, 14 Kânunısâni 1336, s.3; Berber, *Sancılı Yıllar,* s. 292.
[23] *Alemdar*, 14 Kânunısâni 1336, s.3.
[24] *Alemdar*, 18 Kânunısâni 1336, s.3; "İzmir Valisinin Azimeti Hakkında", *Tasvir-i Efkâr*, 18 Kânunısâni1336, s. 4.
[25] "İzmir Valiliği", *Alemdar*, 28 Kânunısâni 1336, s.2.
[26] *Alemdar*, 29 Kânunısâni 1336, s.2.
[27] *Alemdar*, 1 Şubat 1336, s.2.
[28] "Aydın Valiliği", *Tasvir-i Efkâr*, 1 Şubat 1336, s.3.

harcırahını bir iki güne kadar alıp mahal-i memuriyet-i cedidesine azimet edeceği cümle-i mesmuatımızdandır."[29] Başka bir gazete haberi şöyle veriyor: "*İzmir valiliğine Dahiliye Nazır-ı esbakı Reşit Bey tayin edilmiş ve keyfiyet-i tayin irade-i seniyeye iktiran etmiştir. Mumaileyh Hazret-i Padişahi'ye kabul buyurularak zat-ı Hazret-i Padişahi'ye arz-ı teşekkür etmiştir. Reşit Bey dün Dahiliye Nazırı'yla da mülakat ederek memuriyeti hakkında talimat ahzetmiş ve mezkûr vilayetin nezaket ve ehemmiyet-i hazırası hasebiyle bir an evvel mevki-i memuriyetine gitmesi lüzumu kendisine tebliğ edilmiştir. Reşit Bey birkaç güne kadar İzmir'e hareket edecektir*."[30] *Tasvir-i Efkar* ertesi gün bu haberleri şöyle yalanlıyor: "*Biz de dahil olduğumuz halde dünkü gazetelerde İzmir valiliğine Dahiliye Nazır-ı esbakı Reşit Bey'in tayini yazılmış ise de ahiren icra ettiğimiz tahkikatta bu haberin doğru olmadığı anlaşılmıştır*."[31] Birkaç gün sonraki haberlerde, Reşit Bey'in tayininin İzmir halkı üzerinde olumlu etki yarattığı, yabancı mahfillerin de memnuniyetle karşıladıkları, Reşit Bey'in de deniz yoluyla beklenmekte olduğu vurgulanmaktadır.[32] Fakat Reşit Bey haberlerinden bir sonuç çıkmadı. Haberler sorgulamaya dönüştü. *Alemdar* 23 Şubat'ta "*İzmir Neden Valisiz?*" başlığını atarak, kısa fakat sansürlü bir haber yayımladı: "*Yoksa onu da unuttuk mu? – Hiçbir çare-i hal yok mu? // İzmir Valisi İzzet Bey'in irtihali bir ayı geçtiği ve pek sevgili vilayetimiz en mühim ve vahim ânât-ı hayatiyesini yaşadığı halde elan oraya bir vali göndermek mümkün olamadı. [iki satır sansür] o halde böyle en mühim zamanlarda İzmir gibi bir vilayeti valisiz bırakmak nasıl caiz görülür. Hükümet bu hususta mutavassıt bir çare-i hal bulamayacak mı? Esasen aylardan beri nahak yere işgal altında inleyen İzmir bir buçuk aydan beri de muktedir bir valiye malik olamamak yüzünden buhranlar geçiriyor. Şehrimizde bulunan birçok İzmirlilerin hemen her gün bu hususa dair tevali eden müracaatları bir semere veremiyor. Bu halin neticesi mühlik ve vahimdir. Onun için İzmir'e saltanat ve hakimiyet-i Osmaniye'yi bihakkın temsil edebilecek bir valinin müsta'celen izamı hakkındaki tereddüt ve teşettütlere artık nihayet verilmesi lazım gelir kanaatindeyiz. Bu hususta hükümetin ehemmiyetle nazar-ı dikkatini celp ederiz*."[33] Bu yayınlara rağmen sonuç değişmez, gündem değişir ve bir süre vali atamasından söz edilmez.

Aslında konunun kamuoyuna yansımayan yönü meseleyi anlaşılır kılmaktadır. Çünkü Yunan Yüksek Komiserliği, İzmir'e yeni bir vali gönderilmemesini, gönderildiği taktirde karaya çıkmasına izin verilmeyeceği hususunda Osmanlı Hükümeti'ni uyarmıştır.[34] İşgal yıllarında İzmir'e bulunan gazeteci Mihail Rodas'ın hatıralarında, İzzet Bey'in ölümünden sonra Osmanlı hükümetinin İzzet Bey'in izlediği siyasete muhalif bir yol izleyecek birisini İzmir'e vali olarak göndermeyi düşündüğü, bunun için de Dahiliye Nezareti erkanından birini göndermeye niyetli

[29] *Alemdar*, 8 Şubat 1336, s.3.
[30] "İzmir Valiliği", *Tasvir-i Efkâr*, 8 Şubat 1336, s.1.
[31] "İzmir Valiliği Meselesi", *Tasvir-i Efkâr*, 9 Şubat 1336, s.2.
[32] *Alemdar*, 11 Şubat 1336, s.1; *Tasvir-i Efkâr*, 11 Şubat 1336, s.2.
[33] "İzmir Neden Valisiz?", *Alemdar*, 13 Şubat 1336, s.2.
[34] Berber, *Sancılı Yıllar*, s. 292.

olduğu belirtiliyor. Fakat İzmir Fevkalade Komiseri'nin böyle bir valinin İzmir'e gönderilmemesini, gönderildiği taktirde karaya çıkmasına izin verilmeyeceğini Osmanlı hükümetine bildirdiği de vurgulanıyor. Bu uyarı üzerine yeni bir vali gönderilmesinden vazgeçildiği ve Defterdar Besim Bey'in görevini sürdürdüğü ilave ediliyor.[35] Bu bilgiye rağmen İzmir'e vali veya vali vekili gönderme girişimleri sonuçsuz da kalsa sürecektir.

Bu arada vekaleten valilik görevini sürdüren Ali Saip Bey rahatsızdır ve hastalığı, görevini yürütemez hale geldiği için iki ay izne ayrılmıştır. Yerine Vilayet Defterdarı Ahmet Besim Bey vali vekili tayin edilmiştir.[36] Ahmet Besim Bey yaklaşık bir ay bu görevi sürdürmüş iken bu kez onun yerine vali vekili atanmasına dair haberler gündemi meşgul etmiştir. 3 Mayıs'ta hakkında çıkan haber şöyledir: "*Aydın vali vekaletinde bulunmakta olan Defterdar Besim Bey'in yerine İstanbul'dan bir diğer vekilin izamı mukarrer olduğu haber alınmıştır*."[37] Nitekim ertesi günkü haberlerde, Besim Bey'in yerine Aydın eski mutasarrıfı Cavit Bey'in vali vekili tayin edildiği belirtilmektedir.[38] 5 Mayıs 1920 tarihinde yayımlanan habere göre, "*İzmir vali vekilliğine tayin edilmiş olan Cavit Bey dün Dâhiliye Nazır Vekili Reşat Bey'i ziyaret etmiş ve hemen mahal-i memuriyetine azimet için evamir-i katiye almıştır*."[39] Aynı tarihli başka haberlerde de, Dahiliye Nazır Vekili ile görüşen Cavit Bey'in bir iki güne kadar görev yerine gitmek üzere İstanbul'dan ayrılacağı vurgulanmıştır.[40] Hatta ertesi günkü bir haberde, harcırah işlemlerinin tamamlandığı belirtilmektedir.[41] Nihayet 11 Mayıs tarihli bir haber yola çıkış haberini şöyle veriyor: "*İzmir vali vekaletine tayin edilen Aydın mutasarrıf-ı sabıkı Cavit Bey dün İtalya bandıralı Bulgarya vapuruyla mahal-i memuriyetine müteveccihan şehrimizden müfareket eylemiştir.*"[42] Bu haberlere rağmen Cavit Bey de İzmir'e gidememiştir. Sonuç, 13 Mayıs'ta yayımlanan bir haberde şöyle verilmektedir: "*Aydın vali vekaletine tayin edilen Cavit Beyefendi bazı mesalih-i zatiyesinin tesviyesi için daha bir müddet tehir-i azimete mecbur olmuştur.*"[43] Dolayısıyla Besim Bey'in vali vekilliği kendiliğinden uzamıştır. Başka bir ifadeyle Besim Bey Sevr Antlaşması'nın imzalanması ve uygulanması sürecinde görevini sürdürmüştür. Yunan Yüksek Komiseri Stergiadis 17 Temmuz 1920 tarihinde Vali Vekili Ahmet Besim Bey'e genel sekreterini ve Naibzade Ali Bey'i göndererek, barış antlaşması imzalanır imzalanmaz uygulamaya konulacağını bildirmiştir. Nitekim 11 Ağustos günü vali vekili Ahmet Besim Bey'e antlaşmanın imzalandığı ve İzmir ve hinterlandının Osmanlı idaresiyle ilgisi kalmadığını söylemiştir. 12 Ağustos sabahından başlayarak hükümet konağı, karakollar ve devlet daireleri

[35] Sevilay Özkes, *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, DEÜ AİİTE, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1992, s. 268.
[36] Berber, *Sancılı Yıllar,* s. 292-293.
[37] "Aydın Valiliği", *Vakit*, 3 Mayıs 1336, s.2.
[38] "İzmir Vali Vekaleti", *Vakit*, 4 Mayıs 1336, s.1; *İleri*, 4 Mayıs 1336, s. 2.
[39] "İzmir Vali Vekili", *Vakit*, 5 Mayıs 1336, s.1.
[40] *Akşam*, 5 Mayıs 1336, s.2; *İleri*, 5 Mayıs 1336, s. 2.
[41] *İleri*, 6 Mayıs 1336, s. 2.
[42] "İzmir Vali Vekili", *İleri*, 11 Mayıs 1336, s. 2.
[43] "Aydın Vali Vekili", *Alemdar*, 13 Mayıs 1336, s.2.

Yunanlıların kontrolüne girmiştir.[44] Devir teslim işlemlerinden sonra Vali Vekili Ahmet Besim Bey'e vali vekili sıfatının kaldırıldığı, defterdarlık göreviyle ilgili kararın verilmesine kadar evinde dinlenmesi söylenmiştir. Ardından Yunan idaresi tarafından geçici olarak vilayet makamına Naibzade Ali Bey getirilmiştir.[45]

İşgalin Sevr Dönemi Vali Vekilleri

Tayin ettiği vali veya vali vekillerini İzmir'e gönderip göreve başlamalarını sağlayamayan Osmanlı Hükümeti, hem vilayeti yeniden tanzim etmeye ve hem de başka bir vali göndermeye çalışmıştır. Meclis-i Vükela tarafından hazırlanan 23 Eylül 1920 tarihli mazbataya göre, Dahiliye Nezareti'nin talebi üzerine, Aydın vilayetinin geriye kalan kısımlarında şöyle bir düzenleme öngörülüyor: Soma ve Kırkağaç kazaları Karesi livasına bağlanıyor, diğer kazalarda Aydın, Denizli ve Alaşehir adıyla üç sancak oluşturularak, Denizli kasabası vilayet merkezi yapılacaktır. Bu yeni Aydın vilayetinin başına da vali olarak Kudüs-i Şerif eski mutasarrıfı Macit Bey'in getirilmesi teklif edilmiştir.[46] Meclis-i Vükela'nın 26 Eylül 1920 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne bir yazı göndererek, vilayetin yeniden düzenlenmesi meselesine değinmeksizin, 25 Eylül 1920 tarihli irade-i seniye ile Macit Bey'in Aydın valiliğine tayin edildiği belirtilerek, gereğinin yapılması istenmiştir.[47] Fakat bazı arşiv belgeleri, Macit Bey'in de görev yerine gidemediğini göstermektedir. Dahiliye Nazırı imzasıyla Sadaret makamına gönderilen 10 Kasım 1920 tarihli yazıya göre, "*mevani-i siyasiyeden dolayı*" görev yerine gidemediği için maaşını alamadığından şikâyet ettiği, oysa 22 Ağustos 1920 tarihli kararname ile her ne sebeple olursa olsun, bu gibi durumlarda maaş ödenmeyeceği hükmünün yer aldığı belirtilmektedir.[48] Bu arada Macit Bey'in göreve gitmediği süre zarfında ne ile uğraştığı sorgulanmış ve yeniden kurulan Aydın vilayetinin teşkilatlanması ile ilgili merkezdeki işleri takiple meşgul olduğu tespiti yapılmıştır.[49] Macit Bey'in kendisi de Dahiliye Nazırı'na bir yazı göndererek nelerle meşgul olduğunu anlatma ihtiyacı hissetmiştir.[50] Konu Şura-yı Devlet'e havale edilmiş ve 23 Mart 1921 tarihinde, söz konusu kararname gereği maaş ödemesinin yapılamayacağına karar verilmiştir.[51] Macit Bey, 4 Haziran 1922 tarihli bir belgeye göre artık eski Aydın valisidir.[52] Nitekim başka bir belgeye göre Macit Bey, Dahiliye Nezaretinin de onayı

[44] Berber, *Sancılı Yıllar*, s. 294-295.
[45] Berber, *Sancılı Yıllar*, s. 299-300.
[46] BOA, *MV*, 252-102 (23 Eylül 1336). Ahmet Macit (Gören) Bey için bkz. Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, III. Cilt, Mars Matbaası, Ankara1968-1969, s. 420-422.
[47] BOA, *BEO*, 4655–349070-001 (26 Eylül 1336).
[48] BOA, *ŞD*, 54-27-03 (10 Teşrinisani 1336)
[49] BOA, *ŞD*, 54-27-03 (23 Teşrinisani 1336-8 Kânunıevvel 1336).
[50] BOA, *ŞD*, 54-27-04 (2 Kânunıevvel 1336).
[51] BOA, *ŞD*, 54-27-01 (23 Mart 1337).
[52] BOA, *HR. HMŞ.İŞO*., 236-85 (4 Haziran 1338). Erdeha, *Millî Mücadelede*, s. 416 hariç, dönem valilerini konu edinen diğer çalışmalarda Macit Bey'den söz edilmiyor.

ile 3 Şubat 1921 tarihli bir mektupla İzmir Kadısı Mehmet Suphi Efendi'yi vali vekili tayin etmiştir.[53]

İzmir'deki vali vekilliği meselesi bu noktadan itibaren daha da karmaşık bir şekil almıştır. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bunun sorumlusu Vilayet Mektubi Kalemi Mümeyyizi Haşmet Bey'dir. Haşmet Bey'in kendisini vali vekili olarak sunduğu ve birçok usulsüzlük yaptığına ilişkin iki mektup bulunmaktadır. İlk mektup Alaşehir Komiser muavini Aziz Efendi'ye ait olup 15 Ekim 1921 tarihlidir. Aziz Efendi mektubu İzmir'de Polis Müdürlüğü'ne hitaben yazmış ve Haşmet Bey'in vali vekili sıfatını kullanarak Alaşehir'deki memurların bir kısmını mağdur ettiğini ayrıntılı anlatmaktadır.[54] İkinci mektup ise İzmir'de Aydın Vilayeti Polis Müdürü Mehmet Zeki Bey'e aittir ve o da 15 Ekim 1921 tarihlidir. Mektup İzmir Kadılığı'na hitaben yazılmış ve bir hayli uzundur. Mehmet Zeki Bey'in, Aziz Efendi'nin mektubunu aldıktan sonra bu mektubu kaleme aldığı anlaşılıyor. Hem Aziz Efendi'nin iddialarını hem de kendi bildiklerini ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. Alaşehir'deki olumsuzlukların, "*vaziyet ve siyaset-i hazırayı idrak meziyetinden mahrum*" olanlarca sergilendiğini yazıyor. Sözü Haşmet Bey'e getirerek, "*bazan emr-i muhabere ve tavassutta Dahiliye Nezaret-i Celilesi'nden mumaileyh Haşmet Bey'e tevdi olunan emniyet ve itimadı suiistimal ile salahiyet ve mezuniyeti olmaksızın hodbehod vali vekili sıfatında görünerek*" hukuksuz işler yaptığını vurguluyor. Haşmet Bey'in İzmir'de de yolsuzlukları olduğunu şöyle belirtiyor: "*Mülhakat memurin-i Osmaniyesine karşı takındığı vaz'ı nasezasından bir nebze bahis olunan mumaileyh Haşmet Bey'in ber-muceb-i emr İzmir'de mukim vilayet memurları hakkında reva gördüğü muamelattan da bahsetmeyi muvafık-ı vicdan ve maslahat görmekteyim. Şöyle ki: Bir seneden beri maaş alınamamak yüzünden duçar-ı perişani olan vilayet memurlarına muavenet-i nakdiyede bulunulacağı*" vaadinde bulunarak mağdur ettiğini söylemektedir. Sözü Müftü Rahmetullah Efendi'ye getirerek, idarenin sorumluluğunu Haşmet Bey'e Müftü'nün verdiğini iddia etmektedir. Dahiliye Nezareti'nin de Haşmet Bey'le yazışarak ona görevi kötüye kullanma alanı açtığını vurgulamaktadır.[55]

Mehmet Zeki Bey'in ve ekindeki Aziz Efendi'nin mektubunu alan Kadı Mehmet Suphi Efendi, konuyu 17 Ekim 1921 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne yazar. Suphi Efendi, "*İzmir'in iktisab eylediği şekl-i ahir üzerine*" diyerek, Sevr Antlaşması ile İzmir ve hinterlandının Yunanistan'ın idaresine bırakılmasını kastederek, Yunan idaresine bırakılan ve onun dışında kalan yerlerin

[53] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.31.004.001 (17 Teşrinievvel 1337). Mehmet Suphi Efendi, Dersaadet İstinaf Mahkemesi azası iken, 12 Nisan 1919 tarihli irade-i seniye ile, Aydın Vilayeti merkez kadılığına, yerel istinaf mahkemesi hukuk dairesi başkanlığı görevini de üstlenmek üzere atanmıştır. *Takvim-i Vekayi*, 16 Nisan 1335, s. 1. Suphi Efendi 27 Nisan 1919 tarihinde görevine başlamıştır. *Müsavat*, 28 Nisan 1335, s. 2.
[54] BOA, *DH.İ.*UM, 00020.29.00014.31.003.001 (15 Teşrinievvel 1337).
[55] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.31.002.001-3 (15 Teşrinievvel 1337). Mehmet Zeki Bey'in konuyu Müftü ile ilişkilendirmesi, Müftü ile Kadı'nın anlaşamadıklarını bildiği ve kendisinin de Müftü ile pek anlaşamadığı izlenimi oluşturmaktadır.

işlerinin yürütülmesi için kendisine vali vekilliği görevi verildiğine vurgu yapıyor. İzmir valisi Macit Bey'in Nezaret'in onayı ile 3 Şubat 1921 tarihli mektubuyla vali vekili atandığını belirtiyor ve şöyle devam ediyor: "*Şimdiye kadar icrası mümkün olan vazife fedakârane bir surette ifa edilmiş ve edilmekte bulunmuş ve maruzat ve muhaberat-ı vakıa-i acizanem ile şahsım hakkında ilka-yı emniyet ve itimat eylediğine ümitvar bulunmuş iken Mektubi Muavini Haşmet Efendi'nin vali vekili olduğundan bahs ederek Hükümet-i Osmaniye'ye müteallik işlere izhar-ı alaka ve müdahale eylemekte ve Nezaret-i Celileleri'nden vaki olan bazı evamir ve tebligata karşı mumaileyhümü mütalaat-ı indiyeye müsteniden maruzatta bulunmakta olduğu cümle-i mesmuat ve malumat-ı acizanemden bulunmuştur. İzmir'de ve mülhakatında hukuk ve menafi-i İslamiye ve Osmaniye'yi temin hususunda şahsi ve mevkiin derece-i tesiri müstağni-i arz ve beyan olup bunun aksi faideye bedel mazarrat ve her türlü idari ve siyasi müşkilat tevlit edebileceğine ve mumaileyh Haşmet Efendi'nin şahıs ve tecrübesi ile vaziyet-i siyasiye ve idariyeyi idrake gayrı müsaid ve mesail-i resmiyede muhafaza-i mahremiyet edememesi yüzünden zuhuru melhuz olan münasebetsizlikten vukua gelecek mehaziri müstağni-i arz ve izah bulunduğuna nazaran gerek şuun ve hadisat-ı siyasiye ve gerek muamelat-ı saire-i resmiye için mumaileyh ile muhabereye nezaret-i celilelerince lüzum-ı siyasi veya idari var ise bademe teşevvüş ve teşettüt-i muamelata mahal kalmamak üzere keyfiyetin taraf-ı acizaneme emr ve işarına müsaade buyurulmasını arz ve istirham eylerim*."[56] Mehmet Suphi Efendi Nezaret'in Haşmet Efendi ile yazışmasından duyduğu rahatsızlığı hem açık hem de dolaylı olarak ifade etmektedir. Bu tutumun karışıklığa neden olduğunu belirtiyor ve duruma açıklık kazandırılmasını talep ediyor.

Vali vekili Mehmet Suphi Efendi'nin beklediği cevap on gün sonra geldi. Dahiliye Nazırı Ali Rıza Paşa 27 Eylül 1921 tarihli cevabında, "*Vilayet Mektubi Kalemi Mümeyyizi bulunan Haşmet Bey'e vilayet vekaleti sıfatı tefviz edilmiş olmayıp ancak mektupçu tayin ve izamı keyfiyetinin hasbelmisal müşkilatı dai görülmesinden dolayı mektubi vekaletinin de mumaileyh tarafından ifası tensip kılınarak icap ve ilca-yı maslahatla ara sıra bazı husus için kendisiyle muhabere edilmekte olduğunun ve vilayet vekaleti mazbatasının kemakan taraf-ı valalarınca ifasına müdavemet buyurulması muktezi bulunduğunu*" belirtiyor.[57] Yani Haşmet Bey'e vali vekaletinin verilmediği, sadece Mektupçuluk vekaleti ile görevli olduğu vurgulanıyor. Cevapta vali vekili olarak Mehmet Suphi Efendi işaret edilmektedir.

Nazır'ın bu cevabı, konuya açıklık getirmeye ve kapatmaya yeterli görünse de başka bir şikayetle yeniden yazışma konusu oldu. Mehmet Suphi 29 Ekim 1921 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği bir yazı ile Haşmet Bey'in başka bir vukuatını aktarıyor. Buna göre Bozdoğan eski kaymakamı Ethem Bey 20 Ekim 1921 tarihli bir yazı ile Mehmet Suphi

[56] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.31.004.001 (17 Teşrinievvel 1337).
[57] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.31.005 (27 Teşrinievvel 1337).

Efendi'ye başvurarak, Buldan kaymakamlık vekaletine atanmasını anlatıyor. Buna göre Dahiliye Nezareti'nden Haşmet Bey'e bu bilgi gelmiş. Ethem Bey bunun üzerine görevine gitmek için Fevkalade Komiserliğe başvurmuş. Komiserlik Ethem Bey'i ilgili birime yönlendirerek, atama yazısını sunması gerektiğini belirtmiş. Mehmet Suphi Efendi konuyu açıklığa kavuşturmak için Haşmet Bey'den bilgi istese de yeterli bilgi alamadığını söylüyor. Ethem Bey'in Haşmet Bey aracılığı ile bu göreve atandığını ve bunun da hükümeti zor duruma düşürdüğünü vurguluyor. Mehmet Suphi şöyle devam ediyor: "*Haşmet Efendi'nin henüz buralarının vaziyet-i hazırasını olduğu gibi takdir ve bu kabil tayinlerden evvel imkân-ı mahalli dairesinde (...) ittihaz-ı tedbirden aciz olduğuna delil-i alenidir. Evvelce de arz eylediğim veçhile acizleri gerek İzmir'de ve gerek haricinde tahaddüs edegelen mesail-i şeriyye ve vakfiye ve vezaif-i asliye ile hakikaten pek meşgul bulunduğum halde İzmir'in ve haricinde kalan mahallerin umur ve muamelat-ı mülkiye ve idaresinde mahza mukteza-yı hamiyyet olarak mümkün mertebe ifaya gayret ve istihsal-i muvaffakıyet etmekte iken tedbirsizlik yüzünden (...) bu kabil netayic-i müessife-i mülevvesenin tevellüd etmekte olduğu…*"[58] Mehmet Suphi Efendi, Haşmet Bey'in hem işgal altındaki şartları anlayamadığını hem de iş bilmediğini vurgulamaya çalışıyor. Haşmet Bey konusu muhtemelen bu yazışmaların ardından kapanıyor. En azından bu tarihten sonra arşivde konuyla ilgili belgeye rastlanmıyor.

Mehmet Suphi Bey'in vali vekilliği sıfatı ise muhtemelen işgal sona erene kadar sürüyor. Fakat Suphi Efendi vali vekilliği vurgusunu çeşitli şekillerde yapmaya devam ediyor. Nitekim Suphi Efendi 2 Ocak 1922 tarihinde İzmir'deki Papa Vekili'nden kendisine bir ayine katılma davetiyesi gelmesi üzerine davete katılmayarak kartvizit gönderiyor. Konuyu, 11 Şubat 1922 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne de aktarıyor ve şunları söylüyor: "*Taraf-ı acizaneme gönderilen tezkere üzerine öteden beri her vesile ile hayırhah bir Türk muhibbi olduğunu izhar ve ispat etmiş olan Osmanlı Katolik Cemaati Marhasası Siliyan Efendi'den bilmünasebe aldığım izahatta rüesa-yı ruhaniyeden İzmir Metropolidi Hrisostomas Efendi'den sonra Ermeni Marhasası'nı takiben ihzar edilen mevki-i mahsusta bulunmak suretiyle merasim-i mezkûreye iştiraki Makam-ı Celil-i Hilafet-i Uzma'(...) mensup olup hakimiyeti celile-i Osmaniye'yi İzmir'de yegâne olarak temsil eden şahıs-ı acizanemin mevki-i siyasi ve manevisi nokta-i nazarından münasip göremediğimden mazeret-i sıhhiye serdiyle ertesi günü mumaileyhin ikametgahına beyan-ı tebriki havi bir kart dövizit irsal ve tevdiiyle idare-i maslahat edildiği…*"[59] Suphi Efendi vali vekili olarak kendisini Halife'nin ve Osmanlı hakimiyetinin İzmir'deki tek temsilcisi olarak görmektedir. Bu yüzden siyasi ve manevi açıdan bu törenlere temsilci olarak katılmayı doğru bulmadığı için kartvizit göndermeyi tercih ettiğini Nezaret'e bildiriyor.

[58] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.31.005 (29 Teşrinievvel 1337).
[59] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.74.002.001 (11 Şubat 1338).

Vali vekilliği yaklaşık bir ay sonra başka bir boyutta sorun olarak ortaya çıkıyor. Bu kez Mehmet Suphi Efendi'nin vali vekilliğini Yunan işgal yönetimi sorguluyor. Konunun ayrıntıları Suphi Efendi'nin Dahiliye Nezareti'ni gönderdiği 11 Mart 1922 tarihli resmi yazıda yer almaktadır. Suphi Efendi bu yazıda Nezaret'e olayı özetle şöyle anlatmaktadır: 22 Şubat 1922 tarihinde Naipzade Ali Bey ile Umur-ı İslamiye Müdürü Dimitraki Efendi Suphi Efendi'nin makamına gitmişler. Kendisine Nezaret tarafından verilen Aydın Vilayeti vekaletinin Yunan Olağanüstü Komiserliği tarafından tanınmış olmasına rağmen, bazı şikâyet içeren yazışmalarının ve bunlarda kullanılan sert ifadelerin Komiserlik makamında hoşnutsuzluk yarattığı söylenmiştir. Vali vekilliğinin Yunanlıların uygulamalarını eleştirmeye sebep olamayacağı, kadılık göreviyle ilgili idari işlemlerle yetinilmesinin uygun olacağı vurgulanmıştır. Suphi Efendi, hinterland dışında kalan vilayete ait birimlerin idari işlerini görme yetkisinin sürdürülmesi için Komiserlikçe verilen izin üzerine, Osmanlı tebaası ve İslam hukuku ile ilgili işlemleri her durumda kolaylaştırmasının Fevkalade Komiser Stergiadis tarafından desteklendiğini söylemiştir. Dolayısıyla hinterland dışındaki Osmanlı hukukunun geçerli olduğu yerlerde ortaya çıkan tecavüzlere ilişkin belgeleri delilleriyle Komiserlik makamına bildirerek engellemeye çalışmanın herkesin medeni görevi olduğu ve bunun dışında bir durum olmadığı gibi, yazışmalarda uygunsuz sözler kullanmadığını kendilerine ifade etmiştir.[60]

Suphi Efendi hakkındaki bu tutumu başka nedenlere bağlamaktadır. Yazının devamında kendi görevlerinde gözü olan fakat nail olamayan Hulusi Efendi adında birinin kendisine karşı Komiserlik nezdinde şüphe oluşturduğunu şöyle belirtiyor: "*pek menfur bir kin ve iğbirar hasıl ederek bu defa da hempalarından ve Yunan hükümeti perverdelerinden birkaç sefil şahıs ile birlikte biraderim Adnan Bey'in Ankara Millet Meclisi'nde işgal ettiği riyaset-i saniye mesnedi dolayısıyla şahs-ı daiyanemin calib-i şüphe bir vaziyette olduğundan bahisle zemin ve zamana muvafık olarak Komiserlik nezdinde ilka-yı endişeye muvaffak olmuş ve hakk-ı acizanemde birçok güft ü gûlar edilmiş olduğunu mülakat-ı vakıadan bir iki gün evvel istihbar eylemiş idim.*" Özellikle kardeşi Adnan (Adıvar) Bey'in TMMM ikinci başkanı olmasının kendisine karşı kullanıldığını vurguluyor.[61] Naipzade Ali Bey'in Dimitraki Efendi'den uzaklaşarak kendisine işin bu yönünün de söz konusu olduğunu söylemesi üzerine, çeşitli zorluklara rağmen siyasetle ilgilenmeyerek İslamların hukuk ve menfaatlerini korumaya çalıştığını bunun da "*hiss-i hamiyet ve lazıme-i diyanet olduğunu*" vurgulayarak, "*hinterland haricindeki kazalar mal sandıklarına vukua gelmekte olan müdahale ile jandarmaların ifa-yı vazifeden meni ve mezkur kazalar ahalisinden bazılarının kurşuna dizilmek suretiyle idamları gibi hukuk-ı hakimiyet-i Osmaniye'ye fiilen vukua gelen tecavüz ve taarruzun men-i tekerrürü ve muamelat-*

[60] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.30.00014.46.002.001 (11 Mart 1338).
[61] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.30.00014.46.002.001 (11 Mart 1338).

ı sevkiye ve adliye" görevini yaptığını söylemiştir. İyi niyetli bu çabasının şüpheli bulunmasını esefle karşıladığını belirttikten sonra yazısını şöyle bitiriyor: "*Havali-i meşgulede sakin ahali-i Müslime haklarında icra-yı zulm ve şenaate hahişger bulunan Yunanlılar efal ve harekat-ı şenialarının muzmer kalmasını üssülesas edinmiş olduklarından İslamların hayat mal ve ırzlarına her gün vukuubulan tecavüzlerini beyan ve isbat sadedindeki işarat-ı acizanem nahoş tesirat ikaından hali kalmadığına ve tehdidini ikaa kadir olan şu kuvve-i musallatanın siyaset-i imhakâranesinden sıyanet-i nüfus için hinterland haricindeki ahval ve harekat hakkında şimdilik Komiserlik ile kat'-ı muhabereye ve yalnız Makam-ı Celil-i Nezaretpenahilerine arz-ı malumat ile iktifaya mecburiyet his eylediğimin arz ve işarına müsareat olunur…*"[62] Dolayısıyla Mehmet Suphi Efendi hinterland dışındaki konuları Komiserlikle paylaşmamayı kararlaştırdığını belirtiyor. [63]

Mehmet Suphi imzasını en son 28 Mayıs 1922 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği kısa yazıda görüyoruz. Ramazan Bayramı münasebetiyle makamına kimlerin tebrike geldiklerini veya kart gönderdiklerini belirtiyor.[64]

Sevr Antlaşması'nın İzmir ve hinterlantı ile ilgili kısmının uygulamaya konulması ile birlikte, Defterdar Ahmet Besim Bey'e Osmanlı Hükümeti tarafından verilen vali vekilliği görevi Yunan işgal yönetimi tarafından 12 Ağustos 1920'de kaldırılmıştır. Kısa bir süre sonra Macit Bey valiliğe atandıysa da siyasi gerekçelerle göreve başlayamadı. Macit Bey 3 Şubat 1921 tarihinde, Dahiliye Nezareti'nin onayı ile İzmir Kadısı Mehmet Suphi Efendi'ye vekalet verdi. Bu tarihten itibaren vali vekaleti sıfatı muhtemelen kurtuluşa kadar Suphi Efendi'nin üzerinde kaldı.

Sonuç

İzmir'in Mondros Mütarekesi ile başlayan sıkıntılı günleri 15 Mayıs 1919'da Yunan işgaliyle başlayan karanlık ve acı dolu yıllara evrildi. 3 yıl 3 ay 25 gün süren bu dönemin belirleyici gücü şüphesiz Yunanlılardır. İşgal öncesini Mütareke Dönemi şeklinde adlandırırsak, işgal altında geçen yılları da iki alt döneme ayırabiliriz: İşgalin İlk Dönemi ve İşgalin Sevr Dönemi. Mütareke ve İşgalin ilk döneminin başlarında vilayetin başında genellikle valiler bulunuyordu. İşgal başladıktan yaklaşık sekiz ay sonra vali ölünce, yerine geçici olarak düşünülen vali vekilliği, Osmanlı hükümetlerinin tüm çabalarına rağmen asalete dönüştürülemedi. İşgalin ilk döneminde valinin ölümüyle başlayan vali vekilliği süreci kurtuluşa kadar sürdü. Bu durumun temel belirleyicisi Yunan işgal yönetimiydi. Vali atamalarını uygun bulmadığını ve atanan vali olursa karaya çıkarmayacaklarını açıkça Osmanlı hükümet yetkililerine bildirmişlerdir. Nitekim ataması yapılan hiçbir vali İzmir'e gidememiştir. Bunlardan birisi şahsi işlerini gerekçe

[62] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.30.00014.46.002.001 (11 Mart 1338).
[63] BOA, *DH.İ.UM*, 00020.30.00014.46.002.001 (11 Mart 1338).
[64] BOA, *DH.İ.UM*, 00019.21.00001.30.002.001 (28 Mayıs 1338).

göstermiş, diğeri ise siyasi engeller anlamında "mevani-i siyasiyeden" dolayı görevine başlayamadığını beyan etmiştir. Dolayısıyla vilayet idaresi vali vekillerine kalmıştır. Bu sefer vali vekilliğinde sorunlar yaşanmıştır. Önce vilayet memurlarından birinin kendini vali vekili olarak sunarak iş görmesi ve mağduriyetlere neden olması sorunu, aynı kişi ile asıl vekil arasında yaşanan dolaylı yetki sorunu ve Sevr'in uygulanması ile başlayan Yunan idaresinin müdahalesi sorunu. Aslında bütün bunların toplamını oluşturan sorun işgal sorunudur. Nitekim 9 Eylül 1922 tarihi bu sorunları adeta buharlaştırmıştır.

KAYNAKLAR

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)*, 4655–349070-001 (26 Eylül 1336).
BOA, *Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye (DH.İ.UM)*, 00019.21.00001.30.002.001 (28 Mayıs 1338).
BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.31.002.001-3 (15 Teşrinievvel 1337).
BOA, *DH.İ.*UM, 00020.29.00014.31.003.001 (15 Teşrinievvel 1337).
BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.31.004.001 (17 Teşrinievvel 1337).
BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.31.005 (27 Teşrinievvel 1337).
BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.31.005 (29 Teşrinievvel 1337).
BOA, *DH.İ.UM*, 00020.29.00014.74.002.001 (11 Şubat 1338).
BOA, *DH.İ.UM*, 00020.30.00014.46.002.001 (11 Mart 1338).
BOA, *Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR. HMŞ.İŞO.)*, 236-85 (4 Haziran 1338).
BOA, *Meclis-i Vükela (MV)*, 252-102 (23 Eylül 1336).
BOA, *Şura-yı Devlet (ŞD)*, 54-27-01 (23 Mart 1337).
BOA, *ŞD*, 54-27-03 (10 Teşrinisani 1336)
BOA, *ŞD*, 54-27-03 (23 Teşrinisani 1336-8 Kânunıevvel 1336).
BOA, *ŞD*, 54-27-04 (2 Kânunıevvel 1336).

Gazeteler ve Gazete Haberleri

"Aydın Vali Vekili", *Alemdar*, 13 Mayıs 1336, s.2.
"Aydın Valiliği'ne Reşit Bey'in Tayini Haberi", *Tasvir-i Efkâr*, 8 Kânunısâni 1336, s.2.
"Aydın Valiliği", *Tasvir-i Efkâr*, 1 Şubat 1336, s.3.
"Aydın Valiliği", *Tasvir-i Efkâr*, 11 Kânunısâni1336, s. 4.
"Aydın Valiliği", *Vakit*, 3 Mayıs 1336, s.2.
"İzmir Neden Valisiz?", *Alemdar*, 13 Şubat 1336, s.2.
"İzmir Vali Vekaleti", *Vakit*, 4 Mayıs 1336, s.1.

"İzmir Vali Vekili", *İleri*, 11 Mayıs 1336, s. 2.
"İzmir Vali Vekili", *Vakit*, 5 Mayıs 1336, s.1.
"İzmir Valiliği Meselesi", *Tasvir-i Efkâr*, 9 Şubat 1336, s.2.
"İzmir Valiliği", *Alemdar*, 11 Kânunısâni 1336, s.1.
"İzmir Valiliği", *Alemdar*, 28 Kânunısâni 1336, s.2.
"İzmir Valiliği", *Tasvir-i Efkâr*, 8 Şubat 1336, s.1.
"İzmir Valisinin Azimeti Hakkında", *Tasvir-i Efkâr*, 18 Kânunısâni 1336, s. 4.
"Yeni Aydın Valisi", *Vakit*, 11 Kânunısâni 1336, s. 2.
Ahenk, 7 Kânunısâni 1336, s. 2-3; 8 Kânunısâni 1336, s.3; 12 Kânunısâni 1336, s.3; 14 Kânunısâni 1336, s.3.
Akşam, 5 Mayıs 1336, s.2.
Alemdar, 14, 18, 29 Kânunısâni 1336, s.3; 1 Şubat 1336, s.2; 8 Şubat 1336, s.3; 11 Şubat 1336, s.1.
İleri, 4, 5, 6 Mayıs 1336, s. 2.
Müsavat, 28 Nisan 1335, s. 2.
Takvim-i Vekayi, 31 Teşrinievvel 1334, s. 1; 24 Teşrinisani 1334, s. 1; 2 Kânunıevvel 1334, s. 1; 22 Kânunısâni 1335, s. 1; 12 Şubat 1335, s. 1; 16 Mart 1335, s. 1; 16 Nisan 1335, s. 1.

Tez ve Kitaplar

Baltaoğlu, Ali Galip, *Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1038)*, Ocak Yayınları, Ankara 1998.
Berber, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı,* Ayraç, Ankara 1997.
Berber, Engin, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919),* Tarih Vakfı, İstanbul 1997.
Çankaya, Ali, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, III. Cilt, Mars Matbaası, Ankara1968-1969.
Dursun, M. Kâmil, *İzmir Hatıraları*, Haz. Ünal Şenel, Akademi, İzmir 1994.
Erdeha, Kâmil, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.
Kırmızı, Abdulhamit, *Abdülhamid'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908,* Klasik, İstanbul 2007.
Özkes, Sevilay *Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi*, DEÜ AİİTE, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1992.
Tabak, Serap, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'de Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950),* Kömen, Konya 2016.
Taş, Necati Fahri, *Nurettin Paşa,* ATAM, Ankara 2014.

POLITICAL HUMOR IN THE NEWSPAPER NASREDDIN HOCA IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA NASREDDİN HOCA GAZETESİNDE SİYASİ MİZAH

Nejdet BİLGİ
Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Manisa Celal Bayar University, Fakulty of Science and Letters, Department of History
ORCID ID: 0000-0002-2288-616X

ÖZET

Osmanlı basın hayatında birçok mizah gazetesi ve dergisi yer almıştır. Bunların bir kısmı inceleme konusu yapıldı. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında da basın hayatında bir hayli mizah gazete ve dergisi yer almıştır. Fakat 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'yla birlikte, basının her türüne olduğu gibi mizah alanına da ciddi sınırlamalar getirildi. Buna rağmen az sayıdaki mizah dergi ve gazetesi varlığını sürdürebildi veya yeniden yayın hayatına başladı. Bunlardan biri olan Nasreddin Hoca'nın ilk sayısı 6 Ocak 1927 tarihini taşımaktadır. Yaklaşık bir buçuk yıl yayın hayatında kalan gazetenin eldeki son sayısı 24 Mayıs 1928 tarihlidir. İdare merkezi Manisa olan gazete, İstanbul'da basılmaktadır. Nasreddin Hoca kendisini ilk zamanlar "mizahi gazete", sonraları "siyasi mizahi gazete" olarak tanımlamıştır. Gazete, güncel iç ve dış olayları mizahi bir dille ele alan yazı ve resimlere yer vermektedir. Gazete gündemdeki olayları mizahi bir dille vermektedir. Daha çok da Nasreddin Hoca üzerinden yorumlamaktadır. Kapak ve ana konular genelde dış siyasi gelişmelerle ilgilidir. Hemen her haber ve konu ile ilgili bir resme yer verilmektedir. Ağırlıklı olarak gazetede mizah konusu yapılan haberler, kadın-erkek ilişkileri ve ekonomik durumla ilgilidir. İç siyasi olaylara ve gelişmelere çok sık olmasa da yer verilmektedir. Bu bildiride, gazetede tespit edilen iç siyasi gelişmelerle ilgili mizahi yazı ve resimler üzerinde durulacaktır. Ayrıca mizahi olarak ele alının gelişmelerin resimlerle anlatımı ve bu anlatımların içerdiği mizahi eleştiri unsurlarına da yer vermeye çalışılacaktır. Bildirinin temel kaynağı, gazetenin muhtelif kütüphanelerdeki koleksiyonlarıdır.

Anahtar kelimeler: Nasreddin Hoca, Mizah, Siyaset, Eleştiri, Cumhuriyet

ABSTRACT

Many humor newspapers and magazines took place in the Ottoman press life. Some of them have been the subject of review. In the first years of the Republican era, there were many

humorous newspapers and magazines in the press life. However, with the Law of Takrir-i Sükûn enacted in 1925, serious limitations were introduced in the field of humor, as in all types of press. Despite this, a small number of humor magazines and newspapers survived or resumed their publication life. The first issue of Nasreddin Hodja, one of them, bears the date of January 6, 1927. The last issue of the newspaper, which has been in publication for about a year and a half, is dated May 24, 1928. The newspaper, whose administrative center is Manisa, is published in Istanbul. Nasreddin Hodja described himself as a "humorous newspaper" at first and later as a "political humorous newspaper". The newspaper includes articles and pictures that deal with current domestic and foreign events in a humorous way. The newspaper presents the current events in a humorous way. He mostly interprets it through Nasreddin Hodja. The cover and main topics are usually related to foreign political developments. There is a picture related to almost every news and subject. The news, which are mostly humorous in the newspaper, are about the relations between men and women and the economic situation. Internal political events and developments are included, although not very often. In this paper, humorous articles and pictures related to domestic political developments in the newspaper will be emphasized. In addition, it will be tried to explain the developments that are taken as humorous with pictures and to include the humorous criticism elements included in these narratives. The main source of the paper is the collections of the newspaper in various libraries.

Key words: Nasreddin Hodja, Humor, Politics, Criticism, Republic

Giriş

Türk basın tarihinin dikkate değer bir yönünü mizah gazete ve dergileri oluşturmaktadır. Basının her durumda revaç bulduğu dönemlerin özgürlük ortamının genişlediği dönemler olduğu söylenebilir. Mizah basını açısından bu durum daha da belirleyicidir. Başka bir ifade ile siyasal ortamın baskıdan uzak olduğu dönemler, mizahın ve mizah basınının palazlandığı dönemlerdir. Türkiye'de belirgin olarak II. Meşrutiyet dönemi, basın hareketliliğinin gerçekleştiği ilk dönemdir. Nitekim mizah basınının da ilk yaygınlaştığı dönemdir. İkinci dönem Millî Mücadele yıllarıdır. Hem işgalcilere karşı savaşın hem de iktidar mücadelesinin iç içe olduğu bu dönem, aynı zamanda mizah basınının da II. Meşrutiyet yılları kadar olmasa da nispeten güçlendiği dönemdir. Cumhuriyet'in ilk yılları da bu dönemin uzantısı sayılabilir. Basın hayatının, dolayısıyla mizah basınının önemli ölçüde sınırlandığı tarih, Şeyh Sait Ayaklanması'nın akabinde çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'nun uygulanmaya başladığı 1925 yılıdır. Bu kanunla çok sayıda basın organı yayın hayatına veda etmek zorunda kaldı. Buna rağmen 1927-1928 yıllarında basın hayatı toparlanma sürecine girdi. Fakat bu kez de alfabe değişikliği ile hızı kesildi. Burada ele alınacak olan Nasreddin Hoca mizah gazetesi de bu toparlanma döneminde yayın hayatına girdi ve çekildi.

Mizah basınını bilinir kılan özellik genelde siyasi mizahtır. Siyasi mizah ise basın için hayati bir alandır. Bu yüzden siyasi hayatın iktidarın kontrolünde olduğu dönemlerde mizah basınının siyasi mizaha mesafeli durması anlaşılabilir bir tutumdur. Nitekim Nasreddin Hoca'da siyasi mizah hayli sınırlı sayıdadır.

Nasreddin Hoca Gazetesi

İlk sayısı 6 Ocak 1927 tarihinde çıkan gazetenin, son sayısı 5 Temmuz 1928 tarihli 157. sayıdır. Gazetenin idare merkezi Manisa'da olmakla beraber, İstanbul'da basılıp dağıtılmaktadır.[65] Pazartesi ve perşembe günleri 4 sayfa olarak çıkan gazetenin boyutları 40x28 cm'dir.[66] Gazete kendini "*siyasi, mizahi gazete*" olarak tanımlasa da dergi hüviyetinde bir yayındır. Gazetenin sahibinin kimlik bilgisi verilmemektedir. Müdir-i mesul, yani sorumlu müdürü ise ilk iki sayıda Ahmet, 3-6. sayılarda Hakkı ve 8. sayıdan başlayarak sonuna kadar İsmail Hakkı olarak belirtiliyor. Sayıların çoğunda sıklıkla gazetenin sorumlu müdürünün Manisa'da bulunduğuna vurgu yapılmaktadır. "*İdare merkezi: Manisa'da Hükümet civarında daire-i mahsusa*", bilgisi gazetenin belirtilmeyen sahibinin Manisalı olduğunu düşündürtmektedir. Gazetenin bir de "*İstanbul idarehanesi*" veya "*İstanbul Şubesi*" bulunmaktadır. Adresi de "*Babıali Caddesi'nde İlhami-Fevzi Matbaası*" şeklinde verilmektedir.[67]

Nasreddin Hoca gazetesindeki yazı ve haberlerde çoğunlukla bir resim yer alıyor. Ancak yazılarda da resimlerde de imza kullanılmamaktadır. Fakat 17 Ekim 1927 tarihindeki bir haberde gazetenin resimlerini Ressam Cemal (Ben'im) Bey'in çizdiği belirtilmektedir.[68]

Gazetenin çıkış amacı ilk sayıdaki kapak resminin altında mizahi bir dille şöyle vurgulanmaktadır: "*Nasreddin Hoca fincancı katırlarını ürkütmeden mezardan kalktı. - Toprağın üstünde böyle bütün dünya hora teperken altında rahat edilir mi? Bu sefer fincancı katırlarını ürkütmeden hele bir varıp bakayım, yeryüzünde ben görmeyeli ne oyunlar olmuş...*"

Nasreddin Hoca'da Siyasi Mizah

Gazete kendini mizahi gazete olarak tanımlamakla beraber, genelde siyasi mizaha çok az yer vermiştir. Genel tutum olarak rejimi destekleyen, özellikle dış ilişkilerdeki gelişmeleri Türkiye lehine resimli ve yazılı yorumlarla ele alan bir yayın çizgisi izlemiştir. Gazetede iç siyasi konu olarak 1927 genel seçimleri belirgin bir yer tutmakta. Bu çerçevede seçim hazırlıklarının başlaması ile ilgili resimli bir haber konumuzla ilgilidir. "*Yeni mebus intihabatına hazırlık*

[65] *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, (yty),s. 976; Feridun Fazıl Tülbentçi, *Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar 29 İlkteşrin 1923- 31 İlkkânun 1940*, Ankara 1941, s. 82.
[66] Senanur Sağır, *Nasreddin Hoca Dergisi'nde Yer Alan Haberlerde ve Karikatürlerde Kadın İmgesi (1927-1928)*, Yıldız TÜ SBE, Yüksek L. Tezi, İstanbul 2022, s. 7.
[67] Devlet Salnamesi'nde gazetenin imtiyaz sahibi Ahmet Lütfü olarak gösterilmektedir. Oysa gazetenin eldeki sayılarında böyle bir bilgi yoktur. *Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 976.
[68] "Ressamımızın Yavrusu Bir Kazaya Uğradı", *Nasreddin Hoca*, 17 Teşrinievvel 1927, s. 4

başladı ya…" başlıklı haberde, Molla ile Hoca'nın diyaloğuna yer veriliyor. Resim altı diyaloğu şöyle: "*Molla- Vay babam vay. Daha şimdiden mebus olmak hevesine düşerek namzetliğini koyan koyana. Hoca- Sen o kalabalığa bakma Molla onlar hani princin taşı gibi ayıklanır ayıklanır da geriye yine lazım olanları kalır*."[69]

Karikatürde sandığa atılan oyun çokluğuna rağmen çıkan oyun azlığı ile sandığın, yani seçimin ayıklama fonksiyonuna işaret ediliyor. Milletvekili olmak isteyenlerin çokluğuna aldanmamak gerektiği, seçimin lazım olanları, başka bir ifade ile layık olanları ortaya çıkaracağına zayıf bir mizahi vurgu yapılıyor.

Gazetenin 14 Temmuz tarihli sayısında, seçimler dolayısıyla Cumhurbaşkanı'nın adaylığını paylaşamayan üç büyük ili temsil eden üç kız figürü karşısında oturan Gazi Paşa'ya Hoca kura çekilmesi önerisinde bulunuyor. Resim altı yazısı aynen şöyle: "*Reisicumhurumuzun mebus namzetliğini Ankara, İstanbul, İzmir paylaşamıyor. Hoca- Paşam, bak şu üç dilbere, üçü de seni bekliyor. Birinden birini ayırırsan ötekilerin hatırı kalacak. Bu böyle olmaz, daha iyisi bir kur'a atalım da herkes kısmetine razı olsun vesselam*."[70] Resimde beğenilip seçilmesi gereken kız figürünün kullanılması, hala kadının veya kadınların toplum içindeki rollerinin erkekler tarafından belirlendiği bir anlayışı göstermektedir. Ayrıca kadının erkeğe sunulan bir şey olması da söz konusu. Hoca'nın mizahi katkısı da kura çekilmesi ile sınırlı.

Nasreddin Hoca'nın 21 Temmuz 1927 tarihli sayısında, seçim dışı bir siyasi konu ele alınmış. Millî Mücadele yıllarında mücadeleye katılmayan veya ülkeye karşı suç işleyenleri tespit etmekle görevli kurulun kararlarına dikkat çekilmiş. Birçok kişinin ülkeye zararlı olarak

[69] *Nasreddin Hoca*, 7 Temmuz 1927, s. 4.
[70] *Nasreddin Hoca*, 14 Temmuz 1927, s. 4.

damgalanmasının hatalar içerebileceği imasında bulunulmuş. Ama konunun hassaslığı dolayısıyla bu ima çok dolaylı yapılmış. Konuyla ilgili resim ve alt yazısı şöyledir: "*Birçoklarını memlekete zararlı diye ayıran meclis işini bitirdi. Hoca- Beyler, böyle birçoklarını bir kenara atarak alınlarına da kara damga vurup gidiyorsunuz. Dediğiniz gibi memlekete karşı günah işlemişlerse cezasını çeksinler. Aralarında suçsuzu varsa vebali boynunuza ha.*"[71]

Siyasi mizaha konu olduğunu düşündüğümüz seçim dışı başka bir resim ve alt yazısı vergilerle ilgilidir. Gazetenin 28 Temmuz 1927 tarihli sayısının arka kapak sayfasında yer alan resimde, kapısında Maliye yazılı binanın önünde esnaf bir vatandaşın sırtına yeni bir yük olarak kazanç vergisi yükleniyor. Yükleyenin yüzü görünmemekle beraber, resmin silüet olarak M. Kemal Paşa'ya benzetilmiş olması dikkat çekiyor. Dolayısıyla vergi yükünü artıranın M.K. Paşa olduğu ima edilerek, üstü kapalı bir eleştiri yapıldığı söylenebilir. Resim altı yazısının başlığı, "*Kazanç vergisi tadil ediliyor ama hafiflediği yok*" şeklinde. Resimde esnaf vergi yükünün fazlalığından şikâyet ederken, Hoca kenardan teselli ediyor: "*Esnaf- Arkadaş, şu yükün birini alıp, öbürünü koyacağına, biraz daha hafifini yüklesen olmaz mı? Hoca- Gayret dayıya düştü, el birliğiyle dayanalım birader*."[72]

1927 seçim haberleri üzerine, İstanbul'daki Kadınlar Birliği harekete geçmiş ve 18 Haziran 1927 tarihinde bir hukuk komisyonu toplayarak seçimleri görüşmüştür.[73] Bu tarihten itibaren, kadın milletvekili konusunu gündemde tuttular. Hatta 3 Temmuz'da Gazi Paşa'yı ziyaret ederek, kadınların milletvekili seçilmeleri konusunda

[71] *Nasreddin Hoca*, 21 Temmuz 1927, s. 4. Konunun ayrıntıları için bkz. Asaf Özkan, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Askeri ve Mülki Bürokraside Tasfiyeler Askeri ve Mülki Heyet-i Mahsusalar*, ATAM, Ankara 2014.
[72] *Nasreddin Hoca*, 28 Temmuz 1927, s. 4
[73] İhsan Güneş, *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 278.

görüştüler.[74] Fakat anayasa buna imkân vermediği için sonuç alamadılar. Kendilerine hedef olarak sonraki seçimleri belirlediler. Gazete, kadınların milletvekili olma taleplerinin sonuç getirmemekle birlikte, kendilerine polis olma hakkının verilmesini ve bu hakkın kadınlar tarafından yeterli görülmemesini ele almış. 1 Ağustos 1927 tarihli sayıda yer alan resim ve alt yazısında, kadınlar ve Hoca konuşma halinde. Resim altı yazısının başlığı, "*Polisliğe de razı oldular ama aldırış eden yok*" şeklinde. Metin ise şöyle: "*Kadınlar- Böyle koskoca cemiyet yaptık, biz de mebus olacağız dedik, dinletemedik. Polisliğe razı olduk, onu da alaya vurdular. Şimdi acaba ne isteyelim diye düşünüyoruz. Hoca- Sizin ne istediğinizi ben biliyorum ama bana bırakmayın, siz yumurtlayıverin vesselam*."

1927 milletvekili genel seçimleri sürecinde Gazi Paşa İstanbul'da bulunuyordu (1 Temmuz-30 Eylül 1927). Milletvekili adaylarını belirlemek için Temmuz'un ilk günlerinde Başbakan İsmet Paşa da İstanbul'a gelmişti. Cumhurbaşkanı ve Başbakan bir araya gelerek milletvekili adaylarının belirlenmesi çalışmalarına başladılar. Bu arada milletvekili adayları da İstanbul'a gelmeye başlamışlardır. *Milliyet* gazetesi, İsmet Paşa ve Safvet Bey'in fotoğraflarının altına şu ifadelere yer veriyor: "*İstanbul'da Reisicumhur Gazi Paşa Hazretleri ile beraber yeni mebus namzetlerini tespit ve tefrik edecek olan Başvekil İsmet Paşa Hazretleri ve Fırka Kâtib-i Umumisi Safvet Bey*."[75] Bu ifadeler, milletvekili adaylarının Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Parti Genel sekreteri tarafından belirleneceğini gösteriyor. Aynı gün yayınlanan *Nasreddin Hoca* gazetesinin kapak konusu da milletvekili adaylarının belirlenmesidir.

Gazetenin kapak resmi bütünüyle aday belirlemeyle ilgili ve siyasi bir eleştiriyi de içerdiği söylenebilir. Resimdeki mekân Gazi Paşa'nın ikamet ettiği Dolmabahçe Sarayı'dır. Deniz manzaralı çalışma masasının bir tarafında Cumhurbaşkanı Gazi Paşa, diğer tarafında Başbakan İsmet Paşa bulunuyor. Masa üzerinde aday dosyaları

[74] "Kadınlar Birliği Dün Gazi Hazretlerine Arz-ı Tazimat Etti", *Milliyet*, 4 Temmuz 1927, s.1.
[75] *Milliyet*, 4 Temmuz 1927, s. 1.

bulunmakta ve ikili tarafından bunlar incelenerek müzakere edilmektedir. Her resimde olduğu gibi Hoca da köşeden olanı biteni izliyor. Nitekim resim altı başlığı da "*Dolmabahçe Sarayı'nda Gazi Hazretleriyle İsmet Paşa yeni milletvekillerini seçiyorlar*" şeklindedir. Fakat başlık altında yer alan Nasreddin Hoca'nın mizah içeren eleştirisi dikkat çekmektedir. Aynı mekânda daha önceleri padişahların bulundukları ve gözdeler arasından kendileri için kadın seçme işini yaptıklarını hatırlatarak, milletvekili adaylarını belirleme işini buna benzetmesini, mizahi bir eleştiri olarak görmek mümkündür. Oysa milletin vekili olanların millet tarafından seçilmesi gerekir. Hoca'nın bu sözleriyle olması gerekenin dışında bir yöntem kullanılmasına bir eleştiri yönelttiği söylenebilir. Hoca'nın sözleri ise şöyle: "*Hoca- Bu sarayda vaktiyle padişahlar, gözdeler arasında haseki seçerlerdi. Siz, milletvekillerini seçiyorsunuz. Aradaki farkı da varsın, millet anlayıversin*."[76] Hoca, aradaki farkın ne olduğunu anlama işini millete bırakıyor.

Siyasi mizah konusu sayılabilecek bir karikatür/ resim ve alt yazısı, 8 Ağustos 1927 tarihli sayıda yer alıyor. "*Hala alkışlanıp pohpohlan-maktan vazgeçemediler vesselam*" başlığı altında Nasreddin Hoca şöyle konuşturuluyor: "*Hoca- Hey erenler… Sabah müdürünü, akşam müsteşarını karşılamak, ertesi gün de işini gücünü bırakıp uğurlamak için nasıl olsa iskele boylarına taşınıyorsunuz; bari yatağı salla sırt edip buraya nakl-i mekân edin yahu.*"[77] Karikatürde ve alt yazıda, idare adamlarının karşılama ve uğurlama törenlerinin eleştirildiği görülüyor. Üst düzey bürokratların siyasi dayanakları dolayısıyla, bu haber/yorumu da siyasi eleştiri kapsamına almak yanlış olmasa gerektir.

[76] *Nasreddin Hoca*, 4 Ağustos 1927, s. 1.
[77] *Nasreddin Hoca*, 8 Ağustos 1927, s. 4

Gazetenin aynı sayısında, yaklaşan 1927 genel seçimlerine ilişkin şu küçük habere de yer veriliyor: "*Ankara ile İstanbul arasında vekil beylerin biri gidip öteki geliyor. İki gün orada iki gün de burada. Hoca- İki günde yolu var. Bir gün de zaten cumadır. Hafta tamam*." Haberde milletvekili adaylarının bu tarihlerde İstanbul'da bulunan M. Kemal Paşa[78] ile TBMM ve CHF genel merkezinin bulunduğu Ankara arasında aday listelerine girme çabasına vurgu yapılıyor.

Gazetenin 15 Ağustos tarihli sayısında Hoca davulla halkı seçimlere katılmaya çağırıyor. Resim altı yazısı şöyle: "*İntihap canlandıkça canlandı. Yeni mebuslar bugün yarın seçiliyor. Hoca- Hey ahali… Tokmağı boşuna sallıyorum sanmayın ha. Millet, vekillerini iş başına çağırıyor! Koş reyini at, çorbada senin de kaşığın bulunsun!*"[79] Bu çağrının seçimlere katılımın az olduğu anlamını içerdiği de söylenebilir.

Gazetenin 22 Ağustos 1927 tarihli sayı kapağı seçimlere ayrılmış. Seçim sonuçlarının her yerde Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) lehine sonuçlandığı vurgulanıyor. Kapak resminde belinde "*Cumhuriyet Halk Fırkası*" yazılı kemeri bulunan güçlü bir pehlivana yer verilmiş. Bu aynı zamanda CHF'nin yenilmesi güç bir pehlivan olarak gösterilmesi olmuş. Resim altı yazısının başlığı, "*Memleketin her tarafında intihabı Cumhuriyet Halk Fırkası kazanıyor*" şeklinde. Altında, Pehlivan'la Hoca'nın diyaloğu yer alıyor. Diyalog şöyle: "*Pehlivan- İşte er meydanı, işte intihap meydanı. Kendine güvenen buyursun. Hoca- Aman yiğidim; nafile bekleme!.. Kündeden atıp sırtını yere vurduğun pehlivanları gördükçe senin karşına Zaloğlu Rüstem bile çıkamaz. İşine bak arslanım, işine.*"[80]

[78] Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara (ty), s. 282-284 (1 Temmuz-30 Eylül 1927).
[79] *Nasreddin Hoca*, 15 Ağustos 1927, s. 4.
[80] *Nasreddin Hoca*, 22 Ağustos 1927, s. 1.

Burada CHF, pehlivan olarak seçim meydanını er meydanı olarak tanımlıyor ve kendine güveneni meydana çağırıyor. Bilindiği üzere 1927 yılında siyasi hayatımızda başka bir parti yoktu. Bu açıdan bu meydan okumanın karşılığı yoktur. Ama sanki başka rakipler varmış gibi yapılan bu çağrı gerçeğin dışına düşmektedir. Nitekim Hoca'nın ince mizah yaparak boşuna beklememesi, işine gücüne bakmasını söylemesi de bu duruma tekabül etmektedir. Yani olmayan rakibin çıkması da mümkün değildir.

Bu arada seçim devam ederken, bazı illerde hala CHF'ye adaylık için başvuruların devam ettiği de haber olarak yer aldı. 25 Ağustos tarihli haberde başvuruların 800 kişiyi bulduğu belirtiliyor. Hoca ise bunların yarıdan fazlasına seçilemeyecekleri için "*Allah akıllar versin*" diyerek serzenişte bulunuyor. Haber ve Hoca'nın yorumu şöyle: "*Mebus intihabı zamanı geldi, çattı ya mebus olmak için Halk Fırkası'na başvuranlar sekiz yüz kişiyi buldu. Hoca- Bunların yarıdan fazlasına 'Allah akıllar versin', deyip teselli etmekten başka elden ne gelir.*"[81]

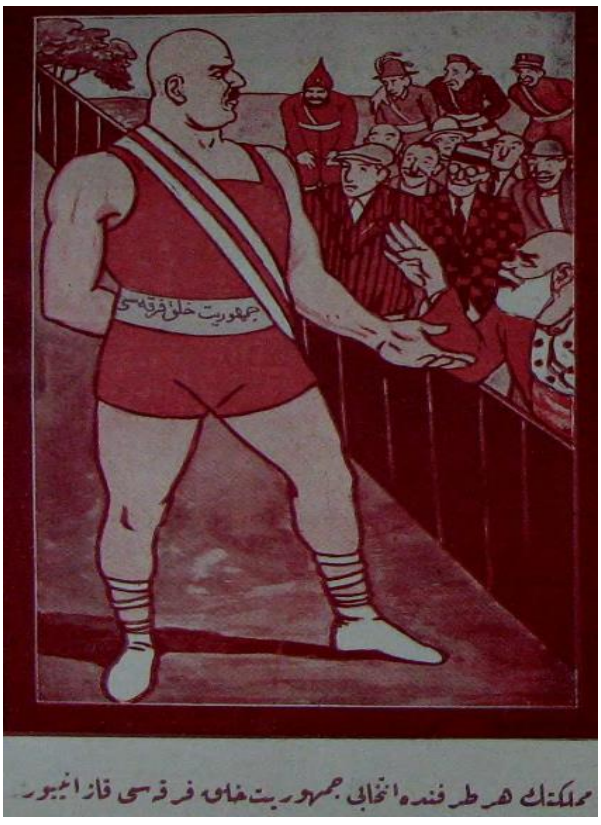

Gazete seçimlerle ilgili olarak 29 Ağustos'ta bir karikatürle Hoca – Molla diyaloğuna yer veriyor. Diyalog, "*Eylül'ün on beşinci günü kimlerin yeni mebus olduğu anlaşılacak*" başlığını taşımaktadır. Hoca ile sohbet arkadaşı Molla arasındaki diyalog şöyledir:

"*Molla- Vay babam vay. Ne de çok heveslisi varmış, şu mebusluğun… Tam sekiz yüz kişi on beş eylülü iple çekiyor yahu… Hoca- Ben*

[81] *Nasreddin Hoca*, 25 Ağustos 1927, s. 4.

onların yerinde olsam, hülya dediğin para istemez, pul istemez, istihareye yatıp gelecek intihap için tatlı bir rüya görürsem onu da kâr sayardım vesselam."[82]

Diyalogda Molla 800 kişinin milletvekilliği için aday olduğunu ve bunlardan hangilerinin milletvekili olacağının 15 Eylül'de belli olacağını belirtiyor ve hepsinin 15 Eylül'ü iple çekmekte olduklarını vurguluyor. Nitekim çizilen karikatürde bütün adaylar 15 Eylül yazılı bir levhayı iple çekmekteler. Hoca ise bunlara istiareye yatarak gelecek seçim için rüya görmelerini önermektedir.

1927 seçimlerine resmi kaynaklara göre 900'den fazla milletvekili aday başvurusu olmuştur.[83] Bu diyalogda ise 800 sayısı verilmektedir. Bu da gazetedeki bilginin tarihiyle, resmi kaynaktaki bilginin tarihinin farklı olabileceğini akla getirmektedir. Ayrıca sonuçların 15 Eylül'de belli olacağı tahminen söylenmiş olmalı. Çünkü seçimler 6 Eylül 1927'de tamamlanmış ve 63 seçim çevresinden 316 milletvekili seçilmiştir.[84]

Gazetenin aynı sayısında seçimle ilgili şu haber de yer aldı: "*Vekillerimiz Ankara'dan birer ikişer İstanbul'a toplandılar. Galiba burada meclis kuracaklar. Hoca- Bir iki defalık için diyeceğim yok ama bizim asıl merkezimiz Ankara'dır. Merkez dediğin memleketin şöyle göbeğinde olmalı*." Bu küçük haberde milletvekillerinin Ankara'dan İstanbul'a gelmelerinden söz edilmekle beraber, bunun nedeni veya nedenleri üzerinde hiç durulmamaktadır. Bunun nedeni, muhtemelen M. Kemal Paşa'nın İstanbul'da bulunmuş olmasıdır. Yani, yeniden milletvekili olmak için milletvekilleri Cumhurbaşkanı ile görüşmek ve onayını almak çabasını sergilemektedirler. Gazetenin bunu belirtmekten çekindiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu kısa haberde, konunun ikincil yönüne, "*galiba burada meclis kuracaklar*" şeklinde bir ifade kullanılarak, mizahi bir vurgu yapılıyor. Ardından da Hoca'ya merkezin Ankara olduğu hatırlatması yaptırılıyor.

[82] *Nasreddin Hoca*, 29 Ağustos 1927, s. 4
[83] Güneş, *Atatürk Dönemi*, s. 290.
[84] Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-III. Dönem 1927-1931*, III. Cilt, TBMMVakfı, Ankara 1995, s. VII.

Nasreddin Hoca'nın 1 Eylül 1927 tarihli sayısının kapak sayfası seçimlerin azınlıklarla ilgili yönüne ayrılmış. Renkli resimde/karikatürde, Büyük Millet Meclisi yazılı kapının önünde Rum, Ermeni ve Yahudi birer kişi milletvekili olma yollarını aramakta. Meclis'in penceresinde ise Nasreddin Hoca onlarla konuşmakta. Resim altı yazısının başlığı şöyle: "*Rum'u, Ermeni'si, Yahudi'si de mebus olmayı akıllarına koymuşlardı amma*." Bu başlık altındaki diyalog ise şöyle: "*Yahudi- Haydi bakalım Hoca Efendi; biz de yeldik. Üçümüz de mebus olacayiz. Hoca- Aşk olsun be bazergân. Tencere ardında kapak gibi nasıl da Rum'u, Ermeni'yi peşine takmışsın velakin gözümden kirpiği çalıp da yemeyeceğinizi bilseydim yedi zemzem suyu ile yıkayıp emekleye emekleye şu kapının önünden hele bir geçin derdim amma artık ona da emniyetim yok çelebiler*."[85] Yahudi ile Hoca arasında yandaki karikatürle de anlatılan diyaloğa göre Rum, Ermeni ve Yahudilerden milletvekili olmak isteyenler bulunmakla beraber, kendilerine güvenilmediği vurgusuyla milletvekili olamayacakları imasında bulunuluyor. Konu dönemin basınında gündem oluşturmuş ve Siirt Milletvekili Mahmut Bey tarafından *Hakimiyet-i Milliye*'de şöyle izah edilmiştir: "*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Türk vatandaşı telakki ettiği her anasırın hususi idareleri, hususi emelleri imparatorluk devrinde yer bulur, hürmet görürdü. Bu yüzden uğradığımız felaketleri unutacak kadar o meşum maziden uzaklaşmış değiliz. Türkiye'de anasırın hususi emelleri artık tarihin malı olmuştur. Eğer vatandaşlarımızdan bir Rum, bir Ermeni, bir Musevi mebus olacaksa, o anasırlara mensup olduğu için değil, fakat hissen ve fikren Türk vatandaşı olduğuna kanaat getirildiği için intihap olunacaktır*."[86]

[85] *Nasreddin Hoca*, 1 Eylül 1927, s. 1.
[86] Güneş, *Atatürk Dönemi*, s. 287.

Konu, gazetenin 1 Eylül 1927 tarihli sayısındaki başka bir yazıda da ele alınarak eleştirilmektedir. Yazı şöyle: "*Beş sene evvel tam bu günlerde Rum'un ve Yunan'ın Anadolu'da zıpkın yemiş köpek balığı gibi debelendiği, Türk yavrularını, Türk kadınlarını ekmek doğrar gibi doğradığı günlerdir. Altı sene evvel, bu günlerde Manisa yanıyordu. Yine altı sene evvel bu günlerde İzmir'deki Ermeni çete başısı Antranik, yüz otuz Türk gencini, yağız atının önüne katmış, Çeşme kıyılarına doğru sürüklüyordu. Bu yüz otuz Türk gencinden hala haber yoktur. Bu günlerin yıl dönümünde Rum'dan, Ermeni'den mebus çıkarmayı düşünüyoruz ha… Temiz Ankara'da kebere ile ahbarlar göreceğiz demek… Hatta, dahası var. İstanbul sokaklarına Gediz gibi taşarak "Alçak Türkler" diye bağıran nankör Yahudileri bile unutmamışız. Millet kürsüsünde onların da biri olacakmış. Ölümümüzün fetvasını yazanlara kalemi kendimiz kesip vermeyelim! Eğer bu haber doğru çıkarsa, kıyamete kadar yanarım doğrusu. Kanımıza ekmek doğrayanlarla kan kardeşliği etmeyi benim havsalam almıyor vesselam!*"[87]

Aynı sayıda seçimlere ilişkin küçük bir haber ve Hoca'nın mizahi yorumu şöyle: "*Bu günlerde kimlerin Halk Fırkası mebusu olacağı anlaşılacak. Hoca- Aylardan beri yürekleri hop hop atıp mebus olmayı kuranlar için hülyanın sonu geldi demek*."[88]

Gazetenin 5 Eylül tarihli sayısının kapak sayfası da seçimlerle ilgilidir. Kapak resminde milletvekili adayının koltuğunda, mebusluk ve şirket azalığı adlı iki karpuz bulunmakta. Boynunda Halk Fırkası yazılı atkısı bulunan kişi, bu karpuzlardan şirket azalığını almaktadır. Hoca da pencereden bu uygulamayı onaylar sözler söylemektedir. Bu yüzden resim altı yazısının başlığı, "*Yeni mebuslarımız için yeni şartlar kondu*" şeklindedir. Başlık altındaki diyalog ise şöyledir: "*Halk Fırkası- Bundan sonra mebus olanların devlet şirketlerindeki ve inhisar idarelerindeki işlerini bırakmaları lazımdır. Hoca- Allah için doğrusu da buydu ya. İki karpuz bir koltuğa sığar mı mebus bey. Haydi, gayri yükünüz hafifledi. İşlerin[iz]e dört el ile sarılın bakalım*."[89]

[87] "Yüz surat ister yahu", *Nasreddin Hoca*, 1 Eylül 1927, s. 2.
[88] *Nasreddin Hoca*, 1 Eylül 1927, s. 4.
[89] *Nasreddin Hoca*, 5 Eylül 1927, s. 1.

Konu hakkında, gazetenin ikinci sayfasında bir yorum yazısı da yer alıyor. "*Duyduk, duymadık yok mebuslara ticaret yok*" başlıklı yazı şöyle: "*Hele şükür… Mebuslarımızın adı sanı belli oldu. İsimleri deftere yazılıp birer birer herkes, kendi mebusunun ismini ezber edip kafasına yerleştirdi. Şimdi, hey köylü dayılar. Gazi Paşa'nın yeni mebuslarımız için şart koştuğu şeyleri, muhtar kahveye gelip size okudu mu? Okumadı ise, size onları ben anlatayım: Artık bundan sonra mebuslar devlet bankalarında, devlet şirketlerinde ayrıca iş alamayacaklar. Öyle geçen sefer olduğu gibi hem mebus hem baş tacı hem şeker inhisarında aza hem gaz inhisarında aza hem gaz inhisarında meclis-i idare reisi olamayacaklar. El altından olmak isterlerse, mebusluğu top gibi gürleyip açıklar livası kalacaklar. Sonra, mebuslar mebusluğuna güvenip ticaret dalgası peşinde koşamayacaklar. Bütün bunları ben söylemiyorum. Millet babası söylüyor. Çünkü geçen seferki mecliste bazı mebus beyler, milletin işi ile uğraşacaklarına kolay ve tatlı kârların peşine düşmüşlerdi. Şimdi Gazi Paşa emrediyor ki mebuslar, yalnız mecliste senin benim işimle uğraşacak, Ahmet'in Mehmet'in derdine çare arayacaklar. Gördün ya, işin çürük tarafını çabucak anlayıp ona göre tedbirini ortaya attı. Şimdi mebuslarımız da mebus olduk diye, bacak bacak üstüne atıp yan gelmezlerse, vapur, tiren bedava… Kalkıp memleket memleket dolaşırlarsa milletin ihtiyaçlarını birer birer anlarlar. Yoksa, mebusluğu bir daha rüyalarına göremezler ha!..*"[90]

Gazetenin son sayfasındaki küçük haberde de seçimlerin tamamlandığı şöyle dile getiriliyor: "*İntihap başladı ve neticeler anlaşıldı. Hoca- Bu neticeleri çoktan bilmeyen kaldı mı ya*."[91] Hoca, kimlerin kazanacağının zaten bilindiğini, rakibin olmadığı seçimlerde tek listenin aynı zamanda kazanacak olan liste olduğunu, inceden eleştirerek söylüyor. Nitekim 1 Eylül 1927 tarihli gazetelerde yer alan haberlere göre, "*Gazi Hazretleri fırkasının mebus namzetlerini intihap dairelerine ayırarak vilayetlerin müntehib-i sanilerine tebliğ etmişlerdir*." Ayrıca 316 adayın "*intihap dairelerine*" dağılımı da gazetelerde yer almıştır.[92]

Nasreddin Hoca'nın 3 Ekim 1927 tarihli sayısındaki "*Ha şöyle biraz dolaşın bakalım*" başlıklı yazı, yeni milletvekillerine ne yapıp yapmamaları konusunda uyarı niteliğindedir: "*Yeni mebuslarımızdan bazıları, intihap edildikleri yerleri dolaşarak oraların ahalisi ile görüşüp tanışıyorlar. Mebus halkın vekilidir. Eğer halk arasına sokulup dertlerini anlamayacaksa, ne anladım ben onun mebusluğundan. İttihatçıların meclisinde olduğu gibi ayak ayak üstüne atıp arada bir esnemek için ağzını açan mebusu, al da rafa koy. Mebus dediğin karış karış her tarafı gezmeli. Halkın dileğini sezmeli. İstenilen şeylerin bir cetvelini çizmelidir. Bu seneki mebuslarımız, umarız ki bizimle daha fazla candan kaynaşacak hele fırt fırt İstanbul'a gidip*

[90] *Nasreddin Hoca*, 5 Eylül 1927, s. 2.
[91] *Nasreddin Hoca*, 5 Eylül 1927, s. 4.
[92] *Vakit*, 1 Eylül 1927, s. 1-2; *Milliyet*, 1 Eylül 1927, s. 1,4.

gelmeyecekleri için, işlerine daha candan sarılacaklardır. Bizden dua, onlardan çalışmak… Hele, göreyim sizi mebus beyler! Hocayı utandırmayın."[93]

Sonuç

Kendini siyasi mizahi gazete olarak tanımlayan Nasreddin Hoca gazetesinin iç siyasi hayat bağlamında yayınlandığı dönemin şartlarının da etkisiyle çok belirgin bir siyasi mizah sergilediği söylenemez. Takrir-i Sükûn döneminin kısıtlayıcı şartlarında siyasi mizah örneklerinin çok sınırlı olması anlaşılır bir durumdur. Ayrıca Nasreddin Hoca gazetesi Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki reformların da savunucusu durumundadır. Gerçi bu durum bu dönemde yayınlanmasına izin verilen yayın organlarının hiç birisi farklı durumda değildir. Gazetenin mevcut sayılarının çoğunda dış siyasal ilişkiler veya konular daha ağırlıklıdır. Ayrıca bu konularda daha eleştirel bir mizah dili kullanabilmiştir. Bu dilin yönetim ve ulusal politikalarla uyumlu olması daha geniş bir hareket alanı kullanmasına imkân sağlamıştır. Fakat burada ele alınan iç siyasi konularla ilgili mizah daha sınırlıdır. Nitekim mevcut koleksiyonlar tarandığında siyasi mizahın 1927 seçimleri ve ilişkili gelişmeler odaklı olduğu görülmektedir. Tespit edilen mizahi konuların çok yüzeysel olduğu görülmektedir. Yine de tespit edilen sınırlı sayıdaki siyasi mizah örneklerinde siyasi eleştirinin ilginç örnekleri de vardır. Özellikle Gazi Paşa üzerinden yapılan vergi ve seçim odaklı iki resimli ve yazılı eleştiri dikkat çekicidir. Ama nihai olarak gazetenin siyasi mizahının çok yüzeysel kaldığı, özellikle Nasreddin Hoca figürü ve anlatımıyla bu açık kapatılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

Güneş, İhsan, *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
"Kadınlar Birliği Dün Gazi Hazretlerine Arz-ı Tazimat Etti", *Milliyet*, 4 Temmuz 1927, s.1.
Kocatürk, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara (ty).
Milliyet, 1 Eylül 1927, s. 1,4.
Milliyet, 4 Temmuz 1927, s. 1.
Nasreddin Hoca, 1 Eylül 1927, s. 1,4.
Nasreddin Hoca, 14 Temmuz 1927, s. 4.
Nasreddin Hoca, 15 Ağustos 1927, s. 4.
Nasreddin Hoca, 21 Temmuz 1927, s. 4.
Nasreddin Hoca, 22 Ağustos 1927, s. 1.
Nasreddin Hoca, 25 Ağustos 1927, s. 4.

[93] *Nasreddin Hoca*, 3 Teşrinievvel 1927, s. 3.

Nasreddin Hoca, 28 Temmuz 1927, s. 4
Nasreddin Hoca, 29 Ağustos 1927, s. 4
Nasreddin Hoca, 3 Teşrinievvel 1927, s. 3.
Nasreddin Hoca, 4 Ağustos 1927, s. 1.
Nasreddin Hoca, 5 Eylül 1927, s. 1,2,4.
Nasreddin Hoca, 7 Temmuz 1927, s. 4.
Nasreddin Hoca, 8 Ağustos 1927, s. 4
Özkan, Asaf, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Askeri ve Mülki Bürokraside Tasfiyeler Askeri ve Mülki Heyet-i Mahsusalar*, ATAM, Ankara 2014.
Öztürk, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-III. Dönem 1927-1931*, III. Cilt, TBMM Vakfı, Ankara 1995.
"Ressamımızın Yavrusu Bir Kazaya Uğradı", *Nasreddin Hoca*, 17 Teşrinievvel 1927, s. 4.
Sağır, Senanur, *Nasreddin Hoca Dergisi'nde Yer Alan Haberlerde ve Karikatürlerde Kadın İmgesi (1927-1928)*, Yıldız TÜ SBE, Yüksek L. Tezi, İstanbul 2022.
Tülbentçi, Feridun Fazıl, *Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar 29 İlkteşrin 1923- 31 İlkkânun 1940*, Ankara 1941.
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, (yty).
Vakit, 1 Eylül 1927, s. 1-2.
"Yüz surat ister yahu", *Nasreddin Hoca*, 1 Eylül 1927, s. 2.

HAL CÜMLESİ ÜZERİNE ETİMOLOJİK BAZI DEĞERLENDİRMELER

SOME LİNGUİSTİC CONSİDERATİONS ON THE SENTENCE HAL

Nihat DEMİRKOL

Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Universitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı

Dr. Iğdır University, Faculty of Theology, Department of Tafsir of Basic Islamic Sciences

ORCID ID: 0000-0001-5929-8161

Musa GÜL

YL, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Yl, Iğdır University, Institute of Social Sciences, Department of Arabic Language and Eloquence of Basic Islamic Sciences

ORCID ID: 0000-0002-1802-2537

ÖZET

Arap dili sarf ve nahiv olmak üzere iki temel ögeden oluşmaktadır. Başta naslar olmak üzere gerek dini metinlerin anlaşılması gerekse Arap dilinin dogru bir şekilde kullanımı için dil yapısının iyi bilinmesi gerekmektedir. Zira nasların daha iyi anlaşılmasına yönelik ortaya çıkan ilimlerde Arap dilinin iyi bilinmesi şartının bulunması dikkat çekicidir. Çünkü Kur'an'ın dili Arapça olmakla beraber Kur'an üzerine yazılan ilk eserlerde Arapça olmuştur. Bundan dolayı Arap dili medeniyetler sahnesinde ciddi öneme haiz bir dil olmuştur. Önemli bir alet ismi olan Arap dilinin anlaşılmasına katkı sunan yan ögelerden birisi de hal cümlesidir. Hal cümlesi hem Kur'an'da hem de hadislerde sıklıkla vırgulanmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise Kur'an'nın edebiyat seviyesi yüksek düzeyde olan bir toplum karşısında basit cümlelerde değil, anlatımı zenginleştirilmiş ve edebi sanatlarla süslendirilmiş olması gereginden dolayıdır. İşte hal cümlesi bu noktada önemli rol oynamaktadır. Bu bildirde Arap dilindeki hal cümlesi üzerine bazı etimolojik değerlendirmelerde bulunacak ve naslardan misaller verilerek ayetlerin hal cümlesi ile nasıl sanatsal bir yapıya büründürüldüğü ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Hal Cümlesi, Arap Dili.

ABSTRACT

The Arabic language consists of two basic elements: consumables and nahiv. The structure of the language should be well known in order to understand the religious texts, especially the nas, and to use the Arabic language correctly. It is noteworthy that in the sciences that have emerged for a better understanding of the nas, there is a requirement that the Arabic language be well known. Because although the language of the Qur'an is Arabic, it was Arabic in the first works written on the Qur'an. For this reason, the Arabic language has become a language of serious

importance on the stage of civilizations. One of the side elements that contribute to the understanding of the Arabic language, which is an important tool name, is the sentence hal. The sentence Hal is frequently uttered both in the Qur'an and in the hadiths. The most important reason for this is that the Qur'an is not in simple sentences in the face of a society with a high level of literature, but because its expression is enriched and decorated with literary arts. The state sentence plays an important role at this point. In this paper, we will make some etymological evaluations on the sentence hal in the Arabic language and try to reveal how the verses are transformed into an artistic structure by giving examples from the nas.

Keywords: Qu'ran, Hal Sentence, Arabic Language.

GİRİŞ

Arapça Dili cümle şeçitleri açısından Türkçe'ye göre farklılık arzetmektedir. Her ne kadar isim ve fiil cümlesi olarak bir ayrım yapılmış olsa da zarf cümlesi, şart cümlesi, şart cümlesi, büyük cümle, küçük cümle, haberi cümle, inşai cümle, cümle mahkiyye, irabta mahalli olan ve irapta mahalli olmayan cümleler, hal cümlesi şeklinde de bir sınıflandırma yapmışlardır. Yapılan bu sınıflandırmanın her birisinde kendilerine özel kuralları vardır. bu sebepten dolayı konumuzun ana teası olan hal cümlelerinin iyice anlaşılabilmesi için Arap Dilindeki cümle çeşitlerinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

Hal cümlesi dilin gramerinden ziyade belağatında kendisine yer bulmuş konulardan biridir. Bu bağlamda hal cümlesi denildiğinde akla gelen ilk ilim Meani İlmi'dir. Meani ilmi mukteza-yı hale (duruma göre) söylenen Arapça sözlerin durumu, kendisi vasıtasıyla bilinen bir ilimdir. Durumun değişmesiyle sözlerin şekilleri ve manaları da değişebilir. Hal cümlesi de cümledeki duruma göre değişik manalar alabileceği gibi hazfedilmesi, zikredilmesi veya belli edatlar ve bağlaçlarla kulanılması da kaçınılmazdır. Bu sebepten dolayı Meani İlmi'nin konusu olmuştur.

1. Hal Cümlesi

Marife isimden sonra gelen, cümlede fail, naib-i fail veya mef'ulün durumunu açıklayan mansup isim veya cümlelere hal denilir. Hal, cümlede müfret olarak gelebileceği gibi cümle olarak da gelebilir. Müfret dememizden maksat cümle olmayan demektir. Yani hal tek başına bir kelime olarak gelebileceği gibi isim cümlesi, fiil cümlesi ya da şibih cümle olarak da gelebilir. Hal genel olarak "Nasıl?" sorusunun cevabı olur.

2. Hal Cümlesinde Aranan Şartlar

Hal cümlelerinde bulunması gereken şartları üç kısma ayırabiliriz;

1- Hal cümleleri haberi cümle olmaları gerekir. جاء الرجل راكضاً "Adam koşarak geldi." örneğinde olduğu gibi. Bazı dil âlimleri bu konuda emir fiili, şart cümlesi ve nehyin hal olabileceğini söylemişlerdir.

2- Hal cümleleri س, سوف gibi istikbale işaret eden bir edatla başlamamış olması gerekir. Bunun sebebi hal cümleleri failin, naib-i failin veya mef'ulün şimdiki durumlarını açıklar. Yani جئتُ سأفعل şeklindeki bir kullanım doğru değildir.

3- Hal, cümle olarak geldiğinde sahibu'l hale dönen bir rabıtın (bağlacın) olması gerekir. أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ "Sayıları binlerce oldukları halde yurtlarından çıkanları görmedin mi?" ayetinde olduğu gibi. Bu ayeti kerimede وَهُمْ أُلُوفٌ ibaresi خَرَجُوا fiilinin faili olan و zamirinden isim cümlesi olarak gelmiş hal cümlesidir. Hal cümlesini sahibu'l hale bağlayan rabıt ise و harfidir.

Hal cümleleri, haberi cümlelerden oluşması gerekmektedir. Burada haberi cümleleerden kasdımız gerçekleşmiş veyahut gerçekleşmesi mümkün olan cümlelerden oluşmasıdır. Bunun için emir, nehiy, soru, temenni, dua ve taaccub ifade eden inşai cümleler hal olmaz.

Bu konu ile ilgili genel manada şunu söyleyebilkiriz: Eğer bir fiil nekra bir isimden sonra geliyorsa sıfat, marife bir isimden sonra geliyorsa hal cümlesidir. Genel olarak kabul edilen görüş mazi fiil hal cümlesi olarak gelmişse قد ile kullanılması daha uygundur.

3. Hal Hakkında Genel Bilgiler

Hal kelimesi ح-و-ل kökünden türemiş bir isim olup sözlükte durum, vaziyet, şimdiki zaman gibi anlamlara gelmektedir. Nahiv kitaplarına baktığımızda hal kelimesi için farklı tanımlar yapılmıştır. Genel manada hal kelimesini şöyle tanımlayabiliriz. Cümlede failin, mef'ulun veya her ikisinin durumunu açıklayan kelime veya cümlelere hal denilir. Bu tanıma ek olarak halin naibu'l failin, haberin ve muzafun ileyhin durumunu açıkladığını söyleyen dil âlimleri de olmuştur.

Hal cümlesinin getirilmesinin amacı onun amilindeki anlamı bir şekilde özelleştirmesidir. Bunun içindir ki amilindeki mana meydana gelmiş olması gerekmektedir. Bundan dolayı hal cümlesinin inşai bir cümle olamayacağı sonucuna varılmıştır. Hal cümleleri, durumu açıklamak, zamansal yakınlık sağlamak, devamlılık, anlamı pekiştirmek ve zıtlık manalarına gelecek şekilde de kullanılabilir.

Hal ile sıfatı birbirine karıştırmamak gerekir. Aralarındaki en belirgin fark, sıfatta süreklilik varken hal cümlelerinde böyle bir durum yoktur. Örneğin جاءنى زيد راكبا "Zeyd binitli halde bana geldi." dediğimizde buradaki hal sadece geliş anıyla kayıtlıdır. Yani Zeyd geldiği anda binitliydi. Sonradan binitli olmayabilir. Sıfatta ise binitli olan Zeyd denilince bu ister yaya olsun

isterse binitli olsun sürücülük özelliği kendisinden ayrılmamaktadır. Yani sıfatta süreklilik varken hal cümlesinde yoktur. Fiilin gerçekleştiği anla kayıtlıdır.

SONUÇ

Tercümelerede yapılan hatalar özellikle bir dilin gramer ve belağat kuralllarının yeteri düzeyde bilinememesinden kaynaklanmaktadır. Hal cümleleri de genel olarak sıfat konusuna benzediğinden dolayı bazen sorunlar çıkabilmektedir. Bu sebepten dolayı hal cümlelerinin önemi üzerinde durulmuştur. Hal cümlelerinin önemi bu şekilde ön plana çıkarıldığında özellikle Kur'an-ı Kerim ve hadisler başta olmak üzere nasların tercüme edilmesindeki çoğu hatalar düzeltilecektir. Genel olarak yeterli bilgiye sahip olmayan kimseler özellikle yapmış oldukları bazı tercümelerde hal cümlelerini sıfat cümleleri ile karıştırarak ana metnin vermiş olduğu mesajı olduğu gibi çalışmalarına aktaramayabilirler. Bu sebepten dolayı başta Arapça Dili'nin grameri ve belağatının iyice bilinmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

es-SubkîTaceddin Ebu Nasr Abdulvehhab b. Ali b. Abdulkafi, 'Arusu'l-Efrah fi Şerhi Telhisi'l-Miftah, Lübnan, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

Sarmış, İbrahim, Metin ve Alıştırmalarla Uygulamalı Arapça Dil Bilgisi, Konya, Esra Yay., 2011

eş-Şeyrazi, Seyyid Sadık, Şerhu's-Suyuti Tevdihatun li Behçeti'l-Merdiyye fi Şerhi'l-Elfiyye, Mektebetu'n-Nuri's-Sabah, Mısır, H.1386

İbn Hacib, Ebu Amr Celaluddin Osman b. Ömer, el-İdah fi Şerhi'l-Mufassal, Dımeşk, Daru's-Sadettin, 2005

el-Ezheri, Velid Zeynuddin Halid b. Abdullah b. Ebu Bekir, Şerhu't-tasrih ale't-Tavdih, yayın yeri yok, ts.

Ba'li, Muhammed b. Ebi'l-Feth el-Ba'lî, el-Fahir fi Şerh-i Cümeli'l-Abdi'l-Kahir, Kuveyt, el-Meclisu'l-Vatani li's-Sekafe ve'l-Funun ve'l-Adab, 2002

Çörtü, Mustafa Meral, Sarf-Nahiv-Edatlar, İstanbul, İFAV Yay., 2016

___Arapçada Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri, İFAV, İstanbul, 1997

el-Enbari, Ebu'Berakat Kemalettin Abdurrahman b.Muhammed, el-İnsaf fi Mesaili'l-Hilaf, yay. yok, Daru'l-Fikr, ts.

İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrem, Lisanu'l-Arap, h-v-l mad., Beyrut, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1997

et-Tai, Cemaleddin Muhammed b. Abdullah b. Abdullah İbn Malik, Şerhu't-Teshil li İbn. Malik, Kahire, Daru'l-Hicr, 1990

MÜDREC BİR KIRAAT ÇEŞİTİ MİDİR?

IS MÜDREC A KIND OF RECITATION?

Osman BAYRAKTUTAN

Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kur'an'ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı

Assoc. Dr., Batman University, Faculty of Islamic Sciences, Quran Reading and Recitation Science Department

ORCID ID: 0000-0002-0802-2971

ÖZET

Mushafların hattına uymayan, tefsir mahiyetli eklemelerden oluşan ve Hz. Peygamber'e nispet edilmeyen rivâyetler zamanla kıraat olarak adlandırılmıştır. Müdrecle ilgili yapılan tarifler; asıl metinde olmayan ancak bir takım amaçlarla asıl metnin kenarına ya da değişik yerlerine yapılan ilâveler şeklinde özetlenebilir. Bu uygulama, nâzil olan âyetlerin vahiy kâtipleri tarafından yazılmaya başlandığı andan itibaren yaşanmış ve zamanla Hz. Alî, Abdullah İbn Mes'ud, Übeyy İbn Ka'b gibi sahâbenin önde gelen âlimlerine ait, özel notlarla birlikte şahsî Mushaflar ortaya çıkmıştır. Müdrec kıraat diye isimlendirilen bu fazlalıklar bir kıraat türü olmaktan çok tefsir amacıyla satır aralarına konulmuş izahlar şeklinde anlaşılmalıdır. Sahâbenin, Kur'ân'dan olmayan şeylerin Kur'ân'a karışmasından emin olduklarından âyetleri izah etmek maksadıyla özel mushaflarına bazı açıklamalar koydukları, fakat başkalarını böyle yapmaktan menettikleri nakledilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kıraat, Müdrec, İlave, Suyûtî.

ABSTRACT

The narrations, which do not comply with the line of the mushafs, consist of tafsir-like additions and are not attributed to the Prophet, have been called recitations over time. Considering the definitions related to müdrec, it can be summarized as additions that are not in the original text, but made to the margin or different parts of the original text for some purposes. This practice has been experienced since the first time when the verses that were revealed were written by the revelation scribes, and in time, personal mushafs with special notes belonging to prominent scholars from among the Companions such as Imam Ali, Abdullah Ibn Mas'ud, Ubayy Ibn Ka'b have emerged. These additions, which are called Müdrec recitation, should be understood as explanations placed between the lines for the purpose of tafsir rather than being a type of recitation. It is reported that since the Companions were sure that things that were not from the Qur'an would interfere with the Qur'an, they put some explanations in their special mushafs to explain the verses, but also prevented others from doing so.

Keywords: Qur'an, Qiraat, Müdrec, Additions, Suyuti.

Giriş

Müdrec, Mushafların hattına uymayan, tefsir mahiyetli eklemelerden oluşan ve Hz. Peygamber'e nispet edilmeyen rivâyetler olarak adlandırılmıştır. Müdrec genel anlamda asıl metinde olmayan ancak bir takım amaçlarla asıl metnin kenarına ya da değişik yerlerine yapılan ilâveler şeklinde özetlenebilir. (Aydın, 2007; Çakıcı, 2016; Paksoy, 2005). Bu uygulama, nâzil olan âyetlerin vahiy kâtipleri tarafından yazılmaya başlandığı andan itibaren başlamış ve zamanla Hz. Alî, Abdullah İbn Mes'ud, Ubeyy İbn Ka'b gibi Sahâbenin önde gelen âlimlerine ait, özel notlarla birlikte şahsî Mushaflar ortaya çıkmıştır. Müdrec kıraat (ilaveler) diye isimlendirilen bu fazlalıklar bir kıraat türü olmaktan çok tefsir amacıyla satır aralarına konulmuş izahlar şeklinde anlaşılmalıdır. (Cezerî, trz.; Bayraktutan, 2018).

Hadis ilminde; "İdrâc, gerek isnâddaki ilave, gerek metindeki ziyade, gerekse Rasûlullah (sav)'ın kelâmına şahısların sözünün karışması seklinde hadîsin orijinalitesini bozan arızî bir durumdur." (Sehâvî, 2003; Aydın, 2007; Paksoy, 2005). Başka bir tarifte, "şekli itibariyle hadîs türlerinden *müdrec* hadîse benzeyen tefsir kabîlinden yapılmış ziyadeleri barındıran kırâatlerdir. Bunlar, Kur'ân'ın aslından olmadığı halde Hz. Peygamber'in (sav), Kur'ân'ın bazı kelimeleri hakkında yapmış olduğu açıklamalardan oluşur. Sahâbîler, bu bilgileri unutmamak için âyeti izah amacıyla âyetlerin arasına yazdıkları hâşiye şeklinde, açıklama kelimelerinden ve cümlelerinden oluşan ifadelerdir." (Akaslan, 2018).

Kıraatlerin sahihini sakiminden ayırt etmek için bir takım şartlar ortaya konulmuştur. Tespit kriterleri de denilen şartların en önemlileri; kıraatin Hz. Peygamber'e nispet edilmesi, Hz. Osman zamanında çoğaltılan Mushafların hattına muvafık olması ve Arapça'ya aykırı olmaması şeklindedir. (Cezerî, trz.; Bayraktutan, 2018; Bayraktutan, 2019). Tespit kriterlerini derecelendiren âlimlere göre en önemli hüccet bir kıraatin Hz. Peygamber'e dayanmasıdır. "Kırâatın sıhhatini tespitte ikinci önemli hüccet, resm-i Mushaftır. Mushafın istinsah edilmesinin en önemli sebebi, özel sahabe Mushaflarındaki müdrec okumalar ile yedi harf kapsamında gelişme gösteren okumalardır. Bunların ortaya çıkardığı problemlerin çözümü için Hz. Osman, yedi harf kapsamındaki müteradif grubu, Kureyşî asla indirgemiş; sahabe müdreclerini ise tamamen ilga etmiştir." (İlhan, 2009). Bu sayede hem müteradif okumalar ortadan kaldırılmış hem de müdrec ilaveler ile Kur'an lafzı birbirinden tamamen ayırt edilmiştir.

Sonraları anlaşılıyor ki bir şekilde bu Mushafları yok etmeyenler veya yok etmelerine rağmen bu ilave müdrecleri başkalarına aktaranlar olmuş. (Erdoğan, 2020). Bu ilaveler sahabe zamanında Kur'an'dan kesinlikle ayırt ediliyordu. Ancak sonraları bu rivayetlerle karşılaşanlar bunları Kur'an zannetmeye başlamıştır. (Zekânî, 1990; Suyûtî, 1993). "Bu kıraatler her ne kadar tefsir amaçlı nakledilmiş olsa da bazen rivayet edenlerden kaynaklı hatalar oluşarak tefsir amaçlı söz ve kelimeler şaz kıraat olarak aktarıldığı olmuştur. (Akten, 2015). Bu tefsir amaçlı

söz veya kelimelerin, kıraat ismini almasının nedenlerinden biri de, rivayet edenlerin bu tür eklentileri sahabe ve tabiin Mushaflarında görmüş olup veya -ayetleri tefsir ederken bu eklenti söz ve kelimeleri sahabe ve tabiinin okuduklarını duyarak –onlar kadar meseleye vakıf olmamalarından dolayı- Kur'an zannetmeleridir." (Akten, 2015)

Kıraat veya tefsir ilminde araştırma yapanlar çeşitli eserlerde geçen kıraat terminolojisine ait ifadeleri anlamlandırma noktasında hata yapmamalıdırlar. Akten bu konuyu şöyle açıklamaktadır; "Mücahid'in kıraatlerini ararken gerek tefsirlerde gerek kıraat eserlerinde kıraatten önce "قال "veya "روى " lafızları ile değil "قرأ " lafzı ile rivayet edilen kıraatleri aldık. Şunu da ifade etmek gerekir ki "قرأ" lafzı ile gelen her rivayet de kıraat olmayabilir. Çünkü ravinin "قرأ "lafzı ile rivayet etmesi, okunan kelimelerin Kur'an olduğuna yeterli delil değildir. Bunun için "قرأ "lafzından sonra okumanın namazda olduğunu veya aktarılan/okunan kelimelerin Kur'an olduğunu ifade eden başka sarih bir beyan gerekmektedir." (Akten, 2015).

Müdrec ilave ile kıraat kavramı aynı bağlamda kullanılmamalıdır.

Yukarıda da belirtildiği üzere bir şeye kıraat denilebilmesi için üç kriterin de aynı anda onun üzerinde olması gerekmektedir. Müdrec ilaveler bu şartlardan hiç birisine uymamaktadır. Müdrec ilavelerin kıraat olamayacağının üzerinde ısrarla duran Çakıcı bu konuyu şöyle detaylandırmıştır; "Müdreci kıraatlerden ayıran diğer bir husus ta müdrecin ictihada, kıraatin ise nakle dayanıyor olmasıdır. Bu anlamda sahabenin ilâveleri ya Hz. Peygamber'e ya da kendi içtihatlarına dayanır. Bu yönüyle bu tür ilâveler İslâm ulemâsı nezdinde değerli görülmüştür. Bununla birlikte bu uygulamanın sahabeden sonra da devam ettiği söylenebilir. Zira bu, normal olarak bir kimsenin ya kendi içtihadıyla ya da hocasından duyduğu bir şeyi değerli bulduğundan dolayı bir kenara not etmesinden ibarettir. Esasında bu uygulama sahabeden sonra da devam etmiş fakat bu ölçüde gündeme gelmemiştir. Bununla ilgili iki sebepten söz edilebilir. Birincisi her dönemde ulemâ, sahabenin ilâvelerini delil olarak kabul etmiş ve bunları sonraki döneme taşımıştır. İkincisi o günün kültürel imkânlarının kısıtlı oluşu doğal olarak insanları böyle bir uygulamaya sevk etmiş ancak zamanla imkânlar arttıkça yeni metotlar geliştirilmiş ve bu tür ilâveler farklı şekillerde kayıt altına alınmıştır." (Çakıcı, 2016) Bu yönüyle de bakıldığında müdrec ilavelere kıraat diye isimlendirmenin kıraat ilmi disiplini çerçevesinde bir anlamı olmadığı söylenebilir.

Kaynakça

Akaslan, Yaşar, "Kur'ân Yorum Faaliyeti Olarak Kırâat İlmi (Hüküm Âyetleri Çerçevesinde)." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2018, 5.5: ss. 58-76.

Akten, Abdurrahman Muhammed, "*Mücahid Bin Cebr'in Hayatı ve Kıraatlere Yaklaşımı*", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Aydın, Mustafa, Hatîb el-Bağdâdî'nin el-Fasl li'l-Vasli'l-Müdrec fi'n-Nakl'i Bağlamında Müdrec Hadisler ve Değeri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2007.

Bayraktutan, Osman, *Kırâatlerde Âhâd Kavramı-Kavramın Otantik Anlamının Tespitine Dair*-Gece Akademi Yayınları, Ankara 2019.

Bayraktutan, Osman, *Kırâatlerde Tevâtür Olgusu*, Gece Akademi Yayınları, Ankara 2018.

Çakıcı, İrfan, *Şâz Kıraatler ve Tefsire Etkisi*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2016.

Erdoğan, Sebahattin, *Abdullah İbn Mes'ûd ve Kıraat İlmindeki Yeri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2020

İbn Cezerî, Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l Kırâati'l-Aşr I-II*, (Thk.Ali Muahmmed Dabbağ), Dârü'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz.

İlhan, İhsan, *Kurtubî Tefsirinde Kıraat Olgusu*, Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2009.

Paksoy, Kadir, "Hadîs Metodololojisinde İdrâc ve Müdrec Hadîsler -I-", *Dinbilimleri Akademik Arastırma Dergisi,* V (2005), Sayı: 2, ss. 105-124.

Sehâvî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahmân, *Fethu'l-muğîs bi-şerhi Elfiyyeti'l-hadîs*, thk. Alî Hüseyn Alî (Mısır: Mektebetü's-Sünne, 1424/2003)

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekir, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (I-II), Dâru İbn Kesir, Beyrut 1993.

Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l Kur'an I-II*, (Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1990.

TƏLİM PROSESİNDƏ ÖYRƏDƏN VƏ ÖYRƏNƏNLƏR ARASINDAKI MÜNASİBƏT

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEARNER AND THE LEARNER IN THE LEARNING PROCESS

Məhərrəmova Elmira
ADPU-nun ETM-nin əməkdaşı

XÜLASƏ

Azərbaycanda təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsi, onun dünya standartlarının tələbləri səviyyəsinə çatdırılması fəaliyyətin daha çox iki istiqamətdə təşkili ilə səciyyələnir. Onlardan birincisi, ölkənin daxilində təhsil sahəsində əldə olunmuş nailiyyətlərin öyrənilib, ümumiləşdirilməsi və təhlil edilməsindən ibarət olub, ilk növbədə təlim-tərbiyə sahəsində irəliləyişlərin mahiyyət və məzmununu öyrənməklə təhsilin mövcud durumunu, cəmiyyətin tələb və ehtiyaclarını müəyyənləşdirmək baxımından əhəmiyyət daşıyır və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması istiqamətində nələrin əldə olunduğunu və gələcək üçün hansı potensial imkanların yarandığını meydana çıxarmağa imkan verir. İlkin araşdırmalar göstərir ki, Respublikada istər müəllimin, istərsə də məktəbin fəaliyyətinin cəmiyyətin tələblərinə uyğun qurulması nəticəsində şəxsiyyətin formalaşdırılması, nailiyyətlərin qiymətləndirilməsi, eləcə də təhsilin idarə olunması sahəsində xeyli qabaqcıl təcrübə toplanmışdır. Ona görə də həmin materialların ümumiləşdirilərək onlardan geniş istifadə olunması təbii ki, Azərbaycan təhsil sisteminin milli zəmində yenidən qurulması baxımından əhəmiyyət daşıyır.

İkincisi, inkişaf etmiş xarici ölkələrin iş təcrübəsindəki mütərəqqi cəhətlərin öyrənilib ümumiləşdirilməsi və milli-mənəvi xüsusiyyətləri nəzərə alaraq tətbiqinin həyata keçirilməsi vacib bir məsələ olub, aktuallığı ilə seçilir. Son illərdə Azərbaycanda bu istiqamətdə xeyli işlər görülmüşdür. Pedaqoji innovasiyalar kimi öyrənilən bu təcrübələrin keyfiyyət göstəricisi həmin ölkənin vətəndaşlarının ümumi inkişaf səviyyəsi ilə müəyyənləşdirilir və gənc nəsildə formalaşan həyati bacarıqlar ümumi səviyyənin zəruri göstəriciləri kimi çıxış edir.

Ənənəvi pedaqoji tədqiqatların bir mühüm cəhəti kimi istənilən yanaşma eksperimental və təcrübi qaydada sınaqdan keçirilməli, bundan sonra hər hansı innovasiyanın tətbiqinə qərar verilməlidir.

XXI əsrin başlanğıcında Azərbaycan təhsil sisteminin yenidən qurulması, modernləşdirilməsi və bu işlərin təşkilində fəal və interaktiv metodlardan istifadə olunmaqla yerinə yetirilməsi prioritet problem hesab edilir. Onların həll olunması üçün yeni pedaqoji araşdırmalara ehtiyac duyulur.

Təhsil sisteminin inkişaf tendensiyası,fəal və interaktiv metodlar sahəsində müəllif məktəblərinin, novator müəllimlərin iş üsullarına dair toplanmış faydalı təcrübələr, pedaqoji-psixoloji tədqiqatların nəticələri daima sistemləşməli, ümumiləşməli və təlim-tərbiyə prosesinin məzmununun yeniləşdirilməsini tələb edir. Bu problemlərin həlli təhsil sferasına,pedaqoji prosesə fəal və interaktiv metodlar anlayışının elmi əsaslarla gətirilməsini vacib bir problem kimi qarşıya qoyur və bütövlükdə təhsildə texnoloji yanaşmaların tətbiqini aktuallaşdırır.

Açar sözlər: təhsil,müəllim, interaktiv

SUMMARY

The development of the education system in Azerbaijan, bringing it to the level of world standards, is characterized by the organization of activities in two directions. The first is to study, summarize and analyze the achievements in the field of education in the country. First of all, it is important to determine the current state of education, the needs of society and what has been achieved in the formation of civil society and identify potential opportunities for the future. Preliminary research shows that the Republic has accumulated a lot of advanced experience in the field of personality formation, assessment of achievements, as well as education management as a result of building the activities of both teachers and schools in accordance with the requirements of society. Therefore, the generalization of these materials and their widespread use is, of course, important in terms of rebuilding the Azerbaijani education system on a national basis.

Secondly, it is important to study and summarize the progressive aspects of the work experience of developed foreign countries and implement them taking into account the national and spiritual characteristics, and is distinguished by its relevance. Much has been done in this direction in Azerbaijan in recent years. The quality of these practices, studied as pedagogical innovations, is determined by the general level of development of the citizens of that country, and the life skills formed in the younger generation act as necessary indicators of the general level.

As an important aspect of traditional pedagogical research, any approach must be tested experimentally and empirically, after which it must be decided to apply any innovation.

At the beginning of the 21st century, the reconstruction, modernization of the Azerbaijani education system and the implementation of this work using active and interactive methods are considered a priority problem. New pedagogical research is needed to solve them.

The development trend of the education system, the useful experience of author schools, innovative teachers in the field of active and interactive methods, the results of pedagogical and psychological research should be constantly systematized, generalized and require updating the content of the educational process. The solution of these problems poses as an important problem the introduction of the concept of active and interactive methods in the field of education, the pedagogical process on a scientific basis, and actualizes the application of technological approaches in education as a whole.

Keywords: education, teacher, interactive

Məlum olduğu kimi təhsil cəmiyyət və dövlətin inkişafının əsasını təşkil etməklə yanaşı, strateji əhəmiyyətə malik olan fəaliyyət sahəsidir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında təhsil sistemi milli zəminə,ümumbəşəri dəyərlərə söykənir və demokratik dəyərlərə əsaslanır. Hər bir inkişaf etmiş cəmiyyətdə insanların maraq dairəsində təhsil özünəməxsus yer tutmuş və hazırda da belədir. Ona görə ki, insan təhsil üçün deyil, təhsil insan üçündür.Yaşadığımız müasir dövrdə baş verən mürəkkəb problemlərdən baş çıxarmaq, qarşıya çıxan bütün çətinliklərin mahiyyətini dərk etmək üçün təhsilin inkişafı zəruridir. İnsanlar ətraf aləmdə baş verən qlobal hadisələrdən xəbərdar olmağa indi daha çox maraqlıdırlar. Ona görə ki,bütün bu yeniliklər təhsil sistemindən keçir və təhsillə qazanılır.

Mükəmməl təhsil sisteminə malik olmaq bu və ya digər bir dövlətin gələcəyinin təmin edilməsi və müstəqilliyinin əbədiliyi üçün mühüm şərtlərdən biridir. Bu səbəbdən də ölkəmizdə həyata keçirilən təhsil islahatının əsas məqsədi məhz təlim prosesinin səmərəliliyini təmin etməklə milli və ümumbəşəri dəyərlərə yiyələnən təlim-tədris prosesində yaradıcı müstəqil düşünməyi bacaran, fəal şəxsiyyət yetişdirməkdir. Ona görə də hər bir müəllim öz bacarıqlı, işgüzar fəaliyyəti ilə müəllim adına layiq olmağa çalışmalı, özünə və şagirdlərinə qarşı tələbkar olmalı,peşəsinə bağlı keyfiyyətləri özündə cəmləşdirməyi bacarmalıdır.

Bütün bunlar təlimdə keyfiyyətin əldə olunması üçün vacib şərtlərdir.Müəllim bütün hallarda, xüsusən,öyrədən və öyrənənlərin münasibətlərinin qurulmasında nəzakətli, etik, tələbləri gözləməli, öyrənənlərin şərəf və ləyaqətinə hörmət bəsləməli, onlara münasibətdə ədəblə davranmalıdır. Bu, "pedaqoji takt" adlanır. Pedaqoji takt nədir? Pedaqoji takt xüsusi bacarıq növü olub, öyrənənlərlə ünsiyyətdə müəyyən hədlərə riayət etmək deməkdir. Takt müəllimin ağlının, hisslərinin və ümumi mədəniyyətinin ümumiləşmiş ifadəsidir. Öyrənənlərin şəxsiyyətinə hörmət etmək pedaqoji taktı səciyyələndirən əsas xüsusiyyətdir.

Müəllim ilk növbədə təlimin yeni texnologiyalarını mənimsəməli, yeni proqram və dərsliklərdən, fənn kurikulumunun tələblərindən irəli gələn dəyişiklikləri tətbiq etməyi bacarmalıdır. Müasir dövrümüzdə müəllim yeni metodlardan istifadə etməklə öyrənənlərin

idraki fəallığına, müstəqil düşünmə qabiliyyətinin inkişafına daha tez nail ola bilər. İş prosesində öyrədən və öyrənən arasındakı münasibətlərin düzgün qurulması öyrənənlərin təhsilə marağının artmasında,tədris olunan fənlərin sevdirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Öyrədən və öyrənən arasında qarşılıqlı hörmət olmalıdır ki,öyrənən müəlliminin tələblərini həvəslə yerinə yetirsin. Bunun üçün müəllim bir şəxsiyyət kimi görməli, onun mənliyinə,şəxsiyyətinə toxunan söz və ya hərəkət sahibi olmamalıdır. Nə qədər sözə baxmayan,nadinc şagird olsa belə, müəllim özünün pedaqoji metodlarından istifadə edib xoş, isti münasibət yaratmalıdır. Qarşılıqlı ünsiyyət öyrənənlərin fəallığını artırır,kollektiv şəkildə işləməyə istiqamət verir.

Rus pedaqoqu K.Uşinski yazırdı: "Əgər müəllim bütün cəhətləri ilə nümunəvi olan insan yetişdirmək istəyirsə,əvvəlcə şagirdi bütün cəhətlərinə görə öyrənməlidir". Öyrənənlərin dünyagörüşünü, maraq dairəsini,təlim ehtiyaclarını,dərketmə imkanlarını dəqiq öyrənən müəllim təlimi onların maraqları baxımından səmərəli təşkil edir və məqsədə daha çox nail olur.

Təhsilimizdə baş verən yeniiklər və təhsilimizin dünya standatlarına uyğunlaşdırılması,xüsusilə ali pedaqoji təhsilin ardıcıl olaraq təkmilləşdirilməsi yüksək ixtisaslı müəllim kadrların hazırlığına, eləcə də məktəbdə təlim və tərbiyə işlərinin təşkilinə yeni qaydalarla yanaşmağı tələb edir.

Müəllimin bacarıgı aşağıdakı amillərlə təyin olunur:

metodoloji (pedaqoji- psixoloji) bacariqlar ;

ümumi mədəni səviyyəni əks etdirən bacarıqlar;

fənyönümlü bacarıqlar

Müəllim yenilikçi yaradıcı düşüncəyə malik olmalıdır. Pedaqoji fəaliyyətin yaradıcı istiqamətlənməsi müəllimdən aşağıdakıları tələb edir:

Öz imkanlarını obyektiv qiymətləndirmək, öz sənəti üçün əhəmiyyətli olan zəif və güclü cəhətlərfini müəyyən edə bilmək,(özünüidarə, özünüqiymətləndirmə, emosionallıq, kommunikativ, didaktik qabiliyyətlər və s.) ;

Intellektual fəaliyyət (düşüncə, yaddaş, qavrama,təsvir, diqqət)mədəniyyətinə davranış mədəniyyətinə, ünsiyyət mədəniyyətinə, o cümlədən pedaqoji mədəniyyətə malik olmaq;

Inteqrasiya proseslərinə, dünya təhsil məkanının inkişaf texnologiyasına uygunlaşa bilmək ;

Müəllimlər yeni, mürəkkəb, müxtəlif və qeyri sosial-iqtisadi şəraitdə həyatın yeni bünövrəsinin qurulması sahəsində rolu olan insanlardır. Onlar yeni fərdilikləri və xüsusiyyətləri ,yeni texnologiyaları və sistemləri nəzərə almalı, öyrənənlərə yeni bilik və bacarıqların əldə

edilməsində,yeni cəmiyyətin tələblərinə uyğunlaşmaqda və fasiləsiz təhsil almaqda kömək etməlidir. Müəllimlər təhsilin hamı üçün əlçatan olmasının təmin ediləsinə,həmçinin yaş, bacarıq, mədəni,dil cins, cografi və sosial iqtisadi fərqlər üzündən yarranmış məhdudiyyətlərin aradan qaldırılmasına çalışmalıdırlar. Müəllimlərin işi gündən günə cəmiyyətin fəaliyyəti ilə sıx şəkildə birləşir.Təhsilin müasirləşdirilməsi şəraitində müəllimin ənənəvi funksiyaları ilə (təlim, tərbiyə, inkişafa kömək, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi, valideynlərlə iş və s)yanaşı həm məzmun cəhətdən, həm də prosesin təşkili baxımından təhsilin və sosial mədəni mühitin proqramlaşdırıması,layihələşdirilməsi və təşkili kimi peşə funksiyaları aktuallaşır.

Məktəbə, təhsilə,tərbiyəyə aid bütün çıxışlarında müəllim əməyini yüksək qiymətləndirərkən, onun işinə və şəxsiyyətinə xüsusi önəm verən Ulu Öndər, xalqımızın ümummilli İderi Heydər Əliyev müəllim haqqında demişdir: "Müəllim adı dünyada ən yüksək addır.Şəxsən mən yer üzərində müəllimdən yüksək ad tanımıram. Çünki hər birimizə təhsil,bilik verən, bu səviyyəyə çatdıran məktəbdir, məktəbdə təhsil verən müəllimdir".

Milli mətbuatımızın banisi, ilk ali təhsilli azərbaycanlı müəllim H.Zərdabi müəllimlik peşəsinə çox yüksək qiymət vermiş və bu sənətdən iftixar hissi duyaraq demişdir: "Əgər məndən soruşsalar ki,ən şərəfli peşə hansıdır,mən o zaman iftixarla deyərdim:-Müəllimlik".

Təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün təhsil idarəetmə sisteminin yenidən qurulması,bu sahədə insan resurslarının inişaf etdirilməsi və müəllim peşəsinin nüfuzunun artırılması zəruridir. Müəllim amili təhsilalanların öyrənməsi və inkişafı, nailiyyətlərin monitorinqi prosesində həlledici rol oynayır. Təhsilalanların savadlı və səriştəli şəxs kimi formalaşmasına müəllimin təsiri müəllimin akademik bacarıqlarından və tədris təcrübəsindən və peşəkarlıq səviyyəsindən xeyli asılıdır. Müəllimin bu keyfiyyətləri ilə təhsilalanların nailiyyətləri arasında sıx korrelasiya mövcuddur.

Müəllimin sinfə girərkən öyrənənlərın üzündəki təbəssümdən, onların öyrənmək, bilmək marağından zövq ala bilməsi onu daha yaxşı işləməyə, yaradıcı fəaliyyət göstərməyə sövq etməklə yanaşı, həm də peşəkarlıq və səriştəlilik meyarı kimi pedaqoji prosesin optimallığını artırır.

Müəllimin bugün qarşısında əyləşən məktəblilər sabahın sahibləridir.Bü günki öyrənənlər sabah ölkənin müxtəlif yerlərində, müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərəcəklər.Buna görə də müəllim heç vaxt unutmamalıdır ki, onların bu gün verdiyi təlim,təhsil və tərbiyə ilə cəmiyyətin cələcəyi düz mütənasibdir.

Müasir dövrdə təhsildə humanist meyllərin güclənməsii, insan amilinin önə çəkilməsi, şəxsiyyətyönümlü təhsil məsələsinə böyük diqqət verilməsi müəllim peşəsinin humanist istiqamətinə daha ciddi yanaşmalara səbəb olmuşdur. Müəllimin sinifdə şagirdləri fəal əməkdaşlığa cəlb edə bilməsi, şagirdi obyekt səviyyəsindən çıxararaq özünə tərəf – müqabil

etməsi, fəaliyyətini "subyekt-subyekt" əsasında təşkil etməsi, təlim-tərbiyə işlərində öyrənənlərin şəxsiyyətinə hörmətlə yanaşması kimi məsələlər müəllim fəaliyyətinin humanis istiqamətinə yeni çalarların daxil olunması zəruriliyini daha da artırmışdır.

Məşhur psixoloq Ə.Əlizadə yazır: "Məktəbin humanistləşdirilməsi təlim prosesində yeni tipli öyrədən və öyrənənlərin arasındakı münasibətlərin bərqərar olmasını nəzərdə tutur. Öyrənənlərin insan ləyaqətinə hörmət etmək etmək,ona etibar və inamla yanaşmaq, bir şəxsiyyət kimi onun, tələbatları və mənafeyi ilə hesablaşmaq, məhz bu kefiyyətlər öyrədən və öyrənənlərin münasibətlərinə nurlu insani çalarlar bəşx edir."

Öyrənənlərdə inam və cəsarət formalaşdırmaq lazımdır. Müəllim öyrənənlərə inandığını, onları sevdiyini, hər şagirdə güvəndiyini,özünün sözü , hərəkət və davranışı ilə hiss etdirməli, bildirməlidir.Öyrənənlərə elə münasibət göstərməlidir ki, onlar cəmiyyətin fəal və gərəkli bir üzvü olduqları inamına gəlsinlər.

Pedaqoji prosesdə humanizm heç də müəllim tələbkarlığını inkar etmir və hamıya , hər şeyə güzəşt edilməsi demək deyildir.Əksinə, burada hörmət və tələbkarlıq elə qurulmalıdır ki, öyrənən şəxsiyyətinin inkişafı üçün real imkanlar yaransın. Belə şəraitdə öyrənən öyrənməyə daha çox bilməyə həvəsli və maraqlı olur.Yaradılmış şərait, qarşılıqlı münasibət şagirdlərin gələcək inkişafına yeni-yeni impulslar verir, onlarda stimul yaradır.

Bilik və bacarıqlarını davamlı artıran müəllimlər təhsilalanların nailiyyətlərinə əlavə töhfə verirlər.Təhsilin inkişafında mühüm irəliləyişlərə nail olmuş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki,informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına əsaslanan , yaradıcı düşüncəni inkişaf etdirən və təhsilalanların fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan fəal- interaktiv təlim metodları daha yüksək nəticələr verir. Həmin məqsədlə, davamlı olaraq müvəqqəti tədris metodlarının yaradılması və müəllimlərin sərişləsinin artırılması təhsil siyasətində mühüm yer tutur.

Təhsil sisteminin bütün pillələrində müəllimlərin bilik, bacarıq və peşəkarlıq qabliyyətləri müasir tələblərə uygun yüksəldilməlidir.Müvafiq stumullaşdırıcı mexanizmlər və səmərəli monitorinq sistemi vasitəsilə müəllim fəaliyyətinin keyfiyyəti artırılmalıdır.

Müəllimin işi onun fəaliyəti ilə öyrənənlərin əldə etdii naliyyətlərlə, daha konkrekt desək keçdiyi dərslə ölçülür . Müəllim keçdiyi dərsin səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün bir çox mühüm və vacib amilləri nəzərə almalıdır.Əgər müəllim sözün həqiqi mənasında peşəkardırsa, yəni müəllim əlində olan resursları düzgün dəyərləndirərək istifadə etməyi bacarırsa,çevik düşünərək düzgün qərar qəbul etmək qabiliyyətinə malikdirsə,qarşıya çıxanproblemi hiss edən zaman özünü itirmədən problemin həllini istiqamətləndirə bilərsə, onun istənilən dərsi nümunəvi ola bilər.

Təmkinlilik və səbirlilik qabiliyyəti öyrədən və öyrənənlərin münasibətlərinin özəyini təşkil edir. Ünsiyyət və münasibətlər zamanı müəllim səbir və təmkinlə şagirdinə qulaq asmalıdır. Münaqişə və narazılıq olarsa, yenə də müəllim səbir və təmkinlə şagirdi dinləməli və tələsmədən qərar və nəticələr çıxarmalıdır. Müəllim öz münasibətlərini şagirdə xeyirxah tərzdə qurmalıdır.

Müəllim fənnini tədris edərkən onda hansı peşəkar kompetensiyalar olmalı və dərsi keçərkən nələrə diqqət yetirməlidir?

İlk növbədə müəllim uşaqların dərketmə (Blum taksonomiyası, Qardner nəzəriyyəsi) səviyyələrini öyrənən , özünə inam ,özünü qiymətləndirməni ölçməyə imkan verən (Quttman şkalası),öyrənənlərin ehtiyaclarını təsnifləşdirməyə (A. Maslonun ehtiyaclar nəzəriyyəsi) kömək edə biləcək nəzəriyyələrlə tanış olmalıdır.Bu nəzəriyyələrlə tanış olmayan sinifdə yalnız gözünə görünə bilən (uşaqların oturmasını , durmasını, cavab verməsini,fəallığını və s) prosesləri görə anlaya bilmir.

Müşahidələrim bunu deməyə əsas verir ki, dərsdə öyrənənlərin idrak fəallığı onun verdiyi suallarla müəyyən etmək mümkündür.Əgər öyrənənlər mövzuya aid sual vermirlərsə, belə nəticəyə gəlmək olar ki,onlar düşüncələrini mövzuya aid kökləməyiblər, ya da bu barədə düşünmədikləri üçün sual vermirlər.Zəif müəllim daim özü sual verən ,peşəkar müəllim isə öz istiqamətverici sualları iləöyrənənləri mövzuya yönəldə bilən və eyni zamanda onları suallar verməyə sövq edən və buna təşəbbüs göstərən müəllimdir. Dərs zamanı müəllim qarşılıqlı formada sualların verilməsini təmin etməklə şagirdlərin idrak fəallığını artırır,əldə olunacaq nəticəni yüksəltməyə nail olur. Dərs zamanı müəllimin öyrənənlərə fərdi yanaşması ən güclı vasitələrdən biridir. Peşəkar müəllim sərbəst və müstəqil düşünə bilən uşaqlar üçün şərait yaradır,onların fikrinə hörmətlə yanaşır,təşəbbüslərini dəstəkləyir, onları sərbəst düşünməyə sövq edir.

Peşəkar müəllim dərs zamanı fikirlərinə görə öyrənənləri qınamır.Hər bir fikrə hörmətlə yanaşır,fikrə ehtiyatlı və etik normalar çərçivəsində münasibət bildirmək,bacarığını həm özündə, həm də öyrənənlərdə formalaşdıra bilir.Peşəkar müəllim ilk növbədə özünü şagirdlərə sevdirməyi bacarmalıdır.Öyrənənlərin çətin günlərində onlara dəstək olur,onları sevir və onlara həmişə dəyər verir.Öyrənənlər bu cür müəllimləri həmişə sevir,onların hər bir fikrinə hörmətlə yanaşır və onların yanında hörmət qazanmaq üçün özünü nümunəvi göstərməyə çalışır.. Müəllim həm istiqamət verən ,həm də sinfi idarə edəndir. Müəllim dərsə başlamazdan əvvəl sinifdəki hər bir şagirdin gücünü müəyyən edib,dərsi şagirdlərin imkanlarını nəzərə almaqla qurmalıdır.Zəif olan şagirdlərə zəif sualla,imkanları yüksək olan şagirdlərə cətin suallarla müraciət edir.Bu cür yanaşma dərs zamanı öyrənənlərin düzgün potensialının üzə çıxmasına səbəb olur.

Düzgün qurulmuş öyrədən və öyrənən arasındakjı münasibətləri öyrənənlərin təlim marağının artmasında mühüm vasitədir.Qarşılıqlı ünsiyyət öyrənənlərin fəallığını artırır, kollektiv şəkildə öyrənməyə istiqamət verir. Məktəbdə öyrənənlər üçün elə demokratik şərait yaradılmalıdır ki,təlim əməyi və tərbiyəvi təsirlər onlar üçün cansıxıcı fəaliyyətə çevrilməsin.Öyrənənlər öz bacarığının nəyə qadir olduğdnu nümayiş etdirə bilsin. Bunun üçün məktəbdə öyrədən və öyrənən arasındakı münasibətlər səmimiyyətə və qarşılıqlı etimada əsaslanmalıdır.Təcrübə göstərir ki,müəllim şəxsiyyətinin öyrənəndə təsirini heç nə ilə əvəz etmək mümkün deyil. Müəllimin sözü ilə əməli arasında fərq olmamalıdır. Hazırkı dövrün müəllimi hərtərəfli biliyə,elmi-texniki nailiyyətləri tətbiq edə bilmək bacarığına malik olmalıdır.Öyrənənlərin də məhz bu tələblər səviyyəsində hazırlanması onun pedaqoji əməyinin əsas məqsədi olmalıdır.Bu məqsədə nail olmaq üçün müəllim dövri mətbuatı müntəzəm izləməli, qabaqcıl pedaqoqların iş təcrübəsini öyrənib işin tətbiq etməlidir.

Peşəkar müəllim şagirdlərə hər zaman öyrəndiklərinin vacibliyini və onların gələcəj həyatında qazandıqları bilik və bacariqlaın əhəmiyyətini izah etməyə çalışı rvə real həyatda bunların faydalı olacagını izah edir. Peşəkar müəllim dərsə hazırlaşarkən daha çox əmək sərf edir.Nəticədə mükəmməl şəkildə dərs qurur. Öyrənənlər tərəfindən dərs maraqsız və darıxdırıcı deyil, daha maraqlı qəbul edilir. Dərsdə şagirdlər 45 dəqiqənin necə keçdiyinin fərqində olmurlar. Çünki dərs bütün siniflə həyata keçirilir, nəticədə öyrənənlər bütün dərsdə öyrənmə prosesinə cəlb edilir. Dərs öyrənənlərin maraqlarına,eləcə də dövlətin qoyduğu tələblərə uyğun olaraq qurulur.Peşəkar müəllim dərsi qurarkən aşağıdakıları nəzərə almalıdır:

- Standartin duzgün seçilməsi;

-Məqsədin standarta uyğunluğu;

-Məqsədin reallaşdırılması üçün əlverişlı forma və üsulların seçilməsi;

- Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya;

-Resurslardan məqsədəuyğun istifadə;

-Tədqiqat sualının təlim məqsədinə uyğunluğu;

-Təlim tapşırığının problemin həllinə istiqamətləndirilməsi və öyrənənlərin potensial imkanlarının uyğunluğu;

-Məlumat mübadiləsi mərhələsinin təşkili;

-Məlumatın müzakirəsinin təşkili

-Ümumiləşdirmə və nəticə

-Qiymətləndirmə meyarlarının düzgün müəyyən edilməsi

-Müəllimin nitqinin aydınlıgı

Müasir dərsdə bu münasibətlər, ənənəvi dərsdə olduğu kimi tabeçilik-asılılıq mövqeyində v əavtoritar üslubda yox, bərabərhüquqlu subyekt-subyekt mövqeyində, demokratik və humanist üslubda qurulur: müəllim şagirdlə dialoqa girməklə əməkdaşlıq şəraitində qarşılıqlı fəaliyyət göstərir. Müasir dərsdə şagird təlimin mərkəzi amili kimi çıxış edir; hazır bilikləri qəbul edən passiv obyekt yox, fəal subyekt kimi, tədqiqatçı kimi fəaliyyət göstərir. Müəllim isə müasir dərsdə istiqamətverici, yönəldici, məsləhətçi, bələdçi kimi fəaliyyət göstərir: öyrənənləri oxumağa məcbur etmir, həvəsləndirir, yol göstərir.

Fəal (interaktiv) dərsdə bütün diqqət şagirdin inkişafına, müstəqil və yaradıcı şəxsiyyət kimi formalaşmasına yönəlir. Müəllim dərsdə şagirdlərin intellektual, psixi və mənəvi inkişafı, habelə fərdi imkanlarının, maraq və qabiliyyətlərinin inkişafı üçün əlverişli şərait, normal mənəvi-psixoloji iqlim, dəstəkləyici mühit yaradır, onlara hörmət, qayğı və həssaslıqla yanaşır.

Fəal (interaktiv) dərs öyrənənlərin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi mexanizmi ilə də ənənəvi dərsdən əsaslı şəkildə fərqlənir. Əvvəllər qiymət şagirdləri gərdinlik, qorxu və intizarda saxlayan, dəqiq meyarlara əsaslanmayan və çox vaxtı subyektiv səciyyə daşıyan bir vasitədən müasir təlimdə qarşıya qoyulan məqsəd və təlim nəticələrinə gətirib çıxaran, müəyyən meyarlarla ölçülə bilən təsirli vasitəyə çevrilmişdir.

Fəal dərsdə qiymət məqsəd yox, məqsədə çatdıran vasitə rolunu oynayır; o, öyrənələrin ilkin səviyyəsini, təlimdə irəliləyişini və yekun nailiyyətlərini üzə çıxarmağa və istiqamətləndirməyə xidmət edir..

Müasir dərs təlim prosesinin bütün komponentlərində (məqsəd, məzmun, metod, forma, texnologiya və s.) olduğu kimi, quruluş etibarı ilə də yenikonseptual əsasda qurulur və müasir texnologiyalara əsaslanır.. Dərsdə öyrədən və öyrənən münasibətləri yeni əsasda – demokratiya və humanizm əsasında, əməkdaşlıq şəraitində qurulmalıdır. Öyrənələr təlimin mərkəzi fiquru, bərabərhüquqlu üzvü, fəal subyekti kimi, tədqiqatçı kimi fəaliyyət göstərməlidir

Müəllim isə biliklərin ötürücüsü kimi yox, şagirdin idrak fəaliyyətinin təşkilatçısı, yönəldicisi, bələdçisi kimi çıxış etməlidir. Dərsdə əlverişli mənəvi-psixoloji iqlim, müsbət emosional vəziyyət, dəstəkləyici mühit yaradılmalıdır. Müəllim hər bir öyrənənə hörmət, qayğı və həssaslıqla yanaşmalı, onun yaradıcı şəxsiyyət kimi intellektual, mənəvi və psixi inkişafı, habelə fərdi imkanlarının, maraq və qabiliyyətlərinin inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmalı, fəallığını Müasir dərsin başlıca cəhətlərirndən biri öyrənənlərin fəallığıdır ki, buna da fəal-interaktiv təlim metodlarından istifadə etməklə nail olmaq mümkündür.

Bu metodlara əsasən sadaladığımız iş formaları müəyyən edilir: fərdi, cütlərlə, böyük və kiçik qruplarla iş. Öyrənənlər müsahibə prosesində özünü daha fəal hiss edir. Dərsdə qruplarla,

cütlərlə iş tədqiqatını artırır, onların bir-biri ilə əməkdaşlıq, yaradıcılıq, qarşılıqlı münasibətlərini formalaşdırır Müasir təlim texnologiyalarında öyrənənlərin intelektual səviyyəsi, mənəvi cəhətdən inkişaf etdirilməsi ön plana keçirilir. Müasir təlim texnologiyaların təlimdə tətbiqi öyrənənlərin öz fikirlərini aydın, məntiqi ardıcıllıqla ifadə etmələrinə, nitq və lüğət bazalarının inkişafına istiqamət verir. Bu metodlar öyrənənlərin yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirməklə, onlarda yüksək mədəniyyəti formalaşdırır .

Təlimin başlıca vəzifələrindən biri öyrənməyi öyrətmək, onların biliklərə şüurlu yiyələnmələrini təmin etməkdir. Təhsilin keyfiyyəti təlimin yeni müasir texnologiyasını və tədris prosesini bilavasitə reallaşdıran müəllimin yaradıcı potensialından, öz üzərində işləməsindən, peşəsini ürəkdən sevməsindən asılıdır. Öyrənənlər ümumi inkişafında əsas məqsəd hərtərəfli inkişaf etmiş, hümanist yönümlü şəxsiyyət yetişdirməkdən ibarətdir. Bu isə yeni texnologiyalar şəraitində hər bir fərdi xüsusiyyətləri nəzərə almaqla yanaşmağı tələb edir.

Peşəkar müəllimin dərs prosesində sərbəst ədəbi dildə danişması daha məqsədəuyğundur.

Öz peşəkarlığı üzərində daima çalışan müəllim dəyişən və inkişaf edən cəmiyyətin tələbləri ilə ayaqlaşmalı,bütün fəaliyyətini öyrənənlərin bir vətəndaş kimi yetişməsinə həsr etməli və bu zaman düzgün öyrədən və öyrədənlər arasındakı münasibəti yaratmağa bacarmalıdır.

Müasir müəllim bu günkü sinif otaqlarını öyrədən və öyrənən üçün əsl cənnət məkanına çevirməyi və şagirdlərinin sevimlisi olmağı bacarmalıdır.

Açar sözlər: şəxsiyyət,humanist, tərbiyə, şəxsiyyətyönümlü, müasir

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan SSR Müəllimlərin 5-ci qurultayı Bakı 1980 /Maarif nəşriyyatı

2. Azərbaycan Respublikasında Pedaqoyi təhsilin və Müəllim Hazırlığının Konsepsiya və Strategiyası Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 25 iyun 102 saylı qərarı.

3. Uşaq Hüquqları Konvensiyası.Maddə 2.

4. Ə.Ə.Əlizadə. “Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri” .Bakı,2004

5. Ə.Ə.Əlizadə,H.Ə.Əlizadə “ Yeni pedaqoji təfəkkür: Psixopedaqogikaya giriş“.Bakı,2000

ZAMAN VE ÖZNE ve SİNEMA

TIME & SUBJECT & CINEMA

Esra E. Demir
Uygulamali Sanatlar Felsefe Bölümü, Viyana

ÖZET

Zaman nedir? Bu soru Immanuel Kant sonrası bir altın çağ yaşıyor: gerek Jacobi'nin Spinoza tartışmasında gerek Husserl ve Heidegger de. Kant bir zaman teorisi tanımlamamıştır ama zaman kavramını "Saf aklın eleştirisi"'nde ele alış biçimi, insan ve hayatı hangi çıkarımlar ve değerler altında algıladığını gösterir. Akıl neredeyse bilincin en üst noktasında asilce hükümdarlığını sürdürürken, zaman diskalifiye olmuş ve her an yargının nesnesidir. "Saf aklın eleştirisi"'nde Kant bizlere insan hayatı bakımından zamana atfettiği değeri yansıtır: Aklın yargısı, zaman diye anlamlandırdığımız hayattan daha üstündür.

Öte yönden zaman Kant'ta çok önemli bir rol oynar: transandantal boyutta zaman düşünce ve nesne dünyasini bağlayan öğedir. Öznenin dünya ile olan kurduğu ilişkiyi hem koşullayan, hemde mümkün kilan sey zamandır. Bu bağlamda Kant *şemalardan* (*Schemata*) bahseder. *Şemalar* transandantal zaman tanımından başka bir şey değildir, ayrıca deneyimlerimize anlam katarlar. Anlam kavramı "Saf aklın eleştirisi"'nde ilk kez burda şemalar bölümünde karşımıza çıkar. Kant dört tane *şema* tanımlar: zaman serisi (*Zeitreihe*), zaman içerigi (*Zeitinhalt*), zaman düzeni (*Zeitordnung*) ve zaman epitomu (*Zeitinbegriff*). Görüldüğü üzere Kant bir zaman teorisi inşa etmesede, zaman hakkında oldukça kapsamlı tanımlar yapmıştır.

Ama zamanın kendi icindeki bölünmelere sadece felsefe degil sinema da işaret eder. Bu bağlamda Ulus Baker de zaman sorunsalının önemini sinema üzerine olan calışmalarında görünür kılmaya calışmıştır. Sunum zaman teoremini Kant'tan yola çıkarak inceleyip, bu tanımların sinema alanında ne anlam ifade ettiğini kristalleştirmeye çalışacak.

Anahtar Kelimeler: Zaman, Özne, Yargı, Deneyim, Akıl, Şema, Sinema

ABSTRACT

What is time? This question is experiencing a post-Immanuel Kantian golden age: both in Jacobi's discussion of Spinoza and in Husserl and Heidegger. Kant did not define a theory of time, but the way he handled the concept of time in his "Critique of Pure Reason" shows under which inferences and values he perceives human and life. While the reason reigns noblely almost at the highest point of consciousness, time has been disqualified and is always the object

of judgment. In his critique of pure reason, Kant reflects on the value he attributes to time in terms of human life: The judgment of reason is superior to the life we interpret as time.

On the other hand, time plays a very important role in Kant: in the transcendental dimension, time is the element that connects the world of thought and the world of objects. What makes the subject's relationship with the world conditioned and possible is time. Time is what conditions and makes possible the subject's relationship with the world. In this context Kant speaks of schemas (*Schemata*). Schemata are nothing but a transcendental definition of time, and they also give meaning to our experiences. The concept of meaning first appears here in the "Critique of Pure Reason" in the section on schemas. Kant defines four schemas: time series (Zeitreihe), time content (Zeitinhalt), time order (Zeitordnung) and time epitome (Zeitinbegriff). As can be seen, although Kant did not construct a theory of time, he gave quite comprehensive definitions of time.

But not only philosophy but also cinema points to the divisions within time itself. In this context, Ulus Baker has also tried to make the importance of the problematic of time visible in his studies on cinema. The presentation will examine the theorem of time starting from Kant and will try to crystallize what these definitions mean in the field of cinema.

Keywords: Time, Subject, Judgment, Experience, Reason, Schema, Cinema

YAŞAYAN BİR EHRAM DOKUMA ATÖLYESİ VE ÜRETİLEN DOKUMALARIN GÜNLÜK KULLANIM ALANLARINA UYARLANMASINDAN ÖRNEKLER

A LIVING EHRAM WEAVING STUDIO AND EXAMPLES OF THE ADAPTATION OF THE WEAVINGS PRODUCED TO DAILY USE AREAS

Reyhan POLAT

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Halı, Kilim ve Geleneksel Kumaş Desenleri Anasanat Dalı

Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Fine Arts, Department of Traditional Turkish Arts, Carpet, Kilim and Traditional Fabrics Major Art

ORCID ID: 0000-0003-1705-5473

ÖZET

Geleneksel mekikli dokumalar arasında yer alan ehram, estetik öğeler taşıyan ince ve sık dokunmuş yünlü bir kumaştır. Ehram, car ve çarşaf gibi kadınların örtünme ihtiyacını karşılayan bir dokuma olması sebebi ile insan vücudunu örtmeye yetecek bir ebata sahiptir. Tezgah eninin söz konusu ebatı sağlayamamasından dolayı dokunan iki ayrı kumaşın birleştirilmesi ile elde edilen ehram, elde eğrilmiş doğal boyalı ipliklerle dokunmaktadır. Ehramı el dokuması diğer kumaşlardan ayıran özellik kendine has bir motif belleğine sahip olmasıdır. Folklorik olarak yaygınlaşmış motifler, dokuma esnasında ilave bir iplikle dokunur ya da dokumadan sonra nakış tekniği ile zemin üzerine işlenir. 18. yüzyıl sonrası şal dokumacılığından farklı bir kategoride yorumlanan ehram, genellikle belirli renk gruplarında üretilmektedir. Talebin fazlalığı sebebi ile Bayburt, Erzurum ve Gümüşhane çevrelerinde kurulan dokuma atölyelerinin yanı sıra evlerde kurulan tezgahlarda da üretilmiş, lakin tüm el dokumaları gibi ustaları ve atölyeleri zamanla azalmıştır. Günümüzde dokuma yapmaya devam eden birkaç atölyeye ve sınırlı sayıda dokuyucuya ulaşılmıştır.

Çalışmada, Bayburt'ta üretime devam eden bir ehram dokuma atölyesinin ziyareti sırasında yapılan araştırmalara yer verilmiştir. Yöredeki ehram ihtiyacını karşılayan atölyede kullanılan tezgahlar ve güncel dokunan kumaşlar fotoğraflanmış, dokuma aşamaları kaydedilmiştir. Bir kültürü devam ettiren, aynı zamanda yöredeki dokuyuculara istihdam sağlayan yerel atölyenin hediyelik eşya bölümünde dokumaların farklı günlük kullanım alanlarına uyarlandığı ürünlerden örnekler arşivlenmiştir. Kullanımı dokunan bölgeler dışında yaygın olmayan geleneksel bir el dokumasının; farklı formlar üzerinde şekillendirilerek alışılmış kullanım alanı dışında yaygınlaştırılması amacı ile üretilmiş numuneleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ehram, Dokuma, Atölye, Tezgah, Geleneksel, Yün.

ABSTRACT

Ehram, which is among the traditional shuttle weaving, is a thin and woven wool fabric that carries aesthetic elements. Since it is a weaving that meets the need of covering women such as Ehram, car and chador, it has a sufficient size to cover the human body. The Ehram, which is obtained by combining two separate fabrics woven due to the inability of the loom width to provide the size in question, is woven with hand-spun naturally dyed yarns. What distinguishes Ehram from other hand-woven fabrics is that it has a unique motif memory. Folklorically widespread motifs are woven with an additional thread during weaving or embroidered on the ground with embroidery technique after weaving. Interpreted in a different category than shawl weaving after the 18th century, Ehram is generally produced in certain color groups. Due to the high demand, weaving studios established around Bayburt, Erzurum and Gumushane, as well as looms established in houses but like all hand weaving, their masters and weaving studios have decreased over time. Today, a few studios and a limited number of weavers continue to weave.

In the study, research conducted during the visit of an Ehram weaving studio continuing production in Bayburt was included. The looms and current woven fabrics used in the studio meeting the need for Ehram in the region were photographed and weaving stages were recorded. In the souvenir section of the local studio, which maintains a culture and also provides employment to weavers in the region, examples of products in which weaving is adapted to different daily uses are archived. The dissemination of traditional hand weaving, the use of which is not widespread outside the surrounding areas, outside its own area of use by interpreting it in different forms has been examined.

Keywords: Ehram, Weaving, Studio, Loom, Traditional, Wool.

INSTALLATIONS BASED ON TRANSFORMING THE ARCHITECTURAL STRUCTURE

MİMARİ YAPIYI DÖNÜŞTÜRMEYE DAYALI ENSTALASYONLAR

Yasemin ERENGEZGİN KAFKAS
Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü
Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakif University, Faculty of Fine Arts, Department of Graphic Design
ORCID ID: 0000-0001-6044-7013

ÖZET

'Enstalasyon' ya da 'yerleştirme sanatı' olarak adlandırılan üretim tekniği, kavramsal yaklaşımların hakim olmaya başlamasını takiben özellikle 1960'lardan sonra sanat mecrasındaki yerini almıştır. Enstalasyon yöntemi günümüzde de farklı boyut ve içerikteki eserlerle açık ya kapalı mekanlarda karşımıza çıkmakta, sanatçı ve izleyici açısından cazibesini sürdürmektedir. Yerleştirme tarzı işlerin geleneksel üretim ve sergileme yöntemlerinin sınırlarını aşarak sanat eserini özgürleştirdiğini, bir anlamda bağımsız bir obje ve meta olmaktan uzaklaştırabildiğini söylemek mümkündür. Bu yöntem sanatçının tercihi, kurgusu doğrultusunda değişen ölçülerde sergileme alanını doğrudan sanat eserine dönüştürme ve seyirciyi işin içerisine dahil etme gibi imkanlar sunmaktadır.

Spesifik olarak sergileneceği yere özgü tasarlanması esas olan yerleştirmelerin genel karakteri bu şekilde özetlenebilir olsa da, aslında enstalasyon çalışmalarını kendi aralarında ortamla ilişkileri ve bu bağlamda yarattıkları etki açısından çok farklı özellikler taşımaktadırlar. Her eserin mekanla bağının gücü değişmekte, bu durum kalıcılık/ geçicilik, ticarilik gibi değişik problemleri de eserin değerlendirilmesi bağlamında ortaya getirmektedir.

Bu bildiri, enstalasyonun mekanı sanat eserine dönüştürme potansiyelini ve bunun önemini belirleme amaçlıdır. Öncelikle literatürde bu alana dair yapılmış olan çalışmalar taranarak enstalasyon kavramı genel anlamıyla açıklanmıştır. Farklı sanatçılara ait enstalasyon olarak değerlendirilen eserlerden örnekler incelenerek bu eserler farklı kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmayla beraber aslında yerleştirme ve mekan düzenlemesinin neyi amaçladığı, hangi tarz işlerde bu amaca daha fazla yaklaşılarak yöntemin daha anlamlı hale geldiği tartışmaya açılmıştır. Mekanın mimarisine müdahale ederek onu dönüştürebilen örnekler üzerinde özel olarak durulmuş, bunların diğerlerinden farklılıkları vurgulanmıştır. Bildirinin sonuç bölümünde bu dönüşümü gerçekleştirerek mekanı eserin ayrılmaz bir parçası haline getirebilmenin, enstalasyon yapmanın mantık ve motivasyonuna en uygun yaklaşım olduğu savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enstalasyon, Yerleştirme Sanatı, Sanat Objesi, Sergileme, Çağdaş Sanat.

ABSTRACT

The production technique, called 'installation' or 'installation art', took its place in the art medium especially after the 1960s, following the dominance of conceptual approaches. Today, the installation method still appears in open or closed spaces with works of different sizes and content, and continues to be attractive for the artist and the audience. It is possible to say that installation-style works transcend the limits of traditional production and exhibition methods, liberating the work of art, and in a sense, distance it from being an independent object and commodity. This method offers opportunities such as transforming the exhibition area into a work of art in varying sizes in line with the artist's choice and editing, and incorporating the audience into the work.

Although the general character of the installations, which is essential to be designed specifically for the place where they will be exhibited, can be summarized in this way, in fact, the installation works have very different characteristics in terms of their relations with the environment and the effect they create in this context. The strength of each work's connection with the space changes, and this situation brings up different problems such as permanence/transience, commercialism in the context of the evaluation of the work.

This paper aims to determine the potential of the installation to transform space into a work of art and its importance. First of all, the studies on this field in the literature were scanned and the concept of installation was explained in general terms. Examples of works that are considered installations by different artists have been examined and these works have been classified under different categories. With this classification, it has been opened to discussion what the installation and space arrangement actually aims, and in which kind of works this purpose is approached more and the method becomes more meaningful. Special attention is given to examples that can transform the architecture of the space by interfering with it, and their differences from the others are emphasized. In the conclusion part of the paper, it is argued that making the space an integral part of the work by realizing this transformation is the most appropriate approach to the logic and motivation of installation.

Keywords: Installation, Installation Art, Art Object, Exhibition, Contemporary Art.

GİRİŞ

Kimilerine göre 1945 sonrası, bazı teorisyenlere göre ise 1960'lara tarihlenen Postmodernizm'in hayatımıza girişi sanat alanında da farklı yaklaşımların ortaya çıkmasının zeminini hazırlamıştır. Sanatçılar gelenekselin de, modern sanatın da sınırlarına sıkışmayı reddederek ve meşhur "anything goes" sloganını benimseyerek insanlığın tüm görsel birikimini

hem sahiplenip hem de geleneksel sanat üretim biçimlerine kıyasıya meydan okuyan işler ürettiler. Postmodern zamanları büyük anlatıların, manifestoların, akımların sona erdiği bir dönem olarak değerlendirmek mümkündür. Kavramsal ifadelerin öne çıkmaya başladığı'60 sonrası dönemin üretim ve sunum teknikleri açısından bizlere çok zengin bir alan açtığını ve bu anlamda sanatı ve sanatçıyı özgürleştiği ise inkar edilemez.

Bu çalışmanın çerçevesini oluşturan enstalasyon, diğer adıyla yerleştirme sanatı, çağdaş sanatta mimarlık ve performans dışında birçok başka görsel sanat disiplininden de destek alan bir tarzdır. Dilimizde "döşeme, yerleştirme, kurulum" gibi çeşitli anlamlara karşılık gelen enstalasyon, açık veya kapalı mekanlarda sunulabilir ve seçilen mekanın esere dahil edilmesi, onunla bütünleşmesi fikrini esas alır. Kelime ilk kullanılmaya başlandığında daha çok sanatçıların eserlerini bir mekana, örneğin bir galeri duvarlarına nasıl yerleştirdiklerini, düzenlemeyi nasıl yaptıklarını tanımlamak için kullanılıyordu. Zamanla yerleştirmeler sanatçıların çalışmalarını mekana özgü tasarladıkları bir tarza dönüşmüş; ortamla beraber izleyicinin eserle iletişimi artırılarak, bazen eserin bir parçası haline geldiği bir anlayışı temsil etmeye başlamıştır.

Enstalasyonun ilk örneklerinden sayılabilecek olan Robert Smithson'un land-art çalışmaları ve bunların çeşitli dökümanter çıktıları, fotoğraflar ve araziden alınmış malzemeleri galeride sergilemesiyle sanat eserlerinin piyasaya kolayca sürülebilecek birer meta olmaktan çıkartılmasının temelleri atılmıştır. Sanatçı, müze ve galeri sistemini sadece modası geçmiş değil, aynı zamanda bir yaratıcı olarak sanatçı için kısıtlayıcı olarak görüyordu. Ona göre müzeler akıl hastaneleri ve hapishaneler gibiydi. *"Müzeler birer mezardırlar ve görünüşe göre her şey birer müzeye dönüşmekte. Resim, heykel ve mimarlık bitti ama sanat alışkanlığı sürmekte. Sanat muazzam bir atalete kapılmakta".* (Smithson,1967) Yine de bu dönemde tam anlamıyla bir özgürleşmeden söz edilemez.

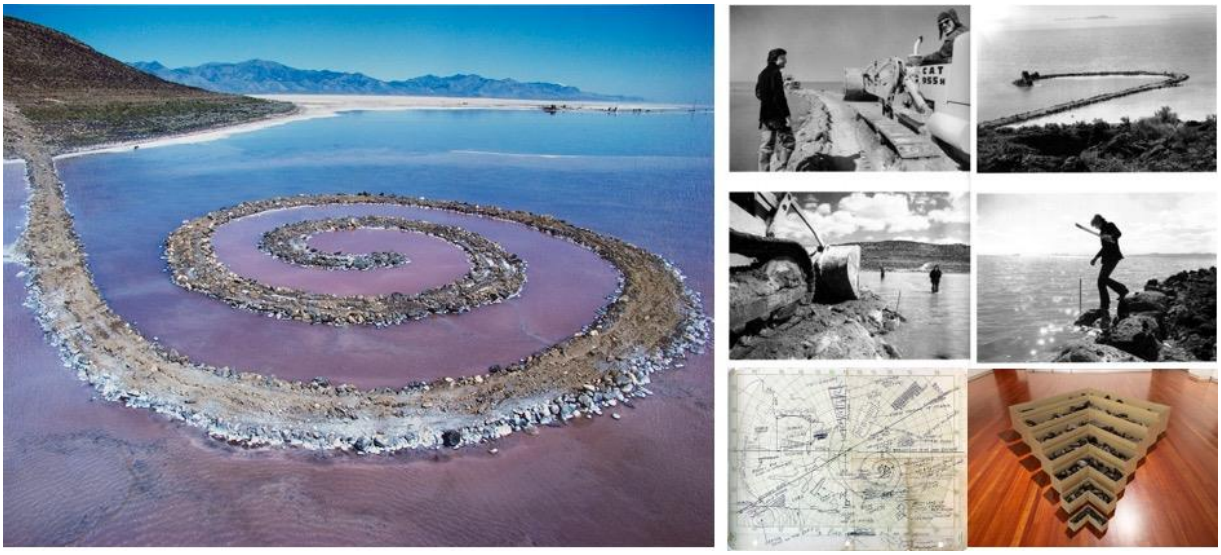

1. *Robert Smithson,"Spiral Jetty",1970 Great Salt Lake,Utah / galeride sergilenen malzemelerden*

Smithson, eserin bulunduğu geniş mekan olarak 'yer' ve 'yer olmayan' (bu yerin galeride fotoğraf, harita, çeşitli malzeme ve dokümanlarla yeniden sunumu) arasında bir ayrım yapmıştır. Bu ayrım önemliydi. Zira Smithson ve Michael Heizer, Nancy Holt, James Turrel ve Walter de Maria gibi diğer arazi sanatçıları galeri dışında çalışmalarına rağmen işleri galeri sistemi tarafından sağlanan çerçeveye bağımlı kalmıştır. Smithson entropi kavramına vurgu yapıyordu. Land-art sanatçılarının işleri genel olarak bu bağlamda geçicilik ilkesine bağlı kalarak oluşturuluyordu; zamanla doğa olayları ya da müdahaleler sonucunda değişim ve yok olmaya eğilimli, hatta mahkumdular. Kalıcı olan ise sergilenen belgelemelerdi.

Kavramsal sanat anlayışında şekillenmiş olan enstalasyonları avangard bir yaklaşım olarak değerlendirebiliriz- Peter Bürger'in tanımıyla: Neo Avangard. Ready-madeler ve kavramsal sanatın yaygınlaşmasıyla eserin bir meta olmaktan çıkartılarak felsefi atyapısının, altında yatan düşüncenin vurgulandığı işler öne çıkmaya başlamıştır. Yerleştirme tarzı işler de genellikle geçiciliğe dayanan bir tarz olması, seyirciyi aktif bir şekilde yapıtın içerisine dahil edebilme potansiyeliyle bu anlayışa çok uygun bir yöntem haline gelmiştir. Açık ya da kapalı alanda ya da galeride olsun, sanatçılar bir noktada land-artın çıkmazlarını da aşarak mekanı işle bütünleştiren ve sergilemeden sonra tamamen ortadan kaybolan çalışmalar da yaptılar. Enstalasyon özellikle 1970 sonrası video, ışık ve ses düzenlemeleri gibi teknolojik katkılarla beslenerek günümüzde de sıklıkla tercih edilen bir üretim şekli olageldi.

ENSTALASYONA YAKLAŞIM TARZLARIYLA FARKLI ÖRNEKLER

Bu bölümde bazı enstalasyon örnekleri incelenecektir. Eserler malzeme seçimi ve düzenleme, mekanla ilişki, kalıcılık gibi açılardan birbirleriyle farklılık göstermektedir. İşler değerlendirilirken bu farklılıklara dayanan eleştirel bir kategorizasyon oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak bu kategorizasyonda çalışmalar farklı başlıklar altında toplanmamıştır. Bunun nedeni, bazı yerleştirmelerin net bir şekilde bir gruba dahil edilemeyeceği, kategoriler arasında geçişgenliklerin bulunmasıdır. Seçilen örneklerin yorumlanması bu kategorilerle ilgili ip uçlarını okuyucuya sunacaktır.

2. *Martin Kippenberger, "The Happy Ending of Franz Kafka's 'Amerika'", 1997*

3. *Kara Walker, "Slavery! Slavery!", 1997*

2 numaralı görselde Martin Kippenberg'e ait "The Happy Ending of Franz Kafka's 'Amerika'" adlı yerleştirme sunulmuştur. Sanatçı, modern dünya ve sanatçıların bu dünyadaki yeri hakkında mizahi ama acı bir yorum sunan resimler, heykeller ve enstalasyonlarıyla tanınıyor. "*Çalışma, Kafka'nın 1927'de bitmemiş romanının sonlarına doğru bir sahneyi yeniden canlandırıyor. Düzenleme, Amerika'yı dolaşan başkahraman Karl Rossmann'ın "dünyanın en büyük tiyatrosunda" bir iş başvurusunda bulunduğu kitabın bir bölümünü yeniden hayal ediyor. "Herkes davetlidir!" "Sanatçı olmak isteyen kaydolsun!" diye istihdam çağrısını ilan ediyor..."Franz Kafka'nın 'Amerika'sının Mutlu Sonu", Kafka'nın ortak iş görüşmeleri fikrini bir sanat eserine uyarlayarak evrensel istihdamın kurgusal ütopyasını araştırıyor... Enstalasyon, toplu görüşmeler yapmak için bir oyun alanı önermek üzere bir araya getirilmiş çeşitli nesne ve mobilyalardan oluşuyor... bir düzeyde sanatçılar arasındaki rekabete ve sanat camiasındaki sürekli yargılara gönderme yapıyor."* (Lempesis, 2023)

3. görseldeki eserin sahibi ise Kara Walker. Sergide sanatçının siyah kesilmiş kağıt silüetlerinden film animasyonlarına ve kağıt üzerinde 100'den fazla esere kadar uzanan çalışmaları bulunuyor. California doğumlu sanatçı bu enstalasyonlarında iç savaş öncesi

Amerika'nın güneyindeki durumu ve köleliği sorguluyor. Eserleri cinsiyet, ırkçılık, alt üst edilmiş çocukluk gibi konuları sorguluyor.

Kippenberg'in çalışması mekanda hazır nesnelerle oluşturulmuş bir enstalasyon. Walker daha geniş bir medya kullanımı ve farklı tekniklerle galeriye yayılan bir iş oluşturmuş. İki çalışmanın da sergilendiği mekanları incelediğimizde beyaz ağırlıklı galeri bölmeleriyle karşılaşıyoruz. Walker duvarda oluşturduğu içbükey formla mekana bir nebze müdahalede bulunmuş sayılabilir. İşlerin kavramsal alt yapıları, farklı malzemeler kullanılması izleyiciyi kısmen kapsamaları ve büyük bir alana yayılmış olmaları enstalasyon kapsamında değerlendirilmelerine sebep oluyor. Ancak iki çalışmayı da değerlendirdiğimizde, aynı düzenlemelerin beyaz ağırlıklı herhangi bir galeri mekanında sergilenebileceklerini düşünebiliriz. Bu anlamda eserlerin mekanla bağlantısının çok güçlü olmadığı söylenebilir.

4. *Anish Kapoor,"As if to Celebrate/Discovered",1981* ***5.*** *Anish Kapoor, "Swayambh", 2007/ 2009*

Anish Kapoor, özellikle ana vatanı Hindistan'a ait kültür, malzeme tarihi işlerine yansıtmasıyla ünlenmiş bir sanatçı. Çalışmalarında renk pigmentlerini kullandığı formları sıklıkla kullanıyor. 4 numaralı görselde "As if to Celebrate/Discovered..." isimli eseri görülüyor. Kapoor'un buna benzer galeri mekanının zemin ya da duvarlarını kullandığı pek çok eseri bulunuyor. Bu tarz işlerinde balmumu, ahşap gibi malzemelerle oluşturduğu ana formun üzerini toz şeklindeki pudra pigmentle kaplayarak sadece saf pigmentten oluştuğu hissini veren heykeller oluşturuyor. Sanatçının sergileriyle ilgili değerlendirmelere baktığımızda, aynı çalışmanın bazı kaynaklarda heykel, diğerlerinde ise enstalasyon olarak değerlendirildiğini görmek mümkün. 5 numaralı "Swayambh" adlı çalışması ise balmumu üzerine yağ bazlı boyayla oluşturulmuş ve bir ray sistemi üzerinde yavaş biçimde hareket ediyor. Bu çalışmasını sanatçı 2007 yılında Nantes Güzel Sanatlar Müzesi'nde, 2009 yılında ise Londra Kraliyet Akademisi'nde sergilemiş. Görsel 2009 yılındaki yerleştirmeye ait. Sergileniş şekli, yerleştirildiği kemere yapılan boya

müdahalesi ile enstalasyon sayılabilse de yapıt mekandan bağımsız olarak heykel statüsünde de değerlendirilebilir. Esasında Kapoor da işlerini çoğunlukla heykel olarak tanımlıyor ve aynı zamanda eserlerini yüksek fiyatlarla satın alınıyor.

6. *Ai Weiwei,"Life Cycle",2018*

Çinli sanatçı ve aktivist Ai Weiwei 2018 yılında Los Angeles Marciano Sanat Vakfı'nda açtığı serginin bir parçasını "Life Cycle" adlı enstalasyon oluşturuyordu. Allon Shoener sergideki en yeni ve anıtsal eserin bu olduğunu düşünüyor: "*Ai'nin, uzak kıyılarda kendileri ve aileleri için özgürlük ve daha iyi yaşam koşulları bulmaya çalışan binlerce umutsuz insanın kırılgan şişme lastik botlarda hayatlarını riske attığı mevcut küresel mülteci krizine verdiği yanıttır. Mesajı mevcut koşullarla ilgili; ancak, bunu iletmek için geleneksel bir Çin teknolojisini - bambu uçurtma yapımı - uyarlıyor. Afrikalıların Avrupa kıtasına ulaşma girişimlerinde kullandıkları türden şişme lastik botun bambudan bir simülasyonunu yaptı. Mesaj tartışmasız açık."* (Shoener, 2018)

Sanatçının mesajının yanı sıra, mekanı kullanış şekli ve yerleştirmenin devasa boyutu gerçekten etkileyici. Bu devasa kütle mesajını verirken yapımında kullanılan bambu çubukların sayesinde bir hafiflik ve yitiş hissini de izleyiciye taşıyor. Weiwei zemine yerleştirdiği botla sınırlı kalmamış, tavandan sarkan çeşitli hayvan ve mitolojik figür izlenimli formlarla tüm mekanı işin içine katmayı başarmış.

7, 8, 9. *Ai Weiwei,"Arch",2017/ 2022*

Ai Weiwei ifade özgürlüğünü konu aldığı kafesli bir kemer biçimindeki "Arch" adlı eserini 2017 yılında New York'ta Washigton Meydanı'nın kemerinin altına yerleştirmişti. (Görsel 7) Aynı heykel 2019 yılında Stockholm'deki İsveç Ulusal Müzesi'nin önüne kalıcı olarak yerleştirildi. (Görsel 8 ve 9) Bu eser de farklı kaynaklarda enstalasyon ya da heykel olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum çalışma yarın satın alınarak bir özel mülkte sergilense anlamının nasıl kayacağını sorgulatabilir. Ancak burada sanatçının tavrı belirleyici olmaktadır. Weiwei eserini bu şekilde satışa çıkartmak yerine muhtemelen kendince daha anlamlı bulduğu bir mekanada kalıcı olmasını tercih etmiş. Eserin sergilendiği iki mekandan hangisinde daha fazla anlam taşıdığı, ya da tamamen farklı bir mekanda kavramsal içeriğini daha isabetli olarak taşımış olabileceği konusu ise bizce izleyicinin/ katılımcının yorumlarına açıktır.

10. *Elise Morin, "Waste Landscape", 2011*

Sanatçı Elise Morin ve mimar Clémence Eliard tarafından tasarlanan "Waste Landscape" 600 metrekareyi kaplayan bir çalışma ve 60.000 satılmamış CD kullanılarak oluşturulmuş. CD'ler birbirlerine elle dikilerek tutturulmuş. Mekan Paris'te bir kültür merkezi. İnsanlar tamamen yapay olarak oluşturulmuş parıldayan tümseklerin içinde dolaşabiliyorlar. 'Waste landscape' 'atık manzarası' olarak Türkçe'ye çevrilebilir. Adından da anlaşılacağı gibi çalışma atık üzerine bir yorum olarak meydana getirilmiş. Yaşam döngüleri, nesnelerin ömrü, bir nesnenin farklı aşamaları ve çevre gibi çeşitli konuları akla getiriyor. "*Eseri en iyi biçimde sanatçıların kendi sözleri açıklıyor: "Proje 'ömrünün' sonuna kadar üretim araçlarından kadar küresel, yenilikçi ve kararlı bir yaklaşımı birleştiriyor. Atık Peyzaj, projenin hedefleriyle uyumlu yerlerde sergilenecek: sanatın toplumdaki rolü, kültür yoluyla çevre sorunlarına karşı bilinçlendirme, alternatif üretim biçimleri, yerel düzeyde ortak çalışma ve profesyonel rehabilitasyonun değerlendirilmesi… Waste Landscape, çağdaş sanat, çevre düzenlemesi ve çevresel kaygılar demek."* (Del Vecchio, 2011)

11. *H. Oliveira,"Dasnatureza",2011* ***12.*** *Henrique Oliveira, "Corner Prolapse", 2009*

Sanatçı Henrique Oliveira'nın zeminden, kapı eşiklerinden ve mobilyalardan fışkıran sanat eserleri, inşa edilmiş çevre ile doğanın gücü arasındaki ilişkiye dair dikkate değer bir yorum. Gerçeklik ile uhrevi manzara arasındaki ilişkiyi araştıran enstalasyonlarda, çatlamış, kırılmış ve büyümeyi kontrol altına alamayan duvar ve tavanlardan muazzam ahşap uzuvlar ve asma benzeri formlar çıkıyor.

13. *H. Oliveira,"Transarquitetonica",2014* ***14.*** *Henrique Oliveira, Transarquitetonica'nın içi*

Oliveira, tuğla, ahşap, PVC, ağaç dalları, çamur ve diğer buluntular gibi çeşitli hazır ve organik malzemeler kullanıyor. Kendi şehri São Paulo'nun çevresine kurulan, renk ve doku bakımından yıpranan ve çeşitlenen kontrplak çitlerin tipik bir örneği olan, Portekizce 'muhafaza' veya 'biniş' anlamına gelen 'tapum'ları çalışmalarına dahil etti. "Transarquitetonica" gibi en büyük eserlerinden bazıları, binanın hem dışını hem de içini dolaşır.

15. *H. Oliveira,"Baitogogo",2013*

Oliviera'nın 2013 yılında Paris Palais de Tokyo'ya yaptığı enstalasyon en çarpıcı işlerinden biridir. Sanatçının oluşturduğu organik formlar mekanla tamamen bütünleşmiş, bütün alanı insanı içine alan devasa bir esere dönüştürmüştür. Bu çalışma mimari yapının kendisinin tümüyle bir esere dönüşmesine verilebilecek en iyi örneklerden birisidir, yapıt kapladığı mekandan ayrı düşünülemez.

SONUÇ

Enstalasyon sanatı başlangıcından itibaren esas olarak sanat eserinin metalaşmasına karşı olarak ortaya çıkmıştır. Geçmişte ve günümüzde sanatçılar çok çeşitli kavramsal vurgular taşıyan, mekan tercihleri çeşitlenen, gelişen teknolojiyle desteklenen enstalasyon tarzında yapıtlar üretmişlerdir. Araştırmamızın sonucunda yerleştirme adı altında yer alan çalışmaların iç ya da dış mekanda olsun, mimari yapıya müdahale etme ya da dahil olma düzeylerinin birbirinden farklı seviyelerde olduğu görülmüştür. Öyle ki, bazı eserler bazı kaynaklarda enstalasyon sınıfına dahil edilirken, diğerlerinde heykel olarak adlandırılabilmektedir.

Daha önceleri sanatçının galeri mekanını düzenleme şekli anlamında da kullanılmış olan 'enstalasyon' kelimesi, zamanla sanatçının, onun eserinin ve izleyicinin çok özel ve daha bütünleştirici bir ilişki kurabileceği bir anlayışa dayanan bir sanat formu haline gelmiştir. Mekana özgü ve sergileme sonunda ortada alınıp satılabilir bir nesnenin kalmadığı geçici düzenlemeler sanatın asıl amacına yaklaşmasında bir basamak olmuşlardır. Enstalasyon/ yerleştirme tarzı çalışmalar avangard bir anlayışın simgesi olma potansiyelleriyle, galeriye hapsolmuş sanatı özgürleştirmede rol oynamış ya da galeri mekanını dönüştürmüşlerdir.

Bütün bu özellikleri ve toplumsal, sosyo-politik konularda kavramsal vurgulara çok açık oluşu enstalasyonları sanata daha idealist ve duyarlı yaklaşan, eserinin metalaşmasına karşı olan, piyasadan çok izleyiciyi önemseyen sanatçılar açısından daha önemli hale getirmektedir. Mimari yapılara organik müdahalelerle çarpıcı görseller yaratan Oliviera örneğinde olduğu gibi, özellikle günümüzün en önemli meselelerinden birisi olan çevre sorunu gibi alanlara eğilmede enstalasyonların çok etkili sonuçlar yaratabileceğini gördük. Çalışmanın sonucunda bahsi geçen belirleyici karakteristikleri açısından amacına en çok yaklaşan ve enstalasyon tanımının içinin doldurabilen çalışmaların gerçekten de mekandan ya da mimariden ayrı düşünülemeyecek olanlar olduğu kanısına vardık. Enstalasyon çalışmaları gelecekte de kavramsal sanatın izleyiciyle arasına mesafe koyan metinsel örneklerine karşıt olarak onun en önemli taşıyıcılarından birisi olarak var olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

KAYNAKLAR

BURGER, P. (2003). *Avangard Kuramı.* İstanbul. İletişim Yayınları.
DEL VECHHIO, L. (2011). A Shining Waste Landscape. https://www.yatzer.com/A-Shining-Waste-Landscape. (erişim: 14.05.2023)
LEMPESIS, D. Art-Presentation: Martin Kippenberger-The Happy End of Franz Kafka's "Amerika". http://www.dreamideamachine.com/?p=67201, (erişim: 12.05.2023)
SHOENER, A. (2018). Ai Weiwei: Life Cycle at the Marciano Art foundation. https://culturaldaily.com/ai-weiwei-life-cycle-at-the-marciano-art-foundation, (erişim:13.05.2023)
SMITHSON, R. (1967). Some Void Thoughts on Museums. Arts Magazine (4). 41.

GÖRSELLER

1. https://umfa.utah.edu/third-saturday-spiral-jetty-field-guide, (erişim: 12.05.2023)
2. http://www.dreamideamachine.com/?p=6720, (erişim: 12.05.2023)
3.https://www.themodern.org/exhibition/kara-walker-my-complement-my-enemy-my-oppressor-my-love, (erişim: 12.05.2023)
4. https://popuppainting.com/2017/01/anish-kapoor/, (erişim: 12.05.2023)
5. https://popuppainting.com/2017/01/anish-kapoor/, (erişim: 12.05.2023)
6.https://www.semel.ucla.edu/longevity/senior_scholar/la-fridays-bob-and-tom-ai-weiwei, (erişim: 13.05.2023)
7. https://www.uapcompany.com/projects/arch, (erişim:13.05.2023)
8,9. https://www.dezeen.com/2022/07/12/ai-wei-wei-cage-like-arch-installation-stockholm/, (erişim: 13.05.2023)
10. https://www.yatzer.com/A-Shining-Waste-Landscape, (erişim:14.0.2023)

11,12.https://www.thisiscolossal.com/2022/04/henrique-oliveira-nature-architecture/, (erişim:15.05.2023)
13,14.https://www.thisiscolossal.com/2022/04/henrique-oliveira-nature-architecture/, (erişim:15.05.2023)
15.http://tuhinternational.com/2013/08/16/baitogogo-by-henrique-oliveira-at-palais-de-tokyo/, (erişim:15.05.2023)

EXPLORING THE CONCEPT OF HUMAN DIGNITY:
A PROBLEM IN CONTEMPORARY THEOLOGY AND THE PHILOSOPHY OF RELIGION[1]

Sevcan ÖZTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı
Assist.Prof. Dr., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Theology, Philosophy of Religion Department
ORCID ID: 0000-0001-5423-4986

ABSTRACT

The concept of human dignity is widely acknowledged as the basis for human rights and social justice, encompassing the worth and value of every human being irrespective of their social status or personal characteristics. This concept has been a central issue in contemporary theological and philosophical discussions and in the most recent debates in the philosophy of religion with a particular focus on its epistemological and ontological dimensions. This paper aims to explore the concept of human dignity as a problem in contemporary theology and the philosophy of religion with reference to its theological and philosophical foundations. The epistemological and ontological dimensions of the concept of human dignity make a particular focus on the question of where the dignity of the human being, namely his/her special status, comes from. Theologically speaking, the answer to this question can be found in the sacred texts, which define the role of the human being on earth as the ultimate representator of God. This paper will examine the various theological interpretations of the inherent dignity of the human being with a particular focus on the role and position of the human being on earth as the representator of God. The paper will argue that understanding the concept of human dignity in contemporary theology and the philosophy of religion requires a careful analysis of the theological and philosophical foundations of the concept. It is hoped that this paper will contribute to the ongoing discussion on the concept of human dignity by examining its theological and philosophical foundations.

Keywords: philosophy of religion, human dignity, theological anthropology

INTRODUCTION

Human dignity is a contemporary concept including various dimensions of human existence. This paper aims to explore the concept of human dignity that refers to the worth and value of

[1] This paper is based on the research I conducted as a visiting researcher at the Center for Comparative Theology and Cultural Studies of Paderborn University in 2019.

the human being as a problem in contemporary theology and the philosophy of religion with reference to the theological and philosophical foundations of human dignity. The various theological interpretations of the inherent dignity of the human being will be examined with a particular focus on the role and position of the human being on earth as the representator of God. I argue that understanding the concept of human dignity in contemporary theology and the philosophy of religion requires a careful analysis of the theological and philosophical foundations of the concept.

In this paper, a particular focus will be made on the Biblical statement that the human beings are created in the image of God (Bible, Genesis 1:27), and the Qur'anic statement that the human being is created as the vicegerent of God on earth (Qur'an 2:30-31; 6:165; 24:55; 27:62; 35:39; 38:26) as the religious and theological grounds of the concept of human dignity. First, I will make a brief introduction to the concept of human dignity as both a secular and religious issue in the most recent academic discussions. Then I will examine the theological justifications of human dignity from the perspectives of the Judeo-Christian and Islamic religious texts and thoughts.

1. HUMAN DIGNITY AS BOTH SECULAR AND RELIGIOUS ISSUE IN CONTEMPORARY DEBATES

Human dignity has become a central topic in almost all academic fields concerning the human being such as bioethics, politics, education, philosophy, religion, and etc. As Dan-Cohen rightly highlights, even a superficial reading would show that in recent years there has been a growing interest in the concept of human dignity "both in public discourse and the philosophical literature".[2] The concept of human dignity is widely acknowledged as the basis for human rights and social justice, encompassing the worth and value of every human being irrespective of their social status or personal characteristics. Therefore, any contemporary discussion on human dignity inevitably makes a reference to the secular discourse of human rights. This is partly because "The Universal Declaration of Human Rights" published by the UN confirms, "All human beings are born free and equal in dignity and rights."[3] The declaration is the most-known legal document that makes an emphasis on the dignity of the human being. However, it has been criticised from various angles. For instance, as Talal Asad, the well-known American Muslim anthropologist, points, the declaration does not make a definition of the "human being", therefore the question of what the qualifications of the human being it refers to remains unanswered.[4] Another question that arises regarding the attributed dignity of the human being

[2] Meir Dan-Cohen, "Introduction: Dignity and Its (Dis)content", in *Dignity, Rank& Rights*, ed. Jeremy Waldron, (New York: Oxford University Press, 2012), 3.
[3] http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/ [Accessed on 06.09.2022].
[4] Talal Asad, *Formations of the Secular - Christianity, Islam, Modernity* (Stanford, California: Stanford University Press, 2003), 148.

is usually about where the dignity of the human beings, that special status, comes from. Therefore, as also highlighted by Martin Thurner, the claim that the human beings possess an inherent dignity needs to be justified.[5] Immanuel Kant has already done a philosophical justification of the dignity of the human being based on purely moral terms with reference to the value of the human being, and he is widely considered to provide the basis of the contemporary concept of human dignity.[6] On the other hand, human dignity is not only an ethical or secular concept, it is also considered as a purely religious concept. More recently Jürgen Habermas, the well-known contemporary philosopher and social theorist, pointed out the importance of connecting secular notions with religious concepts in Christianity by highlighting the religious and theological dimensions of the concept of human dignity. Habermas suggests that religious terms such as "man in the image of God" should be translated into secular terms that can be accepted by everyone such as human dignity. Habermas believes that through such a translation activity, religious concepts would become "accessible to a general public that also includes those who have other faiths and those who have none."[7] The question whether it is possible to translate religious terms into secular notions without devaluing religious concepts for the sake of making them "secularly" acceptable is arguable. However, it can easily be claimed that it is a crucial step in the cultivation of a culture of diversity. As Braun nicely highlights, justification of secular notions such as human dignity in theological terms through reconciling "the inviolability of man's individual dignity with the politics of religious identity" is important in developing a "constructive" understanding of cultural diversity.[8] Therefore, justification of human dignity, of its nature and foundation, from different perspectives is particularly important.

2. HUMAN DIGNITY AS A PROBLEM IN CONTEMPORARY THEOLOGY AND THE PHILOSOPHY OF RELIGION

The concept of human dignity has been a central issue in contemporary theological and philosophical discussions and in the most recent debates in the philosophy of religion. The discussions and debates on human dignity make a particular focus on the epistemological and ontological dimensions of the concept. The epistemological and ontological dimensions of the concept of human dignity emphasise the questions of what the human being is, and where the

[5] Martin Thurner, "İnsan Hakları, İnsan Onuru ve Hıristiyanlık", *İnsan Onuru:İslam ve Hristiyanlıktaki Temelleri*, ed. Mualla Selçuk, Richard Heinzmann, Felix Körner (Ankara: A. Ü. Yayınları, 2006), 53.
[6] See Oliver Sensen, *Kant on Human Dignity*, (Berlin, Boston: De Gruyter, 2011).
[7] Jürgen Habermas, "Pre-Political Foundations of the Democratic Constitutional State?" in Jürgen Habermas and Joseph Ratzinger, *The Dialectics of Secularization: On Reason and Religion*, ed. Florian Schuller, trans. Brian McNeill (San Francisco: Ignatius Press, 2006), 45.
[8] Rüdiger Braun, "Dynamics of Theological Anthropology in Islamic Contexts: An Introduction" in *New Approaches to Human Dignity in the Context of Qur'anic Anthropology*, eds. Rüdiger Braun, Hüseyin I. Cicek, (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2017), 2.

dignity of the human being, namely his/her special status, comes from. Theologically speaking, the foundations of human dignity can be found in the sacred texts. The sacred texts of the Abrahamic religions, namely the Judeo-Christian and Islamic traditions, define the role of the human being on earth as the ultimate representator of God, and justify the inherent dignity of the human being based on this particular role attained to the human being by God.

Human dignity has become one of the central topics of contemporary Christian theology, particularly because of the emphasis the Vatican Council II makes on the concept.[9] In the numerous works on human dignity from theological perspective, as can also be seen Habermas' suggestion mentioned before, the Biblical statement that the human being is created in the image of God has been accepted as the theological formulation of the dignity of the human being. In other words, according to the Judeo-Christian tradition the human being is created in the image of God, as *imago Dei*, and the inherent dignity of the human being comes particularly from his/her being the image of God. The traditional views of the doctrine of *imago Dei* have been classified under the categories of "substantive", "functional" and "relational".[10] The *substantive* view of the notion consists of the discussions around the capabilities of the human being and his/her being created in a unique form. This unique form includes the qualities that distinguish the human being from other creatures, such as his/her ability to think, self-consciousness, free will, and capability of choosing between the good and bad.[11] In terms of the relational view, Karl Barth is arguably the most-known representative of the approach. This understanding suggests that being in the image of God should be interpreted as a reference to the human being's being *in relation to* God.[12] According to the functional understanding of the doctrine, being created in the image of God means that the human being is the representative of God on earth.[13] Therefore, the discussions on the idea of being created in the image of God are developed around the specific qualifications of the human being that distinguish him/her from the rest of creation as well as the superiority of the human being over all other creatures. However, recent theological literature shows that the superiority of the human being should be interpreted not as a right to dominate earth without any control. The latest discussions in biblical scholarship regard the human being's superiority "as a responsibility to care for and sustain the

[9] Particularly see nos. 1-12 of the "Declaration on Religious Freedom *Dignitatis Humanae* on the Right of the Person and of Communities to Social and Civil Freedom in Matters Religious Promulgated by His Holiness Pope Paul VI on December 7, 1965", http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_en.html [Accessed on 10.09.2022].
[10] This categorization is made by Erickson and has been adopted by most of the scholars. See Millard Erickson, *Christian Theology* (Grand Rapids: Michigan: Baker Academic, 2013), 460-69.
[11] Daniel Simango, "The Imago Dei: A History of Interpretation from Philo to the Present", *Studia Historiae Ecclesiasticae* 42, 1 (2016), 178.
[12] Simango, "The Imago Dei: A History of Interpretation from Philo to the Present", 180.
[13] D.J.A. Clines, "The Image of God in Man", *Tyndale Bulletin* 19 (1968), 101.

created order, not to dominate or, much less, to destroy it."[14] At this point, Jürgen Moltmann (1926-) introduces the human being's being *imago mundi*, namely his/her being "a microcosm in which all previous creatures are to be found again, a being that can only exist in community with all other created beings and which can only understand itself in that community."[15] He highlights that the human being's being *imago Dei* should not merely be interpreted "as subject over against nature" but with reference to his/her being *imago mundi*.[16] Therefore, contemporary interpretations of *imago Dei* makes a particular emphasis on the human being's relationship with the nature and other creatures. This shows that in the recent literature there seems to be, arguably, a shift of focus in the concerns of Christian theologians in identifying the meaning of *imago Dei*. This includes a shift from interpreting the human being's divine likeness in the context of his/her relationship with God to interpreting it in the context of his/her relationship with his/her environment.

In terms of the role of the human being on earth in Islamic theology, he/she is created as the vicegerent of God. Whereas the claim that the human being is created in the image of God is mentioned only one place in the Bible, the Qur'an states that the human being is created as the vicegerent of God on earth in at least six different verses as far as I can confirm. The views on the Islamic concept of the vicegerent of God, *khalifatullah*, presented by Muslim scholars show surprising similarities to the interpretations of *imago Dei*. Muhammad Abduh (d. 1905), known as one of the representatives of modernist Islam, makes an emphasis on the qualities of the human being that makes him superior to all other creatures, and therefore makes him the vicegerent of God.[17] His emphasis on the qualities of man such as reason and will to act shows certain parallels to the substantive understanding of the notion of the image of God. However, as is the case with modern Christian theology, recent scholarship makes an emphasis on the human being's relationship with God, his/her role as a superior force in the universe, and his/her responsibility toward both God and the rest of creation. As Seyyed Hossein Nasr, who is the best known representative of the Perennial movement of contemporary Islamic thought, writes: "Humans are, according to the Islamic perspective, created in 'the image of God' and are also God's vicegerents on earth."[18] For Nasr, the human being is capable of controlling the nature, but he highlights that the human being "rules over the earth but not in his own right, rather as God's vicegerent before all creatures."[19] The human being's right to dominate over the earth as

[14] David Hollenbach, "Human Dignity in Catholic Thought" in *The Cambridge Handbook of Human Dignity: Interdisciplinary Perspectives*, eds. Marcus Düwell, Jens Braarvig, Roger Brownsword (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 254-55.
[15] Jürgen Moltmann, *God in Creation: An Ecological Doctrine of Creation* (London: SCM Press, 1985), 186.
[16] Moltmann, *God in Creation*, 51.
[17] Muhammad Abduh, *Tafsir Al-Manar*, ed. by Muhammad Rashid Rida (Cairo, 1972), i, 21, quoted by Jafeer Idris, "Is Man the Vicegerent of God?", *Journal of Islamic Studies* 1 (1990), 106.
[18], *Islamic Life and Th*ought (Abingdon, New York: Routledge, 2008), 16.
[19] Seyyed Hossain Nasr, "Reflections on Islam and Modern Thought" *Studies in Comparative Religion* 15, 3-4, 7.

the representative of God depends on "the condition that he remains in perfect submission to Him." In other words, vicegerency brings responsibility and the responsibility means being in perfect submission to God.[20] A similar approach has been put by Naquib al-Attas (1931-), the well-known Malaysian Muslim thinker. He also regards man's vicegerency as a right to dominate over nature. However, being dominant over nature, for al-Attas, is not to destroy it but to "treat nature justly; there must be harmony between him and nature… he must look after it and make legitimate use of it, and not ruin and spread chaos over it."[21]

Current discussions on *imago Dei* and the vicegerent of God that this study has considered to be the theological foundations of human dignity in Abrahamic religions show that a particular emphasis has been made on the two dimensions of the relationship: the relationship between the human being and God, and the relationship between the human being and the rest of creation. Therefore, the most recent literature in contemporary theology and the philosophy of religion deals with the concept of human dignity not only in understanding human existence but also in defining the human being's relationship with God and other creatures.

CONCLUSION

As was mentioned before, this paper aims at exploring the concept of human dignity that refers to the worth and value of the human being as a problem in contemporary theology and the philosophy of religion. This has required an examination of the religious and theological foundations of human dignity. The sacred texts of the Abrahamic religions base the inherent dignity of the human being on his/her relationship with God. According to the Judeo-Christian tradition, the human being is created in the image of God, and according to the Qur'an the human being is the vicegerent of God on earth. Both the concepts of *imago Dei* and vicegerent of God have been interpreted in various ways. Most recent discussions on the concepts focus on the characteristics of the human being that distinguish him/her from the rest of creation with a reference to the human being's relationship with the rest of creation. From religious and theological perspective, this allows us to consider human dignity not only a definitive term or an inherent part of human existence but also a concept that has reflections and implications that transcend human existence. It is hoped that this paper will contribute to the ongoing discussion on the concept of human dignity by examining its theological and philosophical foundations.

[20] Seyyed Hossain Nasr, "Who Is Man? The Perennial Answer of Islam", *Studies in Comparative Religion* 2, 1, 4.
[21] Naquib al-Attas, *Islam and Secularism*, (Kuala Lumpur: International Institute of Islamic Thought and Civilization, 1993), 39.

BIBLIOGRAPHY

Al-Attas, Naquib. *Islam and Secularism*. Kuala Lumpur: International Institute of Islamic Thought and Civilization, 1993.

Asad, Talal. *Formations of the Secular - Christianity, Islam, Modernity*. Stanford, California: Stanford University Press, 2003.

Braun, Rüdiger. "Dynamics of Theological Anthropology in Islamic Contexts: An Introduction" in *New Approaches to Human Dignity in the Context of Qur'anic Anthropology*, edited by Rüdiger Braun, Hüseyin I. Cicek. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2017.

Clines, D.J.A. "The Image of God in Man", *Tyndale Bulletin* 19 (1968): 53-103.

Dan-Cohen, Meir. "Introduction: Dignity and Its (Dis)content". in *Dignity, Rank& Rights*, edited by Jeremy Waldron. New York: Oxford University Press, 2012.

Erickson, Millard. *Christian Theology*. Grand Rapids: Michigan: Baker Academic, 2013.

Habermas, Jürgen. "Pre-Political Foundations of the Democratic Constitutional State?" in Jürgen Habermas and Joseph Ratzinger, *The Dialectics of Secularization: On Reason and Religion*, edited by Florian Schuller, translated by Brian McNeill. San Francisco: Ignatius Press, 2006.

Hollenbach, David. "Human Dignity in Catholic Thought" in *The Cambridge Handbook of Human Dignity: Interdisciplinary Perspectives*, edited by Marcus Düwell, Jens Braarvig, Roger Brownsword. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Idris, Jafeer. "Is Man the Vicegerent of God?", *Journal of Islamic Studies* 1 (1990): 99-110.

Moltmann, Jürgen. *God in Creation: An Ecological Doctrine of Creation*. London: SCM Press, 1985.

Nasr, Seyyed Hossain. *Islamic Life and Th*ought. Abingdon, New York: Routledge, 2008.

Nasr, Seyyed Hossain. "Reflections on Islam and Modern Thought" *Studies in Comparative Religion* 15, no. 3-4: 1-13.

Nasr, Seyyed Hossain. "Who Is Man? The Perennial Answer of Islam", *Studies in Comparative Religion* 2, no. 1: 1-9.

Sensen, Oliver. *Kant on Human Dignity*. Berlin, Boston: De Gruyter, 2011.

Simango, Daniel. "The Imago Dei: A History of Interpretation from Philo to the Present". *Studia Historiae Ecclesiasticae* 42, no. 1 (2016): 172-190.

Thurner, Martin. "İnsan Hakları, İnsan Onuru ve Hıristiyanlık", in *İnsan Onuru: İslam ve Hristiyanlıktaki Temelleri*, edited by Mualla Selçuk, Richard Heinzmann, Felix Körner. (Ankara: A. Ü. Yayınları, 2006).

United Nations official website. http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/ [Accessed on 06.09.2022].

Vatican official website. "Declaration on Religious Freedom *Dignitatis Humanae* on the Right of the Person and of Communities to Social and Civil Freedom in Matters Religious Promulgated by His Holiness Pope Paul VI on December 7, 1965", http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_en.html [Accessed on 10.09.2022].

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE TÜRK CUMHURİYETLERİNİN ENTEGRASYON SÜREÇLERİ

INTEGRATION PROCESSES OF THE TURKIC REPUBLICS IN THE CONTEMPORARY PERIOD

Ağasalim HASANOV
Doç. Dr. AMBA Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü
Adres: AZ 1073, Bakü, Azerbaycan
ORCID: 0000-0003-3391-6843

ÖZET

Modern çağda Türk Cumhuriyetlerinin entegrasiyon süreçleri önemlidir ve küresel açıdan ciddi bir önem taşımaktadır. Bu sürecin önünde yer alan Türkiye, giderek küresel bir güç haline gelmektedir ve bu ülke, şüphesiz önümüzdeki on yıllarda ekonomik olarak dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri haline gelecektir. Boğazların konumu ve stratejik önemi, güçlü bir ekonomiye sahip olması Türkiye'nin bölgesel ve küresel rolünü daha da artırmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin bütünleşme yolunda bazı zorluklar yaşansa da bu fikir, tarihsel ve siyasi gerçekliğe dayalı olarak farklı düzeylerde hayata geçirildi.Türk devletleri birliğinin kurulması hem Avrupa'da hem de dünyada devletlerarası ilişkilerde yeni bir gelişme aşamasının başlangıcı olabilir. Özellikle Türk dünyasının bütünlüğü, tek bir jeopolitik alan ve platform içindeki performansı, dünyada yaşanan süreçleri mutlaka etkiliyor. Bu süreçte Türkiye-Azerbaycan ilişkileri bütünleştirici bir rol oynamakta ve tüm Türk dünyasının entegrasyonu için koşullar yaratmaktadır. Türk Devletleri Birliği'nin insani entegrasyon politikası, egemen Türk ülkeleri arasında kültürel ve siyasi birliğin insani temellerini oluşturmayı amaçlamaktadır. Türk dünyasında ideoloji, kültür, bilim, eğitim, edebiyat, sanat ve diğer alanlarda insani ilişkilerin gelişmesi, ortak değer yaratma tecrübesiyle derinleşir ve genişler.

Türk cumhuriyetlerinin (Azerbaycan, Türkiye, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve KKTC) stratejik ittifakının üst düzeyde olması, her yönde çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesi, ortak çıkarlar doğrultusunda kararlar alınması amacıyla , ilişkilerde ortaya çıkan sorunların karşılıklı mutabakat temelinde çözülmesi ve diğer devletlerin müdahalesi olmadan çözülmesi önemlidir. Ayrıca, mevcut jeopolitik gerçeklikte, diğer Türk devletleri de her bir Türk cumhuriyetinin stratejik hedefine ulaşmasını desteklemelidir. Kanaatimizce yakın gelecekte Türk devletlerinin entegrasyonunu hızlandırmak ve Türk birliğini gerçek bir güce dönüştürmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türk, Cumhuriyet, Entegrasiyon, Süreç, Birlik

ABSTRACT

In the modern era, the integration processes of the Turkic republics are relevant and are of serious importance from a global point of view. Turkey, which is at the forefront of this process, is gradually becoming a global power, and this country will undoubtedly become one of the most economically developed countries in the world in the upcoming decades. The position and strategic importance of the straits, as well as having a strong economy, further increase Turkey's role both regionally and globally.

After the collapse of the Soviet Union, although there were certain difficulties in the path of integration of the independent Turkic republics, this idea was implemented at different levels based on historical and political reality. The establishment of the union of Turkic states can be the beginning of a new stage of development in interstate relations both in Europe and in the world. Particularly, the integrity of the Turkic world, their performance in a single geopolitical space and platform definitely affects the processes going on in the world. In this process, Turkish-Azerbaijani relations play an integrative role and create conditions for the integration of the entire Turkic world. The humanitarian integration policy of the Union of Turkic States aims to create the humanitarian foundations of cultural and political unity between the sovereign Turkic countries. The development of humanitarian relations in the Turkic world in ideology, culture, science, education, literature, art and other fields deepens and expands with the experience of creating shared value.

In order for the strategic alliance of the Turkic republics (Azerbaijan, Turkey, Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and the Turkish Republic of Northern Cyprus) to be at a high level, it is important to develop multilateral relations in all directions, to make decisions in accordance with common interests, to resolve any problems arising in relations on the basis of mutual consensus and to settle without the intervention of other states. In addition, in the current geopolitical reality, other Turkic states should support the achievement of each Turkic-speaking republic's strategic goal. In our opinion, in the near future it is possible to accelerate the integration of the Turkic states and turn the Turkic union into a real power.

Keywords: Turkic, Republic, Integration, Process, Union

THE SECOND KARABAKH WAR – THE INFORMATION FACTOR IN THE EXECUTION OF MILLITARY OPERATIONS

İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ – HƏRBİ ƏMƏLİYYATLARIN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNDƏ İNFORMASİYA AMİLİ

Kamran Məmmədov
Elmi işçi, AMEA, Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu
Scientist, ANAS, Institute of Philosophy and Sociology

İlhamə Hüseynova
Elmi işçi, AMEA, Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu
Scientist, ANAS, Institute of Philosophy and Sociology

ÖZET

İnformasiya cəmiyyətinin yaranması və inkişafı onunla bağlı informasiya şəbəkələri və ya informasiya sistemləri, informasiya müharibələri və ya kontaktsız müharibə, info və kiberməkan, infoimperiya və bu kimi yeni anlayış və terminlərin elmi dildə özünə vəsiqə qazanmasına səbəb olmuşdur. Bu reallıqlar ilk növbədə XX əsrin ortalarından informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı ilə start götürmüş elmi texniki inqilablarla şərtlənsə də, burada informasiya amilinin strateji əhəmiyyətinin güclənməsini xüsusi olaraq qeyd etməliyik. Artıq informasiya texnologiyalarının inkişafı ilə əlaqədar daha asan əldə edilən informasiya dövlətin və cəmiyyətin özünü ifadə etməsi vasitələrindən ən optimalı hesab olunur

XXI əsrdə informasiyanın kütləvi qırğın vasitələrindən daha təhlükəli olduğunu söyləyən tədqiqatçılar da az deyildir. Məhz bu baxımdan informasiya təhlükəsizliyi milli təhlükəsizliyin komponentlərindən biri sayılır. İnformasiya cəmiyyətinin yaranması və inkişafı onunla bağlı informasiya şəbəkələri, informasiya müharibələri və ya kontaktsız müharibə, info və kiberməkan, infoimperiya və başqa bu kimi yeni anlayış və terminlərin akademik dildə özünə vəsiqə qazanmasına səbəb oldu. Müasir dövr informasiya müharibələrinin universallığı artırmaqdadır, artıq informasiya müharibələri yalnız ictimai münasibətlər sistemində deyil, ümumən sosial-iqtisadi həyatın ən müxtəlif sahələrində öz rolunu gücləndirərək, müasir informasiya cəmiyyətinin tələbinə çevrilir.

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra böyük dövlətlərin informasiya müharibəsinin hədəfində olan məkandır. Yerləşdiyi ərazi və ya coğrafi strateji mövqeyi, təbii resursları və sərvətləri, eyni zamanda Ermənistanın təcavüzkar siyasəti Azərbaycandan informasiya müharibəsinə daim hazır olmağı və bu istiqamətdə tədbirlər görməyi tələb edir. Məqalədə müasir dövrdə informasiyanın gücü və dağıdıcı silaha çevrilməsinin informasiya

müharibələrinin aparılma imkanlarına təsiri, Azərbaycanın I Qarabağ müharibəsindən sonra informasiya müharibəsinə hazırlığını təmin edəcək istiqamətdə hüquqi, siyasi, sosial-iqtisadi, elmi-texniki sahədə aparılan islahatlar, eyni zamanda II Vətən müharibəsi dövründə informasiya cəbhəsində baş verən proseslər təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: informasiya siyasəti, informasiya müharibəsi, informasiya cəmiyyəti, informasiya təhlüksizliyi, informasiya təxribatı, informasiya silahı, kiberməkan, informasiya məkanı

ABSTRACT

The emergence and development of the information society has resulted in the acquisition of new concepts and terms related to it in scientific language, such as information networks or information systems, information wars or non-contact warfare, info and cyberspace, info empire and so on. Although these facts were determined primarily by the scientific and technical revolutions that started with the development of information and communication technologies since the middle of the 20th century, it is necessary to mention the strengthening of the strategic importance of the information factor. Information, which can be obtained more easily due to the development of information technologies, is accepted as the most suitable tool for the state and society to express themselves.

Few researchers say that information is more dangerous than the weapons of mass destruction in the 21st century. In this respect, information security is accepted as one of the components of national security. The emergence and development of the information society led to the acquisition of new concepts and terms related to it, such as information networks, information wars or non-contact warfare, information and cyberspace, information empire and others, in academic language. The universality of modern information wars is inreasing, and they are becoming a necessity of the modern information society by strengthening their role not only in the system of social relations, but in the most diverse spheres of socio-economic life in general. After Azerbaijan gained its independence, it became the target of information warfare of the great powers. Its location or geographical strategic location, natural resources and riches, Armenia's aggressive policy require Azerbaijan to be constantly ready for information warfare and to take measures in this direction. In the article, the power of information in modern times and the effect of its transformation into a destructive weapon on the possibilities of conducting information wars, Legal, political, socio-economic, scientific and technical potential economic reforms that will ensure Azerbaijan's readiness for information warfare after the Karabakh, as well as the processes that took place on the information front during the Second Patriotic War are analyzed.

Key words: information policy, information warfare, information security, information sabotage, information weapon, cyberspace, information space

İKİNCİ QARABAĞ MÜHARİBƏSİ – HƏRBİ ƏMƏLİYYATLARIN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNDƏ İNFORMASİYA AMİLİ

İnformasiya cəmiyyətinin çağırışları fonunda informasiya müharibələri müasir dövrümüzün əsas reallıqlarından birinə çevrilməkdədir. Bu reallıqlar ilk növbədə XX əsrin ortalarından informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı ilə start götürmüş elmi texniki inqilablarla şərtlənsə də, burada informasiya amilinin strateji əhəmiyyətinin güclənməsini xüsusi olaraq qeyd etməliyik. Artıq informasiya texnologiyalarının inkişafı ilə əlaqədar daha asan əldə edilən informasiya dövlətin və cəmiyyətin özünü ifadə etməsi vasitələrindən ən optimalı hesab olunur. Yuval Noah Harari "XXI əsr üçün 21 dərs" adlı kitabında yazır:" Qədim zamanlarda torpaq dünyada ən vacib mülkiyyət obyekti idi, siyasətçilər torpağa sahib olmaq üçün mübarizə aparırdılar və əgər həddən artıq çox torpaq sahələri az saylı adamın əlində cəmlənirdisə, cəmiyyət aristokratlara və qara camaata bölünürdü. Müasir dövrdə maşınlar və zavodlar torpaqdan daha vacib aktivə çevrildi və siyasi mübarizələr öz fokusunu istehsalın həyati vacib vasitələrinə nəzarət üzərinə keçirdi.Əgər həddən artıq sayda maşın az sayda əllərdə cəmlənirdisə, cəmiyyət kapitalistlərə və proletariata bölünürdü. Lakin XXI əsrdə informasiya-məlumat ən vacib aktiv olaraq həm torpağı, həm də maşınları ötüb keçəcək və siyasətçilər informasiya axınlarına nəzarət etmək üçün mübarizə aparacaqlar. Əgər informasiya axınları az sayda əllərdə cəmlənəcəksə, bəşəriyyət müxtəlif növlərə bölünəcək". [1]

XXI əsrdə informasiyanın kütləvi qırğın vasitələrindən daha təhlükəli olduğunu söyləyən tədqiqatçılar da az deyildir. Məhz bu baxımdan informasiya təhlükəsizliyi milli təhlükəsizliyin komponentlərindən biri sayılır. İnformasiya cəmiyyətinin yaranması və inkişafı onunla bağlı informasiya şəbəkələri, informasiya müharibələri və ya kontaktsız müharibə, info və kiberməkan, infoimperiya və başqa bu kimi yeni anlayış və terminlərin akademik dildə özünə vəsiqə qazanmasına səbəb oldu. Müasir dövr informasiya müharibələrinin universallığı artırmaqdadır, artıq informasiya müharibələri yalnız ictimai münasibətlər sistemində deyil, ümumən sosial-iqtisadi həyatın ən müxtəlif sahələrində öz rolunu gücləndirərək, müasir informasiya cəmiyyətinin tələbinə çevrilir.

Azərbaycan müstəqillik dövründən əvvəllər olduğu kimi müstəqillik qazandıqdan sonra da böyük dövlətlərin informasiya müharibəsinin hədəfində olan məkandır. Yerləşdiyi ərazi və ya coğrafi strateji mövqeyi, təbii resursları və sərvətləri, eyni zamanda Ermənistanın təcavüzkar siyasəti Azərbaycandan informasiya amilini düzgün qiymətləndirməyi və informasiya müharibəsinə daim hazır olmağı, bu istiqamətdə tədbirlər görməyi tələb edir. II Vətən müharibəsi iki dövlətin hərbi qüvvələrinin qarşıdurması ilə yanaşı həm də informasiya qarşıdurması idi. Tədqiqatçıların fikrincə, dünyada informasiya müharibəsi texnologiyalarının

[1] Yuvah Noah Harari "XXI əsr üçün 21 dərs", "Qanun" nəşriyyatı, 2018, s.95, 360 səh).

inkişafı və dövlətlər arasında hərbi və siyasi qarşıdurmalar belə söyləməyə ikman verir ki, yaxın gələcəkdə qarşı tərəf üzərində üstünlük informasiyanın ələ keçirilməsi, onlara çevik reaksiya verilməsi, real vaxt rejimində qarşı tərəfin informasiya mənbələrinin məhv edilməsi ilə əldə olunacaq. İnformasiya qarşıdurmasında əsas məqsəd qarşı tərəfin informasiya da daxil olmaqla, bütün növ resurslarına təsir göstərməkdir. İnformasiya qarşıdurmasının effektivliyinin əsas meyarı kimi qarşı tərəfə məxsus şəbəkə və kommunikasiya texnologiyalarına, nəhayət, kompüterlərə icazəsiz müdaxilələr nəzərdə tutulur. Digər tərəfdən informasiya qarşıdurmasında demoqrafiya, təbliğat, "beynin yuyulması", ictimai rəyin və şüurun manipulyasiyası və s. üsullardan geniş istifadə edir. 2 Müasir dövrdə informasiyanın dağıdıcı silahdan geri qalmadığını yaxşı başa düşən Azərbaycan hökuməti vətəndaşların təhlükəsizliyini qorumaq üçün 44 günlük savaşın başladığı ilk gündən hərbi vəziyyət tətbiq etdi və "hərbi vəziyyət haqqında" və "Dövlət sirri haqqında" qanunların məqsədlərindən irəli gələrək başlıca məsələ kimi ölkədə informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün internetdən istifadə hüquqlarını müəyyən qədər məhdudlaşdırdı və informasiya məkanının mühafizəsinə çalışdı. Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi ölkə vətəndaşlrına informasiyaların paylaşılması və yayılması ilə bağlı maarifləndirici formada müraciət etdi: cəbhə bölgəsinə gətirilən hərbi texnika və silahlı qüvvələr barədə heç bir hərbi informasiya paylaşmayın; Azərbaycan hərbi sistemində olan zabitlərin hansı rayona və nə məqsədlə gəldiyini yazmayın; Azərbaycan hava qüvvələrinin hansı istiqamətdə uçuş aparmalarını paylaşmayın; Şəhid və yaralılar barədə dəqiq olmayan informasiyanı paylaşmayın; döyüş zamanı telefon və yaxud digər texnika ilə çəkdiyiniz videoları sosial şəbəkələrdə paylaşmayın; Sərhəd bölgəsində olan strateji yerlərdə texnika və yaxud hərbi hissələrin yanında fotolar çəkdirib paylaşmayın; Bu tip informasiyaların yayılması düşmən dəyirmanına su tökmək kimi bir şeydir. Odur ki, sosial şəbəkə iştirakçıları məsuliyyətli və ehtiyatlı olmalıdırlar ki, dövlətimizin milli maraqlarına və təhlükəsizliyinə zərər vura biləcək informasiya xaosu yaşanmasın. Bu məqsədlə Müdafiə Nazirliyinin nəzdində operativ əlaqələndirmə orqanı olan Hərbi İnformasiya Mərkəzi yaradıldı. Müharibə dövründə informasiya mərkəzinin kütləvi informasiya vasitələri üçün təşkil etdikləri brifinqlər vətəndaşların cəbhə xəttindən operativ və fasiləsiz informasiya ilə təmin olunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. 2020-ci ilin payızında İkinci Qarabağ müharibəsi informasiya məkanında təbliqat hücumlarının miqyasına görə misilsiz idi. Feyk xəbərlər o qədər çox yayılmışdı ki, onları həqiqi xəbərdən ayırmaq çətin olmuşdu. Bunu Qarabağ müharibəsinə güclü beynəlxalq ictimai marağın olması və müharibəyə çoxsaylı, eyni zamanda dünyanın tanınmış kütləvi informasiya vasitələrinin cəlb edilməsi ilə izah olunurdu.

[2] Ələkbərova İ.Y. "İnformasiya müharibəsi texnologiyalarının analizi və təsnifatı", "İnformasiya cəmiyyəti problemləri", 2010, №2, s. 82-83

Ikinci Qarabağ müharibəsi dövründə şanlı Azərbaycan ordusu düşməni gözlənilməz taktika və manevrləri ilə çaşdıra bilmişdi. Bu manevrlərin həyata keçirilməsində informasiya cəbhəsində işin düzgün qurulması mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Müharibə şəraitində informasiyanın məxfiliyinin qorunması, bununla paralel düşməni çaşdıran və psixoloji gərginlik yaradan, dəqiq döyüş mövqeyi tutmasına mane olan məlumatlar yaymaq informasiya müharibəsi zamanı tətbiq edilən və xüsusi dəqiqlik tələb edən üsullardan biridir. Burada çətinlik ondan ibarətdir ki, yaşadığımız informasiya cəmiyyəti sürətli informasiya axını ilə fərqlənir. Əldə edilən informasiya çox sürətlə dəyişir və ya əhəmiyyətini qısa zaman kəsiyində itirə bilir. Məşhur amerikalı diplomat H.Kissincerin söylədiyi kimi dəyişikliklər elə tez baş vermişdir ki, bu, texniki təcrübədən məhrum olan çox sayda ekspertə baş verənlərin qlobal nəticələrini ayıq başla qiymətləndirməyə mane olmuşdur... Nəticədə, ən inqilabi texnologiya və metodların bir çoxu yalnız texniki cəhətdən irəliləmiş insanların inkanları və mənəvi prisipləri ilə məhdudlaşır.3

İnformasiya müharibəsində fəaliyyət mexanizmlərinin sürətini informasiya axınlarının sürəti ilə əlaqələndirmək müharibədə bir addım düşməndən öndə olmaq deməkdir. Eyni zamanda məlumatların toplanması informasiya müharibəsinin ən vacib şərtlərindən biridir ki, bu daha yaxşı strategiya və plan quraraq effektli nəticələr əldə etməyə kömək edir. Nümunə olaraq deyə bilərik ki, oktyabrın 4-də ordumuz Cəbrayıl şəhəri və bir neçə kəndi işğaldan azad etdi. Xocavənd istiqamətində də bir neçə kəndi erməni quldur dəstələrindən təmizləyən ordumuz əks hücuma cəhd edən düşmənin mövqelərimizin içərilərinə doğru irəliləməsinə bilərəkdən mane olmadı. Hadruddan Araz çayı istiqamətində hərəkət edən Ermənistan silahlı birləşmələrinin əsas məqsədi qüvvələrimizi parçalamaq və ayrı-ayrılıqda məğlub etmək idi. İnformasiya və planlaşdırılan əməliyyatın düzgün əlaqələndirilməsi nəticəsində düşmənin niyyəti haqqında kəşfiyyat məlumatlarına malik olan ordumuz düşmənin özünü tələyə saldı. Cəbrayıldan şimala yönələn hərbi birləşmələrimiz tarixi "Turan taktikası"nı tətbiq edərək düşmənin 12 minlik hərbi qruplaşmasını mühasirəyə aldı. Yalnız bu əməliyyatda 27 düşmən tankı hərbi qənimət kimi ələ keçirildi.

ABŞ Hərbi Silahlı Qüvvələrinin analitiki polkovnik R.Şafranski "İnformasiya silahının nəzəriyyəsi" adlı məqaləsində qeyd edir: " İnformasiya müharibəsinin məqsədi – rəqibə elə bir təsirdir ki, o, bu təsiri tuta bilməsin. Uğurlu informasiya kampaniyası rəqibin öz məqsədlərinə və ya onların həyata keçirilməsi ilə bağlı ziddiyyətli qərarlar verməsinə gətirib çıxara bilir. Operativ səviyyədə həyata keçirilən informasiya hücumlarının məqsədi rəqibin dəqiq və effektiv fəaliyyətinə imkan verməyən boşluqların yaradılmasıdır. Fəaliyyətin uyğunlaşdırılması isə düşmənə öz məqsədlərinə çatmasına və ya onları həyata keçirməsinə imkan verməyən səhv

[3] Henri Kissincer "Dünya nizamı", "Qanun" nəşriyyatı, 2019, s.331

qərarlar çıxarmasına səbəb ola bilir.... 4. Bunu faktoloji olaraq II Qarabağ müharibəsində Azərbaycan ordusunun apardığı hərbi əməliyyatlar əsasında izah edək: Müharibənin ilk günlərində Ermənistan Müdafiə Nazirliyi Azərbaycanın bir neçə qırıcı təyyarəsinin vurulduğunu fəxrlə bəyan edirdi. Buna nəinki cəmiyyəti inandırmağa çalışırdılar, eyni zamanda erməni hərbçiləri özləri də inanırdılar. Onlar həqiqəti anlayanda isə artıq gec idi. Əsl həqiqət nədən ibarət idi?! Azərbaycan ordusu Ermənistanın Hava hücumundan Müdafiə Sistemlərini aşkar edib sıradan çıxarmaq üçün əvvəlcə köhnə və ucuz pilotsuz uçuş təyyarələrinə çevrilmiş yüngül, çoxtəyinatlı təyyarə növü AN(Antonov 2) təyyarələri havaya buraxılırdı. Onlardan yalançı hədəf kimi istifadə edilirdi. Bunu həqiqi döyüş təyyarələri hesab edən düşmən isə "hədəf"i atəşə tuturdu. Müəyyən edilən atəş nöqtələri isə Türkiyə istehsalı olan "Bayraktar", İsrail istehsalı olan "Harop" və Azərbaycan istehsalı olan "Zərbə" adlı pilotsuz uçuş aparatları vasitəsi ilə məhv edilirdi.

Hadrud qəsəbəsinin düşməndən azad edilməsi zamanı informasiya məkanında baş verən hadisələr ermənilərin informasiya müharibəsində tamamilə məğlubiyyəti demək idi. Hadrutun azad edilməsi ilə Şuşaya gedən yol açılırdı. Hətta hərbi ekspertlərin fikrincə, Hadrutun azad edilməsi 44 günlük II Vətən mühribəsinin taleyini müəyyən etdi. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin təbirincə desək, Hadrud əməliyyatı dünyanın hərb elmində xüsusi yer tutacaq. Maraqlı olan budur ki, Hadrutun işğaldan edilməsinə baxmayaraq, Ermənistan rəhbərliyi, rəsmi şəxsləri, bəzi ermənipərəst xarici jurnalistlər yazırdılar ki, Hadrut ermənilərin əlindədir. Hətta Qarabağa ezam olunmuş bəzi xarici media qurumları hazırladıqları roportajlarda yalançı və arxiv məlumatları ilə Hadrutun ermənilərin əlində olmasını sübut etməyə çalışması erməni cəmiyyətində yaranan psixoloji xaosun və məğlubiyyət sindromunun qarşısını almaq üçün yetərli olmadı. Azərbaycan cəbhə bölgəsindən hazırladığı dəqiq video görüntülərlə erməni sayıqlamalarının həqiqət olmadığını sübut etdi. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, Füzulinin işğaldan azad edilməsilə ordumuz düşmən üzərində mənəvi-psixoloji üstünlük qazanmış oldu. Erməni ordusunun "keçilməzliyi" haqqında yalançı miflər və əfsanələr dünyanın gözü qarşısında yoxa çıxdı. Şuşanın işğaldan azad edilməsi zamanı da düşmən hesab edirdi ki, ordumuz Laçın rayonunun cənub hissəsini götürəndən sonra Şuşaya doğru irəliləyəcək. Ona görə də, düşmən ordumuzu həmin istiqamətdə gözləsə də, amma ordumuz Şuşaya başqa - düşmənin gözləmədiyi və ömrü boyu inana bilməyəcəyi - dağlardan, dərələrdən, keçilməz meşələrdən keçərək - yolla gedib çatdı. Bu əməliyyat zamanı informasiya məlumatlarının məxfiliyinin qorunması mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

Ermənistanın məğlub durumda olan zaman müharibəyə üçüncü tərəf kimi "Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatı"nı cəlb etmək istəyinin baş tutmaması Azərbaycanının hərb meydanında olduğu kimi informasiya müharibəsi müstəvisində də üstünlüyünün göstəricisi idi.

[4] rususa.com\news.asp-nid-30622-catid-2-lang-rus

Bu təşkilatın bəzi üzv ölkələri bu müharibəyə nəinki seyrçi qaldılar, dövlətlərdən üçü - Belorus, Qazaxstan və Qırğız Respublikaları beynəlxalq təşkilatların xətti ilə Ermənistanın təxribatı ilə Azərbaycanın haqlı mövqeyinə birmənalı dəstəyini ifadə etdilər. "Ermənistan bilərəkdən danışıqlar prosesini pozur və qəbuledilməz tələblər irəli sürür. Əgər Minsk qrupu nizamlamaya kimin əngəl olması barədə daha fəal danışmağa başlayırsa, sentyabrın 27-də, bundan əvvəl isə iyulun 12-də olduğu kimi təxribat törədirlər. Bizim dövlət sərhəddindəki mövqelərə hücum edilib. Sonra avqustun 23-də Ermənistanın təxribat qrupu tutulub, bu qrupun başçısı təmas xəttində saxlanılıb. Bütün bunlar Azərbaycanı təqsirləndirmək, sonra üçüncü tərəfləri cəlb etmək və beləliklə, danışıqlar prosesini pozmaq üçün edilir".5Düşmənin Azərbaycan ordusunun Ermənistan ərazilərini bombalaması, guya Azərbaycan ordusunda başqa dövlətlərdən olan terrorçuların vuruşması, Türk qoşunlarının birbaşa müharibədə iştirakı ilə bağlı yaydıqları yalançı (feyk) informasiyalar da onlara öz mənfur niyyətlərini həyata keçirməyə kömək etmədi. Çünki onların qarşısında öz əzəli torpaqları uğrunda ölüm dirim savaşına girən güclü Azərbaycan ordusu və dərin məntiqə və intellektə, analitik düşüncəyə malik güclü diplomat Ali Baş komandan İlham Əliyev var idi. Prezident Ilham Əliyev Azərbaycana qarşı hücumların arxasında erməni lobbisinin dayandığını söyləyərək qeyd edirdi: " Onların hədəfi Azərbaycanı ləkələməkdir, Azərbaycan haqqında təhrif edilmiş yalan məlumatlar yaymaqdır. Məqsəd inkişafımıza zərbə vurmaq, cəmiyyətimizin ənənəvi dayaqlarını sarsıtmaqdır. Bu informasiya müharibəsinin bir növüdür".6 Prezident Ermənistan siyasətçilərinin obrazlı desək "öz adlarını bizə qoymaq" istəyinə - Azərbaycanın hərbi əməliyyatlarda guya Yaxın Şərq bölgələrdən muzdlu terrorçulardan istifadə etməsi ilə bağlı yalançı təbliğatlarını tutarlı və əks faktlarla beynəlxalq ictimaiyyətin gözü qarşısında boşa çıxardı. Ali Baş Komandan Azərbaycan və Ermənistan ordularının hərbi qulluqçularının, ehtiyyatda olan qüvvələrinin sayını, hərbi texnika ilə təhciz olunma statistkasını müqayisə etməklə Azərbaycanın əlavə qüvvələrə ehtiyacının olmadığını, əksinə, Ermənistan tərəfinin bu cür fəaliyyətdən nəinki mövcud müharibə dövründə hələ keçən əsrin sonlarında Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonların işğalı dövründə istifadə etməyə başlamasını beynəlxalq ictimaiyyətin nəzərinə çatdırdı. Prezident Livanda, Suriyada və digər bölgələrdə yaşayan erməni əsilli şəxslərin, eyni zamanda terrorçu təşkilatlatların (ASALA, PKK və s.) üzvlərinin işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərində qanunsuz yerləşdirməsi ilə bağlı erməni tərəfini ittifam etdi. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycana qarşı bu yalançı informasiyanı yaymaqda ermənilərə havadarlıq edən Fransa və Rusiya kimi böyük dövlətlərin kütləvi informasiya vasitələri də çox maraqlı idi. Təbii ki, onların məqsədi Ermənistanın işğalçılıq siyasətini pərdələmək, Azərbaycanın öz torpaqlarını azad etmək uğrunda apardığı haqq mübarizəsinə

[5] Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyevin "Rossiya1" telekanalının "60 dəqiqə" proqramına müsahibəsindən. 29 sentyabr, 2020-ci il
[6] İlham Əliyev "Respublika günü münasibətilə keçirilən rəsmi qəbulda çıxışı", 27.05.2018, sputnik.az

xələl gətirmək idi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev müsablərində qeyd edirdi ki, müasir texnologiyaları nəzərə alsaq nəyisə gizlətmək çox çətindir. Çünki obyektiv müşahidə formaları var, peyk müşahidələri var və ona görə də, bunun növbəti təxribat olduğunu yoxlamaq çox asandır. Erməni tərəfin bu cür yalan xəbərlər yaymaqda məqsədi bizə aydındır. Əvvəla, öz ərazi bütövlüyünün bərpası vəzifəsini hazırda şərəflə yerinə yetirən Azərbaycan Ordusunun döyüş qabiliyyətini süni şəkildə azaltmaq, həmçinin belə təsəvvür yaratmaq ki, münaqişə genişlənir, ona üçüncü ölkələr qoşulur və beləliklə öz təxribatına haqq qazandırmaq üçün mümkün qədər çox ölkə cəlb etməyə çalışmaq .7

Ölkəmizin informasiya və təbliğat mübarizəsində qazandığı uğurlarda siyasi-mənəvi dəstəyi ilə hər zaman seçilən qardaş Türkiyə Respublikasının sarsılmaz mövqeyi danılmazdır. Azərbaycanın haqq savaşının rəsmi olaraq Türkiyə Respublikasının prezidenti Rəcəb Tayib Ərdoğan və Xarici İşlər naziri Mövlud Çavuşoğlu səviyyəsində kəskin olaraq dəstəklənməsi informasiya müharibəsində ölkəmizin qələbəsinə inamını daha artırırdı. Xüsusən də, Ərdoğan və Çavuşoğlu cənablarının böyük kürsülərdən çəkinmədən etdiyi çıxılar və verdiyi müsabələr sadə dəstək xarakteri daşımır, Azərbaycana qarşı olan böyük dövlətlərə həqiqəti və yalanı düzgün anlamaq üçün sərt mesajlar və tövsiyyələr idi. Türkiyənin dövlət rəsmilərinin verdiyi dəstəklə yanaşı, qardaş ölkənin "Haber Qobal", "SNN Türk", "Haber türk", "TRT Haber", "ATV", , "Star" və digər telekanallarının müharibənin gedişatını operativ dəqiqliklə araşdıraraq hazırladıqları reportajlar dünya ictimaiyyətinin rəyinə həlledici təsir etmək imkanları yaradırdı. Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev hər zaman qardaş ölkənin bu dəstəyini və müttəfiqliyini təqdirə layiq və misilsiz olduğunu, qazandığımız qələbənin ayrılmaz hissəsi olduğunu bəyan etmişdir.

Ali Baş Komandanın 44 günlük müharibə dövründə xüsusi populyarlığa malik 30-dan çox media qurumuna verdiyi mühasibələr, bu müsahibələr zamanı müxbirlərin verdiyi açıq-aşkar qərəzli, təxribat xarakterli sualları obyektiv, tutarlı, dolğun, əsasən də böyük səbrlə cavablandırması İlham Əliyevin eyni zamanda Azərbaycanın informasiya müharibəsinə də komandanlıq etdiyinin əyani nümunəsi idi. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin müsabələrdən başqa ölkə həqiqətlərini müasir dünya ölkələrinə çatdırmaq üçün dünyanın beyin mərkəzlərinin təşkil etdiyi görüşlərdə iştirakı və xarici ölkə jurnalistləri üçün keçirdiyi mətbuat konfransları informasiya siyasətinə yeni strateji baxışın göstəricisidir. Fransa imperatoru Bonapart Napoleon müharibə haqqında danışarkən söyləyirdi ki, hərbi qüvvələr ölkənin müdafiəsi üçün kifayət deyil, bununla yanaşı, özünü müdafiə edən xalq məğlub edilməzdir. Müzəffər Ali Baş Komandan - Böyük Xalq - Müzəffər Ordu birliyindən yaranan "Dəmir yumruq" bütün

[7] Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyevin "Rossiya1" telekanalının "60 dəqiqə" proqramına müsahibəsindən. 29 sentyabr, 2020-ci il

cəbhələrdə - istər hərbi, istər informasiya - düşmən üzərində qələbənin sarsılmaz təməlini və ya fəlsəfəsini təşkil etdi. Azərbaycan burada yaşayan çoxsaylı xalqların vətənidir. Dilindən, dinindən, irqindən asılı olmayaraq Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar - Azərbaycan vətəndaşları müharibənin ilk günündən dəmir yumruq kimi birləşərək öz doğma vətənlərinin müdafiəsinə qalxdılar. Azərbaycan cəmiyyətinin daxilində olan bu möhkəm və sarsılmaz birlik düşmənin dağıdıcı informasiya hücumlarını uğurla dəf edilməsində və həlledici qələbə qazanılmasında həlledici amilə çevrildi.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Yuvah Noah Harari "XXI əsr üçün 21 dərs", "Qanun" nəşriyyatı, 2018, s.95, 360 səh).
2. Ələkbərova İ.Y. "İnformasiya müharibəsi texnologiyalarının analizi və təsnifatı", "İnformasiya cəmiyyəti problemləri", 2010, №2, s. 82-83
3. Henri Kissincer "Dünya nizamı", "Qanun" nəşriyyatı, 2019, s.331, 419 s
4. rususa.com\news.asp-nid-30622-catid-2-lang-rus
5. Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyevin "Rossiya1" telekanalının "60 dəqiqə" proqramına müsahibəsindən. 29 sentyabr, 2020-ci il
6. İlham Əliyev "Respublika günü münasibətilə keçirilən rəsmi qəbulda çıxışı", 27.05.2018, sputnik.az
7. Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyevin "Rossiya1" telekanalının "60 dəqiqə" proqramına müsahibəsindən. 29 sentyabr, 2020-ci il

YENİYETMƏLİK DÖVRÜNDƏ YARANAN ÜNSİYYƏTİN PSİXOLOJİ XARAKTERİSTKASI VƏ ÖZÜNÜDƏRKETMƏ PROSESİNƏ TƏSİRİ

THE EFFECT OF THE PERSONALITY CREATED DURING THE ADOLESCENCE PERIOD ON THE PSYCHOLOGICAL PHYSIOLOGY AND SELF-DISCOVERY PROCESS

Əliyeva Nərgiz Əsgərəli qızı
OYU-nun II kurs magistrantı

Açar sözlər: ünsiyyət, özünüdərketmə qabiliyyəti, şəxsiyyətin inkişafı, ailə, böhran dövrü
Ключевые слова: общение, самосознание, развитие личности, семья, кризисный период

Keywords: communication, self-awareness, personality family, development, crisis period

Ünsiyyət informasiya mübadiləsindən, habelə tərəfdaşlar tərəfindən bir-birini qavramasından və başa düşməsindən ibarət olan insanlar arasında mürəkkəb qarşılıqlı əlaqə prosesidir. Ünsiyyət insanın həyatında bir sıra funksiyaları yerinə yetirir: birgə fəaliyyətin təşkili, inkişafı, davranış və fəaliyyətlərin idarə edilməsi, özünü təsdiq, nəzarət, psixoloji rahatlıq və s.

Yeniyetməlik dövründə ünsiyyət valideynlər və uşaqlar arasında yaranan problemlərdən biridir. Yeniyetməlik dövründə fərdlər bioloji inkişafla yanaşı psixoloji, əqli və sosial cəhətdən də inkişaf edir və yetkinləşirlər. İnsanın uşaqlıqdan yetkinliyə doğru bir addım atdığı, indi özünü və ətrafını başqa pəncərədən gördüyü bu mürəkkəb dövr ancaq uşaq əvvəlki inkişaf mərhələlərini sağlam şəkildə tamamladıqda mümkün ola bilər. Bu dəyişiklikləri vaxtından əvvəl həll etməli olduqları zaman müəyyən çətinliklərlə üzləşmələri təbiidir.[1] Əvvəla, hələ oyun çağında olan uşaq daxili dəyişiklikləri və bədənindəki fərqləri anlamağa çətinlik çəkə bilər Bu problem ilk növbədə yeniyetmələrin və valideynlərin mənalı söhbətə qoşula bilməməsindən deyil, ilk növbədə münasibətlərin dəyişən təbiətindən irəli gəlir. Ailələrdə fərdlər uşaqlıqdan yetkinliyə keçdikcə qarşılıqlı əlaqələrin tezliyi və məzmunu dəyişir. Yeniyetmənin özünüdərki zamanı məxfilik və məsuliyyət qavrayışları dəyişir. Bununla belə, bu əhəmiyyətli dəyişikliklər qarşısında ailə emosional bağları davamlılığı ilə diqqəti çəkir.

Yeniyetməlik dövründə yetkinlər ilə ünsiyyət arxa plana keçir, bu dövr ünsiyyətin valideynlər və müəllimlərdən dostlara və həmyaşıdlara yönləndirildiyi dövrdür.[2] Bu, hər bir yeniyetmə üçün çox vacibdir və özünüdərk zamanı başqa sözlə desək, özünə yönəlmiş diqqət zamanı əsaslı rol oynayır.

Ünsiyyət problemi bir yeniyetmə üçün həyatın ən vacib sahələrindən biridir. Bütün psixoloqlar yeniyetməlikdə şəxsiyyətin formalaşmasında ünsiyyətin vacibliyini yekdilliklə qəbul edirlər. Bu dövr şəxsiyyətin əsas struktur komponentlərinin formalaşması üçün çox vacibdir. Gələcək şəxsiyyətin formalaşması ünsiyyətin necə inkişaf etməsindən asılıdır. Buna görə də,

yeniyetmələrin çətinlik çəkdikləri situasiyada ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına kömək etmək çox vacibdir.

Yeniyetmənin həmyaşıdları ilə ünsiyyətə böyük ehtiyacı var. Yeniyetmənin davranışının aparıcı motivi həmyaşıdları arasında öz yerini tapmaq istəyidir. Belə bir şərait olmadıqda çox vaxt sosial uyğunsuzluğa və davranış pozuntularına səbəb olur. Yoldaşların qiymətləri müəllimlərin və böyüklərin qiymətlərindən daha çox əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Yeniyetmə qrupun təsiri, onun dəyərləri ilə maksimum təsdiqlənir; həmyaşıdları arasında populyarlığı təhlükə altında olarsa, o, böyük narahatçılıq hissi keçirir. Özünə yeni bir sosial mühit qurmağa çalışan yeniyetmə təlim fəaliyyətindən kənara çıxaraq başqa bir sosial əhəmiyyət kəsb edən sahəyə keçməyə çalışır.

Yeniyetmələr çox vaxt həmyaşıdlarının fikirlərinə etibar etməyə başlayırlar.[3] Əgər kiçik məktəblilərdə tanımadığı böyüklərlə təmas zamanı narahatlıq yaranırdısa, yeniyetmələrdə isə valideynlər və həmyaşıdları ilə münasibətlərdə gərginlik və narahatlıq hissi daha yüksəkdir. Öz ideallarına uyğun yaşamaq istəyi, bu davranış nümunələrinin inkişafı yeniyetmələrin və onların valideynlərinin həyatına baxışlarının toqquşmasına səbəb ola bilər, münaqişəli vəziyyətlər yarada bilər. Sürətli bioloji inkişaf və müstəqillik istəyi ilə əlaqədar olaraq, yeniyetmələr həmyaşıdları ilə münasibətlərdə də çətinlik çəkirlər.

Fərd yeniyetməlik dövründə necə olduğuna dair qərarsızdırsa, nə etdiyini bilmirsə və yaşadığı bölgəyə uyğunlaşmaqda çətinlik çəkirsə, şəxsiyyət böhranı yaşaya bilər. Yeniyetməlik dövründə uşaq "valideynlər, mən böyümüşəm" deməyə çalışır. Bunu göstərməyin yolu indiyə qədər ona yol göstərən valideynlərinə qarşı çıxmaqdır.[4] Beləliklə, uşağın davranışını "təbii" hal kimi qəbul etməklə başlamalıyıq. Valideyn uşağın etdiyi hər fərqli davranışı "problem" olaraq görsə, daha böyük problemlərin yaranmasına səbəb olar.

Yeniyetməlik təqlid dövrüdür, tez-tez tanıdıqları böyüklərin davranışlarını təqlid edirlər. Əqli cəhətdən uşaqlara yaxın olan yeniyetmələr, ehtiyacları baxımından böyüklərə yaxın olmağa çalışırlar. Bu böhran mənəvi yüksəliş ilə bağlıdır. Amma yeniyetmələrdə ən böyük dəyişiklik daxili aləmdə olur. Düşündükləri ilə davranışları arasında müəyyən fərqlər ortaya çıxır, buda yeniyetmələrdə fikir ayrılığına gətirib çıxarır. Bəzi yeniyetmələr onlara verilən vəzifələri yerinə yetirə bilməyəcəklərindən narahat olurlar, "niyə ətrafdakı insanlar, böyüklər, və valideynlərim mənə qarşıdır?"tipli sualları özlərinə tez-tez verirlər.

Yeniyetmələr sosiallaşmağa həddindən artıq həvəsli olurlar və diqqətsizlik, qayğısızlıq onlar üçün çox ağırdır. Onlar işləyən zaman tez yorula bilərlər, eyni işə marağı itirmək, bu da onların uğurlarına güclü təsir göstərir. Məxfilik yeniyetmələr üçün vacib məsələdir. Çünki adətən özləri ilə bağlı problemləri həm bölüşmək istəmirlər, həm də bu məsələləri valideynlər bilməməlidir deyə düşünürlər.

Bu dövrdə gənclər bir növ şəxsiyyət axtarışı və özünü tanıma səyləri ilə məşğul olurlar. Onların maraqları dəyişir, xarici görünüşünə maraq və narahatlıqları artır, onlar daha çox düşünməyə

ehtiyac duyurlar. Bəzi məsələlər ilə bağlı qərarları artıq təkbaşına vermək istəyirlər. Məktəb və dərslə bağlı öhdəliklərini yerinə yetirə bilməməyə başlayırlar, dostlarını və romantik münasibətlərini hər şeydən üstün tuturlar, üsyankar davranışlar sərgiləyirlər. Tez-tez qəzəblənmə, ağlama, qışqırma kimi hallar arta bilər.[5]

Əslində bu münaqişəli vəziyyətin bütün yükünü yeniyetmələrin üzərinə atmaq düzgün deyil. Bu dövrdə bir çox valideynlər övladlarının böyüməsini qəbul etməkdə çətinlik çəkir və onlara uşaq kimi davranmağa davam edir. Durğunluq illərində sözlə əməlin uyğunsuzluğu, əxlaq tərbiyəsindəki kobud səhvlər yeniyetmələrin psixi dünyasına mənfi təsir göstərir. Seçimlərinə və şəxsi məkanına hörmət edilmədiyini hiss edən yeniyetmə, dava və ya ailəsindən uzaqlaşmanı məsələnin həll yolu kimi görür.

Bütün bunlara baxmayaraq, yeniyetməlik problemlərinin öhdəsindən gəlmək çətin ola bilər. Ünsiyyət kanallarının tıxandığı və gəncin narahatlığının idarəolunmaz hala gəldiyi hallarda həm ailənin həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, həm də problemlərin uzun müddət ərzində yayılıb xroniki hala keçməsinin qarşısını almaq üçün psixoloji dəstək almaq vacibdir.[6] Yeniyetmələrdə özünüdərketmənin inkişafı çox psixoloji və daxili prosesdir.

Bu, həqiqətən vacibdir. Valideynlərin vəzifəsi yalnız yaxşı dəyərləri modelləşdirmək deyil, həm də uşaqlarını nəyin hərəkətə gətirdiyini başa düşməkdir. Valideynlər və uşaqlar arasında ünsiyyət uşaqlara əsas dəyərləri müəyyənləşdirməkdə və onların hərəkətləri və davranışlarından xəbərdar olmaqda çox vacibdir. Bu, onları düzəltməkdən getmir. Əksinə, onların davranışını nəyin müəyyən etdiyini başa düşməliyik.

Öz duyğularımızla necə davranmağımız kim olduğumuz haqqında çox şey deyir. Yeniyetmələrə gəldikdə, biz onlara emosiyalarını idarə etmək üçün lazım olan alətləri verməliyik. Özünüzü idarə edə bilməyin ən vacib hissəsi necə hiss etdiyinizi bilməkdir. Yeniyetmələr özlərini başa düşə bildikdə, başqalarına necə davranacaqlarını kəşf edə bilərlər. Əlbəttə ki, hər bir fərdin özünəməxsus şəxsiyyəti var, lakin hamımızın paylaşdığı sosial təcrübələr və ənənələr də var. Nəticədə, özünü və başqalarını dərk etmək gəncə öz sosial inteqrasiya hissindən həzz almağa imkan verəcək. Məqsəd insanların onlara qarşı göstərilən davranış nəticəsində hərəkət edəcəklərini anlamalarıdır.

Özünü dərk etmək uşaqlara öz çətinliklərinin öhdəsindən gəlməyə və bu problemlərin məktəbdə və başqa yerlərdə onlara necə təsir etdiyini anlamağa kömək edə bilər. Öyrənmə və düşüncə fərqliliyi olan yeniyetmələr özlərini tez tənqid edə bilərlər. Amma özünü dərk etmək mənfi ilə bərabər müsbətləri də tanımaq deməkdir. Yeniyetmələrin özünü dərk etməsinə kömək etmək və onları şüurlu hala gətirmək arasında tarazlıq tapmaq çətin ola bilər. Öyrənmə və düşüncə fərqlərini hər söhbətin mərkəzinə çevirməməyə çalışın. Yeniyetmənin öz qabiliyyətlərini başqalarının performansı işığında nəzərdən keçirdikləri zaman onların fərqində olmaq çətindir. Uşaqlara özlərini dostları və ya qardaşları ilə müqayisə etmələrinə kömək etmək onların düzgün qərar verməsinə gətirib çıxarır.

ƏDƏBİYYAT

1. American Academy of Pediatrics (2001) Children, adolescents, and television. Pediatrics 107(2):423–426

2. Выготский Л. С. Педология подростка // Собр. соч. в 6-ти т. Т. Детская психология / Под ред Д. Б. Эльконина. М.: Педагогика 1984. 132с.

3. Bakırcıoğlu, R. (2011). Çocuk ve Ergende Ruh Sağlığı. Ankara: Anı Yayıncılık. Bergin, A. E. & Garfield, S. L. (Eds.) (1994).

4. Handbook Of Psychoterapy And Behaviour Change. 4th edt., New York:John Wiley and Sons.

5. https://psyjournals.ru/en/journals/exppsy/archive/2022_n1/Kamenskaya_Tomanov

6. **i Baqué, E. F.** (2003). El conocimiento de sí mismo desde la óptica conductista. *Psicothema*,

AN OVERVİEV OF KIRAY'S ADANA STUDY: SOCİO-TRANSFORMATİON OF THE VİLLAGE, PROPERTY REGİME AND THE GAME OF POWER RELATİONS

KIRAY'IN ADANA ÇALIŞMASINA BİR BAKIŞ: KÖYÜN SOSYO DÖNÜŞÜMÜ, MÜLKİYET REJİMİ VE GÜÇ İLİŞKİLERİ OYUNU

Cem ÖZKURT

Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
Assoc. Dr., Trabzon University Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Sociology

ÖZET

Bu tebliğ, Mübbecel B. Kıray'ın, 1960'ların başlarında Adana bölgesinde Yunusoğlu, Sakızlı; Oruçlu ve Karacaören köylerinde icra ettiği karşılaştırmalı mahiyetteki monografik bir çalışmanın analizine dayanmaktadır. Çalışmada, Kıray, Oruçlu ve Karacaören köylerini küçük toprak sahipliğinin yaygın olduğu ve Yörüklerin yaşadığı bir yaşam alanı olarak betimlerken; Yunusoğlu ve Sakızlı'yı, büyük toprak sahipliğinin ve ortakçılığın gözlemlendiği köyler olarak ifade eder. 1948 sonrasında ise bölgedeki kırsal yaşantıda çok yönlü değişimler bulgulamıştır. İlki, pamuk mono-kültüründeki farklılaşmayla ilişkilidir. Akala pamuk türünün yaygınlaşmasıyla birlikte, elverişli topraklarda pamuk tohumu verimi 50-100 kg arasında artmıştır ve akala pamuğunun üretimi, buğday üretimiyle karşılaştırıldığında genişlemiştir. Bu durum, hem pamuğun ekim oranını yükseltmiş hem de ekilebilir tarım alanında artışa neden olmuştur. İkincisi, traktör ve modern tarım araç/gereçlerinin tarımsal alanlardaki kullanımının yaygınlaşmasıyla bağlantılıdır. Makineleşme, hem tarımsal mülkiyet rejimini hem de toprağa bağımlı işgücünü niteliksel biçimde dönüştürmüştür. Ortakçılık sistemi büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Traktör sürücülüğü ve yardımcılığı, şoförlük gibi yeni mesleki alanlar ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, geniş tarımsal iş gücü kitlesine olumsuz olarak yansımış ve gelirden aldıkları payı azalmıştır. Kıray'a göre, bu ivme kaybını, toprak mülkiyetinin büyük toprak sahipliği biçiminde tekelleştiği ve kutuplaştığı, Yunusoğlu ve Sakızlı köylerinde gözlemlemek olanaklıdır. Bu köylerdeki insan kitleleri, yeni tarımsal iş kollarında tutunamamış, çok büyük ölçüde gelir kaybına uğrayarak, göç etmek zorunda kalmıştır. Oruçlu ve Karacaören köylerinde ise toprak sahipliği tekelleşmediği ve köylü kitleler geçimlik tarımsal üretimi gerçekleştirdikleri için gelir kutuplaşması radikal boyutlara ulaşmamıştır. Bu bildiri, Kıray'ın Adana çalışmasından hareketle, Türk toplumunda köyün sosyolojik dönüşmüşünü, mülkiyet rejimindeki kırılmalar, işgücü talebindeki niteliksel farklılaşmalar ve güç ilişkileri gibi çok boyutlu eksenlerde ortaya koymayı ve tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Köy sosyolojisi, Sosyo-dönüşüm, Mülkiyet rejimi, Güç ilişkileri

ABSTRACT

This paper is based on the analysis of a comparative monographic study conducted by Mübbecel B. Kıray in the early 1960s in the villages of Yunusoğlu, Sakızlı; Oruçlu and Karacaören in the Adana region. In this study, Kıray describes the villages of Oruçlu and Karacaören as a habitat where small land ownership is common and Yörüks live, while Yunusoğlu and Sakızlı are villages where large land ownership and sharecropping are observed. After 1948, he found multifaceted changes in rural life in the region. The first is related to the differentiation in cotton mono-culture. With the widespread introduction of the Akala cotton variety, cotton seed yields increased by 50-100 kg on favorable soils, and the production of Akala cotton expanded compared to wheat production. This has both increased the rate of cotton cultivation and resulted in an increase in arable land. The second is linked to the widespread use of tractors and modern agricultural equipment in agricultural areas. Mechanization has qualitatively transformed both the agricultural property regime and the land-dependent labor force. The sharecropping system has largely disappeared. New occupational fields such as tractor drivers and assistants and chauffeurs have emerged. These developments had a negative impact on the large mass of agricultural labor force and their share of income decreased. According to Kıray, it is possible to observe this loss of momentum in the villages of Yunusoğlu and Sakızlı, where land ownership was monopolized and polarized in the form of large land ownership. The masses of people in these villages could not find a foothold in the new agricultural businesses and had to migrate due to the loss of income to a great extent. In Oruçlu and Karacaören villages, on the other hand, since land ownership was not monopolized and the peasant masses were engaged in subsistence agricultural production, income polarization did not reach radical dimensions. Based on Kıray's Adana study, this paper aims to reveal and discuss the sociological transformation of the village in Turkish society on multidimensional axes such as ruptures in the property regime, qualitative differences in labor demand and power relations.

Keywods: Village sociology, Socio-transformation, Property regime, Power relations

GİRİŞ

Kıray, Adana'nın Yunusoğlu, Sakızlı; Oruçlu ve Karacaören köylerinde, 1960'ların başlarında icra ettiği monografik çalışmada, Türkiye'de köyün sosyo-dönüşümüne ilişkin önemli saptamalarda bulunmuştur. Adana'nın Çukurova bölgesi, 19. Yüzyılda bataklıklarla kaplı, sıtma salgının çok sık görüldüğü ve iskânın seyrek olduğu bir karakter sergiliyordu. Bölgede Toros dağlarının eteklerindeki Ermenilerin dışında, göçebe yaşam biçimini benimsemiş Yörükler de yaşamaktaydı. 19.yüzyıl bölgedeki toprak mülkiyetinin oluşumu bakımından inşa edici nitelikte bir dönem olarak öne çıkmıştır. Osmanlı devleti, bölgenin tarımsal potansiyelinin

bilincine varmış ve Ermenilerin ovalarda büyük toprakları satın almalarına karşılık, Balkan coğrafyasındaki Türk nüfusu bölgeye iskân ederek köylüleri topraklandırmıştır. Başta II. Abdulhamit olmak üzere, dönemin üst düzey yöneticileri de topraklar satın almışlardır. Böylece, bölgedeki toprak mülkiyet sahipliği 19. Yüzyıl açısından şu biçimi almıştır: Bir yanda, Balkan yarımadasından ve Arabistan'dan gelen ve küçük topraklarda geçimlik üretim yapan iskân edilmiş kitleler, öte yanda saray, paşalar, Ermeni ve Araplardan oluşan büyük toprak sahipliği (Kıray, 1998/1969).

20. Yüzyıl başında ise, siyasal ve toplumsal karmaşalar aracılığıyla toprak mülkiyeti yeniden biçimlenmiştir. Yeni gruplar, Ermenilerin ve Arapların terk ettiği toprakları ele geçirmiş ve yasal olarak meşrulaştırmıştır. Kıray'ın 1960'ların başlarında icra ettiği araştırmanın ampirik dayanağını oluşturan köyler, 20. Yüzyılın başında biçimlenen toprak mülkiyet sahipliğinin genel karakterini yansıtır niteliktedir. Buna göre, Oruçlu ve Karacaören köyleri küçük toprak sahipliğini temsil ederken; Yunusoğlu ve Sakızlı köyleri, İstanbul'da yaşayan büyük toprak sahipliğini ve bu çiftliklerde çalışan ortakçıları temsil etmektedir. Kıray, monografik çalışmasında, bölgede, özellikle 1948 sonrasında deneyimlenen değişim ve dönüşümlere vurgu yapar. Tarımdaki makineleşme, toprağa bağımlı geleneksel üretim ilişkilerini alt üst etmiş ve ortakçılığın çözülmesine neden olmuştur. Böylece, tarımsal işgücü fazlası ortaya çıkmış ve göçü tetiklemiştir. Traktör, biçer-döver sürücülüğü ve yardımcılığı gibi yeni meslek türleri oluşsa da, tarımsal emeğin çok az bir kısmına istihdam olanağı sağlamıştır. Tarımsal verim artışı da 1948 sonrasında gözlemlenen bir durumdur. Pamuk mono-kültüründeki farklılaşma akala türü pamuk tohumunu yaygınlaştırmış, böylece tohumun verimi elverişli topraklarda 50-100 kg arasında bir artışa neden olmuştur.

Kıray'a göre tarımsal üretim ilişkilerindeki çok yönlü değişimler, çeşitli düzeylerdeki sosyal farklılaşmaları tetiklemiştir. Böylece, köyün farklı eksenlere gönderme yapan sosyo-dönüşümü gerçekleşmiştir. İlk olarak, köylerin mevcut güç ilişkileri yapılaşması dönüşmüştür. Eski toprak ağaları topraklarını satmış, kasaba kökenli ve ticaretle uğraşan yeni gruplar toprakları satın alarak güç ilişkileri konumlanmasında yerlerini almışlardır. Siyasal sermayeyi temsil eden muhtar tipolojisi güç ilişkilerindeki denge oyununun bir yönünü temsil ederken, kültürel sermayenin göreceli olarak baskın olduğu öğretmen figürü diğer yönünü oluşturmuştur. Köyün sosyo - dönüşümü, aile yapısını da farklılaştırmıştır. Monografik çalışmanın icra edildiği köylerden, küçük toprak sahipliğinin ve geçimlik ekonominin devam ettiği Oruçlu ve Karacaören köylerinde geniş aile tipi terk edilmiş, çekirdek aile modeline geçilmiştir. Yunusoğlu ve Sakızlı köylerinde ise, ortakçılığın çözülmesi ve küçük toprak sahipliğinin yaygın olmaması gelir kaybını tetiklemiştir. Köylülerin sosyo-ekonomik açıdan gerilemesi ve ayrı ev maliyetlerini karşılamakta zorlanması, geleneksel/geniş aile tipinin çözülmesini engellemiştir.

1.1. Tarımsal Ekonomik Gelişim ve Toprak Mülkiyet Düzenindeki Dönüşümler

Kıray'a göre, bölgedeki köylerde 1940'a kadar kısa elyaflı pamuk tohumu ekilmekte, gübre ve haşarat öldürücü ilaçlar kullanılmamakta, toprağı sürmek için ahşap araç gereçler ve hayvanlar tercih edilmekteydi. 1943'lerde ise farklı bir pamuk türü olan orta boy elyaflı Akala tanıtıldı. Yeni pamuk türünün tarımı oldukça verimli sonuçlar verdi. Yüksek verim ve ürün kârının artışı toprağın değerini işçi maliyetleri oranında yükseltmiştir. Pamuğun kârı, tahıl üretimini çok büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Akala pamuk türünün yaygınlaşması çalışma düzenini de etkilemiştir. Kısa elyaflı pamuk olgunlaştıktan sonra ne zaman olsa toplanabiliyordu. Akala, Kohler ve Deltapine gibi yeni türlerde ise kozalar eylülde açmakta ve erken sonbahar yağmurlarından zarar görmemesi için kısa sürede toplaması gerekmektedir. Kozaların toplanması Eylül sonuyla, Ekim başı arasında yapılmalıdır. Dolayısıyla, üç hafta için çok sayıda iş gücüne ihtiyaç vardır. Bu iş gücü ağırlıklı olarak dışarıdan gelen mevsimlik işçilerden karşılanmıştır. Traktörün köylere girişi tarımsal ekonomik gelişme üzerinde etki yapmıştır. Traktörün uygun koşullarda satılması ve büyük toprak sahiplerinin bu olanağı kullanmaları, topraktan ticari amaçlı ürün elde edilmesini sağlamış ve iktisadi işletme mantığı yaygınlaşmıştır. Ortaya çıkan büyük çaptaki mekanizasyon, araştırma bölgesindeki köylerde ortakçılığı çok büyük ölçüde bitirmiştir. Köylerde özellikle göze çarpan farklılaşma süreci, toprağını satarak emekçilikle geçimini sağlayan sınıfların ortaya çıkışıdır. 15 yıllık periyot için değerlendirildiğinde, toprak mülkiyetinin birkaç kişinin elinde toplandığı gözlemlenmiştir. Bununla ilişkisinde yoğun bir toprak mülkiyeti kutuplaşması öne çıkmaktadır. Kıray'a göre, Oruçlu ve Karacaören, köylerinin karşılaştırması dikkate değer bulgular sağlamaktadır. Oruçlu'da yaşayan köylüler daha önce Toros dağlarında ikamet eden yörüklerdir ve ovalarda küçük topraklarda kendine yeter üretim yapmaktadırlar. 15 yıl öncesine kadar Oruçlu köyünde radikal ölçekli farklılaşmalar gözlemlenmemektedir. Ancak zamanla dış gelişmeler köydeki yaşantıyı etkilemiştir. Oruçlu'da yaşayan Yörük köylülerinin yerleşik yaşama geçişinde bazı özgün etkenler öne çıkmıştır: Orman kanunun uygulanması ve sıtmanın yaygınlaşmasıdır. 1943 sonrasında Oruçlu'da tarım, sulanabilir toprak, teknik ve ürün türlerinde görülen değişiklere karşılık, Karacaören'e oranla daha az ticarileşmiş, geçimlik karakterini korumuştur ve egemen arazi tipi, küçük toprak sahipliği biçiminde oluşmuştur. Yunusoğlu ve Sakızlı köylerinde ise tüm sulanabilir toprakların %92'sinin mülkiyeti İstanbul'da yaşayan toprak sahiplerince işletilmektedir. Karacaören ve Oruçlu'da ise topraklar daha eşit dağılmıştır.

Tarımda makineleşme sonucunda, gündelikli işlerde çok küçük bir kitleye çalışma olanağı söz konusudur.1964 koşullarında hüner sahibi işlerde, Sakızlı'da 22, Yunusoğlu'nda ise 20 hane reisi traktör sürücülüğü, sürücü yardımcılığı, biçer-döver sürücülüğü, kamyon şoförlüğü ve tarım teknisyenliği gibi ihtisaslaşmış işlerde çalışmaktadır. Toprak mülkiyetindeki polarizasyon, gündelik işçi talebini artırmıştır. Örneğin, Karacaören'de 62 kişi hünersiz tarım

işçisi olarak çalışmıştır. Seçme tohumluk, yeni ürün türleri, haşarat öldürücüler, gübreleme ve mekanizasyon, Sakızlı ve Yunusoğlu'nda verimin iki katına çıkmasına neden olmuştur. Karacaören'de ise üretim etkilememiştir. Yunusoğlu ve Sakızlı köylerinde, tarımsal servetin %91. 8, Karacaören'de ise 17.7 oranında dışa akışı söz konusudur. Oruçlu'da ise tarımsal servet ağırlıklı olarak köyün içinde kalmıştır. Dört köyün gelirden alınan pay açısından karşılaştırması ise dikkate değer verilir sunmaktadır. Buna göre, Sakızlı ve Yunusoğlu'nda, ailelerin %90.7'si ve %82.9 'unun yıllık geliri, 4 bin Türk lirasının altındayken; Oruçlu'da ailelerin yalnızca % 50'si ve Karacaöre'de ise %41.7'si 4 bin Türk lirasının altındadır.

1.2. Toplumsal Yapı Dönüşümü ve Güç İlişkileri Dengesindeki Farklılaşmalar

Mübeccel Kıray'a (1982) göre, sosyal değişim aşamalı olarak hayata geçer ve hem yerleşmiş yapı hem de değişmekte olan toplumsallık geçiş halindedir ve işlevsel bir bütün görünümündedir. Toplumsal yapı, formlardan ziyade, fonksiyonların ve ilişki düzeneklerinin (Kıray, 1969) analiziyle çözümlenebilir. Bu, tam da, değişmenin göreceli bir oluşumla gerçekleşmesiyle bağlantılıdır. Her toplum, belirli bir zaman kesintinde, eski yapısından belirli bir sistematikle uzaklaşmış ve değişmiştir (Kıray, 1981/1998). Kıray, Türkiye özelinde, toplumsal değişim süreçlerinin sosyolojik analizinin, özellikle 1950 sonrasında olgusal dayanaklarla ortaya konulabileceği düşüncesindedir. Bu dönemde, köylülüğün bitmesi için yeni ufuklar açılmıştır. Yeni yardım anlaşmaları, kredi imkânları, traktör ve diğer makinaların kullanımı, tarımsal emeği açığa çıkarmış, kendi kendine yeten üretimden milli ve uluslararası pazara dönük üretime geçilmiş, kırsal nüfusun şehir ve onun kurumları ile daha yakın bir ilişkisi sağlamıştır (Kıray, 1996). Kıray'ın, Çukurova bölgesinde icra ettiği monografik çalışmada da benzer sosyo-oluşumlara rastlanmıştır. Örneğin, Karacaören köyünde, üretilen tarımsal artıkla birlikte yeni koşulların ortaya çıkardığı farklılaşma, sosyal tabakalaşmayı da dönüştürmüştür. Belirli kişiler, toprak mülkiyetini elinde toplamış, toprağını yitiren köylülerin oranındaki artış güç ilişkileri dengesinde yeni toprak sahipliği lehine bir sonuç yaratmıştır. Yunusoğlu ve Sakızlı köylerinde ise sosyal tabakalaşma, köylülerin gelir kayıplarının artması dolayısıyla daha radikal biçimde bölünmüştür. Köylülerin büyük çoğunluğu geçimlerini sağlayabilmek için büyük toprak sahiplerinin emrinde gündelikçi olarak çalışmaktadır. Örneğin, Sakızlı'da hane reislerinin %72, 5'i ve Yunusoğlu'nda ise % 81' inin toprağı yoktur ve tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Araştırma sahasındaki köylerde, toprak mülkiyetindeki kutuplaşma, güç ilişkileri dengesinde de önemli farklılaşmalara yol açmıştır: Yeni toprak sahibi egemen grupların köylüler üzerindeki tahakkümü ve topraksız köylülerin bu tahakküme direnişleri.

Güç ilişkileri dengesinin iki karşıt taraftaki temsilcileri köyün toplumsal güç dengesinin merkez üssünü oluşturmaktadır. Örneğin, öğretmen, yeni toprak egemenliğe karşı topraksız köylüleri örgütleyen ve güç ilişkileri savaşımında köylülerin lehine sonuç yaratmaya çalışan bir figürdür. Köylerde, gündelikçiliğin yaygınlaşmasıyla, "elçi" adı verilen, büyük toprak sahipleriyle

emekçiler arasında bağlantı kuran, iş bulan, toprak sahipleriyle sözleşmeler yapan ve iş pratiklerine bizzat katılan kesimler de ortaya çıkmıştır. Monografik çalışmada, " köy yaşantısında en nüfuslu kişi kimdir" sorusuna, Yunusoğlu köylülerinin verdiği cevap, % 42.7 ile toprak sahipleridir. Onu elçi (%14.2), öğretmen (%8.5) ve muhtar (7.5) izlemiştir. Sakızlı' da ise çoğu köylü en nüfuslu kişi olarak muhtarı (81.3) görmektedir. Muhtar, yeni ortaya çıkan büyük toprak sahiplerine karşı direnen grubun üyesidir. Muhtarın babası eski toprak sahibidir ve burada geçmişin toplumsal güç kaynağı olarak devreye girmesi söz konusudur. Genel olarak değerlendirildiğinde, yeni ortaya çıkan gündelikçi emekçi pozisyonu, köylüler için güvencesiz bir ortam oluşturmuştur. Yeni toprak sahipliğine karşı öğretmen, elçi ve muhtarın temsil ettiği yeni kuvvet grubu köylülerin tutunması için önemli bir dayanak noktası haline gelmiştir.

SONUÇ

Mübeccel Kıray, Adana'nın Çukurova Bölgesinde 1960'ların başlarında, Yunusoğlu, Sakızlı; Karacaoğlan ve Oruçlu köylerinde icra ettiği monografik çalışmadan çok boyutlu bulgular elde etmiştir. Bu bulgulardan en dikkat çekicisi, 1948 sonrası süreçte yeni ürünler, ilaçlama teknikleri, haşarat öldürücülerin kullanılması, gübre türlerinin devreye girmesi, daha fazla toprağın işlenmeye başlanması ve tarımda makineleşme gibi etkenler, büyük topraklarda ulusal ve uluslararası pazarlar için ticari amaçla üretime gidilmesine aracılık etmiştir. Böylece, Türkiye'de ilk defa, çok büyük miktarda tarımsal artık oluşmuş, kâr ortaya çıkmış ve köylülük çözülme sürecine girmiştir. Tarımda makineleşme, uzun yıllardır toprak mülkiyet rejiminin gelenekselleşmiş unsuru olan "ortakçılığı" ilga etmiş, tarımsal emeğin topraktan koparak kentlere göçüne yol açmıştır. Kırdan kente göç eden toplumsal kitleler, göreceli olarak toplumsal hareketlilik imkânları bulmuşsa da, düşük pazar kapasitesi ve mesleki yeterliliğin kısıtlıklarından dolayı kent çeperlerinde kırsal bir yapılaşma ortaya çıkmıştır. Köyün sosyo-dönüşümün izlenebildiği bir diğer eksen de güç ilişkileri alanıdır. Geleneksel toprak ağalarının topraklarını satmalarıyla yeni toprak sahibi gruplar (İstanbul'da yaşayan) ortaya çıkmıştır. Bu gruplar, yeni egemen sınıfı temsil ederken; öğretmen, muhtar ve elçi ise karşıt direniş alanını oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

Kıray, B.M (1969). *" Sosyo- Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni: Kendiliğinden Dört Köyün Monografik Karşılaştırması"* Değişen Toplum Yapısı İçinde, ss. 11- 38, 1998, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, B. M (1982). *"Toplumsal Yapı Analizleri İçin Bir Çerçeve", Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme,* ss. 89-98, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, B. M (1969). *"Toplum Yapısındaki Temel Değişimlerin Tarihsel Perspektifi Bugünkü ve Yarınki Türk Toplum Yapısı",* Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, ss. 117- 134, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, B. M (1981). *"Safranbolu'da Konut İçi Yaşam Olanakları Sınırlamaları ve Turizmin Yönü"*, Değişen Toplum Yapısı, ss. 41-85, 1998, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, B. M (1996). *"Kentleşme ve Yeni Siyasal İslam"*, Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, ss. 342, İstanbul: Bağlam Yayınları

İŞYERİ NEZAKETSİZLİĞİNİN MÜŞTERİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: PSİKOLOJİK İYİ OLUŞUN DÜZENLEYİCİ ROLÜ

THE EFFECTS OF WORKPLACE INCIVILITY ON CUSTOMERS: REGULATORY ROLE OF PSYCHOLOGICAL WELLNESS

Vural AKAR

Dr. Öğretim Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Domaniç Hayme Ana Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü

Assıst. Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar University, Domaniç Hayme Ana Vocational School, Property Protection and Security Department

ORCID ID: 0000-0003-0804-3550

Ali KOSAT

Öğr. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Domaniç Hayme Ana Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü

Lect., Kütahya Dumlupınar University, Domaniç Hayme Ana Vocational School, Property Protection and Security Department

ORCID ID: 0000-0002-8192-5712

ÖZET

Bu çalışmanın amacı işyerlerinde taraflar arasındaki etkileşimlerde saygı çerçevesinin dışına çıkılmasına bağlı olarak oluşan ve belirli bir amacı bulunmaksızın hedeflenen kişiye zarar verebilen, düşük yoğunluktaki sapkın davranışlar olarak tanımlanabilen işyeri nezaketsizliğinin müşteriler üzerinde etkisini ortaya koymaktır. Bu çerçevede maruz kalınan işyeri nezaketsizliğinin, müşteri memnuniyeti ve bu ilişki üzerinde müşterilerin psikolojik iyi oluş hallerinin düzenleyici ve aracı rolü belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, işletmelerde psikolojik iyi oluşun düzenleyici ve aracı rolü çerçevesinde işyeri nezaketsizliğinin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. İşletmede müşteri memnuniyetinin artmasında işyerinde nezaketsizlik olarak nitelendirilen davranışların etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini banka çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi kartopu örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Google Forms çevrimiçi anket yöntemiyle 182 banka çalışanından veri toplanmıştır. Verilerin analizi için SPSS 23 ve AMOS 24 paket programları kullanılmıştır. Bu kapsamda güvenilirlik, doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Regresyon analizi sonucunda işyeri nezaketsizliği olarak nitelendirilen davranışların müşteri memnuniyeti üzerinde olumsuz ve anlamlı bir etkisi olduğu, bu ilişkide ise müşterilerin psikolojik iyi oluş hallerinin düzenleyici ve aracı bir role sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşyeri Nezaketsizliği, Müşteri Memnuniyeti, Psikolojik İyi Oluş

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the effect of workplace incivility on customers, which can be defined as low-intensity deviant behaviors that can harm the targeted person without a specific purpose and occur due to going beyond the framework of respect in the interactions between the parties in the workplace.

In this context, it has been tried to determine the moderating and mediating role of workplace incivility, customer satisfaction and psychological well-being of customers on this relationship. In this study, the effect of workplace incivility on customer satisfaction was examined within the framework of the regulatory and mediator role of psychological well-being in businesses. It has been tried to determine the effect of behaviors described as incivility in the workplace on the increase of customer satisfaction in the business.

The universe of the research consists of bank employees. The sample of the study was determined by snowball sampling method. Data were collected from 182 bank employees using the Google Forms online survey method. SPSS 23 and AMOS 24 package programs were used for data analysis. In this context, reliability, confirmatory and explanatory factor analysis, correlation analysis and regression analysis were performed. As a result of the regression analysis, it was found that the behaviors defined as workplace incivility have a negative and significant effect on customer satisfaction, and that the psychological well-being of the customers has a regulatory and mediator role in this relationship.

Keywords: Workplace Incivility, Customer Satisfaction, Psychological Well-Being

GİRİŞ

Günümüzde işletmelerinin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için odaklandıkları unsurlar arasında müşteri memnuniyeti yer almaktadır. Yoğun rekabet ortamında memnun olmuş müşterilere sahip olamayan markaların hayatta kalmaları mümkün görülmemektedir. Müşteri memnuniyeti işletme başarısında anahtar faktörlerden birisi olduğundan, rekabetten etkilenen markalar müşterilerin zihninde bu unsurları başarı bir şekilde konumlandırabilmek için farklı seçenekler aramaktadırlar. Bu seçeneklerden iki tanesi de işletmelerde iş yeri nezaketsizliğini ortadan kaldırarak, personelin psikolojik iyi oluşlarını artırmaktır.

Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmanın amacı işyerlerinde taraflar arasındaki etkileşimlerde saygı çerçevesinin dışına çıkılmasına bağlı olarak oluşan ve belirli bir amacı bulunmaksızın hedeflenen kişiye zarar verebilen, düşük yoğunluktaki sapkın davranışlar olarak tanımlanabilen işyeri nezaketsizliğinin, müşteriler üzerinde etkisini ortaya koymaktır. Bu çerçevede maruz

kalınan işyeri nezaketsizliğinin, müşteri memnuniyeti üzerine etkisinin ve bu ilişki üzerinde müşterilerin psikolojik iyi oluş hallerinin düzenleyici ve aracı rolü belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın literatür kısmında değişkenlerin tanımlamaları yapılarak alan yazında diğer araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen çalışmalara yer verilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu kısmında araştırma değişkenlerine yönelik olarak literatürde yapılan çalışmalar ele alınmaktadır.

İşyerlerinde taraflar arasındaki etkileşimlerde saygı çerçevesinin dışına çıkılmasına bağlı olarak oluşan ve belirli bir amacı bulunmaksızın hedeflenen kişiye zarar verebilen, düşük yoğunluktaki sapkın davranışlar olarak tanımlanabilen işyeri nezaketsizliği işletmeler için büyük sorunlar oluşturabilmektedir ve bu konuda pek çok araştırma yapılmıştır. İşyeri nezaketsizliğinin hem bireyleri hem de örgütleri etkilediği çeşitli araştırmalarla saptanmıştır.

Alan yazında iş yeri nezaketsizliği ile bilgi paylaşma tutumu, iş doyumu, işten ayrılma niyeti, işgören performansı (Kızıloğlu, 2019), stres (Akcakavaklı, 2019), tükenmişlik (Polatcı ve Özçalık, 2013; Işıkay, 2018) örgütsel sessizlik (Kumral, 2017), örgütsel bağlılık (Hossny, Qayed ve Yoyssef, 2015; Sarıtaç, 2017), örgütsel sapma (Gültaç, 2019), sosyal kaytarma (Kanten, 2014), örgütsel sinizm (Çoban ve Deniz, 2018), iş tatmini (Blau ve Andersson 2005; Cortina vd., 2001), örgütsel sadakat (Pearson ve Porath, 2005), örgütsel güven (Cingöz ve Kaplan, 2015), gibi birçok örgütsel davranış konusunun birlikte çalışıldığı görülmektedir.

İşyeri nezaketsizliğinin iş tatminini (Cortina vd., 2001; Penney ve Spector, 2005), algılanan örgütsel desteği (Dion, 2006), verimliliği (Hutton ve Gates, 2008), örgütsel bağlılığı (Smith, Andrusyszyn ve Laschinger, 2010), iş performansını (Cortina vd., 2001) azalttığı; işgörenlerin sağlığına zarar verdiği (Lim vd., 2008); üretkenlik karşıtı iş davranışlarını (Penney ve Spector, 2005), iş stresini (Cortina vd., 2001; Dion, 2006), işten ayrılma niyetini (Dion, 2006) ve personel devir hızını (Lim vd., 2008) artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca işyeri nezaketsizliği baş ağrısı, yeme bozukluğu, depresyon, intihar gibi istenmeyen sonuçlara da neden olabilmektedir (MacIntosh, 2005). Son olarak işyeri nezaketsizliğinin aile hayatına yansımaları incelenmiş ve işyerinde nezaketsizliği yoğun olarak yaşayan bireylerin hem kendilerinin hem de eşlerinin evlilik tatminlerinin bu durumdan etkilendiği tespit edilmiştir (Ferguson, 2012)

Müşteri memnuniyeti, bir ürünün veya hizmetin üretilmesini, pazarlanmasını ve satış sonrası hizmetleri de içine alan süreci kapsayan geniş bir kavram niteliğindedir (Filiz ve Çemrek, 2008: 61). Bir mal veya hizmetle alakalı memnun olma hali bir tüketim denemesinden sonra oluşabilir. Zira satın alma öncesinde, satın alma sırasında ve satın alma sonrasında müşterilerin memnuniyetlerine tesir eden bütün etkenler önem arz etmektedir (Altaban, 2013: 24).

Araştırmalar, müşteri memnuniyetinin, müşterileri tatmin etmek ve onları korumak için uygun maliyet avantajı sağladığını göstermektedir (Sun ve Kim, 2013). Çünkü yeni bir müşteri kazanmanın parasal ve kaynaksal olarak var olan müşteriden beş kat daha maliyetli olduğu pazarlamada çok bilinen bir gerçektir (Lin ve Wang, 2005). Bu nedenle, müşteri memnuniyetini artırmanın ve müşterileri korumanın şirketlerin başlıca hayatta kalma stratejisi olabileceğini varsaymak mümkündür (Sun ve Kim, 2013).

Literatürde müşteri memnuniyeti yaygın olarak bir ürünün algılanan performansı ya da sonucuyla ilgili bir karardan kaynaklanan, kişinin duygusal değerlendirmesi olarak tanımlanır (Oliver, 1982). Müşteri memnuniyeti, "müşteri tarafından algılanan ürün/hizmeti ile ürün/hizmetin dayandığı objektif unsurlara bağlı olarak, müşterinin tüketim sonrası deneyimlerini değerlendirmesidir (Oliver, 1997)."

Chen ve Wang (2009), müşteri memnuniyetini, beklentileri önceden belli olan bir tutarlılık değerlendirmesi olarak görmektedir. Buna göre, müşterinin ürün veya hizmete yönelik olumlu değerlendirmesi, bir şirkete ait ürün veya hizmetlerin satın alınmaya devam edilmesinin önemli bir nedeni oluşturmakta, dolayısıyla müşteri sadakatinin oluşmasında önem arz etmektedir. Müşteri memnuniyeti bütün işletmeler için gereklidir. Müşteri memnuniyeti, işletmenin reklamını yapmada, sadık müşteriler kazanmada ve işletme başarısını arttırarak işletmenin sürekliliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Psikolojik iyi oluş, amaçlar doğrultusunda ilerlemek, diğerleriyle olumlu ilişkiler içerisinde olmak ve gelişmek için çabalamak gibi varoluşsal durumlarla başarılı bir mücadeleyi ifade etmektedir (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002). Myers ve Diener (1995) psikolojik iyi oluşu, bireyin yaşamına ilişkin olumlu duygu ve düşüncelerin fazlaca olması şeklinde ifade etmektedir.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda psikolojik iyi oluş düzeyinin düşük veya yüksek olması örgüt ve çalışanlarda bazı etkiler bıraktığı belirtilmektedir. Cripps ve Zyromski, (2009, s.11) yaptıkları çalışmada, psikolojik iyi oluş seviyesi yeterli düzeyde olmayan kişilerde stres seviyesinin fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca psikolojik iyi oluş seviyesi azaldıkça kişilerin yalnızlık hissettikleri de belirtilmektedir (İkiz, Asıcı, Kaya, & Balkan, 2018, s.10). Psikolojik iyi oluş düzeyi yüksek kişilerin çevresiyle ilişkileri, motivasyon düzeyleri ve yaşam doyumları yüksektir. Ayrıca bu kişiler yeniliğe ve kendini geliştirmeye açıktır (İkiz, Asıcı, Kaya, & Balkan, 2018, s.10). Psikolojik iyi oluş düzeyi ile başarı, hazcılık, bağımsızlık, evrenselcilik, iyilikseverlik, uyum ve güvenlik gibi faktörlerin arasında pozitif bir ilişki olduğu belirtmektedir (Telef, Uzman, & Ergün, 2013, s.1304). Ayrıca öğretmenler üzerine yapılan bir araştırmada, psikolojik iyi oluş faktörlerinde özerklik, kendini kabullenme ve kişisel gelişim alt faktörlerinin evlilik düzenini anlamlı etkilediği görülmüştür (Yeşiltepe & Çelik, 2014, s.1004). Yapılan diğer çalışmalara göre de psikolojik iyi oluşun önemli örgütsel çıktılar için olumlu bir

kapasite olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Psikolojik iyi oluşun çalışanların fiziksel sağlıklarını (Wright, Cropanzano, Bonett & Diamond, 2009), iş kaynakları aracılığı ile işle bütünleşmelerini (Aiello & Tesi, 2017) ve performanslarını arttırdığı (Polatçı & Akdoğan, 2013), işten ayrılma niyetlerini ise azalttığını (Wright & Bonett, 2007) göstermektedir. Bu durum göze alındığında çalışanların işyerinde psikolojik iyi oluşlarını sağlayabilmeleri için geliştirebilecekleri yolların incelenmesi konunun önemini ortaya koymaktadır.

2. Araştırmanın Yöntemi

2.1. Araştırmanın Yöntemi ve Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, işyerinde nezaketsizlik olarak nitelendirilen davranışlara maruz kalmanın, müşteri memnuniyeti üzerinde etkisi olduğundan hareketle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu ilişkide müşterilerin psikolojik iyi oluş durumları da aracı ve düzenleyici role sahip bir değişken olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın katılımcılarından elde edilen veriler SPSS 23 ve AMOS 24 paket programlarıyla test edilmiştir. İlkin demografik soruların frekans dağılımlarına bakılmış, sonrasında ise kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizleri yapılıp, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri uygulanmıştır. Araştırmada ele alınan değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon ve hipotezlerin testi için ise regresyon ve prosess analizleri gerçekleştirilmiştir.

Modele, iki değişken arasındaki ilişkisinin testinin ardından, bu ilişki üzerinde aracı değişkenlerin de sahip olduğu etkiyi araştırmak önemli olduğundan aracı bir değişken (Bono ve McNamara, 2011: 659) ve bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında kurulan ilişkinin kuvvetine etki eden düzenleyici bir değişken (Baron ve Kenny, 1986: 1174) olarak müşterilerin psikolojik iyi oluş durumları da eklenmiştir. Bu kapsamda Araştırmanın modeli şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

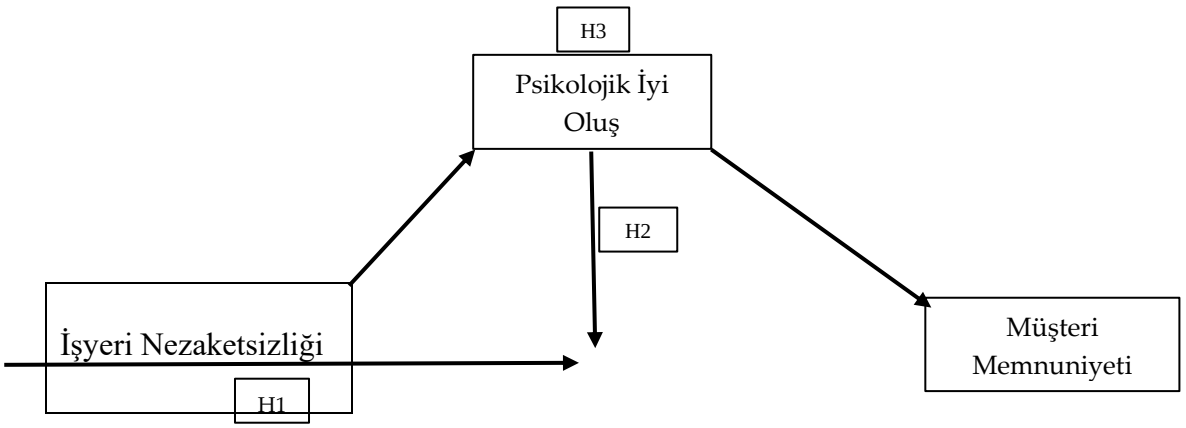

Şekil'1 de belirtilen modelde görüldüğü üzere bu çalışmada, işyeri nezaketsizliğinin müşteri memnuniyeti üzerinde etkili olabileceğinden hareketle ele alınmıştır. Bununla beraber işyeri nezaketsizliği ile müşteri memnuniyeti arasında oluşan ilişkide, çalışmada aracı ve düzenleyici değişken olarak değerlendirmeye alınan müşterilerin psikolojik iyi oluş durumlarının etkileyebileceği de düşünülmektedir. Yapılan açıklamalar ışığında araştırmanın hipotezleri aşağıda belirtilmiştir.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri

Hipotez 1: İşyeri nezaketsizliği müşteri memnuniyeti üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Hipotez 2: İşyeri nezaketsizliği ile müşteri memnuniyeti arasındaki negatif ve anlamlı ilişkide psikolojik iyi oluşun düzenleyici rolü vardır.

Hipotez 3: Psikolojik iyi oluş, işyeri nezaketsizliği ile müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkide aracı bir etkiye sahiptir.

2.3. Araştırmanın Örneklemi

Bu çalışmanın örneklemi İstanbul'da ikamet eden banka müşterilerinden oluşmaktadır. Yapılan çalışma kapsamında online anket uygulanan bireylerin seçiminde tesadüfi örnekleme yöntemi (Walliman, 2015) kullanılmıştır. Toplamda 260 kişiye anket linki gönderilmiş ancak 182 kişiden bu anketlere dönüş alınıp, bu kapsamda analizler yapılmıştır.

Araştırmaya katılanların %54,4'ü erkek, %45,6'sı kadındır. Yaş dağılımları açısından katılımcıların %41,8'i 26 ila 35 yaş aralığında olup diğer yaş grubu dağılımları ise sırasıyla %31,9'u 36 ila 45; %17,6'sı 46 ila 55; %4,4'ü 18 ila 25 yaş aralıklarında ve %4,4'i de 56 yaş ve üzeridir. Katılımcıların %55,5 gibi bir oranla çoğunluğunun gelir seviyesinin 10.001TL ila 12.500TL aralığında olduğu görülmekte olup; %20,9'u 7501TL ila 10000TL, %18,1'i 12.501TL ila 15.000TL, %3,3'ü 15.001TL ve üzeri ve %2,2'si 5.000TL ila 7.500TL aralığında bir gelire sahiptir. Katılımcıların %60,4 ile çoğunluğu fakülte mezunu, diğerleri ise sırasıyla %17,6'sı yüksek lisans, %16,5'i yüksekokul, %3,3'ü doktora ve %2,2'si ise lise mezunudur. Katılımcıların %42,9'unun işlerinde çalışma süreleri 11 ila 15 yıl aralığında olup; %27,5'i 16 ila 20, %25,8'i 6 ila 10, %2,2'si 21 yıl ve üzeri ve %1,6'sı ise 1 ila 5 yıl aralığındadır. Katılanların %44,5'i orta kademe yönetici, %35,2'si alt kademe yönetici, %13,2'si işçi ve %7,1'i üst yönetici pozisyonundadır. Bunların yanı sıra katılımcıların %63,7's, evli, %36,3'ü ise bekârdır.

2.4. Ölçekler

Araştırmanın ölçekleri daha önceki çalışmalarda Türkçe'ye uyarlanmış ve geçerlik ve güvenirlikleri test edilmiş ölçeklerdir.

İşyeri nezaketsizliği ölçeği, Cortina ve arkadaşları (2001) tarafından geliştirilen ve yedi maddeden oluşan bir ölçektir. Bu ölçekteki ifadeler 5'li Likert sistemi ile değerlendirilmiştir (1- Hiçbir Zaman, 2- Nadiren, 3- Ara Sıra, 4- Sık Sık, 5- Her Zaman). Bu ölçeğin güvenilirliği açısından Cronbach Alpha katsayısına bakılmışmış ve α=0,972 olarak belirlenmiştir.

Psikolojik iyi oluş ölçeği, Diener ve arkadaşları (2010) tarafından geliştirilen ve 8 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir. Ölçek, "1- Kesinlikle Katılmıyorum" dan "5- Kesinlikle Katılıyorum"a 5'li Likert sistemi doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu ölçeğin Cronbach Alpha Değeri = 0,969'dur.

Müşteri memnuniyeti ölçeği, Donavan ve Hocutt'un (2001) geliştirdiği ve tek faktörlü 4 ifadeli bir ölçektir. Ölçek, "1- Kesinlikle Katılmıyorum" dan "5- Kesinlikle Katılıyorum"a 5'li Likert sistemi bağlamında oluşturulmuştur. Müşteri memnuniyeti ölçeğinin Cronbach Alpha Değeri= 0,947 olarak saptanmıştır.

2.5. Bulgular

Araştırma için ulaşılan verilerin testlerinde SPSS 23 kullanılmıştır. Değişkenler arasında meydana gelen ilişkilerde ortaya çıkan anlamlılık düzeylerinin p = 0,01 ve p = 0,05 içerisinde olması sonuçların istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir.

2.5.1. Korelasyon Analizi Sonuçları

Araştırmanın değişkenlerine ilişkin ortalama, standart sapma ve korelasyon analizine ait bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyonlar

		Ort.	**Standart Sapma**	**1.**	**2.**	**3.**	**4.**	**5.**	**6.**	**7.**	**8.**	**9.**	**10.**
1.	Cinsiyet	1,46,499		1									
2.	Yaş	2,76,944		,118	1								
3.	Gelir	2,99,783		-,304**	,088	1							
4.	Eğitim	3,03,750		-,114	,136	,696**	1						

5.	Süre	3,03,831	-,084	,417**	,221**	,424**	1				
6.	Pozisyon	2,46,811	,043	,303**	,430**	,629**	,514**	1			
7.	Medeni Hâl	1,64,482	,094	,207**	,024	,155*	,260**	,340**	1		
8.	İşyeri Nezaketsizliği	2,551,26	,025	,114	-,015	-,018	,045	,025	,038	1	
9.	Psikolojik İyi Oluş	3,431,22	-,029	,043	,075	,086	,049	,042	-,068	**-,777****	1
10.	Müşteri Memnuniyeti	3,471,28	-,021	,042	,089	,110	,084	,076	-,063	**-,771****	**,967****	1

N= 182. U= Uygulanamaz. * p < .05, ** p < .01

Araştırmada bağımsız değişken işyeri nezaketsizliğinin, düzenleyici değişken olan psikolojik iyi oluş ile arasındaki ilişkinin anlamlı ve negatif (r = -0,777, p = 0,01); işyeri nezaketsizliğinin bağımlı değişken olan müşteri memnuniyeti ile arasındaki ilişkinin anlamlı ve negatif (r = -0,771, p = 0,01); aracı ve düzenleyici değişken psikolojik iyi oluşun bağımlı değişken müşteri memnuniyeti ile arasında kurulan ilişkinin de anlamlı ve pozitif yönlü (r = 0,967, p = 0,01) olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

2.5.2. Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ele alınan modelde işyeri nezaketsizliğinin müşterilerin memnuniyetleri üzerine etkisi incelenmiştir. Modelde yer alan bağımsız değişken işyeri nezaketsizliği; bağımlı değişken müşteri memnuniyetidir. Modele kontrol değişkenler olarak cinsiyet, yaş, gelir, eğitim düzeyi, çalışma süresi, kurumdaki pozisyon ve medeni hâl; aracı ve düzenleyici değişken olarak ise psikolojik iyi oluş da eklenerek, regresyon analizleri yapılmıştır.

Tablo 2'de de sunulduğu üzere aşağıda işyeri nezaketsizliğinin müşteri memnuniyeti üzerine sahip olduğu etkiler üç adımda ele alınmıştır. Bağımsız değişken işyeri nezaketsizliği; bağımlı değişken ise müşteri memnuniyetidir. İlk adımda kontrol değişkenler cinsiyet, yaş, gelir, eğitim düzeyi, çalışma süresi, kurumdaki pozisyon ve medeni hâl bulunmaktadır. İkinci adımda işyeri

nezaketsizliği ile psikolojik iyi oluş düzenleyici değişkeni modele eklenerek, analiz tekrar gerçekleştirilmiştir. Son adımda ise, etkileşim değişkeni olan "işyeri nezaketsizliği x psikolojik iyi oluş" eklenip, regresyon analizi tekrarlanmıştır. Bunun yanı sıra düzenleyici değişkene ilişkin basit eğim (slope analiz) değerlerinin anlamlı olup olmadığı da test edilmiştir.

Kontrol değişkenlerin değerlendirildiği ilk adımda ulaşılan çoklu regresyon analizinin sonuçlarına bakıldığında, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene etkisini ele alan model anlamlı olmadığı görülmektedir (F = 0,023, p > 0,05).

Düzenleyici değişken psikolojik iyi oluşun eklendiği ikinci adımdaki çoklu regresyon analizinin sonuçlarına göre, bağımsız değişkenlerin müşteri memnuniyeti üzerine etkilerini ortaya koyan model anlamlıdır (F = 0,939, p < 0,001). Bu adımda kontrol değişkenlerin müşteri memnuniyeti üzerinde anlamlı etkileri olmadığı görülmektedir. Ulaşılan sonuçlara göre psikolojik iyi oluş düzenleyici değişkeninin müşteri memnuniyetini anlamlı şekilde etkilediği görülmektedir (*Beta* = 0,919, p = 0,000). Çalışmada işyeri nezaketsizliğinin müşteri memnuniyeti üzerinde doğrudan etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir (*Beta* = -0,058, p = 0,064).

Son adımda ise etkileşim değişkeninin de modele eklenmesiyle elde edilen çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre, bağımsız değişkenlerin müşteri memnuniyeti üzerine etkisini ele alan model anlamlıdır (F = 0,940, p < 0,001). Son adımda da kontrol değişkenlerin müşteri memnuniyeti üzerinde anlamlı etkileri olmadığı görülmektedir. Çalışmada işyeri nezaketsizliğinin müşteri memnuniyeti üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (*Beta* = -0,129, p = 0,047). Buna göre "işyeri nezaketsizliği müşteri memnuniyeti üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir." biçimindeki hipotez 1 kabul edilmiştir. Araştırmadaki düzenleyici değişken olan psikolojik iyi oluşun da müşteri memnuniyetine etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir (*Beta* = 0,857, p = 0,000). Ayrıca etkileşim değişken olan işyeri nezaketsizliği x psikolojik iyi oluşun müşteri memnuniyeti üzerine anlamlı etki ettiği görülmektedir (*Beta* = 0,053, p = 0,028).

Tablo 2: İşyeri Nezaketsizliğinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkileri Regresyon Analizi Sonuçları

	Adım 1: Müşteri Memnuniyeti *(Bağımlı Değişken)*			Adım 2: Müşteri Memnuniyeti *(Bağımlı Değişken)*			Adım 3: Müşteri Memnuniyeti *(Bağımlı Değişken)*		
Bağımsız Değişkenler	Beta	t değeri	Anlamlılık	Beta	t değeri	Anlamlılık	Beta	t değeri	Anlamlılık
Cinsiyet	,004	,051	,959	,015	,713	,477	,015	,718	,474
Yaş	,021	,244	,807	-,014	-,638	,525	-,019	-,849	,397
Gelir	,018	,160	,873	,006	,209	,834	,007	,235	,814
Eğitim	,074	,593	,554	,000	-,001	,999	,002	,067	,947
Çalışma Süresi	,055	,574	,567	,038	1,558	,121	,036	1,467	,144
Pozisyon	,022	,199	,843	,026	,951	,343	,026	,963	,337
Medeni Hâl	-,102	-1,252	,212	-,016	-,791	,430	-,016	-,793	,429
İşyeri Nezaketsizliği				-,058	-1,867	,064	-,129	-2,001	,047
Psikolojik Sahiplenme				,919	29,816	,000	,857	14,721	,000
İş. Nez. X Psi. Sahip.							,053	1,263	,028
R^2	,023			,939			,940		
R	,153			,969			,970		
F	0,594			296,666			268,082		

Anlamlılık	,761	,000	,000

N = 243. Standardized regression coefficients

Çalışmada, müşteri memnuniyeti üzerinde işyeri nezaketsizliği x psikolojik iyi oluş etkileşiminin anlamlı olduğu belirlenmiştir (*Beta* = 0,053, *p* = 0,028) (Tablo 2, Şekil 2). Bu bağlamda yapılan basit eğim analizinden elde edilen sonuçlara göre psikolojik iyi oluş düzeyleri yüksek müşterilerde işyeri nezaketsizliğine maruz kalma, onların memnuniyetleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir *(Beta = 0,050, t = 1,134, p = 0,258),* ancak işyeri nezaketsizliğine maruz kalan müşterilerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin düşük olması durumunun, memnuniyetlerine etkisinin anlamlı ve negatif olduğu belirlenmiştir *(Beta = -0,498, t = -2,692, p = 0,008)*. Bu bağlamda işyeri nezaketsizliği ile müşteri memnuniyeti arasındaki negatif ilişkide psikolojik iyi oluşun düzenleyici rolü vardır biçimindeki hipotez 2 kabul edilmiştir.

Şekil 2: Müşteri Memnuniyeti Üzerine İşyeri Nezaketsizliği ile Psikolojik İyi Oluş Etkileşiminin Etkisi

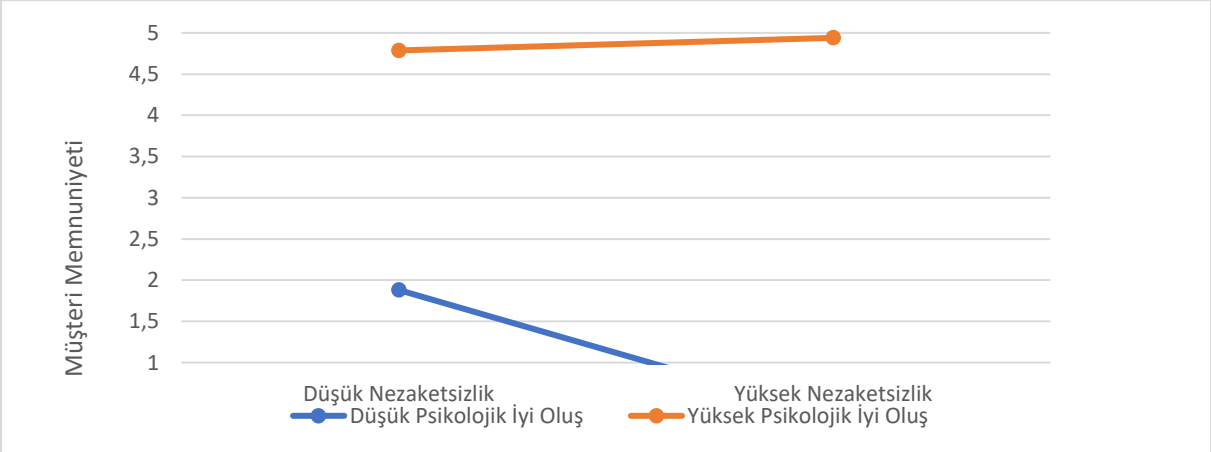

Bu çalışmada bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkide aracı değişkenin sahip olduğu aracılık etkisinin ölçümü SPSS PROCESS (Hayes, 2018) uygulaması ile gerçekleştirilmiştir. Hipotez 3'e göre psikolojik iyi oluş işyeri nezaketsizliği ile müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkide aracı bir etkiye sahiptir. Bu hipotezin testi SPSS'de PROCESS kullanılarak Model 4 olarak belirtilen metot ile gerçekleştirilmiştir. Tablo 3'te görüldüğü gibi, işyeri nezaketsizliği ile müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkide psikolojik iyi oluşun aracılık etkisi anlamlıdır *(B = -,74, p = ,00)*. Dolayısıyla, psikolojik iyi oluşun işyeri nezaketsizliği ile müşteri memnuniyeti arasındaki sahip olduğu aracılık etkisi doğrulanıp, Hipotez 3 kabul edilmiştir.

Tablo 3. Psikolojik İyi Oluşun Aracılık Etkisi Sonuçları

	İşte Kendini Yetiştirme *(Bağımlı Değişken)*			
	Effect	(SE)	LLCI	ULCI
Psikolojik İyi Oluş	-0,74	0,05	-0,82	-0,64

SONUÇ

Banka çalışanları üzerinde yürütülen bu araştırmada, işyeri nezaketsizliği ile müşteri memnuniyeti ve psikolojik iyi oluş değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle işyeri nezaketsizliğinin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkisinin, sonrasında ise bu etki üzerinde psikolojik iyi oluşun düzenleyici ve aracı rolünün belirlenmesine yönelik olarak bulguların ortaya konulması amaçlanmıştır.

Bu açıklamalardan yola çıkarak, işyeri nezaketsizliğinin örgütlerde sıklıkla yaşandığı, dolaylı, muğlak ve düşük yoğunluklu özelliklerinden dolayı hem çalışanlar hem de yöneticiler tarafından kolaylıkla belirlenemediği, yasal düzenlemelerden yoksun olduğu, özellikle uzun vadeli etkilerinin oldukça yıkıcı olduğu ifade edilebilir. İşyeri nezaketsizliğinin neden ortaya çıktığı, hangi doğrultuda ilerlediği, ne gibi etkilerinin olduğu ve örgütlerin bu durum üzerine geliştirdiği çözüm önerilerinin tespiti önemlidir.

Bu nedenle nezaketsizliğe yönelik olarak hangi araştırmaların yapıldığını ve bilimsel yaklaşımların ne yönde ilerlediğini tespit etmek gerekir. Bu yaklaşımlar çerçevesinde araştırmanın amacı; işyeri nezaketsizliğine yönelik olarak yapılan araştırmaların, yılı, türü, niteliği, ölçek, veri toplama yöntemi, kullanılan dil, örneklem grubu, uygulanan analiz yöntemleri, bağımlı-bağımsız değişkenler ve değişkenler arasındaki korelasyonun yönünü inceleyerek literatüre katkı sağlamaktır.

Araştırma sonucuna göre, işyeri nezaketsizliğinin müşteri memnuniyeti üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu etkide düşük psikolojik iyi oluşun, işyeri nezaketsizliği ile müşteri memnuniyeti arasındaki negatif ilişkinin daha olumsuz bir hâl almasına yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu kapsamda müşterilerin işletmelerde nezaketsiz olarak nitelendirilen davranışlara maruz kalmalarının ve tanık olmamalarının önüne geçilmesi önemlidir. Ayrıca işletmelerin müşterilerinin daha iyi hissetmelerine yönelik stratejiler geliştirmeleri de önemli olabilmektedir. Bu kapsamda, müşterilere nazik davranılmasına ve hijyenik bir iş ortamı

oluşturulmasına özen gösterilmesi, çalışanların bu konularda uyarılarak gerekli eğitimlerin verilmesi kurumlar açısından faydalı olabilir.

KAYNAKLAR

Aiello, A., & Tesi, T. (2017). Psychological well-being and work engagement among ıtalian social workers: Examining the mediational role of job resources, *Social Work Research*, 41 (2), ss. 73–84.

Altaban, A. (2013). Structural equation modelling of customer satisfaction and loyalty for residential air conditioners. *Yayınlanmamış Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi*, Ankara.

Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173.

Blau, G. & Andersson, L. (2005). Testing a measure of instigated workplace incivility, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 78(4), pp. 595-614.

Bono, J. E. & Mcnamara, G. (2011). Publishing in AMJ—Part 2: Research design. *Academy of Management Journal*, 54(4), 657-660.

Cortina, L.M., Magley, V.J., Williams, J.H. & Langhout, R.D. (2001). Incivility in the workplace: Incidence and impact, *Journal of Occupational Health Psychology*, 6(1), pp. 64-80.

Cripps, K., & Zyromski, B. (2009). Adolescents' psychological well-being and perceived parental ınvolvement: Implications for parental ınvolvement in middle schools. *Research in Middle Level Education Online*, 33(4), pp. 1-13.

Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W., Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social indicators research*, *97*, 143-156.

Donavan, D. T., & Hocutt, M. A. (2001). Customer evaluation of service employee's customer orientation: extension and application. *Journal of quality management*, *6*(2), 293-306.

Ferguson, M. (2012). You cannot leave it at the office: Spillover and crossover of coworker incivility, *Journal of Organizational Behavior*, 33 (4), pp. 571-588.

Filiz, Z. ve Çemrek, F. (2008). Tüketici memnuniyeti analizi ve gıda (fast-food) sektöründe bir uygulama, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), ss. 59-84.

Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis second edition: A regression-based approach*. New York, NY: Ebook The Guilford Press.

İkiz, F. E., Asıcı, E., Kaya, Z., & Balkan, K. (2018). Yaşam amaçları ve psikolojik iyi oluşun öğretmenlik mesleğine yönelik tutumu yordayıcı rolü, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(25), ss. 7-26.

Keyes, C. L. M., Shmotkin, D. ve Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions, *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), pp. 1007-1022.

Lim, S., Cortina, L.M. and Magley, V.J. (2008). Personal and workgroup incivility: Impact on work and health outcomes, *Journal of Applied Psychology*, 93(1), pp. 95-107.

Myers, D. G ve Diener, E. (1995). Who is happy?, *Psychological Science*, 6(1), pp. 10-19

Oliver, R. L. (1997). *Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer*. New York ˈ NY: Irwin-McGraw-Hill.

Pearson, C.M., Andersson, L. & Porath, C.L. (2005). Workplace incivility, in Fox, S. and Spector, P. (Eds), Counterproductive Workplace Behavior: Investigations of Actors and Targets, American Psychological Association Press, Washington, DC, pp. 177-200

Penney, L.M. & Spector, P.E. (2005). Job stress, incivility, and counterproductive work behavior (CWB): The moderating role of negative affectivity, *Journal of Organizational Behavior*, 26(7), pp. 777-796.

Polatçı, S., & Akdoğan, A. (2013). Psikolojik sermayenin performans üzerindeki etkisinde iş aile yayılımı ve psikolojik iyi oluşun etkisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), ss. 273-293.

Smith, L.M., Andrusyszyn, M.A. & Laschingher, H.K.S. (2010). Effects of workplace incivility and empowerment on newly-graduated nurses' organizational commitment, *Journal of Nursing Management*, 18(8), pp. 1004-1015.

Sun, K. A., & Kim, D. Y. (2013). Does customer satisfaction increase firm performance? An application of American Customer Satisfaction Index (ACSI). *International Journal of Hospitality Management*, 35, pp. 68-77.

Telef, B. B., Uzman, E., & Ergün, E. (2013). Öğretmen adaylarında psikolojik iyi oluş ve değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* ss. 1297- 1307.

Yeşiltepe, S. S., & Çelik, M. (2014). Öğretmenlerin evlilik uyumlarının psikolojik iyi olma ve bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Elementary Education Online*, 13(3), ss. 992-1013.

Wright, T. A., Cropanzano, R., Bonett, D. G. & Diamond, W. J. (2009). The role of employee psychological wellbeing in cardiovascular health:When the twain shall meet, *Journal of Organizational Behavior*, 30(2), ss. 193–208.

Walliman, N. (2015). *Social research methods: The essentials*. Sage.

SAHİPLİK YAPISI BAĞLAMINDA YAZILI MEDYADA 1999-2023 DEPREM HABERLERİNİN SUNUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF PRESENTATIONS OF 1999-2023 EARTHQUAKE NEWS IN PRINT MEDIA IN THE CONTEXT OF OWNERSHIP STRUCTURE

Murat ERDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, İstanbul

Ass. Prof., Istanbul Esenyurt University, Faculty of Arts and Social Sciences, Department of Radio, Television and Cinema, Istanbul

ORCID ID: 0000-0002-7400-4755

ÖZET

Cumhuriyet tarihi boyunca medya kuruluşlarının iktidarlardan tam olarak bağımsız hareket etmediği görülmektedir. 1980'lerden itibaren yaşanan siyasal ve ekonomik nedenler, iktidar medya ilişkilerini farklı bir evreye taşımıştır. Gazetelerdeki sahiplik yapısının değişimi olarak değerlendirilen bu dönemde iktidar-medya-ilişkilerinin basındaki haber içeriklerini etkilediği görülmektedir. Araştırma kapsamında 1999 Gölcük merkezli depremle 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerin basında nasıl sunulduğu incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden rastgele seçme yöntemiyle Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Yeni Şafak, Akit ve Sabah Gazeteleri bu çalışmaya örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmaya konu olan gazetelerin 1999 depreminin birinci gününde attığı manşetler ile yine aynı gazetelerin 2023 yılındaki depremin birinci gününde attıkları manşetlerle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda söz konusu gazetelerin iki farklı depremde kullandıkları başlıklarda söylem farklılıkları bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Gazete, Medya sahipliği, Haber, Manşet, Söylem

ABSTRACT

Throughout the history of the Republic, it is seen that the media organizations did not act completely independently of the governments. The political and economic reasons that have been experienced since the 1980s have brought the power-media relations to a different stage. In this period, which is considered as the change of ownership structure in newspapers, it is seen that power-media-relations affect the news content in the press. Within the scope of the research, how the 1999 Gölcük-centered earthquake and the 2023 Kahramanmaraş-centered earthquakes were presented in the press were examined. Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Yeni Şafak, Akit and Sabah Newspapers were chosen as samples for this study, with a random selection method from qualitative research methods. The headlines of the newspapers that are

the subject of the research on the first day of the 1999 earthquake were compared with the headlines of the same newspapers on the first day of the earthquake in 2023. As a result of this comparison, differences in discourse were found in the headlines used by these newspapers in two different earthquakes.

Keywords: Earthquake, Newspaper, Media ownership, News, Headline, Discourse

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan medya sahipliğinin sermayenin eline geçmesi süreci tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de medyanın özgürlüğü konusunda önemli bir sorun olarak tartışılmaktadır. Basın işletmelerinin 1980 yılından itibaren gazeteci kökenli ailelerin ellerinden çıkıp büyük sermaye sahipleri ve holdinglerin eline geçmesiyle Türkiye'de medyanın şirketleşmesi süreci başlamıştır. Atabek'in (1998:136), kurtlar sofrası olarak tanımladığı bu dönemde medyaya yatırım yapan kuruluşlar yavaş yavaş güçlenerek plaza medyacılığın başlatmıştır. Oktay (1987:81), medya sektöründe artan maliyetleri sermayenin medyaya yönelişini hızlandıran önemli etkenlerden biri olarak görür. Avadar (2015: 2) ise medya sektöründe yaşanan değişimi küresel nedenli ekonomik süreç dışında siyasal erk ve sermaye ilişkisine bağlamaktadır.

Toplumun haber alma unsuru olan medya, işletmelerin ve büyük sermayelerin eline geçmesiyle birlikte bu kuruluşlar kâr amacı güden şirketlere dönüşmüştür. Medya sahipliğinin değişimiyle birlikte, medya patronlarının ekonomik kaygısı ön plana çıkmıştır. Medya sahiplerinin önceliği bağımsız bir medyadan ziyade, kamu ihaleleri karşılığında siyasi ilişkilerini korumak olmuştur. Büyük sermaye gruplarının ellerindeki medyayı kullanarak iktidarın konumunu güçlendirmeye başlaması medya içeriklerini olumsuz etkileyerek Türkiye'de gazeteciliğin itibarına zarar vermeye başlamıştır. Medya sektöründe yaygınlaşan şirketleşmenin ve sermayenin medyaya olan ilgisinin nedenlerini Kurt (2010:77), pazarlama ve ticaret kaygısı, basın alanında dördüncü güç olma hırsı, siyasette söz sahibi olma isteği, medyanın propaganda özelliğini kullanarak toplumu denetim altına alma, kamu ihaleleri ve kredi alma ayrıcalıklarına sahip olma, reklam ve tanıtım kampanyalarını kendi sahipliğindeki medya organlarıyla icra etme şeklinde açıklamaktadır.

2. MEDYANIN SAHİPLİK YAPISI VE SİYASET İLİŞKİSİ

Küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan medya sahipliğinin sermayenin elin geçmesi süreci tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de medyanın özgürlüğü konusunda önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük sermaye sahiplerinin ve holdinglerin, basın işletmelerini gazeteci kökenli ailelerin ellerinden almasıyla başlayan Türkiye'de medyanın şirketleşmesi

süreci 1980'lerde başlamıştır. Atabek'in (1998:136), kurtlar sofrası olarak tanımladığı bu dönemde medyaya yatırım yapan kuruluşlar yavaş yavaş güçlenerek plaza medyacılığını başlatmıştır. Oktay (1987:81), medya sektöründe artan maliyetleri sermayenin medyaya yönelişini hızlandıran önemli etkenlerden biri olarak görür. Avadar (2015: 2) ise medya sektöründe yaşanan bu değişimi küresel nedenli ekonomik süreç dışında siyasal erk ve sermaye ilişki çerçevesinde değerlendirerek açıklamaktadır. Toplumun haber alma kaynağı olan medya, işletmelerin ve büyük sermayelerin eline geçmesiyle birlikte bu kuruluşlar kâr amacı güden şirketlere dönüşmüştür. Medya sahipliğinin değişimiyle birlikte, medya patronlarının ekonomik kaygısı ön plana çıkmıştır. Medya sahiplerinin önceliği bağımsız bir medyadan ziyade, kamu ihaleleri karşılığında siyasi ilişkilerini korumak olmuştur. Bu durum Arabacı'nın (2004:109) basının iktidarlardan bağımsız olamayacağı görüşünü desteklemektedir. Büyük sermaye gruplarının ellerindeki medyayı kullanarak iktidarın konumunu güçlendirmeye başlaması medya içeriklerini olumsuz etkileyerek Türkiye'de gazeteciliğin itibarına zarar vermeye başlamıştır. Medya sektöründe yaygınlaşan şirketleşmenin ve sermayenin medyaya olan ilgisinin nedenlerini Kurt (2010:77), pazarlama ve ticaret kaygısı, basın alanında dördüncü güç olma hırsı, siyasette söz sahibi olma isteği, medyanın propaganda özelliğini kullanarak toplumu denetim altına alma, kamu ihaleleri ve kredi alma ayrıcalıklarına sahip olma, reklam ve tanıtım kampanyalarını kendi sahipliğindeki medya organlarıyla icra etme şeklinde açıklamaktadır.

3. MEDYA VE DOĞAL AFET KAVRAMLARI

İnsan yaşamını olumsuz etkileyen, can ve mal kayıplarının yaşandığı aniden gerçekleşen ve insanoğlunun kontrolü dışında gelişen olaylar afet olarak adlandırılmaktadır. Sel, heyelan, deprem, fırtına, kuraklık, tsunami gibi doğal afetler kapsamında değerlendirilmektedir (Kadıoğlu, 2008:5). Yaşanan doğal afetler toplumun ekonomik, sosyal, psikolojik yönden olumsuz etkilemektedir. Yaşanan olumsuz afet olaylarının ardından toplumun yeniden sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak inşası gerekmektedir. Doğal afetlerin olumsuz sonuçlarının asgari düzeye indirilmesi, aynı olumuz sonuçlarla karşılaşılmaması için önlemler alınması çalışmaları afet yönetimi olarak adlandırılmaktadır (Soydan ve Alpaslan, 2016:58).

Afetle mücadele kapsamında toplumun bilgilendirilmesi, farkındalık yaratılması ve doğal afetlere hazırlıklı olma konusunda yazılı ve görsel medyanın sorumlulukları ve görevleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, medyanın önemli görevlerinden biri dünyada gelişen ve gündemi etkileyen olayları topluma tarafsız bir şekilde aktarmaktır. Medyada aktarılan bilgilerin nesnelliği üzerine yaşanan ve medyanın sahiplik yapısından kaynaklandığı düşünülen manipülasyon boyutu tartışılan önemli konulardan biridir. Felaketler sonrası yaşanan olaylara ait haberlerin medyada yer alma şekli ideolojik yanlılık ve sahiplik yapısı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Özellikle afet dönemlerinde medyanın olayları dikkatli ve tarafsız

bir şekilde incelemesi toplum yararına olacak şekilde bir habercilik anlayışı ve sorumluluğu ile görevini yapması gerekmektedir.

4. YÖNTEM

Araştırma kapsamında 1999 Gölcük merkezli depremle 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerin basında nasıl sunulduğu incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden rastgele seçme yöntemiyle Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Yeni Şafak, Akit ve Sabah Gazeteleri bu çalışmaya örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmaya konu olan gazetelerin 1999 depreminin birinci gününde attığı manşetler ile yine aynı gazetelerin 2023 yılındaki depremin birinci gününde attıkları manşetler ve haber içerikleri karşılaştırılmıştır.

5. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

5.1. Hürriyet Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

1948 tarihinde Sedat Simavi tarafından kurulmuştur. 1994 yılında yüzde 70 hissesi Doğan Yayın Holding tarafından satın alınan Hürriyet Gazetesi 22 Mart 2018'de Demirören Holding tarafından satın alınmıştır. Gazete halen Demirören Holding bünyesinde bulunmaktadır.

Görsel 1: Hürriyet Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi **06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremi**

Depremlerin yarattığı etkilerin yansıması sadece meydana geldiği bölgede değil, depremin büyüklüğüne ve can kaybına göre medyada da etkileri ve yankıları kapsadığı alan ve zaman genişlemektedir. Özellikle afet zamanlarında yazılı medyanın deprem haberlerinin sunum biçim içinde bulunulan siyasal döneme, sahiplik yapısına genel yayın politikasına ve temsil

ettiği okur bakış açısına göre değişmektedir. Bu bağlamda farklı zamanlarda affet haberlerinin görsel basında yer alış biçimleri konuyu somutlaştırmaktadır. Görsel 1'deki Hürriyet gazetesinin 1999'daki ve 2023'te deprem sunumları ve depremin servis edilişindeki taban tabana zıtlık manşetlerinde açıkça görülmektedir. Hürriyet, 1999 depremine 'KATİLLER' manşetiyle çıkarken 2023 depremini ise 'PEŞ PEŞE FELAKET' manşetiyle okuyucusuna duyurmuştur. 1999 Gölcük depremi sunumunda hükümet, bina yapımına izin veren belediyeler, binaların yapımından sorumlu mühendisler veya yapan kişiler açıkça vurgulanarak eleştirel bir manşetle çıkmıştır. Hatta ''katillerin'' kim olduğunu tarif edecek bir manşet olduğu söylenebilir. Aynı gazete 2023 depreminde ise daha muğlak, daha anaakıma yakın, hükümeti, belediye ve mühendisleri eleştirmeyen sıradan bir manşetle çıkmışlardır. Ayrıca Hürriyet, Gölcük depremindeki manşet fotoğrafında enkaz altında kalan yaralı ve yardım almayı bekleyen insanların fotoğraflarını buzlamadan servis etmiştir. Gazetecilik mesleği açısından buzlanarak verilmesi gereken fotoğrafların aleni şekilde sunulması da mesleki özensizlik olarak değerlendirilebilir. Hürriyet Gazetesi'nin farklı zamanlarda yaşanan benzer felaketler karşısında farklı manşetle çıkması, içinde bulunan dönemin koşulları gereği ya da gazetenin hükümete karşı olan tutumuyla açıklanmaktadır. Günümüzde Hürriyet Gazetesi'nin iktidara yakın bir yayın politikası izlediği görülmektedir.

5.2. Milliyet Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1950'de Ali Naci Karacan tarafından kurulmuştur. 1 Ekim 1954'te yeni binasında basılmaya başlanan Milliyet, Karaca'nın (1995: 77) deyimiyle "ikinci kez dünyaya gelmiştir." Kohen'e göre (2010), Kurulduğu ilk dönemlerde Demokrat Parti'ye yakın olan gazete 1970'lerde CHP'ye yakın bir yayı politikası izlemeye başlamıştır. Gazetenin yeni kadrosunun başında Abdi İpekçi vardır. Abdi İpekçi'nin 1 Şubat 1979'da öldürülmesinden itibaren daha da artan şiddet olaylarına 12 Eylül askeri darbesi ile son verilip Türkiye'deki sermaye gruplarının yeni hegemonya projesine eklemlenmeleri söz konusu olurken, Milliyet de Aydın Doğan tarafından satın alınarak sermayenin "doğrudan" denetimi altına girmiştir. Milliyet, Doğan Holding tarafından Nisan 2011'de Karacan ve Demirören gruplarının ortaklaşa oluşturdukları konsorsiyum tarafından satın alındı (www.wikiwand.com.tr).

Görsel 2: Milliyet Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi **06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremi**

Görsel 2'deki manşetler incelendiğinde Milliyet Gazetesi'nin 1999 Gölcük depremini kırmızı harflerle yazılmış ''Halk sahipsiz'' manşetiyle verdiği görülmektedir. Gazetenin manşet üstü kısımda verdiği bilgide ise ''Batı yıkıldı. Yetkililer aciz kaldı'' ifadesiyle yetkilileri eleştirdiği görülmektedir. Kayıp ve yaralı sayılarının verildiği ve çaresizce bekleyen depremzedelerin kullanıldığı görselin alt kısmındaki başlıkta ise ''Tüpraş alev alev'' denilerek bölgedeki ekonomik zarara dikkat çekilmektedir. Milliyet Gazetesi'nin 1999 yılında Doğan Yayın Holding bünyesinde yayın hayatını sürdürmektedir.

Milliyet Gazetesi'nin 2023 yılındaki Kahramanmaraş merkezli depremi ise büyük puntolarla ''KIYAMET GİBİ'' manşetiyle verdiği görülmektedir. Gazetenin depremin büyüklüğünü verdiği bilgileri yıkılan bina görselleriyle okuyucusuna sunmaktadır. Milliyet Gazetesi'nin 2023 yılında geldiğinde sahiplik yapısının değiştiği görülmektedir. Gazete yayın hayatına Demiröreen Holding bünyesinde devam etmektedir. Gazetenin depremi eleştirel bir dille haberleştirmediği bulgulanmıştır. Sahiplik yapısı aynı olan Hürriyet ve Milliyet Gazetelerinin depremin birinci günündeki gazeteye ait manşet yapısının benzer olduğu ayrıca tespit edilmiştir. Günümüzde Milliyet Gazetesi'nin iktidar yanlısı bir yayın politikası izlediği görülmektedir.

5.3. Cumhuriyet Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

Cumhuriyet Gazetesi 7 Mayıs 1924 yılında Yunus Nadi tarafından kurulmuştur (http://cumhuriyetvakfi.org.tr). İsmi Atatürk tarafından verilen gazete Türkiye'nin en eski gazetesidir (Sönmez, 2003:253). İktidar karşıtı bir çizgide yayın yapan gazete 1980'lerde gazete kağıdına yapılan ağır zamlardan dolayı ekonomik sorunlar yaşamaya başlamış ve gazete ücretini sürekli arttırmak zorunda kalmıştır (Kuyucu, 2012:384). İlerleyen yıllarda yeniden

muhalif bir kimliğe bürünen gazete kendisini bir fikir gazetesi olarak konumlandırmaktadır. Gazetenin künyesine göre, imtiyaz sahibi Cumhuriyet Vakfı adına İlhan Selçuk'tur. Gazeteyi yayınlayan ,Yeni Gün Haber Ajansı ve Yayıncılık A.Ş.''dir. Topuz'a (2003:346) göre 1997'de Esenyurt Eski Belediye Başkanı Gürbüz Çapan ve kardeşleri Yeni Gün Holding ile Yeni Gün Haber Ajansı'na %40 ortak olmuşlardır. 2001'in ortalarında da ajansın diğer %40 hissesi iş insanı Turgay Ciner'e satılmıştı (Sönmez, 2003). Cumhuriyet Gazetesi Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve yayıncılık A.Ş. olarak Cumhuriyet Vakfı bünyesinde yayın hayatına devam etmektedir. Vakfın başkanlığını ise Alev Çoşkun yürütmektedir (www.cumhuriyetvakfi.org.tr). Cumhuriyet Gazetesi'nin günümüzde de muhalif yayın politikasına devam ettiği görülmektedir.

Görsel 3: Cumhuriyet Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi **06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremi**

Görsel 3'te de görüldüğü Cumhuriyet Gazetesi'nin 1999 Gölcük depremini ''Devletin eli gecikti'' manşetiyle vermiştir. Gazetenin eleştirel bir kullandığı haber içeriğinde de görülmektedir. Manşet üstü verilen bilgide ''Enkaz altındakilere ilk müdahale gecikti, kriz merkezleri işlevsiz kaldı, ölü sayısı 4 bine yaklaştı'' denilmektedir. Yıkılmış bir bina altında yakınını arayan bir kişinin görselinin paylaşıldığı sayfada ayrıca depremin etkilediği Gölcük, Yalova, İzmit ve Sakarya'da yaşanan olumsuzluklar ifade edilmiştir. Gazetenin ''Ekonomi kalbinden vuruldu'' diyerek dikkat çektiği diğer bir konu ise depremin merkezi olan ve sanayinin kalbi olarak tanımlanan bölgenin ekonomik kaybıdır. 1999 ve 2023 yıllarında sahiplik yapısında değişiklik olmayan gazetenin 2023 Kahramanmaraş depreminde kullandığı manşet ise siyah zemin üzerine beyaz büyük puntolarla ''YÜZYILLIN FELAKETİ'' şeklindedir. Manşetin üst kısmında ise ''KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREM

TÜRKİYE'Yİ YIKTI'' denilmiştir. 1999 Gölcük depremine kıyasla sert bir dil kullanmayan gazete yıkılan bina görselleri kullanarak haberi okuyucularına aktarmıştır. Gazete ayrıca ''Kamu yatırımları yerle bir oldu'' alt başlığıyla da depremin ekonomik boyutuna dikkat çekmektedir. Cumhuriyet Gazetesi ilk sayfada bilim adamlarının ''Kâr hırsı yıkımı büyüttü. Uzmanlar: Bilimi dinlemediler'' şeklindeki görüşüyle depremin yıkıcı etkisinin nedenlerinden birisini okuyucularına aktarmaktadır.

5.4. Yeni Şafak Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

Yeni Şafak gazetesi 19 Eylül 1994 tarihinde, Hekimler Birliği Vakfı Başkanı Dr. Yakup Yönten ve Tufan Mengi'nin öncülüğünde kurulmuştur. Vakıf, gazeteyi 1,5 ay çıkardıktan sonra ekonomik zorluklar nedeniyle yayına ara verilmiş, daha sonra gazete dönemin Ensar Vakfı Başkanı Ahmet Şişman tarafından satın alınmış ve 23 Ocak 1995 tarihinde farklı bir kimlikle yayına başlanmıştır. Gazetenin kuruluş yıl dönümü olarak satın alınma tarihi esas alınmaktadır. Gazeteye daha sonra Mahmut Kış ortak olmuş, ilerleyen zamanlarda Kış ailesi gazetenin tek başına sahibi olmuştur. Gazetenin şu anki sahibi Albayrak Grubu adına Ahmet Albayrak'tır. İcra Kurulu Başkanı olarak da aynı aileden kardeşi Mustafa Albayrak bulunmaktadır.

Görsel 4: Yeni Şafak Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi **06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremi**

1998 yıllından bu yana Albayrak yönetimi altında olan Yeni Şafak gazetesinin o günden bugüne kadar sahiplik yapısında herhangi bir değişlik olmamıştır (www.yenisafak.com). 1Görsel 4'te paylaşılan Yeni Şafak gazetesinin 1999 Gölcük depreminde kullandığı manşet *''Devletin*

çöküşü'' şeklindedir. Manşetin altında yer alan haber detayında ise ‘‘Kendisine ihtiyaç duyulmayan her yerde *'hazır ve nazır' olan devlet, deprem felaketinde yardım diye çırpınan insanların imdadına yetişemiyor''* diyerek, devletin deprem felaketindeki yetersizliğini ön plana çıkarmaktadır. Gazetenin birinci sayfasında depreme ait iki görsel kullanılmıştır. ‘‘ÖLÜM ve ÇARESİZLİK’’ başlığıyla paylaşılan fotoğrafta sedye ile taşınan yaralılar ve yerde sıralı şekilde duran kayıplar görülmektedir. İkinci fotoğrafta ise önde duran Kur'an-ı Kerim ve yıkık enkaz görüntüleri altında ‘‘Allah'ım ne olur kızım yaşasın’’ alt başlığı ile verilmektedir. Yeni Şafak Gazetesi'nin dikkat çektiği diğer önemli bir konu ise yaşanan can kayıplarıyla ilgili gazete bu konuyu ‘‘Can kaybı çok büyük’’ başlığıyla öne çıkarmıştır.

Gazetenin genel olarak 1999 Gölcük depreminde devleti yetersiz gördüğü ve depremi eleştirel bir yaklaşımla haberleştirdiği görülmektedir. 2023 Kahramanmaraş merkezli depremde ise gazetenin manşetinin büyük harflerle ‘‘KIYAMET GİBİ’’ olduğu görülmektedir. Haber içeriklerine bakıldığında gazetenin ‘‘Seferberlik, aynı günde asrın en yıkıcı iki depremi’’ gibi kavramlarla depremin büyüklüğüne dikkat çektiği görülmektedir. 1999 Gölcük depremin aksine gazetenin daha itidalli bir dil kullandığı görülmektedir. Gazete Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın AFAD yazılı kürsü önünde çekilmiş fotoğrafıyla ‘’85 MİLYON TEK YÜREK OLMA GÜNÜ’’ başlığı kullanılarak milli birlik ve bütünlüğe olan ihtiyaç öne çıkartılmıştır. Her iki manşete bakıldığında 1999 depreminde kullanılan eleştirel haber dilinin, 2023 depreminde yapıcı bir dile dönüştüğü görülmektedir. Yeni Şafak gazetesinin haber içeriklerinin yapısında iktidarlarla olan ilişkilerinin etkisi her iki manşette bakıldığında ortaya çıkmaktadır. Yeni Şafak Gazetesi'nin iktidara yakın bir yayın politikası izlediği görülmektedir.

5.5. Yeni Akit Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

Yeni Akit muhafazakâr ulusal günlük bir gazete tanımlanmaktadır. 12 Eylül 1993'te Mustafa Karahasanoğlu tarafından kuruldu. Akit Gazetesi ismiyle kuruldu. Gazete 8 yıl bu isimle faaliyet gösterdikten sonra kapatıldı. Kapatma kararından sonra 5 Aralık 2001 tarihinde 'Anadolu'da Akit' ismiyle yeniden kurulan gazete, 10 Ekim 2010 tarihinde Yeni Akit ismini aldı. 2010'dan beri aynı isimle faaliyetlerini sürdüren gazetesinin künyesinde şu anda "sahip" olarak Ramazan Fatih Uğurlu ismi verilmektedir (www.yeniakit.com.tr).

Görsel 5: Yeni Akit Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi **06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremi**

Yeni Akit gazetesinin 1999 Gölcük depremi ve 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde kullandığı manşet ve haber içeriklerinin farklı olduğu görülmektedir. Görsel 5'te Akit gazetesinin 1999 Gölcük depremini ''Devlet enkaz altında'' manşetiyle vermektedir. Gazete ''Ankara, on binlerce insanın feryadına kör ve sağır kaldı'' ifadesiyle mevcut hükümetin yetersizliği öne çıkartmıştır. Depremi iki görselle haberleştiren gazetenin ilk görselinde enkaz altındaki kurtarma çalışmaları ikinci görselde ise Tüpraş yangını verilmektedir. Görsel '''Beceriksizlik değil, ihanet.' TÜPRAŞ hala yanıyor.'' içeriğiyle haberleştirilmiştir. 2023 Kahramanmaraş depremlerinde kullanılan manşet büyük puntolarla ''BAŞIN SAĞOLSUN TÜRKİYEM'' şeklindedir. Deprem bölgesinde enkaz görüntüleri ile manşet sol alt kısımda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın AFAD yazılı kürsü önündeki fotoğrafı paylaşılmıştır. Bu görselle devletin başının ve kurumlarının deprem bölgesinde olduğu ima edilmektedir. 1999 Gölcük depreminde sert bir habercilik dili kullanan gazetenin 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde ise yumuşak bir dil kullandığı görülmektedir. Yeni Akit Gazetesi'nin iktidar yanlısı bir yayın politikası izlediği haber içeriklerine bakıldığında açık bir şekilde görülmektedir.

5.6. Sabah Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

22 Nisan 1985 yılında Dinç Bilgin tarafından kurulmuştur. 2000 yılında Etibank'a el konulmasından bir süre önce Turgay Ciner'le yüzde 50 ortaklığa giden Dinç Bilgin, Sabah Yayıncılık'taki hisselerini Mehmet Emin Karamehmet'in Çukurova Holding'i ile Murat Vargı'nın MV Holding'ine devretti. 2007 itibarıyla Sabah gazetesine borçları dolayısıyla TMSF tarafından el konuldu ardından 2007'de yapılan ihale ile 2008'de Çalık Holding'e satışı onaylandı. 2013 yılı aralık ayında ise Kalyoncu'nun sahip olduğu Turkuvaz Medya Grubu Sabah Gazetesi'nin satın almıştır (www.wikiwand.com.tr).

Görsel 6: Sabah Gazetesi 1999 ve 2023 Manşetleri

17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi **06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremi**

Sabah Gazetesi 38 yıllık yayın hayatında farklı holdingler sahipliğinde yayın hayatını sürdürmüştür. 1999 yılında Dinç Bilgin sahipliğindeki gazetenin Gölcük depreminde, paramparça olmuş ‘‘DEPREM’’ kelimesini manşet olarak kullanarak depremin yıkıcılığı okuyucuya aktarmıştır. Depremi iktidarı zora sokacak şekilde vermediği görülen gazetenin diğer gazeteler gibi Tüpraş'taki yangına dikkat çektiği görülmektedir. Gazete depremi iki görselle haberleştirmiştir. Yıkılmış enkaz görüntülerinden oluşan iki fotoğraf ‘‘Korku sabahı’’ başlığıyla verilmiştir. Sabah Gazetesi 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde ‘‘ASRIN FELAKETİ’’ manşetini kullanmıştır. Yıkılmış binalara ait görselleri kullanan gazetenin sür manşetinde ise ‘‘DEPREMİN YIKICILIĞI 130 ATOM BOMBASI GÜCÜNDE’’ başlığını kullanarak depremin büyüklüğünü öne çıkarmış ve yapılacak çok şey olmadığını vurgulayarak okuyucusuyla paylaşmıştır. Sabah Gazetesi'nin de Yeni Şafak ve Yeni Akit ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'a ait görseli kullandığı görülmektedir. AFAD yazılı kürsü ve Erdoğan görseli üzerine beyaz büyük puntolarla ‘‘DEVLET-MİLLET EL ELE YARALARI SARACAĞIZ’’ başlığı kullanılmıştır. Her iki haber manşetleri ve içerikleri incelendiğinde sahiplik yapısı değişen gazetenin iktidara yakın bir anlayışla haber içeriklerini oluşturduğu görülmektedir. Sabah Gazetesi'nin iktidara yakın bir yayın çizgisinde olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Kitle iletişim araçlarının ideolojik süreçlerin tamamlayıcı unsuru olarak kullanılması okuyucuya aktarılması gereken bilginin doğrudan ya da dolaylı olarak kontrolü ve yönlendirilmesi şeklinde gelişmektedir. Medyanın temel görevi toplumu doğru ve tarafsız

habercilik anlayışıyla bilgilendirmektir. Yüksel (2001), medyayı, kamuya ne düşünmesi gerektiğini söyleyen bir araç değil ne hakkında düşünmesi gerektiğini söyleyen bir araç olarak tanımlar. Ancak günümüzde medyanın bu doğrultuda bir habercilik anlayışıyla hareket ettiği söylenemez. Bu bağlamda Herman ve Chomsky ortaya koyduğu propaganda modeli medyanın bu tutumunu açıklar niteliktedir. Propaganda modeline göre, medyanın neleri haberleştirdiği ya da neleri görmezlikten geldiği iktidar ile olan çıkar ilişkileri üzerinden açıklanmaktadır (Herman & Chomsky,1998:9). Medyanın dördüncü güç olarak gündem belirleme ya da gündem değiştirme özelliği okuyucu ve izleyicide tutum değiştirmeyi de beraberinde getirmektedir. Medyanın siyaset ve reklam verenle olan bağı haber üretim aşamalarında kendini göstermektedir. Özellikle medyanın sahiplik yapısının değişmesiyle medyada holdingleşme süreci başlamış ve medya siyaset ilişkisi öne çıkmaya başlamıştır. Medya ve siyasi ilişkilerin ortaya koyduğu önemli sonuçlardan biri basının haber verme biçimimin iktidara sorun yaratmayacak şekilde verilmesidir. Medyanın haber verme biçimlerinin de bir tür algı yaratmaya dönük olarak tasarlandığı görülmektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca basın kuruluşlarının iktidarlardan tam olarak bağımsız hareket etmediği görülmektedir. 1980'lerden itibaren yaşanan siyasal ve ekonomik nedenlerden dolayı iktidar medya ilişkileri daha farklı bir döneme doğru değişim göstermeye başlamıştır. Gazetelerdeki sahiplik yapısının değişimi olarak değerlendirilen bu dönemde iktidar-medya-ilişkilerinin basındaki haber içeriklerini etkilediği bilinmektedir. Medya sahiplerinin yaptığı yatırımlar ya da alacağı kamu ihaleleri karşılığında, hangi olayın haberleştirileceği, hangi haberin göz ardı edileceği, hangi gazetecinin işe alınacağı ya da hangi gazetecinin işten atılacağı iktidarın tekeline bırakılmaktadır. Araştırmaya konu olan gazetelerin 1999 Gölcük depreminin birinci gününde attığı manşetler ile yine aynı gazetelerin 2023 Kahramanmaraş merkezli depremin birinci gününde attıkları manşetler karşılaştırılarak incelenmiştir. Araştırmaya konu olan gazetelere bakıldığında Hürriyet, Milliyet ve Sabah Gazetelerinin 1999 ve 2023 depremleri döneminde sahiplik yapılarının farklı olduğu görülmektedir. Bu gazetelerden Hürriyet ve Milliyet Gazetelerinin 1999 Gölcük depremlerinde sert bir dille devleti ve iktidarı eleştirdiği ancak 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde ise devleti ve hükümeti zor sokacak bir haber içeriği kullanmadığı görülmektedir. Yine araştırma kapsamında incelenen ve iki depreme ait tarihlerde farklı sahiplik yapısına sahip olan Sabah Gazetesinin her iki depremde de iktidarı ve devleti suçlayıcı bir haber içeriği kullanmadığı tespit edilmiştir. Sahiplik yapısı değişemeyen gazetelerden biri olan Cumhuriyet Gazetesi ise 1999 Gölcük depreminde devleti eleştiren ve sorumlu tutan bir dil kullanırken 2023 Kahramanmaraş depreminde daha ılımlı bir haber dili kullandığı ve suçlayıcı haber içeriğinden sakındığı görülmektedir. Sahiplik yapısı deprem tarihlerinde aynı olan Yeni Şafak ve Yeni Akit Gazetelerinin benzer bir haber içeriğini kullandığı tespit edilmiştir. Her iki gazete 1999 Gölcük depreminde devleti ve hükümeti eleştiren ve suçlayan bir haber içeriği kullanırken, 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde

iktidarı zora sokacak haber içeriği yerine milli birlik ve beraberlik vurgu yaptığı içeriklerle haberleri okuyucularına ulaştırdığı bulgulanmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda söz konusu gazetelerin iki farklı depremde kullandıkları başlıklarda söylem farklılıkları olduğu görülmüştür. Medyada değişen sahiplik yapısı ve değişen haber içeriğinin sebepleri olarak da büyük holdingler bünyesinde varlığını sürdüren medya gruplarının iktidarla olan ilişkilerini korumak ve bu şekilde güç sahibi olarak siyasi erki ve toplumu denetim altında tutmak ve ticari olarak güçlenmek olarak ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Arabacı C (2004) Basın ve Siyaset Üzerine, Metin Işık (ed.), Medyada Yeni Yaklaşımlar, Eğitim Kitapevi, Konya

Atabek N., Dağtaş E., (1998). Kamuoyu ve İletişim, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:139, Eskişehir (136-137)

Avadar L. (2015). Türkiye Medyası ve Ekonomi Politiği, İstanbul

Herman S E ve Chomsky N (1998) Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir, Berfu Akyoldaş ve ark (çev), Minerva Yayınları.

Kadıoğlu, M. (2008). Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri. Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, 1-34.

Karaca, E. (1995). Milliyet Olayı. İstanbul: Altın Kitaplar

Kohen, S. (2010). Yüz Yüze Görüşme. İstanbul: 21 Nisan.

Kurt G. (2010). Kültür Endüstrileri ve Medyanın Ekonomi Politiği, İstanbul.

Kuyucu, M., (2012). Türkiye'de Medya Ekonomisi, Esen Kitap.

Oktay A. (1987). Toplumsal Değişme ve Basın, Bilim, Felsefe, Sanat Yayınları, İstanbul.

Topuz, H. (2003). II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 2. Basım. İstanbul: Remzi Yayınevi.

Soydan, E., ve Alpaslan, N. (2016). Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi. 54-58

Sönmez, M. (2003). Filler ve Çimenler Medya ve Finans Sektöründe Doğan/Anti Doğan Savaşı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yüksel E (2001) Medyanın Gücü, Çizgi Kitapevi, Konya.

http://cumhuriyetvakfi.org.tr/tarihcemiz/ Erişim Tarihi: 15.04.2023

https://www.wikiwand.com/tr/Milliyet_(gazete) Erişim Tarihi: 15.04.2023

https://www.yenisafak.com/gundem/yeni-safak-23yilina-girdi-2601499 Erişim Tarihi: 23.04.2023

https://www.yeniakit.com.tr/haber/yeni-akit-1387809.html Erişim Tarihi: 25.04.2023

https://www.wikiwand.com/tr/Turkuvaz_Medya_Grubu Erişim Tarihi: 25.04.2023

TƏLİM PROSESİNDƏ ŞAGİRDLƏRDƏ TƏFƏKKÜRÜN TƏNQİDİLİYİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏ YOLLARI

WAYS TO DEVELOP CRITICAL THINKING IN STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Əliyeva Sona

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti , Məktəbəqədər təhsil fakültəsi, Ümumi psixologiya kafedrası. Bakı, Azərbaycan.

Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Preschool Education, Department of General Psychology. Baku Azerbaijan.

ORCID ID: 0000-0002-2696-4292

XÜLASƏ

Kiçik məktəblilərdə sosial qruplara məxsus xüsusiyyətlər, sinir sisteminin xüsusiyyətləri və fərdi xusiyyətlər bütöv bir sistemi yaradır. Eyni yaş dövründə olan uşaqlar öz temperament və koqnitiv xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqlənir. Belə olan halda fərdi yanaşmaqla və ya əlverişli təhsil mühiti yaratmaqla bu məsələləri həll etmək olar.

Nəzərə almaq lazımdır ki, təlim aparılan siniflər müxtəlif inkişaf səviyyəsinə, təlimə qabilliyinə, müxtəlif hazırlıq dərəcələri ilə, o cümlədən fərqli xarakterə və temperamentə malikdirlər. Onların qavrama imkanları və hafizəsi də eyni deyildir. Belə bir şəraitdə müəllim təlimi orta səviyyəyə uyğun, orta səviyyəli inkişafa və hazırlığa, yetirməyə görə aparır. Demək olar ki, belə bir süni şəraitdə təfəkkürün tənqidiliyinin səviyyəsi yüksək olan şağirdlərin inkişafı ləngiyir, təlimin inkişafetdirici prinsipləri pozulur.

Yüksək tənqidiliyə malik şagirdlərdə təlimə maraq və motivasiya azalır, eləcə də onların inkişafı sanki gecikdirilir. Çünki intellektual gərginlik situasiyaları olmadan təfəkkürün tənqidiliyinin inkişaf etdirilməsi qeyri-mümkündür. Təlim prosesində şagirdlərin temperament tiplərinin nəzərə alınması intellektual inkişafı sürətləndirir və təfəkkürün tənqidiliyinin potensial imkan kimi “mürgüləmə”sinin qarşısı alınır.

Təlimdə differensasiya olunmuş yanaşma şagirdlərin fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərini, o cümlədən onların koqnitiv imkanlarını qiymətləndirməyə zəmin yaradır. Sinif-dərs sistemində bunların nəzərə alınması zamanı qrup, fərdi və frontal işlərin aparılması zərurəti meydana çıxır.

Apardığımız tədqiqat göstərdi ki, bunun üçün, ən yaxşı vasitə sinifdə uşaqları bir neçə hərəkətli qruplara bölməkdir. Bu zaman dərsin mövzusunun tələb etdiyi prinsiplərdən deyil, bilavasitə potensial imkanların mövcudluğu səviyyəsindən çıxış etmək gərəkdir.

Belə təlim situasiyalarında təfəkkürün tənqidiliyinin yüksək olduğu şagirdlər üçün maraq yaratmağa əlavə stimul lazım olmayacaqdır. Eləcə də zəif intellektual uşaqlar üçün seçilmiş mövzular onların maraq dairəsində olacaqdır.Hər bir qrupda fərdi şəkildə yaradılmış bilik, bacarıq və vərdişlər onların inkişaf səviyyəsinin yüksəldilməsinə şərait yaradacaqdır.

Mövcud olan və bizim tərəfimizdən təklif edilən təlimdə differensasiya olunmuş yanaşmanın həyata keçirilməsi üçün müxtəlif fərdi təlim formalarından və yaradıcı məsələlərdən istifadə etmək mümkündür.

Açar sözlər: təfəkkürün tənqidiliyi, inkişaf, təlim, temperament, koqnitiv.

SUMMARY

Characteristics of social groups, of the nervous system and individual characteristics create a whole system for young schoolchildren. Children of the same age group differ from each other in terms of their attitude and cognitive characteristics. In this case, such kind of issues can be solved by taking an individual approach or by creating a reasonable educational environment

It should be noted that the classes that are being held have different levels of development, training ability, different degrees of preparation, as well as different character and attitude. Their comprehension abilities and memory level are not also same. In such cases, teacher conducts the educational process according to the average level of students' ability and preparation. We can say that in such artificial conditions, the development of students with a high level of critical thinking slows down, and the developmental principles of education are violated.

Interest and motivation in learning is decreasing for students who have high level of criticality, as well as their development seems to be delaying. Because it is impossible to develop critical thinking without situations in intellectual tension. Taking into account students' temperament types the training process accelerates intellectual development and prevents their critical thinking ability from "sleeping mode".

A differentiated approach in training creates a basis for assessing the individual psychological characteristics of students, including their cognitive capabilities as well. While using mentioned points in the classroom system, it is important to conduct individual as well as frontal activities. Our research has shown that the best way to implement this, is to divide students into several activity groups in the classroom. Here it is necessary to proceed not from the principles required by the topic of the lesson, but directly from the level of potential opportunities.

In these cases, students with high level of critical thinking won't need additional stimulation to create interest. Also they can be interested in topics specially selected for children with poor intellect level.

Individually selected skills and habits in each group will create perfect conditions for improving their level of development.

İt is useful to use various individual training forms and creative cases to implement a differentiated approach in the training that is available and offered by us.

Keywords: critical thinking, development, training, temperament, cognitive.

FEMİNİZM VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET ARAŞTIRMASI

FEMINISM AND VIOLENCE AGAINST WOMEN STUDY

Oktay ÖNEY
Bursa Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı
Bursa Technical University, Education Institute, Department of Social Sciences
ORCID ID: 0000-0001-7639-2598

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ülkemizdeki feminizme ve kadına yönelik aile içi şiddeti kavramsal boyutlarıyla ele alarak, çeşitleri ve toplumda bu tarz olaylara müdahale ve bildirim ile görevli olan kolluk kuvvetleri ve sağlık çalışanlarının feminizme ve kadına yönelik şiddette bakış açısını ortaya koymaktır. Bu bağlamda dünyada ve ülkemizde feminizm ve kadına yönelik şiddet ile ilgili yapılan araştırmalar derlenmeye çalışılmıştır. Öncelikle bu alanda yapılan makale, tez ve kitaplar incelenmiştir. Konuyla ilgili literatür taramasında bu konuda çok sayıda akademik inceleme olsa da feminizm ve kadına yönelik şiddeti kolluk kuvvetleri ve sağlık çalışanlarının bakış açısıyla değerlendiren müşterek bir empirik araştırmaya rastlanmamıştır. Bu kapsamda yapılan araştırmada, feminizm ve kadına yönelik şiddet, dünya üzerinde yaşayan tüm toplumlarda görülen ortak sorunlardan birisidir. Feminizm izleri daha eski tarihlere dayansa da özellikle on dokuzuncu yüzyılda gelişmeye başlayan, kadın haklarını, kadın-erkek eşitliğini, kadına şiddeti, kadın bedenini, cinselliği ve cinsiyeti gündemine alan modern bir ideolojidir. Ülkemizde 1980'ler sorasında daha fazla gündeme gelmekte olan bu ideoloji, günümüz dünyasında hem de Türkiye'de feminizm, feminist hareketler, kadın hakları, kadın-erkek eşitliği ve kadına şiddet gibi konular, kadınların yaşadığı mağduriyetler sebebiyle hala çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu konudaki önemin hassasiyeti ile kadına yönelik şiddeti ele almamızın nedeni, kadınların hayatları süresince farklı yakın kişilikler tarafından değişik şekillerde şiddete maruz kalabilmeleridir. Bu kapsamda, "Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Eş Şiddeti Bildirimi Yapma Niyeti/ Davranışı" ölçeği ele alınarak, "Kadına Yönelik Şiddete Bakış Açısı" konulu 1000 kişilik anket çalışması yapılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, kolluk kuvvetleri ve sağlık çalışanlarına ve yetiştirildiği okullarda eğitim ve öğretim gören öğrencilerine kadına yönelik şiddetin önlenmesi, bildirilmesi ve müdahale edilmesi konusunda daha fazla farkındalık oluşturmaları için konferanslar düzenlenmeli ve çeşitli farkındalık projeleri gerçekleştirilmelidir. Ayrıca eğitim programlarına feminizm ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve bildirimi alanında dersler konulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Kadına Yönelik Şiddet, Kolluk Kuvetleri, Sağlık Çalışanları.

ABSTRACT

The aim of this research is to examine feminism and domestic violence against women in our country with its conceptual dimensions, to reveal its types and the perspective of law enforcement officers and health workers, who are responsible for responding to and reporting such events in the society, on feminism and violence against women. In this context, studies on feminism and violence against women in the world and in our country have been tried to be compiled. First of all, articles, theses and books in this field were examined. Although there are many academic studies on this subject in the literature review on the subject, no common empirical research has been found that evaluates feminism and violence against women from the perspective of law enforcement and health professionals. In this research, feminism and violence against women are one of the common problems seen in all societies around the world. Feminism is a modern ideology that started to develop especially in the nineteenth century and puts women's rights, gender equality, violence against women, the female body, sexuality and gender on its agenda. This ideology, which came to the fore more in our country after the 1980s, still has a very important place in today's world as well as in Turkey, due to issues such as feminism, feminist movements, women's rights, gender equality and violence against women, and the grievances experienced by women. The reason why we deal with violence against women with the sensitivity of the importance on this issue is that women can be exposed to violence in different ways by different close personalities throughout their lives. In this context, a survey of 1000 people on the "Perspective on Violence Against Women" was conducted by considering the "Intention/Behavior of Health Professionals to Report Spousal Violence against Women" scale. According to the results of the research, conferences should be organized and various awareness projects should be carried out in order to raise awareness of law enforcement and health workers and their students who are educated and trained in the schools where they are trained, on the prevention, reporting and intervention of violence against women. In addition, it is considered that courses in the field of feminism and the prevention and reporting of violence against women should be included in education programs.

Keywords: Feminism, Violence Against Women, Law Enforcement Forces, Health Workers.

GİRİŞ

Feminizm kelimesinin kökenlerini araştırdığımızda Latincede kadın anlamına gelen ‘femine’ kelimesinden ortaya çıktığını görürüz. Bu yaklaşım kadınların kadın olduğundan dolayı yaşadıkları olumsuzlukları, baskıları inceleyen bir yaklaşımdır. Bu algı ilk olarak 18. yüzyıl başlarında İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Başka bir tanıma göre Feminizm, cinsiyetçi davranışlara karşı bir başkaldırıdır. Feminizm üzerine ortak tanımlar yapmak pek mümkün

değildir, ancak Mitchel'in tanımına göre: kadınların erkeklere karşı kendi aralarında bir dayanışma kurarak cinsiyetçi politikalara karşı başlattığı bir harekettir. Feminizm yaklaşımı aslında kadınların daha fazla haklara sahip olmasını istedikleri ve haklarının meşrulaştırılmasını bununla beraber ister özel olsun ister devlet olsun eylemlerinde eşit haklara sahip olmayı savunan yaklaşımdır. Feminizm sosyoloji, politika ve felsefe gibi alt dallarla bir bütündür. Genel anlamda hedeflerine baktığımızda haklarının genişletilmesi ve özgürlük kavramları üzerinde durmuştur. Bütün bunlardan hareketle birinci bölümde bir feminizm tartışması yürütülecek ve ardından çalışmanın ikinci bölümünde kadına yönelik şiddet ve şiddet türleri ele alınacaktır. Şiddet, genel anlamda değerlendirildiğinde, toplumların ve bireylerin yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen, sonuçlarıyla negatif doğrultuda, fizyolojik, psikolojik, ekonomik ve daha birçok farklı alanda yıkıcı tesirleri bulunan insanlıkla bağdaşmayan küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık tarihinde ilkel çağdan günümüze kadar birçok evreden geçmiştir. Tarih sahnesinde gerçekleşen savaşlar, yıkımlar ve nihayetinde barışa erenede kadar şiddetle beslenmiştir. Süre gelen bu şiddet tufanı gün geçtikçe güçlenmiş, çeşitlenmiş ve yıkıcı etkileri hala dünyayı büyük ölçüde etkilemektedir. Şiddet, evrensel ve bireysel boyutlarda önemli tartışma ve çalışma konuları arasında yerini almıştır. Hangi nedene dayalı olursa olsun şiddet mağduru durumuna düşen bireyin sosyal hayatını ve bedensel bütünlüğünü tehdit ettiğinden, toplumsal yapı içinde kabul görmemektedir. Kadınların psikolojik, ekonomik, cinsel, sözel ve fiziksel şiddete maruz kalması hem insan hakları ihlali hem de geniş kapsamlı evrensel bir sağlık problemi olarak kabul edilmektedir (Dişsiz ve Hotun Şahin, 2008: 53). Kadının maruz kaldığı şiddetin önlenmesi için dünya devletleri tarafından kabul gören evrensel anlaşmalar yapılmış ve ülkeler tarafından bu bilincin yayılması desteklenerek ülke bazlı birçok çalışma da yapılmaya başlanmıştır. Aile içi kadına şiddet, kadın hakları, iş hayatında çalışan kadına karşı şiddet konuları özenli çalışma ile çözümü gerekli şiddet alanları olup, bütün ülke toplumlarında büyük bir sorun oluşturmaktadır. Günümüzde kadına yönelik şiddetin gün geçtikçe artması, yıkıcı etkilerinin ve toplum içindeki tahribatlarının günlük hayatımızda daha çok karşımıza çıkmasıyla birlikte kadına yönelik şiddet konudaki çalışmalar farklı bir boyut kazanmış ve bu konuya dair eylem planları oluşturulmaya başlanmıştır. Aile içinde eşlerin birbiriyle iletişimi ve problem çözme yetilerinin geliştirilmesi, şiddet olaylarının meydana geldiği aile ortamından kadının ve çocuğun uzaklaşması, kadının geleceğe dönük yaşam mücadelesinde güçlendirilerek, muhtaçlıktan sıyrılması ve ayakları üzerinde durabilmesi, ihtiyaç halinde aile danışmanlığı ve psikolojik destek konusunda cesaretlendirilerek müracaatlarının teşviki, toplumun ve bireylerinin huzur ve güvenliği açısından gerekli görülmektedir. Bu kapsamda tüm aile bireylerinin şiddet konusunda bilgi sahibi olmasının sağlanması ile toplumun alışıla gelmiş, normalleştirilmiş, kadına yönelik şiddet algısının, yanlış olduğunu özümseyen gençlerin yetiştirilmesi, asıl olan şiddet ve şiddetle mücadelede en etkili yöntem olarak görülmektedir. İkinci bölümde bu nedenle kadına yönelik şiddet konusu ayrıntılı

şekilde ele alınacak, ardından kolluk kuvvetleri ve sağlık çalışanlarının feminizme ve kadına yönelik şiddette bakış açısını ortaya konulmaya ve bu konuda farkındalıkları ölçülmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda, Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Eş Şiddeti Bildirimi Yapma Niyeti/ Davranışı" ölçeği ele alınarak, "Kadına Yönelik Şiddete Bakış Açısı" konulu 1000 kişilik anket çalışması yapılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, kolluk kuvvetleri ve sağlık çalışanlarına ve yetiştirildiği okullarda eğitim ve öğretim gören öğrencilerine kadına yönelik şiddetin önlenmesi, bildirilmesi ve müdahale edilmesi konusunda daha fazla farkındalık oluşturmaları için konferanslar düzenlenmeli ve çeşitli farkındalık projeleri gerçekleştirilmelidir. Ayrıca eğitim programlarına feminizm ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve bildirimi alanında dersler konulması gereklidir. Bu kapsamda yapılan çalışma ve ortaya konulan çözüm önerileri ile literatüre katkı sağlanması amaçlanmakta ve bundan sonra feminizm ve kadına yönelik şiddet konusunda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacak kaynaklardan biri olması ümit edilmektedir.

1. 1.1 Feminizimin Tanımı

Feminizm, 18.yüzyıl başlarında İngiltere'de ortaya çıkan ve iki yüzyılı aşkın bir süredir etkisi devam eden bir akımdır. Sözcük anlamı itibariyle "kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin" anlamına gelmekte iken zaman içerisinde eylemselliği gerektiren bir öğreti olarak da tanımlanmaktadır (Doğan, 2008:32). Feminizmin ortaya çıktığı tarihten beri ilgilendiği esas konu kadın ve erkeğin eşitsizliği, iktidar ilişkisi ve bu sorunun nasıl giderileceğidir (Güriz, 2011:13). Kadınların siyasi, hukuki ve sosyal bakımdan neden eşit olmayan konumda bulundukları üzerinde durulmadan feminizmin anlaşılması mümkün görünmemektedir. Feminizmin temel tezi, ataerkil (patriyarkal) toplum modelinin bölünmez bir bütün oluşturduğudur. Ataerkil sistemle mücadele edebilmek ve bu sisteme son verebilmek için bu sistemin temellerini ve çeşitli görünümlerini iyi bilmek gerekmektedir (Michel, 1993:130). Feministler, kadınlar ve erkekler arasında iddia edilen farkın doğa kanunlarıyla belirlenmediğini aksine toplumsal olarak oluşturulduğunu ve patriyarkal yapı tarafından üretildiğini belirtmektedirler13. Farklı idealların savunucusu olan feminist gruplar ve ortaya koydukları farklı yaklaşımlar olmasına karşın, tüm feministlerin ortak amaçları kadınların mevcut durumunu iyileştirme mücadelesini sürdürmektir (Jaggar, 1988: 5-8). Feminizm sosyoloji, politika ve felsefe gibi alt dallarla bir bütündür.

2. 1.2 Feminizm Çeşitleri ve Tarihsel Gelişimi
3. 1.2.1 Aydınlanmacı Liberal Feminizm

Feminizm, 18. yüzyıl başlarında başlayan kadınların kendilerini toplum içinde var olduğunu gösterme çabalarıyla başladığı görülmektedir. 17. ve 18. yüzyıllara baktığımızda kadınlar eş ve anne olarak evine aittir düşüncesi tüm dünyada kabul görmüştür. 19. yüzyılda bu durum

kadınların daha çok sosyal hayata katılması ve işgücünde çalışmasıyla değişmiştir. Feminist düşünenler, kadınların da erkekler gibi birtakım doğal haklara sahip olmak istiyorlardı. Bu doğrultuda İnsan Hakları Bildirisi ve Bağımsızlık Bildirisi feministlere ışık tutmaktadır. Bireylerin doğuştan gelen birtakım doğal haklarının olduğu Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde bildirilmiştir. Bu bildiriye göre her insan yaratılıştan eşit şekilde yaratıldığı ve bu haklarının elinden alınamaz olduğunu bu hakları sayesinde ise özgür, mutlu ve yaşamını kaliteleştirme haklarına sahiplerdir (Wollstonecraft, 1975:88). Bu yüzyılda kadın erkek arasındaki iş imkânı, statü değişikliği, ödenen ücret ve sosyal güvenlik alanları açısından aradaki farklarda uçurum oluştuğu görülmektedir. Grimke göre, kadınlar bilgisiz olduğu sürece ve eğitim almadıklarından dolayı aşağılanmaya ve erkeklere muhtaç olmaya devam edecektir. Sonuç olarak doğmadan önce erkek ya da kadın olarak doğmayı biz seçemiyoruz ve karar veremediğimiz bir durumdan dolayı tüm hayatı boyunca buna mahkûm edilemez, der. Mill'e göre erkeklerin kadınları alt konumda ve kontrol altında tutma isteklerinden dolayı kadınlar bu konumlarını korumaktadır. Kadınlar bu ikinci plandaki yerini korumak isterler. 18. yüzyıl sonlarına doğru kadınlara üniversite eğitimine giriş yolu açılmıştır. Bu eğitim yolunun açılması ilerleyen dönemlerde kadınların iş hayatında daha fazla rol almasına katkı sağlamıştır. Sonuç olarak baktığımızda bu özel-kamu ayrımı günümüzde de ciddi sorun olarak devam etmektedir (Kraditor, 1971:364).

1.2.2 19. Yüzyılda Kültürel Feminizmi

Liberaller, kadınlara daha fazla haklar verilmesi gerektiğini ve toplumsal hayatta daha aktif olmaları gerektiğini savunmuştur. Kültürel feminizmin altında anaerkil toplum yapısı yatmaktadır (Kraditor, 1971:38-57). Ataerkil toplum yapısına tepki olarak 19. yüzyılın sonlarına doğru Sosyal Darwinizm teorisi ortaya atılmıştır. Bu teori toplum bilim alanındaki fikirleri ve evrim teorisi gibi düşüncelerin sosyolojik alandaki etkilerinden bahseden terimdir (Donovan, 1983:104). Fuller'e göre kadınların erkeklerden daha fazla sezgisel algılamaları olduğunu ileri sürmektedir (Fuller, 1971:36). Stantona göre, anaerkilik bolluk ve barışın fazla olduğu çağı, ataerkiliği ise toplumsal savaş ve hastalıkların birer kaynağı olarak görmektedir. Goldman'ın yaptıkları çalışmaya baktığımızda özgürleşme kadınların ruhlarında başladığını belirtmiştir. Kadınlar hep arka planda kaldıklarından dolayı köle gibi muamele gördüklerini söylemektedir (Goldman, 1972:129). 20. yüzyıl başlarına gelindiğinde feministlerin kadınların sürekli arka planda kalıp yaşayamayacakları onlarında kamusal alanlarda çalışması gerektiğini savunmuştur. Belli bir süreden sonra kamusal alandaki olaylar özel alanları da etkiler. Feministler 1930'lu yıllarda birtakım yasaların yürürlüğe girmesini sağlamıştır.

1.2.3 Feminizm ve Marksizm

Marx'ın çalışmalarını incelediğimizde, maddi gücü elinde bulunduran sınıf aynı zamanda da o topluma egemen olan gruptur. Maddi güç kimdeyse hem düşünceleri hem de üretim araçlarını

da kontrol etmektedir. Bu grup kendilerini gerçekten bir sınıf veya bir grup olarak gördüklerinde var olmaktadır (Marx, 1985:156). Bu dönemde işçiler çalıştıkları ortamda kendilerini evsiz ve oraya ait görmez ancak dinlenme vakitlerinde kendilerini evindeymiş gibi hissederler. Verdikleri emekler çalıştıkları yere aittir. İnsanlar düşünen varlık olduklarından etrafındaki çevreyi değiştirebilir ve istediği gibi planlayabilirler. Marx üç tür değeri birbirinden ayırır: artı değer, değişim değeri ve kullanım değeridir (Eliade, 1961:11-32). Herkes kendi alanı içinde güçlüdür ve bulunduğu ortamda efendisidir. Erkeğin bulunduğu konum zenginlik artınca daha önemli hale gelmiştir. Bu durum ise annelik durumunu yıkmıştır. Feministler için büyük bir tarihsel yenilgidir. Marksizm için emek ön planda iken feminizm için cinsellik önemlidir. Gloria Steinam'a göre değişim süreci değişimin kendisidir ve amaç araç olarak görülmektedir (Harding, 2000: 217-218).

1.2.4 Feminizm ve Freudculuk

Freud, liberaller için aile içindeki ilişkileri düzenlemek için çalışmalar yapan ilk kişilerden biridir. Eşcinselliğe karşı başkaları gibi önyargılı davranmamıştır. Freud'a göre kadınlar ve erkekler ergenlik dönemlerine kadar benzer yönler göstermektedir. İkisinin de arzuladığı ortak nokta annesinin memesidir (Freud, 1963:56-82). Erkekler tarafından büyütülen erkeklerin eşcinsel olma eğilimi olabileceği gibi kadınlar tarafından büyütülen kadınlarında eşcinsel olma eğilimi olabilir (Freud, 1963:193). Kızlar genellikle ilk olarak annesine duyduğu sevgiyi babalarına aktarmada birtakım zorluklar yaşamaktadır. Kadınların beceremeyeceğini düşündükleri için daha az görevler verilmiş ve erkeklere daha zor görevler verilmiştir. Erkeklerin daha egolu oldukları ve kadınların egosunun daha az olduğunu söylemektedir. Erkek anatomisinin üstün olduğu düşüncesi kadınların mutsuzluğunun kaynağıdır. Önceki dönemlerde siyah tenli insanların beyaz tenli insanları kıskanmaları var iken feministlerde penis kıskançlığı vardır (Thampson, 1943:43-48). Ataerkil toplumlarda kadın daha aşağı konumda gösterilmiştir ve kadınlarda bu kadınsı hallerini kabul etmiştir. Kadınlar böyle sessiz kaldıkları ve boyun eğdikleri sürece toplumda yabancılaşarak yok olacaklardır. Kadınlar sessiz kalmayıp konuşmalı ve tarihi akışı değiştirmelidir (Xavière, 1974: 162-163).

1.2.5 Feminizm ve Varoluşculuk

Hegel'e göre kendi varlıklarını kanıtlamak için hep başkalarına gereksinim duyarlar ve bu durum onları ötekileştirir. Kişiler kendi kötülüklerinin sorumluluğundan kurtulması için kötülük yapan kişileri ötekileştirmesi gerektiğini savunur (Hegel, 1977:115). Kimin düşman kimin dost olduğunu ancak kendimizle karşılaştırdığımızda tanırız. Kadınlar erkekler tarafından bir özne olarak görülmüştür ve erkekler tarafından öteki olmaya itilmiş ve benimsetilmiştir (Beauvoir, 2011:Xvi). Kadınlar tarih boyunca hep üreten bir varlık olmuştur ve yaptıkları işbölümü nedeniyle o rolde sıkışıp kalmıştır. Erkekler ise dünyaya hâkim olmaya çalışan kişiler olduklarından o savaş aletlerini kullanıp avlanmaya ve savaşa katılmışlardır. Bu

durum erkeklerde yaratıcılık katmıştır bunun sayesinde doğaya ve kadına hâkim olmuştur. Aslında olması gereken kadınlarında iş hayatına girip ötekileştirmeden çıkıp kariyer yapması gerektiğini savunur. Çünkü onları öteki olarak görenler karşılarında böyle bir tepki gördüklerinde onları zorlayacaktır. Özgürleşme süreci kişilerin kendi deneyimleri sonucu ortaya çıkar. Erkeklerin sıklıkla yaptığı kadınlara laf atma durumları kadınları değersiz gibi hissettirip kadınların zayıf taraflarını ölçüp biçerler ve kadınları kendi hayal dünyalarının parçası yaparlar. Bu durum kadınların kendilerini kötü hissetmelerini neden olmaktadır (Demsmore, 1968:203-208).

1.2.6 Radikal Feminizm

Bu kuram, 1960'lı yılların sonuna doğru bir kadın grubu tarafından medeni haklar elde etmek ve savaş karşıtı kampanyalar için hareket başlatmışlardır (Willis, 1970:56). Kadınlar genellikle erkeklerin bulunduğu radikal örgütler içinde sürekli ikinci sınıf muamelesi gördükleri için kendileri özgün bir kadın yaratmaya çalışmışlardır. Devletlerin uğraştığı toplumsal adalet ve barış sorunlarının sebebi olarak erkek egemenliğinden kaynaklandığını savundular. Kadınlara hükmetmeye çalışmaları ve baskı ortamının değişmesi ancak feminizm hareketiyle olabileceğine inandılar. Feministler evliliğin ve ailenin kaldırılıp üreme için rahim dışı yolların geliştirilmesi ve kullanılması gerektiğini savunuyorlardı (Morgan, 2003:514-519). Heteroseksüelliğin kurallarını yıkarak diğer hemcinsleri olan kadınlarla işbirliği yapmaları gerektiğini savunur. Kültürel ayrılıkçılar, erkeklerin tarih öncesi dönemlerde avlanma ve et yeme kültürü vardır. Kadınlar ise vejetaryenliği kendi kültürlerine dâhil ederler ve kadın kültürünün önemli bir ögesidir. Adams'a göre kadınlar ataerkil dönemde pasifist vejetaryenlerdir (Adams, 2011:147).

1.2.7 20.Yüzyılda Kültürel Feminizm

Kültürel feminizm kişisel başarıları, bireysel olmayı ve kadınların haklarına önem vermektedir. Yapılan çalışmaları incelediğimizde kadınların siyasal özgürlüklerinin kısıtlandığı görülmektedir. Diğer bir boyutu ise kadınların çalışma hayatında yer almadığına değinilmektedir. Genellikle kadınlar evinde olup ev işleriyle ilgilenmiş ve çocuklarına bakmışlardır. Bütün dünyada kadınların erkek şiddetine maruz kaldığı, cinsel tacizin kurbanlarının kadınlar olduğu gerçektir (Rorty, 1993:3). Kadınlar erkekle doğa arasında aracı bir varlıktır. Bu durum kadını ötekileştirir ve yabancılaştırır. Erkekler de kalıtsal bir kadın düşmanlığı vardır ve oğlan erkek olabilmek için kadın varlığını reddetmek durumundadır (Ruether, 1975: 194-195). Erkek kendi üstünlüğünü ortaya koymak için kendini geliştirip üretici bir varlık olduğunda bu ona güç katmaktadır.

1.2.8 20.Yüzyılda Kadın Merkezcilik

Bu teoriye göre kadınlara özgü durumların aşırı biçimde araç haline dönüşmesi erkekler tarafından değersiz hale getirilmiştir ve bu durum kadınların ezilmesine sebep olmuştur (Young, 1985:79). Ataerkil düzenlerde erkeklerin kadınlar üzerinde bazı cinsel hakları vardır ve bunu cinsel sözleşme veya evlilik sözleşmesine dayanarak ileri sürerler (Levinson ve Mailloux, 1988:285-318). Okin'e göre aile ve evlilik adil olmayan kurumlardır. Aile içindeki eşitsizlikler fırsat eşitliğinin sağlanamamasındaki en büyük engellerden biridir (Acker, 1989:63-80). Feministlerin önerdiği tezlerden birisi erkekler ile kadınlar aslında aynı kapasitedir. Kadınlar da erkekler gibi aynı şekilde eğitim verildiğinde erkeklerin yapabileceği her şeyi yapabilirler. Postmodernist feminizm 1990'lu yılların sonlarına doğru ortaya çıkmış ve 21. yüzyıl başlarında gelişmiştir. Feminizmin temel noktası, kadın ve kadınların haklarıdır. Bu çerçevede araştırmamıza; kadınların toplum içindeki yeri, statüsü, sosyo-kültürel açıdan geçmişten süregelen toplumsal eşitsizliğin kurbanı olması ve halen devam eden ötekileştirilmişliği değerlendirilmek, temel dinamikler çerçevesinde erkek tahakkümü, kısıtlama mekanizmalarını ve şiddeti, tarihsel bağlamda ortaya koymak gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmamızı kadın yönelik şiddet, türevleri ve müdahale formülleri üzerinde sentezleyerek çözüm odaklı yöntemleri değerlendirmek ve geliştirmek gerekmektedir.

4. 2.1 Kadına Yönelik Şiddet Tanımı ve Çeşitleri

Tarih boyunca tüm medeniyetlerde kişisel ve toplumsal açıdan ve çeşitli şekilleriyle görülmekte olan şiddet olayları, fiziksel veya psikolojik açıdan karşımıza çıkan eski çağlardan modern zamana kadar tüm ilkelliğiyle süregelmiş ve yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak halen kalıcı bir çözüm bulamadığımız gereken büyük bir sorun ve hastalık olarak görülmektedir. Bu açıdan şiddetin, insanoğlunun doğal bir yapısı olarak algılanmaktadır. Genel olarak ikna etme ve inandırma yerine, kaba güç gösterme ve kaba söz söyleme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bilerek ve isteyerek "anlamı çarptırmak" ve "aşağılayıcı şekilde davranış ve söze başvurma" da şiddet olarak değerlendirilmiştir (Tutar, 2004: 13). Şiddetin anlamı kadar algılanma şeklide önemlidir. Şiddet mağduru bireylerin kimileri, şiddeti algılayamayarak önlem almada geç kalmakta ve yetersizlik göstermektedir. Bu durum şiddet görenin uğradığı şiddet düzeyinin gün geçtikçe artmasına ve şiddet görenin geç kalınmışlığın çaresizliği içinde tüm zorbalıklara katlanmak zorunda kalmasına neden olmaktadır (Derriennic,1972). Şiddet olaylarını değerlendirirken şiddete maruz kalan gruplara göre bir sınıflama yapıldığında temel olarak şu alt başlıklardan oluşmaktadır: 1. Kadına yönelik şiddet, 2. Çocuğa yönelik şiddet, 3. Yaşlıya yönelik şiddet, 4. Akranlar arası şiddet, 5. Kardeşler arası şiddet, 6. Flört şiddeti, 7. Engelliye yönelik şiddet, 8. LGBT şiddeti, 9. Mülteci şiddeti, 10. Kişinin kendine yönelik şiddeti. Şiddet tipine göre sınıflama yaptığımızda ise şu alt başlıklar karşımıza çıkmaktadır: 1. Fiziksel şiddet, 2. Cinsel şiddet, 3. Duygusal şiddet, 4. Ekonomik şiddet, 5. Siber şiddet. Şiddetin asıl temelinde bulunan

nedenin izahında, günümüzde en yaygın ekolojik model kullanılmaktadır. Bu model, şiddette sebep olan duruma ilişkin, kişisel ve sosyokültürel faktörlerin açıklamasını temel almaktadır. Şiddete maruz kalan dezavantajlı gruplardan olan kadın, çocuk ve yaşlıların çoğunlukla aynı hanenin bir arada paylaşılmasından dolayı aile içi şiddet kavramı hepsini kapsayacak şekilde kullanılan bir terim haline gelmiştir. Aile içi şiddet genelde kişiler arasındaki şiddet ilişkisini incelemektedir. Ancak aile içi şiddet, pratikte sıklıkla erkeğin kadına uyguladığı şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çocuk istismarı ve yaşlı istismarı aile içi şiddetin başka bir boyutu olarak görülmektedir. Aile içi şiddet olayları, genelde büyük oranda şiddet mağdurunun, şiddette uğradığı hususunda bildirim yapmaması, şikâyetçi olmaması, olayı gizlemesi veya olaylara müdahale eden, tespitini yapan veya ihbarını alan konuya vakıf uzmanlar tarafından iyi değerlendirilmemesi neticesinde atlanabilmekte ve gün yüzüne çıkmamaktadır. İşte tam bu alanda günümüzün önemli konularından biri olan feminizm, kadın hakları, kadına yönelik şiddet, bu şiddetin türleri ve alınacak tedbirler, meydana gelen olaylara müdahale ve bildirim mükellefiyeti olan kolluk kuvvetleri ve sağlık çalışanı personellerin feminizme ve kadına şiddete yönelik bakış açısını önemli kılmaktadır. Aile içi şiddette, fiziksel istismar sadece şiddet mağduru bireyi değil aynı hanede kalmakta olan tüm bireyleri olumsuz yönde etkilemektedir. Tüm aile fertlerinin kendilerini güvende hissedecekleri bu hane, şiddet olayları nedeniyle güvensiz bir ortam ve şiddetin her an patlak vereceği bir yer olarak tanımlanmaktadır.

5. 2.2 Şiddetle Mücadeleye Yönelik Düzenlemeler
6. 2.2.1 Dünyadaki Düzenlemeler

Kadına yönelik şiddet kapsamında uluslararası düzeyde yapılan düzenlemelerin başlıca şunlardır:

1. BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,

2. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

3. Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge

4. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi

2.2.2 Türkiye'deki Düzenlemeler

Kadına yönelik şiddet kapsamında ulusal düzeyde yapılan düzenlemelerin başlıcaları şunlardır:

1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

2. Türk Medeni Kanunu

3. Türk Ceza Kanunu

4. Aile Mahkemeleri Kanunu

5. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Uygulama Yönetmeliği

6. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM)

7. Kadın Konukevleri (KKE)

8. Alo 183 Sosyal Destek Hattı

9. Tedbir Kararları

10. Kolluk Kuvvetleri ve Sağlık Çalışanları

SONUÇ

Günümüze kadar Feminizm ve Kadına Yönelik Şiddet kapsamında yapılan çok sayıda araştırma; küresel olarak dünyada, bölgesel olaraksa Türkiye'de kadına yönelik şiddetin önemli toplumsal problemlerin başında geldiğini göstermektedir. Bu toplumsal problemin nedenleri, etkileri ve sonuçları yapılan birçok araştırma ile ortaya konulmuş ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için bir takım önlemler alınmıştır. Ancak dünyada gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde, özelliklede araştırma çevremiz olan ülkemizde bu problem giderek daha çok büyüdüğü gözlemlenmektedir. Çağımızın en önemli problemlerinden biri olan şiddet sosyal yapı alanında güncelliğini koruyan, ağır sonuçları nedeniyle üzerinde sıklıkla durulması ve önlem alınması gereken önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla farklı parametrelerin etkisi altında (eğitim düzeyi, ekonomik durum, yaş faktörü vb.) şiddet mağduru ve mağdur adayı dezavantajlı gruplar kapsamında kadınlarımız bulunmaktadır. Araştırma anketine katılan 1.000 katılımcının sosya-demografik özelliklerine baktığımızda; katılımcıların %16,8'i kadın, %83,2'si erkek olduğu ve katılımcıların %20,5'i evliler, %78,4'ü bekârlar ve %1,1'i boşanmış kişilerden oluşmaktadır. Katılımcıların 589'u (%58,9) 18-24 yaş aralığı, 332'si (%33,2), 25-34 yaş aralığı, 55'i (%5,5) 35-44 yaş aralığı, 24'ü (%2,4) 45 ve üzeri yaş grubundan oluşmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların geneli genç nüfuslu olduğu saptanmıştır. Kadına yönelik şiddetin önemli etkenlerinden olan katılımcıların eğitim durumları; 307'si(%30,7) lise mezunu, 642'si(%64,2) üniversite mezunu ve 51'i(%5,1) yüksek lisans ve doktora mezuniyetlerinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların 438'i(%43,8) 0-3.000 tl gelir seviyesi, 57'si(%5,7) 3.001-5.000 tl gelir seviyesi, 333'ü(%33,3) 5.001-8.000 tl gelir seviyesi, 114'ü(%11,4) 10.001 tl ve üstü gelir seviyesi, 58'i(%5,8) 10.001 tl ve üzeri gelir seviyesi grubunu oluşturmaktadır. Katılımcıların anne meslek bilgileri 782'si(%78,2) ev hanımı, 105'i(%10,5) işçi, 86'sı(% 8,6) memur, 27'si(%2,7) emekli olduğu görülmektedir. Baba meslek bilgileri ise 499(%49,9) işçi, 181'i(%18,1) memur ve 320'si(%32,0) emekli olduğu görülmektedir. Kadına yönelik eş şiddeti bildirimi yapma niyeti/ davranışı ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan

mann whitney-u testi sonuçlarına göre kadın ve erkek arasında, Kadına Yönelik Eş Şiddeti Bildirimi Yapma Niyeti/ Davranışı Ölçeği Puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır($p<0,05$). Bu bağlamda her iki cinsiyette kadına yönelik şiddette bildirim yapma davranışlarını sergilediği saptanmıştır. Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçlarına göre Kadına Yönelik Eş Şiddeti Bildirimi Yapma Niyeti/ Davranışı Ölçeği Puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bekârların Kadına Yönelik Eş Şiddeti Bildirimi Yapma Niyeti/ Davranışı Ölçeği Puanları daha yüksektir($p<0,05$). Katılımcıların Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları incelendiğinde, yine anlamlı bir şekilde farklılaşma görülmektedir. Lise mezunlarının Kadına Yönelik Eş Şiddeti Bildirimi Yapma Niyeti/ Davranışı Ölçeği Puanları daha yüksektir ($p<0,05$). Araştırmamızda elde edilen bulgular sonucunda Kadına yönelik eş şiddeti bildirimi yapma niyeti/ davranışı ölçeğine göre erkeklerin kadınlara ve bekârların evli katılımcılara göre daha çok farkındalık oluşturduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların öğrenim durumu değişkenine göre farkındalıkları incelendiğinde ise lise mezunlarının diğer öğrenim düzeylerine göre daha çok farkındalık oluşturduğu saptanmıştır. Bu bağlamda öğrenim düzeyi yükseldikçe kadına yönelik şiddetin önlenmesi, bildirilmesi ve müdahale edilmesi konusunda farkındalığın giderek azaldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda üniversitelerde eğitim ve öğretim gören öğrencilere de kadına yönelik şiddet konusunda çeşitli dersler, konferanslar ve projeler konulması bu konuda farkındalığı arttırmak için önem arz etmektedir. Sonuç olarak; bu araştırmanın asıl amacı Bursa ilinde hizmet veren veya eğitim ve öğrenim görmekte olan emniyet mensubu, askeri personel ve sağlık çalışanları ile bu mensuplarda görev yapacak öğrenci ve stajyerlerinin kadına karşı şiddet olaylarına bakış açılarını, mesleki ve sivil hayatlarında bu tür olaylarla karşılaştıklarında üstesinden gelme usullerine ilişkin bildirim ve olaylara müdahale düzeylerinin önemini belirlemektir. Şiddete maruz kalan kadınlara hizmet sunan kolluk kuvvetleri mevzuata göre polis, jandarma ve sahil güvenlik görevlilerini ifade eder. Yetki ve görev sahası bakımından ülkenin büyük bir bölümünde görev yapan polis ve jandarma teşkilatları, kadınların şiddete maruz kaldıklarında doğrudan başvurdukları ilk merkezlerdir. 7 gün 24 saat hizmet veren Alo 112 Acil Çağrı Hattı üzerinden telefonla yapılan ihbar, şikâyet ve başvurular kabul edilmekte ve gerekli müdahaleler ile yönlendirmeler yapılmaktadır(vatandas.jandarma.gov.tr; 08.01.2023). Bu bağlamda okullarda eğitim ve öğretim gören öğrenci ve kursiyerlerin kadına yönelik şiddetin önlenmesi, bildirilmesi ve müdahale edilmesi konusunda daha fazla farkındalık oluşturmaları için eğitim ve öğretim süresince bu konu üzerinde daha çok durmaları gerekmektedir. Dolayısıyla görev sahasında çalışan kolluk kuvvetleri ve sağlık çalışanlarına feminizm ve kadına yönelik şiddet konularında farkındalığı arttırmak için düzenli periyotlarda akademik uzmanlar kanalıyla konferanslar düzenlenmeli ve çeşitli farkındalık projeleri gerçekleştirilmelidir. Ayrıca eğitim ve öğretim görmekte olan kolluk kuvvetleri ve sağlık

çalışanları ile bunların stajyerlerinin eğitim programlarına feminizm ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve bildirimi alanında dersler konulması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Acer, J. (1989*), "Making Gender Visible"* Pp.63-80 Feminisim and Sociological Theory, ed. Ruth Wallace, Newbury Park: Sage.

Beauvoir, S. (2011), *"The Second Sex"*, Knopf Doubleday Yayın Grubu s. Xvi.

Demsmore, D.(1968), *"On the Temptation to Be a beatiful Object",* ss.203-208.

Dişsiz, M. ve Hotun Şahin, N. (2008), *"Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet",* Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, C:1, S:1, ss. 51-58.

Doğan, C. (2008), *"Yeni Sosyal Hareketler Ekseninde Feminizme Bakış", Sosyoloji Notları*, Sayı. 4-5,s.32.

Donovan, J. (1983), *"New England Local Color Literature: A Women's Tradition* (New York: Ungar)", ss.104.

Eliade, M. (1961), *"The Sacred and the Profone: The Nature of Religion",* ss.11-32.

Freud, S. (1963), *"General Psychological Theory",* New York: Collier, ss.56-82.

Freud, S. (1963), *"Some Pychological Consequences of the Anatomical Distinction Between the Sexes",* ss.193.

Fuller, M. (1971*), "Woman in the Nineteenth Century (1845; New York: Nor*ton)", ss.36.

Goldman, E. (1972), *"Woman Suffrage& Roberta Balper (New York: Knopf)",* ss.129.

Güriz, A. (2011), *"Feminizm Postmodernizm ve Hukuk",* Phoenix Yayınları, Ankara, s.13.

Harding, S. (2000), *"Feminism: Reform or Revolution?"* Women and Philosophy, ed. Goceld and Wartosky, s.217-218.

Hegel, G.W.F. (1977), *"Phenomenology of Spirit",* Oxford, s.115.

Jaggar, A. M. (1988), *"Feminist Politics and Human Nature",* New Jersey: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Kadına ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddet İnceleme Raporu, E.T. 20.03.2023.

Kraditor, A.S. (1971), *"İdeas of the Woman Suffrage Movement",* ss.38-57

Kraditor, A.S. (1971), *"Up From the Pedestal (Chicago: Quadrangle, 1968)",* ss.364

KSGM, (2009). *"Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet".* (Yazarlar: S. Üner, F. Kardam, H. Jansen, S. Tezcan, B. Ergöçmen, S. Türkyılmaz, İ. Yüksel, İ. Koç, E. Yiğit, Y. Coşkun). Elma Teknik Basım Matbaacılık, Ankara.

Levinson, S. & S. Mailloux (1988) *"İnterpreting Law and Literature: A Hermeneutic Reader"* Evanston: Norhwestern University Press, ss. 285-318.

Marx, K. (1985), "The Eighteen Brumaire of Louis Bonaparte, McLellan", ss.156.

Mıchel, A. (1993), "*Feminizm",* (Çev. Şirin Tekeli), İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları, İstanbul, ss.130.

Mitchell, J. (1971), *"Women's Estate",* Harmondsworth: Penguin, ss.1-24.

Morgan, R. (2003). *"Sisterhood Is Forever: The Women's Anthology for a New Millennium Paperback"* Washington Square Press, 0, ss. 514-519.

Ruether, R.R. (1975), *"New Women New Earth: Sexist Ideologies and Human Liberation",* New York: The Seabury Press.,ss.194-195

Thampson, C. (1943), *"Penis Envy in Women"* Psyhoanalysis and Women, ss.43-48.

Willis, E. (1970) *" Women and the Left",* Notes from the Second Year, ss.56

Wollstonecraft, M. (1975) *"The Vindication of the Rights of Women",* New York: Norton ss.88

Xavière, G. (1974), *"Is There Such a Thing as Women's Writing?",* New French Feminism, s.162-163

URAP SIRALAMASINDA KATALOGLAMA KURALI OLARAK RDA'NIN ROLÜ

THE ROLE OF RDA AS A CATALOGING RULE IN URAP RANKINGS

Mustafa BAYTER

Doç. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences Information and Document Management

ORCID ID: 0000-0002-2906-2104

Merve DEMİRKAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences

ORCID ID: 0009-0001-8714-1855

ÖZET

URAP, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsü bünyesinde 2009 yılında kurulmuş kar amacı gütmeyen, Türkiye ve dünyada yer alan üniversitelerin belirli ölçütler ışığında sıralamalarını yapmayı toplumsal hizmet olarak gören bir kurumdur. Üniversiteleri devlet ve vakıf olarak ayırt etmeden akademik performanslarına göre sıralayan URAP, bu işlem sırasında akademisyenlerin yayınlarının niteliklerini incelemektedir. Akademisyenlerin yayın üretme aşamasında en çok faydalandıkları yer ise kurumlarında yer alan kütüphanelerdir. Kütüphanenin büyüklüğü, kaynakların niteliği ve türü oldukça önemlidir. Basılı bilgi kaynaklarının sayısal olarak çok olmasından daha önemlisi bu kaynakların akademisyenler tarafından erişebilir olmasıdır. Erişilebilirliğin sağlanması için ilk adım kaynakların doğru ve tutarlı bir şekilde kataloglanmasıdır. Kataloglama işlemi daha önceden belirlenen politikalar kapsamında yapılmakta ve bu aşamada kataloglama kuralı büyük önem taşımaktadır. Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralı 1 ve Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralı 2'nin ardından ortaya çıkan Bilgi Kaynağını Tanımlama ve Erişim (Resource Description and Access-RDA) bilgi kaynaklarının bibliyografik tanımlamasını son derece detaylı olarak yapmakta ve üst düzey bir erişilebilirlik sunmaktadır. Bu bildirinin amacı, RDA kullanan kütüphanelerin akademisyenlerine daha iyi bilgi hizmeti sunması ile birlikte akademisyenlerin nitelikli yayın üretmesi ve dolayısı ile üniversitelerinin URAP sıralamasında üst sıralarda olmasına katkı sağladığını göstermektir. Bunun için URAP 2022-2023 Tüm Üniversitelerin Genel Sıralaması'nda yer alan ilk on üniversitenin toplam 100 tane kütüphane kaydı incelenmiştir. İnceleme sürecinde basit tesadüfi örneklem metodu kullanılmış ve Türkiye'deki tüm üniversite kütüphane kayıtlarının yer aldığı ve bir ulusal toplu katalog olan TO-KAT'tan yararlanılmıştır. Çalışma sırasında meta-analiz yöntemi kullanılmış ve veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. URAP 2022-2023 Tüm Üniversitelerin Genel Sıralaması'nda birinci sırada yer alan

üniversitenin katalog kayıtları incelendiğinde RDA kullandığı ve akabinde sıralamada yer alan üç üniversitenin daha kataloglama kuralı olarak RDA kullandığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre, kataloglama kuralı olarak RDA kullanan üniversite kütüphanelerinin akademisyenlerine daha iyi hizmet sunduğu ve akademisyenlerin nitelikli yayın üreterek URAP sıralamasında üniversitelerini en iyi şekilde temsil ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: URAP, RDA, Kütüphane, Kataloglama

ABSTRACT

URAP is a non-profit organization established in 2009 under the Informatics Institute of Middle East Technical University. Its aim is to provide a public service by ranking universities in Turkey and worldwide based on specific criteria. URAP evaluates the academic performance of universities without distinguishing between state and foundation universities, and during this process, it examines the quality of academic's publications. The libraries of the institutions are where academics benefit the most during the production of publications. The size of the library, the quality and the type of resources are essential. More important than the numerical quantity of printed information resources is the accessibility of these resources to academics. The first step to ensuring accessibility is to catalog the resources correctly and consistently according to predefined policies. The cataloging rule is of great importance at this phase. Resource Description and Access (RDA), which emerged after Anglo-American Cataloging Rules 1 and 2, provides a highly detailed bibliographic description of information resources and offers high-level accessibility.

This paper aims to demonstrate that libraries using RDA can provide better information services to academics, resulting in the production of high-quality publications and therefore contributing to their universities ranking higher in the URAP ranking. To this end, 100 library records of the top 10 universities in the General Rankings of All Universities for URAP 2022-2023 were examined. During this study, a simple random sampling method was used and the national union catalog in Turkey, "TO-KAT", which includes all university library records in the country. Meta-analysis was used during the study, and the data was analyzed using thematic analysis. When the catalog records of the university ranked first in the URAP 2022-2023 General Rankings of All Universities were examined, it was found that it used RDA as a cataloging rule, and three more universities that followed also used RDA.

According to the findings of the research, it was concluded that university libraries that use RDA as a cataloging rule provide better services to academics and enable them to produce high-quality publications, thereby representing their universities in the URAP rankings in the best way possible.

Keywords: URAP, RDA, Library, Cataloging

AZ GÖREN ÖĞRENCİLERİN OKUMA HATALARININ AZALTILMASINDA ETKİLİ MÜDAHALE PAKETİNİN BELİRLENMESİ

DETERMINATION OF EFFECTIVE INTERVENTION PACKAGE IN REDUCING READING ERRORS OF STUDENTS WITH LOW VISION

Fatih Emrah DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü
ORCID ID: 0000-0003-4964- 087X

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, az gören öğrencilerin okuma hatalarının azaltılmasında etkili olan müdahale paketinin kısa deneysel analiz (KDA) ile belirlenmesi ve KDA sonuçlarının genişletilmiş analiz (GA) ile test edilmesidir. Araştırmaya 4. Sınıf düzeyinde birincil okuma aracı gören yazı olan 3 öğrenci katılmıştır. KDA kapsamında, kısa çoklu uygulama; GA kapsamında ise dönüşümlü uygulamalar deseni kullanılmıştır. KDA sürecinde, tekrarlı okuma müdahalesi (repeated reading), tekrarlı okuma-sistematik hata düzeltmesi (systematic error correction) ve tekrarlı okuma-hatalı kelime tekrarı (error word drill) müdahale paketleri uygulanmıştır. GA sürecinde dönüşümlü olarak en etkili ve etkisiz müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, KDA sonuçlarına paralel olarak, üç öğrencide de tekrarlı okuma-sistematik hata düzeltme müdahale paketinin az gören öğrencilerde okuma hatalarının azaltılmasında en etkili müdahale paketi olduğu bulunmuştur. Araştırma bulguları tartışılarak, ileri uygulamalar ve araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Az gören öğrenciler, Okuma, Okuma Hataları, Okuma Müdahaleleri

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the intervention package that is effective in reducing the reading errors of students with low vision using a brief experimental analysis (BEA) and to test the BEA results using an extended analysis (EA). Three 4th-grade students whose primary reading medium was printed material participated in the study. A brief multielement design was used in the BEA and an alternating treatments design was adopted in the EA. In the BEA process, repeated reading intervention, repeated reading-systematic error correction, and repeated reading-error word drill intervention packages were implemented. In the GA process, the most effective and ineffective interventions were implemented alternately. As a result of the study, in parallel with the BEA results, the repeated reading-systematic error correction intervention package was found to be the most effective intervention package in reducing reading errors for all participants. The findings of the study were discussed and suggestions were provided for further implementations and research.

Keywords: Students with Low Vision, Reading, Reading Errors, Reading Interventions

EFFECT OF OCIMUM TENUIFLORUM AND LEPIDIUM MEYENII HERBAL EXTRACT IN THE MANAGEMENT OF POLYCYSTIC OVARIAN SYNDROME IN RAT MODEL

Faryal Gohar
Department of Physiology, Government College University, Faisalabad

Usman Haider
Institute of Physiology and Pharmacology, University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Wania Nasir
Institute of Physiology and Pharmacology, University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Bilal Aslam
Department of Physiology, Government College University, Faisalabad

Wafa Majeed
Department of Physiology, Government College University, Faisalabad

Humaira Muzaffar
Institute of Physiology and Pharmacology, University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

Muhammad Naeem Faisal
Institute of Physiology and Pharmacology, University of Agriculture Faisalabad, Pakistan

ABSTRACT

The ovarian polycystic syndrome is an extremely prevalent endocrine reproductive condition in women nowadays. It is a heterogeneous disorder and shows a wide spectrum of hormonal disturbances such as follicular hyperplasia, chronic anovulation, infertility, and menstrual disturbances. Around the world, many people utilize alternative and complementary drugs while there is a high propensity for the utilization of herbal medicines for the treatment of PCOS. *Lepidium meyenii* (Maca) and *Ocimum tenuiflorum* (Holy Basil) are medicinal plants that have anti-inflammatory and fertility-boosting properties. The aim of this investigation is to access the ameliorative effect of *Lepidium meyenii* and *Ocimum tenuiflorum* against Estradiol-induced PCOS in rat models. The induction in rats was performed by Estradiol (4mg\kg body weight) mixed in sesame oil through the oral pathway. Four groups of rats were created. namely negative control, positive control, standard treatment, and herbal treatment groups. Estradiol was given to the positive control, standard, and herbal treatment groups. The standard group

was treated with metformin (300mg/kg body weight) and the herbal treatment group was treated with aqueous extract of *Lepidium meyenii* (60mg/kg BW) and *Ocimum tenuiflorum* (80mg/kg BW). The very first decapitation was done on the 14th day after administration to check the onset of PCOS. The final decapitation was done on the 29th day of the trial. Blood biochemical parameters like CBC, hormone levels such as FSH and estrogen, histopathological analysis of ovaries, and gene expression analysis of genes IL-6, IL-1, IGF-1, and CYP-19 were done. RNA extraction was done by preserved tissue samples. Statistical analysis was done by using Analysis of Variance and post hoc DMR test.

Keywords: Polycystic Ovarian Syndrome, Ovaries, Women, Fertility, Herbal Treatment.

THE EFFICACY OF DATA BACKUP AND RECOVERY PRACTICES: AN INSIGHT FOR SCHOOL MANAGEMENT

Moses Adeolu AGOI
Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.
ORCID ID: 0000-0002-8910-2876

Oluwakemi Racheal OSHINOWO
Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.
ORCID ID: 0000-0003-0568-6446

ABSTRACT

The advent and incorporation of Internet technology into the sphere of human endeavors has aided the development, security and growth of many industries including education. The internet has essential served as the largest global resources as well as digital preservation or data backup and recovery architecture. Backup is seen as the storage of data for the purpose of disaster recovery. According to Hope(2006), Data backup practice is specifically designed for immediate recovery of data. With the expanding use of network in schools, an increasingly larger number of people are having access to the network system. The smallest manipulation or loss of data can significantly have effects on both academic and administrative activities in school. This paper discussion is focused on data backup and recovery. The paper evaluates the importance of backup practices in educational settings. Some of the advantages and disadvantages of data backup and recovery practices were highlighted in the paper discussion. In order to collect important information that could be useful for the paper write-up, online Google form questionnaire instrument was used to collect information from respondents which were subjected to reliability analysis. Conclusively, recommendations were made.

Keywords: Data Backup and Recovery, Internet Technology, School Management.

SCREEN TIME OF UNIVERSITY STUDENTS

Menahal Azhar
Comsats University Islamabad, Lahore Campus, Department of Humanities, Bs. Psychology

Zertashia Haider
Comsats University Islamabad, Lahore Campus, Department of Humanities, Bs. Psychology

ABSTRACT

This survey examined that how the screen time of university student had an effect in their daily life. Data was collected from 57 students by using online Google forms. Results showed that screen time had a lot of effect in everyone's life. However, according to these students mobile is the major cause of increase of screen time which had a great effect on our mental and physical health. Screen time had also reduced the family time and people are unhappy as well as university students majority opinion was that they can't survive in university without screen time because university mostly relies on it. And students also enjoy online working. But majority thinks that life is better without screen time. This questionnaire definitely answers that screen time for university students should be reduced so that they can manage their life in better way. University should ask students for off screen work too.

Keywords: Gadget, Mental health, Physical health, Medium, Depressed, Screen free working, Personal space

THE IMPACT OF ACADEMIC STRESS ON THE SLEEPING HABITS OF YOUNG ADULTS

Mahnoor Asif
Comsats University Islamabad, Lahore Campus

Zainab Khizar
Comsats University Islamabad, Lahore Campus

Esal Saeed
Comsats University Islamabad, Lahore Campus

ABSTRACT

The purpose of this study was to determine the impact of academic stress on the sleeping habits of young adults, mainly college students. 150 college students, aged 18 to 23, were chosen at random to participate in a survey to learn more about their sleeping patterns, levels of academic stress, and coping techniques. According to the findings, most of the participants dealt with academic stress, and a sizable proportion of them said it affected their ability to sleep. The study also discovered that students with higher levels of academic stress exhibited worse sleep patterns, including inconsistent sleep schedules, trouble falling asleep, and a tendency to feel exhausted when they woke up. In several of the research's sample populations, coping strategies like exercise and relaxation methods were found to improve the quality of sleep. These results imply that young people's sleeping patterns are significantly influenced by academic stress.

Keywords: Academic stress; sleeping habits of young adults; chronic fatigue in students; stress; trouble falling asleep; burn out in students

PROMOTING A STUDY ON THE IMPORTANCE OF MAINTAINING ADEQUATE NUTRITION AND HEALTH DIET FOR CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY IN MODERN SOCIETY

Fr. Baiju Thomas
Research Scholar
Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute,
Faculty of Disability Management and Special Education,
Vidyalaya Campus, SRKV Post, Coimbatore – 20

ABSTRACT

The contemporary study on the importance of maintaining adequate nutrition and a healthy diet for children with cerebral palsy (CwCP) in modern society. Undernutrition is more likely in children with severe CP, especially those with oropharynx dysfunction. Several factors and approaches go into figuring out if someone need nutritional assistance. Children who do best on an oral diet often get immediate benefits from supplementation. Enteral tube feeding might be explored for malnourished children if poor weight gain persists despite oral nutritional supplements and the child develops oropharynx dysphagia and an unsafe swallow. More than making educated guesses about calorie and protein needs are required to prevent overfeeding or underfeeding. Children with CP should be fed in a way that promotes good growth and development for their health, quality of life, comfort, and happiness. The risk of malnutrition can be mitigated by providing parents and caregivers of children with CP, who often have a significant disability, with nutrition education. Caretakers and children with mild to moderate CP should be taught classes on preparing and eating a balanced diet, focusing on receiving appropriate vitamins to fight obesity. The cognitive, neurological, muscular, and skeletal involvement in children with cerebral palsy can be as varied as in adults. The greater a child's need for medical care, the higher the risk of being malnourished. Medical complications later in life can be mitigated if feeding and nutritional issues are identified and treated early on by a multidisciplinary team of care professionals. Caregivers and family members are essential in the section regarding the day-to-day logistics of feeding and nutrition. This paper provides an impression of CP, its consequences on a child's health, diet and development, and the various treatment and rehabilitation options available to families with a child with the disorder. Many health diet issues pursuing children with CP concern their development and nutrition. Stunted growth and malnutrition pose major threats to the health, quality of life, social relationships, motor skills, and even mortality of children with cerebral palsy. Many methods for treating developmental delays have been developed since they were first identified. The contemporary era's greater focus on malnutrition as a cause of stunting has resulted in better rehabilitation

treatments and higher survival rates. Advances in therapy for children with CP have ensured a better understanding of the neurological, metabolic, and environmental factors contributing to its development in modern society.

Keywords: Promoting, Importance, Maintaining, Adequate, Nutrition, Health Diet, Children with Cerebral Palsy, and Modern Society

Introduction

The neurodevelopmental disorder CP can have a wide range of effects on afflicted individuals. Possible fundamental root causes of CP have been suggested (Sankar et al., 2005). Children with CP have trouble eating and gaining weight. Many factors contribute to the development and management of CP in every person with it. CP is a general term for a group of conditions that include persistent motor impairments that are present at birth. People with CP often struggle with epilepsy and secondary musculoskeletal conditions, and they may also have difficulties with sensation, perception, cognition, communication, and behaviour (Rosenbaum P, Paneth M, Leviton A, et al., 2007). Children with CP often struggle with growth and nutrition despite experiencing primary problems of a neurological nature (Stallings VA, Cronk CE, Zemel BS, et al., 1995). It is challenging to advise this group because nutritional guidelines must be provided (Loddo, I., & Romano, C., 2015). Children with CP are now given dietary advice based on their chronological age to aid in weight loss and height gain. Power availability estimates could be too optimistic.

Using extra strength during activity reduces the total amount of energy utilized and the amount of fat burned. In areas where both motor skills and nutrition are low, CP is more common in children. Nutritional and hormonal challenges are associated with developmental delays in children with CP (Kuperminc & Stevenson, 2008). Children with CP are generally smaller and less muscular than their typically growing peers. Age and severity gaps between afflicted and unaffected children widen with time (Kuperminc M, Stevenson R, 2008). Factors besides the child's food may influence the child's development and health when CP is present (Andrew MJ, Sullivan PB, 2010). All children, irrespective of their intelligence or physical condition, can gain from a healthy diet.

For doctors, a child is considered healthy and developing properly if his or her growth curve fits the norm. Parents of children with CP may have more trouble estimating their child's energy needs (Rogers B., 2004). Recognizing the warning signs that a child's diet is deteriorating due to the harmful impacts and limited treatment choices for nutritional deficiencies (Samson-Fang L, Fung E, Stallings VA, et al., 2002). The child's capacity to participate in society is limited because of the correlation between moderate to severe CP and poor health (Samson-Fang et al.,

2002). Problems with swallowing might put a child at risk for malnutrition even if their other symptoms heal. Before committing to nutritional therapy, it is vital to consider the benefits and risks involved. Supplemental vitamin and mineral intake in children is preceded by an evaluation of their ability to chew and swallow pills. Children who are malnourished may do better if they are fed through a tube rather than eating normally. There is an increased risk for oral dysphagia and other swallowing problems in infants with certain diseases. Meal planning and calorie counting can help you avoid the growing problem of under or overeating in today's society.

Children with Cerebral Palsy

Children with CP, a condition of posture and mobility caused by a malfunction or lesion in the developing brain, have been found to have epileptic speech, vision, and IQ aberrations. Those with CP are nine times more likely to experience problems with eating. Problems with motor skills and postural control define the conditions under the CP umbrella. Children with CP have historically struggled with motor delays, muscle weakness, and poor posture (Rosenbaum P, Paneth N, Leviton A, et al., 2007). The term cerebral refers to mental processes. In children with palsy, voluntary muscular control is impaired. Damage to the developing brain or aberrant brain development leads to the motor impairments characteristic of CP. This condition can be traced back to brain injury during pregnancy. Even if the brain harm that causes CP in children is permanent, the side effects that arise from it can have a wide range of implications on the child's quality of life as well as their independence (Patel, D. R., Neelakantan, M., Pandher, K., & Merrick, 2020). Symptoms typically manifest between the ages of one and three. CP can manifest in various ways, including abnormal posture, uncontrollable movements, unsteady walking, and poor reflexes. Everyday tasks such as walking, standing up straight, and eating can be extremely challenging for those with CP. Prenatal stress can affect the unborn child's brain (Graham HK, Rosenbaum P, Paneth N, et al., 2016). A brain injury occurring during pregnancy is the likely cause of this disease. The average onset age ranges from 1–3 years old. Children with CP typically struggle with unsteady gait, overly reactive reflexes, and poor trunk and limb coordination. Due to muscle imbalances, children with cerebral palsy may have trouble concentrating. Mobility in other joints is also probably restricted due to muscle toughness. If the underlying reasons are not addressed, the consequences for a person with CP can be devastating. There is a wide range in people's ability to walk with cerebral palsy. That, not everyone is of average intelligence seems plausible. There may be unwanted side effects, such as convulsions, blurred vision, and diminished hearing. Cerebral palsy has a major and increasing negative impact on a person's quality of life. A patient's quality of life can be greatly enhanced by medication, even if they are terminally ill. The inability to control one's eye movements is a prominent symptom of cerebral palsy. Muscle stiffness likely limits their

mobility in other joints as well. Children with CP may struggle with basic mobility and postural control. Children with CP are more likely than any other group to experience motor impairment. Children with a CP diagnosis may show a wide range of symptoms. Those with cerebral palsy may need to use wheelchairs or other mobility aids for the rest of their lives. On the other hand, a person with severe CP may walk in a clumsy yet autonomous manner. The intensity of a person's CP symptoms may vary throughout their lifespan in modern society.

Diet in Cerebral Palsy

It is important to determine nutritional needs before beginning any nutritional intervention. Predicting a child's food requirements can be challenging when they have neurological impairment. More unproven assumptions are embedded in the proposed fixes for them to be practical (Krick J, Murphy PE, Markham JF, Shapiro BK, 1992). Changes in energy requirements are unpredictable because of demographic shifts, alterations in body composition, and decreased levels of physical activity. Currently, no accurate methods exist for evaluating the nutritional needs of children and adolescents with CP. When giving nutritional support, we will consider the child's current nutritional status, ability to swallow an acceptable amount of food and fluids orally, and the risk of pulmonary aspiration. Oral feeding methods, such as sitting up straight and being supported physically, are encouraged when possible.

Although high chairs and booster seats are helpful for many children with CP, they may not be adequate for everyone. Feeding aids, such as non-slip mats and easy-to-grasp plates, can give children the independence they need to eat independently. Safer eating and drinking, better digestion, and less fatigue after meals are all possible benefits of working with a qualified feeding therapist to alter the texture of food and drink. The benefits of having numerous small meals throughout the day were revealed (Bell, K. L., and Samson-Fang, L, 2013). A person's perspective on food and eating can be influenced by their culture, upbringing, and immediate social surroundings (Kim JD, Bae YK, Cho MS, 2009), indicating that they are the most important element in determining an individual's dietary habits and overall health. A nutritious diet may aid in preventing a wide variety of health problems, including short height (Calis EA, Veugelers R, Sheppard JJ, Tibboel D, and Evenhuis HM, 2008). Unhealthy eating habits negatively affect children's physical health, cognitive ability, and social and emotional development found that a child's nutrition significantly influences their physical development, mental focus, and the likelihood of engaging in oppositional conduct. Choe EO, Lee JH, and Lee EH (2013) found that children with CP were more likely to have feeding problems than children without CP. Children with severe forms of CP who struggle with oropharyngeal dysfunction are at an increased risk of nutrition. Many factors and approaches can be used to ascertain whether or not a change in diet is necessary. Nutritional supplements should be the first protection for children who are otherwise healthy eaters. An enteral tube may help an

underweight youngster with oropharyngeal dysphagia and an unsafe swallow gain weight. To ensure nutritional needs are satisfied, problems are properly addressed, and over or under-feeding is avoided, engaging in continuous assessment and monitoring and creating initial estimations for energy and protein demands is essential. Severe brain injury in children with CP is connected to malnutrition, gastrointestinal difficulties, bowel dysfunction, and cognitive delays. Children with CP may benefit from nutritional and dietary therapy supported by information in our modern society.

Feeding Difficulties in Children with Cerebral Palsy

Maintaining a healthy diet demands regular feeding and eating. As opposed to feeding, which refers to meeting the dietary needs of a dependent individual, "eating" refers to acquiring food and drink for one's use. We can learn a lot about a culture through its food traditions and methods of giving birth. Due to the extensive use of muscles and the need for coordinated movement, feeding is considered a complicated motor occupation. A child may be unable to feed herself if she has sustained brain damage or has not yet developed sufficient muscle strength. Children with CP are more likely to experience aspiration during oral feeding due to weakened respiratory systems. Due to the wide range and severity of these children's challenges with swallowing, their requirements will change with time. All people with CP is at risk, from mild to moderate symptoms to those with spastic CP and other forms of severe motor disability. Better nutritional habits are linked to longer life spans, which are good for your mind and body (Fung EB, Samson-Fang L, Stallings VA, et al., 2002). As stated by Shapiro BK, Green P, Krick J, et al. (1986), combining the neurological and muscular systems is essential. Eating typically coincides with other developmental milestones such as motor, verbal, and social (Bartz AH, Deubler DC, 1990). Motor coordination issues and functional neurological damage make it challenging for children with CP to self-feed (Koolstra JH,2002). These kids may suddenly have trouble biting, swallowing, or drinking. Food denial, biting and sucking problems, drooling, food/fluid loss during eating, and difficulty with sequence and rhythm are common problems among this population (Field D, Garland M, Williams K, 2003). Such children often suffer from malnutrition due to feeding dysfunction (FD; Tasaki Y et al. 1991). Oral problems with eating are a typical cause of underdevelopment in children with CP. In order to perform at our best, our bodies require consistent attention and a nourishing diet. A child's physical and mental health can suffer if they do not get enough of certain nutrients. As an outcome, a growing child with CP will receive the nutrients they need from the food. Since eating by mouth is the most common means of getting nourishment daily, most feeding therapies seek to make that process more efficient. Instructions on properly chewing and swallowing food are readily available in modern society.

Cerebral Palsy and Malnutrition

The number of malnourished children worldwide will increase by a factor of three by 2020. The first issue is the worldwide prevalence of malnutrition-related childhood stunting and wasting, which threatens millions of children's health, development, and economic growth. Children who lack the essential vitamins and minerals for immune system function, skeletal development, and mental maturation suffer from a "hidden" form of malnutrition known as micronutrient deficiencies. Third, the problem of childhood obesity is no longer limited to the developed nations. Children with CP are at a higher risk of hunger and malnourishment. If CP affects the muscles and actions involved in eating and swallowing, it could lead to digestive problems. The nutritional health of children may improve with therapy and more regular eating practices. Experts have found that children with CP do better in the face of malnutrition than their usually developing classmates (Gulati, S., & Sondhi, 2018). Children with CP have lower serum levels of vitamin D, zinc, copper, and calcium (Ferreira LF, Melo RP, Cordeiro SS. Teixeira MLG. et al., 2011), and anorexia is a common indication of adolescent eating disorders. CP is currently understood to be a neurological disorder that hinders a person's muscle coordination, balance, and independence in movement (EL Shemy SA, Amer FE, Madani HA, 2019). Children with CP have a poorer prognosis and a higher risk of death if malnourished. Fazla lizadeh F Inaloo S, Honar N, and Razmjooii F (2013) estimate that an extra 350 million people are connected to someone with CP in some way, personally or through the family.

Connections between hunger and disability have emerged as a central concern in human rights discourse, universal healthcare problems, and the worldwide health plan. Here, we analyse the complementary potential of the two disciplines. Starvation is a risk for people of all ages since it can exacerbate or introduce issues with physical, sensory, intellectual, and behavioural health. If the two organizations work together more closely, they can turn these challenges into possibilities. Attempts to treat, prevent, or lessen the consequences of impairment on the day-to-day functioning of children and teens are intricately intertwined with attempts to improve the diets of children and adults. However, this can only happen if government leaders back it, there is enough money, and everyone involved has access to reliable information. Despite new evidence suggesting that caregiver training alone can improve kids' nutritional status, this intervention did not have the expected effect. Better education for caregivers is essential but will not solve the world's hunger problem. Therapeutic eating programs for children with CP, even the most traditional ones, can benefit from flexibility in admissions policies and overall program management in modern society.

Maintaining Adequate Nutrition for Children with Cerebral Palsy

Young people with CP who are otherwise healthy have the best chance of benefiting from rehabilitation therapy. All available data point to significant nutritional deficiencies within this population, especially among individuals with difficulty with motor abilities and so do not follow the conventional sex and age-related growth trends. The requirement for the power of the body cannot be met by eating alone. Since there is no agreement on dietary requirements for CP, it is essential to undertake thorough evaluations of children and adolescents who have it in order to find out what is causing their malnutrition (Almuneef, A. R., Almajwal, A., Alam, I., Abulmeaty, M., Bader, B. A., Badr, M. F., ... & Razak, S, 2019). Government-provided policies, initiatives, and services can encourage neighbourliness. Families and communities may be better able to protect children in these circumstances. When caring for young children, providing them with mental and emotional stimulation is important.

After determining the child's nutritional state, oral intake capability, and risk of pulmonary aspiration, nutritional supplementation is administered. Helping the patient establish a comfortable eating position and offering support throughout meals are first-line interventions that can improve oral nutritional support. Children with CP who eat in specially designed chairs need extra support for their backs and heads. More kids will be able to feed themselves with the help of adapted feeding equipment such as easy-to-hold tableware and non-slip mats. Skilled feeding therapists aim to assist their patients in eating safely, digesting their food well, and feeling refreshed afterward. There are additional health benefits to eating several small meals often throughout the day. Nutritional support for Children with CP in modern society.

The complexities of caring for children with CP necessitate the inclusion of experts from the nutrition area, which studies how food and nutrition affect children with CP. Dietitians can greatly improve the health of children and their families when they are part of interdisciplinary teams. The lack of medical disability insurance for dietitians hinders their ability to integrate into the sector completely. In order to achieve maximum independence as adults, children with CP require access to comprehensive treatment programs, quality education from kindergarten through college, and government policies that will significantly impact their life. The benefits of giving disabled persons food coupons deserve further investigation (Almuneef, A. R., Almajwal, A., Alam, I., Abulmeaty, M., Bader, B. A., Badr, M. F., ... & Razak, S, 2019). Once a CP diagnosis has been made, parents will be guided on how to proceed with care. Medical care, surgical care, orthodontic care, and therapeutic care form the four legs of the stool upon which health care rests. Children with CP do not have a specific therapy option. Talk to your child's doctor about the risks and benefits of the therapy being considered. Children with CP may have a wide variety of symptoms. Children with cerebral palsy may have problems sitting up straight. Children with CP may have trouble developing fine motor skills like clutching. It

is no secret that many people are becoming increasingly aware of the negative effects that sugar, salt, and fat have on their bodies. These foods are not appropriate for any age of the child. Depending on a person's age, malnutrition can present itself in several different ways, such as stunting, wasting, a deficiency in micronutrients, or even obesity. Experiencing a serious illness in the middle of one's professional life can be quite upsetting in modern society.

Conclusion

A child's diet and growth substantially affect the child's survival rate, underdevelopment outcome, and health when dealing with cerebral palsy. Several approaches can improve the nutritional status of underweight children with CP. Cognizance of the internal and external factors that affect one is eating habits. Growth charts and anthropocentric characteristics can estimate a person's nutritional status. The most critical factor is developing a plan to reach one's objects, which can take numerous shapes. Careful consideration of enteral nutrition as a supplement should be given if oral nutritional restoration is failed. Medical treatment providers should aid families significantly in preparing for gastrointestinal procedures before implantation. Despite its drawbacks, gastronomy feeding has been demonstrated to increase the weight of malnourished children. The dietary health of children with CP should be given special attention beginning at an early age, and it is believed that this will provide considerable benefits in modern society.

References

1. Almuneef, A. R., Almajwal, A., Alam, I., Abulmeaty, M., Bader, B. A., Badr, M. F., ... & Razak, S. (2019). Malnutrition is common in children with cerebral palsy in Saudi Arabia–a cross-sectional clinical observational study. *BMC neurology*, *19*, 1-10.
2. Andrew, M. J., & Sullivan, P. B. (2010). Growth in cerebral palsy. *Nutrition in Clinical Practice*, *25*(4), 357-361.
3. Bartz, A. H., & Deubler, D. C. (1991). Identification of feeding and nutrition problems in young children with neuromotor involvement: A self-assessment. *Journal of Pediatric & Prenatal Nutrition*, *2*(2), 1-15.
4. Bell, K. L., & Samson-Fang, L. (2013). Nutritional management of children with cerebral palsy. *European journal of clinical nutrition*, *67*(2), S13-S16.
5. El Shemy, S. A., Amer, F. E., & Madani, H. A. (2019). Impact of Iron Deficiency Anemia on Functional Abilities and Muscle Strength in Children with Spastic Cerebral Palsy. *Pakistan journal of biological sciences: PJBS*, *22*(5), 214-219.
6. Fazlalizadeh, F., Inaloo, S., Honar, N., & Razmjooii, F. (2017). Growth and minerals status in children with cerebral palsy in Shiraz, Iran during April 2012-April 2013. *Bali Medical Journal*, *6*(3), 486-490.

7. Field, D., Garland, M., & Williams, K. (2003). Correlates of specific childhood feeding problems. *Journal of paediatrics and child health*, *39*(4), 299-304.
8. Fonseca, L. F., Melo, R. P., Cordeiro, S. S., & Teixeira, M. L. G. (2011). Encefalopatia crônica (paralisia cerebral). *Fonseca LF, Xavier CC, Pianetti G. Compêndio de Neurologia Infantil. 2ª Ed. Rio de Janeiro: Medbook*, 669-79.
9. Fung, E. B., Samson-Fang, L., Stallings, V. A., Conaway, M., Liptak, G., Henderson, R. C., ... & D STEVENSON, R. I. C. H. A. R. D. (2002). Feeding dysfunction is associated with poor growth and health status in children with cerebral palsy. *Journal of the American Dietetic Association*, *102*(3), 361-373.
10. Graham, H. K., Rosenbaum, P., Paneth, N., Dan, B., Lin, J. P., Damiano, D. L., ... & Lieber, R. L. (2016). Erratum: cerebral palsy. *Nature Reviews Disease Primers*, *2*(1), 1-1.
11. Gulati, S., & Sondhi, V. (2018). Cerebral palsy: an overview. *The Indian Journal of Pediatrics*, *85*, 1006-1016.
12. Kim, J. D., Bae, Y. K., & Cho, M. S. (2009). Eating patterns of children with cerebral palsy by table utensil-handling skills. *Journal of the Korean Dietetic Association*, *15*(2), 139-151.
13. Kim, C. W., Yun, K. E., Jung, H. S., Chang, Y., Choi, E. S., Kwon, M. J., ... & Ryu, S. (2013). Sleep duration and quality in relation to non-alcoholic fatty liver disease in middle-aged workers and their spouses. *Journal of hepatology*, *59*(2), 351-357.
14. Koolstra, J. H. (2002). Dynamics of the human masticatory system. *Critical reviews in oral biology & medicine*, *13*(4), 366-376.
15. Krick, J., Murphy, P. E., Markham, J. F., & Shapiro, B. K. (1992). A proposed formula for calculating energy needs of children with cerebral palsy. *Developmental Medicine & Child Neurology*, *34*(6), 481-487.
16. Kuperminc, M. N., & Stevenson, R. D. (2008). Growth and nutrition disorders in children with cerebral palsy. *Developmental disabilities research reviews*, *14*(2), 137-146.
17. Loddo, I., & Romano, C. (2015). Inflammatory bowel disease: genetics, epigenetics, and pathogenesis. *Frontiers in immunology*, *6*, 551.
18. Martin, K. S., Rogers, B. L., Cook, J. T., & Joseph, H. M. (2004). Social capital is associated with decreased risk of hunger. *Social science & medicine*, *58*(12), 2645-2654.
19. Patel, D. R., Neelakantan, M., Pandher, K., & Merrick, J. (2020). Cerebral palsy in children: a clinical overview. *Translational pediatrics*, *9*(Suppl 1), S125.
20. Rieken, R., Calis, E. A., Tibboel, D., Evenhuis, H. M., & Penning, C. (2010). Validation of skinfold measurements and bioelectrical impedance analysis in children with severe cerebral palsy: a review. *Clinical nutrition*, *29*(2), 217-221.
21. Rosenbaum, P., Paneth, N., Leviton, A., Goldstein, M., Bax, M., Damiano, D., ... & Jacobsson, B. (2007). A report: the definition and classification of cerebral palsy April 2006. *Dev Med Child Neurol Suppl*, *109*(suppl 109), 8-14.

22. Sankar, C., & Mundkur, N. (2005). Cerebral palsy-definition, classification, etiology and early diagnosis. *The Indian Journal of Pediatrics, 72*, 865-868.
23. Shapiro, B. K., Green, P., Krick, J., Allen, D., & Capute, A. J. (1986). Growth of severely impaired children: neurological versus nutritional factors. *Developmental Medicine & Child Neurology*, *28*(6), 729-733.
24. Stallings, V. A., Cronk, C. E., Zemel, B. S., & Charney, E. B. (1995). Body composition in children with spastic quadriplegic cerebral palsy. *The Journal of pediatrics*, *126*(5), 833-839.
25. Suzuki, M., Saitoh, S., Tasaki, Y., Shimomura, Y., Makishima, R., & Hosoya, N. (1991). Nutritional status and daily physical activity of handicapped students in Tokyo metropolitan schools for deaf, blind, mentally retarded, and physically handicapped individuals. *The American journal of clinical nutrition*, *54*(6), 1101-1111.

CONSUMER SATISFACTION SURVEY FOR A COVID-19 HEALTH PROGRAM EVALUATION: THE RQFSM FRAMEWORK FOR PROCESS EVALUATION

Asma AWAN
University of Nevada Las Vegas.. School of Public Health, Department of Social & Behavioral Health. United States of America

Manoj SHARMA
University of Nevada Las Vegas.. School of Public Health, Department of Social & Behavioral Health.United States of America.

ABSTRACT

The Satisfaction Survey is one of the data collection techniques used in the health program process evaluation for COVID-19 efforts that employed the RQFSM (reach, quality, fidelity, satisfaction, management) Framework. In Nevada, from July 2021 – June 2022, a state-wide satisfaction survey based on 42 items was conducted to assess the community members' satisfaction level with resources and services, data improvement activities, infrastructure buildup, and partnership mobilization. The satisfaction survey comprised of 31 statements to assess the mentioned four aspects and 3 statements to assess the overall satisfaction and suggestions for improvement. Response options were based on a four-point Likert scale from 'highly satisfied' to 'not satisfied at all' except for the overall satisfaction statements and suggestions. Data for the Satisfaction Survey (*n=1*) were collected from a convenient quota sample (*N=1,282*) of Nevada residents for racial/ethnic minorities, gender, and geographical distribution. The results showed respondents were in consonance with racial/ethnic minority groups in Nevada *(44%);* more representation of females *(58%)* and rural population (*59%*); most represented age and high-risk groups were 65 years+ *(75%)* and persons with disabilities (*65.20%*); and majority of the service providers were local health departments *(56%); 45.45%* of participants were 'satisfied' with the program activities, followed by 'highly satisfied' *(33.64%),* 'somewhat satisfied' *(17.27%),* and 'not satisfied at all' *(3.64%).* The Satisfaction Survey has given an insight into the prioritization of activities directed towards high-risk and underserved populations and their key issues. The implications derived were the impetus for co-occurring conditions, comorbidities, and other underrepresented groups. Overall satisfaction level for the public health disparity efforts ranged from 17.27% to 45.45%, that needs to be amplified to 75%. The Satisfaction Survey synthesized responses into important components of the Process of Evaluation, i.e., level of satisfaction, utilization of program services, and adequate adherence to program goals and objectives.

Keywords: COVID-19, Process Evaluation, RQFSM Framework, Satisfaction Surve

ABIGAIL THE WIFE OF NABAL AND MISCONCEPTION OF FEMINIST IDEOLOGIES BY AFRICAN WOMEN

Favour C. Uroko
Department of Religion and Cultural Studies,
Faculty of the Social Sciences,
University of Nigeria Nsukka

Lawrence Okwuosa
Department of Religion and Cultural Studies,
Faculty of the Social Sciences,
University of Nigeria Nsukka

ABSTRACT

This study examines the lessons that are derivable from the narrative of Abigail, the wife of Nabal, in the light of the African woman. This novel application of Abigail to the African context has been sidelined by literature. There are traditional African values that the African woman is expected to uphold in the family and in society at large. She has the greater responsibility of seeing to the upkeep of the children. However, the 21st century is witnessing a great shift, with women abandoning their family and community responsibilities under the guise of feminism. Some African women understand feminism as a platform to insist that men take up the same roles and responsibilities in the family and in the community. The implications have been on the negative affecting homes and destroying morality in the community. Observing this growing misunderstanding and its negative implications, the narrative of Abigail provides a better base. Abigail's narrative is contained in 1 Samuel 25, and it provided aphorisms that speak anew to the challenges that feminism is having on other continents of the world. Literal analysis was used as the lens. Recommendations are discussed.

Keywords: Abigail, Nabal, David, Feminism, African women, African values.

MEDIA AND HEALTH LITERACY: A STUDY ON THE CONTRIBUTION OF TV TO THE NAVIGATIONAL HEALTH LITERACY (HL-NAV) OF THE ELDERLY IN PORTUGAL

Sandra C.S. Marques
PhD Anthropology, Auxiliary Researcher, ICNOVA (NOVA Institute of Communication), School of Social Sciences and Humanities, NOVA University of Lisbon, Portugal
Orcid ID: 0000-0003-4169-2624

ABSTRACT

Low health literacy has been associated with less healthy choices, poorer health status and outcomes, inappropriate use of health care services, and increased costs to individuals and states [1,2,3]. The European health literacy survey (HLS-EU) started to be conducted in 2011. Results estimate that 50% of the EU population has low levels of health literacy. In Portugal, the questionnaire on self-reported difficulties HLS19-Q12 in 2021 placed it at 30% [4,5]. Alike in many other European countries, Portuguese population presented most poor levels regarding the specific dimension of navigational health literacy (HL-NAV): respectively 65.5% of the population, where 44% fall at the lowest level of "inadequate" [5, 6]. For the purpose of navigating the Health Care System (HCS), health literacy refers to: 1) knowing what to expect as one moves through the HCS and as one interacts with health care professionals; 2) having the skills to successfully navigate the HCS, including for communicating effectively with care providers and skills for self-advocacy. HL-NAV is conceptualized therefore on three different levels: system, organization and interaction.

Evidence also shows that health literacy is not distributed evenly across sociodemographic groups in societies, with those who are most vulnerable often having the lowest levels. The population of the EU is ageing rapidly, with a median age of 43.9 years in 2020 and more than one fifth aged 65 and over. In Portugal, this age group already composes one fourth of the population. Elderly have the greatest health literacy needs due to their high prevalence of chronic diseases and comorbidities, yet they are disproportionately represented among the health illiterate [4,7,8]. Adding to vulnerabilities shared with other EU elders, in Portugal the health reforms and health budget cuts in the 2011-14 EAP implemented as part of the Troika agreement have been associated with increasing health inequalities in access to healthcare services for the elderly population. In its aftermath, an increasing deficiency across the entire National Health Service (NHS) to collaborate, integrate and communicate between different healthcare sectors for providing adequate care to the elderly [9] was further accentuated by the COVID-19 Pandemic strains. Results from the DO-HEALTH study published in 2022

comparing five EU countries exposed that physical frailty prevalence of Portuguese aged 70 and older was the highest [10].

The pervasiveness of (mass) media in contemporary societies makes them sources of shared experience that we all use to understand the world and our place in it [11,12]. Media do not simply impart information. They are involved in the production and circulation of representations, beliefs and values, promoting a shared vocabulary for understanding and performing in everyday life. Mediation describes this dialectical process in which entrenched media of communication are involved in meaning making processes. The process is dialectical, because the representations that media produce and circulate are also appropriated and domesticated by audiences. Yet, it is a fundamentally uneven mediation, as the power to control or disturb the dominant meanings that the media provide is unequally distributed [13,14,15]. Understanding their role in the construction of shared public understandings allows the improvement of frameworks for understanding health-related issues, and for contributing to the development of policies and public responses to health concerns.

This study proposes to investigate the role of the media source for health information self-reported as the most relevant in Portugal, the TV [16]. Despite the acknowledgement of this mass medium's value to promote health literacy and namely to elderly people, the nature of the health-related information conveyed by TV has received limited attention. This study aims to fill this gap by investigating the role of TV in mediating the health literacy of the elderly in the country, particularly focused on the topic of navigation in health care which has also received relatively little specific attention. It has therefore a dual foci on what the televised health-related coverage imparts to the public and, the ways in which elderly people interpret these health care representations and apply them to form judgments and take decisions in using the HCS. The results will inform future endeavors to enhance the health literacy of the targeted population through more effective TV health-related communication strategies.

This paper presents the results regarding the first object domain - the nature of the health-related information conveyed by TV - which intended to answer the questions: what is TV imparting to Portuguese audiences about health care and the HCS in Portugal? how are these TV health-related contents contributing to people's understanding of how to navigate the HCS?

Methods and Sampling:

Media sources were selected based on most watched TV channels and programmes regularly available and consumed by elderly audiences in Portugal, and which were likely to include health-related contents. A purposive sample of 112 TV programmes, comprising approximately 3 daytime talk shows and 4 news programmes every 5 days, was analyzed over a three-month period from November 2022 to January 2023. Out of the 112 programs analysed, 103 conveyed

one or more health-related segments (92%), contributing to a total sample of 280 health-related topics, which spanned a total duration of 1330 minutes, or roughly 22 hours. It was applied a content and thematic analytical approach to televised health-related segments and to the illocutionary acts of conveying those accounts. Dataset was subjected to consecutive stages of sorting process combining both deductive coding and inductive approaches framed by HL-NAV conceptualization and our two research questions.

Resulting overview of the representational framework conveyed by these TV media sources when addressing healthcare-related issues will be presented in this communication.

Keywords: Media, health communication, health literacy, HL-NAV in Europe, TV, Portugal, elderly population.

Bibliographic References:

1. Berkman, D *et al*. (2011), Low health literacy and health outcomes: an updated systematic review, *Annals of Internal Medicine*, 155 (2):97-107.
2. Eichler, K, Wieser, S, Brügger, U (2009), The costs of limited health literacy: a systematic review, *International Journal of Public Health*, 54(5): 313-324.
3. Moser, D *et al*. (2015), Health literacy predicts morbidity and mortality in rural patients with heart failure, *Journal of Cardiac Failure*, 21 (8): 612–618.
4. Sørensen K, *et al*. (2015) Health literacy in Europe: comparative results of the European Health Literacy Survey (HLS-EU). *Eur Journl of Pub Health*, 25:1053–8.
5. Arriaga, M *et al*. (2022), Health Literacy in Portugal: Results of the Health Literacy Population Survey Project 2019–2021, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(7): e4225.
6. Griese, L, *et al*. (2020), Challenges in Navigating the Health Care System: Development of an Instrument Measuring Navigation Health Literacy. *Int Journal Environ Res Public Health*.17(16): e5731.
7. MacLeod S, *et al*. (2017) The impact of inadequate health literacy on patient satisfaction, healthcare utilization, and expenditures among older adults. *Geriatric Nursing*, 38(4):334–341.
8. Gonçalves, A. (2020) + Literacia, Melhor Saúde: Projeto de intervenção na Universidade Sénior de Sousel. IPP, ESS: http://hdl.handle.net/10400.26/33794.
9. Doetsch, J., *et al*. (2017) Potential barriers in healthcare access of the elderly population influenced by the economic crisis and the troika agreement: a qualitative case study in Lisbon, Portugal. *Int J Equity Health* 16: e184.
10. Gagesch, M., *et al*. (2022) Prevalence of Physical Frailty: Results from the DO-HEALTH Study. *J Frailty Aging* 11: 18–25.

11. Hodgetts, D.; Bolam, B. & Stephens, S. (2005) Mediation and the construction of contemporary understandings of health and lifestyle, *Journal of Health Psychology*, 10(1): 125-138.
12. Hodgetts D, Chamberlain K. (2006) Media and Health: A Continuing concern for Health Psychology, *Journal of Health Psychology*, 11(2):171-174.
13. Lievrouw, L. (2009) New media, mediation, and communication study, *Information, Communication & Society*. 303-325.
14. Silverstone, R. (1999) *Why Study the Media?* London: Sage.
15. Silverstone, R. (2009) The Sociology of mediation and communication. In Calhoun, C, Rojek, C., Turner, B. (Eds.) *The International Handbook of Sociology*. London: Sage, 188-207.
16. Ferreira, P., da Silva, P. (2017) Fontes de informação sobre saúde. In Ferreira, P., Lunet, N., Silva, S. (org.) A Informação Sobre Saúde dos Portugueses: Fontes, Conhecimentos e Comportamentos, Lisboa: AIDF, 29-51.

ADDITION TO SOCIAL NETWORKS AND FEAR OF MISSING OUT

Ana Paula Monteiro
University of Trás-os-Montes and Alto Douro, Portugal

ABSTRACT

The excessive use of social networks can be partially explicated by the concept of Fear of Missing Out (FoMO), given that individuals with high levels of FoMO may feel compelled to frequently check their social networks to keep constantly updated and connected with others. Thus, this communication characterizes addiction to social networks and its relationship with FoMO. It is also presented a research that aimed to know the habits of use of Social Networks and study the associations between Addition to Social Networks, FOMO and personality. A total of 524 university students participated in this investigation, a Sociodemographic and Social Network Use Questionnaire, the Social Media Addition Scale (EARS), the NEO Five Factor Inventory Personality Questionnaire (NEO FFI-20) and the Fear of Missing Out Scale were applied. The main results indicate negative associations between FoMO, Extraversion and Conscientiousness and positive associations with Neuroticism and Agreeableness. The results also showed that the most used social network is Instagram and the mobile phone, represent the main device of access to social networks. Limitations of the investigation and suggestions for future studies are also discussed.

Keywords*:* addition to social networks, *fear of missing out*, personality

PSYCHOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL ISSUES IN THE FILM "ANOTHER ROUND" (2020)

Irina-Ana DROBOT
Lecturer, PhD., Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communications, Buchare
st, Romania,
ORCID: 0000-0002-2556-6233

ABSTRACT

The purpose of this paper is to understand the messages of the Danish film *Druk* (translated into English as *Another Round*), directed by Thomas Vinterberg.

The film could be interpreted as bringing together an experiment of Finn Skårderud, a psychiatrist claiming that the human beings have a deficiency of 0.05% alcohol in their blood since they are born like this, therefore getting two glasses of wine, for instance, helps them get the needed 0.05% alcohol in their blood, which makes them function better. By getting 0.05% alcohol in their blood, human beings are supposed to become less inhibited in social settings, as well as more efficient in their work: feeling relaxed and with improved creativity. This idea juxtaposes in the film with a 40-year-old group of teachers' middle age crisis, where nothing in their lives works well, and, eventually, in an existentialist approach from philosophy, nothing makes sense. Work and relationships no longer work. By getting the 0.05% alcohol in their blood, the characters seem to have discovered the right solution and antidote, until they rich the point where they drink more and it gets too much.

We can see how issues at 40 years of age can be as existentialist and as disturbing as at the age of childhood and adolescence. Children can be bullied by their teammates, while teenagers can struggle with controlling their emotions of anxiety during exams, and dealing with issues of failure. A young teenage boy speaks during an exam about the philsoophy of anxiety and failure of Kierkegaard, and he notices striking parallels with his own feelings. The philsophy teacher has sympathy for this boy and offers him a few sips of drink before the exam to encourage him. Sympathy between teachers and students of teenage and childhood ages is frequently encountered. At the same time, lack of communication with the family and lack of being understood is a frequent issue.

Keywords: Anxiety, Failure, Existentialism, Psychological Experiment.

8. INTRODUCTION

The Danish film *Another Round* (*Druk*) from 2020, directed by Thomas Vinterberg, and winner of an Oscar award, is an example of the way scientific experiments become part of popular culture. The film brings to our attention a theory of Finn Skårderud, a Norwegian psychiatrist, as well as philosopher, claiming that human bodies naturally have a 0.05% alcohol deficiency. This is the way we are all born, according to this theory as presented in the film and as explained by the characters. By drinking two glasses of wine, the deficiency we are born with is, thus, solved, and we can function better socially and creatively.

However, if we check the Internet for more information on the Norwegian psychiatrist and his experiment, we find out that he did not actually carry out his research and did not make the claims discussed in the film (Nyheter, 2021). Actually, "it is not even a real theory - but a short excerpt from a 20-year-old preface that Finn Skårderud wrote to the book On the psychological effects of wine by Edmondo de Amicis, published in 1880." As a matter of fact, "Today you would probably call it fake news" (Teller Report, 2021). The film, as a fiction world, creates a fictional turn based on a real Norwegian psychiatrist. The theory in the film is, thus, partly based on reality and partly based on fiction.

The film starts out as an experiment. A group of four friends and teachers, of Psychology, History, Philosophy, and Sports, are going through a life crisis of the middle age, when they are dissatisfied with their lives both at work and at home, and for a while they start feeling better after drinking the recommended amount. The theory by Finn Skårderud is presented to the other friends and to the viewer by Nicolaj, the Psychology teacher. The group of friends begin to hold better, more interactive classes and to communicate better with their students after starting on this experiment of drinking the 0.05% amount of alcohol. Some students mirror their life crisis, showing that no age is actually free of problems: childhood is not easy, as we see in the case of a boy during sport classes who is not very good at football, who is not well-regarded by his team members, who frequently make bad remarks about him, and adolescence is also problematic, as we see in the case of the teenager failing exams because of his anxiety. The characters are all in a stage of transition from one age to another. For instance, the young boy during Sports classes who is not very skillful at football, is not given, willingly, when the teacher asks one of his mates, a sip of water, as he does not have a bottle with him. The other boy asks the teacher why does he not give him himself a sip from his own bottle. However, the teacher cannot, since he has alcohol instead of water there. The teacher notices how the student is lonely and not appreciated, and tries to comfort him. This boy is in a passage from childhood to adolescence. This, like the time of adolescence, which is a transitory age, as well as the middle age, can be a time when relationships are hard to build, maintain and even to form.

The teachers begin to notice the students facing similar issues and try to connect with them and help them. The experiment is accompanied by openness to verify research, but also by philosophical questions. Symbolically, the young teenager who is anxious about exams receives for his Philosophy examination the topic of Kierkegaard's concept of angst (Dyrerud, 2001). Here the viewers can see how the student realizes that philosophical ideas can apply to his own life issues, as he gives the example of how he has failed his exams. This revelation comes as a result of his relaxing after being given some alcohol by his teacher. In this case, the experience after drinking alcohol is a positive one.

Research claims that alcohol in moderate quantities can help people relax, socialize better, form professional relationships, as well as increase problem-solving and creativity skills (Jarosz et al, 2010; Jarosz, 2012; Benedek et al, 2017). This is visible in the student's beneficial experience before the exam, as well as during the exam. We can see how the students is free from anxiety and manages to talk about the topic, since it is a well-known fact that at the age of adolescence, before 25 years old, the brain is still developing, and emotions can overwhelm us and inhibit the proper functioning in such situations (Casey et al, 2019).

We can see the philosophy teacher having issues of communication at home. His wife was having an affair, and his teenage children were not even listening to him when he told them they had food in the fridge. They did not even thank him or look at him, and the viewer can understand by his look that he feels out of place in his own home. By drinking alcohol, his lessons become livelier and he is listened to with pleasure by his students. All teachers become better with their students, reaching a better understanding of them by noticing that they can sympathize with them easily as they are going through similar issues. Life is hard and full of dilemmas for both teachers and students, which makes it easy to connect. However, at home with their families and in their private lives, the situation is not solved by alcohol. Communication is not even temporarily improved.

The film gives rise to the discussion regarding to what extent alcohol can be beneficial. Throughout the film, we find examples of famous personalities that have been known to use alcohol. The History teacher, during his lessons, gives such examples. One of the questions this film asks could be the following: "If Churchill won World War II in a dense fog of spirits, what could the strong drops do for them and their students?" (IMDB, 2020). This question could be understood as a hypothesis for research and even for an experiment.

Alcohol has been perceived, throughout the ages, as facilitating imagination and creativity (Hajcak, 1976). Romantic British poets would refer to the use of substances such as alcohol and drugs to boost creativity. Fantasy worlds would result. Visions could also occur as a result of alcohol. In the ancient world, alcohol is also used as a means to check someone's honesty.

Truthful intentions can come out as a result of relaxation and relinquishing control. “In vino veritas” is a saying in Latin which means: “In wine we can find the truth.”

The film *Another Round* has made an impact among viewers, which is visible in the film reviews on YouTube, as well as in the articles that have appeared concerning the theory of the Norwegian psychiatrist and whether he has actually said this, and whether it is true or not.

The impact of the film lies in universal questions about life, about universal problems, about solutions which are constantly sought and which lead to the same results and conclusions. There is no magic solution to problems at home or in life. Alcohol cannot solve it all.

We notice how, due to the boost in creativity, issues at work can be successfully solves. Yet, at home, the issues continue even further. Due to drinking, the history teacher’s behaviour is perceived as strange by his wife. Before, he was considered dull by her. His children do not even pay him attention, as they have their own issues and concerns.

The Philosophy teacher has three children and one more about to come. All his conversation with his wife revolver around are shopping lists and things to do. The sports teacher, instead, has no children and this is a source of sadness for him. They all find themselves facing the middle age crisis. They are not happy at home and at school things have become boring, for both teachers and students. It may not be due to alcohol, but due to sympathy that they connect with their students emotionally, as they are all facing problems at any age.

Alcohol consumption, eventually, gets out of hand. They begin to have too much and it becomes visible in their behaviour. Eventually, more than solving them, alcohol underlines and amplifies their issues. The history teacher has a break up with his wife, the philosophy teacher is threatened by his wife that she would go to her sister's place with her children, and the sport teacher kills himself by drowning while going drunk to sleep in a boat.

Yet, the film ends up optimistically: the anxious student passes his exam, being encouraged by his teacher, together with being offered alcohol, the young boy is accepted by his football team, after being encouraged by his teacher and progressing in his skills, and the history teacher is suggested to make up with his wife, who writes him a text message telling him she misses him too. The students graduate highschool and they all celebrate. Alcohol is also present, and enjoyed by everyone.

The film explores the sides of alcohol from various perspectives, which will be presented in the Materials and Methods section.

9. MATERIALS AND METHODS

The main theories that could explain what is going on with the characters could be from Psychology and Philosophy, at first sight.

As far as psychology is concerned, we can relate to the Existentialist theories, where there seems to be no meaning to be found in life, since nothing is stable. Indeed, this parallels the search for meaning in life when facing a crisis, such as the passage from childhood to adolescence, from adolescence to young adulthood, or when facing middle age, in our 40s, as the students and teachers in the film *Another Round*. Whereas Existentialism is a trend in Philosophy, it is also a trend in Psychology. Thus, "Existentialists are concerned with the meaning of life." Meanwhile, "The existential analysts emphasize the study of the experiencing individual. Events are looked at in terms of their meaning for the individual" (Pervin, 1960).

The film moves from suggesting the philosophical, universal issue of meaning in life, regarding work and family, and the way the person can feel happy there, to studying and achieving happiness, to what happiness and meaning of life mean, personally, to each of the characters. Generally, the characters, both teachers and students, struggle to be accepted by the others and to relate to the others. The teachers try to relate more to their students, and to help them get motivated in their studies. Gradually, they get closer to them at a personal level, seeing themselves and their own issues in their students' worries. The students can feel alone since they are not understood by the others, if they are not accepted for being different (the case of the young boy in the football team), since they fail (such as the young teenage boy who is worried about passing his examination in Philosophy), or not understood by the grown-up teachers, and not being able to communicate with them (such as the students of the History teacher, who eventually open up to him regarding the topic of drinking in their free time, as well as eventually being able to relate to historical figures and personalities, and seeing them as humans who have similar preoccupations, such as drinking). Drinking is related to gathering the courage to be oneself and to express oneself. Otherwise, the teachers could have been regarded as inhibited and distant from their students. However, it could be argued that alcohol drinking was not a magic potion solving this all, but instead simply a common topic of discussion that brought them together in discussing about their insecurities and fears. However, the teachers do not open up to their students about what they have been doing regarding their experiment or about their personal life troubles with their families. Alcohol consumption could be related to a simple preccupation when having fun and then when wishing to get rid of anxiety in various situations, especially related to examinations and situations when they feel nervous, such as when playing football with mates that do not encourage you and do not have a good opinion on your skills. The young boy playing football accidentally drinks from his teacher's bottle some alcohol, and his performance is very high. As a result, he gains the wanted

appreciation of his mates and their acceptance. The young teenager wishing to pass his examination in Philosophy also manages to get brave and answer the examination question which, ironically, is about Kierkegaard's concept of anxiety. The teenage boy realizes how Philosophy and his own personal life concerns can mix and how he can be helped by Philosophy. He realizes that he is not the only one having such concerns, and that these have been the questions humanity has been going through in history since the beginning of times. This can be understood as a moment of illumination, when he manages to connect with previous thinkers in Philosophy, as well as with his teacher. The teacher's concerns are not known by the student, but the understanding and sympathetic way the teacher treats the student also have a role in reducing his anxiety.

Existentialism is based on the belief that man is thrown into an unfamiliar universe, alone. Indeed, the characters feel isolated from their own families, with whom communication is impossible. They live in a world where they talk but never relate emotionally to anyone. The teacherscan only reach a good understanding of and feeling understood within their group of four friends, and, later on, of their students. The film underlines the major psychological life crises, of adolescence and of the middle age, which meet. In their development of identity, and in their wish to find themselves, and discover who they are, the adolescents go through the experience of an identity crisis (Waterman, 1982). As a result, they can be insecure, and ill at ease in their relationship with their peers or in their relationships with the adults, as well as in various situations, such as during classes and during examinations. Erikson developed a theory about "adolescent identity exploration," which includes "fluctuations in ego strength, mood swings, rebelliousness, and heightened physical complaints." The adolescents go, according to him, through "identity exploration," which is "characterized by self-doubt, confusion, disturbed thinking, impulsivity, conflicts with parents and other authority figures, reduced ego strength, and increased physical symptoms" (Kidwell, 1995, p. 785). These doubts echo concerns of the philosophical ideas of Existentialism, including issues regarding their own person, as well as their relationship to the others and to the surrounding environment.

A similar moment in life is that of the "mid-life crisis," which can be commonly understood as "an emotional state of doubt and anxiety in which a person becomes uncomfortable with the realization that life is half over. It is a potentially stressful period as it usually involves reflection and re-evaluation of one's accomplishments. It usually occurs between the age of 35 and 50 and lasts between 3 and 10 years" (Weaver, 2009, p. 69). Theories of famous psychoanalysis and psychologists on the middle age include those of Freud, Jung (individuation), Frankl, with his "idea of will to meaning and Rogers' idea of personal growth." We can also include here "the idea of middle life crisis with Yalom's research on meaning in life and Spinelli's idea of owning

experience." However, "middle age should not necessarily be seen as a time of crisis and loss but of growth and new possibilities" (Weaver, 2009, p. 69).

Indeed, the film shows the development of the characters, both of middle age as well as of adolescent age, from the beginning situation, when their issues seem unsolvable and when they feel their lives are stuck, to their gradually progressing towards getting what they wish for. The key word is better communication, which helps them all get a chance at personal happiness. They manage to get out of their isolation. From being rejected by their families, the teachers manage to eventually find hope in better communication, by realizing that they still care about one another. The students also find the courage to improve their skills, for instance in sports, such as the boy in the football team, which then leads to him finding friends in his team mates. We can also refer here to the idea that sports helps us develop our spirit of working in a team. Working with a team means accepting every member, and encouraging him to do his best. Family and friends relationships, as well as work, studying and playing sports are areas in life where the characters finding themselves in ages of transition need to seek improvement. The relationships with the others become difficult when the relationship with someone's own self is difficult. Self-discovery and self-awareness is a difficult process. It is explored through psychotherapy, and needs to be done with the help of a professional. Self-analysis is rarely carried out successfully on one's own. Sigmund Freud is a rare example of successful self-analysis. One needs to be very detached, obective and have experience when analysing his/ her own person.

Psychology and Philosophy mix when it comes to exploring life crises. The boundaries between the two domains become blurred. Yet, the film also introduces the wish of the characters to experiment, in this case, with alcohol. Alcohol becomes, however, a pretext to be brave enough to explore new behaviours and new ways of dealing with the usual life routine, such as work, and with trying new approaches and solutions. Daring to resort to action and getting out of one's usual habits is enhanced by alcohol, yet not everything can be explained by the "magic potion." In order to change, the wish needs to be personal, and to come from within, not from without. Trying new situations and understanding how one feels, as well as challenging one's usual ways of thinking and doing is part of the therapy which can be needed at various times in someone's life.

Alcohol has two uses: helping someone gather the courage to challenge oneself and explore different sides of his/ her own personality, as well as to enjoy oneself by celebrating, for instance, someone's birthday or graduation. The film ends with a huge celebration of graduation. At the same time, Northern countries such as Denmark and Norway are what can be called "drinking cultures" (Moan et al, 2015). This is mentioned in the film when some characters mention that anyway, everyone drinks in this country. Indeed, we see how teachers

start drinking, and teh topic of drinking, when brought up in History class, extends from historical personalities that have been valuable and meaningful to their countries and cultures to the students' private lives. Even the wife of the History teacher, when meeting up with him after their breakup, orders an alcoholic drink, in a suggested attempt to drown her troubles, but also to gather her courage and say "no" to the proposal of her husband to make up. Meanwhile, alcohol begins to show its negative consequences when one of the teachers commits suicide by drowning in his boat, and when one of the teachers shows up visibly drunk at school among his colleagues. The families also would not tolerate drunk husbands.

Yet, alcoholic drinks can be understood as helping people reach a world of fantasy, where they feel good and where everything can be solves. This is, perhaps, inspired by the perception of the antiquity when wine was associated with the god Dyonissus. The idea that alcohol reveals our true selves could be seen in the film since the characters gather their courage to do their best in order to achieve their wishes: to play football well, in the case of the young boy, to pass his exams, in the case of the young teenager, and to hold more creative and less boring lessons, and to manage to motivate their students, in the case of the teachers.

Since the film begins with a quotation from Kierkegaard, which suggests a certain frame of mind and key of interpretation for the viewer.

Thus. "The film opens with a quote from existentialist philosopher Kierkegaard tying together the idea that youth and love are necessarily tied together. Alcohol is simply the tool that Martin and his friends use to once again access that zest for life" (Carlson, 2020).

The existentialist frame of interpretation is suggested as an approach to understanding the personal issues that the characters deal with in various moments of life crisis. The isolation everyone feels can also be explained by the fact that the modern world gives rise to such issues, when life process meaningless. We wish to have a coherent approach to life, and we try our best to make it meaningful through the various activities we can do function of our age. We set goals for ourselves, such as going to school, making friends, graduating highschool, getting married, starting a family. We seek happiness through applying these goals. The structure is given by cultural practices, mindsets, and social expectations. At the same time, the question of meaning and happiness arises. "Can the individual actually find fulfillment through these structures and organization of life?" is a suggested question that viewers can ask themselves while watching this film.

With the beginning of Modernism and Postmodernism, we are told that there are no certainties, and that nothing is stable. The existentialist philosophy is taken further by Deconstruction. In the end, we are left with nothing to hang on to. Life is, after all, not organized and not controllable.

Virginia Woolf constructed her prose writing style and novels based on the idea that thoughts and life itself are not organized, and not neatly arranged. Therefore, the plot was bot taking place in chronological order. According to her, the novel should break up with the old rules and conventions, and to present life as we know it", according to "a new mode of perception". She compares life to a a "luminous halo", a "semi-transparent envelope surrounding us from the beginning of consciousness to the end" (Woolf, 1972).

Leaving aside the confusion set up by the incoherent world, where the old stable order is left behind, the individual feels lost and alone in an unfamiliar world on top of it all.

The psychological interpretation of the story lies in understanding the life crisis, as well as in structuring the film's plot as a psychological experiment. The group of four friends accept the experiment proposed by Nikolaj, as they celebrate his fortieth birthday and they start from the following question: "What if they all maintain a blood alcohol level of 0.05 percent throughout the day?" Their intentions are as follows: "They'll be careful. They'll get pocket-size breathalyzers and track their progress. They'll adopt Ernest Hemingway's rule of not drinking after 8 pm. They'll record their findings, as if it's a legitimate scientific experiment" (Norcia, 2021).

The experiment, just like the theory, are adapted to the fictional world. We witness the lives of the characters, and not an actual research. Yet, the impact of the experiment presented in the fictional world has had a great impact among viewers. On Youtube social media, reviewers have gone as far as testing the hypothesis in the film. This shows that they have connected with the characters and have identified with them to the point where they felt the experiment and all the questions were about their own lives. From this perspective, the film is a realistic one. In fact, the film is an interplay of real and fictional worlds. The philosophy of Kierkegaard, existentialism, the psychology of life crisis, the personalities in history drinking alcohol all belong to the real world. They are introduced skillfully in such a way so as to make the fictional world believable and relatable.

From a cultural point of view, alcohol has been around since ancient times. According to Rosso (2012, p. 237), it has been understood as a drug used "for medicinal purposes," and it was considered to "have some therapeutic value." This is the case of wine and beer. They were even "Considered to be divine", and perceived as "the long-sought elixirs of life and appeared in religious ceremonies, in mythology, and in social meals, such as the Greek symposia." These drinks were "believed to contain a spirit or a god." At the same time, they "were considered to be a remedy for practically every disease," and therefore these drinks "were a common ingredient in ancient prescriptions," e.g. they could be used as anaesthetics, as means of disinfecting wounds, as digestives, etc.

Starting from this medicinal uses and suggested spiritual uses of alcohol in the ancient world, we could suggest that alcohol is used as a therapeutic tool in case of the characters, for social connection, knowing themselves better, challenging themselves, getting over anxiety, etc.

What is more, in ancient Egypt they had al alcoholic drink called "The Divine Elixir of Courage," which consisted of "dissolving a substance or several substances in wine." It was found in "the divine community," namely in Ptolemaic-Roman temples (Ibrahim Mohamed, 2023, p. 141). This resonates with phrases used today such as "Dutch courage," referring to a sip of alcohol.

In spite of these benefits, once alcohol is no longer used as a tool, in a reasonable way, things get out of control and fall apart. In family life, problems are amplified and underlines, yet all this can be interpreted as them becoming aware of the issues and this can be the start of trying to find solutions.

Some situations in the film can be debatable, such as sports performance and alcohol. The young boy playing football gets a boost of confidence after sipping accidentally alcohol instead of water. Yet, studies claim and prove that alcohol has effects of decreasing, not boosting performance in sports, as, for instance, alcohol increases risks of injuries, affects motor skills, reduces hand-eye coordination (Ramniwas, 2014, p. 34).

The characters exemplify both positive and negative effects of alcohol in this film. We can correlate scientific research findings with their experiences. Thus, "Alcohol is not a stimulant as is generally considered. It is depressant. It reduces body's functional activity, makes people less efficient and mental processes become dulled, when people drink it" (Ramniwas, 2014, p. 34). These are the negative effects experienced when the situation gets out of control. For a while, the characters cannot find solutions to improve their relationships with family members. The Sports teacher clearly exemplifies the effect of alcohol as a depressant.

Yet, "When taking in small amounts, it acts as a seductive and calms nervousness or excitement. It is for this reason people claim that alcohol is relaxing" (Ramnviwas, 2014, p. 34). These are the beneficial effects shown in relation to their students, their work holding classes and with their general state of optimism and well-being.

10. RESULTS

We can see the experience of the characters in the film *Another Round* from the following perspectives:

- Seeing Philosophy as a discipline not removed from life and unpractical, but clearly as being all about everyday life experiences, such as anxiety, angst, despair, loneliness, feeling lost in a world without meaning;

- Showing how we can have philosophical questions during various life stages, as well as our relationships with ourselves and with the others, together with the way we function socially and professionally can be impacted by our transition from one age to another;
- Exploring our understanding of alcohol in parallel with our understanding of its psychological and physiological effects on our minds and bodies;
- Exploring the role and effects of alcohol in our lives;
- Raising awareness about the effects of alcohol, both negative and positive;
- Exploring the role of alcohol as a means of being able to challenge one's set ways, and gaining courage to experiment new situations, as well as a means of avoiding confrontation with the issues and even sinking deeper into them;
- Exploring uses of alcohol in connection with starting a process of self-awareness. Alcohol becomes just a pretext for the characters to explore new sides to their personalities, in an attempt to change what they are not satisfied with in their lives.

11. DISCUSSION AND CONCLUSION

Being aware of someone's own needs and wishes is part of self awareness. The characters, through the problematic situations they encounter, become aware of what they would like their life to be like. They soon start working to improve their lives, just like in therapy. They are helped by alcohol, but it is debarale to what extent. The teachers begin to believe that alcohol is why they feel so good. However, they may simply feel good because they have started taking action to change their lives. The ho eymoon phase, when alcohol seems to be the answer to all problems, however, eventually reduces. Finally, the real crisis begins when the characters are faced with family relations discussions. At this point we see how they get reproaches and critiques for their behaviour. They are not undestood at all. The viewers know of their dilemmas since the film reveals these and shares them. Through the way the film is presented the viewers also side emotionally with the teachers and cannot judge them negativele for drinking too much. Their life at home is, after all, hard, due to too much work and estrangement.

The characters' progress could be understood as an attempt of working with themselves, similarly with the situation during a therapy process. They try to make changes in their habits and lifestyle until then and challenge themselves, until they get to a difficult point. In the therapeutic process, the difficult point can be marked by resistances. Then the person feels he/she can no longer continue the therapeutic process. The therapeutic process means working with oneself, and understanding oneself through gaining insight as far as what inhibits someone to take action in order to live a fulfilling life. Some situations may be difficult to handle, and the therapeutic process is meant to allow the person to understand why and develop ways of dealing with them efficiently.

The teachers seem to avoid the issues at home. Yet, a relationship involves two parties. While the second party at school, the students, are cooperative, the other party at home, especially the wives, are not. They do not start, at least in the beginning, a talk to understand what is going on and why, in an attempt to improve the situation. They are absorbed by their own issues and dealing with their own crisis, but in this case the two crises do not find a way of sympathy as fast as in the case of communicating with the students. This could happen since the teachers can identify with the students' issues more readily. The students can remind them of themselves at the respective age. The students also prove to be more open to discussions related to their experience of drinking alcohol, as we can see during the History class.

Alcohol could be regarded as a pretext to gain some courage to attempt to change a stage in life when the characters are not happy.

REFERENCES

Benedek, M., Panzierer, L., Jauk, E., & Neubauer, A. C. (2017). Creativity on tap? Effects of alcohol intoxication on creative cognition. *Consciousness and cognition*, *56*, 128-134.

Carlson, Paul. (2020). TIFF 2020 Film Review: Another Round. Retrieved from: https://www.escapeintofilm.com/home/tiff-2020-film-review-another-round

Casey, B. J., Heller, A. S., Gee, D. G., & Cohen, A. O. (2019). Development of the emotional brain. *Neuroscience letters*, *693*, 29-34.

Dyrerud, T. A. (2001). "Nordic Angst": Søren Kierkegaard and The Concept of Anxiety in Norway. *Kierkegaard Studies Yearbook (2001)*, *2001*(2001), 364-377.

Hajcak, F. J. (1976). *The effects of alcohol on creativity*. Temple University.

Ibrahim Mohamed, N. (2023). The Divine Elixir of Courage in Ancient Egypt. *مجلة كلية الآثار جامعة القاهرة*, *14*(26), 141-157.

IMDB. (2020). Another Round (Druk).. Retrieved from: https://www.imdb.com/title/tt10288566/

Jarosz, A. F., Colflesh, G. J., & Wiley, J. (2012). Uncorking the muse: Alcohol intoxication facilitates creative problem solving. *Consciousness and Cognition*, *21*(1), 487-493.

Jarosz, A., Colflesh, G., & Wiley, J. (2010). The effects of alcohol use on creative problem solving. In *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society* (Vol. 32, No. 32).

Kidwell, J. S., Dunham, R. M., Bacho, R. A., Pastorino, E., & Portes, P. R. (1995). Adolescent identity exploration: A test of Erikson's theory of transitional crisis. *Adolescence*, *30*(120), 785-794.

Moan, I. S., Storvoll, E. E., Sundin, E., Lund, I. O., Bloomfield, K., Hope, A., ... & Kristjánsson, S. (2015). Experienced harm from other people's drinking: a comparison of northern European countries. *Substance abuse: research and treatment*, *9*, SART-S23504.

Norcia, Alex. (2021). *Another Round—A Nuanced Picture of Our Relationships With Alcohol*. Retrieved from: https://filtermag.org/another-round-alcohol/

Nyheter, SVT. (2021). Norwegian psychiatrist on misinterpreted alcohol theory: Today they had called it fake news. Teller Report. Retrieved 18 September 2021.

Pervin, L. A. (1960). Existentialism, psychology, and psychotherapy. *American Psychologist, 15*(5), 305–309. https://doi.org/10.1037/h0046732

Ramniwas, G. T. (2014). Effects of alcohol on sports performance and physical fitness. *International journal of physical education, sports and health*, *1*(2), 33-5.

Rosso, A. M. (2012). Beer and wine in antiquity: beneficial remedy or punishment imposed by the Gods?. *Acta medico-historica Adriatica: AMHA*, *10*(2), 237-262.

Teller Report. (2021). Norwegian Psychiatrist on misinterpreted alcohol theory: "Today they had called it fake news." Retrieved from: https://www.tellerreport.com/life/2021-04-28-norwegian-psychiatrist-on-misinterpreted-alcohol-theory--%22today-they-had-called-it-fake-news%22.HJT_Tw8Pu.html

Waterman, A. S. (1982). Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review of research. *Developmental psychology*, *18*(3), 341.

Weaver, Y. (2009). Mid-life--a time of crisis or new possibilities?. *Existential Analysis*, *20*(1), 69-79.

Woolf, Virginia. (1972). Modern Fiction, in *20th Century Literary Criticism*. Ed. David Lodge. New York: Longman.

REGIONAL TRENDS OF MIGRATION WITHIN EUROPEAN UNION

Ketevan Marshava
Prof. Dr. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Business and Economics, Department of Statistics, Tbilisi, Georgia
ORCID: ID/0009-0009-9121-0903

Mariam Jikia
Prof. Dr. Georgian Technical University, Faculty of Law and International Relations, Public Law Department, Tbilisi, Georgia
ORCID: ID/0000-0001-7810-4780

ABSTRACT

International migration continues to be one of the most important issues of the global policy agenda since it is related to economic, social, and cultural implications in both sending and receiving countries. According to Global Commission report, there are nearly 200 million migrants internationally, 60% of which are in developed countries, and the other 40% in developing countries. This number is progressing from decade to decade taking into consideration the growth of main reasons causing migration.

The Presented paper is focusing on the research of the migration flaws within the European Union, which is tightly related to the eastern enlargement since 2004. The enlargement, dated by 2004, 2007 and 2013, included the new 13 member states from eastern and central Europe, where the social-economic conditions for living are lower than in the rest EU member states, located in western Europe.

Based on different research, reports and statistical data the authors analyze the main patterns of migration within the European Union in last decade; outline findings on regional trends of migration and its characteristics.

Keywords: European Union, Migration Patterns, Regional Trends of Migration

1. INTRODUCTION

The fact that inter-European migration increased strongly in recent years motivates researchers to take a closer look at the main tendencies of the last two decades. According to the annual reports published by the EU, **freedom of movement within the European Union is based mostly on labor-mobility.**

The causes of labor migration change along with the number of migrants. If political conflicts and ethnic-religious persecution were the main reasons for labor migration during the last century, nowadays the main basis for that are as follows:

- unemployment.
- low incomes.
- differences between wages.
- improved communication and a sharp reduction in the prices of transportation services.
- development of economic and trade links.
- the growing number of professionals with higher education and incompatibility with modern technologies.
- the density of the country's population.
- the increase in demand for labor forces in demographically aging countries.
- the growing gap between the economic capabilities of rich and poor countries.
- globalization of the economy, etc.

Migration exposes developing countries to risks and at the same time gives them potential in terms of economic development. The safe and regular integration of migrants brings socio-economic benefits in areas such as health, education, and agriculture. This process could add $800 billion to $1 trillion annually to the global economy. Well-managed migration, which involves reducing risks and protecting human rights, can be a socially and culturally productive experience for society [Gergedava, 2020].

Past scientific research on CEE countries has evaluated both the intensity and pattern of internal migration [Fidrmuc 2003; Huber 2004]. However, all of them focuses on the market transition period of the 1990s and early 2000s; highlight domestic economic, social, and demographic factors as the key determinants of internal migration[Thomas, 2013], but none of them are mentioning critical international factor like EU enlargement.

The aim of the presented paper is to focus on the migration flaws within the European Union, that is tightly related to eastern enlargement, to the region, where social-economic conditions for living are lower than in the western European states. Based on different research, reports and statistical data we analyze the main determinants of migration within the European Union in the last decade; outline findings on regional trends of migration and its characteristics.

2. THE PROCESS OF ENLARGEMENT OF EU

By signing the Treaty of Rome in 1957, six founding member states[122] of European Economic Community laid the foundation for the development of a common market with free movement of goods, capital, services and persons. The Schengen Agreement, signed in 1985 and entered into force in 1995, led to the fall of national border controls. However, each country maintained the right to apply its own rules for the provision of work and residence permission for those who do not participate in the common market.

After the foundation there were several enlargements in EU, in particular [Jikia, Kuparadze, 2016]:

- 1973 – United Kingdom, Ireland, Denmark.
- 1981 – Greece.
- 1986 – Spain and Portugal.
- 1995 – Austria, Finland, Sweden.
- 2004 – Latvia, Lietuva, Estonia, Poland, Hungary, Czechia, Slovakia, Slovenia, Malta, Cyprus.
- 2007 – Romania and Bulgaria.
- 2013 – Croatia.

After the largest expansion of the European Union in 2004, a large wave of immigration into the hear of Europe driven by economic disparities was feared. Therefore, most of EU-15 states established temporary provisions that initially restricted the freedom of movement of persons of newly accepted members. The exception approach had Ireland, Sweden, and United Kingdom [Hanewinkel, 2013]. The restriction period expired by the end of 2013.

Today more than 447 million citizens of EU countries can choose to reside in any other partner country, and they are entitled to equal treatment with nationals in regard with employment and public services.

[122] Germany, France, Italy, Belgium, Netherlands and Luxembourg.

3. THEORITICAL FRAMEWORK RELATED TO INTRA-EU MIGRATION

The traditional explanation for internal migration focuses on the economic cost–benefit tradeoff of moving from one region to another [Decressin, 1994]. Most scientists argue that migration is primarily motivated by the earnings differential between the donor and destination region adjusted for the probability of finding employment in the destination region. Consequently, higher wages and lower unemployment rates in the destination region increase migration to that region [Thomas, 2013].

Recent empirical research on CEE countries moves beyond a narrow focus on economic issues to acknowledge that migration is a complicated phenomena and that theories based simply on economic justifications can only fully explain some aspects of why people migrate [Thomas, 2013]. These studies expand the theoretical framework to outline other demographic and socioeconomic factors that rational risk-neutral people may take into account when making their migration decisions [Fidrmuc and Huber 2007]. In one of the analysis related to Estonia, Latvia, and Lithuania, the researcher used labor force surveys to demonstrate that in addition to unemployment and wages, differentials in human capital endowment also have a significant impact on internal migration [Hazans, 2003].

As an economic and political union, the EU has significant control over how resources are allocated and distributed as well as how people, capital, and goods are moved among its member states. Relocation is impacted by its extensive restrictions on several important economic and social issues as well as the subsequent impact on resource allocation, investment, and quality of life [Thomas, 2013].

Other studies go into greater detail about the different categories of migrants and their motivations. There are circular/seasonal migrants, bi-national migrants, footloose migrants, and settlement migrants, example of which can be migrants from Bulgaria, Poland, and Romania in the Netherlands [Engbersen, 2018]. The first group has a strong link to the origin country, and the stay in the destination country is intended to be brief. These are typically low-skilled workers. The bi-national are involved in both the destination and origin countries and engage in transnational action; these include marginalized groups as well as students. Footloose migrants, on the other hand, do not appear to assimilate in the destination country, but they also do not appear to have a strong commitment to their starting country, as expats do. Finally, settlement migrants make specific plans for their future in the destination country [Mooyaart & de Valk, 2020].

There are different tendencies that are highlighted in regard with the return migration to Eastern European Countries: Latvians between the ages of 15 and 34 return primarily for nostalgic or familial reasons [Krisjane, 2018]; Estonians return because of self-identity rather than a sense

of belonging to the country [Saar, 2018]. While Lietuva, Latvia and Poland charaxterized by returning migrants, Czechia, Slovakia, Hungary and Slovenia have lower share of return immigrants. Historical relations between the countries also playing a huge role, for instance, Hungary having a Romanian community therefore attracting Romanian immigrants [Török, 2017].

4. MAIN PATTERNS OF INTRA-EU MIGRATION

To determine the main trends of modern internal migration within the EU, it's important to analyze the statistical data taking into consideration the mobility of all working age EU citizens (20-64). For this purpose, two main data sources are collected, in particular, Eurostat population and international migration statistics and the European Labor Force Survey. The collected information includes the data from 2019-2020-2021.

	2019	2020	2021
All ages	13 500 000	13 600 000	13 900 000
Working-age	9 900 000	10 200 000	10 200 000
working-age male	-	5 814 000	5 202 000
working-age female	-	4 386 000	4 998 000
annual return mobility for working age persons	720 915	589 000	-
Largest group of movers - Romanians	-	2 754 000	2 754 000
2nd largest group of movers - Polish	-	1 224 000	1 224 000
3rd largest group of movers - Italians	-	1 200 000	1 200 000

In comparison with precious years, actual labor mobility significantly decreased in 2020, largely as a result of the limitations brought on by the COVID-19 pandemic. Stocks of movers, however, held steady despite a fall in both outbound and return mobility.

At the EU level, working-age migration inflows decrease by 21% in 2020, while outflows - by 14%. Thus, in 2020, there were 611 000 people returning to their country of citizenship and 804 000 people moving within the EU. Between 2020 and 2021, the stock of foreign EU citizens remained largely steady, with approximately 10.2 million working-age EU residents residing in an EU country other than their home country [European Commission, 2022].

From the point of view of demographic characteristics, for 2019-2021 years the over number male movers remained from 51% to 57%. Particularly large percentages were detected in Eastern European states like Poland, Latvia, and Bulgaria. Only three Member States—Italy, Greece, and Ireland—reported that more women of working age were relocating than men [European Commission, 2022].

Table 1. Inflows of EU movers to EU countries by Gender, 2020[123]

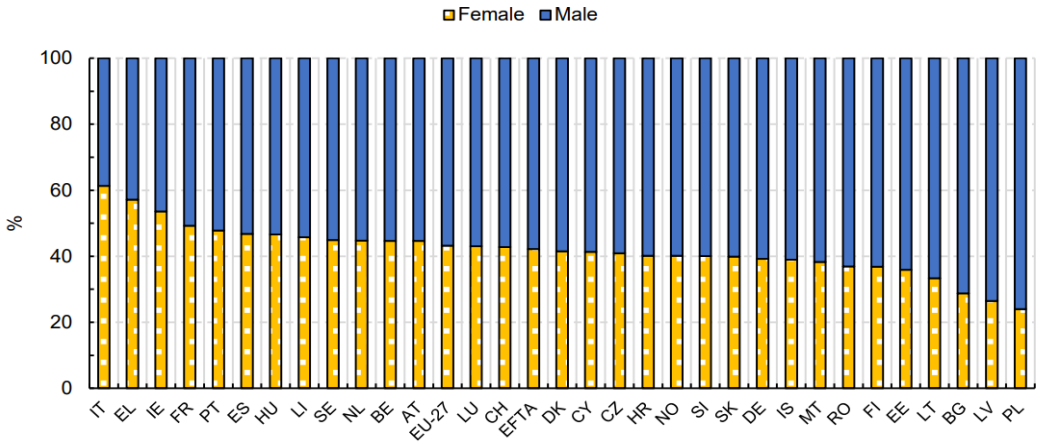

In the EU overall, a majority of inflows (53%, or 386 000 movers) are aged 20-34, and around one-third (32%, or 229 000) are aged 35-49. Only 15% (or 106 000) are aged 50-64. Individuals that are earlier in their career are thus much more likely to move to another EU or EFTA country [European Commission, 2022].

Table 2. Inflows of EU movers by age group, 2020[124]

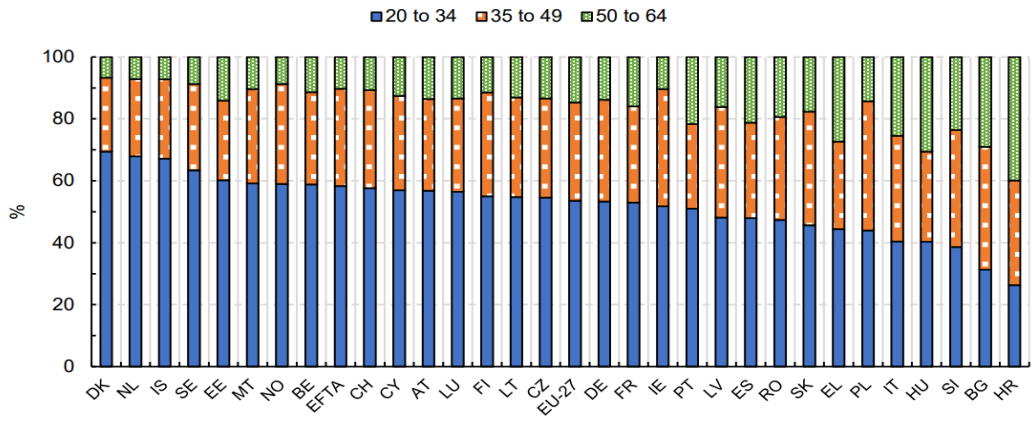

[123] European Commission, Annual report on intra-EU labor mobility, 2021
[124] European Commission, Annual report on intra-EU labor mobility, 2021

According to the data from Table 2 the country with the highest share of movers aged 20-34 is Denmark – 69%, with the next-highest share in the Netherlands (68%), Sweden (63%) and Estonia (60%). At the other end of the scale, highest proportion of movers aged 50-64 is found in southern Europe, in Croatia (40%), Hungary (30%), Bulgaria (29%), Greece (27%) and Italy (24%) [European Commission, 2022].

Table 3. The dynamics of EU movers by age groups during 2016-2021[125]

Age group	2016	2017	2018	2019	2020	2021
20 - 34 years	3 487 (36%)	3 445 (36%)	3 506 (36%)	3 546 (35%)	3 502 (34%)	3 441 (34%)
35 - 49 years	3 868 (40%)	3 849 (40%)	3 954 (40%)	4 033 (40%)	4 073 (40%)	4 093 (40%)
50 - 64 years	2 329 (24%)	2 270 (24%)	2 396 (24%)	2 511 (25%)	2 609 (26%)	2 653 (26%)
Total	**9 684**	**9 564**	**9 856**	**10 089**	**10 185**	**10 187**

Note: Percentages in brackets indicate the size of the age group as a percentage of all EU movers. EU-28 values used in 2016, as well as for Germany (2017-2019), Cyprus, Greece, France, Croatia, Malta and Poland (2017-2020).

Based on Table 3, the dynamics of EU movers by age groups during 2016-2021 remained mostly the same.

Studying and analyzing EU movers within EU countries, for defining the main geographical trends for migration, it is very important to collect the information regarding the largest groups of individuals that are using their freedom of movement and the countries that are allocating most movers.

Since 2016, the composition of EU movers by citizenship has remained mostly unchanged, with Romanians continuing to be the largest individual group (27%) followed by Poles (12%) and Italians (10%) [European Commission, 2022].

Table 4. EU movers by Nationality in 2016-2021[126]

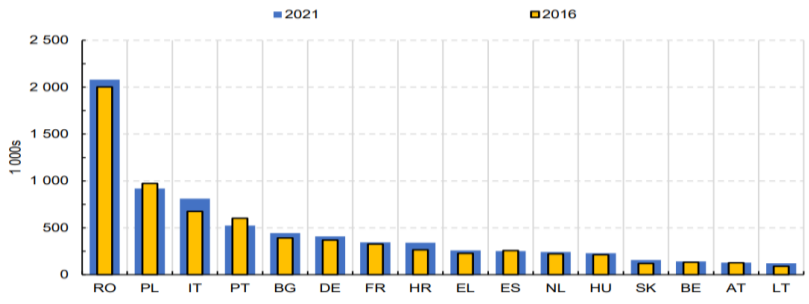

Note: Only countries with at least 100 000 EU movers in 2021 are displayed in the chart.

[125] European Commission, Annual report on intra-EU labor mobility, 2022
[126] European Commission, Annual report on intra-EU labor mobility, 2022

If we focus on the geographical destination of migration flows, the main tendencies are as follows:

- By January 2020:

○ Germany welcomed 3.3 million EU migrants; Spain, Italy, and France were the second largest group of countries with the same number of movers.

○ Luxembourg had the highest proportion of EU migrants as a percentage of its overall population (42%), followed by Cyprus (14%).

○ In a year, stocks of working-age EU mobile citizens increased by more than 10% in Portugal and the Netherlands, and by almost 9% in Hungary. In Austria and Czechia, stocks increased by about 5% [European Commission, 2021].

EU movers aged 20-64 years in EU-27 and EFTA countries (1 000s and % of the total working age population), 2020

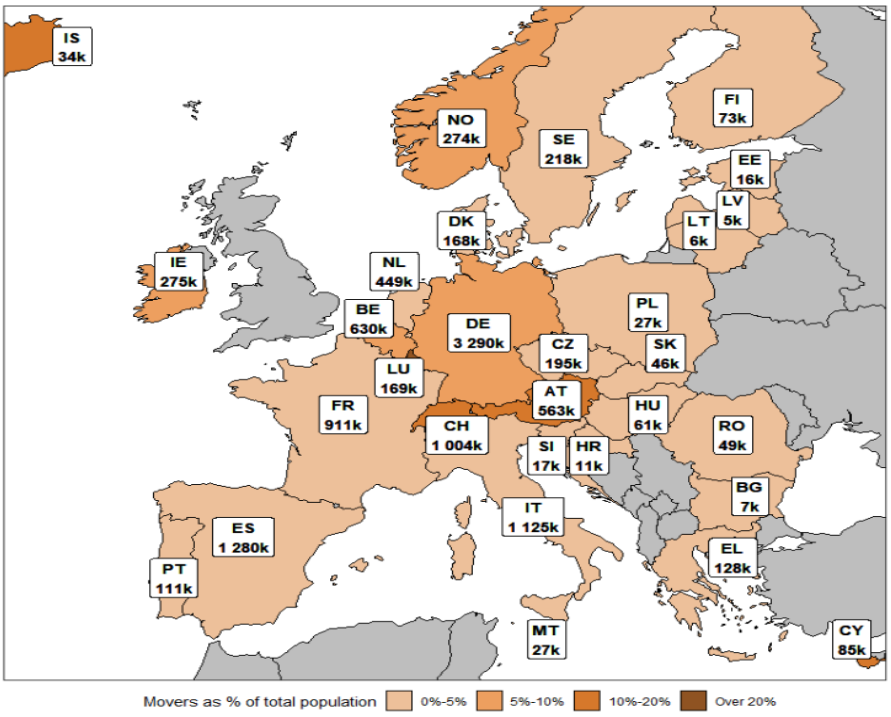

- By January 2021:

○ Germany remained the most popular destination for EU movers, accounting for about 30% of working-age EU movers (3.4 million).

○ Spain, Italy, France, Belgium, and Austria are the second largest destinations, accounting for the greatest number of EU movers.

- Slovakia had the lowest share of EU movers leaving the country, accounting for less than 1% of the total, while having the greatest share of nationals departing, accounting for more than 99% of the total. In Czechia, 25% of workers leaving were from the EU, a notable 18% decrease compared to 2019. The country also experienced the lowest proportion of working-age nationals leaving, accounting for only 8% of all outflows [European Commission, 2022].

According to annual reports presented by European Commission, Germany, the largest country of destination, has a mix in terms of countries of origin, with no one country dominating: the largest is Poland at 18%, followed by Italians and Romanians; this can be contrasted with Italy and Spain, where Romanian movers are leading, in particular, 82% of all movers in Italy [European Commission, 2022].

Table 5. EU movers in the largest countries of destination by country of citizenship, 2021[127]

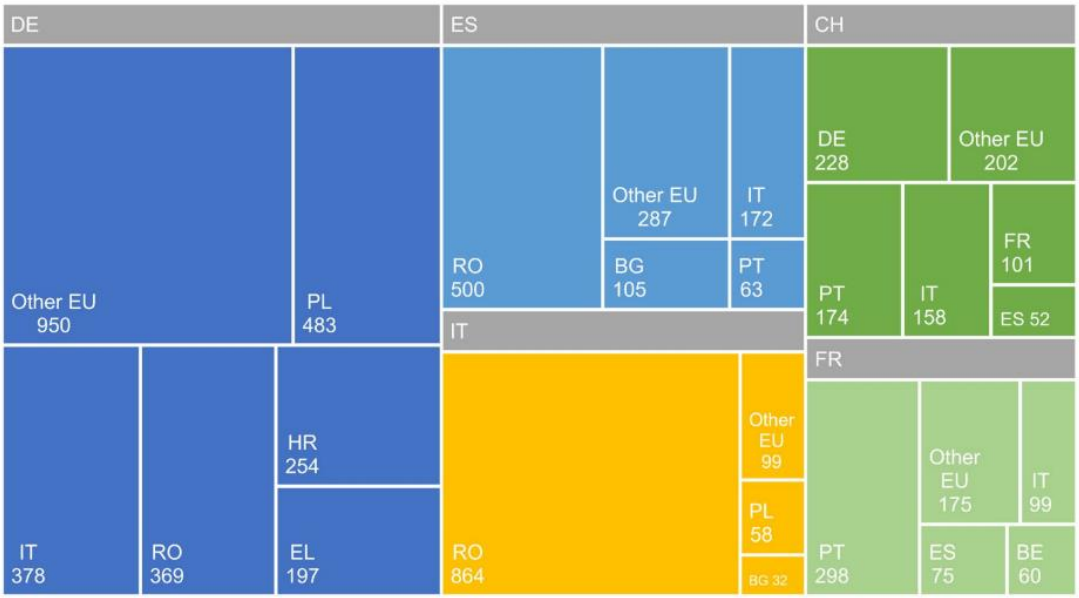

As the table 5 presents the abovementioned, table 6 illustrates the main countries of destination for each of the five largest countries of origin: Romania, Poland, Italy, Portugal and Bulgaria. Germany is the largest destination for movers from Poland, Italy and Bulgaria, and the third-largest for movers from Romania.

[127] European Commission, Annual report on intra-EU labor mobility, 2022

Table 6. EU movers from the largest countries of origin by country of destination, 2021[128]

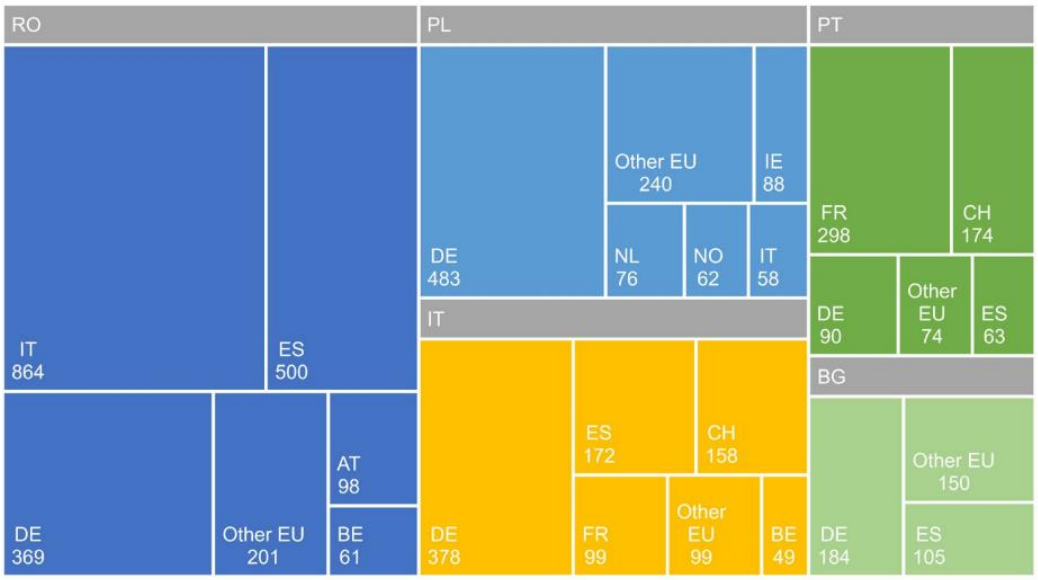

5. CONCLUSION

The aim of presented article was to provide an overview of recent intra-EU migration patterns. We did a thorough literature study and descriptive analysis, as well as gathered statistical data illustrating the key aspects of intra-EU migration.

Recent scientific research on internal migration within the EU have failed take into consideration the impact of EU accession. According to the research, the primary attention has changed from the influence of EU expansion and the financial crisis on intra-EU migration to the impact of the refugee crisis on migration to the EU. This is rather surprising given the enormous and ongoing importance of intra-EU movement throughout Europe.

The collection and analyzing the data from recent years, indicates that two contrasting theories have emerged, in particular, one argues that remittances from migration reduce poverty and contributes to economic growth, while another states that migration decreases development in developing countries due to brain drain. The statistical data speaks for both arguments.

The findings also imply that economic factors continue to partially influence migration. Residents consider the economic benefits of EU-related modifications on their household income, job prospects, and quality of life, as evidenced by migration outflows from CEE countries to more developed, economically strong, and stable states.

[128] European Commission, Annual report on intra-EU labor mobility, 2022

Despite the fact that intra-EU movement is circular, it appears to be a growing number of EU migrants who stay permanently. It could be not just people who desire to stay, but also those who are unable to return to their home country. This phenomenon is confirmed in theoretical studies as well as in analysis of statistical data, based on which inflows of young working-age people are decreasing in Southern and Eastern EU countries, which is likely due to a higher proportion of young workers settling in the destination country rather than returning to their home country.

Based on collected statistical data, Germany appears to be the first destination country, particularly for highly skilled migrants from South EU. The mobility from Southern and Eastern EU countries to Northern and Western EU countries is mainly reasoned by the economic conditions, welfare and the political situation in the country of origin rather than the conditions in the destination countries. This statement drives an attention to study the conditions in origin countries rather than destination countries, since the main patterns causing outflows are derived from there.

According to statistical data analysis, the determinants like age, gender, historical background, education, and ethnical/national characteristics play significant role on migration flows; they define the motivation and the goal of migrants and influences their decisions regarding the destination country.

Overall, research on EU expansion has shown that, while differences in economic development between the origin and destination countries are important, other factors, such as social networks and migration motivations, must also be considered in order to get a better picture of who migrates, who stays in the destination country, and who returns to the origin country as well as define the future migration patterns.

REFERENCES:

Decressin, J. (1994). Internal migration in West Germany and implications for east-west salary convergence. Wertwirtschaftliches Arch. 130 (2).

Engbersen, G., Leerkes, A., Scholten, P., Snel, E. (2017). The intra-EU mobility regime: differentiation, stratification and contradictions. Migration Studies 5 (3).

European Commission. (2021). Annual report on intra-EU labor mobility. Brussels.

European Commission. (2022). Annual report on intra-EU labor mobility. Brussels.

Fidrmuc, J. (2003). Migration and regional adjustment to asymmetric shocks in transition economies. J. Comp. Econ. 32(2).

Fidrmuc, J., Huber, P. (2007). The willingness to migrate in the CEECs evidence from the Czech Republic. Empirica. 34.

Hanewinkel, V. (2013). EU international migration before and during the economic and financial crisis – an overview. https://www.bpb.de/themen/migration-integration/kurzdossiers/157035/eu-internal-migration-before-and-during-the-economic-and-financial-crisis-an-overview/

Hazans, M. (2003). Determinants of internal migration in the Baltic countries. Center for European Integration Studies, Bonn, Working Paper N B18.

Huber, P. (2004). Inter-regional mobility in Europe: a note on the cross-country evidence. Appl. Econ. Lett. 11 (10).

Gergedava, M. (2020). The impact of labor migration on economy and circular migration. https://sustainability.ge/shromiti-migratsia/

Jikia, M., Kuparadze G. (2016). European tax law and taxation policy of Visegrad countries, Caucasus International University, Publishing House "Universal", Tbilisi.

Krisjane, Z., Apsite-Berina, E., Sechi, G.m Berzins, M. (2018). Juxtaposed intra-EU youth mobility: motivations among returnees to Latvia. Belgeo. Revue Belge de Geographie, N3.

Mooyaart, J., de Valk, H. (2020). Intra-EU migration 2010-2020. QuantMig Project Deliverable D4.2. The Hague: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute (NIDI-KNAW)/University of Groningen.

Saar, M. (2018). To return or not to return? The importance of identity negotiations for return migration. Social identities N24 (1).

Thomas, M. (2013). The effect of EU accession on internal migration in Poland. St. Comp. Int. dev. 48.

Török, I. (2017). Migration patterns and core-periphery relations from the Central and Eastern-European perspective. European Review 25 (3).

THE CHALLENGES OF EU's MIGRATION POLICY (CASE STUDY OF EASTERN NEIGHBOURHOOD)

Mariam Jikia
Georgian Technical University, Faculty of Law and International Relations, Public Law Department, Tbilisi, Georgia
ORCID ID: 0000-0001-7810-4780

ABSTRACT

In the European Union enlargement and special arrangements for the expansion of the Schengen Area caused new patterns of movement and new policies for governing immigration from outside of the European Union's 27 Member States.

According to a widespread opinion, the European Union's migration policy shows a liberal approach regarding the free movement of EU Member States' citizens within the Union's territory, while being rather restrictive with third-country nationals. This approach has become even more tough since the migration crisis in 2015. Migration routes are mainly as follows:

- Eastern Mediterranean route;
- Western Mediterranean route;
- Western African route;
- Central Mediterranean route;
- Western Balkans route;
- Eastern Neighborhood route.

The presented paper is focused on the case study of eastern neighborhood route, including current war in Ukraine. The author analyzes main patterns of migration flows from eastern neighborhood countries during last decade, outlines the challenges of EU Migration Policy related to non-EU citizens, and based on research presents own findings.

Keywords: Migration Policy, European Union, Eastern Neighborhood, Migration Patterns

CLSTUER ANALYSIS OF THE GENDER PAY GAP – CASE STUDY OF EUROPEAN COUNTRIES

Ivana TONKOVIĆ PRAŽIĆ
Lecturer, Polytechnic Nikola Tesla in Gospić, Business Department
ORCID ID: 0000-0002-4015-4544

Kristina DEVČIĆ
Senior Lecturer, Polytechnic Nikola Tesla in Gospić, Business Department
ORCID ID: 0000-0002-2128-3324

ABSTRACT

Gender pay gap can be defined as the difference between male and female earnings, for approximately equal amount of work and time involved. This difference is persistent in all industrialized countries, meaning that also in every country in Europe one can find differences in earnings between the genders. However, different European countries reported different levels of gender pay gap differences – from the highest of 27,2% in Estonia (2018) to the lowest of 1,46% in Luxembourg (2018). Although some countries have reported a decrease in the gender pay gap, it has shown to be persistent despite the changes in regulation that were introduced in order to equalize earnings between genders. In addition to the gender pay gap levels, genders in European countries differ by other factors, such as the participation in the labour market, ownership and running of a business, positions held in management of companies etc. Some of the aforementioned factors were analyzed as a basis for cluster analysis which was conducted in this paper. The analysis showed that there are different clusters of European countries according to the position of women in the economic and labour market. The differences among those clusters were also analysed, limitations of the study were presented as well as recommendations for future research.

Keywords: gender pay gap, cluster analysis, women entrepreneurs, labour market, work place.

1. Introduction

The gender pay gap represents the differences among the wages earned by men and those earned by women. However, due to differences in method used to measure this difference, the estimates differ depending on the data available, the samples or the method used. The previously mentioned results invariations in estimates of the gender pay gap differ over time, between countries but also between studies and research conducted. But some conclusions can

be made: the gender pay gap is higher with older age groups, in the private sector and with married people (Platenga &Remery, 2006).

The gender pay gap has important consequences both on the economic and the sociocultural development of a country. It has been proven that female entrepreneurs have a positive impact on economic growth and development, sustinable and durable peace, but also more resilience to financial crises and economic slowdowns (Meunier, Krylova & Ramalho, 2017). It affects the women's abilities to participate in the labour market, contribute to the economic system, add to the social and cultural development of their communities, but it also deters the members of their families, especially those dependent on them, to do so. Economic empowerment of women should be a basis of sustainable development of world countries, since women are less likely to own their business, own a growing business, have less resources and assets, but also recieve smaller compensation for the same jobs compared to men.

From the aforementioned it can be concluded that differences in the gender pay gap exist between European countries. This can also lead to the conclusion that there might be differences in the overall position of women on the labour market and their role in the economic development of those countries. In order to determine what those differences are, we conducted research into finding out what variables might point to the position women have in the labour market by comparing their entrepreneurial activites with the gender pay gap, and grouping countries with similar results to determine the important differences among those countries.

The aim of this paper is to compare factors affecting entrepreneurship in European countries and discover whether significant differences among gruops of European countries exist concerning those factors and the gender pay gap. Comparison between countries may offer a better understanding of the development of female position in different socio-cultural environments and how they contribute to the economy and society.

2. Gender pay gap in European countries

As well as in other countries of the world, the gender pay gap has proven to be persistent in European countries, however, based on 2018 data, it was found that levels of gender pay gap differ greatly – the highest levels were noted in Estonia (27,2%) and the lowest in Luxembourg (1,46%).

Although some differences between the gender pay gap of European countries can be explained by the differences in the education levels, skills, levels of discrimination, work experience, occupational status and sector of employment (Landmesser, Orlowski and Rusek, 2019), but also the differences in the historical and social factors in those countries. According to Mysíková (2012), the gender pay gap in communist and countries of central and eastern Europe was almost non-existent during the socialist era (till 1989) since the wages were determined by

the country leaders and depended upon characteristics of workers not related to their gender by tenure, importance etc. Since entry into capitalism, gender pay gap started to be noticeable, since the wages were from then on based on education, experience and skills of workers. The gender pay gap actually decreased after 1989 in aforementioned countries, in the period from 2002. Most Eastern European countries still exhibited gender gaps below average (Slovenia, Romania, Lithuania etc.) while Western European countries were characterised by bigger gender pay gaps (Germany, Netherlands, Austria, UK etc.) in 2019 (Landmesser, Orlowski and Rusek, 2019).

The European Union countries have realized the issue should be institutionally dealt with and since 1999 various European Union countries have introduced different policy efforts and the European Employment Strategy aimed at reducing the gender pay gap (Platenga & Remery, 2006). But there are differences between European countries when it comes to the policy dealing with the gender pay gap. In some countries policies meant to reduce the gender pay gap have been introduced, such as dissemination of relevant information among relevant actors, establishment of gender specific institutions, policy initiatives directed towards a more integrated system of wage determination, and, most efficiently, legal measures (Platenga & Remery, 2006). For instance, Sweden, Austria and Belgium have introduced policies aimed at reducing the gender pay gap that have proven to be effective since the gender pay gap has reduced in those countries in the span of eight years from 15.62% to 12.05% (Sweden), 23.94% to 6.75% (Austria) and from 10.20% to 5.77% (Belgium) (Tonković Pražić, Devčić and Beljo, 2023). In other countries gender pay gap issue has recieved no public interest or introduction of policies dealing with this problem, but most decided not to engage the labour market and let the matter of the wages be decided by participants in the labour market themselves (Platenga & Remery, 2006). However, in other European countries the gender pay gap also changed over the years, some of them reported a decrease in the gender pay gap from 2010 to 2018 (UK, Germany, Finland, Hungary, Iceland, Netherlands, Denmark, Cyprus, Spain, Greece, Ireland, Romania and Luxembourg), while in others the levels of the gender pay gap remained relatively the same (Italy and Slovakia), while in the third group of countries the gender pay gap increased in the same time period (Croatia, Slovenia etc.) (Tonković Pražić, Devčić and Beljo, 2023).

Since European countries can be grouped according to the levels of gender pay gap, Landmesser, Orlowski and Rusek (2019) clustered European countries into six clusters based on the differences in the gender pay gap: former socialist states with low income gap, high unexplained and negative explained effects; welfare states with low income gap, high unexplained and positive explained effects; rich countries with declining gap, higher explained effect among the poorest and higher unexplained among the richest; rich countries with a highly segregated labour market and very high, decreasing income gap; Estonia with glass ceiling

effect and high unexplained effect and Germany with high but decreasing and moderate discrimination (p. 39). Similarly, Gawel and Mroczek-Dabrowska (2022) concluded that 22 European countries could be distinguished between industries based on the pay gap level and female participation rate thus proving that gender pay gap is a discriminatory factor or women wiling to become entrepreneurs in certain industries. As can be concluded from the results of the described papers, European countries could be grouped according to the expressed levels of gender pay gap and entrepreneurship levels, thus we could expect that both gender pay gap and factors affecting entrepreneurship levels could be used as a basis for cluster analysis.

3. Analysis of the differences in female entrepreneurship among European countries

According to Horrell and Krishnan (2007), women have a special role because, as a poorer and discriminanted against gender and heads of their household, they are a critical driver of entrepreneuship. It has also been proven that female enterprises have a more significant impact on household welfare and consumption than the male ones (Kevane and Wydick, 2001). These are the reasons female entrepreneurship is an important subject of interest.

Although the number of women entering the market with their own business has grown significantly in the new millenium, women are still less likely to own their own business than men (Minniti and Naude, 2010). However, Kanazawa (2005) concluded that women are less inclined to being self-employed than men. Additionaly, women are less likely to find opportunities for entrepreneurship or act upon them than men, due to cultural beliefs about gender restrictions (Garcia-Cabrera and Garcia-Soto, 2008). There are other differences between female and male entrepreneurs: women’s businesses are smaller, less likely to grow, less profitable, generate lower sales turnover than those owned by men (Minniti and Naude, 2010). There are also differences between female entrepreneurs among different countries, although there is a slight increase in entrepreneurship in developing countries.

Entrepreneurship is a very complex phenomenon, comprised of different factors affecting the entrepreneurial project’s development, success and failure. The said factors influence male and female entrepreneurial propensity and activities.

Goedhuys and Sleuwaegen (2000) found that education was an important factor affecting a person's decision and abilitiy to become an entrepreneur. This was why the variable of self-employed women with tertiary education is an indication of the position of women in entrepreneurship of a country.

Costs of starting a new entreprenueiral project may be deferring to women to a greater degree than men (Minniti and Naude, 2010). Women are more often than not in a position they need to take out a loan or credit in order to be able to start their own business, which represents a smaller obstacle in countries that tend to stimulate an entrepreneurial spark among their citizens

than those that impose higher costs on new firm creation which impedes the creation, but also formalization and growth of new firms (Minniti and Naude, 2010). Furthermore, there are substantial gender gaps in access to capital, bank accounts and finance in different countries of the world, causing the fact that many women remained unbanked or do not have access to bank accounts as savings and payment mechanisms. All of those factors affect the ability to start or develop a business, and being able to access financial institutions is linked positively with female entrepreneurship (Meunier, Krylova & Ramalho, 2017). All aforementioned represent the reason that some financial factors that might affect female entrepreneurship were analysed, such as women who borrow money to start a business and women with account in a financial institution.

Firms that have entered the growth phase most often require more workers, so women owning a bigger firm would most likely hire workers to help with the workload. Some firms do not grow at all, others grow at a very high rate, but smaller and newer firms grow faster and have higher growth rates (Minniti and Naude, 2010). Carter and Allen (1997) found that female firms grow at a slower rate than male owned ones, while Kevane and Wydick (2008) found no significant difference in growth between male and female owned Gautemalan firms. Minniti and Naude (2010) found that lower entrepreneurial ability and education, non-growth aspirations, business environment that discriminate against them make up the reasons why female-owned businesses are less likely to grow. Since women who are employers have a need to hire employers because they are unable to satisfy the growth in production themselves, this is also considered a measure of successful entrepreneurial spirit and was therefore also included in the analysis as a factor affecting female entrepreneuship.

4. Research and findings

The empirical part of this paper includes an analysis conducted on data collected from the OECD website. The collected data refer to the year 2017. Twenty-five countries were included in the analysis: Austria, Belgium, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Luxembourg, Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Slovakia, Slovenia, Sweden, Spain, Switzerland, Turkey and United Kingdom, according to data availability. Ten variables were included in the analysis. The list of variables is presented in Table 1.

Table 1. Variables used in research.

Variable	**Meaning**
Variable 1	Self-employed women in manufacturing (Number of self-employed working in Manufacturing divided by the total number of self-employed, multiplied by 100)
Variable 2	Self-employed women in services (Number of self-employed working in services divided by the total number of self-employed, multiplied by 100)
Variable 3	Self-employed women with foreign citizenship (Number of self-employed with foreign citizenship divided by the total number of employed with foreign citizenship, multiplied by 100)
Variable 4	Self-employed women with tertiary education (Number of self-employed with tertiary education divided by the total number of employed with tertiary education, multiplied by 100)
Variable 5	Self-employed women who are employers (Number of self-employed who have employees divided by the total number of employed, multiplied by 100)
Variable 6	Self-employed women who are own account workers (Number of self-employed own-account workers divided by the total number of employed, multiplied by 100)
Variable 7	Women who report borrowing money to start a business (Percentage of respondents who report borrowing any money in the previous 12 months (by themselves or together with someone else) to start, operate, or expand a farm or business (% age 15+))
Variable 8	Women with account in a financial institution (Percentage of respondents who reported having an account (by themselves or together with someone else) at a bank or another type of financial institution (% age 15+))
Variable 9	Female inventors (Calculation done through an algorithm identifying the gender of the inventor on the basis of a large list of country-specific male and female first names)

Variable 10	Gender wage gap

Source: Adapted from OECD Statistics (https://stats.oecd.org/).

In order to distinguish the selected countries into categories, with the aim of further describing their characteristics, a cluster analysis was performed. Statistical analysis was performed using the SPSS program. Two-step cluster analysis suggested three clusters. Also, ANOVA analysis was performed. The results of cluster analysis are shown in Table 2 and ANOVA analysis in Table 3.

Table 2. Final Cluster Centers.

	Cluster		
	1	2	3
Variable 1	5,19	1,58	7,10
Variable 2	**81,04**	**74,38**	**59,78**
Variable 3	**7,71**	**8,07**	**1,88**
Variable 4	10,56	7,02	9,50
Variable 5	2,40	1,66	2,60
Variable 6	6,81	5,08	9,32
Variable 7	**24,12**	**43,70**	**12,23**
Variable 8	**93,89**	**99,60**	**74,48**
Variable 9	12,93	10,10	14,84
Variable 10	**14,11**	**6,03**	**5,30**

Source: authors' calculations.

Note: Values of statistically significant variables are bolded.

There are 15 countries in the first cluster: Austria, Belgium, Czech Republic, Estonia, Finland, France, Germany, Ireland, Italy, Portugal, Slovakia, Slovenia, Spain, Switzerland and United Kingdom. In the second cluster there are five countries: Denmark, Luxembourg, Netherlands, Norway and Sweden. In the third cluster there are five countries: Greece, Hungary, Iceland, Poland and Turkey.

Table 3. ANOVA results.

	Cluster		Error		F	Sig
	Mean square	df	Mean square	Df		
Variable 1	40,273	2	15,852	22	2,541	0,102
Variable 2	851,095	2	120,048	22	7,090	**0,004**
Variable 3	59,445	2	14,210	22	4,183	**0,029**
Variable 4	23,558	2	13,947	22	1,689	0,208
Variable 5	1,323	2	0,583	22	2,269	0,127
Variable 6	22,936	2	9,537	22	2,405	0,114
Variable 7	1188,671	2	31,686	21	37,514	**0,000**
Variable 8	785,251	2	61,360	21	12,797	**0,000**
Variable 9	28,729	2	20,462	22	1,404	0,267
Variable 10	87,127	2	15,499	8	5,621	**0,030**

Source: authors' calculations.

Note: Values of statistically significant variables are bolded.

The first cluster consists mostly of countries with a medium level of entrepreneurship activity and high levels of gender wage gap. Countries grouped into this cluster are mainly Western European economically well-developed countries, but some are also former communist countries that experienced a significant economic development since entering the EU. These are the countries where the average share of self-employed women working in service industries

is the highest, and although not the highest, the share of self-employed women with foreign citizenship is also high. It can be concluded that economic and social conditions in these countries are favourable towards female entrepreneurship. This cluster is at the middle level in terms of the share of women borrowing money to start a business and in terms of the share of women with an account in a financial institution. It can be concluded that countries from this cluster could benefit from measures aimed at financial markets and financial institutions in order to increase female participation. Finally, this cluster has the highest gender wage gap which is consistent with previous research where Western European and developed countries exhibited high levels of gender pay gap. Being at the middle level of most of values, although some of the variables have not been statistically significant, countries in this cluster should apply measures and policies on improving the position of women.

The second cluster consists of countries with high levels of entrepreneurship activity and middle levels of gender wage gap. Countries belonging to this cluster are the most economically and socially developed Northern Euroepan countries. These countries are characterized by the highest share of self-employed women with foreign citizenship, women who report borrowing money to start a business and women with an account in a financial institution. All aforementioned factors point to a favourable financial market towards female entrepreneurs. Even though better macroeconomic condititons of a country might result in a better economic environment for entrepreneurs, on the other hand, it may lead to higher wages that may cause women to opt for jobs rather than their own business, leaving less talented and educated women choosing self-employment. (Minniti and Naude, 2010) Furthermore, better educated entrepreneurs are more likely to find jobs that would provide them higher salaries and thus more likely to exit their business (Minniti and Naude, 2010). Additionally, although not the highest, there is a high proportion of women working in service industries. In this cluster, the gender wage gap is at a medium level, so these countries could benefit from applying more appropriate measures towards reducing the gender pay gap.

The third cluster consists mostly of countries with lowest levels of female entrepreneurship activities but also lowest levels of gender wage gap. Countries of this cluster are diverse, but are somewhat more isolated than members of other clusters – whether it be caused by their geographical or political position. In these countries, on average, the share of self-employed women working in service industry is the lowest, and the share of self-employed women with foreign citizenship is also the lowest. Also, the share of women who report borrowing money to start a business is the lowest, and the share of women with an account in a financial institution is the lowest. Since most of these countries have not developed favourable financial conditions for female entrepreneursand some of the countries fall into the categories of low- and middle-income countries, women choosing to own a firm most likely choose to do so due to necessity

(Terjesen and Amoros, 2010). These countries should try to develop and apply measures for improving coditions in their financial markets for women. This is the cluster with the lowest gender weight gap level, which is probably caused by the lowest level of female employment rate that causes a smaller number of low-skilled women to participate in the labour market, but those with higher education levels to own their businesses.

5. Conclusion

The subject of position of women in the labour and economic system of different European countries has been investigated in this paper. Gender pay gap was investigated and it was concluded that its levels differ among European countries due to installment of various measures aimed at reducing it or different economic and social conditions. The position of women in a labour market of a country is not only affected by the wage they receive comapered to those of men but also their propensity and willingness to participate in the labour market as entrepreneurs. Differences among European countries also exist based on different factors of entrepreneurship of women, such as self-employed women in manufacturing or services, women who report borrowing money, women entrepreneurs with foreign citizenship, women in account in a financial institution etc. Aforementioned factors combined with gender wage gap were used as a basis for cluster analysis that resulted in the extraction of three clusters: countries with low levels of female entrepreneurial activity and low levels of gender wage gap, middle levels of female entrepreneurial activity and high levels of gender wage gap and high levels of female entrepreneurial activity and middle levels of gender wage gap.

This study aims to contribute to the understanting of female position in economic and social environment of European countries. The differences among Euoprean countries analysed in this paper pointed to the need to intensify efforts to incite female business ownership but also decrease gender pay gap in order to assist and enable women to partake in the labour market and economic development of different countries. There is a need to develop appropriate measures to assure the contribution of women in the development of economic and social system of European countries, which proves to be a bigger problem for some.

Although the aim of the study was accomplished, there are certain limitations to the paper. The data was collected in 2017 and in 25 European countries. Future research should include other periods and also include more European countries, perhaps even compare members of EU to non-members. In addition, some factors of entrepreneurship were included in the analysis, while others were not. Another recommendation for future research might be including more factors of female entrepreneurship that might prove to be of interest in understanding the differences among position of women in different countries, such as attitudes toward entrepreneurial risk, earnings gap in self-employment, attitudes toward female entrepreneurs, legal impediments to female business owners, etc.

References

Carter, N.M., & Allen, K.R. (1997). Size determinants of women-owned businesses: choice or barriers to resources?. *Entrepreneurship & Regional Development*, *9*(3), 211-220.

Horrell, S. and Krishnan, P. (2007) Poverty and productivity in female-headed households in Zimbabwe. Journal of Development Studies 43 (8): 1351–1380.

Kanazawa, S. (2005) Is 'discrimination' necessary to explain the sex gap in earnings? Journal of Economic Psychology 26 (2): 269–287.

Kevane, M. and Wydick, B. (2001) Microenterprise lending to female entrepreneurs: Sacrificing economic growth for poverty alleviation? World Development 29 (7): 1225–1236.

Landmesser, J. M., Orłowski, A. J., &Rusek, M. A. (2020). Gender Pay Gap Across the Income Distribution: Analysis for the EU. *Acta Physica Polonica, A.*, *138*(1).

García-Cabrera, A. M., & García-Soto, M. G. (2008). Cultural differences and entrepreneurial behaviour: an intra-country cross-cultural analysis in Cape Verde. *Entrepreneurship and Regional Development*, *20*(5), 451-483.

Gaweł, A., &Mroczek-Dąbrowska, K. (2022). Gender pay gap in explaining female entrepreneurship–industry perspective of selected European countries. *International Journal of Manpower*, *43*(9), 42-59.

Goedhuys, M., &Sleuwaegen, L. (2000). Entrepreneurship and growth of entrepreneurial firms in Cote d'Ivoire. *The journal of development studies*, *36*(3), 123-145.

Meunier, F., Krylova, Y., &Ramalho, R. (2017). How to Measure the Gap between New Female and Male Entrepreneurs?.*World Bank Policy Research Working Paper*, (8242).

Minniti, M., & Naudé, W. (2010). What do we know about the patterns and determinants of female entrepreneurship across countries?. *The European Journal of Development Research*, *22*, 277-293.

Mysíková, M. (2012). Gender wage gap in the Czech Republic and Central European countries. *Prague economic papers*, *21*(3), 328-346.

OECD. (2023, May 2). https://stats.oecd.org/

Plantenga, J., &Remery, C. (2006). The gender pay gap. Origins and policy responses. A comparative review of thirty European countries. *Synthèse du rapport pour la Commission Européenne, Equality Unit. http://www. reteparioppor tunita. it/Rete_Pari_ Opportunita/UserFiles/news/report_ pay_gap_economic_experts. pdf ENFANTS, INTERRUPTIONS D'ACTIVITÉ DES FEMMES ET ÉCART DE SALAIRE ENTRE LES SEXES*.

Terjesen, S., &Amorós, J. E. (2010). Female entrepreneurship in Latin America and the Caribbean: Characteristics, drivers and relationship to economic development. *The European Journal of Development Research*, *22*, 313-330.

Tonković Pražić, I., Devčić, K. &Beljo, I. (2023, Februray 24-25). Analysis of gender pay gap differences in European countries. In Mustafayev, V. (Ed.) *Proceedings of Hodja AkhmetYassawi 7. International Congress on Scientific Research: Vol. 3*, (pp. 206-214),Mingachevir, Azerbaijan.

TURKISH FOLK TALES FROM ISLAND ADA-KALEH IN HUNGARIAN: THE LITERARY ACTIVITY OF IGNÁC KÚNOS, HUNGARIAN TURKOLIGIST

Sándor Földvári
Research Fellow Dr., Debrecen University, Debrecen, Hungary, Faculty of Humanities
ORCID ID: 0000-0002-7825-0531

ABSTRACT

The founder of modern Hungarian Turkology was Ignácz Kúnos. His main field of research was the study of Turkish folklore. He became his activity already in the 19th century and published a valuable collection of folktales of the Turkis people: "Turkish fairy tales and folk tales". London, 1896. Then he still published several new books on Fairy tales: "Forty-four Turkish fairy tales". London, Harrap, 1914, 364 p. - and "Turkish fairy tales and folk tales". New York, Dover, 1969, 275 p. – He published some collected folk-tales in German, too: "Türkische Volksmärchen aus Ada-kale". Leipzig & New York, 1907; "Türkische Volksmärchen aus Stambul". Leiden, 1905; and others. Valuable was his textbook for learning the Osmanli Turkish language, and ethnographic expeditions among the Tatars in on territories of Russia. We have already introduced in general the activity of Turkologist Ignác Kúnos at the 3. International Antalya Scientific Research and Innovative Studies Congress, February 13-14, 2023. Antalya, Türkiye, and that abstract was already published in that congress-book (Ed. Lindita Skenderi. IKSAD Publications: 01.03.2023. pp. 900-901. online resource: https://www.izdas.org/_files/ugd/614b1f_0799c97dea6645fa8624cf81964e994e.pdf) Now we speak about a special part of ethnographic research of Kúnos.

Ada Kaleh was a small island in the Danube River, with Turkish inhabitants and their special folklore. To the sorrow of Humankind, this island was swallowed up by the swollen river in 1972, after the construction of the hydropower dam. The folklore and the local vernacular were of great significance to Turkish culture. Prof. Ignác Kúnos published in Hungarian two collections of tales from this place: Adakálé mesekertje ("The Tale-garden of Ada Kaleh") and the Boszporuszi tündérvilág ("Fairy World of Bosporus"). He collected much in Turkish and he published that in Turkish, but he translated for the Hungarian adults and youth, too, these special Turkish tales. These folk tales are especially Turkish, with no local Balkan element in them. Some motifs are borrowed from the "Arabian Nights" famous collection, such as the bird "Rukh" in the Arabian Nights which appears in the same story in the Ada Kaleh tales. We give a statistical analysis of the Turkish folklore motifs, comparing these tales with other collections, thus we try to demonstrate how special was the microculture of Ada Kaleh and very valuable within the general world of folklore. After giving the background in general, in our previous

lecture, now we strictly remain within the framework of the topic of Ada Kaleh Turkish tales. And we investigate these in more detail now. The texts of folk tales are witnessing the special significance of Turkish population on the small Island Ada Kaleh: they brought with them the wandering motifs of the entire Muslim culture, mixing the "Arabian Nights" with native Turkish folk motifs, but nothing they borrowed from the local Balkan peoples. The island disappeared due to human barbarism, albeit its Turkish cultural heritage was kept thanks to the collecting activity of the Turkologist scholar Kúnos.

Keywords: Turkish_Studies, Hungary, folk-tales, ethnography, Kúnos, Ada_Kaleh

LITERATURE AS THE OTHER SIDE OF SCIENCE

Venelin TERZIEV
Full Member of the Russian Academy of Natural History, Professor, Eng., D.Sc. (National Security), D.Sc. (Economics), D.Sc. (Social Activities), Ph.D.
Scientific Journal Society and Health, Bulgaria
Russian Academy of Natural History, Moscow, Russia
ORCID ID: 0000-0003-1115-8877

Silva VASILEVA
Yordan Yovkov High School, Rousse, Bulgaria
ORCID ID: 0000-0003-4870-9847

ABSTRACT

This article discusses prominent Bulgarian physician-scientists known for their significant contribution to the Bulgarian medical sciences, who apart from pursuing their scientific careers authored numerous literature works like poems, sketches, essays, etc. They are scientists whose poetry, prose and journalism carry a message and have no less artistic impact than their scientific achievements; they are doctors for whom writing fiction is a way to communicate easier with their "audience" and present the conclusions from "their science" in a more simple and comprehensible way. The authors of this article dwell on the mediating role of the literary texts that transfer the names of physician-scientists from the strictly scientific field of familiarity and fame, and facilitate the perception of their scientific developments, bringing them closer to a wider circle of readers. The article discusses methods and means of carrying out communication between the "two cultures of the modern society" – natural sciences and humanities and art, as well as ways of popularizing scientific achievements.

The article covers the activities of humanist doctors who lived and worked in the period from the end of the 18th century to the present day. It examines medical achievements in the context of the historical and political setting and that are accompanied by quotations from literary works and analysis of the works.

Keywords: Literature, Bulgarian Medical Sciences, Education, Bulgarian Physician-Scientists,

1. Introduction

Until recently, popularizing science was considered as a controversial and less than prestigious activity. Thus, scientists who sought ways to increase interest in science through fiction or popular science books, journalism or various media were mentioned as eccentric exceptions

and "black sheep" in serious academia. Moreover, for those who do not write and is not tempted by science, the creation of an artistic text is a mystery no less inscrutable and complicated than "doing" science. Somewhere between the two mysteries, there exists a considerable group of scientists who seek and manage to discover the mediating role of the literary text, which brings them closer to a wider circle of readers, transfers their names from the strictly scientific field of familiarity and fame, and facilitates the perception of their scientific developments. Scientists for whom writing fiction is a way to communicate easier with their "audience" and present the conclusions from "their science" in a more simple and comprehensible way, to popularize their names in circles that considerably exceed the circle of their colleagues. But mostly – because of this inner need and ability to go beyond the mystery of creativity.

Is it possible for a person to be both a scientist and a writer, a scribe devoted to the art and the literature? On May 7, 1959, the Cambridge Professor of Physical Chemistry, Sir Charles Snow, gave a lecture entitled "The Two Cultures" that started a debate that continues to this day. In his lecture, Sir Snow argued that communication between what he called "the two cultures of modern society" - natural sciences and humanities and arts - had become separated, and this separation became an insurmountable obstacle to solving the problems the world was facing, rather than helping to resolve them, which is actually the societal role of both science and culture. And yet, a significant number of leading scientists manage to "separate" their focus and efforts from their scientific work and exercise their creative thinking in another direction, which is fiction, proving this way that people who can explain the second law of thermodynamics can also write, as well as vice versa. This publication is dedicated to scientists whose poetry, prose and journalism carry messages and have no less artistic impact than their scientific achievements.

2. Doctors who write – writers who heal

When one talks about a parallel between a scientific text and fiction, we usually come up with the names of writers who, under the pressure of parents, public opinion or who are yet unaware about their talent, graduate in specialties that, by presumption, do not allow writing. As a rule, or at least in most cases, they "give up" their profession after graduating and manage to develop their writing talent independently. There are numerous examples of such artists. Sir Arthur Conan Doyle`s medical teacher Joseph Bell had a great impact on him and became a prototype of his famous character Sherlock Holmes, and this predetermined his path as a writer at the expense of the medical profession. Similar case was with Alexandr Solzhenitsyn, who, after graduating from the Faculty of Physics and Mathematics of Rostov State University, managed to get the academic title of "research associate II degree", which gave him the right to pursue his education or teach at a university. Fyodor Dostoyevsky had similar fate. He graduated as a cadet engineer at the St. Petersburg Military Engineering School, but abandoned his profession

to create his masterpieces. For the Bulgarian reader, such names are Theo Bukovsky, Kalin Terziyski and a number of other graduated doctors.

There is another group of scientists, however, who successfully managed to combine their professional development and writing, for whom journalism and fiction were not an obstacle to scientific development and achievements. On the contrary, for scientists writers, literary plots and characters had become an opportunity to communicate directly with readers and at the same time to make both their achievements and their own names more popular, without it affecting their career and professional growth or their achievements in the field in which they worked. Among them, one special role belongs to doctors with degree in humanities – one unique category of individuals who enriched their humanism and medical training with their knowledge in the field of humanities (ancient and modern languages, literature, history, philosophy, art). In a creative aspect, medicine as a science enriched them by giving them a deep understanding of the human being and represented another angle that enabled them to create unencumbered by the canon. Among them there are names significant for the Bulgarian revival (from the second half of the 18th century until the Liberation of Bulgaria in 1878), such as Dr Petar Beron (1795 – 1871). He graduated in medicine in 1831 in Munich, defended a dissertation in the field of obstetrics and gynecology, and invented a pelvimeter – a special device to secure safer childbirth (Panev, 2017). He was the author of medical, natural science and philosophical works and wrote more than 20 major scientific works. In the spirit of the Bulgarian Revival, Dr Petar Beron enriched not only Bulgarian science, but also Bulgarian culture and education. The proof of this is the "Primer with various teachings" compiled and published by him in 1824, which gained popularity under the name "Fish Primer", which was basically a small encyclopedia used for years by Bulgarian students (Vankov, 2003). For this reason, it had had 6 editions within only 20 years. A notable figure who devoted himself to literature and medicine was the revivalist Nikola Savov Hadzhiiliev known as Nikola Pikolo (1792 – 1865). He was a polyglot, who taught and translated from Greek and French, participated in staging ancient Greek plays. Nikola was a poet, writer, translator, theater assistant, also a philosopher, who apart from everything engaged in politics. In the meantime, he also graduated in medicine in Italy, worked as a doctor in Bucharest, then in Paris, where he remained until the end of his life. A person with versatile interests, Nicola Pikolo was the antithesis of the boring office scientist buried in thick books. On the contrary, as a typical representative of multifaceted personalities, apart from being a doctor, he was the manager of a theater in Odessa, a participant in the struggle for Greek independence, a doctor of literature and a professor of philosophy. Nicola Pikolo participated in activities to control the plague epidemic that broke out in Romania in 1830-1831. Author of plays, articles and poems, in addition to his literary activity, he had an extremely good reputation in medical history not only in Bulgaria.

In the spirit of the revival traditions – to serve comprehensively and with full devotion to the people, artists with degree in medicine continued their scientific and poetic work in Post-Liberation Bulgaria. A perfect example of those was the life and work of Dr Georgi Mirkovich (1825 – 1905) – one of the most brilliant minds of the Bulgarian National Revival. Georgi was born on March 10, 1826 in Sliven to the family of well-known Valko Mirkovich. Georgi studied in the Kyiv Theological Seminary. The bright young man graduated from Greek and French schools in Constantinople, as well as medicine in Montpellier. An interesting fact from his educational development is that, along with traditional knowledge, he also intensively studied homeopathy. For his actions as a doctor, during a cholera epidemic in France, Napoleon III himself awarded him a silver medal. Despite tempting offers to stay in France, Dr Georgi Mirkovich returned to his hometown, where he began working as a doctor. It was here that the not so unique, as it turned out, fate of a doctor and an artist who left behind a rich literary and scientific legacy began. Thus, next to his medical research and development, there is also a "Short Methodical Bulgarian Grammar", published in 1860 in Constantinople. He actively cooperates and publishes his works in the magazine "Balgarski Knizhitsi" (Bulgarian Books) and in the magazine "Bulgaria", whose editor-in-chief is Dragan Tsankov.

Because of his varied interests and free spirit, Dr Mirkovich accepted the revolutionary ideas that gripped the Bulgarian population in the middle of the 19th century. For that, in 1869 he was arrested and sent to exile, where, according to his cellmates, he treated the sick with homeopathic remedies extremely successfully. After his release, Dr Mirkovich participated in the creation of the first Red Cross society in Bulgaria, established in Sliven in 1878, and published the first printed newspaper in Sliven – "Balgarsko zname" (Bulgarian Flag) (1879), in which he was also a correspondent (Miteva, 2011).

Along with his educational and literary activities, Dr Georgi Mirkovich did not abandon his medical practice even for a day, applying what today is considered as an innovative method of homeopathy. Moreover, he gathered his knowledge in this field and in 1885 published his work "Healing at Home with Homeopathy", in which he explained and defended the basic principles of this type of treatment. Dr Mirkovic was also a representative in the Great National Assembly (1887) and in the 5th Ordinary National Assembly. In 1903, on the occasion of the 25th anniversary of the sanitary work in Bulgaria, the State Sanitary Inspectorate awarded him with an Order of Civil Merit.

A writer – representative of Daskal poetry, translator, doctor – an author of a number of articles and books in the field of health care and public figure – mayor of Varna for two terms – all this is about Dr Angel Dimitrov Piskyuliev (1845 - 1935).

Born on August 15, 1845 in the town of Shumen, Angel Piskyuliev initially studied under Dobri Voinikov. He continued his studies at the Military School of Medicine in Constantinople. From

1871 he was a military doctor and also worked in the military hospital in Shumen. During the Russo-Turkish War, he was a sanitary captain in Senica, Bosnia. After the Liberation of Bulgaria in 1878, he was appointed as a district doctor in the second-rate hospital in Gabrovo, where he was also the first manager. He settled in Varna, where from 1884 to 1892 he was the manager of the Varna first-class (state) hospital. From 1882 to 1894 Angel Piskyuliev became the director of the Civil Sanitary Directorate at the Ministry of Internal Affairs. From November 1885 he was the head of the military hospital in Lom, and from 1895 for the rest of his life he was a freelance doctor in Varna. He served two terms as the mayor of the city and being a truly progressive and ambitious forward-looking political leader Dr Angel Piskyuliev saw the future of Varna as a centre for recreation and tourism.

Dr Angel Piskyuliev was a person who managed to preserve the Bulgarian revival spirit, a doctor with broad outlook and desire to implement scientific achievements in medicine for the better health of the Bulgarians like many of his predecessors. Along with his medical practice he wrote poems and was actively involved in the literary life of Bulgaria.

We can find his first steps for his literary aspirations during his years Constantinople, where while being a student, he became a member and participated in organizing and conducting initiatives of the Bulgarian community centre – an institution that had established itself as a centre of Bulgarian literature. The love for literature threw a bridge to his aspirations for theatrical performances and Dr Piskyuliev joined Gidik Pasha theater as an amateur actor. He wrote poems and articles for “Vremya” (Time) newspaper, “Macedonia”, “Pravo” (Law) and “Chitalishte” (Community centre) magazines.

Sharing similar views with Ivan Bogorov in the fight against xenomania – both in the language and in the everyday life of the Bulgarians – Dr Piskyuliev expressed his thoughts about the vanity in life in his poetry (“Sonnet to the girl X...”, “Dreams of a student” etc.). He encouraged his compatriots to protect and preserve the traditions and moral values of the patriarchal Bulgarian society. Familiar with the examples of world literature (Dr Piskyuliev had an excellent command of French and Turkish), he shared his views on the poetic word in verse, following the example of Nicolo Boallo:

Let thought be in a measured order

In a measured order to be thought

the clearest, the best; and healthy is the goal,

when in short verse there is a broad mind.

“To the Poets”

He translated Chateaubriand, whom he considered one of his teachers (Chatobriand & Piskyuliev, 2023d) he revealed his views on the art of translation in the article "A few speeches about translation", published in the magazine "Macedonia" (Lekov, 2023d).

The work that entered the history of Bulgarian revival literature was written in response to Petko R. Slaveikov's poem "Don't sing to me". Dr Alexander Piskyuliev did not understand the artistic philosophical meaning of Petko R. Slaveikov's "Slaveykov's Elegy", nor its significance as an artistic assessment of the end of a literary generation. Therefore, he wrote his poetic response, in which he instructively invites the poet: "Sing, Slaveykov, sing!" The poem was published in the magazine "Chitalishte", ed. 3,1870.

The strongly moralizing lyric of Dr Angel Piskyuliev will surely remain only in the review studies as an example of how a scientist with an awareness of the social significance of his life tried to impose, including through the means of literature, some of the principles he believed in. The belief that the artistic word can be the force that directs public attention to significant problems of young Bulgarian health care, as well as the desire to be part of the newly developing Bulgarian literature, are the motives that drive the scientific developments and literary works of Dr Piskyuliev. But the thing he will definitely remain in the Bulgarian history of medicine for is his professional foresight. In the years when Bulgaria still did not have its own higher medical school and acquiring specialized medical education was a complex process and investment, nine doctors, one of whom was Dr Piskyuliev, founded the Varna Medical Society on 10 December 1883. Dr Piskyuliev originally was vice-president, but from 1884 he also became its president and as such he took an extremely active part in writing the official paper of the society – "Medical Journal". (The contribution of Dr Angel Piskyuliev to the city of Varna and the Varna Medical Society, 2018).

Perhaps it is the traditions established over the years that are the reason why the Union of writers with degree in medicine has existed in Bulgaria for years, bearing the name of the veterinarian, professor of vertebrate anatomy and brilliant fiction writer – Dimitar Dimov. Functioning with some interruptions, the Union is currently comprised of medics who, often after issuing prescriptions and sick leaves, write down their secret, and sometimes born precisely in the course of their work, poems, stories and novels, thus naturally combining the broad knowledge of man and the world around them with that spark called philanthropy and humanity. Today, thanks to the media and the ability to publish relatively easily, it is not difficult for their works to be published and reach their readers. Many authors did not have such fate and their good works remained unpopular and unknown to the general public for many years. One of them was Dr Georgi Hristov Tishinov (1902 – 1966). He was born on 16 November 1902 in Kukous, where he studied until the age of 10, after which the family moved to live in Thessaloniki. After the Second Balkan War, when the Greeks captured Thessaloniki, his mother sent Georgi to

Varna. In 1937, Georgi Tishinov graduated medicine in Sofia. There he met his wife Tonka. His first poem in a naive-lyrical style he dedicated to her:

"Dear Tonka!

So sad to be alone in this life,

So hard to be alone!

And even in a county town -

You`re still an orphan by yourself…"

He worked in Gradeshnitsa, Sandanski and Gorna Jumaya, today's Blagoevgrad. When he started work in Blagoevgrad, Dr Tishinov opened his private office at home. According to the memories of his daughter-in-law, "he mostly examined poor people. Not only did he examine them for free, but he also gave them money to buy medicine. ...he was very fair and devoted to the sick. He visited his patients several times to check on how they were doing. An extremely humane doctor." (Karadjova, 2022)

He was one of the most popular jumalia of the mid-20th century as a physician, supporter of a healthy lifestyle, patriot and poet. Dr Georgi Tishinov pointed out the advantages of toughening up your immune system by swimming in the dams – an activity that took place in two environments – water and air and happens among the nature, under variable natural conditions. The activity made it an extremely suitable means for the prevention of various diseases. He was one of the doctors who "promoted" cold-water swimming as a way to increase strength and endurance, and also as a way of active recreation. Dr Tishinov was familiar with sources from the Middle Ages and the Renaissance that described the healing and toughening effect of water procedures. He himself explained and demonstrated that people need to overcome the fear of getting sick and contact with cold water. To reach his patients more easily, he used literature. Dozens of his poems, epigrams, aphorisms, riddles, letters of recommendation for his colleagues, etc. undoubtedly contributed to his popularity. He often gave his medical advice to lead a healthy lifestyle, maintain good hygiene, follow hea; thy diet, etc. through verse, but also by his own example. He wrote of the dams on the Bistritsa River, built after the great flood of 1954, where he himself swam and sunbathed and where he took his friends and children.

Best doctor`s advice -

Take a swim in the near barrage,

But to get the best result,

go there more than once or twice.

In memory of the doctor and public figure Georgi Tishinov, a year after his death in 1966, his followers built a fountain near the dams of the Bistritsa River, and activities related to a healthy lifestyle continue to be held at the site every year.

One of the brightest people who left the mark in our modern history was doctor, public figure, politician and writer Dr Aleksandar Popov (1927 – 2021). He was born on September 25, 1927 in Pazardzhik. Having graduated from the Pazardzhik Boys' High School as the top of his class, Aleksandar Popov studied medicine in Sofia. The reason for his future professional choice, according to the memories of his daughter Anna Popova-Francis, is very clear and definite. He wanted to become a journalist and writer, but when he graduated from high school, he found himself a victim of an established regime that required you to serve and obey it. The bright young man realized early on that without freedom of speech he could not be independent – and what kind of journalist would he be then? That is why he chose medicine as a politically neutral field. However, every day of his life he defended the right to be faithful to two things – the truth and the Hippocratic Oath.

He graduated in 1952. Initially, he worked as a district doctor in the village of Lenishte, Ardina district and the village of Dorkovo, Velingrad municipality. In 1958, he settled in Velingrad and forever connected his destiny with this city, where he lived until the end of his life. He specialized in X-ray diagnostics. From 1972 to 1984, he was the head of the X-ray department at the Municipal Hospital. He continued to work after his retirement in 1984 as a consultant at the General Hospital of Velingrad and the “Health” Diagnostic Centre until 2016. After the political change in 1989, the Union of Democratic Forces nominated him as a candidate in the elections for the Grand National Assembly, and on July 12, 1991, Dr Aleksandar Popov was among the deputies who put their signatures under the new Constitution of the Republic of Bulgaria.

Dr Aleksandar Popov was a respected and authoritative author of novels, short stories, essays, documentary prose, and journalism. The beginning of his literary work dates back to 1957, when his story "Gadulka" won the first prize in the literary competition of the “People's Youth” newspaper. With the money, he bought the works of his fellow Russian writer and doctor by profession – A.P. Chekhov. He is the author of the short stories “The Best Years” (1962) and “Drops of Resin” (1973), the memoir-nonfiction books “The Great Struggle” (1995), “The Unspoken” (1997) and “The Land of the Dumb” (2001). In 2004, he published the collection of short stories, essays and journalism “Reflection”, and in 2007 the collection of essays “The Land of My People”. In 2011, “In the depths of the past” was published – an assessment of his entire conscious life. (Trifonova, 2012) His articles and comments were published in the local and central press. All this in mind, he did not abandon, even for a moment, his professional development and never deprived his patients of timely and competent medical assistance.

“Fellow radiologists, when you have difficulties with diagnosis, invite your patient to sit next to you. They can tell you things that the picture might hide” – the words of Dr Popov, preserved in the memories of journalist Elena Baeva (Spasov, 2022b).

As an example of high professionalism and ethics, Dr Aleksandar Popov remained faithful to medicine, even in his advanced age. At the same time, he preserved his intransigence in the face of untruth, and the aristocracy of the spirit. For him, freedom is a right and a responsibility and in the spirit of his ancestors in 1990 in “St. George the Victorious” church he gave a speech during the midnight Easter service. His word remained in the memory of his contemporaries, a word that showed his unceasing optimism: “Truth will rise in our tortured homeland! Justice will rise! Freedom will rise!” (Spasov, 2022b). In the name of this truth and freedom, the humanist and doctor ventures into the wilds of the uncharacteristic at first glance right, to convey his uncompromising civil position, described in the book “Doom” (2009) – a documentary attempt to restore justice from a hasty trial in 1986, resulting in the wrongful death sentence of a young man.

He came to the painful truth: “Democracy is a great blessing, but also a great test for each of us. Let us hope we prove worthy of it. If we spoil it, we will lose it again." Among the titles of the legacy he left behind are the collections of essays, short stories and non-fiction “Reflection” (2004) and “The Land of My People” (2007). His works are “not just a memory, but a summary of how he lived, how he worked, how he dealt with difficulties and successes. Loyal admirers of Dr Popov's prose know his calm and confident narration of past events and his ability to be both a participant in and an objective critic of the events described”. (Baeva, 2023).

Dr Popov's work defends life as a unique value and moral duty. “For a long time, I wondered how to begin my speech. In the end, I decided that this would be longevity” – this is how in 2017 he welcomed the audience who came to honour him on his 90th anniversary at the community centre in Chepino district. Having encountered thousands of human destinies during his long medical practice, having passed through the lessons of three Bulgarian eras, Dr Aleksandar Popov sent an extremely timely warning of our present: “Our innate urge to freedom must be civilized, transformed into mature democratic culture. Otherwise, it will degenerate into arbitrariness.” To conclude “Neither the toga makes the judge a judge, nor the crown the bishop. Dignity and honour do not come with an accessory.” And to bequeath to us through his books the message of everyone's personal responsibility for deeds and words: “If you are literate and already grey-haired, take a moment and put on paper something of your experience – either your own, your parents', or your grandparents`, whatever you remember. Add your own pebble in the multi-coloured mosaic of time, on which history will step – the real and not made-up one.” (“In the depths of the past”).

"Science and poetry are the two eyes of one person" – the words that the multi-faceted scientist Nikola Tesla bequeathed to us. I never met a reliable source that would confirm the truth about the creator of the phrase, but regardless of who the author is, this sentence can become a slogan for the work of Prof. Dr Georgi Edrev, M.D. (1944 – 2021).

Georgi Edrev was born on April 2, 1944 in the city of Silistra. He graduated in medicine in 1969 at the Higher Medical Institute – Sofia. In 1973, he acquired a specialty in otorhinolaryngology and as such worked in Silistra, and later in the Department of Otorhinolaryngology of the Medical Academy – Sofia, "Tsar Boris III" National General Transport Hospital, Medical Institute of the Ministry of Internal Affairs and "Lozenets" General hospital. In 1987, he obtained the scientific degree of doctor of medicine, and in 1990 – professor of otorhinolaryngology. He specialized in middle ear surgery in Moscow and at Stanford University in California. For 10 years he worked as the director of "Tsar Boris III" National General Transport Hospital and became a national consultant in otorhinolaryngology. Georgi Edrev was a university lecturer and author of more than 130 scientific works, rationalizations and inventions. The name of Dr Georgi Edrev appears in a number of magazines as well as on the covers of poetry books.

He started dreaming of poetry in his childhood years. His desire was to study literature or journalism, but under the influence of his father, the lawyer Edrew Edrev, he applied and studied medicine. Although he sometimes wrote secretly, his real debut in poetry was at the age of 64 – in 2008 with the collection of poems "Na chisto" (In the open). Shortly after that, the second collection appeared – "Tochen spusak" (Precise Trigger), for which his fellow citizen from Silistra, Georgi Chapkanov–Chapa made the illustrations. The third collection – "S mnogo led" (With a lot of ice) was published in 2012. Followed by "Nevidim bryag" (Invisible Shore), which was published in 2014, and four years later, in 2018, "Prozrazchen oblak" (Transparent Cloud).

The titles of his collections of poems express that vitality and immensity that would have been unthinkable to remain locked up only within medical editions. Therefore, in the whirlpool of hospital duties, scientific discoveries and the endless series of administrative commitments accompanying his daily life, Dr Edrev forged the lines of his poems. Because it had the power to heal not only the bodies, but also the souls of people.

Like a lone wolf

I hide in the shadows.

I survive and again

Keep on, moving my way.

Though feeble and sick,

And my journey is ending

I'm not thinking of bread, ...

Only praying to God to lift me up.

He persistently searched for those words that caress the ear and the memories, which would bring us back to the human in us. Yet he never called himself a poet. Even in 2012, when his name had long since left the friendly circle of colleagues, students and acquaintances, and his third collection of poems was published, Dr Edrev continued to stick to his profession – doctor. And the poetry? Poetry remained that unchanged particle that accompanied his life and spiritualized his works.

Heavy, gray fogs

the wind spread far away.

A white miracle rains —

as if God touched us all.

"Snow"

"When you are a doctor, you face many things that you don't think about at the moment, but they stay with you and then crystallize..." – said the surgeon-poet in one of his interviews on Bulgarian National Radio (Edrev, 2023c). And in his works, we can feel this everyday touch with the invisible threads that make our lives. Threads that both in his professional and poetic path grow into a clearly realized worldview and a built value system that life is a priceless gift and we must walk through it purified. This is also a poetic dream of his life:

To the Devil and the Lord God

I have not vowed my soul.

My only wish`s my children

Play outside and have fun.

Prof. Edrev reached the highest peaks of scientific achievements, specialized in Moscow, St. Petersburg and San Francisco and became recognized not only in our country, but also in the world as one of the best specialists in the field of microsurgery of the ear, (for many years Prof. Edrev was a national consultant in otorhinolaryngology). However, the pictures from that Silistra, where he and his classmates, among whom was the dissident Dimitar Bochev, dreamt, fell in love and made their first poetic attempts, did not fade in his memories. It was Bochev who recalled with a smile and a wink about their lyrical "circle writings", with which they filled

the pages of the "Silistra Tribune" newspaper (Bochev, 2023b). It is precisely these clumsy but youthfully sincere poems that are the core of Dr Edrev's mature, nostalgic and meaningful poetic return to his hometown:

Old and purified man,

and my hair all grey,

Dreaming of Silistra again.

in the Sofia neighbourhood.

None of the readers of Dr Georgi Edrev (friends, colleagues, patients or connoisseurs of Erato) tries to see him as just a creator or just a scientist, just an expert of the heart matters or just a man of science. Because the scalpel and the poetry go hand in hand. And in this unstoppable marching of time, his poems were born – an entrance to intimate stories and deeply emotional connections.

Unexpected and paradoxical, Dr Edrev's poetry "grabs you imperceptibly, because somehow from afar and quite unobtrusively you talk about your impossible other life that you hoped to live, about your impossible other hometown, another hometown, another real world, another old friend – for what could have been different for you. (…) Well, someone always has to live this sweet and sour life of mine, and this book helps me to do it myself, and not someone else imagined by me" – this is how the cultural researcher Vladislav Todorov not only describes, but experiences the poems of Dr Edrev (Borisov, 2023a).

In his work – a suffering art of treatment, Prof. Edrev tells about life and seeks his refuge from the vicissitudes of existence.

There's a church in the neighbourhood garden.

Across the street — a pub with wooden walls.

Men come here to have a drink in the evening.

While their wives speak to God in the church.

"The Garden"

For his contribution to medicine, Prof. Georgi Edrev was awarded a gold medal by the Ministry of Health. And for his poems – the love of hundreds who in their rhythm and rhyme had recognised their own lives.

3. Conclusion

Physician-scientists, whether writers or not, are the people who deal with human suffering on a daily basis. Compassionate and full of suffering, their artistic messages are more than a

confession. Along with the emotionality of sharing, their works also carry that measured dose of rationality that makes them ambassadors of science in the world of sensual words. Whether and to whom their works will be needed and whether certain author will be included in the list of exemplary and well–established artists that the institutions use to form and confirm national values and ideologies, is a matter of time. Hardly any of the authors mentioned here wrote with the pretense of this. But today, when the possibility of reading is more than accessible and available, the threat that a work or an author does not fall into the literary canon does not necessarily mean that they are not noticed. Because the literary canon is provoked and changed by non-canonical authors and works. And when they represent creativity, when they have their "different", a non-canonical and less conservative circle of readers, when they are accompanied by the halo of dedication to science and public commitments – then they are destined to become and remain part of the nation's literary and cultural memory. Because what makes us read and write literature is the inner need to reach other worlds. And that need of the spirit to wander in the unfathomable paths of the universe, is doomed to eternity.

References

Baeva, E. (2023). Velingrad online. (28.02.2011). Extracted from *https://www.velingrad.com/modules.php?name=News&file=article&sid=5934*, (04/2023).

Borisov, G. (2023a). "Clean" - poems by Prof. Georgi Edrev. (09.06.2008). Retrieved from Culture News: *https://kulturni-novini.info/sections/4/news/6044-na-chisto-stihove-ot-prof-georgi-edrev*, (04/2023).

Bochev, D. (2023b). For soul and body. (13.09.2021). Retrieved from Culture: Portal for Culture, Art and Society: *https://kultura.bg/web/%D0%B7%D0%B0-%D0%B4%D1%83%D1%88%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B8-%D1%82%D1%8F%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BE/*, (04/2023).

Vankov, N. I. (2003). Peter Beron. LiterNet., *https://liternet.bg/publish10/nvankov/pberon.htm*, (04/2023).

Edrev, G. (2023c). Prof. Edrev: Poetry is a part of me. Extracted, (06.06.2012): *https://bnr.bg/horizont/post/100049395/prof-edrev-poeziyata-e-chastica-ot-men*, (04/2023).

Karadjova, Yu. (2022). Anna Tishinova - granddaughter of the first mayor of Gorna Jumaya G. Stoilov and daughter-in-law of Dr. G. Tishinov, for the people who left unforgettable traces in the history of Jumaya clans. Struma: The daily newspaper of Southwestern Bulgaria. (06.06.2022). Extracted from *https://struma.bg/%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%8A%D1%80%D0%B2%D0%B8%D1%8F-%D0%BA%D0%BC%D0%B5%D1%82-%D0%BD%D0%B0/*, (04/2023).

Lekov, D. (B.g.). (2023d). Pyskyuliev, Angel Dimitrov. Retrieved from Encyclopedia "Bulgarian Revival". *Literature. Periodical printing. Literary life. Cultural centers. T. 2, K-P*: http://enc.ilit.bas.bg/slovnik/%D0%BF%D1%8E%D1%81%D0%BA%D1%8E%D0%BB%D0%B8%D0%B5%D0%B2-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BB-%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2, (04/2023).

Miteva, S. (2011). Dr. Mirkovic – the revivalist, the healer, the student, (29.06.2011), Retrieved from Samuel Hahnemann: Homeopathy Site: *http://www.samuelhahnemann.bg/homeopathy-in-bulgaria/history/article/7.d-r_mirkovich_-vuzrojdenets*, (04/2023).

Panev, T. (2017). Revivalist doctors. A modern look at humanitarian doctors from the era of the Bulgarian National Revival. Philological forum, (10.06.2017), *https://philol-forum.uni-sofia.bg/portfolio-item/br-2/15-todor-panev-92-96/*, (04/2023).

The contribution of Dr. Angel Piskyuliev to the city of Varna and the Varna Medical Society. (10 August 2018). Extracted from *Medical University - Varna "Prof. Dr. Paraskev Stoyano*v": https://www.mu-varna.bg/BG/Pages/piskjuliev-prinos.aspx, (04/2023).

Spasov, G. K. (2022b). The alien from another world: Dr. Alexander Popov, (01.09.2022). Retrieved from *PAMedia: The news from Pazardzhik and the region: https://pa-media.net/news.php?extend.2467*, (04/2023).

Trifonova, Ts. (2012). The magic of memory. (25.06.2012). The writer Alexander Popov is 85 years old. Retrieved from *Cvobodata.com: http://www.svobodata.com/page.php?pid=9527&rid=61, (04/2023).*

Chateaubriand, F. R.., & Pyskyuliev, A. D. (n.d.). (2023d). *The Last Abenserage. The Tale of Chateaubriand; Published by P. R. Slaveikova*. Extracted from NABIS Consolidated Catalogue: http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/503, (04/2023).

CHALLENGES TO ACTIVE SOCIAL POLICIES IN BULGARIA

Olga ANDREEVA
Associate Professor, Ph.D., Rostov State University of Economics, Rostov-on-Don, Russia,
ORCID ID: 0000-0002-5567-6396

ABSTRACT

The article is a review of the monograph "Challenges to active social policies in Bulgaria" by Venelin Terziev and Marin Georgiev. The study presents analyses of social policy plays in the development of modern civilization. Aimed at solving social problems in the context of dynamic technological, structural, and social changes, social policy is not only a factor that fulfils its traditional role of reducing poverty, through contributing to the reduction and regulation of inequality in society, but also provides an opportunity for certain levelling opportunities in life. Today, in the development conditions of the modern world, the active policy is coming to the forefront, aimed at developing a wider use and application of market mechanisms in the social sphere, which is of extreme importance to any country in the world.

Keywords: Active social policies, Bulgaria, Monograph reviews, Venelin Terziev & Marin Georgiev,

1. Introduction

Social policy plays an important role in the development of modern civilization. Aimed at solving social problems in the context of dynamic technological, structural, and social changes, social policy is not only a factor that fulfils its traditional role of reducing poverty, through contributing to the reduction and regulation of inequality in society, but also provides an opportunity for certain levelling opportunities in life. Today, in the development conditions of the modern world, the active policy is coming to the forefront, aimed at developing a wider use and application of market mechanisms in the social sphere, which is of extreme importance to any country in the world.

2. Monograph revıew "Challenges to actıve socıal polıcıes ın Bulgarıa" (Authors: Venelın Krastev Terzıev and Marın Petrov Georgıev)

Taking into account modern economic and geopolitical challenges and threats, the problems of activating the social policy in Bulgaria are fragmentarily examined in the scientific literature, which highlights the relevance and timeliness of the issue of this monograph. This monograph presents the results of the monograph, grouped into five chapters. (Terziev, Georgiev, 2023).

The first chapter, which is about social development in Bulgaria, focuses on active social programs as the most important tools of social management, which provide significant strategic advantages in implementing social transformations. (Terziev, Georgiev, 2017; 2017a)

The second chapter reflects the authors' position on the problems of the labour market as an object of social management to ensure an adequate level of employment. We support the authors' important clarification regarding the high importance of human resources for the social development of a country. The impact of active social programs on changes in the labour market is detailed in this chapter. (Terziev, Georgiev, 2017b; 2017c; 2017d; 2017e; 2017f)

The development of small businesses as the most important condition for the social and economic well-being of the population is the topic in the third chapter of the monograph. Regulation of the activities of small businesses at the national level has both a positive (through government support of various types, such as tax incentives) and a negative impact (when administrative barriers are established, for example, excessive control over the provision of subsidies). The authors consider the possibilities of optimizing administrative structures, which could lead to improving the efficiency of managing the small business sector. Special attention is paid to the compensation for technological transfer, and this is crucial support for the manufacturing business, given that countries with the new industrial economy are actively using both military and commercial offset transactions, which include technological transfer. (Terziev et al., 2017g; Terziev et al., 2017h; 2017i; 2017l; Terziev, Georgiev, 2017j; Terziev, Madanski, Georgiev, 2017k; 2017o; 2017p; 2017q; 2017r; Hristov, Georgiev, 2017m; 2017n)

Quite rightly, in the fourth chapter of the monograph, considerable attention is given to social entrepreneurship in Bulgaria. This is an extremely interesting economic phenomenon that requires special attention from the state since social entrepreneurs are involved in solving social problems that would otherwise burden the state. It is very interesting, that the authors segregate the national and regional goals for policy development of social entrepreneurship in Bulgaria. (Terziev, Georgiev, 2019; 2019b; 2019c; 2019d; 2019e; 2019f; 2019g; Terziev, Bekiarova, Georgiev, 2019h; Terziev, Nichev, Georgiev, 2019i; 2019j; Terziev, Latyshev, Georgiev, 2017s; 2017t)

An active social policy will only be effective when a robust system of vocational education is built. In the fifth chapter, the authors determined the conditions for the adaptation of the Bulgarian education system in the pandemic situation, which imposes serious restrictions on the educational process and sets strategic goals for higher education. (Terziev, Lyubcheva, Georgiev, 2021; 2021a; Terziev, Andreeva, 2020; Terziev, Lyubcheva, 2022).

3. Conclusion

It must be noted that the authors have a great scientific background on the issues considered in the monograph, which allows them to concentrate on and summarise the latest scientific research results.

We consider the presented monograph to be worthy of the attention of the scientific community in terms of the development of theoretical provisions on the researched topic, as well as the governing powers authorised to make decisions in the impacted areas. The study will also be useful for the wide range of people interested in the issues of social development in a modern state.

References

Terziev, V., Georgiev, M. (2023). Challenges to active social policies in Bulgaria. *Gabriell-e-lit*, Sofia, Bulgaria, 2023, 357 p. ISBN: 978-619-7705-20-1.

Terziev, V., Georgiev, M. (2017). Active social programs development in Bulgaria: Contemporary challenges and social management instruments. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*. www.ijhssi.org, 6, 2017, N 1, pp. 94-101, ISSN (Online): 2319 – 7722, ISSN (Print): 2319 – 7714.

Terziev, V., Georgiev, M. (2017a). The active model of a social programme and ITS strategic advantage. *Medical Teacher. Taylor & Francis*, 39, 2017, N 12 (2), pp. 1418-1437, ISSN: 0142-159X (Print), ISSN: 1466-187X (Online).

Terziev, V., Georgiev, M. (2017b). Impact of the labor market policies for ensuring employment. *International journal of management and applied science*, 3, 2017, N 4, pp. 29-36, ISSN: 2394-7926.

Terziev, V., Georgiev, M. (2017c). Importance of human resources to social development. *International journal of management and applied science*, 3, 2017, N 4, pp. 37-39, ISSN: 2394-7926.

Terziev, V., Georgiev, M. (2017d). Impact of the labor market policies for ensuring employment. *Proceedings of Academics World 57th International Conference, Paris, France, 13th -14th February 2017*, 2017, pp. 24-31, ISBN: 978-93-86083-34-0.

Terziev, V., Georgiev, M. (2017e). Importance of human resources to social development. *Proceedings of Academics World 57th International Conference, Paris, France, 13th -14th February 20*17, 2017, pp. 32-34, ISBN: 978-93-86083-34-0.

Georgiev, Marin. (2017f). Impacts of active social programs on labor market. *International Scientific Journal Innovation Science, Scientific publishing center Aeterna*, N 02-1, 2017, pp. 139-143, ISSN 2410-6070.

Terziev, V., Nichev, N., Stoyanov, E., Georgiev, M. (2017g). Key aspects of the problems of administrative control in Bulgaria. *Proceedings of ADVED 2017- 3rd International Conference on Advances in Education and Social Sciences 9-11 October 2017- Istanbul, Turke*y. International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 2017, pp. 707-710, ISBN: 978-605-82433-0-9.

Terziev, V., Nichev, N., Stoyanov, E., Georgiev, M., Bogdanov, P. (2017h). Opportunities for strategic development of small business in Bulgaria. *Proceedings of ADVED 2017- 3rd International Conference on Advances in Education and Social Sciences 9-11 October 2017 - Istanbul, Turkey*. International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 2017, pp. 701-706, ISBN: 978-605-82433-0-9.

Terziev, V., Nichev, N., Stoyanov, E., Georgiev, M. (2017i). On some of the blank points in the application of administrative control in Bulgaria. *Proceedings of ADVED 2017- 3rd International Conference on Advances in Education and Social Sciences 9-11 October 2017 - Istanbul, Turkey*. International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 2017, pp. 695-700, ISBN: 978-605-82433-0-9.

Terziev, V., Georgiev, M. (2017j). Opportunities of optimization in administrative structures for efficient management. *Journal of Innovations and Sustainability*, Innovations and Sustainability Academy. 3, 2017, N 4, pp. 21-35, ISSN 2367-8127 (CD-ROM), ISSN 2367-8151 (on-line).

Terziev, V., Madanski, V., Georgiev, M. (2017k). Offset implementation impact on technology transfer in Bulgaria. *Proceedings of ADVED 2017- 3rd International Conference on Advances in Education and Social Sciences 9-11 October 2017- Istanbul, Turkey*. International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 2017, pp. 743-747, ISBN: 978-605-82433-0-9.

Terziev, V., Nichev, N., Stoyanov, E., Georgiev, M.(2017l). Key aspects of the problems of administrative control in Bulgaria. *Proceedings of ADVED 2017- 3rd International Conference on Advances in Education and Social Sciences 9-11 October 2017- Istanbul, Turkey*. International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 2017, pp. 707-710, ISBN: 978-605-82433-0-9.

Hristov, N., Georgiev, M. (2017m). Offset implementation impact on technology transfer in Bulgaria. *International Scientific Journal "Internauka".* Издатель ООО «Финансовая Рада Украины», Киев, № 10 (32), 2017, pp. 110 -113, ISSN 2520-2057.

Hristov, N., Georgiev, M. (2017n). Offset as an economic operation and a trade practice. *International Scientific Journal "Internauka".* Издатель ООО «Финансовая Рада Украины», Киев, № 10 (32), 2017, pp. 114-117, ISSN 2520-2057.

Terziev, V., Madanski, V., Georgiev, M. (2017o). Offset as an economic operation and a trade practice. *Proceedings of ADVED 2017- 3rd International Conference on Advances in*

Education and Social Sciences 9-11 October 2017- Istanbul, Turkey. International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 2017, pp. 748-753, ISBN: 978-605-82433-0-9.

Terziev, V., Madanski, V., Georgiev, M. (2017p). Offset implementation impact on technology transfer in Bulgaria. *Proceedings of ADVED 2017- 3rd International Conference on Advances in Education and Social Sciences 9-11 October 2017- Istanbul, Turkey*. International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 2017, pp. 743-747, ISBN: 978-605-82433-0-9.

Terziev, V., Madanski, V., Georgiev, M. (2017q). Offset implementation impact on technology transfer in Bulgaria. *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 3, 2017, N 9, pp. 923-927, (INT) e-ISSN: 2411-183X.

Terziev, V., Madanski, V., Georgiev, M. (2017r). Offset as an economic operation and a trade practice. *JASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 3, 2017, N 9, pp.1051-1055, (INT) e-ISSN: 2411-183X.

Terziev, V, Georgiev, M. (2019). Social entrepreneurship: social enterprises and their markets in Bulgaria. *Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey*, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 267-272, ISBN: 978-605-82433-6-1.

Terziev, V, Georgiev, M. (2019a). Social entrepreneurship: support for social enterprises in Bulgaria. *Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey*, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 273-278, ISBN: 978-605-82433-6-1.

Terziev, V, Georgiev, M. (2019b). Current initiatives to promote social entrepreneurship in Bulgaria. *Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey*, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 279-286, ISBN: 978-605-82433-6-1.

Terziev, V, Georgiev, M. (2019c). Implementation of national and regional policies for development of social entrepreneurship in Bulgaria. *Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey*, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 287-300, ISBN: 978-605-82433-6-1.

Terziev, V., Georgiev, M. (2019d). Implementation of national and regional policies for development of social entrepreneurship in Bulgaria. *IJASOS- International E-Journal of*

Advances in Social Sciences, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 5, 2019, 14, pp. 506-519, e-ISSN: 2411-183X.

Terziev, V., Georgiev, M. (2019e). Current initiatives to promote social entrepreneurship in Bulgaria. *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 5, 2019, 14, pp. 709-716, e-ISSN: 2411-183X.

Terziev, V., Georgiev, M. (2019f). Social entrepreneurship: social enterprises and their markets in Bulgaria. *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 5, 2019, 14, pp. 738-743, e-ISSN: 2411-183X.

Terziev, V., Georgiev, M. (2019g). Social entrepreneurship: support for social enterprises in Bulgaria. *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 5, 2019, 14, pp. 744-749, e-ISSN: 2411-183X.

Terziev, V., Bekiarova, N., Georgiev, M. (2019h). Support structures for the development of social entrepreneurship. *Knowledge – Capital of the future, International Journal Scientific Papers Vol. 29.1, February, 2019*, Institute of knowledge management – Skopje, Macedonia, 29, 2019, N 1, pp. 21-25, ISSN 1857-923X (for e-version), ISSN 2545 – 4439 (for printed version).

Terziev, V., Nichev, N., Georgiev, M. (2019i). Current status of social entrepreneurship: social enterprises and state. *20th International conference – Knowledge without borders, Vrnjacka Banja, Serbia (29-31.03.2019)*, Institute of knowledge management – Skopje, Macedonia, 30, 2019, N 6, pp. 1587-1591, ISSN 1857-923X (for e-version), ISSN 2545 – 4439 (for printed version).

Terziev, V., Nichev, N., Georgiev, M. (2019j). Social enterprises and their impact in Bulgaria. *20th International conference – Knowledge without borders, Vrnjacka Banja, Serbia (29-31.03.2019)*, Institute of knowledge management – Skopje, Macedonia, 30, 2019, N 6, pp. 1645-1649, ISSN 1857-923X (for e-version), ISSN 2545 – 4439 (for printed version).

Terziev, V., Latyshev, O., Georgiev, M. (2017s). Building competencies for social work through continuing vocational training. *Proceedings of ADVED 2017- 3rd International Conference on Advances in Education and Social Sciences 9-11 October 2017- Istanbul, Turkey*. International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 2017, pp.754-772, ISBN: 978-605-82433-0-9.

Terziev, V., Lyubcheva, M., Georgiev, M. (2021). Domestic and international challenges in higher education. *7 th ITEM Conference – "Innovation, Technology, Education and Management" and 67th International Scientific Conference on Economic and Social*

Development – Sveti Martin na Muri, 29-30 April, 2021, Economic and Social Development (Book of Proceedings), Cakovec, Croatia, 2021, pp.88-97, ISSN 1849-7535.

Terziev, V., Lyubcheva, M., Georgiev, M. (2021a). The contemporary strategic challenges facing higher education. *Proceedings of SOCIOINT 2021 8th International Conference on Education and Education of Social Sciences 14-15 June, 2021*, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2021, pp. 134-141, ISBN: 978-605-06286-2-3.

Terziev, V., Latyshev, O., Georgiev, M. (2017t). Building competencies for social work through continuing vocational training. *IJAEDU- International E-Journal of Advances in Education*, International Organization Center of Academic Research, www.ocerint.org, 3, 2017, N 9, pp. 638-659, e-ISSN: 2411-18.

Terziev, V., Andreeva, O. (2020). Adaptability of Bulgarian education system to the occurred pandemic situation. *62nd International Scientific Conference on Economic and Social Development – Lisbon, 19-20 November, 2020*, Economic and Social Development (Book of Proceedings), Cakovec, Croatia, 2020, pp. 13-19, ISSN 1849-7535.

Terziev, V., Lyubcheva, M. (2022). Vocational education – professionalism, compliance, challenges. *Proceedings of ADVED 2022- 8th International Conference on Advances in Education, Istanbul, Turkey 10-12 October 2022*, 2022, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey pp.69-75, ISBN: 978-605-06286-8-5.

ALBANIAN-TURKISH RELATIONS DURING THE 1920'S – PROMOTING AND HINDING FACTORS

Sali KADRIA
Dr., Researcher, Albanian Studies Academy - Institute of History, Tirana, Albania
ORCID: 0000-0001-7698-8009

ABSTRACT

The paper aims to shed light on the efforts of the Albanian government to normalize relations with Turkey, as well as the reasons that encouraged Albania and Turkey to take some steps towards bilateral cooperation. At the same time, it reflects the reaction, the external and internal opposition to the cooperation between the Albanians and the Turkish, as two peoples with numerous and early ties.

It gives the impact that the victories achieved by Turkey led by Mustafa Kemal had on Albanian nationalism and the Muslim Albanians, who already understood that the Muslim religion was compatible with nationalism in the word modern sense. But, at the same time, the cooperation of the Albanian government with the Turkish one also spread a kind of fear in the ranks of the Albanian Orthodox Christian population.

So, this paper considers the internal factors that prevented the rise of these relations to a higher level in the 1920s and especially during 1923, when a kind of internal political and social division was noticed among the Albanians. It also aims to address the causes that led to this dispute; why did the concern arise among the Christian compatriots due to the strengthening of nationalist ideology in the ranks of the Muslim population? The paper relies on Albanian and British diplomatic archival documents and the Albanian press of that period.

Keywords: Albania, Muslim Albanians, Albanian Orthodox Christians, Turkey, Turkish, Greece, Great Britain, Balkans.

INTRODUCTION

1. A brief story of Albania from her Indipendence to 1920s

The Albanian state was created at the end of November 1912 during the First Balkan War. Finding themselves in very difficult circumstances, a group of Albanian nationalists concluded that the only solution left before the Albanians was the declaration of Albania's Independence. The project of the nationalist elite predicted that the Albanian state would belong to Albanians

of three religious faiths: Muslims, Orthodox Christians, and Catholic Christians, its realization in practice was not so easy, but not impossible.

The new Albanian state faced numerous internal and external difficulties, such as the beginning of the First World War. A part of the political circles in neighboring countries, from 1912 onwards, constantly demanded the expulsion of the native Muslim Albanian population from their homeland to Turkey, labeling them as "Turkish" simply because of their religious faith.

At the Peace Conference in (Versailles) Paris that was held at the end of the First World War, Albania's independence and territorial integrity recognized internationally by the decisions of the Conference of Ambassadors in London in 1913 were again questioned. The efforts of the Allied and Associated Powers to satisfy the interests of Italy, Greece, and the Serbo-Croatian-Slovenian Kingdom strengthened the national feelings of the Albanians. At the beginning of 1920, in Lushnje (a small town in Central Albania), an Albanian National Congress was held, which rejected the plans being made in Paris while the delegates unanimously decided that the Albanians should take the political direction of the country.

2. The causes that pushed the rapprochement between Albania and Turkey in the early 1920s

At the beginning of the 1920s, Greece not only did not officially recognize the Albanian state, but it did not give up its goal of annexing Southern Albania either. At the same time, as is known, in 1920, she was at the height of her military campaign in the Asia Minor peninsula for the realization of the "Great Idea".

[1]

In the difficult circumstances created for Albanians and Turkish during 1920-1921, the leaders of the Albanian and Turkish governments began efforts for closer cooperation between them. The government created by the Grand National Assembly of Turkey aimed to find support in the predominantly Muslim states and peoples of the surrounding regions and the Albanian people, who had common interests against the powers with imperialist aims and were against the Greek chauvinist policy.[2]

In the first cabinet of the Albanian Prime Minister Iljaz Vrioni, the Turkish army officer of the Albanian origin, Colonel Selaudin Shkoza, or as he was known in Turkey as Selahedin Saip Bey, was invited to take up the post of Minister of War of Albania.[3] Selaudin Shkoza consulted

[1] Bernard Lewis, *Lindja e Turqisë moderne* [The birth of modern Turkey], përkthyer nga [translated by] Krenar Hajdëri, Tiranë: Shtëpia e Librit dhe Komunikimit, 2004, p. 275.

[2] Hasan Bello, *Marrëdhëniet shqiptaro-turke (1912-1939)* [Albanian-Turkish relations (1912-1939)], botim i Institutit të Historisë – Qendra e Studimeve Albanologjike, Tiranë: Kristalina-KH, 2015, p. 131.
[3] Teki Selenica, *Shqipënija më 1927* [Albania in 1927], Tiranë: Tirana, 1928, p. 91.

with Mustafa Kemal, who led the government of the Grand Assembly of Turkey, about this proposal that was presented to him.[4] In a letter dated December 9, 1920, Mustafa Kemal addressed Selaudin Shkoza, it was said that the Turkish government was overjoyed by his election as Minister of War of Albania. He gave him some general orders since the Turkish government did not have accurate information on the latest developments in this country.[5]

To help build the Albanian state army, on December 9, 1920, the Turkish government sent a delegation of 25 Turkish officers to Albania, headed by Colonel Selaudin Shkoza, an officer of the Albanian origin who had served in the staff of the Turkish army and his assistant Colonel Hamdi Bey.[6]

On May 10, 1921, Mustafa Kemal announced to the Grand National Assembly that the Turkish government had gladly accepted the request to allow Albanian officers to return to their country to help organize the Albanian forces against the Greeks. He said that the Albanians needed Turkey's help to face the Greek offensive. Among other things he mentioned the fact that Nuredin Pasha the commander of the Izmir division left for Albania together with 200 Albanian officers who were in Little Asia to help the Turkish people. In the view of Mustafa Kemal, the contribution of officers of Albanian origin would have more results in their country. [7]

The leaders of the neighboring countries undertook a fierce campaign against Albania's rapprochement with Turkey. Taking advantage of the British government's sensitivity to any possible rapprochement with Mustafa Kemal's Turkey, the leaders of the neighboring governments spread the idea that Albania was opposing British interests. [8]

The British representatives stated that the Turkish nationalists were trying to create a common anti-Greek front, especially helping the Muslim population of Southern Albania, which was facing the Greek danger.[9] The British consul in Durrës, Harry C. A. Eyres, informed the Foreign Office that Albanian-Turkish relations had aroused great concern in Athens. To maintain neighbourly relations and the Country's peaceful development, the Albanian Prime Minister was forced to deny such a news calling it a political thriller and Greek propaganda.[10] Even the British diplomat informed the Foreign Office that the Kemalist influence in Albania existed

[4] H. Bello, *Marrëdhëniet shqiptaro-turke (1912-1939)...*, p. 131.
[5] *Ibid*, pp. 131-132.
[6] Nexhip Alpan - Nesip Kaçi, *Shqiptarët në Perandorinë Osmane* [Albanians in the Ottoman Empire], Tiranë: albin, 1997, f. 17; Ilirjana Kaceli Demirlika, *Shqipëria dhe Turqia 1912-1939 – Nga ndarja drejt miqësisë* [Albania and Turkey 1912-1939 - From division to friendship], Tiranë: Botimet M& B, 2022, p. 187.
[7] The National Archives (hereinafter: *TNA*), Foreign Office (hereinafter: FO) 371/5736. Mustafa Kemal's speech at the Grand National Assembly of Turkey, Angora, May 10, 1921; *The Daily Telegraph*, 20.05.1921, p. 10.
[8] Beqir Meta, *Minoritetet dhe ndërtimi kombëtar në Shqipëri (1912-1924)* [Minorities and national construction in Albania (1912-1924)], Tiranë: Kristalina- KH, 2013, p. 326.
[9] *TNA*, FO 371/ 5736. M. Rumbold to the Earl of Curzon, Constantinople, May 11, 1921; *Ibid*, FO 371/ 6512. W. S. Edmonds to Foreign Office, Constantinople, May 17, 1921.
[10] *Ibid.*, FO 371/ 5736. Harry C. A. Eyres to the Earl of Curzon, Durrës, May 25, 1921.

only in the Greek imagination, but it was baseless propaganda.[11] In this way, through a telegram published in *The Times* newspaper, the Albanian Press Office denied the announcement of Nuredin Pasha's arrival in Albania at the head of 200 Turkish army officers, intending to organize actions against the Greeks.[12]

The Turkish government aimed to achieve a political and military alliance with Albania. Towards the end of 1922, when the "The Great Offensive" of the Turkish people had ended, which was accompanied by the defeat of the Greek army, in *The Morning Post*, a British newspaper of December 15, 1922, the news about the reaching of a Turkish-Albanian agreement was published.[13]

3. The internal factors that prevented the achievement of closer cooperation between the Albanian and Turkish governments in the years 1921-1923

Since the Declaration of Independence of Albania, the spread of national ideas has made considerable progress among Albanians of all religious faiths. During the 1920s, the dissemination of this ideology intensified more among Muslim Albanians. Of course, in this aspect, the political developments that took place in Turkey also had an impact, especially this was seen after the victories achieved by the Turkish people under the leadership of Mustafa Kemal. [14]

The key leaders of the secret Albanian political organization known as "Clique", which included the most prominent personalities of the Albanian government and army, showed sympathy for the former way of action of the Young Turks. Muslim Albanian nationalists, when they saw the victories achieved by the Turkish nationalists, emphasized that their religious faith was not refractory but quite compatible with nationalism in the modern sense of the word. [15]

Albanian Prime Minister Ahmet Zogu did not openly oppose his associates who showed pro-Turkish or Islamic tendencies, because he wanted to keep his political group united. However, he stood against any pan-Islamic or pan-Turkist policies. According to him, following this political course could be accompanied by fatal consequences for the existence of the Albanian state. He thought that turning Albania's gaze from the East would turn Albania into a "Little Turkey" which would be unacceptable to the Great Powers. In the same way, pursuing an

[11] *Ibid.*, FO 371/ 5736. H. C. A. Eyres to the Earl of Curzon, Durrës, May 27, 1921.
[12] *The Times*, London, June 20, 1921, p. 9.
[13] *The Morning Post*, London, 15.12. 1922, p. 9.
[14] "Plasi Bolshevizma"[Bolshevism broke out], *Koha* [The Time], No. 151, Korçë, 27.10.1923, p. 1; Krizë kabineti. Përsëri do të ketë ndryshim kabinetesh. Ilias Vrioni në postin e kryeministrit"[Cabinet crisis. There will be a change of cabinets again. Ilias Vrioni in the post of Prime Minister], *Gazeta e Korçës* [Korca newspaper], No. 71, Korçë, 25.03.1924, p. 1.
[15] *TNA*, FO 371/ 8535. H. C. A. Eyres to Marquis of Curzon of Kedleston, Durrës, March 2, 1923.

oriental policy within the country could endanger the future of the Albanian state, as it would promote division between Christian and Muslim Albanians. [16]

The rapprochement of the Albanian government with the Turkish government caused concern among the Orthodox Albanian population in southern Albania. The latter were worried by the announcements of the arrival of the group of Turkish officers in Albania, as it was thought that with the increase of the Turkish presence in Albania, the power and political direction of the Albanian state would remain in the hands of the Albanian Muslim majority and the country would transform in a "Little Turkey". Some Christian Albanian nationalists suspected that the presence of Turkish officers in Albania was a tactic of the Turkish government similar to the Beqir Grebene action of 1914, organized by the Young Turks in 1913-1914. Therefore, a skeptical attitude towards the leaders of the Albanian state was observed in this group of Albanian nationalists.[17]

Even the Albanian diaspora in the USA, which consisted mainly of Albanians coming from the south of Albania, came out against the secret agreement between Albania and Turkey, which provided for the arrival in Albania of a group of Turkish officers for the organization of the Albanian army according to the model of the Turkish Army. *Dielli* [The Sun] newspaper of the Pan-Albanian Federation based in Boston (USA) wrote that it could not be believed that the Albanian parliament could accept such a fatal agreement.[18]

The signing of the Treaty of Lausanne also influenced the deepening of divergences between the Orthodox and Muslim Albanian populations. After signing this act, the Greek government was allowed to shift its attention from Turkey to Albania, intriguing among the Greek minority and the Orthodox Albanian population in Albania. [19]

The efforts to implement some administrative reforms aimed at the centralization of the Albanian state, as well as the regular collection of taxes and the taxes with which the state administration was kept afloat, were considered by the Christian Albanians as a "hegemonic tendency" or as a "war of veiled and cunning" of the Albanian state against Christians. [20] In

[16] *Ibidem*.
[17] "Ç'ka na mungon!" [What are we missing!], *Ora e Maleve* [Fairy of the Mountains], No. 18, Shkodër, 11.08.1923, p. 1.
[18] "Agentë Kemalistë në Shqipëri?"[Kemalist agents in Albania?], *Bota e Re* [The New World], No. 6, Boston, Mass., 10.01.1923, p. 1; "Një marëveshje fatale për shtetin tënë" [A fatal deal for our country], *Dielli* [The Sun], No. 2552 - (95), Boston Mass., 27.01.1923, p. 4.
[19] Beqir Meta, "Përpjekjet për konsolidimin e identitetit kombëtar në vitet 1920-1924" [Efforts to consolidate national identity in the years 1920-1924], *Studime historike* [Historical Studies], No. 3-4, botim i Institutit të Historisë të Qendrës së Studimeve Albanologjike, Tiranë: 2007, p. 71.
[20] Koço Tasi, *Tradhëtia dhe pabesia e dytë e Muhamedanve te Shqipnis* [The second betrayal and infidelity of the Mohammedans in Albania], Athinë: [there is no publishing house] 1929, p. 3.

fact, these measures were taken to solve internal problems and to avoid intrigues instigated from outside, which directly or indirectly affected the consolidation of the Albanian state.

Among the Christian residents of South Albania, the opinion was created that the weight of the taxes of the Albanian state was falling on the population of the southern regions, with the justification that it was the most developed part of the country. Residents of the districts of Korça and Gjirokastra in the south of Albania said that although they paid most of the taxes that went to the state budget, they saw that only a part of them was spent in South Albania. Their argument held up to some extent, although these inhabitants did not take into account the fact that after the determination of Albania's borders in 1913, the inhabitants of Northern Albania were plunged into deep poverty because their provinces were cut off from the markets of their natural ones that remained within the Yugoslav state.[21] The inhabitants of North Albania were suffering from a hunger crisis. Therefore they couldn't pay the taxes and obligations toward the state.

In addition to the problem of unfair taxation, some Christian Albanians complained that they were not guaranteed impartial justice vis-à-vis Muslim Albanians. According to them, Muslim Albanian officials tended to see things according to the "Turkish system." They thought the Albanian government "cunningly tries to please the majority, the Muslim element, violating every law and order". [22] Of course, it cannot deny the cases when functionaries and employees of the Albanian state administration abused their duties, violating the rights of Albanians of the Orthodox faith, especially when the latter showed "Hellenophile" feelings. For this reason, the *Drita* newspaper published in the city of Gjirokastra in the south of the country forcefully put forward the idea that since the Muslim Albanian population constituted the majority of the country's population, it had the responsibility and the difficult task of the development and progress of Albania after the Independence achievement, because the future of the Albanian state depended on this mission.[23]

The essence of the dissatisfaction of the Orthodox Albanians was related to the fact that a group of Muslim Albanians were landowners. At the same time, the political power in the country was in their hands. For these reasons, the leaders of the Albanian diaspora in the USA demanded the implementation of an Agrarian Reform,[24] as well as greater involvement in the state administration of the Albanian immigrants who came from the USA because the "patriots" who

[21] *TNA*, FO 371/ 5728. H. C. A. Eyres to Earl Curzon of Kedleston, Durrës, July 23, 1921.
[22] "Ca të mëmës, ca të njerkës!" [Some of the mother, some of the stepmother!], *Dielli*, nr. 2569 – (112), 28.03.1923, p. 8.
[23] "Muhamedanët dhe detyrat e tyre" [Muhammadans and their Duties], *Drita* [The light], Gjirokastër, 24.01.1923, p. 2.
[24] "Duhet bërë një revizim i dherave në Shqipëri" [A review of lands in Albania should be done], *Shqipëtari i Amerikës* [The Albanian of America], No. 25, Korçë, 7.04.1923, p. 2.

had been at the forefront of the national efforts felt discriminated by the Albanian state. Faik Konica [Faik Konitza], head of the Pan-Albanian Federation "Vatra" in Boston, USA, expressed how it was possible that those who came from the countries of the "Orient" were employed more easily in the Albanian administration than Albanians who came from America.[25] The position of F. Konica was supported in the Albanian Parliament by a part of deputies.[26]

To get to know the internal situation of Albania closely, the Council of the League of Nations sent an Investigative Commission to Albania. Professor Sederholm, sent by the League of Nations, wrote that a political disappointment is felt in Albania. The nationalists of Korça hoped that after the declaration of Independence of Albania, a new situation would be created, entirely different from the Ottoman administration. [27] Sederholm emphasized that after the creation of the Albanian state, some of the Orthodox Albanians had hoped that they would have more influence on the country's political direction as they believed to have a higher cultural level than the rest of the country's population. However, in dealing with trade, many educated Orthodox Albanians refused to take up state duties in the Albanian public administration. This attitude was considered by foreign observers a form of protest against Muslim Albanians. [28]

Foreign observers thought that the Orthodox Christians of South Albania were under the influence and pressure of the Greek state. This made it more difficult for them to integrate into the institutions of the Albanian state. Meanwhile, the observers thought that a part of the Orthodox Albanians had towards their Muslim ones came because they had a greater affection for the Greek state than for the Albanian state. So, they refused to work on strengthening the Albanian state for this reason.[29]

However, in the report that Professor Sederholm presented to the League of Nations, he emphasized that "the Hellenophile feelings of the majority of the Orthodox Albanians of the south should not be defined as Greek nationalism. Although the Christian Albanians preferred to call the province where they lived "Northern Epirus" and not South Albania, they nevertheless felt proud to belong to the Albanian race. Sederholm found that among the Muslim

[25] Valentina Duka, *Shqiptarët në rrjedhat e shekullit XX* [Albanians in the course of the 20th century], Tiranë: Panteon & Afërdita, 2002, p. 140.
[26] *Bisedimet e Këshillit Kombëtar*, Legjislatura e I [Talks of the National Council, the 1st Legislature], Tiranë: Nikaj, 1921, pp. 82-83.
[27] Joseph Swire, *Shqipëria. Ngritja e një mbretërie* [Albania. The Rise of a Kingdom], përkthyer nga [translated by] Kujtim Ymeri, Tiranë: Dituria, 2005, pp. 322-323.
[28] Prof. Sederholm, "Lidhja e Kombeve. Problemi Politik i Përgjithëshëm në Shqipërin' e Jugës" [League of Nations. The General Political Problem in Southern Albania], *Shqipëtari i Amerikës*, No. 43, Korçë, 11.08.1923, p. 3.
[29] *TNA*, FO 371/ 8531. Final Report of I. J. Sederholm of the League of Nations' Inquiry Commission on Albania, Geneva, April 6, 1923; *Ibid*, FO 371/ 8533. Narrative report of the British commissioner Col. Lieut. J. Giles to the Yugoslav-Albanian Delimitation Commission from June 17 to July 10, 1923, Struga, July 10, 1923.

Albanians, a small dose of fanaticism was observed. But, according to him, this came more from the superiority of the social position than from their religious fanaticism.[30]

Foreign observers noted that during 1923, the disputes between Muslim and Christian Albanians in Albania deepened more than the year before. This factor forced the Secretary General of the League of Nations to warn the Albanian government to end the abuses of its officials.[31]

Faced with external and internal pressure, the Albanian government was forced to withdraw from military cooperation with Turkey. The proposals of the Turkish side were rejected by the leaders of the Albanian government. The Turkish representatives were asked to leave Albania. In these circumstances, the Albanian Parliament approved a law according to which Albanians returned from Turkey were forbidden to enter the administration of the Albanian state without staying at least two years as private persons.[32]

CONCLUSIONS

In the early 1920s, the Albanian and Turkish governments began to cooperate more due to the common danger coming from Greece. From 1912 until this period, Greece did not give up its goal of annexing Southern Albania. Meanwhile, during 1920-1921, Greece did not officially recognize Albania. At the same time, in 1920, Greece was at the height of its "adventure" in the Asia Minor.

During the 1920s, the spread of national ideology intensified more among Muslim Albanians. In this direction, the victories achieved by the Turkish people under the leadership of Mustafa Kemal were also influenced.

Turkey decided to send to Albania a group of Turkish army officers of Albanian origin to help build up the Albanian state army. The presence of these officers was a tactical political move by the Turkish government of the Grand Assembly of Turkey led by Mustafa Kemal, which aimed to have the Albanians oppose Greece while the Turkish people's army was operating on the other hand.

The coming of the Turkish army officers in Albania alarmed the leaders of Albania's neighboring countries, who launched a fierce campaign against Albania's rapprochement with

[30] "Lidhja e Kombeve. Problemi Politik i Përgjithëshëm në Shqipërin' e Jugës" [League of Nations. The General Political Problem in Southern Albania], *Shqipëtari i Amerikës*, nr. 47, Korçë, 8.09.1923, p. 2.
[31] *TNA*, FO 371/ 8535. Robert Parr to Marquis Curzon of Kedleston, Durrës, November 28, 1923.
[32] Arkivi i Ministrisë së Punëve të Jashtme [The Albanian Ministry of Foreign Affairs's archive], (hereinafter: AMPJ), Dosja [File] (hereinafter: D.) 35, Viti [Year] (hereinafter: V.) 1924, p. 12, The Supreme Albanian State Council on the acceptance of Albanians coming from Turkey as experts and civil servants, September 10, 1924; H. Bello, *Marrëdhëniet shqiptaro-turke (1912-1939)...*, pp. 158-159.

Turkey. Greece did not act openly against the Albanian-Turkish cooperation, but it fueled discontent among the Greek minority and the Orthodox Albanian population living in southern part of the country and the Albanian diaspora in the USA. They came out against Albania's rapprochement with Turkey. This part of the population thought that with the increase of the Turkish presence in Albania, the power and political direction of the Albanian state would remain in the hands of the Muslim majority and Albania would turn into a "Little Turkey." Due to the tension of the political situation inside the country and the external pressure, the cooperation between the two sides began to fade.

REFERENCES

I. Unpublished archival sources

The British National Archives (TNA), *Foreign Office* (FO), Kew, London.

Files 371/5736; 371/6512; 371/5728; 371/8531; 371/8533; 371/8535;

Arkivi i Ministrisë së Punëve të Jashtme (AMPJ), D. 35, V. 1924.

II. Historiographical literature

Alpan, Nexhip - Kaçi, Nesip, *Shqiptarët në Perandorinë Osmane*, Tiranë: albin, 1997.

Bello, Hasan, *Marrëdhëniet shqiptaro-turke (1912-1939)*, botim i Institutit të Historisë – Qendra e Studimeve Albanologjike, Tiranë: Kristalina-KH, 2015.

Bisedimet e Këshillit Kombëtar, Legjislatura e I, Tiranë: Nikaj, 1921.

Duka, Valentina, *Shqiptarët në rrjedhat e shekullit XX*, Tiranë: Panteon & Afërdita, 2002.

Kaceli (Demirlika), Ilirjana, *Shqipëria dhe Turqia 1912-1939 – Nga ndarja drejt miqësisë*, Tiranë: Botimet M& B, 2022.

Lewis, Bernard, *Lindja e Turqisë moderne*, përkthyer nga Krenar Hajdëri, Tiranë: Shtëpia e Librit dhe Komunikimit, 2004.

Meta, Beqir, *Minoritetet dhe ndërtimi kombëtar në Shqipëri (1912-1924)*, Tiranë: Kristalina-KH, 2013.

Meta, Beqir,"Përpjekjet për konsolidimin e identitetit kombëtar në vitet 1920-1924", *Studime historike*, nr. 3-4, Tiranë: 2007.

Selenica, Teki, *Shqipënija më 1927*, Tiranë: Tirana, 1928.

Swire, Joseph, *Shqipëria. Ngritja e një mbretërie*, përkthyer nga Kujtim Ymeri, Tiranë: Dituria, 2005.

Tasi, Koço, *Tradhëtia dhe pabesia e dytë e Muhamedanve te Shqipnis*, Athinë: [nuk ka shtëpi botuese] 1929.

III. Newspapers and magazines

Bota e Re, nr. 6, Boston, Mass., 10.01.1923.

Dielli, nr. 2552 - (95), Boston Mass., 27.01.1923.

Dielli, nr. 2569 – (112), 28.03.1923.
Drita, Gjirokastër, 24.01.1922.
Gazeta e Korçës, nr. 71, Korçë, 25.03.1924.
Koha, nr. 151, Korçë, 27.10.1923.
Ora e Maleve, nr. 18, Shkodër, 11.08.1923.
Shqipëtari i Amerikës, nr. 25, Korçë, 07.04.1923.
Shqipëtari i Amerikës, nr. 47, Korçë, 08.09.1923.
Shqipëtari i Amerikës, nr. 43, Korçë, 11.08.1923.
The Daily Telegraph, London, 20.05.1921.
The Morning Post, London, 15.12.1922.
The Times, London, 20.06.1921.

ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY STUDY ON MAJAS CRAFT BOUQUET BUSINESS IN PEKALONGAN

Khofıfatul Alıvıa
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-1363-1034

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

Wılda Yulıa Rusyıda
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9756-2197

ABSTRACT

The business feasibility study, market and marketing perspectives are the main factors, because market and marketing perspectives determine whether or not an organization survives in business. This research aims to conduct a business feasibility study on the Majas Craft business as an evaluation and improvement material from the marketing aspect. The method used in this research is a qualitative method with descriptive data obtained through interviews, observations, document searches and questionnaires to strengthen data from consumers and literature studies. The results showed that Majas Craft fulfills the feasibility aspects both in terms of marketing aspects. Starting in terms of location selection close to the market, good and quality products and affordable prices starting from 35,000. However, there is a need to improve marketing strategies in terms of promotion. The research also produces a business strategy that can be carried out and shows that Majas Craft has competitive and profitable business prospects.

Keywords: Business Feasibility Study, Market Aspects, Marketing, Majas Craft, Bouquet.

1. INTRODUCTION

Business activities carried out by entrepreneurs cannot be separated from competition. Every business that will be run by business people must be based on strong considerations from all aspects. So that business feasibility analysis is needed by business people. Good planning in a business has an important role in favoring products in the competitive market(Kelayakan et al., n.d.).

Feasibility study is an activity of analyzing, assessing and examining various aspects for a project that will be implemented or has been implemented so as to provide a decision on the feasibility of the project in terms of both financial benefits and social benefits.

In a business feasibility study, market and marketing viewpoints are very likely to be a major factor, as market and marketing angles determine the endurance or disappointment of an organization in business. Showcasing in the viewpoint of business practicality is characterized as the arrangement of all business exercises intended to design, decide on costs, advance and appropriate products that can satisfy the needs and administrations for present and expected purchasers(Rofa et al., 2021).

The purpose of conducting a feasibility study is to avoid investing too much capital in activities that turn out to be unprofitable. Of course this feasibility study will cost money, but the cost is relatively small when compared to the risk of failure of a business/enterprise that involves a very large amount of investment(Rohmah, 2022).

Majas Craft is one of the MSMEs engaged in business in the field of craft for gifts. This business was established in 2021 and is located in Bojong. The products produced by this business range from bouquet, hampres, designs and others. With the many market demands, this business is increasingly innovating in fulfilling the market. A bouquet that was once identical to flowers is now more innovative such as a snack bouquet, money bouquet, hijab bouquet and many more. The more innovative products produced provide a positive response from the market so that the bouquet offered becomes a core product. In addition to Majas Craft bouquet products are also known as pamphlet design services, advertisements, MMT and others.

Intense competition is caused by the business of snack bouquet, money, headscarf is in a perfectly competitive market where there are many buyers and sellers, competitors are very easy to enter and exit the market. The biggest competitor in the snack bouquet business, money is another bouquet seller. Majas Craft needs to establish a Majas Craft Store so that it can focus more on competing with other bouquet businesses so that it can capture other bouquet markets. Majas Craft has not conducted a feasibility study and does not yet have a business plan as a guide to running a larger Majas Craft.

The marketing aspect is designed to plan the terms of pricing, promotion, and distribution of goods to the market. Likewise, in this study only focused on the marketing mix strategy carried out by the Owner of Majs Craft including product, price, distribution, and promotion. The marketing mix strategy in a business feasibility study is very significant to continue to evaluate both products, prices, distribution, and promotion because future competition will be tighter and a businessman must have designed the right marketing strategy(Purwanda & Permatasari, 2022).

The expected objectives of the feasibility study are to determine the condition of the internal and external environment of Majas Craft, to determine the feasibility of Mamjas Craft business, to know the company's strategy that can be done for the development of Majas Craft business and to know the prospects of a competitive and profitable business in Majas Craft business.

2. RESEARCH METHODS

The research method used is qualitative research methods. Qualitative research method is a study used to research on natural objects where the researcher is the key instrument, data collection techniques are combined, data analysis is inductive, and qualitative research results emphasize meaning rather than generalization.(Sugiyono, 2021). Data collection techniques in this study through observation, interviews and document collection. Informants in this study are the owners or business actors of Majas Craft bouquet.

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1 Research Result

Feasibility Analysis in Market and Marketing Aspects

From the results of interviews with Majas Craft business owners and actors, the analysis related to marketing is as follows:

1. Analysis of Consumer Interest or Market Demand

Demand for Majas Craft bouquet products will always be there and increasing due to the large number of market requests to give graduation gifts, exams, birthdays, proposals and others. Because in the current trend, bouquet is the most popular choice. From the survey results through questionnaires, many people, especially among students, choose a bouquet as a gift.

2. Competitor Analysis

Majas Craft competitors in the blood of Bojong and Kajen are closest to the majasCraft market such as the KOPMA UIN KH.Abdurrahman Wahid Pekalongan bouquet business. The three businesses have the same business, namely bouquets, hampres and crafts for other gifts.

3. Segmentation, Target Market and Market Position Analysis.

a. Segmentation

The Bojong and Kajen areas were chosen as markets because they are school areas from elementary school to college. With so many schools, the area is a suitable market for bouquet businesses on demand for students and college students to give gifts to others. In addition to these areas, the market chosen is the online market which has a wider reach.

b. Target Market

The target market chosen is from among teenagers, especially those who are in school and college. But it does not also limit the target market only among teenagers but can be for all groups from children to adults. The Target Market also does not see from social status because because the product can be reached according to the budget of each consumer starting from the price of 35,000.

c. Market Position

The products marketed have advantages in terms of good quality, attractive, with a small budget and consumer desires can give good gifts. Apart from good and quality products in terms of fast and good service and can deliver orders as intended. In terms of discounts and promotions are also often carried out so that they can attract customers to buy them again.

2. Marketing Mix Analysis

a. Product

Majas Craft has several craft products for gifts such as bouquet products. There are several kinds of bouquet products such as snack bouquet, money bouquet, hijab bouquet and many more. In addition to bouquet products, Majas Craft also has hampers, advertising design services, mmt and others. But the best seller in Majas Craft is a bouquet product, especially in a bouquet of snacks and money.

1) ValueProduct benefits

With this business, the community and students can easily get majas craft products to give gifts to others.

2) Price (Price)

The price given to Majas Craft products is relatively cheap because it provides prices according to the budget of the consumers themselves starting from the price of 35,000.

3) Promotion

Majas Craft business promotes through advertisements on social media on WhatsApp and Instagram.

4) Distribution (Place)

Majas Craft distributes directly and indirectly to consumers. Interact directly with consumers through COD, deliver to the destination or consumers come to the house to pick up the product

purchased. While indirectly through orders via WhatsApp and the product is sent to its destination.

3.2 Discussion

From the results of the study that the Majas Craft business exists because one of them is driven by a lot of market demand, this is reinforced by the theory. Marketing is a business practice arrangement intended to design, decide on the cost of advancing and appropriate products that can fulfill buyer desires and achieve target markets and friend goals(Saleh & Said, 2019).

4. CONCLUSION

Based on the results of the research that has been carried out, the following conclusions are obtained:

1) The biggest internal environmental factor in Majas Craft's business is strategic store location, while the smallest internal environmental factor is extra education related to the existence of a snack bouquet, money. The biggest external environmental factor in the Majas Craft business is that there are many well-known schools and campuses in the Bojong and Kajen areas, while the smallest external environmental factor is that the product is difficult to patent.

2) Majas Craft business meets the feasibility requirements to run both in market and marketing aspects.

3) Strategies that can be done for business development Majas Craft is a marketing strategy in promotion can be expanded through e-commerce such as shoppe, tiktok shop, Lazada and others so that the target market can be reached more widely.

5. ACKNOWLEDGMENTS

Our deepest gratitude goes to the parties who have contributed and supported this research, namely State Islamic University KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Mr. M. Taufiq Abadi, MM. as the supervisor of this research, Mbak Majalisatul Auliya as the owner and business owner of Majas Craft, as well as consumers of Majas Craft products who have helped in this research.

6. REFERENCES

Kelayakan, S., Dan, U., Plan, B., Florist, M. B., Study, B. F., Florist, M. B., & Plan, B. (n.d.). *Bidang ilmu manajemen*. 1–16.

Purwanda, E., & Permatasari, R. W. (2022). Analisis Studi Kelayakan Bisnis pada Pengembangan UMKM Usaha Tempe Pak Iwan Bandung ditinjau dari Aspek Produksi, Aspek Pemasaran dan Aspek …. *Jurnal Multidisiplin …*. https://journal.formosapublisher.org/index.php/mudima/article/view/301

Rofa, I. T., Meilani, A. R., Hasibu, N. M. an, & ... (2021). Analisis Aspek Pemasaran Dalam Studi Kelayakan Bisnis. *Journal of Vision …*.

https://journal.laaroiba.ac.id/index.php/visa/article/view/945

Rohmah, S. R. (2022). Social Media Marketing: Strategi Pemasaran Digital Era Modern (Sebuah Studi Literatur). *Hamka Insight*, *1*(1), 49–54. https://sscsi.org/journal/hamka/article/view/5%0Ahttps://sscsi.org/journal/hamka/article/download/5/14

Saleh, M. Y., & Said, M. (2019). Konsep dan Strategi Pemasaran. In *Analisis Standar Pelayanan Minimal Pada Instalasi Rawat Jalan di RSUD Kota Semarang* (Vol. 3).

Sugiyono, P. D. (2021). *Metode Penelitian Kualitatif (MS Sofia Yustiyani Suryandari, SE (Ed.)*. Alfabeta.

PROJECT STARLIGHT: ROBOT-EYE FOR (TURKISH) FOOTBALL PLAYER-TALENT-IDENTIFICATION

Zsolt Lajos KONTRA
Kodolányi János University and MY-X research team Hungary
ORCID ID: 0000-0002-9280-0560

László PITLIK
Dr., Kodolányi János University and MY-X research team Hungary
ORCID ID: 0000-0001-5819-0319

Keywords: sport-economics, talent-management, artificial intelligence, optimization, forecasting

Field of study: economics, finance, computer science

1. Introduction

Present status:

This thesis builds on research presented at the International Congress of Finance and Tax in Konya, Turkey on March 10-11, 2023. The initial research developed three human benchmarks, a robot-eye method, and a linear regression method for analysing Turkish football players (in honour of the hosting nation). The thesis expands upon this research by proposing new approaches that combines machine learning algorithms and expert analysis to improve the method. This research has important implications for the field of finance and economics, offering a new approach to accurately predict future outcomes.

1.1. Total Quality Management

Total Quality Management (TQM, source: https://en.wikipedia.org/wiki/Total_quality_management) is a management approach that has been embraced by organizations around the world. TQM is based on a comprehensive system that encompasses all aspects of the organization, from suppliers to customers, and involves all employees in the pursuit of quality.

It is a customer-focused approach that emphasizes continuous improvement, employee involvement, and evidence-based decision making. TQM originated in Japan in the 1950s and has since spread to organizations worldwide. The philosophy of TQM is that quality is not just the responsibility of a quality control department, but a shared responsibility of everyone in the organization. By focusing on improving processes, products, and services to meet or exceed customer expectations, TQM can lead to several benefits for organizations, including improved customer satisfaction, increased employee engagement, and better financial performance.

However, TQM is a dynamic and ongoing process that requires continuous improvement and adaptation to changing customer needs and market conditions.

1.1.1. Closed-loop feedback system (Robot inspecting its own robot-eye method)

One particularly intriguing aspect of this thesis is the fact that the AI method being used will be checking its own results. (Fig. 7.) This highlights the potential benefits of using AI in quality control and assurance, as it can not only provide more accurate and consistent results, but it can also verify those results independently.

By using an AI system to check its own results, a closed-loop feedback system is essentially created (source:

"https://learn.microsoft.com/en-us/archive/msdn-magazine/2019/april/machine-learning-closed-loop-intelligence-a-design-pattern-for-machine-learning") that can continually improve itself over time. This could lead to more efficient and effective quality control processes, resulting in improved product quality, customer satisfaction, and overall business performance.

Direction	0	0	0	1	0	0	
	Upper Quartile	Min.	Max.	Spread	Accuracy rate (%):	Slope of Market values avg. (eur):	Time Consumption
benchmark1a	773332	5111	13110000	3215879.981	80%	1276149	
benchmark1b	1339851	54610	13110000	3981084.815	71%	1957090	
benchmark1c	1704926	348844	2249291	953582	100%	1252899	
anti-discrimination-optimizing	1612034	91316	13110000	4391361.355	53%	2393055	
linear regression	1339851	54610	13110000	3980230.43	77%	1957745	
	Ranking (1-5)	Ranking (1-5)	Ranking (1-5)	Ranking (1-5)	Ranking (1-5)	Ranking (1-5)	Ranking (1-5)
benchmark1a	5	5	1	2	2	4	3
benchmark1b	4	4	1	4	4	3	3
benchmark1c	1	1	5	1	1	5	3
anti-discrimination-optimizing	2	2	1	5	5	1	1
linear regression	3	3	1	3	3	2	1

1. Figure Closed-loop feedback system

source: own presentation /https://miau.my-x.hu/miau/299/xR/ (Sheet = Sheet 2 Range = A1:H15)

Overall, this thesis presents a promising exploration of the potential benefits of using AI in quality control and assurance, and the use of a closed-loop feedback system to continually improve these processes is an interesting and innovative approach.

1.1.2. Possible Integration of Machine Learning Algorithms

Machine learning algorithms are a type of artificial intelligence that can analyse large volumes of data and identify patterns and trends that can be used to improve quality control processes. By integrating machine learning algorithms with closed-loop feedback systems, organizations can create more intelligent quality control systems that can adapt to changing circumstances and improve over time.

One of the main benefits of integrating machine learning algorithms with closed-loop feedback systems is that it can enable identifying areas of weakness in quality control processes. For example, machine learning algorithms can be used to analyse data from quality control inspections to identify patterns of defects that may indicate problems in the production process. By identifying these patterns, it can take a quick corrective action to improve the production process and reduce the risk of defects in the final product.

Another benefit of integrating machine learning algorithms with closed-loop feedback systems is that it can help organizations to continually refine and improve their quality control processes. By analysing data from quality control inspections and other sources, machine learning algorithms can identify potential opportunities for improvement and provide recommendations for changes to the production process.

Overall, the integration of machine learning algorithms with closed-loop feedback systems has the potential to transform the way organizations approach quality control. By leveraging machine learning technologies, organizations can improve the efficiency and effectiveness of their quality control efforts, leading to improved product consistency, results and customer satisfaction.

1.2. Further development of the research

"In the next chapter, "Further Development of the Research," the ongoing progress of the study will be explored. The subsections include "Robot vs. Human – AI vs Human Methods," where the differences between robotic and human approaches to the research are analysed, and "AI-Human Collaboration," where the potential for collaboration between artificial intelligence and human researchers to enhance the quality of the findings is examined. Additionally, in subsection "Advanced Quality Control Techniques Based on Closed-Loop Feedback Systems," advanced quality control techniques will be discussed, highlighting the importance of using closed-loop feedback systems to ensure the accuracy and consistency of the results."

1.2.1. Robot vs. Human – AI vs Human Methods

While AI systems have shown great promise in many fields, including quality control and assurance, human judgment and expertise may still be necessary to achieve the highest levels of accuracy and quality control. It is possible that in certain situations, human methods may outperform AI methods in terms of accuracy and efficiency. However, it's worth noting that, AI systems are continually improving, and as they learn from their mistakes and are updated with new data, their performance is likely to improve as well.

Furthermore, while humans may be better at certain tasks, AI systems are often better at handling large amounts of data and performing repetitive tasks without getting tired or making mistakes.

Although AI systems have shown great promise in many fields, including quality control and assurance, they are not infallible. The performance of five different methods was compared in this study: three human benchmarks (1a, 1b, and 1c cf. 3.3.), a classic linear regression model, and an anti-discrimination model. These methods were evaluated based on several metrics, including the upper quartile, minimum, maximum, spread, accuracy rate, and slope of the average market values.

When looking at pure results, the human benchmark 1c achieved the best performance with a 100% accuracy rate, but the lowest earnings of approximately 1 250 000 euros. In contrast, the anti-discrimination model (AI) had a 53% accuracy rate at the time of writing, but nearly 2.4 million euros in earnings, the highest among all methods tested.

When considering time consumption as a factor, it should be noted that the AI model has a significant advantage over human benchmarks. The model was already developed and ready to use, while the benchmarks had to be invented, researched, and tested. This highlights an advantage of using AI in quality control and assurance, as it can potentially save time and resources in the long run.

In addition to comparing the performance of different methods, it is important to note that the use of AI in quality control and assurance has the potential to create a closed-loop feedback system that can continually improve itself over time. This system can not only provide more accurate and consistent results but also verify those results independently, which is particularly intriguing.

Moreover, the use of AI can reduce the risk of bias and discrimination in the quality control process. For example, the anti-discrimination model used in this study was specifically designed to identify and address potential biases in the data. However, it is important to recognize that the use of AI in quality control and assurance also raises ethical concerns, such as the potential

for AI to perpetuate or even amplify existing biases and discrimination. Therefore, it is crucial to ensure that AI systems are designed and implemented in an ethical and responsible manner, with appropriate safeguards and oversight in place.

In summary, the comparison of different methods in this study suggests that while human benchmarks may outperform AI systems in some cases, the use of AI in quality control and assurance has several advantages, including the ability to handle large amounts of data, perform repetitive tasks without getting tired or making mistakes, and save time and resources. The potential for AI to create a closed-loop feedback system that can continually improve itself over time is also a significant advantage. However, it is important to address ethical concerns and ensure that AI systems are designed and implemented in an ethical and responsible manner.

1.2.2. AI - Human Collaboration

Furthermore, a collaborative approach can also help address some of the ethical concerns related to the use of AI in quality control and assurance. By involving human workers in the decision-making process, there is a greater likelihood of identifying and addressing potential biases and discrimination.

One example of a successful human-AI collaboration in quality control and assurance is the use of image recognition software in the food industry. AI systems can quickly and accurately identify defects or contaminants in food products, which can help reduce the risk of foodborne illness. However, human workers are still necessary to oversee and make final decisions on quality control and assurance, especially when it comes to more complex or subjective evaluations.

Another example is in the healthcare industry, where AI systems can assist in identifying potential medical errors or discrepancies in patient data. Human workers can then use their clinical expertise to make decisions on how to address these issues.

To ensure successful human-AI collaboration, it is important to establish clear communication and roles between human workers and AI systems. Human workers should be trained on how to effectively use and interpret AI results, while AI systems should be designed with human oversight and feedback in mind.

Moreover, it is important to consider the ethical implications of human-AI collaboration, such as the potential for AI systems to replace human workers or perpetuate existing biases. It is crucial to ensure that AI systems are designed to augment human abilities, not replace them, and that they are developed in an ethical and responsible manner.

In summary, a collaborative approach that leverages the strengths of both human workers and AI systems is likely to result in the most effective quality control and assurance processes. By

combining the automation and efficiency of AI with the creativity and decision-making abilities of human workers, more accurate, efficient, and ethical quality control and assurance processes can be created.

1.2.3. Advanced Quality Control Techniques Based on Closed-Loop Feedback Systems

Closed-loop feedback systems can also be used to implement advanced quality control techniques that can help organizations to improve the consistency and quality of their products and services. (cf. 6.1.1.) One example of an advanced quality control technique is Statistical Process Control (SPC).

SPC involves using statistical methods to monitor and control the production process in real-time. By continuously monitoring the process and measuring key performance indicators (KPIs), any deviations can be quickly detected from the norm and take corrective action to ensure that the final product meets the desired specifications.

Another advanced quality control technique is Six Sigma, which is a data-driven approach to quality control that focuses on minimizing variation and defects in the production process. Six Sigma uses statistical methods to analyse the production process and identify areas for improvement. This approach can lead to significant improvements in product quality, customer satisfaction, and overall business performance.

Closed-loop feedback systems can also be used to implement Total Quality Management (cf. 6.1.), which is a management approach that seeks to improve the quality of an organization's products and services by involving all employees in a continuous improvement process. By using closed-loop feedback systems to collect data and feedback from employees at all levels of the organization, organizations can identify areas for improvement and implement changes to improve the quality of their products and services.

Overall, closed-loop feedback systems offer a wide range of advanced quality control techniques that can help organizations to improve the consistency and quality of their products and services. By using these techniques, organizations can reduce the risk of errors and defects, improve customer satisfaction, and increase overall business performance.

1.3. Path to Foundation Program (Start-up)

In this chapter, the path to establish a foundation program (start-up) for the research is discussed. The "Human Resources (HR)" subsection examines the future of AI from an HR perspective and its impact on the research. The "Funding Program (Win-Win Scenario)" subsection explores how a mutually beneficial arrangement for funders and players can be created during the recruitment process. Finally, the "Marketing" subsection outlines strategies for promoting the program and reaching the target audience.

1.3.1. Human Resources (HR)

As AI technology continues to evolve and become more advanced, it is likely that more and more jobs will require workers to collaborate with AI systems.

This may require workers to develop new skills, such as the ability to understand and work with AI systems, as well as the ability to analyse and interpret the data that those systems produce.

In many fields, the use of AI systems may become increasingly commonplace, such as in healthcare (source:"https://nanonets.com/blog/ai-in-healthcare/"), where AI can be used to help diagnose diseases or in manufacturing, where AI can help streamline production processes.

However, it's worth noting that as AI becomes more advanced, there may also be concerns around job displacement and the need for workers to retrain or acquire new skills in order to remain competitive in the job market.

From a scientific perspective, the use of AI in quality control and assurance can help to improve the accuracy and reliability of scientific research and experimentation.

In everyday life, the use of AI in quality control and assurance can lead to higher quality products and services, as well as more efficient and effective processes.

However, there may also be concerns around issues such as privacy, data security, and the potential for bias in AI systems.

As AI technology continues to evolve, it will be important to carefully consider the ethical implications of its use in quality control (cf. 6.3.1.) and assurance, as well as its impact on society as a whole.

The use of AI in quality control and assurance can have significant implications for Human Resources departments.

As AI becomes more advanced and capable, it may be able to take over certain tasks that are currently performed by human workers, such as data analysis or quality control inspections.

This could potentially lead to job displacement, which could have a significant impact on workers and their families.

However, it's important to note that AI can also bring new opportunities and create new jobs, particularly in fields such as data science or AI development.

Human Resources departments may need to adapt their hiring practices and job training programs in order to keep up with the changing demands of the job market.

This may include placing a greater emphasis on skills that are less easily automated, such as creativity, problem-solving, and emotional intelligence.

Additionally, HR departments will need to be mindful of the potential for bias in AI systems, particularly in areas such as hiring and performance evaluation.

It will be important to ensure that AI systems are designed and implemented in a way that is fair and unbiased, and that human workers are trained to use and interpret AI data in a responsible and ethical manner.

Overall, the use of AI in quality control and assurance has the potential to significantly impact the role of Human Resources in organizations, and it will be important for HR departments to stay informed and adapt to these changes to remain competitive and effective.

In the context of scouting and selecting footballers, AI can be used to analyse player data, such as performance statistics and physical attributes, in order to identify high-potential players. This can help HR departments to make more informed decisions about player recruitment and development.

The use of AI in scouting and selecting footballers has the potential to improve the effectiveness and efficiency.

1.3.2. Funding Program (Win-win scenario)

The first step in creating funding packages is to carefully analyse the data and results that have been already created. This may involve using economic calculations such as net present value (NPV, Fig 8.), internal rate of return (IRR, Fig. 12.), return of investment (ROI, Fig. 10.), profitability index (PI, Fig 11.) and the brand-new metric: **expected Return (xR)** (Fig.8., 9.)

Packages	Fundings (EUR)	Payment (EUR)	expected Return /xR/ (EUR)	Return on Investment (ROI) %	Profit/Net Income (EUR)	Net Present Value (NPV)	Profitability Index (PI)	Internal Rate of Return (IRR)
1c (Proto)	€ 13 800 000	€ 31 125 000	€ 17 325 000	126	17325000	9192815	1.67	45.00%
SA (Giant)	€ 29 185 500	€ 132 118 250	€ 102 932 750	353	102932750	1255660	1.04	10.77%
LR (Balanc	€ 32 131 000	€ 139 550 750	€ 107 419 750	334	107419750	4558569	1.14	12.41%

2. Figure: Funding package calculations

source: own presentation / https://miau.my-x.hu/miau/299/xR/ (Sheet = Fundings Range = A1:L4)

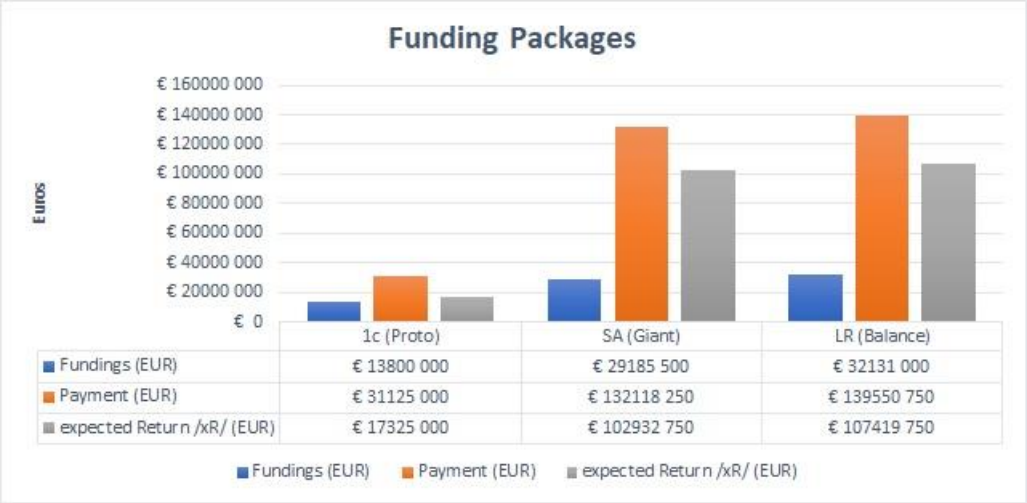

3. Figure: Funding packages

source: own presentation / https://miau.my-x.hu/miau/299/xR/ (Sheet = Fundings)

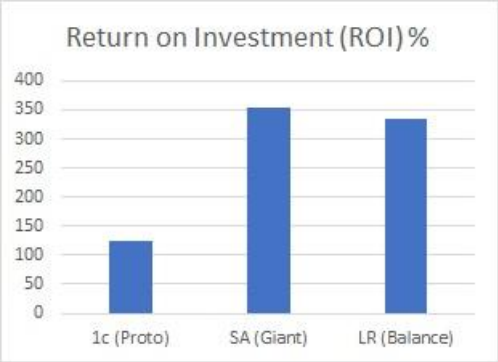

4. Figure: Return on Investment

source: own presentation / https://miau.my-x.hu/miau/299/xR/ (Sheet = Fundings)

5. Figure: Profitability Index

source: own presentation / https://miau.my-x.hu/miau/299/xR/ (Sheet = Fundings)

6. Figure: Internal Rate of Return

source: own presentation / https://miau.my-x.hu/miau/299/xR/ (Sheet = Fundings)

Might creating a conservative package that is focused on low-risk, lower-return fundings, a moderate package that offers a balance of risk and return, and a more aggressive package that is focused on high-risk, extremely high-return fundings.

Each funding package should include detailed information about the fundings that are included, as well as the expected returns and risks associated with each funding.

It's important to keep in mind that investing always involves risk, and that past performance is not a guarantee of future success. As such, it's important to be transparent with investors about the risks involved in each funding package, and to provide them with the information they need to make informed decisions.

Additionally, it's important to ensure that the funding packages are aligned with the values and goals of your organization. For example, if your organization has a focus on sustainability, you may want to include fundings.

Finally, it's important to be flexible and adaptable in your approach to funding packages. As market conditions change and new data becomes available, you may need to adjust your funding packages to ensure that they remain relevant and effective.

This situation can be described as a win-win scenario where both the club and the player benefit. It can be seen as a smart funding by the club to buy a young player with high potential for a low value and develop their skills, which can increase their value in the future. At the same time, the player benefits by having the opportunity to develop their skills in a professional setting and potentially increase their earnings and career prospects. Overall, this is a mutually beneficial situation for both parties involved.

1.3.3. Marketing

To create a strong branding identity for Starlight's funding packages, it's crucial to choose names that accurately reflect the content and risk level of each package. For instance, the low-risk funding package can be named "Starlight Proto," while the high-risk funding package can be called "Starlight Giant." These names should be distinctive and memorable to differentiate Starlight's funding packages from other organizations. (cf. 6.3.2.)

In addition to Starlight Proto and Starlight Giant, there is also the "Starlight Balance" funding package, which is designed for investors seeking a moderate level of risk and return. This package offers a balanced mix of investments across different leagues and player positions, with a focus on maximizing returns while minimizing risk.

Each of these funding packages is designed to meet the needs of different types of investors, from those seeking a low-risk, low-return investment to those looking for a high-risk, high-return opportunity. By carefully selecting names that accurately reflect the content and risk level of each package, Starlight can help investors make informed decisions about which package is right for them, while also building a strong and distinctive brand identity in the market.

In addition to choosing the appropriate names, Starlight should develop a visual identity or logo that represents the organization and its funding products. This brand identity should resonate with the target audience and reflect the values of Starlight, such as professionalism, passion for football, and commitment to developing young talents. (Fig. 13.)

7. Figure: An example of a logo design

source: own design

Starlight can leverage social media platforms such as Twitter, Instagram, and Facebook to showcase the success stories of young talents scouted and developed by the organization. This will help to build a strong online presence and increase brand awareness among football fans. Starlight can also organize local football tournaments and events to engage with the community and build a loyal fan base. These events can also serve as a platform to identify new talents and provide them with an opportunity to showcase their skills.

Collaborating with football clubs can help to strengthen Starlight's reputation as a reliable talent scout and developer. This can involve providing scouting services, developing youth academies, or even partnering with clubs to co-own players' rights. Sponsorship deals with football clubs, tournaments, or individual players can be an effective way to increase brand exposure and establish Starlight as a reputable brand in the football industry.

Starlight can create content that provides insights and tips on football scouting and talent development. This can include blog posts, videos, and webinars. By providing value to the football community, Starlight can position itself as a thought leader in the industry.

Overall, Starlight should focus on its core values and strengths and communicate them effectively through various marketing channels to establish itself as a reputable brand in the football industry. By doing so, Starlight can attract more talented footballers to work with the organization and provide investors with a unique funding opportunity.

2. Future Advancements

Based on the results of this study, there are several avenues for future research that can help to improve the process of analysing footballers' positions and team tactics, as well as fine-tune the robot-method to make it more effective and attractive to potential investors.

One key area for improvement is the gathering of more data. While the dataset used in this study was sufficient for the purposes, expanding the dataset to include players from other regions and leagues would provide a more diverse set of data to work with. This could enable us to identify new patterns and relationships between player attributes and value, and test whether the same set of attributes and methods are effective in other contexts. Additionally, gathering more data on external events and other factors that can impact player value, such as injuries and player behaviour, could help to make the predictions more accurate and reliable.

Another area for improvement is the development of more sophisticated analysis techniques. While the methods used in this study were effective in generating profits, they were relatively simple compared to some of the more advanced statistical and machine learning methods that are available. Future research could explore the use of more advanced techniques, such as neural networks or deep learning algorithms, to identify even more subtle patterns and relationships in the data.

Additionally, the accuracy of the predictions could be further improved by incorporating more detailed information about team tactics and player positions. Positional data was used in the analysis, but there is still much to be learned about the nuances of different positions and how they impact player value. In the future, more granular approaches to positional analysis could be explored, such as examining specific attributes that are important for different positions or using advanced techniques such as spatial analysis to understand the relationship between player movement and value.

Finally, the insights gained from this study could be used to adjust the funding packages and make them more attractive to potential investors. By demonstrating the effectiveness of the robot-method in generating profits, the funding packages could be tailored to meet the needs

and preferences of different types of investors. For example, packages could be offered that focus on specific leagues or player positions or offer different risk levels depending on the funders' appetite for risk.

In summary, much can be gained from further research in this field, including the expansion of the dataset, the development of more sophisticated analysis techniques, and the fine-tuning of the robot-method to make it even more effective and attractive to potential investors. By continuing to explore these avenues, a better understanding of the complex factors that influence player value can be achieved, and stable positive financial indexes for the funders can be created.

3. Summary

Present status:

Moneyball (Miller, 2011/ Lewis, 2003), the American sports drama film can be interpreted as a massive initialization towards data-driven decision making in the sport-economics. Parallel, (inter-)national rankings in all sport disciplines should support the decision making e.g., in talent management (of footballers) and/or in case of sport bets. On the other hand: the talent-management is and will also be a kind of forecast-oriented activity.

Goal/Task:

The goal is simple and trivial: creating a robot being better than the human benchmarks concerning talent-management (c.f. identification of football players here and now having a massive potential in the future, where this potential can be interpreted as the trend of the monetary value development of a football player). If the goal is simple, so the task is also trivial: searching for new knowledge representation forms (models) being capable of better filtering young talents than the human experts do it.

Solution:

The human solution (the benchmark) can be automated - like the searched AI. The human expert can derive correlation values between the economic value of the focused footballer set and each descriptive phenomenon (like Aggression, Corners, Crossing, Dribbling, Finishing, FirstTouch, Freekicks, Heading, LongShots, Longthrows, Marking, Passing, PenaltyTaking, Tackling, Technique, Anticipation, Bravery, Composure, Concentration, Vision, Decisions, Determination, Flair, Leadership, OffTheBall, Positioning, Teamwork, Workrate, Acceleration, Agility, Balance, Jumping, LeftFoot, NaturalFitness, Pace, RightFoot, Stamina, Strength, Consistency, ImportantMatches, Versatility, Adaptability, Ambition, Loyalty, Pressure, Professional, Sportsmanship, etc.). The source of the data is: https://www.sigames.com/ / SI Games. The human expert selects a relatively small number of

these attributes (e.g., 5) having high correlation levels in the past (year-by-year). Then, the entire set of footballers will be filtered based on age and the level of the selected attributes.

Thresholds can be constant or even pre-defined through formulas (like MODUS). The human expert (the talent-fisherman) is good, if the ratio of the players with value-increasing-trend in the selection is high. The own AI should optimize the human-like analytical process.The goal of the task is therefore to create a robot that is better than human experts at talent management in football, specifically in identifying young football players with a high potential for future monetary value development. The task involves searching for new knowledge representation forms (models) that can better filter young talent than human experts. The human solution, which serves as the benchmark, involves selecting a relatively small number of attributes that have high correlation levels with the economic value of a set of football players. The human expert selects these attributes based on past data and filters the entire set of players based on age and the level of the selected attributes. The goal is to optimize the human-like analytical process to make the AI even better than the human expert.

Already closed experiments:

Based on the data concerning Turkish footballers in 2017, 129 players were analysed with a focus on 46 professional attributes related to the players' values from 2017 to 2022 each year. The top 5 attributes that had the most influence on a player's value were Composure, Passing, Anticipation, Decisions, and Stamina. After further filtering for players under the age of 23, 28 desired players were selected from the original 129. The experiment then started with setting the values of the top 5 attributes (Composure, Passing, Anticipation, Decisions, and Stamina) to 9, 10, 11, and 12, which resulted in the following outcomes. Results:

66 players with 21.5% accuracy and 313 083 euros/year in earnings. / 39 players with 20.5% and 490 883 euros/year in earnings.

15 players with 20.0% and 250 579 euros/year in earnings. / 4 players with 50.0% and 377 351 euros/year in earnings

Another approach was to calculate the mode of each of the top 5 attributes and add them up, giving a total of 52 points out of 100 (as the attributes rating goes from 1 to 20, with 20 being the best). This resulted in 36 players with 13.9% and 472 479 euros/year.

There was yet another approach where the top attribute (Stamina) was replaced by another positively correlated attribute, Pace (rank 15). The following results were obtained using the same filtering method as before:

20 players with 80.0% and 1 276 149 euros/year in earnings. / 14 players with 71.4% and

1 957 090 euros/year in earnings. / 3 players with 100.0% and 1 252 899 euros/year

Finally, the robot-eye method (similarity analysis - https://miau.my-x.hu/myx-free/) resulted in 2 393 055 euros/year in earnings, while the regression method resulted in 1 957 744 euros/year in earnings.

Discussion:

The goal of this project is to create a robot capable of outperforming human experts in talent management for football, specifically in identifying players with high potential. The human method involves selecting a few attributes, such as anticipation, composure, and stamina, that have a high correlation with the player's monetary value, and then filtering players based on age and the level of these attributes.

However, this approach can result in errors or low success ratios if the number of attributes chosen, or the minimum level of these attributes is too high. The robot-eye, with its ability to see complex patterns in raw data, can increase the success ratio through solver-based processes. The publication focuses on player scouting using data obtained from football and aims to lay the foundation for a talent recognition system to help young players who are stuck in the grid, based on their position, or playing style.

The research is based on six years of data from over 150 000 real football players and involves determining development patterns and prominent developments through anti-discrimination analysis.

This research also seeks to answer the question of whether it's possible to determine five essential attributes for being an excellent football player.

Additionally, this research has resulted in the development of a new metric called **xR (expected Return)**, which can be used to determine a player's valuation change based on their attributes. The main advantage of this project is the creation of a closed-loop feedback system that surpasses human experts in talent management for football. This is achieved through the robot-eye's ability to identify complex patterns in raw data, increasing the success ratio of player scouting. The system's effectiveness has been demonstrated by the high correlation between **xR** and actual player valuations, as well as the successful identification of players with high potential.

The **Potential Performance Index (PPI)** is a methodology that uses performance analytics to evaluate and predict the potential performance of athletes in sports general. **PPI** is a quantitative metric that takes into account multiple factors such as physical attributes, skills, and game intelligence to provide a comprehensive evaluation of an athlete's potential to perform at a high level. The **PPI** is designed to help coaches and scouts identify talented athletes who have the

potential to succeed at the professional level, as well as to help athletes track their own progress and identify areas for improvement.

The target audience for this research is vast, as football is the most popular sport worldwide, with billions of people watching it according to FIFA, and the research has applications for a variety of groups, including clubs, scouts, media platforms, journalists, and IT developers and startups.

Future:

In the future of talent management in football, a more comprehensive approach to data analysis will be necessary to effectively evaluate player potential. While individual attributes remain an important consideration, it will also be crucial to evaluate a player's fit within the team dynamic and their contribution to the overall capabilities of the team. This shift towards a more team-focused approach will require a sophisticated data analysis system that takes into account both individual attributes and team dynamics. This research has already laid the foundation for a potential startup, which can even generate interest in the startup community among clubs, scouts, media platforms, journalists, and IT developers.

References

Author	Year	Content	Publisher	URL	Last Download
SI Games	2017-2022	Football Manager	Sega	https://www.sigames.com/	2023.04.14.
Michael Lewis	2003	Moneyball: The Art of Winning an Unfair Game	W. W. Norton & Company	https://www.amazon.com/Moneyball-Art-Winning-Unfair-Game/dp/0393324818	2023.04.14.
Bennett Miller	2011	Moneyball (film)	Sony Pictures	https://www.sonypictures.com/movies/moneyball	2023.04.14.
Chris Anderson	2013	The Numbers Game	Penguins Book Limited	https://www.penguinrandomhouse.com/books/314351/the-numbers-game-by-	2023.04.14.

and David Sally				chris-anderson-and-david-sally/	
Miléna Gergics	2021	"The Robot-coach"	MY-X research team Hungary	https://miau.my-x.hu/miau/281/robotedzo.pdf	2023.04.14.
Zsolt Lajos Kontra, MY-X research team Hungary	2023	Demo-Url	MY-X research team Hungary	https://miau.my-x.hu/miau/297/starlight_v1.xls	2023.04.14.
Ryan Baldi	2022	Article on "Moneyball"	The Guardian	https://www.theguardian.com/sport/2022/jun/21/moneyballs-nick-swisher-most-players-were-signing-cards-we-were-signing-books	2023.04.14.
Zak Garner-Purkis	2020	Article on Liverpool FC approach	Forbes	https://www.forbes.com/sites/zakgarnerpurkis/2020/09/28/why-liverpools-scientists-will-decide-the-premier-league-title/	2023.04.14.
Training Ground Guru	2022	Article on Manchester City FC approach	Training Ground Guru	https://trainingground.guru/articles/mistry-promoted-as-man-city-continue-to-grow-data-science-department	2023.04.14.

Scisports	2021	Article on Vahe Tanielian	Scisports	https://www.scisports.com/scouting-sessions-how-data-analytics-is-used-in-major-league-soccer/	2023.04.14.
Opta sports	1996	Sports analytics	Stats Llc.	https://statsperform.com/opta	2023.04.14.
Prozone Sports	1998	Sports analytics	Prozone Sports Ltd.	http://www.prozonesports.com	2023.04.14.
Football Radar	2010	Sports analytics	Private limited Company	https://www.footballradar.com/	2023.04.14.
Wyscout	2004	Sports analytics	Hudl	https://wyscout.com/	2023.04.14.
Statsbomb	2016	Sports analytics	Private	https://statsbomb.com/	2023.04.14.
Abhas Ricky	2019	How Data and Analytics Are Changing the Sports Industry	Forbes	https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2019/01/31/how-data-analysis-in-sports-is-changing-the-game/	2023.04.14.
Nick Ismail	2017	How big data is changing the way football is played	www.information-age.com	https://www.information-age.com/cloud-based-data-analytics-taken-	2023.04.14.

				world-professional-football-6533/	
GuideToFM	2018	Player Attributes	GuidetoFM	https://www.guidetofm.com/players/attributes/	2023.04.14.
Espen	2020	Football Manager Player Attributes & Hidden Attributes Explained	Passion4FM	https://www.passion4fm.com/football-manager-player-attributes/?amp=1	2023.04.14.
MY-X research team Hungary	2004	Guide to Similarity Analysis	: Innoreg Regional Innovation Agency of Central-Hungary Khe.	https://miau.my-x.hu/miau/196/My-X%20Team_A5%20fuzet_EN_jav.pdf	2023.04.14.
Unknown	2023	Article on Total Quality Management	Wikipedia	https://en.wikipedia.org/wiki/Total_quality_management	2023.04.14.
Geoff Hulten	2019	Article on Closed-loop feedback system	Microsoft	https://learn.microsoft.com/en-us/archive/msdn-magazine/2019/april/machine-learning-closed-loop-intelligence-a-design-pattern-for-	2023.04.14.

				machine-learning 04/01/2019	
Sathya Jameson	a year ago (2022)	Article on AI in Healthcare	Nanonets	https://nanonets.com/blog/ai-in-healthcare/	2023.04.14.
Zsolt Lajos Kontra, MY-X research team Hungary	2023	own research	MY-X research team Hungary	https://miau.my-x.hu/miau/299/xR/	2023.04.14.

ENGAGEMENT IN SPORT CONSUMPTION: A LITERATURE REVIEW

Marjan Shirahmad
PhD student, University of Sopron, Alexandre Lamfalussy Faculty of Economics, Hungary

Customer engagement has received significant attention from marketing researchers in the last decade. Engaged customers, typically, display greater brand loyalty and satisfaction and stimulate new product development. This paper investigates this concept in the context of sport engagement regarding fans. More than 174 papers were downloaded from Scopus, Google Scholar, and Research Gate. After the reduction, 29 papers were used. This research aims to determine all that is known about fan engagement and the actual paper they wrote about it.

Keywords: Sports engagement, Fan engagement, Athlete engagement, Scoping review

JEL Codes: L83, Z20, Z32

ALBANIAN`s ATTITUDES TOWARD SECOND HAND GOODS AND THEIR ONLINE PLATFORMS USE – A MINDSET ANALYSIS

Ardita TODRI
Assoc. Prof. Dr., University of Elbasan "Aleksandër Xhuvani", Economics Faculty, Finance and Accounting Department
ORCID ID: 0000-0002-3825-0780

Petraq PAPAJORGJI
Emeritus Prof. Dr., European University of Tirana, Engineering Faculty, Software Engineering Department
ORCID ID: 0000-0002-3833-5215

ABSTRACT

This study examines Albanians` attitudes toward second-hand goods use via online platforms regardless of their financial and social status. Thus, a complex online experiment using the new technology known as Mind Genomics is developed and delivered to university students and their professors, provided they have experienced or not second-hand goods online platforms. A total of 2.355 students and professors of higher education institutions in Albania participated in the study. They provided personal data such as gender and age and indicating the category to which they pertain, such as 1. I like to renew my wardrobe often; 2. I follow the fashion without paying an exorbitant price; 3. I make a profit from selling clothes & accessories I do not use anymore; 4. I am part of the second-hand business without major investments. The research results confirm that users prefer second-hand goods but only sometimes use dedicated online platforms. It also found that outlet configuration is the most preferred one, followed by individual sale, blogger, and vintage shop configuration. The second-hand goods business approach via online platforms proves that users benefit the most from buy and resale opportunities and promotion days. In addition, Albanians think that the evolving second-hand goods business phenomenon will increase banking services and create more employment opportunities and advances in technology development. This study is an example of using technology as a service.

Keywords: Second hand goods business, Online platforms, Mindset, Mind Genomics.

1. Introduction

This paper explores Albanians` attitudes toward second-hand goods, and their online platforms use. People frequently discard clothes independently from their potential lifetime, considering fashion trends and other related reasons. Thus, those clothes still have value, can be resold, and

are referred to as second-hand clothes (SHC). Traditionally in ex-communist countries, as part of family inheritance, clothes and other necessary goods often passes across the generations (Makarovič and Dolenc, 1995). The last attitude exclusively belonged to the lower social class, almost considering that the possibility of buying/selling second-hand clothes/goods at the time was inexistent. Later in these countries, international charitable organizations strategically exploited the collection of used clothes options. They have resold them to raise funds to invest in development projects (Hansen 2004). Used clothes are collected through 'drop-off' containers belonging to charitable organizations and local charity shops (Farrant, Olsen & Wangel, 2010).

Albania has also benefited from these projects and various supportive options, including the direct providence of used clothes distributed from national affiliations of charitable organizations. Therefore, in Albania used clothes were initially used for personal use by poor people. Since then and even nowadays, the poor society strata have sold old clothes in the local markets. A profitable business used to fight poverty. Meanwhile, this business formula is further developed by entrepreneurs through dedicated second-hand shops, business websites, and social media networks (i.e., Facebook and Instagram). The turnover of these businesses is significantly increased over the years. The same trend is expected even worldwide. Thus, the second-hand clothing market is expected to reach above USD 27.5 billion by 2029 from USD 8.6 Billion in 2020 (exactitudeconsultancy.com). These numbers show that consumers are more responsible for shopping (Nakano 2006). In support of this business exist powerful online platforms, such as Flyp, Vestiare Collective, Grailed, ThredUP, Depop, eBay, Vinted, Poshmark, Asos Marketplace, and Mercari (sustainablejungle.com), to name a few.

Moreover, the advancements in Information and Communication Technology, the global economic crisis, and environmental awareness have pushed consumers toward new forms of second-hand clothes (Koopman et al., 2014, Buda and Lehota, 2016, Pouri and Hilty, 2018). On these platforms, users can interact through various configurations such as individual, second-hand shops, and bloggers, to name a few.

The presented paper evaluates Albanians` attitudes toward second-hand goods and their online platforms.

The research initially addresses the use, configuration, and benefits of online platform exploitation for second-hand goods buying and selling purposes (Han, Nunes & Drèze, 2010; Turunen et al., 2020). The evaluation method used is called Mind Genomics. This technology uses statistical models, data mining, and clustering techniques to understand what pushes people to make certain decisions (Moskowitz et al., 2006).

12. The data used in the study pertain to second-hand goods consumers via online platforms regardless of their financial and social status. Participants of this study are university students and their professors.

13. This paper tries to contribute to the existing literature in three different ways. First, this study addresses the attitudes and benefits of consumers exploiting second-hand goods online platforms. This research helps in filling the literature gap on this topic. Second, the Mind Genomics experiment is a collection of well-accepted yet novel approaches to understanding the mind of the respondents (Milutinovic & Salom, 2016). Third, this paper aims to understand and present valuable findings and insights into business climate improvement. These findings may deserve appropriate consideration when considering consumers' satisfaction as it helps design and proactively implement more environmentally sustainable business solutions.

14. The rest of the paper is introduced as follows: Section Methodology shows the data used for the analyses and the scientific approach, section Results and Discussions presents a list of the results obtained by this study, and the last section, Conclusions, shows findings of this study.

2. Literature Review

In the consumers' psychology, the attitude towards clothes refers to buying decisions (favorable/unfavorable) made on them and their intention to use them (Ajzen, 1991). Later studies (Bagozzi, 1993, Prothero et al., 2011, Hamari et al., 2016) argued that intention is a poor predictor in understanding the entire consumers` behavioral phenomenon. Nonetheless, it is crucial in explaining the customer behavioral tendency.

However, when it comes to second-hand clothes (SHC) use, consumers have become more responsible. According to some researchers (De Pelsmacker et al., 2005), SHC is also considered an ethical attitude and behavior. Other researchers (Watson et al., 2016) found that second-hand clothes in Nordic countries offer environmental and social-economic benefits to global society.

First, concerning the environment, there are many benefits, such as reduced water consumption, CO2 production, noise pollution, food contamination, and over-use of natural resources, to name a few (Farrant, Olsen & Wangel, 2010). Second, from a socioeconomic point of view, it encourages fashion, and intellectual creativity to create new jobs and additional incomes (Watson et al., 2016).

15. At the same time, people who prefer a stylish appearance spend less. Correspondingly, SHC has become an essential new global business phenomenon. Its sales are forecasted to reach USD 400 billion by 2022 (Van Elven, 2018).

In this context fashion sustainability-orientated business models flourished across the globe (Stål and Jansson, 2017). Usually, this new business formula is facilitated through networked technology and made accessible via internet-enabled computer devices (Pouri and Hilty, 2018). Thus, implementating technologies has increased business efficiency and saved time, thanks to improved employee engagement in this industry (Suleman, 2019).

Moreover, entrepreneurs that manage second-hand activities through websites and social media networks (i.e. Facebook and Instagram) exist. According to Nguyen & Le (2020) study, additional facilities exist for second-hand sellers in Finland. They must register for value-added tax (VAT) if their turnover exceeds 10,000 euros. Below this rate, registering for VAT is voluntary. Correspondingly, online second-hand platforms that facilitate this business, such as Flyp, Vestiare Collective, Grailed, ThredUP, Depop, eBay, Vinted, Poshmark, Asos Marketplace, and Mercari, to name a few, represent the environment where different buyers and sellers act on behalf of different configurations simultaneously. This topic is of particular interest among researchers (Turunen et al., 2020).

Studies (Rohm and Swaminathan, 2004) on online second-hand shopping motivation show that customers prefer second-hand shopping based on five significant grounds: convenience, variety seeking, information seeking, shopping experience, and social interaction.

The online users (individual sales, second-hand/ vintage shops, bloggers, and outlets) perceive selling as a financial reward, often to support new first-hand purchases while satisfying the needs of new second-hand buyers.

In the existing literature, there is a lack of studies explaining Albanian consumers` attitudes toward second-hand goods and their online platforms' use.

The novelty of this research is to explore and understand Albanian consumers` attitudes toward second-hand goods and their online platform use based on four mindsets, such as:

1. I **like to renew often my wardrobe**.
2. I **follow fashion without paying an exorbitant price**.
3. I **make a profit from selling clothes & accessories I do not use anymore**.
4. I **am part of the second-hand business without major investments.**

The experimental design method used for examination elaborates on consumers' gender and mindset clustering data. The purpose is to produce valuable insights for this business, aiming to move toward a more environmentally sustainable and socio-economic business approach.

3.Data Methodology

3.1. Participants and Settings

Participants of this study are university students and their professors (both of bachelor and master study programs), provided they have experienced or not second-hand goods online platforms. An online survey was delivered to Albanians inviting them to participate in the study. A total of 2.355 observations were collected.

3.2. Data

16. Only 79.8% of the participants positively responded to this survey. Participants provided some personal data (see Table 1), such as gender and age, by indicating the category to which they pertain, such as 1. I like to renew my wardrobe often; 2. I follow the fashion without paying an exorbitant price; 3. I make a profit from selling clothes & accessories I do not use anymore; 4. I am part of the second-hand business without major investments.

Table 1. The collected data

		Gender		**Age**						
The information of the participants	**Total**	**Male**	**Female**	**13 - 17**	**18 - 24**	**25 - 34**	**35 - 44**	**45 - 54**	**55-64**	**+ 65**
Participants observations	2.355	743	1.612	48	1.128	265	185	226	112	40

About 69% of the responders (students and university professors) are female, and around 31% are males. About 2.04% were students around 17 years old, 47.9% of the responders were students in age 18-24 years old, and around 50.06% were university professors.

The university professors in age 25-34 years old were around 11.3%, 35-44 years old were around 7.85%, 45-54 years old were around 9.6%, 55-64 years old were around 4.8%, and over 65 years old were approximately 1.7%.

17. This study established as central pillars of Albanian consumers` attitudes toward second-hand goods and their online platforms use the following aspects: the configuration used in online platforms; the sector benefiting the most from second-hand goods business; and the most beneficial second-hand goods business approach.

3.3. Research Method

The foundation of Mind Genomics has been settled by the work of Moskowitz and Gofman (Gofman, 2012), (Gofman & Moskowitz, 2010), (Gofman & Moskowitz, 2012). Mind Genomics is based on the Experimental Design Theory to create a complex system for gathering data from the experiment's participants. Four silos/questions are determined to represent the pillars of the study; the four-by-four model. The questions are presented to 'tell a story', thus allowing the participant to grasp the presented context. For each question, four different answers in the form of simple sentences are provided, representing the full circle of the possible answers to the question. The system combines these answers into small vignettes that consist of 2, 3, or 4 questions and one answer from each question. Each respondent sees and rates 24 different vignettes. All people see DIFFERENT vignettes. Thus, for an experiment with 50 people, the system creates 50x24 or 1200 DIFFERENT vignettes.

The basic equation relating the presence/absence of the 16 elements to the binary transformed rating (viz., 0/100) is expressed as Transformed Rating = k0 + k1(A1) + k2(A2) .. k16(D4), where the independent variables A1-D4 comprise the 16 answers. The basic equation relating the presence/absence of the 16 elements to the response time (in seconds) is expressed as the same equation, except the equation lacks the additive constant: Response Time = k1(A1) + k2(A2) .. k16(D4).

Each respondent generates their equation for transformed rating vs. elements, for response time vs. elements. The set of individual coefficients for changed ratings can be further analyzed using data mining (Mucherino, Papajorgji, and Pardalos 2009b) to find similar patterns of coefficients. Clustering is used to identify groups of similar respondents. These are called 'mindsets.' The clustering techniques method is k-means (Mucherino, Papajorgji, and Pardalos 2009a), which operates at the superficial level of computing the Pearson correlation between pairs of respondents based upon their 16 coefficients for elements. It assigns each respondent to a group of similar-patterned coefficients.

Over the past three decades, the Mind Genomics approach has been used successfully in various fields to understand how people make decisions. The applications range from consumer products and services (H. Moskowitz and Gofman 2007) , legal issues (H. Moskowitz, Wren, and Papajorgji 2020), medical communications (Gabay et al. 2018), education (Gere et al. 2019), (Todri et al. 2020), political sciences (Howard Moskowitz, Kover, and Papajorgji 2022), and many more. Many publications are using Mind Genomics as the engine for generating

detailed results. More recent applications, especially in retail, have been presented in various papers dealing with Covid, as it affects the shopping experience for food and tourism (Papajorgji et al. 2021).

4.Results and Discussions

The results obtained from Mind Genomics technology in this research show that gender-based intercepts are different. The intercept value for women is 67.5%, and the one for men is 32.5%. These results find that women are more interested in using second-hand goods online platforms than men are.

From a gender-based perspective, referring to the four research pillars/silos are as follows:

I. Do you use second-hand clothes & accessories online platforms?

II. What kind of configuration do you use in second-hand goods online platforms?

III. Which sector will benefit the most from second-hand goods business?

IV. Which second-hand goods business approach will benefit you the most?

no differences exist. Both males and females have valued each silo's element with 1.

The information provided above is classified into four participant categories in this survey, such as:

1. I like to often renew my wardrobe;

2. I follow fashion without paying an exorbitant price;

3. I make a profit from selling clothes & accessories I do not use anymore;

4. I am part of a second-hand business without major investments.

The central part of respondents confirms to pertain to the "**I like to often renew my wardrobe" Mindset**. The estimated intercept is of 46.3%.

In the first research silo: **Do you use second-hand clothes & accessories online platforms?** the respondents have confirmed that they **do not use second-hand clothes & accessories online platforms** (valued with 2) and that they **use second-hand clothes & accessories online platforms only for sale purposes** (valued with 5).

In the second research silo: **What kind of configuration do you use in second-hand goods online platforms?** the respondents have shown that they **use a blogger configuration** (valued with 2).

In the third research silo: **Which sector will benefit the most from second-hand goods business**? the respondents agree that **Postal services will see an increase** (valued at

4), **Second-hand goods business advances technology development** (valued at 4) as well as **it will create more employment opportunities** (valued at 3) and **Banking services will see an increase** (valued at 2).

In the fourth research silo: **Which second-hand goods business approach will benefit you the most?** the respondents think that they **benefit the most from sale opportunities** (valued at 3), **benefit the most from promotion days** (valued at 3), **benefit the most from buy and resale opportunities** (valued with 2) and **benefit the most from promotion buys** (valued with 1).

The respondents pertaining to "**I follow the fashion without paying an exorbitant price" Mindset,** have an intercept value of 29.5%.

In the second research silo: **What kind of configuration do you use in second hand goods online platforms?** the respondents have shown that they **use a individual sale configuration** (valued with 4) and **an outlet configuration** (valued at 5).

In the fourth research silo: **Which second hand goods business approach will benefit you the most?** the respondents think that they **benefit the most from sale opportunities** (valued at 3) and **benefit the most from buy and resale opportunities** (valued at 1).

The respondents pertaining to "**I make a profit from selling clothes & accessories I do not use anymore" Mindset**, have an intercept value of 13.7%.

In the first research silo: **Do you use second hand clothes & accessories online platforms?** the respondents have confirmed that they **do not use second hand clothes & accessories online platforms** (valued at 5), **they do not use second hand clothes & accessories online platforms because they do not have a credit card** (valued at 1) and **that they use second hand clothes & accessories online platforms only for sale purposes** (valued at 4).

In the second research silo: **What kind of configuration do you use in second hand goods online platforms?** the respondents have shown that they **use an individual sale configuration** (valued at 4) and **use an outlet configuration (**valued at 6).

In the third research silo: **Which sector will benefit the most from second hand goods business**? the respondents agree that **second hand goods business will create more employment opportunities** (valued at 5) and **Banking services will see an increase** (valued at 4).

In the fourth research silo: **Which second hand goods business approach will benefit you the most?** the respondents think that they **benefit the most from promotion days** (valued at 6), **benefit the most from buy and resale opportunities** (valued at 5) and **benefit the most from promotion buys** (valued at 6).

The respondents pertaining to "**I am part of the second-hand business without major investments**" **category**, have an intercept value of 10.5%.

In the second research silo: **What kind of configuration do you use in second-hand goods online platforms?** the respondents confirmed that they **use an individual sale configuration** (valued at 1), **use a second-hand vintage shop configuration** (valued at 5), **use a blogger configuration** (valued at 2) and **use an outlet configuration (**valued at 11).

In the third research silo: **Which sector will benefit the most from second hand goods business**? the respondents agree that **Second hand goods business advances technology development** (valued at 8) as well as **creates more employment opportunities** (valued at 6) and **Banking services will see an increase** (valued at 3).

In the fourth research silo: **Which second-hand goods business approach will benefit you the most?** the respondents think that they **benefit the most from buy and resale opportunities** (valued at 12), **benefit the most from promotion days** (valued at 7), and **benefit the most from sale opportunities** (valued at 1).

5.Conclusions

18. This paper presents research concerning Albanians` attitudes toward second-hand goods use via online platforms regardless of their financial and social status. Participants of this study are university students and their professors. The results obtained confirm that there are identified four survey participants/respondents' mindsets, as following:

1. I like to often renew the wardrobe (intercept value 46.3%);

2. I follow the fashion without paying an exorbitant price (intercept value 29.5%);

3. I make a profit from selling clothes & accessories I do not use anymore (intercept value 13.7%);

4. I am part of a second-hand business without major investments (intercept value 10.5%).

These results assure that the major part of survey respondents use second-hand goods online platforms to renew their wardrobes often.

In addition, the gender-based results in this research confirm that women (intercept value 67.5%) are more interested in using second-hand goods online platforms than men (intercept value 32.5%). However, there are noticed no specific differences between women's and men's preferences toward second-hand goods online platforms use.

The research focuses on four pillars/silos as follows:

I. Do you use second-hand clothes & accessories online platforms?

II. What kind of configuration do you use in second-hand goods online platforms?

III. Which sector will benefit the most from second-hand goods business?

IV. Which second-hand goods business approach will benefit you the most?

The mindsets analysis per the first pillar/silo shows that Albanians who like to renew their wardrobe often using second-hand clothes & accessories online platforms only for sale purposes. While those that make a profit from selling clothes & accessories that they do not use anymore confirm that they do not use second-hand clothes & accessories online platforms because they do not have a credit card. These results confirm that Albanians prefer second-hand goods, but they only sometimes use dedicated online platforms. For example, credit card costs discourage them to use the second-hand goods online market.

Referring to the mindset analysis pertaining to second-hand goods online platforms users it can be evidenced that the outlet configuration is the most preferred, followed by individual sale configuration, blogger configuration, and vintage shop configuration. This means that online second-hand goods platforms under outlet configuration are mainly used by professionals (hairdressers, dentists, accountants, etc) as the best option for buying and selling the necessary business equipment. The other configurations are used mainly for individual necessities.

According to mindsets data: which sector will benefit the most from second-hand goods business via online platforms, it is evidenced that banking services will see an increase and that second-hand goods business will create more employment opportunities as well as advances in technology development. Therefore, Albanians are sure that they will continue to use second-hand goods as well do business via their online platforms, also driven by secondary reasons that support the economic and social development of the country.

The last research pillar, mindsets data, finds that second-hand goods users via online platforms benefit the most from buy and resale opportunities and promotion days. These kinds of options make second-hand goods more attractive from consumers' point of view.

To boost the second-hand goods business via online platforms in Albania, business entrepreneurs should opt for more user-friendly platforms with more configuration options. Meanwhile, these platforms' services costs should be reduced (including here credit card costs) in order to be accessible to all, regardless of their financial and social status. With particular regard, banks should reconsider their eco-social portfolio products related to this growing business. Furthermore, the last but most important point concerns the employment increase in this sector in the coming years; the line ministry should opt for a more relaxed taxation rate.

References

Ajzen, I. (1991), "The theory of planned behavior", Organizational Behavior and Human Decision Processes, Vol. 50 No. 2, pp. 179-211.

Bagozzi, R.P. (1993), "On the neglect of volition in consumer research: a critique and proposal", Psychology and Marketing, Vol. 10 No. 3, pp. 215-237.

Buda, G., Lehota, J., 2016. The spreading of sharing economy and its impact on customers. Behavior. Acta Carolus Robertus 6, 44–59.

De Pelsmacker, P., Diresen, L., & Rayp, G. (2005). Do consumers care about ethics? Willingness to pay for fair-trade coffee. Journal of Consumer Affairs, 39(2), 363-385.

Farrant, L., Olsen, S. I., & Wangel, A. (2010). Environmental benefits from reusing clothes. The International Journal of Life Cycle Assessment, 15(7), 726-736.

Gabay, G., R. Zemel, A. Gere, G. Zemel, P. Papajorgji, and H. R. Moskowitz. 2018. "On the Threshold: What Concerns Healthy People about the Prospect of Cancer?" Cancer Studies and Therapeutics, Research Open 3 (4).

Gere, A., P. Papajorgji, H. Moskowitz, and V. Milutinovic. 2019. "Using a Rule Developing Experimentation Approach to Study Social Problems: The Case of Corruption in Education." International Journal of Political Activism and Engagement 6 (3): 23–48.

Gofman, A. (2012). Origins of RDE and the Role of Experimentation in Consumer- Driven Innovation. In H. R. Gofman, A., Moskowitz (Ed.), Rule Developing Experimentation: A Systematic Approach to Understand & Engineer the Consumer Mind (pp. 3–33). Bentham ebooks. https://doi.org/10.2174/97816080528441120101

Gofman, A., & Moskowitz, H. (2012). Rule Developing Experimentation: A Systematic Approach to Understand and Engineer the Consumer Mind (A. Gofman (Deceased) & H. R. Moskowitz (eds.)). BENTHAM SCIENCE PUBLISHERS. https://doi.org/10.2174/97816080528441120101

Gofman, A., & Moskowitz, H. (2010). ISOMORPHIC PERMUTED EXPERIMENTAL DESIGNS AND THEIR APPLICATION IN CONJOINT ANALYSIS. Journal of Sensory Studies, 25(1). https://doi.org/10.1111/j.1745-459X.2009.00258.x

Exactitude Consultancy: exactitudeconsultancy.com.

Hamari, J., Sjoklint, M., Ukkonen, A., (2016). The sharing economy: why people participate in collaborative consumption. J. Assoc. Inf. Sci. Technol. 67, 2047–2059. https://doi.org/10.1002/asi.23552.

Han, Y. J., Nunes, J. C., & Drèze, X. (2010). Signaling status with luxury goods: The role of brand prominence. Journal of marketing, 74(4), 15-30.

Hansen K (2004) Helping or hindering? Controversies around the international second-hand trading trade. Anthropol Today 20 (4):3–9.

Koopman, C., Mitchell, M.D., Thierer, A.D., 2014. The sharing economy and consumer protection regulation: the case for policy change. J. Business, Entrep. Law 8, 5–15. https://doi.org/10.2139/ssrn.2535345.

Makarovic, Marija and Jana, Dolenc (1995). *Slovenska noša v besedi in podobi. 8. zvezek – Notranjska.* Ljubljana − Cerknica: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.

Moskowitz, Howard, Arthur Kover, and Petraq Papajorgji. 2022. Applying Mind Genomics to Social Sciences. Advances in Psychology, Mental Health, and Behavioral Studies. IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-7998-8409-5.

Moskowitz, H., Wren, J., & Papajorgji, P. (2020). Mind Genomics and the Law (1st Editio). LAP LAMBERT Academic Publishing.

Moskowitz, H., and A. Gofman. 2007. Selling Blue Elephants: How to Make Great Products That People Want before They Even Know They Want Them. Pearson Education.

Moskowitz, H. R., Gofman, A., Beckley, J., & Ashman, H. (2006). Founding a new science: Mind genomics. Journal of sensory studies, 21(3), 266-307.https://doi.org/10.1111/j.1745-459X.2004.00066.x

Milutinovic, V., & Salom, J. (2016). Mind Genomics: A Guide to Data-Driven Marketing Strategy. Springer.

Mucherino, A., P. Papajorgji, and P. Pardalos. 2009a. "Clustering by K-Means." In Data Mining in Agriculture, 47–82.———. 2009b. "Introduction to Data Mining." In Data Mining in Agriculture, 1–20.

Nakano Y (2006). Perception towards clothes with recycled content and environmental awareness: the development of end markets. Centre for Design Research, Northumbria University, UK.

Nguyen, N., & Le, P. (2020). Macro-Environment of Second-Hand Clothing Business in Helsinki.

Stal, H.I., Jansson, J., 2017. Sustainable consumption and value propositions: exploring product-service system practices among Swedish fashion firms. Sustain. Dev. 25, 546–558. https://doi.org/10.1002/sd.1677.

Suleman, F. (2019). 10 Reasons that Demonstrate the Importance of Technology in Business. Readwrite. [accessed 20 March 2020]. Available at: https://readwrite.com/2019/08/16/10-reasons-that-demonstrate-the-importance-of-technology-in-business/

Sustainable jungle: (https://www.sustainablejungle.com/sustainable-fashion/sell-used-clothes-online/).

Rohm, A. J., & Swaminathan, V. (2004). A typology of online shoppers based on shopping motivations. *Journal of business research*, *57*(7), 748-757.

Todri, A., Papajorgji, P., Moskowitz, H., & Scalera, F. (2020). Perceptions regarding Distance Learning in Higher Education, Smoothing the Transition. Contemporary Educational Technology, 13(1). https://doi.org/10.30935/cedtech/9274

Turunen, L. L. M., Cervellon, M. C., & Carey, L. D. (2020). Selling second-hand luxury: Empowerment and enactment of social roles. Journal of Business Research, 116, 474-481.

Papajorgji, P., O. Ilollari, A. Civici, and H. Moskowitz. 2021. "A Mind Genomics-Based Cartography to Assess the Effects of the COVID19 Pandemic in the Tourism Industry." WSEAS TRANSACTIONS ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT 17 (October): 1021–29. https://doi.org/10.37394/232015.2021.17.94.

Pouri, M.J., Hilty, L.M., (2018). ICT-Enabled sharing economy and environmental sustainability— a resource-oriented approach. In: Bungartz, H.., Kranzlmuller, D.,Weinberg, V., Weismuller, J., Wohlgemuth, V. (Eds.), EnviroInfo 2018. Springer International Publishing, pp. 53–65. https://doi.org/10.1007/978-3-319-99654-7_4.

Prothero, A., Dobscha, S., Freund, J., Kilbourne, W.E., Luchs, M.G., Ozanne, L.K., Thogersen, J., (2011). Sustainable consumption: Opportunities for consumer research and public policy. J. Public Policy Mark. 30, 31–38. https://doi.org/10.1509/jppm. 30.1.31.

Van Elven, M. (2018). Second hand fashion set to become a bigger market than luxury by 2022. Retrieved from https://fashionunited.uk/news/business/second-hand-fashion-set-to-become-a-bigger-market-than-luxury-by-2022/2018102339591

Watson, D., Palm, D., Brix, L., Amstrup, M., Syversen, F., & Nielsen, R. (2016). Exports of Nordic used textiles: Fate, benefits and impacts. (pp. 1-247). Copenhagen, Nordisk Ministerrad.

IDENTIFICATION AND ASSESSMENT OF VERTICAL JUMP IN VOLLEYBALL PLAYERS 13-14 YEARS OLD IN ALBANIA

Enkeleıda Lleshı
Department of Sports Performance, Sports Research Institute, Sports University of Tirana, Albania

BLERINA MEMA
Department of Education and Health, Faculty ofMovement Science, Sports University of Tirana, Albania
ORCID ID: 0000-0002-2800-4615

ABSTRACT

Identification and assessment of physical features, is of particular importance in advancing and determining the physical abilities of young age groups in volleyball. The purpose of this study is to evidence the performance of vertical jump in volleyball in Tirane on Albania. Method; including 106 female (F) with an average age of 13-14 years, BH cm(F- 168 cm), BW kg(F-64.3kg), BMI kg/m² (F-20.39%). In tests Bosco; Squat Jump, Countermovement Jump (CMJ), Repeat Jump (RJ 15sec) tests were conducted on the Ergo Jump System platform. The average values according to the calculations in the index of elasticity and elastic energy of the lower extremities of volleyball players as well as the index of explosive force are shown. Results: The fast power index is derived from the CMJ-SJ test difference and showed that (F-5.6). The coefficient of elasticity is expressed in% by the formula (CMJ-SJ) x100 / CMJ where it showed the values of (F-14.3%), while in the RJ15sec test of anaerobic power showed the values where (F-0.5). Conclusions: The mechanical strength during the RJ15sec jump proved to be a very sensitive functional parameter that individualizes the features and characteristics of the anaerobic element of lactic acid related. Tests conducted in these age groups of volleyball players in Tirane on Albania clearly showed that they have unused reserves of elastic muscle energy to training.

Keywords: repeat jump,volleyball, tests, squat jump,countermovement jump.

1. Introduction

Age's volleyball in our country has a constant participation in national and international activities. The identification and development of sports performance of young people is of particular importance for their performance in sports. Volleyball is defined as an activity with aerobic-anaerobic engagement alternating with the entry into work of a large number of bodily muscles and high strength requirements in certain regions. Volleyball is a fast game and is

characterized by a lot of body height, athleticism of the athlete, explosive force, lateral movements forward and backward but also other technical-tactical aspects of individual or collective training. Various physiological studies on this discipline have shown how a volleyball player should master and increase, through training the ability to develop explosive force and reuse elastic energy. The methods used until recently were mainly based on empirical bases and personal experiences that although caused by specific scientific knowledge did not guarantee absolute assurance of an appropriate training stimulus and the specific adaptation desired. Numerous scholars have found that high jumps can be improved through applications of plyometric exercises. The best perfection of a vertical jump is achieved with training with the specific purpose of increasing the height of the jump, the high degree of muscular activity that is achieved by increasing the loads in the phase of the extension of the vertical jump. The ability to develop the performance of vertical jump in volleyball is the key point for the success of a volleyball player, combined with other technical elements of the game. One of the training methods used by coaches during the training period of athletes is the "Plyometric" exercises. Plyometric exercises contain fast and continuous eccentric and concentric movements to increase muscle strength in effect to perform the performance of a jump as efficiently as possible (Bosco&Komi 1981).Vertical jump assessment has been widely used as an alternative to the maximum straightforward assessment of strength and power of the lower extremities (Hara,M. Et al 2006).The rate of force development is the development of maximum force in minimum time and is commonly used as an index of explosive force (Yu,B. Et al 1999). Komi & Bosco compared the performance of vertical jumps in men and women in these three specific tests; SJ, CMJ and DJ where males performed higher than females but females had a good use of stored elastic energy (C.Bosco 2006). It has previously been reported (Shepard,JM. Et al 2007) an average relationship between strength /measuring power in squat jump performance from place to place and CMJ counter-action jump (movement) in the elite volleyball team. Despite the number of some plyometric studies, few studies on applied exercise have directly compared the effectiveness of weightless plyometric exercises. Plyometric is a method of training athletes especially applied in volleyball. It is a method used to improve athletic performance, increasing the strength, speed or power of athletes during a vertical jump. This is a specific method of strength training in order to develop the explosive power of the muscles of the lower extremities and the capacity of the reactive neuromuscular system (Gille & Dominique Cometi 2009). Plyometric is a form of resistance exercise that refers to the stretch-shortening cycle such as jumping or doing vertical or horizontal jumps (Fleck,S.J et al 2004). A comprehensive review has reported (Markovic,G. 2007) that plyometric training is effective in improving vertical jump performance. Given both research and experience shows how specific and necessary it is to know when is the most favorable period to develop capacity and improve vertical jump. According to (Gille & Dominique Cometi 2009) report that for men the

period in which the ability to evolve is predicted one year after the peak of puberty, while for women after six months and therefore it is suggested to plan a program training at these ages. We thought to identify the physical performance of 13-14 years old volleyball player.

2. Materials and Methods

2.1. Subjects

Table 1 presents the average data of anthropometric measurements of volleyball players. In total there are 106 young female (F) volleyball players of Tirana in Albania respectively. The average age of players included in this study is 13-14 years old. All 106-F volleyball players underwent anthropometric measurements; body height (BH cm), body weight (BW kg), BMI kg/m². Volleyball players have developed in three protocol tests Bosco; Squat Jump (SJ), Countermovement Jump (CMJ), Repeat Jump (RJ 15sec) tests were conducted on the Ergo Jump System platform in the biomechanics laboratory at the University of Sports in Tirana. The test has been developed 3 times and we got the best measure of the contact time jump.

Table 1: Anthropometric measurements

Measurements	Female
Age	13-14
BH cm	168
BW kg	64..3
BMI kg/m²	20.39

2.2. Protocoll Test

- *Squat Jump test (SJ)* - Vertical jump from the country without the aid of the arms. This protocol aims explosive force without reuse of elastic energy (Bosco, C. 1981).

- *Countermovement Jump test (CMJ)*- Jump against action (move) without the aid of the arms . This test assesses the strength of the energy reuse explosive elastic (G & D,. Cometti2009).

Repetitive Jump (RJ) – is the continuation of the CMJ test, jumps in succession with time determined from 5sec to 60sec. But we have used the 15sec test.

2.3. Calculations

(CMJ - SJ) - By processing the difference between these tests SJ and CMJ we can calculate the coefficient of elastic reuse of force which is the difference in percentage between them. (CMJ-SJ) x100 /CMJ) the capacity to reuse accumulated energy as a result of elastic traction that precedes muscle contraction (percentage of elasticity). Mes.RJ15sec - anaerobic power. The capacity of the muscles which express the values of force during the work of eccentricity and concentration. By seeing the values obtained we have the opportunity to direct the training towards strength or towards speed. RJ15sec /CMJ - Explosive force resistance coefficient, to see what level of physical quality of vertical jump they are.

3. Results

Table 2 presents the averages of the tests applied to female volleyball players aged 13-14 years of Tirana in Albania. The calculation of the coefficient of elasticity expressed as a percentage is also presented as an indicator of the capacity of the energy accumulated as a result of the elastic elongation of the muscle that precedes the muscle contraction, the capacity of the fast force is calculated in the RJ15sec test (Bosco, C. 1982).The reliability of tests is controlled by the "test-retest" method, as one of the most used ways in similar tests, as to minimize the effect of other factors that are not taken into account in the study.

Table 2: Descriptive statistics of the tests

SJ Jump high	CMJ Jump high	RJ15 sec Jump high	(CMJ-SJ)x100/CMJ % elasticity	RJ15/CMJ Explosive force coefficient
21.81	25.45	24.12	14.03	0.5

The data averages obtained from the measurements of female volleyball players on the Ergo Jump System platform in the biomechanics laboratory at the University of Sports in Tirana presented in tab.2 clearly show the level of vertical dance performance in these age groups. The SJ test which provides a measure of fast throwing ability to develop a rapid explosive force showed different values F-21.81cm between individuals. The CMJ test which provides the measure of fast jump strength showed these values where F-25.45cm between individuals. These showed that the difference of the CMJ-SJ test shows the assessment of the "elastic quality" of athletes in teams using the concept of “elasticity index” that comes from the difference of these two tests. Good capacity used by elastic energy corresponds to 8-10 cm (Bosco, C. 1985).but our volleyball players showed low level in the fast power index where F-

3.6cm . From the calculations we have derived the coefficient of elasticity by means of the formula (CMJ-SJ) x100 / CMJ expressed as a percentage and indicates unused reserves of elastic muscle energy by volleyball players where the values of F-14.03%. Whereas the anaerobic strength assessment data of volleyball players of these age groups where the RJ15sec test is a very necessary test which calculates the capacity of fast strength in these volleyball players and RJ15sec determines; mechanical strength (w / kg) and average height (cm) during jumps where F-24.12. According to the reference table reported by (Bosco&Komi 1981) the values of the ratio between the average height of jumps during RJ15sec and CMJ (h15 / h CMJ) should be close to 1, in the case of sports with team commitment good values reach 0.90-0.95. Rapid force resistance capacity; h15sec / h CMJ will be given to our groups at these levels where F-0.5 and are at their lowest level of fast force resistance capacity which comes as a result of their lack of training of non-plyometric and strength.

4. Discussion

The ability to jump vertically is the key element to success in volleyball , because play a game that is oriented around a certain net height in volleyball. Vertical jump performance can be assessed using a variety of apparatus ranging from sophisticated electronic measuring instruments (e.g., force platforms). Special moving models related to vertical jump in volleyball are characteristic of squat jump, countermovement jump and drop jump. These types of jumps are absolutely important in volleyball assessment tests in volleyball players. Standard vertical jump test procedures have been widely validated for various purposes (Caruso,JF et al 2010,Markovic,G et al 2004). The SJ and CMJ tests reported very high reliability indices in adult testing (Bosco,C. 1982 & Bosco et al 1983) and showed the best reproducibility for assessing muscle energy in physical activity. Numerous scientific studies have used the evaluation of vertical jumps through the SJ and CMJ tests to investigate how different factors influence the development of maximum power and production power during vertical jump (Bobbert MF et al 1987). Comparisons of CMJ and SJ tests have shown that training involving CMJ has a greater effect on the development of explosive power . According to (Kawamori,N. et al 2006 & Hopknis,WG. et al 2001) reciprocal, although not significant, relationship has been reported between the dynamics of the degree of force development and the performance of the vertical jump (r = 0.65-0.74) .

5.Conclusion

The applied tests are necessary to be used by the coaches to compare the high and poor performances of the volleyball players, which help to program plyometric training for the development of jumping ability in the young volleyball players based on the conditions that exist. It was noted From the results obtained from the tests of female volleyball players of the 13-14 year-old age group in Tirana, Albania, the low level of fast strength was clearly identified,

which indicates a possible poor plyometric training of their age. The results of this evidence support our objective that the ability to perform in vertical jump as high as possible volleyball players should produce a higher power / strength that is achieved with a training program defined by the coach.

6. References

Bosco,C.,Komi PV. (1981). Influence of countermovement amplitude in potentiation of muscular performance. In: Biomechanics VII-A. Morecki A, Fidelis K, Kedzior K, Wit A, eds. Baltimore, MA: University Park, 129- 135.

Bosco, C.,& J.T. (1982). Viitasalo.Potentiation of myoelectrical activity of human muscles in vertical jumps.Electromyogr. Clin. Neurophysiol. 22:549–562..

Bosco,C. (1985) .Adaptive responses of human skeletal muscle to simulated hypergravityconition. Acta Phys.Scand. 124: 507-513.

Bosco,C., P.V. Komi., J,Tihanyi.,G,Fekete., & P,Apor.(1983).Mechanical power test and fiber composition of human leg extensor muscles.Eur. ,J Appl. Physiol.51:129- 135.

Bobbert MF1, Huijing PA, van IngenSchenau GJ.(1987). Drop jumping. I. The influence of jumping technique on the biomechanics of jumping. Med Sci Sports Exerc. Aug;19(4):332-8.

Carmelo Bosco Ph D. (2006) .”Laforzamuscolare” Aspetti Fisiologicied Applicazioni Pratiche”(Rome) Capitolo IV, La ForzaEsplosiva fq103-110.

Caruso, JF., Daily, JS., McLagan, JR, Shepherd., CM, Olson., NM, Marshall, MR, and Taylor, ST. (2010). Data reliability from an instrumented vertical jump platform. J Strength Cond Res 24: 2799–2808.

Hara, M., Shibayama, A., Takeshita, D., &Fukashiro, S. (2006). The effect of arm swing on lower extremities in vertical jumping. J Biomech 39: 2503–2511.

Fleck, S. J., & Kraemer, W. J. (2004). Advanced training strategies. In S. J. Fleck & W. J. Kraemer (Eds.), Designing Resistance Training Programs (3rd ed., pp.209-239). Champaign, IL: Human Kinetics..

Gilles Cometti, Dominique Cometti. (2009). La Pliometria(origini,teorie,allenamento) 2 a edizione italiana(Tivoli)Capitolo V; I TEST. Test di Bosco fq60-78-118.

Hopkins, WG, Schabort, EJ, and Hawley, JA. (2001). Reliability of power in physical performance tests.Sports Med 31: 211–234,

Kawamori, N., Rossi, SJ., Justice, BD., Haff, EE., Pistilli, EE., O’Bryant, HS., Stone, MH., and Haff, GG. (2006). Peak force and rate of force developmenttduring isometric and dynamic mid-thigh clean pulls performed at various intensities. J Strength Cond Res 20: 483–491.

Markovic, G. (2007). Does plyometric training improve vertical jump height? A metaanalytical review. British Journal of Sports Medicine, 41, 349-355.

Markovic, G., Dizdar, D.,Jukic, I.,&Cardinale, M. (2004). Reliability and factorial validity of squat and countermovement jump tests. J Strength Cond Res 18: 551–555.

McLellan, C.P., Lovell, D. I., &Gass, G. C. (2011). The role of rate of force development on vertical jump performance. Journal of Strengthand Conditioning Research, 25, 379-385.

Sheppard, JM., Cronin, J., Gabbett, TJ.,McGuigan,MR., Extebarria,N.,& Newton, RU. (2007). Relative importance of strength and power qualities to jump performance in elite male volleyball players.J Strength Cond Res 21: 758–765.

Yu, B., Gabriel, D., Noble, L., and An, K. (1999)..Estimate of the optimal cutoff frequency for the Butterworth low-pass digital filter. J ApplBiomech 15: 318–329.

THE USE OF RATE OF PERCEIVED EXERTION (RPE) ON MONITORING INTERNAL LOAD IN SOCCER

Mark Dodaj
Department of Sports Performance, Sports Research Institute, Sports University of Tirana, Albania

Arben Kaçurrı
Department of Sports Performance, Sports Research Institute, Sports University of Tirana, Albania

Enkeleıda Lleshı
Department of Sports Performance, Sports Research Institute, Sports University of Tirana, Albania

ABSTRACT

It has been widely recognized that accurate monitoring of Training Load (TL) may improve an athlete's preparation for competition. There are a variety of methods available to coaches for monitoring training load in athletes. However, despite increases in coach education and an increasing focus on well-designed, evidence-based training programs, there still remains a relatively high occurrence of injury, illness, and undesired competition outcomes in athletes. Purpose: The goal of this study is to apply in soccer, Rate of perceived exertion (RPE) proposed by Foster et al, to quantify internal training load. Method; Albania woman's national soccer team was used on the study, RPE was required from athletes to subjectively rate the intensity of the entire training session using a rating of perceived exertion (RPE) according to the category ratio scale (CR 10-scale). The session-RPE was determined by multiply the training duration (minutes) by session RPE as described by Foster et al. Results: Individual internal loads of 20 training sessions were collected on arbitrary units. These arbitrary units show us the variation of the internal load during the micro cycle. Conclusion: RPE is a good guideline on monitoring training loads and modify them to improve day-to-day training.:.

Keywords: internal load, quantifying load, RPE, female.

1. Introduction

There are many methods used to evaluate the internal load that players bear during training and in matches (Dellal et al., 2012). Tools that are used most often to monitor internal load during training are: HR monitoring (98% of teams), RPE scale (71% of teams) and other subjective scales (52% of teams) (Akenhead et al., 2016). The rate of perceived exertion (RPE) scale is a tool that was developed and applied since the 1980s (Borg., 1982). However, mostly due to its

simplicity and its low cost, scientific studies to determine its reliability and validity have proliferated recently. Although this method of quantification emerged to determine load in individual cyclic or repetitive sports, its application has been extended to various a cyclical sports, whether individual or team, including soccer (Impellizzeri et al., 2004). This is due to its simplicity, versatility, high levels of replicability, the low level of variability (Hill- Haas et al ., 2008; Rampinini, et al., 2007) Also its validity to determine the intensity of the session both in steady-state situations, in which the intensity of the exercise is maintained, as well as in non-steady-state situations where the intensity of exercise changes, which is characteristic of team sports (Foster, et al., 2001; Impellizzeri et al., 2004). The RPE scales are based on the idea that athletes are inherently able to monitor the physiological stress that they experience during exercise, which allows training intensity to be adjusted based on their own perception of exertion (Robinson et al., 1991). Although the stimulus for training carried out by athletes (external load) is the key factor that provokes a bodily response (internal load), other influential factors include the level of previous training, non-sporting, climate-related, health and psychological factors, among others (Bouchard et al., 2001). RPE provides a valid alternative to the costly traditional methods used to monitor both continuous and intermittent exercise (Foster et al., 2001). Quantification of internal TL is also necessary to analyze the periodization of training (Lippincott et al., 2000).

2. Materials and Methods

Participants are twenty one (21) athletes of the Albanian National Woman Soccer Team (mean age 24.5). On twenty (20) training sessions, RPE was required from athletes to subjectively rate the intensity of the entire training session using a rating of perceived exertion (RPE), according to the category ratio scale (CR 10-scale). Each athlete's session-RPE was collected about 30 min after each training session to ensure that the perceived effort was referred to the whole session rather than the most recent exercise intensity. The session-RPE was determined by multiplying the training duration (minutes) by session RPE, as described by Foster et al.

Table 1: Scale of RPE by Foster et al.

Rating	Description
0	Rest
1	Very Easy
2	Easy
3	Moderate
4	Somewhat Hard
5	Hard
6	-
7	Very Hard
8	Very, Very Hard
9	Nearly Maximal
10	Maximal

3. Results

Table 1,2,3 are presented the results that we took from the female players after training and matches which tell us the variation of internal load on arbitrary units.

Table 2: Measurement of training & matches with RPE

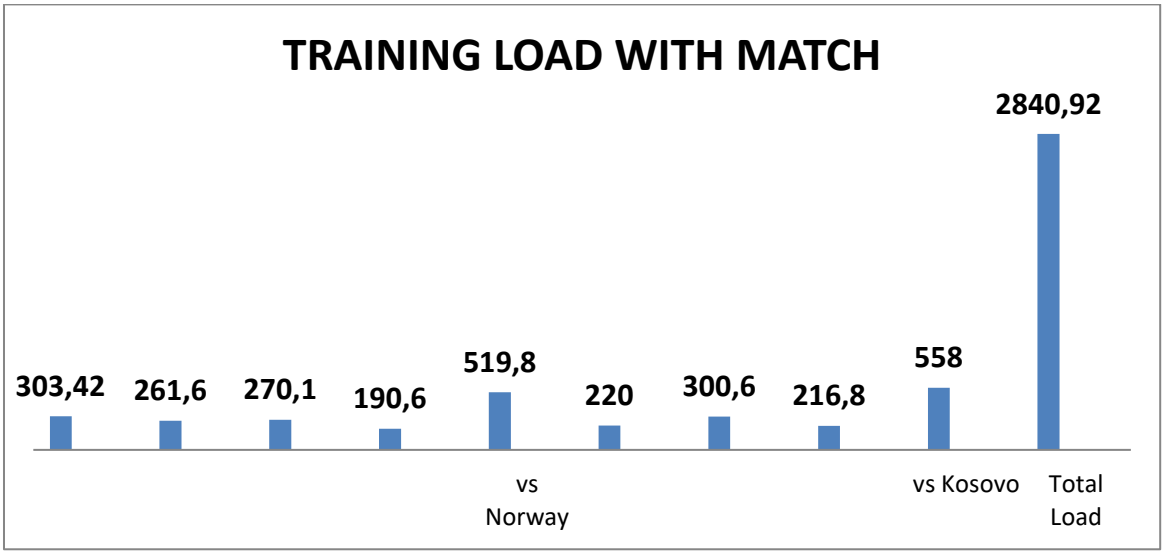

Table 3: Measurement of training & matches with RPE

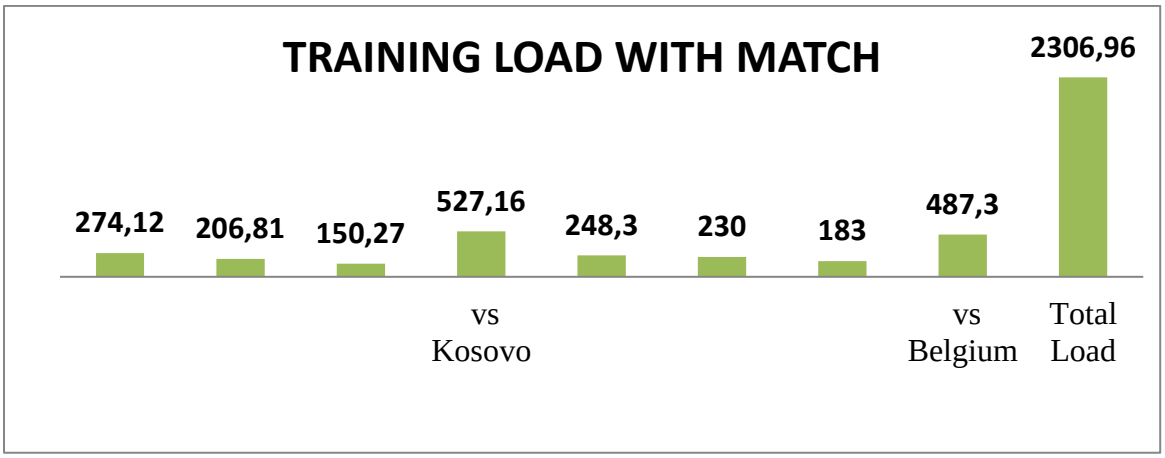

Table 4: Measurement of training & matches with RPE

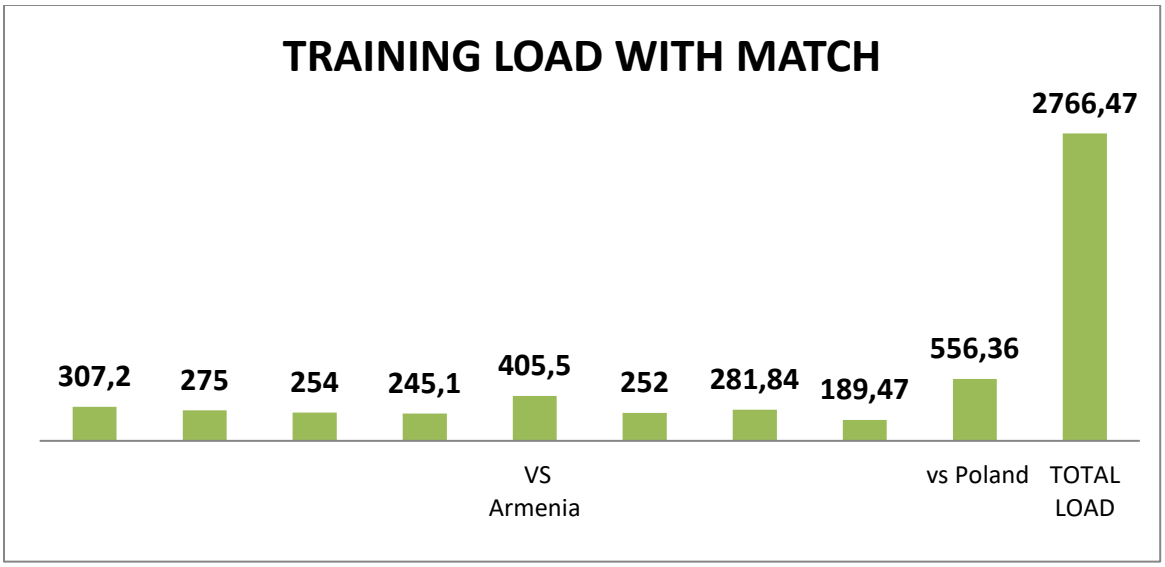

4. Discussion

The study is the first to be applied in a team in Albania to quantify internal TL in soccer everything was made based on session RPE as described by Foster et al. The findings show us that RPE can monitor the internal load of the players even though sometimes it may be difficult to measure it especially after the games where emotions are too high. These units are imposed as the mean average of all the players in the team in each session. Training days away from the match are the days with the peak load, while due to intensive micro cycle with two games per week we can see a rise in the load two days before the game, this was because the team had the only day to be prepared tactically for the next match while one day before the game the load was smaller. This was deliberately planned by the coach to allow for adequate recovery before

competitive matches. The effort on competition matches was much higher than the training sessions, while the day after the game it was day off

5. Conclusion

RPE is a is a low cost tool and a good guideline on monitoring training loads and modify them to improve day-to-day training because appropriate periodization of internal TL during the training week is important to ensure adequate physiological stimulus.

7. References

Akenhead, R. 8 Nassis, G.P. (2016). Training Load and Player Monitoring in High Level Football: Current Practice and Perceptions. *International Journal of Sports Physiology and Performance,* 11(5), 587-93. doi: 10.1123/ijspp.2015-0531.

Alexiou, H. 8 Coutts, A. 3. (2008). A comparison of methods used for quantifying internal training load in women soccer players. *International Journal of Sports Physiology and Performance, S(S),* 320—550.

Borg, c. A. (1982). Psychophysical bases of perceived exertion. *Medicine and Science in Sports and Exercise,* id(5), 377-581.

Bouchard, C., 8 Rankinen, T. (2001). Individual differences in response to regular physical activity. *Medicine and science in sports and exercise,* SS(6), 446-451.

Borg, G.A.V. (1973). Perceived exertion: a note on `history' and methods. Medicine and Science in Sports, 5, 90-93.

Dawsan, B. Periodization of speed and endurance training. In: Training for Speed and Endurance, P. R. J. Reabum and D. G. Jenkins (Eds.). Sydney: Allen & Unwin, 1996, pp. 76-96

Dellal, A., Da Silva, C. D., Hill-Haas, S., Wong, D. P., Natali, A. 3., De Lima, 3. R. P., Marins, 3. C. B., Garcia, E. S., 8 Chamari, K. (2012). Heart rate monitoring in soccer: interest and limits during competitive match play and training, practical application. *Journal of Strength and Conditioning Research,* 2d(8), 2890- 2906.

Foster, C., Hector, 3. L., Welsh, R., Schrager, M., Green, M. A. and Snyder, A. C. (1995). Effects of specific versus cross-training on running performance, European *Journal of Applied Physiology and Occupational Physiology*, 70(4), 367-572.

Foster, C., Florhaug, 3. A., Franklin, 3., Gottschal, L., Hrovatin, L. A., Parker, S., Doleshal, P. and Dodge, C. (2001). A new approach to monitoring exercise training. Journal of Strength and Conditioning Research, 15(1), 109-115.

Impellizzeri, F. M, Rampinini, E., Coutts, A., Sassi, A., & Marcora, S. M. (2004). Use of RPE-Based Training Load in Soccer. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, id(6), 1042-1047.

Hill-Haas, S., Coutts, A., Rowsell, G., 8 Dawson, B. (2008). Variability of acute physiological responses and performance profiles of youth soccer players in small sided games. Journal of Science and Medicine in Sport, 11(5), 487-490.

Rampinini, E., Coutts, A., Castagna, C., Sassi, R., & Impellizzeri, F. M. (2007). Variation in top level soccer match performance. *International Journal of Sports Medicine*, 28(12), 1018-1024.

Rowbottom, D. G. Pefiodization of training. In: Exercise and Sport Science, J. Garret and D. T. Kirkendall (Eds.). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, 2000, pp. 499-514

SEXISM IN THE ENGLISH TRANSLATIONS OF SELECTED NDOKI-IGBO PROVERBS

Joseph Onyema Ahaotu, PhD
University of Port Harcourt, Department of English Studies, Port Harcourt, Nigeria.
ORCID: 0000-0001-8198-3747

Mgbeodi Miracle Anccy Eruba, PhD
University of Port Harcourt, School of Graduate Studies, Department of English Studies, Port Harcourt, Nigeria.

ABSTRACT

This study explored translation as a linguistic strategy for decoding the gendered meanings of selected Ndoki-Igbo proverbs. It focused on the portraiture of the female gender and an analysis of female subjugation and sexism in selected translations of proverbs of Ndoki dialect of Igbo. The study adopted the Translation and Relevance: Cognition and Context theory as the theoretical orientation and utilized the qualitative research methodology. Ten Ndoki-Igbo proverbs were purposively sampled to include only those that portray underlying meanings of female identity, anti-female sexism, and female objectification. The findings indicated that in the translation of the selected Ndoki-Igbo proverbs in this study, there are evidence of sustained sexism against females. The study also found that most of the proverbs referred to females in terms of appendages, sexual body parts, money, and other objects; rather than as whole rationale, agentive, and pro-active humans. The study concluded that since proverbs are communal property and represent communal wisdom, the objectification and sexism against the female gender is institutionalized in traditional Igbo society. It recommended that the development of post-proverbials of the expressions analyzed in this paper should target inclusive and balanced portraiture of all genders.

Key Words: Gender representation, sexism, Igbo proverbs, translation, pragmatics

MIGRATION PROBLEM: REASONS, IMPACTS AND WAY TO OVERCOME

MD Nazmul Hossain
Dept. of International Business
RUDN University, Moscow, Russia

MD Iqbal Baher Chowdhury
Russian State Academy of Intellectual Property, Moscow
Dept. Of International Business

ABSTRACT

The world is currently confronted with multidimension challenges, migration problem, more specifically, illegal migration, is one of the most remarkable among them. People are being migrated to relatively safe, secure, and prosperous places from unsafe, insecure and poorer places either for better income, better life, better education or for security purpose. Whatever reason, migration, mostly the illegal migration are creation enormous challenges for both the home countries and the host countries.

The aim of the study is to analysis the reasons for the growing rate of illegal migration globally, its impacts, and potential ways to overcome the challenges.

The study is mainly based on secondary sources of data and information including scientific and academic journals, scholar articles, research papers, books, and other relevant sources to make a deep analysis.

The study recommends ***'Absolute Globalization'***, an absolute integration of global economic, education, political, and social institutions where regionalism will be the cornerstone of the integration, as the way to confront the challenges.

Keywords: Migration problem, Irregular Migration, Socio-economic problems, Interstates dialogues, Absolute globalization, Regionalism

BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF MBA EVIN'S FOOD STALL IN WONOPRINGGO, PEKALONGAN REGENCY

Eva Agustina
Faculty of Islamic Business Economics, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID: 0009-0004-3521-6490

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

WILDA YULIA RUSYIDA
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9756-2197

ABSTRACT

This study aims to find out how to analyze the feasibility study of the Mba Evin food stall business in the village of Jetak Lengkong Wonopringgo, which is visited by customers every day. This research discusses the mba evin food stall business in Jetak Lengkong village, which is a business that serves a wide variety of very varied foods and has low selling prices. The method in this study uses a qualitative approach, with data collection techniques through interviews conducted with shop owners and consumers. Mba Evin's food stall business sells food products which are right on the shoulder of Jl. Raya Wonorejo, Bingsir, Jetak Lengkong Wonopringgo. The selection of the place aims to bring the place of business closer to consumers. And the existence of this food stall is welcomed by local residents who are always busy with customers every day. Because this shop pays attention to aspects of the market and marketing. Where it really prioritizes the quality of taste, comfort of the place, quality of products, and quality of service. Namely prioritizing taste and taste characteristics even though the price is cheaper, prioritizing the cleanliness of the stall (place) and the cleanliness of the cooking equipment so that in the process of making quality products, the quality of service is very good, prioritizing the quality of food products by prioritizing the quality of the raw

materials used are still new, fresh and good, promotions are carried out using banners that are installed in front of the shop.

Keywords : UMKM, Bussiness Feasibility Study, Marketing Mix

BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF THE GRASS JELLY CAPPUCCINO SHOP MAS BROW IN KEDUNGWUNI

SABELA ALMAHDIYINA KAMILA
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID:0009-0008-4146-7199

MUHAMMAD TAUFIQ ABADI
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

HAPPY SISTA DEVY
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID:0000-0002-2966-6389

ABSTRACT

The culinary industry is currently developing in Indonesia. One of the regions in Indonesia, namely Pekalongan, has a culinary business that dominates as many as 2,562. The research was conducted to analyze the feasibility of a culinary business in Pekalongan Regency, namely the grass jelly cappuccino shop Mas Brow. This study uses qualitative methods through observation and interviews. The results show that the market segmentation includes all groups with the target market being young people. Mas Brow shop provides several flavors at a price of IDR 5,000 per portion. The promotional media used are WhatsApp and banners. Mas Brow shop is located in Kedungwuni park close to schools and universities. The store provides friendly service to consumers with a smile and greeting and always keeps the place clean so that consumers are comfortable. Consumers have direct access to see the production process so they know the ingredients used. Mas Brow shop has a good opportunity thanks to the flavors offered, competitive prices and strategic location.

Keywords: Business Feasibility Study, Marketing, Culinary

THE CHALLENGES OF PRESCHOOL EDUCATION AND THE NEED FOR ALTERNATIVE EDUCATION[1]

Madona Kekelia
Professor of the University of Georgia

Nino Kitoshvili
Invited Lecturer of the University of Georgia

The students involved in the project:
Davit Aladashvili
Anuki Melelashvili,
Ketevan Shubladze,
Rusudan Abjandadze,
Mariam Tusiashvili

ABSTRACT

Preschool education forms child's personality with necessary skills of living independent life and finding his/her place within society. Family and preschool educational institution have their assigned responsibilities in this process. Early education has directly proportional effect on the degree of child's cognitive, physical, social and emotional development. It prepares a child for overcoming future challenges and, in a long-term perspective, represents the economic resource of the society. The pedagogics plays major role in the effectiveness of preschool learning process, giving direction to the study process and adjusting existing resources to pupils. The educational policy of the country and the pedagogical directions of preschool education are directly related to the effectiveness of early education and development. The legislation of Georgia recognizes formal and informal education and currently there is no record on the alternative forms of preschool education. The reform planned in the field of preschool education of Georgia between 2022-2029 and the existing legal regulations, to some extent, represent the risk of complication of the authorization process for kindergartens providing alternative forms of preschool education existing in Georgia. The research aims to justify the necessity of considering the forms of alternative education in the process of authorization of preschool educational institutions. Qualitative research was conducted, during which the compatibility was established between the kindergartens existing in Georgia, providing alternative education and the educational goals determined under the existing legislation, also the need for the forms

[1] Research was supported by Georgian National University SEU"

of alternative education for overcoming existing challenges of preschool education was justified.

Keywords: preschool education, alternative education, preschool care

Introduction

Preschool education standards, objectives have been developed since 2010 in order to arrange, administer and operate kindergartens in Georgia and the means for achieving the goal have been offered. Simultaneously, the studies are conducted, where the challenges of preschool education are identified. In order to overcome the challenges identified in the process of preschool education and to promote the process, on July 1, 2022 the registration of those preschool institutions was started, that will be affected by the gradual authorization process until 2030 according to the pre-developed standards.[2]

The legislation of Georgia sets out the objectives of preschool education and the obligation of the kindergarten to develop programs in order to achieve these objectives. In spite of the recognized importance of preschool age, preschool education is not compulsory, though, it must be universal, accessible and provided with food for every child of preschool age.[3] In this process, preschool education expenses represent big challenge (food, human resources, inventory etc.), as kindergarten is subordinated to local administration and depends on the regionally allocated diverse expenses and funding. In order to reduce the expenses of preschool education and increase access to education, international practice recognizes alternative education. Alternative education is not bureaucratic, formal and does not require making expenses on the arrangement, food and other details of educational institutions undertaken by the state (Civitas Georgica, 2012, p.10).

At this stage, the form of formal and informal education is recognized in Georgia and upon performing general educational activities, the possibility of receiving alternative education is also permitted.[4] Informal education does not imply the alternative of formal education, it implies the activities and qualification raising measures implemented with the purpose of improvement and replenishment of preschool education.[5] Alternative education implies satisfaction of pupil's needs, in the condition, when the process of formal education ''does not''

[2] For more information, see https://edu.aris.ge/news/sabavshvo-bagebis-avtorizaciis-procesma-9-wlit-gadaiwia-rodis-daiwyeba-procesi-da-rogoria-gegma.html, accessed on 24.08.2022
[3] Law of Georgia On Early and Preschool Education, 2016, Article 4
[4] Law of Georgia On General Education, 2005, Article 26
[5] For more information, see https://education.ge/index.php?do=definition/view&id=2208 accessed on 14.09.2022;

or ‘’cannot’’ be implemented. This form of education is a good solution for those, who need education and regular and special support in care.[6]

Standardization of preschool education and authorization of institutions pursuant to the applicable legislation, represents certain risk for the providers of alternative education. In such case, there is probability that prescribed standards will be tough, will establish specific forms for administering of education, will go beyond the autonomous planning for achieving educational goals and will determine limited arrangement of the process, therefore, it will restrict the status of a provider of preschool education for kindergartens.

The research aims at justification of the necessity to include the forms of alternative education in the process of authorization of preschool institutions. To achieve this goal, it is planned to establish the compatibility between the existing kindergartens providing alternative education in Georgia and the educational goals determined under the legislation of Georgia and to justify the effectiveness of the forms of alternative education in overcoming the challenges of preschool education.

The objectives of the research are:

- To identify preschool education standards at legislative level;
- To determine the limitations and needs for operating of kindergartens;
- To study the activities of the existing kindergartens providing alternative education in Georgia;
- To establish the compliance of the kindergartens providing alternative education with the existing standards and the effectiveness of their operation.

1. Legislative framework for preschool and early education

The aim of a preschool educational institution is to promote harmonious development of preschool children and it represents the fundament for the formation of a child as a proper member of society.[7] Preschool education is the basis, which determines readiness for school and the success of general education. Caring for the development of a child implies several aspects, these are:[8] physical development; development of speech; development of independence; social and emotional development; cognitive development.

The early childhood teaching and development standard of the Ministry of Education and Science of Georgia (2010) has identified the fields of study: health and physical development (pp. 11-12); cognitive development and the field of general knowledge (pp. 14-15); approach

[6] Aron , L., Y., 2006, An Overview of Alternative Education, U.S. Department of Labor, p. 3
[7] National Curriculum and Assessment Center, 2011, Guideline for the Management of Preschool Educational Institution, p.7
[8] UNICEF, 2020, Early Childhood Development,

to learning (pp. 17-18); development of speech (pp. 20-21); social and emotional development (p. 23).[9] In order to promote the development of all fields, physical activity holds the dominant position in the developed strategy. In 2011 the National Curriculum and Assessment Center created the preschool education program, which is oriented to the objectives of general education and ensures the continuous learning and the process of transition from kindergarten to school (p.7). The competences are divided according to the age for the children of the age of 3-4 and 5-6 and they include: promotion of speech; formation as a pupil; independence; physical development; discovering of the world and the fields of art. The level of child's development will be determined according to each competence and the intervention will be planned upon necessity.[10]

Furthermore, in order to implement the program of preschool education, a publication on plays and activities was prepared, which helps parents and teachers in promoting the development of a preschool child. The suggested activities may be planned both – in the yard and in the building and, when necessary, the probability of making changes is also implied. Though, it must be noted here that part of the suggested plays may be performed only in an open space and, therefore, they consider an open space as a developmental and learning space[11].

At the National Curriculum and Assessment Center (2010)[12] the manual was also prepared, which offers certain rules for the planning and arrangement of the environment of kindergartens. In order to promote emotional, motoric and physical development, the manual underlines the necessity of creation of active life, playing and studying environment among the children of the age of 2-6, which must be safe, must not be overloaded and considering the peculiarities of the age, must promote child's development (p.6). The manual concerns physical movements, activities necessary for the development of a child (p. 8-9), the criteria are determined for the safe arrangement of environment and the physical standards for satisfying all the mentioned. Irrespective of the prescribed measures, the manual recognises the autonomous right of kindergartens to plan, approve and implement the child's preschool development program independently.

National Curriculum and Assessment Center has prepared the Guideline for the Management of Preschool Educational Institution (2011), where the obligations and powers of preschool educational institutions are stipulated, among them:

[9] The Ministry of Education and Science of Georgia, UNICEF, 2010, Early Childhood Learning and Development Standards
[10] National Curriculum and Assessment Center, 2011, Preschool Education Program;
[11] The Ministry of Education and Science of Georgia, 2012, Plays and Activities for the Children of Preschool Age manual for parents and educators, pp.5-6
[12] National Curriculum and Assessment Center, 2010, Physical Environment of Preschool Educational Institution (Principles and Practice)

- The obligations imply: creation of a program, which will promote readiness for school; keeping of documentation according to the existing procedure; existence of respective programs for children with special educational needs and relations between parent and teacher in order to observe the best interests of a child.
- The powers include: independent selection of personnel; independent selection and implementation of educational program and existence of for-profit program (p.8).

The Law of Georgia On Early and Preschool Education (2016)[13] regulates the legal basis related to the organisation and exploitation of kindergartens (Art.1). According to the Law, the early and preschool educational institution is a legal person established according to the legislation of Georgia, which operates in order to achieve the goals of early education (Art. 3). Furthermore, the Article 17 of the Law mentions the obligation of a preschool educational institution to promote sports activities in children aimed at the establishment of healthy lifestyle. The Law determines the authorization process as a precondition for the operation of legally established kindergarten, which began on July 1, 2022 and implies the registration of preschool educational institutions, which will undergo the authorisation process step-by-step according to the pre-developed standards before 2030.[14] The Law stipulates that for authorisation purposes, the standards determined by the state for personnel, program, hygiene and safety norms must be satisfied (Art. 15). The same Article determines the standards for the arrangement of the premises of institution as the precondition for authorisation. Though, the Law does not define ‘’institution’’ as a legal person with necessary premises and it must not imply the necessity to have premises.

2. The Challenges of Preschool Educational Process

The welfare of mankind is determined by the issue of correct formation of humans. Early age is the period, when the seen and heard things have significant influence on human subconscious and affect his/her life, achievements and welfare.[15]

While studying the issues of preschool education numerous factors were revealed in 2018[16], which prevent preschool educational institutions and kindergartens from achieving the goals of preschool education. It turned out that:

- There are regions, where children cannot be admitted in the kindergartens, the reason is the geographical accessibility of the kindergartens or the non-existence of proper places in them.

[13] Law of Georgia On Early and Preschool Education, 2016
[14] For more information, see https://edu.aris.ge/news/sabavshvo-bagebis-avtorizaciis-procesma-9-wlit-gadaiwia-rodis-daiwyeba-procesi-da-rogoria-gegma.html accessed on 24.08.2022;
[15] Elashvili M., 2019, The School-Readiness in First Class Pupils – Problems and Perspectives, p.9
[16] UNICEF, 2018, The study of Preschool Education in Georgia, pp. 6-7

- The study has demonstrated that in the case of children with special needs, there are significant challenges for receiving inclusive education. The main barrier here is: adapted infrastructure, large number of children in groups and the teacher competencies.
- The low quality of preschool education is also influenced by the insufficient budget allocated for kindergartens. Allocated funds differ according to the regions and this determines the format of the study programs and lessons existing in the kindergartens.

Cross and his colleagues (Cross et al., 2009) studied the peculiarities of caring for children and revealed that the changes in the approach of preschool education and/or childcare norms affect the results of pupils. The growth of qualification and salaries of the educators improves the quality of care towards children.[17] Along with the changes in the norms of caring for children and upgrading of qualification of educators, the development/educating of children is significantly promoted by informal and diverse educational approaches, which makes the environment existing in the kindergarten much more accessible. Instead of valuable resources, it uses different materials and promotes the improvement of imagination, positive emotions and the feeling of belonging towards the kindergarten.[18]

Despite that, the monitoring conducted in 2018 (UNICEF, 2018) demonstrated that the arrangement of the above-mentioned environment still remains to be a problem in Georgia, as kindergartens fail to meet elementary requirements, such as: provision of sewage pipes and water. Insufficient areas, environment adapted for the children with disabilities and the non-existence of yards still remain as the priority problems for kindergartens. Out of the 34% of the kindergartens, which have children with disabilities, only 14% have special education teachers.

With regard to the named issues, it is important to record all those problems and needs, which exist in preschool preparatory institutions and to develop the ways, which will improve the educational environment and measures.

3. Alternative Education

In order to tackle preschool education challenges and difficulties, there is good experience of the forms of alternative education across the world. The provision of alternative education may be organized in the geographically complex region, in the conditions of infrastructural disorder and considering the low budget of self-government, during which the individual and inclusive educational needs of each child are satisfied.[19]

[17] Pianta R., C., et al, 2009, The Effects of Preschool Education: What We Know, How Public Policy Is or Is Not Aligned With the Evidence Base, and What We Need to Know. p. 66
[18] UNICEF, 2019, A Day in the Kindergarten – How the Kindergarten Teachers Improve the Environment for Children
[19] Civitas Georgica, 2012, Alternative Preschool Education for the Development of Local Communities and Rural Areas pp.16-17

The educational process in the kindergartens of alternative education is mostly short-term, though, it has the advantage that the child is not fully isolated from his/her family, which is a frequent case in the case of a typical kindergarten. In the concept of alternative kindergarten, the participation of a teacher and educators is considered from the very beginning, which is ignored in standard kindergartens and without that great success cannot be achieved.[20] Theoretical perspectives of the kindergartens providing alternative education which exist in Georgia are the following:

3.1. Forest kindergartens – the theoretical basis of this approach lies in the widespread belief that the yard is the best place for child's development and teaching. The acknowledged slogan for forest kindergartens is – ''there is no bad weather, there exist inappropriate clothes.'' Forest teachers undergo certified courses in order to become the teachers of a forest school. Therefore, they know how to ensure safety in a free environment, where everything is accessible for children and the active participation of parents is provided in the daily life of the kindergarten. Another major peculiarity is that it is created by free society, which ensures the diversity of methods. Herewith, they are oriented to the comprehension and use of natural resources and develop such abilities as: studying of one's own thoughts and ideas; dramatic skills and abilities of working in a team; attention, mathematical skills, dramatic skills etc. The development of speaking skills in children is promoted, as they speak about the objects of nature and use them while playing. As in standard kindergartens, here, children dance, sing, of course, they build houses using clay and branches, they study how to light bonfire and they entertain in mud. Based on the approach of forest kindergarten, the self-discipline of children is improved by being in nature and even by watching nature scenes.[21]

3.2. Waldorf Education – according to the Waldorf perspective, from birth up to the age of 7, the ''vital forces of children are oriented to their physical development. The Waldorf teachers consider that without instructions given by adults and a well-prepared rhythmic sample throughout the day, children will participate in certain activities using chaotic and superficial ways, they will miss the opportunity to learn how to use their free will. The Waldorf teachers think that it is extremely important to train the willpower, so that children will learn how to control their negative impulses and have mental power necessary for doing what they want to do and/or what they need to do in order to achieve their goals throughout the whole life. The Waldorf teachers do everything to help children avoid those issues, which, from their point of view, are still unfeasible for children. They want to let children have good memories of

[20] Id. pp.15-16
[21] Basiladze I., Balanchivadze I., Beruchashvili M., 2018, Early Education Curricula and Different Aspects of Their Development p. 190-204

childhood and to know that life can be much better, than it seems in the moments of hardship (Lange De Souza, 2012, pp.51-55).

3.3. Montessori Method – Montessori Method is a child-oriented approach, where children are regarded as active players of their own development, they make progress based on their own pace and rhythm, according to their individual abilities. Parents are necessarily involved in the process of educating their children. Children are performing self-governing activities individually within small groups. The goal of a teacher is to assist and encourage children to develop self-confidence and inner discipline in such a way, that the necessity of teacher's intervention should be gradually reduced. Children are given freedom to choose what to play, with whom to play, where to play and how long to play, of course, all this will remain within the limits of classroom rules, without competition, where external system of incentives and punishment does not exist (Navarra, 2009 pp.1-3).

Methodology

Qualitative research method was applied in the study, namely, interviewing. 30 expert interviews were conducted. Out of them, 11 respondents were persons involved in the legislative process on the topic of early and preschool education; 11 educators working at private and public kindergartens (private – 6, public – 5) and 8 providers of alternative forms of preschool education (Montessori – 1, Bunebare – 4, Waldorf – 3). In total 3 men and 27 women. The duration of interview was 25-35 minutes on average.

The questions were formed as a result of analysis of the literature processed during the desk study and were related to such issues as: directions of early and preschool education; challenges faced by private, public and alternative kindergartens operating in Georgia; strategies of overcoming them and the necessity of existence of the forms of alternative education. The narratives obtained through interviews were analysed using thematic content-analysis and the main topics were revealed: directions of early and preschool education; approaches/priorities of early and preschool education; challenges of preschool educational process and the ways of tackling them; the needs existing in the early educational process.

Study results/findings

1. Directions of early and preschool education

The subject of interest of the study was the operation of existing kindergartens of Georgia providing alternative education and aimed at establishing compliance of the kindergartens providing alternative education with existing standards and the effectiveness of their operation. In the process of interviewing the participants of the study, information was obtained about the

educational needs of preschool and early age. The opinions of the respondents mainly coincided. Among them:

- The teachers of private, public and alternative kindergartens name the following as the major directions of early and preschool education: development of social, emotional, cognitive, physical, self-care and adaptive skills. According to them, the support in terms of the needs of this age and the success of the process represent the preconditions for social progress.

''This is an utterly important stage in child's development. It is the basis for the growth and development of a child'' (teacher of public kindergarten, female).

- The experts also unanimously acknowledge the importance of this age, all of them noted that lots of plays, discoveries, positive relations, safe environment and the ensuring of their participation in this environment are necessary things. Because:

''The formation of brain occurs at that period, ... (and) a child needs support in different directions'' (expert, female).

According to the respondents, in this age a child needs emotional support.

2. Approaches/priorities of early and preschool education

- In answer to the question how is it possible to satisfy the early and preschool educational needs, the teachers of private and public kindergartens named: trust, friendliness, frequent incentives and emotional and nervous stability as the necessary preconditions for creating safe and positive social environment.

''In order for a child to trust us, the child must feel himself/herself well, our actions must always be followed by explanation'' (teacher of public kindergarten, female).

- The teachers of alternative kindergartens name sincerity, harmonious environment and listening to children, which will not make them feel in a subordinated position as additional, necessary preconditions for satisfying the preschool educational needs.

''The most important thing that Bunebare has is lots of emotion and supportive relations, lots of plays and the discovering of diversity of the world, offering of alternatives'' (teacher of Bunebare, male).

- And the experts participating in the research give the major role to the qualification of educators working with them for satisfying the educational needs of the children of early and preschool age. It implies education, skills, experience, emotional safety of a child, curriculum and:

''It is believed that authoritative (method of upbringing) is adequate, but I would say, the method, which is based on equal rights, where nothing changes merely due to the fact that I am senior'' (expert, female).

Apart from the mentioned, according to the respondents, it is necessary that the municipality determine the budget correctly. This implies ensuring of accessibility of early and preschool education, providing them with material resources and caring for the qualification of personnel.

3. Challenges of preschool education and the ways for overcoming them

- The teachers of private kindergartens name the lack of resources, problematic behaviour and lack of adaptiveness as the challenges of educational process. The fact that:

''(Children) are not accustomed to this organized environment and they have not mastered the rules of conduct so well'' (teacher of private kindergarten, female).

''One of the basic methods for coping is talking to them… individually and in groups (teacher of private kindergarten, female)

- The teachers of public kindergartens focus more on the difficulties related to the management of difficult behaviour, individual approach to children with special educational needs and the planning of activities adapted to them.

''They need special activities that are adapted to them'' (teacher of public kindergarten, female).

Apart from the mentioned, according to the teachers of public kindergartens the major challenge is the lack of participation from parents, non-existence of communication with them and sometimes even the denial of cooperation by parents, and they name the observation, talk, friendly attitude and strategies of correct communication with parents as the main strategies.

''to bring that to a child by means of talking to parents, correct communication… (teacher of public kindergarten, female)

- As for the teachers providing alternative education, they cannot name particular challenges in relations with children, according to them, they have less difficulties in communicating with parents, though, they mention legislative challenges and the parents' priorities:

''Parents give more advantage to the intellectual part, foreign languages and subjects are taught from the kindergarten age'' (teacher of Waldorf, female).

''The Law tells us to provide the children with special educational needs with accessible and ensured education, in occupational terms. Due to the lack of personnel, team and non-existence of qualification, unfortunately, mostly, this cannot be fulfilled. The forms of alternative education manage to do that and they must be provided (teacher of Bunebare, male).

While talking with regard to overcoming the challenges they note that:

''The major thing is for the process to be joyful for them'' (Waldorf teacher, female)

Though, they mention the stringent legislative regulations and mark out: the legislative record on the necessary feeding, on the hours spent at the kindergarten, on the existence of the building for the kindergarten institution and the standard of arrangement of playgrounds. In their view,

this limits them and despite the effectiveness of their approach to achieve preschool goals, in future, it poses a risk in the authorization process.

Expert respondents name the existence of unqualified personnel in the field of early and preschool education as the major challenge. They talk about the lack of personnel and the non-existence of records on the alternative forms of preschool education in the law. In their opinion, alternative education will assist us in achieving balance and access to education.

''It would be good to enable other forms (of education) by way of legislative record, which would offer different approaches'' (expert, female)

4. Needs existing in the process of alternative education

In order to tackle the difficulties existing in the preschool educational process, the teachers of private and public kindergartens see particular need for the quantitative growth of personnel in the preschool educational process, raising of their qualification, reduction of groups and also, providing of material support. According to the respondents, this will play an important role in overcoming the difficulties in the accessibility of preschool education, impossibility of individual approaches and satisfaction of the special educational needs.

''(state) support with human and material resources (teacher of private kindergarten, female)

- The teachers of alternative kindergartens talk about the necessity of state support and ensuring of the legal autonomy granted to them.

''Currently, we are not limited, the major thing is not to limit us in methods'' (Montessori teacher, male).

''Bunebare'' is the kindergarten, which has internationally recognized experience of working efficiently, lots of implemented projects and requires state support for operation'' (Bunebare teacher, male).

It is noteworthy that the challenges of the educational process named by the teachers of public and private kindergartens participating in the research are: lack of resources, large groups, impossibility to work with children with special educational needs, low competence and communication with parents. We do not meet the mentioned circumstances in the kindergartens providing alternative education. There are small groups in alternative kindergartens, the attitude to resources is different, they have programs for working with children with special educational needs and their methodological basis implies development of respective competence, which simplifies communication with parents and ensures the participation of their children in the educational process.

- Expert respondents talk about the need for alternative education. According to them, the bad thing is that the number of alternative kindergartens is small, it must be accessible and the diversity of education must be ensured.

''We have great need for alternative services, especially, where we have the problem of access'' (expert, female);

'According to numerous studies, practicing paediatricians around the world maximally introduce external education in terms of occupational development'' (expert, female)

Apart from the mentioned, all experts agree that preschool education of the children with special educational needs is not regulated by Law. There is lack of qualified personnel in private and public kindergartens and the risk of unsuccessful preschool education and later integration at school of the children with the mentioned needs is increased. For that reason, on the one hand, the Law must allow for the alternative preschool education and, on the other hand, determine the ways of satisfying children's educational needs using all existing and available resources:

''As for the criteria, its regulation must be based maximally on the forms of service (expert, female)

According to the expert respondents, the recognition of the form of alternative education at legislative level will serve as an important auxiliary element for the implementation of preschool educational reform, which, accompanied by other planned events, will assist society in overcoming the difficulties existing at this stage of education.

Conclusion

The study aimed at justifying the necessity of considering the forms of alternative education in the process of authorisation of preschool educational institutions. Based on the results received during the research process, the study concludes that:

- Existing legislation places the educational process within certain frames. On the one hand, it grants autonomy to kindergartens and, on the other hand, it imposes a number of obligations on them. This is related to large amount of money and bureaucratic processes and represents a great challenge for the preschool educational process;
- The aims of alternative education coincide with the recognized educational standards, the difference lies only in the form of provision, which is quite flexible and accessible, whereas, other forms of education are inaccessible and/or unfavourable;
- There are many challenges in the preschool educational process and the kindergartens providing alternative education find it easy to tackle them;
- The qualification of the kindergartens providing alternative education, their material and personal resources, small-sized groups, competence in working with the children with special educational needs, quality of communication with parents and their participation in the learning process underlines the effectiveness of this form of education.

Therefore, it is necessary for the state to use all existing and alternative opportunities in order to ensure the preschool educational process; In the process of authorisation, the internationally recognized goals of preschool education must be determined as the major standard and upon their enforcement, the state must leave kindergartens with the autonomy granted by law.

References

Elashvili M., 2019, The School-Readiness in First Class Pupils – Problems and Perspectives, TSU, Tbilisi;

Civitas Georgica, 2012, Alternative Preschool Education for the Development of Local Communities and Rural Areas, Tbilisi;

Aron , L., Y., 2006, An Overview of Alternative Education, U.S. Department of Labor;

Cross, C.T., Woods, T.A., & Schweingruber, H. (Eds.).,2009, Mathematics learning in early childhood: Paths toward excellenceand equity. Washington, DC: Committee on Early Childhood Mathematics; National Research Council and National Academy of Sciences;

Longe De Souza D., 2012, Learning Development in Waldorf and Human Pedagogy and Curriculum, ENCOUNTER: Education for Meaning and Social Justice;

Navarra I., 2019, The Montessori Approach to Early Childhood Education: Benefits and Challenges of Mixed-Age Classrooms as an Essential Montessori School Feature, *he Future of Education 9th Edition;*

Pianta R., C., et al, 2009, The Effects of Preschool Education: What We Know, How Public Policy Is or Is Not Aligned With the Evidence Base, and What We Need to Know.

Internet resources

UNICEF, 2018, The study of Preschool Education in Georgia, available at https://www.unicef.org/georgia/ka/%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A8%E1%83%98-%E1%83%A1%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%93%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%98-%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%97%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%AE%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%AE%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%99%E1%83%95%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%90, accessed on 11.10.2022;

UNICEF, 2019, A Day in the Kindergarten – How the Kindergarten Teachers Improve the Environment for Children

Available at ;https://www.unicef.org/georgia/ka/%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%98-%E1%83%93%E1%83%A6%E1%83%94-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%A8%E1%8

3%95%E1%83%9D-%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%A6%E1%83%A8%E1%83%98-%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%92%E1%83%9D%E1%83%A0-%E1%83%90%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%AF%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%9C-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%AC%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%9A%E1%83%9D-%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%A1-%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%A6%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%90%E1%83%A6%E1%83%9B%E1%83%96%E1%83%A0%E1%83%93%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98, accessed on 10.11.2022;

UNICEF, 2020, Early Childhood Development, available at https://www.unicef.org/georgia/ka/%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%A8%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90-%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%A3%E1%83%9A-%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%A8%E1%83%98, accessed on 27.12.2022

Legal documents

National Curriculum and Assessment Center, 2010, Physical Environment of Preschool Educational Institution (Principles and Practice);

National Curriculum and Assessment Center, 2011, Guideline for the Management of Preschool Educational Institution;

National Curriculum and Assessment Center, 2011, Preschool Education Program;

The Ministry of Education and Science of Georgia, UNICEF, 2010, Early Childhood Learning and Development Standards;

The Ministry of Education and Science of Georgia, 2012, Plays and Activities for the Children of Preschool Age manual for parents and educators;

Law of Georgia On Early and Preschool Education, 2016;

Law of Georgia On General Education, 2005;

UMKM MARKETING STRATEGY DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Dian Nofitasari
UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID ID: 0000-0003-3727-4251

Hendri Hermawan ADİNUGRAHA
Faculty of Islamic economics and business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID ID: 0000-0002-8394-5776

ABSTRACT

This research aims to explain the marketing strategies of MSMEs during the Covid-19 pandemic. This research uses a literature review approach sourced from books and journals related to MSME marketing strategies during the Covid-19 pandemic. The literature review of this research resulted in the following conclusions: The marketing strategy used in the midst of the covid-19 pandemic is to use social media, including Facebook, Instagram, Whatsapp, telegram, and joining other online businesses such as shopee, go-food, and grap-food. product marketing by utilizing information technology through the internet and social media is the right strategy to market unlimited production while still paying attention to the company's balance sheet. Therefore, the strategy applied by these business actors must be carried out optimally so that the products produced can be accepted by the public by providing clear information and can be trusted by consumers. Thus, the application of the right strategy in addition to maintaining the continuity of small businesses can also expand the marketing network that has a positive impact on the growth and development of small businesses in the future.

Keywords: Strategy, Marketing, MSME, Pandemic, Covid-19

OVERWIEW DESCRIPTION OF THE DOCTORAL THESIS ON STUDENT MOTIVATION IN ALBANIA

Arben Hoti
Dr. University of Shkoder, Albania

ABSTRACT

The article presents an overwiew analytic description about the motivation level of students in Albania, the results of which were presented in my PhD dissertation defense thesis in 2016 in the field of psychology.

The presented analysis expresses the motivation levels of students, the tendencies of students according to their type (external or internal), the influence of motivational factors that affect the level of motivation, and the connection of the level of motivation with the students' GPA.

Based on the theory of self-determination the article, through comparative analysis, presents a comparison of the results of the doctoral thesis with other studies conducted on student motivation. Also are traits the relation of motivation with other demographics factors.

THE DEVELOPMENT OF KPOP FANS IN INDONESIA

RISKI FEBRIANA
UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID ID: 0009-0002-3821-3805

Hendri Hermawan ADİNUGRAHA
Faculty of Islamic economics and business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID ID: 0000-0002-8394-5776

ABSTRACT

The purpose of this study was to determine the impact of consumptive behavior on the development of K-pop fans in Indonesia. This research method uses a literature review approach through journals, theses, and websites regarding the consumptive behavior of K-POP fans on business opportunities and customs taxes. The type used is using qualitative data. namely research used to examine the condition of natural objects. The culture that is currently being hotly discussed is the Korean wave culture. Hallyu or Korean Wave is a combination of cultures as a response to the globalization of Asian culture. The impact of the spread of South Korean culture in Indonesia did not have a bad domino effect. Respondents actually got many positive impacts from following the development of the Korean Wave, including helping them in the process of socializing and interacting with other fans of Korean culture, even those from abroad. K-Pop culture in Indonesia is growing over time. Some e-commerce such as Shopee, Tokopedia, Lazada, have started to use K-Pop groups as their ambassadors. It's not uncommon for K-Pop groups to be invited to Indonesia to take part in the e-commerce event. This marketing method actually worked, because when bringing up the name K-Pop, most Indonesian people were immediately interested. Several Indonesian products, which also feature K-Pop groups as their advertising stars, managed to get the attention of many people so that the products on the market sold out quickly.

Keywords: Korean Wave, Fans, Marketing

DEVELOPMENT OF ISLAMIC FINANSIAL INSTITUTIONS IN INDONESIA

Nazhifah Meydyna Silva
UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID ID: 0009-0003-4253-229

Yanda Kartikasari
UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID ID:0009-0003-2718-679X

Putry Camelia Rosanty
UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID ID:0009-0005-7242-2653

Muhammad Arıs Safı'ı
UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID ID: 0009-0004-4422-4505

Happy Sısta Devy
UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID ID:0000-0002-2966-6389

ABSTRACT

Abstract The purpose of this study is to describe the development of the Islamic economy in Indonesia, Islamic financial institutions in Indonesia and contemporary issues of Islamic financial institutions in Indonesia. In this study using a systematic literature review method, with research sources that refer to research results, journals and other reference sources, which are analyzed using a qualitative descriptive method. The results of the study show some developments in the Islamic economy at this time, which are marked by the establishment of Bank Muamalat as the first Islamic bank in Indonesia. In terms of asset growth, Islamic Banks increased by 13.51%. Islamic Financial Institutions that have been practiced in Indonesia, namely, among others; Sharia Commercial Banks, Sharia Business Units, Sharia People's Financing Banks, Sharia Financing Companies, Sharia Venture Capital, Sharia Pension Funds, Sharia IKNB, Sharia Investment Management, and Sharia Investment Management Units. In addition, there are contemporary issues that have arisen in Islamic financial institutions, namely the problem of the aspect of commitment to the application of sharia principles that is still low, the problem of the aspect of human resources that is less qualified and professional, and the problem of aspects of marketing strategy that are less adaptive and responsive. Previous

research explained that the development of the Islamic economy in Indonesia is inseparable from the conditions and lives of the people who are increasingly interested in halal and thayyib products, as well as increasing government support to encourage the development of the Islamic economy.

Keywords:: Islamic financial institutions, LKS Practices, Contemporary Issues

BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS AT A TRADITIONAL SNACK BUSINESS IN PEKALONGAN CITY

Lu'luk Febrıanı
Faculty of Islamic Business Economics, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID: 0009-0004-7498-4249

MUHAMMAD TAUFIQ ABADI
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

Happy Sısta Devy
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-2966-6389

ABSTRACT

In a business feasibility study, the market and marketing point of view is very likely to be the main factor, because the market and marketing angle determines the resistance or disappointment of an organization in business. The traditional snack business is one of the businesses in the culinary field that provides products in the form of porridge, sticky rice and srabi. This study aims to find out whether this traditional snack business is feasible as a business or not. This business uses a strategic place as a location, namely in the long cage, alley 3 next to the Krempyeng market and Jalan Raya Kusuma Bangsa. This study uses a type of qualitative research with interview and observation methods. The results of the study show that this business uses the 4P mix marketing strategy which consists of product marketing, price marketing, distribution/place, and promotion. They prioritize quality products in competition, even though quality materials do not make the price of the product expensive but the price of the product is the same as the market price so that it attracts buyers, the price is set at Rp. 2000 can then be adjusted according to consumer demand, a strategic place in buying and selling transactions, using social media in promoting the products being traded, as well as giving bonuses before the month of Ramadan and giving one free take to agents who have worked

with this business owner. One of the competitors in Mrs. Isah's market snack business is the Simu stall which is in front of the krampyeng market. This business also recruits employees with the condition that they are able to come at 04.30 WIB, honest and nimble.

Keyword : Business Feasibility Study, Product, Distribution, Marketing Mix

FEASIBILITY STUDY OF ANAK HEBAT (AHE) TUTORING BUSINESS TEGALSURUH BRANCH, PEKALONGAN REGENCY

Dında Hasanatul Jamıla
Faculty of Islamic Business Economics, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID: 0009-0004-7158-264

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

Happy Sısta Devy
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-2966-6389

ABSTRACT
The tutoring institution that is now quite well-known in the community is Anak Terbat. Students who study in this tutoring are preschool children, namely children from the age of 4.5 – 7 years. In general, students in this training are children who are still in playgroup, kindergarten group A and group B kindergarten. Non-financial methods include technical aspects, market aspects and marketing aspects, organizational and juridical aspects, management aspects and economic aspects. The method used in this research is qualitative method. The approach in this study used field research by directly observing the object under study and through interviews with teachers. In addition, this study also uses secondary data with literature articles on Anak HebatTutoring (AHE). Feasibility Analysis on Market and Marketing Aspects and human resource feasibility analysis on Anak HebatTutoring shows that the prospects for the development of the Anak Hebattutoring business are very good. This can be seen from the number of units which reach more than 3,000 units and are spread in almost all provinces in Indonesia. In addition, Anak HebatTutoring also applies different learning classes, namely private classes and reading classes which are the advantages of this tutoring. In the human resource aspect, Anak Hebat Tutoring also pays attention to the quality of the teacher's performance.
Keywords: Business Feasibility Study, Bimbel Anak Hebat, Education business, marketing.

THE OVERVIEW OF PROBLEMS LEARNED IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN PAKISTAN

Zohaib Hassan Sain
Superior University, Pakistan
ORCID: 0000-0001-6567-5963

ABSTRACT

The purpose of this study is based on exploratory research to identify "The overview of problems learned in Higher Education Institutions in Pakistan". The exploratory research approach is used to achieve the objectives of the study in less time and with inexpensive means. Pakistan is facing a lot of challenges in the education sector such as curriculum, few training institutions, corruption in education, teachers' behavior, and less research work. Emerging Issues in the education sector are fewer training institutions and the trend toward research work which is essential to follow for the growth and strength of any economy. The purpose of our research is to identify the major challenges in the educational sector in Pakistan which the educational sector is suffering for the last few years. The researcher used triangulation to carry out the reliability and validity of the data for results. So, to conduct this triangulation the researcher used questionnaires for the students, questionnaires for the teachers, and interviews with the management. . In this regard primary data was collected from the focused group of students using a sample of 100 questionnaires for each university filled by the students of the selected five universities. The findings highlight the positive relationship of quality education with curriculum, few training institutions, corruption in education, teachers' behavior, and less research work. These challenges caused restrictions in accomplishing competent teaching and learning with respect to quality education. According to the current situation in Pakistan, the same challenges are being faced.

Keywords: Curriculum, Corruption, Teachers' Behavior, Research Work.

STUDENTS ASSESSMENT OF ONLINE EDUCATION DURING THE COVID-19 EPIDEMIC: AN ANALYSIS

Zohaib Hassan Sain
Superior University, Pakistan
ORCID: 0000-0001-6567-5963

ABSTRACT

The purpose of this study was to assess the online instruction given to students during the COVID-19 epidemic. At the four universities of Lahore city that were the center of the study, 650 students pursuing undergraduate, graduate, and doctoral degrees participated. A mixed method was used to design the research using both qualitative and quantitative components. An online survey was employed during the quantitative phase. Online in-depth interviews using a semi-structured interview form were carried out during the qualitative phase. Local Lahore, Pakistan, inhabitants were among the responses. The content analysis led to the identification of 21 categories and three major themes. The following themes were accomplished: "It could have been better!" for their suggestions, "Face-to-face education is better!" for the bad parts of the student's experiences, and "Better than nothing!" for the positive aspects of their experiences. It has been decided that a technology approach should be employed to further expand the distance education curriculum in the four universities that have been selected.

Keywords: Covid-19, Distance Education, Online Education, University Students.

FEASIBILITY STUDY OF CREATIVE PHOTOGRAPHY BASED ON MARKETING ASPECT AND CANVAS BUSINESS MODEL
(Case Study at Singapore Photo Studio, Pekalongan City)

Galang Ramadhan
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0009-0004-3090-2985

Muhammad Taufiq Abadi
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

Wilda Yulia Rusyida
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9756-2197

ABSTRACT

The purpose of this study is to find out and analyze the feasibility of the business run by Singapore Photo Studio based on marketing aspects and the business model canvas. The research method uses descriptive qualitative analysis with primary data collection. Data collection techniques using the method of observation, interviews and documentation. The results of the study show that the business being run by Singapore Photo Studio has paid attention to marketing aspects and is part of the Business Model Canvas which consists of 9 blocks. This is certainly an opportunity for business actors in the field of photography under study to remain productive and develop the feasibility of the business being undertaken.

Keywords : Marketing Aspect, Canvas Business Model, Photography

INTRODUCTION

Economic development is accelerating along with the emergence of new economic potentials that are capable of sustaining the economic life of the world community. The development of world economic civilization is at least divided into three economic waves (Tofler in Hasan, 2018), namely the first economic wave in the form of an economy dominated by agricultural activities, the second economic wave in the form of an economy dominated by industrial activities, and the third economic wave in the form of a technology-based economy. information. After the third economic wave, a fourth economic wave or the so-called creative economic wave will emerge, namely an economy based on creative and innovative ideas or ideas.

The creative economy is Indonesia's hope in the current economy. This is driven by the added value created by creative economy entrepreneurs who can increase competitiveness in Indonesia. Creative economy sub-sectors in Indonesia are growing rapidly, one of which is the Photography sub-sector. Photography is also one of the 18 creative industry sub-sectors that will be developed by the Indonesian government, namely architecture, design, fashion, film, video, photography, crafts, computer and software services, music, art goods market, publishing and printing, advertising, interactive games. , research and development, performing arts, as well as television and radio.

On the other hand, development in the field of creative economy has made competition even tougher. In an effort to win the increasingly competitive business competition, therefore every business actor in the field of photography in particular is required to be more creative and innovative in order to overcome the competition that will occur and be able to provide what consumers want. One of the ways used to retain consumers is by implementing an accurate and targeted business strategy. So, strategic planning is important to gain competitive advantage and have products that are in line with consumer desires with optimal support from existing resources. To find out the strategy in developing a business venture, we must know about the business model used. The business model is an overview of the basic thinking about how organizations create, deliver and capture value related to organizational activities (Osterwalder and Pigneur, 2012: 13). One of the simple business model concepts is the model developed by Osterwalder and Pigneur, namely the business model canvas, or better known as the Business Model Canvas. The use of the Business Model Canvas can provide an overview of the company's business model and the relationships that occur between blocks in a more active way.

In Ahmad Aryadi's Journal in 2015, it was stated that businesses that have been run by his research subjects engaged in photography services, can apply the Business Model Canvas as a business

model and strategy to increase business income. So judging from this, the researcher wants to try to analyze the business feasibility of the creative photography business carried out by Singapore Photo Studio in terms of the application of marketing aspects and the canvas business model. The Business Model Canvas will be very suitable to be applied to the Singapore Photo Studio because Singapore Photo Studio is a relatively new MSME and is still in the process of being developed with a minimal workforce.

RESEARCH METHODS

This study uses a qualitative approach, namely research whose results are in the form of descriptive data through facts from natural conditions as direct sources with instruments from the researchers themselves. The results of this study will later describe in-depth interviews with research subjects so as to provide a clear picture of the analysis of Singapore Photo Studio's photography business.

The subjects of this study were informants and the determination of informants was carried out using the snowball sampling method. Data collection techniques can be done in 3 ways, namely observation, interviews and documentation. The data analysis technique used in this study uses the Miles & Huberman (1992) model which consists of three, namely reduction, data presentation and drawing conclusions.

RESULTS AND DISCUSSION

Implementation of the 9 Blocks of the Canvas Business Model

- Customer Segments

Singapore Photo Studio's customer segmentation is all segments of society, both individuals, families and community groups as well as companies that need photo studio services at low prices but still have good quality.

- Value propositions

The value propositions from Singapore Photo Studio prioritize excellent service quality with a background concept and the ease of ordering photo services without having to go directly to the Studio so that consumers are loyal to Singapore Photo Studio.

- Channels

Channel elements utilized by Singapore Photo Studio are offline using brochures, pamphlets, flyers and online using social media

- Customer Relationships

Customer relationship In maintaining good relations with its customers, Singapore Photo Studio always holds promos and provides discounts with certain conditions.

- Revenue Streams

Singapore Photo Studio's revenue streams come from photo and video services, photo editing services and camera rentals.

- Key Resources

Singapore Photo Studio's key resources to keep it running are physical resources and human resources who are competent in the field of photography and especially have good morals.

- Key Activities

To create a value proposition, Singapore Photo Studio's key activities include the photo and video production process, as well as the marketing process.

- Key Partnerships

Key partnerships at Singapore Photo Studio consist of suppliers of goods, suppliers of goods and mentors to increase the capacity of Singapore Photo Studio employees.

- Cost Structure

To keep it running, Singapore Photo Studio incurs several costs, namely employee salary costs, equipment depreciation costs, and costs related to production.

Application of Marketing Aspect

- Market Demand or Consumer Interest

Photography service providers are now much sought after by the public. The demand for these services will always be needed, especially for other business actors to photograph their products, create content and so on. Needs when celebrating important events such as weddings, graduations, birthdays, or moments of gathering with family, relatives, friends, girlfriends will make people compete to find the best photography service provider. Here Singapore Photo Studio provides a complete service to meet the needs and desires of its prospective customers.

- Competitor Aspect

For the city of Pekalongan itself, there are already many business actors who open photography services such as mozzaphotography, ucupers studio, zerolens.studio and many more. Some of them even have names that are well known by most people in Pekalongan City. Even so, Singapore Photo Studio still has loyal customers. Moreover, in the area around Singapore Photo Studio there are no similar service providers, even though it can be said that the area around Singapore Photo Studio is a production area. This is of course an opportunity for Singapore Photo Studio to further develop.

- Market share

The market share of Singapore Photo Studio itself is very broad, it can cover general audiences of all ages and groups. But maybe it is more aimed at MSME actors who want to take product photos or the like.

- Marketing Mix

1. Product

As a business engaged in the field of photography services, Singapore Photo Studio has a fairly complete range of services, starting from providing services for product photos, content creation, wedding photos (indoor and outdoor), graduation photos, organizational photos and many more. In Singapore Photo Studio also rents photographic tools and equipment such as cameras, lenses, tripods and others.

2. Price

The rates used by Singapore Photo Studio owners tend to be slightly cheaper, depending on the conditions and wishes of the customer. Affordable rates are expected to increase the value of the business being run.

3. Distribution (Places)

In doing its business, Singapore Photo Studio is very flexible. Service providers provide options to shoot indoors or outdoors. The Indoor Shoot itself was carried out in their Studio which is located in Kelurahan Kuripan Kertoharjo. Access to get there is very easy and the surrounding environment is conducive.

4. Promotion

Singapore Photo Study mostly promotes their business through their social media pages, especially Instagram. In addition, they also optimize word of mouth promotions to introduce their business to more people.

The analysis of the market and business model canvas conducted shows that the business prospects in photography services run by Singapore Photo Studio are quite good and promising, this can be seen from the demand for services which is always there every month without experiencing a very significant decline. Friendly prices from the Singapore Photo Studio Elements revenue streams through photo and video services, photo editing services and camera rentals, then a strategic location, few competitor aspects and the addition of a good marketing mix strategy will make this service business business last a long time and keep going ahead.

CONCLUSION

The business model canvas includes 9 blocks, namely customer segment elements, value proposition elements, channel elements, customer relationship elements, revenue streams elements, key resources elements, key activities elements, key partnerships elements and cost structure elements. by Singapore Photo Studio. Marketing aspects such as competitor aspects, consumer interest, marketing mix have also been carried out by Singapore Photo Studio in its business operations. The owner understands very well that the marketing strategy must be implemented as well as possible so that the business can survive and move forward. The balance between marketing management, marketing strategy and risks as well as financial flows must be achieved in order to produce good business value and business feasibility can be fulfilled.

SUGGESTION

Suggestions that can be given by researchers in this study are as follows: 1.) Singapore Photo Studio needs to pay attention to the convenience of consuming, must be able to better understand customer desires, and complement existing facilities and services so that consumers are comfortable with the conditions at Singapore Photo Studio. 2.) Sinagpore Photo Studio needs to pay attention to every activity in its business and develop business strategies by looking at marketing aspects and the application of the business model canvas.

BIBLIOGRAPHY

Athia Itha, dkk. 2018. *Penerapan Business Model Canvas (BMC) Untuk Mendorong Mindset Kewirausahaan di Kalangan Mahasiswa Universitas Islam Malang*. Jurnal Ketahanan Pangan. 2 (1): 66-75

Hasan, Muhammad. 2018. *Pembinaan Ekonomi Kreatif Dalam Perspektif Pendidikan Ekonomi.* Jurnal Ekonomi dan Pendidikan. 1(1): 81-86.

Prasetyo, Dwi. 2016. *Penerapan Business Model Canvas Untuk Menciptakan Alternatif Strategi Bisnis di Dalam Pengembangan*

Fandi Tjiptono. 1997. *Strategi Pemasaran* ,Yogyakarta : Andi.

Henry, C. (2009). *Women and the Creative Industries: Exploring the Popular Appeal.* Creative Industries Journal, 2 (2), 143 60.

ANALYSIS OF THE MARKETING ASPECT OF THE "SRIDIL COLLECTION" CLOTHES SHOP IN GROSIR COMAL

Annıda Nırfala Sarı
Faculty of Islamic Business Economics, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID: 0009-0007-7494-8610

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

Happy Sısta Devy
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-2966-6389

ABSTRACT

The study aims to determine the feasibility of a business or business "sridil collection" clothing store from non-financial aspects, namely market and marketing aspects. The "sridil collection" store is a clothing store that offers various types of clothing, from negligee, robe, batik, etc. The shop is at Comal Wholesale. The analysis used in this study uses qualitative research methods with a descriptive approach. Obtained from primary sources through interviews. As for the results of research related to business feasibility study analysis, reviewed based on business marketing aspects, researchers found that the products they marketed were in the form of a variety of dress models ranging from negligee, robe, batik top, to tiedye suits. The product price range is set at IDR 40,000-60,000 for a negligee; IDR 100,000-150,000 for the price of the robe; IDR 80,000-110,000 Tiedye setting; and a srimbit batik top priced at IDR 120,000. These prices are adjusted to market prices. And the promotional media used in marketing this product in two ways, namely offline and online, for offline marketing the "Sridil Collection" clothing store opened outlets in wholesale

comal which are located in blocks A.23 and A.24. Whereas online, the store markets it on various social media such as Facebook, Tiktok, and Instagram. One of the social media pages that has been locked is Instagram with the account name @Sridil_Collecttion. In addition, product segmentation is aimed at women, especially housewives. Because consumer interest in negligee products is higher than other products. And the price of negligee which is quite cheap and a variety of interesting motifs causes the selling rate of negligee products to be higher. So it can be concluded that the feasibility prospects for the SridilCollection clothing store business in the market and marketing aspects are good.

Keyword: MSME, Business Feasibility Study, Market and Marketing Aspect, Human Resources.

ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY IN SILVIE COOKIES, PEKALONGAN REGENCY

Nabıla Kurnıa Pangestutı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-4947-3058

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-6168-0439

Happy Sısta Devy
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-2966-6389

ABSTRACT

The community's need for snacks is increasing from year to year, triggering production activities to continue. In this case, the business feasibility study plays a huge role in the success of MSMEs because it will have an impact on the required business strategy. The purpose of this study is to determine the business feasibility of Silvie Cookies based on market and marketing aspects as well as human resource aspects. Silvie Cookies is a small business that produces puddings and various types of pastries. The business is located in Siwalan, Wiradesa, Pekalongan Regency. This study used field research with a qualitative approach. The analytical method used is descriptive analysis. The results of the business feasibility analysis at Silvie Cookies show that this business can be said to be feasible to run. In terms of market and marketing aspects, the marketing strategy is carried out by innovating its products to be able to compete by making a variety of products as well as branding and labeling. The selection of a strategic location is considered appropriate because it will be easily accessible by all groups, so market demand will also increase. These locations

include Pekalongan, Batang, Magelang, Semarang, and Yogyakarta. Providing a relatively cheap product price of between IDR 1,000 and IDR 120,000 will be effective in reaching a wider range of consumers. This business carries out promotions using word-of-mouth methods, consignment to distributor stalls, and through WhatsApp and Facebook. Meanwhile, from the aspect of human resources, this business has a workforce of two people, namely business owners and family members. Where the business owner also plays a role in producing, packaging, marketing, and managing finances.

Keyword: Business Feasibility Study, MSMEs, Market, Marketing, and Human Resources.

ANALYSIS OF THE FEASIBILITY STUDY OF AZQO COLLECTION JEANS CONVECTION BUSINESS IN PUCUNG VILLAGE

Iıs Nur Faızah
Faculty of Economics and Islamic Business UIN KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID : 0000-0001-6320-0999

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business UIN KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID : 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business UIN KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID : 0000-0002-6168-0439

Wılda Yulıa Rusyıda
Faculty of Economics and Islamic Business UIN KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID : 0000-0001-9756-2197

ABSTRACT

The marketing concept in the business of Azqo Collection jeans convection with the need itself is a feeling of not having basic satisfaction, desire is the desire for certain satisfaction from the existence of that need, and the next concept is demand is the desire for a product supported by the ability and willingness to buy it. The mix that was carried out at the Azqo Collection jeans convection includes Products sold at the Azqo Collection store include women's jeans, namely: plain jeans culottes, rawis jeans culottes, Gemini pants, and others with excellent product quality, attractive and fashionable at affordable prices. Promotions carried out by the Azqo Collection store are through digital marketing. This study aims to find out how marketing is in the jeans convection business, aspects of the marketing system, and what strategies are faced in facing competition. The type of research used by researchers is descriptive qualitative, namely analyzing, describing, and summarizing the various data collected in the form of interviews or observing the problems studied that occur in the field. The marketing strategy carried out by the Azqo Collection jeans business is to maintain high-quality jeans materials, sell at prices that match the quality, retain customers, and also by looking for more consumers in the market.

Keywords: Marketing concept, marketing system, marketing strategy

1. INTRODUCTION

Pucung Village is located in the Tirto District, Pekalongan Regency, Central Java Province. Pucung Village is one of the villages where the majority of the people work as entrepreneurs, namely the convection business. Convection is one of the businesses in the clothing sector that usually produces clothing in large quantities on demand. Production is all activities that aim to increase or increase the use of an object or all activities aimed at satisfying other people. Production is changing goods so that they have uses to meet human needs. So production is all activities to create or increase the use of an object that is shown to satisfy others through exchange (Segarwati & Patimah, 2018).

Small businesses and households in Indonesia have played an important role in absorbing labor, increasing the number of business units, and supporting household income. Business development is influenced by many factors, both internal and external to the company. One of the internal factors that play a big role in influencing business development in SMEs is capital for investment and working capital. Difficulty obtaining capital is a classic problem that still haunts SMEs in Indonesia so far. In addition to the problems that often arise in SMEs is the problem of marketing and product innovation. SME owners are less active in penetrating and looking for markets, both local and foreign markets, this is due to a lack of courage and motivation to seek new steps in penetrating the market and lack of education for business or SME owners and unmaintained financial liquidity properly, as well as how to obtain raw materials and so on (Evan Filbert, Akhmad Nidhomuz Zaman, Ade Rahman Prabowo, Finka Nabilla, 2018).

The "convection" business group is included in Micro, Small and Medium Enterprises (MSMEs) which have a number of challenges in developing their companies. The quantity of competitors in the market, both from comparable goods and from other products, is one of the main challenges that becomes an obstacle in marketing. This is an important responsibility that must be met if you want to stay competitive in the corporate world. Marketing managers must use increasing competition and emerging changes as lessons learned so they can proactively predict changes that will occur both now and in the future. The next challenge is raising money; the sale did not take place; sales are still uncertain; and production potential cannot be balanced. Meanwhile, both raw material production costs must be borne. High initial costs, operational expenses and initial turnaround time.

The convection business is a business that tends to never die, because human clothing needs will always be there. What you have to think about when you want to open this business is how to compete in a healthy manner and how to keep coming up with creative ideas in the process of

making clothes. Before plunging into the convection business, it's a good idea to consider all aspects related to it first. Not all business opportunities that are developing will be successful for everyone and for a very long time. As business actors, we must be able to see how much demand is increasing, and how long this demand has existed. (Tohari, Fauji, and Purnomo 2021)

In the convection business, the products produced are processed starting from raw materials, semi-finished, to finished products. Work in this convection business includes working on shirts, socks, t-shirts, and others. Business actors in the convection sector must also always follow the development of ongoing fashion trends, so that the products produced are in accordance with market tastes so as to be able to boost income. The regional economy is characterized by the development of small and medium enterprises. Starting from the food, craft, furniture, and convection or textile sectors, its presence is one way to reduce unemployment and boost the regional economy going forward. As a result of the government's inability to overcome the problems of unemployment and poverty in cities in Indonesia, as well as cities in developing countries, small industries often develop.

2. RESEARCH METHOD

The type of research used by researchers is descriptive qualitative, this type of research is suitable for use in this research because the technique of qualitative descriptive analysis is analyzing, describing and summarizing various situational conditions from various data collected in the form of interviews or observations regarding the problems studied that occur in the field (Qualitative et al. 2017). Based on the problem, this research is classified as a qualitative descriptive research, meaning that this research attempts to describe, record, analyze, and interpret what is being studied, through observation, interviews and studying documentation. Approach The research uses a qualitative approach. Natural observation, namely by analyzing data in qualitative research, is interpreted as an effort to systematically search for and organize records of observations, interviews, and other information obtained from the community. The research setting or the place used as the researcher for this research is Pekalongan Regency. The research subjects are all people in Pekalongan Regency who use jeans for their daily fashion. data collection techniques by means of observation analysis and interviews. The data source used this time is a primary data source, where the researcher must work directly in the midst of the community to explore and collect information related to the problem under study. Checking the validity of data in qualitative research can be done by testing credibility (internal validity), transferability (external validity), dependability (reliability) and confirmability (objectivity). The data analysis method used is content data analysis regarding ethics in doing business.

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1 Marketing Concept

To provide an overview of the broader meaning of marketing, Philip Kotler's opinion will be put forward regarding the basic concepts of marketing which underlies a definition put forward as follows: "Marketing is a social and managerial process in which individuals and groups obtain needs and wants by create, offer and exchange products and value with individuals and other groups" (Philip Kotler, 1997:8).

The core marketing concepts above can be described as follows:

a). Needs, Wants and Requests

Human need is a state of feeling deprived of basic satisfaction, or need is a state of some of the basic satisfaction that is felt or realized. Meanwhile, desire is the desire for certain satisfiers of the existence of these needs.

So human needs are not created by society or marketers, but already exist in life and the human condition and demand is the desire for a product that is supported by the ability and willingness to buy it, desire will become demand if it is supported by purchasing power.

b). Product

To fulfill human needs and desires, the availability of products (goods and services) is needed. So that the product can be defined as something that can be offered to meet the needs and desires. The importance of a product lies not in its physical ownership, but in the services provided to the buyer. Thus the marketer's task is to sell benefits or services in a physical product and not just explain the characteristics of the product.

c). Value, Cost, and Satisfaction

The value of a product is a consumer's estimate of the total ability of a product to meet the needs of that consumer. While costs are in the form of prices and other expenses to get a desired product. While the comparison between the acceptable value of a product and the costs incurred to obtain the product will affect the level of consumer satisfaction with the product.

d). Exchanges, Transactions and Relationships

Exchange is a way of getting something from someone who wants something by offering something in exchange. Transactions are an exchange of value on both sides through an agreement reached in the exchange process. A good marketer not only exchanges and transactions, but must

build relationship marketing by building long-term, trusting, win-win relationships with customers, distributors, dealers and suppliers by promising and delivering good quality and service at a fair price. fair to its partners on an ongoing basis.

e). Market

The market can be interpreted as all potential customers who have certain needs or wants and are willing and able to participate in exchanges to fulfill their needs and wants.

f). Marketing and Marketers

Marketing is a human activity in relation to the market. The point is to work with the market to realize the transactions that may occur within fulfill human needs and wants. Meanwhile, marketers are people who seek resources from other people and want to offer something of value for it.

3.2 Marketing Mix

Marketing mix (marketing mix) is a combination of variables or activities that are the essence of the marketing system, variables that can be controlled by the company to influence the reactions of buyers or consumers (Kurniawati, Rahayu, and Hidayat 2020).

According to Pandji Anoraga, the elements of the marketing mix include 6P (Product, Promotion, Price, Place, People, Process).

a). Product

According to Kotler and Armstrong in Apri Budianto, products are anything that can be offered to a market for attention, acquisition, use, or consumption that can satisfy a want or need.

The products sold at the Azqo Collection store include women's jeans, namely: plain jeans culottes, rawis jeans culottes, love jeans culottes, Gemini pant 7/8, short hot pants, haruka pant 7/9, and many more. The products sold are high quality denim jeans, materials that absorb sweat easily, don't wrinkle easily, and don't fade when washed.

b). Price

Price is the amount of money (plus some product) required to obtain a given combination of products and services. According to Apri Budianto, price is an amount of money as a medium of exchange to obtain a product or service.

The selling price of the Azqo Collection shop is relatively cheap compared to other shops, the price range starts from Rp. 40,000-Rp. 70,000. The prices for resellers, wholesalers, and retail, of course, are different, calculated from the piece.

The turnover obtained depends on the hectic market. If the market is busy, they can get Rp.2,000-Rp. 3,000 per week, and if the market is quiet, they can get Rp. 100-Rp. 500 per week.

c). Place

Place mix is an activity related to the distribution of goods to be sold, from producers through sales agents, retailers and to consumers.

For the distribution of these jeans through directly with consumers, through the market, and even orders for wholesalers who will resell them.

d). Promotion

Promotion is the soul of a marketing strategy. A consumer buys a product usually because it is influenced by a promotion. Promotion is the biggest impact of the company, in addition to making new products known to the public with promotions can also make the company more famous and exist in the community. To achieve increased product sales, it is necessary to introduce the products offered to the public. And

In this case promotion is a marketing communication tool. Namely one of the strategic tools for marketing a product by providing correct and appropriate information, so that consumers can get to know it and eventually become consumers of the products being sold.

Promotions carried out by the Azqo Collection store are through digital marketing, namely through the tiktok shop, through resellers, and also distributed to markets that have ordered beforehand.

e). Human Resources (People)

Hendri Sukotjo and Sumanto Radix A, what is meant by people here are service or sales service provider employees, or people who are directly or indirectly involved in the service process itself.

The aspect of human resources that is implemented at the Azqo Collection store is by recruiting if there is a shortage of Human Resources through the help of friends who can help, retaining old employees with the convenience created by their own employees so they can continue to survive, motivating and satisfying employees by providing benefits when holidays and giving bonuses every year, and the last aspect that is implemented is by establishing good relationships with employees and even with their families.

f). Process (Proces)

Process is an activity that shows how services are provided to consumers during the purchase of goods.

The process carried out by the Azqo Collection store is through social media by posting everything that is sold with the specification of the item description, offered through the market so that customers can immediately find out the condition of the goods, and the last process is through resellers who are looking for customers to resell.

3.3 Marketing Strategy in Facing Competition

The strategy adopted to determine the target market and marketing mix is a marketing strategic plan.

Competition in the business world is a natural thing, the marketing strategy carried out by the Azqo Collection jeans convection business is by maintaining high quality jeans materials, selling at prices that match the quality, retaining customers, and also by seeking more consumers. in market.

4. CONCLUSION

In the world of business or business competition is a natural thing that often happens. With the implementation of the mix aspect, of course it is very useful. Marketing Strategy (Marketing Strategy) is part of the marketing management process so that it is hoped that business objectives can be realized. Because marketing strategy is inseparable from the target market and marketing mix, the success or failure of a marketing strategy will have a major impact on achieving business success goals. With the ability to determine and carry out (implement) the right marketing strategy, businesses will be able to face increasingly competitive competition in the market, as well as achieve business success for the Azqo Collection jeans convection business.

5. ACKNOWLEDGMENTS

Praise and gratitude the authors pray to the presence of Allah SWT, because of His grace and pleasure the author can complete the preparation of this journal article, with the title "Analysis of the Feasibility Study of Business Convection of Azqo Jeans Collection in Pucung Village".
On this occasion, the author would like to thank several parties who have guided the author in completing this journal article:
1). Mrs. Hj. Shinta Dewi Rismawati, S.H., M.H., as Dean of the Faculty of Islamic Economics and Business.
2). Mr. Muhammad Aris Syafi'i, M.E.I., as Chair of the Islamic Economics Study Program

3). Mr. Muhammad Taufiq Abadi M.M., as a lecturer for the Business Feasibility Study course

The purpose of preparing this journal article is to find out the Feasibility Study Analysis of the Azqo Collection Jeans Convection Business in Pucung Village. Every effort has been made in the preparation of this thesis. However, the author realizes there will be deficiencies due to the limitations of the author's abilities and knowledge.

Therefore, the authors expect constructive criticism and suggestions to correct these deficiencies in the future. The author hopes that this journal article can be useful for readers in general and especially for writers.

BUSINESS FEASIBILITY STUDY ANALYSIS OF THE GRASS JELLY CAPPUCCINO SHOP MAS BROW IN KEDUNGWUNI

Sabela Almahdıyına Kamıla
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID:0009-0008-4146-7199

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

HAPPY SISTA DEVY
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID:0000-0002-2966-6389

ABSTRACT

Currently the culinary industry is growing rapidly in Indonesia. Based on 2020 Pekalongan Regency data, Pekalongan Regency MSMEs in that year were dominated by culinary businesses of 2,562. Before starting a business, a business feasibility study is needed to ensure that the business has clear goals and directions. For this reason, researchers are interested in conducting a business feasibility study. The research was conducted at one of the culinary businesses in Pekalongan Regency, namely the grass jelly cappuccino shop Mas Brow. This study aims to identify the marketing strategy. This study uses a qualitative method through observation and interviews. The results show that the demand for the product is always there. Its market segmentation includes all groups with the target market being young people. Mas Brow shop pays attention to the quality of its product raw materials and provides several flavors. The price per portion of all flavors is IDR 5,000. The promotional media used are WhatsApp and banners. Mas Brow shop is located in Kedungwuni square close to schools, universities and park. The shop provides friendly service to consumers with a smile and greeting and always keeps the place clean

so that consumers are comfortable. Consumers have direct access to see the production process so they know the ingredients used. Mas Brow shop has a good opportunity thanks to the flavors offered, competitive prices and strategic location.

Keywords: Business Feasibility Study, Marketing, Culinary

ANALYSIS OF THE FEASIBILITY STUDY BUSINESS FAUZIL "PHOTO COPY" PEKALONGAN

Rıska Alında
Faculty of Islamic Business Economics, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID: 0000-0002-0446-1002

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

Happy Sısta Devy
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-2966-6389

ABSTRACT

Establishing a photocopy business does not only require large capital but also requires planning. The purpose of this research is to determine the feasibility analysis in terms of marketing and human resources (HR) aspects. The method used in this study is to use a qualitative method with a descriptive approach, which is obtained from interviews and also from observation and literature studies. After conducting interviews with the owner of the fauzil photocopy business whose address is Jl. Kh. Ahmad Dahlan, Sambo Rejo, Mijen Kec. Tirto Kab. Pekalongan, namely Mrs. Kholifa who got the result that in terms of business feasibility it is feasible to develop because the license is being processed and in terms of other aspects such as choosing a strategic location in a busy place, namely near the highway, as well as by promoting through social media such as whattshap and also the mmt banner in front of fauzil fotocopy, and also using google maps access which makes it easier to find the address of fauzil fotocopy besides the promotional media at fauzil fotocopy also has a low price starting from black and white FC, namely IDR . 250 and printing

from IDR. 750 – IDR. 1.000, for laminating itself the price is IDR 3,000 in terms of competitors, namely in locations that have been reviewed there are no businesses of the same type in the closest location to the photocopy fauzil business but there are some who also open fc businesses that are located close to schools so that consumers when going to do printing will preferring locations closer to schools and campuses. for the target itself, namely the general public, school children, teachers and so on. In terms of net profit, it has been able to generate a net profit of around IDR. 13. 500,000 per month. So that it can be concluded that the business feasibility prospects for the photocopy fauzil business in the market and marketing aspects are good.

Keywords: business feasibility, marketing, photocopy, feasibility study analysis

ISLAMIC ECONOMICS: ASPECTS OF MONEY, PRODUCTION, DISTRIBUTION, CONSUMPTION, AND LABOR

Johan Saputra Alfalla
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0009-0009-9935-6202

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID: 0000-0002-6168-0439

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

ABSTRACT

Purpose: This paper aims to explain Islamic economics in various aspects by formulating the question, What are the aspects of money, production, distribution, consumption, and labor of Islamic economics? **Design/methodology/approach:** This paper uses a qualitative approach, because data sources and research results in library research, inductive data analysis, grounded theory (towards the direction of theory building based on data). **Findings: First,** the aspect of money in Islamic economics is related to the prevention and control of money as a real symbolic power to be deified because if money has been deified, there will be polytheism and will cause fundamental chaos in human life. The financial aspect of Islamic economics should be emphasized on how the concept and scientific strategy can prevent the incidence of financial concentration by the centers of power that exist in this world. How to formulate strategic policies in the field of finance that can reduce the increasingly sharp gaps in people's lives. The social phenomenon that puts money as the goal of life has destroyed the integrity of a Muslim by daring to risk his dignity through corruption and selling himself. **Second,** production activities in the perspective of Islamic economics are related to humans and their existence in economic activity, production is an activity to create wealth by utilizing natural resources by humans. All production goals in Islam are basically to create maslahah achieved falāh which is the ultimate goal of economic activity as well

as the purpose of human life. The universal value that radiates in Islamic economics about production is the command to seek halal and good sources for production, and produce and utilize production output in the way of goodness and not oppressing other parties. In short, the production system in Islam must be controlled by objective and subjective criteria. In taking advantage of nature, the norms or ethics and laws that have been established by the Shari'ah should be considered. **Third,** the distribution of income and wealth in Islamic economics is closely related to Islamic moral values, as a means of achieving prosperity in this world and the hereafter (falah). For this reason, it is our obligation as servants of Allah to prioritize and make the distribution of income and wealth aimed at equity very urgent in the Islamic economy. **Fourth,** in Islam, the purpose of consumption is not the concept of utility but benefit (maslahah). The achievement of maslahah is the goal of al-maqasi dus-shari'ah. The concept of utility is very subjective because it is based on the fulfillment of satisfaction or wants, and the concept of maslahah is relatively more objective because it is based on the fulfillment of needs or needs. Maslahah is fulfilled based on normative and positive rational considerations, so there are objective criteria about an economic good that has maslahah or not**. Finally,** the aspect of labor or employment in Islamic economics views laborers or workers not as a means of production, but as partners who must be treated humanely and have a position as working partners to seek mutual benefits**.**

Keywords: Islamic Economic Money, Islamic Economic Production, Islamic Economic Distribution, Islamic Economic Consumption, Islamic Economic Labor

DESCRIPTION OF ETHICS IN BUSINESS, AND PHILOSOPHY OF ETHICS

Afıza Shandy Aulıa
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0009-0006-6420-0724

Antıka Purı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-7612-5326

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID: 0000-0002-6168-0439

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

ABSTRACT

Purpose: This paper aims to explain what is meant by business ethics, ethical principles, business philosophy and the function of business philosophy. Design/methodology/approach: This paper uses a qualitative approach, because data sources and research results in library research, inductive data analysis, grounded theory (towards the direction of theory building based on data). Findings: First, Islamic business ethics according to several figures (1) prof. DR. H. Muhammd Djakfar, S.H., M.Ag (2) Muslich (3) Ali Hasan (4) A.A Hanafi and Hamid Salim. Second, the principles of business ethics are: First, tawhid according to Djakfar (2020) states, the concept of tauid means that ALLAH SWT has determined certain limits to human actions as khalifah. Second, balance / justice according to Susminingsih states, interactions between humans can be said to be in accordance with dignity. Third, free will is important in ethics but this freedom should not interfere with and harm the interests of others. Fourth, responsibility has multiple dimensions, meaning responsibility to ALLAH SWT, responsibility to oneself and responsibility to the surrounding environment. Fifth, ihsan means doing praiseworthy deeds that benefit others. Third, philosophy

comes from the Greek philos and shopia which means deep love and wisdom or wisdom, philosophy itself is a view of the world of old funds expressed in theory and philosophy is a science or method of thinking to solve the symptoms of nature and society. the function of philosophy is not just to reflect the times in which we live but to guide forward. The function of philosophy is to creatively set values, set goals, determine direction, and lead to new paths, saving people from misguided life. Originality/value: This paper comprehensively describes the description of ethics in business and the philosophy of ethics.

Keywords: Description of ethics, philosophy of ethics, Islamic Business Ethics

ANALYSIS OF THE MARKETING ASPECT OF THE "SRIDIL COLLECTION" CLOTHES SHOP IN GROSIR COMAL

Annıda Nırfala Sarı
Faculty of Islamic Business Economics, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID: 0009-0007-7494-8610

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439

Happy Sısta Devy
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-2966-6389

ABSTRACT

The study aims to determine the feasibility of a business or business "sridil collection" clothing store from non-financial aspects, namely market and marketing aspects. The "sridil collection" store is a clothing store that offers various types of clothing, from negligee, robe, batik, etc. The shop is at Comal Wholesale. The analysis used in this study uses qualitative research methods with a descriptive approach. Obtained from primary sources through interviews. As for the results of research related to business feasibility study analysis, reviewed based on business marketing aspects, researchers found that the products they marketed were in the form of a variety of dress models ranging from negligee, robe, batik top, to tiedye suits. The product price range is set at IDR 40,000-60,000 for a negligee; IDR 100,000-150,000 for the price of the robe; IDR 80,000-110,000 Tiedye setting; and a srimbit batik top priced at IDR 120,000. These prices are adjusted to market prices. And the promotional media used in marketing this product in two ways, namely offline and online, for offline marketing the "Sridil Collection" clothing store opened outlets in wholesale comal which are located in blocks A.23 and A.24. Whereas online, the store markets it on various

social media such as Facebook, Tiktok, and Instagram. One of the social media pages that has been locked is Instagram with the account name @Sridil_Collecttion. In addition, product segmentation is aimed at women, especially housewives. Because consumer interest in negligee products is higher than other products. And the price of negligee which is quite cheap and a variety of interesting motifs causes the selling rate of negligee products to be higher. So it can be concluded that the feasibility prospects for the SridilCollection clothing store business in the market and marketing aspects are good.

Keyword: MSME, Business Feasibility Study, Market and Marketing Aspect, Human Resources.

ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY IN SILVIE COOKIES, PEKALONGAN REGENCY

Nabıla Kurnıa Pangestutı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-4947-3058

Muhammad Taufıq Abadı
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan Mubarok
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-6168-0439

Happy Sısta Devy
Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-2966-6389

ABSTRACT

The community's need for snacks is increasing from year to year, triggering production activities to continue. In this case, the business feasibility study plays a huge role in the success of MSMEs because it will have an impact on the required business strategy. The purpose of this study is to determine the business feasibility of Silvie Cookies based on market and marketing aspects as well as human resource aspects. Silvie Cookies is a small business that produces puddings and various types of pastries. The business is located in Siwalan, Wiradesa, Pekalongan Regency. This study used field research with a qualitative approach. The analytical method used is descriptive analysis. The results of the business feasibility analysis at Silvie Cookies show that this business can be said to be feasible to run. In terms of market and marketing aspects, the marketing strategy is carried out by innovating its products to be able to compete by making a variety of products as well as branding and labeling. The selection of a strategic location is considered appropriate because it will be easily accessible by all groups, so market demand will also increase. These locations

include Pekalongan, Batang, Magelang, Semarang, and Yogyakarta. Providing a relatively cheap product price of between IDR 1,000 and IDR 120,000 will be effective in reaching a wider range of consumers. This business carries out promotions using word-of-mouth methods, consignment to distributor stalls, and through WhatsApp and Facebook. Meanwhile, from the aspect of human resources, this business has a workforce of two people, namely business owners and family members. Where the business owner also plays a role in producing, packaging, marketing, and managing finances.

Keyword: Business Feasibility Study, MSMEs, Market, Marketing, and Human Resources.

THE PROBLEM OF ENERGY POVERTY IN TURKEY AND ITS MEASUREMENT [182]

TÜRKİYEDE ENERJİ YOKSULLUĞU PROBLEMİ VE ONUN ÖLÇÜLMESİ

Meral ALTAN

Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Anabilim Dalı

Prof. Dr., Yildiz Technical University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Department

ORCID ID: 0000-0002-6626-7045

Shahlar Isazade

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Anabilim Dalı

Graduate Student, Yildiz Technical University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Department

ORCID ID: 0000-0002-0298-6374

ÖZET

21. Yüzyılın ilk çeğreğinda yaşamamıza rağmen yoksulluk kavramı insan hayatının bir parçası olarak kalmaktadır. Yoksulluğun bir alt kategorisi olan enerji yoksulluğu son yıllarda daha çok dile getirilmeye başlanmıştır. Enerji yoksulluğu hanelerin modern enerji kaynaklarına erişiminin olmaması ve ya erişimi olsa bile ekonomik açıdan bu kaynakları kullanılamaması durumunu ifade etmektedir. Enerji yoksulluğuyla hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde karşılaşılmaktadır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde haneler temiz ve modern enerji kaynaklarına ulaşamazken, gelişmiş ülkelerde haneler enerji fiyatlarının pahalılığı nedeniyle enerji yoksulluğuyla karşılaşmaktadır.Bu nedenle enerji yoksulluğu problemi tüm ülkelerin dikkat merkezinde olan bir sorundur. Özellikle son yıllarda Rusya- Ukranya savaşı nedeniyle dünya genelinde enerji fiyatlarının yükselmesi ve hanelerin enerji masraflarının artması nedeniyle enerji yoksulluğu problemi daha önemli hale gelmişdir.

Bu bildirinin amacı dünyada ve Türkiye'de yaşanan enerji yoksulluğunun son durumunu yansıtmaktır. Çalışmada öncelikle enerji yoksulluğunun tanımı, enerji yoksulluğu teriminin literatüre girişiyle ilgili bilgiler araştırılmış, sonrasında problemin önemi, nedenleri ve bu problemin eğitim,sağlık, ekonomi ve çevre üzerinde etikileri incelenmiştir. Sonraki aşamada enerji yoksulluğunun ölçülmesi metodları ve kullanılan göstergeler incelenmiş ve konunun asıl

[182] Bu makale, yazarın "Enerji Yoksulluğu Problemi ve Onun Ölçülmesi: Türkiye Üzerinde Bir İnceleme" başlıklı yayınlanmamış tezinin bir parçasıdır ve tez danışmanı tarafından yayınlanması uygun görülmüştür.

amacı olan Türkiye'de enerji yoksulluğunun ölçülmesi maksadıyla uygulanacak olan metod belirlenmiştir. Çalışmada enerji yoksulluğunun ölçülmesi için Boardman tarafından ortaya konan %10 göstergesi kullanılarak ölçüm yapılmıştır. %10 göstergesi gelirinin %10 ve daha fazlasını enerji hizmetlerine harcayan haneleri enerji yoksulu olarak tanımlamaktadır.Çalışmada kullanılmak üzere Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı'ndan hanelerin gelir ve harcamalarından oluşan Hanehalkı Bütçe Araştırması 2019 veri seti alınmıştır. Bu verilere dayanarak yapılan ölçümler zamanı Türkiye'de 2019 yılında hanelerin %16.5'nin enerji yoksulu olduğu belirlenmiştir. Son olarak elde edilmiş sonuçlar incelenmiş, Türkiye'de hanelerin karşılaştığı enerji yoksulluğu probleminin çözülmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Enerji yoksulluğu, Rusya-Ukranya savaşı, %10 göstergesi, Türkiye İstatistik Kurumu

ABSTRACT

Although we live in the first quarter of the 21st century, the concept of poverty remains a part of human life. Energy poverty, which is a sub-category of poverty, has been more frequently mentioned in recent years. Energy poverty refers to the situation where households do not have access to modern energy resources, or even if they do, they cannot use these resources economically. Energy poverty is encountered both in developed countries and in developing and underdeveloped countries. While households in developing and underdeveloped countries do not have access to clean and modern energy sources, households in developed countries face energy poverty due to the high cost of energy prices. Especially in recent years, the problem of energy poverty has become more important due to the increase in energy prices worldwide and the increase in energy costs of households due to the Russia-Ukrania war.

The aim of this paper is to reflect the current state of energy poverty in the world and in Turkey. The definition of energy poverty and the introduction of the term energy poverty to the literature are first analyzed, then the importance of the problem, its causes and its effects on education, health, economy and environment are examined. In the next stage, the methods of measuring energy poverty and the indicators used are examined and the method to be applied in order to measure energy poverty in Turkey, which is the main purpose of the subject, is determined. The study uses the 10% indicator introduced by Boardman to measure energy poverty. The 10% indicator defines households that spend 10% or more of their income on energy services as energy poor. The Household Budget Survey 2019 data set consisting of households' income and

expenditures was taken from the Turkish Statistical Institute for use in the study. Based on this data, it was determined that 16.5% of households in Turkey were energy poor in 2019. Finally, the results are analyzed and recommendations are made to solve the energy poverty problem faced by households in Turkey.

Keywords: Energy poverty, Russia-Ukrania war, 10% indicator, Turkish Statistical Institute

Giriş

Enerji yoksulluğu,çok boyutlu sorunların birçok bileşenle bir araya gelmesidir. Geliri düşük haneler, gelirinin büyük kısmını enerji tüketimine harcayanlar, verimsiz binalarda yaşayanlar ve yüksek enerji tüketen eski ev aletleri bu sorunların başında gelmektedir. Ancak bu sorunlar enerji yoksulluğunu tamamıyla açıklamaya yetmemektedir. Enerji yoksulluğunun neleri kapsadığı ve ya onun nerede başlayıp nerede bittiği ve ne anlama geldiği üzerine kesin sonuca varılamamıştır. Örnek gösterilirse, yemek pişirmek için odun kullanımından uzaklaşıp modern soba ve birkaç ampülü yakamak için güneş paneli kullanan hanenin enerji yoksulu olup olmadığını kesin olarak söyleyemiyoruz (Öcal ve Arslan, 2022,19).

Akademik literatürde enerji yoksulluğu kavramıyla ilgili farklı tanımların olduğu görülmektedir. Bazı kaynaklarda enerji yoksulluğu ve yakıt yoksulluğu kavramlarının aynı manada kullanılmaktadır. Bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılsalar da farklı ölçüm metotlarıyla saptandıklarını ve farklı anlamları olduğu söyleyenebilir (Emeç vd.,2015,11). Enerji yoksulluğu hanelerin modern enerji kaynaklarına erişimi olmaması, yakıt yoksulluğu ise hanelerin yakıt fiyatlarının yüksek olması nedeniyle gelirlerinin büyü kısmını yakıt masraflarına ödemesi olarak anlaya biliriz (Li vd., 2014,480).

Enerji yoksulluğu tanımıyla ilgili literatürde her kes tarafından kabul edilen tanım olmamakta beraber, iktisatçılar tarafından enerji yoksulluğuyla ilgili farklı tanımların olduğu görülmektedir. Rahul Sharma ve Chan (2016) tarafından enerji yoksulluğu nüfusun bir kısmının başta elektriğe erişim olmakla bir çok modern enerji kaynağına erişiminin olmaması gibi ifade edilmektedir. Isherwood ve Hancock enerji yoksulluğunu "Yüksek yakıt harcayan haneler, yakıt, aydınlatma ve enerjiye medyanın iki katından fazlasını harcayan" olarak tanımlamıştır(Pablo ve d., 2019, 6320). Bouzarovski(2018) tarafından yapılan çalışmada enerji yoksulluğu evini yeteri düzeyde ısıtamayan, yemek pişirerken modern enerji hizmetlerine ulaşamayan hanelerin durumunu enerji yoksulluğu olarak açıklamaktadır. Çalışmanın yapılma amacı enerji yoksulluğu konusunu detaylı olarak incelemek ve enerji yoksulluğunun azaltılması amacıyla önerilerde bulunmaktır.

ENERJİ YOKSULLUĞU PROBLEMİNİN NEDENLERİ , ETKİLERİ ve ÖLÇÜLMESİ

Enerji yoksulluğu problemiyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır ve gelecekte de bu konuyla ilgili çalışmalar yapılacaktır. 1970'li yıllardan günümüze kadar yapılan çalışmalar genellikle dünyanın farklı ülkelerini ve ya ülke gruplarını kapsamaktadır (Hills,2011,3). Bir çok çalışma yapılmasına rağmen Birleşik Krallık dışında probleme ülkeler ve hükümetler bazında yaklaşarak, enerji yoksulluğunu bitirmeye yönelik proğramlar ve stratejiler oluşturulmamıştır. Bu da enerji yoksulluğunun ülkeler bazında önemli sorun olarak görülmedişinin düşünülmesine sebep olmaktadır. Türkiye ve diğer ülkelerde yenilenebilir enerji kaynaklarının arttırılması, enerji tasarrufu gibi konularda çalışmalar yapılıp dolaylı yolla enerji yoksulluğunun çözülmesine yönelik politikalar uygulansada, direkt olarak ülkeler tarafından enerji yoksulluğunun tanımının yapılıp, enerji yoksulu hanelerin hanehalkı profillerinin çıkartılmaması ve bu konuda veri tabanlarının oluşturulmaması enerji yoksulluğu probleminin tam çözülmemesine neden olmaktadır.

Enerji yoksulluğu sorununu çözmek için öncelikle yapısal nedenler dikkate alınmalıdır. Hanehalkını enerji yoksulluğuna iten faktörler onları doğrudan ve ya dolaylı şekilde etkilemektedir. Pye vd.(2015) bu faktörleri 3 ana başlık toplayabileceğini belirtmiştir. Bu başlıklar aşağıdaki şekildedir:

- Düşük hane halkı gelirleri
- Yüksek enerji fiyatları
- Konutların düşük enerji verimliliği

Enerji yoksulluğunun oluşma sebeplerinden biri düşük hane halkı gelirleridir. Düşük gelir düzeyine sahip haneler beslenme, yiyecek, giyim ve konut gibi ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanirken, evin ısıtılmasında ve yemek pişirerken gerekli olan enerji ihtiyaçlarınıda ödeyememektedirler. Düşük hane halkı gelirleri sadece gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de karlılaşılan sorundur. Eurostat (2021) verilerine göre, enerji fiyatlarındaki artışın hanelerin gelirlerinin artışından fazla olduğu görümektedir. Sonuç olarak haneler gelirlerinin büyük bir kısmını enerji ihtiyaçlarına ödüyorlar. Avrupa Yakıt Yoksulluğu ve Enerji Etkinliği ajansının yakıt yoksulluğunun ölçülmesi için hazırladığı raporlarda beş Avrupa Birliği ülkesinde (Belçika, İtalya, Fransa, İspanya ve Birleşik Krallık) enerji yoksulluğunun nedeninin düşük hane halkı gelirleri olduğu tespit edilmiştir (EPEE, 2008,2).

Enerji yoksulluğuna neden olan diğer bir etken konutların enerji verimsizliğidir. Verimlilik kavramını hem konutlarda enerji tasarrufunu sağlayan araçların verimli olması hem de kullanılan yakıtların verimli olması gibi iki formda anlaşılabilir. Kırsal alanlarda yaşayan hanelerin enerji ihtiyaçlarını gidermek için kullandıkları hayvan atıkları,odun ve bioyakıtların tümü enerji verimliliği açısından modern enerji kaynaklarından geride kalmaktadır (Tennakoon, 2008). Haneler bu yakıtlara yüksek miktarda para ödensede, modern enerji kaynakarıyla kıyasta daha az enerji elde etmektedirler. Özellikle bu yakıtların kullanılması zamanı oluşan gazlar insan sağlığını kötü şekilde etkilemektedir.

Enerji yoksulluğunun eğitim, sağlık, ekonomi ve çevre üzerinde etkileri vardır. Enerji yoksulluğu denildiğinde hanelerin evlerini ısıtamaması, temiz pişirme teknolojilerine erişememesi, enerji kaynaklarına gelirlerinin büyük bir kısmını harcaması akla gelmektedir. Enerji yoksulluğunun olduğu evlerde iç mekan hava kirliliği, elektrik enerjisinin olmadığı alanlarda soğutma ve tıbbi bakım eksiklikği gibi durumlar halk sağlığı üzerinde ciddi etkiye sahiptir. Konutta temiz enerji kaynaklarının kullanılmaması akciğer kanseri, tüberküloz, kronik solunum yolu hastalıkları, bebeklerde astım, hamile kadınlarda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (WHO,2016).

Eğitim ve sağlık sonuçları iç içe geçmiştir ve birbirlerini toplam düzeyde etkileyebilmektedir. Daha sağlıklı bir toplum, daha iyi eğitim ve meslek içi eğitim için elverişli bir ortam sunarken, daha yüksek eğitimli kişilerin daha az eğitimli eşitlerine göre daha mutlu, daha sağlıklı ve daha uzun yaşamaları beklenir (Zajacova ve Lawrence, 2018,39). Dolayısıyla enerji yoksulluğunun sağlık üzerinde etkilerini göz önünde bulundurursak, eğitim üzerindeki etkilerinden bahsetmemek olmaz.Modern enerji hizmetlerine erişim imkanı olan yetişkinler geceleri eğitim alabilirler. Enerji yoksulu hanelerde kadınların enerji ihtiyacı için fazla emek sarf ettiğini düşünürsek, modern enerji kaynaklarına sahip hanelerdeki kadınlar ev işlerinden kalan zamanlarını yüksek oğretim için kullanabilirler (Toman ve Jemelkova, 2003,5).

Enerji yoksulluğunun ekonomi ve çevre üzerinde etkileride gözardı edilemez. Enerji yoksulluğu ve ülke ekonomisi arasında ilişki olduğunu görmek için az gelişmiş ülklerin listesiyle, elektrik enerjisine ulaşımı en az olan ülkeleri karşılaştırmak yeterli olacaktır. World Data Bank verilerine baktığımızda görüyoruz ki, elektrik enerjisine en az erişime sahip ülkeler Afrika kıtasının gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleridir. Buradan elde edeceğimiz sonuç, ülkelerin elektrik enerjisine erişim düzeyinin düşük olması onların ekonomik olarak gelişmesine engel olduğudur. Enerji yoksulluğu yaşayan ülkelerde haneler temiz enerji kaynaklarına erişiminin sınırlı olması ve ya hiç olmaması onların odun, hayvan gübresi ve diğer ilkel enerji kaynaklarını kullanmalarına neden olmaktadır. Milyarlarca insan enerji kaynağı olarak biyokütle kullandığından, günlük orta

hesapla 2 milyon ton biyokütle yakılmaktadır (WHO, 2006). Odunun kıt olduğu veya nüfusun yoğun olduğu yerlerde, yeni ağaçların büyümesi yakıt talebini karşılamaya yetmemekte, bu da ormansızlaşma, çölleşme ve arazi bozulmasına yol açmaktadır. Tüm ağaçlar kesilmese bile, gübre, dallar, çalılar, kökler, dallar, yapraklar ve kabukların toplanması orman ekosistemlerini ve toprakları çok ihtiyaç duyulan besin maddelerinden yoksun bırakabilir (Alam vd., 1999,748).

Yakıt yoksulluğunun tanımı, nedenleri ve etkilerini inceledikten sonra bu bölümde enerji yoksulluğunun ölçülmesi konusunu inceleyeceğiz. Giriş kısmında bahsedildiği gibi enerji yoksulluğunun tek bir tanımı üzerinde fikir birliği olmamasına ragmen, enerji yoksulluğunu ölçmenin alternativ yolları üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Doğru bir enerji yoksulluğu değerlendirmesi politika geliştirme ve uygulamaya rehberlik etmeye yardımcı olabilir. Enerji yoksulluğunu değerlendirmek için kullanılan göstergelei 2 başlıkta gösterilebilir (Siksnelyte-Butkiene vd., 2021, 4).

1. Tek boyutlu göstergeler
2. Çok boyutlu göstergeler

Tek boyutlu göstergeler, bir hanehalkının sunulan bir eşik değerine göre enerji yoksulluğu içinde olup olmadığını belirlemek için kullanılır. Tek boyutlu göstergelere %10 indikatör (gelirin %10 oranı) yaklaşımı, Düşük Gelir Yüksek Maliyet yaklaşımı (LIHC), Ulusal Medyan indikatörün iki katı (2M), Minimum Gelir Standart indikatörü (MIS), Yakıt Maliyeti Sonrası Yoksulluk indikatörü (AFCP) ve Avrupa Birliği'nin Gelir ve Yaşam Koşullarına İlişkin İstatistikleridir.

Çalışmada kullanılan %10 göstergesi Boardman (1991) tarafından ortaya konulan %10 göstergesi, gelirinin %10 veya daha fazlasını enerji hizmetlerine harcayan bir haneyi enerji yoksulu olarak sınıflandırmaktadır. 1988 yılında medyan hane halkı gelirinin %5'ni enerji masraflarına ödediği hesaba alınarak, bu oranın iki katı enerji yoksulluğu sınırı olarak kabul edilmiştir. Boardman'a göre yoksul haneler gelirlerinin %10'dan fazlasını enerji hizmetlerine harcamalarına rağmen hala soğuk eve sahiptirler. Burada amaç yoksulların gelirlerinin %10'nu harcayarak evlerini sıcak tutmalarını sağlamaktır(Boardman,1993, 382). Enerji harcamaları alan ısıtması, su ısıtması, ışıklar ve cihazlar ile yemek pişirme için yapılan enerji harcamalarını içermektedir. %10 göstergesi hesaplanarken hanehalkı büyüklüyü hesaba katılmamaktadır. Bu gösterge oldukça pragmatiktir ve hesaplanması kolaydır. %10 göstergesi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

$$\frac{Enerji\ harcamaları}{Hane\ geliri} \geq 0.1 \rightarrow enerji\ yoksulluğu$$

2M modeline göre hanelerin enerji harcamalarının hane geliri içeriindeki payı, ulusal medyan payının iki katından fazla olursa bu haneler enerji yoksulu sayılıyor. %10 göstergesine çok benzesede 2M göstergesi onun aksine gerçek enerji harcamalarına dayanmaktadır ve eşik tanımı her ülkenin gelir ve enerji harcamalarının dağılımı ile ilişkilendirilerek her ülkenin özellikleri dikkate alınmaktadır. AFCP göstergesine göre konut masrafları ve enerji harcamalarından sonra gelirleri medyan hane halkı harcanabilir gelirinin %60'ının altına düşen haneler enerji yoksuludur.

Çok boyutlu göstergelere örnek olarak MEPİ modelini göstere biliriz. MEPİ bir bireyi ve ya haneyi etkileyen enerji yoksulluğunu ölçmek ve değerlendirmek için tasarlanmıştır. Enerji yoksulluğunun çok boyutlu olarak ölçülmesi, insanların dar bir enerji boyutları ve göstergeleri kümesinde asgari refah eşiklerine ulaşmayı başarıp başaramadıklarının değerlendirilmesini gerektirir. MEPİ metodolojisi kullanılarak enerji yoksulluğu ölçüldüğü zaman 2 özellik dikkate alınmaktadır: enerji yoksulluğunun görülme sıklığı ve enerji yoksulluğunun yoğunluğu(Nussbaumer vd., 2012,237).

Araştırma ve Bulgular

Bu bölümde hem Dünya'daki bazı ülkelerde hem de Türkiye'deki yaşanan enerji yoksulluğu araştırılmıştır. Enerji yoksulluğu problemi dünyanın tüm ülkelerinde vardır. Ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre insanlar enerji yoksulluğunu farklı şekilde yaşayabilirler. Gelişmekte olan ülkelerde insanlar enerji fiyatlarının yüksek olması nedeniyle yeterli kadar enerji kullanamıyorlar. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde haneler eneriye erişim sıkıntısı yaşay biliyorlar.

Avrupa kıtası ülkeleri çoğunlukla gelişmiş ülkeler olduğu için bu ülkelerde genellikle yüksek enerji masrafları nedeniyle oluşan enerji yoksulluğuyla karşılaşılmaktadır. Bu ülkelerde emekliler, düşük ücretli işçiler, işsizler, sosyal güvenlik yardımı alanların yanı sıra yaşlılar, engelliler ve tek evebeynli ailelerde enerji yoksulluğuyla karşılaşabiliyorlar (Bouzarovski et al, 2012,77). Dünya ülkelerinde eletkrik enerjisi fiyatlarına bakıldığında Avrupa ülkeleri elektrik enerjisi fiyatına göre ilk sıralardadır. Yüksek fiyatlar hanelerin enerji harcamalarının yükselmesine ve sonuç olarak enerji yoksulluğuna neden olmaktadır. Covid-19 salgını ekonomik olarak bir çok hanenin gelirlerinin azalmasına ve önceden var olan enerji yoksulluğu probleminin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Salgın ailelerin enerji masraflarını karşılamasını zorlaştırmış, bu da konforsuz evlerde yaşayanların karşılaştığı zorlukları artırmıştır (Werth et al,2021,1).

Asya kıtasında enerji yoksulluğu konusunda bir birinden tamamen farklanan ülkeler vardır. Kıtanın güneybatısında konumlanan petrol zengini arap ülkelerinde büyük hidrokarbon rezervleri nedeniyle enerji yoksulluğu yok denecek kadar azdır. Bu ülkeler dünya hidrokarbon rezervlerinin büyük kısmına sahip oldukları için, elektrik üretiminde büyük paya sahip fosil yakıtlarının fiyatı

yükselse bile, bu ülkelerin gelirleri arttığı için, enerji yoksulluğuyla ilgili sorun oluşmamaktadır. İEA (2022) verilerine göre Rus -Ukranya savaşı nedeniyle oluşan enerji krizi zamanı petrol zengini ülkeler toplamda 2 trilyon dolar gelir elde etdiler. Ülke gelirlerinin artması dolayısıyla bu ülkelerde yaşayan hanelerin gelirini arttırdığı için enerjiye erişim ve ya enerji fiyatları nedeniyle oluşa bilecek enerji yoksulluğu bu ülkelerde yaşanmamaktadır.

Enerji yoksuluğu problemi diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de mevcuttur. 85 milyonluk nüfusa sahip Türkiye'nin enerji ihtiycı oldukça fazladır. Bu ihtiyacı karşılamak için ülke içerisinde yenilenebilir kaynakların kullanımı genişletilsede, enerji ihtiyacının büyük bir kısmı ithal edilen petrol ve doğal gaz karşılaktadır. Her yıl büyük miktarda döviz enerji ihtiyaçlarının karşılanması için harcanıyor. Enerji ithalatının diğer bir negativ etkisi ülkede hem hanelerde hem sanayide kullanılan doğal gaz, elektrik gibi enerji ihtiyaçlarının dünya piyasalarındaki fiyatlara bağımlı olmasıdır. İthalata bağımlı olan enerji sektöründe fiyatlar dolayısıyla bazı haneler ya evlerini yeterince ısıtamıyor ya da gelirlerinin büyük bir kısmını enerji ihtiyaçlarına harcamaktadırlar.

Türkiye'de enerji yoksulluğu ilk defa kırsal alanlarda pahalı enerji fiyatları sebebiyle düşük gelirli çiftçi ailelerde görülmüştür. 1990'larda çiftçinin elektrik faturalarını ödeyememesi sebebiyle evine haciz gelmesi kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Bu dönemde şehirlerde olan mikro işletmelerde enerji yoksulluğuyla karşılaşıyorlardı. Enerji yoksulluğunun artmasının nedenleri işsizlik nedeniyle hanelerin gelirlerinin düşük olması ve enerji fiyatlarının yüksek olması idi. Yüksek enerji yoksulluğu kaçak elektrik enerjisi kullanımınında artmasına neden olmuştur (TEPAV, 2009).

Dünya Bankası'nın *Türkiye Enerji Sektöründe Dönüşüm Önemli Aşamalar ve Zorluklar* (2015) başlıklı Raporun da hanelerin Türkiyedeki enerji yoksulluğunu ekonomik kalkınmanın kaçınılmaz bir maliyyeti olduğunu kabullenmiş olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda bu kabullenme hanelerin bu faturraları rahat şekilde ödeyebildikleri anlamına gelmemektedir. Dünya Bankası'na göre Türkiye genelinde tüketici hane halklarından çok, düzenli yıllık geliri olmayan güvencesiz kesimler, kırsal hane halkları, sulama için elektrikli su pompası kullanan çiftçiler veya küçük kentsel işletmeler gibi geçimleri elektrik kul-lanımına dayalı olabilecek tüketiciler elektrik fiyatlarındaki artışlara karşı daha kırılgandır.

Enerji yoksulluğunun ölçülmesi için bazı ölçütler vardır. Bu göstergeleri kullanarak ülkedeki enerji yoksulluğu seviyyesiyle ilgili tahminler yürütmek mümkündür. Bu göstergelerden en önemlisi hanelerin elektrik enerjisine erişim oranıdır. Dünya Bankası verilerine göre 2000-2023 yılları arasındaki dönemde Türkiyede hanelerin elektrik enerjisine erişim oranı %100 olmuştur. Enerji yoksulluğunun ölçülmesinde kullanılan diğer bir gösterge hanelerin yemek pişirmek için

temiz yakıt ve teknolojilere erişim oranıdır. Türkiyede 2000 yıllarında hanelerin yemek pişirmek için temiz yakıt ve teknolojilere erişim oranı %90 olurken, 20 yıllık dönemde bu oran %95'e yükselmiştir.

Sonuç:

Enerji yoksulluğu probleminin tüm dünyada yaygın olduğunu görüyoruz. Bu problemin çözümü için aşağıdaki önerileri sunabiliriz:

- Enerji tasarrufu, enerji faturalarını düşürmenin ve enerjiye erişimi olanların daha fazlasına sahip olmasını sağlamanın en etkili yollarından biridir. Enerji verimliliği, enerji tasarrufu için binaların, ekipmanların ve araçların tasarımını ve kullanımını iyileştirmeyi içerir.
- Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmak, fosil yakıtların tükendiği ve iklim değişikliği gibi ciddi sorunların var olduğu bir dönemde yakıt yoksulluğunu azaltmanın bir başka yolu olabilir. Güneş, rüzgar, su ve biyokütle gibi kaynaklar, ihtiyacı olan insanların enerji ihtiyaçlarını karşılamak için uygun ve sürdürülebilir bir seçenek olabilir.
- Düşük gelirli aileler ve kırsal kesimde yaşayan insanlar enerji yoksulluğundan daha fazla etkilenmektedir. Bu nedenle, enerjiye erişimi olanların daha fazla enerjiye sahip olmasını sağlamak için sosyal programlar kullanılabilir. Bu programlar, enerji faturalarını azaltmak için mali destek, enerji tasarrufu ve enerji verimliliği eğitimi ve yenilenebilir enerji projeleri için finansman içerebilir.
- Uluslararası işbirliği de önemlidir, çünkü enerji kıtlığı küresel bir sorundur. Enerji yoksulluğuyla mücadele etmek için uluslararası kuruluşlar, hükümetler ve özel sektör, enerji yoksulluğunu azaltmak için enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji projelerini finanse etmek ve geliştirmek için birlikte çalışabilir.

Bu önerilerin uygulanması dünyada ve Türkiyede enerji yoksulluğununun azaltılmasında etkili olacağını düşünüyoruz.

Kaynakca

Alam, M. S., Islam, K. K., & Huq, A. M. Z. (1999). Simulation of rural household fuel consumption in Bangladesh. Energy, 24(8), 743-752.

BOARDMAN, B. (1993). Prospects for affordable warmth. *Unhealthy Housing: Research, Remedies, and Reform*, 382.

Bouzarovski, S. (2018). Energy poverty:(Dis) assembling Europe's infrastructural divide . Springer Nature,125.

Bouzarovski, S., Petrova, S., & Sarlamanov, R. (2012). Energy poverty policies in the EU: A critical perspective. *Energy policy*, *49*, 76-82.

Emeç, H., Altay, A., Aslanpay, E., & Özdemir, M. O. (2015). Türkiye'de enerji yoksulluğu ve enerji tercihi profili. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 52(608), 11,Energy and Climate Change, 2.

EPEE Consortium. (2008). Diagnosis of Causes and consequences of fuel poverty in Belgium, France, Italy, Spain and United Kingdom. Work Package, 2.

EUROSTAT. (2021). Statistics Database, https://ec.europa.eu/eurostat/data/database (Erişim Tarihi: 25.12.2022).

Hills, J. (2011). Fuel poverty: the problem and its measurement.

IEA (International Energy Agency), "World Energy Outlook 2022".(2022)

Li, K., Lloyd, B., Liang, X. J., & Wei, Y. M. (2014). Energy poor or fuel poor: What are the differences?. Energy Policy, 68, 480

Nussbaumer, P., Bazilian, M., & Modi, V. (2012). Measuring energy poverty: Focusing on what matters. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *16*(1), 231-243.

ÖCAL, A. T., & BAŞARSLAN-ARSLAN, T. (2022). Dünyada Enerji Yoksulluğuna Odaklanmak: Sorunlar ve Politikalar. İnsan ve İnsan, 9(33), 19 – 22

Pablo, Q. S., Paloma, T. D. L. P., & Francisco, J. T. (2019). Energy poverty in Ecuador. Sustainability, 11(22), 6320.

Rahul Sharma, K., & Chan, G. (2016). Energy poverty: Electrification and well-being. Nature Energy, 1(11), 1-2.

Siksnelyte-Butkiene, I., Streimikiene, D., Lekavicius, V., & Balezentis, T. (2021). Energy poverty indicators: A systematic literature review and comprehensive analysis of integrity. *Sustainable Cities and Society*, *67*, 102756

Tennakoon, D. (2008). Energy Poverty: Estimating The Level Of Energy Poverty In Srilanka

TEPAV (2009), *Türkiye Ekonomisi İçin Kriz Önlemleri*, TEPAV Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, http://www.tepav.org.tr/tur/index.php

Toman, M. T., & Jemelkova, B. (2003). Energy and economic development: an assessment of the state of knowledge. The Energy Journal, 24(4), 5.

Werth, A., Gravino, P., & Prevedello, G. (2021). Impact analysis of COVID-19 responses on energy grid dynamics in Europe. *Applied energy*, *281*, 116045.

WHO. (2006). Fuel for Live: Household Energy and Health. World Health Organization

Who. (2016). Wordl Health Organization Statictics

Zajacova, A., & Lawrence, E. M. (2018). The relationship between education and health: reducing disparities through a contextual approach. Annual review of public health, 39.

THE CONCEPT OF CORRUPTION, ITS EFFECTS AND COMBATING METHODS*

YOLSUZLUK KAVRAMI, ETKİLERİ VE MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Khayal BAYRAMOV

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Anabilim Dalı

Graduate Student, Yildiz Technical University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Department

ORCID ID: 0000-0002-7457-0212

Meral ALTAN

Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Anabilim Dalı

Prof. Dr., Yildiz Technical University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics Department

ORCID ID: 0000-0002-6626-7045

ÖZET

Bu çalışma yolsuzluğun farklı boyutlarını ve toplumsal etkilerini ele almaktadır. Yolsuzluk kamu görevinin özel çıkarlar için kötüye kullanılması, rüşvetten kamu fonlarının çalınmasına kadar geniş bir yelpazedeki davranışları kapsar. Ülke veya firma düzeyinde yolsuzluğun azaltılması her zaman arzu edilen bir sonuçtur, ancak, kişisel hırs, yetersiz kontroller ve yolsuzluğa göz yuman kültürel ortamlar gibi bir dizi faktör nedeniyle, yolsuzluğun azaltılması her zaman mümkün olmayabilir. Makaleye göre, yolsuzluk, güçlülerin zayıfları sömürmesine yol açan bir olgudur. Bu durum, özellikle ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yolsuzluk, ekonomik açıdan kaynakların adaletsiz dağılımına neden olur. Haksız kazançlar, yatırımların azalmasına, işletmelerin kapanmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açabilir. Ayrıca, yolsuzlukla mücadele edilmediğinde, yabancı yatırımcıların güveninin sarsılmasıyla sonuçlanır. Sosyal açıdan yolsuzluk, kaynakların adaletsiz bir şekilde dağıtılmasına neden olur ve eşitsizlikleri arttırır. Bu durum, toplumsal hoşnutsuzluğa ve istikrarsızlıkla sonuçlanır. Siyasi açıdan ise demokratik süreçleri bozar ve siyasi sistemin güvenilirliğini zedeler. Yolsuzluk, toplumsal öfkeye ve halkın siyasi sisteme olan güvenini kaybetmesine neden olur. Bu durum, istikrarı tehlikeye atar ve uzun vadede ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesini olumsuz etkiler. Tüm bu negatif etkilerini göz önünde bulundurarak yolsuzlukla mücadele politikalarını

* Bu makale, yazarın "Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme" başlıklı yayınlanmamış tezinin bir parçasıdır ve tez danışmanı tarafından yayınlanması uygun görülmüştür.

genişletmek ve bu sorunla hem uluslararası kapsamda hem de kişisel olarak azaltmaya yönelik yollar izlemek ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan istikrar kazanmaya neden olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme, Yabancı Yatırım, Yolsuzlukla Mücadele Politikaları

ABSTRACT

This study addresses the different dimensions of corruption and its social impacts. Corruption covers a wide range of behaviours, from the abuse of public office for private gain, bribery to the theft of public funds. Reducing corruption at the country or firm level is always a desirable outcome, but not always possible due to personal ambition, laws and inadequate controls, cultural environments that condone corruption, etc. According to the article, corruption is a phenomenon whereby the powerful exploit the weak. This has negative economic, political and social consequences. In economic terms, corruption leads to unfair distribution of resources. Unjust gains may lead to a decrease in investments, closure of enterprises and slowdown in economic growth. Moreover, when corruption is not combated, it results in a loss of confidence of foreign investors. Socially, corruption leads to an unfair distribution of resources and increases inequalities. This results in social discontent and instability. Politically, it distorts democratic processes and undermines the credibility of the political system. Corruption leads to public anger and loss of public trust in the political system. This jeopardises stability and negatively affects the economic and social development of the country in the long run. Considering all these negative effects, expanding anti-corruption policies and pursuing ways to reduce this problem both internationally and personally will lead to economic, political and social stabilisation.

Keywords: Corruption, Economic Growth, Foreign Investment, Anti-Corruption Policies

1. GİRİŞ

Latince'de kırmak, bozmak anlamına gelen corrumpere, yolsuzluk kelimesinin köküdür. İngilizce'de kullanılan "corruption" kelimesi rüşvet ve zimmete para geçirme gibi anlamlara gelmektedir (Gedikli, 2011).

Bazı araştırmacılar yolsuzluğu rüşvet veya zimmete para geçirme gibi eylemler olarak tanımlarken, diğerleri kamu görevlisinin görevlerini kötüye kullanması olarak tanımlarlar. Rousseau'nun kamu gücünün kullanımının asıl yönünden sapması ve kötüye kullanılması

durumunda bir yolsuzluk durumunun ortaya çıkacağı fikri, yolsuzluğun günümüzdeki tanımıyla aynı anlama gelmektedir. McMullan (1961) yolsuzluğu, bir kamu görevlisinin yapması ya da yapmaması gereken bir görevi para ya da nakit karşılığında kabul etmesi olarak tanımlarken, Klitgaard (1988) bir toplumda tekelci güç, kontrol eksikliği ve takdir yetkisi ne kadar fazla ise yolsuzluğun da o kadar artacağını belirtmektedir.

Ülke veya firma düzeyinde yolsuzluğun azaltılması her zaman arzu edilen bir sonuçtur, ancak kişisel hırs, yasalar ve yetersiz kontroller, yolsuzluğa göz yuman kültürel ortamlar vb. nedenlerle bu her zaman mümkün değildir (Tutar ve ark., 2022). Aslında, yolsuzluğun etkilerini tamamen sıfıra indirmek neredeyse imkansızdır ve yolsuzlukla mücadele politikaları sadece bu etkileri en aza indirmeyi planlamaktadır. Klasik iktisat teorisinde belirtildiği gibi insanların rasyonel varlıklar olması ve her zaman daha fazla kazanmak istemesi, yolsuzlukla mücadelede temel sorun haline gelmiştir (Torsello, 2013).

Ancak yolsuzluğun azaltılması bazen ekonomik büyüme üzerinde istenmeyen sonuçlar da doğurabilir. Öyle ki yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, ülkeye ve yolsuzluğun türüne bağlıdır. Bazı durumlarda, yolsuzluğun azaltılması, ekonomik büyümeyi artırabilirken, diğer durumlarda yolsuzluğun ortadan kaldırılması, ekonomik büyüme için zararlı olabilir. Literatür de yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde etkisi negatif ve pozitif olmak üzere ikiye ayrılmış durumdadır.

Bu çalışma, yolsuzluk kavramı ve yolsuzluğun etkileri ve mücadele yöntemleri üzerinde genel bir inceleme yapmayı amaçlamaktadır. Bölüm 2'de yolsuzluk kavramının geçmişden bugüne nasıl şekillendiği gösterilirken, Bölüm 3'de ise yolsuzluğun ekonomik, siyasi ve sosyal etkileri ele alınmıştır. Son olarak bölüm 4'te ise genel sonuçlar belirtilmiştir.

2. YOLSUZLUK KAVRAMI

Yolsuzluk modern dünyada hemen hemen herkesin karşılaştığı veya karşılaşacağı bir fenomendir. Yetkililer her gün insan hayatını doğrudan etkileyen yüzlerce karar alırlar. Bu kararlar direkt olarak sağlığı ve refahı etkileyebilir. Örneğin yol veya bina yapında yolsuzluk sebebiyle güvenlik ihlali çok kötü sonuçlara yol açar. Ancak yolsuzluğu tanımlarken bazı zorluklar meydana geliyor. Çünkü resmi yasalardaki "yolsuzluk", halkı etkileyen "yolsuzluk" ve insanların kamu görevlileri tarafından yapıldığı zaman orta çıkan "yolsuzluk" tanımlaması arasında önemli farklılıklar vardır (Gardiner, 2017). Illinois eyaleti, Chicago okulları, Uganda'nın Kampala kenti vb. olaylara atıfta bulunan Leys (1965), bu olaylardaki ortak noktanın birilerinin her zaman bunları kötü bir şey olarak görmesidir. Ancak aynı zamanda söz konusu olaylarda olanların da yaptıklarını iyi bir şey

olarak görmesi gerekmektedir. Sonuç olarak her insan için yolsuzluk algısı farklıdır. İnsanların farklı düşüncelerde olduklarını göstermek isteyen Klaveren (2017) ise Tolstoy'un Kont Vronski'sini örnek veriyordu: "Vronski bir arkadaşa kumar borcunun derhal ödenmesi ilkesini destekliyordu ama bir terzinin yaptığı işin karşılığını almak için defalarca ortaya çıktığında cesaretinden dolayı kapı dışarı edilmesi gerektiğini düşünüyordu".

Yolsuzluğun ortaya çıktığı tarihe bakıldığında insanoğlunun olduğu her dönemde ve tüm topluluklarda kendine yer edinmiştir. M.Ö dördüncü yüzyıla kadar dayanan yolsuzluk kavramı Hindistanlı Kautiliya tarafından yazılan Arthasastra'da şöyle belirtiliyor: "Suyun altında hareket eden balığın su içip içmediği nasıl anlaşılamazsa, devlet işlerinde çalışan devlet memurlarının da para aldıkları anlaşılamaz" (Bardhan, 1997).

Tam olarak bir tanımı bulunmayan yolsuzluk kavramını araştırmacı ve kurumlar farklı şekilde değerlendirmişler. Leff'e (1964) göre bireylerin veya kurumların bürokrasi üzerinde bir avantaj sağlamak için yaptıkları hukuk dışı bir davranış olan yolsuzluk, Huntington (1968) için ise kamu görevlilerinin kendi amaçları doğrultusunda belirlenmiş normlardan saparak etik dışı davranış sergilemesi olarak gösteriliyordu.

Yolsuzluk, hem de kendi isteklerini maksimize etmek amacıyla devlet memurunun kendi makamını bir "işletme" olarak görmesidir. Böylelikle görevli bu "işletmeyi" yasadışı olarak kamudan ekstra gelir elde etmek için kullanır (Philp, 2017).

Yolsuzluğun tanımındaki sorunları dile getiren Nye (1967) ise yolsuzluğu geniş anlamda sapkınlık ya da iyiden kötüye doğru bir değişim olarak belirtirken, dar anlamda ise maddi veya manevi statü kazanmak amacıyla kamusal rolün resmi görevinden sapması olarak değerlendiriyordu.

Klitgaard (1988) ise yolsuzluğu aracı ve müşteriler açısından C, yolsuzluk, M, tekel, D, takdir yetkisi, A ise hesap verebilirlik olarak formülize ederek aşağıdaki gibi göstermiştir;

$$C = M + D - A$$

Klitgaard'a göre (1988) "Aracılar müşteriler üzerinde tekel gücüne sahip olduğunda, aracılar büyük takdir yetkisine sahip olduğunda ve aracıların müvekkile karşı hesap verme sorumluluğu zayıf olduğunda yasadışı davranışlar gelişir".

Yolsuzluk algısının her insan için farklı olduğu yukarıda belirtilmişti. Sardan (1999) da farklı bir bakış açısıyla insanların yaptığı yolsuzluğu temize çıkarma girişimlerini şu cümlelerle açıklamıştır:

Kişinin eli sürekli olarak cüzdanında olmalıdır. Kişi, uysal ya da yardımsever bir devlet memuruna teşekkür etmek için 'küçük bir şey' borçludur. Eğer bu memur nezaketinden dolayı yasaların katı kurallarını kişinin aleyhine uygulamaktan kaçınmışsa, o zaman bu memur da genellikle kişinin nezaketen bir şeyler vermek zorunda olduğu kişilerden biri haline gelmez mi? Elbette 'hediye' de, söz konusu devlet memurunun gönlünü almak, kendisine emanet edilen 'dosyaya ağırlık kazandırmak' ve belgelerin 'sırra kadem basmasını' önlemek için önleyici bir tedbir olarak önceden verilir.

Kurumların bu kavramı nasıl tanımladıklarına bakıldığına TDK'nın resmi sitesinde: "Bir görevi, bir yetkiyi kötüye kullanma" gibi yer verilirken, Uluslararası Şeffaflık Örgütü de buna benzer şekilde "emanet edilen gücün özel çıkarlar için kötüye kullanılması" olarak belirtmiştir. Yolsuzluğun en yaygın ve basit tanımı ise Dünya Bankası tarafından verilmiştir. Dünya Bankası'na (2019) göre: "Yolsuzluk, kamu görevinin özel kazanç için kötüye kullanılması—rüşvetten kamu fonlarının çalınmasına kadar çok çeşitli davranışları kapsar."

Ortak bir tanım olmamakla birlikte, tüm tanımların paylaştığı özellik özel çıkar için yasadışı eylem gerçekleştirilmesidir.

3. YOLSUZLUĞUN ETKİLERİ

Sayısız şekil ve boyutta yapılan yolsuzluk eylemleriyle hayatın her anında karşılaşmak mümkündür. Meydana gelen yolsuzlukların da sosyal, politik, ekonomik vd. etki ve sonuçları ile karşılaşılmaktadır. Bazı ekonomistler yolsuzluk fenomeninin bürokrasini ve yapılma şekline göre pozitif ve negatif etkilerinin olduğunu savunmaktadır. Örneğin Leff'e (1964) göre bürokrasinin kalitesi göz önünde bulundurularak yapılan yolsuzluklar pozitif veya negatif sonuçlar doğurabilir. Eğer bürokrasi kalitesi düşükse yolsuzluk pozitif, yüksekse negatif etki gösterecektir. Benzer şekilde Bayley (1966) da yolsuzluk etkilerinin nasıl sonuçlanacağının yolsuzluğun temel unsuruna bağlı olarak değişeceğini belirtmiştir. Ancak Rose-Ackerman (1978) ise yolsuzluğun pozitif sonuçlanacağını düşünen iktisatçıların olaya daha basit bir model ve dar açıdan baktıklarını dile getirmiştir.

Dimant ve Tosato'ya göre, yolsuzluğun ekonomik, siyasi ve sosyal olgular üzerinde etkisi vardır. Bu olgular arasında iş ve (yerel) yatırım ortamı, bürokratik verimsizlik, medeni ve siyasi haklar, ekonomik büyüme, Doğrudan Yabancı Yatırım, gelir eşitsizliği/yoksulluk, uluslararası ticaret,

siyasi meşruiyet, kayıt dışı ekonomi, beyin göçü, mali açık ve beşeri sermaye yer almaktadır (Dimant ve Tosato, 2018).

3.1. Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri

3.1.1. Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkiler

Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde çeşitli kanallar yoluyla etkisi vardır. Mauro'ya (1996) göre, yatırım üzerindeki etkiler ekonomik büyüme üzerindeki etkilerin önemli bir bölümünü oluşturuyor. Öyle ki girişimciler yatırım yapacakları zaman yolsuz görevliler tarafından vergi gibi rüşvet alınacağını bilir ve bu da yatırım yapma teşviklerini azaltarak ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye yol açar.

Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği diğer bir bağlam ise vergilendirmedir. Aslında firmalar için rüşvet veya vergi vermenin maliyeti aynıdır. Firmalar rüşvet seçeneğini bürokratik engellerden kurtulmak istedikleri zaman seçerler. Bu ikisi arasındaki temel fark ise vergiden farklı olarak rüşvet verme kamu geliri olarak sonuçlanmadığı için hükümet üretken kamu malları sağlayamaz ve bu da ekonomik büyümeyi negatif etkiler (Fisman ve Svensson, 2007).

Sonuç olarak yolsuzluğun yaygınlaştığı yerlerde kısa dönemde etkinlik sağlanabilir ancak uzun dönem için bunu söylemek pek doğru olmaz. Çünkü yolsuzluk kıt olan kaynakların bir de yozlaşma sebebiyle yanlış tahsisine yol açar, yetenekli bireylerin yeteneklerini rant sağlamaya teşvik eder ve piyasaların rekabetçi niteliğini yitirmesine sebep olur ve tüm bu sorunlar da ekonomik büyümeyi engellemeye yeterlidir (Aydın ve Yılmazer, 2010).

3.1.2. Yatırımlar Üzerindeki Etkiler

Yolsuzluğun DYY üzerinde de negatif etkisi vardır. Öyle ki yabancı girişimciler ülke piyasasına giriş yaptığı zaman yatırım lisansı almalıdır. Böyle bir durumda yolsuz kamu görevlileri yatırım lisansı için rüşvet isteminde bulunabilir ve bu da yatırım yapma teşviğini azaltıcı etki gösterebilir (Bardhan, 1997).

Yerel yatırımlar zamanı ise projelerin onaylanması yolsuzluğa bulaşmış yetkililerin elinde olduğunda bu yatırım harcamaları ne kadar artarsa artsın verimliliği düşük olarak kalacaktır. Çünkü yetkililer projenin etkinliğine değil, elde edecekleri rüşvetle ilgilenirler ve proje seçimi aşamasında da rüşvet kazanacakları projeleri onaylarlar. Bu ise yerel yatırım projelerinin kalitesinin azalmasıyla sonuçlanır (Tanzi ve Davoodi, 1997).

3.1.3. Uluslararası Ticaret Üzerindeki Etkiler

Şirketlerin yeni pazarlara erişim çabası ve hükümetlerin dış ticareti kontrol etmek istemesinden dolayı yolsuzluk uluslararası ticarette pek yaygındır. Hükümetlerin aracıları kontrol etmesi zordur ve bunu fırsat bilen gümrük çalışanları eğer iki taraf da anlaşmaya varırsa gümrük vergisinden daha düşük bir ücret ister ve bu anlaşmadan sadece devlet zararlı çıkar (Enste ve Heldman, 2017).

1960'ların Gana'sını örnek veren Scott (2017) da Kongre Halk Partisi'nin yabancı şirketlerin ticarete erişim ve dışlama konusunda baskın grup haline gelmesi nedeniyle Gana ile iş yapan firmaların yaptıkları sözleşmenin yüzde beş ila onunu KHP'ye katkıda bulunarak piyasada kaldıklarını belirtmişti.

3.1.4. Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkiler

Yolsuzlukla kayıt dışı ekonomi arasında ilişkiyi incelemek zordur. Öyle ki yolsuzluğun kayıt dışı ekonomi üzerinde etkilerine dayalı olarak hem de kayıt dışı ekonominin yolsuzluk üzerinde etkisi oluşacaktır. Bu ikili arasında neden-sonuç ilişkisi vardır (Bagırzade, 2012). Yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ilişkisi şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Kayıt Dışı Ekonomi, Yolsuzluk ve Rüşvet Arasındaki İlişki

Kaynak: Bagırzade, 2012, s. 212

Yolsuzluğun kayıt dışı ekonomi üzerinde etkileri yüksek ve düşük gelirli ülkelerde farklılık göstermektedir. Yüksek gelirli ülkelerden yolsuzluk çoğu zaman kamu otoritesinden ihale almak veya lisans almak için gerçekleştirilir. Ancak buradan elde edilen gelir hemen resmi sektöre aktarılır. Yani kayıt dışı ekonominin gelişimi için bir zemin bulunmaz. Bu yüzden kurumsal kalitede veya devlet gelirlerindeki artış yolsuzluğu negatif etkiler. Düşük gelirli ülkelerde ise

işletmeler tamamen yeraltı faaliyet gösterir ve kayıt dışı ekonomiye girmek için verilen rüşvet resmi sektöre aktarılmaz. Bu da yolsuzluğun kayıt dışı ekonomiyi olumlu yönde etkilemesine neden olur. (Dreher ve Schneider, 2010).

3.1.5. Mali Açıklar Üzerindeki Etkiler

Yolsuzluk kamu gelirlerini azalttığı ve kamu harcamalarını artırdığı için dolaylı olarak mali açıklar üzerinde de pozitif etkiye sahiptir (Dimant ve Tosato, 2018; Giray, 2005). Kamu harcamalarının artması rant kollama yüzünden etkin olmadığı için bütçe giderlerinin de kötüleşmesine sebep olmaktadır (Ozekicioglu ve Tülümce, 2020).

Yolsuzluk sebebiyle oluşan bütçe açıklarını kapatmak için ise seçim kazanan partiler devlet tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatını veya alınan vergi miktarını artırarak ekonomiye müdahale ederler. Bu da uzun vadede ekonomi üzerinde olumsuz sonuçlara neden olacaktır (Gedikli, 2011).

3.2. Yolsuzluğun Siyasi Etkileri

3.2.1. Bürokratik Verimsizlik Üzerindeki Etkiler

Leff'e (1964) göre bürokratik verimsizlikle bürokratik yolsuzluk farklı kavramlardır. Yolsuzluk hukuk dışı bir etkiyi gösterirken, verimsizlik ise bürokrasinin herhangi bir hedefe ulaşmasındaki başarı veya başarısızlıklarla bağlantılıdır.

Eğer bürokratların denetlenmesinde aksaklıklar varsa ve yolsuz bürokratlar kazançlarını maksimize etmek peşinde olursa sahip olduğu takdir yetkisi onları rüşvet almaya teşvik eder. Alınan rüşvet de işleri hızlandırmak yerine görevlileri daha çok rüşvet almaya iter veya verimli üreticiler yerine verimsizlerin seçilmesine olanak sağlar. Sonuç olarak rüşvet yanlış tahsis ve gecikmeler verimsizliklere neden olur (Ahlin ve Bose, 2007).

"Speed money" örneğini veren Klitgaard (1988) da daha hızlı hizmet için ödeme yapmanın verimli görünebileceğini, ancak zamanla bunun gibi rantları alma isteğinin zorla ödeme yaptırmayla sonuçlanacağını ve verimsizliğe yol açacağını belirtmiştir.

Sonuç olarak yolsuzluk bürokratik verimsizliğe pozitif etki gösterecektir. Öyle ki yolsuzluktan gelir elde eden hiçbir bürokrat sistemi düzeltmek teşviğinde olmayacaktır.

3.2.2. Medeni ve Siyasi Haklar Üzerindeki Etkiler

UN'ye (2022) göre: "medeni ve siyasi haklar, bireylerin özgürlüklerini hükümetlerin, toplumsal örgütlerin ve özel kişilerin ihlallerine karşı koruyan bir haklar sınıfıdır. Kişinin ayrımcılık veya

baskı olmaksızın toplumun ve devletin sivil ve siyasi yaşamına katılma hakkını güvence altına alırlar." Ancak yolsuzluk eylemlerinin ortaya çıkması insanların medeni ve siyasi haklarını engellemektedir. Örneğin her bireyin kamu görevlisinden eşit muamele görme hakkı vardır. Eğer bir kişi ayrıcalıklı olmak için rüşvet verirse veya tam tersine ödemesi gereken bir hizmeti nüfuzu gerekçesiyle ödemezse eşitlik ilkesi zarar görecektir (Gebeye, 2012).

Yargı sektöründe de hakim ve avukatların bağımsız olmaması adil yargı sürecini baltalar. Öyle ki hakime duruşmayı hızlandırması, sanık dosyalarının kaybolması, daha hafif ceza verilmesi vd. nedenlerden dolayı rüşvet verilebilir veya şahsi nüfuz kullanılabilir. Bunun sonucunda insanların adil yargılanma hakları elinden alınır (United Nations Office on Drugs and Crime, 2022). The United Nations Office at Geneva'nın da yayınladığı bir haberde de Rusya'daki müfettiş, avukat ve icra memurlarının yolsuzluğa bulaştığını, alınan kararların ise sadece % 50 ila 60'nın hayata geçirildiği belirtiliyordu (The United Nations Office at Geneva, 2022).

İnsanların kamusal işlerde katılımı da medeni ve siyasi hakları arasında yer alır. Ancak bu hak, seçim sürecinin adilliğini tehlikeye atmayı amaçlayan yolsuz davranışlarda bulunan kamu görevlileri tarafından ihlal edilebilir. Bu tür davranışlara örnek olarak seçmenlere oy kullanmaları veya kullanmaktan kaçınmaları için para verilmesi veya seçim görevlilerine seçim sürecine daha doğrudan müdahale etmeleri için para verilmesi gösterilebilir (Pearson, 2001).

Sonuç olarak yolsuzluk genellikle insan haklarını korunmasını negatif yönde etkiler ve gelişimine zarar verir.

3.2.3. Siyasi Meşruiyet Üzerindeki Etkiler

Yolsuzluk olayları devletin siyasi otoritesinin zedelenmesiyle sonuçlanmaktadır. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluğun etkisiyle siyasal gelişim yavaşlar ve bu da idari verimliliğin azalmasına ve siyasi meşruiyet krizinin meydana gelmesine neden olur (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2006).

Vatandaşlar rüşvet yoluyla yasaların kendilerine avantaj sağlayacak şekilde düzenlenmesi için yargıda bulunabilir. Öyle ki herhangi bir yasanın uygulanması veya hangisinin uygulanmaması bireysel çıkarlara göre belirlenir. Bu da devletin verimsiz yasalar çıkarmasına ve etkin şekilde işlemesiyle sonuçlanır. Eğer devlet bireysel çıkarlara, diğer vatandaşlarının zararı pahasına izin verirse siyasi meşruiyet zedelenir (Rose-Ackerman,1999).

Siyasi meşruiyetin zarar görmesini kamu kaynaklarının kötüye kullanımı ve vergi gelirlerinin azalmasıyla ilişkilendiren Aktan'a (2001) göre ise, devlet, bunun sonucunda kamu kaynaklarını

etkin kullanmak yerine üretken olmayan, ancak yolsuzluk neticesinde getirisi yüksek olan giderlere yöneltir ve bununla da hükümetin temsil yeteneği zayıflar.

3.3. Yolsuzluğun Sosyal Etkileri

3.3.1. Gelir Eşitsizliği/ Yoksulluk Üzerindeki Etkiler

Kaynak dağılımında dengesizliğe ve gelir eşitsizliğine sebep olduğundan yolsuzluk yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri olarak bilinir (Gedikli, 2011). Ancak yolsuzluk direkt olarak yoksulluğun oluşmasına etki etmez. Öyle ki yolsuzluk ekonomik ve yönetişim faktörlerini direkt olarak etkileyerek, dolaylı olarak gelir eşitsizliği ve yoksulluğu beraberinde getirir (Chetwynd ve ark, 2003).

Gupta ve ark. (2002) yolsuzluğun yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini aşağıdaki gibi yorumlamaktadır:

- Yolsuzluk büyümeyi azaltarak yoksulluğun azalmasını engeller ve gelir eşitsizliğini artırarak da büyümeyi azaltır;
- Vergi kaçakçılığı ve kayırmacılık gibi çeşitli yolsuzluk türleri gelir eşitsizliğinin artmasına yol açabilir;
- Yolsuzluk devlet tarafından finanse edilen programların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını engelleyerek, onların gelir dağılımı ve yoksulluk üzerindeki etkisini azaltır;
- Varlık sahipliği nedeniyle elit tabaka bazı politikaların kendi lehlerine uygun düzenlenmesine ilişkin lobicilik yapabilir veya kendi nüfuzlarını teminat gibi kullanabilir. Bu da elit tabakanın daha da zenginleşmesine ve gelir eşitsizliğinin artmasına sebep olabilir;
- Beşeri sermayenin yaratılması ve dağıtımı üzerindeki negatif etkileri yoluyla yolsuzluk, gelir dağılımını ve yoksulluğu etkileyebilir;
- Yolsuzluğun olduğu ülkede belirsizlik mevcuttur ve bu belirsizlik yatırım yapma konusunda daha iyi bağlantısı olanların daha az risk almasına ve beklenen getirisinin artmasına neden olabilir. Daha çok riskle karşılaşan yoksul tabaka ise yatırım yapmaktan cayar ve gelir eşitsizliği ile yoksulluk daha da artar.

Yolsuzluğun yoksulluğu artırdığını sağlık sektörü örneği üzerinden değerlendiren Enste ve Heldman (2017) ise, halka ücretsiz hizmet için görevlendirilen bir doktorun rüşvet istemesi halinde rüşveti veremeyecek olan yoksul tabakaya yardım etmeyeceğini veya işini geciktireceğini

belirtmiştir. Sonuç olarak kamu malları ihtiyacı olanlar yerine rüşvetini verenlere sağlanacak ve insanların sağlık açısından yoksulluğunu artıracaktır.

3.3.2. Beyin Göçü Üzerindeki Etkiler

İnsanların hemen hemen hepsi yüksek yaşam standartları olan ülkelerde yaşamak ister. Ancak yolsuzluğun ülkede yaygın olması yaşam standartlarını kötüleştirir. Yapılan yolsuzluklar insanları yolsuzluk seviyesi düşük ve refah seviyesi yüksek olan ülkelere göçünü tetikleyebilir. Eğitim seviyesi yüksek olanlar yolsuzluğun meritokrasiye zarar verdiği kanaatine vardığı zaman beyin göç eylemleri hız kazanacaktır. Araştırmalar da daha eğitimli ve vasıflı insanların diğerlerine nispeten göç ihtimalinin daha fazla olduğunu gösteriyor (Dimant ve ark., 2013; Wheatland, 2015).

Şimdilerde beyin göçü eğitime dayalı ekonomik büyüme açısından göç yapılacak ülkelerin de yarışa girmelerine neden oluyor. Öyle ki ABD, Birleşik Krallık, Kanada, Almanya gibi gelişmiş ülkeler daha yüksek yaşam standartları vaat ederek vasıflı işçi gücünü kendilerine çekmek için rekabet etmektedir (Ariu ve Squicciarini, 2013). Grafik 1'de de 1990 ICRG verileri baz alınarak, vasıflı iş gücünün yolsuzluk seviyesi yüksek olan İtalya ve Meksika gibi ülkelerden, yolsuzluk seviyesi daha düşük olan ABD ve Kanada'ya göç etmesi görülmektedir.

Aslında insanların hiçbiri mecbur olmadıkça ülkesini terk etmek istemez ancak artık iyi yönde bir değişim olmayacağına ve göç ederek sosyal olarak ilerlemek, hayat şartlarını iyileştirmek, çocuklarına daha iyi bir yaşam sunmak, temel hizmetlere erişim sağlamak veya her zaman istediği şeyleri satın almak yolunda gelişme kat edeceğine inanıyor.

Grafik 1. 1990'da Yolsuzluk ve Net Göç Akışları

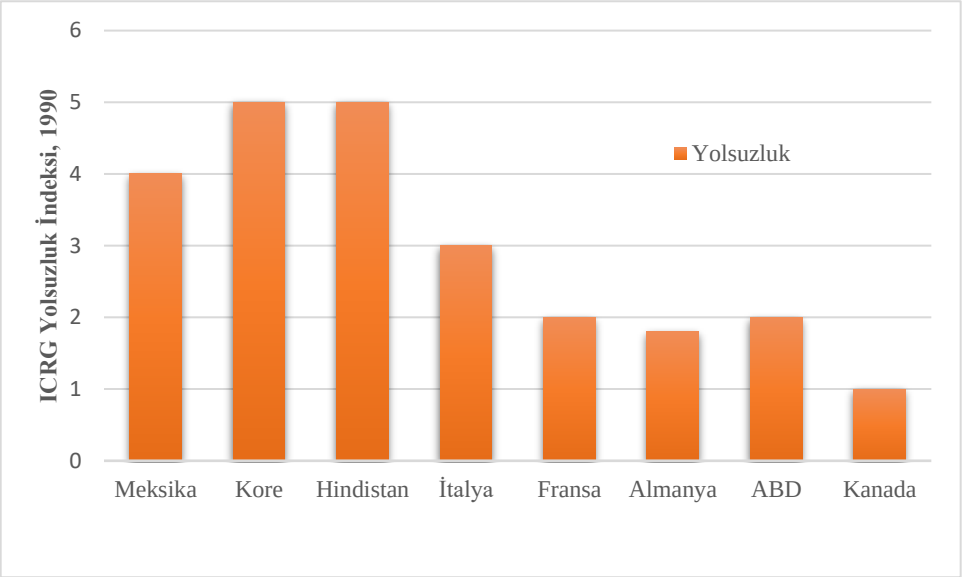

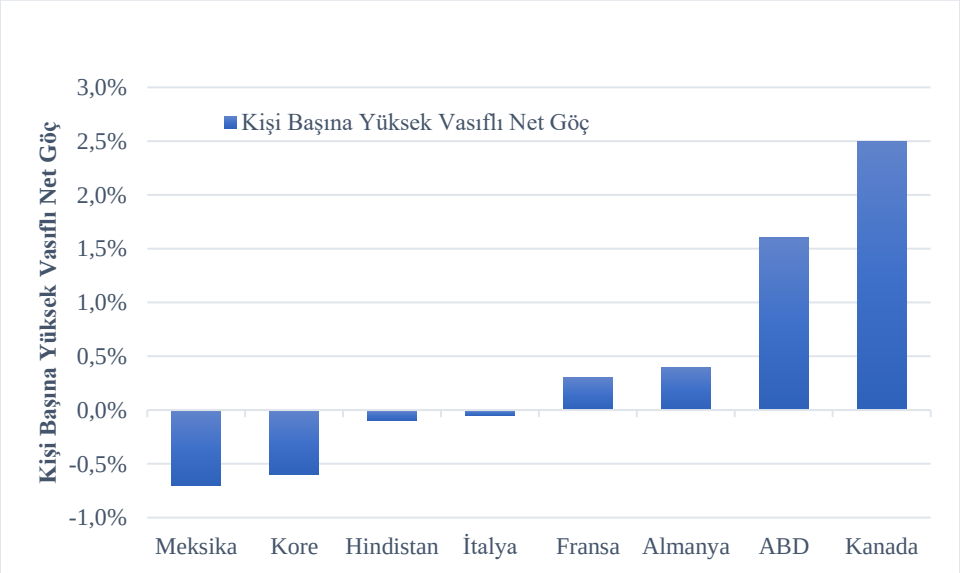

Kaynak: Ariu ve Squicciarini, 2013, s. 503

3.3.3. Beşeri Sermaye Üzerindeki Etkiler

World Bank'a (2022) göre: "Beşeri sermaye, insanların yaşamları boyunca yatırım yaptıkları ve biriktirdikleri, toplumun üretken üyeleri olarak potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlayan bilgi, beceri ve sağlıktan oluşur". Ancak yolsuzluk çeşitli yollarla dolaylı olarak beşeri sermaye üzerinde olumsuz etki yaratır. Öyle ki yolsuzluk düşük vergi gelirlerine neden olabilir ve eğitim ve diğer hizmetlerin sağlanması için kaynaklar azalabilir veya devletin işletme maliyetini azaltarak sosyal harcamalar için mevcut kaynak kullanımı üzerinde negatif etkiye yol açabilir (Gupta ve ark., 2002). Genel olarak yolsuzluğun beşeri sermaye ve insani gelişimi nasıl etkilediği şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Yolsuzluk ve İnsani Gelişim

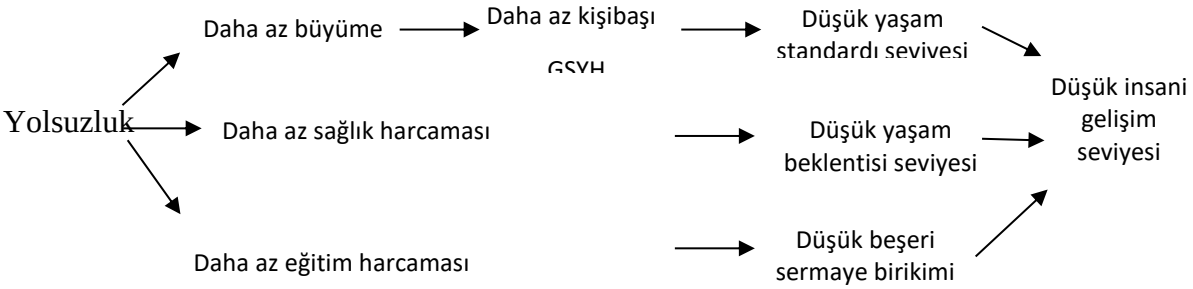

Kaynak: Akçay, 2006, s. 35

Yolsuzluk seviyesi yüksek olan ülkelerde beşeri sermaye üretken sektörlere istihdam edilmek yerine rant kovalama faaliyetlerinde bulunabilirler. Kendi vasıflarını gösterecekleri işler yerine, yolsuzlukları kendi lehlerine çevirebilecekleri sektörleri tercih edebilirler (Gedikli, 2011; Lambsdorff, 2006). Örneğin öğrenciler öğretmenlik okuma yerine, hukuk okuyarak gelecekte hakim veya diplomat olmayı seçebilirler. Bu da gelecekte yolsuzluğa bulaştıklarında daha donanımlı olmalarına neden olur.

Heyneman ve ark.'a (2006) göre ise eğitimde yolsuzluğa izin vermek, polis veya gümrüktekinden daha maliyetli olabilir. Çünkü eğitimde gençlere gelecekte nasıl davranması gerektiği öğretilir.

Kayırmacılık veya rüşvetle üniversiteye niteliksiz öğretmen ve öğrencilerin alınması eğitim kalitesini azaltarak beşeri sermayenin zedelenmesiyle sonuçlanır.

4. YOLSUZLUKLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Yolsuzlukla mücadele, bir ülkenin kalkınması, adaleti ve demokrasiyi pekiştirmesi için büyük önem taşır, ancak yolsuzluk genellikle derin köklere sahiptir ve diğer toplumsal sorunlarla bağlantılıdır, bu da ele alınmasını ve ortadan kaldırılmasını zorlaştırır. Her ne kadar zorluklarla dolu bir yol olsa da yolsuzlukla mücadelede yol kat etmek ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal olarak gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Ktilgaard'a (1988) göre yolsuzluğun toplum üzerinde maddi veya manevi zararları vardır. Yolsuzluğun önlenmesi zamanı da maliyetler meydana gelecektir. Asıl mesele bu ikili arasında dengenin sağlanmasıdır. Yolsuzlukla mücadele zamanı sosyal maliyetin azaldığı öngörülebilir, ancak toplam maliyetlerde de artışa neden olacaktır. Sonuç olarak da minimum maliyetlerle yolsuzlukla mücadele onu sıfıra indirmeyecek veya yolsuzlukla mücadele girişimlerini maksimuma eşitlemeyecktir (Grafik 3).

Grafik 2. Optimal Yolsuzluk Düzeyi

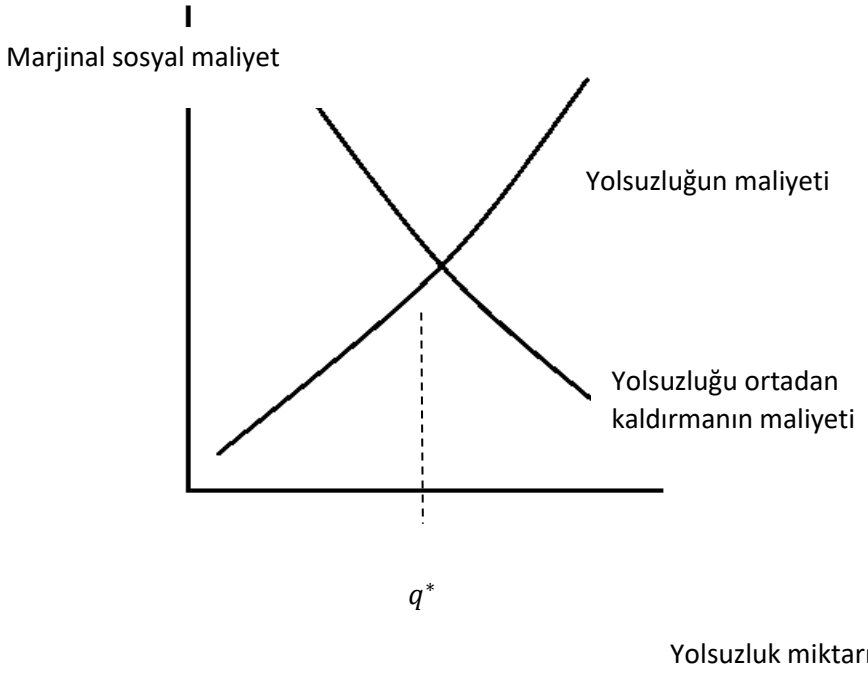

Kaynak: Ktigaard, 1988, s. 26

Peki farklı çeşit ve boyutlarda rastlanılan yolsuzlukla nasıl mücadele edilebilir? "Tek beden herkese uymaz" stratejisiyle hareket eden Shah ve Schacter'e (2004) göre ülkelerdeki yolsuzluğun görülme sıklığı ve yönetişim kalitesi baz alınar yolsuzlukla mücadele politikalarının geliştirilmesi, daha etkili sonuçlar almaya yardımcı olacaktır.

Tablo 1. Yolsuzlukla Mücadelede Kullanılabilecek Stratejiler

Yolsuzluğun görülme sıklığı	**Yönetişim kalitesi**	**Yolsuzlukla mücadele çabalarında öncelikler**
Yüksek	Zayıf	Hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi; katılımcılık ve hesap verebilirlik kurumlarının güçlendirilmesi; vatandaş sözleşmelerinin oluşturulması; devlet müdahalesinin sınırlandırılması; ekonomik politika reformlarının uygulanması
Orta	Normal	Ekonomi politikaları ve kamu yönetiminde adem-i merkeziyetçilik ve reform
Düşük	İyi	Yolsuzlukla mücadele kurumlarının kurulması; mali hesap verebilirliğin güçlendirilmesi; kamuoyu ve resmi makamların farkındalığının artırılması; rüşvetle mücadele taahhütlerinin teşvik edilmesi; yüksek profilli kovuşturmaların yürütülmesi.

Kaynak: Shah ve Schacter, 2004, s. 42

Transparency International (2023) ise yolsuzlukla mücadele kapsamında beş yöntem önerisinde bulunmuştur:

- Cezasızlığa son verme;
- Kamu idaresi ve mali yönetim reformu;
- Şeffaflık ve bilgiye erişimin teşvik edilmesi;
- Vatandaşların güçlendirilmesi;
- Uluslararası boşlukların kapatılması.

4.1. Cezasızlığa Son Verme

Yolsuzluk konusunda cezasızlığın sona erdirilmesi, yolsuzluk faaliyetlerinde bulunan kişi ve kuruluşların eylemlerinden sorumlu tutulmalarını ve cezai suçlamalar ve cezalar da dahil olmak üzere sonuçlarla yüzleşmelerini sağlamak anlamına geliyor.

Yolsuzluk yapanların, özellikle de "büyük" olarak görülen insanların yolsuzluğuna göz yumulması, daha küçük yolsuzluk eylemlerine yol açacaktır. Ancak mahkeme sürecinde "Herkes yolsuzluk yapar, neden bu insan?", "Bu zavallıyı nasıl mahvedebilirsiniz?" gibi söylemlerde bulunarak yapılan yolsuzlukta doğruluk payı aranmaya başlanıyor (Ktilgaard, 1988).

Ülkelerde adil yargı sisteminin etkin çalışması yolsuzluğun azaltılması, adalet ve eşitliğin sağlanması kapsamında önemli role sahiptir (Aydın ve Yılmazer, 2010). Yargı sisteminde ağır cezaların verilmesi ve yapılan yolsuzluklara bağlı olarak verilen maddi ve manevi zararlar karşılığında hem kendi mal varlıklarına hem de bağlantılı olduğu kişiler araştırılarak onların varlıklarına el konulması, yolsuzluk yapma maliyetini artıracağından caydırıcı etki yaratacaktır. (Özsemerci, 2003).

4.2. Kamu İdaresi ve Mali Yönetim Reformu

Kamu idaresi ve mali yönetim reformları yolsuzlukla mücadelede büyük önem taşımaktadır. Yolsuzluk, şeffaflık ve hesap verebilirliğin sınırlı olduğu zayıf kurumsal çerçevelerde gelişir. Yolsuzlukla etkin bir şekilde mücadele etmek için hükümetlerin kamu idaresini ve mali yönetimi iyileştirmeyi amaçlayan kapsamlı reformlar uygulaması gerekir. Bu, sağlam düzenlemeler ve gözetim mekanizmaları oluşturmak ve uygulamak, açık hükümeti ve halkın katılımını teşvik etmek, yönetim ve denetim sistemlerin geliştirmek, açık ihale süreçleri uygulamak ve mali yönetimde şeffaflığı artırmak gibi önlemleri içerir (Zaum, 2016). Hükümetler bu adımları atarak daha güçlü kurumlar inşa edebilir ve nihayetinde yolsuzluğun kök salması için fırsatları azaltabilir.

4.3. Şeffaflık ve Bilgiye Erişimin Teşvik Edilmesi

Şeffaflık ve bilgiye erişimin yolsuzluğu tespit etmeyi kolaylaştırdığına dair fikir birliği vardır. Şeffaflığı teşvik ederek, hükümetler ve kuruluşlar eylemlerinin görünür olmasını ve kamu denetimine açık olmasını sağlayabilir, bu da yolsuzluk uygulamalarının kök salmasını önlemeye yardımcı olur. Öte yandan bilgiye erişim, vatandaşların hükümetlerinin ve kurumlarının nasıl çalıştığını daha iyi anlamalarını ve gerektiğinde onları sorumlu tutmalarını sağlar (United Nations Office on Drugs and Crime, 2023).

Yolsuzlukla mücadelede şeffaflık ve bilgiye erişimin önemini vurgulayan United Nations (2023) da UNCAC sözleşmesinin onuncu maddesinde şeffaflığın artırılması tedbirleri arasında bunlara yer vermiştir:

a) Kamu mensuplarının, uygun olduğu hallerde, kendi kamu idaresinin örgütlenmesi, işleyişi ve karar alma süreçleri hakkında ve özel hayatın ve kişisel verilerin korunmasına gereken özeni göstererek, kamu mensuplarını ilgilendiren kararlar ve yasal işlemler hakkında bilgi edinmelerine imkan tanıyan usuller veya düzenlemeler kabul etmek;

b) Halkın yetkili karar alma mercilerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla, uygun olduğu hallerde, idari usullerin basitleştirilmesi;

c) Kamu yönetimindeki yolsuzluk risklerine ilişkin periyodik raporları da içerebilecek bilgilerin yayınlanması.

4.4. Vatandaşların Güçlendirilmesi

Yolsuzlukla savaş sırasında insanların mücadele talebini arttırarak hükümeti sorumlu tutmaları için güçlendirmek, vatandaşla hükümet arasında sürdürülebilir karşılıklı güvenin oluşmasıyla sonuçlanabilir (Transparency International, 2023). Kamusal sürecin her adımı kamuoyunu içerir. Kamu görevlilerinin yolsuzluk yapma olasılığı, bunu durdurmak için kamuoyu baskısı kullanılırsa azalır ve bunu yapanlar çeşitli uyarılar veya kınamalarla karşılaşır (Özsemerci, 2003).

Vatandaşlar yolsuzluk uygulamalarının tespit edilmesinde ve yetkililere bildirilmesinde çok önemli rol oynarlar. Ancak yolsuzluğun yaygın olduğu ülke vatandaşları da yapılan yolsuzluğu bildirmekten kaçınabilir. Çünkü bu toplumlarda yapılan yanlışı bildirenler diğerleri tarafından "gammaz" olarak nitelendirilir. Vatandaşların yolsuzluğu bildirmemesinin nedenlerinden biri de aşağı gelişmişlik düzeyine sahip toplumlarda her zaman korku hissinin olmasıdır. Herhangi bir bildiride kendilerinden intikam alınacağı veya başka olumsuz sonuçlarla karşılaşacağı korkusu, diğer taraftan ise yolsuzlukla iç içe yaşayanların kendilerinin de gelecekte yolsuzluğa

bulaşabileceği düşüncesi, onları yapılan yolsuzluğa göz yummaya itebilir. Ancak "Gammaz olmasa tilki pazarda gezer" (Aksoy, 1995) atasözünden yola çıkarak yasadışı bir olayın bildirilmesinin mücadele kapsamında ne kadar önemli olduğu bir kez daha anlaşılıyor.

Toplumlarda bu gibi sorunların oluşmasının başında ise eğitimsizlik ve kaynak eksikliği duruyor (United Nations Office on Drugs and Crime, 2023). Eğitim, toplumda yolsuzlukla mücadele bilincinin oluşmasını sağlar. Yolsuzlukla mücadele konusunda bilinçli olan bireyler, yolsuzluk olaylarını daha iyi tanımlayabilir ve bildirebilirler. The Organization for Economic Co-operation and Development (2023), bu alanlarda eğitim verilmesinin insanların yolsuz uygulamalarla savaşında faydalı olabileceğini savunuyor:

- Yolsuzlukla mücadele (gençlerin yolsuzluğun neden ve sonuçlarını anlamalarını sağlamak);
- Dürüstlük ve değerler (kamu dürüstlüğünün ne olduğunu ve neden önemli olduğunu belirlemek);
- Hukukun üstünlüğü (yasaların toplum üyelerini nasıl koruduğunu ve yasalara uymayı öğretmek).

Sonuç olarak vatandaşları güçlendirmek için, yolsuzluk ve yolsuzluğun toplum üzerindeki olumsuz etkileri konusunda farkındalığı artırmak ve misilleme korkusu olmadan yolsuzluğu bildirmek için etkili kanallar olmasını sağlamak yolsuzlukla mücadele kayda değer bir aşama kaydetmeye yardımcı olabilir.

4.5. Uluslararası Boşlukların Kapatılması

Yolsuzlukla mücadeledeki uluslararası boşluklar, sınır ötesi yolsuzluk davranışlarının önlenmesini ve kovuşturulmasını zorlaştırabilir. Yolsuzluktan elde edilen gelirler başka ülkedeki banka hesaplarına yatırılabildiği için, yolsuzluk yapanların kimlikleri gizlenebilmekte ve bu da sınır ötesi yolsuzluk davranışlarının önlenmesini ve kovuşturulmasını zorlaştırmaktadır. Kara para aklama girişimlerinde de bu sebeple uluslararası sınırlar seçilir çünkü uluslararası sınırların ötesinde kara para aklamak daha kolaydır. Yasadışı işletmelerin varlığı hem de diğer ülkedeki sınır kontrolü üzerinde yozlaştırıcı etkiye sahiptir. Bu sebeple uluslararası boşlukların kapatılması her iki tarafla mücadelede hafifletici role sahip olabilir (Rose-Ackerman, 1999).

Uluslararası yolsuzluğu önlemek amacıyla Transparency International (2014) ise 2014 yılında G20 ülkelerine mektup göndermiştir. Kuruluşun G20 ülkelerinden yapmalarını istedikleri bunlardır:

- Gizli şirket sahipliğinin yasaklanarak, yolsuzluk veya yasadışı fonların kaynağının izlenmesini kolaylaştırmak için nihai olarak şirketlere ve diğer tüzel kişiliklere sahip olan ve bunları kontrol eden gerçek, yaşayan kişilerin (intifa hakkı sahipleri) kimliklerinin kamuya açık kayıtlarının zorunlu kılmak;

- Vatandaşların paranın nereden kazanıldığını ve nereye gittiğini inceleyebilmesi için çok uluslu şirketlerin gelirleri, karları ve ödedikleri vergiler hakkında ülke bazında bilgi yayınlamalarını sağlamak.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu makalede, yolsuzluk kavramı ve yolsuzluğun ekonomik, siyasi ve sosyal etkileri analiz edilmiştir. Yolsuzluğun genel olarak tanımlarına değinilmiş ve etkilerinin sonuçları tartışılmıştır. Yolsuzluğun bütün tezahür çeşitlerinin daha çok kazanç elde etmek amacıyla ortaya çıktığı ve bunun da bir tarafın kazancına neden olmasına karşın, birçok kişinin de zararına olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak yolsuzluğun genellikle birçok unsur üzerinde negatif etkisi olduğundan onunla mücadele ve yolsuzluğun minimuma indirilmesi her ülke, kuruluş, hatta her insanın başlıca amacına çevrilmelidir. Bu yönde yolsuzluk boyutu ve türüne göre uygun politika ve yöntemlerin kullanılması büyük ölçüde etkili olacaktır. Başlangıç olarak herkes kendi içindeki "yolsuzu" öldürürse yeryüzünde de yolsuzluk diye bir terim kalmayacaktır. Nesin'in (1972) de eserinde belirttiği gibi:

Şimdi çok iyi anladım ki, zübük[1] bir tane değil biz hepimiz birer zübüğüz.

Bizim hepimizin içinde zübüklük olmasa; bizler de birer zübük olmasak, aramızdan böyle zübükler büyüyemezdi. Hepimizde birer parça olan zübüklük birleşip işte başımıza böyle zübükler çıkıyor. Oysa zübüklük bizde, bizim içimizde. Onları biz, kendi zübüklüğümüzden yaratıyoruz. Sonra kendi zübüklüklerimizin bir tek Zübük'te birleştiğini görünce ona kızıyoruz.

Bu zübükler her yerde var, biz zübükler nerde varsak, onlar da orda...

[1] Halk arasında kişinin kendi çıkarlarını gözetebilmek adına her yolu mübah sayması anlamında kullanılan deyim.

KAYNAKÇA

Ahlin, C., & Bose, P. (2007). Bribery, inefficiency, and bureaucratic delay. *Journal of Development Economics*, *84*(1), 465-486.

Akçay, S. (2006). Corruption and human development. *Cato J.*, *26*, 29.

Aksoy, Ö, A. (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Aktan, C. C. (2001). Yolsuzlukla mücadele stratejileri. *Ankara: Hak-iş yayınları*, *7*, 2017.

Ariu, A., & Squicciarini, M. P. (2013). The balance of brains—corruption and migration: Corruption could be an important factor for emigration and immigration decisions by highly skilled professionals. *EMBO reports*, *14*(6), 502-504.

Aydın, S., & Yılmazer, Y. (2010). *Yolsuzluk ve Mali Suçlar*. Adalet Yayınevi

BAGIRZADE, E. (2012). Kayıt dışı ekonomi kavramına ortak yaklaşım sorunu: makroiktisat kapsamlı kavramsal analiz. *Sosyoekonomi*, *18*(18).

Bardhan, P. (1997). Corruption and Development: A Review of Issues. *Journal of Economic Literature*, *35*(3), 1320–1346.

Bayley, D. H. (1966). The effects of corruption in a developing nation. *Western political quarterly*, *19*(4), 719-732.

Chetwynd, E., Chetwynd, F., & Spector, B. (2003). Corruption and poverty: A review of recent literature. *Management Systems International*, *600*, 5-16.

Dimant, E., & Tosato, G. (2018). Causes and effects of corruption: what has past decade's empirical research taught us? A survey. *Journal of economic surveys*, *32*(2), 335-356.

Dimant, E., Krieger, T. and Meierrieks, D. (2013) The effect of corruption on migration, 1985–2000. Applied Economics Letters 20(13): 1270–1274.

Dreher, A., & Schneider, F. (2010). Corruption and the shadow economy: an empirical analysis. *Public Choice*, *144*(1), 215-238. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.886490

Enste, D., & Heldman, C. (2017). Causes and consequences of corruption: An overview of empirical results.

Enste, D., & Heldman, C. (2017). Causes and consequences of corruption: An overview of empirical results.

Fisman, R., & Svensson, J. (2007). Are corruption and taxation really harmful to growth? Firm level evidence. *Journal of development economics*, *83*(1), 63-75.

Gardiner, J. (2017). Defining corruption. In *Political Corruption* (pp. 25-40). Routledge.

Gebeye, B. A. (2012). Corruption and human rights: Exploring the relationships. In *Human rights & human welfare. A forum for works in progress. Working paper* (No. 70, pp. 1-44).

Gedikli, A. (2011). Kamu Hizmetlerinin Yönetimi Sürecinde Yolsuzluğun Derinleştirdiği Ekonomik Büyüme Ve Yoksulluk Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme-An Evaluation On Economic Growth and Poverty Problem Deepened by Corruption in the Public Service Management Process. *Öneri Dergisi*, *9*(36), 169-188.

Giray, F. (2005). YOLSUZLUK VE YOLSUZLUĞUN VERGİ YAPISI ÜZERİNE ETKİLERİ. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (32), 111-137.

Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (2002). Does corruption affect income inequality and poverty?. *Economics of governance*, *3*(1), 23-45.

Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (2002). Does corruption affect income inequality and poverty?. *Economics of governance*, *3*(1), 23-45.

Heyneman, S. P., Anderson, K. H., & Nuraliyeva, N. (2008). The cost of corruption in higher education. *Comparative Education Review*, *52*(1), 1-25.

Hutington, S. P. (1968). Political order in changing societies. *Nova York: New Heaven*.

Klitgaard, R. (1988). *Controlling corruption*. Univ of California Press. https://doi.org/10.1525/9780520911185

Kutluay Tutar, F., Fırat, E. & Balkaya, D. (2022). "Türkiye'de Yolsuzluk Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Bir İnceleme: 1995-2020 Zaman Serisi Analizi", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Scienves Studies, (e-ISSN:2587- 2168), Vol:8, Issue:39; pp:263-272

Lambsdorff, J. G. (2006). Causes and consequences of corruption: What do we know from a cross-section of countries. *International handbook on the economics of corruption*, *1*, 3-51.

Leff, N. H. (1964). Economic development through bureaucratic corruption. *American behavioral scientist*, *8*(3), 8-14.

Leys, C. (1965). What is the Problem about Corruption?. *The Journal of Modern African Studies*, *3*(2), 215-230.

Mauro, M. P. (1996). *The effects of corruption on growth, investment, and government expenditure*. International Monetary Fund.

McMullan, M. (1961). A theory of corruption. *The Sociological Review*, *9*(2), 181-201. https://doi.org/10.1111/J.1467-954X.1961.TB01093.X

Nesin, A. (1972). *ZÜBÜK Kağnı Gölgesindeki İt*. Tekin Yayınevi

Nye, J. S. (1967). *Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis. American Political Science Review, 61(02), 417–427.* doi:10.2307/1953

Olivier de Sardan, J. P. (1999). A moral economy of corruption in Africa?. *Journal of Modern African Studies*, *37*(1), 25-52.

OZEKİCİOGLU, S. S., & TÜLÜMCE, S. Y. (2020). THE IMPACTS OF CORRUPTION ON BUDGET BALANCE AND PUBLIC DEBT IN TURKEY: AN EMPIRICAL ANALYSIS. *Journal of Management and Economics Research*, *18*(3), 46-60.

Özsemerci, K. (2003). Türk kamu yönetiminde yolsuzluklar, nedenleri, zararları ve çözüm önerileri. *TC Sayıştay Araştırma, İnceleme, Çeviri Dizisi*, *27*.

Pearson, Z. (2001). An international human rights approach to corruption. *Corruption and anti-corruption*, 30-61.

Philp, M. (2017). Conceptualizing political corruption. In *Political corruption* (pp. 41-58). Routledge.

Rose-Ackerman, S. (1978). Corruption: A study in political economy.

Rose-Ackerman, S. (1999). Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781139175098

Scott, J. C. (2017). Handling historical comparisons cross-nationally. In *Political Corruption* (pp. 123-136). Routledge.

Shah, A., & Schacter, M. (2004). Combating corruption: look before you leap. *Finance and Development*, *41*(4), 40-43.

Tanzi, V.L., & Davoodi, H.R. (1997). Corruption, Public Investment, and Growth. *International Monetary Fund (IMF) Research Paper Series*.

The Organization for Economic Co-operation and Development. (2023, February 23). Education for Public Integrity. https://www.oecd.org/gov/ethics/integrity-education.htm

The United Nations Office at Geneva. (2022, October 22). *Human Rights Committee Considers Report of the Russian Federation in the Absence of a Delegation, Experts Raise Issues on the Persecution of Journalists and the Arrests of Protesters.* https://www.ungeneva.org/en/news-media/meeting-summary/2022/10/human-rights-committee-considers-report-russian-federation

Transparency International. (2014). OPEN LETTER TO G20 LEADERS. https://www.transparency.org/en/news/open-letter-to-g20-leaders

Transparency International (2023, February 1). *HOW TO STOP CORRUPTION: 5 KEY INGREDIENTS.* https://www.transparency.org/en/news/how-to-stop-corruption-5-key-ingredients

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. (2006). *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri*. Matsa Basımevi.

United Nations. (2003). *United Nations Convention Against Corruption.* Vienna: Vienna International Centre.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2023, February 14). *Effects of corruption*. https://www.unodc.org/e4j/en/anti-corruption/module-1/key-issues/effects-of-corruption.html

United Nations Office on Drugs and Crime. (t.y.). *Impact of corruption on specific human rights*. https://www.unodc.org/e4j/en/anti-corruption/module-7/key-issues/impact-of-corruption-on-specific-human-rights.html

Van Klaveren, J. (2017). Corruption as a historical phenomenon. In *Political Corruption* (pp. 83-94). Routledge.

Wheatland, B. (2015). Literature review: Corruption as a driver of migration. *Anti-Corruption Resource Center. Transparency International, Berlin. Wheatland B.*

World Bank (2022, December 23). *About The Human Capital Project*. https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital/brief/about-hcp#:~:text=Human%20capital%20consists%20of%20the,as%20productive%20members%20of%20society.

World Bank. (2019, February 19). Anticorruption Fact Sheet. https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2020/02/19/anticorruption-fact-sheet

Zaum, D. (2016). PFM and corruption. GSDRC Professional Development Reading Pack no. 42 Birmingham, UK: University of Birmingham.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN BİYOÇEŞİTLİLİĞE ETKİSİ IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON BIODIVERSITY

IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON BIODIVERSITY

Esra Nur YAZICI
Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Thesis Master's Student, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration

ÖZET

İklim değişikliği "…karşılaştırabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik…"[1] olarak tanımlanmaktadır. Sera gazları ise "…hem doğal, hem de insan kaynaklı olup atmosferdeki, kızıl ötesi radyasyonu emen ve tekrar yayan gaz oluşumları…"[2] anlamında kullanılmaktadır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası insan etkinlikleri doğal sera gazı emisyonlarında artışa sebep olmuştur. Doğal sera etkisinin bozulmasına neden olan bu artış, atmosferin ısınmasına sebep olmaktadır.[3] IPCC 5. Değerlendirme Raporu; küresel iklimdeki ısınmanın kesin olduğunu ve 1950'lilerden bu zamana, iklimde gözlemlenen değişikliklerin birçoğunun on yıllardan bin yıllık bir zaman dilimine kadar daha önceden hiç görülmemiş seviyede olduğunu belirtmektedir.[4]

Yaşanan bu sıcaklık artışı ve iklim değişikliği biyolojik çeşitliği de olumsuz etkilemektedir. İklimin değişmesi, sıcaklığın artması birçok canlının yaşam alanını negatif yönde etkilemektedir. Birçok canlı, yaşaması için ideal sıcaklığın değişmesine adapte olamayacağı için nesilleri tükenme tehlikesi yaşayacaktır. IUCN'den alınan Tehdit Altındaki Türlerin Kırmızı Listesi'ne göre 42.100'den fazla tür, yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.[5]

[1] Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 2002, Madde 1, s. 5, https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12421_1.pdf (20.03.2023).
[2] Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 2002, Madde 1, s. 5, https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12421_1.pdf (20.03.2023).
[3] Aynur Demir, "Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi", *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 1/2, 2009, s. 37.
[4] Murat Türkeş, "IPCC İklim Değişikliği 2013:Fiziksel Bilim Temeli Politikacılar İçin Özet Raporundaki Yeni Bulgu ve Sonuçların Bilimsel Bir Değerlendirmesi", *İklim Değişikliğinde Son Gelişmeler: IPCC 2013 Raporu*, https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200327-02035048.pdf (20.03.2023), s. 10.
[5] IUCN, "Tehdit Altındaki Türlerin Kırmızı Listesi", https://www.iucnredlist.org/ (20.03.2023

TR Dizin'de "biyolojik çeşitlilik" kelime grubuyla yapılan aramada sosyal veri tabanında 51 sonuç bulunmuştur. Aynı kelime grubuyla DergiPark'ta yapılan aramada kamu yönetimi alanında 10 makale,1127 araştırmacı ve 1 yayıncı bulunmuştur. Konu hakkında kamu yönetimi alanında sınırlı sayıda yayın bulunmaktadır. Bu nedenle, bu bildirinin amacı iklim değişikliğinin biyolojik çeşitliliğe etkisini incelemektir. Bu çalışmada biyolojik çeşitlilik neden önemlidir, biyolojik çeşitliliği tehdit eden unsurlar nelerdir, iklim değişikliği biyolojik çeşitliği etkiler mi, biyolojik çeşitliğe dair bazı güncel veriler nelerdir vb. sorulara cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekosistem, Çeşitlilik, Tehlike, Nesil, Azalma

ABSTRACT

Climate change is defined as "…a change in climate as a result of human activities that directly or indirectly degrade the composition of the global atmosphere, in addition to natural climate change observed over comparable time periods…". Greenhouse gases, on the other hand, are used in the sense of "…gas formations in the atmosphere that are both natural and man-made, absorbing and re-emitting infrared radiation…". Especially after the Industrial Revolution, human activities caused an increase in natural greenhouse gas emissions. This increase, which causes the deterioration of the natural greenhouse effect, causes the warming of the atmosphere. IPCC 5th Assessment Report; It is stated that warming in the global climate is certain, and from the 1950s until now, many of the observed changes in climate have been at levels that have never been seen before, from decades to millennia.

This increase in temperature and climate change also negatively affect biological diversity. The change in climate and the increase in temperature negatively affect the habitat of many living things. Many living things will be in danger of extinction because they cannot adapt to the change in the ideal temperature for their survival. More than 42,100 species are threatened with extinction, according to the IUCN's Red List of Threatened Species.

In the search made with the word group "biodiversity" in TRDizin, 51 results were found in the social database. In the search made in DergiPark with the same word group, 10 articles, 1127 researchers and 1 publisher were found in the field of public administration. The purpose of this paper is to scientifically examine the impact of climate change on biodiversity. In this study, why biodiversity is important, what are the factors that threaten biodiversity, does climate change affect biodiversity, what are some current data on biodiversity, etc. questions will be answered.

Keywords: Ecosystem, Diversity, Hazard, Generation, Decline

GİRİŞ

Her şeyin hızla değiştiği bugünlerde maalesef iklim de değişmektedir. Planlı bir değişiklik olmayan bu durumda, en büyük etken ise insan faaliyetleridir. İklim değişikliği kavramını sadece sıcaklık artışı olarak yorumlamak yanlış olacaktır. Bu süreç zincir şeklinde ilerlemektedir. Ekosistem bir bütünüdür. Ve kendi içinde bir dengeye sahiptir. Özellikle insan faaliyetleri bu dengeyi bozmaktadır. Bu bozgun küçük oranlarda olduğu sürece sistem kendini yenileyebilir. Bozukluğun şiddeti arttıkça dengeden uzaklaşılıp geri dönülemez bir sürece girilecektir. Bugünlerde 1°C sıcaklık değişikliğinin ne gibi sonuçları olacağını hayal etmek kolay olmayabilir. Fakat bu değişikliğin yavaş yavaş su kaynaklarımızı azalttığı, temel besin maddelerimize ulaşımımızı zorlaştırdığı günümüzde, önemi daha iyi kavranacaktır.

Ekosistemin bütün olduğundan bahsettik. Bu bütünlük sadece insanlara özgü değil, tüm canlıları kapsıyor. Hepimiz için bir Dünya var. Bu durum dün de aynıydı yarın da aynı olacak. Var olan biyolojik çeşitliliği muhafaza etmemiz sadece insanlar için değil tüm ekosistem bireyleri için gereklidir. Sistem içerisinde her şey birbiriyle bağlantı içindedir. Bir canlının kontrolsüz nüfus artışı ya da neslinin yok olması, domino etkisi ile her birimizi etkileyecektir. Elimizdeki veriler birçok canlının yok olabileceği yönündedir. Hızla değişen iklime adapte olabilen canlı sayısının az olduğu söylenebilir. Yeni duruma uyum gösteremeyen canlıların yok olması kaçınılmazdır. Bu yok oluş tek bir canlı türü ile sınırlı kalmayacaktır. Yeni bir kitlesel yok oluş tehlikesiyle karşı karşıya olabiliriz.

Bu çalışmada iklim değişikliğini incelemeden önce iklim kavramını etkileyen verilerden bahsedilecektir. Ardından sera gazı tanımı yapılıp Dünya'nın mevcut sıcaklığı değerlendirilecektir. İklim değişikliğinin biyolojik çeşitliliğe etkisi incelenip sonuç kısmıyla çalışma sonlandırılacaktır.

1.İklim Nedir?

İklim değişikliği konusundan bahsetmeden önce iklim ve hava kavramlarını tanımlamak gerekir. Hava; yeryüzünde herhangi bir nokta ve zamanda yaşanan atmosfer kaynaklı olayların tümüdür.[6] TDK Sözlüğünde tanımlanan iklimin anlamlarından biri ise "Yeryüzünün herhangi bir yerinde hava olaylarına bağlı olarak gerçekleşen etkilerin uzun yılların ortalamasına dayanan durumu"

[6] Murat Türkeş, "Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma", *Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar*, Seminerler Dizisi: 1, 2001, Ankara, https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yayinlar/Havaiklim.pdf (23.03.2023), s. 187.

dur.[7] Hava anlık bir zaman dilimine ait verileri içerirken iklim daha uzun zaman dilimi içerisindeki verileri verir.

1.1.İklimi Etkileyen Faktörler

"I. Sıcaklık

I.I. Güneşe Bağlı Etkiler

I.II. Yerin Şekli, Güneşe Karşı Durumu ve Hareketlerinden Doğan Etkiler

I.III. Atmosferden Doğan Etkiler

I.IV. Yeryüzü Özelliklerinden Doğan Etkiler[8]

II. Basınç

II.I. Yükseklik

II.II. Sıcaklık

II.III. Yoğunluk

II.IV. Enlem

II.V. Yer Çekimi"

"III. Nem

IV. Bulutlar

V. Buharlaşma

V.I. Hava sıcaklığı

V.II. Hava Basıncı

V.III. Rüzgar Hızı

V.IV. Havanın Nemi

V.V. Radyasyon

V.VI. Coğrafi Enlem

[7] TDK, *Güncel Türkçe Sözlük*, İklim ne demek, https://sozluk.gov.tr/ (23.03.2023)
[8] T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, İklim, https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim.aspx?key=B (24.03.2023)

VI. Güneşlenme

VII. Rüzgar"[9]

İklimi etkileyen faktörlerden en önemlilerinden biri sıcaklıktır. Çünkü diğer faktörlerin oluşumunu da dolaylı olarak sıcaklık etkilemektedir.

1.2.İklim Değişikliği Nedir?

Küresel ısınma ve iklim değişikliği aynı anlama mı gelmektedir? Kullanımda sık sık birbirinin alternatifi olarak görülen iklim değişikliği ve küresel ısınma kavramlarının ise temelde birbirlerinden farklı olduklarını belirtmek gerekir. Öncelikle bu iki kavram da var. Küresel ısınma; insanlar sebebiyle atmosfere salınan gazların oluşturduğu sera etkisi nedeniyle dünyanın yüzeyinde sıcaklığın artmasıdır.[10] İklim değişikliği ise karşılaştırılabilen zaman periyotlarında gözlemlenebilen iklim değişikliğine ilave olarak dolaylı ya da doğrudan küresel atmosferin içeriğini değiştiren insan eylemleri sonucunda iklimde yaşanan bir değişikliktir.[11] Küresel ısınma iklim değişikliğinin sadece bir yönünü açıklamaktadır. İklim değişikliği, küresel ısınmadan daha geniş bir kavramdır.

1.3.Sera Gazı

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinde sera gazları "…hem doğal, hem de insan kaynaklı olup atmosferdeki, kızıl ötesi radyasyonu emen ve tekrar yayan gaz oluşumları…" şeklinde ifade edilmiştir. Tanımda da ifade edildiği üzere sera gazlarını oluşumları açısından dolaylı ve doğal sera gazları olarak ikiye ayırabiliriz. "Su buharı (H2O), karbondioksit (CO2), metan (CH4), diazotmonoksit (N2O) ve ozon (O3) doğal sera gazları sınıfına girerken; endüstriyel üretim sonucu ortaya çıkan hidroflorokarbonlar (HFCs), perflorokarbonlar (PFCs) gibi florlu bileşikler ve kükürtheksaflorid (SF6) ise dolaylı sera gazları sınıfında değerlendirilmektedir."[12]

---

[9] T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, İklim, https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim.aspx?key=B (24.03.2023)

[10] Burhan Hekimoğlu ve Mustafa Altındeğer, *Küresel Isınma ve İklim Değişikliği*, Samsun Valiliği İl Tarım Müdürlüğü Çiftçi Eğitimi ve Yayım Şubesi, Samsun 2008, https://samsun.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Yayinlar/Kitaplarimiz/kuresel_isinma_ve_iklim_degisikligi.pdf (23.03.2023), s. 2.

[11] Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Madde 1, https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12421_1.pdf (23.03.2023), s. 5.

[12] Göknil Çılgın Yamanoğlu, "Türkiye'de Küresel Isınmaya Yol Açan Sera Gazı Emisyonlarındaki Artış ile Mücadelede İktisadi Araçların Rolü", Yüksek Lisans Tezi, 2006, Ankara, s. 4, https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/27973/1911.pdf?sequence=1&isAllowed=y,

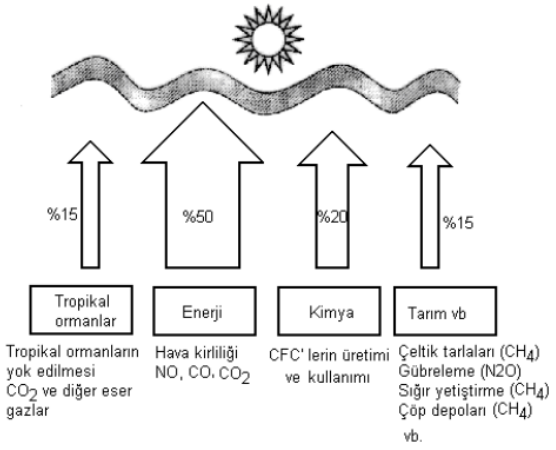

Şekil 1.1. İnsan Kaynaklı Sera Gazlarının Nedenleri[13]

İnsan kaynaklı sera gazlarının nedenlerinin %50'lik payı enerjiye aittir. Kimya sektörüne %20'lik pay düşerken Tropikal yağmur ormanları %15 ve tarım %15'lik bir etki payına sahiptir.

IPCC Üçüncü Değerlendirme Raporunda "Son 50 yıl boyunca gözlenen ısınmanın büyük oranda insan aktivitelerinden kaynaklandığına dair yeni ve güçlü kanıtlar bulunmaktadır."[14] ifadesi yer almaktadır. Sera gazlarının doğal dengesindeki oran, insan faaliyetlerinin de bir sonucu olarak değişmektedir. Sera etkisindeki değişim ise Dünyada iklim değişikliklerine neden olmakta, günden güne genel olarak Dünyadaki ortalama sıcaklığı artırmaktadır.

IPCC Üçüncü Değerlendirme Raporu'nda insan etkisinin 21.yy'de atmosferin içeriğini değiştirmeyi sürdüreceği ifade edilmiştir.[15] Her geçen gün atmosfere salınan karbondioksit miktarı artarken bu artışın hızlanması ise insanoğlunun iklim değişikliği konusunda harekete geçmesi için zamanının azaldığını göstermektedir.

İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu'nun Politikacılar Özetinde toprakların insanların artan baskısıyla karşı karşıya kaldığını ve iklim değişikliğinin de bu baskıyı daha da fazlalaştırdığı

[13] Bayar, A. B., Bahrend. H., Küresel Çevre Problemleri, Özkan matbaası, Ankara, 1994.'ten değiştirerek aktaran Kemal Öztürk, "Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 22/1, 2002, s. 52, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/77436, (24.03.2023)
[14] IPCC Üçüncü Değerlendirme Raporu, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/03/c1-introduction-tr.pdf, (24.03.2023)
[15] IPCC Üçüncü Değerlendirme Raporu, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/03/c1-introduction-tr.pdf, (24.03.2023)

bununla birlikte küresel ısınmanın 2℃ altında kalmasının ancak tüm sektörlerde sera gazı emisyonlarının düşürülmesi ile mümkün olduğu belirtilmiştir.[16]

1.3.Dünya Isınıyor Mu?

Dünyanın her geçen gün daha da ısındığı bilinen bir gerçektir. Bu ısınma, önceki yıllarla karşılaştırıldığı zaman sayısal veriler ışığında sıcaklık artışı çok daha net görülmektedir.

Dünyanın her geçen gün daha da ısındığı bilinen bir gerçektir. Bu ısınma, önceki yıllarla karşılaştırıldığı zaman sayısal veriler ışığında sıcaklık artışı çok daha net görülmektedir. Şekil 1.4.'te yer alan grafik 1860 yılından 2010 yılına kadar küresel düzeyde yıllık ortalama yüzey sıcaklığındaki değişimi ifade ediyor. 20.yy'nin ortalarına kadar grafikteki negatif bölgede yaşanmaktadır. Ortalama yüzey sıcaklığı grafik kapsamın yer alan yıllar aralığında en düşük ölçümüne 1860'larda sahip oluyor, 1998 yılında ise tepe noktasına ulaşıyor. Grafiğin genel olarak yükselme eğilimde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Grafikte 2010 yılı sonrası sıcaklık değerlerine dair veri yer almıyor fakat bugün gelinen noktada grafiğin seyrinin değiştiği söylenemez.

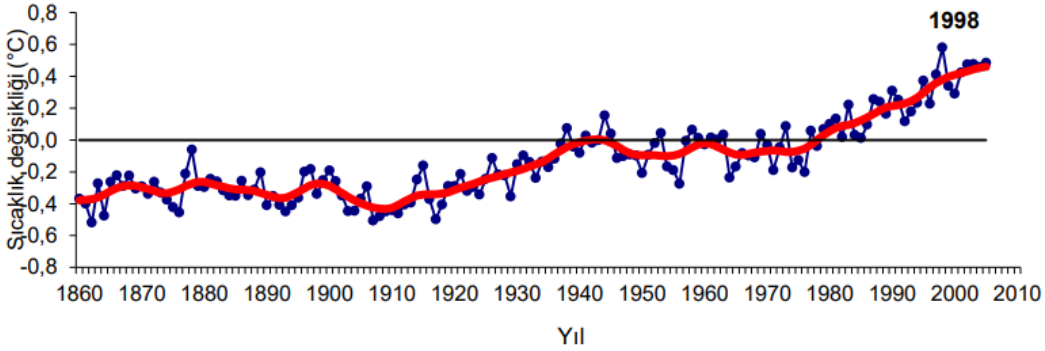

Şekil 1.2. 1860-2010 Yılları Arasında Küresel Yıllık Ortalama Yüzey Sıcaklığı[17]

Şekil 1.3.'te Dünya Meteoroloji Örgütü tarafından yayınlanmış Dünyadaki iklim değişikliğine dair grafik görülmektedir. Bu veriler ışığında, sıcaklık artışının en fazla yaşandığı bölgeler arasında

[16] T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, IPCC Özel Raporları, https://cygm.csb.gov.tr/ipcc-ozel-raporlari-haber-248919, (24.03.2023)
[17] CRU/ UEA'nın aylık ham verileri kullanarak şekli oluşturan Murat Türkeş, "Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler", *Su Vakfı*, 2008, s. 32, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/518059, (24.03.2023)

Rusya'nın kuzeyi, Kuzey Amerika'nın kuzeyi yer almaktadır. Sıcaklık değişiminin diğer bölgelere göre daha az yaşandığı yerler ise okyanus içleri olmuştur. Türkiye'de ise 1981-2010 yılları arasında yıllık ortalama sıcaklık değişiminin 0.25-1℃ arasında artış şeklinde yaşandığı gözlenmektedir.

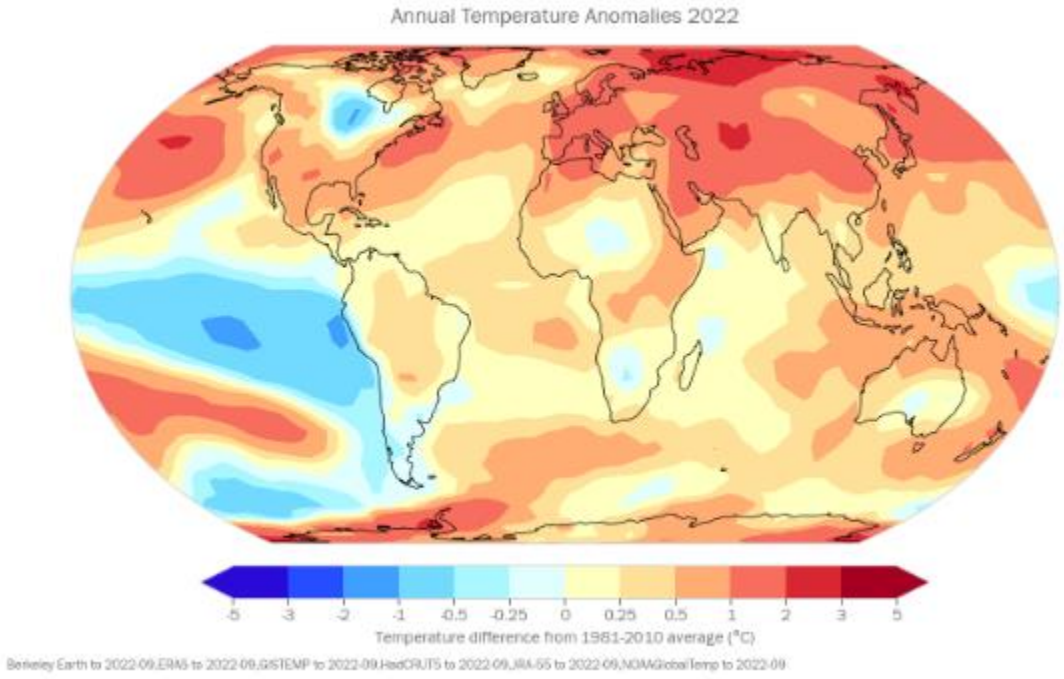

Şekil 1.3. Yıllık Ortalama Sıcaklık Değişimi[18]

2.Biyolojik Çeşitlilik Nedir?

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 2.maddesinde yer verilen tanımlardan biri biyolojik çeşitlilik kelime grubudur. Bu Sözleşmede göre biyolojik çeşitlilik "…diğerlerinin yanı sıra kara, deniz ve diğer su ekosistemleri ile bu ekosistemlerin bir parçası olduğu ekolojik kompleksler de dahil olmak üzere tüm kaynaklardan canlı organizmalar arasındaki farklılaşma anlamındadır; türlerin kendi

[18] Dünya Meteoroloji Örgütü, Küresel İklimin Durumu 2022, https://public.wmo.int/en/our-mandate/climate/wmo-statement-state-of-global-climate, (24.03.2023)

içindeki ve türler arasındaki çeşitlilik ve ekosistem çeşitliliği de buna dahildir."[19] şeklinde tanımlanmıştır.

Biyolojik çeşitliliği oluşturan üç önemli parça bulunmaktadır. Bunlar: biyokimyasal paketler olarak da tanımlanabilen Genetik Çeşitlilik, genetik benzerlikleri bulunan bir grup organizmayı nitelendiren Tür Çeşitliliği, bitki ve hayvanlar gibi canlıların yanı sıra bazı cansız varlıklara da ev sahipliği yapan Ekosistem Çeşitliliğidir.[20]

2.1. Biyolojik Çeşitliliğin Etkileyen Etkenler

Biyolojik çeşitliliği etkileyen faktörleri özetlemek gerekirse:

"Habitat Kaybı ve Fragmantasyon(Parçalanma)

İstilacı-Yabancı Türler

Kirlilik

İklim Değişikliği

Aşırı Kullanım

Hızlı Nüfus Artışı"[21] şeklinde ifade edilebilir.

2.2. Biyolojik Çeşitlilik Neden Önemli?

Biyolojik çeşitliliğin önemi iki başlık altında açıklanabilir. Birincisi somut olarak gözlemlenemeyen ve herkes tarafından bilinmeyen yararlarıdır. Bunların arasında madde döngüsü, enerji akımı, beslenme, göç olgusu vb. bunlar arasındadır. İkincisi gözle de görülebilen ve ölçülebilen yararlarıdır. Bunlar arasında ise ekonomik açıdan, tıp ve sanayi gibi alanlarda önemi, çevre sağlığına faydası, estetik değeri vb. yer almaktadır. Tarımdan, eczacılığa birçok alanda

[19] Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Resmi Gazete, S.22860, 27.12.1996, Madde 2, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020101029bm_51.pdf (25.03.2023), s. 2.

[20] Filiz Demirayak, "Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma", *TÜBITAK VIZYON 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli*, 2002, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-14.pdf (25.03.2023), ss. 4-5.

[21] IUCN, 2015. About biodiversity. http://www.iucn.org/what/biodiversity/about/ 'den aktaran Ceren Selim vd., "Kentsel Alanlarda Biyolojik Çeşitliliğin Sürdürülebilirliği ve Koruma Yaklaşımları", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 8*, 2015, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/417945 (25.03.2023), s. 39.

biyolojik çeşitliliğin faydalarını görmek mümkündür. Gerek eczacılık alanında gerek sanayi dalında kullanılan ve biyolojik çeşitliliğin ürünü olan maddeler görülmektedir.[22]

2.3. Biyolojik Çeşitliliğe Dair Bazı Veriler

Ulusal Biyoçeşitlilik Veri Tabanı Nuh'un Gemisi'nden 25.03.2023 tarihinde alınan verilere göre toplam takson sayısı 13.404'tür. İllere göre takson sayısı bakımında ilk sırada yer alan il Antalya olmuştur. Canlı grubuna göre takson sayısı yönüyle en fazla taksona sahip damarlı bitkilerdir.

IUCN'den alınan verilere göre 42.100'den fazla tür yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Türkiye'de her bir ana taksonomik gruptaki tehdit altındaki türlerin toplam sayısı 451'dir. Bu türler arasında balıklar 148, ilk sırada yer almaktadır.[23]

IUCN tarafından yayımlanmış Şekil 2.1.'deki tabloda lacivert renk ile gösterilen çizgi, toplam tür sayısındaki değişimi göstermektedir. Kırmızı renk ile gösterilen çizgi ise tehdit altındaki toplam tür sayısını ifade etmektedir. 2000 yılından 2022 yılına kadar verilere yer veren şekilde, toplam tür sayısının ivmeli bir artışa sahip olduğu görülmektedir. Tehdit altındaki toplam tür sayısının ise git gide ivme kazandığı söylenebilir.

[22] Necmettin Çepel, *Biyoçeşitlilik Önemi ve Korunması*, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı Yayınları 15, İstanbul 1997, https://cdn-tema.mncdn.com/Uploads/Cms/biyocesitlilikonemivekorunmasi.pdf (25.03.2023), ss. 6-8.

[23] Bu bilgiler IUCN'nin Özet İstatistikler kısmının 5 Numaralı Tablosundan elde edilmiştir. https://www.iucnredlist.org/statistics (25.03.2023).

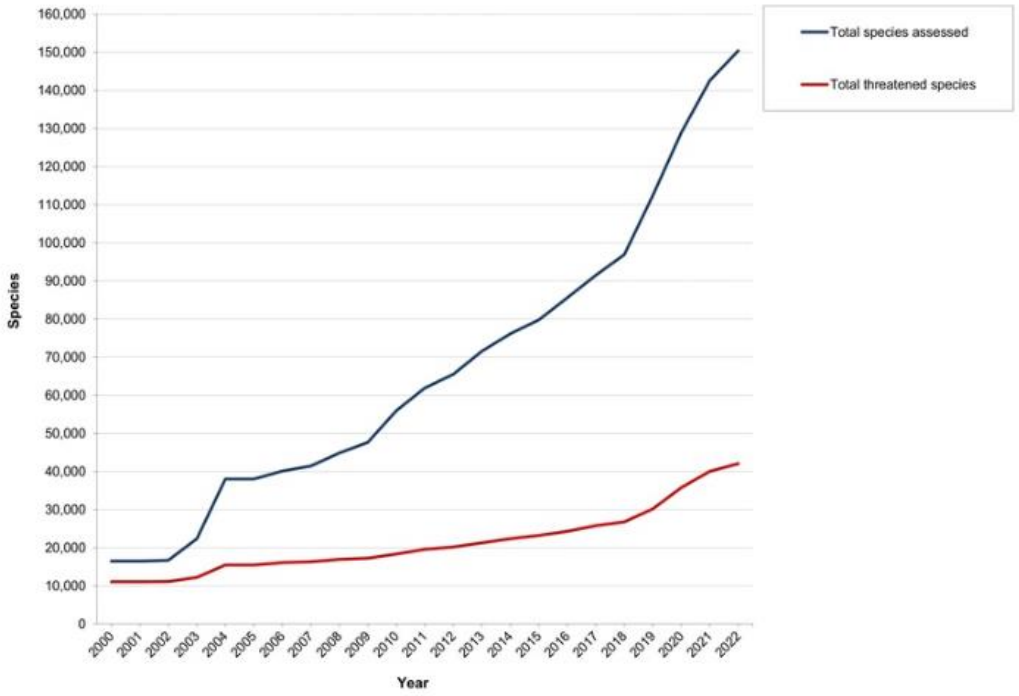

Şekil 2.1. IUCN Tehdit Altındaki Türlerin Kırmızı Listesi[24]

2.4. İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitliliğe Etkisi

İklimde meydana gelen değişim sadece insanları değil birçok canlıyı etkilemektedir. Yaşanan değişimler sonucu bazı canlılar hayatta kalırken bazı canlıların ise nesilleri son bulur. İklim değişikliğinde büyük katkısı olan insan, bu değişikliğin sonuçlarından da gerek doğrudan gerek dolaylı şekilde etkilenmektedir.

[24] IUCN, Özet İstatistikler, https://www.iucnredlist.org/resources/summary-statistics (25.03.2023).

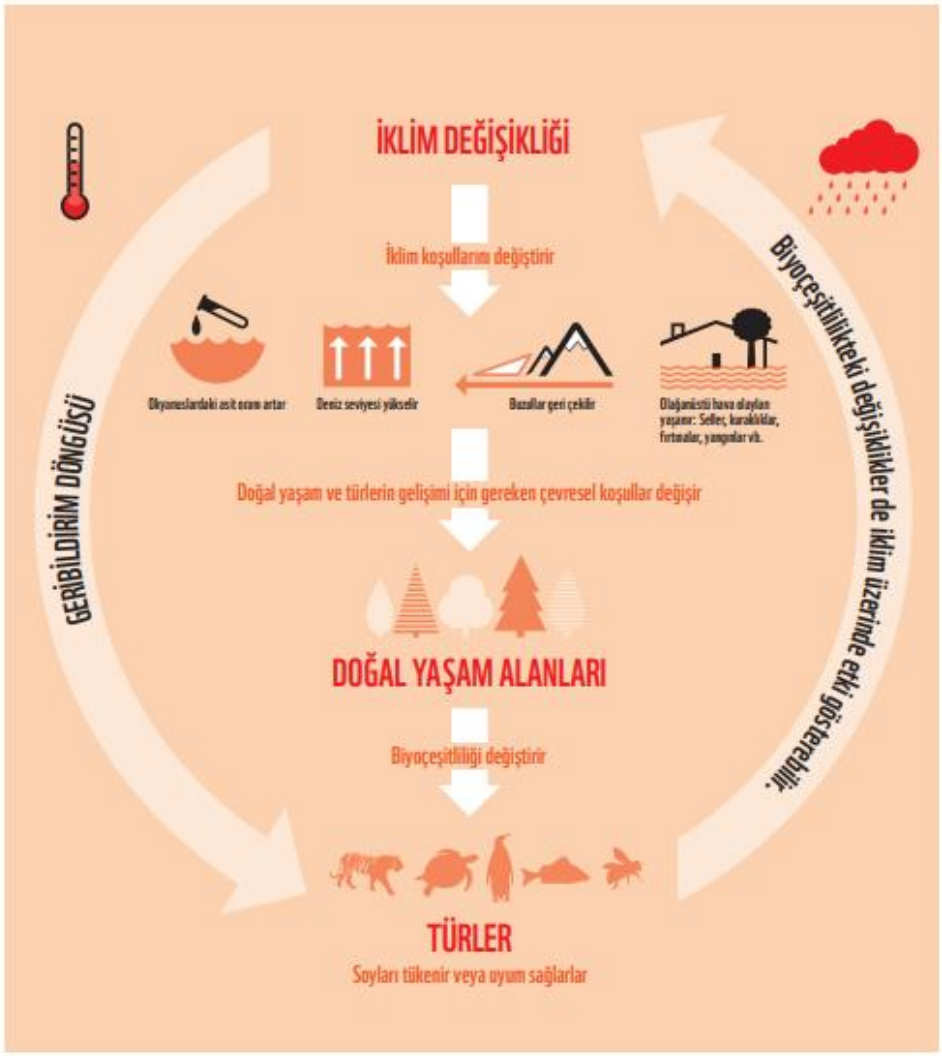

Şekil 2.2. İklim Değişikliğinin Türler Üzerindeki Etkisi[25]

Şekil 2.2.'de de ifade edildiği üzere iklim değişikliği temelde iklim koşullarını değiştirir. Bu değişikliğin sonucunda okyanustaki asit oranını artar, deniz seviyesi yükselir, buzullar geri çekilir, olağanüstü hava olayları yaşanır. Bu sonuçlar ise doğal yaşamı ve türlerin gelişim göstermesi için gerekli çevre koşullarını değiştirir. Yaşadıkları çevre değişiminin sonucunda biyoçeşitlilik değişir.

[25] WWF, İklim Değişikliğinin Türler Üzerindeki Etkisi Raporu, 2015, s. 4, https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/iklim_degisikliginin_turler_uzerindeki_etkisi_raporu_1.pdf?4880/iklimdegisikligininturleruzerindekietkisi (25.03.2023).

Bu değişim türlerin nesillerinin tükenmesi, uyumu ya da değişikliğe rağmen hayatta kalmaları yani direnç şeklinde olabilir.

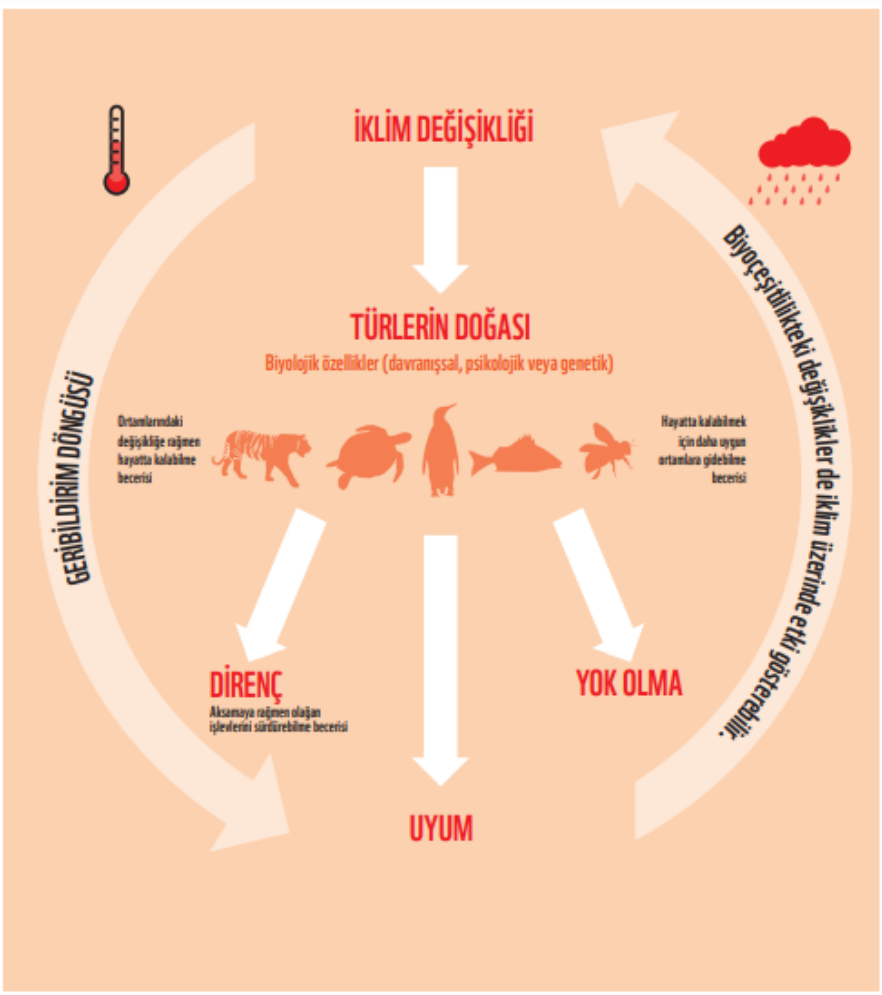

Şekil 2.3. İklim Değişikliğine Türlerin Tepkisi[26]

İklim değişikliğine her canlı türü farklı tepki verebilir. Bu değişikliğe direnç gösterebilirler, bu değişikliğe uyum sağlayabilirler ya da bu değişiklik nedeniyle yok olurlar. İklim değişikliğinin hızlı olması durumunda birçok canlı türü adaptasyon sağlamakta zorluk çekecek ve hızla yok

[26] WWF, İklim Değişikliğinin Türler Üzerindeki Etkisi Raporu, 2015, s. 5, https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/iklim_degisikliginin_turler_uzerindeki_etkisi_raporu_1.pdf?4880/iklimdegisikligininturleruzerindekietkisi (25.03.2023).

olacaktır. Değişen iklimin etkisiyle bitkilerin daha erken çiçek açtığı şimdiden gözlemlenmektedir. Artan sıcaklıkların etkisiyle yok olan su alanlarının ev sahipliği yaptığı türlerin yok olması da olasıdır.

SONUÇ

Sadece küresel ısınmadan ibaret olmayan iklim değişikliği; bugün sahip olduğumuz bilgilere göre ekosistem dengesine katkısı insanlardan çok daha fazla olan binlerce canlıyı, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getirmektedir. Yaşamlarına ataları gibi devam eden onlarca canlının belki de binlerce yılda üretebileceği karbondioksiti, çok daha kısa sürede üreten insanlar yüzünden iklim temelinden değişmektedir. Hem etkileyen hem etkilenen olan insanların faaliyetleri, tek pay sahibi değil elbette; fakat en büyük pay sahibi bu faaliyetlerdir. Sanayi Devrimi ile üretimde atılan bu dev adım, bizleri her açıdan hayal edilemez bir geleceğe götürmektedir. Sera gazlarının oranındaki bu değişme geri dönülemez sonuçlar oluşturmadan önce insanların bir şeyler yapması gerekmektedir. Sadece bir Dünya var. Ve bu Dünya bitkinin, hayvanın, insanın ortak yaşam alanıdır. Araştırmalar gösteriyor ki insan nüfusu hızla artarken diğer canlıların birçoğu hızla azınlık durumuna düşüyorlar. Su kaynaklarından ormansızlaşmaya kadar birçok alanı olumsuz etkileyen iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliği de olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzluk gerek ekosisteme etkileri nedeniyle dolaylı gerek besin, ilaç gibi sektörlere hammadde olmaları nedeniyle doğrudan insan yaşamını etkilemektedir. Bu etkinin oranı günden güne artmaktadır. Biyolojik çeşitliliğe olan bağlılığımızı azaltmamız pek mümkün değil, o hâlde biyolojik çeşitliliği korumamız gerekmektedir. Eğer dileğimiz yarın da yaşanılabilir bir Dünya olmasıysa.

KAYNAKLAR

Bayar, A. B., Bahrend. H., Küresel Çevre Problemleri, Özkan matbaası, Ankara, 1994

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Madde 1, (23.03.2023)

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Resmi Gazete, S.22860, 27.12.1996.

Çepel, Necmettin, *Biyoçeşitlilik Önemi ve Korunması*, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı Yayınları 15, İstanbul 1997, (25.03.2023)

Demirayak, Filiz, Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma", TÜBITAK VIZYON 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, 2002.

Hekimoğlu, Burhan ve Mustafa Altındeğer, , *Küresel Isınma ve İklim Değişikliği*, Samsun Valiliği İl Tarım Müdürlüğü Çiftçi Eğitimi ve Yayım Şubesi, Samsun 2008.

IPCC Üçüncü Değerlendirme Raporu, (24.03.2023).

IUCN, 2015. About biodiversity.

IUCN, Özet İstatistikler, (25.03.2023)

IUCN, Özet İstatistikler, Tablo 5 (25.03.2023).

Öztürk, Kemal, "Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 22/1, 2002, ss.47-65, (24.03.2023).

Selim, Ceren vd., "Kentsel Alanlarda Biyolojik Çeşitliliğin Sürdürülebilirliği ve Koruma Yaklaşımları", Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 8, 2015, (25.03.2023)

TDK, Güncel Türkçe Sözlük, İklim ne demek, (23.03.2023).

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, IPCC Özel Raporları, (24.03.2023).

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, İklim, (24.03.2023).

Türkeş, Murat, "Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma", Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi: 1, 2001, Ankara, (23.03.2023).

Türkeş, Murat, "Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler", *Su Vakfı*, 2008, (24.03.2023).

Yamanoğlu, Göknil Çılgın ,"Türkiye'de Küresel Isınmaya Yol Açan Sera Gazı Emisyonlarındaki Artış ile Mücadelede İktisadi Araçların Rolü", Yüksek Lisans Tezi, 2006, Ankara, (24.03.2023)

WWF, İklim Değişikliğinin Türler Üzerindeki Etkisi Raporu, 2015, (25.03.2023).

CONFLICT AND STRESS IN MANAGEMENT

YÖNETİMDE ÇATIŞMA VE STRES

Economics Teacher Aliyeva Gunay Madat
College of Economics and Humanities under Baku State University (UNEC).
Faculty Master Business Administration (MBA-General purpose)
Azerbaijan State University of Economics (UNEC),
ORCID: 0009-0002-1823-3016

ABSTRACT

Management is the process of planning, organizing, directing, and controlling the resources (people, materials, and finances) of an organization to achieve its goals efficiently and effectively. However, this process can sometimes lead to problems related to conflict and stress.

Conflict refers to a disagreement or dispute between two or more parties who have opposing interests, needs, or goals. It can arise in a variety of contexts, including personal relationships, organizations, communities, and countries. Conflicts can be caused by a wide range of factors, including differences in values, beliefs, cultures, and resources. They can be expressed in various forms, such as verbal arguments, physical violence, passive-aggressive behavior, and emotional manipulation. Effective conflict resolution involves identifying the underlying causes of the conflict, clarifying the needs and interests of each party, and finding mutually acceptable solutions to address those needs. Conflict resolution skills can be developed through training, communication, and negotiation techniques.

Overall, managing conflict in management requires a proactive and collaborative approach that involves identifying the sources of conflict, developing strategies to address them, and promoting open communication and collaboration among employees.

Stress is a physical and psychological response to external pressures or demands, often referred to as stressors. These stressors can be anything that an individual perceives as challenging or threatening, such as work-related responsibilities, financial problems, relationship difficulties, health issues, or major life changes. Stress is a common problem in management, as it can arise from a variety of factors such as high workload, tight deadlines, challenging goals, and interpersonal conflicts. In some cases, managers may also experience stress due to job insecurity or performance expectations from their superiors.Stress can have negative effects on both the manager and the organization. It can lead to decreased productivity, lower morale, and increased

absenteeism and turnover. Additionally, chronic stress can cause long-term health problems such as heart disease, high blood pressure, and depression.

Overall, managing stress in management requires proactive measures to identify and address the sources of stress, as well as personal efforts to maintain a healthy work-life balance and manage stress in a positive way.

So, in this article, you will get information about conflicts and stresses in management, their management, causes, solutions, and consequences.

Keywords: Conflict, Stress in management, Collaboration.

ÖZET

Yönetim, bir organizasyonun hedeflerine verimli ve etkili bir şekilde ulaşmak için kaynaklarını (insanlar, materyaller ve finans) planlama, organize etme, yönetme ve kontrol etme sürecidir. Ancak bu süreç bazen çatışma ve stresle ilgili sorunlara yol açabilmektedir.

Çatışma, karşıt çıkarları, ihtiyaçları veya hedefleri olan iki veya daha fazla taraf arasındaki bir anlaşmazlık veya münakaşa anlamına gelir. Kişisel ilişkiler, kuruluşlar, topluluklar ve ülkeler dahil olmak üzere çeşitli bağlamlarda ortaya çıkabilir. Çatışmalara değerler, inançlar, kültürler ve kaynaklardaki farklılıklar dahil olmak üzere çok çeşitli faktörler neden olabilir. Sözlü tartışmalar, fiziksel şiddet, pasif-agresif davranış ve duygusal manipülasyon gibi çeşitli biçimlerde ifade edilebilirler. Etkili çatışma çözümü, çatışmanın altında yatan nedenlerin belirlenmesini, her bir tarafın ihtiyaç ve çıkarlarının açıklığa kavuşturulmasını ve bu ihtiyaçları karşılamak için karşılıklı olarak kabul edilebilir çözümler bulunmasını içerir. Çatışma çözme becerileri eğitim, iletişim ve müzakere teknikleriyle geliştirilebilir.

Genel olarak, yönetimde çatışma yönetimi, çatışma kaynaklarının belirlenmesini, bunlara yönelik stratejiler geliştirilmesini ve çalışanlar arasında açık iletişim ve işbirliğinin teşvik edilmesini içeren proaktif ve işbirlikçi bir yaklaşım gerektirir.

Stres, genellikle stresör olarak adlandırılan dış baskılara veya taleplere verilen fiziksel ve psikolojik bir tepkidir. Bu stres etkenleri, işle ilgili sorumluluklar, finansal sorunlar, ilişki güçlükleri, sağlık sorunları veya büyük yaşam değişiklikleri gibi bireyin zorlayıcı veya tehdit edici olarak algıladığı herhangi bir şey olabilir. Stres, yüksek iş yükü, sıkı teslim tarihleri, zorlu hedefler ve kişilerarası çatışmalar gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanabileceği için yönetimde yaygın bir sorundur. Bazı durumlarda yöneticiler, iş güvencesizliği veya üstlerinden performans beklentileri

nedeniyle de stres yaşayabilirler. Stresin hem yönetici hem de organizasyon üzerinde olumsuz etkileri olabilir. Verimliliğin azalmasına, moralin düşmesine ve devamsızlığın ve cironun artmasına neden olabilir. Ek olarak, kronik stres kalp hastalığı, yüksek tansiyon ve depresyon gibi uzun vadeli sağlık sorunlarına neden olabilir.

Genel olarak, yönetimde stres yönetimi, sağlıklı bir iş-yaşam dengesini sürdürmek ve stresi olumlu bir şekilde yönetmek için kişisel çabaların yanı sıra, stres kaynaklarını belirlemek ve ele almak için proaktif önlemler gerektirir.

İşte bu yazıda yönetimdeki çatışmalar ve stresler, bunların yönetimi, nedenleri, çözümleri ve sonuçları hakkında bilgi alacaksınız.

Anahtar kelimeler: Çatışma, Yönetimde stres, İşbirliği.

STATE POLICY IN THE FIELT OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS IN AZERBAIJAN AND DIRECTIONS OF ITS IMPROVEMENT

Aynura Yusif Yahyayeva
Assoc. Prof. Dr., Sumgayit State University, Dean of the Faculty of Economics and Management, Azerbaijan
ORCID: 0000-0002-8638-772

ABSTRACT

In the conditions of global challenges, in the conditions of the financial crisis observed in the world economy, the processes of specialization in international markets are increasing, preference is given to the science-intensive model of the economy based on innovation and creating high added value. This, in turn, leads to a sharp increase in competition at the global and regional level. In such conditions, any country should face the task of formulating a stable and sustainable development strategy distinguished by its high competitiveness, productivity and efficiency. These tasks include improving the structure of the economy, creating new areas of knowledge-intensive economic activity, protecting macroeconomic stability, improving the investment environment, eliminating uneven development trends in regions, applying advanced and innovative technologies and experience, promoting the development of human capital, and others. Taking into account the role of foreign investments in the realization of the above tasks and the economic development of the country, the research conducted in this direction has a great practical significance. Attracting foreign investments is one of the priority areas of the country's economic policy. Because this type of investment plays an important role in ensuring the import of advanced technologies, equipment and know-how from abroad, updating the technological structure, revitalizing and increasing industrial production.

The advantages of foreign investments are that they allow not only to introduce technological innovations into the national economy, but also to ensure sustainable development accompanied by the introduction of new knowledge and innovative management technologies. Creating an investment potential capable of ensuring the country's economic development and stable high growth rates without actively attracting foreign investments is the main problematic issue that urgently requires a solution. All these or other aspects indicate the relevance of the topic of the article.

The necessity of attracting foreign investments is justified in the article. The role of foreign investments in the economic development of the country was studied and the state policy in this

field was studied. In order to attract foreign investments, measures to stimulate them have been defined. The current situation and growth dynamics of foreign investments were analyzed using the database of the State Statistics Committee in Azerbaijan. The directions of attracting and improving foreign investments have been investigated. Recommendations regarding the attraction and efficient use of foreign investments have been put forward.

The purpose of the study is to investigate the directions of improving the state policy in the field of purposeful and efficient use of foreign investments in Azerbaijan and to prepare recommendations of great practical importance.

The methodology of the research consists of grouping, generalization, comparison, development dynamics, factor analysis.

Results of the research: The main tasks set in the field of attracting foreign investments were determined, and the role of state policy in that field was studied. Recommendations regarding the attraction and efficient use of foreign investments have been put forward. All business entities interested in attracting foreign investments can benefit from those proposals.

Keywords: foreign investments, state policy, development, national economy, innovation, production

FRANSIZ DEVRİMİNİN SEBEPLERİ

CAUSES OF THE FRENCH REVOLUTION

Mahammad Alakbar-Zada
Yüksek Lisans Öğrencisi
Beynəlxalq Münasibətlər və Kəşfiyyat Araşdırmaları Departamenti

ÖZET

Bu çalışmada Fransız Devrimine sebep olan nedenler ve dönemin düşünceleri konu edinmektedir. Tarihin gidişatını değiştiren bu olayda en büyük etkenlerden biri de fikirler ve akılcılık akımıydı. Descartesin ortaya çıkarmış olduğu akılcılık fikir akımı Avrupa siyasi yapısını değiştiren köklü değişimler yaşanmıştır. Başlangıcını İngiliz devrimi ile yaparken sonrasında 1789 Fransız Devrimi ile de en üst noktasına ulaşan halkın tepkisi özellikle monarşi yapısını demokrasiye adapte etmiştir. Tüm bu gelişmeler akılcılık akımı ile birleştiğinde Fransada radikal gelişmelerin meydana çıkmasına sebep olmuştur. Fransız Devrimi, tüm dünyayı oluşum nedeni ve sonuçları konusunda harekete geçirdi. Bugün modern dünyanın oluşumuna etki eden devrim, her şeyden önce milliyetçiliğin kurumsallaşmasını ve modernleşmesini dönemi boyunca ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Fransız devrimi, Halk egemenliği, Yurttaşlık, Cumhuriyyet, Akılcılık.

ABSTRACT

In this study, things related to those who caused the French Revolution are discussed. The course of history was one of the greatest in this event, and it was rationality. The idea of Descartes' descartes has experienced changes towards the changes in Europe. Developing the best adults to live with, beginning with the English revolution, during the French Revolution of 1789. All this research is rooted when coupled with evolving in the path. The French Revolution is all due to scrutiny and has been reviewed. While the revolution, which affects the formation of the modern world today, comes first and foremost, its institutionalization is in the period of modernization.

Keywords: French revolution, Popular Sovereignty, Citizenship, Republic, Rationality.

TANITIM

Dünya tarihinde 18. yüzyıl denilince akla olaylardan en başlıcası şüphesiz Fransız Devrimidir. Ancak devrimin gerçekleşmesine temel oluşturan unsulardan en başlıcası olan düşünsel sebepleride unutmamak gerekir. Zira devrimi hazırlayan fikri ilkeler, gelecekte Fransa ve Avrupa ile sınırlı kalmayacak, sosyal ve siyasi biçim açısından dünyanın her toprağına yön verecektir. Yeni çağı kapatan ve yakın çağı başlatan önemli olayın düşünsel önemine ışık tutan eleştirel edebiyatın ustalarını da unutmamalıyız. Çok bilinenleri Voltaire ve Rousseau'dur. Ancak aynı dönemde yaşamış Montesquieu, Diderot ve Chénier ve benzeri yazar ve şairleri düşünürsek, 18. yüzyıl Fransa'da Aydınlanma ve filozoflar dönemiydi. Aydınlanma Çağı Fransız edebiyatı da bu dev filozof ve yazarların eserleriyle şekillendi. Aydınlanma fikri Fransa dışında özellikle İngiltere'de J. Locke, Newton ve Almanya'da Lessing ve Herder ile ortaya çıktı. Aydınlanması daha önce İngiltere ve Almanya'da ortaya çıkmış olsa da, Fransadaki kadar güçlü ve parlak değildi.

Fransa'nın iflasın eşiğine gelmesiyle ve insanların destekledikleri feodal mali sistemin daha keskin bir şekilde farkında olmaları ve daha az hoşgörülü olmasıyla, durum giderek daha hassas hale geliyordu. Radikal finansal reformları zorlama girişimleri yapıldı, ancak Louis'in etkisi, soylularını iradesine boyun eğmeye zorlamak için çok zayıftı (Burke, 2007: 13).

Bu sorunların çoğu, Fransa'da hoşnutsuzluğa ve durgunluğa neden olan uzun vadeli faktörlerdi, ancak Louis'in saltanatının ilk 15 yılında devrimin patlamasına neden olmadılar. 1741 ve 1785 yılları arasında gerçek yaşam maliyeti %62 oranında arttı ve 1788 ve 1789'da art arda iki yıl süren kötü hasat, ekmek fiyatlarının dramatik bir şekilde şişmesine ve ücretlerin düşmesine neden oldu.

Bu eklenen zorluk, büyük ölçüde köylülerden ve birkaç burjuvadan oluşan Üçüncü Zümrenin dertlerine fazladan bir hınç ve ağırlık kattı. Kraliyet ailesinin abartılı harcamalarına ilişkin suçlamalar – gerçekleri ne olursa olsun – gerilimi daha da artırdı ve kral ve kraliçe, baskıda giderek artan bir şekilde iftiraların ve saldırıların hedefi haline geldi (Güvenç, 2020: 72; Loules& Kay, 1991: 291).

Fransız İhtilali'nin Temel Sebepleri

Dünya tarihinde yeni sistem, İngiliz Sanayi Devriminin belirlediği çerçeve içerisinde kendi kendini belirli bir düzeye getirmişti. Politik ve fikir akımları olarak Fransız entelektüel hareketlerinin yeni bir dünya düzeni üzerinde doğrudan etkisi olmuştur. Fransız ve İngiliz devrimleri birbirlerini tamamlamaktadır. Ortaçağ`dan kalma monarşi yapısının tarihinin dolduğu herkes tarafından kabul görülmekteydi. Kıtalar üzerinden zenginleşen Avrupa`da ekonomik devrimler sonucunda halk tarafından soylu sınıfı ve monarşiye karşı tepkilerde büyümekteydi.

Fransa o dönemde 23 milyonluk nüfusa sahipti ve soyluların diğer sosyal kesimlere nazaran egemenliği gözle görülür seviyedeydi. Bunun yanı sıra vergilerden muaf olmaları tepkileri daha da artırmaktaydı.

Bilindiği üzere 1776 yılı dünya tarihinde Amerika Birleşmiş Devletlerinin bağımsızlık yılıdır. Aynı yıl ABD bağımsızlık mücadelesi Fransız devleti tarafından desteklenmiş ve Avrupa haricinde başka kıtalarda da bağımsızlık ve demokrasi kavramları yayılmaya başlanmıştır. Devrim döneminde Fransa`da diğer ülkelere kıyasla zenginlik vardı, temel memnuniyetsizlik gelir ve vergi adaletsizliğinden kaynaklanmaktaydı. Ekonomiyi canlandıran burjuva sınıfına tatbik olunan ağır vergiler aynı zamanda köylü kısmı içinde geçerliydi. Dönemin Fransa kralı XVI. Louis bu tepkilere karşın önlem almak yerine polemiğe girerek gösterilerin önüne geçilmez bir hale sokmuştur. Kendi aile nüfuzu bile otoritesini yitirmesinin önüne geçememiştir.

Dünya tarihinde 18.ci Yüzyıl terör ve korku yüzyılı olmuştur. XV. Louis`in hastalıktan kurtulması için günlerce Tanrıya yalvaran Fransız halkı, tam olarak 50 yıl sonra XVI. Louis`in hükümranlığına giyotinle idam ederek son vermiştir. Sonucunda Ülke genelinde terör ve yıkım dönemi başlamıştır. Fransa toplumunda önemli bir kısmı dindar kısım oluşturmaktaydı ve bu sosyal kısımda kendi içinde bölünmekteydi. Vergilerin büyük kısmı saray dindarlarına gitmekteydi. Bunun sonucunda genç din adamları sefalet içinde yaşamaktaydılar (Karaman, 2018: 65).

İhtilale Sebep Olan Nedenler

1730'dan sonra köylüler üzerindeki baskı arttı. Aristokrasi, topraklarını ilerici burjuvaziye satmaya başlayınca, yeni mülk sahipleri, köylülerden kalan tüm borçları, masraflarını karşılamak için acımasızca topladı ve aynı zamanda mülkiyetini de devretti. Taşra soylularının giderek fakirleşmesine karşın burjuvazi giderek zenginleşmekteydi. Uzun süren savaşlar, müsriflik mali ve ekonomik yapıyı etkilerken, sanayinin gelişmesi burjuvazinin gücünü artırmakla birlikte ekonomik dengesizliği de yükseltiyordu. Fransa'da burjuva sayesinde dokuma sanayii, şarap sanayii, mobilya sanayii gelişiyor, ticaret filosu genişliyor, bankalar hızla çoğalıyor, para dolaşımı da hızla artıyordu. 1740 yılından sonra nüfusun hızla artması da tarımsal ürünlere olan talebi artırmış ve bunun sonucu olarak fiyatlar yükselmişti. Bu durum burjuvazinin ekonomik gücüne güç katıyordu. Ekonomik anlamda üstün olan burjuvazi sınıfı aynı zamanda siyasi bir kimlik arayışı için de harekete geçecektir. Fransa'da 1726'dan 1741'e ve 1771' den 1789'a kadar, yaşamsal asgari %56 artar ayrıca aynı dönem içerisinde ücretler de %17 yükseldi. Bunun sonucunda köyden kente göçün başlamasıyla, kentlerin kenar mahallelerinde açlık ve salgın hastalıklarla karşı karşıya gelen yeni kitleler oluştu. 18. Yüzyılın ortalarında toplum buna kızmaya

başladı. Bu yıllarda büyüyen ekonomik krizle birlikte işçilerin ve çiftçilerin iyi bir hasat alamamaları, zaten var olan sorunları onlar için çekilmez hale getirdi ve ülkenin her yerinde ayaklanmalar çıktı. Olaylar başkent Paris'e bile geliyor; ancak şimdilik rejim, sadık ordusu sayesinde bu ayaklanmayı güçlükle de olsa bastırmayı başaracaktır. Tepkisi büyüyen halk ve devrimcilere katılanların hacminin fazlasıyla büyümesi sonucunda ordu bile karşı koymakta zorlanmaktaydı (Britannica, 2020).

Genel İradenin Devrime Olan Etkileri

Rousseau, insanların hayatlarını ancak ortak yarar için özel amaçlarına boyun eğmedikleri takdirde iyi yaşayabileceklerine inanır. Ona göre, daha büyük ve birleşik bir toplum haline geldikleri bir durumda, bir sözleşme yapılmalı ve insanlar birbirine tamamen bağımlı olarak bunun bir parçası olmalıdır. Bağımlılık herkes için eşit olacağından, yabancılaşma ve tahakküm sorunu kendiliğinden çözülür. Bir sosyal sözleşmeye girdikten sonra, toplum üyeleri sözleşmeye saygı göstererek aslında birbirlerine boyun eğerler. Zira bütün hak ve hürriyetlerinden feragat etmiş olmalarına rağmen, bütün haklarını eksiksiz kullanmaya devam edeceklerdir. Burada değişen, daha önce doğa durumunda sahip olunan haklar güvencesizken, şimdi bu hakların "ortak iradeye" emanet edilerek güvence altına alınmasıdır. Ortak irade bölünemez, çünkü irade ortak olsun ya da olmasın, tüm halka veya kişilerin bir kısmına aittir. Umumi vasiyetname hukuki etkiye sahipse ve egemenlik gösteriyorsa, diğer durumlarda vasiyetin halkın bir kısmına ait olması halinde vasiyet burada zikredilmelidir. Bu durumda bir karar sadece kişisel bir karardır. Ortak iradenin bir başka özelliği de yanılmazlıktır ve her zaman ortak iyiye yöneliktir. Bunun için ortak bir iradenin ortaya çıkması için çoğunluk oyu veya oybirliği gerekli değildir, çünkü esas olan ortak yarardır. Aksine, toplum yararına çoğunluk tarafından kabul edilmeyen bir görüş, genel iradeye uygun olarak kabul edilir. Birinin görüşü ortak yarar için olsa bile, ortak iradedir. Bu durumda Rousseau'nun felsefesine göre ortak iradeyi temsil eden ve kullanan egemen, azınlık, çoğunluk veya bir bütün olarak kişi veya toplum olabilir.

Rousseau'nun egemenliğin halka ait olduğu fikri bir kez netleştirildiğinde, yönetim biçimleri daha iyi anlaşılacaktır. Temsili demokrasileri "seçilmiş aristokrasi" olarak değerlendiren Rousseau, yasama gücünün küçük bir grupta toplandığı için bu hükümet biçimini eleştirdi. Rousseau'ya göre, egemenliği devredilemez olduğundan, yasa yapma yetkisi, temsili demokrasilerde yasal olarak temsilcilere verilmiş sayılmaz. Ona göre bu yönetim biçimi iyidir çünkü ılıman iklime ve ılımlı üretkenliğe sahip ülkelerde ekonomik eşitsizlik yaratan koşulların yokluğu lükse yol açmayacaktır. Ekonomik eşitsizlik durumlarında "temsili" mekanizmaların zenginlerin lehine olacağını düşünen Rousseau bu sonuca varmıştır (Işık, 2017: 87).

Fransız Devrimi ve Din

Genel olarak konuşursak, eski zamanlarda Avrupada özellikle Fransada kralların Tanrıya karşı sorumlu kişi olduğu ve ahalisinin devamlı itaat içinde olması gerektiğini beklemekteydiler. Eski rejimde tüm gücü kalıtsal olarak elinde toplayan kral, otokratik gücünü kullanırken aslında memurlar, bakanlar, krallar konseyleri ve soylulardan oluşan bir bürokrasiden yararlanıyordu. . Din adamları, soylular ve halktan oluşan Genel Meclis, kralı kısıtlayan güçlü bir kurum olarak işlev görmedi. Bununla birlikte, Fransa krallarının tüm dileklerini yerine getiremediklerini de gözlemliyoruz. Örneğin ihtilalden önce kral vergi zammı gibi konularda Paris Mahkemesi'nde ve Fahri Şura'da aradığını bulamamıştı. Paris ve Eyalet Parlamentoları 1789'a kadar otokrasiye karşı güçlü muhalefetin dayanak noktasıydılar. Mutlak monarşiyi sürdürmesi, tarihli eski Fransız anayasasıyla eski Fransız geleneklerine aykırıydı. Ona göre, Frank Galya krallığında krallar seçimle seçilirdi. Kralın gücü, Shogun'un yetkisi altına alınır. Kralların uyması gereken birçok yasa ve gelenek vardı. Örneğin, kralın hükümet yetkililerini görevden alma yetkisi yoktur; Sadece Paris mahkemeleri karar verebilirdi.

Eski rejimde, din adamları kralın seçiminde önemli bir rol oynadı ve monarşinin temel dayanağı haline geldi. Kralı tanrılaştırdılar ve halkın krala boyun eğmesini dini bir görev olarak göstererek onu tanrılaştırdılar. Kralların kararlarını destekledikleri için bir çok ayrıcalıklardan yararlanmış ve bazı vergilerden muaf olmuşlardır. Örneğin, askerlikten muaf din adamlarının üyeleri kendi mahkemelerinde yargılandı. O dönemde birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Fransa'da da Kilise çok güçlüydü. Kilisenin bazı işlevlerini şöyle sıralayabiliriz: “Kilise Devletin bir parçasıdır ve devlet dinidir. Aile hakkında kararlar, yaşam seviyesi, kültür ve eğitme hakkında kararlar yalnızca kilse tarafından alınıyordu. Kilise kanunu gerektiğinde eyaletler tarafından uygulanır. Kilise mahkemeleri devletten bağımsız olarak çalıştı ve kararları eyalet tarafından uygulandı. Kilisenin Devletten ayrı bir mali mekanizması vardır. Papa'nın idari işlemleri devletten bağımsız olarak işler. Aile hukuku, eğitim, kültür, refah gibi konular sadece kilise tarafından ele alınmaktadır. Kilise kanunu gerektiğinde eyaletler tarafından uygulanır.

1789'da, devrim sırasında, Fransa'da yaklaşık Katolik din adamı veya yaklaşık 100.000 kişi vardı, ayrıca kilise, Fransız topraklarının %5 ila %15'ini elinde tutan en büyük toprak sahibiydi. Necker, din adamlarının yılda en az 130 milyon altın kazandığını tahmin ediyor. Bu gelirin çoğu az sayıda aristokrat din adamına gitti ve genç din adamları zor koşullarda yaşamak zorunda kaldı. Yüksek rahiplik de tamamen soylular arasından seçilmiştir. Örneğin, 1789'da Fransa'nın 139 piskoposu arasında soylu yoktu. 18. yüzyılın sonlarına kadar devam eden din adamlarının bu ayrıcalıklı konumu, işlevlerine bağlıydı. Yüzyıllar boyunca hastalara bakan, fakirlere yardım eden ve

insanlara eğitim veren misyonerler, toplumun hayati ihtiyaçlarına cevap verdiler. Devrimi'nden önce kilise, bu laik görevleri yerine getirmeseler bile ayrıcalıklarını korudu (Kılıç, 2007: 122).

SONUÇ

Kral yönetimin hakimiyeti altında olan 18. Yüzyıl Fransa`sında politik, iktisadi ve sosyal sorunlar var olmaktaydı. Geliri düşük seviyede olan halk, aristokrasi ve dindar kısım tarafından ezilirken, yükselen burjuvazi kısmı yönetimden pay almak istemekteydi. O dönemlerde kralın iktidarının kaynağının tanrıdan geldiğine inanılmaktaydı. Burjuvazi kısmı ise kralın halk tarafından seçilmesi gerektiğini savunan aydınların fikirlerinden yararlanmaktaydı.

Fransız devrimi kısa dönemde yaşanan bir siyasi olay gibi görünse de aslında uzun yıllar devrimin altyapısı hazırlanmaktaydı. Sadece kuşaklar boyu yaşanan baskının kısa dönemde şiddetli bir şekilde sonuca ulaşmasıydı. Burada devrim yaşanmasaydı dahi Fransa'nın toplumsal yapısının sürdürülemez olduğu gözle görülen bir gerçektir. Fransız devriminin sloganı haline gelen adalet ve özgürlük ilkeleri ise Fransa sınırlarında kalmamış, hatta kıta dışına çıkarak birçok ülkeye yayılmayı başarmıştır.

Fransız Devrimi'nin önderlik ettiği bir ulus-devlet oluşturma süreci, feodalizmin son unsurlarını ortadan kaldırarak özel orduları ve silahlanmayı popüler olmaktan çıkardı ve şiddet tekelini neredeyse tamamen askeri 'Devlet'in ellerine bıraktı. Ulus-devlet inşasının bir yönü halkın silahsızlandırılması ve güçlü ulusal orduların kurulmasıysa, diğeri de tekdüzeliği vurgulayan merkezi mekanizmaların artan popülaritesi. Şüphesiz, bu geçişe şiddetle karşı çıkıldı. Makalede ayrıntılı olarak tartışılan terör eylemlerinin çoğunun kırsal kesimde gerçekleşmesi tesadüf değildir. Karşı-devrimci ayaklanmaların büyük bir kısmı da baskın bir federalist hizip ile çabalarıydı. Rejimin dayattığı şiddet, merkezi ve yerel baskı demektir. Bütün bu tartışmalardan sonra Fransız Devrimi'nin kapitalizmi doğuran bürokratik bir devlete yol açtığını söylemek yanlış olmaz (Arslan, 2022: 22).

KAYNAKLAR

Arslan, A. (2022). Fransız Devrimi ve 1789 Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi. https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/belgeler/144.pdf

Burke, E. (2007). FRANSIZ DEVRİMİNİN HATALARI (N. Uslu, Çev.). Muhafazakar Düşünce Dergisi, 3 (11), 9-22.

Britannica, T. Ansiklopedi Editörleri (2020, 10 Eylül). Fransız Devrimi. Ansiklopedi Britannica . https://www.britannica.com/event/French-Revolution

Georgeon, F. (2007). BİR DE ADALET: JÖN TÜRKLER VE FRANSIZ DEVRİMİ (Ö. Adadağ, Çev.). Muhafazakar Düşünce Dergisi, 3 (11), 175-184.

Güvenç, C. (2020). Fransız Burjuva Devrimi: Bir Aydınlanma Hareketi Olarak Mutlak Monarşiden Cumhuriyete Geçiş. Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2(1),64-73.

Işık, S. (2017). J. J. Rousseau ve Egemenlik Anlayışı Üzerine. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8 (2), 79-98.

Karaman, M. A. (2018). Fransız İhtilali'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (44), 62-79.

Kılıç, A. F. (2007). Fransız Devrimi ve Din. Muhafazakar Düşünce Dergisi, 3 (11), 119-142

Kumlu, S. (2022). Fransız Devrimi ve Dostluk Üzerine Düşünceler. Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, 77 (1), 1-17.

Kazimi, P. F. Conflict of Relevance and Reliability of İnformation and the Global Network. Trends in Humanities and Social Sciences, ISSN: 2754-0855, 2021, Vol. 1 No. 1.

Kazimi, P. F. O. (2021, September). Global Information Network and Conflicts of Interest (Parties, Interests and Conflicts). In *2021 IEEE 16th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)* (Vol. 2, pp. 453-456). IEEE.

Loules, D. & Kaya, S. (1991). Fransız Devriminin Yunanistan Üzerindeki Etkisi. Tarih Araştırmaları Dergisi, 15 (26), 291-296.

KAMU İŞLETMELERİNDEN ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERE BAKMAK: KAMU İŞLETMELERİNİN KARAR ALICI POZİSYONDAKİ YÖNETİCİLERİNİN PARADİGMASINDAN BİR DEĞERLENDİRME

AN INTERPRETATION OF MULTI-NATIONAL COMPANIES THROUGH PUBLIC ENTERPRISES TO: AN ASSESSMENT FROM THE PARADIGM OF DECISION-MAKING MANAGERS OF PUBLIC ENTERPRISES

Esra İŞBİLEN DURU
Öğr. Gör., İstanbul Gedik Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Programı
Lecturer, Istanbul Gedik University, Vocational School, Banking and Insurance Program
ORCID ID: 0000-0003-2936-6957

Gül Eser
Doç. Dr, Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı
Assoc. Dr, Marmara University, Faculty of Business Administration, Department of Management and Organization
ORCID ID: 0000-0003-1377-2635

ÖZET

Kendi ülkesi dışında en az bir ülkede ticari faaliyetleri olan bir şirketler çok uluslu şirketler (ÇUŞ) olarak tanımlanmaktadır (1). Daha geniş bir ifadeyle, birden fazla ülkede katma değer yaratan faaliyetler yürüten ve bu faaliyetler üzerinde kontrol hakkı bulunan (2) işletmelere çok uluslu şirketler denilmektedir. ÇUŞ'lar ulusal kimliklerinden sıyrılarak çok uluslu kimlik kazanırlar ve üretim yerlerini kendileri için en uygun noktaya taşıyarak karlarını maksimize etmeye çalışırlar. Çok uluslu şirketlerin ev sahibi ekonomideki yerli firmaların gelişimi üzerindeki etkilerini analiz eden çok sayıda çalışma bulunmaktadır (3), (4).

Buradan hareketle bildirinin amacı; Türkiye'nin önemli kamu iktisadi teşekküllerinden olan TEKEL'in özelleştirilerek alandan çekilmesiyle birlikte tütün ve alkollü içkiler piyalarında egemen işletmeler haline gelen çok uluslu şirketlerin piyasa içerisindeki faaliyetlerinin ve konuyla ilişkili olan diğer aktörlerle olan ilişkilerinin anlaşılmasıdır. Çalışma bir nitel araştırma olarak tasarlanmış olup, araştırma deseni fenomenolojik araştırma olarak belirlenmiştir. Araştırmanın verileri 1991-2012 yılları arasında TEKEL Genel Müdürlüğü'nde genel müdür, genel müdür yardımcısı, müessese müdürü ve müessese müdürü yardımcısı pozisyonlarında görev yapmış olan 15 yöneticiden derinlemesine mülakat yöntemiyle ve yarı yapılandırılmış görüşme formu

kullanmak suretiyle toplanmıştır. Yöneticilere kartopu yöntemiyle ulaşılırken, mülakatlardan elde edilen veriler Nvivo 11 programından yararlanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur.

Araştırmanın sonucunda üç ana temaya ulaşılmıştır. Ana temalar "Yönetici Paradigmasından Sigara Sektöründe Çok Uluslu Şirketler", "Yönetici Paradigmasından Alkollü İçecekler Sektöründe Çok Uluslu Şirketler" ve "Çok Uluslu Şirketler Arası Milliyetçilik" olarak isimlendirilmiştir. Bildiri içeriğinde çok uluslu şirketlerin ilgili piyasalar içerisindeki faaliyetlerinin kamu yöneticileri gözünden nasıl değerlendirildiğine yer verilmiştir. Aynı zamanda çok uluslu şirketlerin devletle, sektörün diğer işletmeleriyle ve IMF ile olan ilişkileri yönetici paradigmasından açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: uluslararası kurumlar, çok uluslu işletmeler, kamu iktisadi teşekkülleri

(1) Martina Steinbockova, "Multinational Corporations and Nation-State: Partners, Adversaries and Autonomous Actors?", Masaryk University in Brno Faculty Of Social Sciences Dıploma Thesıs, 2004, s. 14.
(2) Tamer Bolat ve Oya Aytemiz Seymen, "Çok Uluslu İşletmelerin Kavramsal Açıdan İncelenmesi", Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik, (Ed: Oya Aytemiz Seymen, Tamer Bolat), Nobel Basımevi, İstanbul, 2005, s. 33.
(3) Markusen, J.R., Venables, A.J., 1999. Foreign direct investment as a catalyst for industrial development. European Economic Review 43, 335–356.
(4) Görg, H., & Strobl, E. (2002). Multinational companies and indigenous development: An empirical analysis. European Economic Review, 46(7), 1305-1322.

ABSTRACT

A company that has commercial activities in at least one country other than its own country is defined as multinational corporations (MNCs) (1). In a broader sense, enterprises that carry out value-added activities in more than one country and have control over these activities (2) are called multinational companies. MNCs gain a multinational identity by getting rid of their national identities and try to maximize their profits by moving their production sites to the most suitable point for them. There are many studies that analyze the effects of multinational companies on the development of domestic firms in the host economy (4) , (5) .

The purpose of the statement; It is to understand the activities of multinational companies in the market and their relations with other relevant actors, which have become dominant enterprises in the tobacco and alcoholic beverages markets with the privatization of TEKEL, one of Turkey's

important public economic enterprises. The study was designed as a qualitative research and the research design was determined as phenomenological research. The data of the research were collected by using in-depth interview method and semi-structured interview form from 15 managers who worked in TEKEL General Directorate as general manager, assistant general manager, institution manager and assistant institution manager between 1991 and 2012. While reaching the managers with the snowball method, the data obtained from the interviews were subjected to content analysis by using the Nvivo 11 program.

As a result of the research, three main themes were reached. The main themes are named as "Multinational Companies in the Cigarette Sector from the Executive Paradigm", "Multinational Corporations in the Alcoholic Beverages Sector from the Executive Paradigm" and "Multinational Nationalism among Multinational Companies". The content of the paper includes how the activities of multinational companies in the relevant markets are evaluated from the eyes of public administrators. At the same time, the relations of multinational companies with the state, other enterprises of the sector and the IMF are explained from the managerial paradigm.

Keywords: international institutions, multinational corporations, state economic enterprises

EVALUATION OF NATO COUNTRIES IN TERMS OF HEALTH INDICATORS

NATO ÜLKELERİNİN SAĞLIK GÖSTERGELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şehadet BULUT

Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

Assist. Prof. Dr. Kilis 7 Aralik University, Yusuf Şerefoğlu Faculty of Health Sciences, Department of Health Management

ORCID ID:0000-0002-8467-3290

ÖZET

Kısa adıyla NATO olarak bilinen Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization), uluslararası askeri bir ittifak olarak 1949 yılında 12 ülke tarafından kurulmuştur. Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı örgütün üye ülke sayısı en son Finlandiya'nın da katılımıyla 31'e yükselmiştir. Örgütün askeri bir ittifak olması nedeniyle daha önce yapılan çalışmalarda, NATO ülkelerinin savunma harcamalarının incelediği ve savunma harcamalarının ekonomik büyüme, cari açık ve enflasyon gibi ekonomik göstergeler üzerinde etkilerinin ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmada önceki yapılan çalışmalardan farklı olarak, NATO üyesi ülkelerin sağlık göstergeleri açısından karşılaştırılması hedeflenmektedir. Bu amaçla literatürde en sık kullanılan sağlık göstergeleri olarak; doğumda beklenen yaşam süresi, kaba doğum oranı, ergen doğurganlık hızı, anne ölüm oranı, bebek ölüm oranı, 5 yaş altı çocuk ölüm oranı, bulaşıcı hastalıklar nedeniyle ölüm oranı, sağlık harcamalarının GSMH içerisindeki payı, toplam sağlık harcamaları içerisinde özel sağlık harcamaları ve toplam sağlık harcamaları içerisinde cepten yapılan sağlık harcamaları ele alınmaktadır.

Dünya Bankası'ndan elde edilen ve her sağlık göstergesinin, en son ortak yılına ait verilerinin karşılaştırıldığı çalışma sonucunda, doğumda beklenen yaşam süresinin en fazla olduğu ülkelerin 83 yıl ile Norveç ve İzlanda olduğu görülmüştür. Kaba doğum oranının en yüksek olduğu ülke Türkiye olurken, ergen doğurganlık hızının en yüksek olduğu ülke Romanya'dır. Anne ölüm oranının en yüksek olduğu ülkelerin ABD, Letonya ve Romanya, bebek ve çocuk ölümlerinin en fazla olduğu ülkenin Arnavutluk, bulaşıcı hastalıklardan ölüm oranının en yüksek olduğu ülkenin ise Yunanistan olduğu bulgusu elde edilmiştir. ABD, GSMH içerisinde toplam sağlık harcamalarına ayrılan payın en yüksek olduğu ülke olurken aynı zamanda toplam sağlık harcamaları içerisinde özel sağlık harcamalarının payının da en yüksek olduğu ülkedir. Toplam sağlık harcamaları içerisinde cepten yapılan sağlık harcamalarının payının en yüksek olduğu

ülkenin Arnavutluk olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmanın, konuyla ilgili yapılacak olan benzer çalışmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: NATO Ülkeleri, Beklenen Yaşam Süresi, Ölüm Oranları, Sağlık Harcamaları

ABSTRACT

The North Atlantic Treaty Organization, known as NATO for short, was established by 12 countries in 1949 as an international military alliance. The number of member countries of the organization, in which Turkey is also a member, increased to 31 with the latest participation of Finland. Due to the fact that the organization is a military alliance, it is seen in previous studies that the defense expenditures of NATO countries were examined and the effects of defense expenditures on economic indicators such as economic growth, current account deficit and inflation were discussed. In this study, unlike previous studies, it is aimed to compare NATO member countries in terms of health indicators. For this purpose, as the most frequently used health indicators in the literature; life expectancy at birth, crude birth rate, adolescent fertility rate, maternal mortality rate, infant mortality rate, child mortality rate under 5 years old, mortality rate due to communicable diseases, share of health expenditures in GNP, private health expenditures in total health expenditures, and total health expenditures. Out-of-pocket health expenditures are considered.

As a result of the study obtained from the World Bank and comparing the data of the last common year of each health indicator, it was seen that the countries with the highest life expectancy at birth were Norway and Iceland with 83 years. The country with the highest crude birth rate is Turkey, while the country with the highest adolescent fertility rate is Romania. It has been found that the countries with the highest maternal mortality rate are the USA, Latvia and Romania, the country with the highest infant and child deaths is Albania, and the country with the highest mortality rate from infectious diseases is Greece. While the USA is the country with the highest share of total health expenditures in GNP, it is also the country with the highest share of private health expenditures in total health expenditures. It has been concluded that the country with the highest share of out-of-pocket health expenditures in total health expenditures is Albania. It is hoped that this study will contribute to similar studies on the subject.

Keywords: NATO Countries, Life Expectancy, Mortality Rates, Health Expenditures

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşının ardından, 1945-1949 yılları arasında SSCB'nin yayılmacı politikalarını ve uyguladığı yöntemler karşısında Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri süreci endişeyle takip etmiştir. Çekoslovakya'daki 1948 darbesi ve 1948'de Berlin'in SSCB tarafında abluka altına alınması gibi gelişmeler sonrasında, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere ortak bir savunma sistemi kurmak ve güvenliklerine yönelik ideolojik, siyasi ve askeri tehditlere direnecek şekilde aralarındaki bağları kuvvetlendirmek amacıyla Mart 1948'de Brüksel Antlaşmasıyla Batı Avrupa Savunma Örgütü kurulmuştur. Bu aynı zamanda, Kuzey Atlantik Antlaşmasının 1949'da imzalanmasına uzanan sürecin de ilk adımı olmuştur (NATO, 2001). Brüksel Antlaşması imzacıları, güvenlik garantilerine ve karşılıklı taahhütlere dayalı bir Kuzey Atlantik İttifakının kurulmasını amaçlamışlardır. ABD ve Kanada'yla başlayan müzakereler Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz'le devam etmiş ve Kuzey Atlantik (Vaşington) Antlaşması 12 ülke tarafından 4 Nisan 1949'da imzalanmıştır (NATO, 2023).

18 Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1955'de Almanya ve 1982'de İspanya İttifaka üye olmuşlardır. NATO, Soğuk Savaşın sona ermesini müteakip dört genişleme dalgası yaşamıştır: 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, 2004'de Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya, 2009'da Hırvatistan ve Arnavutluk, Haziran 2017'de ise Karadağ NATO'ya üye olmuşlardır. Kuzey Makedonya 2020 yılında 30. Müttefik olarak İttifaka katılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2023).

Resmi prosedürün tamamlanmasının ardından Finlandiya, NATO'nun kuruluşunun 74'üncü yıl dönümü olan 4 Nisan 2023'te resmen ittifakın 31. üyesi olmuştur.

NATO politik ve askeri bir örgüt olarak, Soğuk Savaşın sonuna kadar olası bir SSCB saldırısına karşı Avrupa'nın kollektif olarak savunulmasına odaklanmış, Soğuk Savaşın ardından ilk olarak, Balkanlar'da ortaya çıkan krizlerin çözüme kavuşturulmasında roller üstlenmiştir. 1992 de Bosna-Hersek, 1999'da Kosova müdahalesinde bulunmuştur (Vikipedi, 2023a).

2001'de ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları, NATO tarihinde ilk kez Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesinin uygulanmasına neden olmuştur. Maddeye göre bir üyeye yapılan saldırı tüm üyelere yapılmış sayılmaktaydı. 4 Ekim 2001'de NATO, saldırıların 5. madde hükümlerine uygun olduğuna karar vererek Afganistan'a müdahale etmiştir (NATO, 2001).

NATO daha sonra, Ağustos 2004'te Irak eğitim görevi, 17 Ağustos 2009'da Aden Körfezi'nde korsanlıkla mücadele, 20211 de Libya müdahalesinde bulunmuştur (Vikipedi, 2023a).

NATO'nun yapısı gereği askeri bir ittifak olması nedeniyle NATO ile ilgili yapılan çalışmalar da savunma ve askeri odaklı olmuştur.

1.1. Literatür Taraması

Örgütün askeri bir ittifak olması nedeniyle daha önce yapılan çalışmalarda, NATO ülkelerinin savunma harcamalarının incelediği ve savunma harcamalarının ekonomik büyüme, cari açık ve enflasyon gibi ekonomik göstergeler üzerinde etkilerinin ele alındığı görülmektedir. Yapılan çalışmalardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

Çelikpala (2014), çalışmasında, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde düzenlenen zirvelerinde yayınlanan zirve bildirgeleri ve stratejik konseptler ile çeşitli NATO zeminlerinde yapılan tartışmalar ışığında, enerji güvenliğinin NATO için taşıdığı anlam ve önem üzerinde durulmuştur. NATO'nun enerji güvenliği kavramına yaklaşımı değerlendirilerek, önümüzdeki süreçte enerji güvenliği konusunun NATO çerçevesinde ne yönde şekillenebileceği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Destek (2016) yaptığı çalışmada, 14 NATO ülkesi için askeri harcamalar ve ekonomik büyüme ilişkisi yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulunduran panel veri yöntemleri ile incelenmiştir, Çalışma sonucunda ABD için geri besleme hipotezinin; Kanada, İngiltere, İtalya ve Norveç için ise büyüme hipotezinin desteklendiği görülmüştür.

Ada ve Çakır (2017) çalışmalarında, küreselleşen dünyada ülkeleri aynı çatı altında birleştiren en büyük organizasyonlardan biri olan NATO'nun uyguladığı siber güvenlik stratejisi incelenerek, Türkiye'nin uyguladığı siber güvenlik stratejisine olumlu katkılar yapmak amaçlanmıştır.

Yazgan vd. (2018) çalışmalarında, 1960-2014 döneminde 14 NATO üyesi ülkenin askeri harcamalarının GSYİH'larına oranlarındaki davranış eğilimlerini araştırılmıştır. Bu amaçla, söz konusu NATO üyesi ülkelerin askeri harcamalarının GSYİH'larına oranlarının, dönem boyunca en yüksek askeri harcama/GSYİH payına sahip olan ABD'ye bir yakınsama davranışı gösterip göstermediği incelenmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular, incelenen NATO örnekleminde ittifaka üye ülkelerin askeri harcamalarının GSYİH'ya oranlarının, ABD'nin askeri harcamalarının GSYİH'sına oranına doğru yakınsadığını ve bu yakınsama biçiminin önemli ölçüde doğrusal olmayan bir yapı sergilediğini göstermektedir.

Gövdeli (2019) çalışmasında 1995 ile 2017 arası yıllık verileri kullanarak 27 NATO ülkesinin ekonomik büyümesi, savunma harcamaları ve gayri safi sabit sermaye oluşumu arasındaki ilişkiyi ampirik olarak araştırmıştır. Nedensellik analizine göre, savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında, gayri safi sabit sermaye oluşumu ile ekonomik büyüme arasında ve savunma

harcamaları ile gayri safi sabit sermaye oluşumu arasında "çift yönlü nedensellik" tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, politika yapıcıların savunma harcamalarını artırıcı politikalar üretmesinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki bırakacağı gözlemlenmiştir.

Altın vd. (2020), çalışmanın amacı NATO ülkelerinin askeri güçlerinin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile sıralanmasıdır. 27 NATO ülkesinin askeri güçleri Entropi temelli SAW ve ARAS yöntemleri değerlendirilmiş ve Global Firepower sitesi tarafından düzenlenen liste ile karşılaştırılmıştır. Her iki yönteme ve listeye göre elde edilen sıralamada Amerika Birleşik Devletleri ilk sırada yer alırken; SAW ve ARAS yöntemleri ile yapılan sıralamada Türkiye'nin ikinci sırada yer aldığı görülmüştür.

Torun vd. (2021) yaptıkları çalışmada savunma harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışma kapsamına alınan 26 NATO ülkesine ait istihdam, sabit sermaye yatırımları ve savunma harcamaları bağımsız değişken, GDP ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmada 1991-2016 dönemine ait yıllık veriler kullanılmış ve çalışma neticesinde, sabit sermaye yatırımı, istihdam ve savunma harcamalarının uzun dönemde büyümeyi etkilediği gözlenmiştir. Sabit sermaye yatırımı ve istihdamın, büyüme üzerindeki etkisi pozitif yönde; savunma harcamalarının ise negatif yöndedir.

Literatürde NATO üyesi ülkelerinin sağlık göstergeleri ile ilgili bir çalışmaya rastlanılmamış olup çevre kirliliğinin, akıl sağlığının korunması ve NATO operasyonlarında sağlık desteğinde sürekli iyileştirme gibi konularda çalışmaların olduğu görülmüş olup bu çalışmalardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

19. Ghetti vd. (2006) yapılan konferansta, Çevresel UV Radyasyonu: Ekosistemler ve İnsan Sağlığı Üzerindeki Etki ve Öngörücü Modeller konulu çalışmalar yer almaktadır.

Vernetten vd. (2014) çalışmalarında Afganistan'daki konuşlandırmayla ilgili, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) Uluslararası Güvenlik Yardımı (ISAF) ortakları arasında, ruh sağlığı desteği sağlamak için temel yöntemleri ve yapıları belirlemek ve karşılaştırmak, darboğazları tanımlamak ve yeni gelişmeleri göstermek için beş ortak ülke tarafından zihinsel destek organizasyonu ve uygulaması karşılaştırılmıştır.

Frassini (2021) NATO operasyonlarında sağlık desteğinde sürekli iyileştirme ile ilgili çalışma yapmıştır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

NATO üyesi ülkeler ile ilgili yapılan önceki çalışmaların savunma harcamaları ve bu harcamaların ekonomideki etkileri ile ilgili olduğu belirlenmiş olup, sağlıkla ilgili olarak konuşlandırmaların akıl sağlığı üzerine etkisi, sürekli iyileştirme ve ekosistemin sağlık üzerine etkisi ile ilgili az sayıda çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. NATO ülkelerinin sağlık göstergeleri ile ilgili yapılan bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu çalışmada NATO üyesi ülkelerin sağlık göstergeleri açısından karşılaştırılması hedeflenmektedir. Bu amaçla literatürde en sık kullanılan sağlık göstergeleri olarak; doğumda beklenen yaşam süresi, kaba ölüm oranı, ergen doğurganlık hızı, anne ölüm oranı, bebek ölüm oranı, 5 yaş altı çocuk ölüm oranı, bulaşıcı hastalıklar nedeniyle ölüm oranı, sağlık harcamalarının GSMH içerisindeki payı, toplam sağlık harcamaları içerisinde özel sağlık harcamaları ve toplam sağlık harcamaları içerisinde cepten yapılan sağlık harcamaları ele alınmaktadır. Bu amaçla Dünya Bankası'ndan elde edilen ve sağlık göstergelerinin en son verilerinin karşılaştırıldığı bulgular aşağıda yer almaktadır.

2. 1. Doğumda Beklenen Yaşam Süresi

Yaşam beklentisi, nüfus sağlığını değerlendirmek için kullanılan temel bir ölçüttür. Yalnızca genç yaştaki ölüm oranlarına odaklanan bebek ve çocuk ölümlerinin dar ölçüsünden daha geniş olan yaşam beklentisi, tüm yaşam seyri boyunca ölüm oranını kapsar (Roser vd. 2013). Doğumda beklenen yaşam süresi, yeni doğan bir bireyin mevcut ölümlülük risklerine maruz kalması halinde yaşaması beklenen ortalama yıl sayısı olarak tanımlanmaktadır (Bilas, 2014; TÜİK,2020).

Aşağıda NATO üyesi ülkelerin 2020 yılında ait doğumda beklenen yaşam süreleri yer almaktadır.

Tablo 1: Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)

2020 YILI		Lüksemburg	81,74
Arnavutluk	76,98	Hollanda	81,4
Belçika	80,79	Kuzey Makedonya	75,69
Bulgaristan	73,6	Norveç	83,2
Kanada	81,74	Portekiz	80,97
Çekya	78,22	Polonya	76,6

Danimarka	81,55	Slovenya	80,53
Estonya	78,34	İspanya	82,33
Fransa	82,17	Romanya	74,35
Almanya	80,94	Slovakya	76,86
Yunanistan	81,08	Türkiye	75,85
Macaristan	75,61	ABD	77,28
İzlanda	83,06	Birleşik Krallık	80,9
İtalya	82,34	Karadağ	75,93
Letonya	75,38	Hırvatistan	77,72
Litvanya	74,92	Finlandiya	82,13

Kaynak: World Bank, 2023.

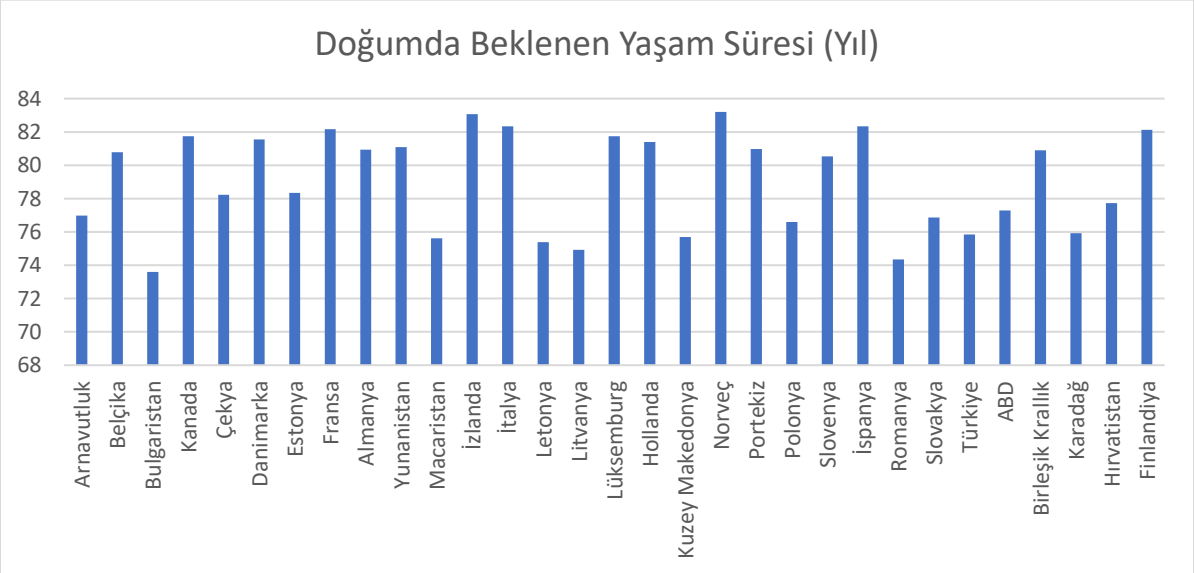

Şekil 1: Doğumda Beklenen Yaşam Süresi

Tablo 1 ve Şekil 1'de yer alan değerlere göre 2020 yılında NATO ülkeleri arasında doğumda beklenen yaşam süresinin en fazla olduğu ülkeler 83 yıl ile Norveç ve İzlanda'dır. Beklenen yaşam süresinin en düşük olan ülke 73,6 yıl ile Bulgaristan olurken Türkiye'de bu değer 75,85 yıldır.

2. 2. Kaba Doğum Oranı ve Ergen Doğurganlık Hızı

Doğum oranı, (kaba doğum oranı), bir yılda doğan canlı bebek sayısını yıl ortası nüfusa bölünmesi ve 1000 ile çarpılmasıyla bulunmaktadır (Danış,2020). Kaba doğum hızı, bin nüfus başına düşen canlı doğum sayısını ifade etmektedir (TÜİK, 2021).

Ergen doğurganlık hızı (Adölesan doğurganlık hızı) 15-19 yaş grubunda bin kadın başına düşen ortalama canlı doğan çocuk sayısını ifade etmektedir (TÜİK, 2021).

Anne ölüm oranına ait veriler tüm ülkelerde ortak olarak 2017 yılına ait olduğu için, kaba doğum oranı ve ergen doğurganlık hızı verileri de 2017 yılı baz alınarak aşağıda yer almaktadır

Tablo 2: Kaba Doğum Oranı (1.000 Kişi Başına) ve Ergen Doğurganlık Hızı (2017 Yılı)

ÜLKELER	**Kaba Doğum Oranı**	**Ergen Doğurganlık Hızı**	**ÜLKELER**	**Kaba Doğum Oranı**	**Ergen Doğurganlık Hızı**
Arnavutluk	10,87	16,58	Lüksemburg	10,4	4,6
Belçika	10,5	6,07	Hollanda	9,9	2,76
Bulgaristan	9	38,39	Kuzey Makedonya	10,5	15,99
Kanada	10,3	8,05	Norveç	10,7	3,08
Çekya	10,8	11,52	Portekiz	8,4	7,84
Danimarka	10,6	2,89	Polonya	10,6	11,37
Estonya	10,7	9,81	Slovenya	9,8	4,18
Fransa	11,5	7,28	İspanya	8,4	6,93

Almanya	9,5	8,61	Romanya	10,8	38,61
Yunanistan	8,2	8,36	Slovakya	10,7	26,93
Macaristan	9,7	23,91	Türkiye	17,36	23,9
İzlanda	11,9	6,04	ABD	11,8	18,42
İtalya	7,6	4,43	Birleşik Krallık	11,4	13,14
Letonya	10,7	14,15	Karadağ	11,9	10,39
Litvanya	10,1	12,45	Hırvatistan	8,9	9,55
Lüksemburg	10,4	4,6	Finlandiya	8,6	4,85

Kaynak: World Bank, 2023.

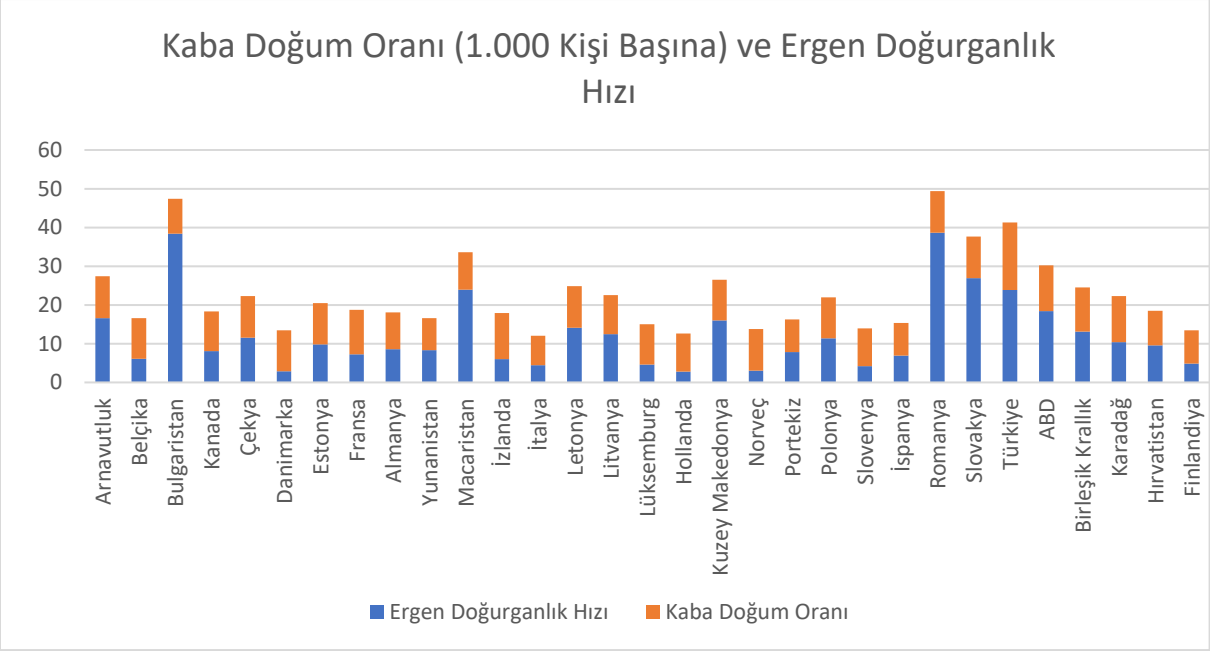

Şekil 2: Kaba Doğum Oranı (1.000 Kişi Başına) ve Ergen Doğurganlık Hızı (2017 Yılı)

Tablo 2 ve Şekil 2'de yer alan bilgilere göre 2017 yılında 1.000 kişi başına düşen kaba doğurganlık oranının en yüksek olduğu ülke 17,36 ile Türkiye, oranın en düşük olduğu ülke ise 7,6 ile İtalya'dır. Ergen doğurganlık hızının en yüksek olduğu ülkeler %38 oranı ile Bulgaristan ve Romanya, oranın en düşük olduğu ülke % 2,76 ile Hollanda'dır. Türkiye'de bu oran %23,9 dur.

2. 3. Anne Ölüm Oranı

Anne ölümü, gebeliğin başlangıcından doğum sonrası 42. günü kapsayacak şekilde, kaza ve tesadüfi sebeplerden kaynaklanmayan, gebelik veya gebeliğin yönetimiyle ilgili olan veya bunların ağırlaştırdığı herhangi bir sebeple kadının ölmesi olarak tanımlanan anne ölümü, yüz bin canlı doğumda olarak ifade edilmektedir (Hacettepe Üniversitesi, 2005).

NATO üyesi ülkelerin anne ölüm oranı ile ilgili ortak verileri 2017 yılına ait olup, bu veriler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3: Anne Ölüm Oranı (100.000 Canlı Doğumda)

2017 YILI		Lüksemburg	5
Arnavutluk	15	Hollanda	5
Belçika	5	Kuzey Makedonya	7
Bulgaristan	10	Norveç	2
Kanada	10	Portekiz	8
Çekya	3	Polonya	2
Danimarka	4	Slovenya	7
Estonya	9	İspanya	4
Fransa	8	Romanya	19
Almanya	7	Slovakya	5
Yunanistan	3	Türkiye	17

Macaristan	12	ABD	19
İzlanda	4	Birleşik Krallık	7
İtalya	2	Karadağ	6
Letonya	19	Hırvatistan	8
Litvanya	8	Finlandiya	3

Kaynak: World Bank, 2023.

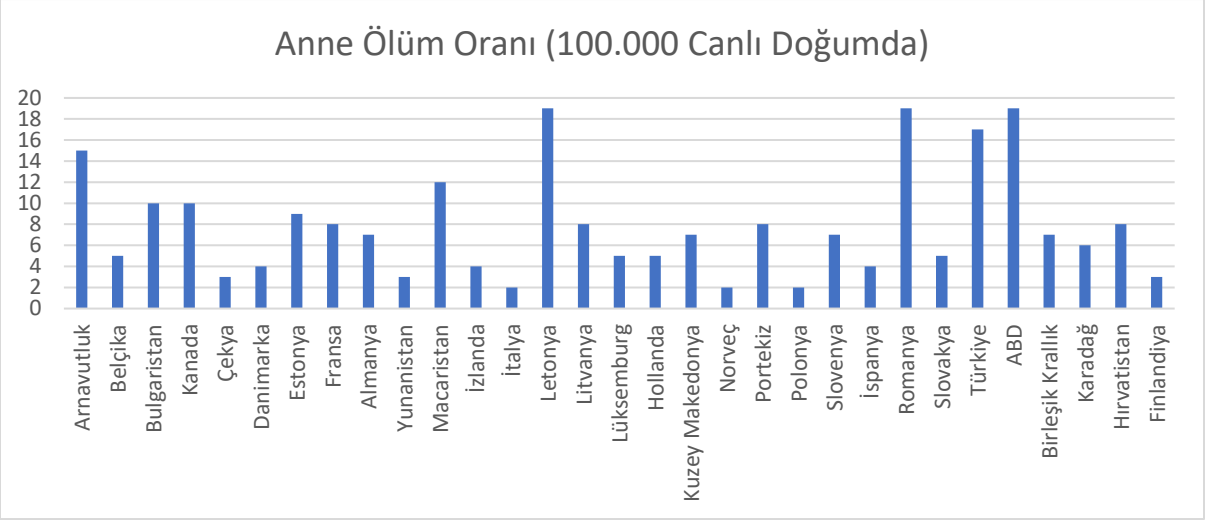

Şekil 3: Anne Ölüm Oranı (100.000 Canlı Doğumda)

Tablo 3 ve Şekil 3'te yer alan bilgilere göre 2017 yılında 100.000 canlı doğumda anne ölüm oranının en fazla olduğu ülkeler yüz binde 19 oranıyla ABD, Letonya ve Romanya'dır. Türkiye yüz binde 17 oranıyla ikinci sıradadır. Anne ölümlerinin en düşük olduğu ülkelerin yüz binde 2 oranıyla Polonya, Norveç ve İtalya olduğu görülmektedir.

2. 4. Bebek Ölüm Oranı

Bebek ölümü, bir yaşın altındaki bir çocuğun ölümü olarak tanımlanır. Bebek ölüm oranı, bir toplumda bir yılda canlı doğup ve bir yaşını tamamlamadan ölen bebek sayısının aynı toplumda

aynı yıl içerisinde canlı doğan bebek sayısına oranına 1.000 ile çarpımı sonucu elde edilmektedir (Vikipedi, 2023b). Aşağıda NATO üyesi ülkelerin 2021 yılına ait bebek ölüm oranları yer almaktadır.

Tablo 4: Bebek Ölüm Oranı (1000 Canlı Doğumda)

2021 YILI		Lüksemburg	2,2
Arnavutluk	8,4	Hollanda	3,5
Belçika	3,4	Kuzey Makedonya	4,6
Bulgaristan	5,3	Norveç	1,8
Kanada	4,4	Portekiz	2,5
Çekya	2,2	Polonya	3,7
Danimarka	3,1	Slovenya	1,8
Estonya	1,6	İspanya	2,6
Fransa	3,4	Romanya	5,3
Almanya	3	Slovakya	4,6
Yunanistan	3,3	Türkiye	7,7
Macaristan	3,3	ABD	5,4
İzlanda	2,1	Birleşik Krallık	3,7
İtalya	2,2	Karadağ	1,9
Letonya	3,2	Hırvatistan	3,9
Litvanya	2,7	Finlandiya	1,8

Kaynak: World Bank, 2023.

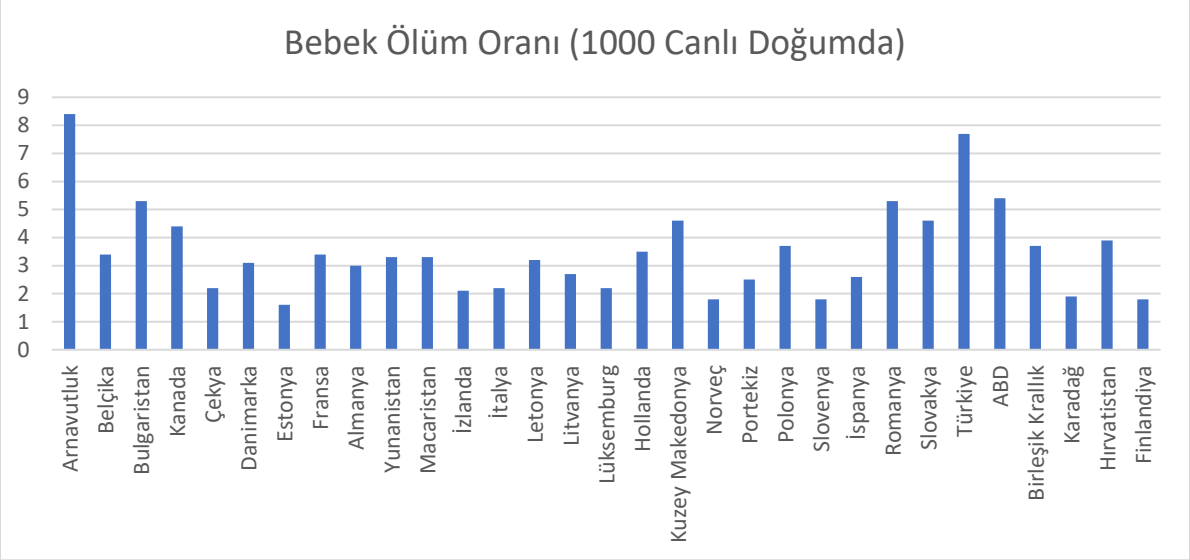

Şekil 4: Bebek Ölüm Oranı

Tablo 4 ve Şekil 4'e göre 2021 yılında 1000 canlı doğumda bebek ölüm oranının en yüksek olduğu ülke binde 8,4 ile Arnavutluk olurken Türkiye binde 7,7 ile ikinci sırada yer almaktadır. Bebek ölüm oranının en düşük olduğu ülke ise binde 1,6 oranı ile Estonya'dır.

2. 5. 5 Yaş Altı Çocuk Ölüm Oranı

Beş Yaş Altı Ölüm Hızı: Bir toplumda bir yılda beş yaşını tamamlamadan ölen çocuk sayısının, aynı toplumda aynı yıl içerisinde canlı doğan bebek sayısına oranının 1.000 ile çarpımı sonucu elde edilir (Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2020: 33). Aşağıda NATO üyesi ülkelerin 2021 yılına ait 5 yaş altı çocuk ölüm oranları yer almaktadır.

Tablo 5: 5 Yaş Altı Çocuk Ölüm Oranı (1000 Canlı Doğumda)

2021 YILI		Lüksemburg	2,7
Arnavutluk	9,5	Hollanda	4,1
Belçika	4,1	Kuzey Makedonya	5,3
Bulgaristan	6,3	Norveç	2,2

Kanada	5	Portekiz	3,1
Çekya	2,8	Polonya	4,3
Danimarka	3,6	Slovenya	2,2
Estonya	2	İspanya	3
Fransa	4,4	Romanya	6,4
Almanya	3,6	Slovakya	5,6
Yunanistan	3,7	Türkiye	9
Macaristan	4	ABD	6,2
İzlanda	2,6	Birleşik Krallık	4,2
İtalya	2,6	Karadağ	2,3
Letonya	3,7	Hırvatistan	4,6
Litvanya	3,3	Finlandiya	2,2

Kaynak: World Bank, 2023.

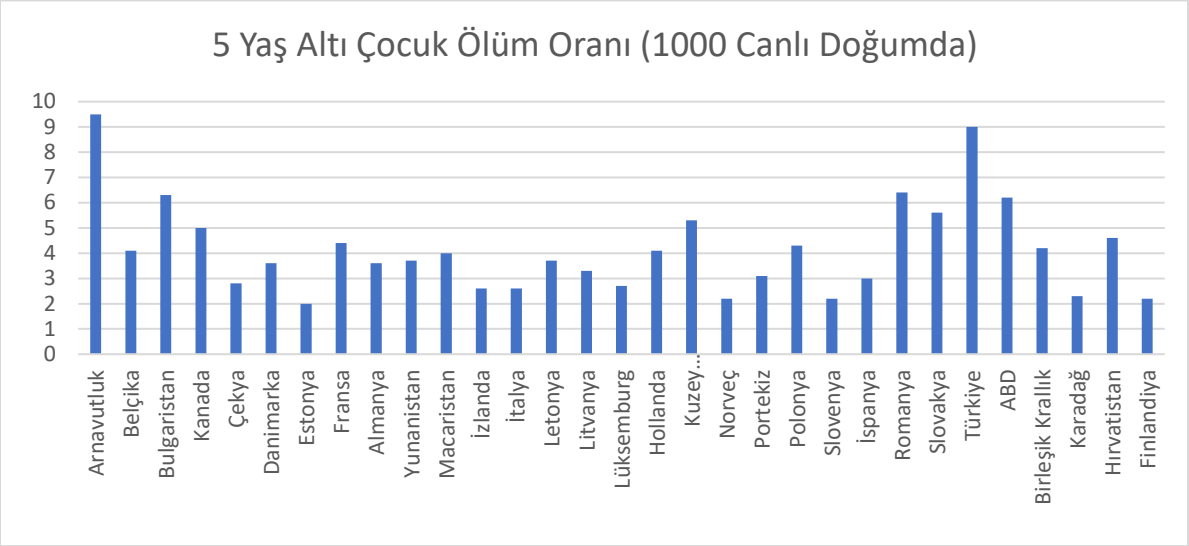

Şekil 5: 5 Yaş Altı Çocuk Ölüm Oranı (1000 Canlı Doğumda)

Tablo 5 ve Şekil 5'e göre 2021 yılında 1000 canlı doğumda 5 yaş altı çocuk ölüm oranının en yüksek olduğu ülke binde 9,5 oranı ile Arnavutluk olurken ikinci sırada binde 9 oranıyla Türkiye gelmektedir. Estonya binde 2 oranıyla en düşük orana sahip ülkedir.

2. 6. Bulaşıcı Hastalıklara ve Anne, Doğum Öncesi ve Beslenme Koşullarına Göre Ölüm Nedeni

Aşağıdaki tabloda NATO üyesi ülkelerin 2019 yılına ait bulaşıcı hastalıklara ve anne, doğum öncesi ve beslenme koşullarına göre ölüm nedeninin toplam ölümler içerisinde yüzdesi yer almaktadır.

Tablo 6: Bulaşıcı hastalıklara ve anne, doğum öncesi ve beslenme koşullarına göre ölüm nedeni (toplamın yüzdesi)

2019 YILI		Lüksemburg	5,36
Arnavutluk	3,02	Hollanda	6,00
Belçika	7,90	Kuzey Makedonya	1,28
Bulgaristan	2,21	Norveç	7,68
Kanada	4,77	Portekiz	8,52

Çekya	5,83	Polonya	5,85
Danimarka	6,83	Slovenya	2,65
Estonya	3,58	İspanya	5,61
Fransa	6,37	Romanya	5,33
Almanya	4,76	Slovakya	5,10
Yunanistan	12,85	Türkiye	5,17
Macaristan	1,98	ABD	5,30
İzlanda	4,97	Birleşik Krallık	8,16
İtalya	5,50	Karadağ	1,41
Letonya	3,04	Hırvatistan	3,40
Litvanya	3,41	Finlandiya	1,42

Kaynak: World Bank, 2023.

Şekil 6: Bulaşıcı hastalıklara ve anne, doğum öncesi ve beslenme koşullarına göre ölüm nedeni (toplamın yüzdesi)

Tablo 6 ve Şekil 6' ya göre 2019 yılında toplam ölümlerin yüzdesi olarak bulaşıcı hastalıklara ve anne, doğum öncesi ve beslenme koşullarına göre ölüm nedeninin en fazla olduğu ülke yüzde 12,85 ile Yunanistan, en düşük ülke yüzde 1,28 ile Kuzey Makedonya'dır. Türkiye'de bu oran yüzde 5,17 dir.

2.7. Toplam Sağlık Harcaması

Ülkelerin sağlık harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hasılası'ndaki (GSYİH) paylarında, bu payların kamu ve özel sektör harcamalarındaki oranlarında, cepten ödenen sağlık harcama oranlarında ve dolayısıyla ülkelerin sağlık göstergelerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü bir ülkenin sağlık harcaması payının o ülkenin GSYİH' nin en az %5'i olması gerektiğini ifade ederek gelişmekte veya az gelişmiş olan ülkelerin bunu hedef haline getirmesine işaret etmektedir (Daştan ve Çetinkaya, 2015:105-113). Aşağıda NATO üyesi ülkelerin 2018 yılına ait GSYH içerisinde toplam sağlık harcama oranları yer almaktadır.

Tablo 7: Toplam Sağlık Harcaması (GSYH'nin yüzdesi)

2018 YILI		Lüksemburg	5,29
Arnavutluk	5,23	Hollanda	10,03
Belçika	10,76	Kuzey Makedonya	6,55
Bulgaristan	7,34	Norveç	10,02
Kanada	10,81	Portekiz	9,41
Çekya	7,52	Polonya	6,33
Danimarka	10,07	Slovenya	8,28
Estonya	6,69	İspanya	8,99
Fransa	11,19	Romanya	5,56
Almanya	11,45	Slovakya	6,71

Yunanistan	7,96	Türkiye	4,12
Macaristan	6,55	ABD	16,69
İzlanda	8,44	Birleşik Krallık	9,90
İtalya	8,68	Karadağ	8,34
Letonya	6,19	Hırvatistan	6,78
Litvanya	6,53	Finlandiya	9,03

Kaynak: World Bank, 2023.

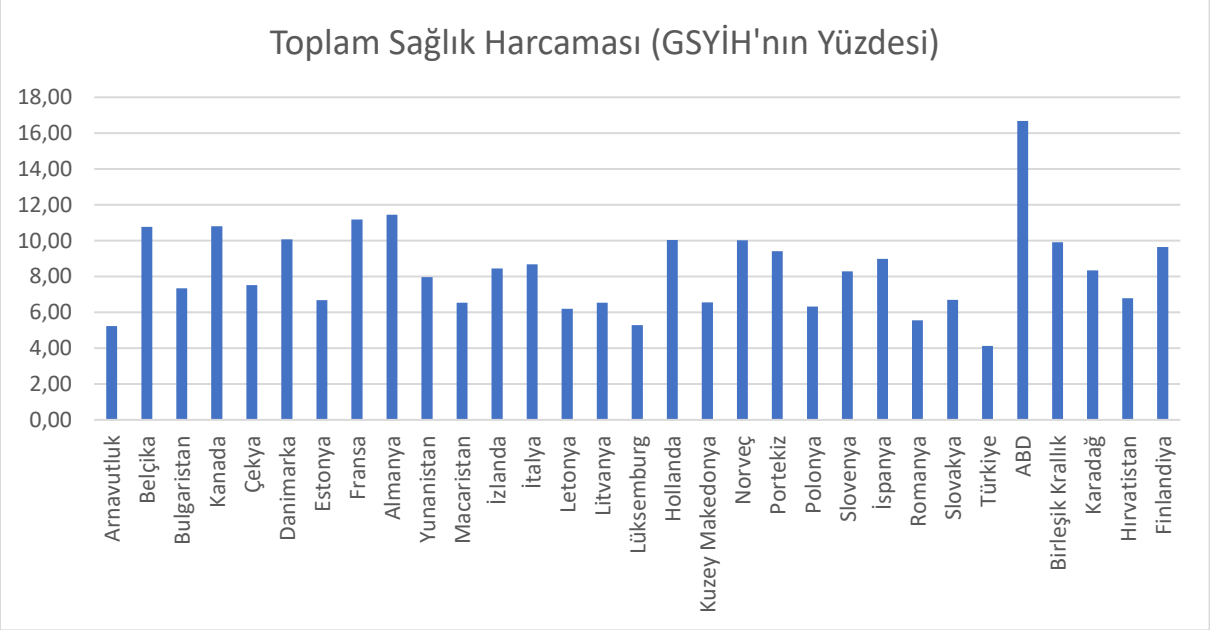

Şekil 7: Toplam Sağlık Harcaması (GSYH'nin yüzdesi)

Tablo 7 ve Şekil 7' ye göre 2018 yılında GSYİH' nin yüzdesi içerinde yer alan toplam sağlık harcamalarının oranının en yüksek olduğu ülke %16,69 ile ABD ve oranın en düşük olduğu ülke ise %4,12 ile Türkiye'dir.

2. 8. Özel Sağlık Harcamaları

Aşağıda NATO üyesi ülkelerin 2018 yılına ait toplam sağlık harcamaları içerisinde özel sağlık harcamalarının oranları yer almaktadır.

Tablo 8: Özel Sağlık Harcamaları (Toplam Sağlık Harcamalarının Yüzdesi)

2018 YILI		Lüksemburg	13,66
Arnavutluk	44,65	Hollanda	34,2
Belçika	23,17	Kuzey Makedonya	42,67
Bulgaristan	42,36	Norveç	14,29
Kanada	29,83	Portekiz	38,77
Çekya	17,29	Polonya	28,85
Danimarka	16,11	Slovenya	27,59
Estonya	26,36	İspanya	29,72
Fransa	24,06	Romanya	20,3
Almanya	22,43	Slovakya	20,78
Yunanistan	48,2	Türkiye	22,61
Macaristan	30,44	ABD	49,22
İzlanda	17,53	Birleşik Krallık	20,6
İtalya	26,15	Karadağ	40,44
Letonya	40,11	Hırvatistan	16,78
Litvanya	33,69	Finlandiya	21,43

Kaynak: World Bank, 2023.

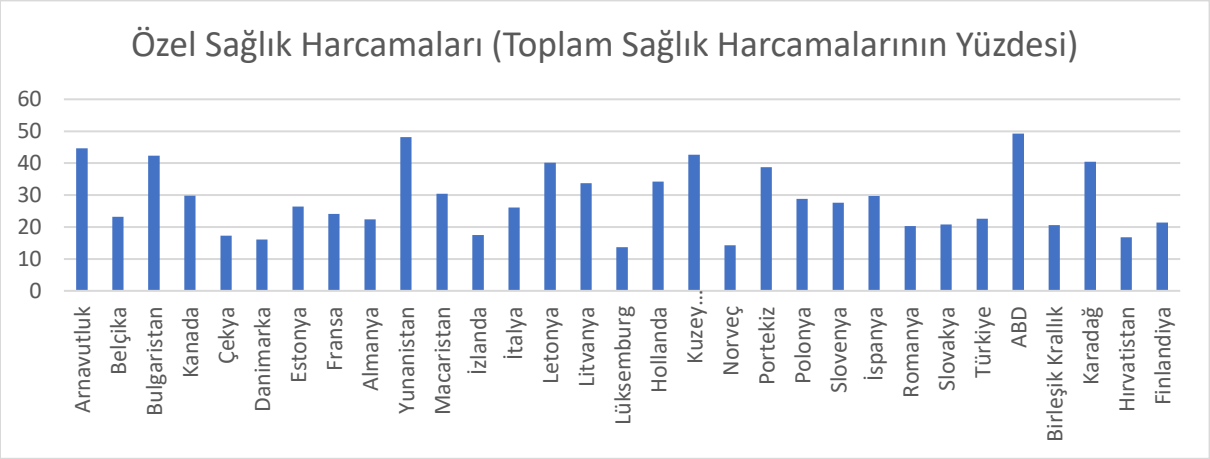

Şekil 8: Özel Sağlık Harcamaları (Toplam Sağlık Harcamalarının Yüzdesi)

Tablo 8 ve Şekil 8'e göre 2018 yılında toplam sağlık harcamaları çerisinde özel sağlık harcamalarının oranın en yüksek olduğu ülke%49,22 ile ABD ve oranın en düşük olduğu ülke %13,66 ile Lüksemburg' tur. Türkiye'nin özel sağlık harcamalarının oranı ise %22,61'dir.

2. 9. Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları

Aşağıda NATO üyesi ülkelerin 2018 yılına ait toplam sağlık harcamaları içerisinde cepten yapılan sağlık harcamalarının oranları yer almaktadır.

Tablo 9: Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları (Toplam Sağlık Harcamalarının Yüzdesi)

2018 YILI		Lüksemburg	10,47
Arnavutluk	44,58	Hollanda	10,79
Belçika	18,23	Kuzey Makedonya	42,1
Bulgaristan	40,51	Norveç	13,96
Kanada	14,98	Portekiz	29,91
Çekya	14,19	Polonya	20,79
Danimarka	13,76	Slovenya	11,98
Estonya	24,64	İspanya	22,25

Fransa	9,31	Romanya	19,45
Almanya	12,83	Slovakya	18,9
Yunanistan	36,77	Türkiye	17,49
Macaristan	26,42	ABD	11,3
İzlanda	15,86	Birleşik Krallık	16,99
İtalya	23,56	Karadağ	39,61
Letonya	39,34	Hırvatistan	10,47
Litvanya	31,51	Finlandiya	18,43

Kaynak: World Bank, 2023.

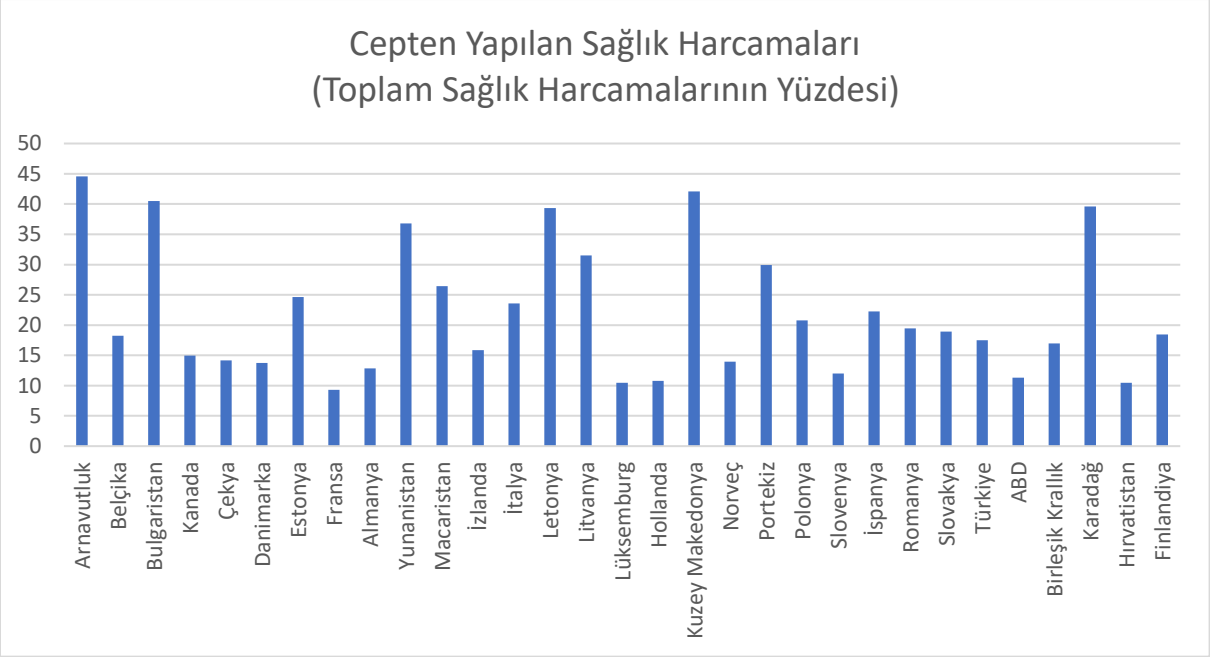

Şekil 9: Cepten Yapılan Sağlık Harcamaları

Tablo 9 ve Şekil 9 incelendiğinde 2018 yılında toplam sağlık harcamaları çerisinde cepten yapılan sağlık harcamalarının oranın en yüksek olduğu ülke %44,58 ile Arnavutluk ve bu oranın en düşük olduğu ülkenin ise %9,31 ile Fransa olduğu görülmektedir. Türkiye' de bu oran %17,49 dur.

SONUÇ

NATO, topraklarının büyük bir kısmı Avrupa ve Kuzey Amerika'da bulunan en son Finlandiya'nın katılımıyla 31 üyeye sahip askeri bir örgüttür. Yapısı gereği NATO üyesi ülkeler hakkında yapılan çalışmalar da daha çok askeri harcamalar ve savunma harcamalarına yönelik olarak yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak NATO üyesi ülkelerin sağlık göstergeleri karşılaştırılmıştır.

SAĞLIK GÖSTERGELERİ	**En Yüksek Ülkeler**	**En Düşük Ülkeler**
Doğumda beklenen yaşam süresi	Norveç, İzlanda	Bulgaristan
Kaba doğum oranı	Türkiye	İtalya
Ergen doğurganlık hızı	Romanya, Bulgaristan	Danimarka
Anne ölüm oranı	ABD, Romanya, Letonya, Türkiye	Polonya, Norveç, İtalya
Bebek ölüm oranı	Arnavutluk, Türkiye	Estonya
5 yaş altı çocuk ölüm oranı	Arnavutluk, Türkiye	Estonya
Bulaşıcı hastalıklar nedeniyle ölüm oranı	Yunanistan	Kuzey Makedonya
Sağlık harcamalarının GSMH içerisindeki payı	ABD	Türkiye

Toplam sağlık harcamaları içerisinde özel sağlık harcamalarının payı	ABD	Lüksemburg
Toplam sağlık harcamaları içerisinde cepten yapılan sağlık harcamalarının payı	Arnavutluk	Fransa

Türkiye, doğum oranı, anne ölüm oranı, bebek ve çocuk ölüm oranlarının en yüksek olduğu ülkeler arasındadır. Ayrıca, sağlık harcamalarının GSMH içerisindeki payının da en düşük olduğu ülkedir. Benzer şekilde Arnavutluk bebek ve çocuk ölüm oranlarının en yüksek olduğu ülkeler arasındadır.

Romanya ergen doğurganlık hızının ve anne ölüm oranlarının en yüksek olduğu ülkedir. 15-19 yaş grubundaki doğum sayılarının artması anne ölümlerinin en büyük nedenleri arasında gösterilmektedir. Adölesan gebeliğin yarattığı komplikasyonların doğurgan çağ gebeliklere göre daha fazla olduğu bilinmektedir. Ergen gebeliklerden doğan bebeklerde, konjenital malformasyonlar, motor ve mental gerilik, körlük, sağırlık gibi sorunların yanında bebek ölüm hızının da doğurgan çağ (15-44 yaş) kadınların doğurduğu bebeklere göre yüksek olmaktadır (Öztürk Gözükara vd., 2015).

ABD, GSMH içerisinde sağlık harcamalarının en fazla olduğu ülke olurken aynı zamanda özel sağlık harcamalarının da en yüksek olduğu ülkedir. Amerika'nın sağlık sigorta sistemi kompleks bir yapıya sahip olup, özel sigortaların kamuya göre daha fazla olması yönüyle dünyada tektir (Uğurlu ve Arslan, 2020:22).

Cepten yapılan sağlık harcamalarının en yüksek olduğu ülke Arnavutluk'tur. Agallija tarafından 2017 yılında Arnavutluk için yapılan araştırmada ulaşılan bulgularda; eğitim alanında yapılan reformların olumlu görülmekle birlikte, yetersiz olduğu, benzer şekilde sağlık sisteminin ve sosyal hizmetlerin yetersiz olup, bu yönde yeterince reform yapılmamış olduğu belirtilmektedir (Agallija, 2017).

Ülkelerin uyguladıkları sağlık politikaları sağlık harcamalarının dağılımını etkilemektedir. Benzer şekilde uygulanan politikalar diğer sağlık göstergeleri üzerinde de etkili olabilmektedir.

Literatürde NATO üyesi ülkelerle ilgili sağlık göstergelerinin ele alındığı bir çalışmaya rastlanılmamış olup yapılan çalışmanın, bu boşluğu doldurmak ve bundan sonra konuyla ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

KAYNAKLAR

Ada, M. & Çakır, H. (2017). Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü'nün (NATO) Siber güvenlik stratejisinin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *5*(2), 632-656.

Agallija, N. (2017). Arnavutluk Halkının Bakış Açısıyla, Kamu Reformlarının ve Avrupa Birliği Adaylığının Değerlendirilmesi. *Social Sciences Studies Journal,* 3 (5), 66-83.

Altın, F. G., Tunca, M. Z. & Ömürbek, N. (2020). Entropi temelli SAW ve ARAS yöntemleri ile Nato ülkeleri askeri güçlerinin sıralanması. *Alanya Akademik Bakış*, *4*(3), 731-753.

Bilas, V., Franc, S. & Bosnjak, M. (2014). Determinant factors of life expectancy at birth in the european union countries. *Coll. Antropol.* 38(1), 1–9.

Çelikpala, M. (2014). Enerji güvenliği: NATO'nun yeni tehdit algısı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 74-99.

Danış, D. (2015). Demografi: Nüfus meselelerine sosyolojik bir bakış. *acikders.org.tr*. http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/4152/mod_resource/content/1/TUBA8.pdf.

Daştan, İ. & Çetinkaya, V. (2015). OECD ülkeleri ve Türkiye'nin sağlık sistemleri, sağlık harcamaları ve sağlık göstergeleri karşılaştırması. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, *5*(1), 104-134.

Destek, M. A. (2016). NATO ülkelerinde askeri harcamalar ve ekonomik büyüme ilişkisi: Yatay kesit bağımlılığı altında panel veri analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *12*(28), 209-223.

Dışişleri Bakanlığı (2023). https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf (Erişim Tarihi: 13.02.2023).

Frassini, J. (2021). Continuous improvement in healthcare support on NATO operations. *BMJ Mil Health*, *167*(6), 446-450.

Ghetti, F., Giovanni, C. & Bornman, J. F. (2006). Environmental UV Radiation: Impact on Ecosystems and Human Health and Predictive Models. *Part of the Nato Science Series: IV: Earth and Environmental Sciences book series* (NAIV, (57): 279-288).

Gövdeli, T. (2019). Savunma harcamaları, ekonomik büyüme, gayri safi sabit sermaye oluşumu arasındaki dinamik bağlantılar: NATO ülkeleri için panel veri analizi. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 87-98.

Hacettepe Üniversitesi (2005). Nüfus Etütleri Enstitüsü, ICON Institute Public Sector GmbH ve BNB Danışmanlık. Ulusal Anne Ölümleri Çalışması, 2005, SB- AÇSAP Genel Md. ve Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara 2006.

NATO (2001). https://www.nato.int/docu/update/2001/1001/e1002a.htm (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

NATO (2023). https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

Öztürk Gözükara İ, Polat M, Kabil Kucur S, Yüksel B, Seven A, Şencan H ve ark. (2015). Maternal Hemoglobin Concentrations of Adolescent Pregnant Women in High Altitude. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*. 46(2), 59-62.

Roser, M., Ortiz-Ospina, E. & Ritchie, H. (2013). Life Expectancy. *Published online at OurWorldInData.org.* Retrieved from: 'https://ourworldindata.org/life-expectancy' Online Resource (Erişim Tarihi: 30.04.2023).

Sağlık İstatistikleri Yıllığı (2020). https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/45316,siy2021-turkcepdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 05.02.2023).

Torun, M., Eroğlu, E. & Bayrak, R. (2021). Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: NATO Ülkeleri üzerinde Panel Veri Analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *19*(40), 489-507.

TÜİK (2020). Hayat Tabloları, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2017-2019-33711 (Erişim Tarihi: 03.02.2023).

TÜİK (2021). Doğum İstatistikleri, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Birth-Statistics-2021-45547 (Erişim Tarihi: 03.02.2023).

Uğurlu, H. & Arslan, H. (2020). ABD Sağlık Sistemi ve Türkiye Sağlık Sistemi ile Karşılaştırılması, *Ahi Evran Akademi*, 1(2), 15-31, Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/aea/issue/57728/755477

Vermetten, E., Greenberg, N., Boeschoten, M. A., Delahaije, R. Jetly, R., Castro, C. A., McFarlane, A. C. (2014). Deployment-related mental health support: comparative analysis of NATO and allied ISAF partners. *European journal of psychotraumatology*, *5*(1), 23732.

Vikipedi (2023a). https://tr.wikipedia.org/wiki/NATO (Erişim Tarihi: 13.01.2023).

Vikipedi (2023b) https://tr.wikipedia.org/wiki/Bebek (Erişim Tarihi: 13.01.2023).

World Bank (2023). World Development Indicators https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators (Erişim Tarihi: 03.01.2023).

Yazgan, Ş., Ceylan, R. & Mollavelioğlu, M. Ş. (2018). Seçilmiş NATO ülkelerinde askeri harcamaların yakınsaması: Doğrusal olmayan birim kök testinden kanıtlar. *Akdeniz İİBF Dergisi*, *18*(37), 118-132.

AFET VE GÖÇ: KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNDEN SONRA GEÇİCİ GÖÇÜN MEKANSAL ANALİZİ: ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ

DISASTER AND MIGRATION: A SPATIAL ANALYSIS OF THE TEMPORARY MIGRATION AFTER THE KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKES: THE CASE OF ELAZIG

Esen DURMUŞ
Doç. Dr. Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr. Fırat University, Faculty of Education, Turkish and Social Sciences Education, Department of Social Studies Education
ORCID ID: 0000-0003-1011-8785

Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ
Dr. Fırat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı
Dr. Fırat University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Political Science and Public Administration, Politics and Social Sciences
ORCID ID: 0000-0002-4933-6600

ÖZET

Afetler, toplumsal hayatı ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kesintiye uğratan çok boyutlu süreçlerdir. Bir afet meydana geldikten sonra başvurulan önemli bir hareketlilik de göçtür. Deprem sonrası geçici göç, bir depremin etkisiyle insanların geçici olarak başka yerlere taşınmasıdır. Bu durum, insanların güvenliği ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için geçici barınma, yiyecek ve su kaynakları gibi kaynaklara erişimlerinin sınırlı olduğu durumlarda ortaya çıkar.

6 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli ikiz depremlerden sonra, 13.5 milyon insan bu durumdan etkilenmiştir. Türkiye'de yaşanan ve sonuçları açısından en fazla ekonomik kayba ve can kaybına neden olan bu depremler cumhuriyet tarihinin en büyük felaketleridir. Afetzedeler yakın yerleşim merkezlerine doğru bir göç hareketine başlamışlardır. Geçici göçün analiz edilmesi deprem sonrası nüfus hareketlerinin doğru bir şekilde anlaşılması için önemlidir. Bu analiz, insanların hangi bölgelere taşındığını, hangi nedenlerle taşındıklarını, ne kadar süre kaldıklarını ve ne kadar uzaklaştıklarını anlamak için kullanılır.

Kahramanmaraş depremlerinden sonra yaklaşık iki milyonu aşkın insanın Türkiye'nin farklı bölgelerine geçici veya kalıcı olarak göç ettikleri tahmin edilmektedir. Bu çalışmada, depremden

etkilenen illere lokasyon, sosyal ve kültürel yapı açısından en yakın ve benzer olan illerden biri olan Elazığ'ın özellikle kırsal kesimlerine doğru yönelen geçici göç hareketi ve göç motivasyonları belirlenecektir. Sözkonusu göç hareketi özellikle de Elazığ ilinin batı kesimini kapsayan yerleşim merkezlerine doğru yoğunlaşmıştır.

Çalışmada, Elazığ Valiliği, AFAD Elazığ İl Müdürlüğü ve Elazığ İl Göç İdaresi Müdürlüğünden temin edilecek veriler kullanılacaktır. Bu veriler CBS ortamında Göç Akış Haritaları şeklinde işlenecektir. Ayrıca, yarı-yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla afetzedelerle yüz yüze görüşmeler yapılarak onların göç motivasyonları ve geçici göç kararında ekonomik, sosyal ve psikolojik faktörler nitel bir bakış açısıyla tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş Depremleri, Geçici Göç, Göç Motivasyonu, Mekânsal Analiz.

ABSTRACT

Disasters are multidimensional processes that interrupt social life in economic, social and cultural terms. Migration is an important mobility that is resorted to after a disaster occurs. Temporary migration after an earthquake is the temporary relocation of people to other places due to an earthquake. This situation occurs when people have limited access to resources such as temporary shelter, food and water resources to meet their safety and basic needs.

13.5 million people were affected after the twin earthquakes centred on Kahramanmaraş on 6 February 2023. These earthquakes in Turkey, which caused the highest economic loss and loss of life in terms of their consequences, are the biggest disasters in the history of the republic. Disaster victims started a migration movement towards nearby settlement centres. Analysing temporary migration is important for a proper understanding of post-earthquake population movements. This analysis is used to understand which areas people moved to, for what reasons, how long they stayed and how far they moved away.

It is estimated that more than two million people migrated temporarily or permanently to different regions of Turkey after the Kahramanmaraş earthquakes. In this study, the temporary migration movement towards the rural areas of Elazığ, which is one of the provinces closest and similar to the earthquake-affected provinces in terms of location, social and cultural structure, and migration motivations will be determined. This migration movement is especially concentrated towards the settlement centres covering the western part of Elazığ.

In the study, data to be obtained from Elazığ Governorship, Elazığ Provincial Directorate of AFAD and Elazığ Provincial Directorate of Migration Management will be used. These data will be processed as Migration Flow Maps in GIS environment. In addition, face-to-face interviews with disaster victims through semi-structured interview forms will be conducted to determine their migration motivations and economic, social and psychological factors in their temporary migration decision from a qualitative perspective.

Keywords: Kahramanmaraş Earthquakes, Temporary Migration, Migration Motivation, Spatial Analysis.

AFETLERDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ, ÖNEMİ VE İŞLEVİ: KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ ÖRNEĞİ

THE ROLE, IMPORTANCE AND FUNCTION OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN DISASTER: THE CASE OF KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE

Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ
Dr. Fırat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı
Dr. Fırat University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Political Science and Public Administration, Politics and Social Sciences
ORCID ID: 0000-0002-4933-6600

ÖZET

Afet öncesi aşamada, afete hazırlık ve zarar azaltma önlemleri çerçevesinde toplumun afete hazır duruma gelmesi ve afet bilincinin oluşturulması kapsamında sivil toplum kuruluşları önemli ölçüde rol üstlenmektedirler. Afetlere hızlı bir şekilde müdahale etmek ve acil ihtiyaçları karşılamak için devlet ve özel sektörle birlikte çalışırlar. Sivil toplum kuruluşları, afetlere maruz kalan insanlara yardım etmek, barınma, gıda, su, tıbbi malzemeler ve diğer temel ihtiyaçlar gibi bir dizi acil ihtiyacı karşılamak için çeşitli hizmetler sunarlar.

Türkiye'de afetlere müdahalede gönüllülerin katılımıyla ilgili yapılan ilk düzenlemenin 1999 Marmara depreminden sonra 586 sayılı KHK ile 7126 sayılı Sivil Savunma Kanununda yapılan değişiklik ile gönüllü kişi ve kuruluşların sivil savunma teşkilatının koordinasyonunda sivil savunma ile ilgili katılımlarının düzenlenmesi olarak görülmektedir. İçişleri Bakanlığı "Sivil Savunma Hizmetlerine Gönüllü Katılımların Düzenlenmesiyle" ilgili yönerge çıkarmış, yönergenin çıkmasından sonra yüzden fazla sivil toplum kuruluşu ile protokol yapılmıştır.

Topluma yararlı dernek (TYD) statüsüne sahip birçok sivil toplum kuruluşu, afetlerde görev alarak önemli bir rol oynarlar. Türk Kızılayı, AKUT, GEA, UMKE, İHH, AHBAP, Yeryüzü Doktorları, TEMA, ÇEKÜL gibi pek çok sivil örgütlenme afetlerde AFAD koordinasyonuyla görev alırlar.

Türkiye'nin bu güne dek yaşadığı en büyük etki alanına sahip afetlerden 1999 Marmara Depremleri, 2023 Kahramanmaraş Depremleri ve aradaki zaman diliminde yaşanan diğer afetler göstermektedir ki afet yönetiminde merkezi ve yerel yönetimlerin gönüllü kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyon içinde olması vazgeçilmez bir zorunluluktur.

Bu çalışmada, gönüllü kuruluşların özellikle topluma yararlı dernek statüsünde olan STKların, hâlihazırda etkilerinin sürdüğü Kahramanmaraş Depremlerindeki rolleri, işlevleri ve önemi konu edinilmiştir. Çalışmanın amacı sivil toplum gönüllülerinin görüşlerinden hareketle afet yönetiminde gönüllülüğün ve sivil katılımın önemini ortaya koymaktır. Bu amaçla yürütülecek nitel araştırmada Kahramanmaraş merkez, Pazarcık, Malatya, Adıyaman ve Hatay'da afet müdahale ve iyileştirme çalışmalarına katkı sağlamış ve halen bölgede çalışan sivil toplum kuruluşlarının gönüllüleri ile yüz yüze görüşmeler yapılacaktır. Veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu geliştirilerek, veriler içerik analizine tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş Depremleri, Afet Yönetimi, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), Afetlerde Gönüllülük.

ABSTRACT

In the pre-disaster stage, within the framework of disaster preparedness and mitigation measures, non-governmental organisations play an important role in preparing the society for disasters and creating disaster awareness. They work together with the state and private sector in order to respond to disasters quickly and meet urgent needs. Non-governmental organisations provide various services to help people exposed to disasters and meet a range of urgent needs such as shelter, food, water, medical supplies and other basic needs.

It is seen that the first regulation on the participation of volunteers in disaster response in Turkey is the regulation of the participation of voluntary persons and organisations in civil defence under the coordination of the civil defence organisation with the amendment made to the Civil Defence Law No. 7126 with the Decree Law No. 586 after the 1999 Marmara earthquake. The Ministry of Interior issued a directive on "Regulation of Voluntary Participation in Civil Defence Services" and after the issuance of the directive, protocols were signed with more than a hundred non-governmental organisations.

Many non-governmental organisations that have the status of community benefit association (CSA) play an important role by taking part in disasters. Many civil organisations such as Turkish Red Crescent, AKUT, GEA, UMKE, IHH, AHBAP, Yeryüzü Doktorları, TEMA, ÇEKÜL take part in disasters under the coordination of AFAD.

The Marmara Earthquakes of 1999, one of the disasters with the largest impact area Turkey has ever experienced, the Kahramanmaraş Earthquakes of 2023 and other disasters experienced in the

interim period show that it is an indispensable necessity for central and local administrations to be in cooperation and coordination with voluntary organisations in disaster management.

In this study, the roles, functions and importance of voluntary organisations, especially NGOs with the status of socially beneficial associations, in the Kahramanmaraş Earthquakes, the effects of which are still continuing. The aim of the study is to reveal the importance of volunteerism and civic participation in disaster management based on the views of civil society volunteers. In the qualitative research to be conducted for this purpose, face-to-face interviews will be conducted with volunteers of non-governmental organisations that have contributed to disaster response and recovery activities in Kahramanmaraş centre, Pazarcık, Malatya, Adıyaman and Hatay and are still working in the region. A semi-structured interview form will be developed as a data collection tool and the data will be subjected to content analysis.

Keywords: Kahramanmaraş Earthquakes, Disaster Management, Non-Governmental Organizations (NGO), Volunteering in disasters.

1924 TARİHLİ KÖY KANUNU VE YABAN ROMANINDAKİ KÖY

THE VILLAGE LAW OF 1924 AND THE VILLAGE IN THE NOVEL YABAN

Adem Bağış ALÇİÇEK
Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Maliye Programı
Dr., Istanbul Medipol University, Vocational School of Social Sciences, Finance Program
ORCID ID: 0000-0002-2238-2439

ÖZET

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban Romanı'nda, Milli Mücadele Dönemi işlenmektedir. Köy yaşamı içerisindeki hali müşahede edilen romanın baş kahramanı Ahmet Celal, esasen İstanbullu ve eğitimli bir kimsedir. Eserde köylüler, Ahmet Celal'i yaban olarak görmektedirler. Ahmet Celal'in anlatımı üzerinden ise köydeki sosyal hayata yönelik olumsuz betimlemeler çizilmektedir. Diğer taraftan, halk-aydın kopukluğu güçlü bir biçimde vurgulanmaktadır. Eserdeki anlatıda köylülerin aktüel duruma ilgisizliği ve bilgisizliği eleştirilmektedir. Bilindiği üzere romanın yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu, gerçek hayatta 1921 yılında Ankara hükümetinin çağrısı üzerine Anadolu'ya geçmiştir.

Yakup Kadri, 1923-1934 yılları arasında vekillik yapmıştır. Yaban'ı 1932 yılında yayınlamıştır ve romanda 1923 öncesini anlatmaktadır. 18 Mart 1924 tarihli Köy Kanunu kabul edildiği tarihte Yakup Kadri vekildir. Yaban'da köyün ilk tasvirlerinde gayri sıhhi ögeler göze çarpmaktadır. Bu çerçevede, Köy Kanunu'nda dönemin aydınlarınca köyde görülen (hıfzı sıhha merkezli) eksikliğin mevzuata yansımasını tahlil etmek mümkündür. Kanunun 13'üncü maddesinde köylüye zorunlu işler yüklenirken 14'üncü maddesinde ise yapılması köylünün isteğine bırakılmış bulunan işler yer almaktadır. Bayındırlık hususunun, hıfzı sıhha ile birlikte ne denli önemsendiği göze çarpmaktır. Cumhuriyet Dönemi için oldukça erken bir dönemde çıkmış olan zikredilen kanun halen yürürlüktedir. 1924 yılındaki TBMM, kentleşme politikasının ötesinde veya hususi bir bakış açısıyla bu politikanın mütemmim cüzü olarak köylere özel bir anlam yüklemiştir. Mevzuatın toplumsal yapı ile ilintisi ayrı bir değerlendirme konusu olmakla birlikte "Yaban Romanı"ndaki tasvirler ile "Köy Kanunu"nun halen yürürlükte olan maddeleri birlikte tetkik edildiğinde dönemin sosyal ve kültürel yansımaları ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Köy Kanunu, Kentleşme, Köy, Yaban

ABSTRACT

In Yakup Kadri Karaosmanoğlu's the Novel Yaban, the National Struggle Period is handled. Ahmet Celal, the protagonist of the novel, whose situation in village life is observed, is essentially an educated and educated person from Istanbul. In the work, the villagers see Ahmet Celal as a wild. Negative descriptions of the social life in the village are drawn through Ahmet Celal's narration. On the other hand, the public-intellectual disconnect is strongly emphasized. In the narrative in the work, the indifference and ignorance of the villagers to the current situation are criticized. As it is known, the author of the novel, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, went to Anatolia in real life in 1921 upon the call of the Ankara government.

Yakup Kadri served as a deputy between 1923-1934. He published Yaban in 1932 and tells the story before 1923 in the novel. Yakup Kadri was the deputy at the time the Village Law dated March 18, 1924 was adopted. In the first depictions of the village, unsanitary elements stand out. In this framework, it is possible to analyze the reflection of the deficiency (centered on sanitation) in the Village Law, which was seen in the village by the intellectuals of the period. While in the 13th article of the law, compulsory works are imposed on the villagers, in the 14th article, the works that are left to the wishes of the villagers are included. It is striking how important the issue of public works is with sanitation. The aforementioned law, which was enacted in a very early period for the Republican Period, is still in effect. The TBMM in 1924 attributed a special meaning to the villages as an integral part of this policy, beyond the urbanization policy or with a special point of view. Although the relationship of the legislation with the social structure is a separate subject of evaluation, the social and cultural reflections of the period emerge when the descriptions in the "The Novel Yaban" and the still in force articles of the "Village Law" are examined together.

Keywords: Village Law, Urbanization, Village, Yaban

ULUSLARARASI TELEKOMÜNİKASYON BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERİNİN VERİ MADENCİLİĞİ YÖNTEMLERİ İLE İNCELENMESİ VE TÜRKİYE'NİN TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDEKİ KONUMU

INVESTIGATION OF INTERNATIONAL TELECOMMUNICATION UNION MEMBER STATES WITH DATA MINING METHODS AND THE POSITION OF TURKEY IN TELECOMMUNICATIONS SECTOR

Gürkan KOLAYLI
Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı
Res. Asst. Dr., Trakya University, Keşan Yusuf Çapraz School of Applied Sciences, Department of Management Information Systems
ORCID ID: 0000-0002-4792-410X

Fatma LORCU
Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Anabilim Dalı
Prof. Dr., Trakya University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration
ORCID ID: 0000-0003-4361-8348

ÖZET

Telekomünikasyon sektörü, yaşamın her alanında kullanım imkânı olan, sürekli kendisini güncelleyen ve aynı zamanda diğer sektörler için bir alt yapı özelliği taşıyan bir sektördür. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (International Telecommunication Union-ITU), telekomünikasyon sektöründe Dünya'da öncü konumda olup araştırmada kullanılacak olan verinin toplanıp raporlandığı kurumdur. Veri madenciliği ise sahip olunan veri birikiminden anlamlı ve işe yarar bilgiler çıkarıp veriler içerisinde saklı kalmış gizli örüntüleri keşfederek karar alma aşamasına destek olmak için geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Yapılan çalışmanın amacı, ITU verilerinin veri madenciliği yöntemlerinden kümeleme analizi ile incelenmesi sonrası ülkelerin oluşturduğu kümelerin birbirleri ile kıyaslanması ve ülkelerin benzerlik ve farklılıklarının ortaya konmasıdır. Yapılan analizler sonucunda Türkiye'nin küme değerlerinin incelenmesi ve sahip olduğu güçlü ve zayıf noktaların belirlenerek telekomünikasyon sektöründe bulunduğu konumu da değerlendirilecektir. Covid pandemisinin ITU'nün 2021 ve 2022 yıllarına ait verilerini de olumsuz yönde etkilemesi sebebiyle çalışmada ITU'nün 2020 Temmuz ayına ait veriler kullanılarak analize dahil olacak ülkeler ve değişkenler belirlenmiştir. Kullanılacak raporlardaki

eksik veriler, k-en yakın komşu algoritması, yapay sinir ağları, karar ağacı ve lineer regresyon modellerinden yararlanılarak Rapidminer programında giderilmiş ve veriler analize uygun hale getirilmiştir. Toplam 122 ülke ve 55 değişkenden oluşan veri kümesine hem hiyerarşik hem de hiyerarşik olmayan kümeleme analizi yapılmış ve ülkeler k-ortalamalar kümeleme yöntemine göre beş kümede toplanmış ve Türkiye bu kümelerden ikinci kümede yer almıştır. Türkiye'nin telekomünikasyon açısından içinde bulunduğu küme ve diğer ülkelere kıyasla sahip olduğu düşük ve yüksek değerler ortaya konmuş olup mobil ve 3G kapsama alanları, internet kullanıcı oranı ve başarısız ve bölünen çağrı oranı değişkenleri için sahip olduğu değerleri güçlendirmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'nin yapacağı kapsama alanı ve servis hizmeti genişletmeleri ve altyapı desteği ile daha yüksek değerlere ulaşabileceği ve ekonominin itici gücü haline gelen telekomünikasyon sektöründe daha güçlü bir konuma gelerek diğer ülkeler ile yaşanan rekabette elini daha kuvvetli hale getirebileceği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Telekomünikasyon Sektörü, Veri Madenciliği, Kümeleme Analizi.

ABSTRACT

The telecommunication sector is a sector that can be used in all areas of life, constantly updating itself and at the same time being an infrastructure for other sectors. The International Telecommunication Union (ITU) is the leading institution in the world in the telcommunications sector and also where the data to be used in the research is collected and reported. Data mining is an approach developed to support the decision-making stage by extracting meaningful and useful information from the existing data and discovering the hidden patterns in the data. This research aims to compare the clusters formed by the countries after examining the ITU data with cluster analysis and to reveal the similarities and differences of the countries. As a result of the analysis, Turkey's position in the telecommunications sector will also be evaluated by examining the cluster values and determining its strong and weak points. Due to negative impact of Covid on the data of ITU for the years 2021 and 2022, the countries and variables that will be included in the analysis were determined by using the data of July 2020 of ITU in this research. Missing data which to be used in the reports were corrected in Rapidminer program by using, k-nn, artificial neural networks, decision tree and linear regression models and the data were made suitable for analysis. Both hierarchical and non-hierarchical clustering analyses were performed on the dataset consisting of a total of 122 countries and 55 variables and the number of clusters were determined as five according to the k-means clustering method and Turkey takes its place in the second cluster. Low and high values of Turkey compared to the cluster and other countries were revealed and it

was stated that it should strengthen its values for the variables of mobile and 3G coverage areas, internet user rate and unsuccessful and drop call rate. It has been stated that Turkey can reach higher values with the expansion of its coverage area, service and infrastructure support and become stronger in the telecommunications sector, which has become the driving force of the economy and make its hand stronger in the competition with other countries.

Keywords: Telecommunication Sector, Data Mining, Clustering Analysis.

ÜNİVERSİTEDE OKUYAN Z KUŞAĞININ DİN VE DİNDARLIK ALGISI: ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ•

THE PERCEPTION OF RELIGION AND RELIGIOSITY OF GENERATION Z STUDYING AT UNIVERSITY: THE CASE OF ULUDAĞ UNIVERSITY

Mehmet Zeki DUMAN
Prof. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü

ABSTRACT

In this presentation, the change in religion and religiosity in Turkey in general and the attitudes of university students about religious beliefs and worship in particular will be analyzed. To focus on the fact that Generation Z, which has been frequently raised in recent years in Turkey, both in academia and politics, as well as in the media and public opinion surveys, and which, according to some segments, will determine the fate of the future Turkey will form the main purpose of the presentation and reveal the characteristic features of this generation, their attitudes and behaviors towards religious beliefs and worships, and their perceptions of religiosity. This presentation, which aims to reveal how there has been a change in the perceptions of religion and religiosity of young people who constitute the most dynamic segment of today's digital society and social, political, economic and cultural reasons for this change and accordingly the following findings are obtained from a field study consisting of a sample of nearly five hundred students from Uludag University will be discussed: - regarding generation Z who are studying at the university whether, a) their religious faith is strong, b) weak in religious worship, d) moved away from formal and traditional religiosity, e) that they are inclined to an individual-subjective form of religiosity, f) they care about moral and ethical issues. g) they do not take piety as a measure in his private relationships, h) they consider honest, moral, just and free to be the greatest virtue, etc.-. Based on this framework, the presentation will also include the thesis that generation Z studying at university in Turkey is neither apolitical and religious as the right section claims, nor as revolutionary and secularist as the left section claims.

Keywords: University Youth, Generation Z, Digital Society, Religion and Religiosity, Uludag University.

• Bu çalışma, müellifi olduğum ve 2022 yılında Nobel yayınları tarafından basılan "Gençlerde Din ve Dindarlık: Z Kuşağı Örneği" başlıklı kitap çalışmasından üretilmiştir

ÖZET

Bu sunumda genelde Türkiye'de din ve dindarlıkta yaşanan değişim, özelde de üniversiteli gençlerin dini inanç ve ibadetlere ilişkin tutumları analiz edilecektir. Son yıllarda Türkiye'de gerek akademide ve siyasette gerekse medyada ve kamuoyu araştırmalarında sıkça gündeme gelen ve bazı kesimlere göre geleceğin Türkiye'sinin kaderini belirleyecek olan Z Kuşağı gerçeği üzerinde durmak, bu kuşağın karakteristik özelliklerini, dini inanç ve ibadetlere yönelik tutum ve davranışlarını ve dindarlık algılarını ortaya koymak, bu sunumun temel amacını oluşturacaktır. Günümüz dijital toplumunun en dinamik kesimini oluşturan gençlerin din ve dindarlık algılarında nasıl bir değişimin yaşandığını ve bu değişimin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel nedenlerini ortaya koymayı hedefleyen bu sunum, örneklemini, Uludağ Üniversitesinden beş yüze yakın öğrencinin oluşturduğu bir saha araştırmasından elde edilen şu bulgular, -üniversitede okuyan Z kuşağının; a) dini inancının güçlü olduğu, b) dini ibadetlerde zayıf kaldığı, d) formel ve geleneksel dindarlıktan uzaklaştığı, e) bireysel-öznel bir dindarlık biçimine yöneldiği, f) ahlaki ve etik konuları önemsediği, g) özel ilişkilerinde dindarlığı bir ölçü olarak almadığı, h) dürüst, ahlaklı adaletli ve özgür olmayı, en büyük erdem olarak gördüğü vb.- tartışılacaktır. Bu çerçeveden hareketle sunumda, Türkiye'de üniversitede okuyan Z kuşağının ne sağ kesimin iddia ettiği kadar apolitik ve dindar; ne de sol kesimin iddia ettiği kadar devrimci ve sekülarist olduğu tezine de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Gençliği, Z Kuşağı, Dijital Toplum, Din ve Dindarlık, Uludağ Üniversitesi.

GİRİŞ

Hiç şüphesiz gençlik, insan hayatının en güçlü ve en dinamik dönemini oluşturmaktadır. Bu dönemin ayırt edici özelliği, gençte birtakım fizyolojik ve psikolojik değişiklikler yanında umudun, heyecanın, dinamizmin ve geleceğe dair hayallerin çok yoğun bir biçimde yaşanmasıdır. Literatürde genellikle çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş evresi olarak da görülen gençlik, aynı zamanda insan hayatının en bunalımlı ve değişken dönemi olarak da kabul edilmektedir. Zira bu dönemde, bireydeki bedensel ve ruhsal değişim, duygusal ve bilişsel gelişim en üst düzeye çıkmakta; karakter, kimlik, kişilik ve benlik oluşumu tamamlanmaktadır. Aslında gençlik, yeni bir gelişim evresini yaşayan gencin maruz kaldığı değişimin ve bu değişimin neden olduğu bunalım ve krizin ortaya çıkmasını ifade etmektedir.

Bir değişim ve dönüşüm süreci olan gençlik, bireyin yeni ilişikler, alışkanlıklar, tutum ve davranışlar edinmeye ve anne-baba himayesinden çıkarak akran gruplarının ve sosyal çevrenin etkisinde hareket etmeye başlamasını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, bireyin sosyal ve psikolojik açıdan olgunlaşması, bağımsızlık ve özgürlük yanlısı bir tutum takınması ve toplumda kimlik ve şahsiyet edinme çabasına girmesidir. Zira bu dönem, yetişkinliğe giden yolda çok önemli bir bariyer oluşturmakta, gencin çoğu zaman altından kalkamadığı çok boyutlu ve karmaşık sorunlara neden olmaktadır. Fırtınalı ve stresli bir süreci ifade eden gençlik, aynı zamanda bireyde, duygu-durum, değer-ahlak ve tutum-davranış noktasında dramatik bir değişime de yol açmaktadır.

Günümüzde dünya nüfusunun %30'unu oluşturan gençlerin başta eğitim ve sağlık olmak üzere yoksulluk, işsizlik ve istihdam gibi bir dizi sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de yaşanmaktadır. Aslında gençlerin maruz kaldığı sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar, sadece genç bireyleri ve aileleri değil, aynı zamanda bir bütün olarak toplumu ve devleti de ilgilendirmektedir. Zira toplumun geleceği, ruhsal ve bedensel açıdan sağlıklı ve gelecek kaygısı taşımayan nesillerin yetişmesine bağlıdır. Nitekim gençlik sorunlarının, Türkiye'de olmasa bile devletler düzeyinde milli bir sorun olarak algılanmasının ve bu sorunların çözümü için bütçeden yüklü bir pay ayrılmasının temel nedeni de budur.

Hiç şüphesiz gençlerin yaşadığı sorunların önemli bir kısmını, dini konular oluşturmaktadır. Özellikle de bizim gibi modernleşen, kentlileşen, bireyselleşen, liberalleşen ve sekülerleşen toplumlarda din-devlet, din-toplum ve din-siyaset ilişkileri, toplumun büyük bir kesimini ama özellikle de hayata yeni adım atan gençleri fazlasıyla ilgilendirmektedir. Zira Türkiye'de din ve toplum ilişkileri, cumhuriyetin kuruluşuyla beraber "ilericilik-gericilik" ve "modernlik-muhafazakârlık" bağlamında tartışılmaya başlanmış ve bu tartışmalar genelde gençler özelde de okuyan gençler üzerinden hareketle yapılmaya çalışılmıştır. Bilindiği gibi Türkiye'de uzun yıllar yükseköğretim almak isteyen başörtülü öğrencilere üniversite kapıları kapalı kalmıştır.

Gençlerin dini konularda yaşamakta olduğu sorunların önemli bir kısmı, gençlik dediğimiz dönemin doğasından kaynaklanmaktadır. Çünkü gençlik, hem gencin dini konulara ilişkin hassasiyetinin ve merak duygusunun artmaya hem de bu konulara karşı eleştirel bir tutum takınmaya başladığı bir dönemdir. Gençlik dönemi, kimliğin şekillendiği bir dönem olduğu için de gençlerin çoğu çocukluktan itibaren aileden ve çevreden edindikleri ve öğrendikleri her şeyi sorgulamaya çalışmakta, özellikle de Allah'ın varlığı ve birliği, kader, kaza, cennet ve cehennem gibi dini konular, gençlerin en çok üzerinde durduğu ve cevaplarını aradığı konular olmaktadır.

Kim zaman dini konular, bir bunalım ve kriz halini yaşayan gençleri derin şüphelere sevk etmekte ve onları inanç ve inançsızlık noktasında bir tercihte bırakabilmektedir.

Din ve dindarlık konusu, gençlik döneminin en çok öne çıkan konularıdır. Zira yukarıda da vurgulandığı gibi çocukluktan yetişkinliğe giden yolda gencin yaşadığı bedensel ve ruhsal gerilimler, onu en çok zihinsel ve fikri açıdan yormaktadır. İçsel bunalıma eşlik eden duygusal gerilimler, gencin iç dünyasında birçok şeyi özellikle de aile, toplum, gelenek gibi somut; din, inanç, değer ve ahlak gibi soyut konuları sorgulamasına ve gencin hemen her şeyden şüphe duymasına neden olmaktadır. Gençler, teolojik konulara karşı daha hassas oldukları için bu konulara karşı daha eleştirel bir tutum takınmaktadırlar. Bu süreçte gençlerin doğru bir biçimde yönlendirilmesi ve dini şüphelerinin giderilmesi büyük önem arz etmektedir. Zira dini şüphelerin giderilmemesi, gençlerin hem dinden soğumalarına hem de dini konulara karşı önyargılı bir tutum takınmalarına neden olmaktadır.

Hiç şüphesiz ailenin, birçok konuda olduğu gibi gençlik dindarlığının oluşmasında da çok önemli bir yeri ve rolü bulunmaktadır. Oysa kökeni insanlık tarihine kadar uzanan bu kurum, günümüzde artık üyelerini bir arada tutma, psikolojik doyum sağlama, farklı kuşakları aynı çatı altında sevgi, saygı ve merhamet duygusu içinde bulundurma görevini ve daha da önemlisi çocuklarda ve gençlerde dini sosyalleşme işlevini ve sorumluluğunu yerine getirememektedir. Çünkü sosyalliğin yerine sanallığın, yüz yüze görüşmenin yerine uzaktan iletişimin egemen olmaya başladığı günümüz dijital dünyasında, genelde gençlerin özelde de Z Kuşağının geleneksel değerlerden uzaklaşması ve kendi kültürüne karşı yabancılaşması da kaçınılmaz olmaktadır.

Günümüzde interaktif erişimi sağlayan, uzağı yakına, zamanı an'a dönüştüren internet tabanlı iletişim ağları, Z Kuşağının yeni sosyalleşme biçimi olarak dikkat çekmektedir. Kişiyi içinde bulunduğu topluma ve toplumsal dünyaya bağlayan ve aynı zamanda ona bir kimlik ve kişilik sunan sosyalleşme süreci, dijital iletişimin öne çıkmasıyla beraber hem yapısal hem de kurumsal bir deformasyona uğramıştır. Sosyalleşme süreci, artık geleneksel dünyada olduğu gibi anne, baba ve akrabaların söz konusu olduğu birincil ve yüz yüze ilişkilerle gerçekleşmemektedir. Gencin yetişmesinde ailenin birincil kaynak olmaktan çıkarak yerini youtuberlara, sosyal medya fenomenlerine ve medyatik kişileri öne çıkan popüler kültüre bırakması, en başta gencin kültüründen, geleneğinden ve dini inançlarından uzaklaşmasına yol açarak ontolojik düzeyde bir kimlik krizinin yaşanmasına neden olmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışmada günümüz üniversite gençleri arasında genelde kitle iletişimin özelde de sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla berber popüler kültürün temel referans kaynağı haline gelmesinin gençlerin; a) dini inançlarını (itikatlarını) b) dini tutum ve davranışlarını ve c) dindarlık pratiklerini nasıl etkilediğine yönelik genel algıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle bu çalışmayla genel karakterleri; özgürlüklerine, bireyselliklerine, teknolojik yeniliklere ve tüketimciliğe düşkün, sadakat hisleri ve aile ilişkileri zayıf olan Z Kuşağının din algısı ve dindarlık pratikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırmanın önemi, toplumumuzun geleceği konumundaki gençlerimizin her geçen gün daha fazla maruz kaldıkları hatta kimi zaman gönüllü olarak katıldıkları Batı kültürünü ve bu kültürün dayattığı seküler yaşam biçimini neden benimsediklerini ama daha da önemlisi bu süreçte dini inanç, tutum ve davranışlarda nasıl bir değişim ve dönüşüm gözlendiğini ve bu değişim ve dönüşümün ardında/altında yatan toplumsal, ekonomik, ideolojik ve siyasal nedenlerin neler olduğunun anlaşılması çabasından kaynaklanmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN ÖZGÜN DEĞERİ

Genelde gençlerin özelde de literatürde 2000 yılından sonra doğan ve adına Z Kuşağı denilen kesimin dini inanç, tutum ve davranışlarının ele alındığı bu çalışma, kitle iletişimi, sosyal medyayı yaygın bir biçimde kullanan ve dolayısıyla popüler kültürün etkisinde kalan toplumumuzun geleceği konumundaki gençlerimizin sosyal profilleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma, Z Kuşağının din ve dindarlık algısını ortaya koyması yanında Türkiye'de bugüne kadar ihmal edilen ve hakkında yeterli çalışma yapılmayan genç kuşağın sorunlarının gündeme getirilmesi açısından da önemlidir. Bunun yanı sıra çalışmada, genç kuşağın başta aile ve akrabalık ilişkileri olmak üzere toplumsal değer ve normlara karşı tutumu, genelde kültürün özelde de dinin toplumsal ve sosyal yaşamdaki etkisi ve ağırlığı da ele alınmaya çalışılmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Bursa Uludağ Üniversitesinde okuyan 20 yaş ve üzerindeki tüm öğrencileri kapsamaktadır. Araştırmanın örneklemi, 2021 yılının Ekim ve Kasım aylarında Bursa Uludağ Üniversitesi yerleşkesinin değişik fakültelerinde okuyan beş yüze yakın öğrenciyle "basit tesadüfi örneklem" yoluyla yapılan anket sonuçları oluşturmaktadır. Çalışmada örneklem grubuna ait kişisel veriler ve bağımsız değişkenleri de içeren bir sosyo-ekonomik ve demografik tablo

çıkarılmış, ardından katılımcılara 35 sorudan oluşan bir anket formu yöneltilmiştir. Saha çalışmasından elde edilen veriler SPSS18 paket programında analiz edilmiştir.

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI

6.1. Araştırmaya Katılanların Dinin İnanç Boyutuyla İlgili Düşünceleri

Tablo.6.1.1. Araştırmaya Katılanların Allah'ın Varlığı ve Birliği Konusundaki Düşünceleri

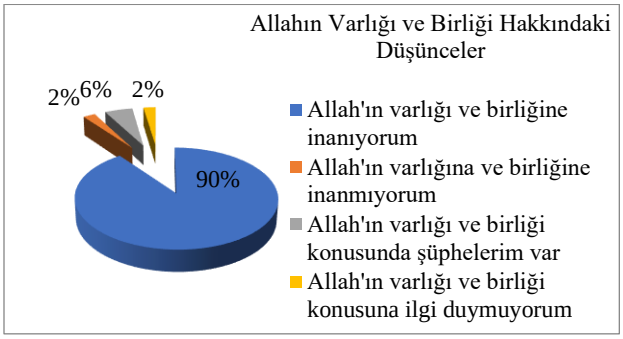

Tablo.6.1.2. Araştırmaya Katılanların Hz. Muhammed (s.a.v) Hakkındaki Düşünce.

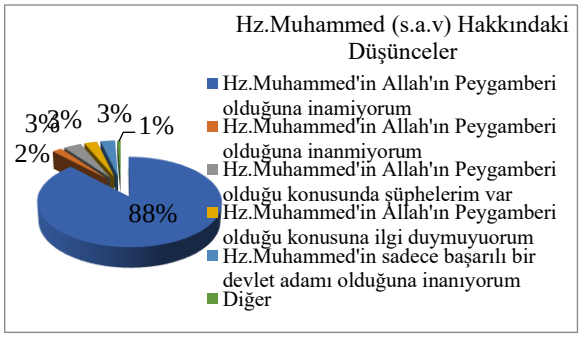

Tablo 1'de görüldüğü gibi katılımcıların; %90'ı "Allah'ın varlığı ve birliğine inandığını", %2'si inanmadığın; %6'sı, bu konuda şüphe duyduğunu, yine %2'si de bu konuya ilgi duymadığını belirtmiştir. Verilen cevaplar, katılımcıların büyük bir bölümünün Allah'ın varlığı ve birliğine inandıklarını göstermektedir. Tablo 2'de de katılımcıların %88'i, "Haz. Muhammed'in (s.a.v) peygamber olduğuna inandığını", %3'i, inanmadığını ya da şüphe duyduğunu; %2'lik bir kesim de bu konuya ilgi duymadığını veya peygamberin, Allah'ın elçisi olmaktan ziyade başarılı bir devlet adamı olarak gördüğünü belirtmiştir. Dolayısıyla araştırmaya dahil olan kitlenin %12'si Hazreti Muhammed'in peygamberliğini onaylamamaktadır. Genel ortalama içerisinde bu oran, çok olmamakla beraber, %12'lik bir kesimin bu yönde tavır sergilemiş olması da üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur.

Tablo.6.1.3. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerim Hakkındaki Düşünceleri

Tablo.6.1.4. Araştırmaya Katılanların Ahiret Günü Hakkındaki Düşünceleri

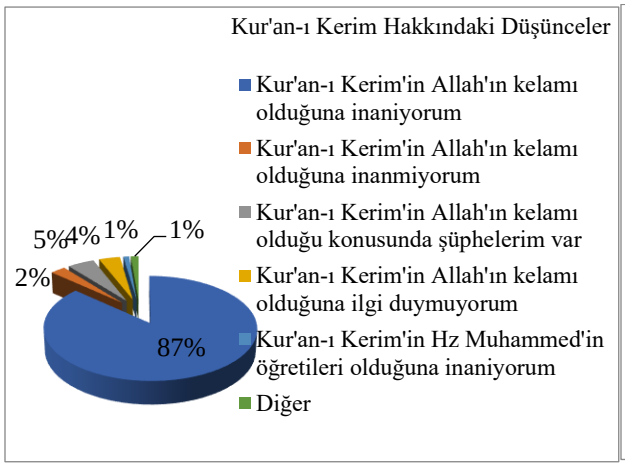

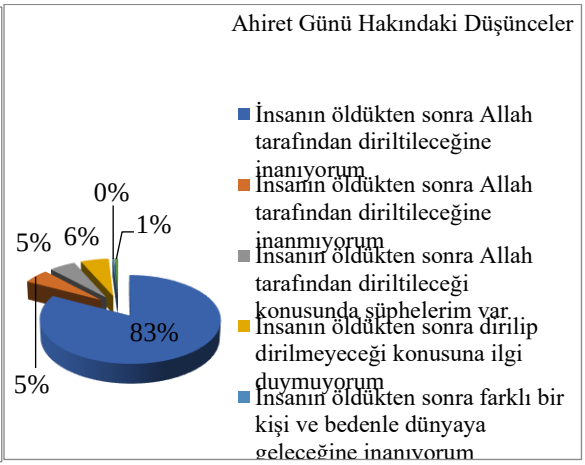

Tablo 3'te de görüldüğü üzere öğrencilerin büyük bir bölümü ki-bu %87'dir-Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olduğuna inandığını belirtmiş, %5'i, Kur'an-ın kutsal bir kitap olduğu ve dolayısıyla da Allah'ın kelamı (sözü) olduğu konusunda şüphesinin bulunduğunu, %4'ü, Kur'an konusuna ilgi duymadığını, %2'si, Kur'an-ın Allah'ın kelamı olduğuna inanmadığını ve %1'i de bu soruya cevap vermemiştir. Gençlerde Kur'an'ın Allah'tan geldiğine ve onun kelamı olduğuna yönelik büyük bir inanç bulunduğunu, ancak aksi düşüncede olanların oranının da az olmadığını belirtmek gerekir. Araştırmaya dahil olup sorulara cevap verenlerin büyük bir bölümü ki, -bu %83'tür-insanların öldükten sonra Allah tarafından diriltileceğine inandıklarını; %6'sının, insanın öldükten sonra dirilip dirilemeyeceği konusuna ilgi duymadığını, %5'in insanın öldükten sonra Allah tarafından diriltileceği konusunda şüphesinin olduğunu belirtmiştir.

Yine %5'inin insanın öldükten sonra Allah tarafından diriltileceğine inanmadıklarını, %1'nin de insanın öldükten sonra farklı bir bedenle (reenkarnasyon) dünyaya geleceğine inandığını belirtmiştir. Veriler, bize gençlerin çok büyük bir bölümünün ahiret günü ve hayatına inandığını göstermekle beraber %17 gibi çok da az olmayan bir oranın da bu konuda aksi bir eğilim içerisinde olduğunu göstermektedir. Ahiret hayatına olan inanç konusu son yıllarda özellikle basın yayın ve medya eliyle sıkça gündeme getirildiğini ki, İslam bilginlerinin çoğu tarafından reddedilmesine rağmen reenkarnasyon konusunun sıkça işlendiğini hatırlatmakta yarar vardır. Burada Budizm ve Hinduizm gibi Doğu Asya kültürlerinde baskın olan reenkarnasyon konusunun yine popüler bir inanç biçimi olarak sıkça gündeme getirildiğini ve toplumun bazı kesimleri tarafından sahiplenilmeye veya en azından savunulmaya çalışıldığını da hatırlatmakta yarar var.

Tablo.6.1.5. Araştırmaya Katılanların Meleklerin Kaza, Varlığı Hakkındaki Düşünceleri

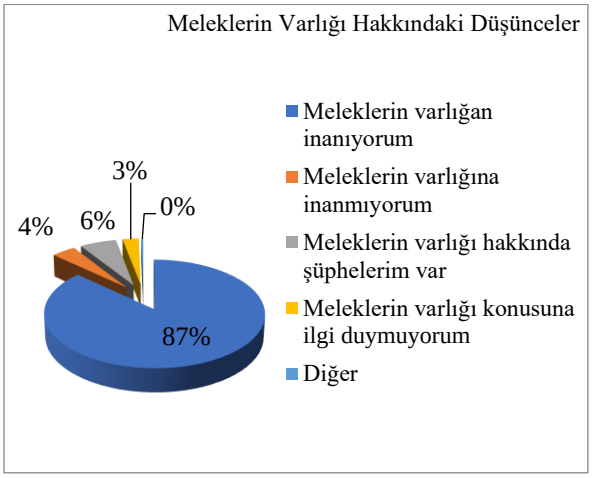

Tablo. 6.1.6. Araştırmaya Katılanların Kader, Hayır ve Şer Hakkındaki Düşünceleri

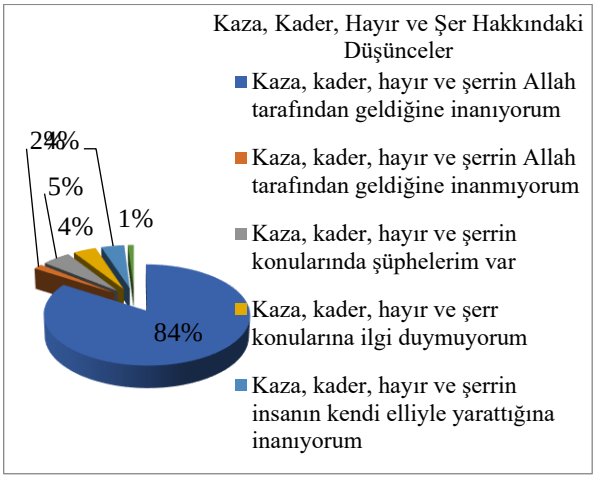

Dinin inanç boyutuyla ilgili sorulardan biri de meleklere olan iman konusudur. Zira meleklere iman, İslam'ın inanç esaslarında biridir ve her Müslümanın inanması gereken bir ilkedir. Grafikte de görüldüğü üzere aslında dini inanç ve iman konusunda öğrencilerin genel tutumu burada da sürmektedir. Yani araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir bölümü ki, -bu %87'dir- meleklerin varlığına inandığını belirtmişken; %6'sı, meleklerin varlığı hakkında şüphesinin bulunduğunu, %4'ünün, meleklerin varlığına inanmadığını ve %3'ünün de meleklerin varlığı konusuna ilgi duymadığını belirtmiştir. Bu veriler, araştırmaya katılanların İslam'ın en önemi inanç esaslarından biri olan imanın şartlarını çoğunlukla kabul ettiğini göstermektedir.

Hiç şüphesiz kaza, kader, hayır ve şer konusu hem semavi dinlerin hem de İslam'ın en çok üzerinde durduğu iman esaslarından biridir. İmanın diğer şartlarından farklı olarak bu konular, İslam alimleri tarafından da tartışılmıştır. Akaidin en önemli konusu olarak karşımıza çıkan bu konunun gençlerin nasıl gördüğüne ve konuyla ilgili tutumlarının ne olduğuna bakıldığında, daha önceki sorulara yönelik tavrın burada da sürdürüldüğünü görüyoruz. Yani araştırmaya dahil olanların çoğu ki, -bu %84'e tekabül etmektedir- söz konusu kaza, kader, hayır ve şerrin Allah tarafından geldiğine inandığını, %5'i, kaza, kader, hayır ve şer konusunda şüphesinin bulunduğunu, %4'ü, kaza, kader, hayır ve şerrin Allah tarafından geldiği konusuna ilgi duymadığını, yine %4'ü kaza, kader, hayır ve şerrin insanın kendi eliyle yarattığına inandığını ve %2'lik bir kesim de kaza, kader, hayır ve şerrin Allah tarafından geldiğine inanmadığını belirtmiştir.

6.2. Araştırmaya Katılanların Dinin İbadet Boyutuyla İlgili Düşünceleri

Tablo.6.2.1. Araştırmaya Katılanların Namaz Kılma ile İlgili Durumları

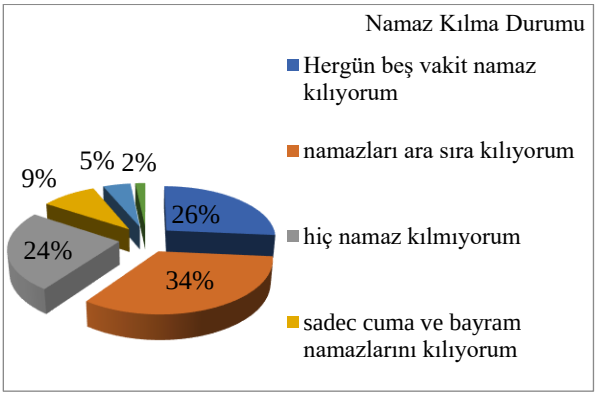

Tablo.6.2.2. Araştırmaya Katılanların Oruç Tutma ile İlgili Tutum ve Davranışları

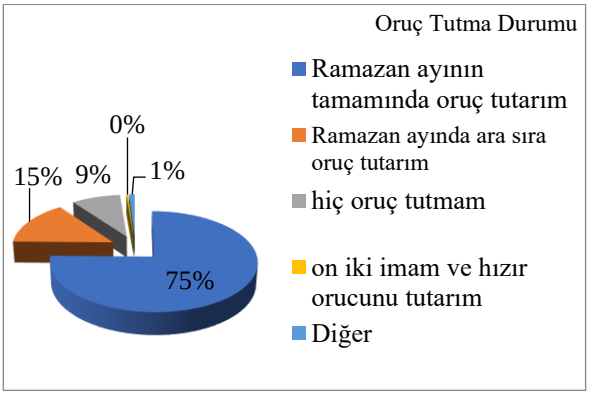

Namaz kılma durumuyla ilgili sorulan sorulara katılımcıların %34'ü "namazları ara sıra kılıyorum", %26'sı "her gün beş vakit namaz kılıyorum", %24'ü "hiç namaz kılmıyorum", %9'u "sadece cuma ve bayram namazlarını kılıyorum", %5'i "bulunduğum ortama göre namaz kılıyor veya kılmıyorum" demiş ve %2'si de konuyla ilgili görüş belirtmekten sakınmıştır. Veriler, neredeyse her üç öğrenciden birinin sürekli olmasa da namaz ibadetini ifa etmeye çalıştığı görülüyor. Bu oranlar, kimi zaman medya tarafından kimi zaman da bazı kamuoyu araştırmalarında gençlere yönelik ortaya atılan bazı görüşleri özellikle de Z kuşağı hakkında iddia edilen bazı tezleri de çürütmektedir. Bilindiği gibi son yıllarda bazı kamuoyu araştırmaları, Z kuşağının kültürel bir yozlaşma içerisine girdiğine, geleneksel ve toplumsal değerlerimizden ve dini inançlarımızdan koptuğuna, özellikle de orta öğretim okullarında okumakta olan bazı gençlerin ateizme veya deizme kaydığına dair haberlerle gündeme gelmişlerdir.

Oysa bu araştırma özelinde baktığımızda yukarıda söz konusu edilen tezlerin hem ne kadar yetersiz ve yanlış olduğunu hem de Z kuşağının aslında sadece dinin inanç boyutuyla değil ibadet boyutuyla da dini değerlere ve ibadetlere uzak kalmadığını ve bu kuşağın gündelik yaşamlarında dini vecibeleri yerine getirmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Bunun yanında gençlerin oruç tutma durumlarına/sıklığına bakıldığında, araştırmaya dahil olanların %75'inin "ramazan ayının tamamında oruç tuttuklarını", %15'inin "ramazan ayında ara sıra oruç tuttuklarını", %9'unun "hiç oruç tutmadıklarını" ve %1'inin de "on iki imam ve Hızır orucunu tuttuğunu" belirtmişlerdir. Bu oranlar, aslında bir önceki namaz sorularına verilen cevaplarla da benzerlik göstermektedir. Hatta

ara sıra oruç tutanları da eklediğimizde öğrencilerin neredeyse %90'ının oruç ibadetini bir şekilde yerine getirdiğini, ramazan ayında oruç tutmaya çalıştığını göstermektedir.

Tablo.6.2.3. Araştırmaya Katılanların Hac ile İlgili Tutum ve Davranışları

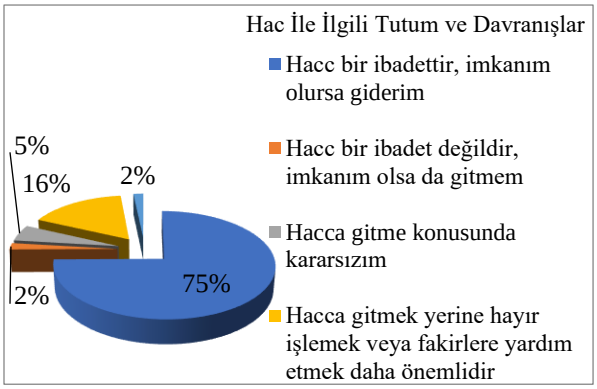

Tablo.6.2.4. Araştırmaya Katılanların Zekât ile İlgili Tutum ve Davranışları

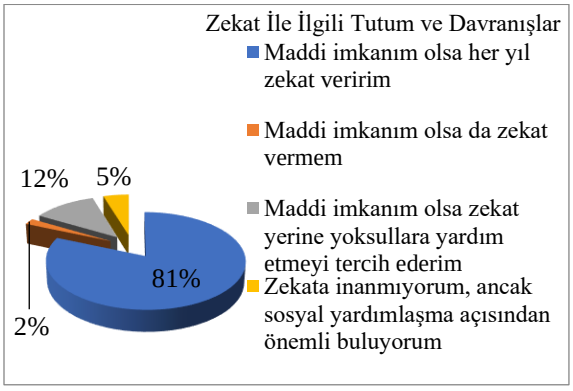

Katılımcıların hac farizası konusunda özel bir hassasiyete sahip olduğunu grafikteki verilerden rahatlıkla çıkarabiliriz. Çünkü öğrencilerin %75'i ki-bu genel ortama içerisinden oldukça yüksek bir orandır- haccı bir ibadet olarak görmekte ve imkânı olduğu takdirde de hacca gitmek istediği belirtmektedir. Öğrencilerin %16'sı ise ki, -bu da genel ortalama içerisinde çok düşük bir oran değildir- haccın İslam'ın temel esaslarından biri olduğuna inanmakla beraber bu ibadetin yapılması yerine hayır işlerinin veya fakirlere yardım etmenin daha önemli olduğuna inanmaktadırlar. Katılımcıların %5'i de imkânı olsa bile hacca gitme konusunda kararsız olduğunu beyan etmiştir. Hac farizasını bir ibadet olarak görmediği gibi imkânı olsa bile hacca gitmek istemediğini belirtenlerin oranı %2'dir. Yine katılımcıların %2'si de bu konuyla ilgili görüş beyan etmek istememiştir.

Aslında yapılan gözlemler ve görüşmeler sırasında öğrencilerin kimi zaman satır aralarında hacca yönelik tutumlarında popüler kültürün, toplumsal alanda genel bir kanaate dönüşen fikirlerin ki-

bu fikir hacca gitmenin aslında Arapların zenginleşmesine katkı sağladığı, toplumsal açıdan bir karşılığının, yararının bulunmadığı, dolayısıyla bu ibadet için yapılacak harcamaların yoksullara yapılmasının daha hayırlı olacağı zannına, önyargısına dayanmaktadır- etkisinde olduğu görülmüştür. Zira kendilerine hacca gitmek ile hayır işlemek arasında bir neden sonuç ilişkisinin bulunmadığı hatırlatıldığında öğrencilerin büyük çoğunluğu buna da ya cevap veremedikleri ya da sessiz kaldıkları görülmüştür. Dolayısıyla hacca gitme konusu toplumun belli başlı kesiminde olduğu gibi genç kuşaklar arasında da tartışılmakta olduğu gerçeği, bu araştırmayla da ortaya konulmuş bulunmaktadır.

Araştırma kapsamındaki Z kuşağının %81'i ki- bu oldukça yüksek bir orandır- zekât verme konusunda gönüllü olduğu ve imkânı olduğu takdirde her yıl düzenli olarak yoksullara zekatını vereceğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %12'si ise maddi imkânı olması takdirde zekât vermek yerine yoksullara yardım etmeyi tercih edeceğini, %5'i, zekâta inanmadığını, ancak sosyal yardımlaşma açısında önemli bulduğunu ve %2'si de maddi imkânı olsa bile zekât vermeyeceğini zira buna inanmadığını belirtmiştir. Gençlerin zekât ile ilgili tutum ve davranışlarına bakıldığında çoğunluğunun tıpkı diğer ibadetlerde olduğu gibi bu konuda da hassas olduklarını, yani maddi gücü yeterli olması halinde üzerlerine düşen miktarda zekâtı vereceklerini belirtmeleri önemlidir. Ancak burada da dikkatimizi çeken bir husus daha var, o da tıpkı hac ibadetinde olduğu gibi zekât vermek yerine yoksullara yardım etmenin daha önemli olduğunu düşünen %12'lik bir kitlenin olmasıdır.

Tablo.6.2.5. Araştırmaya Katılanların Kurban İle İlgili Tutum ve Davranışları

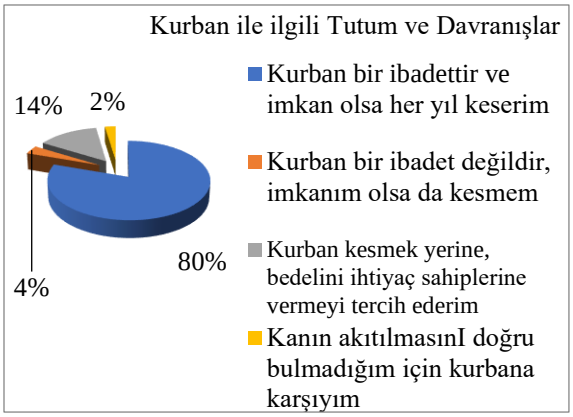

Tablo.6.2.6. Araştırmaya Katılanların Eş Seçiminde Dikkat Ettikleri Hususlar

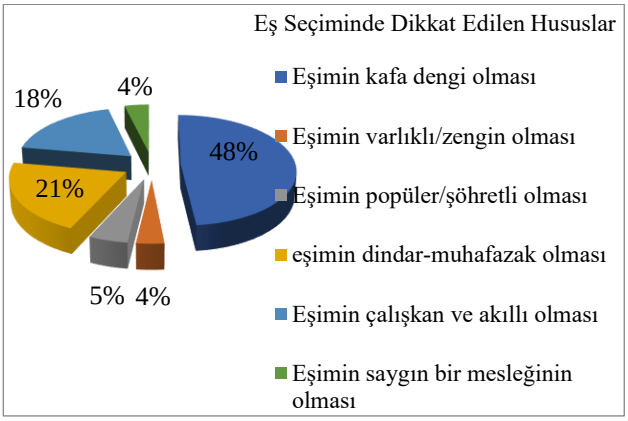

Araştırmada üniversiteli Z Kuşağının kurban ile ilgili tutumunun diğer ibadetlerle, -namaz, oruç, hac ve zekât ile- benzerlik gösterdiği, gençlerin büyük bir bölümünün (%80) kurbanı bir ibadet olarak gördüğü ve hac farizasında olduğu gibi burada da imkân olması halinde her yıl düzenli olarak kurbanını keseceğini beyan eden büyük bir kitlenin bulunduğunu belirtmek gerekir. Buna karşılık katılımcıların %14'ü kurban kesmek yerine, bedelini ihtiyaç sahiplerine vermeyi tercih ettiğini, %4'ünün kurbanı bir ibadet olarak görmediği ve imkânı olsa bile kesmek istemediği, %2'lik ise kanın akıtılmasını doğru bulmadığı için kurbana karşı olduğunu belirtmiştir.

Bunun yanı sıra eş seçiminde öğrencilerin %48'i "eşimin kafa dengi olması", %21'i "eşimin dindar-muhafazakâr olması", %18'i "eşimin çalışkan ve akıllı olması", %5'i "eşimin popüler/şöhretli biri olması", %4'ü "eşimin saygın bir mesleğinin olması" ve yine %4'ü "eşimin varlıklı/zengin biri olması" seçeneğini işaretlemişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerin eş seçiminde önceliklerinin dindarlık olmaması ilginç bir sonuç olarak görülebilir. Zira öğrencilerin neredeyse yarısı bu konuda ilk tercihlerinin evlenilecek eşin kafa dengi olmasını arzı ettiklerini belirtmişlerdir. Buradaki kafa dengi tabiri, aynı dünya görüşüne, yaşam biçimine sahip olmak anlamında kullanılmıştır. Eş seçiminde muhafazakâr-dindar seçeneğini öne çıkaranların oranının %21 olması, araştırmanı genel seyri ve bu ana kadar ortaya çıkan genel tablo açısından son derece farklı bir durumun varlığını gösteriyor.

Zira araştırma boyunca öğrenci kitlesinin büyük bir bölümünde dindarlık eğilimlerinin baskın olduğunu görmemize karşın, bu soruda söz konusu eğilimin ilk sıralar yerine alt sıralara düştüğünü görüyoruz. Ancak bu durumu şu şekilde izah etmek mümkün olabilir. Grafikte öğrencilerin neredeyse yarısının eş seçiminde kafa dengi seçeneğini ilk sırada işaretlediğini gördük. Yukarıda da belirtildiği gibi şayet biz, "kafa dengi" tabirini, bireylerin benzer dünya görüşüne sahip olması şeklinde değerlendirirsek, o zaman dindar olan bir öğrencinin eş seçiminde ilk tercihini kafa dengi seçeneğinden yana kullanması demek, aslında dindar bir eş istediğini beyan etmek demektir. Bu açıklama, her ne kadar zorlama bir okuma gibi görünse de aslında buradan bu anlamı çıkarmak mümkündür.

Tablo.6.2.7. Araştırmaya Katılanların En Hayatlarında çok Önem Verdikleri Değerler

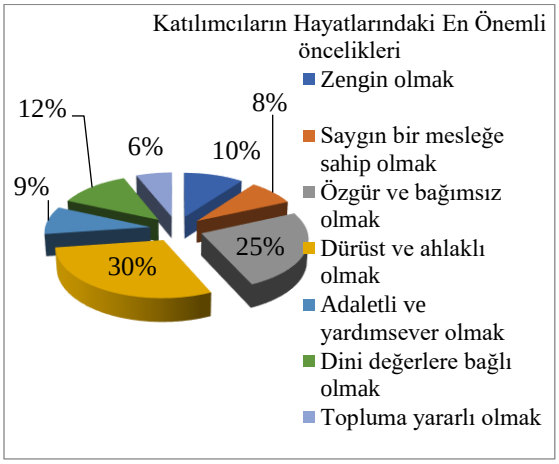

Tablo.6.2.8. Araştırmaya Katılanların Yaşamaların Rol Model Olarak Kimleri Aldıkları

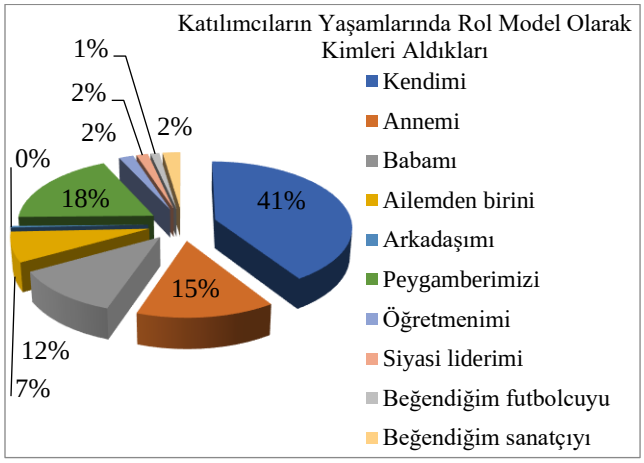

Grafikte, hayatınızda en önemli-öncelikli değer hangisidir sorusuna öğrencilerin %30'u "Dürüst ve ahlâklı olmak", %25'i "özgür ve bağımsız olmak", %12'si, "Dini değerlere bağlı olmak", %10'u "Zengin olmak", %9'u "Adaletli ve yardımsever olmak", %8'i "Saygın bir mesleğe sahip olmak" ve %6'sı da "Topluma yararlı olmak" cevabını vermişlerdir. Bu cevaplarda, araştırma örneklemindeki öğrencilerin neredeyse üçte birinin yaşamlarında en çok ihtiyaç duyduklarına inandıkları dürüstlük ve ahlaklı olmayı ilk seçenek olarak işaretlemiş olmalarıdır çok önemlidir. Zira gençlerin dürüst ve ahlaklı olmayı öncelikli değer olarak yaşamlarında görmek istemeleri, aynı zamanda bu konuda büyük bir sorunun olduğuna inandıklarını da gösteriyor. Bu durum, bize araştırma kapsamında gençlerinin dürüst ve ahlaklı olmakla dini değerlere bağlı olmayı birbirinden ayırdıklarını ve dini değerlere bağlı olmanın önemine inanmalarına karşın dürüst ve ahlaklı olmayı daha çok benimsediklerini gösteriyor.

Katılımcıların yaşamlarında rol model olarak kimleri aldıkları sorusuna cevap verenlerin %41'i yaşamlarında en çok rol model aldıkları kişinin "kendileri" olduğunu beyan etmişlerdir. Bunu %18 ile "peygamberimiz", %15 ile "Annem", %12 ile "babam", %7 ile "Ailemden biri", %2 ile "Beğendiğim sanatçı," %2 ile "Siyasi liderim" yine %2 ile "Öğretmenim" ve %1 ile "beğendiğim futbolcu" seçeneği takip etmiştir. Neredeyse her üç katılımcıdan birinin yaşamında rol model olarak hiç kimseyi görmeyip sadece kendisini gördüğünü söylemesi, üzerinde dikkatle durulması ve düşünülmesi gereken bir husustur. Zira daha önceden de belirtildiği gibi bu araştırma boyunca

ve şu ana kadar muhafazakâr bir kimlik ortaya koyan gençlerin yaşamlarında rol model olarak peygamberlerini değil de kendilerini göstermiş olmaları ilginç bir ruh haline sahip olduklarını gösteriyor.

Bu durumu şu şekilde de okumak veya en azından değerlendirmek mümkün olabilir. Bilindiği gibi toplumun, geleneğin, cemaatin ve dolayısıyla geleneksel ve dinsel değerlerin irtifa kaybettiği, buna karşılık liberal ideolojinin yere göğe sığdıramadığı bireyciliğin, bireyselliğin ve egoizmin tavan yaptığı bir kültürel amorf içerisinde yaşamaktayız. Bireysel özgürlüğün ve aklın yüceltilmekle kalınmayıp aynı zamanda kutsallaştırıldığı bu çağda herkes gibi genç nesillerin de bu ideolojik felsefeden etkilenmemesi düşünülemez. Aynı şekilde hazzın ve hızın baskın olduğu bu zamansal dilimde gençlerin popüler ve kitle kültürü tarafından kuşatıldığı gereceğini de dikkate aldığımızda, gençlerin adeta narsist bir kişilik gösterircesine neden yaşamlarında hiç kimseyi değil de kendilerini hayatın merkezine koyduklarını, kendilerinden başka kimseyi düşünmediklerini ve dolayısıyla da kendilerini herkesten daha üstün gördüklerini anlayabiliriz. Kişinin neden annesini, babasını veya inandığı dinin peygamberini değil de bizzat kendisini rol model olarak seçtiğini sadece kendini beğenmişlikle açıklayabileceğimiz bir durum değildir. Gençlerde tıbbi açıdan daha çok narsistik kişilik bozukluğu olarak değerlendirilebilecek olan bu durumu sadece modern çağın egoizmi ve narsizmi öne çıkaran kültürel pratiklerle açıklayamayız. Bu tutumun altında yatan psikolojik ve sosyal nedenlerin de daha iyi analiz edilmesi gerekmektedir

Tablo.6.2.9. Katılımcıların Evlenecek Kişinin Müslüman olup olmaması Hakkındaki Düşünceleri

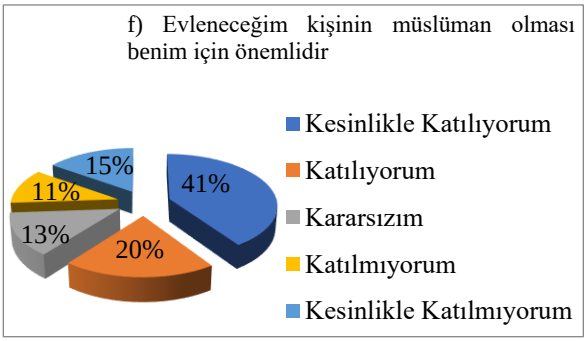

Tablo.6.2.10. Katılımcıların Dini Eğitim Alıp Almaması Düşünceleri

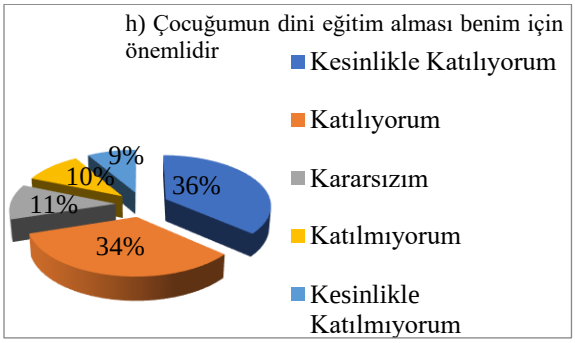

Gençlerin din ve dindarlık algılarını ölçmeye dönük sorduğumuz bir diğer soru da evliliğe yönelik olmuştur. Bu bağlamda öğrencilere "Evleneceğim kişinin Müslüman olması benim için önemlidir" yargısına öğrencilerin %61'nin katıldığını, %13'ünün bu konuda kararsız olduğunu ve %26'lık bir kesimin de buna katılmadığını görüyoruz. Anket sorularından biri olan "çocuğumun dini eğitim alması benim için önemlidir" yargısına katılanların oranı %70 iken, kararsız olanların oranı %11 ve bu yargıya katılmadığını beyan edenlerin oranı da %19'dur. Çocuklarının dini eğitim almasını önemseyenlerin bir hayli yüksek olması, daha önce bu türden sorulara verilen cevapları desteklemektedir.

Tablo.6.2.11. Katılımcıların Kumar ve Şans Oyunları Alkol Hakkındaki Düşünceleri

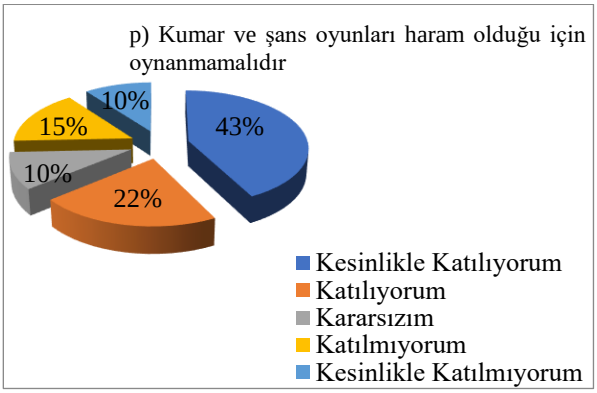

Tablo.6.2.12. Katılımcıların İçki ve Hakkındaki Düşünceleri

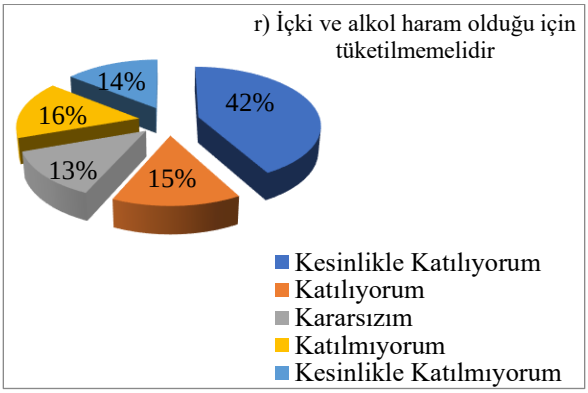

Katılımcıların dini ve dindarlık algısını ortaya koyan en önemli göstergelerden biri de kumar ve şans oyunları gibi dinen de haram olduğunu bildiğimiz konularda takındıkları tutumlardır. Nitekim araştırmada öğrencilere "Kumar ve şans oyunları haram olduğu için oynanmamalıdır" yargısı yöneltilmiş ve öğrencilerin bu konudaki genel tutumlarının hangi yönde olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmada kumar ve şans gibi oyunların dini açıdan helal olmadığı için oynanması doğru değildir yargısına katılanların oranı %65 iken, bu konuda kararsız olduğunu beyan edenlerin oranı %10 ve bu yargıya katılmadığını dile getirenlerin oranı ise %25 çıkmıştır. Öğrencilerin benzer bir tutumu, içki ve alkol konusunda da ortaya çıkmıştır.

Nitekim araştırmada öğrencilere "İçki ve alkol haram olduğu için tüketilmemelidir" yargısı yöneltilmiş ve bu yargıya öğrencilerin %57'si katılırken, %13'ü bu konuda kararsız kalmış ve geride kalan %30'u da bu yargıya katılmadığını ifade etmiştir. Burada ilginç bir durum ortaya

çıkmıştır. Şöyle ki öğrencilerin çoğu birçok konuda dini naslar ve normlar bağlamında bir tutum ve düşünceye sahipken bir kısım öğrencilerin bazı konularda söz konusu nasların ve normların tam aksi yönde bir düşünceye sahip oldukları görülmüştür. Örneğin kürtaj, kumar, şans oyunları, içki ve alkol konuları bu hususların başında gelmektedir. İslam dininde haram olduğu bilinmesine rağmen bu hususlarda aksi yönde düşünenlerin oranı da bir hayli yüksektir. Bu durumu nasıl görmek, anlamak ve okumak gerekir? Bunlar üzerinde düşünülmesi gereken konulardır. Örneğin kendisini dindar olarak gören bir öğrencinin içki ve alkol tüketimini normal karşılamasını veya bu konuda nasların aleyhinde bir tutum sergilemesini nasıl görmek gerekir?

Tablo.6.2.13. Katılımcıların Eşcinsellik ve Lezbiyenlik Hakkındaki Düşünceleri

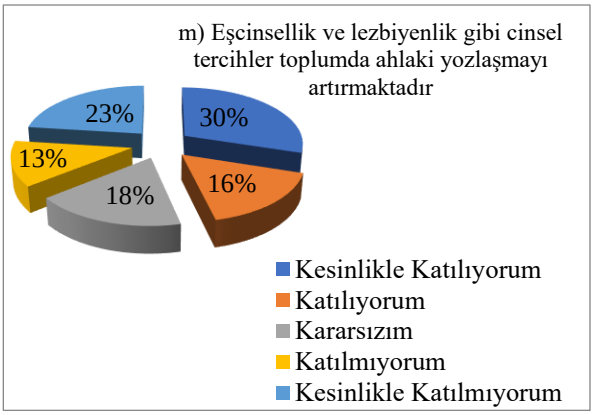

Tablo.6.2.14. Katılımcıların Kürtaj Hakkındaki Düşünceleri

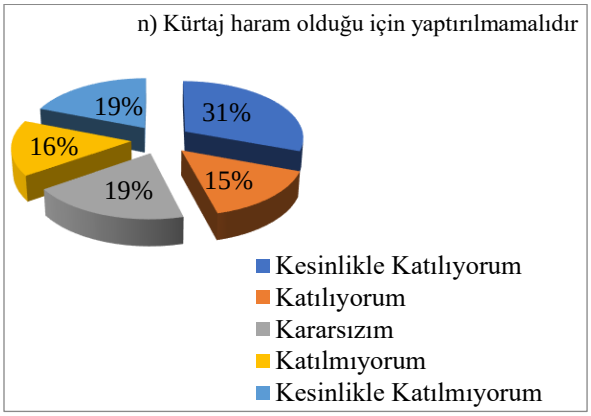

Araştırmada "Eşcinsellik ve lezbiyenlik gibi cinsel tercihler toplumda ahlaki yozlaşmayı artırmaktadır" yargısına öğrencilerin %46'sının katıldığı, %18'inin bu konuda kararsız olduğu ve %36'sının de bu yargıya katılmadığı görülmektedir. Kararsızları da eklediğimizde eşcinsellik veya lezbiyenlik gibi farklı cinsel eğilimlerin her geçen gün kamusallaşmasının toplumsal ve ahlaki açıdan bir yozlaşmanın göstergesi olduğunu düşünenlerin oranı nerdeyse yüzde elli civarında çıkmaktadır. Öğrencilerin yarısı bu durumu bir yozlaşmanın ve toplumsal açıdan ahlaki çürümenin göstergesi olarak görürken, diğer yarısı bu görüşe katılmamakta ve söz konusu durumu modernleşmenin doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olarak görmektedir. Araştırmada "kürtaj haram olduğu için yaptırılmamalıdır" yargısına öğrencilerin %46'sının olumlu baktığı, %19'unun kararsız kaldığı ve %35'inin de bu yargıya katılmadığı görülmektedir. Araştırma içindeki örneklemin neredeyse yarısının kürtajı dinen haram bulduğu için yaptırılmasını doğru bulmaması

önemli olmakla beraber kararsızları da eklediğimizde yaklaşık %49'unun da bunun aksi görüşte olması daha da önemlidir. Gerçekten de kürtajın dinen yasak olmasına karşın söz konusu araştırma kapsamındaki gençlerin bu konuda aksi bir görüşte bulunmaları üzerinde düşünmekte yarar var.

Tablo.6.2.15. Katılımcıların Faiz Hakkındaki Düşünceleri

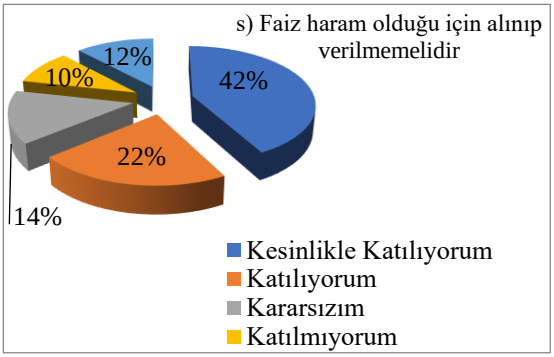

Tablo.6.2.16. Katılımcıların Evlilik Öncesi Cinsel Birliktelik Hakkındaki Düşünceleri

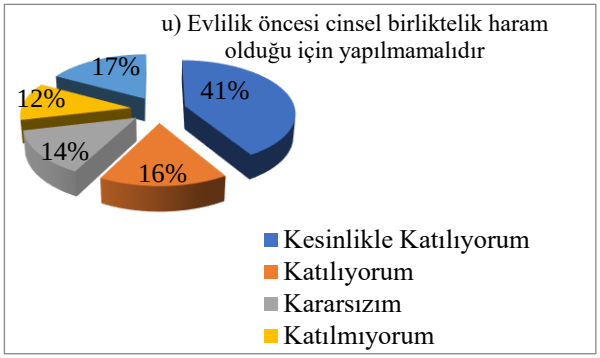

Araştırmada "Faiz haram olduğu için alınıp verilmemelidir" yargısına öğrencilerin %64'ü katılırken, %14'ü kararsız kalmış ve %22'si de bu yargıya katılmadığını beyan etmiştir. Faizin haram olduğuna dair birçok ayet söz konusu iken araştırmaya dahil olan öğrencilerin neredeyse dörtte biri bu görüşe katılmadığını beyan etmesi düşündürücüdür. Araştırmada öğrencilerin %57'si "Evlilik öncesi cinsel birliktelik haram olduğu için yapılmamalıdır" yargısına katıldığını, %14'u bu konuda kesin bir düşünceye sahip olmadığı için kararsız olduğunu ve %29'u da evlilik öncesi birlikteliğin haram olduğu için yapılmamalıdır yargısına katılmadığını ifade etmiştir.

Tablo-1. Z Kuşağında "Mezun Olunan Lise" ile "Allah'ın Varlığı ve Birliği Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?" Değişkeninin Oransal Dağılımı ve Bu Oransal Dağılımın İstatistiksel Analizi

Allah'ın Varlığı ve Birliği Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?								Total
			Allah'ın varlığı ve birliğine	Allah'ın varlığına ve	Allah'ın varlığı ve birliği	Allah'ın varlığı ve birliği	Diğer	
Mezun Olunan Lise	Fen Lisesi	Sayı	12	0	1	0	0	13
		Yüzde	92,3%	,0%	7,7%	,0%	,0%	100,0%
	Anadolu Lisesi	Sayı	144	6	11	3	1	165
		Yüzde	87,3%	3,6%	6,7%	1,8%	,6%	100,0%
	Meslek Lisesi (Ticaret, Endüstri, Spor, Güzel San.)	Sayı	79	0	3	2	1	85
		Yüzde	92,9%	,0%	3,5%	2,4%	1,2 %	100,0%
	İmam Hatip Lisesi	Sayı	26	1	1	2	0	30
		Yüzde	**86,7%**	3,3%	3,3%	6,7%	,0%	100,0%
	Açık Öğretim Lisesi	Sayı	3	0	0	0	0	3
		Yüzde	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%

Araştırma örnekleminde yer alan üniversiteli Z kuşağının mezun olduğu lise türü ile dini inancın en temel ilkesini oluşturan Allah'ın varlığı ve birliğine iman arasında nasıl bir ilişkinin olduğuna yönelik ortaya çıkan yüzdelik dilimlerin birbirine yakın oldukları görülmektedir. Örneğin Fen lisesinden mezun olup "Allah'ın varlığı ve birliğine inanıyorum" seçeneğini işaretleyenlerin oranı

%92,3, Anadolu Lisesinden mezun olanların oranı %87,3, Meslek Liselerinden mezun olanların oranı %92,9, İmam-Hatip Lisesinden mezun olanların oranı %86,7 ve Açık öğretim Lisesinden mezun olanların oranı da %100 çıkmıştır. Allah'ın varlığı ve birliğine inanmadığını söyleyenlerin mezun oldukları liselere bakıldığında ilk sırada %3,6 ile Anadolu Lisesi, ikinci sırada ise İmam-Hatip lisesi gelmektedir. Tabloya genel bir açıdan bakıldığında en çok öne çıkan husus, Allah'ın varlığı ve birliği konusuna ilgi duymuyorum diyen öğrencilerin en çok imam-hatip liselerinden mezun olmalarıdır. Nitekim tabloda da görüldüğü üzere bu konuda ilk sırayı %6,7 ile imam-hatip lisesi, ikincisi sırada ise 2,4 ile Meslek liseleri ve üçüncü sırada da %1,8 ile Anadolu liseleri gelmektedir. İlginç bir veri de Allah'ın varlığı ve birliğine inandığını söyleyen öğrencilerin din eğitimiyle öne çıkan imam-hatip liselerinden değil de Fen ve diğer meslek liselerinden mezun olmuş olmalarıdır.

Tablo-2. Z Kuşağında "Mezun Olunan Lise" ile "Namaz Kılma ile İlgili Durumunuz Aşağıdakilerden Hangisine Uymaktadır?" Değişkeninin Oransal Dağılımı ve Bu Oransal Dağılımın İstatistiksel Analizi

Namaz Kılma ile İlgili Durumunuz Aşağıdakilerden Hangisine Uymaktadır?										**Total**
			Her gün beş vakit namaz	Namazları ara sıra kılıyorum	Hiç namaz kılmıyorum	Sadece cuma ve bayram	Bulunduğum ortama göre	Diğer	7,00	
Mezun Olunan Lise	Fen Lisesi	Sayı	7	2	4	0	0	0	0	13
		Yüzde	53,8%	15,4%	30,8%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	Anadolu Lisesi	Sayı	21	62	52	20	6	3	1	165
		Yüzde	42,7%	37,6%	31,5%	12,1%	3,6%	1,8%	,6%	100,0%
	Meslek Lisesi (Ticaret,	Sayı	33	23	12	7	8	2	0	85
		Yüzde	38,8%	27,1%	14,1%	8,2%	9,4%	2,4%	,0%	100,0%

	Endüstri, Spor, Güzel San.)									
	İmam Hatip Lisesi	Sayı	11	13	5	1	0	0	0	30
		Yüzde	**36,7%**	43,3%	16,7%	3,3%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	Açık Öğretim Lisesi	Sayı	3	0	0	0	0	0	0	3
		Yüzde	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%

Dinin ibadet boyutunu oluşturan ve aynı zamanda dindarlığın da en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilen namaz kılma ibadetinin en çok hangi liselerden mezun olanlar arasında yapıldığına bakıldığında karşımıza birbirinden oldukça farklı oranların çıktığını görüyoruz. Örneğin her gün beş vakit namaz kıldığını söyleyen öğrencilerin en çok mezun oldukları okul türünün ilk sırasında %100 ile Açık öğretim mezunu, ikinci sırada %53,8 ile Fen-Lisesi, üçüncü sırada %38,8 ile meslek liseleri, dördüncü sırada %36,7 ile imam-hatip lisesi ve son sırada %21,0 ile Anadolu lisesi gelmektedir. Namazları ara sıra kılıyorum diyen öğrencilerin en çok mezun oldukları okulların başında sırasıyla %43,3 ile imam-hatip lisesi, %37,6 ile Anadolu lisesi, %27,1 ile meslek lisesi ve 15,3 ile de Fen lisesi gelmektedir. Sadece cuma veya bayram namazlarını kılıyorum diyen öğrencilerin mezun oldukları okulların ilk sırasında %12,1 ile Anadolu lisesi, %8,2 ile meslek lise ve %3,3 ile de imam-hatip lisesi gelmektedir. Bulunduğu ortama göre namaz kılıyorum veya kılmıyorum diyen öğrencilerin mezun oldukları okullara bakıldığında ilk sırada %9,4 ile meslek lisesi ikinci sırada ise %3,6 ile Anadolu lisesi gelmektedir. Bütün bu verilerden en ilginç ve aynı zamanda da üzerinde düşünülmesi gereken husus, namazları düzenli bir şekilde her gün beş vakit olarak kılıyorum diyen öğrencilerin fen-liselerinden mezun olmaları ve namazı ara sıra kılıyorum diyen öğrencilerin en çok mezun oldukları liselerin başında da imam-hatip liselerinin geliyor olmasıdır.

7. SONUÇ

Türkiye'de halihazırda sekiz milyondan fazla öğrencinin yükseköğrenim gördüğü, ancak her on üniversiteli mezundan ancak dördünün iş bulabildiği gerçeğini de dikkate aldığımızda

gençlerimizin ekonomik sorunlarına eşlik eden bir dizi farklı sorunları da bulunduğunu tahmin etmek güç olmasa gerek. Bu çalışmayla ele alınan sorun ise üniversitede okuyan ve 2000 yılından sonra doğdukları için literatüre Z kuşağı olarak geçen gençlerin din ve dindarlık algısını ortaya koymak olmuştur. Bu açıdan bakıldığında araştırmaya katılan her on öğrenciden dokusunun dinin itikat boyutuna dair güçlü bir inanca sahip olduğu görülmüştür. Veriler, dinin inanç boyutunu oluşturan iman esaslarının öğrencilerin çok büyük bir kesimi tarafından kabul gördüğü, ancak toplamda yüzde on, on beş arasında değişen oranlarda bir kesimin de inanmadığını ortaya koymaktadır.

Örneklem dahilindeki üniversiteli Z kuşağının dinin ibadet boyutuna dair tutum ve davranışlarına bakıldığında öğrencilerin neredeyse dörttü üçünün namaz kılma, dua etme, Kur'an okuma sıklığı, eş seçimi ve gündelik yaşamda rol model olarak kimi aldıkları hususları dışında kalan diğer tüm dini ibadetleri çoğunlukla yaptıkları görülmüştür. Yani öğrencilerin büyük bir bölümü ramazan ayının tümünde oruç tuttuğunu, imkanları olduğunda hac farizasını yerine getireceğini, her yıl düzenli zekatını vereceğini, kurbanı bir ibadet olarak gördüğünü ve imkânı el verdiği takdirde her yıl kurban keseceğini, mevlit, sünnet ve cenaze namazı gibi dini ritüellere katıldığını, zor duruma düşüldüğüne veya yardıma ihtiyaç duyduğunda ilk olarak Allah'a dua ettiğini ve ondan yardım dilediğini, ilk dini bilgileri de ailesinden öğrendiğini belirtmiştir.

Araştırmaya katılanların dindarlıkla ilgili konulara katılım düzeyleri birbirinden farklı olmakla birlikte dinin inanç boyutuyla ilgili ortaya çıkan oranların dinin ibadet boyutunda ortaya çıkmadığı görülmektedir. Bu konuda ortaya çıkan veriler bize şu temel gerçeği -araştırmaya katılan üniversiteli Z kuşağının dini inanç konusunda ortaya koyduğu yüksek oranların dindarlık konularında ortaya koymadığını, dinin amel boyutunda daha esnek bir tutum içinde olduğunu- gösteriyor. Katılımcıların ancak üçte birinin dindarlıkla ilgili pratikleri gündelik yaşamlarının merkezine aldıkları geride kalanların çoğunlukla dindarlığı hayatlarında bir ölçüt olarak veya ilişkilerinde bir kıstas olarak almadıkları görülüyor. Öğrencilerin büyük bir kısmında gerek aile gerek arkadaşlık gerekse özel yaşamlarında dindarlığı olmazsa olmaz bir ilke olarak görmedikleri anlaşılıyor. Öğrencilerin mezun oldukları lise türüyle dini inanca dair konular arasındaki çapraz tabloya bakıldığında en ilginç ve aynı zamanda da üzerinde düşünülmesi gereken en önemli hususun, namazları düzenli bir şekilde her gün beş vakit olarak kılıyorum diyen öğrencilerin fen-liselerinden mezun olmaları ve namazı ara sıra kılıyorum diyen öğrencilerin de en çok mezun oldukları liselerin başında imam-hatip liselerinin geliyor olmasıdır.

ZYGMUNT BAUMAN'DA CEMAAT FİKRİ VE CEMAATLERİN YÜKSELİŞİNİN SOSYOLOJİK NEDENLERİ•

THE IDEA OF COMMUNITY IN ZYGMUNT BAUMAN AND SOCIOLOGICAL REASONS FOR THE RISE OF COMMUNITIES

Mehmet Zeki DUMAN
Prof. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü

ABSTRACT

Bauman, who is one of the most prolific sociologists of our time and has made a name for himself with his striking works, is mostly known for his criticisms of modern life. As in many other subjects, Bauman has also made very important studies on community structures. The questions of why communities, where people with the same worldview come together and form a strong belonging and loyalty, come to the fore so much in today's modern fluid world of individualization, isolation and alienation, and why they have become a safe harbor for some people have been the questions Bauman has been pursuing and trying to answer. However, since Tönnies, we know that communities existed as a form of organization in pre-modern traditional societies, and in these societies where mechanical solidarity was dominant, people invented these structures in order to live in a unity of ideas and beliefs and thus to feel safe. Similarly, Durkheim claimed that communities, as a product of archaic societies, would disappear with the onset of modernity. This paper focuses on Bauman's findings on why these theses did not come true and discusses the reasons for the rise of communities.

Keywords: Community, Society, Bauman, ethnic and religious belonging, collective integrity.

ÖZET

Çağımızın en üretken sosyologları arasında yer alan ve yazdığı çarpıcı eserlerle adından sıkça söz ettiren Bauman, daha çok modern yaşama yönelik yaptığı eleştirilerle tanınmaktadır. Bauman'ın

• Bu bildiri, 2021 yılında Nobel Yayınları tarafından basılan Zygmunt Bauman Sosyolojisi adlı çalışmamızın genişletilmiş bir bölümünden üretilmiştir.

birçok konuda olduğu gibi cemaat yapılarına yönelik çok önemli çalışmaları da olmuştur. Aynı dünya görüşüne sahip insanların bir araya gelerek oluşturdukları ve dolayısıyla da güçlü bir aidiyetin ve bağlılığın söz konusu olduğu cemaatlerin; bireyselleşmenin, yalnızlaşmanın ve yabancılaşmanın başını alıp gittiği günümüzün modern akışkan dünyasında neden bu kadar çok ön plana çıktıkları ve bir takım insanlar için güvenilir bir liman olmaya başladıkları soruları, Bauman'ın ardına düştüğü ve cevaplamaya çalıştığı sorular olmuştur. Oysa Tönnies'ten beri biliriz ki cemaatler, modern öncesi geleneksel toplumların bir örgütlenme biçimi olarak var olmuşlardı ve mekanik dayanışmanın hâkim olduğu bu toplumlarda insanlar bir fikir ve inanış birliği içinde yaşamak ve dolayısıyla da kendilerini güvende hissetmek için bu yapıları icat etmişlerdi. Durkheim de benzer biçimde cemaatlerin arkaik toplumların bir ürünü olarak cemiyet hayatının başladığı modernite dönemiyle beraber yok olacaklarını iddia etmişti. Bildiri, Bauman'ın bu tezlerin neden gerçekleşmediğine yönelik tespitleri üzerine durmakta ve cemaatlerin yükselişinin nedenlerini tartışmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Cemaat, Cemiyet, Bauman, etnik ve dinsel aidiyet, kolektif bütünlük.

1. GİRİŞ

Bauman, özgürlüğün ve bireyselleşmenin en yüksek değer olarak görüldüğü günümüz dünyasında, "insanlar neden hala bir cemaatin parçası olmak istiyorlar" sorusunu sormakta ve bu sorudan hareketle de bir cemaat sosyolojisi yapmaya çalışmaktadır. Bauman'a göre modernlik hem bireysel özgürlüğün ve demokratik değerlerin öne çıktığı hem de toplumsal ve kamusal güvenliğin kırılgan hale geldiği bir çağı resmetmektedir. Dolayısıyla bireylerin ontolojik bir güvensizlikle malul oldukları bu çağda, herkes kendini güvende hissedebileceği bir adaya sığınmaya ve bu adada kendisiyle aynı kültürü, aynı dini ve dili paylaşan insanlarla birlikte yaşamaya çalışmaktadır. Bu anlamıyla modernlik, hem bireylerin kendi içine kapanarak yalnızlaşmasına ve yabancılaşmasına hem de yeni kolektif bütünlerin ve cemaatlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Yazara göre modernden post-modern döneme geçerken insan ilişkilerinin bu kadar hassas ve kırılgan hale gelmesinin temel nedeni, insanların dışarıda hiçbir zaman tam olarak elde edemeyeceklerini düşündükleri bir güvenlik ağına sahip olmak istemeleridir. Zira günümüzün küreselleşen dünyasında, hiç kimsenin hiç kimseye itimat etmediği bir dönemde insanlar, en çok bir ötekine sığınamamanın, ona açılamamanın ve ötekilerle bir şeyler paylaşamamanın ıstırabını yaşamakta ve bu ıstırap zaman içinde insanı kendi mağarasına hapsetmek suretiyle onu toplumsal dünyadan kopartmakta, yalnızlaştırmaktadır. Bu yalnızlık bir tercihten değil, hayatın ve koşulların

ama daha da önemlisi insanların birbirlerine karşı samimiyetten ve özveriden kaçınmalarından kaynaklanmaktadır.

Modern bireyler, özgürlüğün ırmağında sert kayalara çarpmaktan kendilerini alamadıkları gibi içinde akıp gittikleri bu ırmağın onları derin bir kuyuya itmeyeceğinden ya da onları yüksek bir şelaleden aşağıya atmayacağından da emin değillerdir. Her hâlükârda karşımıza, insanların birbirine güven duymadıkları soğuk bir dünya çıkıyor. İşte Bauman, tam da bu noktada -yani, bireysel ilişkilerde mesafenin gittikçe açılmasının yarattığı derin psikolojik ve sosyolojik sorunlardan bir nebze de olsa kurtulmak için- bireyler, kendilerini sıcak tutacak bir ortama ve ilişkilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyacı gidermenin yolu, yani bireyleri sadece yalnızlık duygusundan değil aynı zamanda güvensizlik hissinden de kurtaracak olan koruyucu bir şemsiye altına girmeye çalışmaktadırlar.

Günümüzün modern bireyi, dışarıdan gelebilecek tehlikelerden korunmak ve benzer duygu ve düşüncelere sahip insanlarla bir arada bulanmak için yeni arayışlar içerisine girmektedir. Bu arayışın en somut örneğini, kamusal yaşamda her geçen gün daha fazla öne çıkmaya başlayan cemaatlerde görmekteyiz. Geleneksel tarım toplumlarının en önemli örgütlenme biçimi olan, ancak modernliğin keşfiyle beraber parçalan ve gündelik yaşamın dışına atılan cemaatler, günümüzde yeniden keşfedilmeye ve sosyal ilişkilerin merkezinde yer alamaya başlamıştır. Modernliğin rekabete ve yarışa dayalı dünyasında bireyler her geçen gün daha fazla iş birliğine, eşgüdüm çalışmaya, paylaşmaya ve dayanışmaya ihtiyaç duymakta ve bu ihtiyacı dikkat alan bir yaşama özlem duymaktadırlar. Bu özlem, aynı zamanda insanların kendilerini değerli hissetmelerini sağlayacak olan cemaatlerin giriş kapısından girmekle giderileceğine inanılmıştır.

2. CEMİYETİN KAYBINA KARŞIN CEMAATİN YÜKSELİŞİ

Bauman (2016:7-8) insanların neden cemaatlerin kapısını çalmaya çalıştıklarının nedenini şu şekilde belirtmektedir:

Her şeyden önce, cemaat "sıcak" bir ortamdır, keyifli ve rahat bir yerdir. Şiddetli yağmurda altında sığındığımız bir saçak, dondurucu soğukta içinden çıkmak istemediğimiz şömineli bir oda gibidir. Dışarıda her çeşit tehlike pusuda beklemektedir; dışarı çıktığımızda tetikte olmamız, kiminle konuştuğumuza, bizimle konuşanın kim olduğuna dikkat etmemiz, her an dikkatli olmamız gerekir. Cemaatin içindeyken gevşeriz; güvendeyizdir, burada karanlık köşelerde beliren tehlikeler yoktur (elbette, burada hiçbir köşe karanlık değildir). Bir cemaate birbirimizi iyi anlarız, duyduklarımıza güvenebiliriz, çoğu zaman güvendeyizdir ve neredeyse hiç kafamız karışmaz ya da şaşırmayız. Birbirimize asla yabancı değilizdir. Tartışabiliriz, fakat bunlar dostane tartışmalar

olur. Birlikteliğimizi şimdiye kadar olduğundan daha iyi ve daha zevkli hale getirmeye çalıştığımız için tartışırız. Hepimiz, birlikte geçireceğimiz yaşamı daha iyi hale getirmek istiyor olmamıza rağmen bunun en iyi ne şekilde yapılacağı konusunda anlaşamayabiliriz. Fakat birbirimize asla kötü şanslar dilemeyiz ve etrafımızdaki herkesim de bize iyilikler dilediğinden emin oluruz.

Bauman'ın da belirttiği gibi güvenlik arayışını cemaatlerin giriş kapılarında arayan insanlar, çoğunlukla dahil oldukları grupların kendilerine sağladığı manevi destek ve huzur ortamın özlemini çekmektedirler. İnsanlar, modern yaşamda adeta apartmanların dairelerine hapsoldukları ve sosyal dışlanmışlığı iliklerine kadar yaşadıkları ama daha da önemlisi karşı veya yan dairede oturan komşusuna itimat etmediği için kendilerini cemaatlerin sığınağına atmaya çalışmaktadırlar. Çünkü kulağa son derece hoş gelen bu kavram, güven ve huzur yanında iyilik, yardımseverlik, dostluk, arkadaşlık, içtenlik, samimiyet, dayanışma ve paylaşma gibi modern yaşamın bizlere unutturduğu bazı değerleri çağrıştırmaktadır.

Cemaatin cazibesi, bireylerin en başta birbirini tanımlarından ve birbirilerine güvenmelerinden gelmektedir. İyi niyetin karşılı bulduğu bu ortamlarda "Öteki"ler ve "yabancı"lara yer yoktur. Cemaatler, üyeleri açısından güvenli bir liman olmanın çok ötesinde anlamlara sahiptir. Cemaat, en başta ayrımcılığa ve dışlanmışlığa maruz kalanların bir araya geldiği, örgütlendiği ve dolayısıyla ortak sorunlarına çözüm arayışında bulundukları bir ortamdır. Bu ortamı anlamlı ve gerekli kılan şey, bireylerin kendilerini hem değerli hem de güçlü hissetmeleridir. Zira bir cemaate dahil olmak, o cemaat üyelerinin koruması ve güvencesi altına girmek demektir ki, bu duygudan mahrum olanlar bunun ne demek olduğunu gayet iyi bilirler.

Daha önceden de belirttiğimiz gibi bireyleri cemaatlere yönelten esas nedenler, yine Bauman'ın (2014:14) terminolojisini kullanarak söylersek, içinde yaşamakta olduğumuz küreselleşmiş dünyanın kendi içinde son derece *belirsizlik, emniyetsizlik* ve *güvensizlik* arz etmesidir. Bireysel dünyada ise, "rekabet ve üstünlük taslamanın yaygın olduğu, etrafımızdakilerin saman altında su yürüttüğü, çok az kişinin yardımımıza koştuğu, yardım çağrılarımıza cevaben kendi yağımızla kavrulmamızı söyleyen nasihatler duyduğumuz, sadece mal varlığımızı ipotek etmeye hevesli bankaların şubelerinde değil, sadece reklamlarında, gülümseyerek "evet" dediği acımasız bir devirde yaşayan bizler için – "cemaat" kelimesi kulağa hoş gelmektedir (Bauman, 2016:9). Bu kelimenin çağrıştırdığı şey, özlemini çektiğimiz bir dünyayı önümüze sermesi ve kendimizi daha güvende hissetmemizi sağlamasıdır.

Günümüz dünyasında cemaatler, sadece arzuladığımız ama çoğu zaman ulaşmadığımız bir dünya özlemini giderdiği için el üstünde tutulmaya, değer ve kıymet görmeye başlamışlardır. Zira bir cemaate dahil olup, onun dayanılmaz hafifliğini kim yaşamak istemez ki? Yaşamın acımasız

koşullarında debelenirken veya yere düşerken birinin elimizi tutmasını, zor anlarımızda birinin yanımızda durmasını, hastayken veya yoksulken birinin kapımızı çalmasını, darlığa düştüğümüzde birinin yardımımıza koşmasını, imdat çığlığımıza birinin kabarmasını kim istemez ki? Dolayısıyla cemaat denilen yapıların neden kişilerin kendilerini iyi hissetmelerini sağladığının anlamak kolaylaşıyor. Hiç şüphesiz herkes, güvenebileceği insanların olduğu bir dünyada yaşamak isterler. Bunu bulamaya çalışanların sığındığı yerin adıdır cemaat.

Ancak Bauman, bugünlerde "kayıp cenneti" müjdeleyen cemaatlerin, üyelerine korunaklı bir sığınak sağlamaları karşılığında aynı zamanda onlara ödettikleri veya onları ödetmek zorunda bıraktıkları bir bedelin de olduğunu düşünmektedir. "Bir cemaatin içinde yer almanın ayrıcalıklı bedeli", özgürlük cinsinden ödenmektedir. Bauman'ın (2016:10-11) deyimiyle söylersek, "bir cemaat arayışı içinde olmak, güvenlik arayışı içinde olmak demektir; cemaate girmek bir süre sonra özgürlük arayışına girmek anlamına gelir. Güvenlik ve özgürlük, eşit derecede kıymetli ve gıpta edilen iki değer olmakla birlikte, iyi kötü dengelenebilir fakat neredeyse hiçbir zaman tam ve sürtüşmesiz olarak bağdaşmazlar." Güvenlik karşılığında özgürlüğün bağışlanması veya güvenliğin olmadığı bir özgürlüğü deneyimlemenin ikilemi, bireye ağır bir bedel ödetebilmektedir.

"Doğal" ve "örtük" türden bir anlayışı içinde barındıran cemaatler, üyelerinin güvenliği karşılığında onların özgürlüklerini talep edebilmektedirler. Zira hayatta her şeyin bir bedeli vardır ve bu bedel cemaatler için de geçerlidir. Bir birey, herhangi bir cemaatin giriş kapısına geldiğinde dışarıda bir nebze de olsa özgürlüğünden bir pay bırakması gerekmektedir. İçeriye alınmanın bedeli, yani güvenliğinin bedeli, özgürlük olmaktadır. Birey ilk başlarda bunu çok sorun etmeyebilir veya verilen özgürlüğün buna değdiğini düşünebilir. Ancak zaman içerisinde cemaate dahil olmanın aynı zamanda bir "benlik" ve "kimlik" yitimi olduğunu da görüldüğünde işte o zaman duraksamaya ve yaşadığın şeyi sorgulamaya başlar. Bu duraksama ve sorgulama süreci bireyin kendi kendisiyle yüzleşmesini de sağlar.

Hiç şüphesiz modernliğin alameti farikası olan bireyselleşme, cemaatin altına adeta dinamit koymuştur. Zira modernleşme beraberinde kentleşme, liberalleşme, sekülerleşme süreci yaşanmış ve bu yaşanan süreç geleneksel yapı ve değerlerin çözülerek kendi başına hareket eden özgür bir birey anlayışını doğurmuştur. Dolayısıyla modernlik sürecinde bireyselleşme hem uygarlaşma sürecinin bir ikonu olarak yüceltilerek rasyonalizme edilmeye çalışılmış hem de güvenliğe karşılık bedel olarak özgürlüğün sunulduğu bir dünyanın inşa sağlanmıştır. Özgürlük ve güvenlik, yukarıda da vurgulandığı üzere modern çağın yüceltmekle kalmayıp aynı zamanda kutsallaştırdığı iki değer olmuştur. Nasıl ki özgürlüğün teminatı olan güvenlik, tek başına bir anlam ifade etmiyorsa, güvenliği olmayan bir özgürlüğün de bir anlamı olmuyor.

Modern yaşamda bireyler, bir yandan özgür olmak diğer yandan güvenli bir yaşamı garantilemek istiyorlar. Oysa geleneksel dünya görüşünün hâkim olduğu toplumlarda güvenlik ve özgürlük cemaatlerin tekelindeydi. Birey herhangi bir cemaate dahil olduğunda özgürlüğünü cemaatin tasarrufu bırakırdı. Ayrıca yüz yüze ilişkilerin ve mekanik dayanışmanın söz konusu olduğu bu toplumlarda bireysel özgürlüğün de çok fazla bir anlamı ve işlevi de olmuyordu. Zira bu tür toplumlarda bireyler ailenin, kabilenin veya cemaatin kararları doğrultusunda hareket etmek zorundaydılar. Özgürlük, kolektif bütünlerin verdiği kararların gölgesinde kayboluyordu. Hem zaten burada önemli olan kişinin bir parçası olduğu ve onun sayesinde ayakta kaldığı grubun selametiydi.

Modern öncesi toplumlarda kişilerin kendileriyle ilgili konularda karar verme salahiyetleri hiçbir zaman olmamıştır. Komünal bağların pençesinden kurtulmanın mümkün olmadığı bu dönemde kişiler, genellikle başkaları ki, -bu genellikle aile içindeki büyüklerdir- tarafından yönlendirilmişlerdir. Çünkü kişilerin tutum ve davranışları, adeta cemaat bağları tarafından kuşatılmıştır. Bauman'a göre (2016:34-41) geleneksel dünyada cemaatlerin kişilerin tutum ve davranışları üzerindeki etkisini yitirmesinin temel nedeni, on dokuzuncu yüzyılla beraber iş yaşamında ve ahlakında meydana gelen köklü değişimlerin meydana gelmiş olmasıdır. Çünkü sanayi öncesi çağda hatta sanayi çağının başlangıcında "iş ahlakı" cemaatlerin yoğun ilişki ağı içerisinde gerçekleşirken, sanayi dönemine geçilmesiyle beraber cemaatlerin nu ilişki ağının yerini fabrika patronlarının emir ve disipline edici yapısı almıştır.

Nitekim Weber'e göre de cemaatlerin ve zümrelerin birey ve toplum üzendeki etkisini ortadan kaldıran en önemli etken, modern kapitalizmin dur durak bilmeden genişlemesi ve bu genişleme sürecinde geleneksel üretim ilişkilerinin yerini makineleşmeye bırakmasıdır. Makineleşme ve seri üretim ise en başta işin evin dışına, -adına ilk önce manifaktür sonradan da fabrika denilen devasa komplekslerin inşa edilmesi ve işlerin artık buralarda yapılması- taşınmasına yol açmıştır. Modern zamanlarla beraber "işin evden ayrılması" veya "işin evin dışına çıkması" durumu, bireyin üretim ve tüketim ilişkilerini de değiştirmiştir. Değişen üretim ve tüketim ilişkileri ise en başta geleneksel geniş aile yapısının, bu aile içindeki toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesine yol açmıştır.

Bilindiği gibi, genellikle mülkiyetin baba figüründe yoğunlaştığı geleneksel tarım toplumunda bireyler, geniş aile ortamlarında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ortak üretim ve tüketimin söz konusu olduğu bu toplumlarda özel bir yaşam biçimden söz etmek mümkün değildir. Çünkü aile üyeleri, birinci ve ikinci derecede akrabalar ortak bir mekânda, çok odalı geniş evlerde bir arada yaşamışlardır. Daha çok kolektif bir yaşam biçiminin sürdüğü bu toplumlarda geleneksel değer yargıları da baskın gelmiştir. Eril bir kültürün yaşandığı bu toplumlarda kararlar, bireyin de parçası

olduğu cemaatler tarafından verilmiştir. Geçinmek için yapılan işlerin genellikle ev ortamıyla sınırlı kalması, yani üretim, tüketim ve tasarrufun -ilkel düzeyde de olsa söz konusu olmuştur- ev ortamında yapılması, cemaatlerin hem gücünü hem de birey üzerinde etkili bir aktör olmasını sağlamıştır. Ama bunun yanında geleneksel değerlerin ve ataerkil kültürüm sürdürülmesini sağlamıştır.

Oysa modern kapitalizm, en başta "iş" ile "evi" birbirinden ayırmak suretiyle toplumda var olan cemaatçi ve geleneksel yapıyı bozmuştur. Diğer bir deyişle sanayi kapitalizmi, üretimi evin dışında fabrikalarda yapmak suretiyle iş ve av ayrımını yaratmıştır. İşin evden çıkması, bireyin aynı zamanda cemaatin otoritesinden de çıkmasını, cemaate danışmadan onun gözetiminde olmaksızın kendi başına hareket etmesini sağlamıştır. Üretimin evden ayrılması aynı zamanda bireyin o güne kadar bağımlı olarak yaşadığı sosyal çevreden kendisini kurtarması ve kendi kaderini kendisini vermesini sağlamıştır. Aynı şekilde işin evden ayrılması, geleneksel yaşamda kadına biçilen toplumsal rolün aşınması, kadının kendi bedeni üzerinde karar vermesi ve çalışarak hem aile bütçesine hem de kendi ekonomik özgürlüğüne sahip olmasını sağlamıştır.

Kısacası modern çağın başlamasıyla ve işin evden ayrılmasıyla beraber, bireysel ve toplumsal yaşam ve bu yaşamı oluşturan ilişki ağları, normlar ve değerler değişmeye başlamış, cemaatin yoğun baskısına maruz kalan bireyler, bu baskıdan kurtulmaya ve kendi özgürlüklerini yaşamaya başlamışlardır. Sanayi kapitalizmi aynı zamanda başta ve aile ve komşuluk olmak üzere sosyal ilişkileri besleyen cemaatlerin rolünü de azaltmışlardır. Geleneksel yaşamı besleyen ve sürdüren ilişki ağları, işin evin dışına çıkmasıyla da çözülmeye başlamıştır. Aynı şekilde işin evden ayrılması, hem girişimci için müthiş bir özgürlük alanı doğurmuş hem de erkek ve kadınları kısıtlayan cemaat bağlarının çözülmesini sağlamıştır. Komünal bağlar bir kez koparılınca bireyi durdurmak da mümkün olmamıştır.

Bir zamanlar hayatın doğal akışını sağlayan kurallar ve bu kuralları uygulayan sosyal yapı ve değerler irtifa kaybetmeye başlayınca cemaatler de benzer bir akıbete uğramaya başlamışlardır. Cemaatlerin düşüşü, işin evle olan ilişkisini bozması, daha doğrusu iş ve ev arasındaki evliliğin boşanmayla sonuçlanmasıdır. Bireyin ev dışında çalışmaya başlaması, onda inanılmaz bir özgüven patlaması yaratmıştır. Zira üretim ve tüketimin aynı zamanda geniş ailenin tekelinden çıkmasına yol açan fabrikasyon sistemi, yüz yüze ilişkilerin yerine bürokratik ilişkilerin geçmesini, doğuştan getirilen geleneksel statülerin yerine pedagojik formasyonla alınan statülerin geçmesini, ama daha da önemlisi mesleğin ve eğitimin aileden alınarak başka kurumlara geçmesini sağlamıştır.

Fabrikasyon sisteminin yaygınlaşmasının yarattığı bütün bu değişimler en başta geleneksel aile yapısının değişmesine ve bu yapıyı muhafaza eden cemaatlerin önemini yitirmesine yol açmıştır.

Bunun yanında günümüzün modern sonrası sanayi kapitalizminde kentler, yoğun bir göç dalgasına maruz kalmış ve bu yoğun göç dalgası da beraberinde yeni türevli cemaatlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bauman'a göre (2016:61-62) bu yeni cemaatlerin temel özelliği, daimî adresleriyle (eski modaya göre fiziksel veya topoğrafik anlamda) tanımlanamaz olmalarıdır. Yeni elitlerden oluşan bu cemaatlerin e-posta adresleri ve cep telefon numaraları dışında daimî bir ikametgâhları da yoktur. Belli bir muhitle tanımlanamadıkları için de ulusal veya bölgesel bir mekâna ait değillerdir. Bu tümüyle bölge dışılıktır.

Cemaat fikrinin ayrılmaz bir parçası olan ortak çıkar ve güvenlik bu yeni cemaatin en çok istediği şeydir ama aynı zamanda bu yeni cemaat, özgürlüğünden de feragat etmek istememektedir. Bu cemaat üyelerini bir arada tutan şey, Weber'in de çok zaman önce belirttiği gibi ortak bir yaşam alanına, -yani benzer sosyo-ekonomik düzeye sahip olan, gelir, meslek ve eğitim açısından benzerlikler gösteren, aynı siyasi veya ideolojik yerde duran kesimler- sahip olanlar oluşturmaktadır. Bu cemaatlerin en çok kaygı duyduğu şey, kentsel kalabalıkların yarattığı ontolojik güvensizliktir. Onun için bunlar kent dışına çıkarak kendi gettolarını kurmuşlardır. Ya bir ormanın ortasında ya da bir dağın eteğinde yüksek güvenlikli dubarların içine inşa edilmiş çok katlı plazalarda ya da triplekslerde kalmak, bu cemaatin tipik yaşamını ortaya koymaktadır.

Bauman'a göre tıpkı geleneksel toplumlarda olduğu gibi gününüzün modern sonrası bireyleri de kendilerini güvende hissetmek için bir cemaatin içinde yer alma ihtiyacını duyuyorlar. Diğer bir deyişle karşımızda postmodern veya geç modern denebilecek türde yeni bir cemaat tipi ve örgütlenmesi duruyor. Geleneksel cemaatlerin kanaat önderleri, aile büyükleri, kabile şefleri veya liderlerinin yerini bugünün dünyasında idoller almıştır. Özellikle de medyanın reklam yüzleri, bu ister bir futbolcu olsun, ister bir müzisyen isterse de bir sinema oyuncusu olsun nihayetinde bunların hepsi etik olmaktan çok estetik yanıyla öne çıkan bir cemaat oluşumuna işaret etmektedir. İdol odaklı olan bu cemaatler, mudilerine hazzı ve hızı yaşatmak suretiyle onları sanal bir dünyanın içinde tutmak ve bu dünyada sanal bir mutluluk sağlamaktadır.

3. SONUÇ YERİNE

Kısacası Bauman'a göre (2016:76) günümüz insanlarının baş tacı ettikleri idoller, adeta küçük bir mucizeyi gerçekleştiriyorlar. Çünkü bu idoller takipçilerine hayal edilemeyeni gerçekleştirmeye, cemaat olmadan "cemaat deneyimi"ni yaşatmaya, kuşatılmanın sıkıntısını yaşamadan aidiyet mutluluğunu canlandırmaya, birlikteliği gerçekmiş gibi yaşatmaya ve onlara bir arada olmanın dayanılmaz hafifliğini vermeye çalışıyorlar. Dolayısıyla karşımızda hayranlarını belli potada eritmeyi başaran ama her defasında kısa ve yüzeysel bir deneyim tadını tadarak sahneden kaybolan estetik bir cemaat yapısı duruyor. İlgi odakları ne olursa olsun bu tür cemaatlerin en önemli

özelliği, takipçilerini ve hayranlarını sürekli sanal bir dünyada tutmayı başarmak ve onlara aslında hiçbir zaman ulaşamayacakları bir haz ve hız duygusunu yaşatmaktır. Bauman (2016:78) etik kaygıların yerinin estetik kaygılara bıraktığı bu cemaatleri şu şekilde tanımlamaktadır:

Estetik cemaatlerin ortak özelliği, katılımcıları arasında doğan bağların yüzeysel, baştan savma ve geçici mahiyetidir. Bağlar kırılgan ve kısa ömürlüdür. İstendiğinde kolayca kurtulunacağı baştan anlaşıldığı ve kabul edildiği için bu bağlar, çok az sıkıntı verir ve korku yaratmaz. Estetik cemaatin kesinlikle yapmadığı şey, taraftarları arasında, ahlaki sorumluluklar ve dolayısıyla uzun vadeli taahhütler ağı örnektir. Estetik cemaatin çok kısa ömrü boyunca her ne bağ kurulmuş olursa olsun, gerçek anlamda bağlamaz: bunlar, kelimenin tam anlamıyla, "sonuçları olmayan bağlardır." İnsani bağlar gerçekten önemli olduğu anda, yani bireyin beceriksizliğini ya da güçsüzlüğünü telafi etmek gerektiği bir zamanda buharlaşıp giderler. Estetik cemaatlerin bağları, eğlence parklarında sunulan aktiviteler gibi, deneyimlenmeli, hemen oracıkta denenmeli ama asla eve götürülüp gündelik monoton rutinin içinde tüketilmemelidir. Bunların "karnaval bağları" ve bu çerçevedeki cemaatlerin de "karnaval cemaatleri" oldukları söylenebilir.

Bauman, içinde yaşmakta olduğumuz dünyada, bir zamanlar insani değerler ve ilkeler üzerine kurulmuş olan *etik cemaatler*in yerini, geçici bağlar ve bağımlılıklar üzerine kurulan, daha çok ortak beğeni, dünya görüşü ve anlık deneyimlerin öncülük ettiği bir *estetik cemaatler*in aldığını ve bu estetik cemaatlerin de tüketim oyununu ana aktörleri olarak bir görünüp bir kaybolduğunu belirtmektedir. Aslında Bauman, bu tasnifi yaparken, ilhamını, kendisinin de sıkça vurguladığı ve hayranlık duyduğunu belirttiği büyük düşünür Emmanuel Levinas'tan almıştır. Bilindiği gibi büyük ahlak felsefecisi olan Levinas, günümüz dünyasında başta evlilik olmak üzere kurulan ilişkilerin kırılgan olmasının temel nedenini etik kaygılarla değil estetik kaygılarda yapılmasına bağlamıştı.

Bauman geç modern toplumları tanımlarken Levinas'ın terminolojisini kullanmaya çalışmıştır. Bilindiği gibi Anthony Giddens de günümüz dünyasında yaşanan özel ilişkileri "plastik cinsellik" olarak tasvir etmişti. Bauman da benzer bir betimlemeye başvurarak günümüzde daha çok sanal medya üzerinden kurulan ve kurulmasıyla bitmesi aynı olan cemaatleri "estetik cemaat" olarak yani içinde herhangi ahlaki bir kaygı ve ilkenin olmadığı en azından böyle bir amaç ve niyetin bulunmadığı bir oluşum olarak görmektedir. Bauman'ın bu tasnifi, bir zamanlar güçlü bağlarıyla ve sadakat duygusuyla öne çıkan geleneksel ve dinsel cemaatlerle ne kadar uyuştuğu veya uyuşmadığı bizi başka bir tartışmaya sürüklemektedir. Ancak şu söylenebilir ki, eğer cemaatten kolektif bütünlüğün cisimleşmesini anlıyorsak o zaman günümüz cemaatlerini de bu bağlamda değerlendirmek çok da mümkün olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (2014). *Siyaset Arayışı.* T. Birkan (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Bauman, Z. (2016). *Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*. N. Soysal (çev.). İstanbul: Say Yayınları.

KRİZ İLETİŞİMİ YÖNETİMİNDE SOSYAL MEDYA: 2023 YILI KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ'NDE AFAD BAŞKANLIĞI TWİTTER PAYLAŞIMLARININ ANALİZİ

SOCIAL MEDIA IN CRISIS COMMUNICATION MANAGEMENT: ANALYSIS OF AFAD PRESIDENCY TWITTER SHARES IN THE KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE OF 2023

Emel KUŞKU ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı

Asst. Prof., Izmir Kavram Vocational School, Department of Marketing and Advertising, Public Relations and Publicity Programe

ORCID ID: 0001-0001-7232-9233

ÖZET

Türkiye, 6 Şubat 2023 tarihinde merkez üssü Kahramanmaraş olan büyük şiddette ve yıkıcı iki deprem yaşamış olup bu depremler Kahramanmaraş dahil on ili etkilemiştir. Bu depremlerden Türkiye nüfusunun %16'sını oluşturan 14 milyon kişiyi etkilenmiş, Türkiye Hükûmeti, depremlerin yaşanmasından hemen sonra bölge için acil durumlarda uluslararası kuruluş ve ülkelerden yardım çağrılarını kapsayan en yüksek acil durum olan 4. seviye alarm ilan etmiştir. Yaşanan olumsuz koşullar sebebi ile ortaya çıkan yıkım; yetkili kurum binalarının yıkılması, elektriklerin kesilmesi, mobil cihazların çalışamaması ve internet erişiminde yaşanan kesintiler başta olmak üzere pek çok problemi beraberinde getirmiştir. Afet yönetimine yönelik iletişimin sağlanabilmesi için; kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, yerel halk ve gönüllüler başta olmak üzere tüm taraflar ortaya çıkan iletişim ve haberleşme problemlerini sosyal medya platformları üzerinden yaptıkları paylaşımlarla yönetmeye çalışmışlardır. Şüphesiz sosyal medya deprem gibi ani gelişen afet durumlarında kamu kurumlarının bürokrasi ve hiyerarşiye bağlı olarak ilerleyen iletişiminden farklı olarak zaman ve mekânsal faktörlerden bağımsız, hızlı, kamunun tüm taraflarında kullanımı yaygın ve erişim gücü yüksek bir iletişim aracıdır. Bu çalışmanın amacı Kahramanmaraş depremleri sonrasında bir iletişim aracı olarak sosyal medyanın kriz iletişimi yönetimi süreçlerinde nasıl kullanıldığının nitel yöntemle araştırılmasıdır. Araştırma kapsamında Türkiye' de afet kaynaklı krizlerin yönetilmesinden sorumlu kurum olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı' nın (AFAD) resmi twitter hesabından (@AFADBaskanlik) 6 Şubat 2023- 13 Şubat 2023 tarihleri arasında paylaşılan toplam 162 twitter paylaşımı incelenmiştir. Sosyal medya paylaşımlarının analizinde içerik analizi

yöntemi kullanılmış olup paylaşımlar; içerik, paylaşılma sıklığı ve etkileşim oranı (yorum, beğeni ve paylaşım) üzerinden analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Kriz yönetimi, Kriz iletişimi, Sosyal medya (Twitter), İçerik analizi.

ABSTRACT

On February 6, 2023, Turkey experienced two major and devastating earthquakes, the epicenter of which was Kahramanmaraş, and these earthquakes affected ten provinces, including Kahramanmaraş. 14 million people, 16% of the population of Turkey, were affected by these earthquakes, and the Turkish Government declared level 4 alarm, which is the highest emergency, which includes calls for help from international organizations and countries in case of emergency for the region, immediately after the earthquakes. The destruction caused by the negative conditions; It has brought along many problems, especially the demolition of the authorized institution buildings, the power cut, the inability of mobile devices and the interruptions in internet access. In order to provide communication for disaster management; All parties, especially public institutions and organizations, local governments, non-governmental organizations, local people and volunteers, tried to manage the emerging communication and communication problems with the sharings they made on social media platforms. Undoubtedly, social media is a communication tool that is fast, widely used in all parts of the public, and has high access power, independent of time and spatial factors, unlike the communication of public institutions that progresses depending on bureaucracy and hierarchy in case of sudden disasters such as earthquakes. The aim of this study is to investigate with qualitative method how social media is used as a communication tool in crisis communication management processes after the Kahramanmaraş earthquakes. Within the scope of the research, a total of 162 twitter posts shared between 6 February 2023 and 13 February 2023 from the official twitter account of the Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD), the institution responsible for the management of disaster-induced crises in Turkey, were examined. Content analysis method was used in the analysis of social media shares. The shares was analyzed over the content, frequency of sharing and the rate of engagement (comments, likes and shares).

Keywords: Disaster, Crisis management, Crisis communication, Social media (Twitter), Content analysis.

DOĞAL AFETLERE DİNÎ ANLAMLAR YÜKLEME ÜZERİNE TEORİK BİR ÇALIŞMA

A THEORETICAL STUDY ON ATTRIBUTING RELIGIOUS MEANINGS TO NATURAL DISASTERS

Mehmet Emin KALGI

Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Ardahan, Türkiye

Assist. Prof. Dr., Ardahan University, Teology Faculty, Department of Psychology of Religion, Ardahan/Türkiye

ORCID NO: 0000-0001-6999-5059

ÖZET

Dindarlık kavramına farklı anlamlar yüklemesine bağlı olarak farklı tanımların ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu tanımları yapan her akademisyen göz önünde bulundurması gereken farklı faktörler vardır. Bu faktörlerin oluşmasında kişinin sosyolojik, psikolojik ve demografik özelliklerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Çünkü din kendi içinde çok yönlüdür ve bu özelliğinden dolayı kişinin ruh sağlığı özerinde önemli etkiler yapabilmektedir.

Bu bildiride kişi (lerin) doğal afetlere dinî anlamlar yüklemesindeki temel gerekçelerinin neler olduğunu belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda konu ile ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış olup konu ilgili ampirik çalışmalara başvurulmuştur. Yapılan çalışmalardan ulaşılan sonuçlara göre toplumun dindarlık düzeyine bağlı olarak insanların doğal afetlere dinî anlamlar yükledikleri ve afetlerin sebep olduğu travmatik psikolojik sorunlarla başa çıkmak için dini kavramlara sıkça başvurulduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Din, Dindarlık, Dinî Anlamlandırma, Doğal Afetler.

ABSTRACT

It is known that different definitions emerge depending on attributing different meanings to the concept of religiosity. Every academician or researcher who makes these definitions has indeed different factors to consider. In the formation of these factors, it is of great significance to know the sociological, psychological as well as demographic characteristics of the person (s). It is mainly because religion is multifaceted in itself, and because of this feature, it can have significant effects on one's mental health.

In this paper, it is aimed to determine the main reasons for the person(s) to attribute religious meanings to natural disasters. In this respect, a wide literature review on the subject has been made and different empirical studies on the subject have been applied. According to the results obtained from the studies, it has been seen that depending on the level of religiosity of the society, people attribute religious meanings to natural disasters and religious concepts are frequently used to cope with traumatic psychological problems caused by various disasters.

Keywords: Psychology of Religion, Religion, Religiosity, Religious Meaning, Natural Disasters.

GİRİŞ

Kişiyi ve toplumu derinden etkileyen doğal afetlere anlam yükleme (daha çok dinî anlam yükleme) geleneği nesilden nesile aktarılarak devam ettiği bilinen bir gerçektir. Bu durum zamana ve mekâna bağlı olarak farklılık göstermekle birlikte yüklenen bu anlamlar daha çok insanların hatalarına ve günahlarına bağlanmaktadır. İnsanların Tanrı'yı dolaylı olarak suçlamayı ifade eden bu süreç bir yandan Tanrı'ya karşı sitemi ifade ederken diğer yandan Tanrı'nın gazabını üzerine çekmemek için meydan gelen doğal afetlerin kendi hatalarının bedeli olduğuna yönelik oluşan inancı ortaya koymaktadır. Bununla birlikte birey ve bireyleri oluşturan toplumun ya da toplumların kollektif olarak oluşturduğu bu mantalite neticesinde Tanrı'yı memnun etme adına onların dine yönelmelerini kaçınılmaz kılmaktadır. Bir başka ifade ile doğal afetlerin meydana geldiği dönemlerde insanlar ciddi manada dine yönelmektedir. Din, doğal afetlere karşısında travma yaşayan kişilere güvenli olma özelliğinde onları psikolojik olarak rahatlaması vazifesini görür. Çalışmamız, doğal afetlerin insanlar üzerinde yarattığı travmalara yükledikleri dinî anlamların gerekçelerini ortaya koyma babında önem arz etmektedir.

Küresel felaketlerin sebep olduğu psikolojik yıkımın toplumsal bilinç üzerindeki etkisinin büyüklüğü ve toplumun bu etkiye karşı marjinal anlamda mücadelesi din anlamında yorumlandığında Tanrı ile insan ilişkisinin nasıl bir düzeye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bir anlamda doğal afetlere yüklenen her anlamın dinsel içerikli olup olmaması gerçeği toplumun genel dindarlık düzeyini de yansıtmaktadır. Çalışmamızda doğal afetlere yüklenen anlamların dinsellik içerip içermediği, içeriyorsa bu içeriğin genel oranının ne düzeyde olduğunu ortaya koymak çalışmamızın problem cümlesini oluşturmaktadır.

Günlük hayatta bireyin her türlü zorlukla karşılaşma ihtimali bulunmaktadır. Birey, bu zorlukların derecelerine göre sosyo-psikolojik olarak etkilenmektedir. Bununla birlikte kişi psikolojisi üzerinde yıkıcı etkileri olan deprem, sel, hortum vb. doğal afetler karşısında çaresiz kalan

insanoğlu bu tür afetlere bazı noktalarda olağanüstülükler ifade eden dinsel anlamlar yüklemesi onları aşan zorluklarla psikolojik anlamda mücadele etmesini de kolaylaştırmaktadır. Çalışmamızın problem cümlesine cevap bulmak için doğal afetlere yüklenen dinsel anlamların kişi psikoloji üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de 11 ili etkileyen büyük bir deprem felaketine şahit olduk. Bu felaket ülkenin sadece ekonomisi üzerinde değil aynı zamanda toplumun psikoloji üzerinde de büyük bir etkisi olmuştur. Bu felaketi yaşayan ve felakete şahit olan çoğu kişi gerek sosyal ve iletişim medyasının etkisiyle olsun gerekse de başka parametrelerin etkisiyle olsun birçok faktöre bağlı olarak bu felakete farklı anlamlar yüklemiştir. Bunlar; Tanrı'nın gazabı, doğanın intikamı, ABD'nin etkisi vb. şeklinde sıralanabilir.

İnsanlar tarihte meydana gelen deprem, sel, su taşkınları, çığ gibi doğal olayları anlamlandıramadığında bu doğal afetlere dinsel anlamlar yükleme eğilimi göstermiştir. Meydana gelen bu afetlerin gerekçesi olarak da insanların Tanrı'nın hoşuna gitmeyen eylemlerinden kaynaklandığını düşünmüşlerdir.[1] Bununla birlikte afetlerin yarattığı tahribattan kurtulmak ve gelecekte herhangi bir afetle karşılaşmamak için ise Tanrı için kurbanlar verilmiş ve çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.[2] Başka bir ifade ile bireyin özeleştiri yaptığı, geçmişiyle ve hatalarıyla yüzleştiği bu süreç bir yandan bireyi psikolojik olarak rahatlatırken diğer taraftan toplumsal düzeninin devamlılığını sağlamıştır.

Tarihte doğal afetlere yüklenen dinî anlamlar ile günümüzde gelinen durumu karşılaştırdığımızda iki zaman süreci arasında benzer algılama ve anlamlandırma biçimlerinin varlığının hala devam ettiği görülebilir.[3] Yapılan birçok araştırmada insanların doğal afetlere yoğun olarak dinî anlamlar yükledikleri[4] ve bu afetlerin yarattığı travmaları atlatabilmek için ise dinî başa çıkma yöntemlerini kullandıkları tespit edilmiştir.[5]

---

[1] Hasan Kaplan vd., "Doğal Afetleri Anlamlandırma ve Başa Çıkma: Covid-19 Salgını Üzerine Bir Araştırma", *Turkish Studies* 15/4 (2020), 582.
[2] John Aberth, *The Black Death: The Great Mortality of 1348-1350: A Brief History with Documents* (Boston, MA: Bedford/St. Martin's, 2005).
[3] Kaplan vd., "Doğal Afetleri Anlamlandırma ve Başa Çıkma: Covid-19 Salgını Üzerine Bir Araştırma", 583.
[4] Talip Küçükcan - Ali Köse, *Doğal Âfetler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000); Bayram Sevinç, "Felaket Dönemlerinde Deneyim Mimarisi, Anlam-Krizi ve Istırapları Dinî Referanslarla Anlamlandırma", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2020), 949-980; Kaplan vd., "Doğal Afetleri Anlamlandırma ve Başa Çıkma: Covid-19 Salgını Üzerine Bir Araştırma".
[5] Naci Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2002), 234-255; Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak / Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma / Ali Ayten / İz Yayıncılık Fiyatı ve*

SONUÇ

Çalışmanın problem cümlesine cevap bulmak için birçok çalışmanın verisine başvurulmuştur. Konu ilgili yabancı literatürde birçok araştırma yapılmış olmasına rağmen Türkiye'de bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların istenilen seviyede olmadığı görülmüştür. Fakat literatürde ulaşılan sonuçlara göre genel anlamda doğal afetlere dinî anlamlar yüklendiği tespit edilmiştir. Ayrıca kişiler doğal afetlerin meydana gelmesini Tanrı'nın hoşuna gitmeyen eylem ve olayların çoğalmasını gerekçe olarak görmektedirler. Tarihsel kaynaklarda da daha önce meydana gelen doğal afetlerin tanrısal bir ceza olduğu yönünde anlayış ve algıların olduğunu görmek mümkündür.[6] Gerek tarihsel kaynaklarda olsun gerekse de günümüzde olsun insanların anlamlandıramadığı olağanüstü olaylara dinsel anlamlar yüklemesi eğilimi vardır.[7] Nitekim birey doğal afetlerin sebep olduğu psikolojik sorunlarla başa çıkmak için dinî başa çıkma yöntemlerine başvurmasını kaçınılmaz kılmaktadır.[8] Böylelikle birey güvenli liman olarak gördüğü Tanrı'nın himayesine sığınarak psikolojik rahatlama sağlar.

KAYNAKÇA

Aberth, John. *The Black Death: The Great Mortality of 1348-1350: A Brief History with Documents*. Boston, MA: Bedford/St. Martin's, The Bedford Series in History and Culture edition., 2005.

Ayten, Ali vd. "Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 45-79.

Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak / Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma / Ali Ayten / İz Yayıncılık Fiyatı ve Özellikleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.

Kalgı, Mehmet Emin. "Koronavirüs ve Dindarlıkla İlgili Yapılmış Ampirik Çalışmaların Analizleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (2021), 111-132.

Özellikleri (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012); Ali Ayten vd., "Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 45-79; Kenneth I. Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: The Theory, Research, Practice* (New York: Guilford Press, 1997).

[6] Kaplan vd., "Doğal Afetleri Anlamlandırma ve Başa Çıkma: Covid-19 Salgını Üzerine Bir Araştırma", 582.

[7] Mehmet Emin Kalgı, "Koronavirüs ve Dindarlıkla İlgili Yapılmış Ampirik Çalışmaların Analizleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (2021), 111-132.

[8] Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: The Theory, Research, Practice*.

Kaplan, Hasan vd. "Doğal Afetleri Anlamlandırma ve Başa Çıkma: Covid-19 Salgını Üzerine Bir Araştırma". *Turkish Studies* 15/4 (2020), 579-598.

Kula, Naci. "Deprem ve Dini Başa Çıkma". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2002), 234-255.

Küçükcan, Talip - Köse, Ali. *Doğal Âfetler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.

Pargament, Kenneth I. *The Psychology of Religion and Coping: The Theory, Research, Practice*. New York: Guilford Press, 1997.

Sevinç, Bayram. "Felaket Dönemlerinde Deneyim Mimarisi, Anlam-Krizi ve Istırapları Dinî Referanslarla Anlamlandırma". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 949-980. https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.774316

ÇEVRİMİÇİ HIZLI GIDA PERAKENDECİLİĞİNDE MÜŞTERİ MEMNUNİYETİNİN, HİZMET KALİTESİ VE MÜŞTERİ SADAKATİ ARASINDAKİ ARACILIK ROLÜNÜN İNCELENMESİ

MEDIATING ROLE OF CUSTOMER SATISFACTION ON SERVICE QUALITY AND CUSTOMER LOYALITY IN ONLINE QUICK GROCERY SHOPPING

Ulduz K.Azad
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İbrahim Kırcova
Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ABSTRACT

The aim of this study is to fill the gap in the literature about the changing customer expectations in fast growing quick grocery commerce, by investigating customer satisfaction mediating role between customer experience and customer loyalty.

The theoretical background on customer experience and service quality is based on the expectation disconfirmation theory (Parasuraman et al., 1985, 1988). In studies conducted with different perspectives, customer expectations were removed from quality criteria and service performance was measured based on the theory of reasoned action (Cronin and Taylor, 1992). Research on online service quality indicates that customer expectations are not yet sufficiently formed (Zeithaml, Parasuraman, and Malhotra, 2002). In the online customer experience and service quality researches of various sectors, the relationships between external factors, perception, attitude, experience, intention and customer behavior are explained with the technology acceptance model. (Taherdoost, 2018)

While the service based sectors target high customer loyalty, the supply chain performance criterias like order, delivery and compensation become priorities in online shopping, unlike in stores (Mentzer et al., 2001). Due to the rapid interaction opportunities in online channels, it becomes important to eliminate the dissatisfaction of customers who are highly sensitive to unmet needs and expectations. In this research, in accordance with the service performance and technology acceptance model, customer satisfaction and customer service experience consciousness were added to the model. The survey responses in the research, were collected from 219 participants who shop from quick commerce grocery retailers and analyzed by using SPSS for Windows 22.00 and AMOS 24.0 program, and the mediating role of customer satisfaction and customer service experience awareness between customer experience and customer loyalty was

tested as path analysis in structural equation modeling. The bootstrap (n=2000) method was used to test the intermediation hypotheses, and as a result of the research, both variables played a mediating role in customer experience and shopping continuance intention.
Keywords: Online Retailing, Customer Satisfaction, Customer Exprerience, Structural Equation Modeling

ÖZET

Bu çalışma, çevrimiçi kanallarda büyümekte olan hızlı gıda perakendeciliğinde müşteri memnuniyetinin, müşteri deneyimi ile müşteri sadakati arasındaki aracılık ilişkisini araştırarak, dijitalleşme ile birlikte değişmekte olan müşteri beklentileri ve hızlı tüketim alanındaki perakende dinamiklerinin literatürdeki boşluğunu doldurmayı ve pratik öneriler sunmayı hedeflemektedir.
Müşteri deneyimi ve hizmet kalitesi ile ilgili teorik alt yapı, beklentinin onaylanmaması kuramına dayanmaktadır (Parasuraman vd.1985,1988). Farklı bakış açıları ile yapılan araştırmalarda ise müşteri beklentileri kalite kriterlerinden çıkarılarak, gerekçeli eylem teorisine dayanan hizmet performansı ölçülmüştür (Cronin ve Taylor, 1992). Çevrimiçi hizmet kalitesine ait araştırmalarda müşteri beklentilerinin henüz yeterince şekillenmediği belirtilmiştir (Zeithaml, Parasuraman, ve Malhotra, 2002). Çeşitli sektörlere ait çevrimiçi müşteri deneyimi ve hizmet kalitesi araştırmalarında ise dış etkenler, algı, tutum, deneyim, niyet ve müşteri davranışı arasındaki ilişkiler teknoloji kabul modeli ile açıklanmıştır. (Taherdoost, 2018)
Hizmet sektörü yüksek müşteri sadakatini hedeflerken, çevrimiçi alış verişte, mağazalardan farklı olarak, sipariş, teslimat ve telafi gibi tedarik zincirine ait performans kriterleri öne çıkmaktadır (Mentzer vd., 2001). Çevrimiçi kanallardaki hızlı etkileşim imkanı nedeni ile, karşılanmayan istek ve beklentilere karşı duyarlılığı yüksek olan müşterilerin memnuniyetsizliğini gidermek önemli hale gelmektedir. Bu araştırmada hizmet performansı ve teknoloji kabul modeline uygun olarak, müşteri memnuniyeti ve müşteri hizmet deneyimi bilinci aracı olarak modele eklenmiştir. Araştırmada çevrimiçi hızlı teslimat yapan perakendecilerinden alış verişi yapan 219 katılımcıdan toplanan anket cevapları SPSS for Windows 22.00 ve AMOS 24.0 programı kullanılarak analiz edilmiş, müşteri deneyimi ile müşteri sadakati arasında müşteri memnuniyeti ve müşteri hizmet deneyimi bilincinin aracılık rolü path analizi yapısal eşitlik modellemesi olarak test edilmiştir. Aracılık hipotezlerinin test edilmesi için bootstrap (n=2000) yöntemi kullanılmış ve araştırma sonucunda her iki değişkenin de müşteri deneyimi ve alışveriş sürekliliği niyetine aracılık rolü üstlendiği bulunmuştur.
Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi Perakende, Müşteri Memnuniyeti, Müşteri Deneyimi, Yapısal Eşitlik Modeli

NATURE CONSCIOUSNESS IN CHILDREN AND BIOMMICRY IN EDUCATION
ÇOCUKLARDA DOĞA BİLİNCİ ve EĞİTİMDE BİYOMİMİKRİ

Hülya GENCÜR
Manisa Milli Eğitim Müdürlüğü ,Sınıf Öğretmeni
Manisa Directorate of National Education Classroom Teacher

Şafak ÖZTÜRK
Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi,Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Assoc. Dr., Manisa Celal Bayar University, Faculty of Education, Institute of Social Sciences, Department of Educational Sciences
ORCID ID:0000-0001-6900-2248

ÖZET

Hızla değişen dünyada doğal yaşam alanlarımızın, kaynaklarımızın giderek tükenmesinde insanoğlu faktörünün payının büyük olduğunu düşündüğümüzde doğa bilincini en temelden, çocukluktan itibaren kazanmanın önemi karşımıza çıkıyor. Doğayı seven ve koruma kararlılığında olan çocuklar gelecekte daha güzel bir dünyanın inşasının temelini oluşturacaktır. Doğa her sağlıklı nefesimiz, huzurlu yaşam alanımız, canlı çeşitliliğiyle bize sunulan, yaşam becerileri kazanma fırsatı sunan, okulsuz eğitim öğretim alanımızdır. Doğadan öğrenerek üretmek, tasarım becerisi geliştirmek mümkün. Eğitimde kullanılan yeni bir kavram "Biyomimikri" doğadaki yapıları taklit eder ve onları insanın karşılaştığı sorunları gidermek için ihtiyaç duyulan çözüme dönüştürür. Örneğin yalıçapkını kuşu gagasından hızlı tren, sineklerden fermuar, arılardan teleskop, yapraklardan, güneş panelleri, nemi yüzeyden uzak tutan, nefes alabilen duvar boyası, köpek balığı derisinden hijyenik yer ve duvar kaplamaları, yusufçuk böceğinden helikopter; tüm bu örnekler doğanın kusursuz sisteminin model olduğunu açıklamaktadır. Bu çalışmanın amacı; Çocuklarda doğa bilincinin önemini ve eğitimde yeni bir kavram olan biyomimikriyi tanımlamak, doğa bilinciyle beraber biyomimikrinin eğitimdeki uygulama örneklerini sunmaktır. Çalışma literatür taraması, doküman analiziyle hazırlanmıştır. Öncelikle konu başlıkları belirlenmiştir. Oluşturulan konu başlıkları betimsel olarak, literatüre uygun detaylı açıklamalarla tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğa Bilinci, Biyomimikri,21. Yüzyıl Becerileri

ABSTRACT

When we consider that the human factor plays a major role in the gradual depletion of our natural habitats and resources in a rapidly changing world, the importance of acquiring nature consciousness from the very foundation, from childhood, becomes apparent. Children who love their environment and are determined to protect it will form the basis of building a better world in the future. Nature is our every healthy breath, our peaceful living space, our unschooled education and training area that offers us the opportunity to gain life skills with its diversity of living things. It is possible to produce by learning from nature and to develop design skills. “Biomimicry”, a new concept used in education, imitates the structures in nature and turns them into the solution needed to solve the problems faced by humans. For example, a high-speed train from the beak of the kingfisher, a zipper from the flies, a telescope from the bees, leaves, solar panels, a breathable wall that keeps moisture away from the surface. paint, hygienic floor and wall coverings made of shark skin, helicopter made of dragonfly; All these examples explain that the perfect system of nature is a model. The aim of this study is; To define the importance of nature consciousness in children and biomimicry, which is a new concept in education, and to present examples of application of biomimicry in education together with nature consciousness. The study was prepared by literature review and document analysis. First of all, the topics were determined. The topics created were descriptively completed with detailed explanations in line with the literature.

Keywords: Nature Consciousness, Biomimicry,21. Century Skills

GİRİŞ

Dünyadaki ilk yaşamdan bugüne doğaya olan ihtiyacımız her geçen gün artarak devam etmektedir. Bize sunduğu imkan ve fırsatları tüketmemek ise gayemiz haline gelmiştir. Doğal kaynakların varlığı kaliteli yaşamın anahtarıdır. Kaynaklarımızı tüketmemek imkansız olduğuna göre nasıl tasarrufla kullanmaya devam ederizi düşündüğümüzde yenilebilir enerji, geri dönüşüm kavramlarına son yıllarda daha çok önem verir durumdayız. Bu noktada dünyadaki her bireyin doğasını koruma sorumlulukları vardır. Her ne kadar ülkelerin kendi politikaları olsa da ortak gökyüzümüz, ortak güneşimiz her gün mütemadiyen tüm dünya birlikte döndüğümüz gerçeği var. Dünyanın herhangi bir noktasında yaşanan doğal tahribatların sonuçlarını tüm dünya insanları olarak yaşamaktayız. Her gün sayısız çıkan atıklarımızın verdiği kirlilik, yaşam alanı açmak, daha çok üretim için tüketim metodumuz, beslenme için kontrolsüzce yok ettiğimiz doğamızın bize çıkardığı fatura; iklimsel değişiklikler, dolayısıyla tarımdaki verimsizlik, salgın hastalıklar, hücresel yapıdaki bozukluklar sonucu tedavisi henüz bulunamayan hastalıklar. Tablo net görünür

durumda. Bizlerin doğayla iyi anlaşmaktan başka çözümümüz görünmüyor. Bunun için doğayla barışık nesiller yetiştirmek hedefimiz olmalı. Günümüzde çocuklarımıza yaşadığımız dünyayı, doğayı sadece tanıtmanın yeterli bir beceri olmadığı gerçeği var. Doğada iyi bir gözlemci olacak, doğanın bize sunduklarını analiz edip yaşamımızı kolaylaştıracak, kaliteli yaşam sunacak özelliklerini sentezleyebilecek yeterlilikteki çocuklar yetiştirmek elzem durumda görünüyor. Doğa bilinci kazanımını gerçekleştirmede ailenin rolüyle birlikte okullardaki doğa bilinci eğitimlerinin katkıları yadsınamaz.

Bu noktada güncel bir kavram "Biyomimikri Biliminden" bahsetmek doğru olacaktır. Biyomimikri doğanın bize sunduğu fırsatları uygulanabilir, kullanılabilirlikte fırsatlar sunar. Biyomimikri "doğadan esinlenen inovasyon" şeklinde ifade edilebilmektedir.(Kennedy, 2004; Shimomura, 2010). Biyomimikri, biyolojideki analog ve fikirleri mimarlık, teknoloji ve birçok farklı disipline aktaran yeni ama aslında bir o kadar da eski olan bir bilim dalıdır (Vincent J. F., vd.,2006). Doğadan etkilenme ya da biyomimikri aslında yeni bir disiplin değildir. İnsan geçmişten bu yana doğayı incelemiş, doğadan esinlenerek tasarımlar yapmıştır. Doğadan etkilenme, Da Vinci tasarımlarında da görülmektedir.Doğa bilinciyle beraber eğitimde biyomimikriye de yer açmak günümüz dünyasının ihtiyaçlarına cevap verecektir.

Biyomimikriyi sınıfa almak, öğrencilerin okul ve gerçek dünya arasındaki sınırlarını aşar. Sadece canlılar hakkında bilgi edinmek yerine biyomimikri, doğadan öğrenmemizi sağlar.(www.asknature.org,2022) Alan yazına bakıldığında eğitimde biyomimikrinin son yıllarda ortaya çıkan yeni bir kavram olduğu görülüyor. Kara ve Akarsu'nun (2013) ifade ettiği gibi günümüzde insan özelliklerinin gün geçtikçe değişmesi öğretim programlarını da etkilemektedir. Eğitimde Son dönemlerde öğretim programlarında, bilgiye nasıl ulaşabileceğini bilen, ulaştığı bilgiyi en iyi şekilde analiz edebilen, bilim ve teknoloji ile ilgili yenilikleri ve gelişmeleri takip edip uygulayabilen, araştırmacı ve sorgulayıcı bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bu projede "21.yüzyıl becerilerinin kazandırılmasında çocuklara doğa bilinci kazandırmanın önemi ve eğitimde biyomimikriye yer açmanın katkıları nelerdir? Doğa Bilinci kazandırmada ailenin rolü nedir? Okullarda doğa bilinci hangi yöntemlerle kazandırılabilir? Biyomimikri nedir? Biyomimikri Bilimi eğitimde nasıl kullanılabilir? Sürdürülebilir gelecek için Doğa ve Biyomimikrinin katkıları nelerdir? Sorularının cevapları aranmış olup elde edilen bulgular, sonuç ve öneriler sunulacaktır.

1.1.Araştırmanın Amacı: Çocuklarda doğa bilincinin önemini ve bu süreçte aile, okulun üzerine düşen görevleri ortaya koymak, biyomimikrinin eğitimdeki yerinin belirlenmesi, eğitimde uygulanabilirliğini, sürdürülebilir bir dünyada doğa bilinci ve biyomimikrinin sunduğu artıların 21.yüzyıl becerilerine ulaşma hedeflerine katkılarını sunmak.

1.2.Araştırmanın Önemi:Hızla değişen dünyada doğal yaşam alanlarımızın,kaynaklarımızın giderek tükenmesinde insanoğlu faktörünün payının büyük olduğunu düşündüğümüzde doğa bilincini en temelden çocukluktan itibaren kazanmanın önemi karşımıza çıkıyor. Çevresini seven ve koruma kararlılığında olan çocuklar gelecekte daha güzel bir dünyanın inşaasının temelini oluşturacaktır. Doğa her sağlıklı nefesimiz, huzurlu yaşam alanımız, canlı çeşitliliğiyle bize sunulan, yaşam becerileri kazanma fırsatı sunan, okulsuz eğitim öğretim alanımız. İlk insandan bu yana insanoğlu doğayı taklit ederek yaşam becerilerini geliştirmiştir. Öğrenme taklitle başlar. İnsanoğlu taklidi temel becerilerini kazanırken de yaşam devamlılığında analizler sentezler yaparak işine yarar bilgileri seçerken de kullanıyor.Doğayı taklit günümüzde teknolojik gelişmelerin de temelinde yer alıyor. Çocuklarda doğa bilinci ve eğitimde biyomimikri adlı projede sunulan araştırma bulgu ve sonuçları, hayat her daim inovasyon gerektiriyor gerçeğini düşündüğümüzde biyomimikrinin doğadan esinlenerek inovasyon sağlaması çocuklarımıza eğitim hayatlarında sunacağımız doğanın mucizelerini hayata entegre etme ufku geliştirmek,21. Yüzyıl becerilerini kazandırma hedefimize ışık hızıyla ulaşmada bize kısa yol göstermek için önemli katkı sağlayacaktır.

YÖNTEM:

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması, doküman analiziyle oluşturulmuştur. Araştırmada incelenen olgu veya olaylarla ilintili bilgiler içeren yazılı belgelerin ayrıntılı olarak taranması ve bu bilgilerden yeni bir bütünlük oluşturulması, doküman/metin analizi olarak adlandırılır (Creswell, 2002). Yıldırım ve Şimşek'e (2008) göre, literatürün taranması, araştırılması istenilen konulara dair bilgileri içeren yazılı materyallerin analizlerini kapsamaktadır. Nitel araştırmalarda literatürün incelenmesi doğrudan gözlem ve görüşmenin pek mümkün olmadığı durumlarda veya çalışmanın geçerliliğini artırmak adına kullanılan bir yöntemdir. Doküman analiz tekniği, yazılı ve elektronik belgelerin sistematik şekilde değerlendirilip incelenmesidir. Bowen'ın (2009) ifadesiyle nitel araştırma tekniklerinden dökümantasyon tekniği, gerekli bilgilerin anlam, kavram ve yeterlilik açısından incelenmesini gerektirir.

2.1.Araştırma Modeli,Deseni : Araştırmanın evrenini 1997-2022 yılları arasında çevre eğitimi, doğa bilinci, biyomimikri, STEM üzerine yazılmış ulusal,uluslar arası tezler, makaleler, konuyla ilgili basında çıkan haberler, bildiriler, kongre, konferans, sempozyum, projelerde yapılan bilimsel sunumlar, güvenilir kurum ve kuruluşların internet sitelerinden elde edilen veriler, kitaplar oluşturmaktadır. Araştırmada betimsel analiz deseni kullanılmıştır. Öncelikle konu başlıkları belirlenmiştir. Oluşturulan konu başlıkları literatüre uygun detaylı açıklamalarla betimsel olarak yorumlanmıştır.

2.2.Verilerin Toplanması : Veriler toplanırken "Google" arama motoru, .Google Akademik, Dergipark Akademik'ten konuyla ilgili makalelere, Ulusal Tez Merkezi'nden tezlere, güvenilir kurumsal internet sitelerinden, bilimsel yazılara, afiş, görsellere ulaşarak, henüz eğitimde yeni bir kavram olan Biyomimikri ile ilgili yeni ve güncel bilgiler sunmaya çalışılmıştır.

2.3.Verilerin Analizi: Çalışmada verilerin düzenlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. *"Araştırmacının, içerik analizinde temel hedefi, topladığı verileri açıklayabilecek kavramları, verileri ortaya koyabilmesidir. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir şekilde incelenmekte ve işlemden geçirilmektedir. Bu şekilde, betimsel yaklaşımda fark edilmeyen temalar ve kavramlar keşfedilebilmektedir. Araştırmacının bu işlem için öncelikle topladığı verileri kavramsallaştırması, bunları mantıklı şekilde tasnif etmesi ve veriyi açıklayan temaları saptaması gerekmektedir" (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.242).*Araştırmanın amacı doğrultusunda anahtar kelimeler olarak; doğa bilinci, biyomimikri, eğitimde biyomimikri, Science, Technology, Engineering, Mathematic (STEM) fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (FeTeMM) ,21.yüzyıl becerileri ,kelimeleri yazılarak veriler elde edilmiş ve analizleri yapılmıştır.

3.1.Çocuklarda Doğa Bilincinin Önemi

Doğa sözcüğü Latincede natura, antik dönemlerde doğmak, ortaya çıkmak anlamında kullanılmıştır (Harper, 2012). Türk Dil Kurumu ise "Doğa, kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen canlı ve cansız varlıkların hepsidir." Şeklinde bir tanım yapmaktadır. "Yapılan araştırmalarda, çocukların doğa kavramıyla ilgili algılarında ilk önce akıllarına canlılar geldiği daha çok bitkiler ve hayvanlardan bahsettikleri, bitkileri temel unsur görüp insana doğada daha az yer verdikleri, insanların ise daha çok doğaya olumsuz etkilerinden bahsettikleri görülmüş. Cansız varlıklardan hiç bahsetmedikleri doğadaki ekolojik ilişkilerden çok az konuşabildikleri ortaya konulmuş. (Burgess ve Smith, 2011). (Bonnett ve Williams, 2006), (Yardımcı, 2010; Köşker, 2013) Özellikle ilkokul çağındaki çocuklar doğaya karşı yüksek bir ilgiye sahiptirler (Ozaner, 2005; Bonnett ve Williams, 2006) ve doğayı rahatlatıcı, mutluluk verici bulmaktadırlar (Köşker, 2013). İlkokullarda çevre ve doğa ile ilişkili kazanımların yer aldığı dersler arasında fen ve teknoloji, sosyal bilgiler ve hayat bilgisi gösterilebilir (Tombul, 2006; Köşker, 2013). Doğada yapılacak çalışmalar oldukça fazladır.Doğanın bir bütün olarak ve barındırdığı canlı ve cansız unsurlar bakımından incelenerek öğrenilmesine dayalı etkinliklerin; doğa ile birey arasındaki bağlantıyı arttırma, aktif öğrenme yaşantıları içerme, öğrenme etkinlikleri açısından keyif verici ve ilgi çekici olma özelliklerinden dolayı oldukça etkili ve önemlidir. Doğa eğitiminin amacı, doğayı doğal ortamlarda tanımaya, doğanın sunduklarını eğitim konusu, malzemesi ve aracı olarak değerlendirmeye yöneliktir. Doğa eğitiminin kısıtlı sürelerde de olsa bireylerin doğal süreçler

konusunda bilgilenmelerini sağladığı, onların doğaya olan yatkınlıklarını artırdığı, duyarlı ve bilinçli kıldığı ve daha bağımsız düşünen bireyler olmalarına katkıda bulunduğu birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır.(Ozaner, 2004). Doğal çevrenin anlamı onunla etkileşimdeyken öğrenilebilir. Bu görüş ışığında çevre eğitimi, doğal çevrede gerçekleştiğinde doğaya ilgiyi arttırması ve yaşama doğa ile empati kurarak bakmayı sağlaması nedeniyle önemlidir. (Atasoy, 2006; Ozaner,2004; Palmberg & Kuru, 2001).

3.2.Doğa Bilincinin 21. Yüzyıl Becerilerine Katkısı

Günümüzde teknolojik, ekonomik, siyasal değişim ve gelişimlere bağlı olarak bireylerin de 21. yüzyılı karşılayabilecek nitelikler, yeterliliklerle donanmış olması beklenmektedir. "21. yüzyılda ayakta kalabilen, disiplinler arası çalışan, ortak çalışma yapan, etkili iletişim kuran ve yaratıcı bireylere ihtiyaç duyulmaktadır." (Yalçın, 2018). Eğitim sistemlerinde 21. Yüzyıl becerilerini geliştirmeye yönelik değişimlere gidildiği gibi yaşam boyu öğrenmenin gerekliliği de ön plana çıkmış durumda. Problem çözme, eleştirel düşünme, iletişim, işbirliği, öz yönetim, uyum ve esneklik, inovasyon gibi beceriler ile yaşam boyu öğrenme yeterlilikleri arasında yer alan kişisel, sosyal öğrenmeyi öğrenme yetkinliği, girişimcilik yetkinliği, bilim, matematik, teknoloji ve mühendislikte yetkinlik, kültürel farkındalık ve ifade özgürlüğü gibi yeterlilikleri, doğada birebir gözlem, deney, inceleme yapma fırsatı bulan, karşılaştığı zorluklara çözümler arayan çocukların kazanmasını kolaylaştırmaktadır.Gerçek yaşam problemlerini eleştirel düşünerek, eğlenceli şekilde çözme fırsatı sunar.Gerçek yaşam problemlerini çözerken sistemli düşünme, analiz etme yeteneklerini geliştirir. Doğada rüzgar, yağmur, yapraklar, kuşlar kendi sesleriyle sessizlikte ses olup dinlemeyi çocuklara öğretir. Doğada öğrenme oyun gibidir. Deneme yanılmalarla hatalar yapsa da çocuklar pes etmez çünkü oyun bitsin istemezler. Fırtına kocaman ağaçları devirirken, sazlıklara zarar veremez. Çünkü sazlık fırtınayı kabul eder, rüzgârla birlikte sallanır, esneyebilir. Böylece hayatta kalır. Çocuk adaptasyonu esneklik ve uyumu en iyi doğadan öğrenebilir. (ekoponcik.org. ,2022) Doğada deneyip, yanılabilir, hatalar yapabilir, durumu analiz edip çözümler, yeni fikirler üretme fırsatı sağlamış olur. Girişimcilik yeteneklerinin gelişimine de katkı sunar. Girişimcilik ekonomiyle ilişkili olduğu kadar sosyallikle de ilişkilidir. Arkadaşlarıyla ilişkilerini geliştirir, takım olup işbirliğini, sorumluluk almayı, gerektiğinde liderlik yapmayı, ortak hedefe ulaşmayı, birbirlerinden öğrenmeyi de öğrenirler. Farklı takımlarla çalışma kültürel sosyal farklılıklara da saygıyı geliştirmelerinde etkilidir. Üretkenlik ve sürdürülebilirliği sağlamada beceriler kazandırır. Her ne kadar teknoloji geliştikçe doğadan uzaklaşmış görünsek de doğayla uyumlu yaşamanın da artık ne kadar önemli olduğunun farkındayız. Doğayı koruma bilinci kadar doğayla uyumlu yaşamak için eğitimlerimizi şekillendirmeliyiz.

3.3 Doğa Bilinci Kazandırmada Ailenin Rolü

Bugün doğamızı korumakla, çevreye olan duyarlılığımız, bilinçli davranışlarımızla aslında geleceğimizi koruyoruz. Doğaya yaptığımız her yatırım, rahat bir nefes ,tükenmeyen, sağlıklı kaynaklara ulaşabilme imkanı demektir. Ebeveyinlerin çocuklarına bırakabileceği en güzel miras da budur. Aileler bırakabilecekleri en güzel mirası düşünerek çocuklarını yetiştirmeli, yaşayarak öğretmelidir. Eğitimciler kadar ailenin de doğa bilinci kazanmada rolü yadsınamaz. Okulda öğrenilen bilgilerin uygulama alanı ailemiz, çevremiz, sosyal yaşamımız olduğu gibi ailede, çevremizde öğrendiklerimizi de okulda uyguluyoruz. Birbiriyle sürekli etkileşimde olan iki kurumdur okul ve aile. Üretim kadar tüketimin de yoğun olduğu çağımızda yenilenebilir ürün ve kaynakları kullanmak, geri dönüşüme önem vermek, enerji, besin tasarrufu sağlamak, tüm bunları yaşam tarzımızın bir parçası haline getirmek, büyük ölçüde taklitle ilk öğrenmelerine başlayıp yaşamlarının her döneminde görerek, gördüklerini deneyimleyerek büyüyen çocuklarımıza örnek olacaktır. Aile ve okulun işbirliğiyle birlikte yaşamak istediğimiz bir dünyanın inşaasını yapmış olacağız.

Okul öncesi dönemden itibaren çocuklarımıza tüketici nasıl olunur? öğretiyoruz aslında. Fikirlerini önemsiyoruz istek ve ihtiyaçları için görüşlerini alıyoruz. Bilinçli tüketici olma bilincini yolun en başında, erken çocukluktan itibaren kazandırmış oluyoruz. Babaoğul ve Altıok (2010) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır. Çocukların tüketici olmayı öğrenmeleri süreci 4 yaşından önce başlayıp ömür boyu devam etmektedir. Buna göre; 4-5 yaşlarında çocuk tüketici rolünü deneme aşamasındadır. 5-6 yaşlarındaki çocuk tüketici olarak ilk kez kendi başına hareket etmekte hiç kimsenin yardımı olmaksızın kendi alışverişini yapabilmektedir . 7-12 yaşlarındaki tüketici, düzenli olarak ve sık sık alışveriş yapmakta, tüketimi bir görev ya da bir ayrıcalık olarak değil, kendi yakındaki ya da kendisinden büyük insanların normal davranışı olarak görmektedir. 12-15 yaşlarında ise tüketici olarak toplumdaki yerlerini almaktadır. Bilinçli tüketici aynı zamanda doğaya da duyarlı ve bilinçli kişidir. Hiç bir şeyin tükenmez olmadığını öğretmek gerekiyor. Eğitime küçük yaşlarda başlamanın önemi bir kez daha karşımıza çıkıyor.

Toplumun en küçük ve en önemli yapısında eğitimin başladığı gerçeği, ailede doğa sevgisi, doğayı koruma ve doğada sürekliliği sağlama bilincinin inşasında özveriyle çocuklarımızı yetiştirerek, yaşayarak örnek olarak temeli oluşturma sorumluluğumuzun farkındalığıyla hareket etmeliyiz.

Aileler doğa bilinci kazandırmada kum ve suyu kullanabilirler. Kum ve suyun, 24. aydan itibaren tüm yaşlar için temel oyun malzemesi olduğu düşünüldüğünde kum havuzu ya da su dolu bir şişme havuz, çocuk küveti, uygun herhangi bir ortamda oynama olanağının çocuğa sağlanması, çocuğun fiziksel olduğu kadar zihinsel gelişimine ve güven duygusu geliştirmesine katkıda bulunacaktır.

Gözlemler sonucu çocukların su ile oynarken dikkatlerinin daha geç dağıldığı belirlenmiştir. Yoğun nüfuslu kentlerde yaşayan çocukların su ile oynamaları rahatlamaları açısından gereklidir. Psikologlara göre betonlaşmanın çok olduğu kentlerde vandalizm daha çok görülmektedir. Suyun kullanıldığı tasarımlar çevreye olumlu etkiler katmaktadır.(Ünal 2009, Yavuzer,1998). Fizik kurallarını öğrenebileceklerdir. Örneğin maddenin farklı hallerinin olduğunu, sıvıların davranışlarının farklı olduğunu görebileceklerdir. Örneğin toprak ve suyla havuz yapan ve ya suyun önüne kumları yığarak set oluşturmaya çalışan çocuk su basıncının etkisini görecektir. Su ve kumdan veya çamurdan yaptıkları karmaşık bloklarla kuleler yapan çocuklar dengeyi ve taşıma kapasitesini öğrenebileceklerdir. Çocuk bütünü, parçalarının birbirinin yerine geçişini ve birbirine nasıl uyduğunu görebilir. Aynı zamanda o miktarların biçimleri değiştiği halde nasıl aynı kaldıklarını görebilir. Örneğin, yığın halinde bir çamurun ip gibi yuvarlandığında da miktarında değişiklik olmadığını bilir (Charles, 1999).Doğa yürüyüşleri, çocuklara yaz, kış kamp yapma olanağı sunmak, sıkıldım sözcüğüne aşina olduğumuz günümüz çocuklarının ekrandan uzaklaşıp özüne dönmesi doğaya olan duyarlılığının geliştirilmesi, rahatlaması için doğal bir terapi imkanı sunacaktır.

3.4. Eğitimde Doğa Bilinci Kazandırma Yöntemleri

Davis (1998); dediği gibi “”Çevre eğitimi etik ve eylemlerle ilgilidir ve bu sadece öğrenilmesi gereken bir konu olarak değil, bir düşünme tarzı ve bir davranış şeklidir.”İlk olarak formal eğitimde doğanın kullanımı Rousseau’nun 1762 yılında yazdığı “Emile ya da Eğitim Üzerine” adlı eserinde ön plana çıkıyor. Rousseau’nun görüşlerinden etkilenen eğitimde doğaya yer verilmesini savunanlar arasında Basedow, Pestalozzi, Agassiz, Montessori ve Frobel gösterilebilir.(Kohlstedt, 2010; Koops, 2012). 1800’lü yıllardan 1900’lü yılların başlarına kadar ilkokullardaki fen eğitimlerine doğa çalışmalarının hakim olması (Stebbins, 2012), Wilbur Jackmann’ın 1891 yılında ABD’de yazdığı “Nature Study for Common Schools” (Devlet Okulları İçin Doğa Çalışmaları) adlı kitap (McCrea, 2006) ve bu kitapla ABD’de doğa çalışmaları akımının (Nature Study Movement) ortaya çıkması (Kohlstedt, 2010) ile Türkiye’deki Köy Enstitüleri’nin doğanın içinde kendi gözlem ve deneyimlerine dayanan bir fen programlarının olması (Gökçe, 2010) gösterilebilir. Köy enstitüleri nüfusun %80’nin köyde yaşadığı bir dönemde ulaşım ve tarıma elverişli alanlarda kurulup tümünde kendisine ait tarlası, bağı, besi hayvanları, arı kovanları ve atölyeleriyle örgün eğitim yanında, uygulamalı da eğitimin yapıldığı bu kurumlar bir nevi doğa okuluydu. Günümüzde ise 2021 verilerine göre köyde yaşayan nüfus %6,8’dir.Köylerde yaşayan nüfusun azalmasıyla köy okullarının sayısının da giderek düştüğü görülmektedir.2022 yılına gelindiğinde kullanılmayan köy okulu binaları, köy yaşam merkezleri projesiyle ihtiyaçlar doğrultusunda anaokulu, ilkokul, kurs merkezi, kütüphane; matematik, doğa, bilim, ve tasarım gibi

farklı alanda hizmet veren atölyelerle gençlik kampları gibi eğitsel ve sosyal etkinliklerin yapılacağı alanlara dönüştürülmeye başlanmıştır. Köy okullarının, doğayla iç içe ve çocukların doğasına da uygun olmalarından dolayı ulaşım ve fiziki şartları iyileştirildiği taktirde uygun eğitim merkezlerine dönüştürülebilmektedir.

Okullardaki doğa eğitimleri, yaşamımızda doğayla uyumlu ve kendi yararımıza doğanın sunduklarını iyi analiz edip yaşam becerilerimizde kullanabileceğimiz, okulla sınırlı kalmaması gereken bir eğitim olmalıdır. Okulların büyük çoğunluğunun şehirlerde olduğunu düşündüğümüzde doğa bilinci kazandırmada, çocuklarımıza kamp deneyimi sunabiliriz. Yani doğa bize gelmiyorsa biz doğaya gidebiliriz.(Garner, 2012) ifadesiyle; son yıllarda yapılan değişikliklerle 20. yüzyıldan itibaren doğa eğitimleri ile ilgili kamp çalışmaları da yapılmaya başlanmıştır.Doğa kamplarının, katılımcıların canlılar dünyasına duyduğu sevgiyi nasıl etkilediğini araştıran Burgess ve Smith (2011), çocukların; ormanlara, dağlara ve içinde yaşayanlara karşı duydukları saygı ve sevgiyi davranışlarına yansıttıklarını ortaya çıkarmıştır. Kamp sonunda öğrencilerin doğa ile ilgili değer yargılarının geliştiği ve vahşi yaşama karşı olumsuz duygular ve kaygıların azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Eick (2011) ise; fen okuryazarlığı için belirlenen konuların doğal ortamda işlenmesinin, fen eğitimi programındaki ilgili sınıf için belirlenen hedeflere ulaşmada işe yaradığını görmüş.

Doğa eğitimleri; doğadaki ekolojik zinciri, doğadaki yapıyı, işleyişi kendi yaptığımız gözlemlerimizle fark etmemize katkı sunmaktadır. Bazı ülkelerdeki doğa eğitimlerine örnek verecek olursak Finlandiya'da çevre eğitimi, ilköğretim seviyesindeki tüm öğrenciler için zorunludur. Bu eğitim, küçük yaşlarda doğa parklarına, botanik bahçelerine yapılan okul dışı gezilerle başlamaktadır. Bu sayede, çevreye karşı olumlu tutum geliştirilmeye çalışılmaktadır.(Stokes vd. 2001). Almanya'daki çevre eğitimi de, barış eğitimi, sağlık eğitimi, medya eğitimi, profesyonel yaşama hazırlık ve trafik eğitimi gibi disiplinlerarası eğitimlerden biridir.(Stokes vd. 2001). Bu ülkede de Finlandiya'ya benzer bir şekilde, ilköğretim öğrencileri, bulundukları ortamda çevre eğitimine başlarlar (Stokes vd.2001). İspanya'da çevre eğitimi, Türkiye'de olduğu gibi tüm seviyelere entegre edilerek gerçekleştirilmektedir (Stokes vd. 2001). Türkiye'de uygulanmakta olan ilköğretim düzeyindeki programlarda çevre içerikli konular, ayrı bir ders kapsamında değil, hayat bilgisi, fen ve teknoloji, sosyal bilgiler gibi dersler içerisinde ele alınmaktadır (Özgüner ve Şahin.2009, Çukur ve Özgüner, 2008).

Türkiye'de ise doğa eğitimleri,Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenen projeler; Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma (TEMA) vakfı tarafından oluşturulan etkinlikler ve kamplar, Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesindeki İzcilik kampları, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma

Derneği (KIRÇEV) tarafından düzenlenen orman ekolojisi ile ilgili etkinlikler, Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin okullara yönelik olarak gerçekleştirdiği "Kuş Gözlem Günü", "Doğayı Eğlenerek Keşfedelim" gibi etkinlikler,Çevre ve kültür değerlerini koruma ve tanıtma vakfının (ÇEKÜL) yaz okulları vb. gibi çalışmalarla yürütülmektedir (Ozaner, 2004; Soykan, 2009; Soykan ve Atasoy, 2012).Bazı özel okullarda "doğa okulu" modelinde eğitim öğretim olanağı fırsatları mevcuttur.

Bodzin vd.(2010) göre, ilköğretim başlangıç seviyesindeki öğrenciler için çevre konusunda bilinçlendirme faaliyetleri okul bahçesinin bir laboratuvar olarak kullanılmasıyla başlatılabilir. Onlara yerel bitki ve hayvan çeşitleri tanıtılabilir. Bitkiler okul bahçesinin kuzey ve güney bölümüne ayrı ayrı ekilerek gelişimlerindeki farklar gözlemlenebilir. Öğrencilerin kendilerinin yapmış oldukları bu faaliyetler, onların doğa ve doğal süreçlere karşı duyarlılıklarını artırarak bir bilinç kazanmalarını sağlayabilecektir. Doğadaki gözlemlerinde tüm duyu organlarını nasıl kullanabilecekleri öğretilen öğrenciler, daha üst sınıfa geçtiklerinde bir ormanı bilimsel keşif ve araştırmalarında, edebi çalışmalarında veya uygulamalı matematikte nasıl kullanabileceğini bilebilecek ve bu süreçle beraber doğanın karmaşık yapısını kavrayabilecektir.

Ayrıca çocuk eğitiminde oyun en iyi öğrenme şekli olduğu için oyun alanının doğal ya da doğala yakın alanlar olması, oyun ekipmanların ise ağaç, su, taş, çiçek, böcek vb. gibi doğal elemanlar olması önerilebilir. Doğada oyunla, özellikle mücadele oyunları içerisinde çocuklar sürekli olarak koşmak, zıplamak, tırmanmak, çekmek, itmek, taşımakla vücut özellikleriyle mücadele etmek durumundadır bu da çocuğun fiziksel gelişimine katkı sağlayacaktır. Merak duygusu ile bitkilerin ve diğer yaşayan tüm canlıların adlarını duyacak ve eğitim hayatı boyunca unutmayacağı ön bilgiler edinecektir. Beş duyusunu kullanıp keşfederek, eğlenerek vakit geçirecektir. Ayrıca çocukların sanatsal gelişimlerinde de ekolojik alanlar ve bitkilerin büyük katkısı olacaktır. Bir başka yöntem, öğrencinin çevredeki değişimlerin farkına varmasını sağlayacak temalar seçip bu temaları belirli bir program dahilinde bir yandan araştırma, inceleme ve deneylerle bilgi vermek diğer yandan boyama, bulmaca, resim, oyun vb. etkinliklerle destekleyerek çocuğun ilgisini çevre üzerinde yoğunlaştırmak gerekir. Farklı temalar çocuğun çevreyi daha geniş ve farklı açılardan görmesini sağlayacak, temalara ait farklı etkinlikler ise bir yandan çocuğun ilgisini çekecek bir yandan da çevre bilincini geliştirmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmalarda araştırma, inceleme ve deney yönüne ağırlık verilirse çocuklar konuyla ilgili etkinliklerden bir süre sonra sıkılabilir, diğer taraftan anlatım, oyun, bulmaca, boyama, çizim türü etkinliklere ağırlık verildiğinde çevre ile ilgili temel bilgiler eksik kalacağı için çalışma amacına ulaşamayacaktır.

Çocukları oryantring sporuna da yönlendirmek mümkün..1800'lü yıllarda İsveç'te ortaya çıkan oryantiring, zamana karşı yarışan katılımcıların pusula ve harita yardımıyla hedefleri bulduğu bir

spor branşıdır.10 yaş kategorisinden başlayan yarışmaların üst yaş için herhangi bir sınırı bulunmaz. Türkiye Oryantiring Federasyonu tarafından düzenlenen ulusal oryantiring müsabakaları ekim-mayıs ayları arasında gerçekleştirilir. Okullar arasında yapılan oryantiring yarışları ise ilkbahar aylarında planlanır. Uluslararası Oryantiring Federasyonu tarafından gerçekleştirilen uluslararası şampiyonalar da yaz aylarında gerçekleştirilir. blog.decathlon.com.,2022) Oyun çağında çocuklar koleksiyon yapmayı da çok severler. Özellikle renkli taşlar,kurumuş yapraklar, deniz kabukları çocukların ilgisini çekmektedir. Topladıkları nesneleri birbirlerine göstererek diyalog kurmakta ve sosyalleşme için önemli adımlar atmaktadırlar.Küçük yaşta ilgilendikleri bu çarpıcı nesneler, ileriki yaşamlarında jeoloji ,biyoloji, botanik gibi bilim dalları için bir çeşit ön hazırlık olmaktadır.

Ayrıca okullar ve belediyeler işbirliği içinde olup çocuklar için ekolojik oyun alanları tasarlanması sağlanabilir. Öztan (2002)'a göre; çocuklar tırmanmayı ve yüksekliklere ulaşmayı severler. Ekolojik çocuk oyun alanları için uygun yerler seçilmeli ve doğaya çok müdahale etmeden çocukların ilgi duyacakları noktalar ön plana çıkarılmalıdır. Gerekli küçük müdahaleler ile tırmanma, koşma, su ile oynayabilme gözlem yapabilmek için mekanlar oluşturulmalıdır. Ekolojik çocuk oyun alanları çocukların, fiziksel, zihinsel gelişimlerini tamamlamalarına yardımcı olmasının yanı sıra çocuğun neden sonuç ilişkisi kurabilmesinde, doğayı tanımasında ve sevmesinde, dikkatini toplamada çocuğa yardımcı olmaktadır.

Yılmaz ve Bulut'a göre; çocuğa keşfetme, gözlem yapma, problem çözme, deneme yanılma üzerinden gelişme ve öğrenme fırsatları verilmelidir. Çocuklar yeni becerileri test edebilmelidir. Her yeni mücadeleyi kazanma, vücuduyla neler yapabileceğini keşfeden çocuğun özgüvenini kurmasını sağlar (Öztan,2002) Ekolojik çocuk oyun alanları, park-bahçe müdürlükleri, çocuk psikologları, renk uzmanları, doğa eğitimcileri, ekolojistler, mühendisler, eğitimciler, sivil toplum örgütleri, peyzaj mimarları gibi farklı meslek disiplinlerinin ortak çalışmaları ile ekolojik temelli çocuk oyun alanları tasarımı yapılmalıdır.Bu alanlar yaygınlaştırılmalıdır. Aşağıda ekolojik oyun alanlarına yönelik örnek fotoğraflar yer almaktadır.(Şekil 1,Şekil 2)

Şekil 1:Topoğrafyanın bozulmadan oyun alanı haline getirilmesine örnek (Öztan,2002)

Şekil 2:Oyun Alanı Örneği , (Turgut ve Yılmaz,2010)

Doğa bilincine katkı sunacak bir diğer önemli mekanlar, doğa tarihi müzeleri; geniş halk kitlelerine doğayı gerçekleriyle tanıtmak, doğa buluntularını güncel örneklerle sergilemek ve tabiat sevgisini aşılamak amacını taşırlar. Çolak (2008) doğa tarihi örneklerinin dünyaya yayılışını şu şekilde ifade etmektedir. Napolyon Mısır seferine giderken matematikçi, zooloji, biyoloji, botanik gibi disiplinlerin önde gelen isimlerinden oluşan 167 bilim adamını ve Yunanca, Latince ve Arapça baskı yapabilen iki adet matbaayı yanında götürmüş, bilim adamlarının Mısır'da topladığı bilgileri

ve doğa tarihine ait örnekleri özel sandıklar içinde Fransa'ya getirmiştir. Bu tür seyahat ve seferlerin bir sonucu olarak, dünyanın her yerine ait doğal zenginlikler ekonomik açıdan güçlü merkezlere taşınmaya başlamıştır.

Doğa tarihi müzeleri; fen müzelerinden türemiş olup 19. yüzyıl süresince ve 20. Yüzyıl başlarında çekirdekleri atılmış ve o zamandan bu yana çok gelişmişlerdir. Ayrıca, doğa tarihi müzeleri bir yandan eğitim ve öğretime destek olurken, öte yandan ekonomik gelişmeye güç katacak bilimsel araştırmaların da merkezi olmuştur. Birleşmiş Milletler Eğitim,Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO)' nın, 1972 yılında hazırladığı Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi'yle, yaşayan kültürlerin korunması yaklaşımı benimsenmiş, kültürel çalışmaların etkileri müzeciliğe de yansımıştır. Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) 2004 yılında Seul'da yaptığı kongreyi "Museums and Intangible Heritage" (somut olmayan kültürel miras ve müzeler) başlığı ile yapmış, dil dahil sözlü gelenekler ve ifadeler gibi somut olmayan kültürel miras öğelerinin de bir kültür öğesi olarak kabul edilmesiyle, müze tanımı ciddi bir genişlemeye uğrayarak klasik müzecilik anlayışının ötesine geçmiştir." (Altunbaş ve Özdemir, 2012).

Buyurgan ve Mecrin,2005 yılında yaptıkları çalışmalarında doğa tarihi müzelerini, jeoloji, mineraloji, botanik, zooloji, fiziki antropoloji, paleontoloji, çevrebilim gibi bilim dalları ile ilgili müzeler olarak ifade etmektedirler. Genel olarak doğada mevcut olan, ancak özelliklerine göre sınıflandırılan, eski dönemlerden kalma fosiller, mineraller, taş vb. elemanları bulunduran müzelerdir. Değişik hayvan, bitki türleri, hayvanat bahçeleri, akvaryumlar, botanik bahçeleri, doğal rezervler ve doğal etkileşimler sonucu oluşmuş peyzajlar da bu müzelerin içeriğini oluşturur. Örneğin, Kapadokya yöresi, peribacalarıyla ve volkanik olaylar sonucunda oluşmuş ilginç yeryüzü şekilleriyle doğal bir "Doğa Tarihi Müzesi'dir.Aynı şekilde, bilimsel veya tarihsel olarak değerli bir bölgenin özelliklerinin korunarak bu özelliklerin sergilendiği açık hava doğa tarihi müzelerinin ülkemizdeki önemli örneklerinden olan Kızılcahamam fosil ağaç ormanı ve Muğla'nın Kula ilçesindeki ilk insana ait ayak fosil izlerinin bulunduğu alanlar sayılabilir. Bol fosilli bir yatağın, bir yapı ile korunarak fosillerin bu yatak içerisinde doğal olarak sergilendiği alanlar da doğa tarihi müzeleri olarak nitelendirilebilir.

Doğa tarihi müzeleri, Fransa'da 57, İspanya'da 42 doğa tarihi müzesi mevcuttur.ABD'de Cleveland Doğa Tarihi Müzesi, New York Doğa Tarihi Müzesi, Avusturya'daki Viyana Doğa Tarihi Müzesi, Almanya'da Frankfurt'taki Senckenberg Doğa Müzesi, İngiltere'de Londra Doğa Tarihi Müzesi ve Oxford Doğa Tarihi Müzesi, Çin'deki Pekin Doğa Tarihi Müzesi gibi müzeler, arşiv, sergi ve koleksiyonlarıyla dünyanın hemen her yerinden örnekleri buluşturmaktadırlar.(İnan, 2008).Afrika ve uzak doğu ülkeleri de dahil doğa tarihi müzeleri mevcuttur. Türkiye'de bu büyük eksikliği, Maden Teknik Arama (MTA) Genel Müdürlüğü 7 Şubat 1968 tarihinde halka açtığı

tabiat tarihi müzesi ile gidermiştir. Müzenin ilk katı paleontolojiye, üst katı da mineraloji ve petrografiye ayrılmıştır. Paleontoloji bölümünde çeşitli bitki ve hayvan fosilleri, iskeletler, tarih öncesi bulgular; mineraloji bölümünde ise Anadolu'dan çıkartılmış madenler sergilenmektedir. Türkiye'de 20. Yüzyıla kadar bu tarz müze bulunmadığı görülüyor. Türkiye doğal güzelliği, çeşitliliği açısından zengin bir ülke. Doğa tarihi müzelerinin yaygınlaştırılıp çocuklara müzede eğitim fırsatı sunmak, milli parkları eğitim alanı olarak kullanmak kalıcı, etkili bir doğa eğitimi sunmaya fırsat sunacaktır.

Örneğin ; Teksas' taki milli parklar, göl, nehir kıyıları, sulak alanlar doğal eğitim ortamları olarak okullarda verilen teorik eğitimin laboratuvarları olma özelliği taşımakta ve buralarda çalışan görevliler birer eğitmen olarak, okullardaki öğretim planlarıyla eşgüdümlü bir şekilde öğrencilere çevre eğitimi vermektedirler. Formal eğitimde ana sınıflarından üniversitelere kadar her yıl öğretim planında öngörülen çok disiplinli etkinlikler, milli parklar gibi doğal alanlarda gerçekleştirilmektedir. Örneğin Anahuac Milli Parkı'nda yapılan eğitim çalışmalarında ana sınıfı öğrencileri oyunlarla doğada renk ve şekillerin çeşitliliğini keşfetmekteler..Shangri La Botanik Bahçeleri ve Doğa Merkezi'nde kinestetik oyunlarla uygulamalı etkinlikler, araştırmalar veya deneyler yapabilmekteler. Konu ağaçlarsa ormanda, su ise bataklıkta programı uyguluyorlar. Kuş gözlemciliği,canlı hayvan gösterileri,bahçe bakımı, kompost yapımı, kelebek alanı oluşturma,3. ve 4. Ve 5.sınıflar için bahar kampı, yaz kampı gibi programları mevcut. Eğitim fakültesinden yeni mezun olmuş öğretmen adaylarıysa bu botanik bahçelerinde bir yıl boyunca staj yapmaktadırlar. Burada gökbilimden hayvan bilime uzanan bir çizgide eğitim çalışması öğretmenlere ücretsiz olarak verilmektedir (Shangrilagardens.org, 2022) Türkiye'de ise örnek olarak Kocaeli'de yer alan Ormanya Doğal Yaşam Parkı Projesinden bahsetmek mümkün. Dünyanın üçüncü, Avrupa'nın en büyük doğal yaşam alanı olma özelliğine sahiptir. Doğa parkurları ,kuş gözlem alanı, yaban yaşam alanı, atlı binicilik, sportif olta balıkçılığı, doğa okulu, kamp alanları, çocuk hayvanat bahçesi, ormanköy, sergi salonu, yaban hayatı kurtarma rehabilitasyon merkezi, mesire alanları mevcuttur. Doğa okulunda çeşitli atölyeler ile eğitimler verilmektedir. Doğada yaşam atölyesiyle temiz su kaynağı bulma, yön bulma, barınak yapımı, ateş yakma beceri ve eğitimleri, doğanın şefleri atölyesinde ise bitkilerle tanışma, hangi bitkilerin yenilebilir olduğunu, basit yemek yapma araçlarını öğretmeyi amaçlayan eğitimler sunmakta, çalışkan çiftçiler atölyesinde ise tarım faaliyetlerinde bulunup keçi sağıp hayvan besleyerek doğayla temas etme fırsatı sunmaktadır. Doğada drama, ritim, oyun, aromatik bitkilerle, krem, sabun, losyon gibi ürünler oluşturma, ahşap oymacılığı eğitimlerinin de verilmesi dolayısıyla doğayı keşfederek, gözlemleyerek, deneyimleyerek öğrenme fırsatı sunan değerli bir doğal yaşam alanıdır.(ormanya.com,2023)

Doğa eğitiminde kullanılabilir yöntemlerden biri de müziktir. Sungurtekin(2001) müzikle çevre eğitimi üzerine yaptığı çalışmasında şu önerilerde bulunmaktadır. İlkokul müzik öğretim Programı içerisinde "Çevremiz ve Müzik" ünitesi yer almaktadır. Bu üniteye uygun olarak hazırlanacak olan parçalar, konuyu pekiştirmede bir araç olacaktır. Sınıf ya da okul korolarına yönelik çevre konulu şarkı dağarcığının oluşturulması yararlı olacaktır.Müzik dersinde öğrencilere çevrelerinde duydukları doğa olaylarının seslerini, çevremizin bir parçası olan hayvan seslerini taklit etme fırsatı sunulabilir. Hatta bunu yaparken de ritim çalgılarından yararlanmaları sağlanabilir. Öğrenci kendisine dinletilen eserleri, duyduğu doğa olaylarını vücut hareketleri ile yorumlamaya çalışır. Diğer bir çalışma da atık malzemelerden ritim çalgısı yapımıdır. Öğrenciler değişik atık malzemeler kullanarak kendileri için birer ritim çalgısı; farklı boyutlardaki boş pet şişelere taş, kum, pirinç, nohut, cam kırıkları vb. gibi malzemeler koyarak marakaslar hazırlayabilirler. Ayrıca konserve kutularından bongolar ve yoğurt kaplarından da

küçük trampetler yapılabilir.

Türkiye'de doğa eğitimi adına yapılan çalışmalardan, Aydın'ın 2019'da yaptığı "Evdeki Atıklar, Geri Dönüşüm" ile ilgili çalışmada "Çer Çöpten Hayaller" ve "Kitap Ormanı" adlı etkinlikler yapılmış ."Çer Çöpten Hayaller" adlı etkinlik kapsamında öğrenciler ellerindeki atıkları değerlendirmeye yönelik atıktan tasarımlar yapmışlardır. "Kitap Ormanı" adlı etkinlikte öğrenciler; İngilizce dersinde, çevre ve geri dönüşüm hakkında kartpostallar hazırlayıp, üzerine resim çizimi yapmışlardır. Teknoloji tasarım dersinde atık malzemelerden saksılar tasarlayarak, fen dersinde bu saksılara fide ekimi yapıp, okulda küçük bir bahçe oluşturmuşlar. Fen dersinde; solucanlı kompost yapımını gözlemlemişler, geri dönüşüm kutuları hazırlamışlardır. Kocaeli Üniversitesinden okula davet edilen uzmanın sunduğu, "Atık Kızartma Yağlarından Biyodizel Üretimi" konulu seminerine katılıp geri dönüşümle ilgili yapılan güncel projeler hakkında tartışmışlardır. Türkçe dersi okuma saatinde, çevre ve geri dönüşüm hakkında bilim-kültür romanları ve dergiler okuyarak, fen dersinde kendi sınıfları adına okul bahçesine fidan dikimi yaparak, isimlerini künyelemişler. Gerçekleştirdikleri çalışmalar kapsamında metinler yazmışlardır. Çalışma sonunda 7.sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarında olumlu gelişmeler gözlenmiş. Bu çalışma da okul içi ve dışı doğa çalışmalarımızda yol gösterebilir. Özdemir, Adıgüzel'in 2009'da TÜBİTAK destekli olan "Bilim ve Yaratıcı Drama Eşliğinde Doğa Tarihinden Doğa Müzesine Yolculuk" isimli çalışmalarında, ilköğretim okullarının dört ve beşinci sınıflarından oluşan 30' ar kişilik üç grup halinde 90 öğrenci grubuna bölgenin sahip olduğu kayaç, fosil ve mineral zenginliğini tanıtarak, bölgenin son 35 milyon yıllık dönemine ilişkin jeolojik ve paleoantropolojik evrimi tanıtılmıştır. Eğitime ilişkin konular, kendi alanlarında uzman, popüler dili olan eğitmenler tarafından verilmiştir. Tüm bu süreç için kullanılacak temel yöntem yaratıcı

dramadır. Çalışma çeşitli arazi gezileri ile desteklenmiştir. 8 haftada gerçekleştirilen toplam 48 saat süren çalışmanın sonunda öğrencilerle ve eğiticilerle yapılan görüşmeler ve sürecin gözlemlenmesi sonucunda elde edilen sonuçlara göre çalışmaya katılan öğrencilerin doğa eğitimi ile ilgili temel bilgi ve becerileri kazandığı sonucuna varmışlardır. Yukarıdaki örnekler bizlere okul hayatında doğa bilinci kazandırma hedefinin uygulama aşamasında yol gösterici olacaktır. Neticede doğa bilinci kazandırmak için yapılabilecek o kadar çok seçeneğimiz var ki, eğitimciler olarak sürdürülebilir geleceğin mimarı olacak çocukların en iyi şekilde yetiştirilmelerinin bizim elimizde olduğu sonucuna varmak mümkündür.

3.5.Doğadan Gelen İlham:Biyomimikri

Biyomimikri terimi ilk kez 1997 yılında Janine M. Benyus tarafından yayımlanan "Biomimicry: Innovation Inspired by Nature" adlı kitabında kullanılmıştır. Biyomimikri, etimolojik olarak Yunanca bios (hayat) ve mimesis (taklit) kelimelerinin birleşimiyle Benyus tarafından adlandırılmış bir kavramdır. (Benyus, 1997; "What is Biomimicry?", 2018) *Biyomimikrinin bir bilim dalı olarak tanınmasının temelini, 1940 yılında İsviçre'de yaşayan George de Mestral adında bir elektrik mühendisi oluşturmuştur. George de Mestral köpeği ile birlikte Alp dağlarında doğa yürüyüşüne çıktığı bir günde, "Dulavrat Otu" olarak bilinen bitki köpeğinin tüylerine ve kendisinin pantolonuna yapışıyor.Bu bitkinin kıyafetlerinden ve köpeğinin üzerinden zor bir şekilde ayrıldığını fark edince ,Dulavrat Otundan aldığı ilham ile birlikte günümüzde giyim endüstrisinde çokça kullanılan ve yerel dilde "cırt cırtlı bant" olarak tabir edilen, Velcro Bandı ortaya çıkıyor. George de Mestral, bu fikrin patentini alıp, doğayı kopyalamaktan söz ederek Biyomimikri'nin ilk bilimsel deneyimini ortaya koymuş oluyor.Ancak teknolojinin eksikliği, endüstriyel devrimin çok geç gerçekleşmesi nedeniyle "*Biyomimikri" 1963 yılında bir bilim dalı olmaya başlamış ve bu güne dek gelişmiştir. (Vincent J. F. V. ,vd. 2006)Biyomimikri her ne kadar 20. ve 21. yüzyıllarda ortaya çıkmış olarak gözükse de aslında tarih boyunca insanlar doğadan etkilenmiş ve bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemelerinde doğayı örnek almışlardır.

Senosiain, J. P. vd. , 2003 yılındaki çalışmalarında ifade ettikleri gibi günlük hayattaki ihtiyaçlarına çözüm arayan insanlar akıl ve sezilerini kullanarak bilgileri olmasa dahi sorunlarına doğada var olan çözümleri üretmişlerdir. Örneğin efsaneye göre Kral Minos, baba Daedalus'u ve oğlunu Girit Adasına hapseder. Hapis hayatından sıkılan Daedalus'un aklına kaz tüylerinden kanatlar yapıp bunları kullanarak adadan kaçmak gelir.Böylece bilinen en eski efsanevi insanlı uçuşu gerçekleştirmiş olur. Hezarfen Ahmet Çelebi ise, bir efsane olarak bugünlere kadar ulaşmış kişiliğiyle Türk tarihinde ilk uçan insan olarak kabul edilir. 17. yüzyılda ve IV. Murad zamanında yaşamış olan Ahmet Çelebi'ye bin fenli anlamına gelen "hezarfen" lâkabı halk tarafından verilmişti. Hezarfen Ahmet Çelebi, hava akımlarını ve kuşların uçuşunu inceleyerek birtakım

sonuçlara varmış, tarihi uçuşundan önce, kanatlarının dayanıklılığını denemek amacıyla Okmeydanı'nda denemeler yapmıştı. Bir sabah, kıyılarda biriken halkın gözleri önünde Galata Kulesi'nden aşağıya atlamış ve rüzgârın etkisiyle uçarak Boğaz'ı aşmış, Üsküdar dolaylarına inmeyi başarmıştı (Aktaran Çelik, 2015:1).Kuşlardan esinlenip ilk uçma denemeleri yaparak tarihe geçiyorlar. Amerikalı Wright Kardeşler tarihte ilk olan yapısal dengeli uçak unvanına sahip Planophore adını verdikleri uçağı bilimsel eğitim almamalarına rağmen, çocukluklarından beri kuşların uçmalarını yakından inceleyerek oluşturmaya karar veriyorlar ve başarılı da oluyorlar. Örneğin; Yusufçuk böceğinin uçuş ve denge şeklinden esinlenerek helikopter tasarlanmıştır.

Bir başka örnek, "Eyfel Kulesi" uyluk kemiğinden esinlenerek yapılmıştır. Yapımında binlerce demir kemik gibi tutturulmuş, sağlam ve hafiftir. Fermuarlar sineklerin ağzından esinlenerek biyonik kollar fillerin hortumundan esinlenerek yapılmıştır. Örümceklerden esinlenerek yapılan askeri amaçlı kullanılan robotlar vardır.Teleskopların yapımında arılar ve gözlerinden esinlenilmiş. Arıların gözleri petekleri gibi altıgendir. Teleskoplarda da altıgen şekilde aynalar kullanılıyor. Hızlı trenlerde yalıçapkını kuşlarının gagaları taklit edilerek,hızlı trenlerin daha sessiz ve yüksek performansta hareket etmesi sağlanıyor. %15 oranında daha az elektrik tükettiği tespit edilen trenlerin hızında da %10'luk bir artış gözlemleniyor. Doğadaki en iyi su geçirimsiz malzeme olarak bilinen lotus yaprağından esinlenerek ise Lotusan adlı boyayı üretiyorlar. Lotus çiçeği yaprağında bulunan kendi kendini temizleme özelliğini kullanarak, nemi yüzeylerden uzak tutup yüzeylerinin nefes almasını ve temiz görünmesini sağlamayı başarmışlar.

Bir başka örnek, "köpek balıkları" Köpek balıkları derisinin özelliklerinden dolayı asla hastalanmaz; örneğin bu deri, üzerinde bulunan ve 50-70° açılarla sıralanmış olan deri dişçiklerden dolayı hiçbir zaman bakteri barındırmaz (Soeleman M.,2012). Vücudundaki akım çizgisini oluşturmak için birbirini tamamlayarak sıralanmış ve bu sıralanış aynı zamanda balığın avına yaklaşırken daha sessiz ve daha hızlı hareket etmesini sağlamakta olduğunu da tespit etmişler. Bilim adamları Galapagos köpek balığını ilham alarak derinin üzerindeki bu sistemi nano ölçekte kopyalanarak Sharklet adı verilen ve bakteri oluşumunu önleyen hijyenik bir yüzey kaplama malzemesi tasarlamışlardır. Arka yüzeyi yapıştırıcı sıvı ile kaplı olan bir plastik yüzey üzerine işlenerek birçok medikal cihazın yanı sıra hastane, sağlık merkezi vb. binalarda kullanıma sunulmuştur.

Ayrıca teknolojinin gelişmesiyle,sinekler gibi uçabilen, karıncalar gibi istenilen her yere girebilen, örümcekler gibi tavanda yürüyebilen robotlar şu an üretilebilmekte ve gelişmiş ülkelerin önemli endüstri kuruluşları da bu çalışmalara büyük önem vermektedirler.(Bar-Cohen, 2006; Hanson, 2006; Kresling, 2000) Biyomimikri tasarım prensipleri, kentsel altyapı planlama ve tasarımı bağlamında "Akıllı Şehir" gibi geleceğin baskın şehir paradigmalarını tamamlamada da

yararlanılmaktadır (Buck, 2015).Günümüzde biyomimikri bilimi, ekonomi mimari, bilim, tıp alanında geleceğe yön verecek konumda olan önemli bir bilim dalıdır. Aşağıda biyomimikri tasarım örnekleri yer almaktadır.(Şekil 3,Şekil 4,Şekil 5,Şekil 6)

Şekil 3: Balıkçıl Kuşlarının gagasından hızlı tren (ekolojist.net, 2023)

Şekil 4:Lotus çiçeğinden ilham alınarak kendi kendini temizleyen boya,(Karabetçe,2015)

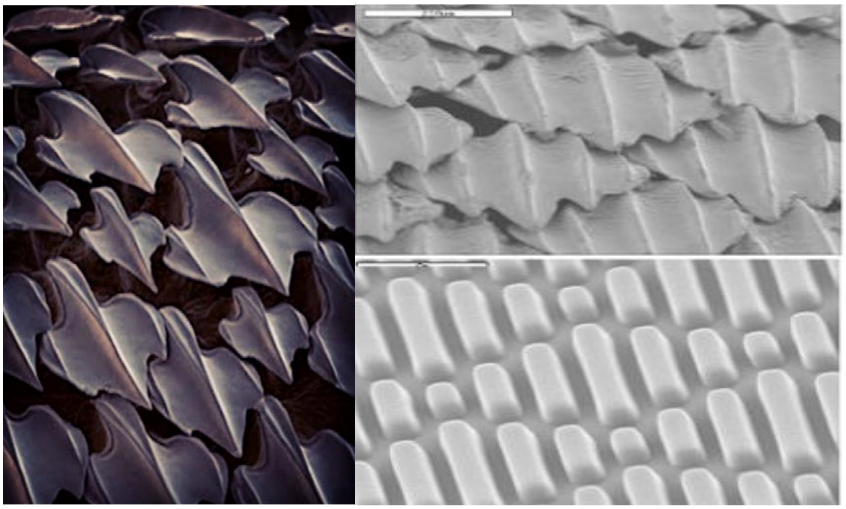

Şekil 5: Köpek balığı derisi-Sharklet(bakteri oluşumunu önleyen hijyenik bir yüzey kaplama malzemesi,(Karabetçe,2015)

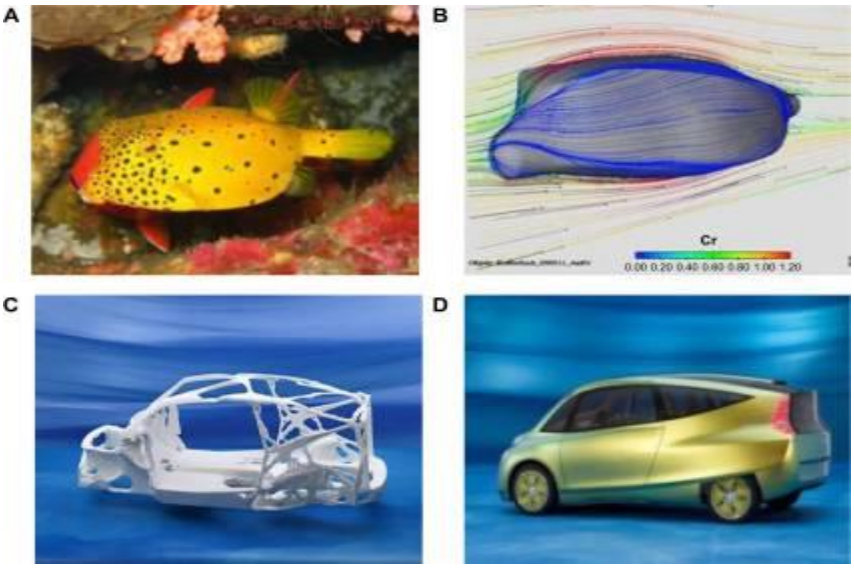

Şekil 6:DaimlerChrysler'n prototip biyonik arabası(D),kutu balığından(A) araçların tasarımına uyarlanmış balon balığı iskelet yapısından (C)ve ağaç büyüme modellerinden (B) esinlenilmiştir.(Hwang vd.,2015)

3.6.Biyomimikri ve 21. Yüzyıl Becerileri

2018 yılında güncellenen fen bilimleri dersi öğretim programında öğrencilerin mühendislik ve tasarım becerilerinin gelişiminin desteklenmesi gerektiği belirtilmiş ve günlük yaşam problemleri çerçevesinde fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamalarının interdisipliner bir yapıda öğrencilere sunulması hedeflenmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018) 21.Yüzyılın Öğrenme Çerçevesi; Framework for 21st Century Learning (P21) ise, 21. yüzyılın öğrenme çıktılarının gerçekleşmesi, öğrencilerin iş, yaşam ve vatandaşlık konularında başarılı olmaları, ihtiyaç duydukları bilgi ve becerileri edindirmek için; öğretmenler, eğitim uzmanları ve iş dünyası liderleri tarafından geliştirilmiştir (P21 Leadership States 2017). P21 tarafından tanımlanan 21. yüzyıl becerileri arasında en önemlileri 4C olarak ifade edilen yaratıcılık (creativity), eleştirel düşünme (critical thinking), iş birliği (collaboration) ve iletişimdir (communication).). Biyomimikriyi bu dört becerinin kazandırılmasında etkili bir yöntem olarak düşünebiliriz. Problem çözme becerileri de bu yüzyılın en önemli becerileri arasında yer almaktadır. 2020 yılında başlayan pandemi ile birlikte bu becerilerin önemi daha da artmıştır. Pandemi süreci ile hayatımıza giren uzaktan eğitim ve uzaktan çalışma şartlarına bu becerilere sahip bireylerin daha kolay uyum sağladığı görülmüştür.(Şimşek,2022) Sağlam'ın (2021) yaptığı çalışmada belirttiği gibi 21. yüzyıl öğrenme çerçevesi bağlamında amaç, yalnızca 21.yüzyıl becerilerinin ortaya konulması değil, ayrıca belirlenen bu becerilerin diğer eğitim sistemlerini de bütünleştirecek şekilde, eğitimin ana noktalarının her kademesine entegre edilmesidir.

Uygun okul ortamı oluşturarak biyomimikri bilimi ile çocuklarda pek çok 21. Yüzyıl becerisinin geliştirilmesi mümkündür. Örneğin atölyeler, zenginleştirilmiş kütüphaneler, aktif öğrenme sınıfları ve modern laboratuvarlar oluşturabiliriz. Ayrıca Türkiye'de her okulda tasarım ve beceri atölyeleri kurmak 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'nde hedef olarak belirtiliyor. Bu tarz atölyelerin olması çocukların biyomimikrik düşünüp uygulama yapmasına fırsat sağlayacaktır.(Avcı,2019) Biyomimikri tasarım çalışmalarıyla çocuklara sorgulama, analiz, sentez, yaratıcılık, tasarım becerisi, bilimsel okur-yazarlık, özgüven gibi becerilerin kazandırılmasında modern çağın ihtiyaçlarına göre düşünme fırsatı sunar. Biyomimikri çalışmaları öğrencileri yaparak-yaşayarak öğrenme ve gerçek dünya sorunları ile yüzleştirerek, ekolojik okuryazarlık becerisi ve gerçek yaşam problemlerine çözümler üretmeleri noktasında katkıları olacaktır. Doğaya yeniden özümüze dönerek çocuklarımızın en çok yakındığımız durumlarından; ekran bağımlılığı, iletişim becerilerinin gerilemesi, bir çocuğun özünde yer alan oyun becerilerinde dahi oyun kuramamak, devamını getirememek, oyun bozuculuk davranışlarındaki artış, okuduğunu anlamakta zorlanma hallerinin gelişiminde önemli katkılar sunacaktır. Çamurla oynamayan, ağaca çıkmayan, yağmurda su birikintisinde zıplamayan, bir tavuğun yumurtasını toplama heyecanını yaşamayan bir çocukluk çocukça yaşamaktan uzaktır. Dört duvar arasına sıkışmış apartman çocuğu

kaderinden çocuklarımızı kurtarmak için doğa ve biyomimikri uygulamaları hayati önem arz ediyor.

3.6.1.Eğitimde Biyomimikri Uygulamaları Örnekleri

Biyomimikri tasarım uygulamaları, geleceği şekillendirecek çocukların çok yönlü yetiştirilmesi adına, üreten, yenilikçi, çok yönlü düşünebilen, zorlukları aşma gücüne sahip problemlere orijinal çözümler sunabilen, yeni dünyanın ihtiyacı nesiller yetiştirmede okullarımızın hedeflerine ulaşmasında önemli bir yere sahip olacaktır. Günümüzde okulu sadece dört duvar içinde bir bina olarak düşünmekten öte okul her yerde anlayışıyla bahçede, ormanda, müzede, kütüphanede, atölyelerde çok çeşitli mekanlarda eğitim, öğretim imkanı sunan yerler olarak düşünmek daha doğru olur. Biyomimikri çalışmaları ile çocukların okulların sınırlarını aşarak, sınıf duvarlarının ötesinde, dokunabilecekleri gerçek bir dünya üzerinde çalışarak, vizyoner bakış açıları, doğuştan getirdikleri yaratıcılıkları ve şekillendirme arzularıyla, problem çözme becerilerinin gelişmesine, proje tabanlı çalışmalar yapabilmelerine, doğadan ilham alarak, dost teknolojiler tasarlamalarına olanak tanımaktadır.(Bıomımıcry Enstıture,2022)

Okullarda biyomimikri uygulamalarında yön gösterici olabilecek çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların yönergeleri okul ortamına da uyarlanabilir. Biyomimikrinin eğitimde nasıl kullanılacağına dair, Türkiye'de yapılan çalışmalar; Dilara Velioğlu, Mehmet Yakışan'ın 2022'de yayınladıkları Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Biyomimikri Algılarının Çizimler Aracılığı ile Belirlenmesi adlı makaleleri ile yine Mehmet Yakışan, Dilara Velioğlu'nun 2019 yılında yayınladıkları "İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Biyomimikri Algılarına "Yönelik Yaptıkları Çizimlerin Analizi" adlı makaleleri, Fatma Avcı'nın 2019 da yayınladığı makalesi, İnovasyon: Okullarda Biyomimikri ve Vildan Şimşek'in 2022 yılında yayınladığı ve "STEM Eğitimi Uygulamalarının Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık ve Eleştirel Düşünme Becerilerine Etkisi" yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Günümüzdeki dünyada Science, Technology, Engineering ve Math (STEM) olarak bilinen, Türkiye'de fen, teknoloji, mühendislik ve matematik sözcüklerinin kısaltılmış şekli olan FeTeMM uygulamaları ile öğrenciler bilişsel, fiziksel ve duygusal yönlerini geliştirmekte ve yaratıcılık, iş birliği, problem çözme, eleştirel düşünme, girişimcilik, etkili sözlü ve yazılı iletişim, bilgiye erişim ve analiz gibi becerileri de kazandırmak hedeflenmektedir. STEM ilk olarak 1980'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'de fen ve matematik eğitimi geliştirmek amacıyla ortaya çıkıyor. "STEM eğitimi, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar tüm eğitim sürecini kapsayan disiplinler arası bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir."(Gonzales ve Kuenzi,2012).STEM uygulamalarında kullanılan öğretim modellerine bakıldığında mühendislik tasarım sürecinin

sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. STEM uygulamalarında da büyük oranda bir problem durumu verilerek bunun çözümüne yönelik mühendislik tasarım sürecini takip eden bir uygulama tasarımının sıkça tercih edildiği belirlenmiştir. Mühendislik ve tasarım süreci adımları fen öğreniminde motivasyonu sağlama yönüyle tercih edilmektedir Mühendislik, problem çözme odaklı bir yapıya sahip olma, mühendislik tasarımı ile etkili öğretim yöntemlerinin uygulanmasına olanak sağlama ve öğrencilerin kendi deneyimleri ile öğrenmeleri için öğrenme ortamı oluşturma gibi nitelikleri vardır.(Okulu ve Ünver,2021). STEM odaklı eğitimler uygulanırken sıklıkla yararlanılan 5E öğrenme modeli temelinde yapılandırmacı yaklaşım vardır.(Şimşek,2022) STEM eğitiminin öğretiminde 5E öğrenme modelinin kullanılması ile öğrencinin konuya odaklanması, bilgiyi araştırması ve keşfetmesi, bilgiyi yeni durumlara transfer etmesi sağlanmış olur. (Öztürk, 2018). STEM uygulamalarında son yıllarda yaygınlaşan, robotik ,blok kodlama, lego çalışmaları da yer almaktadır. STEM uygulamalarının çoğunlukla laboratuvar malzemeleri gibi kolay ulaşılabilir (karton, makas, pet şişe, bant, vb.) araç gereçler kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Ancak robotik ve kodlama için teknolojik aletler, legolar ,uygun laboratuvar ortamı sağlanmalıdır. Türkiye'de ise bazı özel okullarda STEM atölyeleri kurulup uygulanmaktadır. Zafer Kalkınma Ajansı Yeni Nesil Eğitim Mali Destek Programı (YENEP) kapsamıyla Manisa, Afyon, Uşak, Kütahya Milli Eğitim Müdürlükleri'nde, "Kendin Yap Atölyeleri" bulunmaktadır. Bu atölyelerde, temel algoritma ve STEM, robotik ve kodlama İstasyonu, girişimcilik istasyonu, endüstriyel tasarım istasyonu, geri ve ileri dönüşüm İstasyonu bulunmaktadır. Program kapsamında öğrencilere; robotik kodlama eğitimi, endüstriyel tasarım, 3D tasarım ve üretim, girişimcilik eğitimleri, dijital içerik ve video tasarım eğitimleri, STEM eğitimleri yapılmaktadır. (kendinyapatolyesi.org, 2023) Ayrıca Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı'nın bilim, sanat, kültür, spor ve yaşam becerileri alanlarında atölye çalışmalarını kapsayan "Tasarım Beceri Atölyeleri" bulunmaktadır. Tasarım Beceri Atölyeleri (TBA),çocukların derslerde edindikleri bilgileri hayatla ilişkilendirmelerine, bu bilgileri pratik uygulamalara ve yaratıcı ürünlere dönüştürmelerine imkân sağlayan fiziksel alanlardır.

Tasarım Beceri Atölyeleri bünyesinde FeTeMM atölyesi yer almaktadır. Bu atölyede, öğrencilerin karşılaştıkları problemlere yaratıcı, yenilikçi ve özgün çözümler üretmeleri hedeflenmektedir. Türkiye genelinde toplam Tasarım Beceri Atölye sayısı 9479 'dur. Halk eğitim merkezleri ile çeşitli devlet okulları bünyesinde uygulanmaktadır.(tba.meb.gov.tr.,2023) Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı çeşitli vakıf, kurum ve kuruluşların destekleriyle belirli sürelerde, pilot okullarda projeler uygulamaktadır. Güncel bir projeye örnek olarak, "Dijital Kanatlar Projesi" verilebilir. Arçelik Pazarlama A.Ş. desteğiyle Ortaokullarda öğrenim gören öğrencilere yazılım (programlama ve kodlama), donanım ve üretim konularında eğitimler verilmesi ve bu sayede

teknolojiyi etkin olarak kullanabilme becerilerinin kazandırılması için nitelikli ortam ve etkinliklerin planlanmasının amaçlandığı 81 ilde 100 pilot okulla 2019-2023 yılları arasında uygulaması hedeflenen bir projedir. (tegm.meb.gov.tr.,2023)

Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü (Yeğitek) tarafından uluslar arası projeler de yürütülmektedir. Örneğin; e Twinning , Avrupa' daki okullar için oluşturulmuş bir topluluktur. Amacı, iletişim kurmak, işbirliği yapmak, projeler geliştirmek, paylaşmak için ; Avrupa ülkelerindeki katılımcı okullardan birinde çalışan personele (öğretmenler, müdürler, kütüphaneciler v.b.)yönelik bir platform sunmaktadır..Scientix, Projesinin amacı Avrupa'da STEM (Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik) eğitiminde sorgulamaya, araştırmaya, üretim ve buluş yapmaya dayalı eğitimi yaygınlaştırmaktır.Future Clasroom Lab, Geleceğin Sınıfını Tasarlama Projesi'nde, Brüksel'deki Avrupa Okul Ağı tarafından desteklenen öğrenme alanını temel alan bir dizi çalışma yürütülmektedir. Codeweek Türkiye, Kod Haftası (Code Week), erken yaşlardan itibaren çocukların kodlama becerisini desteklemek için Avrupa çapında yapılan bir harekettir. Kod Haftasının amacı; kodlama ve programlamaya dair farkındalığın arttırılması, birlikte çalışmanın teşvik edilmesi ve kodlama kültürünün yaygınlaştırılmasıdır. Ayrıca Sürdürülebilir Dünya Alanı, Dijital teknolojiler eğitim platformları ile 21. Yüzyıl becerilerini kazandırmak için çalışmalar yürütülmekte, eğitimciler için de farkındalık kazandırılmaktadır. (yeğitek.meb.gov.tr,2023)

Biyomimikrinin okullardaki uygulanabilirliği hakkında Türkiye'deki çalışmalara örneklerden biri; Yakışan ve Velioğlu'nun 2019'da 4.sınıf öğrencilerinin biyomimikri algılarına yönelik yaptıkları çalışmada öncelikle çocuklara kısa bir biyomimikri videosu izletip hayvanların özelliklerini kullanarak ne tür teknolojik ürünler tasarlanabileceğini sorup 1 ders saatinde çizerek göstermelerini istiyorlar. Çizimlerde yönlendirme yapılmamış. Kaplumbağadan kask, zırhlı araç, zürafadan vinç, meyve toplayıcısı, bukelemundan renkli ampül, kıyafet tasarımı, örümcekten kamera, yılandan kemer, köstebekten toprak delici, salyangozdan dolap, deniz kaplumbağasından deniz karavanı, balinadan deniz altı, kurbağadan zıplayan bisiklet, kangurudan zıplayan ayakkabı, tavşandan zıp zıp araba, çıtadan ayakkabı ve araba, yarasadan, baykuştan gözlük, uğur böceğinden helikopter gibi tasarımları yapmışlardır.

Çevre koşulları, günlük hayatta karşılaştıkları sorunlar, medyada gördükleri, bilgisayar oyunları tasarımlarında etkili olsa da problemlere çözüm üretme, fen ve teknoloji okur yazarlığı kazanma empati,hayal gücünü arttırma, yaratıcılık gibi 21. Yüzyıl becerileri kazanmasına ayrıca çocukların çevre-teknoloji ilişkisini kavramasında etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Aşağıda bu çalışmayla ilgili çocukların çizimlerine yönelik örnekler yer almaktadır.(Şekil 7,Şekil 8,Şekil 9)

Şekil 7:Örümcekten Kamera Tasarımına Ait Çizim,Yakışan ve Velioğlu(2019)

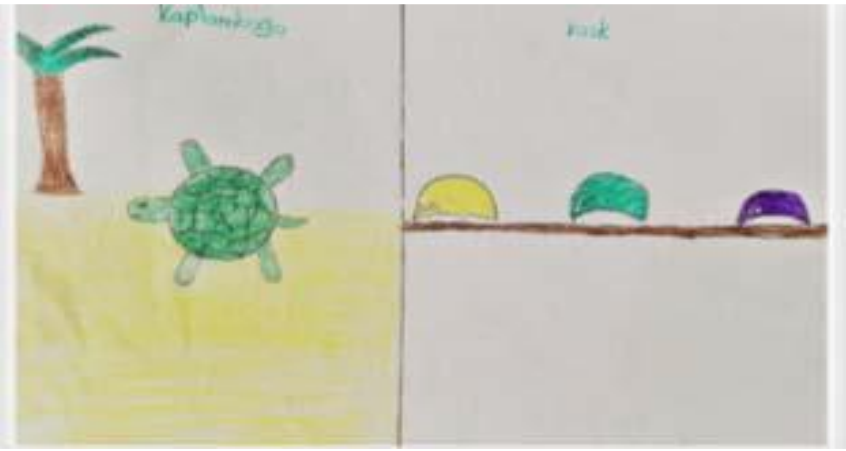

Şekil 8: Kaplumbağadan Kask Tasarımına Ait Çizim(Yakışan ve Velioğlu(2019)

Şekil 9:Uğur Böceğinden Helikopter Tasarımına Ait Çizim(Yakışan ve Velioğlu,2019)

Yakışan ve Velioğlu'nun 2022 'de ortaokul 7. Sınıf öğrencilerinin biyomimikri algıları üzerine yaptığı çalışmada ise benzer şekilde hayvanların özelliklerini kullanarak teknolojik çizimler yapmalarını istemişler. Araştırma sonunda, esinlendikleri hayvanların özelliklerini detaylandırarak ve kendi fikirlerini, öğrendiği teorik bilgilerle yorumlayarak tasarlamayı düşündükleri teknolojik ürünler ile farklı becerilerini geliştirdikleri düşünülmektedir. Öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları canlılara karşı ilgisi olan, bilim ve teknolojiyi kullanabilen, üreten, sorgulayan ve fen okuryazarı olarak yetişen bireyler olmaları önemlidir. Bu yüzden FeTeMM eğitiminde biyomimikri uygulamaları artırılabilir ve böylece öğrencilerin canlılardan esinlenerek gerçek teknolojik ürünler tasarlamalarına imkân sağlanabilir görüşündedirler. Aşağıda bu çalışma ile ilgili örnek resme yer verilmiştir.(Şekil 10)

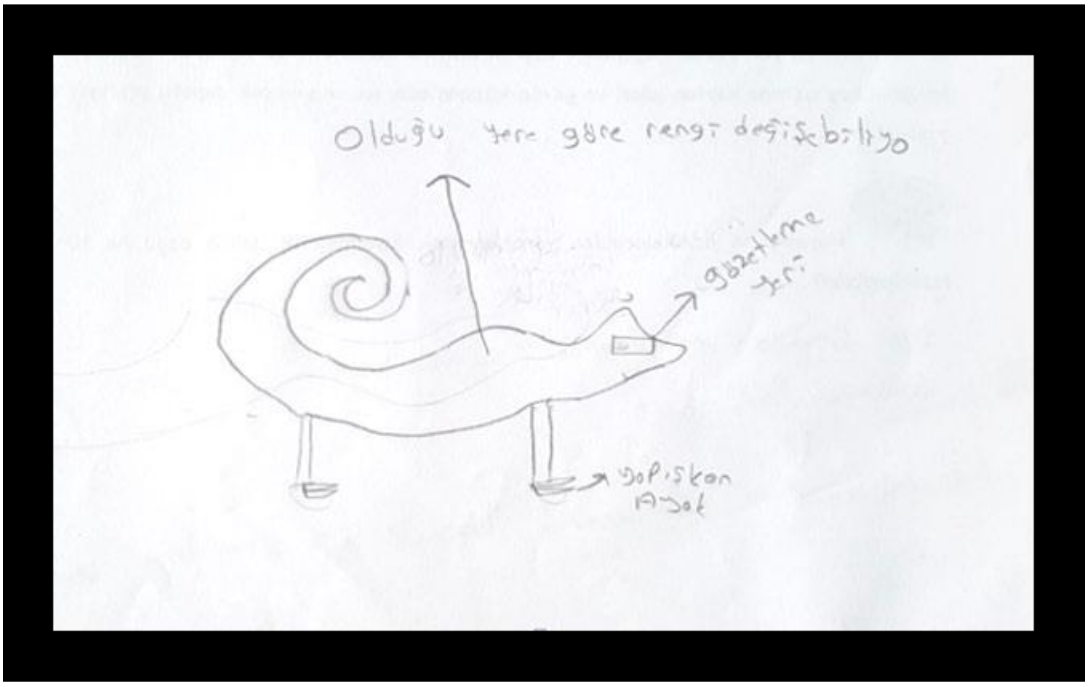

Şekil 10:Bukalemun gözlemci tasarımının öğrenci çizimi(Yakışan ve Velioğlu 2022)

Bir diğer çalışma Şimşek'in 2022'de okul öncesinde STEM eğitimi uygulamalarının, eleştirel düşünme becerilerine etkisini araştırdığı çalışmasında, STEM öğrenme senaryolarını 5E modelinde hazırlamıştır. Her etkinlik için problem durumu içeren bir hikâye kitabı ya da masal belirlenmiştir. Yine her etkinliğin fen alanı ana konusu ile matematik alanı alt konuları belirlenerek kazanımları oluşturulmuştur. Teknoloji, mühendislik ve 21. yüzyıl becerileri kazanımları da etkinliğin konusuna göre eklenmiştir. Değerlendirme aşaması için süreç ve sonuca yönelik rubrikler tasarlanmıştır.8 haftada 8 senaryo belirleyip her gün ayrı çalışmalar uygulanmış. Öncelikle giriş aşamasında bir hikaye posterle dikkat çekerek başlayıp keşfetmede konuyla ilgili video, slayt izletip açıklama bölümünde konuyu kavrayıcı etkinlikler web2 araçları da kullanarak sunulmuş, derinleştirme aşamasında çizim, beyin fırtınasıyla tasarımı gerçekleştirip değerlendirme aşamasında ise tasarımı test etme çalışmaları uygulanmıştır. STEM eğitimi, MEB Okul Öncesi Eğitimi Programına entegre edilerek 5 yaş çocuklarına sunulduğunda, çocukların yaratıcılık düzeyleri, mevcut MEB Okul Öncesi Programının artırdığından daha fazla artmaktadır sonucuna varılmıştır.Aşağıda Şimşek'in çalışmasından örnekler yer almaktadır.(Şekil 11,Şekil 12,Şekil 13) Öncelikle köprü modellerini incelemeleri sağlanıyor. Köprü iskeletleri konusunda fikir edinmeleri için görseller sunuluyor. Daha sonra köprü oluşturmada deneyim kazanmaları için çalışmalar gerçekleştiriliyor.

Şekil 11:Farklı köprüler keşfi slaytı,20 dk süre,(Şimşek,2022)

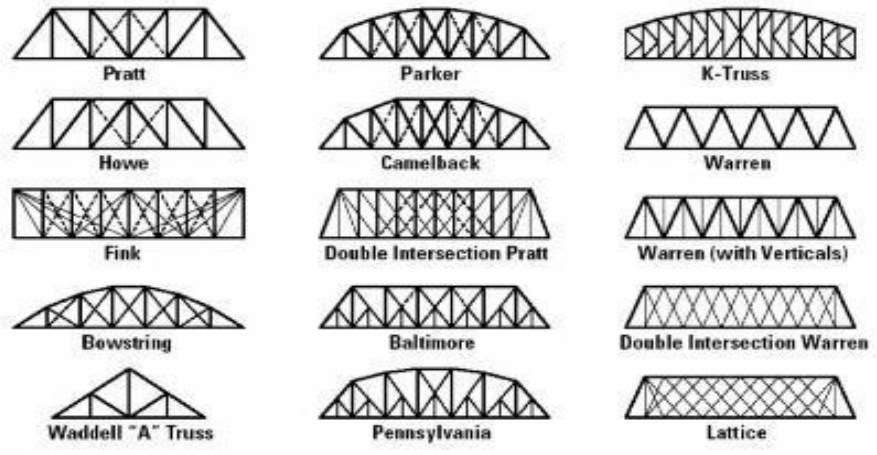

Şekil 12:Köprü iskeletleri keşfi,15 dk süre, (Şimsek,2022)

Şekil 13:Deneyimleme çalışmaları (Şimşek,2022)

Bir diğer çalışma Yıldırım'ın 2019'da yaptığı çalışması, Fen Bilgisi öğretmen adaylarının STEM eğitiminde Biyomimikri uygulamalarına yönelik görüşlerini aldığı araştırmasında, 1.5 ay kadar bir süre öğretmen adayları ile yusufçuk böceği, yalıçapkını kuşu ve yapraklar üzerinde biyomimikri çalışmaları yapmış, tasarım çalışmaları sırasında mühendislik dizayn süreçleri kullanılmıştır. Fen bilgisi öğretmen adaylarının doğaya ilişkin görüşlerinin olumlu yönde değiştiği, uygulamalar sonucunda öğretmen adaylarının doğaya karşı farkındalıklarında, doğaya olan bakış açılarında ve gözlem yeteneklerinde değişmenin olduğu tespit edilmiş.Bakış açısı kazanma, farkındalık kazanma ve el-göz koordinasyonunu sağlama konusunda katkısı olduğu gözlenmiş. Öğretmen adaylarının tamamı biyomimikri uygulamalarını derslerinde yer vermek istediklerini de ifade etmişler. Araştırma sonucunda öneri olarak, STEM eğitiminde biyomimikri uygulamaları ilköğretim, ortaokul, lise ve üniversite düzeylerinde uygulanabileceği ifade edilmiştir.

Dünya'da ise eğitimde biyomimikri üzerine yapılan çalışmalara örnek olarak, J. Sumrall , M. Sumrall ve Robinson araştırmalarında (2018), 1. sınıf öğrencilerini dörderli gruplar halinde işbirlikli bir şekilde çalışmalarını sağlayarak, bir biyomimikri sınıf uygulaması yapmışlardır. Öncelikle biyomimikri çalışmalarına dair spesifik çeşitli örneklerin gösterildiği öğrenciler, doğadan esinlenerek yaratıcı kamuflaj tasarımlarını çizmişler, yapmış oldukları tasarımları arkadaşlarına sunmuşlardır. Araştırmada öğrencilerin doğanın işleyişi hakkında düşünmeleri sağlanmış ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirildiği ortaya konulmuştur. (Aktaran Avcı,2019)

Eğitimin her kademesinde bahsedilen biyomimikri tasarım uygulama örneklerini uygulamak, okullarımızdaki çalışmalara uyarlamak mümkündür. Biyomimikri tasarım uygulamaları, her kademedeki çocuğa yeni bir ufuk geliştirme, düşünce becerilerini merak duygusunu geliştirme, doğayı sürdürülebilir bir dünya için kullanma yeterliliğine sahip olma, üreten, yenilikçi birey vasıfları kazandırmada bizim için yol gösterici konumdadır.

3.7.Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Doğa Bilinci ve Biyomimikri

"Sürdürülebilirlik" kavramı çeşitli olmak, üretkenliğin devam etmesini sağlamak ve mevcut kaynakları korumak olarak tanımlanır.(Çelikel&Uçar,2020) Doğa süreklidir. Bir orman ekosisteminde yere düşen bir yaprak herhangi bir atık değildir, bakteriler aracılığıyla toprağa yeniden kazandırılıp ağaca yeni yapraklar için fayda sağlar. Hiçbir canlı, diğer canlılardan soyutlanarak hayatta kalamaz; insanlar da dahil doğada hiç bir şey kendisi için yaşamaz. Her şey var olan canlılığın parçasıdır.(biyomimikri.com.2023) Sürdürülebilirlik; insan doğa dengesinin sağlanmasıdır. Sağlıklı bir ekosistem, sağlıklı yaşam sürecek insanoğlu demektir. Sanayileşme, her geçen gün artan ham madde, enerji ihtiyacının artması, şehirleşme, hava, su, toprak kirliliği, kaybolan topraklarımız, kaybolan biyolojik çeşitlilik bizlerin acil doğayı kurtarma ve birlikte doğayla barışık yaşama planları yapmamızı elzem hale getiriyor. Her ne kadar insan ömrünün, teknolojinin gelişimiyle uzadığı söylense de doğaldan uzaklaşma neticesinde tedavisi zor hastalıklarla da bir o kadar insan ömrü kısalmış durumda. Dünyada son yıllardaki salgınlar nasıl tüm dünyayı etkisi altına aldıysa doğada yaşanan tahribat da tüm dünyayı etkileyecektir. Diğer açıdan bakıldığında doğadaki ekolojik zincirin devam etmesi, özelde her ülkenin kültürel, ekonomik yapısı ayrı olsa da aynı dili konuşmamızı gerektiren evrensel gerçeğimiz, hepimizin koruması gereken ortak bir doğasımız var. Tüm bu nedenler sürdürülebilirliğe ihtiyacımızı arttırmaktadır.

Doğanın işleyişini anlayan, doğadan öğrenen ve bu öğretiler doğrultusunda sürdürülebilir çözümler tasarlayan yeni bir inovasyon yöntemi olan biyomimikri; sürdürülebilir mekanlar, binalar, geri dönüşebilen çevreci malzemeler, vb. oluşturmada yol gösterecektir. Sürdürülebilir yaşam için doğanın korunması evrensel sorumluluğumuzdur. Biyomimikri bize doğaya verilen zararın azaltılmasını, üretip tüketirken aynı zamanda doğayı da beslemeyi öğretir. Yenilenebilir enerjilere en çok ihtiyacımız olduğu çağda doğa bize kaynak, enerji imkanı sunar. Doğadan kullanıp yine doğaya katkı sunmak geleceğimiz adına yapabileceğimiz en karlı iş olsa gerek. Doğa aslında sürekli kendini yeniliyor. Çocuklarımıza, doğayı mükemmel bir gözlemci olarak izleyip iyi bir tasarımcı olma imkanı sunmak en iyi yatırımımız olacaktır. Temiz enerji, düşük maliyet ve çevre kirliliği gibi konularda önemli buluşlar ortaya atılabilir.Sürdürülebilirlik ; teknolojiden, modaya, ulaşımdan, yaşadığımız şehirlerin tasarımına, gıda, tarımdan, atık yönetimine kadar pek

çok alanda kullanım bilincinin artmasıyla gerçek yaşam problemlerine en iyi üretilen çözümler, sürdürülebilir tasarım fikriyle sağlanabilir. Bunu yaparken ekolojik çevrenin işleyen çarklarını da bozmamak gerekir. Sürdürülebilir ürün tasarımı fikri, "insan ihtiyaçlarını ekosisteme zarar vermeden karşılama" temeline dayanmaktadır.Ürün tasarımında çevresel duyarlılığın dikkate alınması, "sürdürülebilir tasarım" kavramını ortaya çıkarmıştır. Sürdürülebilir tasarım kavramının; çevre için tasarım, doğayla uyumlu tasarım, yaşam döngüsü tasarımı, çevreye duyarlı tasarım gibi birçok kavramın yerine kullanıldığı görülmektedir. Bir ürünün çevreye etkileri; zararlı kimyasallar yayması, yenilenebilir olmayan enerji tüketmesi ve fazla enerji tüketmesi gibi nedenlerden ileri gelebilir (Yılmaz, 2016).Uçar'a (2019) göre; biyomimikri, doğal dengeye ayak uyduran ve binalarda CO2 salınımının azalması, sağlığa olumlu etkileri, doğal havalandırma ile ek havalandırma sistem ve masraflarının ortadan kalkması, sonsuz güneş ışığı ile birlikte sınırsız elektrik üretimi, bu sayede tükenen enerji kaynaklarından olan fosil yakıtların kullanılmaması ve çevreye zararlı emisyonların salınmaması gibi ekolojik dengeye birçok katkı sağlamaktadır.

Son yıllarda Dünya'da ve Türkiye'de sürdürülebilirlik alanındaki gelişmelerle, biyomimikri konusunda da bilimsel çalışmalarda artış yaşanmaktadır. New York Eyaleti Enerji Araştırma ve Geliştirme Kurumu (NYSERDA), enerji alanındaki çeşitli problemleri çözmek için biyomimikriyi kullanmaktadır. Almanya'daki Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı'nın desteğiyle, biyomimetik ürünler ve teknolojiyi içeren 35 proje yürütülmektedir."(Hwang vd. ,2015). BM'nin çalıştığı 2030'a kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen, sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içinde yer alan erişilebilir, temiz enerji, iklim eylemi, suda, karada yaşam, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sorumlu üretim ve tüketim gibi belirlenen amaçlar biyomimikriyle çözüme ulaşabilir. Türkiye sürdürülebilir kalkınma amaçlarında, yoksulluğun sona erdirilmesi, çevrenin korunması, iklim krizine karşı önlem alınması, refahın adil paylaşımı ve barışını hedefliyor.(turkiye.un.org,2023) Görüldüğü üzere "çevre ve iklim" ülkelerin sürdürülebilirlik hedeflerinin sadece bir yüzüdür. Biyomimikrinin temelinde çevreye uyumlu malzeme kullanımı, enerji tasarrufu, sürdürülebilirlik hedeflerinin olması,dünyamızın devamlılığında biyomimikrinin yerini önemli bir noktaya getiriyor. Çocuklarımıza sürdürülebilir bir gelecek için doğayı kullanma becerisi, hayatımızı kolaylaştıracak tasarımlar yapabilme ufku kazandırmak, hem ailelerin hem de okullarımızın hedefi olmalıdır.

SONUÇ

Çocuklarda doğa bilinci geliştirme ve eğitimde biyomimikrinin uygulanması 21.yüzyıl becerilerinin kazanılmasını kolaylaştırmaktadır. Doğada gerçek yaşam problemlerini deneyimleyerek çözüme ulaşmada sistemli düşünme, analiz etme yeteneklerini geliştirmelerine katkı sağladığı gibi doğada sunulan eğitim ortamı çocukların takım olma, işbirliği oluşturma,

sorumluluk alma, gerektiğinde liderlik yapma, ortak hedefe ulaşma becerilerini geliştirecektir. Çocuklar birbirlerinden öğrenmeyi de öğrenmiş olacaktır.Farklı takımlarla çalışma kültürel sosyal farklılıklara saygı geliştirmelerine, üretkenlik ve sürdürülebilirliği sağlamada beceriler kazanmalarına katkı sağlayacaktır. Biyomimikri tasarım çalışmalarıyla da çocuklara sorgulama, analiz, sentez, yaratıcılık, tasarım becerisi, bilimsel okur-yazarlık, özgüven gibi becerilerin kazandırılmasında modern çağın ihtiyaçlarına göre düşünme fırsatı sunmak mümkündür. Biyomimikri çalışmaları doğa bilinciyle beraber öğrencileri yaparak-yaşayarak öğrenme ve gerçek dünya sorunları ile yüzleştirerek, ekolojik okuryazarlık becerisi ve gerçek yaşam problemlerine çözümler üretmeleri noktasında katkılar sağlayacaktır. Böylece çağın gerekliliklerine uygun, çocukların çok yönlü gelişiminde, uyum sürecini hızlandırmış olacaktır.

Biyomimikri tüm dünyada tıp, sanayi, mühendislik, mimari gibi pek çok alanda kullanılmasına karşın okullardaki eğitimlerde son yıllarda kullanılmaya başlanan bir bilim dalıdır. Türkiye'de ise 2018 yılında Fen Bilgisi Öğretim Programı'nda güncelleme yapılmıştır. Öğrencilerin mühendislik ve tasarım becerilerinin gelişiminin desteklenmesi gerektiği belirtilmiş ve günlük yaşam problemleri çerçevesinde fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamalarının interdisipliner bir yapıda öğrencilere sunulması hedeflenmiştir. Türkiye Milli Eğitim Bakanlığının 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'nde her okulda "Tasarım Beceri Atölyeleri" oluşturma hedefi belirlenmiştir. Tasarım Beceri Atölyeleri'nde bilim, sanat, kültür, spor ve yaşam becerileri alanlarında farklı temalarda atölye çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca bu atölyelerin bünyesinde FeTeMM atölyesi de yer almaktadır. Türkiye genelinde toplam Tasarım Beceri Atölye sayısı 9479 'dur. Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Halk Eğitim Merkezleri ile çeşitli devlet okulları bünyesinde uygulanmaktadır. Ayrıca Manisa, Afyon, Uşak, Kütahya Milli Eğitim Müdürlükleri'nde, Zafer Kalkınma Ajansı Yeni Nesil Eğitim Mali Destek Programı (YENEP) kapsamıyla "Kendin Yap Atölyeleri" bulunmaktadır. Bu atölyelerde, Temel Algoritma ve STEM, Robotik ve Kodlama İstasyonu, Girişimcilik İstasyonu, Endüstriyel Tasarım İstasyonu, Geri ve İleri Dönüşüm İstasyonu bulunmaktadır.

Proje kapsamında öğrencilere; robotik kodlama eğitimi, endüstriyel tasarım, 3D tasarım ve üretim, girişimcilik eğitimleri, dijital İçerik ve video tasarım eğitimleri, STEM eğitimleri yapılmaktadır.

Ayrıca Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı; çeşitli vakıf, kurum ve kuruluşların destekleriyle belirli sürelerde, pilot okullarda projeler uygulamaktadır. Güncel bir projeye örnek olarak "Dijital Kanatlar Projesi" verilebilir. Arçelik Pazarlama A.Ş. desteğiyle ortaokullarda öğrenim gören öğrencilere yazılım (programlama ve kodlama), donanım ve üretim konularında eğitimler verilmesi ve bu sayede teknolojiyi etkin olarak kullanabilme becerilerinin kazandırılması için nitelikli ortam ve etkinliklerin planlanmasının amaçlandığı 81 ilde 100 pilot okulla 2019-2023

yılları arasında uygulanması hedeflenen bir projedir. Türkiye Cumhuriyeti MEB Yeğitek tarafından uluslar arası projeler de yürütülmektedir. Örneğin e Twinning,amacı Avrupa'daki okullarla işbirliği yapmak, projeler geliştirmek, Scientix amacı Avrupa'da STEM eğitimlerini yaygınlaştırmak, Future Classroom Lab (FCL) amacı, geleceğin sınıfını tasarlamak, Codeweek Türkiye, kodlama ve programlamaya dair farkındalığın arttırılması, birlikte çalışmanın teşvik edilmesi ve kodlama kültürünün yaygınlaştırılmasıdır.

Eğitim bir toplumun geleceğinin bugünkü resmidir. Yarın için bugün ne verdiğimiz önemli olacaktır. Doğa bilinci kazanmış, doğasını koruyan, ondan gerektiği şekilde verimli faydalanabilen, problemlerine çözümler üretebilen bir nesil yetiştirmek sürdürülebilir geleceğimizin inşasında temel olacaktır. Tüm bu gerekçelerden dolayı okullarda doğa bilincine ve eğitimde yeni bir kavram olan biyomimikri uygulamalarına önem vermek yararlı olacaktır. Avcı ve Er'in (2018) de ifade ettiği gibi okullarda biyomimikri çalışmalarının yapılması doğayı ve işleyişini sadece ekranlardan tanımaya ve anlamaya çalışan günümüz çocukların doğaya ilişkin farkındalık, bakış açısı, gözlem yeteneği, bilgi artışını sağlayarak, uzun vakitlerini geçirdikleri sanal alemden uzaklaşıp, tekrar doğa ile ilişkilerini canlandırmada faydalı olabilecektir. Yağmurun altında ıslanabilen, çamurla oynayabilen, kuş sesleriyle uyanan, Güneş'in doğuşu ve batışını izleyebilen, ağaca çıkıp karınca yuvasını izleyen bir çocuğun mutluluğuna şahit olmak kadar güzel bir şey olmasa gerek.Geleceğimizin mimarı olacak çocuklarımıza bırakabileceğimiz en iyi miras; doğa sevgisi kazandırmak, doğadan yararlanma yollarını keşfedebilme becerisi sunmak olacaktır. Zira doğayla karşılıklı ilişkimizde adilce davrandığımız sürece doğa da sınırsız kaynaklarını sunmaya devam edecektir.

Tahrip etmek, bozmak kolay olandır.Faydalandığımız nispette geri dönüştürerek, doğaya dost ürünler tasarlayarak doğaya yeniden katkı sunmalıyız ki alış verişimiz adil konuma gelsin. *Milyarlarca yıllık araştırma ve geliştirmeden sonra başarısızlıklar fosildir ve geriye kalanlar hayatta kalmamızın sırrını elinde tut*ar. *Amaç, en büyük tasarım zorluklarımızı sürdürülebilir bir şekilde ve dünyadaki tüm yaşamla dayanışma içinde çözen ürünler, süreçler ve sistemler, yeni yaşam biçimleri oluşturmaktır. Biyomimikriyi yalnızca doğanın bilgeliğinden öğrenmek için değil, aynı zamanda bu süreçte kendimizi ve bu gezegeni iyileştirmek için de kullanabiliriz.(Bıomımıcry Enstıtute,2023)* Ortak bir dünyamız var. Göremediğimiz kadar büyük, bir o kadar da küçük. Doğaya verdiğimiz tahribat iklim değişikliği, doğal afetlerin artışı, salgın hastalıklar, doğal yaşam alanlarının, doğal kaynakların tükenme noktasına gelişini de beraberinde getiriyor. Dünyanın herhangi bir noktasında başlayan bir salgın hastalığın tüm dünyayı etkisi altına aldığını, ekonomiyi, günlük rutin yaşamı, tüm dengeleri bozabildiğini yaşayarak deneyimledik. Çareyi de yine doğa da aradık. Dünya var olduğu sürece doğa ve insan ilişkisi devam edecek. Zincirin

halkalarını koparmadığımız sürece, sağlıkla, temiz bir nefesle, kuş seslerini duyduğumuz şehirlerle yaşama hayalimizi koruyabiliriz. Doğayla barışma vakti gelmiş olmalı yoksa sürdürülebilir bir gelecekten söz etmek mümkün olmayacaktır.

KAYNAKLAR

Albaş M.(2011) İlköğretim Programındaki Çevre Bilinci Kazandırmaya Yönelik Kazanımların İşe Vurukluğu ,Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

Altın N.Bekir , Oruç Sıdıka (2008) *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* cilt 3 Sayı:35 Sayfa Aralığı: 10

Altunbaş ve Özdemir. (2012). "Çağdaş Müzecilik Anlayışı ve Ülkemizde Müzeler". Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.Alpagut,

Arhon, Z. (2017). Biyomimikri: Sürdürülebilirlik için doğadan gelen inovasyon. Erişim Adresi: https://www.calik.com/Home/DownloadMagazine?id=8038

Atasoy, E. (2005). *Çevre için eğitim: İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve cevre bilgisi üzerine bir çalışma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Atasoy, E. & Ertürk, H. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir alan araştırması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10*(1),105-122.

Aydın M.(2019) "Evsel Atıklar ve Geri Dönüşüm"konusunun okul dışı öğrenme ortamları ile desteklenmesinin 7.sınıf öğrencilerinin çevre tutumuna etkisinin incelenmesi Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Avcı, F. (2019). Doğa ve İnovasyon: Okullarda Biyomimikri, Anadolu Öğretmen Dergisi, 3(2), 214-233,DOI: 10.35346/aod.604872

Avcı, F. & Er, H. (2018, Kasım). Dijital bağımlılığa ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi ve çözüm önerileri. Uluslararası Multidisipliner Dijital Bağımlılık Kongresinde sunulan sözlü bildiri, Kuşadası, Aydın. 47-48.

Babaoğul ve Şener, 2010,Tüketici Yazıları, Hacette Üniversitesi,Tüketici,Pazar Araştırma Dayanışma Test ve Eğitim Merkezi yayını.

Bar-Cohen, Y. (2006). Biomimetics: reality, challenges, and outlook. (J. Bar-Cohen, Ed)., Biomimetics:biologically inspired technologies. Boca Raton, FL: Taylor & Francis Group.

Benyus, J. M. (1997). Biomimicry: İnnovation inspired by nature. New York: William Morrow and Comp, Inc.

Benyus, M.J., 2013. A Biomimicry Primer. Biomimicry Resource Handbook. Biomimicry 3.8 Institute. Montana ABD.

Birinci O.(2013) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlkokulu 3. Sınıf Hayat Bilgisi Dersine Yönelik Geliştirilen Doğa Eğitimi Etkinliklerinin Öğrencilerin Doğa Algılarına Etkisi (Yüksek Lisans Tezi)

Bodzin 2010,The Inclusion of Environmental Education in Sciense Teacher Education

Bonnett, M. ve Williams, J. (2006). Environmental Education and Primary Children's Attitudes Towards Nature and the Environment, Cambridge Journal of Education, c. 28, s. 2, ss. 159-174.

Bowen, G. A.(2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. Qualitative Research Journal, 9(2), 27-40.

Buck, N. T. (2015). The art of imitating life: The potential contribution of biomimicry in shaping the future of our cities. Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science, 20.https://doi.org/10.1177/0265813515611417.

Burgess, J. ve Smith, M. J. (2011). Listenning to Children, Perceptions of Nature, The Journal of Natural History Education and Experience, s.5 ss. 27-43.

Buyurgan, S. ve Mercin, L. (2005). Görsel Sanatlar Eğitiminde Müze Eğitimi ve Uygulamaları. Ankara: Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği.

Creswell, J.W. (2002). Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative. NJ: Prentice Hall Upper Saddle River.

Çelikel, S.B., & Uçar, S. (2020). Biyomimikri: doğayla uyumlu yeni bir tasarım modeli. Humanities Sciences, 15(2), 51-61.

Çolak. M. (2018). Ortaokul fen bilimleri dersinin 21.yüzyıl becerilerini kazandırmadaki etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri (Kayseri ili örneği). (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Kayseri, URL:https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp.

20. Ekolojist.net ,21.01.2023, Biyomimetik Biliminden İlham Alan Teknolojilerin En İyi 10 Örneği ,Erişim Adresi:https://ekolojist.net/biyomimetik-biliminden-ilham-alan-teknolojilerin-en-iyi-10-ornegi/

Çukur D.,Özgüner H.(2008)Kentsel Alanda Çocuklara Doğa Bilinci Kazandırmada Oyun Mekanı Tasarımının Rolü,*Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* Seri: A, Sayı: 2, ISSN: 1302-7085, Sayfa: 177-187

Dede Er, T., Şen, Ö. F., Sarı, U., & Çelik, H. (2013). İlköğretim öğrencilerinin fen ve teknoloji dersi bilgilerini günlük hayatla ilişkilendirme düzeyleri. Journal of Research in Educationand Teaching, 2 (2), 209-216.

Dilli, R. (2015). Doğa Tarihi Müzelerinin Eğitimdeki Rolü .*Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (40) URL: https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4782/65929

Doğa Okulu(2023 Mayıs 2) URL: https://www.ormanya.com/doga-okulu-228

E. Demir ve H. Yalçın / Derleme*, Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 7 (2): 07-18, 2014*

Dias, M., Eick, C. J., & Brantley-Dias, L. (2011). Practicing what we teach: A self-study in implementing an inquiry-based curriculum in a middle grades classroom. *Journal of Science Teacher Education*, *22*(1), 53-78.

Eren, E. & Dökme, İ. (2022). Fen eğitiminde kullanılan STEM uygulamalarının değerlendirilmesi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 9(2), 669-681. DOI: 10.21666/muefd.1080617

Eryılmaz, H. (2015). Biyomimikri ve Ergonomi: Tasarımda Doğadan Yenilikçi İlham. Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), 469-474.

Garner, M. A. (2012). Connecting With Nature: The Effects of Organized Camp Experiences and Early-Life Outdoor Experiences on Children's Environmental Consciousness (Unpublished Master Thesis), Graduate School of East Carolina University.

Gencer, A.S., Doğan, H., & Bilen, K. (2020). Developing biomimicry STEM activity by querying the relationship between structure and function in organisms. Turkish Journal of Education, 9(1), 64- 105. doi: 10.19128/turje.643785.

Gonzalez, H. B., & J. J. Kuenzi. (2012). Science, technology, engineering and mathematics (STEM) education: A primer. Washington, DC: Congressional Research Service.

Gökçe, Y. (2010). Köy Enstitüleri ve Fen Eğitimi, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Harper, D. (2012). Nature, Online Etymology Dictionary http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=natu re&searchmode=none, [27.04.2012].

İnan, N. (2008). "Jeolojik Miras ve Doğa Tarihi Müzeleri". Bilim ve Teknik Dergisi, 493, 80-84.

Hanson, D. (2006). Robotic biomimesis of ıntelligent mobility, manipulation, and expression. (J. Bar-Cohen, Ed).Biomimetics: biologically inspired technologies. Boca Raton, FL: Taylor & Francis Group.

Hwang, J., Jeong, Y., Min Park, J., Hong Lee, K., Hong, J.W ., & Choi, J. (2015). Biomimetics: forecasting thefuture of science, engineering, and medicine, Int J Nanomedicine, 10, 5701–5713.DOİ: 10.2147/IJN.S83642.

İnan, N. (2008). "Jeolojik Miras ve Doğa Tarihi Müzeleri". Bilim ve Teknik Dergisi, 493,80-84.

Kara, B., & Akarsu, B. (2013). Ortaokul öğrencilerinin bilim insanına yönelik tutum ve imajının belirlenmesi. Journal of European Education, 3(1), 8-15.

Karabetça, Aliye Rahşan (2015) Doğadan Esinlenmiş Tasarımlar: Tasarım Stratejisi Olarak 21. Biyomimikri , Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, IV. Ulusal İç Mimarlık Sempozyumu:Mekan Tasarımında Disiplinler Arası Yaklaşımlar 6-8 Mayıs 2015

Karademir, E. (2016). Eğitim fakültelerinin yapılandırılması sürecinde öğretmen adaylarının çevre bilinci ve özyeterliklerinin belirlenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama [Journal of Education and Humanities: Theory and Practice]*, 7 (13), 3-18.

Karakoyun, N. ve Uzun, N. (2022). 2011-2022 Yılları Arasında Çevre Eğitimi ile İlgili Yayımlanan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7*(1), 51-65. https://doi.org/10.47479/ihead.1111586

Karataş A.,Aslan Gökçe (2012). İlköğretim Öğrencilerine Çevre Bilincinin Kazandırılmasında Çevre Eğitiminin Rolü: Ekoloji Temelli Yaz Kampı Projesi Örneği, ZfWT Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks ZfWT Vol. 4, No.2 ,259

Kahyaoğlu M.(2016)Türkiye'de Doğa Eğitimi Üzerine Yapılan Çalışmalarının Analizi:Bir Meta Sentez Çalışması,*Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*,1(1),1-14 https://dergipark.org.tr/en/pub/egitim/issue/28259/300089

Kennedy, S. (2004). Biomimicry/biomimetics: General Principles and Practical Examples. The Science Creative Quarterly. http://www.scq.ubc.ca/biomimicrybimimeticsgeneral-principles-and-practical-examples/ adresinden erişilmiştir.

Kohlstedt, S. G. (2010). Teaching Children Science: Hands On Nature Study İn North America 1890 – 1930, USA: University of Chicaco Press.

Koops, W. (2012). Jean Jacques Rousseau, Modern Devolopmental Phychology and Education, European Journal of Devolopmental Phsycology c. 9 s. 1 ss. 46-56

Köşker, N. (2013). İlkokul Öğrencileri ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Doğaya İlişkin Algıları ve Sorumluluklarına Yönelik Düşünceleri, International Periodical fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, c. 8 s. 3 ss. 341-355.

Kresling B. (2000). Coupled mechanisms in biological deployable structures. Pellegrino S. and S. D. Guest (Eds),Proceedings of the IUTAM-IASS Symposium on Deployable Structures: Theory and Application, Kluwer Academic Press, Dordrecht, The Netherlands, 229–238.

McCrea, E. J. (2006). The Roots of Environmental Education: How the Past Supports the Future,Environmental Education & Training Parnership, http://cms.eetap.org/repository/moderncms_documents/History.Final.2006 0315.1.1.pdf [05.05.2012].

Neden Biyomimikri? (2023.Ocak.10) Erişim Adresi: https://biyomimikri.com.tr/

Erişim Adresi:https://www.kendinyapatolyesi.org/hakkimizda/uygulayici-kurumlar (2023.Ocak.01.)

Okulu, H. Z. ve Oğuz Unver, A. (2021). Mühendisliğin STEM Eğitimine Entegrasyonunda Kuramsal Bir İnceleme . *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,*8 (2) , 545-558 .

Özdemir P.,Akfırat O& Adıgüzel H.Ö.(2009).Bilim ve Yaratıcı Drama Eşliğinde Doğa Eğitimi,*Yaratıcı Drama Dergisi* 4(7),66-77

Özgüner, H. ve Şahin, C., 2009. Isparta Kent Merkezindeki Çocuk Oyun Alanlarının Mevcut Durumu Ve Çocukların Bu Alanlara Karşı Davranış Biçimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* Seri: A, sayı: 1, sayfa: 129-143

Ozaner, F. S. (2004). Türkiye'de Okul Dışı Çevre Eğitimi Ne Durumda? Neler Yapılmalı?, V. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi, Bildiri Kitabı, ss. 67-98.

Ozaner, F. S. (2005). Çocuklara Nasıl Bir Doğa Eğitimi? Çalıştayı, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını Araştırma Derneği.

Öztan, Y., 2002. Çocuklarda Oyunla İlgili İçgüdüsel Eğilimler Ve Eylemler. Aylık Anne Baba Eğitimci Dergisi

Palmberg, I. E., & Kuru, J. (2001). Children and nature. In *ATEE 26th Annual Conference: RDC* (Vol. 17).

Stebbins, R. C. (2012). Connecting With Nature: A Naturalist's Perspective, Arlington: National Science Teacher's Association Press.

Senosiain, J. P., Musgrave, C. B., & Golden, D. M. (2003). Temperature and pressure dependence of the reaction of OH and CO: Master equation modeling on a high-level potential energy surface. *International Journal of Chemical Kinetics*, *35*(9), 464-474.

Soeleman M., 2012. "Responsive Climate Design: A Biomimetic Approach", Research Report Architectural Engineering TU Delft, Faculty of Architecture. Delft University of Technology, Hollanda.

Soykan, A. (2009). Ecology – Based Environmental Education in Years between 1999-2008 in Protected Areas of Turkey: Aims and Objectives, Problems and Suggestions, Procedia Social and Behavioral Sciences, c. 1 s. 1 ss. 1704-1708.

Soykan, A. ve Atasoy, E. (2012). Historical Development of Non-Formal Environmental Education in Turkey, Procedia Social and Behavioral Sciences, c. 46 ss. 736-743.

Stokes, E. ve Diğerleri, (2001). Syntessis Report of Environmental Education in Schools in The European Union, Centre for Educational Research, London School of Economics and Political Science.

Söğüt A.,Aytar Sever İ. Bildiri,Tasarımda Doğa Etkisi Biyomimikri, *Uluslararası Sanat ve Estetik Dergisi* Yıl:2, Sayı:3, Aralık 2019

Şener A.N.&Yoldaş C. (2020). .Sınıf Öğretmenlerinin Yansıtıcı Düşünme Eğitimleri ve Çevre Bilinci Arasındaki İlişki,*Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* 5(10),125-139

Temel Eğitim Genel Müdürlüğü(2023.Ocak.25)Ulusal Projeler, https://tegm.meb.gov.tr/www/dijital-kanatlar/icerik/699

Temel Eğitim Atölyeleri, FeTeMM Atölyesi (2023.Ocak.01) Erişim Adresi: https://tba.meb.gov.tr/?cpt_services=fetemm

Tombul, F. (2006). Türkiyede Çevre İçin Eğitime Verilen Önem (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turgut H. Yılmaz Sevgi, Ekolojik Temelli Çocuk Oyun Alanlarının Oluşturulması III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi 20-22 Mayıs 2010 Cilt: IV Sayfa: 1618-1630

Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları(2023.Ocak.04) Erişim Adresi: https://turkiye.un.org/tr/sdgs

Uçar S.,Mimari Açıdan Biyomimikrinin Tasarım Paradigması Olarak Değerlendirilmesi, 2019, Ankara,ISAS 4 (3): 213-219

Uluslar Arası Projeler(2023,Mayıs 1) URL: https://yegitek.meb.gov.tr/www/uluslararasi-projeler/icerik/3302

Yakışan, M. ve Velioğlu D.(2019).İlkokul 4.Sınıf Öğrencilerinin Biyomimikri Algılarına Yönelik Yaptıkları Çizimlerin Analizi.*Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,*39*(2),727- 753

Yardımcı E., Kılıç, B. G. (2010). Çocukların Gözünden Çevre ve Çevre Sorunları, İlköğretim Online, c.9 s.3 ss.1122-1136

Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *51*(1), 183-201.

Y. Şimşekli(2004) Eğitim Fakültesi Dergisi Çevre Bilincinin Geliştirilmesine Yönelik Çevre Eğitimi Etkinliklerine İlköğretim Okullarının Duyarlılığı / *Eğitim Fakültesi Dergisi* XVII (1), 83-92

Yücel M.& Babuş D.(2005) Doğu Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler,*Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Doğa Dergisi* Sayı: 11 Sayfa: 151 - 175 Yıl: 2005

Vincent, J.F., Bogatyreva, O.A., Bogatyrev, N.R., Bowyer, A. and Pahl, A.K. (2006) Biomimetics: Its Practice and Theory. Journal of the Royal Society Interface, 3, 471-482.https://doi.org/10.1098/rsif.2006.0127

Why teach,Bıomımıcry? ,Bıomımıcry Storıes ,Erişim adresi: www.asknatur.org (2022.Aralık 20)

What is Biomimicry? (2023.Ocak. 25) Erişim Adresi:https://biomimicry.org/what-is-biomimicry/

WhatisBiomimicry?.(2022.Kasım.12)Erişim adresi: http://environmentecology.com/biomimicry-bioneers/367-what-isbiomimicry.html#cite_ref-5.

21.yüzyıl becerileri ve öğrenme bahçeleri (2022.Aralık.16) URL:https://ekoponcik.org/21-yy-becerileri-ve-ogrenme-bahceleri/

2022-2023 EĞİTİM ÖĞRETİM YILINDA KULLANILAN MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI 6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABININ 21. YÜZYIL BECERİLERİYLE UYUMUNUN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE COMPATIBILITY OF THE MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION PUBLICATIONS 6TH GRADE TURKISH TEXTBOOK USED IN 2022-2023 ACADEMIC YEAR WITH 21st CENTURY SKILLS

Dilek ÇAYCI
Celalettin Ökten İmam Hatip Ortaokulu

Şafak ÖZTÜRK
Doç. Dr. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 2022-2023 eğitim öğretim yılında kullanılan Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabının temalarını, ders metinlerini ve etkinliklerini 21.yüzyıl becerileri açısından değerlendirmektir. Çalışmanın yöntemi, nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesidir. Araştırmanın verileri 6. Sınıf Türkçe ders kitabı, metinleri, etkinlikleridir. Araştırmanın temaları 21.yy becerileri olduğu için veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan tema, metin ve etkinliklerde tüm becerilere yer verildiği görülmektedir. Ancak tema ve metinlerde Medya Okuryazarlığı ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Okuryazarlığı becerilerine daha az yer verildiği dikkat çekmektedir. Ayrıca etkinlikler incelendiğinde etkinliklerde tüm becerilere yer verilse de dengesiz bir dağılımın olduğu gözlenmiştir. 6. Sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde tüm becerilere yer verilmesi ders kitabının olumlu yönünü gösterirken bazı becerilere daha az yer vermesi ve dengesiz bir dağılımın olması ders kitabının eksik yönünü göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: 21. Yüzyıl becerileri, Türkçe, 6. Sınıf ders kitabı

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the data of the research are course text and activities of the 6th Grade Turkish Textbook published by the Ministry of National Education (MEB) used in the 2022-2023 academic year in terms of 21st century skills. The method of the study is document analysis from qualitative research designs. The data of the research are 6th grade Turkish textbook, texts

and activities. Because the themes of the research are 21st century skills, the data were analyzed by descriptive analysis method. As a result of the examination, it is seen that all skills are included in the themes, texts and activities in the 6th grade Turkish textbook. However, it is remarkable that Media Literacy and Information and Communication Technologies (ICT) Literacy skills are less included in themes and texts. In addition, when the activities were examined, it was observed that there was an unbalanced distribution even though all skills were included in the activities. When the 6th grade Turkish textbook is examined, the fact that all skills are included in the textbook shows the positive side of the textbook, while the lack of some skills and an unbalanced distribution show the missing aspect of the textbook.

Keywords: 21st century skills, Turkish, 6th grade textbook

AFET YÖNETİMİNDE KADINLARIN ROLÜ: SORUNLAR VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

THE ROLE OF WOMEN IN DISASTER MANAGEMENT: PROBLEMS AND POLICY SUGGESTIONS

Aslı YÖNTEN BALABAN
Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Ondokuz Mayıs University, Faculty of Economics and Administrative Sciences

İnci ÇOBAN İNCE
Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çankırı Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences

ÖZET

Afetler, normal yaşamı kesintiye uğratarak veya durdurarak fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar ortaya çıkaran, toplulukların savunmasızlığını etkileyen, doğal ve insan kaynaklı olaylardır. Günümüzün en önemli krizlerinden biri olan iklim değişikliği de afetlerin sıklığı ve şiddetinde artışa neden olmaktadır. Afetlerin can ve mal kaybı başta olmak üzere, tarım alanlarının zarar görmesi, eğitimde aksaklıklar yaşanması, psikolojik sorunlar, işgücü kayıpları gibi çok sayıda doğrudan ve dolaylı etkileri mevcuttur. Afetler toplumun tüm kesimlerini etkilemekle birlikte, bu etkiler karşısında kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar daha savunmasız olabilmektedir. Toplumda var olan cinsiyet eşitsizlikleri, afetlere karşı savunmasızlığı da artırmaktadır. Bu savunmasızlığın altında kadınların toplumsal roller çerçevesinde yetiştirilmiş olmalarının rolü büyüktür. Özel alanla sınırlı bir yaşam afet sırasında dezavantajlı bir durumun ortaya çıkmasının nedeni olabilmektedir. Ayrıca kadınların yaşanan afet sonrasında da bu toplumsal rollerden sıyrılamadığını, zor şartlar altında yemek, temiz çamaşır ve bulaşık gibi ihtiyaçların karşılanması noktasında yükü üstlenmiş oldukları görülmektedir.

Günümüzde afet yönetiminde dayanıklılığı artırmaya yönelik afet riski azaltma çalışmaları önem kazanmıştır. Afet riski yönetişiminde kadınların da kilit paydaşlardan biri olduğu çok paydaşlı katılım modeli birçok uluslararası belgede yer almaya başlamıştır. Bununla birlikte, uygulamada afet yönetiminde kadınların rolleri sınırlıdır.

Çalışmada öncelikle afetlerin kadınlara etkileri ele alınarak kadınların bu süreçteki savunmasızlığının nedenleri tartışılacaktır. Çalışma ayrıca afet yönetiminde kadınların rollerini ortaya koymayı ve de kadınların bu süreçte uygulamada karşılaştıkları zorluklara ilişkin politika

önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada uluslararası politika belgeleri başta olmak üzere yerli ve yabancı literatür taraması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Kadın, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Savunmasızlık, Afet Yönetimi

ABSTRACT

Disasters are natural and human-induced events that interrupt or stop everyday life, causing physical, social and economic losses and affecting the vulnerability of communities. Climate change, one of the most important crises of today, also causes an increase in the frequency and severity of disasters. Disasters have many direct and indirect effects such as loss of life and property, damage to agricultural lands, disruptions in education, psychological problems, and loss of workforce. Although disasters affect all segments of society, women, children, the disabled and the elderly may be more vulnerable to the effects of disasters. Gender inequalities in society increase vulnerability to disasters. The fact that women were brought up within the framework of social roles plays a major role in this vulnerability. A life limited to private space may be the reason for the emergence of a disadvantageous situation during a disaster. In addition, it is seen that women could not get rid of these social roles after the disaster, and under difficult conditions, they took on the burden of meeting the needs such as food, clean laundry and dishes.

Today, risk reduction studies aimed at increasing resilience in disaster management have gained importance. The multi-stakeholder participation model, in which women are one of the key stakeholders in disaster risk governance, has begun to take place in many international documents. However, in practice, the roles of women in disaster management are limited.

In the study, first of all, the effects of disasters on women will be examined, and the reasons for women's vulnerability in this process will be discussed. The study also aims to reveal the roles of women in disaster management and offer policy recommendations regarding the difficulties women face in this process. In the study, native and foreign literature will be searched.

Keywords: Disaster, Women, Gender Inequality, Vulnerability, Disaster Management

POSTMODERN EDEBİYATTA HİLEBAZ (TRİCKSTERİN) OLGUSUNUN SANATSAL İŞLEVLERİ

ARTISTIC FUNCTIONS OF THE TRICKSTER PHENOMENON IN POSTMODERN LITERATURE

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ФУНКЦИИ ФЕНОМЕНА ТРИКСТЕРА В ПОСТМОДЕРНИСТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Tamilla ALİYEVA
Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İnsani bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, İzmir/ Türkiye,
ORCID ID: 0000-0002-5420-3714

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается функциональная роль трикстера на материале постмодернистских художественных произведениях. Проводится анализ особенностей Трикстера как культурного героя при смене социально-культурных эпох и мировоззренческих образцов. Тема Трикстера малопонятна и недостаточно раскрыта. Карл Густав Юнг, основоположник самого понятия архетип до конца не прояснил всю многозначность и противоречивость такого феномена человеческой психики как Трикстер. Но дал возможность многим исследователям попытаться раскрыть цели и задачи этого архетипа, что и мы попытаемся сделать в нашей статье. Также будет рассмотрена функциональная эволюция образа Трикстера и мотив перехода его в образ Культурного героя, стоящего на более высокой ступени развития. Используя работы Пола Радина, Карла Густава Юнга, Е. М. Мелетинского и других исследователей попытаемся расскрыть сущность Трикстера, его архаические корни в ничего не подозревающем современном постмодернистском человеке, когда он чувствует себя игрушкой в руках «случая», который парализует его волю и действия своим злым умыслом. Для чего же нужен нам образ Трикстера, который появляется для нарушения сложившихся устоев и традиций и привносит элемент хаоса в существующий порядок, способствующий деидеализации, превращению мира идеального в мир реальный. Трикстер традиционно выступает посредником между мирами и социальными группами, способствует обмену между ними культурными ценностями и переводу информации из области непознанного (Мир Иной) в область познаваемого (Белый Свет). Он делает неявное явным, вторгаясь в область неизведанного первым.

Трикстер аморален, с точки зрения существующей этической системы культурного героя. Он стоит на грани мира человеческого общества и первобытного мира Дикой Природы, поэтому с точки зрения социального человека смешон, нерассудителен или бессознателен. В дальнейшем образ Трикстера можно наблюдать и в художественной литературе. В художественных произведениях трикстер- это сообразительный человек или же существо, которое пытается противостоять опасностям и проблемам окружающего мира с помощью уловок и хитростей. Также трикстер в литературе выступает в роли антагониста или двойника "культурного героя" (термин Е.М.Мелетинского). В современной постмодернистской литературе трикстер сохранился как архетипический персонаж, имеющий божественное начало или сверхъестественные способности.

Ключевые слова: трикстер, миф, архетип, культурный герой, постмодернистская литература.

ABSTRACT

The article examines the functional role of the Trickster on the material of postmodernist works of fiction. The analysis of the features of the Trickster as a cultural hero at the change of socio-cultural epochs and worldview samples. The theme of the Trickster is poorly understood and insufficiently revealed. Carl Gustav Jung, the founder The subject of the Trickster is poorly understood and insufficiently disclosed, and Carl Gustav Jung, the founder of the concept of the archetype, did not fully clarify the multivalence and contradiction of such a phenomenon of the human psyche as the Trickster. But he gave many researchers the opportunity. But he gave many researchers an attempt to reveal the goals and objectives of this archetype, which we will try to do in our article. The functional evolution of the Trickster's image and the motif of his transition to the image of the Cultural Hero standing on a higher stage of development will also be considered. Using the works of Paul Radin, Carl Gustav Jung, E. M. Meletinskii and other researchers we will try to uncover the essence of the Trickster, his archaic roots in the unsuspecting modern The Trickster's essence and its archaic roots in the unsuspecting the modern postmodern man, when he feels like a toy in the hands of "chance," which paralyzes his will and actions with its evil intent. Why do we need the image of the Trickster, who appears to disrupt the established foundations and traditions and brings an element of chaos into the existing order, contributing to de-idealization, transforming the world of the ideal into the world of the real. Trickster traditionally acts as an intermediary between worlds and social groups, facilitates the exchange of cultural values between them and the transfer of information from the unknowable (Otherworld) to the cognizable (White Light). He makes the

implicit explicit, intruding into the realm of the unknowable first. The Trickster is amoral, from the point of view of the existing ethical system of the cultural hero. He stands on the edge of the world of human society and the primordial world of Wilderness, so he is ridiculous, irrational, or unconscious from the point of view of the social man. In the future, the image of the Trickster can be seen in fiction as well. In fiction, the Trickster is a clever man or creature who tries to counteract the dangers and problems of the surrounding world with the help of tricks and cunning. In literature, the trickster also acts as an antagonist or double of the "cultural hero" (E. M. Meletinsky's term). In modern postmodern literature, the trickster is preserved as an archetypal character with divine origin or supernatural abilities.

Keywords: Trickster, myth, archetype, cultural hero, postmodern literature.

ÖZET

Makale, Trickster'ın postmodernist kurgu malzemesi üzerindeki işlevsel rolünü ele almaktadır. Trickster'ın sosyo-kültürel dönemlerin ve dünya görüşü kalıplarının değişiminde kültürel bir kahraman olarak özelliklerinin analizi yapılmaktadır. Trickster teması yeterince anlaşılmamış ve yeterince açıklanmamıştır. Arketip kavramının kurucusu Carl Gustav Jung, Trickster olarak insan ruhunun tüm çokanlamlı ve çelişkili fenomenini tam olarak açıklığa kavuşturmamıştır. Ancak birçok araştırmacıya bu arketipin amaç ve hedeflerini ortaya çıkarmaya çalışma fırsatı verdi ki biz de makalemizde bunu yapmaya çalıştık. Ayrıca Trickster imgesinin işlevsel evrimini ve daha yüksek bir gelişim aşamasında duran Kültürel Kahraman imgesine geçiş motifini de inceleyeceğiz. Paul Radin, Carl Gustav Jung, E. M. Meletinsky ve diğer araştırmacıların çalışmalarını kullanarak, Trickster'ın özünü, arkaik köklerini, masum modern postmodern insanda, iradesini ve eylemlerini kötü niyetiyle felç eden "şansın" elinde bir oyuncak gibi hissettiğinde ortaya çıkarmaya çalışacağız. Yerleşik temelleri ve gelenekleri bozuyor gibi görünen ve mevcut düzene bir kaos unsuru getiren, idealsizleştirmeye katkıda bulunan, idealin dünyasını gerçeğin dünyasına dönüştüren Trickster'a neden ihtiyaç duyuyoruz? Trickster geleneksel olarak dünyalar ve sosyal gruplar arasında arabuluculuk yapar, kültürel değerlerin aralarında değiş tokuş edilmesini ve bilginin bilinmeyenler aleminden (Öteki Dünya) bilinebilirler alemine (Beyaz Işık) aktarılmasını kolaylaştırır. Önce bilinemezler alemine girerek örtük olanı açık hale getirir.

Trickster, kültürel kahramanın mevcut etik sistemi açısından ahlak dışıdır. İnsan toplumunun dünyası ile Vahşi Doğa'nın ilkel dünyasının sınırında durur, bu nedenle sosyal bir insanın bakış açısından gülünç, mantıksız veya bilinçsizdir. Daha sonra, Trickster imgesi kurguda da görülebilir. Kurguda Trickster, dünyanın tehlikelerine ve sorunlarına karşı koymaya çalışan, zekâ ve

kurnazlığa sahip bir kişi ya da yaratıktır. Edebiyatta hilekar, 'kültürel kahramanın' (E. M. Meletinsky tarafından ortaya atılan bir terim) antagonisti ya da ikizi olarak da karşımıza çıkar. Modern postmodern edebiyatta hilebaz, ilahi bir kökene veya doğaüstü güçlere sahip arketipik bir karakter olarak korunur.

Anahtar Kelimeler: hilebaz, mit, arketip, kültürel kahraman, postmodern edebiyat.

Düzenbaz (trikster) kimdir?

Trikster konusu hakkında bir sıra araştırmaların yazılmış olmasına rağmen, yine belirsiz ve yetersiz bir şekilde açıklanmıştır. Ne yazık ki, bir arketip kavramının kurucusu Karl Gustav Jung, sonuna kadar bir Trikster gibi insanınruhunun fenomen zihniyetinin çelişkili, çok yönlü doğasını böyle bir çatışmalı olduğuna açıklık verememiştir. Fakat bu konu araştırmacılara Triksteri anlamaya bir fırsat da verdi.

Trickster imgesi erken mitolojilerden kaynaklanmaktadır. Zamanımızda, тrikster, bir bütün olarak mevcut kültürde yer alan kaostan ve insanlık tarihinin doğuşundan bahseden folklor, edebiyat, sanatın birçok karakterini birleştiren ortak bir isimdir ve insanlık tarihinin şafağında, her kültürün Trickster'i vardır, aslında, insanların mitinin başlangıcı sayıla biliyordu. Hiyleci- bir yapıdır analitik psikoloji onu – arketip adlandırıyor.

Jung, onun için bu arketipin birçok gizem içerdiğini kabul ederken, hileci arketipi bizlere tanıttı. Üstelik Yung Trickster'i karakter gibi tanitan öncüsü değildi. Hiyleçi kahramanı Jung, Kuzey Amerika yerlilerinin mitlerini, efsanelerini öğrenen P. Radin'den aldı. Buna göre, ‘Trickster, Amerikan yerlilerinin mitolojisindeki ve belki de tüm mitolojilerin en eski figürüdür.’ (Radin P.,1999: 125)

‘Düzenbaz’ terimi ilk kez XIX. yüzyılda Amerikalı antropolog J.G. Brinton tarafından Amerikan Kızılderililerinin folkloru üzerine çalışmalarında (1868) masallarında ve efsanelerinde sıkça görülen komik bir karakteri ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak L. Hyde, bu terimin ilk kez F. Boas tarafından, öğrencisi J. Tate'in ‘The Traditions of the Thompson River Valley Indians’ (1900) adlı kitabına yazdığı önsözde kullanıldığını belirtmektedir. Birçok antropolojik çalışma arasında Amerikalı halkbilimci S. Thompson'ın ‘Tales of the North American Indians’ (1929) adlı eseri de yer almaktadır. Bu eser, çeşitli Kızılderili kabilelerindeki hilebazlara ilişkin mit ve efsanelerin genel bir derlemesidir, ancak teorik yorumlardan yoksundur. Ancak bu alandaki ilk temel çalışma, belirttiğimiz gibi, Amerikalı antropolog ve halkbilimci P. Radin'e aittir (Trickster. A Study of American Indian Myths (1956)).

Hiyleçinin folklor ve dünya edebiyatındaki canlı örnekleri: Asa- Tor ve Loki, Apollo ve Hermes,Ajaks ve Odysseus, Tanrı ve Şeytan, Faust ve Mephistopheles, Timur ve Nasreddin, Arthur ve Merlin,Kral ve palyaço (Riçart ve Vamp Valter Skottun Ayvengo romanından, Genrıh ve Şiko – Aleksander Dyumanın romanından) ve başka yazarlarında eserlerinde göre biliriz. Trikster, kurulmuş gelenekleri ihlal, mevcut düzene bir kargaşa etmek için geliyor, idealleştirmeyi, ideal dünyanın gerçek haline dönüşmesini teşvik eder.

Trickster- kimse tarafından kontrol edilmeyen, kontrolünün ötesinde temel bir güçtür, bunun davranışının sonucu, onun kendisi için bile tahmin edilemezdir. O- büyücü edilmiş, yaratılış değişimi, sosyo-kültürel eylemin provokatör ve başlatıcısı gibi görünüyor. Trikster geleneksel olarak dünyalar ve sosyal gruplar arasında bir aracı olarak hareket eder, kültürel alışverişi kolaylaştırır, bilginin bilinmeyen alanından bilinen alana taşıyor. Bilinmeyen yere önce girerek, örtülü işleri açık yapar. O birçok sanatın efendisi, becerikli, bazen, kültürel kahramanın, ya da bir kültürel kahramanın arkadaşı, onun rehberi veya onun gölgesi, kahramanın Güç ve Güç iddialarını kontrol eden kişidir. Trickster, mitolojik eylemin başlatanı olan sosyal ya da kozmogonik yasağın ihlali yoluyla bir bilgi oluşturucudur.

Hilekarın işlevsel rolü üzerine kayıtlar

‘Trickster’ teriminin kelime anlamı: ‘hileci, düzenbaz’. Kelime ‘trick’ kökünden gelmektedir - hile, kurnazlık, aldatma; şaka, aptalca bir hareket, bir beceri, bir hüner. Bu kelmeden türetilmiş biçimler: tricksy - güvenilmez, hilekar, yaramaz (Müller, V.K.: 2002)

Paul Radin, Trickster imgesini evrimi içinde inceleyen ilk kişidir. Bunu ilkel Hint mitolojisiyle bağlantılı olarak yapmıştır. (Radin P.: 26) Trickster'ın mantıksız davranışları kabilenin ahlakı tarafından tanınmayan en aşağılık tutkular için bir çıkış noktası olarak sunulur. Pervasız maskaralıklarıyla genellikle mevcut gelenekleri yıkar ve yenilerini başlatır. Dolayısıyla, Radin'e göre, Winnebago Kızılderili kabilesinin mitolojisinde, Trickster'ın gelişimin daha yüksek bir aşamasında duran bir Kültürel Kahraman olma motifi de vardır. Kültürel Kahramanın yolculuğu her zaman başkaları için sorumluluk üstlenmeyi içerir. Bu da elbette özel bir sorumluluk gerektirir.

Trickster'ın yolculuğu her zaman ‘amaçsız’ bir yolculuktur. ‘ Gezmek’, ‘sadece seyahat etmek’, her zaman sorumluluktan Trikster için bir kaçıştır. V.N. Toporov'a göre hileci doğaya sahip olan Trickster ve mitolojik Trickster, ‘her zaman ortak olmayan bir yolda tek şanslarını ararlar... Belirli bir davranış türünü kendine özümseme isteği ve yeteneği, hilekarın faaliyetinin aktif kutbunu tanımlar. Kendini kadersel bir seçim durumuna teslim etmek,

kendini ölümcül seçim durumuna teslim etmek ise, tam tersine, hilekarın kendisinin kaderin elinde bir oyuncak olmasına sürükler, tabii bir sonraki aşamada daha iyi oynamazsa, belirli, hatta kaderi bilinmeyen bir davranış stratejisi pahasına'.(Toporov V.N.:5-23)

Dolayısıyla, mitoloji ve folklorda hilebaz, çoğunlukla yasadışı ve çelişkili eylemlerde bulunarak genel davranış ve ahlak kurallarına uymayan bir insan veya antropomorfik yaratık, bazen de bir tanrı veya bir hayvan arketipidir. Kural olarak, Trickster öncelikle 'kötü bir eylem' gerçekleştirmekle değil, ona otantik bir varlık gibi görünen 'oyun' sürecinin kendisini önemsiyor.

Sosyo-kültürel açıdan bakıldığında, hilekâr öngörülemez ve anti-sosyal bir olgudur. Toplumun genel kabul görmüş ahlaki normlarını ve yasalarını ihlal eder. Bununla birlikte, bu görüngü her zaman aksiyolojik olarak aşağılayıcı değildir. Bazen hilekâr, davranışları ve eylemleriyle dünyanın gelişmesine ve iyileşmesine katkıda bulunan bazı değişiklikler meydana getirir.

Kurguda düzenbaz, çoğunlukla çeşitli hileler (kurnazlık veya hileler) yoluyla etrafındaki dünyanın sorunlarını ortaya çıkaran ve genellikle bunları çözen kurnaz ve yaramaz bir yaratıktır (hayvan veya insan). Edebiyatta düzenbaz, sıklıkla bir anti-kahraman ya da görsel ikiz olarak da karşımıza çıkar. Düzenbazın özü bazen ikircikliktir: kahramanlıktan uzak statüsüne rağmen düzenbaz, akut çelişkileri mucizevi bir şekilde çözebilen bir kahramandır. Örneğin, birçok masalda yüce bir hükümdar veya başka bir "yüksek rütbeli" karakter, kızı için bir damat seçerken çeşitli testler koyar veya kızın belirli görevleri yerine getirmesini talep eder. Prensler, şövalyeler, savaşçılar bu testleri geçemezler. Sonra "ucube" gelir, basit bir köylü, fakir bir adam, hileler ve zekâsının yardımıyla, bazen sihirli nesneler veya yardımcılar kullanarak, ancak savaşmaya başvurmadan görevleri yerine getirir. Çoğu zaman, bunu alışılmadık bir şekilde yapar: kandırarak, kötüleri ve hatta hükümdarın kendisini kandırarak kazanır. Yirmi birinci yüzyıl edebiyatında hileci kahraman, doğaüstü güçlere ve ilahi bir kökene sahip olması gerekmeyen arketipik bir karakter olarak büyük ölçüde varlığını sürdürmüştür.

Mitolojik ve modern Trikster.

Dolayısıyla, Trickster aslen mitolojik bir kavramdır; modern zamanlarda (modernite olarak da adlandırılır), düzenbaz, soytarı, hırsız, maceracı, sahtekar, aptal adam ve benzeri kültürel rollerden türetilmiştir. Bununla birlikte, Sovyet kültüründen bahsederken, en önemli karakterlerinin senkretik karakterini yansıtmak için "hilebaz" terimine geri dönmek isterim.

Ostap Bender (Ilya Ilf ve Yevgeny Petrov'un On İki Sandalye ve Altın Buzağı romanlarının kahramanı (daha doğrusu anti-kahramanı) olan bir karakter) bir düzenbaz olarak adlandırılabilirken (gerçi onun düzenbazlığı klasik örneklerden ustasının olmamasıyla ayrılır) ve Benya Krik bir hırsız olarak adlandırılabilirken (gerçi Bender örneğinde olduğu gibi, onun

sanatçılığı açıkça pragmatizme üstün gelir), Ehrenburg'un Julio Jurenito'sunu belirli bir kategoriye koymak imkansızdır, Ivan Babichev - Ophelia'nın mucidi Olesha'nın Kıskançlık ından Voland ve çevresi - bir tür çok yüzlü düzenbaz, 'Moskva-Petushki 'den Venichka... Bu personajlar çok farklılar, ama hepsi düzenbaz.

Yirminci yüzyıl Trickster'ları mitolojik prototiplerinden çok uzaktır: genellikle basit olmaktan uzaktırlar, hatta entelektüeldirler, hileleri sosyo-kültürel öneme sahip olabilir vb. Elbette ortak özellikleri var - ikircikliklik, karşıt kategoriler ve durumlar arasındaki sınırda olmak, bir tür "suçlu" durumu yaratmak ve bunun içinde var olmak. Bir diğer önemli ortak özellik de kutsalla kurulan özel ilişkidir. Hilekârın kutsalla ilişki kurmaması halinde sadece bir dolandırıcı olduğunu doğru bir şekilde belirtmiştir. Düzenbazın doğasında var olan anarşik yıkım, özgürlük kazanma ritüelidir, hem de çok tehlikeli bir özgürlüktür.

Rus on dokuzuncu yüzyılı, Puşkin sonrası Rus kültürüne özgü bireycilik karşıtlığı nedeniyle güçlü bir hilebaz figürü üretmemiştir. Ancak hilebaz, düzenbaz, bireyciliğin vücut bulmuş halidir ve bu yüzden Rus klasiklerinde itibarsızlaştırılmıştır. Tolstov'un Dolokhov'u gerçek bir hilebazdır ve aynı zamanda Savaş ve Barış'ın tüm panoramasındaki en karanlık figürdür, yanına ancak Napolyon yerleştirilebilir - on dokuzuncu yüzyıl kültüründe aşırı bireyciliğin somutlaşmış hali. Bu olumsuz tutum, tuhaf bir şekilde Bulgakov'a kadar ulaşır. 'Bir Köpeğin Kalbi'nde serseri bireycilik Şarikov figüründe keskin bir şekilde indirgenir. Burada hilebazı gözden düşürme geleneği o kadar abartılmıştır ki, paradoksal bir şekilde bizi mitolojik derinliklere geri döndürür: Şarikov, Jung'un (otuz yıl sonra ortaya çıkan) hilekârı insanın içindeki hayvanın arketipi olarak tanımlamasına tam olarak karşılık gelir.

Trickster bu sinizmi belki de tek alternatif olarak sunar. Oyununun amacı, ister sembolik ister politik olsun, iktidarın altını oymaktır. Ve bu baltalama, iktidarın dilleri aracılığıyla yapılır, onları ters yüz eder, saçma bir noktaya getirir, ancak yeni bir şey icat etmez.

Sinizm için bir gerekçe olarak Trickster

Ne de olsa Trickster yalnızca iktidarın sinizminin bir parodisi değildir. Aynı zamanda tam tersi bir şeye, Sovyet devletinde günlük hayatta kalmak için elzem hale gelen sıradan insanın toplumsal sinizmine de tepki gösteriyor. Bu ikinci sinizm, sanki bir suçluluk duygusunu, bir utanç duygusunu, bir gayrimeşruluk duygusunu hafifletmek için hilekar tarafından yüceltilir. Sonuçta hilekar, hayatta kalma sinizmini bir gösteriye, bir şova dönüştürür. Hayatta kalmak tamamen pragmatizmle ilgilidir: bir şeyler elde etmek, hiyerarşide yükselmek vb. Ve hilebaz pragmatik etkiyi ortadan kaldırır. Ostap Bender bir hazine avındadır, ancak Koreiko'dan bir milyon aldığında varoluşunun anlamını yitirir. Ama Venichka pragmatiği bir anda, tamamen ve açık bir şekilde

reddeder. Bu yüzden hilebazın jesti estetik bir yaratım olarak kendi kendine yeterlidir. Modernizm ve daha da ötesi postmodernizm, karşıtlıkların altını oyan hilebazlarla, sınırların aşılmasıyla, dil oyunlarıyla ve benzerleriyle uyumludur. Sovyet modernizminde postmodernizmden daha fazla hilebaz varmış gibi görünebilir. Modernist figürler daha görünürdür, ancak postmodernizmde de pek çok hileci vardır. Bunlar arasında Venichkanı, "Moskva Petuşki" V.Erofeyevin söyleye biliriz. Eserde anlatıcı karakterin imgesi, "yüksek" olanın "alçak" olana dönüştüğü, kralın kalabalığın içinde yürüdüğü ve halktan birinin kralın tahtına oturduğu, karnaval sanatçısının aynı anda hem aktör, hem yaratıcı hem de seyirci olduğu, popüler karnaval kültürünü sentezleyen karnaval teknikleri sistemine uymaktadır. Her şeyde -içkide, arzularda, hayal gücünde ve fantezilerde- sınır tanımayan Venichka, düşüncelerinde, insanlarla ve Tanrı ile ilişkilerinde şaşırtıcı derecede saftır. Sarhoşluk kahraman için bir yaşam biçimi, neredeyse tek uğraşıdır. Sarhoşluk onu bir anti-kahraman, daha doğrusu kahramanın bir parodisi - bir düzenbaz yapar. Eser iki düzlemliliği, bir tür iki dünyalılığı ile karakterize edilir. Kahramanın doğası da ikirciklidir.

Tipik bir alkoliğin özelliklerine uymaz, olağanüstü bir zekâya ve bilgeliğe sahiptir ve edebiyat, tarih ve sanat konusunda çok bilgilidir. Aynı zamanda, Venichka'nın başarısız 'kariyerinden' bahsettiği bölümlerde onu bir karnaval lideri (bir saray soytarısı) olarak sunar. Ortaçağ kutlamalarında soytarıların ve aptalların 'karnaval taşıyıcıları' olarak görülmesi tesadüf değildir.(Bahtin M.M.: 13)

Eserdeki aşağılayıcı, abartısız sözcük dağarcığı da tesadüfi değildir ya da daha doğrusu, işlevi yalnızca ayyaşın tam ve gerçekçi bir imgesini yaratmak değildir. Karnavalın estetiğine doğal olarak uymaktadır. Bu argüman, antik ve ortaçağ malzemesine dayanarak, 'dip' felsefesine uyan küfür ve lanetlemenin, ölüm ve yıkım yoluyla dünyayı canlandırmak anlamına geldiğine inanan Bakhtin tarafından özetlenmiştir. Sonuçta karnaval, yaşam ve ölüm ile yeni doğum arasında bir ara aşamadır. Şimdi unutulmuş olan lanetlerin etimolojisi daha önce küfürlü değildi, ancak kökleri paganizme dayanan tüm tarımsal törenlerin dayandığı kaostan kozmosun yeni doğumunu gösteriyordu. Venichka bu şekilde ve bu nedenle kötü niyet olmaksızın yemin eder. Ama bazen, sanki görevini hatırlıyormuş gibi, kendisine eşlik eden meleklere şöyle cevap verir: 'Ve benim için neden korkmalısınız, göksel melekler? Tekrar kendimi ifade etmeye başlayacağımdan mı? Hayır, hayır, sadece her zaman yanımda olduğunuzu bilmiyordum, daha önce bilmezdim... Her geçen dakika daha da mutlu oluyorum. ...ve eğer şimdi küfretmeye başlarsam, bir şekilde mutlu bir şekilde... Alman şairlerin şiirlerinde olduğu gibi: 'Sana gökkuşağını göstereceği' veya 'İncilere git...'.(Erofeyev V.: 32)

Venichka'nın içki içmesi, kahramanın kendi tanımıyla, küçük dünyasında tam bir izolasyona ve kendi kendine yeterliliğe ulaşmasını sağlayan bir tür araçtır. "İşten önce içiyorum -

saklanıyorum..." ve sonra "bu incelik değil, sadece mahremiyet alanını genişlettim - ve bu beni kaç kez mahvetti..." (Erofeyev V.: 78)

Böylece, Moskova - Petuşki eseri ikircikli unsurların bir kombinasyonu üzerine inşa edilir: kahkaha ve Trajik. Venichka Erofeev, elektrikli tren vagonunda yaşanan karnaval aksiyonu içinde 'döner': Sıradan bir alkolik olan kendisini, dile getirmediği bir şekilde (davranışları ve eylemleri aracılığıyla)Yüceltilmiş, şiirsel bir kelime dağarcığı, İncil'den ifadeler ve aynı zamanda aşağılayıcı ve hatta küfürlü kelimeler kullanır. Sovyet gerçekliğinin parodisini yapar, etrafını imajları ve Sovyet gerçekliğinin parodisini yapar ve karakterleri ve kaderleri hem komik hem de trajik olan ve bilinmeyen saldırganların elinde trajik bir şekilde ölen insanlarla etrafını sarar. Sonunda trajik bir şekilde bilinmeyen holiganların elinde ölür. Epstein bu durumda '...karnavalın kendisi karnavalın nesnesi haline gelir, Bu da onu yeni ve tuhaf bir ciddiyetin alanına sokar'.(Epsteyin M.N.: 268).

Ölümlere bir son vermek isteyen ve/veya yeteneklerine ve onları kullanabileceğine güvenen Wenicka, dünyasındaki en güçlü iki gücü, yaşam ve ölümü manipüle eder, güçlerini absürtleştirir ve onları yıkıma uğratır. Trickster ölümden korkmaz çünkü işlevsel olarak o bir arabulucudur - Tanrılar ve insanlar, yaşam ve ölüm arasında bir arabulucu. Bu nedenle, Trickster asla koşulların kurbanı değildir, aksine bu koşullar kendini göstermek/kanıtlamak için iyi bir fırsattir. Anlatıya başlar çünkü ölümün üstesinden gelme ve alanına hakim olma gücü konusunda hiçbir şüphesi yoktur. Bu nedenle Venichka, insanların acılarını üstlenmiş bir adamdır. A. Mashchenko'nun haklı olarak belirttiği gibi, zamanının 'açık bir Kurtarıcı'nın kişiliğinin yansımasıdır'.(Maşenko A.P.: 89) Venichka ruhani şeyler hakkında konuşur ve diğer insanların dikkatini bunlara çeker: "Çünkü İnsan sadece fiziksel değildir; aynı zamanda ruhani bir yanı da vardır"(Erofeyev V.: 271) Veniçka, aynı İsa gibi ziyafet verir, ama o ziyafeti trende düzenler ve sefil, perişan insanları davet eder. Bununla birlikte, sarhoşluğu hiçbir şekilde ateizme, tanrısızlığa indirgenemez. Aksine, burada alkolik motif bir ıstırap felsefesi, ruhani dünyaya varoluşsal bir geri çekilme olarak ortaya çıkar ve bu sayede diğer her şey önemsiz hale gelir. Böylece Venichka gerçeklerden kaçmaya çalışır, Sovyet ideolojisinden bıktığı için. Ama o, İsa gibi, anlaşılmadı ve öldü.

Edebiyat

Bakhtin M.M. Tvorçestvo Fransua Rable i narodnaya kultura srednevekovya i Renessansa. Moskova: Khudozhestvennaya literatura, 1990. 543 s.

Epstein M.N. Posmodern v Rossiyi.Literatura i Teoriya. M.: İzdaniye R. Elinina, 2000. 367 s.

Erofeev V. Sobraniye soçineniy v 2-h tomah.T.1. – M.: Vagrius, 2001. 352 s.

Erofeyev V.,2012: 32) (Erofeyev V. Moskva-Petuşki.M.:Azbuka-Attikus, 2012.192

Maşenko A.P. İmitatsiya Hrista v poeme Venedikta Erofeyeva 'Moskva Petuşki'//Voprosı Russkoy Literaturı.-2012.- №22 . – s. 87-95.

Müller V.K. Novıy anglo-russkiy slovar.-M.:'Russkiy yazık', 2002, s. 773.

Radin P. Trickster. -SPb: Evraziya, 1999.125s.

Toporov V.N. Obraz Trickstera v eniseyskoy tradicii //Tradicionnıye verovaniya i bıt narodov sibiri. Novosibirsk, 1987. 5-23 s.

Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М.: Художественная литература, 1990. 543 с.

Ерофеев В. Собрание сочинений в 2-х т. Т. 1. – М.: «Вагриус», 2001. 352 с.

Мащенко А.П. Имитация Христа в поэме Венедикта Ерофеева «МоскваПетушки» // Вопросы русской литературы. – 2012. – №22 . – С. 87-95.

Мюллер В.К. Новый англо-русский словарь. –М.: «Русский Язык», 2002, С. 773.

Радин П. Трикстер. –СПб.: Евразия, 1999.s.125

Топоров В. Н. Образ Трикстера в енисейской традиции // Традиционные верования и быт народов Сибири. Новосибирск, 1987. СС. 5-23.

Эпштейн М.Н. Постмодерн в России. Литература и теория. М.: Издание Р. Элинина, 2000. 367 с.

OSMANLI DÖNEMİNDE İŞKODRA VİLAYETİNDE BELEDİYECİLİK FAALİYETLERİ

MUNICIPAL ACTIVITIES in the PROVINCE of SHKODËR DURING the OTTOMAN PERIOD

Abdulsamet KOÇ
Doktorant, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
PhD Student, Ondokuz Mayis University, Institute of Graduate Studies, Department of History
ORCID ID: 0000-0003-0253-7840

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat reformları kapsamında idari alanda yapılan düzenlemelerden biri yerel ihtiyaçların tespiti ve giderilmesi amacıyla belediyelerin kurulmasıdır. 1855'te İstanbul'da Şehremaneti'nin kurulmasıyla ilk belediye teşkilatı oluşturulmuş ve 1858'de Altıncı Daire-i Belediye'nin kurulmasıyla modern anlamda beledi hizmetler sağlanmaya başlamıştır. Taşrada belediyelerin kurulması 1864 Vilayet Nizamnamesiyle başlatılmış ve 1867'de belediyelerin teşkili ve vazifeleri hakkında talimatnameler yayınlandıktan sonra yaygınlaştırılmıştır. Belediyelerin kurulması ve vazifelerine dair hükümler 1877'de Dersaadet Belediye Kanunu ve Vilayat Belediye Kanunu çıkarılarak anayasa kapsamına alınmıştır. Bu çalışmada Osmanlı arşiv belgelerinden yararlanılarak İşkodra Vilayetinde belediyecilik faaliyetleri incelenmiş ve bulgular araştırma eserlerden elde edilen verilerle sentezlenerek ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Böylece hem belediyecilik tarihinin aydınlatılmasına hem de yerel araştırmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

1868'de teşkil edilen İşkodra Vilayeti Rumeli'deki en küçük vilayettir. Vilayetin kuzeyinde yaşayan bazı kabileler kendi geleneksel kanunlarını uygulamışlar, askeri yükümlülüklerden ve emlak vergisinden muaf tutulmuşlardır. Kabilelerin idaresi Cibal Usulü denilen idari yöntemle sağlanmıştır. Vergi muafiyetleri gelir kaynakları zaten kısıtlı olan belediyeleri iktisadi anlamda zor durumda bırakmış ve temizlik, aydınlatma gibi temel beledi hizmetler yeterince sağlanamamıştır. Belediyelerin imar faaliyetleri kapsamındaki hizmetleri bir köprü inşa etmekten öteye gidememiştir. Gelir yetersizliği belediyeleri kaynak arayışına sevk etmiş, ancak belediyelere ait gayrimenkullerden elde edilecek gelirler mektep inşa etmek gibi öncelikli ihtiyaçlara harcanmıştır. Belediyelerin en önemli gelirleri rüsum-ı erbaa ve geçit vergileridir. Belediyelerin gelir ve harcama kalemleri hakkında detaylı veriler sunan belediye bütçelerine ulaşamamamız gelir kaynaklarının ve beledi hizmetlerin tespitini zorlaştırmıştır. Belediyeler belediye tabipleri aracılığıyla sağlık alanında özellikle salgın hastalıkların önlenmesinde önemli görevler

üstlenmişlerdir. Tabip istihdamında sorunlar yaşansa da tabiplerin uzun bir müddet görev yerlerinin değiştirilmemesi belediye gelirlerinin tabip maaşlarına tahsis edildiğini göstermektedir. Belediyeler sosyal yardım faaliyetlerinde de bulunmuşlar ve muhtacîn maaşı tahsis etmişlerdir. Belediyelere yönelik şikayetler ise genellikle belediye reislerinin usulsüzlükleri hakkındadır.

Anahtar Kelimeler: İşkodra, Belediyecilik, Yerel Yönetim, Meşrutiyet Dönemi.

ABSTRACT

One of the arrangements in the administrative field within the scope of Tanzimat reforms in the Ottoman Empire was the establishment of municipalities to identify and meet local needs. Şehremaneti was the first municipal organization established in Istanbul in 1855, and municipal services began in the modern sense with the establishment of the Sixth Department of Municipality in 1858. The establishment of municipalities in the provinces was initiated with the 1864 Provincial Regulations and became widespread after the publication of instructions on the organization and duties of municipalities in 1867. The provisions on the establishment and responsibilities of municipalities were included in the constitution in 1877 with the enactment of the Dersaadet Municipality Law and the Vilayat Municipality Law. This study examines the municipal activities in the province of Shkodër by utilizing Ottoman archival documents, and the findings were synthesized with the data obtained from research works. Thus, it aimed to contribute both to elucidate the history of municipalism and local research.

The Vilayet of Shkodër, created in 1868, was the smallest province in Rumelia. Some tribes living north of the province practiced their own traditional laws and were exempted from military obligations and property taxes. The tribes were governed by an administrative method called the Cibal Method. Tax exemptions put municipalities with already limited revenue sources in a financially difficult condition, and essential municipal services such as cleaning and lighting could not be adequately provided. Municipalities' services within the scope of zoning activities did not go beyond building bridges. The lack of revenue prompted municipalities to search for resources. Still, the real estates belonging to the municipalities and the revenues generated from them were used on priority needs such as building schools. The most important revenues of the municipalities were rüsum-ı erbaa and peage taxes. Our lack of access to municipal budgets, which provide detailed data on municipal revenues and expenditure items, has made it challenging to identify revenue sources and municipal services. Municipalities undertook important duties in the field of health, especially in the prevention of epidemics, through municipal physicians. Although there were problems in the employment of physicians, the fact that they were not replaced for an

extended period shows that municipal revenues were allocated to physicians' salaries. Municipalities also engaged in social welfare activities and allocated salaries for needy people. Complaints against the municipalities were generally about irregularities of the municipal leaders.

Keywords: Shkodër, Municipality, Local Government, Constitutional Period.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde belediye teşkilatının temeli 1855'te İstanbul'da Şehremaneti'nin kurulmasıyla atılmış[1], aynı yıl kurulan İntizam-ı Şehir Komisyonunun çalışmalarıyla[2] 1858'de Altıncı Daire-i Belediye kurularak modern beledi hizmetler ilk kez sağlanmaya başlamıştır.[3] Taşrada belediyelerin kurulması 1864'te Mithat Paşa'nın Tuna Vilayetine vali olarak atanması ve 1864 Vilayet Nizamnamesinin hazırlanmasıyla başlatılmış[4], 1867'de belediyelerin teşkili ve vazifeleri hakkında yayınlanan talimatnamelerle yaygınlaştırılmıştır.[5] 1871 Vilayet Nizamnamesinde belediyelere dair hükümler kapsamlı bir şekilde ortaya koyulmuş ve 1877 Dersaadet Belediye Kanunu ve aynı tarihli Vilayât Belediye Kanunuyla söz konusu hükümler düzenlenerek anayasa kapsamına alınmıştır.[6]

Bu çalışmada Osmanlı arşiv belgelerinden yararlanılarak İşkodra Vilayetinde belediyecilik faaliyetleri incelenmiş, belediyecilik tarihinin aydınlatılmasına ve yerel araştırmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır. İşkodra'da Osmanlı hakimiyeti kesin olarak 1479'da sağlanabilmiş ve İşkodra 1486'da Rumeli Beylerbeyliğine sancak statüsünde bağlanmıştır. Eyalet statüsünü 1862'de kazanmış, birkaç idari düzenlemeden sonra 1868'de vilayet olarak teşkil edilmiştir. Rumeli'deki en küçük vilayet niteliğini taşımakta olup Adriyatik kıyısında bulunmaktadır. 1875'te Manastır Vilayetine sancak olarak bağlansa da ertesi yıl yeniden müstakil bir vilayet olmuş ve bölgede Osmanlı hakimiyetinin sona erdiği 1912 yılına kadar bu statüde kalmıştır. Bu süreçte vilayette bir dizi idari düzenleme yapılmış ve 1888'den 1912'ye kadar sancak ve kaza düzeyinde değişiklik yapılmamıştır. Buna göre İşkodra Vilayeti; İşkodra Sancağına bağlı merkez, Akçahisar,

[1] Ziya Kazıcı, "Hisbe", 3. Bölüm, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, c. 18, İstanbul 1998, ss. 144-145.
[2] Yakup Altan, "Meclis-i Meb'usân Zabıt Cerideleri (1293=1877) Üzerinden Türk Belediyeciliğini Anlamak", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 14, S. 2, 2009, ss. 298-299.
[3] Zafer Toprak, "Altıncı Daire-i Belediye", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 1, 1993, ss. 221-223.
[4] Bekir Koç, *Osmanlı Modernleşmesi ve Mithat Paşa Tuna Vilayeti Meclisleri ve Yeniden Yapılanma Çabaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Ocak 2021, s. 9, 311.
[5] Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu Yerel Yönetim Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2010, ss. 201-207.
[6] Bayram Coşkun, Çiğdem Pank Yıldırım ve Eyüp Şen, "Osmanlı Belediyeciliğinin Dönüm Noktası: 1877 Tarihli Vilâyât Belediye Kanunu", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c. 30, S. 2, Nisan 2021, s. 5.

Leş, Mirdita, Puka ve Tuz kazaları ve Draç Sancağına bağlı Tiran, Kavaye ve Şiyak kazalarından oluşmaktadır.[7]

İşkodra Vilayetinde Draç Sancağı haricinde kalan ve kabile yapısının yaygın olduğu bazı yerlerde Cibal Usulü denilen idare tarzı uygulanmış, buralarda yaşayanlar emlak vergisinden ve sefer zamanları hariç olmak üzere askeri yükümlülüklerden muaf tutulmuşlardır.[8] Bu durum zaten gelirleri az olan belediyeleri mali anlamda zor durumda bırakmış, dolaysıyla beledi hizmetler yeterince sağlanamamıştır.

1. BELEDİYELERİN TEŞKİLİ VE SEÇİMLER

İşkodra Vilayetinde ilk belediyenin ne zaman kurulduğuna dair kesin bir veriye rastlanmasa da bu konuda ulaşabildiğimiz en eski tarihli belgeye göre 1878'den önce İşkodra'da belediye dairesi mevcuttur.[9] Vilayette Tuz, Puka ve Mirdita kazaları hariç diğer kazalarda belediye daireleri teşkil edilmiştir. 1900 senesinde vilayetteki nahiye merkezlerinde belediye dairesi bulunmamaktadır.[10] Ancak bu tarihten sonra Draç'a bağlı İnderun Nahiyesinde[11] belediye dairesi teşkil edilmiştir. Leş Kazasında 1881/1882'de belediye meclisi kadrosunun oluşturulduğu bilinmekle birlikte[12] 1887'de belediye teşkil edilebilmesi için hazineye ait geçit rüsumunun tamamıyla kile ve kantar rüsumunun yarısının belediyeye bırakılması istenmiştir. Kile ve kantar rüsumunun yarısının belediyeye bırakılması uygun görülse de geçit vergilerinden elde edilen gelir fazla olduğundan bu gelirin hazineye kalması kararlaştırılmıştır.[13] 1891'de belediye teşkiline izin verilse de 1899'da kazada henüz belediye teşkil edilemediği anlaşılmaktadır. Nitekim bu tarihte temizlik işleriyle görevlendirilmek üzere bir çavuş tayin edilmiş ve belediye olmadığından çavuş maaşı maliye memurları tahsisatından karşılanmıştır. Nihayetinde söz konusu gelirlerin belediyeye

[7] İlkay Erken, *İşkodra Vilayetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1876-1912)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2014, ss. 23-42. Bar, Ülgün ve Podgoriçe kazaları 1879-1880'de Karadağ'a bırakılmıştır. Vilayetteki kazalar ve nahiyeler hakkında detaylı bilgi için bkz: Erken, *İşkodra Vilayeti*, ss. 28-32.

[8] Erken, *İşkodra Vilayeti*, s. 62. Bölge ahalisinin maddi durumlarının kötü olması ve devlete bağlılıklarının sağlanması söz konusu idare tarzının uygulanmasının başlıca sebeplerindendir. Her kabile hükümetin genellikle kabile içinden görevlendirdiği bölükbaşı tarafından idare edilirdi. İnzibat ve diğer işlerle bayraktar, kocabaşı ve gubarlar ilgilenirdi. Bölükbaşı gönderilmeyen ve kendi geleneksel hukuk kurallarını uygulayan kabileler de vardı. Detaylı bilgi için bkz: Erken, *İşkodra Vilayeti*, ss. 65-70.

[9] BOA, *DH.MKT*, 1328/26, 28 Ramazan 1296 (15 Eylül 1879).

[10] BOA, *ŞD,* 2708/58, 17 Cemaziyelahir 1318 (12 Ekim 1900), lef. 3.

[11] Erken, *İşkodra Vilayeti*, s. 54.

[12] *İşkodra Vilayet Salnamesi*, H. 1299, s. 52.

[13] Erken, *İşkodra Vilayeti*, s. 45.

bırakılmasıyla birlikte 14 Nisan 1901 tarihinde belediye heyeti teşkil edilmiş, reisi (fahri olarak) ve diğer memurları tayin edilmiş ve vazifeye başlanmıştır.[14]

Belediye seçimleri genellikle itirazların yoğun olduğu seçimler olsa da İşkodra Vilayetinde seçimlere itiraz edildiğine dair örneklerin sayısı oldukça azdır. 1909'da belediye seçimleri hakkında İşkodra Valisi ve Kumandanı Mirliva Bedri Paşa'ya iletilen bir habere göre İşkodra Mebusu Şakir Bey'in yakınlarının teşvikiyle bir hanede toplanan birkaç kişi Şakir Bey'in akrabası olan Belediye Reisi Muavini İlyas Ağa'nın belediye reisliğine tayin edilmemesi durumunda vilayette nümayiş çıkarmayı kararlaştırmışlardır. Bedri Paşa durumu İstanbul'a bildirmiş ve gereken tedbirlerin alınmasını istemiştir. Vilayet idaresi seçimlerin kanuna uygun şekilde yapılması ve asayişi bozacak hareketlere meydan verilmemesi konusunda uyarılmıştır.[15] Aşağıdaki tabloda İşkodra Vilayetinde görev yapan belediye reisleri görev yerleriyle birlikte sırasıyla verilmiştir.

Tablo 1: İşkodra Vilayetinde Belediye Reisleri

İşkodra Belediye Reisi	**Draç Belediye Reisi**
Ahmet Bey[16]	Hamza Ağa[17]
Bektaş Ağa[18]	Recep Efendi[19]
Rıza Bey[20]	Süleyman Ferid Efendi[21]
Şakir Efendi	Hafız Ali Efendi[22]

[14] BOA, *DH.MKT,* 2491/59, 12 Safer 1319 (31 Mayıs 1901); *BEO,* 1344/100737, 10 Rebiülevvel 1317 (19 Temmuz 1899).
[15] BOA, *DH.ŞFR,* 411/52, 26 Safer 1327 (19 Mart 1909); *DH.MKT,* 2772/70, 28 Safer 1327 (21 Mart 1909).
[16] *İ. V. S.*, H. 1299, s. 46.
[17] *İ. V. S.*, H. 1299, s. 59 (3).
[18] BOA, *DH.ŞFR,* 142/15, 12 Cemaziyelevvel 1307 (4 Ocak 1890).
[19] BOA, *a.g.b,* 142/15.
[20] Rıza Bey rütbe-i saliseyle taltif edilmiştir. BOA, *DH.MKT,* 2427/34, 18 Recep 1318 (11 Kasım 1900); *DH.MKT,* 2499/20, 29 Safer 1319 (17 Haziran 1901).
[21] Süleyman Ferid Efendi 1901'de vekaleten Şiyak Kaymakamlığı görevini yürütmüş ve Osmanî Nişanıyla taltif edilmiştir. 1903'te Kavaya Kazası Bidayet Mahkemesi azalığına tayin edilmiştir. Kosova Valisi Hafız Paşa, onun Draç Mutasarrıflığı görevindeyken iyi hizmetlerinin görüldüğünü belirtmiş ve Draç'ta istihdam edilmesini istemiştir. BOA, *DH.MKT,* 2217/96, 22 Safer 1317 (2 Temmuz 1899); *DH.MKT,* 2487/131, 4 Safer 1319 (23 Mayıs 1901); *TFR.1.MKM,* 1/51, 23 Zilkade 1320 (21 Şubat 1903).
[22] Hafız Ali Efendi ilmiye rütbesiyle taltif edilmiş ve Bursa Müderrisliğine tayin edilmiştir. BOA, *DH.MKT,* 870/3, 27 Zilhicce 1322 (4 Mart 1905).

Muharrem Efendi	**Tiran Belediye Reisi**
Akçahisar Belediye Reisi	Selman Ağa[23]
Muhtar Ağa[24]	Fuad Bey[25]
Ali Bey[26]	Mehmet Paşa[27]
Şaban Efendi	Yusuf Efendi
Kavaye Belediye Reisi	**Şiyak Belediye Reisi**
Mustafa Bey[28]	Süleyman Ağa[29]
Cafer Efendi[30]	Ali Rıza
İnderun Nahiyesi Belediye Reisi	**Leş Belediye Reisi**
Kamil Efendi	Hacı Fehim Efendi[31]

2. İKTİSADİ DURUM

İşkodra Belediyesinde 1879'a kadar belediye kadrolarında istihdam edilenlerin maaşları, birikmiş alacakları gibi bilgileri içeren muhasebe kayıtları tutulmamış, bu tarihten sonra komisyon oluşturularak düzenli bir şekilde kayıt tutulması kararlaştırılmıştır.[32] Bütçeler belediyelerin mali yapısının yanı sıra beledi hizmetlerle ilgili bilgiler içermektedir. Bütçelerin hazırlanması ve merkeze gönderilmesi belediyelerin sorumlulukları arasında olsa da bu görev çoğu zaman yerine

[23] *İ. V. S.*, H. 1299, s. 60 (4).
[24] *İ. V. S.*, H. 1299, s. 51.
[25] BOA, *a.g.b*, 142/15.
[26] BOA, *a.g.b*, 142/15.
[27] Mehmet Paşa belediye reisiyken hastalığa yakalanmış, hastalığının ilerlemesi sebebiyle tedavi için Napoli'ye ya da İstanbul'a gitmek istemiş ve 1 ay kadar izin istemiştir. Ancak Tiran'daki tabibe ya da civar vilayetlere gitmesi söylenmiştir. Zor şartlarda olduklarını belirtseler de belediye reislerinin görev yerlerinden ayrılmalarına ya da uzaklaşmalarına müsaade edilmemiştir. BOA, *DH.MKT*, 745/27, 5 Cemaziyelevvel 1321 (30 Temmuz 1903), lef. 4; 27 Cemaziyelahir 1321 (19 Eylül 1903), lef. 10.
[28] *İ. V. S.*, H. 1299, s. 61 (5).
[29] BOA, *a.g.b*, 142/15.
[30] BOA, *a.g.b*, 142/15.
[31] *İ. V. S.*, H. 1299, s. 52.
[32] BOA, *DH.MKT*, 1328/26, 28 Ramazan 1296 (15 Eylül 1879).

getirilememiştir. Nitekim arşiv kayıtlarında İşkodra Vilayetindeki belediyelerin bütçelerine rastlayamadık. 1905'te Draç Belediye bütçesinin merkeze gönderildiği bildirilse de bütçeye ulaşılamamıştır.[33] Yine de belediyelerin mali yapısının anlaşılmasını sağlayabilecek veriler mevcuttur.

1888'de belediyelere ait hayvan, kile, kantar ve zebhiye rüsumlarının yarısının hazineye devredilmesine karar verilmiş, böylece belediyelerin gelirleri önemli ölçüde azalmıştır.[34] Ertesi sene Draç'ta söz konusu gelirlerin yarısı tekrar belediyelere bırakılmıştır.[35] Buna rağmen Draç Belediyesinin gelirleri masraflarına yetmediğinden imar faaliyetleri ve beledi hizmetler yetersiz kalmıştır. 1902 senesinde belediye gelirlerinin artırılması için zebhiye rüsumuna zam yapılması istenmiştir. Buna göre; inek ve öküzden alınmakta olan 4 kuruşun 5 kuruşa, danadan alınan 2 kuruş 20 paranın 4 kuruşa, koç ve koyundan alınan 1 kuruş 20 paranın 2 kuruşa ve kuzu ve oğlaktan alınan 1 kuruşun 1 kuruş 10 paraya çıkarılması talep edilmiştir.[36] Bundan yaklaşık 2 sene sonra Maarif Nezaretinden uyarıda bulunularak zebhiye rüsumunun İşkodra Sancağında belediye tarafından kullanılmasına izin verildiği, ancak Draç Sancağında belediye tarafından kullanılamayacağı ve maarife harcanması gerektiği ifade edilmiştir. Rüsumun toplamı olan 420 kuruş iptidai mekteplerin inşa masraflarına harcanmalıdır.[37] Ayrıca belediyeye ait arsalardan da mektep inşa etmek için yararlanılmış ve belediye arsalardan gelir sağlayamamıştır. 1899'da belediyeye ait üç arsanın ihalesinden elde edilecek gelir Draç'ta yeniden inşası kararlaştırılan Rüşdiye Mektebine tahsis edilmiştir. Arsalardan birine 191 lira, diğer ikisine 86 lira bedel biçilmiştir. Arsaların ikisinin sahipsiz olduğu ve belediyeye ait olmadığı iddia edilse de her koşulda arsa bedellerinin mektep için harcanması esastır.[38] Benzer şekilde 1901'de Tiran Belediyesi tarafından 600 kuruş bedelle alınan arsanın bir kısmı senelik 50 kuruş öşür bedeliyle Hristiyan Mezarlığı olarak tahsis edilmiştir.[39] Diğer yandan belediye namına istimlak edilen bazı emlakın istimlak bedelleri vilayet emvalinden karşılanmıştır. 1905 senesinde Diyarbekir Redif Kumandanı Bahri Paşa'nın Şengin İskelesindeki 8 adet binası belediyece istimlak edilmiş, 67.000 kuruş istimlak bedeli vilayet emvalinden karşılanmıştır.[40]

[33] BOA, *DH.TMIK.S,* 60/53, 21 Ramazan 1323 (19 Kasım 1905).
[34] Aynı sene İşkodra Vilayetinde kantar rüsumu toplamı 93.498 kuruştur. Zebhiye, kile ve hayvan rüsumlarından gelir sağlanamamıştır. BOA, *DH.MKT,* 1518/83, 23 Şevval 1305 (3 Temmuz 1888).
[35] BOA, *DH.MKT,* 1610/133, 25 Recep 1306 (27 Mart 1889).
[36] BOA, *DH.MKT,* 533/24, 25 Rebiülevvel 1320 (2 Temmuz 1902).
[37] BOA, *TFR.1.MKM,* 7/693, 20 Cemaziyelevvel 1322 (2 Ağustos 1904).
[38] BOA, *DH.TMIK.S*, 26/59, 7 Rebiülahir 1317 (15 Ağustos 1899).
[39] *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 97, Haz. H. Yıldırım Ağanoğlu vd., İstanbul 2008, s. 403.
[40] BOA, *DH.MKT*, 952/91, 3 Recep 1323 (3 Eylül 1905), lef. 13.

Gaz depoları belediyeler için önemli gelir kalemlerinden biridir. Gaz depolarının idaresi ve gelirleri belediyelere bırakılsa da İşkodra'da 1906'da dahi belediye namına inşa edilmiş gaz deposu bulunmamaktadır. Tüccar depo niteliğinde bir yer belirlemiş ve burada bir memur istihdam edilmiştir. Vilayette kullanılacak gaz için gümrükten hazine namına vergi alınması vali tarafından önerilmiştir. Draç'ta ise 1908'de belediyenin hazineye verilmek üzere gaz depoları hasılatına mukabil başka bir kaynak bulması istenmiştir.[41]

İşkodra kazasına bağlı İbot Nahiyesi ile kaza merkezi arasında ticari eşya nakliyesinde kullanılan kayıkların idaresi belediyeye aitti. Ancak kayıkların idaresi belediyeden alınmış ve belediye gelir kaybetmiştir. Diğer yandan Buyana Nehri'nde liman rüsumuna tabi olmayan kayıklardan İşkodra Belediyesi tarafından vergi alınmaktaydı. Ancak Eylül 1900'de Bahriye Nezaretinin uyarısıyla ve kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle bu kayıklardan belediyece vergi alınmaması bildirilmiştir. Böylece belediye personel ve muhtacîn maaşlarını ödemekte zorlanmıştır. Bu sebeple 1896'da, hazineye ait olan hayvan, kile ve kantar rüsumunun yarısı olan 7.300 kuruşun geçici olarak belediyeye bırakılması istenmiştir. Ancak bütçe dengesinin sağlanabilmesi için söz konusu rüsumların hazineye kalması gerekmiştir.[42]

İşkodra'da Polay ve Buşat geçitlerinden elde edilen gelirler geçitlerin kasaba dışında olması sebebiyle hazineye aittir. Buna rağmen 1890/1891'de 7.400 kuruş bedelle İşkodra Belediyesi tarafından ihale edilmiştir. Hem söz konusu meblağın hem de şimdiye kadar geçitler vasıtasıyla alınan rüsumun mal sandığına devredilmesi gerekmiştir. Ancak belediye gelirlerinin yetersizliği sebebiyle bu geçitlerden elde edilen gelirler belediyeye bırakılmıştır. Belediyenin senelik geliri yaklaşık 125.000 kuruştur.[43] Diğer yandan 1895'te matbaa masrafları ve ahalinin cenaze masrafları için mal sandığından İşkodra Belediyesine önceki yıllarda 294.985 kuruş verildiği bildirilmiş ve ahalinin ihtiyaçlarının karşılanması ve memurların maaşlarının ödenmesi için meblağın mal sandığına ödenmesi istenmiştir. Belediyenin mal sandığından 130.297 kuruş alacağı olduğu anlaşılınca kalan meblağın ödenmesi kararlaştırılmıştır.[44]

Hububatın ve ticari eşyaların tartımında belediye kantarı kullanımı belediyelere gelir sağlamaktaydı. Ancak belediye kantarı kullanımı tercihe bağlı kılınmış ve yerel idareciler bu durumun sakıncalarına değinerek belediye gelirlerinin azalacağını ve kantar kullanımında

[41] BOA, *DH.ŞFR*, 366/101, 13 Cemaziyelevvel 1324 (5 Temmuz 1906); *BEO*, 3343/250653, 25 Cemaziyelevvel 1326 (25 Haziran 1908).
[42] BOA, *BEO,* 773/57974, 17 Zilkade 1313 (30 Nisan 1896); *BEO,* 786/58897, 17 Zilhicce 1313 (30 Mayıs 1896); *DH.MKT*, 2403/61, 21 Cemaziyelevvel 1318 (16 Eylül 1900).
[43] BOA, *İ.ML*, 8/13, 15 Rebiülahir 1311 (26 Ekim 1893); *ŞD,* 349/44, 13 Rebiülevvel 1311 (24 Eylül 1893).
[44] BOA, *BEO,* 570/42694, 17 Şaban 1312 (12 Şubat 1895).

suiistimallerin olabileceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla belediye kantarı kullanımının zorunlu olmasını istemişlerdir.[45]

3. İMAR FAALİYETLERİ VE KENTSEL HİZMETLER

İşkodra Vilayetinde belediyelerin imar faaliyetleri ve kentsel altyapı ve üstyapı hizmetleri oldukça sınırlıdır. Bu durumun en önemli sebebi belediye gelirlerinin yetersizliğidir. Buna rağmen belediyeler her koşulda beledi hizmetleri sağlamaya çalışmışlardır. Belediyelerin imar faaliyetlerinde bulunma girişimleri olsa da sonuç alınamamış ve inşası yarım kalan bir köprü yapımından öteye gidilememiştir. Yine de belediyecilik faaliyetlerini ortaya koymak için bu girişimlere değinmek gerekmektedir.

İşkodra'da Drin Nehri zaman zaman taşkınlara sebep olur, şehrin rakımı az olduğundan bazı bölgeler su altında kalır ve ahali ulaşımda kayıklar kullanmak zorunda kalırdı.[46] İşkodra Belediyesi Drin Nehrine set inşa edilmesi için sorumluluklar üstlenmiş ancak bunları yerine getirmekte zorlanmıştır. 27 Kasım 1887 tarihinde Fransa Sefaretinden gönderilen telgrafta Drin Nehrinin taşmasını engellemek için Fransız Mösyö Hofer ve ortakları tarafından setler inşa edildiği ve bu iş için İşkodra Belediyesiyle imzalanan mukavelename gereğince üstlenicilerin taleplerinin karşılanması ve alacaklarının temini konusunda belediyenin mukavelede belirtilen hususlara riayet etmesi istenmiştir.[47]

Belediye gelirlerinin önemli bir kısmı idari ve adli binaların inşasına tahsis edilmiş, ancak söz konusu binalar uzun bir süre tamamlanamamıştır. 30 Eylül 1892 tarihinde Kavaya Kazasında yeni bir hükümet konağı ve hapishane inşa edilmesine karar verilmiştir. İnşa masraflarının 100 lirası belediye, 120 lirası ahali ve 27.565 kuruşu hazine tarafından karşılanacaktır. Böylece hükümet konağı için verilen aylık 300 kuruş kira bedeli hazineye kalacaktır. Yapıların inşasına ruhsat verilse de tamamlandığına dair bulgu yoktur. Ancak sonraki yıllarda yapıların inşasına ve tamirine devam edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1902'de söz konusu yapıların inşasıyla ilgilenmek üzere Nafia Sermühendisi bölgeye gönderilmiştir.[48] Benzer şekilde belediyenin ve ahalinin yardımlarıyla Tiran'da 1895'te hükümet konağı açılmıştır.[49]

---

[45] BOA, *DH.MKT*, 2874/87, 24 Cemaziyelahir 1327 (13 Temmuz 1909).
[46] Erken, *İşkodra Vilayeti*, ss. 73-74.
[47] Setlerin inşa planı Vilayet Sermühendisi Mösyö Alfonso Lamir tarafından yapılmıştır. BOA, *HR.TO,* 207/70, 7 Rebiülevvel 1305 (23 Kasım 1887). İşkodra Belediye Reisi Bektaş Ağa'ya ve Dersaadet rıhtım mühendislerinden Mösyö Bestelle'ye Drin Nehrinin taşmasının engellenmesi için yapılan çalışmalardaki hizmetleri sebebiyle dördüncü rütbeden Mecidî Nişanı verilmiştir. BOA, *İ.TAL,* 34/58, 12 Rebiülahir 1311 (23 Ekim 1893).
[48] BOA, *ŞD,* 1958/18, 8 Rebiülevvel 1310 (30 Eylül 1892), lef. 18; 2 Muharrem 1310 (27 Temmuz 1892), lef. 15; *DH.MKT,* 500/76, 2 Safer 1320 (11 Mayıs 1902).
[49] Erken, *İşkodra Vilayeti*, s. 56.

1910'da belediye tarafından Draç'a su isale edilmesi, çeşme inşa edilmesi ve Frengi Hastanesinin masraflarının karşılanması için yeni bir gelir kaynağına ihtiyaç duyulmuştur. Belediye yönetimi iskelede ticari eşyalardan vergi alınmasını istemiş, ahalinin ve yabancı konsoloslukların ikna edildiğini belirtmiştir. Ancak bu verginin memnuniyetsizliklere sebep olacağı düşünülerek başka bir kaynak bulunması bildirilmiştir. Gelir sağlanamayacağı anlaşılınca belediye kanunu çıkana kadar faaliyetler ertelenmiştir.[50]

1911'de Draç'a bağlı İnderun Nahiyesi Belediye Reisi Kamil Efendi Meclis-i Umumiye telgraf göndermiş ve bir telgraf merkezi açılmasını, Tiran'dan Draç ve Kavaya'ya uzanan taş kaldırımlı yolun şose olarak inşa edilmesini, yol üzerinde köprü ve menfezler yapılmasını, yeniden emlak tahriri yapılmasını, 3 köye mektep muallimi tayin edilmesini ve Şiyak Kazasına mülhak olup İnderun sınırları içerisinde bulunan 2 köyün İnderun'a dahil edilmesini istemiştir. Mevkisi ve mali yükü dikkate alınarak telgraf merkezi tesis edilmesi uygun görülmemiştir. Diğer meseleler ilgili nezaretlere ve meclis komisyonlarına havale edilse de sonuç alınamamıştır.[51]

1911'de Boyana Nehri üzerinde belediye tarafından köprü inşa edilmeye başlanmış ve köprünün ayakları tamamlanmıştır. Belediye gelirleri hesaplanarak köprünün yolu 3 metre 30 santimetre kadar inşa edilebilmiştir. Bu durum karşılıklı geçişe imkan vermediğinden askeri harekat esnasında sorun oluşturacaktır. 1.000 lira temin edilmesi durumunda köprü uzunluğu 4-5 metreye varacak ve sorun çözülecektir. Kumandan Şevket Turgut Paşa da bu işin önemine dikkat çekmiştir. Meblağın Nafia tahsisatından karşılanması istenmiştir.[52]

1895'te İşkodra'da itfaiye şubeleri tesis edilmesi düşünülmüş, ancak şehirde yangın tehlikesi az olduğundan itfaiye teşkilatına gerek olmadığı ve itfaiye işlerinin belediyeler tarafından mevcut imkanlar güçlendirilerek sağlanması bildirilmiştir.[53] Belediyenin bir diğer faaliyeti Bar, Ülgün ve Podgoriçe muhacirlerinin iskanı için arazi tahsis etmesidir. Bu konuda belediyeler Muhacirin Komisyonuyla ortak çalışmışlardır. Diğer yandan şehirdeki yapıların belediye kanununa uygun olup olmadığının tespiti için denetlemeler yapılmış, uygun olmayan yapılar için yıkım kararı alınmıştır.[54]

[50] BOA, *DH.MUİ,* 12/1, 25 Cemaziyelahir 1328 (4 Temmuz 1910), lef. 7.
[51] BOA, *DH.İD*, 3/27, 5 Safer 1329 (5 Şubat 1911), lef. 4.
[52] BOA, *BEO,* 3918/293825, 25 Recep 1329 (22 Temmuz 1911).
[53] Bu kararın Suriye ve Kudüs için de geçerli olduğu aynı yazıda belirtilmiştir. BOA, *DH.MKT,* 359/47, 11 Şevval 1312 (7 Nisan 1895).
[54] BOA, *DH.MUİ*, 72/14, 25 Safer 1328 (7 Mart 1910).

4. SAĞLIK HİZMETLERİ VE BELEDİYE TABİPLERİ

1895 senesi sonlarında vilayette Belediye Hastanesi ya da Gureba Hastanesi mevcut değildir. Belediyelerin gelirleri hastane inşasına yetmemektedir. Bu sebeple mahkumların ve fakir hastaların askeri hastanede tedavi edilmeleri için izin istenmiştir. Ancak bunun mümkün olmayacağı ve başka bir çare aranması gerektiği bildirilmiştir. Mahkumlar tabip eksikliği ve hapishanelerin sağlık açısından yetersiz olması sebebiyle sorun yaşamaktaydılar. 1908'de Akçahisar kazasında tutukluların ve mahkumların kaldığı odalar pencerelerinin camları kırık ve ahşap zemini harap halde olduğundan sağlık koşullarına uygun değildir. Bunların tamir edilmesinin yanı sıra kazada hastane ve tabip olmadığından bir belediye tabibinin istihdamı gerekmiştir.[55]

1907 senesinde Akçahisar, Şiyak ve Leş kazalarında belediye tabibi olmadığı bildirilmiş, hazinenin ve bu kazalardaki belediyelerin gelirleri yetersiz olduğundan maaşları İşkodra merkez belediyesi ve Draç Sancağındaki diğer belediyelerden karşılanarak tabip istihdam edilmesi önerilmiştir.[56] 1908'de Leş kazasında halen belediye tabibi olmadığından adli vakalarda keşif işlemleri yapılamamış ve bu durum aksaklıklara sebep olmuştur. Adli vakalarda keşif işlemlerinin aksamasının bir diğer sebebi tabiplerin harcırahının verilmemesidir. Harcırah alamayan tabipler adli vakalara gidememiştir. Harcırahların ödenmesinden maliye memurları sorumludur.[57] 1908'de Şiyak'da belediyenin geliri (3.810 kuruş) yetersiz olduğundan tabip maaşına karşılık bulunamamıştır.[58] 1909'da Kavaya'da da belediye tabibi olmadığı ve sonraki yıllarda da istihdam edilemediği anlaşılmaktadır. Nitekim 1912'de Kavaya'da belediye tabibi ve aşı memuru istihdamı için maaşların bütçe onaylandığı takdirde hazineden karşılanacağı bildirilmiştir. Diğer yandan İşkodra Belediyesi ikinci tabibinin maaşının 1911'de hazineden verildiği, ancak 1912 senesi için verilmesinin mümkün olmadığı bildirilmiştir. Sıhhiye müfettişlerinin maaşları genellikle belediye bütçelerine dahil edildiği halde İşkodra'da hazineden verilmiştir. İşkodra Valisi ve Kumandanı Mirliva Bedri Paşa 1909 senesi için sıhhiye müfettişi maaşının ödenmediğini belirtmiş, maaşın hazineden tahsis edileceği bildirilmiştir.[59]

Belediye tabipleri salgın hastalıklarla mücadele konusunda önemli görevler üstlenmiştir. 1892'de Akçahisar'da çiçek hastalığı ortaya çıkmış ve yayılmasının önlenmesi için belediye tabibi acilen

[55] BOA, *DH.MKT*, 429/14, 20 Rebiülahir 1313 (10 Ekim 1895), lef. 8; *DH.MUİ*, 42/36, 29 Zilkade 1327 (12 Aralık 1909).
[56] BOA, *DH.MKT*, 1146/89, 27 Safer 1325 (11 Nisan 1907), lef. 9.
[57] BOA, *DH.MKT*, 1246/22, 8 Rebiülevvel 1326 (10 Nisan 1908); *TFR.1.İŞ*, 3/286, 19 Şaban 1321 (10 Kasım 1903).
[58] BOA, *DH.MKT*, 1236/92, 17 Rebiülahir 1326 (19 Mayıs 1908).
[59] BOA, *DH.MUİ*, 20/23, 22 Ramazan 1327 (7 Ekim 1909); *DH.İD*, 136/18, 13 Rebiülahir 1330 (1 Nisan 1912), lef 1; 10 Şaban 1330 (25 Temmuz 1912), lef 17; *DH.MKT*, 2902/46, 29 Recep 1327 (16 Ağustos 1909).

bölgeye gönderilmiştir. Belediye tabibinin olmadığı durumlarda önleyici tedbirler alınamamıştır.[60] Tabip eksikliği 1912'de özellikle Draç Sancağında yayılan Frengi hastalığı sebebiyle kendini daha çok hissettirmiş ve hastalığın daha fazla yayılmasını engellemek için maaşları Sıhhiye Nezaretinden karşılanarak seyyar bir Frengi tabibi görevlendirilmesi istenmiştir. Ayrıca tabip istihdam edilmemiş olan Tuz, Akçahisar, Puka ve Şiyak kazalarına birer belediye tabibi tayini istenmiştir. Tabiplerin istihdamı ve tedavilerde kullanılacak ilaçlar için 750 lira gerektiği hesaplanmıştır.[61]

Belediye tabipleri maaşlarının yetersiz olduğunu belirterek görev yaptıkları yerlerden ayrılmak ve daha fazla maaş alabilecekleri yerlere tayin edilmek istemişlerdir. Örneğin; Kavaya Belediye Tabibi Jozef Zamboti maaşının yetersizliğinden yakınarak istifa etmiş ve Draç Belediye Tabipliğine 1.000 kuruş maaşla tayinini istemiştir. Draç Belediyesinin masraflarının çok ve gelirlerinin az olması sebebiyle tabibe 750 kuruş maaş verilebileceği bildirilmiştir. Böylece Tabip Zamboti Draç Belediyesinde göreve başlamıştır.[62] Bir süre sonra hastaların tedavisinde ihmalkâr davrandığı, Türkçe ve Arnavutçaya hâkim olmadığı ve işinde muktedir olmadığı gerekçeleriyle ahali tarafından şikayet edilmiş ve yerine başka bir tabibin tayin edilmesi istenmiştir. Böylece Zamboti Efendi görevinden azledilmiştir. Gazetelerde Zamboti Efendi'nin Kavaye Belediyesine tayin edileceğine dair haberler çıkmış ve Kavaye ahalisi de aynı gerekçelerle bu atamanın yapılmasını istememiştir.[63]

Zamboti Efendi'nin yerine Draç Belediye Tabipliğine Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye mezunlarından Naki Ata Efendi tayin edilmiştir. Yaklaşık 15 sene burada görev yapan Naki Efendi işini layıkıyla yaptığından 1904'te saniye rütbesiyle taltif edilmiştir.[64] 1907'de Naki Efendi'ye Draç'ta tesis edilen Frengi Hastanesinin inşasındaki ve fenni tertibatındaki gayretleri sebebiyle beşinci rütbeden Mecidî Nişanı verilmesi uygun görülmüştür.[65] Naki Efendi'nin aslında birkaç sene önce şikayetler sebebiyle görevden alınmasının kararlaştırıldığı, ancak jandarma kumandanının devreye girmesiyle görevde kalmaya devam ettiği bildirilmiştir. Ayrıca tabibin Draç Taburunun içtimaının ertelenmesine ve gecikmesine sebebiyet verdiği belirtilmiş ve bu durumun incelenmesine karar verilmiştir.[66] 1909 sonlarında Naki Efendi başka bir yere tayinini talep etse de tabip eksikliğinden

[60] BOA, *DH.MKT*, 2024/40, 3 Cemaziyelevvel 1310 (23 Kasım 1892).
[61] BOA, *DH.MUİ*, 154/58, 9 Rebiülahir 1330 (28 Mart 1912).
[62] BOA, *DH.MKT*, 1438/114, 21 Zilkade 1304 (11 Ağustos 1887); *DH.MKT*, 1463/26, 28 Safer 1305 (15 Kasım 1887).
[63] BOA, *DH.MKT*, 207/14, 11 Şaban 1311 (17 Şubat 1894); *DH.MKT*, 386/95, 26 Zilhicce 1312 (20 Haziran 1895).
[64] BOA, *DH.MKT*, 263/28, 20 Cemaziyelevvel 1312 (19 Kasım 1894); *DH.MKT*, 735/27, 13 Rebiülahir 1321 (9 Temmuz 1903); *İ.TAL,* 343/6, 3 Cemaziyelevvel 1322 (16 Temmuz 1904).
[65] BOA, *DH.MKT*, 1200/3, 20 Recep 1325 (29 Ağustos 1907).
[66] BOA, *DH.MKT*, 2655/55, 18 Şevval 1326 (13 Kasım 1908).

dolayı keyfi olarak başka bir yere tayin istemek kanuna uygun olmadığından kendisinden gerekçe sunması istenmiştir.[67]

Tablo 2: İşkodra Vilayetinde Belediye Tabipleri

Belediye Tabibi	**Görev Yeri**	**Görev Süresi**
Tahir Ali Efendi[68]	İşkodra merkez Belediyesi	Ağustos 1901'e kadar
Feyzullah Efendi[69]	İşkodra merkez Belediyesi	1901'den itibaren
Salahaddin Efendi[70]	İşkodra merkez Belediyesi	1911'den itibaren
Atıf Efendi[71]	İşkodra merkez Belediyesi (ikinci tabip)	Aralık 1909'dan itibaren
Zamboti Efendi	Draç merkez Belediyesi	Eylül 1887'den itibaren
Naki Efendi	Draç merkez Belediyesi	Kasım 1894'ten itibaren
Zamboti Efendi	Kavaya Belediyesi	Ağustos 1887'ye kadar

[67] BOA, *DH.MUİ*, 39/42, 21 Zilkade 1327 (4 Aralık 1909). Naki Efendi hakkında dikkat çeken hususlardan biri kendisine Hamidiye Etfal Hastanesi bünyesinde Haydarpaşa Deposundan 20 sandık kadar Karahisar Maden Suyu gönderilmesidir. Bunların nakliyat ücretlerinin ödendiği (24 kuruş), maden sularının yabancı maden sularıyla rekabet edebilmek amacıyla indirimli olarak gönderildiği ve toplam maliyetin 2.335 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. BOA, *ML.EEM*, 641/1, 10 Zilhicce 1325 (14 Ocak 1908); ML.EEM, 641/1, 19 Cemaziyelevvel 1326 (19 Haziran 1908); *ML.EEM*, 687/50, 14 Cemaziyelevvel 1326 (14 Haziran 1908); *ML.EEM*, 643/37, 10 Muharrem 1326 (13 Şubat 1908), lef 13. Belgelerde maden sularının tabip tarafından ne amaçla alındığına dair veriye rastlamasak da bu dönemde Karahisar Maden Suyunun revaçta olduğu bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Arif Kolay, Şefik Memiş, Şakir Turan, *Hayra Akan Su Kızılay Karahisar Maden Suyu*, 1. Baskı, Rumi Matbaa, Nisan 2019.

[68] Kasım 1900'de terfian Vilayet Sıhhiye Müfettişliğine, ardından Sivas Vilayeti Sıhhiye Müfettişliğine tayin edilmiş ve kendisine dördüncü rütbeden Osmanî Nişanı verilmiştir. BOA, *DH.MKT*, 2429/104, 27 Recep 1318 (20 Kasım 1900); *İ.TAL*, 253/108, 29 Rebiülevvel 1319 (16 Temmuz 1901); *DH.MKT*, 2523/126, 4 Cemaziyelevvel 1319 (19 Ağustos 1901).

[69] Vilayet Sıhhiye Müfettişi Besim Efendi izin alarak İstanbul'a gittiğinden İşkodra Belediye Tabibi Feyzullah Efendi vekâleten bu göreve getirilmiştir. Belediye bütçeleri yetersiz olduğundan müfettişlik maaşı için 700 küsur kuruş ayrılabildiğinden bu meblağ karşılığında Feyzullah Efendi'nin hem müfettişlik görevinde kalması hem de tabipliğe devam etmesi istenmiştir. İki görevin birleştirilmesi uygun görülmemişse de maaşa karşılık bulununcaya izin verilmiş ve saniye rütbesiyle taltif edilmiştir. BOA, *DH.TMIK.S*, 46/24, 12 Şaban 1321 (3 Kasım 1903), lef. 7; *DH.MKT*, 667/22, 8 Muharrem 1321 (6 Nisan 1903); *İ.TAL*, 326/81, 16 Zilhicce 1321 (4 Mart 1904).

[70] BOA, *DH.İD*, 48/1, 6 Recep 1329 (3 Temmuz 1911).

[71] BOA, *DH.MUİ*, 40/28, 23 Zilkade 1327 (6 Aralık 1909). 1 ay kadar önce bu göreve eski Dersaadet Hıfzıssıhha Umum Müfettişi Bedros Efendi tayin edilmişti. BOA, *DH.MUİ*, 6/21, 22 Şevval 1327 (4 Kasım 1909), lef 14.

Abdülkerim Efendi[72]	Kavaya Belediyesi	Kasım 1887'den itibaren
Mustafa Efendi[73]	Kavaya Belediyesi	1892'den itibaren
Tahir Efendi[74]	Tiran Belediyesi	1899'a kadar
Kerope Agop Efendi[75]	Tiran Belediyesi	1899'dan itibaren
Ali Haydar Efendi[76]	Tiran Belediyesi	1907

Belediyelerde tabiplerin yanı sıra ebeler de istihdam edilmiştir. Ebe kadrolarının boş kalmamasına önem verilmiştir. Belediye gelirleri yetersiz olsa da ahalinin hayatı ve sıhhatini tehlikeye atmamak için ebelerin maaşlarının düzenli olarak ödenmesi ve mağdur edilmemeleri önemlidir. 1907'de Draç'ta ebelik kadrosunun boş kalması üzerine vakit kaybedilmeden Ebe Hanife Hanım istihdam edilmiştir. Diğer yandan açıkta kalan Ebe Aramdil Hanım İşkodra Belediyesinde istihdam edilmiştir.[77]

5. SOSYAL YARDIMLAR

Belediyeler muhtaçlara maaş tahsis ederek sosyal yardımlarda bulunmuşlardır. İşkodra'da 1893'te sosyal yardım taleplerinin artması sebebiyle belediyeden ayrılan tahsisat yetersiz kaldığından sosyal yardımlara ayrılan pay 2 katına çıkarılmıştır.[78] Maaş tahsis edilenler arasında eşraftan olan kişiler de vardır. Leş Kazası Müftüsü Hafız Ali Efendi'ye zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için belediyeden aylık 100 kuruş maaş verilmiştir.[79] Bazı belediye reislerinin ailelerine de maaş tahsis edilmiştir. Vefat etmiş olan İşkodra Belediye Reisi Bektaş Ağa'nın ailesine zor durumda kalmaları

[72] Daha sonra Sinop İdadi Müdürü olarak tayin edilmiştir. BOA, *MF.MKT*, 168/116, 4 Zilkade 1310 (20 Mayıs 1893). 1894 senesinde Kavaya Belediye Tabibinin Panayot Efendi olduğu, ancak öldürülmesi sebebiyle yerine Mustafa Efendi'nin tayin edildiği anlaşılmaktadır. BOA, *DH.MKT*, 290/19, 2 Rebiülahir 1312 (3 Ekim 1894).
[73] Mustafa Efendi görevine başladıktan kısa süre sonra rütbe-i saliseyle taltif edilmiştir. 1903 sonlarında görev mahalline gitmediği için hakkında soruşturma başlatılsa da hastalığı sebebiyle gidemediği anlaşılmıştır. BOA, *DH.MKT*, 746/39, 1 Şaban 1321 (23 Ekim 1903); *DH.MKT,* 1973/116, 26 Zilhicce 1309 (22 Temmuz 1892).
[74] BOA, *DH.MKT,* 240/57, 20 Zilkade 1311 (25 Mayıs 1894).
[75] BOA, *DH.MKT*, 2195/19, 19 Zilhicce 1316 (30 Nisan 1899).
[76] Rütbe-i saliseyle taltif edilmiştir. BOA, *BEO,* 3209/240661, 11 Zilkade 1325 (16 Aralık 1907).
[77] BOA, *DH.MKT,* 1161/18, 19 Rebiülahir 1325 (1 Haziran 1907), lef. 8; *DH.İD,* 48/42, 25 Recep 1330 (10 Temmuz 1912).
[78] ÖZBEK, Nadir, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Yardım Uygulamaları", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ed. Halil İnalcık- Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Basım, Ocak 2018, ss. 591-592.
[79] BOA, *DH.MKT,* 2408/44, 2 Cemaziyelahir 1318 (27 Eylül 1900).

sebebiyle padişahın şahsi yardımları için ayırdığı bütçeden aylık 500 kuruş maaş tahsis edilmiştir.[80]

Diğer yandan hastaların sevk masrafları belediyeler tarafından karşılanmıştır. Akıl hastalarının da velileri ya da vasileriyle birlikte sevk masrafları vilayet bütçesine dahil edilmediğinden belediye gelirlerinden karşılanmıştır. Bunun bir örneğini İşkodra'da görmek mümkündür. Engoş? veled-i Filip'in Manisa Bimarhanesi'ne sevk edilmesi gerekmiş ve sevk masrafları İşkodra Belediyesinden karşılanmıştır.[81]

6. ŞİKAYETLER VE TALEPLER

Belediyelere yönelik şikayetler genellikle yerel yöneticiler tarafından belediye reislerine yönelik yapılmıştır. 1887'de İşkodra Valisi Tahir Bey, Akçahisar belediye reisinin fesat çıkarmaya ve tahrir işlemlerini geciktirmeye çalıştığını belirtmiştir. Belediye reisinin mahalli hakimin görev süresinin uzatılmasını istediğini, ancak hakimin de fesat çıkaran kişilerden olma ihtimaline karşı bu isteğin dikkate alınmaması gerektiğini bildirmiştir. Bu kişiler hakkında adli takibat başlatılmasını ve yerlerine başkalarının tayin edilmesini istemiştir. Benzer şekilde 1912'de Draç Belediye Reisi Hafız Ali bölgede fesat çıkarttığı gerekçesiyle ahali tarafından şikayet edilmiş ve hakkında soruşturma başlatılmıştır. Belediye reisleri hakkındaki şikayetlerden biri belediye gelirlerinin suistimal edildiği iddiasına dayanmaktadır. 1890'da Draç'ta belediye gelirlerinin imar ve temizlik gibi beledi hizmetlere harcanmayıp belediye reisi tarafından suistimal edildiği bazı tüccarlar tarafından bildirilmiştir. Buna göre senelik geliri 70.000 kuruş olan Draç Belediyesi 2 senedir imar ve temizlik gibi işlere para harcamamaktadır.[82]

Belediye reislerinin yerel yöneticilerden şikayetçi olduğu durumlar da vardır. 1894'te Şiyak Belediye Reisi Ali Rıza, Şiyak Kaymakamı Şerif Efendi tarafından sebepsizce tutuklattırıldığını ve kaymakamın uygunsuz hal ve hareketlerinin olduğunu belirtmiştir. 20 gün kadar tutuklu kalan Ali Rıza Efendi, bölgedeki 60 kadar eşkıyayı ihbar etmesine binaen gerçeğe aykırı beyanda bulunmak gerekçesiyle tutuklandığını ifade etmiştir.[83] Belediye reisleri bazı adli memurları da şikayet etmişlerdir. 1910'da İşkodra Belediye Reisi Muharrem Efendi ve Müftü Edhem Vehbi tarafından Vilayet Bidayet Mahkemesi Hukuk Dairesi reisinin ve Müdde-i Umumi Said Efendi'nin liyakatli kişiler olmaması sebebiyle ahalinin haklarının korunamadığı belirtilmiş ve bu kişilerin

[80] BOA, *BEO,* 1352/101368, 1 Rebiülahir 1317 (9 Ağustos 1899).
[81] BOA, *DH.MKT,* 1132/71, 1 Muharrem 1325 (14 Şubat 1907), lef. 5; *DH.MKT,* 1132/71, 18 Şevval 1324 (5 Aralık 1906), lef. 2.
[82] BOA, *DH.ŞFR*, 134/9, 17 Zilhicce 1304 (6 Eylül 1887); *DH.MTV,* 49/8, 25 Şevval 1330 (7 Ekim 1912); *DH.MKT,* 1727/89, 11 Şevval 1307 (31 Mayıs 1890); *DH.MKT,* 1734/109, 4 Zilkade 1307 (22 Haziran 1890).
[83] BOA, *DH.MKT,* 313/37, 7 Cemaziyelahir 1312 (5 Aralık 1894) lef. 8; 3 Cemaziyelahir 1312 (1 Aralık 1894) lef. 6; 7 Cemaziyelevvel 1312 (6 Kasım 1894), lef. 3.

yerine başkalarının tayin edilmesi istenmiştir.[84] Diğer yandan 1909'da Tiran Kaymakamı Asım Bey ve Belediye Reisi Yusuf Efendi cülus-ı hümayun kutlamalarını hükümet dairesinde çalgı ve çengi eşliğinde yapmaları gerekçesiyle görevlerinden azledildiklerini ifade etmişlerdir. Böylece olay hakkında adli takibat başlatılmıştır.[85]

Belediyelerden talep edilen hizmetlerden biri ekili alan davalarına belediye meclisleri tarafından bakılmasıdır. 1900 senesinde ekili arazi arasında dolaşan başıboş hayvanlarla ilgili davaların ve hayvan sahiplerine verilecek cezai yaptırımların belediye meclisleri ve zabıta sorumluluğuna bırakılması istenmiştir. Bu davaların mahkemelerde görülmesi bürokratik süreç sebebiyle zarara uğrayan kişilerin haklarının korunmasını geciktirmekte ve mağdurların dava açmaktan imtina etmelerine sebep olmaktadır. Ayrıca savunma davaları açıldığından yaptırımlar ertelenmektedir.[86]

Yerel yöneticiler tarafından gerektiğinde belediye reislerinin asli görevlerinden başka işlerde görevlendirilmeleri istenmiştir. 1905'te İşkodra Valisi bazı kabilelerin tüccarın mallarını gasp ettiğini, bu sebeple mısırların denetim altında ve korunaklı olarak sevk edilmesi gerektiğini, gaspçılar tutuklansa da kabilelerin idaresinden sorumlu olan bölükbaşının hasta olmasından dolayı iş göremediğini belirtmiş ve onun yerine Belediye Reisi Şakir Efendi'nin bu görevi icra etmesini istemiştir. Buna rağmen bundan yaklaşık 3 sene önce Şakir Efendi'nin görevden alınması ya da görev yerinin değiştirilmesi vilayetten istenmişti.[87] Diğer yandan asayişin sağlanması için belediye reisleri bölgedeki olaylar hakkında merkezi bilgilendirmiş ve tedbir alınmasını istemişlerdir. 1909'da Akçahisar Belediye Reisi Şaban Efendi Kışla Nahiyesi ahalisinin gaspçılık yaptığını bildirmiş ve tedbir alınmasını istemiştir.[88]

SONUÇ

Cibal Usulü/Metodu denilen idare tarzının uygulandığı İşkodra Vilayetinde söz konusu idare tarzı gereğince uygulanan vergi muafiyeti zaten gelirleri yetersiz olan belediyeleri mali anlamda dolaylı olarak olumsuz etkilemiş ve belediyecilik faaliyetleri oldukça sınırlı kalmıştır. Belediyelerin en önemli gelir kalemleri rüsum-ı erbaa, geçit vergileri ve belediyeye ait arsalardan elde edilen gelirlerdir. Ancak rüsum-ı erbaa gelirlerinin yarısı 1888'de hazineye devredilmiş ve belediyeye ait arsalardan elde edilen gelirler mektep inşa etmek gibi belediyenin sorumluluğu dışında kalan imar faaliyetlerine tahsis edilmiştir. Buna rağmen belediyeler imar faaliyetleri, sağlık hizmetleri ve sosyal yardım alanlarında hizmet etmeye çalışmışlardır. Beledi hizmetlerinin sınırlı kalmasının bir

[84] BOA, *BEO,* 3759/281856, 22 Cemaziyelevvel 1328 (1 Haziran 1910).
[85] BOA, *DH.MKT*, 2806/53, 17 Rebiülahir 1327 (8 Mayıs 1909).
[86] BOA, *DH.MKT*, 2304/78, 11 Şevval 1317 (12 Şubat 1900).
[87] BOA, *DH.ŞFR,* 339/80, 7 Zilhicce 1322 (12 Şubat 1905); BEO, 1818/136328, 20 Zilhicce 1319 (30 Mart 1902).
[88] BOA, *DH.MKT,* 2875/92, 25 Cemaziyelahir 1327 (14 Temmuz 1909).

diğer sebebi asayiş sorunudur. Belediye reisleri asayişin sağlanması ve gaspçılığın önlenmesi için yerel olaylar hakkında İstanbul'a telgraflar göndermişlerdir.

Bayındırlaşma için gerekli ihtiyaçlar belediye reisleri tarafından merkezi hükümete bildirilse de devletin içinde bulunduğu ekonomik bunalım sebebiyle yerel ihtiyaçlar çoğu zaman karşılanamamıştır. İşkodra'da belediye tarafından bir köprü inşa edilse de tamamlanması için hazineden ödenek ayrılması gerekmiştir. Diğer yandan temizlik, aydınlatma gibi temel beledi hizmetlerin sağlanabildiğine dair veriye rastlanmamıştır. Belediyecilik faaliyetleri sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinde yoğunlaşmıştır. Her ne kadar belediye tabibi istihdamında ve maaşlarının ödenmesinde sorunlar yaşansa da tabiplerin uzun yıllar aynı belediye dairesinde hizmet etmesi sağlanarak toplum sağlığı korunmaya çalışılmış ve salgın hastalıklarla mücadele edilmiştir. Genellikle maaş tahsis ederek sosyal yardımlarda bulunan belediyeler taleplerin artması sonucunda bütçeden sosyal yardımlara ayırdığı payı iki katına çıkarmıştır.

Belediyelere yönelik şikayetler çoğunlukla yerel yöneticiler tarafından belediye reislerine karşı yapılmıştır. Belediye reisleri bölgede fesat çıkardıkları, belediye gelirlerini yerel ihtiyaçlara harcamadıkları vb. gerekçelerle şikayet edilmişlerdir. Haksızlığa uğradıklarını düşünen belediye reisleri yerel yöneticilerden yakınmış ve haklarının korunmasını istemişlerdir. Ahalinin belediyelerden şikayetçi olduklarına ya da beledi hizmetlerin sağlanması için talepte bulunduklarına dair veriler oldukça azdır. Talepte bulunulan konu ekili alan davalarına belediye meclislerinde bakılması olmuştur.

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Bâbıâlî Evrak Odası Evrakı (BEO.); 3918/293825, 3759/281856, 3343/250653, 3209/240661, 1352/101368, 1344/100737, 1818/136328, 786/58897, 773/57974, 570/42694.

Dâhiliye Mektubî Kalemi (DH.MKT.); 2902/46, 2875/92, 2874/87, 2806/53, 2772/70, 2655/55, 2523/126, 2499/20, 2491/59, 2487/131, 2429/104, 2427/34, 2408/44, 2403/61, 2304/78, 2217/96, 2195/19, 2024/40, 1973/116, 1734/109, 1727/89, 1610/133, 1518/83, 1463/26, 1438/114, 1328/26, 1246/22, 1236/92, 1200/3, 1161/18, 1146/89, 1132/71, 952/91, 870/3, 746/39, 745/27, 735/27, 667/22, 533/24, 500/76, 429/14, 386/95, 359/47, 313/37, 290/19, 263/28, 240/57, 207/14.

Dâhiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH.MUİ.); 154/58, 72/14, 42/36, 40/28, 39/42, 20/23, 12/1, 6/21.

Dâhiliye Nezareti İdare Evrakı (DH.İD.); 136/18, 48/42, 48/1, 3/27.

Dâhiliye Nezareti Mütenevvia Evrakı (DH.MTV.); 49/8.

Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (DH.TMIK.S.); 60/53, 46/24, 26/59.
Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR.); 411/52, 366/101, 339/80, 142/15, 134/9.
Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR.TO.); 207/70.
İrade Maliye (İ.ML.); 8/13.
İrade Taltifat (İ.TAL.); 343/6, 326/81, 253/108, 34/58.
Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF.MKT.); 168/116.
Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM.); 687/50, 643/37, 641/1.
Şura-yı Devlet (ŞD.); 2708/58, 1958/18, 349/44,
Rumeli Müfettişliği İşkodra Evrakı (TFR.1.İŞ.); 3/286.
Rumeli Müfettişliği Makamât Evrakı (TFR.1.MKM.); 7/693, 1/51.

Devlet Arşivleri Yayınları

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 97, Haz. H. Yıldırım Ağanoğlu vd., İstanbul 2008.

Salnameler

İşkodra Vilayet Salnamesi, H. 1299.

Araştırma Eserler, Tezler, Makaleler

ALTAN, Yakup, "Meclis-i Meb'usân Zabıt Cerideleri (1293=1877) Üzerinden Türk Belediyeciliğini Anlamak", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 14, s. 2, 2009, ss. 293-310.

COŞKUN, Bayram, Çiğdem Pank Yıldırım ve Eyüp Şen, "Osmanlı Belediyeciliğinin Dönüm Noktası: 1877 Tarihli Vilâyât Belediye Kanunu", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, c. 30, S. 2, Nisan 2021, ss. 1-20.

ERKEN, İlkay, *İşkodra Vilayetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1876-1912)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2014.

KAZICI, Ziya, "Hisbe", 3. Bölüm, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, c. 18, İstanbul 1998, ss. 143-145.

KOÇ, Bekir, *Osmanlı Modernleşmesi ve Mithat Paşa Tuna Vilayeti Meclisleri ve Yeniden Yapılanma Çabaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Ocak 2021.

ÖZBEK, Nadir, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Yardım Uygulamaları", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ed. Halil İnalcık- Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Basım, Ocak 2018, ss. 575-599.

SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu Yerel Yönetim Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2010.

TOPRAK, Zafer, "Altıncı Daire-i Belediye", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 1, 1993, ss. 220-223.